

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

24

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α

1. ΣΤΗΝ ΠΡΟΣ ΤΙΤΟ ΕΠΙΣΤΟΛΗ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α' - Σ')
2. ΣΤΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α' - Γ')
3. ΣΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α' - ΙΕ)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπο τὸν

ΣΠΥΡΟ ΜΟΥΣΤΑΚΑ

Θεολόγο - Φιλολόγο

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1989

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν παρόντα τόμο δημοσιεύονται τὰ ἐρμηνευτικὰ ὑπομνήματα τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου στὶς *Πρὸς Τίτο* καὶ *Πρὸς Φιλήμονα* ἐπιστολές τοῦ ἀποστόλου Παύλου, καθὼς καὶ οἱ πρῶτες 15 ὁμιλίες του στὴν *Πρὸς Ἑβραίους*.

Στὶς ἐρμηνευτικὲς ὁμιλίες του ὁ ἱ. Χρυσόστομος ἀποβλέπει στὴν ὠφέλεια τῶν πιστῶν. Γι' αὐτὸ δὲν ἀναλύει μόνο κατὰ τρόπο διεισδυτικὸ τὰ κείμενα τῶν ἐπιστολῶν, ἀλλὰ καὶ μιλάει γιὰ δογματικὰ καὶ ἠθικὰ θέματα, ὡς καὶ γιὰ ζητήματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Οἱ ὁμιλίες στὴν *Πρὸς Τίτο* καὶ στὴν *Πρὸς Φιλήμονα* ἐκφωνήθηκαν στὴν Ἀντιόχεια γύρω στὸ 398. Οἱ ὁμιλίες στὴν *Πρὸς Ἑβραίους* ἐκδόθηκαν, ἀπὸ σημειώσεις ταχυγράφων, ἀπὸ τὸν πρεσβύτερο τῆς Ἀντιόχειας Κωνσταντῖνο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Χρυσοστόμου, ἐνῶ εἶχαν ἐκφωνηθεῖ κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

Τὸ κείμενο ὅλων τῶν ὁμιλιῶν τοῦ τόμου λαμβάνεται ἀπὸ τὸν 62ο τόμο τῆς Πατρολογίας τοῦ Migne.

Α' ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣ ΤΙΤΟ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Στὴν *Πρὸς Τίτο* ἐπιστολῇ ὁ Χρυσόστομος ἀφιερώνει 6 ὁμιλίες.

Α' ὁμιλία: ἐρμηνεύει τὸ Τίτ. 1,1-4 καὶ στρέφεται ἐναντίον ἐκείνων ποὺ κατηγοροῦν τοὺς ἐπισκόπους, τονίζοντας πὼς εἶναι μέγας ὁ κίνδυνος τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος καὶ γι' αὐτὸ ὁ ἐπίσκοπος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τῆς χάριτος καὶ τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ.

Β' ὁμιλία: ἐρμηνεύει τὸ Τίτ. 1,5-11. Στὴ συνέχεια μιλάει γιὰ τὴν ἀνθρώπινη δόξα καὶ τιμὴν ποὺ ὀδηγοῦν σὲ ἀλαζονεῖα καὶ ματαιοδοξία, καὶ καλεῖ τοὺς πιστοὺς ν' ἀποφεύγουν τὴν τυραννίαν τῆς ἀνθρώπινης δόξας καὶ νὰ ἐπιδιώκουν τὴν δόξαν ἀπὸ τὸ Θεό.

Γ' ὁμιλία: ἐρμηνεύει τὸ Τίτ. 1,12-2,1 καὶ κάνει λόγο γιὰ τὴν

φύση τῶν καθαρῶν καὶ ἀκάθαρτων πραγμάτων. Τὰ πράγματα, λέγει, δὲν εἶναι καθαρὰ ἢ ἀκάθαρτα ἀπὸ τῆ φύση τους, ἀλλὰ γίνονται τέτοια ἀπὸ τῆ διάθεση τῶν ἀνθρώπων.

Δ' ὁμιλία· ἐρμηνεύει τὸ Τίτ. 2,2–10.. Ἐπειτα ἀπευθύνεται στοὺς ὑπηρέτες, σημειώνει τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς, καὶ καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ἀρετὴ.

Ε' ὁμιλία· ἐρμηνεύει τὸ Τίτ. 2,11–3,7 καὶ ἀναλύει τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸν κόσμον πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ.

Τέλος, στὴν ΣΤ' ὁμιλία ἐρμηνεύει τὸ Τίτ. 3,8–15. Στὴ συνέχεια μιλώντας γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη τὴν ἀποκαλεῖ «μητέρα τῆς ἀγάπης, φάρμακο γιὰ τὰ ἀμαρτήματά μας, σκάλα στηριγμένη στὸν οὐρανό», καὶ καταλήγει καλώντας τοὺς πιστοὺς νὰ ὑποφέρουν τὶς θλίψεις καὶ νὰ μὴ χάνουν τὸ θάρρος τους.

Β' ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Στὴν *Πρὸς Φιλήμονα* ἐπιστολὴ ὁ Χρυσόστομος ἀφιερώνει μία σύντομη εἰσαγωγή καὶ 3 ὁμιλίες.

Στὴν εἰσαγωγικὴ ὁμιλία ἀναφέρει τὴν ὑπόθεση καὶ τὸ σκοπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου, δικαιολογεῖ γιατί ὁ Παῦλος ἔγραψε γιὰ ἓνα τόσο ἀσήμαντο πρᾶγμα τὴν ἐπιστολή, καὶ μιλάει γιὰ τὴ θέση τῶν δούλων.

Στὴν Α' ὁμιλία ἐρμηνεύει τοὺς στίχους 1–3 τῆς ἐπιστολῆς καὶ καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ συγχωροῦν ὅσους τοὺς ἀδικοῦν καὶ τοὺς ἀπατοῦν, καὶ νὰ μὴ μνησικακοῦν.

Στὴ Β' ὁμιλία ἐρμηνεύει τοὺς στίχους 4–16 καὶ μιλάει γιὰ τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ταπεινοφροσύνης.

Στὴν Γ' ὁμιλία ἐρμηνεύει τοὺς στίχους 17–25 καὶ μιλώντας γιὰ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύει πῶς ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς καὶ ἀκόμη καὶ ὅταν τιμωρεῖ.

Γ' ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ

Στὴν *Πρὸς Ἑβραίους*, ὅπως προαναφέρθηκε, ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀφιέρωσε 34 ὁμιλίες καὶ στὸν τόμον αὐτὸν δημοσιεύονται οἱ 14 πρῶτες ὁμιλίες.

Στὴν εἰσαγωγικὴ ὁμιλία στὴν *Πρὸς Ἑβραίους* ἐπιστολὴ ὁ Χρυσόστομος δικαιολογεῖ γιατί ὁ Παῦλος στάλθηκε ἀπόστολος στὰ ἔθνη καὶ ὁ Πέτρος στοὺς Ἰουδαίους· στὴ συνέχεια λέγει γιατί ὁ Παῦλος γράφει στοὺς Ἑβραίους.

Α' ὁμιλία· ἐρμηνεύει τὸ Ἑβρ. 1,1-4. καὶ συνιστᾷ στοὺς πιστοὺς ν' ἀποφεύγουν καὶ τὰ μικρὰ ἀκόμη ἁμαρτήματα· μιλάει ἰδιαίτερα γιὰ τὴν κακολογία καὶ τελειώνει μὲ ἀναφορὰ στὴν ἐλεημοσύνη, τὸ μέγεθος τῆς ὁποίας δὲν κρίνεται ἀπὸ τὸ ποσὸ τῶν χρημάτων ποὺ δίνουν, ἀλλ' ἀπὸ τὴ διάθεση τῶν προσφερόντων αὐτά.

Β' ὁμιλία· ἐρμηνεύει τὸ Ἑβρ. 1,3-5 καὶ στρέφεται ἐναντίον τῆς διδασκαλίας τῶν αἵρετικῶν Μαρκέλλου, Φωτεινοῦ, Σαβελλίου, Ἀρείου, Παύλου τοῦ Σαμοσατέα καὶ τοῦ Μαρκίωνα. Ἐπειτα μιλάει γιὰ τὴν ὑπερηφάνεια, ἀναφέρει τὰ κακὰ τοῦ πλούτου καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς φτώχειας καὶ τελειώνει μὲ προτροπὴ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς γιὰ καλὴ χρῆση τοῦ πλούτου.

Γ' ὁμιλία· ἐρμηνεύει τὸ Ἑβρ. 1,6-2,4 καὶ κάνει λόγο γιὰ τὴν ἀγάπη. Ἡ ἀγάπη, παρατηρεῖ, εἶναι τὸ μεγαλύτερο καὶ τὸ ἀνώτερο ἀπὸ τὰ χαρίσματα ποὺ δίνει ὁ Θεὸς στοὺς ἀνθρώπους· εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ Χριστιανοῦ. Τελειώνει τὴν ὁμιλία καλώντας τοὺς πιστοὺς ν' ἀποκτήσουν τὴν ἀληθινὴ ἀγάπη.

Δ' ὁμιλία· ἐρμηνεύει τὸ Ἑβρ. 2, 5-15 καὶ στὴ συνέχεια κατακρίνει μὲ αὐστηρότητα τὶς εἰδωλολατρικὲς συνήθειες κατὰ τὶς κηδεῖες τῶν πιστῶν καὶ συμβουλεῦει νὰ ἀνεχόμεστε τὴν ἐπίπληξη καὶ νὰ μὴν ἁμαρτάνουμε.

Ε' ὁμιλία· ἐρμηνεύει τὸ Ἑβρ. 2,16-3,6 καὶ τονίζει πὼς στὴν παρούσα ζωὴ δὲ γίνεται ἀνταπόδοση οὔτε τῆς κακίας οὔτε τῆς ἀρετῆς. Ἡ παρούσα ζωὴ, λέγει, εἶναι καιρὸς ἀγώνα καὶ γι' αὐτὸ πρέπει ὁ Χριστιανὸς νὰ προσεύχεται γιὰ νὰ μὴν πέφτει σὲ πειρασμοὺς καὶ νὰ εἶναι πάντοτε, σὰν καλὸς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ, ὀπλισμένος ἐναντίον τῶν παθῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς ἁμαρτίας.

ΣΤ' ὁμιλία· ἐρμηνεύει τὸ Ἑβρ. 3,7-4,10. Στὸ β' μέρος χαρακτηρίζει πραγματικὴ ἀνάπαυση τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὅπου τὰ ἀγαθὰ εἶναι ἀτελείωτα καὶ ἀμετάβλητα ἀλλὰ καὶ αὐξάνονται διαρκῶς.

Ζ' ὁμιλία· ἐρμηνεύει τὸ Ἑβρ. 4,11-16. Στὴ συνέχεια καλεῖ τοὺς πιστοὺς σὲ συνεχὴ προσπάθεια, γιὰ ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς, στρέφε-

ται ἐναντίον τῶν γερόντων καὶ τῶν νέων, ποὺ γίνονται δοῦλοι τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἀπολαύσεων τῆς σάρκας, καὶ συνιστᾶ σὲ ὄλους τὴν ἐγκράτεια. Τελειώνει τὴν ὁμιλία παρατηρώντας πὼς ὁ γάμος δὲν εἶναι ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἄσκησι τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν εἴσοδο στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Η' ὁμιλία: ἐρμηνεύει τὸ Ἐβρ. 5,1-15 καὶ καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ ἐξασκοῦν τὰ αἰσθητήρια ὄργανά τους μὲ τὴ συχνὴ ἀκρόαση τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ γνώση τῶν Γραφῶν, καὶ νὰ ἐπιζητοῦν τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ.

Θ' ὁμιλία: ἐρμηνεύει τὸ Ἐβρ. 6,1-6 καὶ μιλάει γιὰ τὴ μετάνοια. Τὸ φάρμακο τῆς μετάνοιας, τονίζει, ἔχει μεγάλη δύναμη καὶ παρασκευάζεται ἀπὸ τὴν καταδίκη τῶν ἀμαρτιῶν, τὴν ἐξομολόγησή τους, τὴν ταπεινοφροσύνη, τὴν προσευχὴ, τὰ δάκρυα καὶ τὴν ἐλεημοσύνη. Τελειώνει προτρέποντας τοὺς πιστοὺς ν' ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὰ βιοτικὰ ποὺ δὲν ἀξίζουν τίποτε.

Ι' ὁμιλία: ἐρμηνεύει τὸ Ἐβρ. 6,7-12 καὶ καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ εὐεργετοῦν χωρὶς διάκριση κάθε ἄνθρωπο.

ΙΑ' ὁμιλία: ἐρμηνεύει τὸ Ἐβρ. 6,13-20· μιλάει γιὰ τὸ νόημα τῆς λογικῆς λατρείας ποὺ πρέπει νὰ προσφέρεται στὸ Θεό, καὶ συνιστᾶ τοὺς πιστοὺς νὰ εἶναι ἐλεήμονες πρὸς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους.

ΙΒ' ὁμιλία: ἐρμηνεύει τὸ Ἐβρ. 7,1-10. Τονίζει ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπερηφανεύομαστε γιὰ τὰ κατορθώματά μας γιὰτὶ ὄλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ νὰ καθαρίζουμε τὸν ἑαυτό μας ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ.

ΙΓ' ὁμιλία: ἐρμηνεύει τὸ Ἐβρ. 7,11-28 καὶ προτρέπει γιὰ ἄσκησι τῆς ἀρετῆς καὶ γιὰ ἀριστη ζωὴ, ἀφοῦ οἱ ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι δύσκολες κι ἐνοχλητικὲς· ὄλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴ θέλησή μας.

ΙΔ' ὁμιλία: ἐρμηνεύει τὸ Ἐβρ. 8, 1-13 καὶ καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ ξεχνοῦν τὴν κακία καὶ νὰ θυμοῦνται πάντοτε τὸ Θεό. Ἡ ζωὴ εἶναι διαρκῆς ἀγώνας καὶ πόλεμος, καὶ γι' αὐτὸ χρειάζονται τὰ πνευματικὰ ὄπλα· τελειώνει μὲ ἀναφορὰ στὴ δύναμη τῆς προσευχῆς.

ΙΕ' ὁμιλία: ἐρμηνεύει τὸ Ἐβρ. 9, 1-14, παραβάλλει τὴν ἀμαρτία μὲ λοιμώδη νόσο, κατηγορεῖ τοὺς πλεονέκτες καὶ συνιστᾶ ν' ἀποφεύγεται ὁ ἄκαιρος γέλως καὶ νὰ προτιμᾶται τὸ ἐκούσιο πένθος.

Α΄ ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΣΤΗΝ ΠΡΟΣ ΤΙΤΟ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΟΜΙΛΙΑ Α΄

(Τιτ. 1,1-4)

«Παῦλος, δοῦλος Θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῆς κατ' εὐσέβειαν, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ ἀψευδὴς Θεὸς πρὸ χρόνων αἰωνίων, ἐφάνέρωσε δὲ καιροῖς ἰδίοις τὸν λόγον αὐτοῦ ἐν κηρύγματι, ὃ ἐπιστεύθην ἐγὼ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, Τίτω γνησίῳ τέκνῳ κατὰ κοινὴν πίστιν, χάρις καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν».

10 1. Τῶν Παύλῳ συνόντων δόκιμος οὗτος ἦν· εἰ μὴ γὰρ ἦν δόκιμος, οὐκ ἂν αὐτῷ τὴν νῆσον ὀλόκληρον ἐπέτρεψεν, οὐκ ἂν τὰ ἐλλειφθέντα ἀναπληρῶσαι προσέταξεν· «ἵνα», γάρ, φησί, «τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ»· οὐκ ἂν τοσοῦτων ἐπισκόπων κρίσιν ἐπέτρεψεν, εἰ μὴ σφόδρα ἐθάρρει τάνδρι. Φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ νέον εἶ-
15 ναι, διὰ τὸ τέκνον αὐτὸν λέγειν· πλὴν ἀλλ' οὕτω τοῦτο δῆλον ἀπὸ τούτου. Οἶμαι δὲ αὐτοῦ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν εἶναι μνεῖαν. Τάχα καὶ Κορίνθιος ἦν, εἰ μὴ τις ἕτερος ἦν ὁμώνυμος αὐτῷ. Καὶ Ζηνᾶν μὲν καλεῖ πρὸς ἑαυτόν, καὶ Ἀπολλῶν πεμφθῆναι βούλεται, τοῦτον δὲ οὐ· καὶ γὰρ ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος μείζονα
20 τούτοις ἐμαρτύρει τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἀρετὴν.

Δοκοῦσι δὲ μοι χρόνοι εἶναι μέσοι τινὲς καὶ ἐν ἀδείᾳ Παῦλος ὧν γράφει ταῦτα· οὐδὲν γὰρ περὶ πειρασμῶν φησι, συνεχῶς δὲ περιστρέφει τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν καὶ ἄνω καὶ κάτω, ἱκανὴν

1. Τιτ. 1,5.

2. Ἡ πληροφορία τοῦ Χρυσοστόμου, ποὺ στηρίζεται στὴ λατινικὴ μετάφραση τῆς Κ.Δ. (Vulgata) τοῦ Πράξεων 18,7, κρίνεται ἀβάσιμη.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

(Τίτ. 1,1-4)

«Ὁ Παῦλος, δοῦλος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γιὰ νὰ ὀδηγήσω τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ στὴν πίστη καὶ στὴν τέλεια γνώση τῆς σύμφωνης πρὸς τὴν εὐσέβεια ἀλήθειας, καὶ νὰ κηρύξω τὴν ἐλπίδα στὴν αἰώνια ζωὴ, τὴν ὁποία ὑποσχέθηκε ὁ ἀψευδὴς Θεὸς ἀπὸ πολὺ παλιὰ καὶ στὸν κατάλληλο καιρὸ φανέρωσε τὸ λόγο του μὲ τὸ κήρυγμα, ποὺ μὲ ἐντολὴ τοῦ Σωτήρα μας Θεοῦ ἀνατέθηκε σὲ μένα, πρὸς τὸν Τίτο, γνήσιο τέκνο μου ὡς πρὸς τὴν καινὴ μας πίστη· χάρις καὶ εἰρήνη ἀπὸ τὸ Θεὸ Πατέρα καὶ τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστὸ τὸ Σωτήρα μας».

1. Ὁ Τίτος ἦταν ἀπὸ τοὺς δοκιμασμένους μαθητὲς τοῦ Παύλου. Γιατί, ἂν δὲν ἦταν δοκιμασμένος, δὲ θὰ τοῦ ἐμπιστευόταν ὁλόκληρο τὸ νησί, δὲ θὰ τοῦ ἔδινε τὴν ἐντολὴ ν' ἀναπληρώσει τὶς ἐλλείψεις· γιὰ νὰ διορθώσεις τὶς ἐλλείψεις¹. δὲ θὰ τοῦ ἀνέθετε τὴν κρίση τῶσων ἐπισκόπων, ἂν δὲν τοῦ εἶχε ὑπερβολικὴ ἐμπιστοσύνη. Λένε πὼς ἦταν καὶ νέος, ἐπειδὴ τὸν ἀποκαλεῖ «τέκνο». Ἄλλ' ὅμως τοῦτο δὲ φαίνεται ἀπ' αὐτό. Νομίζω πὼς γίνεται λόγος γι' αὐτὸν καὶ στὶς Πράξεις². Ἴσως ἦταν καὶ Κορίνθιος, ἂν δὲν ἦταν κάποιος ἄλλος συνώνυμος μ' αὐτόν. Καὶ βέβαια καλεῖ κοντά του τὸν Ζηνᾶ καὶ θέλει νὰ σταλεῖ ὁ Ἀπολλῶς³, αὐτὸν ὅμως ὄχι· γιὰτὶ ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορα μαρτυροῦσε περισσότερο ἀπ' αὐτοὺς τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν ἀρετὴ.

Μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι μιὰ ἐνδιάμεση ἐποχὴ καὶ ὁ Παῦλος τὰ γράφει αὐτὰ βρισκόμενος σὲ ἀσφάλεια. Γιατί δὲ λέγει τίποτε γιὰ πειρασμοὺς καὶ συνεχῶς καὶ στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος

3. Βλ. Τίτ. 3,13.

οὔσαν παράκλησιν τοῖς πεπιστευκόσι πρὸς ἀρετὴν. Τὸ γὰρ μα-
 θεῖν τίνων μὲν ἦσαν ἄξιοι, πρὸς τί δὲ μετέστησαν, καὶ ταῦτα χά-
 ριτι, καὶ τίνων ἠξίωvται, οὐ μικρὰ προτροπή. Ἀποτείνεται δὲ
 καὶ πρὸς Ἰουδαίους. Εἰ δὲ καὶ ὀλόκληρον τὸ ἔθνος ὑβρίζει, μὴ
 5 θαυμάσης· καὶ ἐπὶ Γαλατῶν γὰρ αὐτὸ ποιεῖ, λέγων· «ὦ ἀνόητοι
 Γαλάται». Οὐχ ὑβριστικοῦ δὲ τοῦτο ἦθος, ἀλλ' ἐρωτικοῦ. Εἰ
 μὲν γὰρ τῶν αὐτοῦ ἔνεκεν ταῦτα ἐποίει, εἰκότως τις αὐτῷ ἐπε-
 μέμψατο, εἰ δὲ πεπυρωμένος καὶ ζέων ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος,
 οὐχ ὑβριστικῶς αὐτὸ ἐποίει. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ μυρία ἐλοιδορεῖτο
 10 τοῖς γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις, ἀλλ' οὐχ ἑαυτοῦ ἔνεκεν, ἀλλ'
 ὅτι τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἁπώλλυον.

Βραχεῖαν δὲ ποιεῖ τὴν ἐπιστολήν, εἰκότως. Καὶ τοῦτο δὲ
 τῆς ἀρετῆς τοῦ Τίτου τεκμήριον ἦν, τὸ μὴ δεῖσθαι λόγων πολ-
 λῶν, ἀλλ' ὡσπερ τινὸς ὑπομνήσεως. Αὕτη δὲ μοι δοκεῖ τῆς πρὸς
 15 Τιμόθεον εἶναι προτέρα ἐπιστολῆς. Ἐκείνην μὲν γὰρ πρὸς τῷ τέ-
 λει ἐν δεσμοῖς ὧν ἔγραφεν, ἐνταῦθα δὲ ἄφετος ὧν καὶ λελυμένος·
 τὸ γάρ, «κέκρικα παραχειμάσαι ἐν Νικοπόλει», τεκμήριον ἦν
 τοῦ μηδέπω ἐν δεσμοῖς εἶναι· ἐκεῖ δὲ συνεχῶς ἑαυτὸν δέσμιον
 καλεῖ.

20 Τί οὖν φησι; «Παῦλος, δοῦλος Θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ
 Χριστοῦ, κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ». Ὁρᾶς πῶς ἀδιαφόρως
 αὐτὰ τίθησι, ποτὲ μὲν ἑαυτὸν τοῦ Θεοῦ δοῦλον λέγων, τοῦ δὲ
 Χριστοῦ ἀπόστολον, ποτὲ δὲ τοῦ Χριστοῦ δοῦλον, «Παῦλος
 δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ»; οὕτως οὐδεμίαν οἶδε διαφορὰν μεταξὺ
 25 Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. «Κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπίγνω-
 σιν ἀληθείας τῆς κατ' εὐσέβειαν, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου».
 «Κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ». Ὅτι ἐπίστευσας, ἢ ὅτι ἐπιστεύ-
 θης; Οἶμαι αὐτὸν λέγειν, ὅτι αὐτὸς ἐπιστεύθη τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ

4. Γαλ. 3,1.

5. Τίτ. 3,12.

ἀναφέρει τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, πὺ εἶναι γιὰ τοὺς πιστοὺς ἀρκετὴ παρηγοριὰ γιὰ παρότρυνση πρὸς τὴν ἀρετὴ. Γιατὶ τὸ νὰ μάθουν γιὰ ποιά ἦταν ἄξιοι καὶ σὲ τί μεταπήδησαν, καὶ ὅλα αὐτὰ διὰ τῆς χάριτος, καὶ ποιά ἀγαθὰ ἀξιώθηκαν, δὲν εἶναι μικρὴ προτροπὴ. Ἀπευθύνεται ἀκόμη καὶ στοὺς Ἰουδαίους. Καὶ ἂν καταφέρεται ἐναντίον ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, μὴν ἀπορεῖς. Γιατὶ καὶ στοὺς Γαλάτες κάνει τὸ ἴδιο λέγοντας: «ἀνόητοι Γαλάτες»⁴. Αὐτὸ δὲν εἶναι γνώρισμα ὑβριστικῆς συμπεριφορᾶς, ἀλλ' ἐκδήλωση ἀγάπης. Γιατί, ἂν τὰ ἔκανε αὐτὰ γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο, δίκαια θὰ τὸν κατηγοροῦσε κανεὶς: ἂν ὅμως τὸ ἔκανε ἀπὸ πάθος καὶ ζῆλο γιὰ τὸ κήρυγμα, δὲν τὸ ἔκανε αὐτὸ μὲ ὑβριστικὴ διάθεση. Καὶ ὁ Χριστὸς ἀπηύθυνε πολλὰς κατηγορίες πρὸς τοὺς γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους, ὄχι χάριν τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ γιὰτὶ ὀδηγοῦσαν στὴν καταστροφὴ ὅλους τοὺς ἄλλους.

Γράφει σύντομὴ τὴν ἐπιστολή, καὶ σωστά. Καὶ αὐτὸ ἦταν ἀπόδειξη τῆς ἀρετῆς τοῦ Τίτου, τὸ νὰ μὴ χρειάζεται πολλὰ λόγια, ἀλλὰ μόνο κάποια ὑπόμνηση. Αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ μοῦ φαίνεται πὺ εἶναι προγενέστερη ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Τιμόθεο. Ἐκεῖνη τὴν ἔγραφε ὅταν πλησίαζε τὸ τέλος τοῦ καὶ ἦταν φυλακισμένος, ἐνῶ αὐτὴν τὴν ἔγραφε ὅταν ἦταν ἐλεύθερος καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ φυλακή: γιὰτὶ τό, «ἀποφάσισα νὰ περάσω τὸ χειμῶνα στὴ Νικόπολη»⁵, ἦταν ἀπόδειξη, ὅτι δὲν ἦταν ἀκόμη στὴ φυλακή, ἐνῶ ἐκεῖ συνέχεια καλεῖ τὸν ἑαυτοῦ του φυλακισμένο.

Τί λέγει λοιπόν; «Ὁ Παῦλος, δοῦλος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γιὰ νὰ ὀδηγήσω στὴν πίστη τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ». Βλέπεις πὺ τὰ ἀναφέρει αὐτὰ χωρὶς διάκριση, καὶ ἄλλοτε ὀνομάζει τὸν ἑαυτοῦ του «δοῦλο τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπόστολο τοῦ Χριστοῦ», καὶ ἄλλοτε «δοῦλο τοῦ Χριστοῦ», «ὁ Παῦλος, δοῦλος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»; Δὲν ἀναγνωρίζει δηλαδὴ καμμία διαφορὰ ἀνάμεσα στὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό. «Γιὰ νὰ ὀδηγήσω στὴν πίστη τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν τέλεια γνώση τῆς σύμφωνης πρὸς τὴν εὐσέβεια ἀλήθειας καὶ νὰ κηρύξω τὴν ἐλπίδα στὴν αἰώνια ζωὴ». «Γιὰ νὰ ὀδηγήσω στὴν πίστη τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ». Ἐπειδὴ ἀνέλαβες ἢ ἐπειδὴ σοῦ ἀνατέθηκε τὸ ἔργο αὐτό; Νομίζω ὅτι αὐτὸς λέγει, πὺ τοῦ ἀνατέθη-

Θεοῦ. Τουτέστιν, οὐκ ἀπὸ κατορθωμάτων, οὐδὲ ἀπὸ πόνων καὶ ἰδρώτων τὸ ἀξίωμα ἔλαβον, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς τοῦ πιστεύσαντος εὐεργεσίας ἐγένετο. Εἶτα, ἵνα μὴ ἄλογος ἢ χάρις νομισθῆ (οὔτε γὰρ τὸ πᾶν αὐτοῦ· ἐπεὶ, διὰ τί μὴ καὶ ἑτέροις ἐνεπίστευσε;), διὰ 5 τοῦτο ἐπήγαγε τό, «καὶ ἐπίγνωσις ἀληθείας τῆς κατ' εὐσέβειαν». Ἀπὸ ταύτης, φησὶν, ἐπιστεύθην, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο ἐπιστεύθην ἐκ τῆς αὐτοῦ χάριτος· καὶ γὰρ καὶ τούτου αὐτὸς αἴτιος.

Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς φησιν, «οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ὑμᾶς ἐξελεξάμην»· καὶ πάλιν αὐτὸς οὗτος ὁ 10 μακάριος ἐτέρωθι γράφων φησὶν· «ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην»· καὶ πάλιν, «εἰ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ». Πρότερον κατελήφθημεν, καὶ ὕστερον ἐπέγνωμεν· πρότερον ἐπεγνώσθημεν, καὶ τότε κατελάβομεν· πρότερον ἐκλήθημεν, καὶ τότε ὑπηκούσαμεν. Τῷ δέ, «κατὰ πί- 15 στιν», εἰπεῖν τὸ πᾶν ἐκείνοις λογίζεται, ὅτι δι' ἐκείνους εἰμὶ ἀπόστολος, οὐχὶ ὡς ἄξιος, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐκλεκτούς· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· «πάντα γὰρ ὑμῶν ἐστίν, εἴτε Παῦλος, εἴτε Ἀπολλῶς». «Καὶ ἐπίγνωσιν», φησὶν, «ἀληθείας τῆς κατ' εὐσέβειαν». Ἔστι γὰρ ἀλήθεια πραγμάτων, ἀλλ' οὐ κατ' εὐσέβειαν· οἷον τὸ εἰδέναί 20 τὰ γεωργικά, τὸ εἰδέναί τεχνας, ἀληθῶς ἐστίν εἰδέναί· ἀλλ' αὕτη κατ' εὐσέβειαν ἀλήθεια. Ἦ τό, «κατὰ πίστιν», ὅτι ἐπίστευσαν καθ' ἅπερ οἱ λοιποὶ ἐκλεκτοί, καὶ ἐπέγνωσαν τὴν ἀλήθειαν. Ἀπὸ πίστεως ἄρα ἢ ἐπίγνωσις, οὐκ ἀπὸ λογισμῶν.

«Ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου». Εἶπε τὴν παροῦσαν τὴν ἐν τῇ 25 χάριτι τοῦ Θεοῦ· λέγει καὶ τὴν μέλλουσαν, καὶ ἔπαθλα τίθησιν ἡμῖν ὑπὲρ ὧν ἡμᾶς εὐηργέτησεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπιστεύσαμεν καὶ ἀπηλλάγημεν τῆς πλάνης, στεφανοῦν ἡμᾶς βούλεται. Ὅρα πῶς γέμει τὸ προοίμιον τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅλη διόλης ἢ

6. Ἰω. 15,16.

7. Α' Κορ. 13,12.

8. Φιλιπ. 3,12.

9. Α' Κορ. 3,22.

καν οί έκλεκτοί του Θεοῦ. Δηλαδή, δὲν ἔλαβα τὸ ἀξίωμα ἀπὸ κατορθώματα οὔτε ἀπὸ κόπους καὶ ἰδρωῖτες, ἀλλ' ὅλα ἔγιναν ἀπὸ τὴν εὐεργεσία ἐκείνου πού μου ἐμπιστεύθηκε αὐτό. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ παράλογη ἢ χάρη (γιατὶ δὲν ὀφειλόταν τὸ πᾶν στὸ Θεό· ἂν δηλαδή ὀφειλόταν γιὰ ποιό λόγο δὲν τὸ ἐμπιστεύθηκε καὶ σὲ ἄλλους;), γι' αὐτὸ πρόσθεσε τό, «καὶ στὴν τέλεια γνώση τῆς σύμφωνης πρὸς τὴν εὐσέβεια ἀλήθειας». Ἀπ' αὐτή, λέγει, μου τὸ ἐμπιστεύθηκε, ἢ καλύτερα καὶ αὐτὸ μου συνέβηκε ἀπὸ τὴ δική του χάρη· γιατί καὶ γι' αὐτὸ αἴτιος εἶναι ὁ Θεός.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς λέγει· «δὲ μὲ διαλέξατε ἐσεῖς, ἀλλ' ἐγὼ σᾶς διάλεξα»⁶. Καὶ πάλι αὐτὸς ὁ μακάριος Παῦλος γράφοντας ἀλλοῦ λέγει· «θα τὸν γνωρίσω πολὺ καλά, ὅπως καὶ ὁ Θεὸς μὲ ἔχει γνωρίσει»⁷· καὶ πάλι, «ἀγωνίζομαι μήπως κάνω δικό μου ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο ἤδη μὲ ἔκανε δικό του ὁ Ἰησοῦς Χριστός»⁸. Πρῶτα γίναμε δικοί του, καὶ ὕστερα γνωρίσαμε καλὰ αὐτόν· πρῶτα μᾶς γνώρισε καλὰ ὁ Θεός, καὶ ὕστερα κερδίσαμε τὸ βραβεῖο τῆς κλήσης του· πρῶτα κληθήκαμε καὶ ὕστερα ὑπακούσαμε. Μὲ τὸ νὰ πεῖ, «γιὰ νὰ ὀδηγήσω στὴν πίστη», ἀποδίδει τὰ πάντα σ' ἐκείνους, ὅτι δηλαδή ἐξαιτίας ἐκείνων εἶμαι ἀπόστολος, ὄχι ὡς ἄξιος, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῶν ἐκλεκτῶν, πράγμα πού καὶ ἀλλοῦ λέγει· «ὅλα εἶναι δικά σας καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Ἀπολλῶς»⁹. «Καὶ στὴν τέλεια γνώση», λέγει, «τῆς ἀλήθειας πού εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν εὐσέβεια». Γιατὶ ὑπάρχει ἀλήθεια πραγμάτων, πού δὲν εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν εὐσέβεια· ὅπως ἡ γνώση τῶν γεωργικῶν πραγμάτων, ἢ γνώση τῶν τεχνῶν εἶναι ἀληθινὰ γνώση· αὐτὴ ὁμως ἡ ἀλήθεια εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν εὐσέβεια. Ἡ τό, «νὰ τοὺς ὀδηγήσω στὴν πίστη», σημαίνει ὅτι πίστεψαν ὅπως οἱ ἄλλοι ἐκλεκτοὶ καὶ γνώρισαν καλὰ τὴν ἀλήθεια. Ἐπομένως ἡ γνώση προέρχεται ἀπὸ τὴν πίστη καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς λογισμούς.

«Καὶ νὰ κηρύξω τὴν ἐλπίδα στὴν αἰώνια ζωὴ». Μίλησε γιὰ τὴν παρούσα ζωὴ πού βρίσκεται μέσα στὴ χάρη τοῦ Θεοῦ· μιλάει καὶ γιὰ τὴ μέλλουσα καὶ ἀναφέρει τὰ βραβεῖα γιὰ χάρη τῶν ὁποίων μᾶς εὐεργέτησε. Ἐπειδὴ δηλαδή πιστέψαμε καὶ ἀπομακρυνθήκαμε ἀπὸ τὴν πλάνη, θέλει νὰ μᾶς στεφανώσει. Πρόσεχε

ἐπιστολὴ αὕτη μάλιστα τοιαύτη τυγχάνει, καὶ αὐτὸν τὸν ἅγιον ἐκεῖνον διανιστῶσα μᾶλλον πρὸς τοὺς πόνους καὶ τοὺς μαθητευομένους. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡμᾶς ὠφελεῖ, ὡς τὸ συνεχῶς μεμνησθαι τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν τε κοινῆ καὶ τῶν ἰδία. Εἰ 5 γὰρ φίλου εὐεργεσίας ἀνενεγκόντες, ἢ ρῆμα προσηνὲς ἀκούσαντες ἢ πρᾶγμα, διαθερμαινόμεθα, πολλῶ μᾶλλον ὅταν ἴδωμεν πόσοις κινδύνοις περιεπέσομεν, καὶ ἀπὸ πάντων ἡμᾶς ἐξείλετο ὁ Θεός, προθυμότεροι πρὸς τὴν ὑπακοὴν ἐσόμεθα.

«Καὶ ἐπίγνωσιν», φησὶν, «ἀληθείας». Ἀλήθειαν δὲ ἐνταῦθα 10 πρὸς τὸν τύπον οὕτως εἶπε. Καὶ γὰρ καὶ ἐκείνη ἐπίγνωσις ἦν, καὶ εὐσέβεια ἦν, ἀλλ' οὐκ ἀληθείας, οὐ μὴν οὐδὲ ψεύδους, ἀλλὰ τύπων καὶ εἰκόνοσ. Καλῶς εἶπεν, «ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου», ὅτι ἐκείνη ἐπ' ἐλπίδι ἦν ζωῆς τῆς παρούσης· «ὁ γὰρ ποιήσας αὐτά», φησί, «ζῆσεται ἐν αὐτοῖς». Ὁρᾶς πῶς ἐκ προοιμιῶν ἤδη 15 δείκνυται τῆς χάριτος τὸ μέσον; Ἐκεῖνοι οὐκ ἐκλεκτοί, ἀλλ' ἡμεῖς· εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐλέγοντο ἐκλεκτοί, ἀλλ' οὐκέτι. «Ἦν ἐπηγγείλατο», φησὶν, «ὁ ἀψευδῆς Θεὸς πρὸ χρόνων αἰωνίων». Τουτέστιν, οὐ νῦν ἐκ μετανοίας, ἀλλ' ἄνωθεν ταῦτα προώριστο. Πολλαχοῦ τοῦτο τίθησι, ὡς ὅταν λέγη, «ἀφωρισμένος εἰς τὸ 20 εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ»· καὶ πάλιν, «οὗς προέγνω καὶ προώρισε»· δεικνὺς τὴν εὐγένειαν τὴν ἡμετέραν, ὅτι ἡμᾶς οὐ νῦν, ἀλλ' ἄνωθεν ἠγάπησεν. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο τὸ ἄνωθεν ἠγαπήσθαι καὶ ἐξ ἀρχῆς.

2. «Ἦν ἐπηγγείλατο», φησὶν, «ὁ ἀψευδῆς Θεός». Εἰ ἀψευδῆς, 25 πᾶντως ἔσται ὁ ἐπηγγείλατο· εἰ ἀψευδῆς, οὐ δεῖ ἀμφιβᾶλλειν, κἄν μετὰ θάνατον ἢ. «Ἦν ἐπηγγείλατο», φησὶν, «ὁ ἀψευδῆς Θεὸς πρὸ χρόνων αἰωνίων». Καὶ ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, «πρὸ χρόνων αἰωνίων», τὸ ἀξιόπιστον δείκνυσιν. Οὐκ ἐπειδὴ Ἰουδαῖοι νῦν οὐ προσῆλθον, φησί, διὰ τοῦτο ταῦτα, ἀλλ' οὕτως ἄνωθεν ἐτετύ- 30 πωτο. Ἄκουε γοῦν τί φησιν· «ἐφανέρωσε δὲ καιροῖς ἰδίοις». Τίς

πῶς τὸ προοίμιο εἶναι γεμάτο ἀπὸ τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅλη ἡ ἐπιστολὴ αὐτή, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μέχρι τὸ τέλος, εἶναι τέτοια, παροτρύνοντας καὶ τὸν ἅγιον ἐκεῖνον περισσότερο πρὸς τοὺς κόπους, καὶ τοὺς μαθητὲς του. Γιατὶ τίποτε δὲ μᾶς ὠφελεῖ τόσο, ὅσο τὸ νὰ θυμούμαστε συνέχεια τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὲς ποὺ ἔκανε σὲ ὅλους καὶ αὐτὲς ποὺ κάνει στὸν καθένα μας χωριστά. Γιατί, ἂν διεγειρόμαστε, ὅταν φέρουμε στὸ νοῦ μας τῆς εὐεργεσίας φίλου ἢ ἀκούσουμε κάποιον εὐχάριστο λόγο ἢ πράγμα, πολὺ περισσότερο θὰ γίνουμε προθυμότεροι πρὸς ὑπακοή, ὅταν ἀναλογισθοῦμε σὲ πόσους κινδύνους πέσαμε καὶ ὅτι ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς μᾶς ἔσωσε ὁ Θεός.

«Καὶ στὴν τέλεια γνώση», λέγει, «τῆς ἀλήθειας». Ὀνομάσαστε αὐτὴν ἀλήθεια πρὸς διάκριση ἀπὸ τὸν τύπο. Γιατὶ καὶ ἐκείνη ἦταν τέλεια γνώση καὶ εὐσέβεια, ὄχι ὅμως τῆς ἀλήθειας, οὔτε βέβαια καὶ τοῦ ψεύδους, ἀλλὰ τῶν τύπων καὶ τῆς εἰκόνας. Σωστὰ εἶπε, «στὴν ἐλπίδα τῆς αἰώνιας ζωῆς», γιατί αὐτὴ ἦταν ἡ ἐλπίδα τῆς παρούσας ζωῆς· γιατί λέγει, «ὁποῖος ἐφαρμόσει τῆς ἐντολῆς, θὰ βρεῖ σ' αὐτὲς τὴ ζωὴ»¹⁰. Βλέπεις πῶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἤδη δείχνει τὴ διαφορὰ τῆς χάριτος ἀπὸ τὸν τύπο; Ἐκεῖνοι δὲν εἶναι ἐκλεκτοί, ἀλλὰ ἐμεῖς· ἂν καὶ λέγονταν δηλαδὴ καὶ ἐκεῖνοι ἐκλεκτοί, δὲ λέγονται ὅμως πιά. «Τὴν ὁποία ὑποσχέθηκε ὁ ἀψευδὴς Θεὸς πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια». Δηλαδὴ αὐτὰ δὲν συνέβηκαν τώρα ἀπὸ τὴ μετάνοια, ἀλλὰ προορίσθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν. Σὲ πολλὰ σημεῖα τὸ ἀναφέρει αὐτό, ὅπως ὅταν λέγει, «ξεχωρισμένος γιὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ»· καὶ πάλι, «ἐκείνους ποὺ γνώρισε ἀπὸ πρὶν, αὐτοὺς καὶ προόρισε»¹¹, δείχνοντας τὴ δική μας εὐγένεια, ὅτι δὲ μᾶς ἀγάπησε τώρα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸν πράγμα τὸ νὰ μᾶς ἀγαπήσει ἀπὸ πρὶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν.

2. «Τὴν ὁποία», λέγει, «ὑποσχέθηκε ὁ ἀψευδὴς Θεός». Ἄν εἶναι ἀψευδής, θὰ πραγματοποιηθεῖ ὅπωςδήποτε αὐτὸ ποὺ ὑποσχέθηκε. Ἄν εἶναι ἀψευδής, δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλει κανεὶς, ἔστω καὶ ἂν πραγματοποιηθεῖ μετὰ τὸ θάνατό του. «Τὴν ὁποία», λέγει, «ὑποσχέθηκε ὁ ἀψευδὴς Θεός πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια». Καὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ, «πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια», δείχνει τὸ ἀξιόπιστο. Ὅχι, λέγει, γιατί δὲν προσῆλθαν τώρα οἱ Ἰουδαῖοι, γι' αὐτὸ συ-

οὐν ἢ ἀναβολή; Κηδεμονίας χάριν καὶ τοῦ εὐκαιρῶς ποιῆσαι «καιρός», φησὶν ὁ προφήτης, «τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ». Τὸ γὰρ «ἰδίους», τοῦτό ἐστι, τοῖς προσήκουσι, τοῖς ὀφειλομένοις, τοῖς ἀρμόζουσιν. «Ἐφανέρωσε», φησί, «καιροῖς ἰδίους τὸν λόγον αὐ-
5 τοῦ ἐν κηρύγματι, ὃ ἐπιστεύθην ἐγὼ· τουτέστι, τὸ κήρυγμα. Τοῦτο γὰρ τὰ πάντα εἶχε, τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὰ ἐνταῦθα καὶ μέλλοντα, τὴν ζωὴν, τὴν εὐσέβειαν, τὴν πίστιν, πάντα ὁμοῦ.

«Ἐν κηρύγματι»· τουτέστι, φανερώς, μετὰ παρρησίας· τοῦτο γὰρ ἐστι τό, «ἐν κηρύγματι». Ὡσπερ γὰρ ὁ κήρυξ πάντων
10 παρόντων ἐν τῷ θεάτρῳ κηρύττει, οὕτω καὶ ἡμεῖς κηρύττομεν, ὥστε μηδὲν προσθεῖναι, ἀλλ' αὐτὰ ἃ ἠκούσαμεν εἰπεῖν. Ἡ γὰρ τοῦ κήρυκος ἀρετὴ ἐν τῷ πᾶσιν εἰπεῖν ἐστι τὸ γεγονός, οὐκ ἐν τῷ προσθεῖναι τίνα καὶ ἀφελεῖν. Εἰ τοίνυν κηρύττειν δεῖ, μετὰ παρρησίας κηρύττειν δεῖ· ἐπεὶ οὐδὲ κηρύττειν ἐστί. Διὰ τοῦτο οὐδὲ
15 εἶπεν ὁ Χριστός, «εἶπατε ἐπὶ τῶν δωμάτων», ἀλλά, «κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων», καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου, καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου τὸ γεγονός παριστῶν.

«Ὁ ἐπιστεύθην ἐγὼ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ». Καὶ τό, «ἐπιστεύθην», καὶ τό, «κατ' ἐπιταγὴν», τὸ ἀξιό-
20 πιστον δείκνυσιν· ὥστε μηδένα ἀναξιοπαθεῖν, μηδὲ ἀκκίζεσθαι, μηδὲ δυσχεραίνειν. Εἰ τοίνυν ἐπιταγὴ ἐστι, οὐκ εἰμι κύριος· ἐπιταγμα γὰρ πληρῶ. Τῶν γὰρ πρακτέων τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν κεῖται, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν· ἃ μὲν γὰρ ἐπιτάττων λέγει, ταῦτα οὐκ ἐφ' ἡμῖν· ἃ περ δὲ ἐπιτρέπων, ταῦτα ἐφ' ἡμῖν τυγχάνει. Οἶον τό, «ἐάν τις
25 εἶπη τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρὲ, ἐνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός», τοῦτο ἐπίταγμα· καὶ τό, «ὅταν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ γνῶς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ

12. Ψαλμ. 118,126.

13. Ματθ. 10,27.

14. Ματθ. 5,22.

νέβηκαν αὐτά, ἀλλ' ἔτσι ἔχουν προδιατυπωθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἦ Ἄκου δηλαδή τί λέγει: «καὶ τὸ φανέρωσε σὲ ὀρισμένο χρόνο». Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἔγινε ἡ ἀναβολή; Ἐξαιτίας τῆς φροντίδας τοῦ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ νὰ τὸ κάνει στὸν κατάλληλο καιρὸ. «Ἔφθασε», λέγει ὁ προφήτης, «γιὰ τὸν Κύριο ὁ καιρὸς νὰ ἐνεργήσει»¹². Γιατὶ τὸ «ιδίοις», αὐτὸ σημαίνει, τὸν προσήκοντα, τὸν ὀφειλόμενο, τὸν κατάλληλο. «Φανέρωσε», λέγει, «στὸν κατάλληλο καιρὸ τὸ λόγο τοῦ μέ τὸ κήρυγμα, ποῦ ἀνατέθηκε σὲ μένα»· δηλαδή, τὸ κήρυγμα. Γιατὶ αὐτὸ τὰ περιεῖχε ὅλα: τὸ εὐαγγέλιο, καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μελλοντικὰ, τὴ ζωὴ, τὴν εὐσέβεια, τὴν πίστη, ὅλα μαζί.

«Μέ τὸ κήρυγμα». Δηλαδή, φανερά, μὲ παρρησία· γιατί αὐτὸ σημαίνει τὸ, «μέ τὸ κήρυγμα». Ὅπως δηλαδή ὁ κήρυκας κηρύττει ἐνώπιον ὅλων τῶν θεατῶν στὸ θέατρο, ἔτσι καὶ ἐμεῖς κηρύττουμε, ὥστε νὰ μὴν προσθέτουμε τίποτε, ἀλλὰ λέμε ἐκεῖνα ποῦ ἀκούσαμε. Γιατὶ ἡ ἀρετὴ τοῦ κήρυκα βρίσκεται στὸ ὅτι καθιστᾶ γνωστὸ τὸ γεγονός ἐνώπιον ὅλων καὶ ὄχι στὸ νὰ προσθέτει κάτι καὶ νὰ ἀφαιρεῖ. Ἦν λοιπὸν πρέπει νὰ κηρύττει κανεὶς, πρέπει νὰ κηρύττει μὲ παρρησία· διαφορετικὰ δὲν ὑπάρχει κήρυγμα. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ὁ Χριστός, «μιλήστε ἀπὸ τοὺς ἐξῶστες», ἀλλὰ, «κηρύξτε ἀπὸ τοὺς ἐξῶστες»¹³, παριστάνοντας τὸ πράγμα καὶ ἀπὸ τὸν τόπο καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο.

«Τὸ ὁποῖο μέ ἐντολὴ τοῦ Σωτήρα μας Θεοῦ ἀνατέθηκε σὲ μένα». Καὶ τό, «ἀνατέθηκε», καὶ τό, «μέ ἐντολή», δείχνει τὸ ἀξιόπιστο. Ἐπομένως κανεὶς δὲν πρέπει ν' ἀγανακτεῖ ἢ ν' ἀδιαφορεῖ ἢ νὰ δυσανασχετεῖ. Ἦν λοιπὸν εἶναι ἐντολή, δὲν γίνεται μέ δική μου ἐξουσία· γιατί ἐκπληρώνω ἐντολή. Ἦ ἀπὸ αὐτὰ δηλαδή ποῦ πρέπει νὰ πράττουμε ἄλλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς καὶ ἄλλα ὄχι· αὐτὰ λοιπὸν ποῦ προστάζει νὰ λέμε δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς, ἐνῶ αὐτὰ ποῦ ἐπιτρέπει νὰ τὰ λέμε ἐμεῖς, ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς. Γιὰ παράδειγμα τό, «ὅποιος πεῖ τὸν ἀδελφὸ τοῦ 'μωρέ', πρέπει νὰ παραδοθεῖ στὴ φωτιὰ τῆς κόλασης»¹⁴, εἶναι προσταγή· καὶ τό, «ὅταν προσφέρεις τὸ δῶρο σου στὸ θυσιαστήριον καὶ θυμηθεῖς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι ἐναντίον σου, ἄφησε τὸ δῶρο σου ἐκεῖ μπροστὰ στὸ θυσιαστήριον, καὶ πήγαινε πρῶτα νὰ συμφυ-

ἀπελθὼν διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου»· καὶ τοῦτο ἐπίταγμα, καὶ τὸν μὴ ποιήσαντα ἀνάγκη ὑπεύθυνον εἶναι κολάσει.

Ὅταν δὲ λέγῃ, «ἐὰν θέλῃς τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ 5 ὑπάρχοντα»· καὶ πάλιν, «ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω», οὐκέτι ἐπίταγμά ἐστι· τὸν γὰρ ἀκροατὴν ποιεῖ κύριον τῶν λεχθέντων, καὶ τὴν αἴρεσιν αὐτῷ δίδωσι τῶν πρακτέων. Ταῦτα μὲν γὰρ καὶ ποιῆσαι, καὶ μὴ ποιῆσαι ἐφ' ἡμῖν· τὰ δὲ ἐπιτάγματα οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλ' ἀνάγκη ἢ ποιῆσαι, ἢ μὴ ποιήσαντα κολασθῆναι. Τοῦτο οὖν 10 λέγει καὶ ὅταν λέγῃ, «ἀνάγκη γὰρ μοι ἐπίκειται· οὐαὶ γὰρ μοί ἐστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίσωμαι». Σαφέστερον δὲ ἐρῶ αὐτό, ἵνα πᾶσι κατάδηλον γένηται. Οἶον, ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐμπεπιστευμένος καὶ τῇ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξία τετιμημένος, ἂν μὴ διαγορεύῃ τῷ λαῷ τὰ πράκτεα, οὐκ ἀνεύθυνός ἐστιν· ὁ μέντοι 15 λαϊκὸς οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχει τούτου. Διὰ τοῦτο φησι καὶ ὁ Παῦλος, ὅτι «κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν» τοῦτο ποιῶ. Καὶ ὄρα τὰ ἐπίθετα πῶς πρὸς ὃ εἶπον ἀρμόζει. Ἀνωτέρω γὰρ εἰπὼν, «ὁ ἀψευδὴς Θεός», ἐνταῦθά φησι, «κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ». Εἰ τοίνυν Σωτήρ ἐστι, καὶ αὐτὸς ταῦτα ἐπέταξεν 20 ἀπὸ τοῦ βούλεσθαι σώζεσθαι, οὐ τοίνυν φιλαρχίας τὸ πρᾶγμα ἐστι· πίστις γὰρ ἐστι, καὶ ἐπιταγὴ ἐστι Θεοῦ Σωτῆρος.

«Τίτω γνησίῳ τέκνῳ». Ἔστι γὰρ καὶ μὴ γνήσια εἶναι τέκνα, ὡς ἐκεῖνος περὶ οὗ φησιν· «ἐὰν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτρης, ἢ λοίδορος, ἢ μέθυσος, 25 τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν». Ἴδου καὶ τέκνον, καὶ οὐκ ἔστι γνήσιον τέκνον· τέκνον μὲν ἐστιν, ἐπειδὴ ἅπαξ ἐδέξατο τὴν χάριν καὶ ἀνεγεννήθη, οὐ γνήσιον δέ, ἐπειδὴ ἀνάξιον τοῦ πατρός ἐστιν, ἐπειδὴ πρὸς ἕτερον αὐτομολεῖ τύραννον. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν φυσικῶν παιδῶν τὸ γνήσιον καὶ μὴ γνήσιον ἀπὸ τῆς ὠδινούσης καὶ

15. Ματθ. 5,23-24.

16. Ματθ. 19,21.

17. Ματθ. 19,12.

18. Α' Κορ. 9,16.

19. Α' Κορ. 5,11.

λιωθεῖς με τὸν ἀδελφὸ σου, καὶ τότε ἔλα νὰ προσφέρεις τὸ δῶρο σου»¹⁵, εἶναι προσταγὴ καὶ ὅποιος δὲν τὴν ἐκτελέσει, πρέπει ὀπωσδήποτε νὰ τιμωρηθεῖ.

Ὅταν ὁμως λέγει, «ἂν θέλεις νὰ εἶσαι τέλειος, πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου»¹⁶, καὶ πάλι, «ὅποιος μπορεῖ νὰ τὸ δεχθεῖ, ὡς τὸ δεχθεῖ»¹⁷, δὲν εἶναι προσταγὴ. Γιατὶ ἀφήνει τὴν ἐξουσία γιὰ τὰ ὅσα λέγει στὸν ἀκροατὴ καὶ παραχωρεῖ σ' αὐτὸν τὴν ἐκλογή γιὰ ὅσα πρέπει νὰ πράξει. Τὸ νὰ τὰ πράξουμε δηλαδὴ αὐτὰ ἢ νὰ μὴ τὰ πράξουμε ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς, ἐνῶ οἱ ἐντολὲς δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ πρέπει ἢ νὰ τις ἐκτελέσει κανεὶς, ἢ ἂν δὲν τις ἐκτελέσει νὰ τιμωρηθεῖ. Αὐτὸ λοιπὸν ἐννοεῖ καὶ ὅταν λέγει, «μοῦ ἐπιβάλλεται ἀναγκαστικὰ νὰ τὸ κάνω· γιατί ἀλλοίμονό μου ἂν δὲν κηρύξω τὸ εὐαγγέλιο»¹⁸. Θὰ τὸ πῶ ὁμως σαφέστερα αὐτὸ γιὰ νὰ γίνει φανερὸ σ' ὅλους. Δηλαδή, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀναλάβει τὴν ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔχει τιμηθεῖ με τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου, ἂν δὲν κηρύττει στὸ λαὸ αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ πράττει, εἶναι ἔνοχος. Ὁ λαϊκὸς ὁμως δὲν ἔχει καμμιά ὑποχρέωση γι' αὐτό. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι τὸ κάνω αὐτὸ «κατ' ἐντολὴ τοῦ Σωτήρα μας». Καὶ πρόσεχε πῶς εἶναι σύμφωνα τὰ ὅσα λέγει με αὐτὰ ποὺ εἶπα. Ἀφοῦ εἶπε δηλαδὴ παραπάνω, «ὁ ἀψευδὴς Θεός», ἐδῶ λέγει, «μέ ἐντολὴ τοῦ Σωτήρα μας Θεοῦ». Ἄν λοιπὸν εἶναι Σωτήρας, καὶ αὐτὸς τὰ πρόσταξε αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία του γιὰ σωτηρία μας, ἐπομένως τὸ πράγμα δὲν εἶναι ἀπόδειξη φιλαρχίας· γιατί εἶναι πίστη καὶ προσταγὴ τοῦ Σωτήρα Θεοῦ.

«Πρὸς τὸν Τίτο, γνήσιο τέκνο μου». Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχουν καὶ μὴ γνήσια τέκνα, ὅπως ἐκεῖνος γιὰ τὸν ὁποῖο λέγει· «ἂν κάποιος, ποὺ ἐνῶ ὀνομάζεται ἀδελφός, εἶναι πόρνος ἢ πλεονέκτης ἢ εἰδωλολάτρης ἢ ὑβριστῆς ἢ μέθυσος, μ' αὐτὸν οὔτε νὰ συντρώγετε»¹⁹. Νὰ καὶ τέκνο εἶναι, καὶ γνήσιο τέκνο δὲν εἶναι· εἶναι τέκνο, ἐπειδὴ μιὰ φορὰ ἔλαβε τὴ χάρη καὶ ἀναγεννήθηκε· δὲν εἶναι ὁμως γνήσιο, ἐπειδὴ εἶναι ἀνάξιο τοῦ πατέρα του, ἐπειδὴ αὐτομολεῖ πρὸς ἄλλον τύραννο. Στὴν περίπτωση τῶν φυσικῶν παιδιῶν τὸ γνήσιο καὶ μὴ γνήσιο ὀρίζεται ἀπὸ τὴ μητέρα καὶ τὸν πατέρα του. Ἐδῶ ὁμως δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ὀρίζεται ἀπὸ τὴν προαίρεσή του. Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ γεννηθεῖ

τοῦ σπείροντος ὀρίζεται, ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προαιρέσεως. Ἔστι γὰρ γνήσιον γενόμενον μὴ μεῖναι γνήσιον· ἔστιν οὐκ ὄν γνήσιον γενέσθαι γνήσιον· οὐ γὰρ ἀνάγκη φύσεως ταῦτα κατακέκλεισται, ἀλλ' ἐξουσία προαιρέσεως· ὅθεν καὶ συνεχεῖς ἔχει τὰς μεταβάσεις. Ἦν Ὀνήσιμος τέκνον γνήσιον, ἀλλὰ καὶ οὐ γνήσιον ἦν· καὶ γὰρ ἄχρηστος ἐγένετο· ἀλλὰ πάλιν ἐγένετο γνήσιον οὕτως, ὡς καὶ αὐτὸν «σπλάγχνα» καλεῖσθαι ἀποστολικά.

«Τίτω γνησίῳ τέκνῳ κατὰ κοινὴν πίστιν». Τί ἐστι, «κατὰ κοινὴν πίστιν»; Ἐπειδὴ εἶπε, «τέκνον», καὶ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἔλαβε τάξιν, πῶς καὶ ταύτην τὴν τιμὴν ἐλαττοῖ καὶ καταστέλλει, ἄκουσον. «Κατὰ κοινὴν γὰρ πίστιν» ἐπήγαγε· τουτέστι, κατὰ πίστιν οὐδὲν ἔχω σου πλεόν· κοινὴ γάρ ἐστι, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ἐγὼ τε ἐτέχθην καὶ σύ. «Τέκνον» οὖν πόθεν αὐτὸν καλεῖ; Ἦτοι τὴν φιλοστοργίαν μόνον δηλῶσαι θέλων, ἢ τὸ πρότερον εἶναι ἐν τῷ κηρύγματι, ἢ τὸ δι' αὐτοῦ πεφωτίσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ τέκνα καὶ ἀδελφοὺς καλεῖ· ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς αὐτῆς πίστεως ἐτέχθησαν, ἀδελφοί· ἐπειδὴ διὰ τῶν ἐκείνου χειρῶν, τέκνα. Τῷ οὖν «κατὰ κοινὴν» εἰπεῖν «πίστιν», τὴν ἀδελφότητα ἠνίξατο. «Χάρις καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ 20 Σωτῆρος ἡμῶν».

3. Ἐπειδὴ εἶπε, «τέκνον», ἐπήγαγεν, «ἀπὸ Θεοῦ Πατρός», ὥστε ἀναστῆσαι αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, καὶ μαθεῖν τίνοσ ἐστὶ τέκνον, καὶ ὅτι οὐ τῷ «κοινὴν πίστιν» εἰπεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπαγαγεῖν, «Πατρὸς ἡμῶν», τὸ ὁμότιμον αὐτοῦ δείκνυσιν. Ὅρα δὲ πῶς ἂ τοῖς μαθηταῖς καὶ τοῖς πολλοῖς ἐπεύχεται, ταῦτα καὶ τῷ διδασκάλῳ· ὁμοίως γὰρ καὶ αὐτὸς δεῖται τῶν τοιούτων εὐχῶν, καὶ πολλῶ μᾶλλον ἢ ἐκεῖνοι, ὅσῳ καὶ πλείονας ἔχθρας ἔχει, ὅσῳ καὶ πλείονας ἀνάγκας τοῦ προσκρούειν τῷ Θεῷ. Ὅσῳ γὰρ μέγα τὸ ἀξίωμα, τοσούτῳ μείζους καὶ οἱ κίνδυνοι τῷ τὴν ἱερῶ- 30 σύνῃν ἔχοντι· ἀρκεῖ γὰρ καὶ ἐν κατόρθωμα ἐπισκοπῆς ἀνενεγ-

20. Βλ. Φιλ. στ. 12. Ὀνήσιμος· δραπετὴς δοῦλος τοῦ πλούσιου Χριστιανοῦ τῶν Κολοσσῶν Φιλήμονα. Ἔγινε Χριστιανὸς ἀπὸ τὸν Παῦλο στή φυλακῆ. Ἐπιστρέφοντας ὡς Χριστιανὸς στὸ σπίτι τοῦ Φιλήμονα μεταφέρει τὴν ὁμώνυμη ἐπιστολὴ τοῦ Παύλου.

γνήσιο και να μὴ μείνει γνήσιο· και εἶναι δυνατό χωρὶς να εἶναι γνήσιο να γίνει γνήσιο. Γιατὶ αὐτὰ δὲν καθορίζονται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς φύσης, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς προαίρεσης· γι' αὐτὸ και συνεχῶς μεταλλάσσουν. Ὁ Ὀνήσιμος ἦταν γνήσιο τέκνο, ἦταν ὅμως και μὴ γνήσιο, γιατὶ πραγματικὰ ἔγινε ἄχρηστος· ἀλλὰ πάλι ἔγινε τόσο πολὺ γνήσιο, ὥστε να ὀνομάζεται και σπλάχνα τοῦ ἀποστόλου²⁰.

«Πρὸς τὸν Τίτο, γνήσιο τέκνο μου, ὡς πρὸς τὴν κοινὴ μας πίστη». Τί σημαίνει, «ὡς πρὸς τὴν κοινὴ μας πίστη»; Ἐπειδὴ τὸν ὀνόμασε «τέκνο» και πῆρε τὴ θέση τοῦ πατέρα του, ἄκουσε πῶς μειώνει και πῶς περιορίζει και αὐτὴν τὴν τιμὴ. Γιατὶ πρόσθεσε, «ὡς πρὸς τὴν κοινὴ μας πίστη». Δηλαδή, ὡς πρὸς τὴν πίστη δὲν ἔχω τίποτε περισσότερο ἀπὸ σένα, γιατὶ αὐτὴ εἶναι κοινὴ και μὲ τὴν ἴδια πίστη γεννήθηκα και ἐγὼ και σύ. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν τὸν ὀνομάζει «τέκνο του»; Ἡ γιατί θέλει να δηλώσει μόνο τὴ φιλοστοργία του, ἢ γιατί ἦταν προηγουμένως στὸ κήρυγμα, ἢ ἐπειδὴ ἐκεῖνος εἶχε βαπτισθεῖ ἀπ' αὐτόν. Γι' αὐτὸ τοὺς ὀνομάζει και «τέκνα» και «ἀδελφούς»· ἀδελφοί, ἐπειδὴ γεννήθηκαν ἀπὸ τὴν ἴδια πίστη· τέκνα, ἐπειδὴ γεννήθηκαν μὲ τὰ χέρια ἐκείνου. Μὲ τὸ να πεῖ λοιπὸν, «ὡς πρὸς τὴν κοινὴ πίστη», ὑπαινίχθηκε τὸ ὅτι εἶναι ἀδελφοί. «Χάρη και εἰρήνη να σοῦ παρέχεται ἀπὸ τὸ Θεὸ Πατέρα και τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστὸ τὸ Σωτῆρα μας».

3. Ἐπειδὴ εἶπε, «τέκνο μου», πρόσθεσε, «ἀπὸ τὸ Θεὸ Πατέρα», γιὰ να ἐνθαρρύνει τὴν ψυχὴ του και να μάθει τίνος εἶναι τέκνο, και ὅτι ὄχι μὲ τὸ να πεῖ μόνο «ὡς πρὸς τὴν κοινὴ πίστη», ἀλλὰ και μὲ τὸ να προσθέσει «ἀπὸ τὸν Πατέρα μας», δείχνει τὴν ἰσοτιμία του. Και πρόσθεσε πῶς ἐκεῖνα ποὺ εὔχεται στοὺς μαθητὲς και στοὺς πολλούς, αὐτὰ εὔχεται και στὸ διδάσκαλο. Γιατὶ τὸ ἴδιο και αὐτὸς ἔχει ἀνάγκη ἀπ' αὐτὲς τὶς εὐχές, και τόσο πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους, ὅσο και περισσότερες ἔχθρες ἔχει, καθὼς και περισσότερες ἀνάγκες γιὰ σύγκρουση μὲ τὸ Θεό. Γιατὶ ὅσο μεγάλο εἶναι τὸ ἀξίωμα, τόσο μεγαλύτεροι και οἱ κίνδυνοι γιὰ τὸν ἱερωμένο. Ἀρκεῖ και ἓνα μόνο κατόρθωμα τοῦ ἐπισκό-

κεῖν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐν ἀμάρτημα εἰς αὐτὴν ἐμβαλεῖν τὴν γέενναν.

Ἴνα γὰρ τὰ ἄλλα πάντα παρῶ τὰ καθ' ἐκάστην ἡμέραν συμπύπτοντα, ἂν τύχη ποτέ τινα ἢ διὰ φιλίαν ἢ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἀνάξιον εἰς ἐπισκοπὴν παραγαγών, καὶ πόλεως ἐπιτρέψας μεγάλης ἀρχὴν, ὄρα πόσου πυρὸς ἐαυτὸν καθίστησιν ἔνοχον. Οὐ γὰρ τῶν ψυχῶν τῶν ἀπολλυμένων μόνον (ἀπόλλυσι γὰρ αὐτὰς ἀνευλαβῆς ὢν), ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ὑπ' ἐκείνου πραττομένων αὐτὸς δώσει τὰς εὐθύνas. Ὁ γὰρ ἐν τάξει ἰδιώτου ὢν ἀνευλαβῆς, 10 πολλῶ μᾶλλον, ὅταν ἐπιλάβηται τῆς ἀρχῆς· ἀγαπητὸν γὰρ τὸν εὐλαβῆ μεῖναι τοιοῦτον ἐπιλαβόμενον τῆς ἀρχῆς. Καὶ γὰρ κενοδοξία τότε σφοδρότερον ἐπιτίθεται, καὶ χρημάτων ἔρωσ, καὶ αὐθάδεια, τῆς ἀρχῆς τὴν ἐξουσίαν παρεχούσης, καὶ προσκρούσματα καὶ ὕβρεις καὶ λοιδορίαι καὶ μυρία ἕτερα. Ἄν οὖν τις ἀνευλαβῆς ἦ, 15 μᾶλλον ἔσται ἀνελαβέστερος τοιοῦτος γενόμενος. Ὅταν οὖν τοιοῦτον ἐπιστήσῃ ἄρχοντα, πάντων τῶν ἀμαρτανομένων ὑπ' ἐκείνου, καὶ δήμων ὀλοκλήρων ὑπεύθυνος ἔσται.

Εἰ δὲ ὁ μίαν ψυχὴν σκανδαλίζων, «συμφέρι αὐτῷ ἵνα μύλος ὄνικος κρεμασθῆ εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῆ 20 ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης», ὁ τὰς τοσαύτας ψυχὰς σκανδαλίζων, πόλεις ὀλοκλήρους καὶ δήμους καὶ μυρίας ψυχὰς, ἄνδρας, γυναῖκας, παῖδας, πολίτας, γεωργούς, τοὺς ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, τοὺς ἐν ἐτέραις ταῖς ὑπ' ἐκείνην τὴν πόλιν, τί ὑποστήσεται; Κἂν γὰρ τριπλασίονα ἐτέραν εἴπῃς, οὐδὲν ἐρεῖς· τοσαύτης ἔσται ὑπεύθυνος 25 κολάσεως καὶ τιμωρίας. Ὡστε μάλιστα οὗτος δεῖται τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς εἰρήνης· ἂν γὰρ μὴ μετὰ ταύτης κυβερνᾷ τὸν λαόν, πάντα οἴχεται καὶ ἀπόλωλε, τῶν οἰάκων αὐτῷ οὐκ ὄντων. Κἂν γὰρ ἔμπειρος ἦ τῆς κυβερνητικῆς, ἂν μὴ τοὺς

21. Ὁ ὄρος ἐπίσκοπος ἐναλάσσεται συνήθως στὴν Κ.Δ. μετὰ τὸν ὄρο πρεσβύτερος καὶ δηλώνει ὑπεύθυνο ἀξιωματοῦχο τῆς Ἐκκλησίας μετὰ διοικητικά, λατρευτικά καὶ ποιμαντικά καθήκοντα.

22. Ματθ. 18,6.

που²¹ νὰ τὸν ἀνεβάσει στὸν οὐρανό, καὶ ἓνα ἁμάρτημα νὰ τὸν ρίξει στὴν κόλαση.

Γιὰ ν' ἀφήσω δηλαδή κατὰ μέρος ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ συμβαίνουν κάθε ἡμέρα, ἂν συμβεῖ ποτὲ νὰ τοποθετήσῃ ἢ ἀπὸ φιλία ἢ ἀπὸ κάποια ἄλλη αἰτία ἓναν ἀνάξιο σὲ ἐκκλησιαστικὸ ἀξίωμα καὶ νὰ τοῦ ἀναθέσῃ τὴν ἐξουσία μιᾶς μεγάλης πόλης, πρόσεχε γιὰ πόση φωτιὰ καθιστᾷ τὸν ἑαυτὸ του ἔνοχο. Πράγματι θὰ δώσει λόγο ὄχι μόνο γιὰ τὶς ψυχές ποὺ χάνονται (γιατὶ τὶς καταστρέφει αὐτὸς ἐπειδὴ εἶναι ἀσεβής), ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλες τὶς πράξεις του. Ἐκεῖνος δηλαδή ποὺ ἦταν ἀσεβής ὡς ἰδιώτης, θὰ εἶναι πολὺ περισσότερο ὅταν καταλάβῃ τὴν ἐξουσία· ἐπιθυμητὸ ὅμως εἶναι νὰ παραμείνῃ ὁ εὐλαβὴς τέτοιος ὅταν ἀναλάβῃ τὸ ἀξίωμα. Πραγματικὰ καὶ ἡ κενοδοξία ἐπιτίθεται τότε σφοδρότερα καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων καὶ ἡ αὐθάδεια, γιατί ἡ ἐξουσία παρέχει αὐτῇ τὴ δυνατότητα, καὶ προσκόμματα καὶ ὕβρεις καὶ βλασφημίες καὶ ἄπειρα ἄλλα. Ἐάν λοιπὸν κάποιος εἶναι ἀσεβής, θὰ γίνῃ περισσότερο ἀσεβέστερος ὅταν ἀναλάβῃ τέτοιο ἀξίωμα. Ὅταν λοιπὸν τοποθετήσῃ ἓναν τέτοιο ἄρχοντα, θὰ εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ ὅλα τὰ ἁμαρτήματά του, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὀλόκληρα πλήθη λαοῦ.

Ἐάν ἐκεῖνος ποὺ σκανδαλίζει μία ψυχή, «εἶναι προτιμότερο γι' αὐτὸν νὰ κρεμάσῃ μὴλόπετρα στὸ λαιμό του καὶ νὰ καταποντισθεῖ στὰ βάθη τῆς θάλασσας»²², τί θὰ ὑποστεῖ ἐκεῖνος ποὺ σκανδαλίζει τόσες ψυχές, πόλεις ὀλόκληρες καὶ λαοὺς καὶ ἄπειρες ψυχές, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, κατοίκους πόλεων, γεωργούς, τοὺς κατοίκους τῆς πόλης ἐκείνης, τοὺς κατοίκους τῶν ἄλλων πόλεων ποὺ βρίσκονται ὑπὸ τὴν ἐξουσία ἐκείνης; Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη ἀναφέρῃς κάποια ἄλλη τριπλάσια ποινή, δὲ θὰ πεῖς τίποτε· γιὰ τόσο μεγάλη ποινή καὶ τιμωρία θὰ εἶναι ἔνοχος. Ἐπομένως αὐτὸς πῶς πολὺ χρειάζεται τὴ χάρη καὶ τὴν εἰρήνη τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ἂν δὲν κυβερνᾷ τὸ λαὸ μ' αὐτῇ, ὅλα θὰ χαθοῦν καὶ θὰ καταστραφοῦν, ἀφοῦ τὸ πηδάλιο δὲν θὰ βρίσκεται σ' αὐτόν. Καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι γνώστης τῆς κυβερνητικῆς τέχνης, ἂν δὲν ἔχει αὐτὸ τὸ πηδάλιο, δηλαδή τὴ χάρη καὶ τὴν εἰρήνη ποὺ δίνει ὁ

οἴακας τούτους ἔχη, τὴν χάριν καὶ τὴν εἰρήνην τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ, καταδύσει τὸ σκάφος καὶ τοὺς ἐμπλέοντας. Ὅθεν, ἔμοιγε θαυμάζειν ἔπεισι τοὺς ἐφιεμένους ὄγκου τοσούτου.

Ἄθλιε ἄνθρωπε καὶ ταλαίπωρε, οὐχ ὄρᾳς τίνος ἐφίεσαι;
 5 Κατὰ σαυτὸν ἂν ἦς καὶ ἀγνώως καὶ ἄσημος, κἂν μυρία ἁμάρτης, ἀλλὰ μιᾶς ψυχῆς δώσεις λόγον, καὶ ταύτης εὐθύνας ὑφέξεις μόνον· ὅταν δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀχθῆς, ἐννόησον ὄσων κεφαλῶν ὑπεύθυνος εἶ τιμωρίας. Ἄκουε γὰρ Παύλου λέγοντος· «πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέικετε, ὅτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν
 10 ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον δώσοντες». Ἀλλὰ τιμῆς ἐφίεσαι καὶ ἀρχῆς; Καὶ τίς ἡ ἡδονὴ ταύτης τῆς τιμῆς; οὐ γὰρ δὴ οὐδὲ τοῦτο ὄρῳ· οὐ γὰρ ἔστι δυνατόν ἄρχοντα εἶναι ἀληθῶς. Πῶς; Ὅτι ἐν τῇ ἐξουσίᾳ κεῖται τῶν ἀρχομένων τὸ ὑπακούειν. Καὶ εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἐπὶ ἀρχὴν ἔρχεται ὁ τοιοῦ-
 15 τος, ἀλλὰ δουλεύει μυρίοις δεσπόταις ἐναντία καὶ ἐπιθυμοῦσι καὶ λέγουσιν. Ὅπερ γὰρ ἐγκωμιάζει εἷς, μέμφεται ἕτερος· ὅπερ ψέγει οὗτος, θαυμάζει ἄλλος. Τίνος οὖν ἀκοῦσαι χρή, τίνι πεισθῆναι; Οὐκ ἔστι. Καὶ ὁ μὲν ἀργυρώνητος, κἂν ἐναντία ὁ δεσπότης αὐτῷ προστάξῃ, καὶ δυσχεραίνει· σὺ δέ, ἂν τοσούτων δεσποτῶν
 20 ἐναντία ἐπιταττόντων ἀλγήσης, καὶ τούτου δίδως δίκην, τὰ πάντων ἐπὶ σὲ στόματα ἀνοίγων. Τοῦτο οὖν, εἶπέ μοι, τιμῆ; τοῦτο ἀρχῆ; τοῦτο ἐξουσία;

4. Εἶπεν ὁ τὴν ἐπισκοπὴν ἔχων, εἰσενεγκεῖν χρήματα· ἂν μὴ θέλῃ, οὐ μόνον οὐκ εἰσήνεγκεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ δόξαι ρα-
 25 θυμίας ἔνεκεν τοῦτο ποιεῖν, κατηγορεῖ τοῦ κελεύσαντος· κλέπτει, φησὶν, ἀρπάζει, καταπίνει τὰ τῶν πενήτων, κατεσθίει τὰ τῶν πτωχῶν. Παῦσαι λοιδορῶν· μέχρι τίνος ταῦτα φῆς; Οὐ βούλει εἰσενεγκεῖν; οὐδεὶς ὁ καταναγκάζων, οὐδεὶς ὁ βιαζόμενος· τί καὶ λοιδορῆ τῷ παραινούντι καὶ συμβουλευόντι; Ἀλλ' εἰς χρεῖαν
 30 τις κατέστη, καὶ οὐκ ὤρεξε χεῖρα μὴ δυνηθεῖς, ἢ καὶ ἐτέρωθι

Θεός, θὰ καταποντίσει τὸ σκάφος καὶ ὄσους ταξιδεύουν μ' αὐτό. Γι' αὐτὸ ἐγὼ φθάνω στὸ νὰ θαυμάζω ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν ἓνα τόσο ὑψηλὸ ἀξίωμα.

Ἔθλιε ἄνθρωπε καὶ ταλαίπωρε, δὲ βλέπεις τί πράγμα ἐπιθυμεῖς; Ἄν εἶσαι μόνος σου καὶ ἄγνωστος καὶ ἄσημος, ἔστω καὶ ἂν διαπράξεις ἄπειρα ἁμαρτήματα, θὰ δώσεις λόγο γιὰ μιὰ ψυχὴ καὶ γι' αὐτὴν θὰ ὑποστεῖς τὴν τιμωρία μόνον· ὅταν ὅμως ἀνεβεῖς σ' αὐτὴ τὴν ἐξουσία, σκέψου γιὰ πόσους ἀνθρώπους θὰ τιμωρηθεῖς. Ἄκου τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «νὰ ὑπακοῦτε καὶ νὰ ὑποτάσσετε στοὺς προϊσταμένους σας, γιὰτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦν γιὰ τὶς ψυχές σας, ἐπειδὴ θὰ δώσουν λόγο στὸ Θεό»²³. Μήπως ὅμως ἐπιθυμεῖς τιμὴ καὶ ἐξουσία; Καὶ ποιά ἢ εὐχαρίστηση ἀπὸ αὐτὴ τὴν τιμὴ; Γιατί πραγματικὰ οὔτε αὐτὸ βλέπω· ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι δυνατό νὰ εἶναι ἀληθινὰ ἄρχοντας. Πῶς; Γιατί στὴν ἐξουσία τῶν ἀρχομένων ἀνήκει ἡ ὑπακοή. Καὶ ἂν κανεῖς ἤθελε ἐξετάσει ἀκριβῶς τὸ πράγμα, δὲν ἔρχεται ἓνας τέτοιος στὸ ν' ἀσκήσει ἐξουσία, ἀλλὰ στὸ νὰ ὑπηρετεῖ ἄπειρους κυρίους ποὺ ἐπιθυμοῦν καὶ λέγουν τὰ ἀντίθετα. Γιατί ὅ,τι ἐγκωμιάζει ὁ ἓνας, τὸ κατηγορεῖ ὁ ἄλλος· ὅ,τι ψέγει αὐτός, τὸ θαυμάζει ὁ ἄλλος. Ποιὸν λοιπὸν πρέπει ν' ἀκούσει, σὲ ποιὸν νὰ πεισθεῖ; Δὲν εἶναι δυνατό σὲ κανένα. Καὶ ὁ δοῦλος, ἂν ὁ κύριος τοῦ προστάξει ἀντίθετα, δυσανασχετεῖ, ἐσὺ ὅμως, ἂν λυπηθεῖς ὅταν τόσο πολλοὶ κύριοι προστάζουν ἀντίθετα, θὰ τιμωρηθεῖς καὶ γι' αὐτό, ἐπειδὴ ἀνοίγεις τὰ στόματα ὄλων ἐναντίον σου. Αὐτὸ λοιπὸν, πές μου, εἶναι τιμὴ; αὐτὸ εἶναι ἀρχηγία; αὐτὸ ἐξουσία;

4. Εἶπε ὁ ἐπίσκοπος νὰ προσφέρουν χρήματα. Ἄν κανεῖς δὲ θέλει ὄχι μόνον δὲν προσφέρει, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ μὴ φανεῖ, ὅτι τὸ κάνει αὐτὸ ἀπὸ ἀδιαφορία, κατηγορεῖ αὐτὸν ποὺ ἔδωσε τὴν ἐντολή. 'Κλέβει', λέγει, 'ἄρπάζει, καταπίνει τὰ πράγματα τῶν φτωχῶν, κατατρώγει τὶς περιουσίες τῶν φτωχῶν'. Σταμάτησε τὶς κατηγορίες. Μέχρι πότε θὰ τὰ λές αὐτά; Δὲ θέλεις νὰ προσφέρεις χρήματα; Κανεῖς δὲ σ' ἀναγκάζει, κανεῖς δὲ σὲ πιέζει· γιατί κατηγορεῖς αὐτὸν ποὺ παραινεῖ καὶ συμβουλεύει; Ὅμως βρέθηκε κάποιος σὲ ἀνάγκη, καὶ ἐκεῖνος δὲ βοήθησε ἢ γιατί δὲν

ἀσχοληθεῖς. Οὐδεμία συγγνώμη, ἀλλὰ πάλιν κατηγορίαὶ χείρους τῶν προτέρων. Τοῦτο γοῦν ἀρχή; Καὶ ἀμύνασθαι οὐκ ἔχει σπλάγγνα γὰρ ἐστὶν ἴδια. Καὶ ὡσπερ τὸ σπλάγγνον, κἂν οἰδαίνῃ, κἂν πόνον παρέχῃ καὶ τῇ κεφαλῇ καὶ τῷ λοιπῷ σώματι, οὐ τολμῶμεν ἀμύνασθαι (οὐ γὰρ λαβόντες ξίφος διαρρηγνύομεν), οὕτω κἂν τῶν ἀρχομένων τις τοιοῦτος ἦ, πόνους ἡμῖν παρέχων καὶ ἀθυμίας ἐκ τῶν κατηγοριῶν τούτων, οὐ τολμῶμεν ἀμύνασθαι· πόρρω γὰρ ταῦτα πατρικῆς διανοίας, ἀλλ' ἀνάγκη φέρειν τὸν πόνον, ἕως ἂν ἐκεῖνος ὑγιάνῃ καλῶς.

10 Ὁ ἀργυρώνητος οἰκέτης ἔχει τι ἔργον ἐπιτεταγμένον, κἂν τοῦτο ἀνύσῃ, λοιπὸν ἑαυτοῦ κύριος γίνεται· οὗτος δὲ πανταχοῦ περιέλκεται, πολλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ δύνάμιν ἀπαιτεῖται· ἂν μὴ εἰδῆ λέγειν, πολὺς ὁ γογγυσμός· ἂν δὲ εἰδῆ λέγειν, πάλιν κατηγορίαὶ, κενόδοξός ἐστιν· ἂν μὴ νεκροὺς ἀνιστᾶ, οὐδενὸς λόγου ἄξιος, 15 φησὶν· ὁ δεῖνα εὐλαβῆς ἐστὶν, οὗτος δὲ οὐ. Ἐὰν ἀπολαύῃ συμμέτρου τροφῆς, πάλιν κατηγορίαὶ· ἔδει αὐτὸν ἀπηγχονίσθαι, φησὶν· ἂν λουόμενον ἴδῃ τις, πολλαὶ κατηγορίαὶ· ὅπως οὐδὲ τὸν ἥλιον ὀρᾶν ὀφείλει, φησὶν. Εἰ δὲ τὰ αὐτὰ πράττει, ἅπερ ἐγώ, καὶ λούεται καὶ ἐσθίει καὶ πίνει καὶ ἱμάτια περιβέβληται, καὶ οἰκίας 20 φροντίζει καὶ οἰκετῶν, τίνος ἕνεκεν ἐμοῦ προέστηκεν;

Ἄλλὰ καὶ οἰκέτας ἔχει, φησί, τοὺς διακονουμένους αὐτῷ, καὶ ἐπὶ ὄνου ὀχεῖται· τίνος οὖν ἕνεκεν ἐμοῦ προέστηκεν; Ἄλλὰ τί, εἰπέ μοι, οὐκ ὀφείλει τὸν διακονούμενον ἔχειν, ἀλλ' αὐτὸς τὸ πῦρ ἀνακαίειν, καὶ ὑδροφορεῖν, καὶ ξύλα διακλᾶν, καὶ εἰς ἀγορὰν ἐμ- 25 βάλλειν; καὶ πόση τοῦτο αἰσχὺνη γίνεται; Καὶ οἱ μὲν ἄγιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες οἱ ἀπόστολοι, τὸν τῷ λόγῳ προσκαρτεροῦντα οὐδὲ διακονία χηρῶν βούλονται προσανέχειν, ἀλλ' ἀνάξιον αὐτοῦ τὸ πρᾶγμα εἶναι νομίζουσι· σὺ δὲ αὐτὸν καὶ εἰς τὴν οἰκετῶν ὑπηρε-

μπόρεσε ἢ γιατί ἀσχολήθηκε μὲ κάτι ἄλλο. Δὲν ὑπάρχει καμμιά συγγνώμη, ἀλλὰ πάλι οἱ κατηγορίες εἶναι χειρότερες ἀπὸ τὶς προηγούμενες. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἐξουσία; Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τιμωρήσει, γιατί εἶναι σπλάχνα δικά του. Καὶ ὅπως τὰ σπλάχνα, ὅταν ἐξογκώνονται ἢ προκαλοῦν πόνο καὶ στὸ κεφάλι καὶ στὸ ὑπόλοιπο σῶμα, δὲν τολμοῦμε νὰ τὰ τιμωρήσουμε (δὲν παίρνουμε δηλαδὴ τὸ ξίφος νὰ τὰ κόψουμε), ἔτσι καὶ ἂν ὑπάρχει ἓνας τέτοιος ἀπὸ τὸ ποῖμνιο ποὺ μᾶς προκαλεῖ πόνους καὶ στενοχώριες ἀπὸ τὶς κατηγοριές αὐτές, δὲν τολμοῦμε νὰ τὸν τιμωρήσουμε· γιατί αὐτὰ βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρικὴ ψυχὴ καὶ ἀναγκαστικά ὑποφέρουμε τὸν πόνο μέχρι ποὺ νὰ γίνει ἐκεῖνος ἐντελῶς καλά.

Ὁ ἀγορασμένος ὑπηρέτης μὲ χρήματα ἔχει διαταγὴ νὰ κάνει κάποιο ἔργο, καὶ ἂν τὸ ἐκτελέσει, γίνεται στὴ συνέχεια κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του. Οἱ ἀσχολίες ὅμως τοῦ ἐπισκόπου ἀπλώνονται παντοῦ καὶ τοῦ ζητοῦν πολλὰ πάνω ἀπὸ τὶς δυνάμεις του· ἂν δὲν ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ μιλάει, πολὺς εἶναι ὁ γογγυσμός· ἂν ὅμως ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ μιλάει, πάλι κατηγορίες· ‘ματαιόδοξος εἶναι’· ἂν δὲν ἀνασταίνει νεκρούς, ‘δὲν ἀξίζει’, λέγει, ‘καθόλου· ὁ τάδε εἶναι εὐσεβής, αὐτός, ὅμως ὄχι’· Ἐὰν ἡ τροφή του εἶναι μέτρια, πάλι κατηγορίες· ‘ἔπρεπε νὰ εἶχε ἀπαγχονισθεῖ’, λέγει. Ἐὰν κάποιος τὸν δεῖ νὰ λούζεται, πολλὰς κατηγορίες· ‘πρέπει νὰ μὴ βλέπει καθόλου τὸν ἥλιο’, λέγει. Ἐὰν κάνει τὰ ἴδια ποὺ κάνω ἐγώ, καὶ λούζεται καὶ τρώει καὶ πίνει καὶ ροῦχα φοράει καὶ φροντίζει γιὰ τὸ σπίτι καὶ τοὺς ὑπηρέτες, γιὰ ποῖό λόγο εἶναι προϊστάμενός μου;

‘Ἐχει ὅμως καὶ ὑπηρέτες’, λέγει, ‘ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν, καὶ μεταφέρεται πάνω σὲ ὄνο· γιὰ ποῖό λοιπὸν λόγο εἶναι προϊστάμενός μου;’ Ἀλλά, πές μου, δὲν πρέπει νὰ ἔχει τὸν ὑπηρέτη του, ἀλλ’ ὁ ἴδιος ν’ ἀνάβει τὴ φωτιὰ καὶ νὰ κουβαλάει νερὸ καὶ νὰ κόβει τὰ ξύλα καὶ νὰ πηγαίνει στὴν ἀγορά; Καὶ πόση ντροπὴ δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ πράγμα; Καὶ οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, οἱ ἀπόστολοι, δὲ θέλουν ν’ ἀσχολεῖται μὲ τὴ διακονία τῶν χηρῶν ἐκεῖνος ποὺ ἀφοσιώνεται στὸ κήρυγμα, ἀλλὰ θεωροῦν τὸ πράγμα τοῦτο ἀνάξιο γι’ αὐτόν· ἐσὺ λοιπὸ κατεβάξεις αὐτόν καὶ στὴν ὑπηρεσία

σίαν καθέλκεις τῶν σῶν; Διὰ τί ὁ ταῦτα ἐπιτάττων οὐ παρέρχη σὺ, καὶ ταῦτα πληροῖς; εἶπέ μοι, οὐχὶ μείζονά σοι διακονεῖται ὑπηρεσίαν, ἢ σὺ τὰ σωματικά; διὰ τί μὴ τὸν παῖδα πέμπεις τὸν σὸν πρὸς τὴν τούτου ὑπηρεσίαν; Ὁ Χριστὸς ἔνιψε τοὺς πόδας 5 τῶν μαθητῶν· σὺ θεραπείαν ἂν παρασχῆς τῷ διδασκάλῳ, μέγα τι ποιεῖς; Ἄλλ' οὔτε σὺ βούλει παρασχεῖν, καὶ αὐτὸν κωλύεις.

Τί οὖν; ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ζῆν ὀφείλει; Ἄλλ' οὐ βούλεται οὕτως ὁ Θεός. Τί οὖν; οἱ ἀπόστολοι, φησίν, ἐλευθέρους εἶχον δουλεύοντας; Βούλει καὶ τοῦτο ἀκοῦσαι πῶς οἱ ἀπόστολοι διῆγον; 10 ἀποδημίας ἐποιοῦντο, καὶ ἄνδρες ἐλεύθεροι καὶ εὐγενεῖς γυναῖκες ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἀναπαύσεως καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τὰς κεφαλὰς ὑπετίθεσαν τὰς ἑαυτῶν. Ἦκουε δὲ καὶ τοῦ μακαρίου τούτου παραινούντος καὶ λέγοντος· «τοὺς οὖν τοιούτους ἐντίμους ἔχετε»· καὶ πάλιν, «διὰ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ μέχρι θανάτου ἤγγισε, 15 παραβουλευσάμενος τῇ ψυχῇ, ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῶν ὑστέρημα τῆς πρὸς με λειτουργίας». Ὁρᾷς τί φησι; Σὺ δὲ οὐδὲ λόγον προῖεσαι ὑπὲρ τοῦ πατρὸς τοῦ σοῦ, μήτι γε κίνδυνον τοσοῦτον ἀναδέχῃ.

Ἄλλὰ λούεσθαι, φησίν, οὐ χρή. Διὰ τί, εἶπέ μοι; ποῦ τοῦτο 20 κεκώλυται; οὐδὲ γὰρ ὁ ρύπος καλόν. Οὐδαμοῦ ταῦτα ὀρωῶμεν, οὔτε ἐγκαλούμενα, οὔτε θαυμαζόμενα. Ἦλλα γὰρ ἐστὶν ἄπερ ἐπέταξε τὸν ἐπίσκοπον ἔχειν, ἀνέγκλητον εἶναι, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν· ταῦτα ἀπαιτεῖ ὁ ἀπόστολος, ταῦτα χρή ἐπιζητεῖν παρὰ τοῦ ἄρχοντος, περαιτέρω δὲ μηδέν. Οὐκ εἶ 25 τοῦ Παύλου ἀκριβέστερος, μᾶλλον δὲ οὐκ εἶ τοῦ Πνεύματος ἀκριβέστερος. Ἄν ἢ πλήκτης ἢ καὶ πάροινος, ἂν ὤμος καὶ ἀνηλεής, κατηγορεῖ, ἀνάξια ταῦτα τοῦ ἐπισκόπου· ἂν τρυφᾷ, καὶ τοῦτο κατηγορία· ἂν δὲ θεραπεύῃ τὸ σῶμα ἵνα σοι διακονῇ, ἂν ἐπιμελῆται ἵνα σοι χρήσιμος ᾖ, ὑπὲρ τούτων αὐτὸν ἐγκαλεῖσθαι δεῖ;

30 Οὐκ οἶδας ὅτι ἀσθένεια σωματικὴ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀσθενείας οὐχ ἦττον καὶ ἡμᾶς βλάπτει καὶ τὴν Ἐκκλησίαν; Διὰ τί

τῶν ὑπηρετῶν σου; Γιατί ἐσύ, πού τὰ προστάζεις αὐτά, δὲν τὰ παραβλέπεις ἀλλὰ τὰ ἐκτελεῖς; Πές μου, δὲ σοῦ προσφέρει μεγαλύτερη ὑπηρεσία ἀπὸ τὴ δική σου φροντίδα πού δείχνεις γιὰ τὰ σωματικά; Γιατί δὲ στέλνεις τὸ δοῦλο σου στὴν ὑπηρεσία του; Ὁ Χριστὸς ἔπλυνε τὰ πόδια τῶν μαθητῶν· ἐσύ ἂν προσφέρεις κάποια ὑπηρεσία στὸ διδάσκαλο κάνεις κάτι μεγάλο; Ἄλλ' οὔτε ἐσύ θέλεις νὰ προσφέρεις καὶ αὐτὸν τὸν ἐμποδίζεις.

Τί δηλαδή; ἀπὸ τὸν οὐρανὸ πρέπει νὰ ζεῖ; Ἄλλ' ὁ Θεὸς δὲ θέλει ἔτσι. Τί λοιπόν; ὀϊ ἀπόστολοι, λέγει, εἶχαν ἐλεύθερους ἀνθρώπους πού τοὺς ὑπηρετοῦσαν; Θέλεις ν' ἀκούσεις καὶ αὐτό, πῶς δηλαδή ζοῦσαν οἱ ἀπόστολοι; Ταξίδευαν, καὶ ἄνδρες ἐλεύθεροι καὶ εὐγενεῖς γυναῖκες ἔβαζαν σὲ κίνδυνο καὶ τὶς ψυχὰς καὶ τὰ κεφάλια τους γιὰ τὴν ἀνάπαυση ἐκείνων. Ἄκου ὁμως καὶ τὸν μακάριο Παῦλο πού συμβουλεύει καὶ λέγει «τέτοιους ἀνθρώπους νὰ τοὺς τιμᾶτε» καὶ πάλι, «γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ ἔφθασε κοντὰ στὸ θάνατο, ριψοκινδυνεύοντας τὴ ζωὴ του, γιὰ ν' ἀναπληρώσει τὴν ἔλλειψη τῆς ὑπηρεσίας σας πρὸς ἐμένα»²⁴. Βλέπεις τί λέγει; Ἐσύ ὁμως οὔτε ἓνα λόγο λές γιὰ τὸν πατέρα σου, οὔτε βέβαια ἀναλαμβάνεις τόσο μεγάλο κίνδυνο.

Ἄλλὰ, λέγει, δὲν πρέπει νὰ λούζεται. Πές μου, γιατί; ποῦ αὐτὸ ἀπαγορεύεται; Οὔτε βέβαια ἡ ἀκαθαρσία εἶναι καλὸ πράγμα. Πουθενὰ δὲ βλέπουμε αὐτὰ οὔτε νὰ κατηγοροῦνται οὔτε νὰ θαυμάζονται. Γιατί ἄλλα εἶναι ἐκεῖνα πού πρόσταξε νὰ ἔχει ὁ ἐπίσκοπος· νὰ εἶναι ἀδιάβλητος, συνετός, κόσμιος, φιλόξενος, καλὸς διδάσκαλος. Αὐτὰ ἀπαιτεῖ ὁ ἀπόστολος, αὐτὰ πρέπει νὰ ἐπιζητεῖ κανεὶς ἀπὸ τὸν ἄρχοντα καὶ τίποτε περισσότερο. Δὲν εἶσαι ἐσύ ἀκριβέστερος ἀπὸ τὸν Παῦλο, ἢ καλύτερα δὲν εἶσαι ἀκριβέστερος ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἄν εἶναι φίλερις ἢ μέθυσος ἢ βίαιος καὶ σκληρός, νὰ κατηγορεῖς. Αὐτὰ εἶναι ἀνάξια γιὰ τὸν ἐπίσκοπο. Ἄν ζεῖ μὲ ἀπολαύσεις, καὶ αὐτὸ εἶναι κατηγορία. Ἄν ὁμως περιποιεῖται τὸ σῶμα του γιὰ νὰ σὲ ὑπηρετεῖ καὶ ἂν τὸ φροντίζει γιὰ νὰ σοῦ εἶναι χρήσιμος, πρέπει γι' αὐτὰ νὰ κατηγορεῖται;

Δὲν ξέρεις ὅτι ἡ ἀσθένεια τοῦ σώματος δὲν εἶναι κατώτερη ἀπὸ τὴν ἀσθένεια τῆς ψυχῆς καὶ ὅτι βλάπτει καὶ ἐμᾶς καὶ τὴν

διορθοῦται αὐτὴν ὁ Παῦλος γραφῶν τῷ Τιμοθέῳ, «οἶνω ὀλίγω
 χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου, καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας»; Εἰ
 μὲν γὰρ ψυχῇ μόνη τὴν ἀρετὴν κατορθοῦμεν, οὐκ ἔδει φροντίζειν
 τοῦ σώματος. Τί δὲ ὅλως καὶ γεγόναμεν; Εἰ δὲ πολλὴ τούτου ἢ
 5 συντέλεια, πῶς οὐκ ἐσχάτης ἐστὶν ἀνοίας ἀμελεῖν τούτου;
 Ἔστω γάρ τις ἀνὴρ ἐπισκοπῇ τετιμημένος καὶ τοῦ κοινουῦ τῆς
 Ἐκκλησίας τὴν προστασίαν ἐγκεχειρισμένος, καὶ τὰ μὲν ἄλλα
 ἔστω ἐνάρετος καὶ πάντα ἔχων ἅπερ ἔχειν ἀρμόζει τὸν ἱερωμέ-
 νον, διαπαντὸς δὲ τῇ κλίνῃ προσδεδέσθω ὑπὸ πολλῆς ἀρρω-
 10 στίας, τί οὗτος ὄνησαι δυνήσεται; ποίαν ἀποδημίαν στείλασθαι;
 ποίας ἐπισκέψεις ποιήσασθαι; τίνοι ἐπιπλήξαι; τίνα νουθετῆσαι;

Ταῦτα εἶπον, ἵνα εἰδῆτε μὴ ἀπλῶς ἐγκαλεῖν, ἵνα εἰδῆτε
 μᾶλλον ἀποδέχεσθαι, ἵνα καὶ εἴ τις ἐφίεται τῆς ἀρχῆς, τὰς νιφά-
 δας τῶν κατηγοριῶν ὄρων, τὴν τοιαύτην ἐπιθυμίαν σβεννύη.
 15 Μέγας ὄντως κίνδυνος καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δεόμενος χάριτος καὶ
 τῆς εἰρήνης, ἣν ἐπεύχεσθε ἡμῖν εἶναι πολλήν, καὶ ἡμεῖς ὑμῖν ἵνα
 ἀμφοτέρω κατορθώσαντες τὴν ἀρετὴν, οὕτω τύχωμεν τῶν
 ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ
 ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
 20 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐκκλησία; Για ποῖό λόγο τῆ θεραπεύει ὁ Παῦλος γράφοντας στὸν Τιμόθεο, «νὰ χρησιμοποιεῖς καὶ λίγο κρασί ἐξαιτίας τοῦ στομαχοῦ σου καὶ τῶν συχνῶν ἀσθενειῶν σου»²⁵; Γιατί, ἂν κατορθώνουμε τὴν ἀρετὴ μόνο μὲ τὴν ψυχὴ, δὲν ἔπρεπε νὰ φροντίζουμε γιὰ τὸ σῶμα. Καὶ γενικὰ γιατί γίναμε ἔτσι; Ἐάν εἶναι μεγάλη ἢ προσφορὰ τοῦ σώματος, πῶς δὲν εἶναι ἡ χειρότερη ἀνοησία νὰ τὸ παραμελοῦμε; Ἐστὼ κάποιος ποὺ ἔχει τιμηθεῖ μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου καὶ ἔχει ἀναλάβει τὴν προστασία τοῦ λαοῦ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἔστὼ ὅτι εἶναι ἐνάρετος στὰ ἄλλα καὶ ἔχει ὅλα ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ ἔχει ὁ ἱερωμένος, εἶναι ὅμως πάντοτε δεμένος στὸ κρεβάτι ἀπὸ ἰσχυρὴ ἀρρώστια· τί θὰ μπορέσει νὰ ὠφελήσει αὐτός; ποιά περιοδεῖα θὰ μπορέσει νὰ κάνει; ποιές ἐπισκέψεις θὰ κάνει; ποιόν θὰ ἐπιπλήξει; ποιόν θὰ νουθετήσῃ;

Αὐτὰ τὰ εἶπα γιὰ νὰ μάθετε νὰ μὴν κατηγορεῖτε γενικὰ τοὺς ἱερωμένους, γιὰ νὰ μάθετε περισσότερο νὰ τοὺς δέχεστε, καὶ ἂν κάποιος ἐπιθυμεῖ τὴν ἐξουσία, βλέποντας τίς πολλές κατηγορίες, νὰ σβῆσει τὴν ἐπιθυμία αὐτή. Εἶναι πραγματικὰ μεγάλος ὁ κίνδυνος καὶ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴ χάρη καὶ τὴν εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία νὰ εὐχεστέ νὰ εἶναι σὲ μένα πολλή, ὅπως καὶ ἐγὼ εὐχομαι νὰ εἶναι σὲ σᾶς, ὥστε καὶ ἐγὼ καὶ ἐσεῖς, ἀφοῦ κατορθώσουμε τὴν ἀρετὴ, νὰ ἐπιτύχουμε ἔτσι τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε ὁ Θεός, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

25. Α΄ Τιμ. 5,23.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

(Τιτ. 1,5-11)

«Τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγὼ σοι διαταξάμην· εἴ τις ἐστὶν ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, τέκνα ἔχων πιστά, μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἄσωτίας ἢ ἀνυπότακτα».

5

1. Τοῖς μὲν παλαιοῖς ἀνδράσιν ἅπας ὁ βίος ἦν ἐνεργὸς καὶ ἐναγώνιος, ἡμῖν δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ραθυμίας μεστός. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἤδεσαν ὅτι διὰ τοῦτο εἰς τὸν κόσμον παρήχθησαν, ἵνα τῷ παραγαγόντι κατὰ γνώμην ἐργάζωνται, ἡμεῖς δὲ ὡς διὰ τοῦτο 10 παραχθέντες, ἵνα ἐσθίωμεν καὶ πίνωμεν καὶ τρυφῶμεν, οὕτως οὐδενὸς τῶν πνευματικῶν λόγον ποιούμεθα. Οὐ περὶ τῶν ἀποστόλων λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μετ' αὐτούς. Ὁρᾷς γοῦν αὐτοὺς πάντα διατρέχοντας, καὶ ὥσπερ τινὸς ἔργου τούτου ἐπειλημμένους, καὶ διόλου ἐν ξένη διατρίβοντας, ἅτε οὐκ ἔχοντας 15 πόλιν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄκουσον γοῦν τοῦ μακαρίου τούτου τί φησί· «τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ». Καθάπερ οἰκίαν μίαν τὴν οἰκουμένην διανειμάμενοι, οὕτως ἅπαντα διηκονοῦντο, καὶ τῶν ἀπανταχοῦ ἐπεμέλοντο, ὁ μὲν τοῦτο, ὁ δὲ ἐκεῖνο λαβῶν τὸ μέρος. «Τούτου γὰρ χάριν», φησί, «κατέλιπόν σε ἐν τῇ Κρή- 20 τη, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ». Οὐκ ἐπιτακτικῶς αὐτῷ παραινεῖ τέως· «ἵνα ἐπιδιορθώσῃ», φησὶν.

Ἐρᾷς ψυχὴν φθόνου παντὸς καθαρὰν, πανταχοῦ τὸ τῶν μαθητευομένων χρήσιμον ζητοῦσαν, οὐκ ἀκριβολογουμένην, εἴτε δι' αὐτοῦ, εἴτε δι' ἑτέρου γένοιτο; Ἐνθα μὲν γὰρ ἦν κίνδυνος 25 καὶ πολλὴ δυσκολία, αὐτὸς κατώρθου παρών, ἡ δὲ τιμὴν μᾶλλον

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

(Τίτ. 1, 5-11)

«Γι' αὐτὸ σὲ ἄφησα στὴν Κρήτη, γιὰ νὰ διορθώσεις τὶς ἐλλείψεις καὶ νὰ ἐγκαταστήσεις σὲ κάθε πόλη πρεσβυτέρους, ὅπως ἐγὼ σὲ διέταξα· ὅποιος εἶναι ἀδιάβλητος, ἄνδρας μιᾶς μόνο γυναίκα, μὲ παιδιά πιστά, τὰ ὁποῖα δὲν κατηγοροῦνται γιὰ ἀσωτία οὔτε εἶναι ἀνυπάκουα».

1. Στους παλαιούς ἄνδρες ὅλη ἡ ζωὴ ἦταν γεμάτη ἔργα καὶ ἀγῶνες, σὲ μᾶς ὅμως δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλ' εἶναι γεμάτη ραθυμία. Γιατὶ ἐκεῖνοι γνώριζαν ὅτι γι' αὐτὸ δημιουργήθηκαν στὸν κόσμος, γιὰ νὰ ἐργάζονται σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ δημιουργοῦ τους, ἐμεῖς ὅμως, σὰν νὰ δημιουργηθήκαμε γι' αὐτὸ, γιὰ νὰ τρῶμε καὶ νὰ πίνουμε καὶ νὰ ζοῦμε μὲ ἀπολαύσεις, τόσο πολὺ δὲν κάνουμε λόγο γιὰ κανένα πνευματικὸ πρᾶγμα. Δὲ μιλῶ γιὰ τοὺς ἀποστόλους μόνο, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔζησαν μετὰ ἀπ' αὐτούς. Τοὺς βλέπεις λοιπὸν νὰ τρέχουν παντοῦ σὰν νὰ εἶχαν ἀναλάβει αὐτὸ ὡς κάποιο ἔργο καὶ πάντοτε νὰ ζοῦν σὲ ξένη χώρα, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν δική τους πόλη πάνω στὴ γῆ. Ἄκουσε λοιπὸν τὸν μακάριο αὐτὸν τί λέγει· «γι' αὐτὸ σὲ ἄφησα στὴν Κρήτη». Ἀφοῦ μοίρασαν τὴν οἰκουμένη σὰν ἓνα σπίτι, ἔτσι διαχειρίζονταν τὰ πάντα καὶ φρόντιζαν γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἦταν σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, ἀναλαμβάνοντας ὁ ἓνας αὐτὸ καὶ ὁ ἄλλος ἐκεῖνο τὸ μέρος. «Γι' αὐτὸ», λέγει, «σὲ ἄφησα στὴν Κρήτη, γιὰ νὰ διορθώσεις τὶς ἐλλείψεις». Δὲν τὸν προτρέπει στὴν ἀρχὴ μὲ προσταγὴ· «γιὰ νὰ διορθώσεις», λέγει.

Βλέπεις ψυχὴ καθαρὴ ἀπὸ κάθε φθόνου, ποὺ ἐπιζητεῖ παντοῦ ὅ,τι εἶναι χρήσιμο στοὺς μαθητές, χωρὶς νὰ πολυεξετάζει ἐν αὐτὸ γίνεται μ' αὐτὸν ἢ μὲ ἄλλον; Ὅπου δηλαδὴ ὑπῆρχε κίνδυνος καὶ μεγάλη δυσκολία, ὁ ἴδιος ἦταν παρὼν καὶ ἔφερνε σὲ πέ-

ἔφερον ἢ ἔπαινον εἶχε, ταῦτα ἐπιτρέπει τῷ μαθητῇ, τῶν ἐπισκόπων λέγω τὰς χειροτονίας, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα ἐδεῖτό τινος ἐπιορθώσεως, ἢ, ὡς ἂν εἶποι τις, πλείονος καταρτισμοῦ. Τί λέγεις, εἶπέ μοι; τὰ σὰ προσδιορθοῦται; καὶ οὐχ ἡγῆ τὸ πράγμα αἰσχροὺς οὐδὲ αἰσχύνῃ σοι φέρειν; Οὐδαμῶς· πρὸς γὰρ τὸ κοινὸν κέρδος ὁρῶ μόνον· εἴτε δὲ δι' ἐμοῦ, εἴτε δι' ἑτέρου γένοιτο, οὐδὲν ἐμοὶ διαφέρει. Οὕτω τὸν προεστῶτα χρή διακειῖσθαι, μὴ τὴν ἰδίαν τιμὴν ζητεῖν, ἀλλὰ τὸ κοινῇ συμφέρον.

«Καὶ καταστήσης», φησί, «κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους». 10 Τοὺς ἐπισκόπους ἐνταῦθά φησι, καθὼς ἀλλαχοῦ ἡμῖν εἴρηται. «Ὡς ἐγὼ σοι διευταξάμην· εἴ τις ἀνέγκλητος». «Κατὰ πόλιν», φησὶν· οὐ γὰρ ἐβούλετο πᾶσαν τὴν νῆσον ἐπιτετράφθαι ἐνί, ἀλλ' ἕκαστον ἰδίαν ἔχειν φροντίδα καὶ μέριμναν· οὕτω γὰρ αὐτῷ τε εἶναι τὸν πόνον κοῦφον, καὶ τοὺς ἀρχομένους πλείονος ἀπολαύσειν τῆς ἐπιμελείας, εἴ γε μὴ εἰς πολλῶν Ἐκκλησιῶν προστασίαν ὁ διδάσκαλος περιέρχοιτο, ἀλλὰ σχολάζοι μιᾷ μόνῃ καὶ ταύτην κατακοσμοῖ. «Εἴ τις», φησὶν, «ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, τέκνα ἔχων πιστά, μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας ἢ ἀνυπότακτα». Τίνος ἕνεκεν καὶ τὸν τοιοῦτον εἰς μέσον παράγει; Ἐπι- 20 στομίζει τοὺς αἰρετικοὺς τοὺς τὸν γάμον διαβάλλοντας, δεικνύς ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔστιν ἐναγές, ἀλλ' οὕτω τίμιον, ὡς μετ' αὐτοῦ δύνασθαι καὶ ἐπὶ τὸν ἅγιον ἀναβαίνειν θρόνον· ἐν ταύτῳ δὲ καὶ τοὺς ἀσελεγεῖς κολάζων καὶ οὐκ ἀφιεῖς μετὰ δευτέρου γάμου τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζεσθαι ταύτην. Ὁ γὰρ πρὸς τὴν ἀπελθοῦσαν 25 μηδεμίαν φυλάξας εὐνοίαν, πῶς ἂν οὗτος γένοιτο προστάτης καλός; τίνα δὲ οὐκ ἂν ὑποσταίῃ κατηγορίαν;

Ἴστε γὰρ ἅπαντες, ἴστε ὅτι, εἴ μὴ κεκώλυται παρὰ τῶν νόμων τὸ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, ἀλλ' ὁμως πολλὰς ἔχει τὸ πρᾶγμα κατηγορίας. Οὐδεμίαν οὖν παρέχειν λαβὴν τοῖς ἀρχομέ- 30 νοις τὸν ἄρχοντα βούλεται. Διὰ τοῦτο τίθησιν, «εἴ τις ἀνέγκλητος»· τουτέστιν, εἴ κατηγορίας ὁ βίος ἐλεύθερος αὐτῷ ἔγονεν, εἴ

ρας τὸ ἔργο, ἐκεῖνα ὅμως ποὺ παρεῖχαν περισσότερη τιμὴ ἢ εἶχαν ἔπαινο τὰ ἀφήνει στὸ μαθητὴ, ἐννοῶ τὴ χειροτονία τῶν ἐπισκόπων καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ κάποια διόρθωση ἢ, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος, ἀπὸ περισσότερη κατάρτιση. Τί λέγεις, πές μου; τὰ δικά σου διορθώνει ἐκεῖνος; Καὶ δὲ νομίζεις τὸ πράγμα αἰσχρὸ οὔτε ὅτι σοῦ φέρνει ντροπὴ; Καθόλου, γιατί βλέπω στὸ κοινὸ κέρδος μόνο· καὶ εἴτε μὲ μένα εἴτε μὲ ἄλλον γίνεται αὐτὸ δὲ μὲ ἐνδιαφέρει καθόλου. Ἔτσι πρέπει νὰ συμπεριφέρεται ὁ προϊστάμενος· νὰ μὴν ἐπιζητεῖ τὴ δική του τιμὴ, ἀλλὰ τὸ κοινὸ συμφέρον.

«Καὶ νὰ ἐγκαταστήσεις», λέγει, «σὲ κάθε πόλη πρεσβυτέρους». Τοὺς ἐπισκόπους ἐννοεῖ ἐδῶ, ὅπως σᾶς ἔχω πεῖ ἄλλοῦ. «Ὅπως ἐγὼ σὲ διέταξα· ὅποιος εἶναι ἀδιάβλητος». «Σὲ κάθε πόλη», λέγει. Δὲν ἤθελε δηλαδὴ νὰ ἐμπιστευθεῖ ὅλο τὸ νησί σ' ἓναν, ἀλλ' ὁ καθένας νὰ ἔχει τὴ δική του φροντίδα καὶ μέριμνα. Ἔτσι λοιπὸν καὶ σ' αὐτὸν ὁ κόπος θὰ εἶναι ἐλαφρὸς καὶ οἱ ἀρχόμενοι θ' ἀπολαμβάνουν περισσότερη φροντίδα, ἂν ὁ διδάσκαλος δὲ διασπᾶται στὴν προστασία πολλῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ ἀφοσιώνεται σὲ μιὰ μόνο καὶ αὐτὴν κατακοσμεῖ. «Ὅποιος», λέγει, «εἶναι ἀδιάβλητος, ἄνδρας μιᾶς μόνο γυναίκα, μὲ παιδιὰ πιστά, τὰ ὅποια δὲν κατηγοροῦνται γιὰ ἀσωτία οὔτε εἶναι ἀνυπάκουα». Γιὰ ποιὸ λόγο ἀναφέρει καὶ τὸν ἔγγαμο; Ἀποστομῶνει τοὺς αἰρετικούς ποὺ συκοφαντοῦσαν τὸ γάμο, δείχνοντας ὅτι τὸ πράγμα δὲν εἶναι βδελυρὸ, ἀλλὰ τόσο τίμιο, ὥστε νὰ μπορούν μαζί μ' αὐτὸν ν' ἀνεβαίνουν καὶ στὸν ἅγιο θρόνο, συγχρόνως ὅμως τιμωρώντας καὶ τοὺς ἀσελεγεῖς καὶ μὴν ἀφήνοντας ν' ἀναλαμβάνουν τὸ ἀξίωμα αὐτὸ μὲ δεῦτερο γάμο. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔδειξε καμμιά συμπάθεια πρὸς τὴ γυναίκα του ποὺ πέθανε, πῶς θὰ μπορούσε νὰ γίνεῖ καλὸς προστάτης; Καὶ ποιά κατηγορία δὲ θὰ δεχθεῖ;

Πράγματι γνωρίζετε ὅλοι, γνωρίζετε ὅτι, ἂν καὶ δὲν ἀπαγορεύεται ἀπὸ τοὺς νόμους ὁ δεῦτερος γάμος, ἔχει ὅμως πολλές κατηγορίες τὸ πράγμα. Δὲ θέλει λοιπὸν νὰ δίνει ὁ ἄρχοντας καμμιά ἀφορμὴ στοὺς ἀρχομένους. Γι' αὐτὸ ἀναφέρει, «ὅποιος εἶναι ἀδιάβλητος». Δηλαδή, ἂν ἡ ζωὴ του ὑπῆρξε ἀπαλλαγμένη ἀπὸ

μηδεὶς ἔσχεν ἐπισκῆψαι ἐν τῇ ζωῇ. Ἐκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «εἰ γὰρ τὸ φῶς», φησί, «τὸ ἐν σοὶ ἢ σκότος, τὸ σκότος πόσον;». «Τέκνα ἔχων πιστά, μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας ἢ ἀνυπότακτα». Σκοπήσωμεν πῶς πολλὴν καὶ ὑπὲρ τῶν παίδων ποιεῖται τὴν πρόνοιαν. Ὁ γὰρ τῶν αὐτοῦ παίδων διδάσκαλος γενέσθαι μὴ δυνηθεὶς, πῶς ἂν ἐτέρων γένοιτο; Εἰ οὖς ἐξ ἀρχῆς εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἔτρεφε, καὶ καθ' ὧν καὶ παρὰ τῶν νόμων καὶ παρὰ τῆς φύσεως εἶχεν ἐξουσίαν, τούτους ρυθμίσει οὐκ ἴσχυσε, πῶς ἂν τοὺς ἐξωθεν ὠφελῆσαι δυνήσεται;

10 Εἰ μὴ γὰρ πολλὴ νωθεία εἶη πατρός, οὐκ ἂν ὧν ἐξ ἀρχῆς ἔλαβεν ἐξουσίαν, τούτους περιεῖδε γενομένους κακοὺς. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἐξ ἀρχῆς μετὰ πολλῆς τραφέντα τῆς ἐπιμελείας γενέσθαι κακόν, καὶ πολλῆς ἀπολαύσαντα σπουδῆς· οὐ γὰρ ἔστι φύσει τὰ ἀμαρτήματα, ἵνα τοσαύτης περιγένηται προνοίας. Εἰ δὲ
15 ἐν δευτέρῳ τὰ τῶν παίδων ἐτίθετο, περὶ τὰ χρήματα σχολάζων, καὶ οὐ τοσαύτην αὐτῶν ἐποιεῖτο σπουδὴν, καὶ οὕτως ἀνάξιος. Εἰ γὰρ, ὅπου ἡ φύσις ἠνάγκαζεν, οὕτως ἄστοργος ἦν, ἢ οὕτως ἀνόητος, ὡς μᾶλλον τῶν χρημάτων φροντίζειν αὐτὸν ἢ αὐτῶν, πῶς ἂν οὗτος ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναχθεῖη καὶ τὴν τοσαύτην ἀρχήν;
20 Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἠδύνατο, πολλὴ τῆς ἀστοργίας ἢ μέμψις. Ὁ τοίνυν τῶν παίδων ἀμελῶν τῶν ἑαυτοῦ, πῶς τῶν ἀλλοτρίων ἐπιμελήσεται; Καὶ οὐκ εἶπε μὴ ἁπλῶς 'ἄσωτος', ἀλλὰ μηδὲ διαβολὴν ἔχειν τοιαύτην, μηδὲ πονηρᾶς εἶναι δόξης. «Δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον»,
25 φησὶν, «ἀνέγκλητον εἶναι ὡς Θεοῦ οἰκονόμον, μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην».

2. Ὁ μὲν γὰρ ἐξωθεν ἄρχων, ἐπειδὴ νόμῳ κρατεῖ καὶ ἀνάγκῃ, εἰκότως οὐ πολλαχοῦ τῆς τῶν ἀρχομένων γνώμης κοινωνεῖ· ὁ μὲντοι ἐκόντων ὀφείλων ἄρχειν, καὶ χάριν αὐτῷ τῆς ἀρχῆς εἰδό-

κάθε κατηγορία, ἂν κανεῖς δὲν μπορούσε νὰ καταγγεῖλει κάτι γιὰ τὴ ζωὴ του. Ἦκου τὸν Χριστὸ πού λέγει· «ἂν τὸ φῶς πού ἔχεις εἶναι σκοτάδι, πόσο μεγάλο θὰ εἶναι τὸ σκοτάδι;»¹. «Μὲ παιδιά πιστά, τὰ ὅποια δὲν κατηγοροῦνται γιὰ ἀσωτία οὔτε εἶναι ἀνυπάκουα». Ἦς ἐξετάσουμε καὶ τὴ μεγάλη φροντίδα πού δείχνει γιὰ τὰ παιδιά. Γιατὶ αὐτὸς πού δὲν μπόρεσε νὰ γίνεῖ διδάσκαλος τῶν παιδιῶν του, πῶς θὰ γίνεῖ διδάσκαλος ἄλλων; Ἦν δηλαδὴ αὐτὰ πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴ εἶχε μαζί του καὶ ἔτρεφε, καὶ πάνω στὰ ὅποια καὶ ἀπὸ τοὺς νόμους καὶ ἀπὸ τὴ φύση εἶχε ἐξουσία, δὲν μπόρεσε νὰ τὰ διαπαιδαγωγήσει σωστά, πῶς θὰ μπορέσει νὰ ὠφεληθεῖ τοὺς ἄλλους.

Ἦν λοιπὸν ὁ πατέρας δὲν ἔδειχνε μεγάλη ἀδιαφορία, δὲ θὰ ἔβλεπε νὰ γίνονται κακὰ ἐκεῖνα πάνω στὰ ὅποια ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔλαβε τὴν ἐξουσία. Γιατὶ δὲν μπορεῖ, πραγματικὰ δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ κακὸς ἐκεῖνος πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀνατράφηκε μὲ πολλὴ ἐπιμέλεια καὶ ἀπόλαυσε πολλὴ φροντίδα· καθόσον τὰ ἀμαρτήματα δὲν ὑπάρχουν ἐκ φύσεως, ὥστε νὰ ὑπερινικήσουν τὴν τόσο μεγάλη φροντίδα. Ἦν ὅμως ἔβαζε σὲ δεῦτερη μοῖρα τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν, ἐξαιτίας τοῦ ἐνδιαφέροντός του γιὰ τὰ χρήματα, καὶ δὲν τὰ φρόντιζε τόσο πολύ, καὶ ἔτσι θὰ ἦταν ἀνάξιος. Ἦν λοιπὸν ὅπου τὸν ἀνάγκαζε ἡ φύση ἦταν τόσο ἄστοργος ἢ τόσο ἀνόητος, ὥστε νὰ φροντίζει περισσότερο γιὰ τὰ χρήματα παρὰ γιὰ τὰ παιδιά του, πῶς αὐτὸς θὰ μπορούσε νὰ ἀνεβεῖ στὸ θρόνο καὶ σὲ τόσο ὑψηλὸ ἀξίωμα; Γιατὶ, ἂν δὲν μπορούσε, ἡ κατηγορία θὰ στρεφόταν ἐναντίον τῆς μεγάλης ὀκνηρίας του· ἂν ὅμως δὲν προσπάθησε, ἡ ἐπιτίμηση στρέφεται ἐναντίον τῆς μεγάλης ἀστοργίας του. Αὐτὸς λοιπὸν πού ἀδιαφορεῖ γιὰ τὰ δικά του παιδιά πῶς θὰ φροντίσει γιὰ τὰ παιδιά τῶν ἄλλων; Καὶ δὲν εἶπε 'νὰ μὴν εἶναι ἀπλῶς ἄσωτος', ἀλλ' οὔτε τέτοια κατηγορία νὰ ἔχει οὔτε κακὴ φήμη νὰ ἔχει. «Γιατὶ ὁ ἐπίσκοπος», λέγει, «ὡς διαχειριστῆς τοῦ Θεοῦ δὲν πρέπει νὰ ἔχει καμμιά κατηγορία, νὰ μὴν εἶναι αὐθάδης, εὐέξαπτος, μέθυσος, βίαιος».

2. Ὁ κοσμικὸς δηλαδὴ ἄρχοντας, ἐπειδὴ κυβερνάει μὲ τὸ νόμο καὶ τὸν ἐξαναγκασμό, σωστὰ πολλὰς φορές δὲ συμφωνεῖ μὲ τὴ γνώμη τῶν πολιτῶν. Ἐκεῖνος ὅμως πού ὀφείλει νὰ ἄρχει σὲ ἀν-

των, ἂν οὕτω τὸ πρᾶγμα καταστήσῃ, ὡς ἀπὸ τῆς οἰκείας γνώμης
μόνον πάντα ποιεῖν καὶ μηδενὶ μεταδιδῶ λόγου, τυραννικώτερον
μᾶλλον ἢ δημοτικώτερον τὴν ἐπιστάσιαν πεποιήται. «Δεῖ γάρ»,
φησὶν, «ἀνέγκλητον εἶναι ὡς Θεοῦ οἰκονόμον, μὴ αὐθάδη, μὴ
5 ὀργίλον». Πῶς γὰρ ἑτέρους παιδεύσει κρατεῖν τοῦ πάθους τού-
του, ἑαυτὸν μὴ παιδεύσας; Εἰς πολλὰ γὰρ ἡ ἀρχὴ ἐξάγει, καὶ χα-
λεπώτερον ποιεῖ καὶ δυσάρεστον καὶ τὸν σφόδρα ἐπιεικῆ, μυρίας
ἀνάγκας περισταῖσα ὀργῆς· ἂν μὴ ἦ τοῦτο μεμελητηκῶς πρότε-
ρον, καὶ χαλεπώτερος ἔσται, καὶ πολλὰ διαφθερεῖ καὶ ἀπολέσει
10 τῶν τῆς ἀρχῆς.

«Μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην». Τὸν ὑβριστὴν ἐνταῦθα φησι-
νουθετοῦντα γὰρ ἢ ἐπιπλήττοντα πάντα χρὴ ποιεῖν, μὴ ὑβρίζον-
τα· ποία γὰρ ἀνάγκη ὑβρεως, εἶπέ μοι; Φοβεῖν χρὴ τῆ τῆς γεέν-
νης ἀπειλῆ, δεδίττεσθαι, καθικνεῖσθαι. Ὁ γὰρ ὑβρισθεὶς θρασύ-
15 τερος γίνεται καὶ μᾶλλον καταφρονεῖ τοῦ ὑβρίζοντος. Οὐδὲν γὰρ
οὕτω ποιεῖ καταφρόνησιν, ὡς ὑβρις, καὶ αἰσχύνει τὸν ὑβρίζοντα
μᾶλλον, καὶ οὐκ ἀφήσιν εἶναι αἰδέσιμον ὡς δεῖ. Πολλῆς αὐτοῖς
τῆς εὐλαβείας γέμειν τὸν λόγον χρὴ, ἐν τοῖς ἀμαρτήμασι μνήμην
ἔχειν τῆς μελλούσης κρίσεως, πάσης δὲ ὑβρεως εἶναι καθαρὸν·
20 εἰ δέ τινες εἶεν οἱ κωλύοντες τὰ δέοντα ποιεῖν, μετὰ πάσης αὐ-
θεντίας μετιέναι τὸ πρᾶγμα. «Μὴ πλήκτην», φησὶν. Ἰατρός ἐστιν
ὁ διδάσκαλος τῶν ψυχῶν· ὁ δὲ ἰατρός οὐ πλήττει, ἀλλὰ τὸν πε-
πληγότα διορθοῦται καὶ θεραπεύει.

«Μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλὰ φιλόξενον, φιλάγαθον, σώφρονα,
25 δίκαιον, δσιον, ἐγκρατῆ, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πι-
στοῦ λόγου». Εἶδες πόσῃν ἐπίτασιν ἀρετῆς ἀπήτησε; «Μὴ αἰ-
σχροκερδῆ», φησί· τουτέστι, πολλὴν ὑπεροψίαν χρημάτων ἐπι-
δεικνύμενον· «φιλόξενον, φιλάγαθον, σώφρονα, δίκαιον, δσιον»·
τὰ αὐτοῦ πάντα τοῖς δεομένοις, φησί, προϊέμενον. «Ἐγκρατῆ».
30 Οὐ τὸν νηστευτὴν εἶπεν ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸν πάθους κρατοῦντα,

θρώπους πού τὸ θέλουν οἱ ἴδιοι καὶ τὸν εὐγνωμονοῦν γιὰ τὴν ἐξουσία του αὐτή, ἂν ἔτσι καταστήσει τὸ πράγμα, ὥστε νὰ κάνει τὰ πάντα μὲ τὴ δική του μόνο γνώμη καὶ νὰ μὴ δίνει λόγο σὲ κανέναν, ἔκανε τὸ ἀξίωμα του πῶς τυραννικὸ μᾶλλον παρὰ πῶς δημοκρατικὸ. «Γιατὶ ὁ ἐπίσκοπος», λέγει, «ὡς διαχειριστὴς τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ εἶναι ἀδιάβλητος, νὰ μὴν εἶναι αὐθάδης, οὔτε εὐέξαπτος». Πῶς λοιπὸν θὰ διδάξει ἄλλους νὰ ἐξουσιάζουν τὸ πάθος αὐτό, ἀφοῦ δὲ δίδαξε τὸν ἑαυτὸ του; Γιατὶ ἡ ἐξουσία αὐτὴ ὁδηγεῖ σὲ πολλά, καὶ τὸν ὑπερβολικὰ ἀκόμη σῶφρονα τὸν κάνει σκληρότερο καὶ δυσάρεστο, ἐπειδὴ περιέχει πολλές ἀφορμὲς γιὰ ὀργή. Ἄν δὲν τὸ ἔχει μελετήσει προηγουμένως αὐτὸ καὶ σκληρότερος θὰ γίνῃ καὶ πολλὰ πράγματα ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἐξουσιάζει θὰ τὰ καταστρέψει καὶ θὰ τὰ ὁδηγήσῃ στὴν ἀπώλεια.

«Νὰ μὴν εἶναι μέθυσος, βίαιος». Τὸν ὑβριστὴ ἐννοεῖ ἐδῶ. Ἐκεῖνος δηλαδὴ πού νουθετεῖ ἢ ἐπιπλήττει πρέπει νὰ κάνει τὰ πάντα, χωρὶς ὅμως νὰ βρίζει. Γιατὶ, πές μου, ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει γιὰ ὑβρεις; Μὲ τὴν ἀπειλὴ τῆς γέεννας πρέπει νὰ φοβίζουμε, νὰ φοβούμεσθε, νὰ ἐλέγχουμε. Γιατὶ ἐκεῖνος πού βρίστηκε γίνε-ται θρασύτερος καὶ περιφρονεῖ περισσότερο τὸν ὑβριστὴ. Τίποτε δὲν προκαλεῖ τόση περιφρόνηση, ὅσο ἡ ὑβρὴ ντροπιάζει τὸν ὑβριστὴ περισσότερο καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ εἶναι σεβάσμιος ὅπως πρέπει. Ὁ λόγος του πρέπει νὰ εἶναι γεμάτος ἀπὸ πολλὴ εὐσέβεια, νὰ ὑπενθυμίζει στὰ ἁμαρτήματα τὴ μέλλουσα κρίση καὶ νὰ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ κάθε ὑβρὴ. Ἄν ὅμως μερικοὶ τὸν ἐμποδίζουν νὰ κάνει ἐκεῖνα πού πρέπει, πρέπει ν' ἀντιμετωπίζει τὸ πράγμα μὲ κάθε αὐθεντία. «Νὰ μὴν εἶναι βίαιος», λέγει. Ἰατρὸς εἶναι ὁ διδάσκαλος τῶν ψυχῶν· ὁ ἰατρὸς ὅμως δὲν κτυπάει, ἀλλὰ διορθῶνει καὶ θεραπεύει τὸν πληγωμένο.

«Νὰ μὴν εἶναι αἰσχροκερδής, ἀλλὰ φιλόξενος, φιλάγαθος, συνετός, δίκαιος, εὐσεβής, ἐγκρατής, προσηλωμένος στὸν πιστὸ λόγο, ὅπως μᾶς διδάχθηκε». Εἶδες πόσο ὕψος ἀρετῆς ζήτησε; «Νὰ μὴν εἶναι αἰσχροκερδής», λέγει. Δηλαδὴ, νὰ δείχνει μεγάλη περιφρόνηση γιὰ τὰ χρήματα. «Φιλόξενος, φιλάγαθος, συνετός, δίκαιος, εὐσεβής»· ὅλα τὰ δικά του, λέγει, νὰ τὰ δίνει σ' ἐκείνους πού ἔχουν ἀνάγκη. «Ἐγκρατής». Δὲν ἐννοεῖ ἐδῶ ἐκεῖνον πού

τὸν καὶ γλώττης καὶ χειρὸς καὶ ὀφθαλμῶν ἀκολάστων· τοῦτο γάρ ἐστιν ἐγκράτεια, τὸ μηδενὶ ὑποσύρεσθαι πάθει. « Ἄντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου». Πιστοῦ ἐνταῦθα τοῦ ἀληθοῦς φησιν, ἢ τοῦ διὰ πίστεως παραδεδομένου, οὐ δεομένου 5 συλλογισμῶν οὐδὲ ζητημάτων. Ἄντεχόμενον, φροντίζοντα, ἔργον τοῦτο ποιούμενον. Τί οὖν, ἂν λόγων ἄπειρος ἢ τῶν ἐξωθεν; Διὰ τοῦτο εἶπον, « τοῦ κατὰ διδαχὴν πιστοῦ λόγου». « Ἴνα δυνατὸς ἢ καὶ παρακαλεῖν, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν». Ὡστε οὐ χρεῖα κόμπου ρημάτων, ἀλλὰ φρενῶν καὶ Γραφῶν ἐμ- 10 πειρίας καὶ νοημάτων δυνάμεως. Οὐχ ὄρᾳ Παῦλον τρεψάμενον τὴν οἰκουμένην ἅπασαν καὶ μειζόνως ἰσχύσαντα καὶ Πλάτωνος καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων; Ἄλλ' ἀπὸ τῶν σημείων, φησίν. Οὐκ ἀπὸ τῶν σημείων μόνον· εἰ γὰρ ἐπέλθοις τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, πολλαχοῦ αὐτὸν εὐρήσεις ἀπὸ τῆς διδασκαλίας κρα- 15 τοῦντα καὶ πρὸ τῶν σημείων.

« Ἴνα δυνατὸς ἢ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαίνουσῃ»· τουτέστι, πρὸς φυλακὴν τῶν οἰκείων, πρὸς ἀνατροπὴν τῶν ἐχθρῶν. « Καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν». Τούτου γὰρ μὴ ὄντος, πάντα οἴχεται. Ὁ γὰρ οὐκ εἰδὼς μάχεσθαι τοῖς 20 ἐχθροῖς, καὶ αἰχμαλωτίζειν πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ λογισμοὺς καθαιρεῖν· ὁ οὐκ εἰδὼς ἂν χρῆναι περὶ τῆς ὀρθῆς διδάσκειν διδασκαλίας, πόρρω ἔστω θρόνου διδασκαλικοῦ. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα καὶ ἐν τοῖς ἀρχομένοις εὖροι τις ἂν, οἷον τὸ ἀνέγκλητον, τὸ τέκνα ἔχειν ἐν ὑποταγῇ, τὸ φιλόξενον, τὸ δίκαιον, τὸ 25 ὀσιον· ὃ δὲ μάλιστα χαρακτηρίζει τὸν διδάσκαλον, τοῦτό ἐστι, τὸ δύνασθαι κατηχεῖν τὸν λόγον, οὗ πρόνοια οὐδεμία νῦν.

« Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ καὶ ἀνυπότακτοι, ματαιολόγοι καὶ φρεναπάται, μάλιστα ἐκ περιτομῆς· οὓς δεῖ ἐπιστομίζειν». Ὅρᾳ πῶς δείκνυσι πόθεν εἰσὶ τοιοῦτοι; Ἀπὸ τοῦ μὴ θέλειν ἀρχεσθαι, 30 ἀλλὰ ἀρχεῖν· τοῦτο γὰρ ἠνίξατο. Ὅταν οὖν πείσαι μὴ δυνηθῆς, μὴ διάταττε τούτοις, ἀλλ' ἐπιστόμιζε εἰς τὴν τῶν ἄλλων ὠφέ-

νηστεύει, ἀλλὰ ἐκεῖνον πού ἐξουσιάζει τὸ πάθος, τὴ γλώσσα, τὸ χέρι καὶ τὰ ἀκόλαστα μάτια. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει ἐγκράτεια, τὸ νὰ μὴν παρασύρεται ἀπὸ κανένα πάθος. «Προσηλωμένος στὸν πιστὸ λόγο, ὅπως μᾶς διδάχθηκε». Πιστὸ ἐδῶ ἐννοεῖ τὸν ἀληθινὸ ἢ τὸ λόγο πού μᾶς παραδόθηκε μὲ τὴν πίστη καὶ ὄχι ἐκεῖνον πού χρειάζεται συλλογισμοὺς καὶ ἀναζητήσεις. Νὰ εἶναι προσηλωμένος, νὰ φροντίζει γιὰ τὸ κήρυγμα, νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἔργο. Τί σημασία ἔχει ἂν εἶναι ἄπειρος ἀπὸ ρητορικοὺς λόγους; Γι' αὐτὸ εἶπα, «νὰ εἶναι προσηλωμένος στὸν πιστὸ λόγο, ὅπως μᾶς διδάχθηκε». «Γιὰ νὰ εἶναι ἰκανὸς νὰ στηρίζει καὶ νὰ ἐλέγχει ἐκείνους πού ἀντιλέγουν». Ὡστε δὲ χρειάζονται μεγάλα λόγια, ἀλλὰ σύνεση καὶ γνώση τῶν Γραφῶν καὶ δύναμη νοημάτων. Δὲ βλέπεις τὸν Παῦλο πού ἔστρεψε ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ ξεπέρασε κατὰ πολὺ τὸν Πλάτωνα καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους; Ἀλλά, λέγει, ἐξαιτίας τῶν θαυμάτων. Ὁχι μόνο ἐξαιτίας τῶν θαυμάτων· γιατί, ἂν ἀναγνώσεις τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, θὰ τὸν βρεῖς παντοῦ νὰ ὑπερισχύει ἀπὸ τὴ διδασκαλία καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ θαύματα.

«Γιὰ νὰ εἶναι ἰκανὸς νὰ στηρίζει στὴ σωστὴ διδασκαλία». Δηλαδή, γιὰ στήριξη τῶν οἰκείων, γιὰ ἀνατροπὴ τῶν ἐχθρῶν. «Καὶ νὰ ἐλέγχει ἐκείνους πού ἀντιλέγουν». Γιατὶ, ἂν δὲν ὑπάρχει αὐτό, ὅλα χάνονται. Ἐκεῖνος δηλαδή πού δὲν ξέρει νὰ μάχεται τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ αἰχμαλωτίζει κάθε νόημα στὴν ὑπακοὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ ν' ἀνατρέπει συλλογισμοὺς, ἐκεῖνος πού δὲν ξέρει νὰ διδάσκει αὐτὰ πού πρέπει γιὰ τὴ σωστὴ διδασκαλία, εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸ διδασκαλικὸ θρόνο. Γιατὶ ὅλα τὰ ἄλλα θὰ μπορούσε νὰ τὰ βρεῖ κανεὶς καὶ στοὺς ἀρχομένους, ὅπως τὸ νὰ εἶναι κάποιος ἀδιάβλητος, νὰ ἔχει παιδιὰ ὑπάκουα, νὰ εἶναι φιλόξενος, δίκαιος, εὐσεβής. Ἐκεῖνο ὅμως πού χαρακτηρίζει ἰδιαίτερα τὸ διδάσκαλο εἶναι αὐτό, τὸ νὰ μπορεῖ νὰ διδάσκει τὸ λόγο, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν ὑπάρχει τώρα καμμιά φροντίδα.

«Γιατὶ ὑπάρχουν πολλοὶ ἀνυπότακτοι, ματαιολόγοι καὶ συσκοτιστὲς τοῦ νοῦ, μάλιστα ἐκεῖνοι πού προέρχονται ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους· αὐτοὺς πρέπει κανεὶς νὰ τοὺς ἀποστομώνει». Βλέπεις πῶς δείχνει ἀπὸ ποῦ εἶναι τέτοιοι; Ἀπὸ τὸ ὅτι δὲ θέλουν νὰ ἐξουσιάζονται, ἀλλὰ νὰ ἐξουσιάζουν· γιατί αὐτὸ ὑπαινίχθηκε. Ὅταν

λειαν. Τί οὖν τὸ κέρδος, ὅταν μὴ πείθωνται, ἢ καὶ εἰ ἀνυπότακτοὶ εἴσι; Τίνος ἔνεκεν ἐπιστομίζειν χρή; Ἴνα ὠφεληθῶσιν ἕτεροι ἐντεῦθεν. «Οἷτινες ὄλους οἴκους ἀνατρέπουσι, διδάσκοντες ἃ μὴ δεῖ, αἰσχροῦ κέρδους χάριν». Εἰ γὰρ τὴν διδασκαλίαν ἀνεδέξαστο, οὐχ ἰκανὸς δέ ἐστιν ἐκείνοις μάχεσθαι οὐδὲ ἐπιστομίσαι αὐτοὺς οὕτως ἀναισχυντοῦντας, τῆς τῶν ἀπολλυμένων βλάβης καθ' ἕκαστον αἴτιος γενήσεται. Εἰ γὰρ παραινεῖ τις λέγων, «μὴ ζῆτει γενέσθαι κριτῆς, εἰ μὴ ἰσχύεις ἐξᾶραι ἀδικίαν», πολλῶ μᾶλλον ἐνταῦθα ἂν εἶποι τις, μὴ ζῆτει γενέσθαι διδάσκαλος, εἰ 10 τῆς τοῦ πράγματος ἀξίας ἀπέχεις, ἀλλὰ καὶ ἐλκόμενος ἀποπήδα. Ὁρᾷς πανταχοῦ τὴν φιλαργυρίαν, τὴν αἰσχροκέρδειαν αἰτίαν τούτων οὖσαν; «Διδάσκοντες», φησὶν, «ἃ μὴ δεῖ, αἰσχροῦ κέρδους χάριν».

3. Οὐδὲν γὰρ ἐστίν, ὃ μὴ λυμαίνεται ταῦτα τὰ πάθη· ἀλλ' 15 ὡσπερ πνεύματά τινα ἄγρια εἰς γαληνὸν ἐμπεσόντα πέλαγος, ὄλον αὐτὸ κάτωθεν ἀναμοχλεύει, ὡς καὶ τὴν ἄμμον τοῖς κύμασιν ἀναμίγνυσθαι, οὕτω ταῦτα τὰ πάθη εἰς ψυχὴν εἰσιόντα, πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιεῖ, πηροῖ τὸ διορατικὸν τῆς διανοίας, μάλιστα δὲ ἢ τῆς δόξης μανία. Χρημάτων μὲν γὰρ εὐκόλον καταφρονῆσαι 20 τῷ βουλομένῳ· τῆς δὲ παρὰ τῶν πολλῶν τιμῆς ὑπεριδεῖν, πολλοῦ δεῖ πόνου, μεγάλης φιλοσοφίας, ψυχῆς τινος ἀγγελικῆς αὐτῆς ἀπτομένης τῆς κορυφῆς τῆς τοῦ οὐρανοῦ. Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἐστίν οὐδὲν οὕτω πάθος τυραννικὸν καὶ πανταχοῦ κρατοῦν, ἐκ πλείονος μὲν καὶ ἐλάττονος μοίρας, πανταχοῦ δὲ ὁμῶς. Πῶς ἂν 25 οὖν αὐτοῦ περιγενοίμεθα, εἰ καὶ μὴ κατὰ κράτος, ἀλλὰ κἂν ἐξ ἐλαχίστου μέρους; Ἄν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέπωμεν, ἂν τὸν Θεὸν σχῶμεν πρὸ ὀφθαλμῶν, ἂν μείζων τῶν γῆινων λάβωμεν λογισμὸν.

Ἐννόησον, ὅταν ἐπιθυμῆς δόξης, ὅτι αὐτῆς ἐπέτυχες, καὶ 30 μάθε τὸ τέλος, καὶ οὐδὲν εὐρήσεις· ἐννόησον ὅσην ἔχει τὴν

λοιπὸν δὲν μπορέσεις νὰ τοὺς πείσεις, αὐτοὺς νὰ μὴν τοὺς προ-
στάξεις, ἀλλὰ νὰ τοὺς ἀποστομώνεις πρὸς ὠφέλεια τῶν ἄλλων.
Ποιό δηλαδὴ εἶναι τὸ κέρδος, ὅταν δὲν πείθονται ἢ καὶ ὅταν εἶ-
ναι ἀνυπάκουοι; Γιὰ ποιό λόγο πρέπει νὰ τοὺς ἀποστομώνει; Γιὰ
νὰ ὠφεληθοῦν ἄλλοι ἀπ' αὐτό. «Οἱ ὅποιοι γκρεμίζουν ὀλόκληρα
σπίτια, διδάσκοντας ἐκεῖνα ποὺ δὲν πρέπει ἐξαιτίας αἰσχροῦ
κέρδους». Ἄν λοιπὸν ἀνέλαβε τὴ διδασκαλία καὶ δὲν εἶναι ἰκα-
νὸς νὰ τοὺς μάχεται καὶ νὰ τοὺς ἀποστομώνει ὅταν εἶναι τόσο
ἀδιάντροποι, θὰ γίνεαι αἷτιος γιὰ τὴ ζημία τοῦ καθενὸς ξεχωριστὰ
ἀπ' αὐτοὺς ποὺ χάνονται. Γιατί, ἂν κάποιος συμβουλεύει λέγο-
ντας, «νὰ μὴ ζητᾶς νὰ γίνεις δικαστής, ἂν δὲν μπορέσεις νὰ ἐξα-
λείψεις τὴν ἀδικία»², πολὺ περισσότερο ἐδῶ θὰ μπορούσε νὰ πεῖ
κανεὶς, 'νὰ μὴ ζητᾶς νὰ γίνεις διδάσκαλος, ἂν ἀπέχεις ἀπὸ τὴν
ἀξία τοῦ πράγματος, ἀλλὰ ν' ἀπομακρύνεσαι καὶ ὅταν σύρεσαι
πρὸς αὐτό. Βλέπεις ὅτι παντοῦ αἰτία αὐτῶν εἶναι ἡ φιλαργυρία
καὶ ἡ αἰσχροκέρδεια; «Διδάσκοντας», λέγει, «ἐκεῖνα ποὺ δὲν
πρέπει ἐξαιτίας αἰσχροῦ κέρδους».

3. Δὲν ὑπάρχει τίποτε ποὺ νὰ μὴν τὸ καταστρέφουν αὐτὰ τὰ
πάθη, ἀλλὰ ὅπως κάποιοι ἄγριοι ἄνεμοι ὅταν ξεσπάσουν σὲ γα-
λήνιο πέλαγος τὸ ἀνακατώνουν ὅλο ἀπὸ κάτω, ὥστε καὶ ἡ ἄμμος
ν' ἀναμειχθεῖ μὲ τὰ κύματα, ἔτσι καὶ τὰ πάθη αὐτά, ὅταν μποῦν
στὴν ψυχὴ ἀναντρέπουν τὰ πάντα, τυφλώνουν τὴν ὄραση τοῦ
νοῦ, καὶ ἰδιαίτερα ἡ μανία τῆς δόξας. Γιατί τὰ χρήματα εἶναι εὐ-
κολο νὰ τὰ περιφρονήσῃ ὅποιος θέλει, νὰ παραβλέψῃ ὅμως τὴν
τιμὴ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς χρειάζεται πολὺ κόπο, μεγάλη φιλοσο-
φία, ψυχὴ ἀγγελικὴ, ποὺ ν' ἀγγίζει τὴν ἴδια τὴν κορυφὴ τοῦ οὐ-
ρανοῦ. Δὲν ὑπάρχει, πραγματικὰ δὲν ὑπάρχει κανένα πάθος τόσο
τυραννικὸ ποὺ νὰ ὑπερισχύῃ παντοῦ, ἄλλοῦ περισσότερο καὶ ἄλ-
λοῦ λιγότερο, παντοῦ ὅμως. Πῶς λοιπὸν θὰ μπορέσουμε νὰ τὸ
νικήσουμε, ἂν ὄχι τελείως, ἀλλ' ἔστω καὶ ὡς πρὸς τὸ ἐλάχιστο
μέρος; Ἄν βλέπουμε ψηλὰ στὸν οὐρανό, ἂν ἔχουμε τὸ Θεὸ
μπροστὰ μας, ἂν σκεπτόμαστε πράγματα σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ
γῆϊνα.

Σκέψου, ὅταν ἐπιθυμεῖς δόξα, ὅτι τὴν πέτυχες, καὶ μάθε τὸ
τέλος καὶ τίποτε δὲ θὰ βρεῖς. Σκέψου πόση ζημιὰ ἔχει τὸ πράγ-

ζημίαν τὸ πρᾶγμα, ὄσων καὶ ἡλίκων ἀποστερεῖ ἀγαθῶν· τοὺς μὲν γὰρ πόνους ὑποστήσῃ καὶ τοὺς κινδύνους, τῶν δὲ καρπῶν ἀποστερηθήσῃ καὶ τῶν ἐπάθλων· ἐννόει ὅτι οἱ πλεῖστοι κακοί, καὶ καταφρόνησον αὐτῶν τῆς δόξης. Καθ' ἓνα ἕκαστον ἀναλόγι-
 5 σαι τίς ἐστι, καὶ ὄψει τὸ πρᾶγμα γέλωτος γέμον· ὄψει ὅτι αἰσχύνῃ μᾶλλον, ἢ δόξα τὸ πρᾶγμά ἐστι· καὶ μετὰ ταῦτα ἀνάγαγε τὸν λο-
 γισμὸν ἐπὶ τὸ ἄνω θέατρον. Ὅταν ἀγαθόν τι πράττων ἐννοῆς, ὅτι δεῖ καὶ ἀνθρώποις δεῖξαι, καὶ τινὰς ἐπιζητῆς θεατὰς τοῦ
 πράγματος, καὶ ὠδίνῃς ὥστε ὀφθῆναι· ἐννόησον ὅτι ὁ Θεὸς ὄρᾳ,
 10 καὶ πᾶσαν ἐκείνην σβεννύεις τὴν ἐπιθυμίαν· ἀναχώρησον ἐκ τῆς
 γῆς, πρὸς ἐκεῖνο ἴδε τὸ θέατρον τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἄνθρωποι
 κᾶν ἐπαινέσωσιν, ἀλλ' ὕστερον ἐμέμψαντο, ἀλλὰ φθονοῦσιν,
 ἀλλ' ἐπιλαμβάνονται· κᾶν μὴ τοῦτο ποιῶσιν, οὐδὲν ὄλως ὠφε-
 λήσουσι τὸν ἐπαινούμενον· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐχ οὕτως, ἀλ-
 15 λὰ χαίρει ἐπαινῶν ἡμῶν τὰ κατορθώματα.

Εἶπες ὀρθῶς καὶ κρότων ἐπέτυχες; καὶ τί τὸ κέρδος; Εἰ
 μὲν γὰρ ὠφελήθησαν οἱ κροτήσαντες καὶ μετεβάλλοντο καὶ βελ-
 τίους ἐγένοντο καὶ τῶν προτέρων κακῶν ἀπέστησαν, δεῖ χαίρειν
 ὄντως, οὐκ ἐπὶ τοῖς ἐπαίνοις τοῖς γενομένοις, ἀλλ' ἐπὶ τῇ μετα-
 20 βολῇ τῇ καλῇ καὶ θαυμαστῇ. Εἰ δὲ διαπαντὸς μὲν ἐπαινοῦντες
 καὶ θορυβοῦντες καὶ κροτοῦντες διατελοῦσι, καρποῦνται δὲ οὐ-
 δὲν ἀπὸ τῶν κρότων, ἀλγεῖν μᾶλλον χρεῖ, ὅτι αὐτοῖς εἰς κρίμα
 ταῦτα γίνεται. Ἄλλ' ἐπὶ εὐλαβείᾳ δόξαν ἔχεις; Ἄν μὲν ὄντως ἦς
 εὐλαβῆς καὶ μηδὲν ἑαυτῷ σύνοιδας πονηρόν, χαίρειν δεῖ, οὐκ
 25 ἐπειδὴ δοκεῖς, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶ· ἂν μέντοι μὴ ὦν, τῆς τῶν πολλῶν
 δόξης ἐπιθυμῆς, ἐννόει ὅτι οὐχ οὕτοι κρινοῦσιν ἡμῖν κατ' ἐκείνην
 τὴν ἡμέραν, ἀλλ' ὁ τὰ λανθάνοντα μετὰ ἀκριβείας ἐπιστάμενος.
 Εἰ δὲ συνειδῶς ἑαυτῷ ἀμαρτήματα, καθαρὸς εἶναι παρὰ πᾶσιν
 ὑποπτεύῃ, οὐ μόνον οὐ χαίρειν δεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀλγεῖν καὶ στένειν
 30 πικρόν, τὴν ἡμέραν ἐννοοῦντα συνεχῶς, καθ' ἣν πάντα ἀποκα-
 λύπτεται, καθ' ἣν τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους φωτίζεται.

μα, πόσα πολλά και μεγάλα αγαθὰ σοῦ στερεῖ· γιατί θὰ ὑποστρεῖς τοὺς κόπους και τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ θὰ στερηθεῖς τοὺς καρποὺς και τὰ ἔπαθλα. Σκέψου ὅτι οἱ περισσότεροὶ εἶναι κακοὶ και περιφρόνησε τὴ δόξα τους. Ἀναλογίσου τί εἶναι ὁ καθένας χωριστά, και θὰ δεῖς ὅτι τὸ πράγμα εἶναι πολὺ γελοῖο. Θὰ δεῖς ὅτι τὸ πράγμα εἶναι ντροπὴ μᾶλλον παρὰ δόξα, και ὕστερα μετάφερε τὴ σκέψη σου στὸν οὐρανό. Ὅταν κάνεις κάτι καλὸ και σκεφθεῖς ὅτι πρέπει νὰ τὸ δείξεις και στοὺς ἀνθρώπους και ἐπιζητεῖς κάποιους θεατὲς τοῦ πράγματος και ἀγωνιᾶς νὰ φανεῖ, σκέψου ὅτι ὁ Θεὸς βλέπει, και τότε θὰ σβήσεις ὅλη αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία· ἀναχώρησε ἀπὸ τὴ γῆ και δὲς πρὸς ἐκεῖνο τὸ θέατρο πὸ βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς. Οἱ ἄνθρωποι, και ἂν ἀκόμη ἐπαινέσουν, ὕστερα κατηγοροῦν, φθονοῦν, ἐπιτίθενται· και ἂν δὲν κάνουν αὐτό, δὲ θὰ ὠφελήσουν καθόλου ἐκεῖνον πὸ ἐπαινεῖται. Μὲ τὸ Θεὸ ὅμως δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ χαίρεται ὅταν ἐπαινεῖ τὰ κατορθώματά μας.

Μίλησες σωστὰ και δέχθηκες χειροκροτήματα; Και ποῖο τὸ κέρδος; Γιατί, ἂν ὠφελήθηκαν ἐκεῖνοι πὸ σὲ χειροκρότησαν και ἄλλαξαν και ἔγιναν καλύτεροι και ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὰ προηγούμενα κακά, πρέπει πραγματικὰ νὰ χαίρεσαι, ὄχι γιὰ τοὺς ἐπαίνους, ἀλλὰ γιὰ τὴν καλὴ και θαυμαστὴ μεταβολὴ πὸ ἔγινε. Ἄν ὅμως συνεχῶς ἐπαινοῦν και θορυβοῦν και χειροκροτοῦν και δὲν ὠφελοῦνται καθόλου ἀπὸ τὰ χειροκροτήματα, πρέπει μᾶλλον νὰ λυπᾶσαι, γιατί αὐτὰ κατέληξαν σὲ καταδίκη τους. Ἀλλὰ ἔχεις δόξα γιὰ τὴν εὐσεβείᾳ σου; Ἄν πραγματικὰ εἶσαι εὐσεβὴς και δὲν αἰσθάνεσαι κανένα κακὸ στὴ συνείδησή σου, πρέπει νὰ χαίρεσαι, ὄχι γιατί φαίνεσαι ἀλλὰ γιατί εἶσαι. Ἄν ὅμως χωρίς νὰ εἶσαι εὐσεβὴς ἐπιθυμεῖς τὴ δόξα τῶν πολλῶν, σκέψου ὅτι δὲ θὰ μᾶς κρίνουν αὐτοὶ ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἀλλ' ἐκεῖνος πὸ γνωρίζει πολὺ καλὰ τὰ κρυφά. Ἄν ὅμως παρ' ὄλο πὸ ἡ συνείδησή σου σὲ ἐλέγχει γιὰ ἁμαρτήματα θεωρεῖσαι ἀπ' ὄλους καθαρὸς, ὄχι μόνο δὲν πρέπει νὰ χαίρεσαι, ἀλλὰ και νὰ λυπᾶσαι και νὰ στενάξεις πικρά, σκεπτόμενος συνεχῶς τὴν ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία ἀποκαλύπτονται ὅλα και φωτίζονται τὰ κρυφὰ πὸ ἔγιναν στὸ σκοτάδι.

Τιμῆς ἀπολαύεις; διακρούου ταύτην, εἰδὼς ὅτι σὲ ὀφειλέτην καθίστησιν. Οὐδεὶς σοι παρέχει τιμὴν; καὶ χαίρειν δεῖ ἐπὶ τούτῳ· καὶ γὰρ σοι μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς προβαλεῖται, ὅτι τιμῆς ἀπήλαυσας. Ἦ οὐχ ὀρᾷς, ὡς μετὰ τῶν ἄλλων εὐ-
 5 εργεσιῶν καὶ τοῦτο ἐγκαλεῖ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου, «ἔλαβον ἐκ τῶν υἰῶν ὑμῶν εἰς προφήτας, καὶ ἐκ τῶν νεανίσκων ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν»; Κἂν τοῦτο τοίνυν κερδανεῖς, ὅτι οὐκ ἔση ὑπεύθυνος μείζονι τιμωρίᾳ. Ὁ μὲν γὰρ μὴ τιμώμενος ἐν τῷ παρόντι βίῳ, καὶ καταφρονούμενος καὶ οὐδὲ λόγου τινὸς ἀπολαύων,
 10 ἀλλὰ καὶ ὑβριζόμενος καὶ διαπτυόμενος, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, τοῦτο γοῦν καρποῦται, τὸ μὴ καὶ τούτου ὑπεύθυνος εἶναι, τοῦ τιμηθῆναι παρὰ τῶν ὁμοδοῦλων. Καὶ διὰ πολλὰ δὲ ἕτερα κερδαίνει ἐντεῦθεν· συστέλλεται, ταπεινοῦται, οὐδέ, ἐὰν θέλη, μέγα φρονῆσει ποτέ, εἰ ἑαυτῷ μᾶλλον προσέχει. Ὁ μέντοι πολλῆς
 15 ἀπολαύων τιμῆς, πρὸς τῷ καὶ ὀφλημάτων εἶναι μεγάλων ὑπεύθυνος, καὶ εἰς ἀπόνοιαν αἴρεται καὶ εἰς κενοδοξίαν, καὶ γίνεται δοῦλος ἀνθρώπων. Εἴτα τῆς δεσποτείας ταύτης αὐξανομένης, πολλὰ ἀναγκάζεται ποιεῖν, ὧν οὐ βούλεται.

4. Ὡς οὖν εἰδότες ὅτι τοῦτο βέλτιον ἡμῖν, ἢ ἐκεῖνο, μήτε
 20 ζητῶμεν τιμὰς, καὶ τὰς παρεχομένας διακρουώμεθα, ἀπορρίπτωμεν ἀφ' ἑαυτῶν, σβεννύωμεν τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην. Ταῦτα καὶ πρὸς ἄρχοντας καὶ πρὸς ἀρχομένους ἡμῖν εἴρηται. Ψυχὴ γὰρ τιμῆς ἐπιθυμοῦσα καὶ τοῦ δοξάζεσθαι, οὐκ ὄψεται τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οὐκ ἐμὸς οὗτος ὁ λόγος, οὐδὲ ἑμαυτοῦ λέγω
 25 ῥήματα, ἀλλὰ τοῦ θείου Πνεύματος· οὐκ ὄψεται, κἂν ἀρετὴν ἐργάζεται. «Ἀπέχουσι» γάρ, φησί, «τὸν μισθὸν αὐτῶν». Ὁ τοίνυν μισθὸν μὴ λαμβάνων, πῶς ὄψεται τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; Οὐ κωλύω δόξης ἐφίεσθαι, ἀλλὰ δόξης βούλομαι τῆς ἀληθοῦς τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ· «οὐ ὁ ἔπαινος», φησὶν, «οὐκ ἐξ ἀνθρώπων,
 30 ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ». Ἐν τῷ κρυπτῷ ὧμεν εὐλαβεῖς, μὴ περικείμενοι τῷ φον πολὺν καὶ σκηνήν καὶ ὑπόκρισιν· ρίψωμεν

3. Ἀμώς 2,11.

4. Ματθ. 6,5.

5. Ρωμ. 2,29.

Ἐπολαμβάνεις τιμὴν; Ἀπόκρουσέ την, γνωρίζοντας ὅτι σὲ καθιστᾷ ὀφειλέτη. Δὲ σοῦ παρέχει κανεὶς τιμὴν; Πρέπει νὰ χαίρῃσαι γι' αὐτό. Γιατὶ μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ὁ Θεὸς θὰ σοῦ κατηγορήσῃ καὶ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ἀπόλαυσες τιμὴν. Ἡ δὲ βλέπεις ὅτι μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες εὐεργεσίες ὁ Θεὸς κατηγορεῖ καὶ αὐτὸ μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτη, «ἔλαβα ἀπὸ τὰ παιδιὰ σας τοὺς προφῆτες μου καὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ νέους σας διάλεξα ἀνθρώπους νὰ εἶναι ἀφιερωμένοι σὲ μένα»³; Τουλάχιστο ὅμως θὰ κερδίσεις αὐτό, ὅτι δὲ θὰ θεωρηθεῖς ὑπεύθυνος γιὰ μεγαλύτερη τιμωρία. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ στήν παρούσα ζωὴ δὲν τιμᾶται, ἀλλὰ περιφρονεῖται καὶ δὲν ἀπολαμβάνει καμμιά τιμὴν, ἀλλὰ προπηλακίζεται καὶ καταφρονεῖται, ἂν τίποτε ἄλλο, τουλάχιστο κερδίζει αὐτό, τὸ νὰ μὴν εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὴν τιμὴν ποὺ ἀπόλαυσε ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους του. Καὶ πολλὰ ἄλλα κερδίζει ἀπὸ ἐδῶ· συστέλλεται, ταπεινώνεται, οὔτε, ἂν θέλει, θὰ καυχηθεῖ ποτέ, ἂν προσέχει περισσότερο τὸν ἑαυτό του. Ὅποιος ὅμως ἀπολαμβάνει πολλὴν τιμὴν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ μεγάλες ὀφειλές, ὀδηγεῖται σὲ ἀλαζονεία καὶ ματαιοδοξία καὶ γίνεται δοῦλος ἀνθρώπων. Στὴ συνέχεια καθὼς μεγαλώνει αὐτὴ ἡ τυραννία ἀναγκάζεται νὰ κάνει πολλὰ ποὺ δὲ θέλει.

4. Ἀφοῦ λοιπὸν γνωρίζουμε ὅτι αὐτὸ εἶναι καλύτερο γιὰ μᾶς ἀπὸ ἐκεῖνο, ἃς μὴν ἐπιδιώκουμε τιμές, καὶ ἐκεῖνες ποὺ μᾶς παρέχονται: ἃς τὶς ἀποκρούουμε καὶ ἃς τὶς ἀπορρίπτουμε ἀπὸ μόνονι μας καὶ ἃς σβήνουμε τὴν ἐπιθυμία αὐτή. Αὐτὰ τὰ λέγω καὶ στοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς ἀρχομένους. Γιατὶ ἡ ψυχὴ ποὺ ἐπιθυμεῖ τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν δὲ θὰ δεῖ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Δὲν εἶναι δικός μου αὐτὸς ὁ λόγος, οὔτε λέγω δικὰ μου λόγια, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος· δὲ θὰ τὴν δεῖ ἔστω καὶ ἂν ἐργάζεται τὴν ἀρετὴν. Γιατὶ λέγει· «αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἔχουν λάβει τὴν ἀμοιβὴν τους»⁴. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ δὲν λαμβάνει ἀμοιβὴν πῶς θὰ δεῖ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; Δὲν ἐμποδίζω τὴν ἐπιθυμία τῆς δόξας, ἀλλὰ θέλω τὴν ἐπιθυμία τῆς ἀληθινῆς δόξας ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό· «αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος», λέγει, «λαμβάνει ἔπαινο ὄχι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ ἀπὸ τὸ Θεό»⁵. Ἄς εἴμαστε στὰ κρυφὰ εὐσεβεῖς, χωρὶς νὰ δείχνουμε μεγάλη ὑπερηφάνεια καὶ νὰ ἐπιδεικνύμαστε

τοῦ προβάτου τὴν δωρὰν, μᾶλλον δὲ γενώμεθα πρόβατα· οὐδὲν τῆς τῶν ἀνθρώπων δόξης οὐδαμινέστερον. Εἶπε γάρ μοι, ἐὰν ἴδῃς παίδων πλῆθος μικρῶν, ὑπομαζίων λέγω, ἄρα ἐπιθυμεῖς τῆς δόξης τῆς παρ' ἐκείνων; Οὕτω πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διά-
5 κεισο πάντα δόξης ἕνεκεν. Διὰ τοῦτο κενοδοξία λέγεται.

Οὐχ ὁρᾷς τὰ προσωπεῖα, ἃ περιτίθενται οἱ ἐπὶ τῆς σκηνηῆς; πῶς μὲν καλά, πῶς δὲ λαμπρά, πῶς δὲ εἰς τὴν ἐσχάτην ἀκρίβειαν τῆς εὐμορφίας διαπεπλασμένα; ἔχεις μοι δεῖξαι ὄψιν τοιαύτην ἐπὶ τῆς ἀληθείας; Οὐδαμῶς. Τί οὖν; ἄρα ἠράσθης αὐτῶν
10 ποτε; Οὐ. Διὰ τί; ἐπειδὴ διάκενά ἐστι καὶ μιμεῖται κάλλος, οὐκ ἔστι δὲ κάλλος. Οὕτω καὶ ἡ δόξα διάκενός ἐστι καὶ μιμεῖται δόξαν, οὐκ ἔστι δὲ δόξα. Ἐκείνη μόνη μένει ἢ φυσική, ἢ ἔνδον, αὐτὴ δὲ ἢ ἔξω ἐπικειμένη ἐπικρύπτει πολλάκις τὴν ἀμορφίαν, ἐπικρύπτει παρὰ ἀνθρώποις, καὶ μέχρι τῆς ἐσπέρας, τοῦ δὲ θεάτρου
15 λυθέντος καὶ τῶν προσωπείων ἐπαρθέντων, ἕκαστος ὅπερ ἐστὶ, τοῦτο φαίνεται. Μὴ τοίνυν ὡς ἐν σκηνηῇ καὶ ἐν ὑποκρίσει τὴν ἀλήθειαν μετέλθωμεν. Εἶπε γάρ μοι, τί καλὸν ἔχει τὸ περιβλέπεσθαι παρὰ τῶν πολλῶν; κενοδοξία ἐστὶ καὶ οὐδὲν ἕτερον· ἐπεὶ ἀνελθε εἰς τὴν οἰκίαν καὶ γενοῦ μόνος, καὶ εὐθέως διερρῦη τὸ
20 πᾶν. Ἐνέβαλες εἰς τὴν ἀγορὰν; ἐπέστρεψας τοὺς παρόντας; καὶ τί τὸ πλεόν; Οὐδὲν· ἐσβέσθη καὶ ἀπῆλθεν ὡς καπνὸς διαλυθεῖς. Τῶν οὖν ἀνυποστάτων οὕτως ἐρῶμεν; καὶ πόσης ταῦτα ἀλογίας, εἶπέ μοι; πόσης ἀνοίας;

Πρὸς ἐν τοίνυν ὁρῶμεν μόνον, πῶς ὁ Θεὸς ἐπανέσει· ἂν
25 τοῦτο σκοπῶμεν, οὐδέποτε ζητήσομεν τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ κἂν γένηται, καταφρονήσομεν, καταγελασόμεθα, διαπτύσομεν· ὡς ἂν εἰ χρυσίου μὲν ἐφιέμενοι, πηλὸν δὲ λαμβάνοντες, οὕτω διακεισόμεθα. Μὴ ἐπαινείτω σε ὁ δεῖνα· οὐδὲν γὰρ ὠφέλησε· κἂν ψέξῃ, οὐδὲν ἔβλαψεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ ταῦτα ἀμφοτε-
30 ρα ἔχει τι κέρδος καὶ ζημίαν, τὰ δὲ παρὰ τῶν ἀνθρώπων πάντα

καὶ νὰ ὑποκρινόμαστε. Ἐὰς πετάξουμε τὸ δέρμα τοῦ προβάτου, ἢ καλύτερα ἄς γίνουμε πρόβατα. Τίποτε δὲν εἶναι μηδαμινότερο ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη δόξα. Γιατὶ πές μου, ἂν δεῖς πολλὰ μικρὰ παιδιά, ἐννοῶ νήπια, ἄραγε ἐπιθυμεῖς τὴ δόξα ἀπ' αὐτά; Ἐτσι νὰ συμπεριφέρεσαι πρὸς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους ἐξαιτίας τῆς δόξας. Γι' αὐτὸ λέγεται κενοδοξία.

Δὲ βλέπεις τὰ προσωπεῖα ποὺ φοροῦν οἱ ἠθοποιοί; πῶς εἶναι ὠραῖα, πῶς εἶναι λαμπρά, πῶς εἶναι κατασκευασμένα ὡς τὴν τελευταία λεπτομέρεια τῆς ὀμορφιάς; Μπορεῖς νὰ μοῦ δεῖξεις ἓνα τέτοιο πρόσωπο ἀληθινό; Καθόλου. Τί λοιπόν; Μήπως τὰ ἀγάπησες κάποτε; Ὁχι. Γιὰ ποιό λόγο; Ἐπειδὴ εἶναι ἐντελῶς κενὰ καὶ μιμοῦνται τὴν ὀμορφιά, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα δὲν ὑπάρχει ὀμορφιά. Ἐτσι καὶ ἡ δόξα εἶναι ἐντελῶς κενὴ καὶ μιμεῖται τὴ δόξα, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει δόξα. Ἐκείνη μόνο μένει ἡ φυσική, ἡ ἐσωτερική, ἐνῶ αὐτὴ ποὺ προστίθεται ἀπ' ἔξω καλύπτει πολλὰς φορές ἀσχήμια, τὴν καλύπτει ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μέχρι τὸ βράδυ· ὅταν ὅμως τελειώσει τὸ θέατρο καὶ ἀφαιρεθοῦν τὰ προσωπεῖα ὁ καθένας φαίνεται αὐτὸ ποὺ εἶναι. Ἐὰς μὴν ἀσκήσουσε λοιπόν τὴν ἀλήθεια ὅπως στὴ σκηνὴ καὶ στὴν ὑποκριτικὴ τέχνη. Γιατὶ πές μου· τί καλὸ ἔχει τὸ νὰ σὲ βλέπουν οἱ πολλοί; Κενοδοξία εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ τίποτε ἄλλο. Πῆγαινε στὸ σπίτι σου καὶ μείνε μόνος, καὶ ἀμέσως ἐξαφανίζονται τὰ πάντα. Πῆγες στὴν ἀγορά; ἔστρεψες τὰ βλέμματα τῶν παρόντων πρὸς τὸν ἑαυτό σου; καὶ ποιά ἡ ὠφέλεια; Καμμιά· σβῆστηκε καὶ ἔφυγε ἡ δόξα σὰν καπνὸς ποὺ διαλύθηκε. Ἀγαπᾶμε δηλαδὴ τόσο τὰ ἀνύπαρκα πρᾶγματα; Καὶ πόσης, πές μου, παραφροσύνης ἀπόδειξη δὲν εἶναι αὐτὰ καὶ πόσης ἀνοησίας;

Ἐὰς βλέπουμε λοιπόν σ' ἓνα μόνο, πῶς θὰ μᾶς ἐπαινέσει ὁ Θεός. Ἐὰν προσέχουμε αὐτό, ποτὲ δὲ θὰ ζητήσουμε τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ καὶ ἂν γίνῃ κάτι τέτοιο θὰ τὰ περιφρονήσουμε, θὰ τὰ περιγελάσουμε, θὰ τὰ σιχαθοῦμε· σὰν νὰ ἐπιθυμοῦμε χρυσὸ καὶ παίρνουμε πηλό, ἔτσι θὰ συμπεριφερόμαστε πρὸς αὐτά. Ἐὰς μὴ σὲ ἐπαινῇ ὁ τάδε, γιατί δὲ σὲ ὠφέλησε καθόλου· καὶ ἂν σὲ ψέξει, δὲ σὲ ἔβλαψε καθόλου. Στὸ Θεὸ ὅμως καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἔχουν κάποιο κέρδος καὶ ζημία, ἐνῶ τὰ ἀνθρώπινα εἶναι ὅλα μάταια.

μάταια. Καὶ κατὰ τοῦτο ἐξισούμεθα τῷ Θεῷ, ὅτι οὐ δεῖται τῆς παρ' ἀνθρώπων δόξης ἐκεῖνος· «δόξαν» γάρ, φησί, «παρὰ ἀνθρώπων οὐ λαμβάνω». Μικρὸν μὲν οὖν τοῦτο, εἶπέ μοι; Ὅταν μὴ θέλῃς καταφρονεῖν δόξης, εἶπε ὅτι τῷ Θεῷ ἴσος γίνομαι καταφρονήσας, καὶ εὐθέως καταφρονήσεις. Οὐ γὰρ ἔστιν ἀνθρώπου δόξης δοῦλον, μὴ πάντων εἶναι δοῦλον, καὶ αὐτῶν τῶν ἀνδραπόδων δουλικώτερον. Οὐ γὰρ ἐπιτάττομεν τοιαῦτα τοῖς δούλοις τοῖς ἡμετέροις, οἷα ἐκείνη τοῖς ὑπ' αὐτῆς ἀλοῦσιν· αἰσχρὰ καὶ αἰσχύνῃς γέμοντα πράγματα καὶ φθέγγεσθαι ποιεῖ καὶ 10 πᾶσχειν· καὶ μάλιστα ὅταν ἴδη ὑπακούοντας, ἐπιτείνει μᾶλλον τὰ ἐπιτάγματα.

Φύγωμεν οὖν, φύγωμεν, παρακαλῶ, τὴν δουλείαν ταύτην. Πῶς δέ, φησί, δυνησόμεθα; Ἄν φιλοσοφήσωμεν περὶ τῶν ἐνταῦθα, ἂν ἴδωμεν ὅτι τὰ παρόντα πράγματα ὄναρ ἐστὶ καὶ σκιά 15 καὶ οὐδὲν ἕτερον, εὐκόλως αὐτῆς περιεσόμεθα καὶ οὔτε ἐν τοῖς μικροῖς, οὔτε ἐν τοῖς μεγάλοις ἀλωσόμεθα· ἂν δὲ μὴ ἐν τοῖς μικροῖς καταφρονῶμεν, καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις ραδίως περιπεσοῦμεθα. Πόρρωθεν οὖν ἀναστέλλωμεν αὐτῆς τὰς πηγὰς· αὗται δὲ εἰσὶν ἄνοια καὶ τὸ ταπεινὴν κεκτηῖσθαι ψυχὴν· ὡς ἔαν ὑψηλὸν 20 λάβωμεν φρόνημα, δυνησόμεθα καὶ τῆς παρὰ τῶν πολλῶν τιμῆς ὑπεριδεῖν, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν τεῖναι τὴν διάνοιαν, καὶ τῶν ἐκεῖ ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας 25 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ γινόμεσθε ὅμοιοι μὲ τὸ Θεό, γιὰ αὐτὸς δὲ χρειάζεται τὴ δόξα τῶν ἀνθρώπων· γιὰ λέγει· «δὲ δέχομαι τὴ δόξα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους»⁶. Πές μου λοιπὸν, εἶναι μικρὸ αὐτό; Ὅταν δὲ θέλεις νὰ περιφρονεῖς τὴ δόξα, πές ὅτι γίνομαι ἴσος μὲ τὸ Θεὸ ἂν τὴν περιφρονήσω, καὶ ἀμέσως θὰ τὴν περιφρονήσεις. Γιὰ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι ἓνας ἄνθρωπος δοῦλος τῆς δόξας καὶ νὰ μὴν εἶναι δοῦλος ὅλων καὶ μάλιστα περισσότερο δοῦλος ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς δούλους. Πράγματι δὲν προστάζουμε τέτοια στοὺς δούλους μας, ὅπως αὐτὴ στοὺς ἀνθρώπους ποὺ κυριέψεν· κάνει νὰ λέγουν καὶ νὰ πάσχουν πράγματα αἰσχρὰ καὶ γεμάτα ντροπὴ καὶ μάλιστα ὅταν δεῖ νὰ τὴν ὑπακοῦν δίνει μεγαλύτερες προσταγές.

Ἄς ἀποφύγουμε λοιπὸν, ἅς ἀποφύγουμε, παρακαλῶ, αὐτὴ τὴ δουλεία. Καὶ πῶς, λέγει, θὰ μπορέσουμε νὰ τὸ κάνουμε; Ἄν φιλοσοφήσουμε γύρω ἀπὸ τὰ γήινα, ἂν δοῦμε πῶς τὰ παρόντα πράγματα εἶναι ὄνειρο καὶ σκιὰ καὶ τίποτε ἄλλο, εὐκολα θὰ τὴ νικήσουμε καὶ δὲ θὰ αἰχμαλωτισθοῦμε οὔτε στὰ μικρὰ οὔτε στὰ μεγάλα. Ἄν ὅμως δὲν τὴν περιφρονοῦμε στὰ μικρὰ, εὐκολα θὰ πέσουμε καὶ στὰ πολὺ μεγάλα. Ἄπὸ μακριὰ λοιπὸν ἅς ἀνακόπτουμε τὶς πηγές τῆς· καὶ αὐτὲς εἶναι ἡ μωρία καὶ τὸ νὰ ἔχουμε ταπεινὴ ψυχὴ. Ἄν λοιπὸν ἀποκτήσουμε ὑψηλὸ φρόνημα, θὰ μπορέσουμε καὶ τὴν τιμὴ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς νὰ περιφρονήσουμε καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸ νὰ ὑψώσουμε τὸ νοῦ μας καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ βρίσκονται ἐκεῖ νὰ ἐπιτύχουμε, τὰ ὁποῖα εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

6. Ἰω. 5,41.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Τιτ. 1,12-2,1)

«Εἶπέ τις ἐξ αὐτῶν ἴδιος αὐτῶν προφήτης· 'Κρῆτες ἀεὶ
ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί'. Ἡ μαρτυρία αὕτη
ἐστὶν ἀληθής. Δι' ἣν αἰτίαν ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως, ἵνα
ὕγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει, μὴ προσέχοντες ἰουδαϊκοῖς μύθοις
5 καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων ἀποστρεφόμενων τὴν ἀλήθειαν».

1. Πολλὰ ἐνταῦθά ἐστι τὰ ζητούμενα. Πρῶτον μὲν, τίς ὁ εἰρη-
κῶς· δεύτερον δέ, τί δήποτε ὁ Παῦλος αὐτοῖς ἐχρήσατο· τρίτον,
ὅτι οὐδὲ ὀρθῶς ἔχουσαν μαρτυρίαν παρήγαγε. Φέρε οὖν καὶ ἕτε-
ρα προαθέντες οὕτω καιρίαν τὴν λύσιν ἐπαγάγωμεν. Καὶ γὰρ ὅτε
10 τοῖς Ἀθηναίοις διελέγετο, μεταξὺ τῆς δημηγορίας φησὶν,
«Ἀγνώστῳ Θεῷ»· καὶ πάλιν, «τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν, ὡς καὶ
τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν». Ἐπιμενίδης οὖν ἐστὶν
ὁ εἰρηκῶς, Κρῆς καὶ αὐτὸς ὢν· ἀλλὰ πόθεν κινούμενος, ἀναγ-
καῖον εἰπεῖν τὴν ὑπόθεσιν πρὸς ὑμᾶς· ἔχει δὲ οὕτως.

15 Οἱ Κρῆτες τάφον ἔχουσι τοῦ Διὸς ἐπιγραφέντα τοῦτο·

Ἐνταῦθα Ζὰν κεῖται, ὃν τὸν Δία κικλήσκουσι.

Διὰ ταύτην οὖν τὴν ἐπιγραφὴν ὁ ποιητὴς ψεύστας τοὺς Κρῆτας
κωμωδῶν, προῖὼν πάλιν ἐπάγει, αὔξων μᾶλλον τὴν κωμωδίαν·

Καὶ γὰρ τάφον, ὧ ἄνα, σεῖο Κρῆτες ἔτεκτῆναντο·

20 σὺ δ' οὐ θάνες, ἐσσί γὰρ αἰεὶ.

Εἰ τοίνυν αὕτη ἡ μαρτυρία ἀληθής, δρα τὸν κίνδυνον ὅσος. Εἰ

1. Πράξ. 17,23.28.

2. Ἐπιμενίδης· προφήτης καὶ θαυματοποιός, ἀμφισβητουμένων χρόνων.
Ἀναφέρεται ὅτι καθάρισε τὴν Ἀθήνα ἀπὸ τοῦ Κυλώνειο ἄγος. Κυκλοφοροῦσαν

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Τίτ. 1, 12-2,1)

«Εἶπε κάποιος ἀπ' αὐτούς, δικός τους προφήτης· 'οἱ Κρηῖτες εἶναι πάντοτε ψεῦτες, κακὰ θηρία, λαίμαργοι, ράθυμοι'. Ἡ μαρτυρία αὐτὴ εἶναι ἀληθινή. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν νὰ τοὺς ἐλέγχεις αὐστηρά, γιὰ νὰ ἔχουν τὴ σωστὴ πίστη καὶ νὰ μὴν προσέχουν σὲ ἰουδαϊκοὺς μύθους καὶ σὲ ἐντολὰς ἀνθρώπων ποὺ ἀποστρέφονται τὴν ἀλήθεια».

1. Πολλὰ εἶναι ἐδῶ τὰ ζητούμενα· πρῶτο, ποιός εἶναι αὐτὸς ποὺ τὸ εἶπε· δεύτερο, γιὰ ποιό λόγο ὁ Παῦλος τὸ χρησιμοποίησε σ' αὐτούς· τρίτο, ὅτι παρουσίασε μιὰ μαρτυρία ποὺ δὲν εἶναι σωστὴ. Ἐμπρὸς λοιπὸν, προσθέτοντας καὶ κάποια ἄλλα, ἃς δώσουμε τὴν κατάλληλη ἐξήγηση. Γιατὶ καὶ στοὺς Ἀθηναίους ὅταν μιλοῦσε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὁμιλίας του λέγει· «στὸν ἄγνωστο Θεό», καὶ ἐπίσης, «δικό του γένος εἴμαστε, ὅπως λένε καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ποιητές σας»¹. Ὁ Ἐπιμενίδης² λοιπὸν τὸ εἶπε αὐτό, ποὺ ἦταν Κρητικὸς καὶ ὁ ἴδιος. Ἀλλὰ πρέπει νὰ σᾶς πῶ ἀπὸ ποῦ κινούμενος τὸ εἶπε αὐτό, ποὺ ἔχει ὡς ἐξῆς.

Οἱ Κρηῖτες ἔχουν τάφο τοῦ Δία μὲ τὴν ἐπιγραφή αὐτὴ·

«Ἐδῶ κεῖται ὁ Ζεὺς, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουν Δία».

Γι' αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἐπιγραφή ὁ ποιητὴς διασύρει τοὺς Κρητικὸς ὀνομάζοντάς τους ψεῦτες, καὶ παρακάτω πάλι προσθέτει, ἀξιάζοντας περισσότερο τὸ διασυρμό τους·

«Γιατί, βασιλιά, τάφο δικό σου ἔστησαν οἱ Κρηῖτες· ἐσὺ ὅμως δὲν πέθανες, γιατί ζεῖς πάντοτε».

Ἄν λοιπὸν αὐτὴ ἡ μαρτυρία εἶναι ἀληθινή, πρόσεχε πόσος εἶναι

ποιήματα καὶ χρησμοὶ μὲ τὸ ὄνομά του.

γὰρ ἀληθῆς ὁ ποιητὴς εἰπὼν ὅτι ἐψεύσαντο, τεθνηκέναι τὸν Δία εἰπόντες, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος, μέγας ὁ κίνδυνος. Προσέχετε, ἀγαπητοί, μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας. Εἶπεν ὁ ποιητὴς, ὅτι ψεύδονται οἱ Κρηῆτες οἱ τὸν Δία εἰπόντες τετελευτηκέναι· ἐβεβαίωσε 5 τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ ὁ ἀπόστολος. Οὐκοῦν κατὰ τὸν ἀπόστολον ἀθάνατος ὁ Ζεὺς· «αὕτη» γάρ, φησὶν, «ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἐστι». Τί οὖν ἐροῦμεν; μᾶλλον δὲ πῶς ἐστὶ τοῦτο ἐπιλύσασθαι; Οὐ τοῦτο εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἀλλ' ἀπλῶς οὕτως ἔλαβε τὴν μαρτυρίαν καὶ ἀφελῶς πρὸς τὸ ἦθος αὐτῶν τὸ ἐψευσμένον. Διὰ τί γὰρ μὴ 10 ἐπήγαγε τό, «καὶ γὰρ τάφον, ὃ ἄνα, σεῖο Κρηῆτες ἐτεκτήναντο»; Ὡστε οὐ τοῦτο εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἀλλ' ὅτι καλῶς ὁ δεῖνα εἶπεν, ὅτι ψεῦσταί εἰσιν οἱ Κρηῆτες. Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον ἰσχυρίζομεθα, ὅτι οὐκ ἐστὶ θεὸς ὁ Ζεὺς· ἐνεστι γὰρ καὶ ἐτέρωθεν πολλαχόθεν κατασκευάζοντας, καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῆς τῶν Κρητῶν μαρτυρίας, 15 τοῦτο σαφῶς ἀποδειξάι. Ἄλλως δὲ οὐκ ἐν τούτῳ εἶπεν αὐτοὺς ψεύδεσθαι· μᾶλλον δὲ εἰκὸς καὶ τοῦτο ἐψεῦσθαι αὐτούς· καὶ γὰρ καὶ ἄλλους ἐνόμιζον θεοὺς. Διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος ψεύστας αὐτοὺς εἶπεν.

Ἄλλὰ τὸ ζητούμενον, τί δήποτε ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ἄγει 20 τὰς μαρτυρίας. Ὅτι μάλιστα τούτοις ἐντρέπομεν αὐτούς, ὅταν οἴκοθεν ἐνέγκωμεν τὰς μαρτυρίας καὶ τὰς κατηγορίας, ὅταν τοὺς παρ' αὐτοῖς θαυμαστοὺς, τούτους ἐπιστήσωμεν αὐτοῖς αἰτιωμένους. Διὰ τοῦτο καὶ ἐτέρωθι κέχρηται λέγων, «Ἀγνώστῳ Θεῷ». Οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ οὐκ ἐξ ἀρχῆς τοὺς θεοὺς πάντα παρέ- 25 λαβον, ἀλλὰ κατὰ χρόνους, καὶ ἄλλους τινάς, ὡς τὰ ἐκ τῶν Ὑπερβορέων, ὡς τὰ τοῦ Πανός, ὡς τὰ μικρά, ὡς τὰ μεγάλα μυστήρια ἐπήγαγον ὕστερον, οὗτοι στοχαζόμενοι ἀπὸ τούτων, ὅτι εἰκὸς καὶ ἄλλον εἶναι θεόν, ὑπ' αὐτῶν δὲ ἠγνοῆσθαι, ἵνα καὶ περὶ ἐκεῖνον ὣσιν εὐκαθοσίωτοι, τούτῳ βωμὸν ἔστησαν ἐπιγράψαν-

3. Ὑπερβόρειοι· μυθικὸς λαὸς ποὺ κατοικοῦσε πάνω ἀπὸ τὸ Βορρά. Κατὰ τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία ἦταν θεοφίλητοι, ζοῦσαν σ' ἓναν ἐπίγειο παράδεισο καὶ ἦταν προικισμένοι μὲ ὅλες τὶς ἀνθρώπινες ἀρετὲς καὶ ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ κάθε κακὸ.

ὁ κίνδυνος. Γιατί, ἂν εἶναι ἀληθινὸς ὁ ποιητὴς ποὺ εἶπε, ὅτι εἶπαν ψέματα λέγοντας πὼς ὁ Δίας πέθανε, ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος, ὁ κίνδυνος εἶναι μεγάλος. Προσέχετε, ἀγαπητοί, πάρα πολύ. Εἶπε ὁ ποιητὴς ὅτι ψεύδονται οἱ Κρήτες ποὺ εἶπαν πὼς πέθανε ὁ Δίας· τὴ μαρτυρία του ἐπιβεβαίωσε ὁ ἀπόστολος. Ἐπομένως κατὰ τὸν ἀπόστολο ὁ Δίας εἶναι ἀθάνατος· «αὐτὴ ἡ μαρτυρία», λέγει, «εἶναι ἀληθινή». Τί λοιπὸν θὰ ποῦμε; ἢ καλύτερα, πὼς μπορεῖ νὰ ἐπιλυθεῖ αὐτό; Δὲν εἶπε αὐτὸ ὁ ἀπόστολος, ἀλλ' ἀπλῶς ἔτσι ἔλαβε τὴ μαρτυρία καὶ τὴν προσάρμοσε καλόπιστα στὸ γέματο ψεῦδη ἦθος τους. Γιατί δηλαδὴ δὲν πρόσθεσε τό, «γιατί, βασιλιά, τάφο δικό σου ἔστησαν οἱ Κρήτες»; Ἐπομένως δὲν εἶπε αὐτὸ ὁ ἀπόστολος, ἀλλ' ὅτι καλῶς εἶπε ὁ τάδε πὼς οἱ Κρήτες εἶναι ψεῦτες. Καὶ δὲν ἰσχυριζόμαστε μόνο ἀπὸ ἐδῶ πὼς δὲν εἶναι θεὸς ὁ Δίας. Γιατί εἶναι δυνατὸ καὶ ἀπὸ πολλὰς ἄλλες ἀποδείξεις, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ μαρτυρία τῶν Κρητῶν, νὰ τὸ ἀποδείξω καθαρὰ αὐτό. Ἄλλωστε δὲν εἶπε ὅτι σὲ τοῦτο τὸ πράγμα ψεύδονται αὐτοί· ἢ καλύτερα εἶναι ἀλήθεια ὅτι καὶ σ' αὐτὸ ἦταν ψεῦτες, γιατί πραγματικὰ πίστευαν καὶ ἄλλους θεοὺς. Γι' αὐτὸ ὁ ἀπόστολος τοὺς εἶπε ψεῦτες.

Τὸ ζητούμενο ὁμῶς εἶναι, γιὰ ποιὸ λόγο φέρνει τὶς μαρτυρίες ἀπὸ τὰ ἑλληνικά. Γιατί μ' αὐτὰ πρὸ πάντων τοὺς ἐλέγχουμε, ὅταν φέρουμε τὶς μαρτυρίες καὶ τὶς κατηγορίες ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους, ὅταν τοὺς θαυμαστοὺς σ' αὐτοὺς τοὺς παρουσιάσουμε στοὺς ἴδιους κατηγορουμένους. Γι' αὐτὸ καὶ ἄλλοῦ κάνει χρῆση αὐτοῦ, λέγοντας, «στὸν ἄγνωστο θεό». Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν παρέλαβαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅλους τοὺς θεοὺς ἀλλὰ κατὰ καιροὺς, καὶ κάποιους ἄλλους ἔφεραν ἀργότερα, ὅπως ἐκεῖνα ποὺ πῆραν ἀπὸ τοὺς Ὑπερβόρειους³, ὅπως τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Πάνα⁴, ὅπως τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα μυστήρια, σκεπτόμενοι βάσει αὐτῶν ὅτι εἶναι πιθανὸ νὰ ὑπάρχει καὶ ἄλλος θεὸς ποὺ δὲν ἦταν γνωστὸς σ' αὐτούς, γιὰ νὰ εἶναι εὐσεβεῖς καὶ πρὸς ἐκεῖνον τὸ θεό, τοῦ ἔστησαν βωμὸ μὲ τὴν ἐπιγραφὴ, «στὸν ἄγνωστο

4. Πᾶν· ἀρκαδικὸς ποιμενικὸς θεός, ποὺ ἡ λατρεία του διαδόθηκε στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμο, συνδυασμένη μὲ τὴν ὀργιαστικὴ λατρεία τῆς Κυβέλης καὶ τοῦ Διονύσου.

τες, «Ἀγνώστῳ θεῷ», μονονουχὶ τοῦτο δηλοῦντες, 'καὶ εἴ τις ἄγνωστος εἶη θεός'. Εἶπεν οὖν, ὅτι «ὄν προλαβόντες ὑμῖν ἐπέγνωτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν». Τὸ δέ, «τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν», περὶ τοῦ Διὸς εἴρηται τῷ Ἀράτῳ· ὃς ἐπεὶ ἀρχόμενος 5 εἶπε, «μεστὰ δὲ Διὸς μὲν ἀγνυαί, μεστή δὲ θάλασσα», τότε ἐπίγαγε τό, «τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν», δεικνὺς οἷμαι κάκεῖνος ὅτι γεγόναμεν ἐκ Θεοῦ.

Πῶς οὖν ὁ Παῦλος τὰ περὶ τοῦ Διὸς εἰρημένα εἰς τὸν Θεὸν τῶν ὄλων εἴλκυσεν; Οὐ τὰ περὶ τοῦ Διὸς εἰρημένα εἴλκυσεν εἰς 10 τὸν Θεόν, ἀλλὰ τὰ προσήκοντα τῷ Θεῷ, καὶ οὐ γνησίως οὐδὲ κυρίως ἐπιτεθέντα τῷ Διί, ταῦτα ἀποδίδωσι τῷ Θεῷ· ἐπεὶ καὶ τό, «θεός», ὄνομα αὐτοῦ μόνου ἐστὶ, καὶ παρανόμως ἐπίκειται τοῖς εἰδώλοις. Ἀλλὰ πόθεν ἐχρῆν αὐτοῖς διαλεχθῆναι; ἀπὸ τῶν προφητῶν; Ἀλλ' οὐκ ἂν ἐπίστευσαν· ἐπεὶ καὶ Ἰουδαίοις οὐδὲν 15 ἀπὸ τῶν Εὐαγγελίων φθέγγεται, ἀλλ' ἀπὸ τῶν προφητῶν· διὰ τοῦτο φησιν, «ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, τοῖς ὑπὸ νόμον ὡς ὑπὸ νόμον».

2. Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ποιεῖ· οἷον ἐπὶ τῶν μάγων, οὐ δι' ἀγγέλου αὐτοῦς ἄγει, οὐ διὰ προφήτου, οὐ δι' ἀποστόλου, οὐ δι' εὐαγγελιστοῦ, ἀλλὰ πόθεν; Διὰ ἄστρου· ἐπειδὴ γὰρ περὶ ταῦτα τὴν τέχνην 20 εἶχον, ἐκεῖθεν αὐτοῦς εἴλκυσε. Πάλιν ἐπὶ τῶν βοῶν ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ, ἐὰν πορευθῶσι, φησί, τήνδε τὴν ὁδόν, ἀληθῆς ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγανάκτησις, καθάπερ οἱ μάντις ὑπετίθεντο. Οὐκοῦν ἀληθεύουσιν οἱ μάντις; Ἄπαγε· ἀλλ' ἀπὸ τῶν οἰκείων στομά- 25 των αὐτοῦς ἐλέγχει καὶ καταπλήττει. Πάλιν ἐπὶ τῆς ἐγγαστριμύθου· καὶ γὰρ ἐπειδὴ ταύτη ἐπίστευε, διὰ ταύτης ἐποίησεν ἀκοῦσαι τὸν Σαοῦλ τὰ μέλλοντα αὐτὸν καταλαμβάνειν. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐπεστόμισε τὸν δαίμονα ὁ Παῦλος τὸν λέγοντα, «οὔτοι οἱ ἄν-

5. Πράξ. 17,23.

6. Ἄρατος· ποιητὴς ἀπὸ τοῦς Σόλους τῆς Κιλικίας (315–240 π. Χ.). Ἐγραψε τὸ ἔπος «Ἐνοπτρα καὶ Φαινόμενα», στὴν εἰσαγωγή τοῦ ὁποίου γράφει τὸ ἐγκώμιον τοῦ Δία, ποῦ ὁμοιάζει μὲ ὕμνον.

θεό», δηλώνοντας σχεδόν αυτό, ἂν ἀκόμη ὑπάρχει κάποιος ἄγνωστος θεός. Εἶπε λοιπὸν ὅτι ἐκεῖνον ποὺ ἐσεῖς προλάβετε καὶ γνωρίσατε ἀπὸ πρῖν, αὐτὸν ἐγὼ σᾶς κηρύττω⁵. Ἀλλὰ τὸ «δικό του γένος εἶμαστε» τὸ εἶπε γιὰ τὸ Δία ὁ Ἄρατος⁶, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ εἶπε στὴν ἀρχή, «ἀπὸ τὸ Δία εἶναι γεμάτοι οἱ δρόμοι, γεμάτη καὶ ἡ θάλασσα», πρόσθεσε ὕστερα τὸ «δικό του γένος εἶμαστε», δείχνοντας κατὰ τὴ γνώμη μου καὶ ἐκεῖνος ὅτι καταγόμαστε ἀπὸ Θεό.

Πῶς λοιπὸν ὁ Παῦλος ἀπέδωσε στὸ Θεὸ τῶν ὄλων τὰ λεχθέντα γιὰ τὸ Δία; Δὲν ἀπέδωσε τὰ λεχθέντα γιὰ τὸ Δία στὸ Θεό, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ ἀρμόζουν στὸ Θεὸ καὶ ποὺ ὄχι δίκαια οὔτε κυριολεκτικὰ ἀποδόθηκαν στὸ Δία, αὐτὰ ἀποδίδει στὸ Θεό. Γιατὶ καὶ τὸ ὄνομα «θεός» ἀνήκει σ' αὐτὸν μόνο καὶ παράνομα τίθεται πάνω στὰ εἰδῶλα. Ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ ἔπρεπε νὰ τοὺς μιλήσει; ἀπὸ τοὺς προφήτες; Ὅμως δὲ θὰ πίστευαν. Γιατὶ καὶ στοὺς Ἰουδαίους δὲ λέγει τίποτε ἀπὸ τὰ εὐαγγέλια ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς προφήτες. Γι' αὐτὸ λέγει «ἔγινα στοὺς Ἰουδαίους σὰν Ἰουδαῖος, στοὺς ἔκτος τοῦ νόμου σὰν νὰ ἦμουν ἔκτος τοῦ νόμου, σ' ἐκείνους ποὺ ἦταν κάτω ἀπὸ τὸ νόμο σὰν νὰ ἦμουν κάτω ἀπὸ τὸ νόμο»⁷.

2. Τὸ ἴδιο κάνει καὶ ὁ Θεός, ὅπως στὴν περίπτωση τῶν μάγων· δὲν τοὺς ὀδηγεῖ μὲ ἄγγελο, οὔτε μὲ προφήτη, οὔτε μὲ ἀπόστολο, οὔτε μὲ εὐαγγελιστή, ἀλλὰ πῶς; Μὲ τὸ ἄστρο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ τέχνη τοὺς ἦταν σχετικὰ μὲ τὰ ἄστρα, ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς προσεῖλκυσε⁸. Πάλι γιὰ τὶς ἀγελάδες στὴν περίπτωση τῆς κιβωτοῦ, ἂν ἀκολουθήσουν, λέγει, αὐτὸν τὸ δρόμο, εἶναι ἀληθινὴ ἡ ἀγανάκτηση τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀκριβῶς ὑπέθεσαν οἱ μάντις⁹. Λοιπὸν εἶναι ἀληθινὰ αὐτὰ ποὺ λέγουν οἱ μάντις; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη· ἀλλὰ ἀπὸ τὰ δικά τους λόγια τοὺς ἐλέγχει καὶ τοὺς ἐπιτιμᾷ. Ἐπίσης στὴν περίπτωση τῆς ἐγγαστρίμυθης γυναίκας· ἐπειδὴ ὁ Σαοῦλ πίστευε σ' αὐτήν, μ' αὐτήν ὁ Θεὸς ἐνήργησε ν' ἀκούσει ὁ Σαοῦλ ὅσα ἐπρόκειτο νὰ τοῦ συμβοῦν¹⁰. Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν ὁ Παῦλος ἔκλεισε τὸ στόμα τοῦ δαίμονα ποὺ ἔλεγε, «αὐτοὶ οἱ ἄν-

7. Α' Κορ. 9. 21.

8. Βλ. Ματθ. 2,1-12.

9. Βλ. Α' Βασ. 6,1-12.

10. Βλ. Α' Βασ. 28,7-25.

θρωποι δουλοὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσίν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας»; τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ ὁ Χριστὸς κωλύει τοὺς δαίμονας φθέγγεσθαι; Ἐκεῖ μὲν εἰκότως· καὶ γὰρ τὰ σημεῖα προεχώρει· ἐπεὶ καὶ ἐνταῦθα οὐκ ἀστήρ ἦν, ἀλλ' αὐτὸς 5 ἑαυτὸν ἐκήρυττε· καὶ οἱ δαίμονες δὲ οὐ προσεκυνοῦντο. Οὐκ ἦν γὰρ εἶδωλον τὸ φθεγγόμενον, ἵνα κωλυθῇ. Καὶ τὸν Βαλαάμ δὲ εἶασεν εὐλογῆσαι, καὶ οὐκ ἐκώλυσεν. Οὕτω πανταχοῦ συγκαταβαίνει.

Καὶ τί τοῦτο θαυμάζεις; Αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἀφήσει δόξας 10 πονηρὰς καὶ ἀναξίους ἑαυτοῦ συνίστασθαι, οἷον ὅτι σῶμα ἦν πρότερον, ὅτι ὁρατός· πρὸς τοῦτο γοῦν λέγει, «Πνεῦμα ὁ Θεός». Πάλιν ὅτι χαίρει ταῖς θυσίαις, ὅπερ ἦν ἀλλότριον αὐτοῦ, καὶ ῥήματα φθέγγεται ἀπάδοντα αὐτοῦ τῆς ὁμολογίας, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Οὐδαμοῦ γὰρ τὴν ἀξίαν ὁρᾷ τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πανταχοῦ 15 τὸ ἡμῖν χρήσιμον. Εἰ γὰρ πατήρ οὐχ ὁρᾷ τὴν ἀξίαν τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ συμπελλίζει τοῖς παιδίοις καὶ τροφὴν καὶ ἐδέσματα καὶ πόματα οὐχ ἑλληνικοῖς ὀνόμασι καλῶν, ἀλλὰ παιδικῇ τινι διαλέξει καὶ βαρβάρῳ, πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεός. Καὶ ὀνειδίζει συγκαταβατικῶς διὰ τοῦ προφήτου, λέγων· «εἰ ἀλλάζονται ἔθνη θεοὺς αὐ- 20 τῶν»· καὶ πανταχοῦ συγκατάβασίς ἐστι τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς, καὶ ῥήματα καὶ πράγματα.

«Δι' ἦν αἰτίαν», φησίν, «ἔλεγε αὐτοὺς ἀποτόμως, ἵνα ὑγιαίνωσι τῇ πίστει». Διὰ τοῦτό φησιν, ἐπειδὴ ἦθος αὐτοῖς ἐστὶν ἴταμόν καὶ δολερὸν καὶ ἀκόλαστον. Τάδε μυρία κακὰ αὐτοῖς 25 ἔχουσιν. Ὅταν δὲ καὶ ψεύδωνται προχείρως καὶ δολεροὶ ὦσι καὶ γαστρίμαργοι καὶ ἀργοί, σφοδροῦ καὶ πληκτικοῦ τοῦ λόγου δεῖ· προσηνεῖα γὰρ οὐκ ἂν ἀχθείη ὁ τοιοῦτος. «Ἐλεγε» οὖν «αὐτούς». Ἐνταῦθα οὐ τοὺς ἀλλοτρίους φησίν, ἀλλὰ τοὺς οἰκείους. «Ἀποτόμως». Βαθυτέραν, φησί, δίδου τὴν πληγὴν. Οὐ 30 γὰρ πᾶσιν ἐνὶ τρόπῳ προσενεκτέον, ἀλλὰ διαφόρως καὶ ποικί-

11. Πράξ. 16,17.

12. Μάρκ. 1,25· Λουκᾶ 4,35.

13. Ἀριθμ. 23,1-30.

14. Ἰω. 4,24.

θρωποι εἶναι δοῦλοι τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, πού σὰς κηρύττουν τὸ δρόμο τῆς σωτηρίας»¹¹; Καὶ γιὰ ποιό λόγο ὁ Χριστὸς ἐμποδίζει τοὺς δαίμονες νὰ μιλήσουν¹²; Ἐκεῖ βέβαια σωστὰ τὸ κάνει, γιὰ τὰ θαύματα αὐξάνονταν. Ἐλλωστε καὶ ἐδῶ δὲν ὑπῆρχε ἄστρο ἀλλὰ ὁ ἴδιος κήρυττε τὸν ἑαυτό του καὶ οἱ δαίμονες δὲν προσκυνούσαν. Γιὰ τὸ δὲν ἦταν εἶδωλο αὐτὸ πού μιλοῦσε γιὰ νὰ τὸ ἐμποδίσαι. Καὶ τὸν Βαρλαάμ ἐπίσης τὸν ἄφησε νὰ εὐλογῆσαι καὶ δὲν τὸν ἐμπόδισε¹²³. Ἐτσι παντοῦ δείχνει συγκατάβαση.

Καὶ γιὰ τὸ θαυμάζεις αὐτό; Ὁ ἴδιος ἀφήνει νὰ σχηματισθοῦν γιὰ τὸν ἑαυτό του γνῶμες κακῆς καὶ ἀνάξιές του, ὅπως γιὰ παράδειγμα ὅτι προηγουμένως ἦταν σῶμα, ὅτι ἦταν ὄρατός· γι' αὐτὸ λοιπὸν λέγει, «ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα»¹⁴. Ἐπίσης ὅτι εὐχαριστεῖται γιὰ τὶς θυσίες, πράγμα πού ἦταν ξένο γι' αὐτόν, καὶ ὅτι λέγει πολλὰ τέτοια. Γιὰ τὸ πούθενὰ δὲ βλέπει τὴν ἀξία τῆς δικῆς του, ἀλλὰ παντοῦ τὸ δικό μας συμφέρον. Ἐὰν δηλαδὴ ἓνας πατέρας δὲ δίνει σημασία στὴν ἀξία του ἀλλὰ ψελλίζει μαζὶ μὲ τὰ παιδιά, ἀποκαλώντας τὴν τροφή καὶ τὰ φαγητὰ καὶ τὰ ποτὰ ὄχι μὲ τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα, ἀλλὰ μὲ κάποια παιδικὴ καὶ ξένη διάλεκτο, πολὺ περισσότερο τὸ κάνει αὐτὸ ὁ Θεός. Καὶ ἐπικρίνει μὲ συγκατάβαση λέγοντας μὲ τὸν προφήτη· «ἂν ἀλλάξουν τὰ εἰδωλολατρικὰ ἔθνη τοὺς θεοὺς τους»¹⁵. Καὶ παντοῦ στίς Γραφές εἶναι γεμάτα ἀπὸ συγκατάβαση, καὶ τὰ λόγια καὶ τὰ πράγματα.

«Γιὰ τὸ λόγο αὐτό», λέγει, «νὰ τοὺς ἐλέγχεις αὐστηρά, γιὰ νὰ ἔχουν τὴ σωστὴ πίστη». Γι' αὐτὸ λέγει, ἐπειδὴ τὸ ἦθος τους εἶναι ἀδιάντροπο καὶ δολερὸ καὶ ἀκόλαστο. Αὐτὰ τὰ ἄπειρα κακὰ ἔχουν αὐτοί. Ὅταν μάλιστα ψεύδονται εὐκόλα καὶ εἶναι δόλιοι καὶ λαίμαργοι καὶ ράθυμοι, χρειάζεται αὐστηρὸς καὶ πληκτικὸς λόγος· γιὰ τὸ ἓνας τέτοιος ἄνθρωπος δὲ θὰ μπορούσε νὰ σωφρονισθεῖ μὲ ἐπιείκεια. «Νὰ τοὺς ἐλέγχεις λοιπὸν αὐτούς». Ἐδῶ δὲν ἐννοεῖ τοὺς ξένους, ἀλλὰ τοὺς πιστούς. «Αὐστηρά». Βαθύτερη, λέγει, νὰ κάνεις τὴν πληγὴ. Γιὰ τὸ δὲν πρέπει νὰ τὴν προξενεῖ κανεὶς μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ἀλλὰ μὲ τρόπο ἀνόμοιο καὶ διαφορετικὸ καὶ ἀνάλογο μὲ τὶς περιπτώσεις. Καθόλου δὲν

15. Ἱερ. 2,11.

λως καὶ πρὸς τὰ ὑποκείμενα. Οὐδαμοῦ παρακαλεῖ ἐνταῦθα. Ὡσπερ γὰρ ὁ τὸν ἐπιεικῆ καὶ εὐγενῆ πλήττων ἀναιρεῖ καὶ ἀπόλυτον, οὕτως ὁ τὸν δεόμενον σφοδρότητος κολακεύων διαφθείρει καὶ οὐκ ἀφήσει διαναστῆναι.

5 «Ἴνα ὑγιαίνωσι», φησὶν, «ἐν τῇ πίστει». ἼΑρα τοῦτο ὑγεία, τὸ μηδὲν νόθον μηδὲ ἀλλότριον ἐπεισάγειν. Εἰ δὲ οἱ βρώματα παρατηροῦντες οὐχ ὑγιαίνουν, ἀλλὰ νοσοῦσι καὶ ἀσθενοῦσι «τοὺς γὰρ ἀσθενοῦντας», φησί, «τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν», τί ἂν εἴποι τις περὶ τῶν
10 τὰ αὐτὰ νηστευόντων αὐτοῖς, περὶ τῶν σαββατιζόντων, περὶ τῶν εἰς τόπους ἀπερχομένων ἐκείνοις ἀφιερωμένους; τὸν ἐν Δάφνῃ λέγω, τὸ τῆς Ματρῶνης λεγόμενον σπήλαιον, τὸν ἐν Κιλικίᾳ τόπον τὸν τοῦ Κρόνου λεγόμενον. Πῶς δὲ οὗτοι ὑγιαίνουν; Διὸ χρῆ σφοδρότερας αὐτοῖς τῆς πληγῆς. Διὰ τί οὖν ἐπὶ Ρωμαίων τὸ
15 αὐτὸ οὐ ποιεῖ; Ὅτι οὐ τοιαῦτα τὰ ἦθη ἐκείνων, ἀλλ' εὐγενέστεροι ἐτύγχανον.

«Μὴ προσέχοντες», φησὶν, «ἰουδαϊκοῖς μύθοις». Διπλῆ μῦθος τὰ ἰουδαϊκά, καὶ ὅτι παραποίησις, καὶ ὅτι παρὰ καιρὸν τὸ πρᾶγμα· λοιπὸν γὰρ μῦθος γίνεται. Ὅταν γὰρ μὴ δεῖ αὐτὸ γενέ-
20 σθαι, καὶ γενόμενον βλάβη, μῦθος ἐστίν, ὡσπερ ἄχρηστὸν ἐστίν. Ὡσπερ οὖν ἐκείνοις οὐ δεῖ πείθεσθαι, οὕτως οὐδὲ τοῦτοις· οὐ γὰρ ἐστὶν ὑγιαίνειν. Εἰ γὰρ πιστεύεις τῇ πίστει, τί ἕτερα ἐπεισάγεις, ὡς οὐκ ἀρκούσης τῆς πίστεως δικαιοῦσαι; τί καταδουλοῖς ἑαυτὸν καὶ ὑποβάλλεις τῷ νόμῳ; οὐ θαρρεῖς τῷ πρά-
25 γματι; Τοῦτο νοσοῦντος ἐστὶ καὶ ἀπιστοῦντος· πιστῆς γὰρ διανοίας μὴ ἀμφιβάλλειν· ἀμφιβάλλει δὲ ὁ τοιοῦτος. Πάντα μὲν», φησί, «καθαρὰ τοῖς καθαροῖς». Ὅρας ὅτι πρὸς τί ἐστὶ τὸ εἰρημένον; «Τοῖς δὲ μεμιαμμένοις», φησί, «καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρὸν».

30 3. Οὐκ ἄρα παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν καθαρὰ ἢ ἀκάθαρτα, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν τῶν μεταλαμβανόντων. «Ἀλλὰ μεμίσανται

παρακαλεῖ ἐδῶ. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνος πού κτυπάει τὸν καλὸ καὶ εὐγενῆ τὸν καταστρέφει καὶ τὸν ἀφανίζει, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος πού κολακεύει αὐτὸν πού χρειάζεται αὐστηρότητα τὸν διαφθείρει καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ διορθωθεῖ.

«Γιὰ νὰ ἔχουν», λέγει, «τὴ σωστὴ πίστη». Ἐπομένως αὐτὸ εἶναι ὑγεία, τὸ νὰ μὴν εἰσάγουν τίποτε τὸ νόθο οὔτε ξένο. Ἄν ἐκεῖνοι πού διακρίνουν τὰ φαγητὰ δὲν εἶναι ὑγιεῖς στὴν πίστη, ἀλλὰ ἄρρωστοι καὶ ἀσθενεῖς («τοὺς ἀσθενεῖς κατὰ τὴν πίστη», λέγει, «νὰ τοὺς δέχεστε χωρὶς νὰ ἐπικρίνετε τίς ἀπόψεις τους»¹⁶), τί θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς γι' αὐτοὺς πού νηστεύουν ὅπως ἐκεῖνοι, γι' αὐτοὺς πού τηροῦν τὸ Σάββατο, γι' αὐτοὺς πού πηγαίνουν σὲ τόπους ἀφιερωμένους σ' ἐκείνους, δηλαδή στὴ Δάφνη, στὸ λεγόμενο σπήλαιο τῆς Ματρῶνας, στὸν τόπο ἐκεῖνον πού βρίσκεται στὴν Κιλικία καὶ ὀνομάζεται τόπος τοῦ Κρόνου; Πῶς αὐτοὶ ἔχουν τὴ σωστὴ πίστη; Γι' αὐτὸ χρειάζονται ἰσχυρότερο πλῆγμα. Γιατί λοιπὸν δὲν κάνει τὸ ἴδιο στὴν περίπτωση τῶν Ρωμαίων; Ἐπειδὴ τὰ ἦθη τους δὲν ἦταν τέτοια, ἀλλ' ἦταν εὐγενέστεροι ἐκεῖνοι.

«Νὰ μὴν προσέχουν», λέγει, «σὲ ἰουδαϊκοὺς μύθους». Δυὸ φορές εἶναι μύθος τὰ ἰουδαϊκὰ, καὶ ἐπειδὴ εἶναι παραποίηση καὶ ἐπειδὴ τὸ πράγμα εἶναι ἄκαιρο· γι' αὐτὸ λοιπὸν γίνονται μύθος. Γιατί, ὅταν αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ γίνῃ καὶ ὅταν γίνῃ βλάπτει, εἶναι μύθος, σὰν νὰ εἶναι ἄχρηστο. Ὅπως λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ ὑπακούει κανεὶς σ' ἐκεῖνα, ἔτσι δὲν πρέπει οὔτε σ' αὐτά· γιατί δὲν εἶναι σωστά. Γιατί, ἂν πιστεύεις στὴν πίστη, τί εἰσάγεις ἄλλα, σὰν νὰ μὴν ἀρκεῖ ἡ πίστη γιὰ τὴ δικαίωσή σου; Γιατί ὑποδουλώνεις τὸν ἑαυτό σου καὶ τὸν θέτεις κάτω ἀπὸ τὸ νόμο; Δὲν ἔχεις ἐμπιστοσύνη στὴν πίστη; Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα ἀνθρώπου πού εἶναι ἄρρωστος καὶ δὲν πιστεύει, ἐνῶ τῆς πιστῆς ψυχῆς ἀπόδειξη εἶναι νὰ μὴν ἀμφιβάλλει· ἓνας τέτοιος ὅμως ἀμφιβάλλει. «Ὅλα», λέγει, «εἶναι καθαρὰ γιὰ τοὺς καθαρούς». Βλέπεις σὲ τί ἀποβλέπει αὐτὸ πού λέχθηκε; «γιὰ τοὺς μολυσμένους ὅμως καὶ ἀπίστους», λέγει, «τίποτε δὲν εἶναι καθαρὸ».

3. Δὲν εἶναι ἐπομένως καθαρὰ ἢ ἀκάθαρτα ἀπὸ τὴ δική τους φύση, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ διάθεση ἐκείνων πού τὰ τρῶνε. «Ἐχει μο-

αὐτῶν», φησί, «καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις. Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἶδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται, βδελυκτοὶ ὄντες καὶ ἀπειθεῖς καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι». Οὐκοῦν καὶ ὁ ὕς καθαρὸν· τί οὖν ὡς ἀκάθαρτον ἀπηγόρευται; Οὐ τῇ φύσει ἀκάθαρτον 5 ἦν· πάντα γὰρ καθαρὰ· ἐπεὶ οὐδὲν ἰχθύος ἀκαθαρτότερον, ὅπου γε καὶ ἀνθρωπίνων ἀπογεύεται σωμαίων· ἀλλ' ἐπετέτραπτο καὶ καθαρὸν εἶναι ἐδόκει. Πάλιν οὐδὲν ὄρνιθος ἀκαθαρτότερον· σκώληκας γὰρ ἐσθίει· οὐδὲν ἐλάφου· καὶ γὰρ καὶ παρὰ τοῦτο φα- 10 σιν αὐτὸν καλεῖσθαι ἔλαφον, διὰ τὸ ὄφεις ἐσθίειν· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἠσθίετο. Τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν ὕν καὶ ἕτερά τινα τοιαῦτα ἀπηγόρευσεν; Οὐχ ὡς ἀκάθαρτα, ἀλλὰ τὸ πλεόν τῆς τρυφῆς πε- ρικόπτων. Ἄλλ', εἰ μὲν τοῦτο εἶπεν, οὐκ ἂν ἔπεισε, νῦν δὲ τῷ φόβῳ τῆς ἀκαθαρσίας αὐτοὺς κατέσχε.

Τί γὰρ, εἶπέ μοι, οἴνου ἀκαθαρτότερον, εἰ ταῦτα ἐξετάζειν 15 χρή; τί δὲ ὕδατος, εἶπέ μοι, ᾧ μάλιστα ἐκαθαίροντο; νεκρῶν οὐχ ἠπτοντο, καὶ νεκρῷ καθηγνίζοντο· τὸ γὰρ σφαζόμενον νεκρὸν, καὶ τούτῳ ἐκαθαίροντο. Οὕτω παιδῶν ἦν ἡ διδασκαλία. Σκόπει δέ· ὁ οἴνος οὐχὶ ἀπὸ κόπρου τὴν σύστασιν ἔχει; ὥσπερ γὰρ ἀπὸ τῆς γῆς ἔλκει ἡ ἄμπελος τὴν νοτίδα, οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς κόπρου 20 τῆς παρακειμένης. Καὶ ὅλως, εἰ βουλοίμεθα ἀκριβολογεῖσθαι, πάντα ἀκάθαρτα. Ἄλλ' οὐδέν, εἰ βουλοίμεθα μὴ ἀκριβολογεῖ- σθαι, ἀκάθαρτον, ἀλλὰ πάντα καθαρὰ· οὐδὲν ὁ Θεὸς ἀκάθαρτον ἐποίησεν· οὐδὲν γὰρ ἀκάθαρτον, εἰ μὴ ἡ ἁμαρτία μόνη· ψυχῆς γὰρ ἄπτεται καὶ ταύτην ρυποῖ. Τοῦτο δὲ πρόληψις ἐστὶν ἀνθρω- 25 πίνη. «Τοῖς δὲ μεμιαμμένοις», φησί, «καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρὸν, ἀλλὰ μεμΐανται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις».

Πῶς γὰρ ἐν τοῖς καθαροῖς ἀκάθαρτον ἂν εἴη; Ὁ ψυχὴν ἔχων ἀσθενῆ, πάντα ρυποῖ. Εἰ δὲ ἐνσπαρῆ τοιοῦτος λογισμὸς τὸ καθαρὸν καὶ τὸ ἀκάθαρτον ζητῶν, οὐδενὸς ἄψεται· οὐδὲ γὰρ 30 ταῦτα καθαρὰ, ἰχθύς λέγω, καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τὸν αὐτῶν λογι- σμὸν· «μεμΐανται αὐτῶν», φησί, «καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις».

λυνθεῖ», λέγει, «καὶ ὁ νοῦς τους καὶ ἡ συνείδησή τους. Ὁμολογοῦν ὅτι γνωρίζουν τὸ Θεό, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα τους τὸν ἀρνοῦνται εἶναι ἄνθρωποι βδελυροί, ἀπειθεῖς καὶ ἀκατάλληλοι γιὰ κάθε καλὸ ἔργο». Ἐπομένως ὁ χοῖρος εἶναι καθαρὸς· γιατί τότε ἔχει ἀπαγορευθεῖ σὰν ἀκάθαρτος; Δὲν ἦταν ἀκάθαρτος ἀπὸ τῆ φύση, γιατί ὅλα εἶναι καθαρὰ. Ἐλλωστε τίποτε δὲν εἶναι πιὸ ἀκάθαρτο ἀπὸ τὸ ψάρι, ἀφοῦ τρώει καὶ ἀνθρώπινα σώματα· ὅμως εἶχε ἐπιτραπεῖ καὶ θεωροῦνταν πὼς εἶναι καθαρὸ. Ἐπίσης τίποτε δὲν εἶναι πιὸ ἀκάθαρτο ἀπὸ τὴν ὄρνιθα, ἀφοῦ τρώει σκουλήκια. Τίποτε πιὸ ἀκάθαρτο ἀπὸ τὸ ἐλάφι· γιατί πραγματικὰ λένε πὼς γι' αὐτὸ ὀνομάζεται ἐλάφι, ἐπειδὴ τρώει φίδια. Ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ ἔτρωγαν. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἀπαγόρευσε τὸ χοῖρο καὶ κάποια ἄλλα τέτοια ζῶα; Ὁχι σὰν ἀκάθαρτα, ἀλλὰ γιὰ νὰ περιορίσει τὴν πλεονεξία τῆς ἀπόλαυσης. Ἀλλὰ ἂν τὸ ἔλεγε αὐτό, δὲ θὰ τοὺς ἔπειθε· τώρα ὅμως τοὺς συγκράτησε μὲ τὸ φόβο τῆς ἀκαθαρσίας.

Πράγματι, πὲς μου, τί ὑπάρχει πιὸ ἀκάθαρτο ἀπὸ τὸ κρασί, ἂν πρέπει νὰ ἐξετάζει κανεὶς αὐτά; Καὶ τί πιὸ ἀκάθαρτο ἀπὸ τὸ νερό, μὲ τὸ ὁποῖο κυρίως καθαρίζονταν· γιατί ἐκεῖνο ποὺ θυσίαζαν ἦταν νεκρὸ καὶ μὲ νεκρὸ καθαρίζονταν. Ἔτσι γιὰ μικρὰ παιδιὰ ἦταν ἡ διδασκαλία αὐτή. Ἀλλὰ πρόσεχε· τὸ κρασί δὲν ἔχει τὴ σύστασή του ἀπὸ τὴν κοπριά; Γιατί, ὅπως τὸ κλῆμα τραβάει ἀπὸ τὸ χῶμα τὴν ὑγρασία, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴν κοπριά ποὺ βρίσκεται δίπλα του. Καὶ γενικά, ἂν θέλουμε ν' ἀκριβολογοῦμε, ὅλα εἶναι ἀκάθαρτα. Ἄν ὅμως δὲ θέλουμε νὰ ἀκριβολογοῦμε, τίποτε δὲν εἶναι ἀκάθαρτο, ἀλλ' ὅλα εἶναι καθαρὰ. Τίποτε δὲν ἔκαμε ὁ Θεὸς ἀκάθαρτο. Τίποτε λοιπὸν δὲν εἶναι ἀκάθαρτο, παρὰ μόνο ἡ ἁμαρτία· γιατί ἀγγίζει τὴν ψυχὴ καὶ τὴ ρυπαίνει. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἀνθρώπινη πρόληψη. «Γιὰ τοὺς μολυσμένους ὅμως καὶ ἀπίστους», λέγει, «τίποτε δὲν εἶναι καθαρὸ, ἀλλὰ ἔχει μολυνθεῖ καὶ ὁ νοῦς τους καὶ ἡ συνείδησή τους».

Πῶς λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἀκάθαρτο στοὺς καθαρούς; Ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἀσθενὴς στὴν ψυχὴ ρυπαίνει τὰ πάντα. Καὶ ἂν γεννηθεῖ μέσα του μιὰ τέτοια σκέψη ποὺ ζητάει τὸ καθαρὸ καὶ τὸ ἀκάθαρτο, δὲν ἀγγίζει τίποτε. Γιατί οὔτε αὐτὰ εἶ-

ἀλλὰ πάντα μιὰ. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλὰ τί; Περιέτρεψεν εἰς αὐτοὺς τὸ πᾶν. Οὐδὲν γὰρ ἀκάθαρτον, φησὶν, ἀλλ' αὐτοί, καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν· τούτων οὐδὲν ἐστὶν ἀκαθαρτότερον. «Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται, βδελυκτοὶ ὄντες καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι».

«Σὺ δὲ λάλει ἃ πρέπει τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ». Τοῦτό ἐστιν ἀκαθαρσία· αὐτοὶ εἰσὶν ἀκάθαρτοι, ἀλλὰ μὴ τούτων ἔνεκεν σιγῆσης. Κἂν μὴ δέχωνται, φησί, σὺ τὰ σαυτοῦ πράττε· κἂν μὴ πείθωνται, σὺ παραίней καὶ συμβούλευε. Ἐνταῦθα πλέον αὐτοὺς διαβάλλει. Καὶ γὰρ οἱ μαινόμενοι οὐδὲν νομίζουσι ἐστηκέναι· ἀλλ' οὐ παρὰ τὰ ὀρώμενα τοῦτο γίνεται, ἀλλὰ παρὰ τοὺς ὀρώντας ὀφθαλμούς. Ἐπειδὴ ἄστατοὶ εἰσι καὶ ἰλιγγιωῦντες, νομίζουσι περιστρέφεσθαι αὐτοῖς τὴν γῆν· ἀλλ' οὐ περιστρέφεται, ἀλλ' ἐστηκε παγία· τοῦ γὰρ πάθους αὐτῶν ἡ ἀπόνοια, οὐ τοῦ στοιχείου τὸ πάθος. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ὅταν ψυχὴ ἀκάθαρτος ᾖ, πάντα ἀκάθαρτα νομίζει. Ἄρα οὖν οὐ τὸ παρατηρεῖσθαι καθαρότητος, ἀλλὰ καθαρότητος τὸ πάντων κατατολμᾶν· ὁ γὰρ φύσει καθαρὸς, πάντων κατατολμᾶ, οἱ δὲ ἐρρυπωμένοι, οὐδενός. Τοῦτο καὶ πρὸς Μαρκίωνα ἐστὶν εἰπεῖν.

Ὅραξ ὅτι καθαρότητος τεκμήριον τίθεται τὸ παντὸς ρύπου ἀνώτερον εἶναι, τὸ δὲ μηδενὸς ἄπτεσθαι, ἀκαθαρσίας; Οὔτω καὶ ἐπὶ Θεοῦ· ὅτι σάρκα ἀνέλαβε, τοῦτο καθαρότητος· εἰ δεδοικῶς δὲ οὐκ ἀνέλαβε, ρύπου. Ὁ τὰ δοκοῦντα εἶναι ἀκάθαρτα μὴ ἐσθίων, οὗτός ἐστιν ἀκάθαρτος καὶ ἀσθενής· ὁ δὲ ἐσθίων, οὐκέτι. Μὴ καθαρὸς τοίνυν καλῶμεν τοὺς τοιούτους· οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκάθαρτοι· ὁ δὲ πάντων κατατολμῶν, καθαρὸς. Ταύτην τὴν εὐ-

ναι καθαρά, δηλαδή τὰ ψάρια καὶ τὰ ἄλλα σύμφωνα μὲ τὴ λογικὴ του («ἔχει μολυνθεῖ», λέγει, «καὶ ὁ νοῦς τους καὶ ἡ συνείδησή τους»), ἀλλ' ὅλα εἶναι μολυσμένα. Ἄλλ' ὅμως δὲν εἶπε αὐτό, ἀλλὰ τί; Περιέστρεψε σ' αὐτοὺς τὰ πάντα. Γιατὶ λέγει, τίποτε δὲν εἶναι ἀκάθαρο, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι καὶ ὁ νοῦς τους καὶ ἡ συνείδησή τους· ἀπ' αὐτοὺς δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ ἀκάθαρο. «Ὁμολογοῦν ὅτι γνωρίζουν τὸ Θεό, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα τους τὸν ἀρνοῦνται· εἶναι ἄνθρωποι βδελυροί, ἀπειθεῖς καὶ ἀκατάλληλοι γιὰ κάθε καλὸ ἔργο».

«Ἐσὺ ὅμως νὰ διδάσκεις ὅσα εἶναι σύμφωνα μὲ τὴ σωστὴ διδασκαλία». Αὐτὸ εἶναι ἀκαθαρσία· αὐτοὶ εἶναι ἀκάθαροι. Ἄλλὰ μὴ σιγήσεις ἐξ αἰτίας τους. Καὶ ἂν δὲν πείθονται, ἐσὺ νὰ προτρέπεις καὶ νὰ συμβουλεύεις. Ἐδῶ τοὺς κατηγορεῖ περισσότερο. Γιατὶ καὶ αὐτοὶ ποὺ κυριεύονται ἀπὸ μανία νομίζουν πὼς τίποτε δὲν εἶναι σταθερό. Αὐτὸ ὅμως δὲ γίνεται ἀπ' αὐτὰ ποὺ βλέπουν, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ μάτια ποὺ βλέπουν. Ἐπειδὴ εἶναι ἀσταθεῖς καὶ αἰσθάνονται ἴλιγγο νομίζουν πὼς ἡ γῆ περιστρέφεται γύρω τους. Δὲν περιστρέφεται ὅμως, ἀλλὰ στέκεται ἀκίνητη. Γιατὶ ἡ παραφροσύνῃ εἶναι ἀπόδειξη τοῦ πάθους τους καὶ ὄχι τὸ πάθος τοῦ στοιχείου τῆς γῆς. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ ἐδῶ. Ὅταν ἡ ψυχὴ εἶναι ἀκάθαρη, θεωρεῖ τὰ πάντα ἀκάθαρτα. Ἄρα λοιπὸν ἀπόδειξη καθαρότητος δὲν εἶναι οἱ διακρίσεις, ἀλλ' ἀπόδειξη καθαρότητος εἶναι τὸ νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ πάντα. Γιατὶ ὅποιος εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του καθαρὸς τὰ χρησιμοποιοεῖ ὅλα, ἐνῶ οἱ ἀκάθαροι δὲν προσεγγίζουν τίποτε. Τὸ ἴδιο μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ πρὸς τὸ Μαρκίωνα.

Βλέπεις ὅτι ἀπόδειξη καθαρότητος ὀρίζεται τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε ἀκαθαρσία, ἐνῶ τὸ νὰ μὴν ἀγγίζει τίποτε εἶναι ἀπόδειξη ἀκαθαρσίας; Ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὸ Θεό· ὅτι ἀνέλαβε σάρκα εἶναι ἀπόδειξη καθαρότητος· ἂν ὅμως φοβούμενος δὲν ἀναλάμβανε, θὰ ἦταν ἀπόδειξη ἀκαθαρσίας. Ὅποιος δὲν τρώει αὐτὰ ποὺ θεωροῦνται ἀκάθαρτα αὐτὸς εἶναι ἀκάθαρος καὶ ἀσθενής· ὅποιος ὅμως τρώει δὲν εἶναι. Ἄς μὴν ὀνομάζουμε λοιπὸν καθαρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Αὐτοὶ εἶναι ἀκάθαροι. Ἐκεῖνος ποὺ τὰ χρησιμοποιοεῖ ὅλα, αὐτὸς εἶναι

λάβειαν ἐπὶ τῶν ρυπούντων τὴν ψυχὴν ἐπιδείκνυσθαι χρή· ἐκεῖνο γὰρ ἀκαθαρσία, ἐκεῖνο ρύπος· τοῦτο δὲ οὐδὲν τούτων. Ἐπεὶ καὶ οἱ στόμα ἔχοντες διεφθαρμένον νομίζουσι τὰ προσφερόμενα ἀκάθαρτα εἶναι, τοῦτο δὲ τοῦ πάθους ἐστὶ. Χρὴ τοίνυν τῶν κα-
5 θαρῶν σφόδρα εἰδέναι καὶ τῶν ἀκαθάρτων τὴν φύσιν.

4. Τί οὖν ἐστὶν ἀκάθαρτον; Ἀμαρτία, κακία, πλεονεξία, πονη-
ρία. «Λούσασθε», φησί, «καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέλετε τὰς πονη-
ρίας ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν». «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν
ἐμοί, ὁ Θεός». «Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε»,
10 φησί, «καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε»· ἐπεὶ καὶ αἱ παρατηρήσεις
ἐκεῖναι σύμβολα ἦσαν καθαρσιῶν. «Νεκροῦ», φησί, «μὴ ἄψη».
Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀμαρτία, νεκρὸν καὶ ὀδωδός. «Ὁ λεπρός»,
φησὶν, «ἀκάθαρτός ἐστι». Καὶ γὰρ ἡ ἀμαρτία ποικίλον καὶ πολυ-
ειδές. Καὶ ὅτι τοῦτο αἰνίττεται, ἐκ τῶν ἐξῆς δῆλον. Ἐὰν γὰρ ἡ
15 διαπαντός ἡ λέπρα καὶ καθ' ὅλου τοῦ σώματος, καθαρὸς ἐστὶν,
ἐὰν δὲ ἐν μέρει, οὐκέτι. Ὁρᾶς ὅτι τὸ ποικίλον καὶ ἐνηλλαγμένον
ἐστὶ τὸ ἀκάθαρτον; Πάλιν ὁ γονορρυῆς ἀκάθαρτος ἐν τῇ ψυχῇ.
Λόγισαι τὸν γονορρυῆ, τὸν τὰ σπέρματα ἀποβάλλοντα. Ὁ μὴ πε-
ριτμηθεὶς πάλιν ἀκάθαρτος. Ὁρᾶς πῶς οὐκ ἔστι ταῦτα ἀλληγο-
20 ρία, ἀλλὰ τύποι; Ὁ μὴ περιελών, φησί, τῆς ψυχῆς τὴν κακίαν. Ὁ
ἐργαζόμενος ἐν τῷ σαββάτῳ, λιθάζεται· τουτέστιν, ὁ μὴ διαπαν-
τός ἀνακείμενος τῷ Θεῷ, οὗτος ἀπόλλυται.

Εἶδετε πόσοι τρόποι ἀκαθαρσιῶν; «Ἡ ἀπὸ λέχους»,
φησὶν, «ἀκάθαρτός ἐστι». Διὰ τί, εἶπέ μοι; Οὐχὶ σπόρον καὶ γέν-
25 νησιν αὐτὸς ἐποίησε; τίνας οὖν ἔνεκεν ἀκάθαρτος ἡ γυνή; εἰ μὴ
ἕτερόν τι ἠνίττετο. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Εὐλάβειαν ἐνέτικτε τῇ
ψυχῇ, τῆς πορνείας ἀπήγαγε πόρρω. Εἰ γὰρ ἡ τεκοῦσα ἀκάθα-
τος, πολλῷ μᾶλλον ἢ πορνεύουσα· εἰ τὸ τῇ γυναικὶ τῇ ἑαυτοῦ

17. Ἦσ. 1,16.

18. Ψαλμ. 50,12.

19. Ἦσ. 52,11.

καθαρός. Αὐτὴν τὴν εὐλάβεια πρέπει νὰ δείχνουμε σ' ἐκεῖνα ποὺ ρυπαίνουν τὴν ψυχὴ, γιατί ἐκεῖνο εἶναι ἀκαθαρσία, ἐκεῖνο εἶναι ρύπος, ἐνῶ αὐτὸ τίποτε ἀπ' αὐτά. Ἐλλωστε καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ἀνήθικο στόμα νομίζουν πῶς τὰ προσφερόμενα εἶναι ἀκάθαρτα, ἐνῶ αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη τοῦ πάθους. Πρέπει λοιπὸν νὰ γνωρίσουμε καλὰ τὴ φύση τῶν καθαρῶν καὶ τῶν ἀκαθάρτων.

4. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι ἀκάθαρτο; Ἡ ἀμαρτία, ἡ κακία, ἡ πλεονεξία, ἡ πονηρία. «Λουσθεῖτε», λέγει, «γίνετε καθαροί, ἀφαιρέστε τὶς πονηρίες σας ἀπὸ τὶς ψυχές σας»¹⁷. «Κτίσε μέσα μου καρδιὰ καθαρὴ, Θεέ μου»¹⁸. «Βγεῖτε ἔξω ἀπ' αὐτοὺς καὶ ξεχωρίστε», λέγει, «καὶ μὴν ἀγγίζετε τίποτε τὸ ἀκάθαρτο»¹⁹. Ἐλλωστε καὶ οἱ διακρίσεις ἐκεῖνες ἦταν σύμβολα καθαρσιῶν. «Νεκρό», λέγει, «δὲ θὰ ἀγγίζεις»²⁰. Γιατὶ τέτοιο πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀμαρτία, νεκρὸ καὶ γεμάτο δυσωδία. «Ὁ λεπρός», λέγει, «εἶναι ἀκάθαρτος»²¹. Πραγματικὰ ἡ ἀμαρτία εἶναι πολύμορφη καὶ πολλῶν εἰδῶν. Καὶ ὅτι ὑπαινίσσεται αὐτὸ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὰ ἐπόμενα. Γιατί, ἂν ἡ λέπρα καλύπτει πάντοτε καὶ ὅλο ἐντελῶς τὸ σῶμα, εἶναι καθαρὸς· ἂν ὅμως καλύπτει ἓνα μέρος, δὲν εἶναι καθαρὸς. Βλέπεις ὅτι τὸ ποικίλο καὶ μεταβλητὸ εἶναι τὸ ἀκάθαρτο; Ἐπίσης ὁ ἄνδρας ποὺ παθαίνει ρεύση εἶναι ἀκάθαρτος στὴν ψυχὴ²². Σκέψου τὸν 'γονορρυή', αὐτὸν ποὺ ἀποβάλλει τὸ σπέρμα του. Ὅποιος δὲν περιτμήθηκε εἶναι ἐπίσης ἀκάθαρτος. Βλέπεις πῶς αὐτὰ δὲν εἶναι ἀλληγορία, ἀλλὰ τύποι; Ὅποιος δὲν ξερριζώνει, λέγει, τὴν κακία τῆς ψυχῆς του. Ὅποιος ἐργάζεται τὸ Σάββατο λιθοβολεῖται· δηλαδή, ὅποιος δὲν ἀφοσιώνεται συνέχεια στὸ Θεό, αὐτὸς ὀδηγεῖται στὴν ἀπώλεια.

Εἶδατε πόσοι τρόποι ἀκαθαρσιῶν ὑπάρχουν; «Ἡ γυναίκα», λέγει, «ποὺ εἶναι λεχῶνα εἶναι ἀκάθαρτη»²³. Πές μου, γιατί; Δὲν ἔκαμε αὐτὸς καὶ τὸ σπέρμα καὶ τὴ γέννηση; γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν εἶναι ἀκάθαρτη ἡ γυναίκα; Ἐκτὸς ἂν ὑπονοοῦσε κάτι ἄλλο. Καὶ ποιὸ εἶναι αὐτό; Εὐλάβεια στάλαζε μέσα στὴν ψυχὴ, ὀδηγοῦσε μακριὰ ἀπὸ τὴν πορνεία. Γιατί, ἂν ἡ γυναίκα ποὺ γέννησε εἶναι

20. Λευϊτ. 11,8.

21. Λευϊτ. 13,15.

22. Λευϊτ. 15,4.

23. Λευϊτ. 15,19.

πλησιάζειν οὐ σφόδρα καθαρὸν, τὸ ἀλλοτρία μίγνυσθαι πολλῶ
 μᾶλλον. Ὁ ἀπὸ κήδους, φησίν, ἀκάθαρτος· πολλῶ μᾶλλον ὁ ἀπὸ
 φόνου καὶ πολέμου. Καὶ πολλοὺς ἂν εὗροι τις τρόπους ἀκαθα-
 ρσιῶν, εἴ γε δεῖ πάντας ἀναλέγεσθαι. Ἄλλ' οὐ νῦν ταῦτα ἀπαιτού-
 5 μεθα, ἀλλὰ μετέστη εἰς τὴν ψυχὴν τὸ πᾶν. Τὰ γὰρ σωματικὰ ἐγ-
 γυτέρω ἡμῶν· διὰ τοῦτο ἀπὸ τούτου ἐνήγαγεν· ἀλλ' οὐ νῦν· οὐ
 γὰρ ἔδει παρακαθέζεσθαι τοῖς τύποις, οὐδὲ προσεδρεύειν ταῖς
 σκιαῖς, ἀλλὰ τῆς ἀληθείας ἔχεσθαι, καὶ ταύτης ἀντιλαμβάνεσθαι.
 Ἄκαθαρτον ἢ ἁμαρτία· ταύτην φεύγωμεν, ταύτης ἀπεχώμεθα·
 10 «ἐὰν προσέλθης», φησί, «πρὸς αὐτήν, δῆξεταιί σε».

Οὐδὲν πλεονεξίας ἀκαθαρότερον. Πόθεν τοῦτο δῆλον;
 Ἄπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Τί γὰρ οὐ μαιίνει; χεῖρας, ψυχὴν,
 αὐτὴν τὴν οἰκίαν, ἔνθα ἀπόκειται τὰ ἀρπαζόμενα. Πρὸς Ἰου-
 δαίους μὲν οὖν οὐδὲν τοῦτο εἶναι δοκεῖ. Καίτοι ὅστις ἐβάστασεν ὁ
 15 Μωϋσῆς τοῦ Ἰωσήφ, καὶ ὁ Σαμψὼν ἀπὸ σιαγόνος ὄνου ἔπιε, καὶ
 ἀπὸ λέοντος μέλι ἔφαγε, καὶ Ἡλίας ἀπὸ κοράκων ἐτρέφετο, καὶ
 παρὰ γυναικὸς χήρας. Τί δέ, εἶπέ μοι, εἰ τούτων ἔνεκεν ἀκριβο-
 λογεῖσθαι χρή, τὰ δέρματα τῶν βιβλίων αὐτῶν οὐ πάντων ἦν
 ἐναγέστερα; καὶ γὰρ ἀπὸ νεκρῶν ζώων ἐστίν. Οὐχὶ ὁ πόρνος
 20 τοίνυν ἀκάθαρτος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι τούτου μᾶλλον, καὶ ὁ
 μοιχὸς ἀκάθαρτος· ἀκάθαρτος δὲ καὶ οὗτος κάκεινος, οὐ διὰ τὴν
 μίξιν· ἐπεὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ ὁ γυναικὶ ἰδίᾳ πλησιάζων,
 ἀκάθαρτος· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν, ὅτι τὸν
 ἀδελφὸν ἐπλεονέκτησεν ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις.

25 Ὅρας ὅτι ἡ κακία ἀκάθαρτον; Καὶ ὁ μὲν δύο γυναῖκας
 ἔχων οὐκ ἦν ἀκάθαρτος· καὶ πολλὰς ἔχων ὁ Δαυὶδ οὐκ ἦν ἀκά-

24. Λευϊτ. 21,1.

25. Σοφ. Σειρ. 21,2.

26. Βλ. Ἐξ. 18,19.

27. Βλ. Κριτ. 15,15-19 καὶ 14,8-10.

ἀκάθαρτη, πολὺ περισσότερο θὰ εἶναι ἢ πόρνη. Ἐὰν τὸ νὰ πλησιάζει κανεὶς τὴ γυναῖκα του δὲν εἶναι πολὺ καθαρὸ, θὰ εἶναι πολὺ περισσότερο τὸ νὰ συνευρίσκεται μὲ ξένη. Αὐτὸς ποὺ πλησίασε νεκρὸ, λέγει, εἶναι ἀκάθαρτος²⁴ πολὺ περισσότερο αὐτὸς ποὺ διέπραξε φόνου καὶ πολέμησε. Καὶ πολλοὺς τρόπους ἀκαθαρσιῶν θὰ μπορούσε νὰ βρεῖ κανεὶς, ἂν βέβαια πρέπει νὰ τοὺς ἀναφέρουμε ὅλους. Ὅμως δὲν τὰ ζητοῦμε τώρα αὐτά, ἀλλὰ ὅλα ἔχουν μετατεθεῖ στὴν ψυχὴ. Τὰ σωματικὰ δηλαδὴ εἶναι πιὸ κοντά μας· γι' αὐτὸ τοὺς ὀδήγησε ἀπ' αὐτά. Ἀλλὰ ὄχι τώρα· γιατί δὲν ἔπρεπε νὰ καθόμαστε στοὺς τύπους οὔτε νὰ παραμένουμε στὶς σκιῆς ἀλλὰ ν' ἀκολουθοῦμε τὴν ἀλήθεια καὶ αὐτὴν νὰ ἐπιδιώκουμε. Ἀκάθαρτο εἶναι ἡ ἀμαρτία· αὐτὴν ἄς ἀποφεύγουμε, ἀπ' αὐτὴν ἄς ἀπομακρυνόμαστε. «Ἐὰν τὴν πλησιάσεις», λέγει, «θὰ σὲ δαγκώσῃ»²⁵.

Τίποτε δὲν εἶναι πιὸ ἀκάθαρτο ἀπὸ τὴν πλεονεξία. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται αὐτό; Ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Πράγματι τί δὲ μολύνει; χέρια, ψυχὴ, τὸ ἴδιο τὸ σπίτι, ὅπου φυλάγονται τὰ ἀρπαζόμενα. Ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους βέβαια γι' αὐτὸ δὲ δίνεται καμμιά σημασία. Ἐὰν καὶ ὁ Μωυσῆς μετέφερε τὰ ὅσα τοῦ Ἰωσήφ²⁶ καὶ ὁ Σαμψὼν ἤπιε ἀπὸ τὸ σαγόνι τοῦ ὄνου καὶ ἔφαγε μέλι ἀπὸ λιοντάρι²⁷ καὶ ὁ Ἡλίας τρεφόταν ἀπὸ τὰ κοράκια καὶ ἀπὸ χήρα γυναῖκα²⁸. Τί λοιπόν, πές μου, ἂν πρέπει ἐξαιτίας αὐτῶν νὰ ἀκριβολογοῦμε, τὰ δέρματα τῶν βιβλίων αὐτῶν δὲν ἦταν πιὸ μολυσμένα ἀπ' ὅλα; καθόσον εἶναι ἀπὸ νεκρὰ ζῶα. Δὲν εἶναι λοιπόν ἀκάθαρτος μόνο ὁ πόρνος, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι περισσότερο ἀπ' αὐτόν· καὶ ὁ μοιχὸς εἶναι ἀκάθαρτος. Καὶ εἶναι ἀκάθαροι καὶ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος ὄχι ἐξαιτίας τῆς συνουσίας (γιατί τότε σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ λογικὴ καὶ ἐκεῖνος ποὺ συνευρίσκεται μὲ τὴ δική του γυναῖκα εἶναι ἀκάθαρτος), ἀλλ' ἐξαιτίας τῆς ἀδικίας καὶ τῆς πλεονεξίας, ἐπειδὴ ἔδειξε πλεονεξία στὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὸν ἀδελφὸ του.

Βλέπεις ὅτι ἡ κακία εἶναι ἀκάθαρτο πράγμα; Καὶ αὐτὸς ποῦ εἶχε δύο γυναῖκες δὲν ἦταν ἀκάθαρτος. Καὶ ὁ Δαβίδ, ἂν καὶ εἶχε

θαρτος· ἐπειδὴ δὲ μίαν ἔσχε παρανόμως, ἀκάθαρτος γέγονε. Διὰ
 τί; Ὅτι ἠδίκησεν, ὅτι ἐπλεονέκτησε. Καὶ ὁ πόρνος δὲ οὐ διὰ τοῦ-
 το ἀκάθαρτος διὰ τὴν μίξιν, ἀλλὰ διὰ τὸν τρόπον, ὅτι ἀδικεῖ τὸ
 γύναιον, καὶ ἀλλήλους ἀδικοῦσι τὴν γυναῖκα ποιοῦντες κοινήν,
 5 καὶ τοὺς τῆς φύσεως ἀνατρέποντες νόμους· ἐνὸς γὰρ αὐτὴν ἔδει
 εἶναι. «Ἄρσεν» γάρ, φησί, «καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς»· καὶ εἶ-
 πεν, «ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν»· οὐχ οἱ πολλοί, ἀλλ' «οἱ δύο
 εἰς σάρκα μίαν». Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν ἀδικία ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο
 πονηρὸν τὸ πρᾶγμα. Ὁ θυμὸς πάλιν ὅταν ὑπερβῆ τὰ μέτρα, ἀκά-
 10 θαρτον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, οὐ διὰ τὴν ὀργήν, ἀλλὰ διὰ τὸν τρό-
 πον· ἐπεὶ καὶ τοῦτο πρόσκειται, «ὁ ὀργιζόμενος», οὐχ ἀπλῶς,
 ἀλλὰ, «εἰκῆ». Ὡστε πανταχοῦ τὸ τοῦ πλείονος ἐφίεσθαι, ἀκά-
 θαρτον· ἀπὸ γὰρ ἀπληστίας καὶ τοῦ ἀκορέστου τὸ πρᾶγμα τίκτε-
 ται.

15 Νήφωμεν τοίνυν, παρακαλῶ, καθαροὶ γενώμεθα τὴν ἀλη-
 θῆ καθαρότητα, ἵνα τὸν Θεὸν ἰδεῖν καταξιωθῶμεν, ἐν Χριστῷ
 Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
 ματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

πολλές γυναῖκες, δὲν ἦταν ἀκάθαρτος· ἐπειδὴ ὅμως ἀπέκτησε μία παράνομα ἔγινε ἀκάθαρτος. Γιατί; Ἐπειδὴ ἀδίκησε, ἐπειδὴ ἔγινε πλεονέκτης. Καὶ ὁ πόρνος δὲν εἶναι ἀκάθαρτος ἐξαιτίας τῆς συνουσίας, ἀλλ' ἐξαιτίας τοῦ τρόπου, ἐπειδὴ ἀδικεῖ τὴ γυναῖκα· καὶ ὁ ἕνας ἀδικεῖ τὸν ἄλλον κάνοντας τὴ γυναῖκα κοινὴ καὶ ἀνατρέποντας τοὺς νόμους τῆς φύσης, γιατί αὐτὴ ἔπρεπε ν' ἀνήκει σ' ἕναν ἄνδρα. «Ἐπλασε», λέγει, «ἄνδρα καὶ γυναῖκα» καὶ εἶπε ὁ Θεός, «θὰ γίνουν οἱ δύο τους μία σάρκα»²⁹. Ὅχι οἱ πολλοί, ἀλλὰ «οἱ δύο μία σάρκα». Καὶ ἐδῶ λοιπὸν ἀδικία ὑπάρχει, καὶ γι' αὐτὸ τὸ πράγμα εἶναι κακὸ. Ὁ θυμὸς ἐπίσης ὅταν ξεπεράσει τὰ μέτρα κάνει ἀκάθαρτο τὸν ἄνθρωπο, ὄχι ἐξαιτίας τῆς ὀργῆς, ἀλλ' ἐξαιτίας τοῦ τρόπου· γιατί καὶ αὐτὸ προστίθεται· «ὅποιος ὀργίζεται», ὄχι ἀπλῶς, ἀλλὰ, «χωρὶς λόγου»³⁰. Ἐπομένως παντοῦ τὸ νὰ ἐπιθυμεῖ κανεὶς τὸ περισσότερο εἶναι ἀκάθαρτο, γιατί ἀπὸ τὴν ἀπληστία καὶ τὸ ἀκόρεστο γεννιέται τὸ πράγμα αὐτό.

Ἄς εἴμαστε λοιπὸν, παρακαλῶ, προσεκτικοί, ἃς γινόμαστε καθαροὶ μὲ τὴν ἀληθινὴ καθαρότητα, γιὰ ν' ἀξιωθοῦμε νὰ δοῦμε τὸ Θεό, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

29. Γεν. 1,27 καὶ 2,24.

30. Ματθ. 5,22.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Τιτ. 2,2-10)

«Πρεσβύτας νηφαλίους εἶναι, σεμνούς, σώφροντας, ὑγιαίνοντας τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ· πρεσβύτιδας ὡσαύτως ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖς, μὴ διαβόλους, μὴ οἶνω πολλῶ δεδουλωμένας, καλοδιδασκάλους, ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας φιλάνδρους εἶναι, φιλοτέκνους, σώφρονας, ἀγνάς, οἰκουρούς, ἀγαθὰς, ὑποτασσομένας τοῖς οἰκείοις ἀνδράσιν, ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημηῖται».

1. Ἔστιν ἂ καὶ τὸ γῆρας ἐλαττώματα ἔχει, καὶ οὐχ ἡ νεότης· καὶ ἔχει μὲν τινα καὶ τῶν τῆς νεότητος, ἔχει δὲ ὅμως καὶ τὸ
10 νωθρόν, τὸ ὀκνηρόν, τὸ ληθαργόν, τὸ ἀμβλύ, τὸ ἀκρόχολον. Διὰ τοῦτο περὶ τούτων παραγγέλλων φησί· «πρεσβύτας εἶναι νηφαλίους». Πολλὰ γὰρ ἐστὶ τὰ ποιοῦντα μὴ νῆφειν τοὺς ἐν ἡλικίᾳ τοιαύτῃ· καὶ πρῶτον αὐτὸ ὅπερ ἔφην, τὸ πανταχόθεν ἀμβλύνεσθαι καὶ δυσκόλως διεγείρεσθαι καὶ δυσκόλως κινεῖσθαι· διὸ
15 καὶ ἐπάγει, «σεμνούς, σώφρονας». Ἐνταῦθα τοὺς φρονίμους φησί· σωφροσύνη γὰρ τοῦτο λέγεται, ἡ τῶν φρενῶν σωτηρία. Εἰσὶ γάρ, εἰσὶ καὶ ἐν τοῖς γεγηρακόσι λυττῶντες ἄνθρωποι, παράφρονες, οἱ μὲν ἀπὸ οἴνου, οἱ δὲ ἀπὸ λύπης· μικροψύχους γὰρ τὸ γῆρας ποιεῖ.

20 «Ἐυγαίνοντας ἐν τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ». Καὶ καλῶς εἶρηκε, «τῇ ὑπομονῇ»· καὶ τοῦτο γὰρ μάλιστα τοῖς γέρονσιν ἀρμόζει. «Πρεσβύτιδας ὡσαύτως ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖς», τουτέστιν, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σχήματος καὶ τῆς καταστολῆς δεικνυμένας τὴν κοσμιότητα. «Μὴ διαβόλους, μὴ οἶνω πολλῶ
25 δεδουλωμένας». Μάλιστα γὰρ τοῦτο γυναικῶν τὸ ἐλάττωμα καὶ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Τίτ. 2, 2-10)

«Οἱ ἡλικιωμένοι ἄνδρες νὰ εἶναι νηφάλιοι, σεμνοί, σώφρονες, ὑγιεῖς στὴν πίστη, στὴν ἀγάπη, στὴν ὑπομονή. Ἐπίσης οἱ ἡλικιωμένες γυναῖκες νὰ εἶναι σεβάσμιες στὴ συμπεριφορά τους, νὰ μὴ διαβάλλουν, νὰ μὴν εἶναι ὑποδουλωμένες στὸ πολὺ κρασί· νὰ διδάσκουν τὸ καλὸ, συνετίζοντας τὶς νέες νὰ ἀγαποῦν τοὺς ἄνδρες τους καὶ τὰ παιδιά τους, νὰ εἶναι ἀγαθές καὶ νὰ ὑποτάσσονται στοὺς ἄνδρες τους, γιὰ νὰ μὴ δυσφημίζεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ».

1. Ὑπάρχουν ἐλαττώματα ποὺ τὰ ἔχουν τὰ γηρατειὰ καὶ δὲν τὰ ἔχει ἡ νεότητα, ὑπάρχουν ὅμως καὶ κάποια ποὺ τὰ ἔχει καὶ ἡ νεότητα, ποὺ ἔχει ὅμως καὶ τὴ νωθρότητα, τὴν ὀκνηρία, τὴ λησμοσύνη, τὴν ἀτονία, τὸ ὀξύθυμο. Γι' αὐτὸ παραγγέλλοντας γι' αὐτὰ λέγει: «οἱ ἡλικιωμένοι νὰ εἶναι νηφάλιοι». Γιατὶ ὑπάρχουν πολλὰ ποὺ κάνουν τοὺς ἀνθρώπους σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία νὰ μὴν εἶναι νηφάλιοι. Καὶ πρῶτα αὐτὸ ποὺ εἶπα, τὸ ὅτι τὰ πάντα σ' αὐτοὺς ἀτονοῦν καὶ δύσκολα σηκώνονται καὶ κινοῦνται. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει: «νὰ εἶναι σεμνοί, σώφρονες». Ἐδῶ ἐννοεῖ τοὺς σώφρονες, γιατί σωφροσύνη λέγεται ἡ ὑγεία τοῦ νοῦ. Γιατὶ ὑπάρχουν, ὑπάρχουν καὶ ἀνάμεσα στοὺς γέροντες ἄνθρωποι μα-
νιακοὶ καὶ παράφρονες, ἄλλοι ἀπὸ τὸ κρασί καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴ λύπη, γιατί τὰ γηρατειὰ δημιουργοῦν μικρόψυχους ἀνθρώπους.

«Νὰ εἶναι ὑγιεῖς στὴν πίστη, στὴν ἀγάπη, στὴν ὑπομονή». Καὶ καλὰ εἶπε, «στὴν ὑπομονή», γιατί καὶ αὐτὸ ἀρμόζει κυρίως στοὺς γέροντες. «Ἐπίσης οἱ ἡλικιωμένες γυναῖκες νὰ εἶναι σεβάσμιες στὴ συμπεριφορά», δηλαδή, ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση καὶ τὸ ντύσιμό τους νὰ δείχνουν τὴ σεμνότητα. «Νὰ μὴ διαβάλλουν, νὰ μὴν εἶναι ὑποδουλωμένες στὸ πολὺ κρασί». Τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ

τοῦ γήρωσ· τῷ γὰρ κατεψύχθαι τὰς ἡλικίας πολλὴ καὶ τούτου γίνεται ἢ ἐπιθυμία. Ὅθεν καὶ περὶ τούτου μάλιστα τὴν παραίνεσιν πρὸς αὐτὰς ποιεῖται, πανταχόθεν τὴν μέθην ἐκκόπτων, καὶ τοῦ νοσήματος τούτου ἐκτὸς αὐτὰς εἶναι βουλόμενος, καὶ διαφυγεῖν 5 τὸν ἐντεῦθεν γέλωτα. Καὶ γὰρ εὐκολώτερον καὶ οἱ κάτωθεν ἄτμοι ἀναφέρονται, καὶ αἱ μὴνιγγες τὴν βλάβην δέχονται τῷ πεπαλαιῶσθαι αὐτὰς τῷ χρόνῳ· καὶ ἐντεῦθεν ἢ μέθη μάλιστα γίνεται. Δεῖ μὲν οὖν οἴνου τῇ ἡλικίᾳ ταύτῃ μάλιστα, ἀσθενῆς γάρ· δεῖ δὲ οὐ πολλοῦ, ὥσπερ οὐδὲ ταῖς νέαις, οὐ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, 10 ἀλλὰ διὰ τὸ σφόδρα τὴν φλόγα τῆς ἐπιθυμίας ἀνάπτεσθαι.

«Καλοδιδασκάλους». Καὶ μὴν κωλύεις γυναῖκας διδάσκειν· πῶς οὖν ἐνταῦθα ἐπιτρέπεις, ἐν τοῖς ἐτέρωθι λέγων, «γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω»; Ἄλλ' ἄκουε τί ἐπήγαγεν, «οὐδὲ ἀθηντεῖν ἀνδρός». Ἀνδράσι μὲν γὰρ ἐπιτέτραπται διδά- 15 σκειν ἄνωθεν καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας· γυναιξὶ δὲ τὸν μὲν παραινενικὸν ἐπιτρέπει λόγον ἐπ' οἰκίας, οὐδαμοῦ δὲ προκαθῆσθαι συγχωρεῖ, οὐδὲ μακρὸν ἀποτείνειν λόγον ἀφήσει. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, «οὐδὲ ἀθηντεῖν ἀνδρός». «Ἴνα σωφρονίζωσι», φησί, «τὰς νέας».

20 2. Ὅρᾳς πῶς συμπλέκει καὶ συνάγει τὸν λαόν; πῶς ὑποτάττει τὰς νεωτέρας ταῖς γεγηρακυῖαις; Οὐ γὰρ περὶ θυγατέρων ἐνταῦθα διαλέγεται, ἀλλ' ἀπλῶς ἀπὸ τῆς ἡλικίας. Ἐκάστη, φησί, πρεσβυτέρα τὴν νεωτέραν σωφρονίζέτω. «Φιλάνδρους εἶναι». Τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν ἀγαθῶν· «γυνῆ» γάρ, 25 φησὶν, «ἀνδρὶ συμπεριφερομένη». Τούτου γὰρ ὄντος, οὐδὲν τῶν ἀηδῶν συμβῆσεται. Πῶς γάρ, τῆς κεφαλῆς πρὸς τὸ σῶμα συννενευκνίας καὶ μηδεμιᾶς ἐκεῖ διαστάσεως οὔσης, οὐ πάντα τὰ λοιπὰ εἰρηνεύσεται; τῶν γὰρ ἀρχόντων ἐν εἰρήνῃ ὄντων, τίς ὁ διαιρῶν καὶ διατέμνων τὴν εἰρήνην; ὥσπερ αὖ τούτων κακῶς 30 διακειμένων, οὐδὲν ὑγιὲς ἔσται κατὰ τὴν οἰκίαν. Οὐδὲν οὖν τούτου μεῖζον· καὶ χρημάτων καὶ εὐγενείας καὶ δυναστείας καὶ τῶν

1. Α' Τιμ. 2,12.

2. Σοφ. Σειράχ 25,1.

ἀνήκει κυρίως στις γυναῖκες καὶ στὰ γηρατεῖα, γιατί μὲ τὴν ἀτομία πού δημιουργεῖ ἡ ἡλικία γίνεται μεγάλη ἡ ἐπιθυμία τοῦ κρασιοῦ. Γι' αὐτὸ κυρίως γι' αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα τὶς ἀπευθύνει τὴν προτροπή του, ξερριζώνοντας ἀπὸ παντοῦ τὴ μέθη καὶ θέλοντας ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια αὐτὴ καὶ ν' ἀποφύγουν τὴ γελοιοποίησή τους πού προέρχεται ἀπὸ ἐδῶ. Γιατὶ πραγματικὰ πιὸ εὐκολα καὶ οἱ κάτω ἀναθυμιάσεις ἀνεβαίνουν ἐπάνω καὶ οἱ μεμβράνες τοῦ ἐγκεφάλου παθαίνουν βλάβη καθὼς γερνοῦν μὲ τὰ χρόνια· καὶ ἀπὸ ἐδῶ κυρίως γίνεται ἡ μέθη. Χρειάζεται βέβαια ἰδιαίτερα ἡ ἡλικία αὐτὴ τὸ κρασί, γιατί εἶναι ἀδύναμη· χρειάζεται ὅμως ὄχι πολὺ, ὅπως δὲ χρειάζονται καὶ οἱ νέες πολὺ, ὄχι γιὰ τὴν ἴδια αἰτία, ἀλλὰ γιατί ἀνάβει ὑπερβολικὰ ἡ φλόγα τῆς ἐπιθυμίας.

«Νὰ διδάσκουν τὸ καλό». Καὶ ὅμως ἐμποδίζεις τὶς γυναῖκες νὰ διδάσκουν. Πῶς λοιπὸν ἐδῶ ἐπιτρέπεις, ἐνῶ ἀλλοῦ λέγεις, «στὴ γυναῖκα δὲν ἐπιτρέπω νὰ διδάσκει»¹; Ἔκου ὅμως τί πρόσθεσε· «οὔτε νὰ ἐξουσιάζει τὸν ἄνδρα». Γιατὶ στοὺς ἄνδρες ἔχει ἐπιτραπεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ διδάσκουν καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες· στὶς γυναῖκες ὅμως ἐπιτρέπει νὰ συμβουλευοῦν στὸ σπίτι καὶ δὲν τὶς ἀφήνει πουθενὰ νὰ προΐστανται, οὔτε νὰ βγάζουν μακρὸ λόγο. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «οὔτε νὰ ἐξουσιάζει τὸν ἄνδρα. «Γιὰ νὰ συνετίζουν», λέγει, «τὶς νέες».

2. Βλέπεις πῶς συνδέει καὶ ἐνώνει τὸ λαό; πῶς ὑποτάσσει τὶς νεότερες στὶς ἡλικιωμένες; Γιατὶ ἐδῶ δὲ μιλάει γιὰ θυγατέρες, ἀλλ' ἀπλῶς σὲ σχέση μὲ τὴν ἡλικία. Κάθε ἡλικιωμένη, λέγει, ἄς σωφρονίζει τὴ νεότερη. «Ν' ἀγαποῦν τοὺς ἄνδρες τους». Αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ στὸ σπίτι. «Ἡ γυναῖκα», λέγει, «νὰ συμπεριφέρεται καλὰ στὸν ἄνδρα της»². Γιατί, ἂν ὑπάρχει αὐτὸ δὲ θὰ συμβεῖ τίποτε τὸ δυσάρεστο. Γιατὶ πῶς, ὅταν συμφωνεῖ ἡ κεφαλὴ πρὸς τὸ σῶμα καὶ δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ καμμιά διάσταση, δὲ θὰ εἰρηνεύσουν ὅλα τὰ ὑπόλοιπα; Ὅταν δηλαδὴ οἱ ἄρχοντες ζοῦν μὲ εἰρήνη, ποιὸς μπορεῖ νὰ διαλύσει καὶ νὰ καταστρέψει τὴν εἰρήνη; Ὅπως πάλι, ἂν αὐτοὶ βρίσκονται σὲ ἐχθρική διάθεση μεταξύ τους τίποτε τὸ ὑγιὲς δὲ θὰ συμβεῖ στὸ σπίτι. Τίποτε λοιπὸν δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερο ἀπ' αὐτό, τὸ ὁποῖο εἶναι πιὸ ὠφέλιμο καὶ ἀπὸ τὰ χρήματα καὶ ἀπὸ τὴν εὐγενικὴ καταγωγὴ

ἄλλων ἀπάντων τοῦτο λυσιτελέστερον. Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, ἐν εἰρήνῃ εἶναι, ἀλλά, φιλεῖν τοὺς ἄνδρας. Ὅταν γὰρ ἀγάπη ᾗ, οὐδὲν τῶν δυσκόλων παρείσδουσιν ἔξει· ἀπὸ ταύτης γὰρ καὶ τὰ λοιπὰ τίκτεται ἀγαθὰ.

5 «Φιλοτέκνους», φησί. Καλῶς· ἡ γὰρ τὴν ρίζαν ἀγαπῶσα, πολλῶ μᾶλλον καὶ τοὺς καρπούς. «Σώφρονας, ἀγνάς, οἰκουρούς, ἀγαθὰς». Πάντα ἀπ' ἐκείνης τίκτεται· καὶ γὰρ ἀγαθαὶ καὶ οἰκουροὶ ἀπὸ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς περὶ τὸν ἄνδρα φιλίας γίνονται. «Ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ
10 βλασφημῆται»· ὡς ἡ γε τοῦ ἀνδρὸς καταφρονοῦσα καὶ τῆς οἰκίας ἀμελεῖ. Ἀπὸ δὲ τοῦ φιλεῖν καὶ σωφροσύνη πολλὴ τίκτεται, ἀπὸ τοῦ φιλεῖν πᾶσα ἀναιρεῖται φιλονεικία· κἄν Ἑλλην ᾗ, ταχέως πειθῆσεται· κἄν Χριστιανός, βελτίων ἔσται. Ὅρᾳς τοῦ Παύλου τὴν συγκατάβασιν; Ὅ πάντα πράττων ὥστε ἡμᾶς ἀποστῆσαι
15 τῶν βιωτικῶν, περὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν νῦν πολλὴν ποιεῖται τὴν φροντίδα. Τούτων γὰρ καλῶς διοικουμένων, καὶ τὰ πνευματικὰ χώραν ἔξει· ἐτέρως δέ, κάκεινα λυμαίνεται. Ἡ γὰρ οἰκουρὸς γυνὴ καὶ σώφρων ἔσται, ἡ οἰκουρὸς καὶ οἰκονομικῆ· οὔτε περὶ τρυφήν, οὔτε περὶ ἐξόδους ἀκαίρους, οὔτε περὶ ἄλλο τι τῶν
20 τοιούτων ἀσχοληθήσεται.

«Ἴνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ», φησί, «βλασφημῆται». Ὅρᾳς ὅτι προηγουμένως τοῦ κηρύγματος φροντίζει, οὐχὶ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων; Καὶ γὰρ πρὸς Τιμόθεον γράφων φησὶν· «ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνό-
25 τητι»· καὶ ἐνταῦθα, «ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ» καὶ ἡ διδασκαλία «βλασφημῆται». Εἰ γὰρ συμβαίῃ γυναῖκα πιστὴν ἀπίστῳ συνοικοῦσαν μὴ εἶναι ἐνάρετον, ἡ βλασφημία ἐπὶ τὸν Θεὸν διαβαίνειν εἴωθεν· εἰ δὲ εἶη κοσμία, τὸ κήρυγμα καρποῦται τὴν δόξαν τὴν ἐξ ἐκείνης καὶ τῶν ὑπ' ἐκείνης κατορθουμένων. Ἀκουέτωσαν αἱ
30 γυναῖκες, ὅσαι μοχθηροῖς ἢ ἀπίστοις συνοικοῦσιν ἀνδράσιν· ἀκουέτωσαν, καὶ παιδευέσθωσαν διὰ τῶν οἰκείων τρόπων ἐνάγειν αὐτοὺς εἰς εὐσέβειαν. Κἄν γὰρ μηδὲν ἕτερον κερδάνης, μηδὲ

καὶ ἀπὸ τὴν ἐξουσία καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Δὲν εἶπε ἀπλῶς, νὰ ἔχουν εἰρήνη, ἀλλὰ, ν' ἀγαποῦν τοὺς ἄνδρες τους. Γιατί, ὅταν ὑπάρχει ἀγάπη καμμιὰ δυσκολία δὲ θὰ εἰσχωρήσει στὸ σπίτι· γιατί ἀπὸ τὴν ἀγάπη γεννιοῦνται καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀγαθὰ.

«Νὰ ἀγαποῦν τὰ παιδιά τους», λέγει. Σωστά· γιατί ἐκείνη πού ἀγαπάει τὴ ρίζα θὰ ἀγαπάει πολὺ περισσότερο καὶ τοὺς καρπούς. «Νὰ εἶναι ἐγκρατεῖς, ἀγνές, νὰ φροντίζουν γιὰ τὸ σπίτι τους, νὰ εἶναι ἀγαθές». Ὅλα ἀπὸ ἐκείνη προέρχονται. Γιατί πραγματικὰ ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ τὴ φιλία πρὸς τὸν ἄνδρα γίνονται καὶ ἀγαθές καὶ καλές νοικοκυρές. «Νὰ ὑποτάσσονται στοὺς ἄνδρες τους, γιὰ νὰ μὴ δυσφημίζεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ». Γιατί ἐκείνη πού περιφρονεῖ τὸν ἄνδρα τῆς ἀδιαφορεῖ καὶ γιὰ τὸ σπίτι τῆς. Ἀπὸ τὴν ἀγάπη γεννιέται καὶ πολλὴ σωφροσύνη, ἀπὸ τὴν ἀγάπη ἐξαφανίζεται κάθε φιλονεικία. Καὶ ἂν εἶναι εἰδωλολάτρης, γρήγορα θὰ πεισθεῖ· ἂν πάλι εἶναι Χριστιανός, θὰ γίνεи καλύτερος. Βλέπεις τὴ συγκατάβαση τοῦ Παύλου; Αὐτὸς πού κάνει τὰ πάντα, ὥστε νὰ μὰς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ βιοτικά, φροντίζει τώρα πολὺ γιὰ τὰ πράγματα τοῦ σπιτιοῦ. Γιατί, ὅταν αὐτὰ διοικοῦνται καλά, θὰ βροῦν τόπο καὶ τὰ πνευματικά· διαφορετικὰ καταστρέφονται καὶ αὐτά. Γιατί ἡ γυναῖκα πού φροντίζει γιὰ τὸ σπίτι τῆς θὰ εἶναι καὶ ἐγκρατῆς καὶ οἰκονόμα· οὔτε γιὰ ἀπολαύσεις, οὔτε γιὰ ἄκαιρες ἐξόδους, οὔτε γιὰ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ παρόμοια θ' ἀσχοληθεῖ.

«Γιὰ νὰ μὴ δυσφημίζεται», λέγει, «ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ». Βλέπεις ὅτι πρῶτα φροντίζει γιὰ τὸ κήρυγμα καὶ ὄχι γιὰ τὰ κοσμικὰ πράγματα; Γιατί καὶ πρὸς τὸν Τιμόθεο γράφοντας λέγει· «γιὰ νὰ ζοῦμε ἤρεμα καὶ ἤσυχα μὲ κάθε εὐσέβεια καὶ σεμνότητα»³· καὶ ἐδῶ, «γιὰ νὰ μὴ δυσφημίζεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ» καὶ ἡ διδασκαλία του. Γιατί, ἂν συμβεῖ νὰ μὴν εἶναι ἐνάρετη ἡ πιστὴ γυναῖκα πού συνοικεῖ μὲ ἄπιστο ἄνδρα, ἡ δυσφήμιση συνήθως μεταφέρεται στὸ Θεό· ἂν ὅμως εἶναι σεμνή, τὸ κήρυγμα κερδίζει τὴ δόξα ἀπὸ ἐκείνη καὶ ἀπὸ τὰ κατορθώματά τῆς. Ἄς ἀκούσουν οἱ γυναῖκες, ὅσες συνοικοῦν μὲ κακοὺς ἢ ἀπιστοὺς ἄνδρες· ἄς ἀκούσουν καὶ ἄς μάθουν μὲ τοὺς δικούς τους τρόπους νὰ τοὺς ὀδηγοῦν στὴν εὐσέβεια. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν κερδίσεις τίποτε ἄλλο καὶ δὲν προσελκύσεις τὸν ἄνδρα σου στὴν κοινωνία τῶν

έφελκύση τὸν ἄνδρα πρὸς τὴν τῶν ὀρθῶν δογμάτων κοινωσίαν, ἀλλὰ τὸ στόμα αὐτοῦ ἀπέρραψας, οὐκ ἔῴσα βλασφημεῖσθαι τὸν Χριστιανισμόν. Τοῦτο δὲ οὐ μικρόν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγα, τὸ θαυμάζεσθαι τὸ δόγμα ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀναστροφῆς.

5 «Τοὺς νεωτέρους ὡσαύτως παρακάλει σωφρονεῖν». Ὅρα πῶς πανταχοῦ παρακαλεῖ τὸ πρέπον φυλάττειν. Τῆς μὲν γὰρ εἰς τὰς γυναῖκας διδασκαλίας ταῖς γυναίξι τὸ πλεόν ἀπένειμε, τὰς γεγηρακυίας ταῖς νεωτέραις ἐπιστήσας· τῶν δὲ ἀνδρῶν τὸ πᾶν αὐτῷ δίδωσι καὶ ἀπονέμει. Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν οὕτω δύσκο-
10 λον καὶ χαλεπὸν τῇ ἡλικίᾳ ταύτῃ γένοιτ' ἄν, ὡς τὸ περιγενέσθαι τῶν ἡδονῶν τῶν ἀτόπων. Οὔτε γὰρ χρημάτων ἔρωσ, οὔτε δόξης ἐπιθυμία, οὔτε ἄλλο οὐδὲν οὕτω ταύτην διανοχλεῖ τὴν ἡλικίαν, ὡς ὁ τῶν σωμάτων ἔρωσ. Διὸ πάντα τὰ ἄλλα ἀφείς, περὶ τὸ καίριον αὐτῷ τὴν παραίνεσιν ἴστησιν.

15 Εἶτα οὐδὲ τῶν ἄλλων ἔνεκεν ραθυμεῖ, ἀλλὰ τί φησι; Περὶ πάντα ἑαυτὸν παρεχόμενος τύπον καλῶν ἔργων». Διδασκέτωσαν μὲν οὖν, φησί, καὶ αἱ πρεσβύτεραι τὰς νεωτέρας, καὶ σὺ δὲ αὐτὸς παρακάλει τοὺς νεωτέρους σωφρονεῖν. Ἔστω δὲ κοινὸν πᾶσι διδασκαλεῖον καὶ ὑπόδειγμα ἀρετῆς ἢ τοῦ σοῦ βίου λαμ-
20 πρότης, εἰς μέσον πᾶσι προκειμένη, ὡσπερ ἀρχέτυπός τις εἰκῶν, πάντα ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ τὰ καλά, μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας τοῖς βουλομένοις ἐναπομάζασθαι τι τῶν ἐν αὐτῇ καλῶν παρεχομένη τὰ παραδείγματα. «Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀδιαφθορίαν, σεμνότητα, λόγον ὑγιῆ, ἀκατάγνωστον, ἵνα ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπῆ, μηδὲν
25 ἔχων περὶ ἡμῶν λέγειν φαῦλον».

3. Τὸν ἐξ ἐναντίας φησὶ καὶ τὸν διάβολον καὶ πάντα τὸν ἐκείνῳ διακονούμενον. Ὅταν γὰρ καὶ βίος λάμπη καὶ λόγος ἦ συμβαίνων, ἐπιεικής, ἡμερος, προσηνής, μηδεμίαν τοῖς ἐναντίοις παρέχων λαβὴν, πολὺ καὶ ἄφατον τὸ κέρδος. Πολλὴ ἄρα τῆς τοῦ λό-
30 γου διακονίας ἢ χρεία, λόγου οὐ τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ δοκίμου τινὸς καὶ ἀλήπτου, καὶ μηδεμίαν μηδαμόθεν παρεχομένου τοῖς βουλομένοις πρόφασιν. «Δούλους ἰδίους δεσπόταις ὑποτάσσε-

ὀρθῶν δογμάτων, ἔκλεισες ὅμως τελείως τὸ στόμα του, ἐπειδὴ δὲν ἀφήνεις νὰ δυσφημίζεται ὁ Χριστιανισμός. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι μικρὸ ἀλλὰ καὶ ὑπερβολικὰ μεγάλο, τὸ νὰ θαυμάζεται τὸ δόγμα ἀπὸ τῆ δική μας συμπεριφορά.

«Τοὺς νεότερους ἐπίσης νὰ τοὺς προτρέπεις νὰ εἶναι σώφρονες». Πρόσεχε πῶς παντοῦ προτρέπει νὰ τηροῦν τὸ σωστό. Γιατὶ τὸ περισσότερο μέρος τῆς διδασκαλίας τῶν γυναικῶν τὸ πρόσφερε στὶς γυναῖκες, ἐνῶ τὰ πάντα γιὰ τοὺς ἄνδρες τὰ δίνει καὶ τὰ προσφέρει στὸν ἴδιο τὸν Τίτο. Γιατὶ τίποτε, τίποτε δὲ θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει τόσο δύσκολο καὶ ἐπίπονο γι' αὐτὴ τὴν ἡλικία, ὅσο τὸ νὰ νικήσει τὶς αἰσchrές ἡδονές. Οὔτε ὁ ἔρωτας δηλαδὴ τῶν χρημάτων, οὔτε ἡ ἐπιθυμία τῆς δόξας, οὔτε τίποτε ἄλλο ἐνοχλεῖ τόσο τὴν ἡλικία αὐτῆ, ὅσο ὁ ἔρωτας τῶν σωμάτων. Γι' αὐτὸ, ἀφήνοντας ὅλα τὰ ἄλλα, ἀπευθύνει τὴν προτροπὴ γιὰ τὸ καίριο αὐτὸ σημεῖο.

Στῆ συνέχεια δὲν ἀδιαφορεῖ γιὰ τὰ ἄλλα, ἀλλὰ τί λέγει; «Σὲ ὅλα νὰ παρέχεις τὸν ἑαυτὸ σου ὑπόδειγμα καλῶν ἔργων». Ἄς διδάσκουν λοιπὸν, λέγει, καὶ οἱ ἡλικιωμένες τὶς νεότερες, καὶ σὺ ὅμως ὁ ἴδιος νὰ προτρέπεις τοὺς νέους νὰ εἶναι σώφρονες. Καὶ ἄς εἶναι κοινὸ σχολεῖο σὲ ὅλους καὶ ὑπόδειγμα ἀρετῆς ἢ λαμπρότητα τοῦ βίου σου, βρισκόμενη ἀνάμεσα σὲ ὅλους σὰν κάποια ἀρχέτυπη εἰκόνα, ἔχοντας ὅλα τὰ καλὰ μέσα της καὶ δίνοντας μὲ πολλὴ εὐκολία τὰ παραδείγματα σ' ἐκείνους ποὺ θέλουν ν' ἀποτυπώσουν κάτι ἀπὸ τὰ καλὰ ποὺ ἔχει μέσα της. «Στῆ διδασκαλία δεῖχνε ἀκεραιότητα, σεμνότητα, λόγο σωστό, ἀπαλλαγμένο ἀπὸ κατηγορίες, γιὰ νὰ ντροπιασθεῖ ὁ ἀντίπαλος, ἀφοῦ δὲ θὰ ἔχει νὰ πεῖ τίποτε κακὸ γιὰ μᾶς».

3. Ἐννοεῖ τὸν ἀντίπαλο καὶ τὸ διάβολο καὶ τὸν καθένα ποὺ τὸν ὑπηρετεῖ. Γιατὶ, ὅταν καὶ ὁ βίος λάμπει καὶ ὁ λόγος εἶναι σύμφωνος πρὸς αὐτόν, ἥπιος, ἡμερος, ἥσυχος καὶ δὲν παρέχει καμμιά ἀφορμὴ στοὺς ἀντιπάλους, τότε εἶναι πολὺ καὶ ἀπερίγραπτο τὸ κέρδος. Ἐπομένως εἶναι μεγάλη ἡ ἀνάγκη τῆς διακονίας τοῦ λόγου, ὄχι ὁποιοῦδήποτε λόγου, ἀλλὰ δόκιμου καὶ ἀνεπίληπτου καὶ ποὺ δὲν παρέχει ἀπὸ πουθενὰ καμμιά ἀφορμὴ σ' αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ τοῦ ἐναντιωθοῦν. «Οἱ δοῦλοι νὰ ὑποτάσσονται στοὺς κυρίους τους, σὲ ὅλα νὰ τοὺς εἶναι εὐχάριστοι». Βλέπεις τί εἶπε

σθαι, ἐν πᾶσιν εὐαρέστους εἶναι». Ὁρᾷς τί προλαβὼν εἶπε; «Ἴνα ὁ ἐξ ἐναντίας», φησὶν, «ἐντραπῆ, μηδὲν ἔχων περὶ ἡμῶν λέγειν φαῦλον». Ἴρα καταγνώσεως ἄξιος ὁ γυναῖκας ἀπὸ ἀνδρῶν ἀποζευγνὺς τῆ προφάσει τῆς ἐγκρατείας, καὶ ὁ δούλους δεσπο-
 5 τῶν ἀποστερῶν τῷ αὐτῷ δὴ τούτῳ προσχῆματι. Οὗτος οὐκ ἔστιν ἀκατάγνωστος ὁ λόγος· πολλὴν δὲ καὶ τοῖς ἀπίστοις δίδω-
 σι λαβὴν, καὶ τὰ πάντων καθ' ἡμῶν ἀνοίγει στόματα.

«Δούλους», φησὶν, «ιδίοις δεσπόταις ὑποτάσσεσθαι, ἐν
 πᾶσιν εὐαρέστους εἶναι, μὴ ἀντιλέγοντας, μὴ νοσφιζομένους,
 10 ἀλλὰ πίστιν πᾶσαν ἐνδεικνυμένους ἀγαθὴν, ἵνα τὴν διδασκαλίαν
 τὴν τοῦ Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κοσμῶσιν ἐν πᾶσιν». Εἰκότως
 ἄρα ἔλεγεν ἐτέρωθι, «ὡς τῷ Θεῷ δουλεύοντες, καὶ οὐκ ἀνθρώ-
 ποις». Κἂν γὰρ τῷ δεσπότη διακονῆς μετ' εὐνοίας, ἀλλ' ἢ πρό-
 φασις ἀπὸ τοῦ φόβου τὴν ἀρχὴν ἔχει. Ὡστε ὁ μετὰ τοσοῦτου φό-
 15 βου ἐκείνῳ διακονῶν, μεγίστων ἐπιτεύζεται τῶν μισθῶν. Εἰ
 γὰρ χειρὸς μὴ κρατεῖ, μηδὲ γλώττης ἀκολάστου, πόθεν θαυμά-
 σεται ὁ Ἕλληνας τὸ δόγμα τὸ παρ' ἡμῖν; Εἰ δὲ τὸν δοῦλον θεάσαιν-
 το τὸν ἐν Χριστῷ φιλοσοφοῦντα, τῶν παρ' αὐτοῖς φιλοσοφησάν-
 των μείζονα τὴν ἐγκράτειαν ἐπιδεικνύμενον, καὶ μετὰ πολλῆς
 20 τῆς ἐπιεικειᾶς καὶ τῆς εὐνοίας διακονούμενον, παντὶ τρόπῳ θαυ-
 μάσεται τὴν δύναμιν τοῦ κηρύγματος. Οὐ γὰρ ἀπὸ δόγματος δό-
 γματα, ἀλλ' ἀπὸ πραγμάτων καὶ βίου τὰ δόγματα κρίνουσιν Ἕλ-
 ληνες.

Ἔστωσαν οὖν αὐτοῖς καὶ γυναῖκες καὶ δοῦλοι διδάσκαλοι
 25 διὰ τῆς οἰκείας ἀναστροφῆς. Καὶ γὰρ καὶ παρ' αὐτοῖς καὶ παντα-
 χοῦ τοῦτο διωμολόγηται, ὅτι τὸ τῶν δούλων γένος ἰταμόν πῶς
 ἐστὶ, δυσδιατύπων, δυστράπελον, οὐ σφόδρα ἐπιτήδειον πρὸς
 τὴν τῆς ἀρετῆς διδασκαλίαν, οὐ διὰ τὴν φύσιν, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ
 διὰ τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν ἀμέλειαν τὴν παρὰ τῶν δεσποτῶν.
 30 Ἐπειδὴ γὰρ πανταχοῦ οὐδενὸς ἐτέρου, ἀλλὰ τῆς αὐτῶν διακο-
 νίας οἱ κρατοῦντες αὐτῶν φροντίζουσιν· εἰ δέ που καὶ τῶν τρό-
 πων ἐπιμεληθεῖεν, καὶ τοῦτο πάλιν διὰ τὴν αὐτῶν ἀνάπαισιν
 πράττουσιν, ὥστε μὴ πράγματα αὐτοῖς παρέχειν ἢ πορνεύοντας,

προηγουμένως; «Γιὰ νὰ ντροπιασθεῖ», λέγει, ὁ ἀντίπαλος, ἀφοῦ δὲ θὰ ἔχει νὰ πεῖ τίποτε κακὸ γιὰ μᾶς». Ἦρα εἶναι ἀξιοκατάκριτος ἐκεῖνος ποὺ χωρίζει τὶς γυναῖκες ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοὺς μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἐγκράτειας καὶ ἐκεῖνος ποὺ στερεῖ τοὺς δούλους ἀπὸ τοὺς κυρίους τοὺς μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἀφορμὴ. Αὐτὸς ὁ λόγος δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κατηγορίες, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἀπίστους δίνει μεγάλη ἀφορμὴ καὶ τὰ στόματα ὄλων ἀνοίγει ἐναντίον μας.

«Οἱ δοῦλοι», λέγει, «νὰ ὑποτάσσονται στοὺς κυρίους τοὺς, σὲ ὅλα νὰ τοὺς εἶναι εὐχάριστοι, νὰ μὴν ἀντιλέγουν, νὰ μὴν κλέβουν, ἀλλὰ νὰ δείχνουν πλήρη καὶ καλὴ ἀξιοπιστία, γιὰ νὰ στολίζουν μὲ ὅλα τοὺς τὰ ἔργα τῆ διδασκαλία τοῦ Σωτήρα μας Θεοῦ». Σωστὰ λοιπὸν ἔλεγε ἄλλοῦ, «σὰν νὰ δουλεύετε στὸ Θεὸ καὶ ὄχι στοὺς ἀνθρώπους»⁴. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη ὑπηρετεῖς μὲ εὐχαρίστηση τὸν κύριο, ἡ αἰτία ὅμως ἔχει τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸ φόβο. Ὡστε αὐτὸς ποὺ μὲ τόσο φόβο ὑπηρετεῖ ἐκεῖνον, θὰ ἐπιτύχει τὸν πιὸ μεγάλο μισθό. Γιατί ἂν δὲ συγκρατεῖ τὸ χέρι οὔτε τὴν ἀκόλαστη γλώσσα του, ἀπὸ ποῦ θὰ θαυμάσει ὁ εἰδωλολάτρης τὴν πίστη μας; Ἦν ὅμως δοῦν τὸ δοῦλο, ποὺ πιστεύει στὸ Χριστό, νὰ ἐπιδεικνύει μεγαλύτερη ἐγκράτεια ἀπὸ τοὺς δικούς τοὺς φιλοσόφους καὶ νὰ ὑπηρετεῖ μὲ πολλὴ καλωσύνη καὶ εὐχαρίστηση, μὲ κάθε τρόπο θὰ θαυμάσει τὴ δύναμη τοῦ κηρύγματος. Γιατί οἱ Ἕλληνες δὲν κρίνουν τὰ δόγματα ἀπὸ τὸ δόγμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο ζωῆς.

Ἦς ὑπάρχουν λοιπὸν σ' αὐτοὺς καὶ γυναῖκες καὶ δοῦλοι διδάσκαλοι μὲ τὴ συμπεριφορὰ τοὺς. Γιατί πραγματικὰ καὶ ἀπ' αὐτοὺς καὶ παντοῦ ὁμολογεῖται αὐτό, ὅτι δηλαδὴ τὸ γένος τῶν δούλων εἶναι κάπως ἀδιάντροπο, μὲ δυσκολία ἀποκτάει εὐπρεπὴ συμπεριφορὰ, εἶναι γενικὰ δύσκολο καὶ ὄχι πολὺ ἱκανὸ γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς ἀρετῆς, ὄχι ἐξαιτίας τῆς φύσης του, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' ἐξαιτίας τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ἀδιαφορίας τῶν κυρίων τοὺς. Ἀφοῦ λοιπὸν παντοῦ οἱ κύριοι τῶν δούλων δὲ φροντίζουν γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησή τοὺς· καὶ ἂν κάπου φροντίσουν καὶ γιὰ τὴ συμπεριφορὰ τοὺς, τὸ κάμνουν καὶ αὐτὸ πάλι γιὰ δική τοὺς ἡσυχία, ὥστε νὰ μὴν τοὺς

ἢ κλέπτοντας, ἢ μεθύοντας· εἰκότως ἡμελημένοι, καὶ οὐδένα τῶν πολυπραγμονούντων ἔχοντες, εἰς αὐτὰ τῆς κακίας τὰ βάραιθρα καταποντίζονται.

Εἰ γάρ, ἔνθα πατὴρ ἐφέστηκε καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς 5 καὶ τροφεὺς καὶ διδάσκαλος καὶ ἡλικιωταὶ καὶ αὐτὴ ἢ τῆς ἐλευθερίας δόξα περικειμένη καὶ πολλὰ ἕτερα, μόλις ἂν τις διαφύγοι τὰς τῶν πονηρῶν συνουσίας, τί οἶει τοὺς πάντων τούτων ἐρήμους ὄντας καὶ μιαιοῖς ἀναμιγνυμένους καὶ μετὰ ἀδείας οἷς ἂν ἐθέλωσι συγγινομένους, οὐδενὸς ὄντος τοῦ τὰς φιλίας αὐτῶν πολυπραγμονούντος; τί οἶει τοὺς τοιούτους ἔσσεσθαι; Διὰ τοῦτο δύσκολον δοῦλον γενέσθαι ἀγαθόν. Ἄλλως δὲ οὐδὲ διδασκαλίας ἀπολαύουσιν, οὔτε τῶν ἔξωθεν οὔτε τῶν παρ' ἡμῖν· οὐ συναναστρέφονται ἀνδράσιν ἐλευθέροις, κοσμίοις, πολλὴν τῆς αὐτῶν δόξης ποιούμενοις φροντίδα. Διὰ ταῦτα πάντα δύσκολον καὶ 15 θαυμαστόν, χρήσιμον οἰκέτην γενέσθαι ποτέ.

Ὅταν οὖν ἴδωσιν, ὅτι τὸ γένος τὸ οὕτως αὐθαδὲς ἢ τοῦ κηρύγματος δύναμις χαλινὸν περιθεῖσα πάντων εἰργάσατο κοσμιώτερον καὶ ἐπιεικέστερον, κἂν σφόδρα πάντων ὧσιν ἀλογώτεροι οἱ δεσπότες, λήψονται ἔννοιαν μεγάλην περὶ τῶν δογματῶν τῶν παρ' ἡμῖν. Δῆλον γὰρ ὅτι καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως φόβον καὶ τὸν τῆς κρίσεως καὶ τὸν τῶν ἄλλων ἀπάντων μετὰ τὸν θάνατον φιλοσοφουμένων παρ' ἡμῖν πρότερον ἐγκαταθέντες αὐτῶν τῇ ψυχῇ, οὕτως ἴσχυσαν ἀποκρούσασθαι τὴν κακίαν, ἀντίρροπὸν τινα φόβον τῆς ἀπὸ τῶν κακῶν ἡδονῆς εἰς τὴν ἑαυτῶν 25 ἐνιδρύσαντες ψυχὴν. Ὡστε οὐκ εἰκῆ οὐδὲ ἀπλῶς πολλὸν ὑπὲρ τούτων πανταχοῦ ποιεῖται τὸν λόγον· ὅσω γὰρ ἂν ὧσι κακοί, τοσούτω μάλιστα θαυμάζεται τοῦ κηρύγματος ἢ ἰσχύς. Καὶ γὰρ ἰατρὸν τότε θαυμάζομεν, ὅταν τὸν ἀπεγνωσμένον καὶ οὐδεμιᾶς βοηθείας ἀπολαύοντα οὐδὲ κρατῆσαι τῶν ἀκαίρων ἐπιθυμιῶν 30 δυνάμενον, ἀλλ' ἐν ταύταις ἐγκαλινδούμενον, ἐναγάγη πρὸς υἰγείαν καὶ διορθώσηται. Καὶ ὅρα τίνα παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖ· ἃ μάλιστα πάντων ἀναπαύει τὸν δεσπότην· «μὴ ἀντιλέγοντας, μὴ νοσφιζομένους»· τουτέστι, πολλὴν εὐνοίαν ἐπιδείκνυσθαι ἐν οἷς ἂν

ἐνοχλοῦν ὅταν διαπράττουν πορνεία ἢ κλέβουν ἢ μεθοῦν· καθὼς λοιπὸν εἶναι παραμελημένοι καὶ δὲν ἔχουν κανένα νὰ τοὺς προσέχει, εὖλογα καταποντίζονται στὰ ἴδια τὰ βάραθρα τῆς κακίας.

Πράγματι, ἂν ἐκεῖ, ὅπου προσέχει ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα καὶ ὁ παιδαγωγὸς καὶ ἡ τροφὸς καὶ ὁ διδάσκαλος καὶ οἱ συνομηλικοὶ καὶ ὑπάρχει αὐτῇ ἡ δόξα τῆς ἐλευθερίας καὶ πολλὰ ἄλλα, μὲ δυσκολία θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ξεφύγει τὶς συντροφιῆς τῶν κακῶν, τί νομίζεις πὼς θὰ γίνουν αὐτοὶ ποὺ στεροῦνται ὅλα αὐτά, ἀναμειγνύονται μὲ τοὺς ἀχρεῖους καὶ συναναστρέφονται ἐλεύθερα μὲ ὅποιους θέλουν, ὅταν δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ φροντίζει γιὰ τὶς φιλίες τοὺς; Τί νομίζεις πὼς θὰ γίνουν αὐτοὶ; Γι' αὐτὸ εἶναι δύσκολο νὰ γίνῃ ἓνας δοῦλος ἀγαθός. Ἄλλωστε οὔτε διδασκαλία ἀπολαμβάνουν οὔτε τὴν ἐθνικὴ οὔτε τὴν χριστιανικὴ· δὲ συναναστρέφονται μὲ ἄνδρες ἐλεύθερους καὶ σεμνοὺς, ποὺ φροντίζουν πολὺ γιὰ τὴν τιμὴ τοὺς. Γι' αὐτὰ ὅλα εἶναι δύσκολο καὶ θαυμαστὸ νὰ γίνῃ ποτὲ χρήσιμος ἓνας ὑπηρέτης.

Ἢ ὅταν λοιπὸν δοῦν ὅτι τὸ γένος αὐτὸ τὸ τόσο θρασὺ τὸ ἔκαμε ἡ δύναμη τοῦ κηρύγματος, θέτοντας χαλινάρι, σεμνότερο καὶ πραότερο ἀπὸ ὅλους, καὶ ἂν ἀκόμη οἱ κύριοι εἶναι πιὸ ἀνόητοι ἀπ' ὅλους θὰ σκεφθοῦν πολὺ σοβαρὰ τὰ δόγματά μας. Γιατὶ εἶναι φανερὸ ὅτι πρῶτα ἐγκατέστησαν στὴν ψυχὴ τοὺς τὸ φόβο γιὰ τὴν ἀνάστασι καὶ τὴν κρίσι καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ διδάσκουμε ὅτι θὰ συμβοῦν μετὰ τὸ θάνατο καὶ ὕστερα κατόρθωσαν ν' ἀποκρούσουν τὴν κακία, τοποθετώντας στὴν ψυχὴ τοὺς τὸ φόβο αὐτὸν σὰν κάποιον ἀντίρροπο στὴν ἡδονὴ τῶν κακῶν. Ἐπομένως ὄχι χωρὶς λόγο οὔτε τυχαῖα μιλάει παντοῦ τόσο πολὺ γι' αὐτά· γιατί ὅσο πιὸ κακοὶ συμβαίνει νὰ εἶναι, τόσο πιὸ πολὺ θαυμάζεται ἡ δύναμη τοῦ κηρύγματος. Ἄλλωστε καὶ τὸ γιατρὸ τότε τὸν θαυμάζουμε, ὅταν ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἀπελπισμένος, ποὺ δὲν ἔχει καμμιά βοήθεια καὶ δὲν μπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ τὶς ἄκαιρες ἐπιθυμίες, ἀλλὰ κυλίνεται μέσα σ' αὐτές, τὸν ὀδηγήσῃ στὴν ὑγεία του καὶ τὸν θεραπεύσῃ. Καὶ πρόσεχε τί ζητάει ἀπ' αὐτοὺς· ἐκεῖνα ποὺ πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλα καθησυχάζουν τὸν κύριό του. «Νὰ μὴν ἀντιλέγουν, νὰ μὴ κλέβουν». Δηλαδή, νὰ δείχνουν μεγάλο ἐνδιαφέρον γι' αὐτὰ ποὺ θὰ τοὺς ἐμπιστευθοῦν, ἀπέναντι στοὺς κυ-

πιστευθῶσιν, ἐν τοῖς πρὸς τοὺς δεσπότας μάλιστα εἶναι ἀγαθοὺς, ὑπέκοντας ἐν τοῖς ἐπιτάγμασι.

4. Μὴ τοίνυν νομίζετε ἀπλῶς με ταῦτα νῦν διεξιέναι· λοιπὸν γάρ μοι πρὸς τοὺς οἰκέτας ὁ λόγος. Μὴ τοίνυν, ὡ βέλτιστε, σὺ πρὸς τοῦτο ἴδης, ὅτι ἀνθρώπῳ δουλεύεις, ἀλλ' ὅτι Θεῷ, ὅτι τὸ κήρυγμα κοσμεῖς· καὶ πάντα ὑποστήσῃ ποιεῖν, τῷ δεσπότη πειθόμενος καὶ φέρων ἀγανακτοῦντα ἀκαίρως καὶ δυσχεραίνοντα. Ἐννόησον ὅτι οὐκ ἐκείνῳ τὴν χάριν δίδως, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ πρόσταγμα πληροῖς, καὶ πᾶν ὅτιοῦν ὑποστήσῃ ραδίως. Ὅπερ δὲ αἰὶ 10 λέγω, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ, ὅτι τῶν πνευματικῶν ἡμῖν κατορθομένων, καὶ τὰ τοῦ παρόντος ἔψεται βίου. Τὸν γὰρ τοιοῦτον οἰκέτην, τὸν οὕτως εὖνουν, τὸν οὕτως ἐπεικῆ, οὐχ ὁ Θεὸς ἀποδέξεται μόνον καὶ τῶν στεφάνων μεταδώσει τῶν λαμπρῶν ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ παθὼν εὖ δεσπότης, κἂν θηρίον ἦ, κἂν λίθινός 15 τις ἦ καὶ ἀπάνθρωπος καὶ ὠμός, ἐπαινέσεται καὶ θαυμάσεται καὶ προτιμήσει τῶν ἄλλων ἀπάντων, καὶ τοῖς λοιποῖς αὐτὸν ἐπιστήσει, κἂν Ἑλληγν ἦ.

Καὶ ὅτι, κἂν Ἑλληγνες ὧσιν οἱ δεσπόται, κελεύει τὸν οἰκέτην τοιοῦτον ἑαυτὸν ἐπιδείκνυσθαι, εἰ βούλεσθε, ὑμῖν καὶ παρᾶ 20 δειγμα διηγῆσομαι. Ὁ Ἰωσήφ ἐπράθη πρὸς τὸν ἀρχιμάγειρον καὶ δόξης ἐτέρας ἦν, οὐ τῆς αἰγυπτιακῆς. Τί οὖν ἐκεῖνος; Ἐπειδὴ ἐνάρετον εἶδε τὸν νεανίσκον, οὐκ ἐνενόησε τὸ τῆς δόξης διεστηκός, ἀλλ' αὐτὸς τε ἠγάπα καὶ ἐφίλει καὶ ἐθαύμαζε καὶ τῶν ἄλλων αὐτῷ τὴν ἐπιστασίαν ἐνεχείρισεν ἅπασαν καὶ τῶν κατὰ τὴν 25 οἰκίαν οὐδὲν ἦδει δι' αὐτόν· ἀλλὰ δευτέρος δεσπότης ἐκεῖνος ἦν, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δεσπότου κυριώτερος, εἴ γε ὁ μὲν ἠγνόει τὰ αὐτοῦ, οὗτος δὲ τὰ ἐκείνου ἦδει μᾶλλον τοῦ δεσπότου. Καί μοι δοκεῖ καὶ ὕστερον, ὅτι ἐπίστευσε τῷ γυναιίῳ τὴν παράνομον ἐκείνην συκοφαντίαν κατ' αὐτοῦ ποιησαμένῳ, τιμῶν τὸν δίκαιον 30 ἀπὸ τῆς προτέρας αἰδοῦς καὶ τῆς τιμῆς, μέχρι τοῦ δεσμωτηρίου στησαι τὴν ὄργην. Εἰ γὰρ μὴ σφόδρα ἠδεῖτο τὸν ἄνδρα καὶ ἐθαύ-

ρίους τους νὰ εἶναι πάρα πολὺ καλοί, νὰ ὑπακούουν στὶς ἐντολές τους.

4. Μὴ νομίζετε λοιπὸν ὅτι χωρὶς λόγο τὰ εἶπα αὐτὰ τώρα, γιατί στὴ συνέχεια ὁ λόγος μου ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ὑπηρέτες. Μὴ λοιπὸν, φίλτατε, δεῖς ἐσὺ σ' αὐτό, ὅτι ὑπηρετεῖς σὲ ἄνθρωπο, ἀλλὰ ὅτι δουλεύεις στὸ Θεό, ὅτι στολίζεις τὸ κήρυγμα· καὶ τότε θὰ συγκατατεθεῖς νὰ κάνεις τὰ πάντα, ὑπακούοντας στὸν κύριό σου καὶ ἀνεχόμενος ν' ἀγανακτεῖ καὶ νὰ δυσανασχετεῖ. Σκέψου ὅτι δὲν κάνεις χάρη σ' ἐκεῖνον, ἀλλὰ ἐκπληρώνεις τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτιδῆποτε θὰ τὸ ὑποφέρεις εὐκολα. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ πάντοτε λέγω, αὐτό θὰ πῶ καὶ τώρα, ὅτι δηλαδή, ἂν ἐπιτύχουμε τὰ πνευματικά, θ' ἀκολουθήσουν καὶ τὰ πράγματα τῆς παρούσας ζωῆς. Γιατί ἕναν τέτοιο ὑπηρέτη, τόσο ἀγαθὸ καὶ τόσο πρᾶο, ὄχι μόνο ὁ Θεὸς θὰ τὸν δεχθεῖ καὶ θὰ τοῦ δώσει τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα στεφάνια, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ποὺ εὐεργετήθηκε, ἔστω καὶ ἂν εἶναι θηρίο ἢ ἀναίσθητος καὶ ἀπάνθρωπος καὶ σκληρός, θὰ τὸν ἐπαινέσει καὶ θὰ τὸν θαυμάσει καὶ θὰ τὸν προτιμήσει ἀπ' ὄλους τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν συστήσει στοὺς ὑπόλοιπους, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἐθνικός.

Καὶ ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη οἱ κύριοι εἶναι ἐθνικοί, προστάζει τὸν ὑπηρέτη νὰ παρουσιάζει τέτοιο τὸν ἑαυτὸ του, ἂν θέλετε θὰ σᾶς διηγηθῶ καὶ ἕνα παράδειγμα. Ὁ Ἰωσήφ πωλήθηκε στὸν ἀρχιμάγειρα καὶ ἀνῆκε σὲ ξένη θρησκεία ὄχι στὴν αἰγυπτιακή. Τί λοιπὸν ἔκαμε ἐκεῖνος; Ἐπειδὴ εἶδε ἐνάρετο τὸ νεανία, δὲ σκέφθηκε τὴ διαφορά τῆς θρησκείας, ἀλλὰ τὸν συμπαθοῦσε καὶ τὸν ἀγαποῦσε καὶ τὸν θαύμαζε καὶ τοῦ ἐμπιστεύθηκε ὅλη τὴν ἐπιστάσια τῶν ἄλλων, καὶ ἐξαιτίας του δὲ γνώριζε τίποτε ἀπ' αὐτὰ ποὺ εἶχε σπίτι του, ἀλλὰ δεῦτερος κύριος ἦταν ἐκεῖνος, ἢ καλύτερα καὶ πιὸ σημαντικὸς ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν κύριο, ἀφοῦ αὐτὸς ἀγνοοῦσε τὰ δικά του, ἐνῶ ὁ Ἰωσήφ γνώριζε τὰ πράγματα τοῦ κυρίου του καλύτερα ἀπ' αὐτόν. Καὶ μοῦ φαίνεται ὅτι καὶ ὕστερα, ὅταν πίστεψε στὴ γυναῖκα του ποὺ ἔκαμε τὴν παράνομη ἐκείνη συκοφαντία ἐναντίον του, τιμώντας τὸν δίκαιο ἄνδρα ἀπὸ τὸν προηγούμενο σεβασμὸ καὶ τιμὴ, περιορίσε τὴν ὀργή του στὴ φυλακή. Γιατί, ἂν δὲν τὸν σεβόταν ὑπερβολικὰ καὶ δὲν τὸν θαύμαζε

μαζεν ἀπὸ τῶν προϋπηργμένων αὐτῷ, κἂν εὐθέως αὐτὸν διεχειρίσατο καὶ τὸ ξίφος διήλασε διὰ τοῦ σώματος ἐκείνου. «Μεστὸς γὰρ ζήλου», φησί, «θυμὸς ἀνδρός· οὐκ ἀνταλλάζεται οὐδενὸς λύτρου τὴν ἔχθραν, οὐδὲ μὴ διαλυθῆ πολλῶν δώρων». Εἰ δὲ παν-
5 τος ἀνδρὸς τοιοῦτος ὁ ζῆλος, πολλῶ μᾶλλον ἐκείνου, Αἴγυπτίου τε ὄντος καὶ βαρβάρου καὶ παρὰ τοῦ τιμηθέντος ἡδίκημένου, ὡς ὤετο.

Ἴστε γὰρ δῆπου πάντες, ὅτι οὐχ ὁμοίως ἡμᾶς δάκνει τὰ παρὰ πάντων ἀδικήματα, ἀλλὰ σφοδρότερον τῶν ἄλλων καὶ πι-
10 κρότερον τὰ παρὰ τῶν εὐνοϊκῶς πρὸς ἡμᾶς διατεθέντων καὶ πιστευθέντων καὶ πιστευσάντων ἡμῖν, καὶ πολλὰ παρ' ἡμῶν εὖ παθόντων γενόμενα κακὰ μᾶλλον ἡμᾶς ἀνιᾶ καὶ λυπεῖ. Οὐκ ἐνενόησε πρὸς ἑαυτόν, οὐδὲ εἶπε, 'τί τοῦτο; οἰκέτην αὐτὸν λαβών, πάντων μετέδωκα τῶν τῆς οἰκίας, ἐλεύθερον ἐποίησα καὶ ἐμοῦ
15 τι μείζονα, καὶ τοιαύτας μοι τὰς ἀμοιβὰς ἀποδέδωκεν;' Οὐδὲν τούτων εἶπεν· οὕτως αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἢ προτέρα κατεῖχεν αἰδώς. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἐν οἰκίᾳ τοσαύτης ἀπήλαυσε τιμῆς, ὅπου καὶ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὄρα αὐτὸν ὄσης ἀπολαύει κηδεμονίας;

20 Ἴστε δὲ πῶς πρὸς ὠμότητα τοῖς τὰ δεσμωτήρια ἐγκεχειρισμένοις τὸ ἦθος ἐξήσκηται· τὰς ἀλλοτρίας καὶ καρποῦνται συμφοράς, καὶ οὐδ' ἕτεροι κακῶς πάσχοντας τρέφουσι, τούτους οὗτοι σπαράττουσι, κέρδη κερδαίνοντες πολλῶν δακρύων ἄξια, θηρίων ὄντες ὠμότεροι. Ἀφ' ὧν γὰρ ἐχρῆν ἐλεεῖν τοὺς ἐμβεβλη-
25 μένους, ἀπὸ τούτων αὐτοὶ καρποῦνται. Καὶ μὴ τοῦτο μόνον λογιζώμεθα, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτοὶ οὗτοι οὐχ ὁμοίως πᾶσι κέχρηται τοῖς ἐμβεβλημένοις. Τοὺς μὲν γὰρ ἐπὶ συκοφαντίαις καὶ ἐπηρεασθέντας ἀπλῶς καὶ δεθέντας καὶ ἐλεήσαιεν ἂν, τοὺς δὲ ἐπὶ τοῖς αἰσχίστοις καὶ δεινοτάτοις καὶ τολμηροῖς ἐμβεβλημένους μυρίαῖς
30 αἰκίζονται πληγαῖς. Ὡστε οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ τρόπου ὠμὸς ἐμελλεν ἔσεσθαι ὁ δεσμοφύλαξ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς αἰτίας, δι' ἣν ἐνεβέβλητο.

5. Παροιμ. 6,34-35.

6. Βλ. Γεν. 39,1-23.

ἀπὸ τὰ προηγούμενα ἔργα του, θὰ τὸν φόνευε ἀμέσως καὶ θὰ περνοῦσε τὸ ξίφος μέσα ἀπὸ τὸ σῶμα του. «Γιατὶ ὁ θυμὸς τοῦ ἀνδρα», λέγει, εἶναι γεμάτος ζηλοτυπία· δὲ θὰ δεχθεῖ νὰ ανταλλάξει μὲ κανένα λῦτρο τὸ μίσος του οὔτε νὰ τὸ διαλύσει ἔστω καὶ μὲ πολλὰ δῶρα»⁵. Ἄν λοιπὸν τέτοιος εἶναι ὁ φθόνος κάθε ἀνδρα, πολὺ περισσότερο θὰ ἦταν ἐκεῖνου, ποῦ ἦταν καὶ Αἰγύπτιος καὶ βάρβαρος καί, ὅπως νόμιζε, ἀδικημένος ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ τίμησε⁶.

Γιατὶ γνωρίζετε βέβαια ὅτι δὲ μᾶς πληγώνουν ὅμοια οἱ ἀδικίες ἀπὸ ὅλους, ἀλλὰ σφοδρότερα καὶ πικρότερα τῶν ἄλλων μᾶς ἐνοχλοῦν καὶ μᾶς στενοχωροῦν περισσότερο τὰ κακὰ ποῦ μᾶς ἔγιναν ἀπὸ ἐκείνους ποῦ τοὺς δείξαμε ἐμπιστοσύνη, ὑπῆρξαν πιστοὶ σὲ μᾶς καὶ εὐεργετήθηκαν πολὺ ἀπὸ μᾶς. Δὲ σκέφθηκε μέσα του, οὔτε εἶπε· ‘Τί εἶναι αὐτό; τὸν πῆρα ὑπηρέτη, τοῦ παρέδωσα ὅλα τὰ πράγματα τοῦ σπιτιοῦ, τὸν ἔκαμα ἐλεύθερο καὶ λίγο ἀνώτερο ἀπὸ μένα, καὶ μοῦ ἀνταπέδωσε τέτοιες ἀμοιβές;’ Δὲν εἶπε τίποτε ἀπ’ αὐτὰ· τόσο πολὺ κατεῖχε τὴν ψυχὴ του ὁ προηγούμενος σεβασμὸς. Καὶ τί τὸ θαυμαστό, ἂν ἀπόλαυσε στὸ σπίτι τόσο μεγάλη τιμὴ, τὴ στιγμὴ ποῦ καὶ στὴ φυλακὴ πρόσεχε αὐτὸν πόση φροντίδα ἀπολαμβάνει;

Γνωρίζετε πῶς ἀσκεῖται στὴ σκληρότητα τὸ ἦθος τῶν δεσμοφυλάκων· ἐκμεταλλεύονται τὶς ξένες συμφορές, καὶ ἐκείνους ποῦ ἄλλοι τοὺς τρέφουν βλέποντάς τους νὰ ὑποφέρουν, αὐτοὶ τοὺς κατασπαράσσουν, κερδίζοντας κέρδη ποῦ ἀξίζουν πολλὰ δάκρυα, καὶ δείχνοντας σκληρότητα μεγαλύτερη ἀπὸ θηρία. Γιατὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἔπρεπε νὰ συμπονοῦν τοὺς φυλακισμένους, ἀπ’ αὐτὰ κερδίζουν αὐτοί. Καὶ ἄς μὴ σκεπτόμαστε αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι δὲ συμπεριφέρονται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο σὲ ὅλους τοὺς φυλακισμένους. Γιατὶ ἐκείνους ποῦ κατηγορήθηκαν ἀπλῶς γιὰ συκοφαντίες καὶ φυλακίσθηκαν, μπορεῖ νὰ τοὺς εὐσπλαγχισθοῦν, τοὺς φυλακισμένους ὅμως γιὰ τὰ αἰσχροτάτα καὶ φοβερότατα καὶ τολμηρὰ ἔργα τους τοὺς ἐπιφέρουν ἄπειρα κτυπήματα. Ὡστε ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ χαρακτήρα του ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ σκληρὸς ὁ δεσμοφύλακας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία εἶχε φυλακισθεῖ.

Τίνα γὰρ οὐκ ἂν διήγειρε καθ' ἑαυτοῦ ὁ νεανίσκος, τοσαύτης μὲν ἀπολαύσας τιμῆς, ὑποπτευθεὶς δὲ τὴν δέσποιναν πειρᾶν καὶ τοιαύταις τὸν εὐεργέτην ἀμειβόμενος ἀμοιβαῖς; Ταῦτα οὖν ἐννοῶν ὁ δεσμοφύλαξ καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ἐμβεβλημένου καὶ τὸ
5 πρᾶγμα ἐφ' ᾧ ἐνεβέβλητο, οὐκ ἂν παντὸς θηρίου χαλεπώτερον ἐχρήσατο τῷ ἀνδρὶ; Ἀλλὰ πάντων τούτων ἀνωτέρα γέγονεν ἡ ἐλπίς ἢ εἰς τὸν Θεόν· οὕτως οἶδε καὶ θηρία καταπραϋνεῖν ψυχῆς ἀρετῆ. Ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς ἐπιεικείας, ἀφ' ἧς τὸν δεσπότην εἶλεν, ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ τὸν ἀρχιδεσμοφύλακα· καὶ πάλιν ἦν ἄρχων ὁ
10 Ἰωσήφ καὶ δεσμοτηρίῳ ἐκράτει καὶ ἐν οἰκίᾳ. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε βασιλεύειν, εἰκότως πρότερον ἐμάνθανεν ἄρχεσθαι, καὶ ἀρχόμενος ἄρχων ἦν καὶ προέστη τῆς οἰκίας.

5. Εἰ γὰρ τὸν εἰς Ἐκκλησίαν ἐλκόμενον ἀπαιτεῖ τοῦτο ὁ Παῦλος, οὕτω λέγων, «εἰ γὰρ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε,
15 πῶς Ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελήσεται;», καὶ τὸν εἰς ἀρχὴν ἐλθόντα, πρότερον ἄριστον εἶναι χρὴ προεστάναι οἰκίας. Προέστη δεσμοτηρίου, οὐχ ὡς δεσμοτηρίου, ἀλλ' ὡς οἰκίας. Πᾶσι γὰρ ἐπεκούφιζε τὰς συμφοράς, καὶ τῶν ἐμβεβλημένων ὡς οἰκείων προῖστατο μελῶν, οὐ μόνον αὐτῶν τὰς συμφορὰς πολυπραγμο-
20 νῶν καὶ παραμυθούμενος, ἀλλὰ κἂν εἰ σύννουν εἶδέ τινα, προσῆει καὶ τὴν αἰτίαν ἐμάνθανεν, οὐδὲ ἀπλῶς κατηφοῦντα ἀνεχόμενος ὀρᾶν, ἂν μὴ πρότερον αὐτὸν ἀπαλλάξῃ τῆς κατηφείας· καίτοι τοσαύτην τις οὐδὲ περὶ τέκνα στοργὴν ἐπεδείξατο. Ἀπὸ τούτων γοῦν αὐτῷ καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἀγαθῶν ἐγένετο. Δεῖ γὰρ τὰ παρ'
25 ἡμῶν ὑπάρχειν πρότερον, καὶ τότε τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Ἵτι γὰρ τοσαύτη ἐκέχρητο φειδοῖ καὶ ἐπιμελείᾳ, εἶδε, φησί, τοὺς εὐνούχους τοὺς ἐμβληθέντας ὑπὸ τοῦ Φαραώ, τὸν ἀρχαιονοχόον καὶ τὸν ἀρχισιτοποιόν, καὶ εἶπε· «τί σκυθρωπὰ τὰ πρόσωπα ὑμῶν σήμερον;». Καὶ οὐκ ἀπὸ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ
30 ἀφ' ὧν ἐκεῖνοι ἐποίησαν, καταμαθεῖν ἔστι τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀν-

7. Α' Τιμ. 3,5.

8. Γεν. 40,7.

Πράγματι ποιόν δὲ θὰ ξεσήκωνε ἐναντίον του ὁ νεανίας ἐκεῖνος, πού, ἐνῶ ἀπόλαυσε τόση μεγάλη τιμὴ, ἐπιχείρησε νὰ βιάσει τὴν κυρία του καὶ ἤθελε νὰ ἀμείψει μὲ τέτοιες ἀμοιβὲς τὸν εὐεργέτη του; Αὐτὰ λοιπὸν σκεπτόμενος ὁ δεσμοφύλακας, καὶ τὴν τιμὴ τοῦ φυλακισμένου καὶ τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία εἶχε φυλακισθεῖ, δὲ θὰ φερόταν στὸν ἄνδρα φοβερότερα ἀπὸ κάθε θηρίο; Ἄλλὰ ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἀνώτερη ὑπῆρξε ἡ ἐλπίδα στὸ Θεό· τόση μεγάλη δύναμη ἔχει ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς, ὥστε καὶ θηρία νὰ καταπραῦνει. Γιατὶ ἀπὸ τὴν ἴδια πραότητα, ἀπὸ τὴν ὁποία κατέκτησε τὸν κύριό του, ἀπὸ τὴν ἴδια κατέκτησε καὶ τὸν ἀρχιδεσμοφύλακα. Καὶ πάλι ὁ Ἰωσήφ ἦταν ἄρχοντας, καὶ στὴ φυλακὴ ἐξουσίαζε καὶ στὸ σπίτι. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ βασιλεύσει, πολὺ σωστὰ πρῶτα μάθαινε νὰ ἐξουσιάζεται, καὶ ἐνῶ ἐξουσιαζόταν ἦταν ἄρχοντας καὶ ἐπιστάτης τοῦ σπιτιοῦ.

5. Ἄν λοιπὸν ἀπὸ ἐκεῖνον πού τοῦ ἀνατίθεται ἡ διοίκηση τῆς ἐκκλησίας ἀπαιτεῖ αὐτὸ ὁ Παῦλος, λέγοντας αὐτά, «γιατὶ ὁποῖος δὲν ξέρει νὰ διευθύνει τὸ σπίτι του, πῶς θὰ φροντίσει γιὰ τὴν ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ;»⁷, καὶ ἐκεῖνος πού ἀνεβαίνει στὴν ἐξουσία πρέπει πρῶτα νὰ εἶναι ἄριστος στὴ διοίκηση τοῦ σπιτιοῦ. Διεύθυνε τὴ φυλακὴ, ὄχι σὰν φυλακὴ ἀλλὰ σὰν σπίτι. Γιατὶ σὲ ὅλους ἀνακουφίζε τὶς συμφορὲς καὶ γιὰ τοὺς φυλακισμένους φρόντιζε σὰν δικά του μέλη, ἐξετάζοντας μὲ προσοχὴ καὶ ἀνακουφίζοντας ὄχι μόνο τὰ βάσανά τους, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἔβλεπε κάποιον σκεπτικὸ τὸν πλησίαζε καὶ μάθαινε τὴν αἰτία, καὶ μὴ ἀνεχόμενος νὰ τὸν βλέπει σκυθρωπὸ, δὲν ἔφευγε ἂν πρῶτα δὲν τὸν ἀπάλλασσε ἀπὸ τὴν κατήφειά του. Ὅμως τόσο μεγάλη στοργὴ οὔτε γιὰ τὰ παιδιά του ἔδειξε κανεὶς. Ἀπ' αὐτὰ λοιπὸν ἀρχίζουν καὶ τὰ ἀγαθὰ του. Γιατὶ πρέπει νὰ ὑπάρχουν πρῶτα τὰ δικά μας καὶ ὕστερα νὰ ἔρθουν τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειδὴ λοιπὸν φερόταν μὲ τόσο μεγάλη συμπόνοια καὶ φροντίδα, εἶδε, λέγει ἡ Γραφή, τοὺς εὐνούχους πού φυλακίσθηκαν ἀπὸ τὸ Φαραώ, τὸν ἀρχιοινοχόο καὶ τὸν ἀρχιμάγειρα, καὶ εἶπε· «γιατὶ εἶναι σκυθρωπὰ τὰ πρόσωπά σας σήμερα;»⁸. Καὶ ὄχι μόνο ἀπ' αὐτὸ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσα ἐκεῖνοι ἔκαμαν εἶναι δυνατὸ νὰ γνωρίσει κανεὶς καλὰ τὴν ἀρετὴ τοῦ ἄνδρα. Δὲν τὸν περιφρόνη-

δρός. Οὐ γὰρ ὡς βασιλέως ὄντες οἰκέται διέπτυσαν αὐτόν, οὐχ ὡς ἐν ἀθυμίᾳ ὄντες διεκρούσαντο, ἀλλ' ὡς ἀδελφῶ γνησίῳ καὶ συναλγεῖν εἰδότες πάντα αὐτῷ ἐξεκάλυπτον τὰ ἑαυτῶν. Ταῦτα δέ μοι πάντα εἴρηται, ὅτι κἂν ἐν δουλείᾳ, κἂν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, κἂν ἐν 5 δεσμοτηρίῳ, κἂν ὑπ' αὐτὴν τὴν γῆν γένηται ὁ ἐνάρετος, οὐδὲν αὐτόν καταγωνίσασθαι δυνήσεσθαι.

Ταῦτά μοι πρὸς τοὺς οἰκέτας λέλεκται, ὅτι κἂν θηρία ἔχωσι δεσπότας, ὡς τὸν Αἰγύπτιον, κἂν ὠμούς, ὡς τὸν ἀρχιδεσμοφύλακα, δυνήσονται αὐτοὺς ἐλεῖν, κἂν Ἕλληνες ᾧσιν, ὡς ἐκεῖ- 10 νοι, κἂν ὀτιοῦν, ταχέως τιθασσεύσουσιν. Οὐδὲν γὰρ ἐμμελέστερον τρόπων, οὐδὲν ἡδύτερον, οὐδὲν γλυκύτερον ἐπιεικείας καὶ πραότητος καὶ ὑπακοῆς· πᾶσιν ἐστὶν ἐπιτήδειος ὁ τοιοῦτος. Καὶ οὔτε δουλείαν ἐπαισχύνονται οἱ τοιοῦτοι, οὔτε πένητα φεύγουσιν, οὔτε ἄρρωστον καὶ κάμνοντα· πάντων γὰρ κρατεῖ καὶ πάντων ἢ 15 ἀρετὴ περιγίνεται. Εἰ δὲ ἐν δούλοις τοσαύτην ἔχει τὸ πρᾶγμα τὴν ἰσχύν, πόσω μᾶλλον ἐν ἐλεύθεροις; Ταῦτα οὖν ἀσκῶμεν καὶ δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες· οὕτω καὶ ἀνθρώποις καὶ Θεῷ ἐσόμεθα ποθεινοί, καὶ ἀνθρώποις οὐ τοῖς ἐναρέτοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς κακοῖς, καὶ μάλιστα ἐκεῖνοις· ἐκεῖνοι 20 γὰρ εἰσιν οἱ μάλιστα τιμῶντες καὶ αἰδούμενοι. Ὡσπερ γὰρ τοὺς ἐπιεικεῖς οἱ ἀρχόμενοι μάλιστα τρέμουσιν, οὕτω καὶ τοὺς ἐναρέτους οἱ ἀκόλαστοι, εἰδότες τίνων ἐκπεπτώκασιν.

Ἐπεὶ οὖν τοσοῦτος ὁ καρπὸς τῆς ἀρετῆς, ταύτην διώκωμεν, ταύτην μετίωμεν. Ἄν ταύτης ἐχώμεθα, οὐδὲν ἡμῖν ἔσται 25 δεινόν, πάντα ράδια, πάντα εὐκόλα· κἂν διὰ πυρὸς διαβαίνωμεν, κἂν δι' ὕδατος, πάντα εἴκει τῇ ἀρετῇ καὶ παραχωρεῖ, καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος. Ζηλώσωμεν τοίνυν αὐτήν, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ 30 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σαν δηλαδή ἐπειδὴ ἦταν ὑπηρέτες τοῦ βασιλιᾶ, οὔτε τὸν ἀπέφυγαν ἐπειδὴ ἦταν στενοχωρημένοι, ἀλλὰ σὰν σὲ ἀδελφὸ γνήσιο πὺ γνῶριζε νὰ συμπάσχει τοῦ φανέρωναν ὅλα τὰ δικά τους. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ εἶπα γιὰ νὰ δείξω ὅτι ὁ ἐνάρετος εἴτε σὲ δουλεία βρεθεῖ εἴτε σὲ αἰχμαλωσία εἴτε σὲ φυλακὴ εἴτε κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ γῆ, δὲ θὰ μπορέσει τίποτε νὰ τὸν νικήσει.

Αὐτὰ λέχθησαν πρὸς τοὺς ὑπηρέτες, γιὰτὶ εἴτε θηρία ἔχουν κυρίους, σὰν τὸν Αἰγύπτιο, εἴτε σκληροὺς, σὰν τὸν ἀρχιδεσμοφύλακα, θὰ μπορέσουν νὰ τοὺς κατακτήσουν· καὶ ἂν εἶναι ἐθνικοί, ὅπως ἐκεῖνοι, ἢ ὅτιδήποτε ἄλλο, γρήγορα θὰ τοὺς τιθασεῦσουν. Γιὰτὶ τίποτε δὲν ὑπάρχει πῶς κόσμιο ἀπὸ τὴν καλὴ συμπεριφορὰ, τίποτε πῶς εὐχάριστο καὶ πῶς γλυκὸ ἀπὸ τὴν καλωσύνη, τὴν πραότητα καὶ τὴν ὑπακοή. Ἐνας τέτοιος ἄνθρωπος εἶναι σὲ ὅλους ὠφέλιμος. Καὶ αὐτοὶ πὺ εἶναι τέτοιοι οὔτε τὴ δουλεία ντρέπονται οὔτε τὸ φτωχὸ ἀποφεύγουν, οὔτε τὸν ἄρρωστο καὶ στενοχωρημένο, γιὰτὶ ὅλα τὰ ἐξουσιάζει ἡ ἀρετὴ καὶ ὅλα τὰ νικάει. Ἄν ὅμως αὐτὸ τὸ πράγμα ἔχει στοὺς δούλους τόση μεγάλη δύναμη, πόσο περισσότερο θὰ ἔχει στοὺς ἐλεύθερους; Αὐτὰ λοιπὸν ἄς ἀσκοῦμε καὶ οἱ δούλοι καὶ οἱ ἐλεύθεροι, καὶ οἱ γυναῖκες καὶ οἱ ἄνδρες. Ἐτσι θὰ γίνουμε ἀγαπητοὶ καὶ στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὸ Θεό· καὶ στοὺς ἀνθρώπους ὄχι μόνο στοὺς καλοὺς ἀλλὰ καὶ στοὺς κακοὺς, καὶ πρὸ πάντων σ' αὐτοὺς, γιὰτὶ αὐτοὶ τιμοῦν καὶ σέβονται πῶς πολὺ. Γιὰτὶ ὅπως οἱ ἀρχόμενοι τρέμουν τοὺς ἐπιεικεῖς, ἔτσι καὶ τοὺς ἐναρέτους οἱ ἀκόλαστοι, γιὰτὶ γνωρίζουν τί ἔχουν χάσει.

Ἄφοῦ λοιπὸν εἶναι τόσο μεγάλος ὁ καρπὸς τῆς ἀρετῆς, ἄς τὴν ἐπιδιώκουμε, ἄς τὴν ἀσκοῦμε. Ἄν φροντίζουμε γι' αὐτήν, δὲ θὰ μᾶς συμβεῖ κανένα κακό, ὅλα θὰ εἶναι εὐκόλα, ὅλα θὰ εἶναι εὐνοϊκά. Καὶ ἂν ἀκόμη περνᾶμε μέσα ἀπὸ φωτιὰ ἢ μέσα ἀπὸ νερό, ὅλα ὑποχωροῦν καὶ παραμερίζουν στὴν ἀρετὴ, ἀκόμη καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος. Ἄς τὴν ἐπιδώξουμε λοιπὸν μὲ ζῆλο, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

(Τίτ. 2,11-3,7)

«Ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι· προσδεχόμενοι τὴν
5 μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας καὶ καθάρισις ἑαυτῶ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων».

10 1. Πολλὴν παρὰ τῶν οἰκετῶν ἀπαιτήσας τὴν ἀρετὴν (καὶ γὰρ ἐστὶ πολλὴ τὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν κοσμεῖν ἐν πᾶσι καὶ μηδεμίαν διδόναι τοῖς δεσπόταις λαβὴν μηδὲ ἐν τῷ τυχόντι), ἐπάγει καὶ τὴν αἰτίαν δικαίαν, δι' ἣν ὀφείλουσι τοιοῦτοι εἶναι οἱ οἰκέται. Ποίαν δὲ ταύτην; «Ἐπεφάνη γάρ»,
15 φησὶν, «ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος». Οἱ Θεοῦ διδασκάλου τυγχάνοντες, πῶς οὐκ ἂν εἶεν εἰκότως τοιοῦτοι, οἷους ἄρτι διήλθον ἐγώ, μυρίων ἀμαρτημάτων λύσιν εὐρόντες; Ἴστε γὰρ ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο οὐκ ὡς ἔτυχεν ἐντρέπει καὶ συστέλλει ψυχὴν, τὸ μυρίων ἀμαρτημάτων οὔσαν ὑπεύθυνον, μὴ δίκην
20 δοῦναι, ἀλλὰ συγγνώμης τυχεῖν καὶ μυρίων ἀγαθῶν. Εἰ γὰρ τις, εἶπέ μοι, τὸν μυρία προσκρούσαντα οἰκέτην λαβῶν, μὴ κατατεῖνοι ἱμᾶσιν, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνοις μὲν συγγνώμην παράσχοι, ὑπὲρ δὲ τῶν μελλόντων αὐτὸν ἀπαιτοῖ εὐθύνας, καὶ φυλάττεσθαι παρακελεύοιτο, ὥστε μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, καὶ δωρεαῖς μεγά-
25 λαις τιμήσειε, τίνα οὐκ ἂν οἶεσθε ἐντρέψαι τὴν τοσαύτην χάριν ἀκούοντα;

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

(Τίτ. 2, 11-3,7)

«Γιατί φανερώθηκε ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, πού σώζει ὄλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ μᾶς διδάσκει, νὰ ἀρνηθοῦμε τὴν ἀσέβεια καὶ τὶς κοσμικὲς ἐπιθυμίες καὶ νὰ ζήσουμε μὲ σωφροσύνη, μὲ δικαιοσύνη καὶ μὲ εὐσέβεια τὸν παρόντα αἰώνα, περιμένοντας τὴ μακάρια ἐλπίδα μας καὶ τὴν ἐμφάνιση τῆς δόξας τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὸν ἑαυτό του γιὰ μᾶς, γιὰ νὰ μᾶς λυτρώσει ἀπὸ κάθε ἀνομία καὶ νὰ καθαρῖσει γιὰ τὸν ἑαυτό του ἓνα λαὸ ἐκλεκτό, ζηλωτὴ καλῶν ἔργων».

1. Ἄφοῦ ζήτησε ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες πολλὴ ἀρετὴ (γιατὶ πραγματικὰ εἶναι μεγάλη ἀρετὴ τὸ νὰ κοσμεῖ κανεὶς σὲ ὅλα τὴ διδασκαλία τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας καὶ νὰ μὴ δίνει καμμιά ἀφορμὴ στοὺς κυρίους οὔτε καὶ γιὰ τὸ παραμικρὸ πρᾶγμα), προσθέτει καὶ τὴ δίκαιη αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ὀφείλουν οἱ ὑπηρέτες νὰ εἶναι ἐνάρετοι. Καὶ ποιά εἶναι αὕτη; «Γιατὶ φανερώθηκε», λέγει, «ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ πού σώζει». Αὐτοὶ πού ἔχουν τὸ Θεὸ διδάσκαλο πῶς δὲν θὰ εἶναι λογικὰ τέτοιοι, ὅπως πρὶν ἀπὸ λίγο εἶπα, ἀφοῦ βρῆκαν ἄφεση τῶν ἀπείρων ἀμαρτημάτων τους; Γιατὶ γνωρίζετε ὅτι μαζί μὲ τὰ ἄλλα καὶ αὐτὸ ἐλέγχει καὶ συγκρατεῖ ὄχι λίγο τὴν ψυχὴ, τὸ νὰ μὴ τιμωρηθεῖ, ἐνῶ εἶναι ὑπεύθυνη γιὰ ἄπειρα ἀμαρτήματα, ἀλλὰ νὰ ἐπιτύχει συγγνώμη καὶ ἄπειρα ἀγαθὰ. Ἄν λοιπὸν κάποιος, πές μου, ἀφοῦ πάρει ὑπηρέτη ἐκεῖνον πού ἔκαμε ἄπειρα σφάλματα, δὲν τὸν βασανίζει μὲ μαστίγιο, ἀλλὰ τοῦ δώσει γιὰ ἐκεῖνα συγγνώμη καὶ τοῦ ζητήσει εὐθύνες γιὰ τὰ μελλοντικά, παραγγέλλοντάς τον νὰ φυλάγεται, ὥστε νὰ μὴν πέσει στὰ ἴδια, καὶ τὸν τιμήσει μὲ μεγάλα δῶρα, ποιόν νομίζετε ὅτι δὲ θὰ μεταβάλει αὐτὸ ἀκούοντας τὴν τόσο μεγάλη χάρις;

Ἄλλὰ μὴ νομίσης, ὅτι ἡ χάρις μέχρι τῆς τῶν προτέρων συγχωρήσεως ἴσταται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέλλον ἡμᾶς ἀσφαλίζεται· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο χάριτος. Ἐπεὶ, εἰ μέλλοι αἰεὶ κακῶς πράττοντας μὴ κολάζειν, οὐκέτι τὸ πρᾶγμα χάρις ἐστίν, ἀλλὰ προτροπή τις εἰς λύμην καὶ διαφθοράν. «Ἐπεφάνη γάρ», φησὶν, «ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ὅρα πῶς μετὰ τῶν ἐπάθλων τίθησι καὶ τὴν ἀρετὴν. Καὶ τοῦτο χάριτος, τὸ ἀπαλλάξαι τῶν βιωτικῶν, τὸ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀγαγεῖν. Δύο δείκνυσιν ἐνταῦθα ἐπιφανείας· καὶ γὰρ εἰσι δύο, ἡ μὲν προτέρα χάριτος, ἡ δὲ δευτέρα ἀνταποδόσεως καὶ τοῦ δικαίου.

15 «Ἴνα ἀρνησάμενοι», φησί, «τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας». Ἴδου πάσης τῆς ἀρετῆς ἡ ὑπόθεσις. Οὐκ εἶπεν, ἵνα φευξώμεθα, ἀλλ', «ἵνα ἀρνησάμενοι». Ἡ ἀρνησις πολλὴν δείκνυσι τὴν διάστασιν, πολὺ τὸ μῖσος, πολλὴν τὴν ἀποστροφὴν· μεθ' ὅσης διαθέσεως, μεθ' ὅσης σπουδῆς τὰ εἰδῶλα ἀπεστράφησαν, μετὰ τοσαύτης καὶ τὴν κακίαν αὐτὴν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, φησί. Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα εἰδῶλα, κοσμικὴ ἐπιθυμία καὶ πλεονεξία, καὶ ταύτην εἰδωλολατρίαν ὀνομάζει· καὶ ὅσα πρὸς τὸν παρόντα βίον ἡμῖν χρησιμεύει, κοσμικαὶ εἰσιν ἐπιθυμίαι· πάντα ὅσα ἂν τῷ παρόντι βίῳ συγκαταλύεται, κοσμικὴ ἐστίν
25 ἐπιθυμία. Μηδὲν τοίνυν πρὸς ταύτας ἔχωμεν. Ἦλθεν ὁ Χριστός, ἵνα ἀρνησώμεθα τὴν ἀσέβειαν. Ἀσέβειαν τὰ δόγματά φησι, καὶ κοσμικὰς ἐπιθυμίας τὸν βίον τὸν ἐναγῆ. «Σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι».

2. Ὅρᾳς ὅτι, ὅπερ αἰεὶ λέγω, σωφροσύνη οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ, 30 τὸ πορνείας ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν λοιπῶν παθῶν ἐκτὸς εἶναι; Ὅρα καὶ ὁ χρημάτων ἐρῶν, οὐ σώφρων. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖνος σωμάτων, οὕτω καὶ οὗτος χρημάτων· μᾶλλον δὲ οὗτος ἀκολαστότερος, ὅσω οὐδὲ τοσαύτην ἔχει βίαν τὴν ὠθοῦσαν αὐ-

Ὅμως μὴ νομίσῃς ὅτι ἡ χάρις σταματᾷ μέχρι τῆ συγχώρηση τῶν προηγουμένων ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ στὸ μέλλον μᾶς ἐξασφαλίζει· γιατί καὶ αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς χάριτος. Ἄν δηλαδὴ συμβαίνει νὰ μὴ τιμωρεῖ πάντοτε ὅταν ἐνεργοῦμε κακῶς, τὸ πράγμα τότε δὲν εἶναι χάρις, ἀλλὰ κάποια προτροπὴ γιὰ ὄλεθρο καὶ καταστροφή. «Γιατὶ φανερώθηκε», λέγει, «ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ποὺ μᾶς διδάσκει ν' ἀρνηθοῦμε τὴν ἀσέβεια καὶ τὶς κοσμικὲς ἐπιθυμίες καὶ νὰ ζήσουμε μὲ σωφροσύνη, μὲ δικαιοσύνη καὶ μὲ εὐσέβεια τὸν παρόντα αἰῶνα, περιμένοντας τὴ μακάρια ἐλπίδα μας καὶ τὴν ἐμφάνιση τῆς δόξας τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Πρόσεχε πῶς μαζὶ μὲ τὰ βραβεῖα ἀναφέρει καὶ τὴν ἀρετὴ. Κι' αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς χάριτος, τὸ νὰ μᾶς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὰ βιοτικὰ καὶ νὰ μᾶς ὀδηγήσει πρὸς τὸν οὐρανό. Ἐδῶ δείχνει δύο ἐμφανίσεις. Καὶ πραγματικὰ εἶναι δύο, ἡ πρώτη πρὶν ἀπὸ τὴ χάρις καὶ ἡ δευτέρα τῆς ἀνταπόδοσης καὶ τῆς δικαιοσύνης.

«Γιὰ ν' ἀρνηθοῦμε», λέγει, «τὴν ἀσέβεια καὶ τὶς κοσμικὲς ἐπιθυμίες». Νὰ ἡ προϋπόθεση ὅλης τῆς ἀρετῆς. Δὲν εἶπε, 'γιὰ ν' ἀποφύγουμε', ἀλλὰ, «γιὰ ν' ἀρνηθοῦμε». Ἡ ἀρνησις δείχνει μεγάλο τὸ χάσμα, πολὺ τὸ μῖσος, μεγάλη τὴν ἀποστροφή. Μὲ ὅση διάθεση, μὲ ὅσο ζῆλο ἀποστράφηκαν τὰ εἰδῶλα, μὲ τόση, λέγει, ν' ἀποστραφοῦν καὶ τὴν κακία αὐτὴν καὶ τὶς κοσμικὲς ἐπιθυμίες. Γιατὶ πραγματικὰ καὶ αὐτὰ εἶναι εἰδῶλα, ἡ κοσμικὴ ἐπιθυμία καὶ ἡ πλεονεξία, καὶ αὐτὴν ὀνομάζει εἰδωλολατρία. Καὶ ὅσα μᾶς χρησιμεύουν στὴν παρούσα ζωὴ εἶναι κοσμικὲς ἐπιθυμίες· ὅλα ὅσα θὰ διαλυθοῦν μαζὶ μὲ τὴν παρούσα ζωὴ εἶναι κοσμικὴ ἐπιθυμία. Ἄς μὴν ἔχουμε λοιπὸν κανένα κοινὸ μ' αὐτές. Ἦρθε ὁ Χριστὸς γιὰ ν' ἀρνηθοῦμε τὴν ἀσέβεια. Ἀσέβεια ἐννοεῖ τὰ δόγματα, καὶ κοσμικὲς ἐπιθυμίες τὴ ζωὴ τὴν ἀνήθικη. «Μὲ σωφροσύνη, μὲ δικαιοσύνη καὶ μὲ εὐσέβεια νὰ ζήσουμε τὸν παρόντα αἰῶνα».

2. Βλέπεις ὅτι, ὅπως πάντοτε λέγω, ἐγκράτεια δὲν εἶναι αὐτὸ μόνο, τὸ ν' ἀπέχει κανεὶς ἀπὸ τὴν πορνεία, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα πάθη; Ἄρα καὶ ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ χρήματα δὲν εἶναι ἐγκρατής. Γιατὶ, ὅπως ἐκεῖνος ἀγαπᾷ τὰ σώματα, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἀγαπᾷ τὰ χρήματα· ἢ καλύτερα αὐτὸς εἶναι περισσότε-

τόν. Καὶ γὰρ ἡνίοχος ἐκεῖνος ἀκρατῆς μάλιστα ἂν λέγοιτο, οὐχ ὁ τὸν τραχὺν καὶ δυσήνιον μὴ κατέχων ἵππον, ἀλλ' ὁ τὸν ἡρέμα ἐπιεικέστερον μὴ δυνάμενος ὑποτάξαι. Τί δέ, φησίν; ἢ τῶν χρημάτων ἐπιθυμία τῆς τῶν σωμάτων ἐλάττων; Παντί που 5 δῆλον, καὶ πολλαχόθεν τοῦτο δείκνυται· καὶ πρῶτον μὲν, ὅτι ἀναγκαίως γέγονεν ἢ τῶν σωμάτων ἐπιθυμία· τὸ δὲ ἀναγκαίως γεγονὸς δῆλον ὅτι καὶ μετὰ πολλοῦ κατορθοῦται τοῦ πόνου, ἐπεὶ καὶ ἐνεσπάρη τῇ φύσει. Δεύτερον, ὅτι χρημάτων μὲν οὐ πολλὺς τοῖς παλαιοῖς λόγος, γυναικῶν δὲ πολλὺς σωφροσύνης ἕνεκεν· 10 καὶ γυναικὶ μὲν συγγενομένῳ κατὰ νόμον οὐδεὶς ἂν μέμψαιτο μέχρι γήρωος, χρηματιζομένῳ δὲ πάντες.

Καὶ τῶν ἔξωθεν φιλοσόφων πολλοὶ χρημάτων μὲν κατεφρόνησαν, γυναικῶν δὲ οὐκέτι· οὕτω τοῦτο ἐκεῖνου τυραννικώτερον. Ἄλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῖν ὁ λόγος, μὴ ἀπὸ 15 τὸν ἔξωθεν φέρωμεν τὰ ὑποδείγματα, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν Γραφῶν. Τοῦτο μὲν οὖν καὶ ἐν ἐπιτάγματος σχεδὸν μέρει τίθησιν ὁ μακάριος οὗτος οὕτω λέγων, «ἔχοντες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα»· περὶ δὲ τῶν γυναικῶν, «μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου»· καὶ πάλιν, «ἐπὶ τὸ 20 αὐτὸ συνέρχεσθε». Καὶ πολλάκις ἴδοις ἂν αὐτὸν περὶ συνουσίας νομοθετοῦντα τῆς νομίμου. Καὶ ταύτης μὲν ἀφήσιν ἀπολαύειν τῆς ἐπιθυμίας, καὶ δευτέρῳ προσιέναι γάμῳ, καὶ πολλὴν ποιεῖται τοῦ πράγματος τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ οὐδαμοῦ ὑπὲρ τούτου κολλάζει· τὸν δὲ χρημάτων ἐφιέμενον, πανταχοῦ καταδικάζει.

25 Καὶ περὶ μὲν χρημάτων ὁ Χριστὸς πολλαχοῦ διέταξεν, ὥστε φεύγειν τὴν ἐντεῦθεν λύμην, περὶ δὲ ἀποχῆς γυναικὸς οὐχ οὕτως. Ἦκουε γὰρ τί φησι περὶ χρημάτων· «ἐὰν μὴ τις ἀποτάξῃται πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς ὑπάρχουσιν». Οὐδαμοῦ εἶπεν, «ἐὰν μὴ τις ἀποτάξῃται γυναικί»· οἶδε γὰρ οἷαν ἐνέθηκε τὴν τυραννίδα. Καὶ ὁ

1. Α' Τιμ. 6,8.
2. Α' Κορ. 7,5.
3. Λουκᾶ 14,33.

ρο ἀκόλαστος, ἐπειδὴ δὲν τὸν ὠθεῖ σ' αὐτὸ τόσο μεγάλη ἀνάγκη. Γιατὶ καὶ ἀναβάτης ἀνίκανος κυρίως λέγεται ὄχι ἐκεῖνος ποὺ δὲ συγκρατεῖ τὸ ἄγριο καὶ ἀτίθασο ἄλογο, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ὑποτάξει τὸ ἤσυχο καὶ πολὺ ἡμερο. Τί λοιπὸν, λέγει, ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων εἶναι μικρότερη ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῶν σωμάτων; Στὸν καθένα βέβαια εἶναι φανερό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλὰ ἀποδεικνύεται αὐτό. Καὶ πρῶτα, ἐπειδὴ ἡ ἐπιθυμία τῶν σωμάτων ἔγινε σὲ μᾶς ἀπὸ ἀνάγκη. Αὐτὸ ὅμως ποὺ ἔγινε ἀπὸ ἀνάγκη εἶναι φανερό ὅτι κατορθώνεται καὶ μὲ πολὺ κόπο, ἀφοῦ καὶ σπάρθηκε μέσα στὴ φύση μας. Δεύτερο, γιατί στοὺς παλαιοὺς δὲ γινόταν πολὺς λόγος γιὰ χρήματα, ἐνῶ πολὺς ἦταν ὁ λόγος γιὰ γυναῖκες ἐξαιτίας τῆς σωφροσύνης. Καὶ ὅταν ἓνας συνευρεθεῖ μὲ γυναῖκα σύμφωνα μὲ τὸ νόμο κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ τὸν κατηγορήσει μέχρι τὰ γηρατεία, ὅταν ὅμως χρηματίζεται θὰ τὸν κατηγορήσουν ὅλοι.

Καὶ ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς φιλοσόφους πολλοὶ περιφρόνησαν τὰ χρήματα, τὶς γυναῖκες ὅμως ὄχι· τόσο πιὸ τυραννικότερο εἶναι αὐτὸ τὸ πάθος ἀπὸ ἐκεῖνο. Ἀλλὰ, ἐπειδὴ ὁ λόγος μου ἀπευθύνεται πρὸς τὴν ἐκκλησία, ἄς μὴ φέρω τὰ παραδείγματα ἀπὸ τοὺς ἔξω, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς Γραφές. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἀναφέρει σχεδὸν σὰν ἐντολὴ ὁ μακάριος Παῦλος λέγοντας· «ὅταν ἔχουμε τροφές καὶ ἐνδύματα, ἄς ἀρκεσθοῦμε σ' αὐτά»¹. Καὶ γιὰ τὶς γυναῖκες λέγει· «μὴ στερεῖτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, παρὰ μόνο ἔπειτα ἀπὸ συμφωνία, καὶ πάλι νὰ σμίγετε μαζί»². Καὶ πολλὰς φορὲς θὰ τὸν δεῖς νὰ νομοθετεῖ γιὰ τὴ νόμιμη συνουσία. Καὶ ἐπιτρέπει ν' ἀπολαμβάνει κανεῖς αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία, καὶ δεύτερο γάμο νὰ συνάψει, καὶ πολὺ φροντίζει γι' αὐτὸ τὸ πράγμα, καὶ πουθενὰ δὲν τιμωρεῖ γι' αὐτό, ἐκεῖνον ὅμως ποὺ ἐπιθυμεῖ χρήματα παντοῦ τὸν καταδικάζει.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστὸς γιὰ τὰ χρήματα βέβαια πολλὰς φορὲς πρόσταξε, ὥστε ν' ἀποφεύγει κανεῖς τὴν καταστροφὴ ποὺ προέρχεται ἀπ' αὐτά, ἐνῶ γιὰ τὴν ἀποχὴ ἀπὸ γυναῖκα δὲν ἔκανε τὸ ἴδιο. Ἄκου λοιπὸν τί λέγει γιὰ τὰ χρήματα· «ἂν κανεῖς δὲν ἀπαρνηθεῖ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του»³. Πουθενὰ δὲν εἶπε, 'ἂν κανεῖς δὲν ἀπαρνηθεῖ τὴ γυναῖκα του', γιατί γνωρίζει ποιά τυραννίδα ἔθεσε

μακάριος οὗτος φησι Τιμοθέω· «τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος». Οὐδαμοῦ τιμίαν τὴν τῶν χρημάτων ἐπιμέλειαν καλεῖ, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον. «Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλα-
5 βεράς». Οὐκ εἶπε, 'πλεονεκτεῖν', ἀλλά, «πλουτεῖν».

Ἴνα δὲ μάθητε καὶ ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν, ἀναγκαῖον καὶ τοῦτον τὸν λόγον εἰς μέσον παραγαγεῖν. Χρημάτων μὲν γάρ τις καθάπαξ ἀποστερηθεὶς οὐκέτ' ἂν ἐνοχλοῖτο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας· οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ χρημάτων ἐπιθυμεῖν, ὡς τὸ χρήματα
10 ἔχειν. Ἐπὶ δὲ τῆς τῶν σωμάτων ἐπιθυμίας οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ εὐνουχισθέντες πολλοὶ τὴν ἔνδον ἐνοχλοῦσαν πυρὰν οὐκ ἀπέβαλον· ἡ γὰρ ἐπιθυμία ἐν ἑτέροις κεῖται ὀργάνοις, ἔνδον ἐν τῇ φύσει ἐγκειμένη. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἡμῖν ταῦτα εἴρηται; Ὅτι οἱ πλεονέκται τῶν πορνευόντων ἀκολαστότεροι, ὅσῳ ὑπὸ ἐλάττονος ἐνο-
15 χλοῦνται ἐπιθυμίας· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐπιθυμίας τὸ πρᾶγμα ἐστίν, ἀλλὰ ραθυμίας. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ οὕτως ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία φυσικῆ, ὥστε κἂν γυναικί τις μὴ πλησιάζῃ, ἡ φύσις τὸ αὐτῆς ποιεῖ καὶ ἐργάζεται, ἐκεῖ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον γίνεται.

° «Καὶ εὐσεβῶς», φησί, «ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι». Καὶ
20 τίς ἡ ἐλπίς; τί τὸ ἔπαθλον τῶν πόνων; «Προσδεχόμενοι», φησί, «τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν». Ὅντως γὰρ οὐδὲν ἐκείνης μακαριώτερον, οὐδὲν ζηλωτότερον· καὶ ταῦτα λόγοι παραστήσαι οὐ δύνανται· καὶ γὰρ νοῦν ὑπερβαίνει τὰ τότε ἀγαθὰ. «Προσδεχόμενοι», φησί, «τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν
25 τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν». Ποῦ εἰσιν οἱ τοῦ Πατρὸς ἐλάττονα τὸν Υἱὸν λέγοντες; «Τοῦ μεγάλου», φησί, «Θεοῦ καὶ Σωτῆρος». Ὁ τοὺς ἐχθροὺς σώσας, τί οὐκ ἐργάσεται τότε οὐκ εὐδοκιμοῦντας λαβῶν; «Τοῦ μεγάλου», φησί, «Θεοῦ», Τὸ μέγας ἐπὶ Θεοῦ ὅταν λέγῃ, οὐ πρὸς τι μέγας φησὶν, ἀλλ' ἀπο-

4. Ἐβρ. 13,4.

5. Α' Τιμ. 6,9.

μέσα μας. Και αὐτὸς ὁ μακάριος λέγει στὸν Τιμόθεο· «ὁ γάμος νὰ εἶναι ἄξιος τιμῆς καὶ ἡ συζυγικὴ κλίνη ἀμόλυντη»⁴. Πουθενὰ δὲν καλεῖ ἄξια τιμῆς τὴ φροντίδα γιὰ τὰ χρήματα, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο. «Ὅσοι ὅμως θέλουν νὰ πλουτίζουν πέφτουν σὲ πειρασμό, σὲ παγίδα καὶ σὲ πολλές ἐπιθυμίες ἀνόητες καὶ βλαβερές»⁵. Δὲν εἶπε, 'νὰ γίνουν πλεονέκτες', ἀλλὰ, «νὰ πλουτίζουν».

Γιὰ νὰ μάθετε ὅμως καὶ ἀπὸ τὶς κοινὲς ἔννοιες εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναφέρω καὶ αὐτὸν τὸ λόγο. Ἐάν κάποιος στερηθεῖ μιὰ φορὰ τὰ χρήματα, δὲ θὰ ἐνοχλεῖται πιά ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τους. Γιατὶ τίποτε δὲν τὸν κάνει νὰ ἐπιθυμεῖ τόσο πολὺ τὰ χρήματα, ὅσο τὸ νὰ ἔχει χρήματα. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιθυμία ὅμως τῶν σωμάτων δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ, παρ' ὅλο πού καὶ εὐνουχίσθησαν πολλοί, δὲν ἀπέβαλαν τὴ φωτιὰ πού τοὺς ἐνοχλεῖ ἀπὸ μέσα, γιατί ἡ ἐπιθυμία βρίσκεται σὲ ἄλλα ὄργανα, φυτεμένη μέσα στὴ φύση. Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν σᾶς τὰ εἶπα αὐτά; Ἐπειδὴ οἱ πλεονέκτες εἶναι πιὸ ἀκόλαστοι ἀπὸ τοὺς πόρνους, ἀφοῦ ἐνοχλοῦνται ἀπὸ μικρότερη ἐπιθυμία· ἢ καλύτερα τὸ πράγμα αὐτὸ δὲν εἶναι ἐπιθυμία, ἀλλὰ ραθυμία. Γιατὶ ἐδῶ ἡ ἐπιθυμία εἶναι τόσο φυσικὴ, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πλησιάζει κανεὶς γυναῖκα, ἡ φύση κάνει καὶ ἐργάζεται τὸ δικό της· ἐκεῖ ὅμως δὲ συμβαίνει τίποτε τέτοιο.

«Καὶ μὲ εὐσέβεια», λέγει, «νὰ ζήσουμε τὸν παρόντα αἰῶνα». Καὶ ποιὰ ἡ ἐλπίδα; ποιό τὸ βραβεῖο τῶν κόπων; «Περιμένοντες», λέγει, «τὴ μακάρια ἐλπίδα μας καὶ ἐμφάνιση». Πραγματικὰ λοιπὸν τίποτε δὲν εἶναι πιὸ μακάριο ἀπὸ ἐκείνη, τίποτε πιὸ περιπόθητο. Καὶ αὐτὰ δὲν μποροῦν νὰ τὰ παραστήσουν λόγια, γιατί τὰ τότε ἀγαθὰ ξεπερνοῦν τὸ νοῦ μας. «Περιμένοντες», λέγει, «τὴ μακάρια ἐλπίδα μας καὶ ἐμφάνιση τῆς δόξας τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας». Ποῦ εἶναι ἐκεῖνοι πού λέγουν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα; «Τοῦ μεγάλου», λέγει, «Θεοῦ καὶ Σωτήρα». Αὐτὸς πού ἔσωσε τοὺς ἐχθρούς, τί δὲ θὰ κάνει τότε ὅταν δεχθεῖ ἐκείνους πού διακρίνονται γιὰ τὴν ἀρετὴ τους; «Τοῦ μεγάλου Θεοῦ», λέγει. Ὅταν λέγει τὸ «μεγάλος» γιὰ τὸ Θεὸ δὲν ἐννοεῖ μέγας πρὸς κάτι, ἀλλ' ἀπολύτως μέγας, μετὰ τὸν ὁποῖο δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι μέγας, ἐπειδὴ εἶναι

λύτως μέγας, μεθ' ὃν οὐκ ἂν εἶη μέγας, ἐπεὶ πρὸς τί ἐστίν. Εἰ δὲ πρὸς τι, κατὰ σύγκρισιν, καὶ οὐ φύσει μέγας· νῦν δὲ ἀσυγκρίτως μέγας.

«Ὅς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν», φησὶν, «ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας καὶ καθάρισῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον», τουτέστιν, ἐξελεγμένον, οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς τοὺς λοιπούς. «Ζηλωτὴν καλῶν ἔργων». Ὁρᾷς ὅτι καὶ τῶν παρ' ἡμῶν δεῖ. Οὐχ ἀπλῶς ἔργων, ἀλλὰ ζηλωτὴν, τουτέστι, μετὰ προθυμίας πολλῆς ἐπ' αὐτὴν ἰόντα τὴν ἀρετὴν, μετὰ σφοδρότητος τῆς προσηκούσης. Τὸ μὲν οὖν βεβαρημένους τοῖς κακοῖς καὶ ἀνίατα νοσοῦντας ἀπαλλάξαι, τῆς ἐκείνου φιλανθρωπίας ἦν, τὰ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ ἡμῶν καὶ ἐκείνου. «Ταῦτα λάλει καὶ παρακάλει καὶ ἔλεγγε μετὰ πάσης ἐπιταγῆς». «Ταῦτα λάλει καὶ παρακάλει».

153. Ὁρᾷς πῶς Τιμοθέῳ μὲν προστάττει καὶ φησιν, «ἔλεγγον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον», ἐνταῦθα δέ, «ταῦτα λάλει καὶ παρακάλει καὶ ἔλεγγε μετὰ πάσης ἐπιταγῆς»; Ἐπειδὴ τὸ ἦθος τούτων σκληρότερον ἦν, διὰ τοῦτο καὶ ἀποτόμως καὶ μετὰ πάσης ἐπιταγῆς ἐλέγγειν ἐπιτάττει. Ἔστι γὰρ τῶν ἀμαρτημάτων, ἃ καὶ ἐπιτάγμασιν ἀπείργειν χρή· οἷον, τὸ μὲν χρημάτων καταφρονεῖν παιραινούντας δεῖ πείθειν καὶ τὸ ἐπιεικεῖς εἶναι καὶ ὅσα τοιαῦτα, τὸν δὲ μοιχόν, τὸν πόρνον, τὸν πλεονέκτην μετ' ἐπιταγῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον δεῖ ἐπάγειν· τὸν οἰωνιζόμενον, τὸν κληδονιζόμενον, τὸν ἄλλα τοιαῦτα πράττοντα, οὐδὲ ἀπλῶς ἐπιταγῆς, ἀλλὰ μετὰ πάσης ἐπιταγῆς. Ὁρᾷς πῶς βούλεται καὶ μετὰ ἀυθεντίας καὶ μετὰ ἐξουσίας πολλῆς ταῦτα αὐτὸν ἐπιτάττειν;

«Μηδεὶς σου περιφρονεῖτω», ἀλλά, «ὑπομίμησκε αὐτοὺς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι, πειθαρχεῖν, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐτοίμους εἶναι, μηδένα βλασφημεῖν, ἁμάχους εἶναι». Τί οὖν; μηδὲ τοὺς κακῶς πράττοντας, μηδὲ ἐκείνοις λοιδορεῖσθαι; «Ἀλλὰ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐτοίμους εἶναι, μηδένα βλασφημεῖν». Ἀκούσωμεν τῆς παραινέσεως· «μηδένα» φησὶ «βλασφη-

μεγάλος πρὸς κάτι. Ἐάν ὁμως εἶναι πρὸς κάτι, εἶναι σὲ σύγκριση μεγάλος καὶ ὄχι ἀπὸ τῆ φύση του· τώρα ὁμως εἶναι ἀσυγκρίτως μεγάλος.

«Ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὸν ἑαυτό του γιὰ μᾶς», λέγει, «γιὰ νὰ μᾶς λυτρώσει ἀπὸ κάθε ἀνομία καὶ νὰ καθαρῖσει γιὰ τὸν ἑαυτό του ἓνα λαὸ περιούσιο», δηλαδή, ἐκλεκτό, πού δὲν ἔχει κανένα κοινὸ πρὸς τοὺς ὑπόλοιπους. «Ζηλωτὴ καλῶν ἔργων». Βλέπεις ὅτι χρειάζεται καὶ τὰ δικά μας ἔργα; Δὲν εἶπε ἀπλῶς «ἔργων», ἀλλὰ «ζηλωτὴ», δηλαδή, νὰ φθάνει στὴν ἴδια τὴν ἀρετὴ μὲ πολλὴ προθυμία, μὲ τὴν ἀρμόζουσα ὀρμητικότητα. Τὸ ν' ἀπαλλάξει λοιπὸν ἐκείνους πού ὑπέφεραν ἀπὸ τὸ βάρος τῶν κακῶν καὶ ἦταν ἀνίατα ἄρρωστοι, ἦταν ἔργο τῆς δικῆς του φιλανθρωπίας· αὐτὰ ὁμως πού ἀκολουθοῦν ὕστερα εἶναι καὶ δικά μας καὶ δικά του. «Αὐτὰ νὰ διδάσκεις καὶ αὐτὰ νὰ συμβουλεύεις, καὶ νὰ ἐλέγχεις μὲ κάθε ἐξουσία. Αὐτὰ νὰ διδάσκεις καὶ αὐτὰ νὰ συμβουλεύεις».

3. Βλέπεις πῶς στὸν Τιμόθεο προστάζει καὶ λέγει, «ἔλεγξε, ἐπίπληξε, συμβούλεψε»⁶, ἐνῶ ἐδῶ, «αὐτὰ νὰ διδάσκεις καὶ αὐτὰ νὰ συμβουλεύεις, καὶ νὰ ἐλέγχεις μὲ κάθε ἐξουσία»; Ἐπειδὴ τὰ ἦθη τους ἦταν ἀγριότερα, γι' αὐτὸ καὶ προστάζει νὰ ἐλέγχει αὐστηρὰ καὶ μὲ ὅλη του τὴν ἐξουσία. Γιατὶ ὑπάρχουν ἀμαρτήματα πού πρέπει νὰ τὰ ἐμποδίζουμε καὶ μὲ προσταγές· ὅπως τὸ νὰ περιφρονοῦν τὰ χρήματα πρέπει νὰ πείθουμε συμβουλεύοντας, καὶ τὸ νὰ εἶναι πράοι καὶ ὅλα τὰ παρόμοια· ὁμως τὸν μοιχό, τὸν πόρνο, τὸν πλεονέκτη πρέπει νὰ τὸν ἐπαναφέρουμε στὸ καλύτερο μὲ ἐξουσία· αὐτὸν πού παρατηρεῖ τοὺς οἰωνούς, αὐτὸν πού καταφεύγει στὴ μαντικὴ, αὐτὸν πού πράττει ἄλλα παρόμοια, ὄχι μόνο μὲ ἐξουσία, ἀλλὰ μὲ κάθε ἐξουσία. Βλέπεις πῶς θέλει νὰ τὰ προστάζει ὁ Τίτος αὐτὰ καὶ μὲ κύρος καὶ μὲ πολλὴ ἐξουσία;

«Μὴν ἀφήνεις κανέναν νὰ σὲ περιφρονεῖ», ἀλλὰ, «νὰ τοὺς ὑπενθυμίζεις νὰ ὑποτάσσονται στοὺς ἄρχοντες καὶ σ' αὐτοὺς πού ἀσκοῦν ἐξουσίες, νὰ πειθαρχοῦν, νὰ εἶναι ἔτοιμοι γιὰ κάθε καλὸ ἔργο, νὰ μὴν κακολογοῦν κανέναν, νὰ εἶναι εἰρηνικοί». Τί λοιπόν; οὔτε ἐκείνους πού ἐνεργοῦν κακῶς, οὔτε ἐκείνους ἐπιτρέπεται νὰ τοὺς κατηγοροῦν; Ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι ἔτοιμοι γιὰ κάθε καλὸ ἔργο, νὰ μὴν κακολογοῦν κανέναν. Ἐὰς ἀκούσουμε τὴ συμ-

μειν». Καθαρόν εἶναι δεῖ ἡμῖν τὸ στόμα ἀπὸ λοιδορίας. Εἴτε γὰρ ἀληθεῖς εἰσιν αἱ λοιδορίαί, οὐχ ἡμῶν ταῦτα λέγειν, ἀλλὰ τοῦ κριτοῦ ἐξετάζειν («σὺ γάρ», φησί, «τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου;»)· εἴτε οὐκ ἀληθεῖς, ὄρα ὅσον τὸ πῦρ· ἄκουσον τοῦ ληστοῦ λέγοντος 5 πρὸς τὸν ἕτερον ληστήν· «καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι ἔσμεν», τὸν αὐτὸν ἀγῶνα τρέχομεν. Ἐὰν ὄνειδίζης ἑτέροις, ταχέως καὶ αὐτὸς τοῖς αὐτοῖς περιπεσῆ. Διὰ τοῦτο παραινεῖ ὁ μακάριος οὗτος λέγων· «ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλεπέτω μὴ πέση».

«Ἀμάχους εἶναι», φησὶν. «Ἐπιεικεῖς, πᾶσαν ἐνδεικνυμέ-
10 νους πραότητα πρὸς πάντας ἀνθρώπους», καὶ Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους, καὶ μοχθηροὺς καὶ πονηροὺς. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων φοβεῖ λέγων, «ὥστε ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλεπέτω μὴ πέση», ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἀπὸ τῶν μελλόντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν παρελθόντων ἐντρέπει, τὸ αὐτὸ ποιῶν, δι' ὧν ἐπάγει· «ἡμεν γάρ
15 ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι»· ὅπερ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ποιεῖ γράφων, «ὅτε ἡμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἡμεν δεδουλωμένοι». Οὐκοῦν μηδενὶ ὄνειδίσης, φησί· τοιοῦτος γὰρ ἦς καὶ σύ. «Ἦμεν γάρ», φησί, «ποτὲ καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν
20 κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοί, μισοῦντες ἀλλήλους». Ὡστε πρὸς πάντας τοιούτους εἶναι δεῖ, ἡμέρως ἔχειν.

Ὁ γὰρ τοιοῦτος ὢν πρότερον καὶ ἀπαλλαγείς, οὐκ ὄνειδίζειν ὀφείλει πρὸς τοιούτους, ἀλλ' εὐχεσθαι καὶ χάριτας ἔχειν τῷ καὶ αὐτῷ κάκεινοις δόντι τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν προτέρων κακῶν.
25 Μηδεὶς καυχάσθω· πάντες γὰρ ἡμαρτον. Ὅταν οὖν ἐθέλης ὄνειδίσαι τινὰ κατορθῶν αὐτός, καὶ τὸν πρότερόν σου ἐννοῶν βίον καὶ τὸ τοῦ μέλλοντος ἄδηλον τὴν ὀργὴν ἀναχαίτιζε. Εἰ γὰρ καὶ ἐκ

7. Ρωμ. 14,10.

8. Λουκᾶ 23,40.

βουλή· «κανέναν», λέγει, «νὰ μὴν κακολογοῦν». Καθαρὸ πρέπει νὰ εἶναι τὸ στόμα μας ἀπὸ κακόλογα. Γιατί, εἴτε εἶναι ἀληθινὲς οἱ κακολογίες, δὲν εἶναι στὴ δική μας δικαιοδοσία νὰ τὰ λέμε αὐτά, ἀλλὰ νὰ τὰ ἐξετάζει ὁ κριτὴς (γιατὶ λέγει· «ἐσὺ ὅμως γιατί κρίνεις τὸν ἀδελφὸ σου;»⁷), εἴτε δὲν εἶναι ἀληθινὲς πρόσεχε πόση εἶναι ἡ φωτιά. Ἦκουσε τὸ ληστή πού λέγει στὸν ἄλλο ληστή· «γιατὶ καὶ ἐμεῖς βρισκόμαστε στὴν ἴδια καταδίκη»⁸, τὸν ἴδιο ἀγῶνα τρέχουμε. Ἦν ἐπικρίνεις ἄλλους, γρήγορα καὶ σὺ θὰ πέσεις στὰ ἴδια. Γι' αὐτὸ συμβουλεύει ὁ μακάριος αὐτὸς λέγοντας· «ὅποιος νομίζει ὅτι στέκεται, ἄς προσέξει μήπως πέσει»⁹.

«Νὰ εἶναι εἰρηνικοί», λέγει. «Νὰ εἶναι ἐπεικεῖς καὶ νὰ δείχνουν κάθε πραόητα πρὸς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους», καὶ ἐθνικοὺς καὶ Ἰουδαίους, καὶ μοχθηροὺς καὶ κακοὺς. Ἐκεῖ δηλαδὴ τοὺς φοβίζει ἀπὸ τὰ μελλοντικὰ λέγοντας, «ἐπομένως ὅποιος νομίζει ὅτι στέκεται, ἄς προσέξει μήπως πέσει», ἐδῶ ὅμως ὄχι ἀπὸ τὰ μελλοντικά, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ περασμένα τοὺς ἐλέγχει, κάνοντας τὸ ἴδιο μὲ ὅσα προσθέτει· «γιατὶ κάποτε ἤμασταν καὶ ἐμεῖς ἀνόητου», πράγμα πού κάνει στὴν ἐπιστολή του πρὸς τοὺς Γαλάτες γράφοντας· «ὅταν ἤμασταν ἀνήλικοι, ἤμασταν ὑπόδουλοι στὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου»¹⁰. Λοιπὸν νὰ μὴ κακολογήσεις κανέναν, λέγει, γιατί καὶ σὺ ἦσουν τέτοιος. «Γιατὶ κάποτε», λέγει, «ἤμασταν καὶ ἐμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθαρχοί, πλανημένοι, δοῦλοι σὲ διαφορὲς ἐπιθυμίες καὶ ἡδονές· ζούσαμε μέσα στὴν κακία καὶ στὸ φθόνο, ἤμασταν μισητοὶ καὶ μισούσαμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον». Ὡστε, πρὸς ὄλους πρέπει νὰ εἴμαστε τέτοιοι, νὰ φερόμαστε δηλαδὴ μὲ πραότητα.

Γιατὶ αὐτὸς πού πρῶτα ἦταν τέτοιος καὶ ὕστερα ἀπαλλάχθηκε, ὀφείλει νὰ μὴν ἐπικρίνει τοὺς ὁμοίους του, ἀλλὰ νὰ προσεύχεται καὶ νὰ εὐγνωμονεῖ ἐκεῖνον πού ἔδωσε καὶ στὸν ἴδιο καὶ σ' ἐκείνους τὴ συγχώρηση τῶν προηγουμένων κακῶν. Κανεῖς ἄς μὴν καυχιέται, «γιατὶ ὄλοι ἀμάρτησαν». Ὅταν λοιπὸν θέλεις νὰ ἐπικρίνεις κάποιον, πράττοντας ἐσὺ σωστά, ἔχοντας στὸ νοῦ σου

9. Α' Κορ. 10,12.

10. Γαλ. 4,3.

πρώτης ηλικίας έναρέτως ἔζησας, ἀλλ' ὁμως ἔχοις ἂν ἀμαρτήματα πολλά· εἰ δὲ οὐκ ἔχεις, ὡς νομίζεις, ἐννόησον ὅτι οὐ τῆς σῆς ἀρετῆς τοῦτο γέγονεν, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος· εἰ γὰρ μὴ τοὺς προγόνους ἐκάλεσε τοὺς σούς, καὶ αὐτὸς ἂν ἦς ἀπειθής.
5 Ὅρα πῶς πᾶσαν κακίαν διεξῆλθεν. Οὐχὶ μυρία διὰ προφητῶν, διὰ πάντων ὁ Θεὸς ὠκονόμει; μὴ ἠκούσαμεν;

«Ἦμεν γὰρ ποτε», φησί, καὶ ἡμεῖς πλανώμενοι· ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ». Πῶς; «Οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἀγίου». Βαβαί, πῶς ἡμεν ἐν τῇ κακίᾳ βεβαπτισμένοι, ὡς μὴ δύνασθαι καθαρθῆναι, ἀλλ' ἀναγεννήσεως δεηθῆναι; τοῦτο γὰρ ἐστὶ παλιγγενεσία. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ οἰκίας σαθρῶς διακειμένης, οὐδεὶς ὑποστήριγμα τίθησιν, οὐδὲ συρράπτει ταῖς παλαιαῖς οἰκοδομαῖς, ἀλλὰ μέχρι τῶν θεμελίων αὐτὴν καταλύσας, οὕτως ἄνωθεν ἀνίστησι καὶ ἀνακαινίζει, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐποίησεν· οὐκ ἐπεσκεύασεν ἡμᾶς, ἀλλ' ἄνωθεν κατεσκεύασε· τοῦτο γὰρ ἐστὶ, «καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἀγίου»· ἄνωθεν ἐποίησε καινούς. Πῶς; διὰ τοῦ
20 Πνεύματος. Καὶ πάλιν, ἑτέρως τοῦτο δεικνύς, ἐπάγει· «οὐδέχεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν». Οὕτω πολλοῦ δεῖ ἡμῖν τοῦ ἐλέους.

«Ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι». Πάλιν χάριτι, οὐκ ὀφειλῆ. «Κληρονόμοι γεννηθῶμεν κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου». 25 Ἄμα καὶ προτροπὴ εἰς ταπεινοφροσύνην ἐστὶ, καὶ ἐλπίς ὑπὲρ τῶν μελλόντων. Εἰ γὰρ οὕτως ἀπεγνωσμένους, ὡς ἄνωθεν γεννηθῆναι, ὡς χάριτι σωθῆναι, ὡς μηδὲν ἔχειν ἀγαθόν, ἔσωσε, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι τοῦτο ἐργάσεται.

4. Οὐδὲν γὰρ τῆς ἀνθρωπίνης θηριωδίας χειρόν ἦν πρὸ τῆς τοῦ

τὴν προηγούμενη ζωὴ σου καὶ τὸ ἀβέβαιο τοῦ μέλλοντος, νὰ συγκρατεῖς τὴν ὀργή. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία ἐζησες ἐνάρετα, μπορεῖ ὅμως νὰ ἔχεις πολλὰ ἁμαρτήματα· καὶ ἂν δὲν ἔχεις, ὅπως νομίζεις, σκέψου ὅτι αὐτὸ δὲν ἐγίνε ἀπὸ τὴ δική σου ἀρετή, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ἂν δὲν καλοῦσε τοὺς δικούς σου προγόνους, καὶ σὺ μπορεῖ νὰ ἦσουν ἀπείθαρχος. Πρόσεχε πῶς ἀνέφερε κάθε κακία. Δὲν οἰκονομοῦσε ἄπειρα ὁ Θεὸς μὲ τοὺς προφῆτες, μὲ ὄλους; μήπως τοὺς ἀκούσαμε;

«Γιατὶ κάποτε», λέγει, «ἤμασταν καὶ ἐμεῖς πλανώμενοι. Ὅταν ὅμως ἐμφανίσθηκε ἡ χρηστότητα καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Σωτήρα μας Θεοῦ». Πῶς; «Ὁχι ἀπὸ ἔργα δικαιοσύνης ποὺ κάναμε, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν εὐσπλαχνία του μᾶς ἔσωσε μὲ τὸ βάπτισμα τῆς ἀναγέννησης καὶ ἀνακαίνισης ποὺ χαρίζει τὸ ἅγιο Πνεῦμα». Πῶ, πῶ! Πόσο ἤμασταν βυθισμένοι μέσα στὴν κακία, ὥστε νὰ μὴν μποροῦμε νὰ καθαρισθοῦμε, ἀλλὰ νὰ χρειασθοῦμε ἀναγέννηση! γιατί αὐτὸ σημαίνει παλιγγενεσία. Ὅπως δηλαδὴ σ' ἓνα σπίτι ποὺ εἶναι ἐτοιμόρροπο κανεῖς δὲ βάζει ὑποστήριγμα οὔτε τὸ ἐνώνει μὲ τὶς παλαιῆς οἰκοδομές, ἀλλὰ ἀφοῦ τὸ γκρεμίσει μέχρι τὰ θεμέλια, ἔτσι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ κατασκευάζει καὶ τὸ ἀνακαίνιζει, τὸ ἴδιο καὶ αὐτὸς ἔκαμε. Δὲ μᾶς ἐπισκεύασε, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μᾶς κατασκεύασε. Γιατί αὐτὸ σημαίνει τὸ «μὲ τὴν ἀνακαίνιση ποὺ χαρίζει τὸ ἅγιο Πνεῦμα»· ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μᾶς ἔκαμε καινούριους. Πῶς; Μὲ τὸ Πνεῦμα. Καὶ πάλι, δείχνοντας αὐτὸ μὲ ἄλλον τρόπο, προσθέτει· «τὸ ὁποῖο σκόρπισε πλούσια πάνω μας διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτήρα μας». Τόσο πολὺ μᾶς χρειάζεται ἡ εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ.

«Γιὰ νὰ δικαιωθοῦμε μὲ τὴ δική του χάρη». Πάλι μὲ τὴ χάρη του ὄχι ἀπὸ χρέος του. «Καὶ νὰ γίνουμε κληρονόμοι τῆς αἰώνιας ζωῆς, ποὺ ἐλπίζουμε». Συγχρόνως εἶναι προτροπὴ γιὰ ταπεινοφροσύνη καὶ ἐλπίδα γιὰ τὰ μελλοντικά. Γιατί, ἂν ὅταν ἤμασταν τόσο ἀπελπισμένοι, ὥστε νὰ χρειασθεῖ νὰ γεννηθοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ νὰ σωθοῦμε μὲ τὴ χάρη του, μᾶς ἔσωσε χωρὶς νὰ ἔχουμε κανένα καλό, πολὺ περισσότερο θὰ τὸ κάνει αὐτὸ στὸ μέλλον.

4. Τίποτε δὲν ἦταν χειρότερο ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη θηριωδία

Χριστοῦ παρουσίας· ὡσπερ γὰρ ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι πάντες διέ-
 κειντο πρὸς ἀλλήλους· τοὺς παῖδας ἔσφαζον τοὺς ἑαυτῶν πατέ-
 ρες, καὶ μητέρες παισὶν ἐπεμαίνοντο· οὐδὲν ἦν ἐστηκός, οὐ φυσι-
 κός, οὐ γραπτὸς νόμος, ἀλλὰ ἀνατέτραπτο ἅπαντα· μοιχεῖαι διη-
 5 νεκεῖς, φόνοι, καὶ εἴ τι φόνων χαλεπώτερον, κλοπαὶ (φησὶ δέ τις
 τῶν ἔξωθεν, ὅτι καὶ ἀρετῆς τὸ πρᾶγμα ἐδόκει εἶναι· καὶ εἰκότως,
 ὅπου γε καὶ θεὸν τοιοῦτον ἔσεβον), χρησιμοὶ συνεχεῖς τὸν δεῖνα
 ἀναιρεῖσθαι καὶ τὸν δεῖνα κελεύοντες.

Εἶπω τι τῶν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον; Ἀνδρόγεώς τις τοῦ
 10 Μίνωος υἱὸς ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας καὶ πάλην νικήσας, δίκην ἐδί-
 δου, καὶ ἀνηρέθη. Ὁ οὖν Ἀπόλλων κακῶ τὸ κακὸν ἰώμενος,
 ἐκέλευσε δις ἑπτὰ παῖδας ἀπάγεσθαι ὑπὲρ τούτου. Τί ταύτης τῆς
 τυραννίδος ὠμότερον; Καὶ τοῦτο ἐγένετο, καὶ ἄνθρωπος τοῦ δαί-
 μονος τὴν μανίαν λῦσαι ἐπελθὼν, ἔσφαξε τοὺς παῖδας ἐκείνους,
 15 ὅτι παρ' αὐτοῖς ἡ ἀπάτη ἴσχυεν· ἐπειδὴ δὲ διανέστησαν καὶ ἤμυ-
 ναν ἑαυτοῖς, οὐκέτι. Εἰ μὲν οὖν δικαίως τὸ πρᾶγμα ἐγίνετο, οὐκ
 ἐχρῆν κωλυθῆναι· εἰ δὲ ἀδίκως, ὡσπερ οὖν καὶ ἀδίκως, οὐδὲ
 παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐπιταγῆναι.

Πύκτας προσεκύνουν καὶ παλαιστάς. Πόλεμοι συνεχεῖς
 20 καὶ ἐπάλληλοι, κατὰ πόλιν, κατὰ κώμην, κατὰ οἰκίαν. Ἐπαιδε-
 ράστουν· καὶ παρ' αὐτοῖς φιλόσοφος τις ἐνομοθέτει, δούλω ἐξεῖ-
 ναι μῆτε παιδεραστεῖν, μῆτε ξηραλοιφεῖν, ὡς ἐναρέτου τοῦ πρά-
 γματος ὄντος καὶ πολλὴν ἔχοντος τιμὴν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπ' οἰκή-
 ματος εἰστήκεισαν φανερῶς τοῦτο ποιοῦντες. Καὶ εἰ πάντα τις
 25 ἐπέλθοι τὰ κατ' αὐτούς, εὐρήσει φανερῶς ὅτι καὶ εἰς τὴν φύσιν
 αὐτὴν ἐνύβριζον, καὶ οὐδεὶς ὁ κωλύων ἦν· ἀλλὰ τὰ δράματα αὐ-
 τοῖς πάντα τούτων γέμει, μοιχείας, ἀσελγείας, διαφθορᾶς. Παν-
 νυχίδες ἐγίνοντο μιαραί, καὶ γυναικες ἐκαλοῦντο ἐπὶ τὴν θεάν.
 Ὡ τῆς μιαρίας· ἐν νυκτί, ἐν θεάτρῳ παννυχὶς ἦν, καὶ παρθένο
 30 ἐκάθητο μεταξὺ νέων μεμνηότων καὶ μεθύοντος ὄχλου. Τὸ σκό-

11. Ἀναφέρεται στὸ γνωστὸ μῦθο τοῦ Μινώταυρου καὶ στὸ φρικτὸ φόρο αἵματος ποὺ πλήρωναν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀπὸ τὸ φόρο αὐτὸ ἀπάλλαξε τοὺς Ἀθηναίους ὁ Θεσέας.

12. Πρόκειται γιὰ τὸ Σόλωμα.

πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ σὰν ἐχθροὶ καὶ ἀντίπαλοι συμπεριφέρονταν ὅλοι μεταξύ τους. Οἱ πατέρες ἔσφαζαν τὰ παιδιὰ τους καὶ οἱ μητέρες ἐρωτεύονταν τὰ παιδιὰ τους. Τίποτε δὲν ἦταν ὀρθιο, οὔτε ὁ φυσικὸς οὔτε ὁ γραπτὸς νόμος, ἀλλὰ ὅλα εἶχαν ἀνατραπεῖ· μοιχεῖες διαρκεῖς, φόνοι καὶ ὀτιδήποτε ἄλλο ὑπάρχει φοβερότερο ἀπὸ τοὺς φόνους, κλοπές (καὶ λέγει κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ὅτι τὸ πράγμα φαινόταν πῶς εἶναι ἔργο τῆς ἀρετῆς· καὶ φυσικά, ἀφοῦ καὶ θεὸς τέτοιο λάτρευαν), χρησμοὶ συνεχεῖς ποὺ πρόσταζαν νὰ φονεῦεται ὁ τάδε καὶ ὁ τάδε.

Νὰ πῶ κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συνέβαιναν ἐκεῖνα τὰ χρόνια; Κάποιος Ἀνδρόγεως, υἱὸς τοῦ Μίνωα, ἦρθε στὴν Ἀθήνα καὶ νίκησε στὴν πάλη, ἔπειτα ὅμως τιμωρήθηκε καὶ θανατώθηκε. Ὁ Ἀπόλλων λοιπὸν θεραπεύοντας τὸ κακὸ μὲ κακὸ πρόσταξε νὰ παίρνουν καὶ νὰ θανατῶνουν γι' αὐτό¹¹ δεκατέσσερις νέους. Τί ὑπάρχει σκληρότερο ἀπ' αὐτὴ τὴν τυραννία; Καὶ αὐτὸ ἔγινε, καὶ ἓνας ἄνθρωπος ἦρθε γιὰ νὰ λύσει τὴ μανία τοῦ Θεοῦ καὶ ἔσφαξε τοὺς νέους ἐκείνους, γιατί σ' αὐτοὺς ἴσχυε ἡ ἀπάτη. Ὅταν ὅμως ξεσηκώθηκαν καὶ ὑπερασπίσθηκαν τὸν ἑαυτὸ τους, δὲν ἴσχυε πιά ἡ ἀπάτη. Ἄν βέβαια τὸ πράγμα γινόταν δίκαια, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐμποδισθεῖ· ἂν ὅμως ἄδिका, ὅπως ἀσφαλῶς καὶ γινόταν ἄδिका, οὔτε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔπρεπε νὰ διαταχθεῖ.

Προσκυνοῦσαν πυγμάχους καὶ παλαιστές. Πόλεμοι γίνονταν συνεχεῖς καὶ ἀλλεπάλληλοι σὲ κάθε πόλη καὶ κωμόπολη καὶ σπίτι. Ἦταν παιδεραστές, καὶ κάποιος σοφὸς¹² αὐτῶν νομοθετοῦσε ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται σὲ δοῦλο οὔτε νὰ εἶναι παιδεραστής οὔτε ν' ἀσχολεῖται μὲ τὸν ἀθλητισμὸ, ἐπειδὴ τὸ πράγμα ἦταν ἐνάρετο καὶ περιεῖχε πολλὴ τιμὴ. Γι' αὐτὸ καὶ σὲ σπίτια ἔμεναν καὶ τὸ ἔκαναν φανερὰ αὐτό. Καὶ ἂν ἐξετάσει κανεὶς ὅλα τὰ δικά τους, θὰ βρεῖ ὅτι καὶ στὴν ἴδια τὴ φύση φέρονταν φανερὰ μὲ ὑβριστικὸ τρόπο καὶ κανεὶς δὲν τοὺς ἐμπόδιζε, ἀλλὰ ὅλα τὰ δράματά τους ἦταν γεμάτα ἀπ' αὐτά, δηλαδή ἀπὸ μοιχεῖες, ἀσέλγειες καὶ ἀνηθικότητες. Παννυχίδες γίνονταν μιὰς καὶ γυναικες προσκαλοῦνταν νὰ τίς δοῦν. Πῶ πῶ αἰσχρὸν πράγμα! Τῆ νύχτα γινόταν παννυχίδα σὲ θέατρο καὶ παρθένος καθόταν ἀνάμεσα σὲ παράφρονες νέους τοῦ μεθυσμένου ὄχλου. Τὸ σκοτάδι

τος ἦν ἡ πανήγυρις, καὶ τὰ μυσαρὰ ἔργα τὰ ὑπ' αὐτῶν τελούμενα. Διὰ τοῦτο φησιν· «ἡμὲν ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις». Ὁ δεῖνα τῆς μητριᾶς ἠράσθη, φησί, καὶ ἡ δεῖνα τοῦ προγόνου, καὶ 5 ἀπήγξατο. Τοὺς γὰρ τῶν παιδῶν ἔρωτας, οὗσπερ αὐτοῖς «παιδικὰ» καλεῖν ἔθος ἐστίν, οὐδὲ εἶπεῖν ἔνι.

Ἄλλὰ τί; βούλει μητρογαμίας ἰδεῖν; Ἔστι καὶ τοῦτο παρ' αὐτοῖς, καὶ τὸ δὴ δεινόν, ὑπὸ ἀγνοίας τὸ πρᾶγμα ἐγίνετο, καὶ οὐκ ἐκώλυεν ὁ θεὸς ὁ παρ' αὐτοῖς, ἀλλὰ περιεώρα τὴν φύσιν ὑβρίζο- 10 μένην, καὶ ταῦτα τῶν ἐπισήμων οὖσαν. Εἰ δὲ οὖς εἰκός, εἰ καὶ μὴ δι' ἕτερόν τι, διὰ γοῦν τὴν τῶν πολλῶν δόξαν ἀντέχεσθαι τῆς ἀρετῆς, οὗτοι δὲ οὕτω πρηνεῖς κατὰ τῆς κακίας ἐφέροντο, τί εἰκὸς τοὺς πολλοὺς καὶ λανθανόντως βιοῦντας διαπράττεσθαι; τί ποικιλώτερον ταύτης τῆς ἡδονῆς; Ἠράσθη ἡ δεῖνα τοῦ δεῖνος· 15 ἐπανελθόντα τὸν ἄνδρα ἔσφαξε διὰ τοῦ μοιχοῦ. Τάχα ἴστε τὸ διήγημα οἱ πολλοί. Τὸν μοιχὸν ἀνεῖλεν ὁ παῖς τοῦ φονευθέντος, κακείνην ἐπέθυσσε· μετὰ ταῦτα ἐμάνη καὶ αὐτός, καὶ ταῖς ἐριννύσιν ἠλαύνετο· εἶτα αὐτὸς οὕτως ὁ μανεῖς ἀπελθὼν ἔσφαξεν ἕτερον, καὶ τὴν ἐκείνου γυναῖκα λαμβάνει. Τί τούτων χειρόν τῶν συμφο- 20 ρῶν; Τούτου χάριν ταῦτα λέγω ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ἵνα τοὺς Ἑλληνας πείσω, πόσα κατεῖχε τὴν οἰκουμένην κακά.

Ἄλλ', εἰ βούλεσθε, καὶ ἀπὸ τῶν ἡμετέρων δεικνύωμεν. «Ἔθυσαν», φησί, «τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν τοῖς δαιμονίοις». Καὶ πάλιν οἱ τὰ Σόδομα οἰκοῦντες δι' οὐδὲν 25 ἕτερον ἀπώλοντο, ἢ ὅτι παισὶν ἐπεμαίοντο. Ἄλλὰ πάλιν ἐν προοιμίαις τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας οὐχὶ ἡ τοῦ βασιλέως θυγάτηρ ἐν μέσοις ὠρχεῖτο τοῖς συμποσίοις ἐν ἀνθρώποις μεθύουσιν; οὐχὶ φόνον ἤτει, καὶ ὀρχήσεως τιμὴν τὴν κεφαλὴν τοῦ προφήτου;

13. Ἀναφέρεται στὸ Φοῖνικα, τὸν υἱὸ τοῦ Ἀμύντορα καὶ παιδαγωγὸ τοῦ Ἀχιλλέα (Ὁμήρου Ἰλιάδα Ι), καὶ στὴ Φαῖδρα, τὴ σύζυγο τοῦ Θησέα.

14. Ἀναφέρεται στὸν Οἰδίποδα καὶ τὴν Ἰοκάστη.

15. Ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὴν Κλυταιμῆστρα, τὸν Ἀγαμέμνονα, τὸν Αἰγισθο καὶ στὸν Ὀρέστη καὶ γιὰ τὶς γνωστὲς συμφορὲς τῆς οἰκογένειας τῶν Ἀτρειδῶν.

ἦταν ἡ πανήγυρη καὶ τὰ μυσαρᾶ ἔργα πού τελοῦνταν ἀπ' αὐτούς. Γι' αὐτὸ λέγει· «ἤμασταν καὶ ἐμεῖς κάποτε ἀνόητοι, ἀπείθαρχοι, πλανώμενοι, δοῦλοι σὲ διάφορες ἐπιθυμίες καὶ ἡδονές». Ὁ τάδε ἀγάπησε τὴ μητρυιά του, λέγει, καὶ ἡ τάδε τὸν πρόγονό της, καὶ κραμάστηκε¹³. Τοὺς παιδικοὺς ἔρωτες, τοὺς ὁποίους αὐτοὶ συνηθίζουν νὰ τοὺς ὀνομάζουν παιδικά, οὔτε νὰ τοὺς ποῦμε εἶναι δυνατό.

Ἄλλὰ τί; Θέλεις νὰ δοῦμε καὶ γάμους μὲ τὶς μητέρες; Ὑπάρχει καὶ αὐτὸ σ' αὐτούς, καὶ τὸ πιὸ φοβερό, τὸ πράγμα γινόταν ἀπὸ ἄγνοια καὶ ὁ θεὸς τοὺς δὲν τὸ ἐμπόδιζε, ἀλλὰ ἀνεχόταν νὰ ὑβρίζεται ἡ φύση· καὶ αὐτὸ γινόταν ἂν καὶ ἦταν ἀπὸ τὶς ἐπίσημες¹⁴. Καὶ ἂν αὐτοί, πού ἦταν φυσικό, ἂν μὴ γιὰ τίποτε ἄλλο τουλάχιστο γιὰ τὴ δόξα ἀπὸ τοὺς πολλούς, νὰ ἐπιδίδονται στὴν ἀρετῇ, φέρονταν τόσο εὐκόλα πρὸς τὴν κακία, τί ἦταν φυσικό νὰ πράττουν οἱ πολλοὶ πού ζοῦσαν στὰ κρυφά; Τί πιὸ περίπλοκο ἀπὸ τὴν ἡδονὴ αὐτῇ; Ἀγάπησε ἡ τάδε τὸν τάδε· ὅταν ἐπέστρεψε ὁ ἄνδρας της τὸν ἔσφαξε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ μοιχοῦ¹⁵. Ἴσως οἱ πολλοὶ γνωρίζετε τὴν ἱστορία. Τὸ μοιχὸ σκότωσε ὁ γιὸς τοῦ σκοτωμένου καὶ ἐκείνην τὴν ἔσφαξε. Στὴ συνέχεια τρελλάθηκε καὶ ὁ ἴδιος καὶ καταδιωκόταν ἀπὸ τὶς ἐρινύες. Ἐπειτα αὐτὸς πού κυριεύθηκε ἀπὸ τόση τρέλλα ἔφυγε καὶ ἔσφαξε ἄλλον, καὶ παίρνει τὴ γυναῖκα του. Τί ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὶς συμφορὲς αὐτές; Γι' αὐτὸ τὰ λέγω αὐτὰ παρμένα ἀπὸ τοὺς μὴ Χριστιανούς, γιὰ νὰ πείσω τοὺς ἐθνικοὺς πῶσα κακά κατεῖχαν τὴν οἰκουμένη.

Ἄλλὰ, ἂν θέλετε, ἄς τὸ ἀποδείξω καὶ ἀπὸ τὰ δικά μας. «Θυσίασαν», λέγει, «τοὺς υἱοὺς καὶ τὶς θυγατέρες τοὺς στὰ εἰδωλα»¹⁶. Καὶ πάλι οἱ κάτοικοι τῶν Σοδόμων δὲν καταστράφηκαν γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο ἐπειδὴ ἐρωτεύονταν παιδιᾶ¹⁷. Ἄλλὰ πάλι στὴν ἀρχὴ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ δὲ χόρευε ἡ θυγατέρα τοῦ βασιλιᾶ στὴ διάρκεια τοῦ συμποσίου ἀνάμεσα σὲ μεθυσμένους ἀνθρώπους; Δὲ ζητοῦσε φόνο καὶ βραβεῖο γιὰ τὸ χορὸ

16. Ψαλμ. 105,37.

17. Βλ. Γεν. 19,4-30.

«Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου;» «Στυγητοί», φησί, «μισοῦντες ἀλλήλους». Ἀνάγκη γὰρ πάντως, ὅταν πάσας τῆ ψυχῇ ἐπαφῶμεν τὰς ἡδονάς, πολὺ τὸ μῖσος γίνεσθαι. Διὰ τί; Ὅτι οὐ μετὰ ἀρετῆς ἢ ἀγάπῃ, οὐδεὶς οὐδένα πλεονεκτεῖ. Ὅρα καὶ ὁ
 5 Παῦλος τί φησι· «μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε πλεονέκται, οὐ λοῖδοροι, οὐ μέθυσοι βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι. Καὶ ταῦτά τινες ἦτε». Ὅρας πῶς πᾶν κακίας εἶδος ἐπεπόλαζε, καὶ πολλή τις ἦν ἡ ἀχλύς, καὶ τὸ δίκαιον διεφθείρετο; Εἰ γὰρ οἱ προ-
 10 φητείας ἀπολαύοντες, καὶ τοσαῦτα ὁρῶντες γενόμενα κακὰ καὶ ἐν τοῖς πολεμίοις καὶ ἐν ἑαυτοῖς, ὅμως οὐκ ἠνείχοντο, ἀλλὰ μυρία καινὰ εἰργάζοντο, τί ἂν οἱ ἄλλοι;

Ἄλλὰ τις πάλιν παρ' αὐτοῖς παρθέτους γυμνὰς ἐκέλευε παλαίειν ἐπ' ὄψεσιν ἀνθρώπων. Πολλὰ ὑμῖν γένοιτο ἄγαθὰ, ὅτι
 15 οὐδὲ τὸ ρῆμα ἀκοῦσαι φέρετε· αὐτὸ δὲ τὸ πρᾶγμα οἱ φιλόσοφοι οὐκ ἠσχύνοντο. Ἐτερος δὲ τις φιλόσοφος, ὁ κορυφαῖος αὐτῶν, καὶ εἰς πολέμους αὐτὰς ἐξάγει καὶ κοινὰς εἶναι κελεύει, ὡς μαστροπὸς τις ὢν καὶ προαγωγός. «Ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες», φησὶν. Εἰ γὰρ οἱ φιλοσοφοῦντες παρ' αὐτοῖς τοιαῦτα ἐνομο-
 20 θέτουν, τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῶν μὴ φιλοσοφησάντων; εἰ οἱ τὸ γένειον ἔχοντες βαθὺ καὶ τὸν τρίβωνα ἀναβεβλημένοι τοιαῦτα λέγουσι, τί ἂν εἴποιμεν περὶ ἐτέρων; Οὐ διὰ τοῦτο γέγονεν ἡ γυνή, ἀνθρωπε, ὥστε κοινῇ πᾶσι προκεῖσθαι.

Ἦ πάντα ἀνατρέποντες ὑμεῖς· οἱ τοῖς μὲν ἄρρεσιν ὡς θη-
 25 λείαις μιγνύμενοι, τὰς δὲ θηλείας ὡς ἄνδρας εἰς πόλεμον ἐξάγοντες· τοῦτο γὰρ ἔργον τοῦ διαβόλου, τὸ πάντα συγχέειν καὶ ἀνατρέπειν, καὶ τὰ ἐξ ἀρχῆς τεθέντα ὄρια διασαλεύειν καὶ μεταίρειν ἃ Θεὸς ἔθετο τῇ φύσει. Τῇ μὲν γὰρ γυναικὶ τὸ οἰκουρεῖν μόνον ἔδωκεν ὁ Θεός, τῷ δὲ ἀνδρὶ τὰ δημόσια πράττειν· σὺ δὲ τὴν κε-

18. Βλ. Ματθ. 14,1-12.

19. Ψαλμ. 105,2.

20. Α' Κορ. 6,9.

21. Πρόκειται γιὰ τὸ Λυκούργο, τὸν γνωστὸ νομοθέτη τῆς Σπάρτης.

22. Πρόκειται γιὰ τὸν Πλάτωνα.

τὸ κεφάλι τοῦ προφήτη¹⁸; «Ποιός θὰ διηγηθεῖ τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου;»¹⁹. «Ἦμασταν μισητοί», λέγει, «καὶ μισοῦσαμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον». Γιατὶ ὅπωςδήποτε, ὅταν ἀφήσουμε στὴν ψυχὴ ὅλες τὶς ἡδονές, αὐξάνεται ἀναγκαστικὰ τὸ μίσος. Γιατί; Ἐπειδὴ ὅπου ἡ ἀγάπη εἶναι μαζὶ μὲ τὴν ἀρετὴ, κανεὶς δὲν ξεπερνᾷ κανέναν. Πρόσεχε καὶ ὁ Παῦλος τί λέγει· «μὴν πλανιέστε· οὔτε πόρνοι οὔτε εἰδωλολάτρεις οὔτε μοιχοὶ οὔτε θηλυπρεπεῖς οὔτε παιδεραστές οὔτε πλεονέκτες οὔτε ὑβριστές οὔτε μέθυσοι θὰ κληρονομήσουν τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Καὶ τέτοιοι ἦσασταν κάποτε μερικοί»²⁰. Βλέπεις πῶς ἐπικρατοῦσε κάθε εἶδος κακίας καὶ ἦταν πολλὴ ἡ ὁμίχλη καὶ διαφθειρόταν τὸ δίκαιο; Γιατί, ἂν ἐκεῖνοι ποὺ ἄκουαν τὶς προφητεῖες καὶ ἔβλεπαν νὰ γίνονται τόσα κακὰ καὶ στοὺς ἐχθροὺς καὶ στὸν ἑαυτό τους δὲ συγκρατοῦνταν, ἀλλὰ ἔκαναν ἄπειρα καινούρια πράγματα, τί θὰ ἔκαναν οἱ ἄλλοι;

Ἐνας ἄλλος πάλι ἀπ' αὐτοὺς πρόσταζε τὶς παρεθένες νὰ παλεύουν γυμνές μπροστὰ στοὺς ἄνδρες²¹. Εἶθε νὰ συμβοῦν σὲ σᾶς πολλὰ ἀγαθὰ, γιατί οὔτε τὸ λόγο ἀντέχετε ν' ἀκούσετε. Αὐτὸ ὅμως τὸ πράγμα οἱ φιλόσοφοι δὲν τὸ ντρέπονταν. Καὶ κάποιος ἄλλος, φιλόσοφος, ὁ κορυφαῖος ἀπ' αὐτοὺς, τὶς βγάζει ἀκόμη καὶ σὲ πολέμους καὶ προστάζει νὰ εἶναι κοινές, σὰν νὰ ἦταν κάποιος μαστροπὸς καὶ προαγωγὸς²². «Ζοῦσαμε μέσα στὴν κακία καὶ στὸ φθόνο», λέγει. Ἄν λοιπὸν οἱ φιλόσοφοί τους νομοθετοῦσαν αὐτά, τί θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε γιὰ τοὺς μὴ φιλοσόφους; Ἄν αὐτοὶ ποὺ ἔχουν τὴ βαθειὰ γενειάδα καὶ φοροῦν τὸν τρίβωνα λέγουν τέτοια πράγματα, τί θὰ λέγαμε γιὰ τοὺς ἄλλους; Δὲν ἔγινε γι' αὐτὸ ἡ γυναῖκα, ἄνθρωπε, ὥστε νὰ ἐκτίθεται δημόσια σὲ ὄλους.

Ὡ σεῖς, ποὺ τὰ πάντα ἀντιστρέφετε! ποὺ ἔρχεσθε σὲ μίξη μὲ τοὺς ἄνδρες σὰν νὰ εἶναι γυναῖκες καὶ ὀδηγεῖτε τὶς γυναῖκες σὰν νὰ εἶναι ἄνδρες στὸν πόλεμο. Γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τοῦ διαβόλου, τὸ νὰ συγχέει καὶ νὰ ἀντιστρέφει τὰ πάντα καὶ νὰ διασαλεύει καὶ νὰ μετακινεῖ τὰ ὄρια ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τέθηκαν καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἔθεσε ὁ Θεὸς στὴ φύση. Γιατί στὴ γυναῖκα ὁ Θεὸς ἔδωσε μόνο νὰ φροντίζει τὸ σπίτι, ἐνῶ στὸν ἄνδρα νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὰ δημόσια πράγματα. Ἐσὺ ὅμως κατεβάζεις τὴν κεφαλὴ

φαλήν εἰς τοὺς πόδας κατάγεις, καὶ τοὺς πόδας εἰς τὴν κεφαλὴν ἀνάγεις. Γυναῖκας ὀπλίζεις, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ; Τί δὲ ταῦτα λέγω; εἰσάγουσί τινα παρ' αὐτοῖς γυναῖκα καὶ παῖδας ἀνελοῦσαν, καὶ οὐκ αἰσχύνονται οὐδὲ ἐντρέπονται τοιαῦτα μυσαρὰ διηγήματα εἰς 5 τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀκοᾶς ἐμβάλλοντες.

«Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης», φησί, «καὶ ἡ φιланθρωπία ἐπεφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον, ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἀγίου, 10 οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἵνα, δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γεννηθῶμεν κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου». Τί ἔστι, «κατ' ἐλπίδα»; Τουτέστι, καθὼς ἠλπίσαμεν, οὕτως ἀπολαύσομεν· ἢ ὅτι ἤδη καὶ κληρονόμοι ἐστέ. «Πιστὸς ὁ λόγος». Ἐπειδὴ γὰρ περὶ μελλόντων 15 διελέχθη καὶ οὕτω παρόντων, ἐπήγαγε τὸ ἀξιόπιστον. Ἀληθῆ ταῦτά ἐστι, φησί, καὶ δῆλον ἐκ τῶν φθασάντων. Ὁ γὰρ τοσαύτης ἡμᾶς ἀνομίας ἀπαλλάξας καὶ τοσοῦτων κακῶν, εὐδελον ὅτι καὶ τῶν μελλόντων ἡμῖν μεταδώσει πάντως ἐπιμείνασι τῇ χάριτι· ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς κηδεμονίας ἅπαντα γίνεται.

20 5. Εὐχαριστῶμεν οὖν τῷ Θεῷ καὶ μηδὲν τοῖς ἄλλοις ὄνειδίζομεν, μηδὲν ἐγκαλῶμεν, ἀλλὰ παρακαλῶμεν μᾶλλον, εὐχόμεθα ὑπὲρ αὐτῶν, συμβουλεύομεν, παραινῶμεν, κἂν ὑβρίζωσι, κἂν λακτίζωσι· τοιοῦτοι γὰρ εἰσιν οἱ νοσοῦντες. Ἀλλ' οἱ πρὸς τὴν ὑγίαν ἐκείνων σπεύδοντες, πάντα φέρουσι, πάντα πράττουσι, 25 κἂν μηδὲν ἀνύωσιν, ἵνα μὴ ἑαυτοῖς ἐγκαλῶσιν ὡσπερ ἡμεληκόσιν. Ἦ οὐκ ἴστε ὅτι πολλάκις ἰατροῦ ἀπογνόοντος τοῦ κάμνοντος, ἕτερός τις φησι τῶν προσηκόντων πρὸς αὐτόν· θεραπείαν πάλιν πρόσαγε, καὶ μηδὲν ἐλλίπης, ἵνα μηδὲν ἑμαυτῷ ἐγκαλῶ, ἵνα μηδὲν μέμφωμαι, ἵνα μὴ κατηγορεῖν ἔχω ἑμαυτοῦ; Οὐχ ὀρᾶτε 30 πόσῃν οἱ προσήκοντες περὶ τοὺς ἐπιτηδείους ποιοῦνται τὴν πρό-

στά πόδια, και ανεβάσεις τὰ πόδια στὴν κεφαλή. Ὀπλίζεις τὶς γυναῖκες, καὶ δὲν ντρέπεσαι; Καὶ τί λέγω αὐτά; Παρουσιάζουν καὶ κάποια γυναῖκα τοὺς ποὺ σκότωσε ἀκόμη καὶ τὰ παιδιά της, καὶ δὲν αἰσχύνονται οὔτε ντρέπονται βάζοντας τέτοιες μυσαρὲς ιστορίες στὶς ἀκοὲς τῶν ἀνθρώπων.

«Ὅταν ὁμως», λέγει, «ἐμφανίσθηκε ἡ καλωσύνη καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Σωτήρα μας Θεοῦ, ὄχι ἀπὸ ἔργα δικαιοσύνης ποὺ κάναμε, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν εὐσπλαχνία του μᾶς ἔσωσε μὲ τὸ βάπτισμα τῆς ἀναγέννησης καὶ ἀνακαίνισης ποὺ χαρίζει τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο ἐξέχυσε πλούσια πάνω μας διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτήρα μας, γιὰ νὰ δικαιωθοῦμε μὲ τὴ δική του χάρη καὶ νὰ γίνουμε, σύμφωνα μὲ τὴν ἐλπίδα μας, κληρονόμοι τῆς αἰώνιας ζωῆς». Τί σημαίνει, «σύμφωνα μὲ τὴν ἐλπίδα μας»; Δηλαδή, ὅπως ἐλπίσαμε ἔτσι θ' ἀπολαύσουμε· ἢ ὅτι ἤδη εἶστε καὶ κληρονόμοι. «Εἶναι ἀξιόπιστα αὐτὰ τὰ λόγια». Ἐπειδὴ λοιπὸν μίλησε γιὰ πράγματα μελλοντικὰ καὶ ὄχι ἀκόμη παρόντα, πρόσθεσε τὸ ἀξιόπιστο. Εἶναι ἀληθινὰ αὐτά, λέγει, καὶ αὐτὸ φαίνεται ἀπ' αὐτὰ ποὺ προηγήθηκαν. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ μᾶς ἀπάλλαξε ἀπὸ τόση μεγάλη ἀνομία καὶ ἀπὸ τόσο πολλὰ κακά, εἶναι ὀλοφάνερο πῶς θὰ δώσει ὅπωςδήποτε καὶ τὰ μελλοντικὰ σὲ μᾶς ποὺ παραμείναμε στὴ χάρη του· γιὰτὶ ἀπὸ τὴν ἴδια πρόνοια γίνονται ὅλα.

5. Ἄς εὐχαριστοῦμε λοιπὸν τὸ Θεὸ καὶ ἄς μὴν ψέγουμε καθόλου τοὺς ἄλλους, καθόλου ἄς μὴν τοὺς κατηγοροῦμε, ἀλλὰ μᾶλλον ἄς τοὺς προτρέπουμε, ἄς προσευχόμαστε γι' αὐτούς, ἄς τοὺς συμβουλεύουμε, ἄς τοὺς παραινῶμε, εἴτε μᾶς ὑβρίζουν εἴτε μᾶς χλευάζουν, γιὰτὶ τέτοιοι εἶναι οἱ ἀσθενεῖς. Ὅσοι ὁμως τρέχουν γιὰ τὴν ὑγεία τῶν ἀσθενῶν ὑποφέρουν καὶ κάνουν τὰ πάντα, ἀκόμη κι ἂν δὲν κατορθῶνουν τίποτε, γιὰ νὰ μὴν κατηγοροῦν τὸν ἑαυτό τους γιὰ ἀδιαφορία. Ἡ δὲ γνωρίζετε ὅτι πολλὰς φορές ὅταν ἓνας γιατρὸς παραιτεῖται ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ κάποιος ἄλλος συγγενῆς τοῦ λέγει, 'συνέχισε τὴ θεραπεία καὶ μὴ σταματήσεις καθόλου, γιὰ νὰ μὴν κατηγορῶ τὸν ἑαυτό μου, γιὰ νὰ μὴ τὸν μέμφομαι, γιὰ νὰ μὴν μπορῶ νὰ πῶ τίποτε ἐναντίον μου'; Δὲ βλέπετε πόσο φροντίζουν οἱ συγγενεῖς γιὰ τοὺς δικούς τους; Πόσα κά-

νοιαν; πόσα ὑπὲρ τούτου πράττουσι, καὶ ἰατροὺς παρακαλοῦντες καὶ προσεδρεύοντες διαπαντός; Κἂν τούτους μιμώμεθα· καίτοι γε οὐχ ὑπὲρ τῶν ἴσων ἢ φροντίς.

Νῦν δὲ τὸ μὲν σῶμα κάμνοντος τοῦ παιδὸς οὐκ ἂν παραι-
 5 τήσαιτό τις καὶ μακρὰν ἀποδημίαν στείλασθαι, ὥστε λῦσαι τὴν νόσον, τῆς δὲ ψυχῆς κακῶς ἐχούσης, οὐδεὶς οὐδένα ποιεῖται λόγον, ἀλλὰ πάντες ἀναπεπτώκαμεν, πάντες ραθυμοῦμεν, πάντες ὀλιγωροῦμεν, καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς περιο-
 10 ῶντες ἀλισκομένους ἀπὸ τῆς νόσου ταύτης τῆς χαλεπῆς. Ἄλλ' ὅστερον λαμβάνομεν τὴν αἴσθησιν. Ἐννοήσατε ὡς αἰσχρὸν καὶ σφόδρα καταγέλαστον ὕστερον λέγειν, οὐ προσεδοκῶμεν, οὐκ ἠλπίζομεν τοῦτο ἔσεσθαι· οὐκ αἰσχρὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον. Εἰ γὰρ ἐν τῷ παρόντι βίῳ τῶν ἀνοήτων ἐστὶ τὸ τὰ μέλλοντα μὴ προορᾶν, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι, ὅτε καὶ
 15 ἀκούομεν νῦν πολλῶν συμβουλευόντων καὶ λεγόντων τὰ πρακτέα καὶ τὰ μὴ πρακτέα. Ἄντεχόμεθα τοίνυν τῆς ἐλπίδος ἐκείνης, φροντίζομεν τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσι παρακαλῶμεν, ὥστε χεῖρα ὀρέξαι. Μέχρι τίνος ράθυμοι; μέχρι τίνος ἀμελεῖς; μέχρι τίνος καταφρονοῦμεν ἑαυτῶν καὶ τῶν ὁμο-
 20 δούλων ἡμῶν; αὐτὸς πλουσίως ἐξέχεεν εἰς ἡμᾶς τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν.

Ἐννοήσωμεν τοίνυν ὅσην χάριν περὶ ἡμᾶς ἐνεδείξατο, καὶ τοσαύτην καὶ ἡμεῖς σπουδὴν ἐπιδειξώμεθα· μᾶλλον δὲ τοσαύτην μὲν οὐ δυνατόν, κἂν γοῦν ἐλάττονα. Ἄν γὰρ καὶ μετὰ τὴν χάριν
 25 ταύτην ὦμεν ἀναίσθητοι, μείζων ἡμῖν ἔσται ἡ κόλασις. «Εἰ μὴ ἦλθον», γάρ, φησί, «καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσιν». Ἄλλὰ μὴ γένοιτο ταῦτα περὶ ἡμῶν εἰπεῖν, ἀλλὰ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἡγαπηκόσιν αὐτὸν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
 30 ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

νουν γι' αυτό, και γιατρούς παρακαλοῦν και κάθονται κοντά τους διαρκῶς; Τουλάχιστον αὐτοὺς ἄς μιμούμαστε, ἂν και βέβαια ἡ φροντίδα δὲν εἶναι γιὰ ἴδια πράγματα.

Τώρα ὅμως, ὅταν τὸ παιδί εἶναι ἄρρωστο στὸ σῶμα δὲ θὰ ἀρνηθεῖ κανεὶς νὰ τὸ στείλει σὲ μακρινὸ ταξίδι γιὰ νὰ θεραπεύσει τὴν ἀρρώστια του. Ὅταν ὅμως πᾶσχει ἡ ψυχὴ, κανεὶς δὲ φροντίζει καθόλου γι' αὐτήν, ἀλλὰ ὅλοι χάνουμε τὸ θάρρος, ὅλοι ἀδιαφοροῦμε, ὅλοι ὀλιγωροῦμε, ἂν και βλέπουμε τὰ παιδιά, τὶς γυναῖκες και μᾶς τοὺς ἴδιους νὰ κυριευόμαστε ἀπὸ τὴ φοβερὴ αὐτὴ ἀρρώστια. Ἀλλὰ ἀργότερα αἰσθανόμαστε τὸ πράγμα. Σκεφθεῖτε πόσο αἰσχρὸ και πόσο πολὺ καταγέλαστο εἶναι νὰ λέμε ἀργότερα, 'δὲν περιμέναμε, δὲν ἐλπίζαμε νὰ συμβεῖ αὐτό'. Και δὲν εἶναι μόνο αἰσχρὸ ἀλλὰ και ἐπικίνδυνο. Γιατί, ἂν στὴν παρούσα ζωὴ εἶναι γνώρισμα τῶν ἀνόητων ἀνθρώπων τὸ νὰ μὴν προβλέπουν τὰ μελλοντικά, πολὺ περισσότερο θὰ συμβεῖ αὐτὸ στὴ μέλλουσα ζωὴ, τὴ στιγμὴ πού ἀκοῦμε τώρα πολλοὺς νὰ μᾶς συμβουλεύουν και νὰ λένε αὐτὰ πού πρέπει και αὐτὰ πού δὲν πρέπει νὰ κάνουμε. Ἄς εἴμαστε λοιπὸν κυριευμένοι ἀπὸ τὴν ἐλπίδα αὐτὴ, ἄς φροντίζουμε γιὰ τὴ σωτηρία μας, ἄς παρακαλοῦμε γιὰ ὅλα τὸ Θεό, ὥστε νὰ μᾶς βοηθήσει. Μέχρι πότε θὰ εἴμαστε ράθυμοι; μέχρι πότε ἀδιάφοροι, μέχρι πότε θὰ περιφρονοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας και τοὺς συνανθρώπους μας; Αὐτὸς σκόρπισε πλούσια πάνω μας τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἄς κατανοήσουμε λοιπὸν πῶση χάρη φανέρωσε γιὰ μᾶς και ἄς δείξουμε και ἐμεῖς τόσο ἐνδιαφέρον· ἢ καλύτερα τόσο δὲν εἶναι δυνατό, τουλάχιστο μικρότερο. Γιατί, ἂν και μετὰ τὴ χάρη αὐτὴ παραμείνουμε ἀναίσθητοι, θὰ εἶναι μεγαλύτερη ἡ τιμωρία μας. «Ἄν δὲν εἶχα ἔρθει», λέγει, «και ἂν δὲν τοὺς εἶχα μιλήσει, δὲ θὰ εἶχαν ἁμαρτία· τώρα ὅμως δὲν ἔχουν καμμιά δικαιολογία»²³. Εἶθε ὅμως νὰ μὴ γίνεῖ νὰ πεῖ αὐτὰ γιὰ μᾶς, ἀλλ' εὐχομαι ν' ἀξιωθοῦμε ἐμεῖς τὰ ἀγαθὰ πού ἔχει ὑποσχεθεῖ γιὰ ἐκείνους πού τὸν ἀγαποῦν μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα και συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη και ἡ τιμὴ, τώρα και πάντοτε και στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Σ'

(Τίτ. 3,8-15)

«Καὶ περὶ τούτων βούλομαί σε διαβεβαιουῖσθαι, ἵνα φρον-
τίζωσι καλῶν ἔργων προΐστασθαι οἱ πεπιστευκότες τῷ
Θεῷ. Ταῦτά ἐστι καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις.
Μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας καὶ ἔρεις καὶ μάχας
5 νομικὰς περιίστασο· εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι. Αἰρε-
τικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν νοθεσίαν καὶ δευτέραν παραι-
τοῦ· εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος καὶ ἀμαρτάνει, ὧν
αὐτοκατᾶκριτος»

1. Εἰπὼν περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ περὶ τῆς ἀφά-
10 του᾽ αὐτοῦ περὶ ἡμᾶς κηδεμονίας, καὶ τίνας ὄντας ἡμᾶς, τίνας εἴρ-
γάσατο, ἐπήγαγε καὶ φησι· «καὶ περὶ τούτων βούλομαί σε διαβε-
βαιουῖσθαι, ἵνα φροντίζωσι καλῶν ἔργων προΐστασθαι οἱ πεπι-
στευκότες τῷ Θεῷ»· τουτέστι, ταῦτα διαλέγεσθαι καὶ ἀπὸ τού-
των προτρέπειν ἐπὶ ἐλεημοσύνην. Οὐ γὰρ μόνον πρὸς ταπεινο-
15 φροσύνην ἡμῖν τὰ εἰρημένα ἀρμόσει καὶ πρὸς τὸ μὴ ἐπαίρεσθαι
καὶ ὄνειδίζειν ἑτέροις, ἀλλὰ καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν ἄλλην ἀρετὴν.
Οὕτω γοῦν καὶ πρὸς Κορινθίους διαλεγόμενός φησι· «γινώσκετε
ὅτι ὁ Κύριος ἐπτώχευσε πλούσιος ὧν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου
πτωχείᾳ πλουτήσωμεν». Ἐννοήσας τοῦ Θεοῦ τὴν κηδεμονίαν
20 καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, ἐπὶ τὴν ἐλεημοσύ-
νην αὐτοὺς προτρέπει, οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ παρέργως· ἀλλὰ τί;
«Ἴνα φροντίζωσι», φησί, «καλῶν ἔργων προΐστασθαι»· τουτέ-
στι, καὶ ἀδικουμένοις βοηθεῖν, μὴ χρήμασι μόνον, ἀλλὰ καὶ προ-
στασίαις, καὶ χήραις ἐπαμύνειν καὶ ὄρφανοῖς, καὶ πάντας τοὺς
25 κακῶς πάσχοντας ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστᾶν· τοῦτο γὰρ ἐστι, «κα-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Σ'

(Τίτ. 3, 8-15)

«Καὶ αὐτὰ τὰ λόγια θέλω νὰ διαβεβαιώνεις, ὥστε ὅσοι ἔχουν πιστέψει στὸ Θεὸ νὰ φροντίζουν νὰ πρωτοστατοῦν σὲ καλὰ ἔργα. Αὐτὰ εἶναι τὰ καλὰ καὶ τὰ ὠφέλημα στοὺς ἀνθρώπους. Καὶ νὰ ἀποφεύγεις τὶς ἀνόητες ἀναζητήσεις καὶ τὶς γενεαλογίες καὶ τὶς φιλονεικίες καὶ τὶς διαμάχες γιὰ τὸ νόμο, γιατί εἶναι ἀνωφελεῖς καὶ μάταιες. Τὸν αἰρετικὸ ἀνθρώπο μετὰ τὴν πρώτη καὶ τὴ δεύτερη νοουθεσία νὰ τὸν ἀφήνεις, γνωρίζοντας ὅτι αὐτὸς ἔχει διαστραφεῖ καὶ ἀμαρτάνει, καταδικάζοντας ἔτσι ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του».

1. Ἄφοῦ μίλησε γιὰ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνέκφραστη πρόνοιά του γιὰ μᾶς, καὶ ἀφοῦ εἶπε ποιοὶ ἤμασταν ἐμεῖς καὶ ποιούς μᾶς ἔκανε, προσθέτει καὶ λέγει· «καὶ αὐτὰ τὰ λόγια θέλω νὰ διαβεβαιώνεις ἐσύ, ὥστε ὅσοι ἔχουν πιστέψει στὸ Θεὸ νὰ φροντίζουν νὰ πρωτοστατοῦν σὲ καλὰ ἔργα». Δηλαδή, αὐτὰ πρέπει νὰ λέγεις καὶ ἀπ' αὐτὰ νὰ τοὺς προτρέπεις γιὰ ἐλεημοσύνη. Γιατὶ τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶναι κατάλληλα μόνο γιὰ ἐλεημοσύνη καὶ νὰ μὴν ὑπερηφανευόμαστε καὶ νὰ μὴν κακολογοῦμε τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε ἄλλη ἀρετή. Ἔτσι λοιπὸν μιλώντας καὶ στοὺς Κορινθίους λέγει· «γνωρίζετε, ὅτι ὁ Κύριος ἦταν πλούσιος καὶ ἔγινε φτωχός, γιὰ νὰ πλουτίσουμε ἐμεῖς μὲ τὴ δική του φτώχεια»¹. Ἄφοῦ θυμήθηκε τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ὑπερβολικὴ φιλανθρωπία του, τοὺς προτρέπει νὰ κάνουν τὴν ἐλεημοσύνη, ὄχι ἔτσι ἀπλῶς καὶ σὰν πάρεργο, ἀλλὰ τί; «Γιὰ νὰ φροντίζουν», λέγει, «νὰ πρωτοστατοῦν σὲ καλὰ ἔργα». Δηλαδή, καὶ τοὺς ἀδικημένους νὰ βοηθοῦν ὄχι μόνο μὲ χρήματα, ἀλλὰ καὶ μὲ προστασία, καὶ τὶς χῆρες καὶ τὰ ὄρφανὰ νὰ βοηθοῦν, καὶ ὄλους ὄσους ὑποφέρουν νὰ προστατεύουν, γιατί αὐτὸ σημαίνει

λῶν ἔργων προΐστασθαι». «Ταῦτα γάρ ἐστι», φησί, «καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις».

«Μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας καὶ ἔρεις καὶ μάχας νομικὰς περιίστασο· εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι». Τί ποτε βούλονται αἱ γενεαλογίαι; καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ τίθησι τοῦτο λέγων· «μύθους καὶ γενεαλογίας ἀπεράντους». Τάχα καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ αἰνιττόμενος Ἰουδαίους, οἱ μέγα φρονοῦντες ἐπὶ τῷ πρόγονον ἔχειν τὸν Ἀβραάμ, τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἡμέλουν. Διὰ τοῦτο καὶ «μωρὰς» αὐτὰς καλεῖ καὶ «ἀνω-
10 φελεῖς»· μωρίας γὰρ ἐπὶ ἀνωφελέσι πράγμασι τὸ θαρρεῖν.

Ἔρεις δέ, φησί, τὰς πρὸς τοὺς αἰρετικούς, ἵνα μὴ κάμνω-
μεν εἰκῆ, ὅταν μηδὲν ἢ κέρδος· τὸ γὰρ τέλος αὐτῶν οὐδέν. Ὅταν γὰρ ἢ τις διεστραμμένος, καὶ μηδ', ἂν ὀτιοῦν γένηται, προηρημέ-
νος μεταθέσθαι τὴν γνώμην, τίνος ἔνεκεν εἰκῆ κάμνεις κατὰ πε-
15 τρῶν σπειρῶν, δέον πονεῖν τὸν καλὸν τοῦτον πόνον εἰς τοὺς σούς, τὰ περὶ ἐλεημοσύνης αὐτοῖς διαλεγόμενος καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς; Πῶς οὖν ἐτέρωθί φησι, «μὴ ποτε δῶ αὐτοῖς ὁ Θεὸς με-
τάνοιαν», ἐνταῦθα δέ, «αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν νουθε-
σίαν καὶ δευτέραν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος
20 καὶ ἀμαρτάνει ὧν αὐτοκατάκριτος»; Ἐκεῖ μὲν περὶ τῆς τῶν ἐλ-
πίδα ἐχόντων διορθώσεώς φησι, καὶ περὶ τῶν ἀντιδιατιθεμένων ἀπλῶς· ὅταν δὲ δῆλος ἢ πᾶσι καὶ φανερός, τίνος ἔνεκεν πυκτεύ-
εις εἰκῆ; τί τὸν ἀέρα δέρεις; Τί ἐστίν, «ὧν αὐτοκατάκριτος»; Οὐ γὰρ ἔχει εἰπεῖν, ὅτι οὐδεὶς εἶπεν, οὐδεὶς ἐνουθέτησεν. Ὅταν οὖν
25 μετὰ τὴν παραίνεσιν ὁ αὐτὸς ἐπιμένῃ, αὐτοκατάκριτος γίνεται.

«Ὅταν πέμψω Ἀρτεμᾶν πρὸς σὲ ἢ Τυχικόν, σπούδασον ἐλθεῖν πρὸς με εἰς Νικόπολιν». Τί λέγεις; ἐπιστήσας αὐτὸν τῇ Κρήτῃ, πάλιν καλεῖς πρὸς σεαυτόν; Οὐκ ἀπάγων αὐτὸν τῆς σχολῆς ἐκείνης, ἀλλὰ πλέον ρυθμίζων. Ὅτι γὰρ οὐχ ὥστε περιάγειν

2. Α' Τιμ. 1,4.

3. Β' Τιμ. 2,25.

τό, «νά πρωτοστατοῦν σέ καλά ἔργα». «Αὐτά», λέγει, εἶναι «τὰ καλά καὶ τὰ ὠφέλιμα στοὺς ἀνθρώπους».

«Καὶ ν' ἀποφεύγεις τὶς ἀνόητες ἀναζητήσεις καὶ τὶς γενεαλογίες καὶ τὶς φιλονεικίες καὶ τὶς διαμάχες γιὰ τὸ νόμο, γιατί εἶναι ἀνωφελεῖς καὶ μάταιες». Τί δηλαδή θέλουν οἱ γενεαλογίες; Γιατί καὶ στὴν ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Τιμόθεο τὸ ἀναφέρει αὐτὸ λέγοντας· «μύθους καὶ ἀπέραντες γενεαλογίες»². Ἴσως καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ νὰ ἐννοεῖ τοὺς Ἰουδαίους, πὺ ὑπερηφανεύονταν γιὰ τὸ ὅτι εἶχαν πρόγονό τους τὸν Ἀβραὰμ καὶ ἀδιαφοροῦσαν γιὰ τὰ δικά τους. Γι' αὐτὸ τὶς ὀνομάζει καὶ «ἀνόητες» καὶ «ἀνωφελεῖς»· γιατί τὸ νὰ πιστεύει κανεὶς σὲ πράγματα πὺ δὲν ὠφελοῦν εἶναι ἀπόδειξη ἀνοησίας.

Φιλονεικίες ἐννοεῖ αὐτὲς μὲ τοὺς αἰρετικούς, γιὰ νὰ μὴν κουραζόμαστε στὰ χαμένα, ὅταν δὲν ὑπάρχει κανένα κέρδος, ἀφοῦ τὸ τέλος τους εἶναι τὸ τίποτε. Γιατί, ὅταν κάποιος εἶναι διεστραμμένος καὶ προδιατεθειμένος, νὰ μὴν ἀλλάξει καθόλου τὴ γνώμη του, ὅ,τι καὶ ἂν γίνεῖ, γιὰ ποιὸ λόγο κουράζεσαι ἄσκοπα σπέρνοντας ἐπάνω σὲ πέτρες, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ διαθέτεις τὸν καλὸ αὐτὸν κόπο στοὺς δικούς σου, μιλώντας σ' αὐτοὺς γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη καὶ τὶς ἄλλες ἀρετές; Πῶς λοιπὸν λέγει ἀλλοῦ, «μῆπως τοὺς δώσει κάποτε ὁ Θεὸς μετάνοια»³, καὶ ἐδῶ, «τὸν αἰρετικὸ ἄνθρωπο μετὰ τὴν πρώτη καὶ τὴ δεύτερη νουθεσία ἀφηνέ τον, γνωρίζοντας ὅτι ἔχει διαστραφεῖ αὐτὸς καὶ ἀμαρτάνει, καταδικάζοντας ἔτσι ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του»; Ἐκεῖ μιλάει γι' αὐτοὺς πὺ ἔχουν κάποια ἐλπίδα γιὰ διόρθωση καὶ γι' αὐτοὺς πὺ ἀπλῶς ἔχουν ἀντίθετη γνώμη. Ὅταν ὅμως εἶναι φανερὸς καὶ γνωστὸς σὲ ὅλους, γιὰ ποιὸ λόγο ἀγωνίζεσαι ἄδικα; γιατί χτυπᾶς τὸν ἀέρα; Τί σημαίνει, «καταδικάζοντας ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του»; Δὲν μπορεῖ δηλαδή νὰ πεῖ, 'κανεὶς δὲ μοῦ μίλησε, κανεὶς δὲ μὲ συμβούλευσε'. Ὅταν λοιπὸν μετὰ τὴ συμβουλή ὁ ἴδιος ἐπιμένει, τότε καταδικάζει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του.

«Ὅταν σοῦ στείλω τὸν Ἀρτεμᾶ ἢ τὸν Τυχικό, φρόντισε νὰ μὲ συναντήσεις στὴ Νικόπολη». Τί λέγεις; Τὸν ἐγκατέστησες στὴν Κρήτη καὶ τὸν καλεῖς πάλι κοντά σου; Ὅχι γιὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ ἔργο ἐκεῖνο, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν συμβουλέψει πε-

αὐτὸν καὶ πανταχοῦ ἔχειν ἀκολουθοῦντα καλεῖ πρὸς ἑαυτόν, ἄκουσον τί φησιν· «ὅτι ἐκεῖ κέκρικα παραχειμάσαι». Ἡ δὲ Νικόπολις τῆς Θράκης ἐστὶ. «Ζηνᾶν τὸν νομικὸν καὶ Ἀπολλῶ σπουδαίως πρόπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπη»· αὐτοὶ δὲ οὐδέπω 5 τῶν ἐγχειρισθέντων ἦσαν, ἀλλὰ τῶν συνόντων αὐτῶ· σφοδρότερος δὲ ἦν ὁ Ἀπολλῶς, δυνατὸς ὢν ἐν ταῖς Γραφαῖς, καὶ ἀνὴρ λόγιος. Εἰ τοίνυν νομικὸς ἦν ἐκεῖνος, οὐκ ἔδει παρ' ἐτέρων αὐτόν, φησί, τρέφεσθαι. Ἀλλὰ νομικὸν ἐνταῦθά φησι τὸν τῶν ἰουδαϊκῶν νόμων ἔμπειρον· ὡσεὶ ἔλεγεν, ἐν πάσῃ ἀφθονίᾳ αὐτοὺς κα- 10 τάστησον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπη. «Μανθανέτωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων προΐστασθαι εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας, ἵνα μὴ ὦσιν ἄκαρποι. Ἀσπάζονται σε οἱ μετ' ἐμοῦ πάντες· ἄσπασαι τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πίστει». Ἦτοι τοὺς αὐτὸν φιλοῦντάς φησιν, ἢ τοὺς πιστοὺς ἄνδρας. «Ἡ χάρις μετὰ πάν- 15 των ὑμῶν. Ἀμήν».

2. Πῶς οὖν αὐτῶ κελεύεις τοὺς ἀντιλέγοντας ἐπιστομίζειν, εἰ περιστάναι τούτους δεῖ, ὅταν ἐπὶ λύμῃ πάντα ποιῶσιν ἑαυτῶν; Φησὶ δὲ προηγουμένως ἐπὶ τῷ ἐκείνων κέρδει μηδέποτε τοῦτο ποιεῖν· οὐδὲ γὰρ ἂν κερδάνειάν ποτε, ἅπαξ διεστραμμένοι τὴν 20 γνώμην. Εἰ μὲν γὰρ ἐτέροις λυμαίνοιντο, διεστάναι χρὴ καὶ μάχεσθαι καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀνδρείας περιστασθαι· εἰ δὲ εἰς ἀνάγκην κατασταίῃς, ὀρῶν ἐτέρους διαφθειρομένους, μὴ σίγα, ἀλλ' ἐπιστόμιζε, τῶν μελλόντων ἀπόλλυσθαι κηδόμενος. Ὁ- 25 λως δὲ οὐκ ἔστι τὸν σπουδὴν ἔχοντα καὶ βίον ὀρθόν, μάχης ἀνέχεσθαι. Πλήν, ὡς εἶπον, οὕτω ποιεῖ· ἀπὸ γὰρ ἀργίας καὶ τῆς περιττῆς φιλοσοφίας τὸ πρᾶγμα γίνεται, τὸ περὶ τὰ ρήματα ἡσυχολῆσθαι μόνον. Καὶ γὰρ περιττὰ φθέγγεσθαι πολλὴ ζημία, δέον ἢ διδάσκειν ἢ εὐχεσθαι ἢ εὐχαριστεῖν. Οὐδὲ γὰρ χρημάτων μὲν

4. Νικόπολη· ἡ πόλις βρίσκεται στὴν Ἠπειρο καὶ ὄχι στὴ Θράκη.

5. Βλ. Πράξ. 18.24.

6. Τίτ. 1.11.

ρισσότερο. "Οτι δὲν τὸν καλεῖ κοντά του γιὰ νὰ τὸν ἔχει παντοῦ ὅπου πηγαίνει ἀκόλουθό του, ἄκουσε τί λέγει· «γιατὶ ἐκεῖ ἀποφάσισα νὰ περάσω τὸ χειμῶνα». Ἡ Νικόπολη ὅμως βρίσκεται στὴ Θράκη⁴. «Τὸν Ζηναῖ τὸν νομικὸ καὶ τὸν Ἀπολλῶ νὰ τοὺς κατευοδώσεις μὲ κάθε φροντίδα, γιὰ νὰ μὴν τοὺς λείψει τίποτε στὸ ταξίδι τους». Αὐτοὶ δὲν εἶχαν ἀναλάβει ἀκόμη ἐκκλησίες, ἀλλ' ἦταν ἀπὸ τοὺς συντρόφους τοῦ Παύλου· περισσότερο δραστήριος ἦταν ὁ Ἀπολλῶς, ἀφοῦ ἦταν δυνατὸς στὶς Γραφὲς καὶ καλὸς ρήτορας⁵. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνος ἦταν νομικὸς, δὲν ἔπρεπε, λέγει, νὰ τρέφεται ἀπὸ ἄλλους. Νομικὸ ὅμως ἐδῶ ἐννοεῖ τὸ γνῶστη τῶν ἰουδαϊκῶν νόμων. Εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε· νὰ τοὺς ἐφοδιάσεις πλουσιοπάροχα, ὥστε νὰ μὴν τοὺς λείψει τίποτε. «Ἐὰς μαθαίνουν καὶ οἱ δικοὶ μας νὰ πρωτοστατοῦν σὲ καλὰ ἔργα στὶς ἐπείγουσες ἀνάγκες, γιὰ νὰ μὴν εἶναι ἄκαρποι. Σὲ χαιρετοῦν ὅλοι ὅσοι εἶναι μαζί μου. Χαιρέτησε τοὺς πιστοὺς ποὺ μᾶς ἀγαποῦν». Ἐννοεῖ αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγαποῦν ἢ τοὺς πιστοὺς. «Ἡ χάρις νὰ εἶναι μαζί μὲ ὅλους σας. Ἀμήν».

2. Πῶς λοιπὸν τὸν προστάζει νὰ κλείνει τὸ στόμα ἐκείνων ποὺ ἀντιλέγουν⁶, ἂν πρέπει νὰ τοὺς ἀποφεύγει αὐτούς, ὅταν τὰ κάνουν ὅλα γιὰ τὴν καταστροφή τους; Λέγει ὅμως προηγουμένως, ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἀποβλέποντας σὲ δικό τους κέρδος· γιατί δὲ θὰ κέρδιζαν ποτέ, ἀφοῦ εἶναι μιὰ γιὰ πάντα διεστραμμένοι στὴ γνώμη. Ἐὰν ὅμως καταστρέφουν ἄλλους, πρέπει νὰ διαφωνεῖς καὶ νὰ τοὺς πολεμεῖς καὶ ν' ἀντιστέκεσαι πρὸς αὐτοὺς μὲ πολλή δύναμη· καὶ ἂν βρεθεῖς σὲ ἀνάγκη, βλέποντας ἄλλους νὰ διαφθείρονται, νὰ μὴ σιωπᾶς, ἀλλὰ νὰ τοὺς ἀποστομῶνεις, φροντίζοντας ἔτσι γιὰ ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ καταστραφοῦν. Καὶ γενικὰ δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀνέχεται τίς διαμάχες ἐκεῖνος ποὺ δείχνει πολλή φροντίδα καὶ ἔχει σωστὸ τρόπο ζωῆς. Ἀλλά, ὅπως εἶπα, ἔτσι νὰ κάνεις· γιατί ἀπὸ τὴν ἀργία καὶ τὴν περιττὴ φιλοσοφία φθάνει κανεὶς ν' ἀσχολεῖται μόνο μὲ τὰ ὀνόματα. Γιατὶ πραγματικὰ τὰ περιττὰ λόγια εἶναι μεγάλη ζημία, ἐνῶ πρέπει ἢ νὰ διδάσκουμε ἢ νὰ προσευχόμεσθε ἢ νὰ εὐχαριστοῦμε. Οὐτε πρέπει ν' ἀποφεύγουμε βέβαια τὰ χρήματα, ὄχι ὅμως

φείδεσθαι ὀφείλομεν, ρημάτων δὲ οὐ· ἀλλὰ μάλιστα τούτων ἢ ἐκείνων, καὶ μὴ ἀπλῶς πᾶσιν ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι.

Τί ἐστίν, «ἵνα φροντίζωσι καλῶν ἔργων προΐστασθαι»; Ἴνα μὴ περιμένωσι τοὺς δεομένους ἐλθεῖν πρὸς αὐτούς, ἀλλὰ 5 καὶ αὐτοὶ περιεργάζονται τοὺς δεομένους τῆς αὐτῶν βοήθειας· ὁ γὰρ φροντίζων, οὕτω φροντίζει· οὕτω γὰρ μάλιστα καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς τοῦτο ἐργάζεται. Καὶ γὰρ ἐν οἷς εὖ ποιοῦσι πρόσοδον καὶ κέρδος φέρει τὸ γινόμενον· παρρησίαν γὰρ δίδω-
σιν αὐτοῖς πρὸς τὸν Θεόν. Ἐκεῖ δὲ τῆς μάχης τέλος οὐδέν. Τὸν 10 ἀδιόρθωτον οὖν λέγει αἰρετικόν. Ὡσπερ γὰρ τὸ τοὺς ἐλπίδας ἔχοντας μεταβολῆς παρορᾶν, νωθείας, οὕτω τὸ τοὺς ἀνίατα νοσοῦντας θεραπεύειν, ἀνοίας καὶ τῆς ἐσχάτης παραπληξίας· θρασυτέρους γὰρ ἐργαζόμεθα ἐκείνους. «Μανθανέτωσαν δέ», φησί, «καὶ οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων προΐστασθαι εἰς τὰς ἀναγκαίας 15 χρείας, ἵνα μὴ ὦσιν ἄκαρποι».

Ὅρᾳς ὅτι αὐτῶν φροντίζει μᾶλλον ἢ τῶν λαμβανόντων; Ἐνῆν γὰρ ἴσως πολλαχόθεν τούτους προπέμψαι, ἀλλὰ τῶν ἡμετέρων, φησί, φροντίζω. Τί γὰρ ὄφελος, εἶπέ μοι; Εἰ γὰρ θησαυροὺς ἀνορύττοντες ἔτρεφον τοὺς διδασκάλους ἕτεροι, τούτοις οὐ-
20 δὲν οὐδέπω κέρδος ἦν· ἄκαρποι γὰρ ἔμενον. Τί οὖν, εἶπέ μοι; οὐκ ἠδύνατο ὁ Χριστὸς ὁ ἀπὸ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους, καὶ ἀπὸ ἑπτὰ τετρακισχιλίους θρέψας, θρέψαι ἑαυτὸν καὶ τοὺς συνόντας αὐτῷ; τίνος οὖν ἔνεκεν ὑπὸ γυναικῶν ἐτρέφετο («ἠκολούθουν γὰρ αὐτῷ», φησί, «γυναῖκες, αἵτινες διηκόνουν αὐτῷ»); 25 Διδάσκων ἡμᾶς ἄνωθεν, ὅτι τῶν εὖ ποιούντων φροντίζει.

Οὐκ ἠδύνατο ὁ Παῦλος ὁ καὶ ἑτέροις ἐπαρκῶν διὰ τῶν ἑαυτοῦ χειρῶν, μηδαμόθεν λαμβάνειν; Ἀλλ' ὄρᾳς αὐτὸν καὶ λαμβάνοντα καὶ αἰτοῦντα· καὶ ἄκουσον, διὰ τί «ζητῶ» γάρ, φησίν, «οὐ τὸ δόμα, ἀλλὰ τὸν καρπὸν τὸν πλεονάζοντα εἰς λόγον 30 οὐμῶν». Καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν δέ, ὅτε τὰ αὐτῶν ἅπαντα πιπρά-

καὶ τὰ λόγια, ἀλλὰ περισσότερο τὰ λόγια ἀπὸ τὰ χρήματα, καὶ νὰ μὴν παραδίδουμε χωρὶς λόγο τὸν ἑαυτὸ μας σὲ ὄλους.

Τί σημαίνει, «γιὰ νὰ φροντίζουν νὰ πρωτοστατοῦν σὲ καλὰ ἔργα»; Νὰ μὴν περιμένουν ὅσους ἔχουν ἀνάγκη νὰ ἔρθουν σ' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ ἐκείνους πὺ χρειάζονται τὴ βοήθειά τους. Γιατὶ αὐτὸς πὺ φροντίζει, ἔτσι φροντίζει· καὶ ἔτσι μάλιστα θὰ κάμει αὐτὸ τὸ πράγμα μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον. Γιατὶ πραγματικὰ μὲ ὅσα εὐεργετεῖ δὲν ὠφελεῖ καὶ δὲν παρέχει κέρδος σ' ἐκείνους πὺ εὐεργετοῦνται τόσο, ὅσο σ' αὐτούς πὺ εὐεργετοῦν· γιατί τοὺς δίνει παρρησία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖ ὅμως δὲν ὑπάρχει κανένα τέλος τῆς μάχης. Τὸν ἀδιόρθωτο λοιπὸν ὀνομάζει αἰρετικό. Ὅπως δηλαδὴ τὸ νὰ παραβλέπουμε ὅσους ἔχουν ἐλπίδα γιὰ κάποια μεταβολὴ εἶναι ἀπόδειξη ὀκνηρίας, ἔτσι τὸ νὰ θεραπεύουμε ὅσους πάσχουν ἀπὸ ἀνίατες ἀσθένειες εἶναι ἀπόδειξη ἀνοησίας καὶ τῆς χειρότερης παραφροσύνης. Γιατὶ ἔτσι τοὺς κάνουμε θρασύτερους. «Καὶ ὡς μαθαίνουν», λέγει, «καὶ οἱ δικοὶ μας νὰ πρωτοστατοῦν σὲ καλὰ ἔργα στὶς ἀναγκαῖες περιπτώσεις, γιὰ νὰ μὴν εἶναι ἄκαρποι».

Βλέπεις ὅτι φροντίζει περισσότερο γι' αὐτούς παρὰ γιὰ ἐκείνους πὺ παίρνουν; Γιατὶ μπορούσε ἴσως νὰ τοὺς στείλει ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους· ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς δικούς μας, λέγει, φροντίζω. Ποιὸ λοιπὸν, πές μου, εἶναι τὸ ὄφελος; Ἄν δηλαδὴ ἄλλοι βγάζοντας θησαυροὺς ἔτρεφαν τοὺς διδασκάλους, αὐτοὶ δὲν εἶχαν κανένα κέρδος, γιατί ἔμεναν ἄκαρποι. Τί λοιπὸν, πές μου, δὲν μπορούσε ὁ Χριστός, πὺ ἔθρεψε ἀπὸ πέντε ἄρτους πέντε χιλιάδες ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ ἑπτὰ τέσσερις χιλιάδες, νὰ θρέψει τὸν ἑαυτὸ του καὶ ὅσους ἦταν μαζί του; Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν τρέφονταν ἀπὸ γυναῖκες; (γιατὶ λέγει, «τὸν ἀκολουθοῦσαν γυναῖκες, πὺ τὸν ὑπηρετοῦσαν»⁷). Γιὰ νὰ μᾶς διδάξει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι φροντίζει γι' αὐτούς πὺ εὐεργετοῦν.

Δὲν μπορούσε ὁ Παῦλος, πὺ μὲ τὰ δικά του χέρια ἱκανοποιούσε πλήρως καὶ τὶς ἀνάγκες ἄλλων, νὰ μὴ παίρνει ἀπὸ πουθενά; Τὸν βλέπεις ὅμως καὶ νὰ παίρνει καὶ νὰ ζητάει. Καὶ ἄκουσε τὸ γιατί· «δὲν ἐπιζητῶ», λέγει, «τὰ δῶρα, ἀλλὰ τοὺς καρποὺς πὺ πληθαίνουν γιὰ λογαριασμὸ σας»⁸. Καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ

σκοντες ἐτίθεσαν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων, ὁρᾷς τοὺς ἀποστόλους αὐτῶν φροντίζοντας μᾶλλον, ἢ τῶν λαμβανόντων. Εἰ γὰρ ὅπωςδὴποτε μόνον τῶν πενήτων ἐφρόντιζον, οὐδένα ἂν λόγον ὑπὲρ τῆς Σαπφείρας καὶ τοῦ Ἀνανία ἐποιήσαντο, ἥνικα 5 ἐνοσφίσαντο τὰ χρήματα, οὐκ ἂν διετάξατο Παῦλος λέγων· «μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης». Τί λέγεις, Παῦλε; ἐμποδίζεις τοῖς πένησιν; Οὐ, φησὶν· οὐ γὰρ τὸ ἐκείνων ὀρῶ, ἀλλὰ τὸ τῶν διδόντων.

Ἦνικα δὲ καὶ τὸν προφήτην, ἥνικα τῷ Ναβουχοδονόσορ 10 συνεβούλευε τὴν ἀρίστην ἐκείνην γνώμην, οὐχὶ τῶν πενήτων μόνον φροντίζοντα· οὐ γὰρ εἶπε, ἴδὸς τοῖς πένησιν ἀπλῶς, ἀλλὰ τί; «Τὰς ἀμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι καὶ τὰς ἀδικίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων». Κένωσον τὰ χρήματα, φησὶν, οὐχ ἵνα ἕτεροι τραφῶσι μόνον, ἀλλ' ἵνα ἀπαλλαγῆς αὐτὸς τῆς τι- 15 μωρίας. Καὶ πάλιν ὁ Χριστός· «πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι». Ὅρας ὅτι κάκει διὰ τὴν ἀκολούθησιν τοῦτο ἐπετάγη; Ἐπειδὴ γὰρ ἐμπόδιόν ἐστι τὰ χρήματα, διὰ τοῦτο δίδοναι πένησιν ἐπέταξε, παιδεύων τὴν ψυχὴν ἐλεήμονα εἶναι καὶ οἰκτίρμονα, παιδεύων χρημάτων κατα- 20 φρονεῖν, παιδεύων πλεονεξίας ἀφίστασθαι. Ὁ γὰρ παιδευόμενος τῷ μὴ ἔχοντι δοῦναι παιδευθήσεται τῷ χρόνῳ καὶ μὴ λαμβάνειν ἀπὸ τῶν ἐχόντων. Τοῦτο ὁμοίους ποιεῖ τῷ Θεῷ.

Καίτοι γε ἡ παρθενία χαλεπώτερον αὐτῆς πόνον ἔχει, καὶ ἡ νηστεία καὶ τὸ χαμευνεῖν· ἀλλ' οὐδὲν οὕτως ἰσχυρὸν καὶ δυνατὸν 25 πρὸς τὸ σβέσαι τῶν ἀμαρτημάτων ἡμῶν τὴν πυράν, ὡς ἡ ἐλεημοσύνη· πάντων αὕτη μείζων ἐστὶ, παρ' αὐτὸν ἴστησι τὸν βασιλέα τοὺς αὐτῆς ἐραστάς· καὶ μάλα εἰκότως. Παρθενία μὲν γὰρ καὶ νηστεία καὶ χαμευνία περὶ τὸν ποιοῦντα ἴσταται μόνον, ἕτερον δὲ ἔσωσεν οὐδένα· ἡ δὲ ἐλεημοσύνη εἰς πάντας ἐκτείνεται, 30 καὶ τὰ μέλη περιπλέκεται τοῦ Χριστοῦ· πολὺ δὲ τῶν εἰς τὸν ἕνα

9. Βλ. Πράξ. 5,1-11. 10. Β' Κορ. 9,7.

11. Δαν. 4,24. 12. Ματθ. 19,21.

κηρύγματος όταν οι πιστοὶ πωλοῦσαν ὅλα τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ κατέθεταν τὰ χρήματα στὰ πόδια τῶν ἀποστόλων, βλέπεις τοὺς ἀποστόλους νὰ φροντίζουν περισσότερο γι' αὐτούς, παρά γιὰ ἐκείνους πὺ ἔπαιρναν. Γιατί, ἂν φρόντιζαν ἀποκλειστικὰ μόνο γιὰ τοὺς φτωχοὺς, δὲν θὰ ἔκαναν κανένα λόγο γιὰ τὴ Σαπφείρα καὶ τὸν Ἀνανία, ὅταν κράτησαν ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ χρήματα γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους⁹, οὔτε θὰ διέτασσε ὁ Παῦλος λέγοντας: «ὄχι μὲ στενοχώρια ἢ ἀναγκαστικά»¹⁰. Τί λέγεις, Παῦλε; Φέρνεις ἔμπόδια στοὺς φτωχοὺς; Ὁχι, λέγει· γιατί δὲ βλέπω τὸ δικὸ τους συμφέρον, ἀλλὰ τὸ συμφέρον ἐκείνων πὺ δίνουν.

Πρόσεχε ὅμως καὶ τὸν προφήτη πὺ ὅταν ἔδινε στὸν Ναβουχοδονόσορ τὴν ἄριστη ἐκείνη συμβουλή, δὲ φρόντιζε μόνο γιὰ τοὺς φτωχοὺς. Γιατί δὲν εἶπε, 'δῶσε στοὺς φτωχοὺς μόνο', ἀλλὰ τί; «Ἐξάλειψε τίς ἀμαρτίες σου μὲ ἐλεημοσύνες καὶ τίς ἀδικίες σου μὲ φιλανθρωπία πρὸς τοὺς φτωχοὺς»¹¹. Δῶσε ὅλα τὰ χρήματα, λέγει, ὄχι μόνο γιὰ νὰ τραφοῦν ἄλλοι, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖς καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν τιμωρία. Καὶ πάλι ὁ Χριστὸς λέγει· «πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ δῶσε τὰ χρήματα στοὺς φτωχοὺς καὶ ἔλα νὰ μὲ ἀκολουθήσεις»¹². Βλέπεις ὅτι καὶ ἐκεῖ τὸ διέταξε αὐτὸ γιὰ ἐκείνους πὺ θὰ τὸν ἀκολουθοῦσαν; Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ χρήματα εἶναι ἔμπόδιο, γι' αὐτὸ πρόσταξε νὰ τὰ δίνουμε στοὺς φτωχοὺς, διδάσκοντας ἔτσι τὴν ψυχὴ νὰ εἶναι φιλεύσπλαχνη καὶ συμπονετικὴ, νὰ περιφρονεῖ τὰ χρήματα, νὰ ἀποφεύγει τὴν πλεονεξία. Γιατί, ὅποιος μαθαίνει νὰ δίνει σ' ὅποιον δὲν ἔχει, θὰ συνηθίσει μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ νὰ μὴ παίρνει ἀπὸ ἐκείνους πὺ ἔχουν. Αὐτὸ μᾶς κάνει ὁμοίους μὲ τὸ Θεό.

Παρ' ὅλο πὺ ἡ παρθενία, ἡ νηστεία καὶ τὸ νὰ κοιμᾶται κανεὶς στὸ χῶμα ἔχουν πὺ δύσκολο κόπο ἀπ' αὐτὴ, ὅμως τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἰσχυρὸ καὶ δυνατὸ στὸ νὰ σβῆνει τὴ φωτιὰ τῶν ἀμαρτημάτων μας, ὅσο ἡ ἐλεημοσύνη. Αὐτὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπ' ὅλα, στήνει τοὺς ἔραστὲς τῆς κοντὰ στὸν ἴδιο τὸ βασιλιά. Καὶ πολὺ σωστά. Γιατί ἡ παρθενία, ἡ νηστεία καὶ τὸ νὰ κοιμᾶται κανεὶς στὸ χῶμα σταματᾶει μόνο γύρω ἀπ' αὐτὸν πὺ τὴν ἀσκεῖ καὶ δὲν ἔσωσε κανέναν ἄλλο· ἡ ἐλεημοσύνη ὅμως ἀπλώνεται σὲ ὅλους καὶ ἀγκαλιᾶζει τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλωστε τὰ κατορ-

περισταμένων τὰ πρὸς πολλοὺς ἐκτεινόμενα κατορθώματα μείζονα.

3. Αὕτη γὰρ μήτηρ ἀγάπης ἐστίν, ἀγάπης τῆς τὸν Χριστιανισμόν χαρακτηρίζουσης, τῆς τῶν σημείων ἀπάντων μείζονος, δι' 5 ἧς οἱ μαθηταὶ φαίνονται τοῦ Χριστοῦ· αὕτη φάρμακόν ἐστι τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων, σμῆγμα τοῦ ρύπου τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, κλιμαξ εἰς τὸν οὐρανὸν ἐστηριγμένη· αὕτη τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα συνδεῖ. Βούλεσθε μαθεῖν ὅσον ἀγαθὸν αὕτη ἐστίν; Ἐπὶ τῶν ἀποστόλων πάντες τὰ ἑαυτῶν πωλοῦντες ἔφερον πρὸς αὐ- 10 τούς, ἃ καὶ διεδίδοτο· «διεδίδοσαν» γάρ, φησὶν, «ἐκάστῳ, καθότι ἂν τις χρειάν εἶχεν». Εἶπε γάρ μοι, καὶ χωρὶς τῶν μελλόντων (μήπω γὰρ περὶ τῆς βασιλείας νῦν κινήσωμεν, ἀλλ' ἐν τῷ παρόντι ἴδωμεν), τίνες κερδαίνουσιν, οἱ λαμβάνοντες ἢ οἱ δόντες; Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐγόγγυζον καὶ διεπληκτίζοντο πρὸς ἀλλήλους, 15 οὗτοι δὲ εἶχον ψυχὴν μίαν· «ἦν γάρ», φησὶν, «ἀπάντων ἡ καρδιά καὶ ἡ ψυχὴ μία», καὶ χάρις ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς, καὶ μετὰ πολλῆς ὠφελείας διῆγον.

Ὅρας ὅτι καὶ ἐντεῦθεν ἐκεῖνοι ἐκέρδαινον; Εἶπε δὴ μοι, τίνων ἂν ἠθέλησας εἶναι, τῶν τὰ αὐτῶν ριπτούντων καὶ οὐδὲν 20 ἐχόντων, ἢ τῶν καὶ τὰ ἐτέρων λαμβανόντων; Ὅρα τὸν καρπὸν τῆς ἐλεημοσύνης· τὰ διαφράγματα καὶ τὰ κωλύματα ἀνηρέθη, καὶ εὐθέως συνήφθησαν αὐτῶν αἱ ψυχαί· «πάντων ἦν ἡ καρδιά καὶ ἡ ψυχὴ μία». Ὡστε καὶ χωρὶς τῆς ἐλεημοσύνης τὸ τὰ χρήματα κενοῦν πολὺ ἔχει τὸ κέρδος. Ταῦτα δέ μοι εἴρηται, ἵνα 25 οἱ κληρὸν παρὰ προγόνων μὴ διαδεξάμενοι, μὴ ἀλγῶσι μηδὲ κατηφιῶσιν, ὡς ἔλαττον τῶν πλουτούντων ἔχοντες· μείζονα γὰρ ἔχουσιν, ἂν ἐθέλωσι. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς ἐλεημοσύνην μετὰ πλείονος ἤξουσι τῆς εὐκολίας, καθάπερ ἡ χήρα, καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἐχθρας οὐδεμίαν ἔξουσι ἀφορμὴν, καὶ πάντων ἔσονται 30 ἐλευθερώτεροι· οὐδεὶς ἀπειλήσαι δυνήσεται τῷ τοιούτῳ δήμευσιν, ἀλλ' ἐστὶν ἀνώτερος τοῦ παθεῖν κακῶς.

13. Πράξ. 4,35.

14. Πράξ. 4,32.

θώματα ἐκεῖνα πού ἀπλώνονται σέ πολλοὺς εἶναι πολὺ μεγαλύτερα ἀπ' αὐτὰ πού σταματοῦν γύρω ἀπὸ ἕναν.

3. Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι ἡ μητέρα τῆς ἀγάπης, τῆς ἀγάπης πού χαρακτηρίζει τὸ Χριστιανισμό, πού εἶναι μεγαλύτερη ἀπ' ὅλα τὰ θαύματα, μὲ τὴν ὁποία φαίνονται οἱ μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὴ εἶναι φάρμακο γιὰ τὰ δικά μας ἀμαρτήματα, σαπούνη γιὰ τὴν ἀκαθαρσία τῆς ψυχῆς μας, σκάλα στηριγμένη στὸν οὐρανό· αὐτὴ συνδέει τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Θέλετε νὰ μάθετε πόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι αὐτή; Στὴν ἐποχὴ τῶν ἀποστόλων ὅλοι πουλοῦσαν τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ ἔφερναν σ' αὐτοὺς τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα καὶ μοιράζονταν. «Τὰ μοίραζαν», λέγει, «στὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες πού εἶχε»¹³. Πές μου λοιπὸν, καὶ χωρὶς νὰ ἀναφέρω τὰ μελλοντικά (ἄς μὴν κάνουμε λόγο τώρα γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ ἄς δοῦμε μόνο στὸ παρόν), ποιοὶ κερδίζουν, ὅσοι παίρνουν ἢ ὅσοι δίνουν; Γιατὶ ἐκεῖνοι παραπονοῦνταν καὶ διαπληκτίζονταν μεταξύ τους, ἐνῶ αὐτοὶ εἶχαν μία ψυχὴ. «Ὅλου», λέγει, «εἶχαν μία καρδιά καὶ μία ψυχὴ»¹⁴, καὶ ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ ἦταν ἐπάνω σὲ ὅλους αὐτοὺς καὶ ζοῦσαν μὲ πολὺ ὄφελος.

Βλέπεις ὅτι καὶ ἀπὸ ἐδῶ κέρδιζαν ἐκεῖνοι; Πές μου λοιπὸν ἀπὸ ποιούς θὰ ἤθελες νὰ εἶσαι, ἀπ' αὐτοὺς πού κατέθεταν ὅλα τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ δὲν εἶχαν τίποτε, ἢ ἀπὸ ἐκείνους πού ἔπαιρναν καὶ τὰ πράγματα τῶν ἄλλων; Πρόσεχε τὸν καρπὸ τῆς ἐλεημοσύνης. Τὰ διαφράγματα καὶ τὰ ἐμπόδια ἐξαλείφθηκαν καὶ ἀμέσως ἐνώθησαν οἱ ψυχές τους· «ὅλοι εἶχαν μία καρδιά καὶ μία ψυχὴ». Ὡστε καὶ χωρὶς ἐλεημοσύνη τὸ νὰ προσφέρει κανεὶς ὅλα τὰ χρήματά του ἔχει μεγάλο κέρδος. Αὐτὰ ὅμως τὰ εἶπα γιὰ νὰ μὴ λυποῦνται ὅσοι δὲν ἔλαβαν κληρονομία ἀπὸ τοὺς προγόνους τους οὔτε νὰ στενοχωροῦνται, ἐπειδὴ ἔχουν λιγότερα ἀπὸ τοὺς πλουσίους· γιατί, ἂν θέλουν, ἔχουν μεγαλύτερα. Καὶ πραγματικά καὶ ἐλεημοσύνη θὰ κάνουν μὲ περισσότερη εὐκολία, ὅπως ἡ χήρα, καὶ δὲ θὰ δώσουν καμμιά ἀφορμὴ γιὰ ἔχθρα πρὸς τὸν πλησίον, καὶ ἀπ' ὅλους θὰ εἶναι πιὸ ἐλεύθεροι. Κανεὶς δὲ θὰ μπορέσει νὰ τὸν ἀπειλήσει αὐτὸν μὲ δήμευση, ἀλλὰ βρίσκεται πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ κακά.

Καὶ καθάπερ τοὺς γυμνοὺς φεύγοντας οὐδεὶς ἂν ταχέως
κατάσχοι, τῶν δὲ πολλὰ περιβεβλημένων καὶ ἐπισυρομένων
ραδίως ἂν τις ἐπιλάβοιτο, οὕτω καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ πένης
ἐστίν. Ὁ μὲν γάρ, κἂν ἀλῶ, εὐκόλως διαδρᾶναι δυνήσεται, ὁ δέ,
5 κἂν μὴ κατασχεθῆ, τοῖς ἑαυτοῦ σχοινίοις συμποδίζεται, φροντίσι
μυρίαῖς, ἀθυμίαις, ὀργαῖς, παροξυσμοῖς. Ταῦτα πάντα καταχων-
νύει τὴν ψυχὴν· καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ, ἅπερ
ἀπὸ τοῦ πλούτου ἐπισυρόμεθα. Καὶ γὰρ μετριάζειν δυσκολώτε-
ρον τὸν πλούσιον ἢ τὸν πένητα, καὶ ἐν εὐτελείᾳ ζῆν, καὶ θυμοῦ
10 ἀπηλλάχθαι δυσκολώτερον τοῦτον ἢ ἐκεῖνον. Οὐκοῦν πλείονα,
φησὶν, ἔξει μισθόν; Οὐδαμῶς. Διὰ τί, εἴ γε τὰ δύσκολα κατορθοῖ;
Ἵτι αὐτὸς ἑαυτῷ τὰς δυσκολίας ἐπενόησεν· οὐ γὰρ ἐπιτέτακται
πλουτεῖν, ἀλλὰ καὶ τούναντίον· ἑαυτῷ δὲ μυρία σκάνδαλα καὶ
κωλύματα κατασκευάζει.

15 Ἄλλοι δὲ οὐ μόνον τὰ χρήματα ἀποτίθενται, ἀλλὰ καὶ τοῦ
σώματος τὸ πλεόν κατατήκουσιν, ὡς στενὴν ὀδεύοντες ὁδόν· σὺ
δὲ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐξοῖς τὴν κάμινον τῶν παθῶν, καὶ
ἕτερα περιβάλλεις. Οὐκοῦν εἰς τὴν εὐρύχωρον ἄπιθι· ἐκείνη γὰρ
ἐστὶν ἢ τοὺς τοιούτους δεχομένη· ἢ δὲ στενὴ τοὺς θλιβομένους,
20 τοὺς ἐστενωμένους, τοὺς οὐδὲν βαστάζοντας, ἀλλ' ἢ ταῦτα τὰ
φορτία, ἃ δι' αὐτῆς κομίζεσθαι δυνατόν, ἐλεημοσύνην, φιλαν-
θρωπίαν, χρηστότητα, ἐπιείκειαν. Ἴν ταῦτα βαστάξης, εὐκό-
λως δυνήσῃ εἰσελθεῖν· ἂν δὲ ἀπόνοιαν καὶ φλεγμονὴν ψυχῆς καὶ
τὸ τῶν ἀκανθῶν φορτίον, τὸν πλοῦτον, πολλῆς σοι δεῖ τῆς εὐρυ-
25 χωρίας. Οὐδὲ γὰρ εἰς τὸν ὄχλον ἐμβῆναί σοι δυνατόν, ὥστε μὴ
ἑτέρους πλήττειν ἄνωθεν ἐπιφερόμενον, ἀλλ' ἔδει πολλῆς δια-
στάσεως ἐνταῦθα. Ὁ μέντοι ἀποφέρων χρυσίον καὶ ἀργύριον, τὰ
τῆς ἀρετῆς λέγω κατορθώματα, οὐ μόνον φεύγοντας οὐκ ἔχει
τοὺς πλησίον, ἀλλὰ καὶ πλησίον γινομένους καὶ συνδυάζοντας.

30 Πλὴν εἰ ὁ πλοῦτος αὐτὸς ἄκανθά ἐστὶ, τί ἢ πλεονεξία; τί-

Καὶ ὅπως τοὺς γυμνοὺς ὅταν φεύγουν κανεῖς δὲ θὰ μπορούσε νὰ τοὺς πιάσει γρήγορα, ἐνῶ αὐτοὺς ποὺ φοροῦν καὶ σύρουν μαζί τους πολλά, εὐκόλα μπορεῖ νὰ τοὺς συλλάβει κανεῖς, ἔτσι εἶναι καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ φτωχός. Γιατὶ αὐτός, καὶ ἂν ἀκόμη συλληφθεῖ, εὐκόλα θὰ μπορέσει νὰ δραπετεύσει· ἐκεῖνος ὅμως, ἔστω καὶ ἂν δὲν πιασθεῖ, ἐμποδίζεται ἀπὸ τὰ δικά του σχοινιά, τὶς ἄπειρες φροντίδες, τὶς στενοχώριες, τὴν ὀργή, τοὺς ἐρεθισμούς του. "Ὅλα αὐτὰ παραχώνουν τὴν ψυχὴ. Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα, τὰ ὅποια μᾶς ἀκολουθοῦν ἀπὸ τὸν πλοῦτο. Γιατὶ εἶναι πιὸ δύσκολο νὰ σωφρονισθεῖ ὁ πλούσιος παρά ὁ φτωχός, καὶ νὰ ζεῖ μὲ λιτότητα, καὶ εἶναι πιὸ δύσκολο ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ θυμὸ αὐτός παρά ἐκεῖνος. Λοιπὸν, λέγει, θὰ ἔχει περισσότερο μισθό; Καθόλου. Γιὰ ποιό λόγο, ἀφοῦ κατορθώνει τὰ δύσκολα; Γιατὶ ὁ ἴδιος ἐπινόησε γιὰ τὸν ἑαυτό του τὶς δυσκολίες. Δὲν πῆρε ἐντολὴ νὰ πλουτίζει, ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο· αὐτός ὅμως δημιουργεῖ ἄπειρα σκάνδαλα καὶ ἐμπόδια.

"Ἄλλοι ὅμως ὄχι μόνο τὰ χρήματα ἀποθέτουν, ἀλλὰ καὶ τὸ περίσσιο τοῦ σώματος καταλειώνουν, σὰν νὰ βαδίζουν στενὸ δρόμο, ἐνῶ ἐσὺ ὄχι μόνο δὲν κάνεις αὐτό, ἀλλ' αὐξάνεις τὸ καμίνι τῶν παθῶν καὶ περβάλλεσαι μὲ ἄλλα. Πήγαινε λοιπὸν στὸν εὐρύχωρο δρόμο, γιατί ἐκεῖνος δέχεται τέτοιους ἀνθρώπους. Ὁ στενὸς ὅμως δέχεται αὐτοὺς ποὺ θλίβονται, ποὺ στενάζουν, ποὺ δὲ βαστάζουν τίποτε, παρά αὐτὰ μόνο τὰ φορτία ποὺ μέσω τοῦ δρόμου αὐτοῦ εἶναι δυνατόν νὰ μεταφερθοῦν, τὴν ἐλεημοσύνη, τὴν φιλανθρωπία, τὴν καλωσύνη, τὴν ἐπιείκεια. "Ἄν βαστάξεις αὐτά, εὐκόλα θὰ μπορέσεις νὰ περάσεις· ἂν ὅμως φέρεις τὴν ἀλαζονεῖα καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ τὸ φορτίο τῶν φροντίδων, τὸν πλοῦτο, θὰ χρειασθεῖς πολλὴ εὐρυχωρία. Οὔτε βέβαια μέσα στὸν ὄχλο θὰ μπορέσεις νὰ μπεῖς, ὥστε νὰ μὴν χτυπήσεις ἄλλους ἀνεβαίνοντας ψηλά, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε ἐδῶ νὰ ὑπάρχει μεγάλη διάσταση. "Ὅποιος ὅμως μεταφέρει χρυσάφι καὶ ἀσήμι, τὰ κατορθώματα δηλαδὴ τῆς ἀρετῆς, ὄχι μόνο δὲν τὸν ἀποφεύγουν οἱ συνάνθρωποί του, ἀλλὰ τὸν πλησιάζουν καὶ ἐνώνονται μαζί του.

Ἄλλά, ἂν ὁ πλοῦτος αὐτός εἶναι ἀγκάθι, τί εἶναι ἡ πλεονε-

νος ἔνεκεν ταύτην ἀπάγεις ἐκεῖ; ἵνα μείζονα τὴν φλόγα ἐργάσῃ, φορτία ὑποτιθεῖς τῷ πυρί; οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ τῆς γεέννης πῦρ; Ἐννόησον οἱ τρεῖς παῖδες πῶς περιεγέροντο τῆς καμίνου· ἐκείνην νόμισον γέενναν εἶναι· μετὰ θλίψεως ἐνέπεσον εἰς αὐτὴν δεδεμέ-
5 νοι καὶ συμπεπεδημένοι· ἀλλὰ πολλὴν εὐρον ἔνδον τὴν εὐρυχω-
ρίαν· ἀλλ' οὐχ οἱ ἔξωθεν περιστῶτες.

4. Τοιοῦτόν τι ἔσται καὶ νῦν, ἐὰν βουλώμεθα γενναίως καὶ ἀνδρείως ἴστασθαι πρὸς τοὺς ἐπαγομένους πειρασμούς· ἂν εἰς τὸν Θεὸν ἔχωμεν τὰς ἐλπίδας, ἐσόμεθα μὲν ἡμεῖς ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ
10 εὐρυχωρίᾳ, οἱ δὲ ἐμβάλλοντες ἡμᾶς ἀπολοῦνται· «ὁ γὰρ ὀρύσ-
σων βόθρον», φησὶν, «ἐμπεσεῖται εἰς αὐτόν». Κἂν τὰς χεῖρας δῆσωσι, κἂν τοὺς πόδας, ἢ θλίψις λῦσαι δυνήσεται. Ὅρα γὰρ τὸ θαυμαστόν· οὐς ἔδησαν ἄνθρωποι, τούτους ἔλυσε τὸ πῦρ. Καθά-
περ γὰρ εἴ τις παραδοίῃ τινὰς τοῖς οἰκέταις τῶν φίλων, οὔτοι δὲ
15 τὴν φιλίαν αἰδούμενοι τοῦ δεσπότη, οὐ μόνον αὐτοῖς οὐ λυμαίνονται, ἀλλὰ καὶ πολλῆς μεταδιδόασι τιμῆς· οὕτω καὶ τὸ πῦρ, ἐπειδὴ ἐπέγνω ὅτι φίλοι τοῦ Δεσπότη αὐτοῦ εἰσὶν οἱ παῖδες ἐκεῖνοι, καὶ διέρρηξεν αὐτῶν τὰ δεσμὰ καὶ ἔλυσεν αὐτοὺς καὶ ἀφῆκε, καὶ ἔδαφος αὐτοῖς ἐγένετο καὶ κατεπατεῖτο ὑπ' αὐτῶν· εἰ-
20 κότως· ὑπὲρ γὰρ τῆς δόξης ἐνεβέβληντο τοῦ Θεοῦ. «Ὅσοι ἐν θλίψεσιν ἔσμεν, ταῦτα κατέχωμεν τὰ ὑποδείγματα.

Ἄλλ' ἰδοὺ, φησὶν, ἐκεῖνοι ἀπηλλάγησαν τῆς θλίψεως, ἡμεῖς δὲ οὐ. Καὶ εἰκότως, ἐπειδὴ οὐχ οὕτως ἐνέβησαν εἰς τὴν κάμινον ἐκεῖνοι, ὡς ἀπαλλαγῆσόμενοι, ἀλλ' ὡς τεθνηζόμενοι τέ-
25 λεον· ἄκουε γὰρ αὐτῶν λεγόντων· «ἔστι Θεὸς ἐν οὐρανοῖς, ὃς ρύ-
σεται ἡμᾶς· καὶ ἐὰν μὴ, γνωστόν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν». Ἡμεῖς δὲ ὡς πραγματευόμενοι τοῦ Θεοῦ τὰς παιδείας, καὶ χρόνον ὀρίζομεν λέγοντες· «ἐὰν μέχρι το-
σοῦδε μὴ ἐλεῆσῃ». Διὰ τοῦτο οὐκ ἀπαλλαττόμεθα. Ἐπεὶ καὶ ὁ
30 Ἀβραὰμ οὐχ ὡς σῶον ληψόμενος τὸν υἱόν, οὕτως ἀπῆρχετο, ἀλλ' ὡς σφαγιάσων· καὶ παρὰ προσδοκίαν σῶον ἔλαβε. Καὶ σὺ ὅταν ἐμπέσης εἰς θλίψιν, μὴ ταχύνης, μὴ σπεύσης ἀπαλλαγῆναι,

15. Βλ. Δαν. 3,19-33.

16. Σοφ. Σειρ. 27,26.

17. Δαν. 3,17,18.

ξία; Για ποίό λόγο τή φέρεις ἐκεῖ; Για νὰ κάνεις μεγαλύτερη τή φλόγα, ρίχνοντας φορτία στὴ φωτιά; Δὲ φθάνει δηλαδὴ ἡ φωτιά τῆς κόλασης; Σκέψου πῶς διασώθηκαν στὸ καμίνι οἱ τρεῖς νέοι¹⁵. Θεώρησέ το ὅτι ἦταν κόλαση. Θλιμμένοι ἔπесαν μέσα σ' αὐτό, δεμένοι στὰ χέρια καὶ στὰ πόδια ὅλοι μαζί, ἀλλὰ μέσα βρῆκαν πολλὴ εὐρυχωρία· ὄχι ὅμως καὶ ὅσοι τοὺς περιστοίχιζαν ἀπὸ ἔξω.

4. Κάτι τέτοιο θὰ γίνει καὶ τώρα, ἂν θέλουμε νὰ στεκόμαστε μὲ γεναιότητα καὶ ἀνδρεία στοὺς ἐπερχόμενους πειρασμούς. Ἐν στήριζουμε τὶς ἐλπίδες μας στὸ Θεὸ θὰ βρεθοῦμε ἐμεῖς σὲ ἀσφαλὴ καὶ εὐρύχωρο τόπο, ἐνῶ αὐτοὶ ποὺ μᾶς ὠθοῦν θὰ χαθοῦν, γιατί «ὅποιος ἀνοίγει λάκκο», λέγει, «θὰ πέσει ὁ ἴδιος μέσα»¹⁶. Καὶ ἂν μᾶς δέσουν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια ἢ θλίψη θὰ μπορέσει νὰ τὰ λύσει. Γιατὶ πρόσεχε τὸ θαυμαστό· αὐτοὺς ποὺ ἔδεσαν ἄνθρωποι, αὐτοὺς ἔλυσε ἡ φωτιά. Ὅπως δηλαδὴ ἂν κάποιος παραδώσει μερικοὺς φίλους στοὺς ὑπηρέτες, καὶ αὐτοὶ σεβόμενοι τὴ φιλία τοῦ κυρίου ὄχι μόνο δὲν τοὺς βλάπτουν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀποδίδουν πολλὴ τιμὴ, αὐτὸ ἔκανε καὶ ἡ φωτιά· ἐπειδὴ γνώρισε ὅτι οἱ νέοι ἐκεῖνοι εἶναι φίλοι τοῦ Κυρίου τους, ἔσπασε τὰ δεσμά τους, τοὺς ἔλυσε καὶ τοὺς ἄφησε ἐλεύθερους, καὶ γινόταν ἔδαφος γι' αὐτοὺς καὶ τὸ πατοῦσαν· καὶ σωστά· γιατί εἶχαν ριφθεῖ γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Ὅσοι βρισκόμαστε σὲ θλίψεις ἄς ἔχουμε αὐτὰ τὰ παραδείγματα.

Ἄλλὰ νά, λέγει, ἐκεῖνοι ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴ θλίψη, ἐμεῖς ὅμως ὄχι. Καὶ σωστά, γιατί δὲν μπῆκαν ἔτσι στὸ καμίνι, γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦν, ἀλλὰ γιὰ νὰ πεθάνουν πραγματικά. Ἄκουσέ τους ποὺ λέγουν· «ὑπάρχει Θεὸς στοὺς οὐρανοὺς ποὺ θὰ μᾶς γλυτώσει. Καὶ ἂν αὐτὸ δὲ γίνει, μάθε, βασιλιά, ὅτι τοὺς θεοὺς σου δὲ τοὺς λατρεύουμε καὶ τὸ ἄγαλμα ποὺ ἐσὺ ἔστησες δὲν τὸ προσκυνοῦμε»¹⁷. Ἐμεῖς ὅμως, σὰν νὰ διαπραγματευόμαστε τὶς τιμωρίες τοῦ Θεοῦ, ὀρίζουμε καὶ χρόνο λέγοντας, 'ἂν μέχρι τότε δὲ μᾶς ἐλεήσει'. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀπαλλαγόμαστε. Ἄλλωστε καὶ ὁ Ἄβραᾶμ δὲν πῆγαινε μὲ σκοπὸ νὰ λάβει σῶο τὸν υἱό του, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν θυσιάσει· καὶ ἐντελῶς ἀπροσδόκητα τὸν ἔλαβε σῶο. Καὶ σὺ ὅταν πέσεις σὲ θλίψη, μὴν ἐνεργήσεις γρήγορα, μὴν βιά-

παρασκεύασον τὴν διάνοιάν σου πρὸς πᾶσαν ὑπομονήν, καὶ ἀπαλλαγῆση ταχέως τῆς θλίψεως· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπάγει αὐτὴν ὁ Θεός, ἵνα παιδεύσῃ. Ὅταν οὖν ἐκ προοιμίων παιδευθῶμεν φέρειν, καὶ μὴ ἀλύωμεν, ἀνίησι λοιπόν, ὡς τοῦ παντὸς κατωρ-
5 θωμένου.

Βούλομαί τι διήγημα πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν χρήσιμον καὶ πολλὴν ἔχον τὴν ὠφέλειαν. Τί δὲ τοῦτό ἐστι; Διωγμοῦ ποτε κατειληφότος καὶ πολέμου σφοδροῦ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀναρριπισθέντος, δύο τινὲς συνελήφθησαν ἄνδρες· καὶ ὁ μὲν ἔτοιμος ἦν πᾶν
10 ὅτιοῦν παθεῖν, ὁ δὲ πρὸς μὲν τὸ ἀποτμηθῆναι τὴν κεφαλὴν καὶ αὐτὸς ἔτοιμος καὶ γενναῖος, πρὸς δὲ τὰς ἄλλας βασάνους δεδοικῶς καὶ τρέμων. Ὅρα τοίνυν τὴν οἰκονομίαν· ἐπειδὴ ἐκάθισεν ὁ δικαστής, τὸν μὲν ἔτοιμον ὄντα πᾶν ὅτιοῦν παθεῖν, ἐκέλευσεν ἀποτμηθῆναι τὴν κεφαλὴν, ἐκεῖνον δὲ ἀναρτήσας κατέξαινε, καὶ
15 οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ πάσας περιάγων τὰς πόλεις. Τί δήποτε τοῦτο συνεχωρήθη; Ἴνα τὸ ἡμελημένον αὐτοῦ τῆς διανοίας ἀνακτήσῃται διὰ τῶν βασάνων, ἵνα τὴν δειλίαν πᾶσαν ἐκβάλλῃ, ἵνα μηκέτι ἢ δεδοικῶς μηδὲ ὀκνῶν μηδὲ τρέμων πρὸς τὸ πρᾶγμα. Καὶ Ἰωσήφ δὲ ὅτε μάλιστα ἠπείγετο ἐξελθεῖν, τότε μάλιστα
20 ἠναπέμεινεν· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος, «κλοπῆ ἐκλάπην ἐκ γῆς Ἑβραίων»· καί, «μνησθητί μου», φησί, «πρὸς τὸν βασιλέα». Διὰ τοῦτο ἠναπέμεινεν, ἵνα μάθῃ ὅτι οὐ χρὴ θαρρεῖν, οὐδὲ ἐπελπίζειν ἀνδράσιν, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν Θεὸν ρίπτειν.

Ταῦτα οὖν εἰδότες, χάριν ὁμολογῶμεν τῷ Θεῷ καὶ πάντα
25 πράττωμεν τὰ πρὸς τὸ συμφέρον, ἵνα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ζεσαι ν' ἀπαλλαγεῖς, ὄπλισε τὴν ψυχὴ σου μὲ κάθε ὑπομονή, καὶ τότε θ' ἀπαλλαγεῖς γρήγορα ἀπὸ τῆ θλίψη· γιατί γι' αὐτὸ τὴ στέλνει ὁ Θεός, γιὰ νὰ σὲ διδάξει. Ὅταν λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μάθουμε νὰ ὑποφέρουμε τὴ θλίψη καὶ νὰ μὴ χάνουμε τὸ θάρρος, μᾶς ἐλευθερώνει στὴ συνέχεια, σὰν νὰ ἔχουμε κατορθώσει τὸ πᾶν.

Θέλω νὰ σᾶς διηγηθῶ μία ἱστορία χρήσιμη καὶ πολλὴ ὠφέλιμη. Καὶ ποιά εἶναι αὐτή; Ὅταν κάποτε ἔπесе διωγμὸς καὶ ἄναψε σφοδρὸς πόλεμος ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, συνελήφθη-καν δύο ἄνδρες. Καὶ ὁ ἓνας ἦταν ἔτοιμος νὰ πάθει ὀτιδήποτε, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἦταν καὶ αὐτὸς ἔτοιμος καὶ γενναῖος στὸ νὰ τὸν ἀποκεφαλίσουν, ἀλλὰ φοβόταν καὶ ἔτρεμε τὰ ἄλλα βασανιστήρια. Πρόσεχε λοιπὸν τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ· ὅταν κάθισε ὁ δικαστὴς διέταξε ν' ἀποκεφαλίσουν ἐκεῖνον ποὺ ἦταν ἔτοιμος νὰ πάθει ὀτιδήποτε, τὸν ἄλλον ὅμως, ἀφοῦ τὸν κρέμασε, τὸν ἔγδερνε, ὄχι μία καὶ δύο φορές, ἀλλὰ τὸν περιέφερε καὶ σ' ὄλες τὶς πόλεις. Γιατί λοιπὸν ἐπιτράπηκε αὐτό; Γιὰ νὰ θεραπεύσει μὲ τὰ βασανιστήρια τὴν ὀλιγωρία τῆς ψυχῆς του, γιὰ νὰ ἀπομακρύνει κάθε δειλία, γιὰ νὰ μὴ φοβᾶται ποτὲ πιά οὔτε νὰ διστάζει οὔτε νὰ τρέμει γιὰ τὸ πράγμα αὐτό. Καὶ ὁ Ἰωσήφ, ὅταν βιαζόταν πάρα πολὺ νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴ φυλακή, τότε κυρίως αὐξανόταν ἡ παραμονὴ του σ' αὐτήν. Ἄκου αὐτὸν ποὺ λέγει· «μὲ ἔκλεψαν ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Ἑβραίων», καί, «μὴ μὲ ξεχάσεις ἐνώπιον τοῦ βασιλιᾶ»¹⁸. Γι' αὐτὸ παρέμεινε, γιὰ νὰ μάθει, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔχει ἐμπιστοσύνη οὔτε νὰ ἐλπίζει σὲ ἀνθρώπους, ἀλλὰ νὰ στηρίζει τὰ πάντα στὸ Θεό.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἄς εὐγνωμονοῦμε τὸ Θεὸ καὶ ἄς κάνουμε ὅλα ἐκεῖνα ποὺ μᾶς συμφέρουν, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α

ΣΤΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

1. Πρῶτον ἀναγαῖον τὴν ὑπόθεσιν εἰπεῖν τῆς ἐπιστολῆς, εἶτα καὶ τὰ ζητούμενα. Τίς οὖν ἡ ὑπόθεσις; Φιλήμων ἀνὴρ τις τῶν θαυμαστῶν καὶ γενναίων (ὅτι γὰρ θαυμαστός ἦν, δῆλον ἀπὸ τοῦ καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ πᾶσαν εἶναι πιστήν, καὶ οὕτω πιστήν, ὡς 5 καὶ ἐκκλησίαν αὐτὴν ὀνομάζεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ γράφων ἔλεγε· «καὶ τῆ κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ». Μαρτυρεῖ δὲ αὐτῷ καὶ πολλὴν ὑπακοήν, καὶ ὅτι «τὰ σπλάγχνα τῶν ἀγίων» ἀνεπέπαυτο εἰς αὐτόν. Καὶ αὐτὸς δὲ γράφων ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ παρήγγειλεν αὐτῷ ἐτοιμάσαι ξενίαν. Οὕτω μοι δοκεῖ καταγώγιον εἶναι ἀγίων 10 ἢ οἰκία ἢ ἐκεῖνου πάντων ἕνεκεν). Οὗτος δὲ οὖν ὁ θαυμαστός ἀνὴρ παῖδά τινα εἶχεν Ὀνήσιμον. Ὁ τοίνυν Ὀνήσιμος οὗτος κλέψας τι παρὰ τοῦ δεσπότου, ἐδραπέτευσεν· ὅτι γὰρ ἔκλεψεν, ἄκουσον τί φησιν· «εἰ δέ τι ἠδίκησέ σε ἢ ὀφείλει, ἐγὼ ἀποτίσω». Ἐλθὼν τοίνυν πρὸς τὸν Παῦλον εἰς τὴν Ρώμην, καὶ εὐρῶν αὐ- 15 τὸν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, καὶ ἀπολαύσας τῆς παρ' αὐτοῦ διδασκαλίας, καὶ τοῦ βαπτίσματος ἔτυχεν ἐκεῖ. Ὅτι γὰρ ἐκεῖ ἔτυχε τῆς τοῦ βαπτίσματος δωρεᾶς, δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν· «ὄν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου». Ὁ τοίνυν Παῦλος γράφει συνιστῶν αὐτὸν πρὸς τὸν δεσπότην, ὥστε πάντων ἕνεκεν λύσιν γενέσθαι, καὶ 20 προσίεσθαι αὐτὸν ὡς ἀναγεννηθέντα νῦν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τινὲς φασι, περιττὸν εἶναι τὸ καὶ ταύτῃ προσκεῖσθαι τὴν ἐπιστολήν, εἴ γε ὑπὲρ πράγματος μικροῦ ἠξίω- σεν, ὑπὲρ ἑνὸς ἀνδρός, μαθέτωσαν ὅσοι ταῦτα ἐγκαλοῦσιν, ὅτι μυρίων εἰσὶν ἐγκλημάτων ἄξιοι. Οὐ μόνον γὰρ τὰς οὕτω μικρὰς 25 ἐπιστολὰς καὶ ὑπὲρ οὕτω πραγμάτων ἀναγκαίων ἐπεσταλμένας ἔδει ἐγγεγράφθαι, ἀλλ' εἴθε γὰρ ἐνήν εὐπορῆσαι τοῦ τὴν ἱστορίαν

1. Φιλήμ. 2. 2. Φιλήμ. 7. 3. Φιλήμ. 22.
4. Φιλήμ. 18.19. 5. Φιλήμ. 10.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

Πρῶτα εἶναι ἀνάγκη νὰ πῶ τὴν ὑπόθεση τῆς ἐπιστολῆς καὶ ἔπειτα ἐκεῖνα ποὺ ζητοῦμε. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ ὑπόθεση; Ὁ Φιλήμων ἦταν ἄνδρας θαυμαστὸς καὶ γενναῖος (τὸ ὅτι βέβαια ἦταν θαυμαστὸς φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὀλόκληρο τὸ σπίτι του ἦταν πιστό, καὶ τόσο πιστό, ὥστε νὰ ὀνομάζεται ἀκόμη καὶ ἐκκλησία. Γι' αὐτὸ καὶ γράφοντας ἔλεγε· «καὶ στὴν ἐκκλησία τοῦ σπιτιοῦ σου»¹. Τοῦ μαρτυρεῖ ἐπίσης καὶ πολλὴ ὑπακοή καὶ ὅτι «οἱ καρδιῆς τῶν πιστῶν ἀνακουφίσθησαν ἀπ' αὐτόν»². Καὶ ὁ ἴδιος γράφοντας σ' αὐτὴ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ παράγγειλε νὰ ἐτοιμάζει φιλοξενία γι' αὐτόν³. Ἔτσι μοῦ φαίνεται πῶς τὸ σπίτι του ἦταν κατάλυμα γιὰ τοὺς πιστοὺς, ἐξυπηρετώντας αὐτοὺς με κάθε τρόπο). Αὐτὸς λοιπὸν ὁ θαυμαστὸς ἄνδρας εἶχε κάποιο δοῦλο, τὸν Ὀνήσιμο. Αὐτὸς ὁ Ὀνήσιμος ἔκλεψε κάτι ἀπὸ τὸν κύριό του καὶ ὕστερα δραπετεύσε. Γιὰ τὸ ὅτι ἔκλεψε ἄκουσε τί λέγει· «ἂν σοῦ ἔκανε κανένα κακὸ ἢ σοῦ χρωστάει τίποτε, ἐγὼ θὰ τὸ πληρώσω»⁴. Ὄταν λοιπὸν πῆγε πρὸς τὸν Παῦλο στὴ Ρώμη καὶ τὸν συνάντησε στὴ φυλακὴ καὶ ἄκουσε τὴ διδασκαλία του ἔλαβε καὶ τὸ βάπτισμα ἐκεῖ. Ὅτι βέβαια ἔλαβε ἐκεῖ τὴ χάρη τοῦ βαπτίσματος φαίνεται ἀπὸ αὐτὸ ποὺ λέγει· «τὸν ὁποῖο γέννησα στὴ φυλακὴ μου»⁵. Ὁ Παῦλος λοιπὸν γράφει τὴν ἐπιστολὴ συνιστώντας τὸν Ὀνήσιμο στὸν κύριό του, ὥστε ἐξ αἰτίας ὄλων νὰ λάβει συγχώρηση καὶ νὰ τὸν δεχθεῖ ἐπειδὴ ἀναγεννήθηκε τώρα.

Ἄλλ' ἐπειδὴ μερικοὶ λένε ὅτι ἦταν περιττὸ τὸ νὰ γράψει αὐτὴ τὴν ἐπιστολή, ἀφοῦ ζήτησε ἓνα μικρὸ πράγμα, γιὰ ἓναν ἄνδρα, ἃς μάθουν ὅσοι κατηγοροῦν αὐτά, ὅτι οἱ ἴδιοι εἶναι ἄξιοι μυρίων κατηγοριῶν. Γιατὶ ὄχι μόνο οἱ τόσο μικρὲς ἐπιστολὲς καὶ σταλμένες γιὰ τόσο ἀναγκαῖα πράγματα ἔπρεπε νὰ εἶχαν γραφεῖ, ἀλλὰ μακάρι νὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ξεπεράσει στὴ

ἡμῖν παραδιδόντος τῶν ἀποστόλων, οὐ λέγω ὑπὲρ ὧν ἔγραψαν καὶ διελέχθησαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλην αὐτῶν ἀναστροφήν, καὶ τί ἔφαγον καὶ πότε ἔφαγον, πότε ἐκάθισαν καὶ ποῦ ἐβάδισαν, καὶ τί καθ' ἐκάστην ἡμέραν διεπράζαντο, ἐν ποίοις μέρεσι γεγόνασι, 5 καὶ εἰς ποίαν οἰκίαν εἰσῆλθον, καὶ ποῦ κατήχθησαν, καὶ μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα διηγήσασθαι· οὕτω πάντα τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα πολλῆς ὠφελείας γέμει.

Ἄλλ' ἐπειδὴ μὴ ἴσασιν οἱ πλείους τὸ κέρδος τὸ ἐντεῦθεν, διὰ τοῦτο μέμφεσθαι ἐπιχειροῦσιν. Εἰ γὰρ τόπους ὁρῶντες μό- 10 νον, ἔνθα ἐκάθισαν ἢ ἐδέθησαν, τόπους ἀψύχους, πολλάκις ἐκεῖ παραπέμπομεν τὴν διάνοιαν καὶ φανταζόμεθα αὐτῶν τὴν ἀρετὴν καὶ διανιστάμεθα καὶ προθυμότεροι γινόμεθα, εἰ τὰ ρήματα καὶ τὰς ἐτέρας αὐτῶν πράξεις ἠκούσαμεν, πολλῶ μᾶλλον. Ἄλλὰ περὶ μὲν φίλου τις ἐρωτᾷ, ποῦ διάγει, τί πράττει, ποῦ πρόεισι, 15 περὶ δὲ τῶν κοινῶν τῆς οἰκουμένης διδασκάλων οὐκ ἔδει ταῦτα μαθεῖν, εἰπέ μοι; Ὅταν γὰρ τις πνευματικῶς ζῆ, καὶ σχήματα καὶ βαδίσματα καὶ ρήματα καὶ πράγματα τοῦ τοιοῦτου καὶ πάντα ἀπλῶς τοὺς ἀκούοντας ὠφελεῖ καὶ οὐδὲν ἐμποδίζει οὐδὲ κώλυμα γίνεται.

20 Πλὴν ὅτι περὶ ἀναγκαίων ἢ ἐπιστολῇ διεπέμπετο, μαθεῖν ὑμᾶς χρήσιμον. Ὅρα τοίνυν πόσα κατορθοῦται ἐντεῦθεν. Ἐν μὲν καὶ πρῶτον, τὸ σπουδαῖόν τινα εἶναι περὶ πάντα. Εἰ γὰρ Παῦλος ὑπὲρ δραπετοῦ, ὑπὲρ ληστοῦ καὶ κλέπτου τοσαύτην ποιεῖται πρόνοιαν, καὶ οὐ παραιτεῖται μετὰ τοσοῦτων αὐτὸν ἐγ- 25 κωμίων παραπέμψαι, οὐδὲ αἰσχύνεται, πολλῶ μᾶλλον οὐδὲ ἡμᾶς προσήκει ραθύμους εἶναι περὶ τὰ τοιαῦτα. Δεύτερον, ὅτι τὸ δουλικὸν γένος οὐ δεῖ ἀπογινώσκειν, κἂν εἰς ἐσχάτην ἐλάση κακίαν. Εἰ γὰρ ὁ κλέπτης, ὁ δραπετής οὕτως ἐγένετο ἐνάρετος, ὡς θέλει τὸν Παῦλον κοινωνὸν αὐτὸν καταστῆσαι καὶ γράφων ἔλε- 30 γεν, «Ἴνα ὑπὲρ σοῦ διακονῆ μοι», πολλῶ μᾶλλον ἐλευθέρους ἀπογινώσκειν οὐ χρή. Τρίτον, ὅτι τοὺς δούλους ἀποσπᾶν τῶν δεσποτῶν οὐ προσήκει.

γραφὴ ἐκεῖνον ποῦ μᾶς παρέδωσε τὴν ἱστορία τῶν ἀποστόλων, δὲν ἐννοῶ γιὰ ὅσα ἔγραψαν καὶ μίλησαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλη συμπεριφορὰ τους, καὶ τί ἔφαγαν καὶ πότε ἔφαγαν, πότε κάθισαν καὶ ποῦ βάδισαν, καὶ τί ἔπραξαν κάθε ἡμέρα, σὲ ποιά μέρη πῆγαν καὶ σὲ ποιό σπίτι μῆκαν καὶ ποῦ κατέπλευσαν, καὶ νὰ τὰ διηγηθεῖ ὅλα μὲ λεπτομέρεια. Τόσο πολὺ ὅλα ὅσα ἔκαναν ἐκεῖνοι εἶναι γεμάτα ἀπὸ πολλὴ ὠφέλεια.

Ἐπειδὴ ὅμως οἱ περισσότεροὶ δὲν γνωρίζουν τὸ κέρδος ποῦ προέρχεται ἀπὸ ἐδῶ, γι' αὐτὸ ἐπιχειροῦν νὰ κατηγοροῦν. Γιατί, ἂν βλέποντας μόνο τοὺς τόπους, ὅπου κάθισαν καὶ δέθηκαν, τόπους ἄψυχους, πολλὰς φορὲς ταξιδεύουμε ἐκεῖ μὲ τὸ νοῦ καὶ φανταζόμαστε τὴν ἀρετὴ τους καὶ διορθωνόμαστε καὶ γινόμαστε προθυμότεροι, πολὺ περισσότερο θὰ γινόταν αὐτό, ἂν ἀκούγαμε τὰ λόγια καὶ τὶς ἄλλες πράξεις τους. Ἀλλὰ γιὰ τὸ φίλο του ἐρωτᾶ κανεῖς, ποῦ ζεῖ, τί κάνει, ποῦ πηγαίνει, καὶ γιὰ τοὺς κοινούς διδασκάλους τῆς οἰκουμένης, πὲς μου, δὲν ἔπρεπε νὰ τὰ μάθει αὐτά; Γιατί, ὅταν κάποιος ζεῖ πνευματικά, καὶ τὸ ντύσιμο καὶ τὸ βάδισμα καὶ τὰ λόγια καὶ τὰ πράγματα καὶ ὅλα γενικὰ τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ὠφελοῦν τοὺς ἀκροατὲς καὶ τίποτε δὲν τοὺς ἐμποδίζει οὔτε τοὺς γίνεται κώλυμα.

Πλὴν ὅμως εἶναι χρήσιμο νὰ μάθετε ὅτι ἡ ἐπιστολὴ εἶχε γραφεῖ γιὰ πράγματα ἀναγκαῖα. Πρόσεχε λοιπὸν πόσα κατορθώνονται ἀπὸ ἐδῶ. Πρῶτο, τὸ νὰ φροντίζει κανεῖς γιὰ ὅλα. Γιατί, ἂν ὁ Παῦλος φροντίζει τόσο πολὺ γιὰ ἓνα δραπέτη, γιὰ ἓνα ληστὴ καὶ κλέφτη, καὶ δὲν ἀρνεῖται οὔτε ντρέπεται νὰ τὸν στείλει πίσω μὲ τόσους ἐπαίνους, πολὺ περισσότερο πρέπει ἡμεῖς νὰ μὴν εἴμαστε ἀδιάφοροι γιὰ τέτοια πράγματα. Δεύτερο, ὅτι τὸ γένος τῶν δούλων δὲν πρέπει ν' ἀπελπίζεται ἔστω καὶ ἂν φθάσει στὴ χειρότερη κακία. Ἄν λοιπὸν ὁ κλέφτης, ὁ δραπέτης ἔγινε τόσο ἐνάρετος, ὥστε νὰ θέλει ὁ Παῦλος νὰ τὸν κάνει φίλο του καὶ γράφοντας ἔλεγε, «νὰ μὲ ὑπηρετεῖ ἀντὶ γιὰ σένα»⁶, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει ν' ἀπελπίζονται οἱ ἐλεύθεροι. Τρίτο, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀποσπάει κανεῖς τοὺς δούλους ἀπὸ τοὺς κυρίους τους.

Εἰ γὰρ Παῦλος, ὁ οὕτω θαρρῶν τῷ Φιλῆμονι, τὸν Ὀνήσιμον, τὸν οὕτως εὐχρηστον καὶ χρήσιμον αὐτῷ πρὸς διακονίαν, οὐκ ἠθέλησε κατασχεῖν παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖν οὐ χρή. Εἰ γὰρ θαυμαστός ἐστὶν ὁ οἰ-
 5 κέτης, ταύτη μάλιστα μένειν αὐτὸν χρή ἐν τῇ δουλείᾳ καὶ τὴν δεσποτεῖαν ἐπιγινώσκειν, ἵνα αἷτιος πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ ὠφελείας γένηται. Τί τὸν λύχνον ἀπὸ τῆς λυχνίας ἐπὶ τὸν μόδιον ἄγεις; Εἴθε τοὺς ἔξωθεν εἰς τὰς πόλεις εἰσωθεῖν ἐνῆν. Τί οὖν φησὶν, ἂν καὶ αὐτὸς φαῦλος γένηται; Διὰ τί, εἶπέ μοι, παρακαλῶ; ὅτι πρὸς
 10 πόλιν εἰσῆλθεν; Ἄλλ' ἐννόει, ὅτι καὶ ἔξω ὢν φαυλότερος ἔσται· ὁ γὰρ ἐνδον φαῦλος γενόμενος, πολλῶ μᾶλλον ἔξω ὢν· ἐνταῦθα μὲν γὰρ καὶ τῆς ἀναγκαίας φροντίδος ἀπήλλακται, τοῦ δεσπότου μεριμνῶντος, ἐκεῖ δὲ ἢ περὶ τούτων φροντὶς ἴσως ἀπάξει αὐτὸν καὶ τῶν ἀναγκαιοτέρων καὶ πνευματικωτέρων.

15 Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τὴν ἀρίστην αὐτοῖς εἰσάγων συμβουλήν ἔλεγε· «δοῦλος ἐκλήθης; μὴ σοι μελέτω· ἀλλ' εἰ καὶ δύνασαι ἐλεύθερος γένεσθαι, μᾶλλον χρῆσαι»· τουτέστι, τῇ δουλείᾳ παράμενε. Τὸ δὲ πάντων ἀναγκαιότερον, ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημῆται, καθὼς καὶ αὐτὸς γράφων ἔλεγεν· «ὅσοι
 20 εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότας πάσης τιμῆς ἀξίους ἠγείσθωσαν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται». Ἐροῦσι γὰρ καὶ Ἕλληνες, ὅτι δύναται καὶ δουλεύων εὐαρεστεῖν τῷ Θεῷ· ἐπεὶ εἰς ἀνάγκην καθίστανται πολλοὶ τοῦ βλασφημεῖν καὶ λέγειν, ἐπὶ ἀνατροπῇ τῶν πάντων ὁ Χριστιανι-
 25 σμὸς εἰς τὸν βίον εἰσενήνεκται, τῶν δεσποτῶν ἀφαιρουμένων τοὺς οἰκέτας, καὶ βίας τὸ πρᾶγμα ἐστίν. Εἶπω τι καὶ ἕτερον; Διδάσκει ἡμᾶς μὴ ἐπαισχύνεσθαι τοὺς οἰκέτας, εἰ ἐνάρετοι εἶεν. Εἰ γὰρ Παῦλος, πάντων ἀνθρώπων θαυμασιώτερος, τοσαῦτα περὶ

7. Ματθ. 5.15.

8. Α' Κορ. 7.21.

9. Α' Τιμ. 6.1.

Ἄν λοιπὸν ὁ Παῦλος, ποὺ εἶχε τόσο θάρρος πρὸς τὸ Φιλήμονα, δὲ θέλησε νὰ κρατήσῃ τὸν Ὀνήσιμο χωρὶς τὴ γνώμη τοῦ κυρίου του, ποὺ τοῦ ἦταν τόσο ὠφέλιμος καὶ χρήσιμος γιὰ ὑπηρεσία, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει νὰ τὸ κάνουμε ἑμεῖς αὐτό. Γιατί, ἂν ὁ ὑπηρέτης εἶναι θαυμαστός, γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ κυρίως πρέπει νὰ παραμένει στὴ δουλεία καὶ ν' ἀναγνωρίζει τὴν ἐξουσία τοῦ κυρίου του, γιὰ νὰ γίνῃ αἷτιος ὠφέλειας σὲ ὅλους ἐκείνους ποὺ βρίσκονται στὸ σπίτι. Γιατί μετεφέρεις τὸ λυχνάρι ἀπὸ τὸ λυχνοστάτη στὸ μῶδιο⁷; Μακάρι νὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μποῦν μέσα στὶς πόλεις ἐκεῖνοι ποὺ βρίσκονται ἔξω. Τί λοιπὸν, λέγει, ἂν καὶ αὐτὸς γίνῃ φαῦλος; Πές μου, παρακαλῶ, γιὰ ποῖο λόγο; ἐπειδὴ μπῆκε σὲ πόλη; Ἄλλὰ σκέψου, ὅτι καὶ ἔξω ὅταν εἶναι θὰ γίνῃ φαυλότερος· γιὰ τὸ ὅποιος ἔγινε μέσα φαῦλος, πολὺ περισσότερο θὰ γίνῃ βρισκόμενος ἔξω. Γιατί ἐδῶ ἔχει ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ τὴ φροντίδα γιὰ τὰ ἀναγκαῖα, ἀφοῦ μεριμνᾷ ὁ κύριός του, ἐνῶ ἐκεῖ ἡ φροντίδα γι' αὐτὰ ἴσως θὰ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ περισσότερο ἀναγκαῖα καὶ πιὸ πνευματικά.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, δίνοντας τὴν ἄριστη σ' αὐτοὺς συμβουλή, ἔλεγε· «ἦσουν δοῦλος ὅταν σὲ κάλεσε; Μὴ σὲ μέλει γι' αὐτό. Καὶ ἂν ἀκόμη μπορεῖς νὰ γίνῃς ἐλεύθερος, προτίμησε μᾶλλον αὐτὸ ποὺ εἶσαι»⁸. δηλαδή, νὰ παραμένῃς στὴ δουλεία. Τὸ πιὸ ἀναγκαῖο ὅμως ἀπ' ὅλα εἶναι νὰ μὴ δυσφημεῖται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος γράφοντας ἔλεγε· «ὅσοι εἶναι δοῦλοι, νὰ θεωροῦν τοὺς κυρίους τοὺς ἄξιους γιὰ κάθε σεβασμό, γιὰ νὰ μὴ δυσφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία του»⁹. Γιατί καὶ οἱ εἰδωλολάτρεις θὰ ποῦν, ὅτι μπορεῖ καὶ ὁ δοῦλος νὰ εἶναι εὐάρεστος στὸ Θεό, ἐπειδὴ πολλοὶ βρίσκονται στὴν ἀνάγκη νὰ βλασφημοῦν καὶ νὰ λέγουν, «ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει εἰσαχθεῖ στὴ ζωὴ γιὰ νὰ ἀνατρέψῃ τὰ πάντα, ἀφοῦ οἱ κύριοι στεροῦνται τοὺς ὑπηρέτες, καὶ τὸ πράγμα αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη βίας». Νὰ πῶ καὶ κάτι ἄλλο; Μᾶς διδάσκει νὰ μὴν ντρεπόμαστε τοὺς ὑπηρέτες, ἂν εἶναι ἐνάρετοι. Γιατί, ἂν ὁ Παῦλος, ὁ πιὸ θαυμάσιος ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, λέγει τόσα πολλὰ γι' αὐτόν, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ λέμε ἑμεῖς

τούτου φησί, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς περὶ τῶν ἡμετέρων. Τοσούτων οὖν ὄντων κατορθωμάτων, καίτοι οὕτω πάντα εἰρήκαμεν, περιττόν τις ἡγεῖται τὸ καὶ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἐντετάχθαι; Καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας ἂν εἴη;

5 Προσέχωμεν τοίνυν, παρακαλῶ, τῇ παρὰ τοῦ ἀποστόλου γραφείῃ ἐπιστολῆ· τοσαῦτα γὰρ ἤδη κερδάναντες, πλείονα κερδανοῦμεν ἀπὸ τῆς ὑφῆς.

για τούς δικούς μας. Ἄφοῦ λοιπὸν τόσα εἶναι τὰ κατορθώματα τῆς ἐπιστολῆς, ἂν καὶ δὲν τὰ εἶπαμε ὅλα ἀκόμη, θεωρεῖ κανεὶς περιττὸ τὸ ὅτι ἔχει ἐνταχθεῖ στὸν κανόνα τῆς Γραφῆς καὶ ἡ ἐπιστολή αὐτή; Καὶ πῶς αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν ἀπόδειξη τῆς χειρότερης ἀνοησίας;

Ἄς προσέχουμε λοιπὸν, παρακαλῶ, στὴν ἐπιστολή πού ἔγραψε ὁ ἀπόστολος. Γιατί, ἀφοῦ κερδίσαμε ἤδη τόσα, θὰ κερδίσουμε περισσότερα ἀπὸ τὴ συνέχεια.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

(Φιλημ. 1-3)

«Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελ-
φός, Φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ ἡμῶν, καὶ
Ἀπφία τῇ ἀγαπητῇ, καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν,
καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ
5 Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ».

1. Ὑπὲρ οἰκέτου πρὸς δεσπότην ἐστὶ ταῦτα. Εὐθέως ἀπὸ τοῦ
προοιμίου τὸ φρόνημα αὐτοῦ κατέσπασεν, οὐκ ἀφῆκεν ἐπαι-
σχυνθῆναι, τὸν θυμὸν ἔσβεσε, «δέσμιον» ἑαυτὸν καλῶν κατένυ-
ξε καὶ συνέστειλεν, οὐδὲν τὰ παρόντα ἐποίησε δοκεῖν εἶναι πρά-
5 γματα. Εἰ γὰρ δεσμὸς οὐκ αἰσχύνῃ διὰ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ
καύχημα, πολλῷ μᾶλλον δουλεία οὐκ ἐπονείδιστον. Καὶ ταῦτα
λέγει οὐκ ἐπαίρων ἑαυτόν, ἀλλὰ συμφερόντως τοῦτο ποιῶν, καὶ
τὸ ἀξιόπιστον ἐντεῦθεν δεικνύς, οὐχ ἑαυτοῦ ἔνεκεν, ἀλλ' ὑπὲρ
τοῦ τὴν χάριν ἐτοιμότερον λαβεῖν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, 'δι' ὑμᾶς τὸν
15 δεσμὸν τοῦτον περικείμεαι'· ὡσπερ οὖν καὶ εἶπεν ἀλλαχοῦ, ἐκεῖ
μὲν τὴν κηδεμονίαν δεικνύς, ἐνταῦθα δὲ τὸ ἀξιόπιστον. Οὐδὲν
τοῦ καυχήματος τούτου μεῖζον τοῦ ἀκούειν, ὡς στιγματίας τοῦ
Χριστοῦ· «ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ», φησί, «βαστά-
ζω».

20 «Ὁ δέσμιος τοῦ Χριστοῦ». Διὰ γὰρ αὐτὸν δέδετο. Τίς οὐκ
ἂν αἰδεσθεῖη, τίς οὐκ ἂν δυσωπηθεῖη, Χριστοῦ δεσμὰ ἀκούων;
τίς οὐκ ἂν καὶ τὴν ψυχὴν πρόοιτο, μήτι γε οἰκέτην ἕνα; «Καὶ Τι-
μόθεος ὁ ἀδελφός». Συμπααραλαμβάνει καὶ ἕτερον μεθ' ἑαυτοῦ,
ὥστε κάκεῖνον ὑπὸ πολλῶν ἀξιούμενον μᾶλλον εἶξαι καὶ δοῦναι

1. Γαλ. 6,17.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α΄

(Φιλήμ. στ. 123)

«Ὁ Παῦλος, ὁ φυλακισμένος γιὰ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός, πρὸς τὸν Φιλήμονα τὸν ἀγαπητὸ καὶ συνεργάτη μας καὶ πρὸς τὴν Ἀπφία τὴν ἀγαπητὴ καὶ πρὸς τὸν Ἄρχιππο τὸ συστρατιώτη μας καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησία τοῦ σπιτιοῦ σου. Ἡ χάρη νὰ εἶναι σὲ σᾶς καὶ ἡ εἰρήνη ἀπὸ τὸ Θεὸ, τὸν Πατέρα μας καὶ τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό».

1. Αὐτὰ εἶναι γραμμένα γιὰ ὑπηρετὴ πρὸς τὸν κύριό του. Ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔσπασε τὸ φρόνημά του, δὲν τὸν ἄφησε νὰ ντραπεῖ, ἔσβησε τὸ θυμό του, ἀποκαλώντας τὸν ἑαυτό του φυλακισμένο τὸν συγκίνησε καὶ τὸν συγκράτησε καὶ τὸν ἔκανε νὰ μὴ θεωρεῖ τίποτε τὰ παρόντα πράγματα. Γιατί, ἂν ἡ φυλάκιση γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ντροπὴ ἀλλὰ καύχημα, πολὺ περισσότερο ἢ δουλεία δὲν εἶναι πράγμα ἐπονείδιστο. Καὶ τὰ λέγει αὐτά, ὄχι ἐξυψώνοντας τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ κάνοντάς το αὐτὸ γιὰ τὸ συμφέρον καὶ δείχνοντας ἀπὸ ἐδῶ τὸ ἀξιόπιστο, ὄχι ἐξ αἰτίας τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ γιὰ νὰ λάβει εὐκολότερα τὴ χάρη. Σὰν νὰ ἔλεγε· Ἐγώ εἶμαι τώρα φυλακισμένος'. Ὅπως ἀκριβῶς εἶπε καὶ ἄλλοῦ, ἐκεῖ βέβαια δείχνοντας τὴ φροντίδα του, ἐνῶ ἐδῶ τὸ ἀξιόπιστο. Τίποτε δὲν εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ καύχημα αὐτό, ἀπὸ τὸ νὰ ὀνομάζεται δηλαδὴ ἄνθρωπος πὺ φέρει στίγματα τοῦ Χριστοῦ· γιὰτί λέγει, «ἐγὼ φέρω τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ»¹.

«Ὁ φυλακισμένος τοῦ Χριστοῦ». Γιὰ χάρη του δηλαδὴ εἶχε φυλακισθεῖ. Ποιός δὲ θὰ φοβηθεῖ, ποιός δὲ θὰ συγκινηθεῖ ἀκούοντας νὰ γίνεται λόγος γιὰ δεσμὰ τοῦ Χριστοῦ; Ποιός δὲ θὰ πρόσφερε καὶ τὴν ψυχὴ του καὶ ὄχι μόνο ἕναν ὑπηρετὴ; «Καὶ ὁ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός». Παίρνει μαζί του καὶ ἄλλον, ὥστε καὶ μὲ ἐκεῖνον, πὺ ἀπολαμβάνει τιμὴ ἀπὸ τοὺς πολλούς, νὰ τὸν κάνει νὰ ὑποχωρήσει

τὴν χάριν. «Φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ ἡμῶν». Εἰ ἀγαπητός, οὐ τόλμα τὸ θαρρεῖν οὐδὲ προπέτεια, ἀλλὰ πολλῆς φιλίας δεῖγμα· εἰ συνεργός, οὐ μόνον ἀξιοῦσθαι ὑπὲρ τῶν τοιούτων, ἀλλὰ καὶ χάριν εἶδέναι ὀφείλει· ἑαυτῷ γὰρ χαρίζεται, τὸ αὐτὸ ἔργον οἰκοδομεῖται. Ὡστε καὶ χωρὶς ἀξιώσεως ἐτέραν ἀνάγκην, φησὶν, ἔχεις τοῦ δοῦναι τὴν χάριν· εἰ γὰρ τῷ εὐαγγελίῳ ἐστὶ χρήσιμος, σὺ δὲ εἰς τὸ εὐαγγέλιον σπουδάξεις, ἄρα οὐκ ἀξιοθῆναι, ἀλλ' ἀξιῶσαι ὀφείλεις.

«Καὶ Ἀπφία τῇ ἀγαπητῇ». Ἐμοὶ δοκεῖ σύμβιον εἶναι τοῦ-
10 του. Ὅρα Παύλου τὸ ταπεινόν· καὶ Τιμόθεον παραλαμβάνει πρὸς τὴν ἀξίωσιν, καὶ οὐ τὸν ἄνδρα μόνον ἀξιοῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ ἕτερόν τινα ἴσως φίλον. «Καὶ Ἀρχίππῳ», φησί, «τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν». Οὐκ ἐξ ἐπιτάγματος βουλόμενος τὰ τοιαῦτα ἀνύειν, οὐδὲ ἀγανακτῶν, εἰ μὴ εὐθέως κελεύσαντι ὑπα-
15 κούει, ἀλλ' ἄπερ ἂν ἀνὴρ ἄγνωστος ἐποίει, ταῦτα ποιεῖν κάκει-
νους ἀξιοῖ, ὥστε ἀντιλαβέσθαι τῆς δεήσεως. Οὐ γὰρ τὸ παρὰ πολλῶν ἀξιοῦσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ πρὸς πολλοὺς τὴν δέησιν γενέσθαι, φέρει τι εἰς τὸ ἀνυσθῆναι τὸ ἀξιούμενον. Διὰ τοῦτο ἔλεγε· «καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν». Εἰ συστρατιώτης εἶ,
20 καὶ ἐν τούτοις κοινωνεῖν ὀφείλεις. Οὗτος δὲ ἐστὶν Ἀρχίππος, περὶ οὗ γράφων Κολοσσαεῦσιν ἔλεγεν· «εἶπατε Ἀρχίππῳ, βλέπε τὴν διακονίαν, ἣν παρέλαβες ἐν Κυρίῳ, ἵνα αὐτὴν πληροῖς». Δοκεῖ μοι οὗτος καὶ εἶναι τῶν ἐν κλήρῳ κατειλεγμένων· ὃν καὶ παραλαμβάνει εἰς τὴν ἀξίωσιν, καὶ συστρατιώτην καλεῖ, ὥστε
25 παντὶ τρόπῳ συνάρασθαι.

«Καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ». Οὐδὲ δούλους παρῆ-
κεν ἐνταῦθα· οἶδε γὰρ πολλάκις καὶ ρήματα δούλων ἀνατρέψαι
δυνάμενα τὸν δεσπότην, καὶ μάλιστα ὅταν ὑπὲρ δούλου ἢ ἀξίω-
σις ᾗ· οἱ δὲ μάλιστα παροξύνοντες, ἴσως ἐκεῖνοι ἦσαν. Οὐ τοίνυν
30 ἀφήσιν αὐτοὺς εἰς φθόνον ἐμπεσεῖν, τῇ προσηγορίᾳ τιμήσας
μετὰ τῶν δεσποτῶν. Ἀλλ' οὐδὲ τὸν δεσπότην ἀγανακτῆσαι συγ-

πιό εύκολα και να δώσει τη χάρη. «Πρὸς τὸ Φιλήμονα τὸν ἀγαπητὸ και συνεργάτη μας». Ἀφοῦ εἶναι ἀγαπητός, δὲν εἶναι τόλμη τὸ θάρρος οὔτε ἀπερισκεψία, ἀλλὰ δεῖγμα μεγάλης φιλίας. Ἀφοῦ εἶναι συνεργάτης, ὄχι μόνο πρέπει νὰ τιμᾶται γι' αὐτά, ἀλλὰ και νὰ αἰσθάνεται εὐγνωμοσύνη. Γιατί στὸν ἑαυτό του κάνει χάρη, τὸ ἴδιο ἔργο οἰκοδομεῖται. Ὡστε και χωρὶς ἀξίωση, λέγει, ἔχεις ἄλλη ὑποχρέωση νὰ μοῦ κάνεις τὴ χάρη. Γιατί, ἂν αὐτὸς εἶναι χρήσιμος στὸ εὐαγγέλιο, ἐσὺ ὅμως ἐργάζεσαι στὸ εὐαγγέλιο· ἄρα δὲν πρέπει νὰ ἔχεις τὴν ἀξίωση νὰ τιμηθεῖς, ἀλλὰ νὰ τιμήσεις.

«Και στὴν Ἀφία τὴν ἀγαπητή». Μοῦ φαίνεται πὼς αὐτὴ ἦταν σύζυγός του. Πρόσεχε τὴ σεμνότητα τοῦ Παύλου· και τὸν Τιμόθεο συμπεριλαμβάνει γιὰ τὴν ἀπόδοση τιμῆς, και ὄχι μόνο τὸν ἄνδρα τιμᾶει, ἀλλὰ και τὴ γυναῖκα του, και ἴσως και κάποιον ἄλλον φίλο. «Και πρὸς τὸν Ἄρχιππο», λέγει, «τὸ συστρατιῶτη μας». Δὲ θέλει νὰ φθάνει σὲ τέτοια ἔργα ὕστερα ἀπὸ διαταγή, οὔτε ἀγανακτώντας, ἂν δὲν ὑπακούει ἀμέσως σ' αὐτὸν πού ἔδωσε τὴν ἐντολή, ἀλλ' ἐκεῖνα πού θὰ ἔκανε ἓνας ἄγνωστος ἄνδρας, αὐτὰ ἔχει τὴν ἀξίωση νὰ κάνουν και ἐκεῖνοι, ὥστε νὰ ἐκπληρώσει τὴν παράκληση. Γιατί ὄχι μόνο ἡ πρὸς πολλοὺς ἀπαίτηση, ἀλλὰ και ἡ παράκληση πρὸς πολλοὺς συντελεῖ κάπως στὸ νὰ κατορθωθεῖ τὸ ζητούμενο. Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «και στὸν Ἄρχιππο τὸ συστρατιῶτη μας». Ἀφοῦ εἶσαι συστρατιῶτης, ὀφείλεις και σ' αὐτὰ νὰ λάβεις μέρος. Και αὐτὸς εἶναι ὁ Ἄρχιππος γιὰ τὸν ὁποῖο γράφοντας στοὺς Κολοσσαεῖς ἔλεγε· «νὰ πεῖτε στὸν Ἄρχιππο, 'πρόσεχε νὰ ἐκπληρώνεις τὴν ὑπηρεσία πού σοῦ ἀνέθεσε ὁ Κύριος'»². Μοῦ φαίνεται πὼς αὐτὸς ἦταν και ἀπὸ ἐκείνους πού εἶχαν ἐνταχθεῖ στὸν κλῆρο. Αὐτὸν συμπεριλαμβάνει στὴν ἀξίωση και τὸν ὀνομάζει συστρατιῶτη, ὥστε μὲ κάθε τρόπο νὰ βοηθήσει.

«Και στὴν ἐκκλησία τοῦ σπιτιοῦ σου». Οὔτε τοὺς δούλους παραλείπει ἐδῶ. Γιατί ξέρει ὅτι πολλὲς φορές ἀκόμη και τὰ λόγια τῶν δούλων μποροῦν νὰ μεταστρέψουν τὸν κύριο, και μάλιστα ὅταν ἡ ἀξίωση γίνεται γιὰ χάρη δούλου· και ἐκεῖνοι πού τὸν ἐξόργιζαν ὑπερβολικά ἦταν ἴσως ἐκεῖνοι. Δὲν τοὺς ἀφήνει λοιπὸν νὰ πέσουν σὲ φθόνο, ἀφοῦ μὲ τὴν προσφώνηση τοὺς τίμησε μαζί μὲ τοὺς κυρίους. Ἀλλὰ οὔτε τὸν κύριο ἐπιτρέπει ν' ἀγανακτήσει. Γιατί, ἂν

χωρεῖ. Εἰ μὲν γὰρ ὄνομαστί εἶπεν, ἴσως ἂν ἠγανάκτησεν· εἰ δὲ μὴ ἐμνήσθη, κἄν ἐδυσχέρανεν. Ὅρα οὖν, πῶς συνετῶς εὔρε δια τῶ μνησθῆναι καὶ τούτους τῇ μνήμῃ τιμῆσαι, κάκεῖνον μὴ πληῖσαι. Τὸ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ὄνομα οὐκ ἀφήσει τοὺς δεσπότας ἀγανα-
5 κτεῖν, εἴ γε συναριθμοῖντο τοῖς οἰκέταις. Καὶ γὰρ ἡ Ἐκκλησία οὐκ οἶδε δεσπότου, οὐκ οἶδεν οἰκέτου διαφορὰν· ἀπὸ κατορθωμάτων καὶ ἀμαρτημάτων τοῦτον κάκεῖνον ὀρίζει. Εἰ τοίνυν Ἐκκλησία ἐστὶ, μὴ ἀγανάκτει, ὅτι μετὰ σοῦ προσηγορεύθη ὁ δοῦλος· «ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ δοῦλος, οὐκ ἐλεύθερος».

10 «Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη». Εἰς ὑπόμνησιν αὐτὸν ἤνεγκε τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, τῆς χάριτος ὑπομνήσας. Ἐνόησον, φησὶν, ὅσα σοι συνεχώρησεν ὁ Θεός, πῶς χάριτι σὺ ἐσώθης· μιμησαι τὸν Δεσπότην. Ἐπεύχεται δὲ αὐτῷ τὴν εἰρήνην· εἰκότως. Τότε γὰρ παραγίνεται καὶ αὐτή, ὅταν μιμώμεθα αὐτόν, ὅταν ἐπι-
15 μένη ἡ χάρις· ἐπεὶ κάκεῖνος ὁ δοῦλος ὁ περὶ τὸν σύνδουλον ἀνηλεῆς γεγονώς, ἕως ὅτε οὐκ ἀπῆτει τὰ ἑκατὸν δηνάρια, καὶ ἡ χάρις ἔμενεν ἡ δεσποτική· ἐπειδὴ δὲ ἀπῆτησεν, ἀφηρέθη καὶ παρεδόθη τοῖς βασανισταῖς.

2. Ταῦτα δὴ καὶ ἡμεῖς ἐννοοῦντες, οἰκτίρμονες ὦμεν, συγγνω-
20 μονικοὶ καὶ περὶ τοὺς ἀμαρτάνοντας εἰς ἡμᾶς. Ἐκατὸν δηνάρια ἐστὶν ἐνταῦθα τὰ εἰς ἡμᾶς ἀμαρτήματα, τὰ δὲ εἰς τὸν Θεὸν παρ' ἡμῶν, μυρία τάλαντα. Ἴστε δέ, ὅτι καὶ τῇ ποιότητι τῶν προσώπων τὰ ἀμαρτήματα κρίνονται. Οἷόν τι λέγω· ὁ τὸν ἰδιώτην ὑβρίσας ἡμαρτεν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ὡς ὁ τὸν ἄρχοντα· καὶ μειζό-
25 νως τούτου ὁ τὸν μείζονα ἄρχοντα, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ὁ τὸν ἐλάττονα· ὁ δὲ τὸν βασιλέα, πολλῶ πλέον· καὶ ἡ μὲν ὕβρις ἐστὶν ἡ αὐτή, τῇ δὲ ὑπεροχῇ τοῦ προσώπου μείζων γίνεται. Εἰ δὲ ὁ βασιλέα ὑβρίζων ἀφόρητον ἔχει τὴν τιμωρίαν διὰ τὴν τοῦ προσώπου ἀξιοπιστίαν, ὁ τὸν Θεὸν ὑβρίζων πόσων ἔσται ὑπεύθυνος τάλαν-
30 των; Ὡστε κἄν τὰ αὐτὰ εἰς τὸν Θεὸν ἀμαρτάνωμεν, ἅπερ εἰς

3. Γαλ. 3,28.

4. Βλ. Ματθ. 18,21-35.

τούς ανέφερε ὀνομαστικά, ἴσως ν' ἀγανακτοῦσε· καὶ ἂν δὲ τούς θυμόταν, ἴσως θὰ τούς δυσανασχετοῦσε. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς με σύνεση κατόρθωσε με τὸ νὰ θυμηθεῖ αὐτούς, καὶ αὐτούς νὰ τιμήσει με τὸ νὰ τούς ἀναφέρει, καὶ ἐκεῖνον νὰ μὴν πληγώσει. Γιατὶ τὸ ὄνομα τῆς ἐκκλησίας δὲν ἀφήνει τούς κυρίους ν' ἀγανακτοῦν, ἐφόσον συναριθμοῦνται με τούς ὑπηρέτες. Γιατὶ πραγματικὰ ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀναγνωρίζει τὴ διαφορὰ κυρίου καὶ ὑπηρέτη· ἀπὸ τὰ κατορθώματα καὶ τὰ ἀμαρτήματα ὀρίζει καὶ τὸν ἕναν καὶ τὸν ἄλλον. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶναι ἐκκλησία, νὰ μὴν ἀγανακτεῖς, ἐπειδὴ μαζί με σένα προσφώνησε τὸ δοῦλο, γιατί «για τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ δὲν ὑπάρχει δοῦλος καὶ ἐλεύθερος»³.

«Ἡ χάρη νὰ εἶναι μαζί σας καὶ ἡ εἰρήνη». Τὸν ὀδήγησε στὴν ὑπενθύμιση τῶν ἀμαρτημάτων του, ὑπενθυμίζοντάς του τὴ χάρη. Σκέψου, λέγει, πόσα σοῦ συγχώρησε ὁ Θεός, πῶς ἐσὺ σώθηκες με τὴ χάρη· μιμήσου τὸν Κύριο. Καὶ εὔχεται σ' αὐτὸν τὴν εἰρήνη. Καὶ πολὺ σωστά. Γιατὶ καὶ αὐτὴ τότε ἔρχεται, ὅταν μιμούμαστε τὸν Κύριο, ὅταν παραμένει ἡ χάρη. Ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνος ὁ δοῦλος ποὺ εἶχε γίνεи σκληρὸς πρὸς τὸ σύνδουλό του, ὅσο δὲ ζητοῦσε τὰ ἑκατὸ δηνάρια, εἶχε καὶ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου του, ὅταν ὁμως τὰ ζήτησε, τὴ στερήθηκε καὶ παραδόθηκε στοὺς βασανιστές⁴.

2. Ἐχοντας λοιπὸν καὶ ἐμεῖς αὐτὰ στὸ νοῦ μας, ἃς εἴμαστε φιλεύσπλαχοι καὶ ἃς δίνουμε συγγνώμη σ' ἐκείνους ποὺ ἀμαρτάνουν πρὸς ἐμᾶς. Τὰ ἑκατὸ δηνάρια σημαίνουν ἐδῶ τὰ ἀμαρτήματα πρὸς μᾶς, ἐνῶ τὰ μύρια τάλαντα τὰ ἀμαρτήματά μας πρὸς τὸ Θεό. Καὶ γνωρίζετε ὅτι τὰ ἀμαρτήματα κρίνονται καὶ σὲ σχέση με τὰ πρόσωπα. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτό· ἐκεῖνος ποὺ ἔβρισε τὸν ιδιώτη ἀμάρτησε, ἀλλὰ ὄχι ὁμοια ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ἔβρισε τὸν ἄρχοντα· καὶ περισσότερο ἀπ' αὐτὸν ἐκεῖνος ποὺ ἔβρισε τὸν μεγαλύτερο ἄρχοντα, ἀλλ' ὄχι ὁμοια ὅπως αὐτὸς ποὺ ἔβρισε τὸν κατώτερο· ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἔβρισε τὸ βασιλιὰ ἀμάρτησε πολὺ περισσότερο. Καὶ ἡ ὕβρη βέβαια εἶναι ἡ ἴδια, γίνεται ὁμως μεγαλύτερη ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ προσώπου. Ἄν ὁμως ἐκεῖνος ποὺ βρίζει τὸ βασιλιὰ δέχεται ἀβάστακτη τιμωρία ἐξ αἰτίας τοῦ ἀξιώματος τοῦ προσώπου, αὐτὸς ποὺ βρίζει τὸ Θεὸ γιὰ πόσα τάλαντα (ἀμαρτήματα) θὰ εἶναι ὑπεύθυνος; Ὡστε, καὶ ἂν ἀκόμη κάνουμε στὸ Θεὸ τὰ ἴδια ἀμαρτήματα ποὺ κάνουμε

τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲ οὕτω τὸ ἴσον ἐστίν, ἀλλ' ὅσον μέσον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τοσοῦτον τῶν ἀμαρτημάτων ἐκείνων καὶ τούτων.

Νῦν δὲ καὶ πλείονα εὐρίσκω τὰ ἀμαρτήματα, οὐ τῆ ὑπε-
 5 ροχῆ τοῦ προσώπου μεγάλα μόνον γινόμενα, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ
 φύσει· καὶ φρικτὸς μὲν ὁ λόγος, ὃν μέλλω λέγειν, καὶ φοβερὸς
 ὄντως, πλὴν ἀνάγκη λεχθῆναι, ἵνα κἂν οὕτως ἡμῶν τὴν διάνοιαν
 κατασειῆσθαι καὶ παρασαλεύσθαι, δεικνὺς ὅτι πολλῶ πλέον ἀνθρώ-
 10 πους φοβούμεθα ἢ τὸν Θεόν, καὶ τιμῶμεν ἀνθρώπους ἢ τὸν
 Θεόν. Σκόπει γάρ· ὁ μοιχεύων οἶδεν, ὅτι Θεὸς αὐτὸν ὀρᾷ, καὶ
 τούτου μὲν καταφρονεῖ· ἂν δὲ ἄνθρωπος ἴδῃ, κατέχει τὴν ἐπιθυ-
 μίαν. Ὁ τοιοῦτος οὐχὶ προτιμᾷ ἀνθρώπους μόνον Θεοῦ, οὐχὶ μό-
 νον ὑβρίζει τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ τὸ πολλῶ χαλεπώτερον, ἐκείνους
 δεδοικώς, τούτου καταφρονεῖ. Ἄν μὲν γὰρ ἐκείνους ἴδῃ, κατέχει
 15 τὴν φλόγα τῆς ἐπιθυμίας· μᾶλλον δὲ ποίαν φλόγα; οὐκ ἔστι φλόξ,
 ἀλλὰ ὕβρις. Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐξῆν γυναικὶ κεχρηῆσθαι, εἰκότως φλόξ
 τὸ πρᾶγμα ἦν, νυνὶ δὲ ὕβρις καὶ στρήνος· ἂν μὲν γὰρ ἀνθρώπους
 ἴδῃ, ἴσταται τῆς μανίας, τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας ἔλαττον
 φροντίζει.

20 Πάλιν ἕτερος, ὁ κλέπτων σύνοιδεν ὅτι ἀρπάζει, καὶ ἀν-
 θρώπους μὲν πειρᾶται ἀπατήσθαι, καὶ ἀπολογεῖται πρὸς τοὺς ἐγ-
 καλοῦντας, καὶ σχῆμα περιτίθησι τῇ ἀπολογία· τὸν δὲ Θεὸν μὴ
 δυνάμενος πείσαι, οὐ φροντίζει, οὐδὲ αἰδεῖται, οὐδὲ τιμᾷ. Κἂν
 μὲν ὁ βασιλεὺς κελεύσῃ ἀπέχεσθαι τῶν ἐτέρου χρημάτων, μᾶλ-
 25 λον δὲ καὶ τὰ αὐτοῦ δοῦναι, πάντες ἐτοιμῶς εἰσφέρομεν· τοῦ δὲ
 Θεοῦ κελεύοντος μὴ ἀρπάζειν, μηδὲ τὰ ἐτέρων συνάγειν, οὐκ
 ἀνεχόμεθα. Ὁρᾷς, ὅτι προτιμῶμεν ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ; Φορτι-
 κὸν τὸ ρῆμα καὶ ἐπαχθές· ἀλλὰ δεῖξατε ὅτι φορτικόν, φεύγετε τὸ
 ἔργον· εἰ δὲ τὸ ἔργον οὐ δεδοίκατε, πῶς ὑμῖν πιστεῦσαι δύναμαι
 30 λέγουσιν, ὅτι τὰ ρήματα δεδοίκαμεν, καὶ βαρεῖς ἡμᾶς; Ὑμεῖς
 ἑαυτοὺς τῷ ἔργῳ βαρεῖτε, καὶ οὐδεὶς λόγος· ἐγὼ δὲ ἂν τὰ ρήματα

πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, δὲν εἶναι ἔτσι τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ὅση διαφορὰ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ στοὺς ἀνθρώπους, τόση ὑπάρχει καὶ ἀνάμεσα στὰ ἀμαρτήματα ἐκεῖνα καὶ σ' αὐτά.

Τώρα ὅμως βρίσκω περισσότερα τὰ ἀμαρτήματα, πὺ εἶναι μεγάλα ὄχι μόνο ἐξαιτίας τοῦ ἀξιώματος τοῦ προσώπου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τους. Καὶ εἶναι φρικτὸς ὁ λόγος πὺ πρόκει-ται νὰ πῶ καὶ ἀληθινὰ φοβερός, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ λεχθεῖ, ὥστε ἔστω καὶ ἔτσι νὰ συγκλονίσει καὶ νὰ παρασαλεύσει τὸ νοῦ μας, δείχνοντας ὅτι φοβούμαστε πολὺ περισσότερο τοὺς ἀνθρώ-πους παρὰ τὸ Θεό, καὶ ὅτι τιμᾶμε τοὺς ἀνθρώπους παρὰ τὸ Θεό. Πρόσεχε λοιπόν· ἐκεῖνος πὺ διαπράττει μοιχεία γνωρίζει ὅτι τὸν βλέπει ὁ Θεὸς καὶ ὅμως τὸν περιφρονεῖ· ἂν τὸν δεῖ ἄνθρωπος, συγκρατεῖ τὴν ἐπιθυμία του. Αὐτὸς ὄχι μόνο προτιμᾶει τοὺς ἀνθρώ-πους ἀπὸ τὸ Θεό, ὄχι μόνο ὑβρίζει τὸ Θεό, ἀλλὰ καὶ τὸ πολὺ φοβε-ρότερο, ἐνῶ φοβᾶται τοὺς ἀνθρώπους, περιφρονεῖ τὸ Θεό. Ἐὰν δεῖ τοὺς ἀνθρώπους, συγκρατεῖ τὴ φλόγα τῆς ἐπιθυμίας. Ἡ καλύτερα, ποιά φλόγα; Δὲν ὑπάρχει φλόγα, ἀλλὰ ὕβρη. Γιατί, ἂν δὲν τοῦ ἐπι-τρεπόταν νὰ ἔχει γυναῖκα, δικαιολογημένα τὸ πρᾶγμα θὰ ἦταν φλό-γα· τώρα ὅμως εἶναι ὕβρη καὶ ἀσέλγεια, γιατί, ὅταν δεῖ ἀνθρώπους, σταματᾶει τὴ μανία του, ἐνῶ ἐνδιαφέρεται λιγότερο γιὰ τὴ μακρο-θυμία τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλος πάλι, ὁ κλέφτης, γνωρίζει ὅτι ἀρπάζει, καὶ τοὺς ἀν-θρώπους βέβαια προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἐξεπατήσει καὶ ἀπολογεῖται στοὺς κατηγοροὺς του καὶ περιβάλλει μὲ ρητορικὰ σχήματα τὴν ἀπολογία του, τὸ Θεὸ ὅμως, πὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὸν πείσει, δὲν τὸν φροντίζει οὔτε τὸν σέβεται οὔτε τὸν τιμᾶει. Καὶ ἂν βέβαια ὁ βασι-λιάς προστάξει, ν' ἀπέχει κανεὶς ἀπὸ τὰ χρήματα τοῦ ἄλλου, ἢ κα-λύτερα καὶ νὰ δώσει τὰ δικά του, ὅλοι τὰ προσφέρουμε μὲ προθυ-μία, ὅταν ὅμως ὁ Θεὸς προστάξει νὰ μὴν ἀρπάζουμε οὔτε νὰ μαζεύ-ουμε τὰ πρᾶγματα τῶν ἄλλων, δὲ δεχόμεστε. Βλέπετε ὅτι προτιμᾶμε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ Θεό; Εἶναι βαρὺς ὁ λόγος καὶ δυσᾶρεστος. Ἀποδείξτε ὅμως ὅτι εἶναι βαρὺς, ἀποφεύγετε αὐτὸ τὸ ἔργο. Ἐὰν ὅμως δὲ φοβᾶστε τὸ ἔργο, πῶς μπορῶ νὰ σᾶς πιστέψω ὅταν λέτε, 'φοβούμαστε τὰ λόγια, καὶ μᾶς στενοχωρεῖς'; Ἐσεῖς μόνοι σας στε-νοχωρεῖτε τὸν ἑαυτὸ σας μὲ τὸ ἔργο αὐτό, καὶ κανεὶς λόγος. Ἐγὼ

εἶπω, ὧν ὑμεῖς τὰ πράγματα πράττετε, ἀγανακτεῖτε· καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον; Γένοιτο ψεῦδος εἶναι τὰ παρ' ἐμοῦ. Βούλομαι αὐτὸς λαιδορίας δόξαν λαβεῖν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ὡς εἰκῆ καὶ μάτην λαιδορησάμενος ὑμᾶς, ἢ ἰδεῖν ὑπὲρ τοιούτων ἐγκαλουμέ-
5 νους.

Οὐ μόνον δὲ αὐτοὶ ἀνθρώπους προτιμᾶτε τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους ἀναγκάζετε. Πολλοὶ πολλοὺς οἰκέτας ἠνάγκασαν, καὶ παῖδας· οἱ μὲν εἰς γάμους εἴλκυσαν μὴ βουλομένους, οἱ δὲ ὑπηρετήσασθαι διακονίαις ἀτόποις, καὶ ἔρωτι μιαρῶ καὶ ἀρπα-
10 γαῖς καὶ πλεονεξίαις καὶ βίαις· ὥστε διπλοῦν εἶναι τὸ ἔγκλημα, καὶ μηδὲ ἀπὸ τῆς ἀνάγκης δύνασθαι συγγνώμην αὐτοὺς εὑρέσθαι. Εἰ γὰρ αὐτὸν ἄκων πράττεις τὰ πονηρὰ καὶ διὰ τὸ ἐπίταγμα τοῦ ἀρχοντος, μάλιστα μὲν οὐδὲ οὕτως ἱκανὴ ἢ ἀπολογία, πλὴν χαλεπωτέρα γίνεται ἢ ἁμαρτία, ὅταν καὶ ἐκείνους ἀναγ-
15 κάζης τοῖς αὐτοῖς περιπίπτειν. Ποία γὰρ ἂν εἴη τῷ τοιούτῳ συγγνώμη λοιπόν;

Ταῦτα εἶπον, οὐχὶ κατακρίναι βουλόμενος ὑμᾶς, ἀλλὰ δεῖ-
ξαι, πόσων ἐσμὲν ὀφειλέται τῷ Θεῷ. Εἰ γὰρ καὶ ἐξ ἴσου τιμῶν-
τες ἀνθρώπον τῷ Θεῷ, ὑβρίζομεν τὸν Θεόν, πολλῶ μᾶλλον,
20 ὅταν προτιμῶμεν ἀνθρώπους. Εἰ δὲ ταῦτα τὰ ἁμαρτήματα τὰ εἰς ἀνθρώπους γινόμενα, εἰς Θεὸν πολλῶ μείζονα δείκνυται, πόσω μᾶλλον ὅταν καὶ αὐτὴ ἢ ἁμαρτία τῇ ποιότητι μείζων ἢ καὶ χαλε-
πωτέρα; Ἐξεταζέτω τις ἑαυτόν, καὶ ὄψεται πάντα δι' ἀνθρώ-
πους ποιῶν. Σφόδρα ἂν ἤμεν μακάριοι, εἰ τοσαῦτα διὰ τὸν Θεὸν
25 ἐπράττομεν, ὅσα διὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώ-
πων δόξαν καὶ τὸν φόβον καὶ τὴν τιμὴν. Εἰ τοίνυν τοσοῦτων ἐσμὲν ὑπεύθυνοι, ὀφείλομεν μετὰ πάσης προθυμίας ἀφιέναι τοῖς ἀδικοῦσιν ἡμᾶς καὶ πλεονεκτοῦσι καὶ μὴ μνησικακεῖν. Ὅδος γὰρ ἐστι λύσεως ἁμαρτημάτων, οὐ πόνων δεομένη, οὐδὲ δαπάνης
30 χρημάτων, οὐδὲ ἄλλου οὐδενός, ἀλλ' ἀπλῶς προαιρέσεως· οὐκ ἀποδημίαν χρὴ στείλασθαι, οὐκ εἰς τὴν ὑπερορίαν ἐλθεῖν, οὐ κινδύνους ὑποστῆναι καὶ πόνους, ἀλλὰ θελῆσαι μόνον.

3. Ποίαν, εἶπέ μοι, συγγνώμην ἐξομεν ἐν τοῖς δοκοῦσιν εἶναι

ὅμως ἂν πῶ τὰ λόγια αὐτά, τὰ ἔργα τῶν ὁποίων κάνετε σεῖς, ἀγανακτεῖτε. Καὶ πῶς δὲν εἶναι παράλογο αὐτό; Εἶθε νὰ εἶναι ψέμα τὰ δικά μου. Ἐπιθυμῶ ὁ ἴδιος νὰ φανῶ κακολόγος κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσης, ἐπειδὴ σᾶς κακολόγησα χωρὶς λόγο καὶ ἄσκοπα, παρὰ νὰ σᾶς δῶ νὰ κατηγορεῖστε γι' αὐτὰ τὰ πράγματα.

Καὶ ὄχι μόνο ἐσεῖς προτιμᾶτε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλ' ἀναγκάζετε καὶ ἄλλους. Πολλοὶ ἀνάγκασαν σ' αὐτὸ πολλοὺς ὑπηρετές καὶ δούλους. Ἄλλοι τοὺς ἔσυραν σὲ γάμους χωρὶς τὴ θέλησή τους καὶ ἄλλοι τοὺς ἀνάγκασαν νὰ τοὺς ὑπηρετήσουν μὲ παράλογες ὑπηρεσίες καὶ μὲ αἰσchrὸ ἔρωτα καὶ μὲ ἄρπαγές καὶ πλεονεξίες καὶ βία. Ὡστε διπλὸ εἶναι τὸ ἔγκλημα καὶ οὔτε μὲ πρόφαση τὴν ἀνάγκη μποροῦν αὐτοὶ νὰ βροῦν συγγνώμη. Γιατί, ἂν ὁ ἴδιος πράττεις τὰ πονηρὰ χωρὶς τὴ θέλησή σου καὶ ἐξαιτίας τῆς ἐντολῆς τοῦ ἄρχοντα, δὲν εἶναι οὔτε ἔτσι ἀρκετὴ ἡ δικαιολογία· γίνεται ὅμως φοβερότερη ἡ ἁμαρτία ὅταν τοὺς ἀναγκάζεις καὶ ἐκείνους νὰ περιπέσουν στὰ ἴδια ἁμαρτήματα. Ποιὰ συγγνώμη λοιπὸν θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει πλέον ἓνας τέτοιος;

Τὰ εἶπα αὐτὰ ὄχι γιατί θέλω νὰ σᾶς κατακρίνω, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξω γιὰ πόσα εἶμαστε ὀφειλέτες στὸ Θεό. Γιατί, ἂν καὶ ὅταν τιμᾶμε ἓναν ἄνθρωπο τὸ ἴδιο μὲ τὸ Θεὸ ὑβρίζουμε τὸ Θεό, πολὺ περισσότερο τὸν ὑβρίζουμε ὅταν προτιμᾶμε τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν ὅμως αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα ποὺ γίνονται σὲ ἀνθρώπους φαίνονται πολὺ μεγαλύτερα ὅταν γίνονται στὸ Θεό, πόσο περισσότερο ὅταν καὶ ἡ ἴδια ἡ ἁμαρτία εἶναι ὡς πρὸς τὴ φύση τῆς μεγαλύτερη καὶ φοβερότερη; Ἄς ἐξετάσει κανεὶς τὸν ἑαυτό του, καὶ θὰ δεῖ ὅτι ὅλα τὰ κάνει γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Θὰ ἤμασταν πάρα πολὺ εὐτυχεῖς ἂν κάναμε γιὰ τὸ Θεὸ τόσα ὅσα κάνουμε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ τὴ δόξα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ φόβο καὶ τὴν τιμὴ. Ἄν λοιπὸν εἶμαστε γιὰ τόσα πολλὰ ὑπεύθυνοι, πρέπει μὲ κάθε προθυμία νὰ συγχωροῦμε ὅσους μᾶς ἀδικοῦν καὶ μᾶς ἀπατοῦν καὶ νὰ μὴ μνησικακοῦμε. Γιατί ὑπάρχει τρόπος συγγνώμης τῶν ἁμαρτημάτων ποὺ δὲ χρειάζεται κόπους οὔτε δαπάνη χρημάτων οὔτε τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ μόνο διάθεση. Δὲν χρειάζεται νὰ φύγει κανεὶς γιὰ ταξίδι, οὔτε νὰ πάει σὲ ξένη χώρα, οὔτε νὰ ὑποστεῖ κινδύνους καὶ κόπους, ἀλλὰ νὰ θελήσει μόνο.

3. Ποιὰ, πές μου, συγγνώμη θὰ ἔχουμε γιὰ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται

δυσκόλοις, ὅταν καὶ κοῦφον πρᾶγμα καὶ τοσοῦτον ἔχον κέρδος καὶ τοσαύτην τὴν ὠφέλειαν καὶ οὐδένα πόνον, μὴ πράττωμεν; Οὐ δύνασαι χρημάτων καταφρονῆσαι; οὐ δύνασαι δαπανῆσαι τὰ ὄντα εἰς τοὺς δεομένους; Θελῆσαι οὐ δύνασαι τι ἀγαθόν; ἀφεῖναι 5 τῷ ἡδικηκῶτι οὐ δύνασαι; Εἰ γὰρ μὴ τοσοῦτων ὑπεύθυνος ἦς, ἐκέλευσε δὲ μόνον ὁ Θεὸς ἀφεῖναι, οὐκ ἔδει; νῦν δὲ τοσοῦτων ὑπεύθυνος ὢν, οὐκ ἀφίης, καὶ ταῦτα εἰδῶς, ὅτι ἀφ' ὧν ἔχεις ἐξ αὐτοῦ ἀπαιτῆ; Ἄν μὲν οὖν ἡμεῖς παρ' ὀφειλέτην ἔλθωμεν ἡμέτερον, ἐκεῖνος εἰδῶς τοῦτο, θεραπεύει καὶ ὑποδέχεται καὶ τιμᾶ καὶ 10 πᾶσαν ἐπιδείκνυται φιλοφροσύνην μετὰ δασιλείας, καὶ ταῦτα οὐκ ἀπὸ τοῦ δανείσματος διαλυόμενος, ἀλλ' ἡμέρους ἡμᾶς θέλων καταστήσαι περὶ τὴν ἀπαιτήσιν· σὺ δὲ τῷ Θεῷ ὀφείλων τοσαῦτα, καὶ κελευόμενος ἀφεῖναι, πάλιν ἵνα σὺ λάβῃς, οὐκ ἀφίης; τί δήποτε, παρακαλῶ;

15 Οἴμοι, πόσης μὲν ἀπολαύομεν φιλανθρωπίας; πόσῃ δὲ ἐπιδεικνύμεθα κακίαν, πόσον ὕπνον, πόσῃ νωθείαν; πῶς εὐκόλον ἢ ἀρετὴ καὶ πολλὴν ἔχον ὠφέλειαν; πῶς ἐργῶδες ἢ κακία; ἡμεῖς δὲ τὸ οὕτως ἐλαφρὸν ἀποφυγόντες διώκομεν τὸ μολύβδου βαρύτερον. Ἐνταῦθα οὐ σώματος ἰσχύος χρεία, οὐ πλούτου, οὐ 20 χρημάτων, οὐ δυναστείας, οὐ φιλίας, οὐκ ἄλλου οὐδενός, ἀλλ' ἀρκεῖ θελῆσαι μόνον, καὶ τὸ πᾶν ἦνυσται. Ἐλύπησεν ὁ δεῖνα καὶ ὕβρισε καὶ ἔσκωπεν; ἀλλ' ἐνόησον, ὅτι καὶ σὺ πολλὰ τοιαῦτα εἰς ἑτέρους ποιεῖς, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Δεσπότην, καὶ ἄνες καὶ συχώρησον· ἐνόησον, ὅτι λέγεις· «ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, 25 καθὼς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν»· ἐνόησον, ὅτι ἐὰν μὴ ἀφῆς, οὐ δυνήσῃ τοῦτο μετὰ παρρησίας εἰπεῖν, ἂν δὲ ἀφῆς, ὀφειλὴν τὸ πρᾶγμα ἀπαιτεῖς, οὐ διὰ τοῦ δεδωκότος φιλανθρωπίαν. Καὶ ποῦ ἴσον τὰ εἰς τοὺς ὁμοδούλους ἀφιέντα τῶν εἰς τὸν δεσπότην ἡμαρτημένων τὴν ἄφεσιν λαβεῖν; ἀλλ' ὁμως τυγ- 30 χάνομεν τῆς τοσαύτης φιλανθρωπίας, ἐπειδὴ πλούσιός ἐστιν ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς.

δύσκολα, όταν δὲν πράττουμε ἓνα πράγμα πού εἶναι εὐκόλο καὶ ἔχει τόσο πολὺ κέρδος καὶ τόση μεγάλη ὠφέλεια καὶ κανένα κόπο; Δὲν μπορεῖς νὰ περιφρονήσεις τὰ χρήματα; δὲν μπορεῖς νὰ δαπανήσεις τὰ ὑπάρχοντά σου γιὰ ἐκείνους πού ἔχουν ἀνάγκη; Δὲν μπορεῖς νὰ θελήσεις ἓνα ἀγαθό; δὲν μπορεῖς νὰ συγχωρήσεις αὐτὸν πού σὲ ἀδίκησε; Γιατί, ἂν δὲν εἶσαι ὑπεύθυνος γιὰ τόσα πράγματα καὶ ὁ Θεὸς πρόσταζε μόνο νὰ συγχωρήσεις, δὲν ἔπρεπε νὰ συγχωρήσεις; Τώρα ὅμως, ἂν καὶ εἶσαι ὑπεύθυνος γιὰ τόσο πολλὰ, δὲ συγχωρεῖς, καὶ ὅλα αὐτὰ τῆ στιγμῆ πού γνωρίζεις ὅτι ἀπ' αὐτὰ πού ἔχεις ἀπ' αὐτὰ ἀπαιτεῖ; Ἄν δηλαδή ἐμεῖς πᾶμε στὸν ὀφειλέτη μας, ἐκεῖνος πού τὸ γνωρίζει αὐτὸ μᾶς περιποιεῖται καὶ μᾶς ὑποδέχεται καὶ μᾶς τιμᾶει καὶ δείχνει κάθε φιλοφροσύνη μὲ τὸ παραπάνω, καὶ αὐτὰ ὄχι γιατί ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὸ δάνειο, ἀλλὰ γιατί θέλει νὰ μᾶς κάνει ἡπιούς ἀπέναντι στὴν ἀπαίτηση τοῦ χρέους. Ἐσὺ ὅμως, ἂν καὶ ὀφείλεις τόσο πολλὰ στὸ Θεὸ καὶ ἔλαβες τὴν ἐντολὴ νὰ συγχωρεῖς, γιὰ νὰ λάβεις πάλι ἐσὺ, δὲ συγχωρεῖς;

Ἄλλοίμονο! Πόση φιλανθρωπία ἀπολαμβάνουμε; καὶ πόση κακία δείχνουμε, πόσο ὕπνο, πόση ὀκνηρία; Πόσο εὐκόλο πράγμα εἶναι ἡ ἀρετὴ πού ἔχει καὶ πολλὴ ὠφέλεια; πόσο δύσκολη εἶναι ἡ κακία; Ἐμεῖς ὅμως, ἀποφεύγοντας τὸ τόσο ἕλαφρὺ, ἐπιδιώκουμε τὸ βαρύτερο ἀπὸ τὸ μολύβι. Ἐδῶ δὲ χρειάζεται δύναμη τοῦ σώματος οὔτε πλοῦτος οὔτε χρήματα οὔτε ἐξουσία οὔτε φιλία οὔτε τίποτε ἄλλο, ἀλλ' ἀρκεῖ νὰ θελήσουμε μόνο καὶ τὰ πάντα ἔχουν ἐπιτευχθεῖ. Σὲ λύπησε ὁ τάδε καὶ σὲ ἔβρισε καὶ σὲ περιέπαιξε; Σκέψου ὅμως ὅτι καὶ σὺ κάνεις πολλὰ τέτοια σὲ ἄλλους καὶ στὸν ἴδιο τὸν Κύριο, καὶ ἄφησε καὶ συγχώρησέ τον. Σκέψου ὅτι λές: «συγχώρησε τὰ ἁμαρτήματά μας, ὅπως καὶ ἐμεῖς συγχωροῦμε ἐκείνους πού μᾶς ἔχουν κάνει κακό»⁵. Σκέψου ὅτι, ἂν δὲ συγχωρήσεις, δὲ θὰ μπορέσεις νὰ τὸ πεῖς αὐτὸ μὲ παρρησία· ἂν ὅμως συγχωρήσεις, ἀπαιτεῖς τὸ πράγμα σὰν ὀφειλή, ὄχι ἐξαιτίας τῆς φύσης τοῦ πράγματος, ἀλλὰ ἐξαιτίας ἐκείνου πού ἔδωσε τὴ φιλανθρωπία. Καὶ πῶς εἶναι τὸ ἴδιο ἡ συγχώρηση τῶν ἁμαρτημάτων τῶν ὁμοδούλων καὶ ἡ συγχώρηση τῶν ἁμαρτημάτων πρὸς τὸν Κύριο; Ἄλλ' ὅμως ἀπολαμβάνουμε τὴν τόσο μεγάλη φιλανθρωπία του, ἐπειδὴ εἶναι πλούσιος σὲ ἔλεος καὶ εὐσπλαχνία.

Ἴνα δέ σοι δείξω, ὅτι καὶ χωρὶς τούτων, καὶ χωρὶς τῆς ἀφέσεως, ἀπὸ τοῦ ἀφεῖναι μόνον σὺ καρποῦσαι τὸ κέρδος, ἐννόησον, πόσους ὁ τοιοῦτος ἔχει φίλους, πῶς πανταχοῦ ἐγκώμια τοῦ τοιούτου ἅπαντες διεξέρχονται λέγοντες· ἀγαθὸς ἀνὴρ, εὐκατάλλακτος, οὐκ οἶδε μνησικακῆσαι, ἅμα ἐπλήγη καὶ ἅμα ἰάθη. Τὸν τοιοῦτον περιστάσει τινὶ περιπεσόντα, τίς οὐκ ἐλεήσει; τίς οὐ συγγνώσεται ἀμαρτόντι; τίς οὐ δώσει χάριν ὑπὲρ ἐτέρων ἀξιούντι; τίς οὐ θελήσει φίλος εἶναι καὶ δοῦλος ψυχῆς οὕτως ἀγαθῆς; Ναί, παρακαλῶ, πάντα ὑπὲρ τούτου πράττωμεν, μὴ 10 πρὸς φίλους, μὴ πρὸς συγγενεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς οἰκέτας. «Ἀνιέντες γάρ», φησί, «τὴν ἀπειλήν, εἰδότες ὅτι καὶ ὑμῶν ὁ Κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς».

Ἄν ἀφιῶμεν τοῖς πλησίον τὰ ἀμαρτήματα, ἀφεθήσεται καὶ ἡμῖν, ἂν ἐλεημοσύνας παρέχωμεν, ἂν ταπεινοὶ ὦμεν· καὶ γὰρ 15 καὶ τοῦτο ἀφαιρεῖ ἀμαρτίας. Εἰ γὰρ ὁ τελώνης, ἵνα μόνον εἴπη, «ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ», κατήλθε δεδικαιωμένος, πολλῶ μᾶλλον καὶ ἡμεῖς, ἂν ταπεινοὶ ὦμεν καὶ συντετριμμένοι, δυνησόμεθα πολλῆς φιλανθρωπίας τυχεῖν· ἂν ὁμολογῶμεν τὰ ἑαυτῶν ἀμαρτήματα καὶ καταγινώσκωμεν ἑαυτῶν, τὸ πλεον ἀποσμηξόμεθα 20 τοῦ ρύπου. Πολλαὶ γὰρ αἱ ὁδοὶ αἱ καθαρεύουσαι. Πάντοθεν τοίνυν πολεμῶμεν τῷ διαβόλῳ. Οὐδὲν εἶπον δύσκολον, οὐδὲν δυσχερές· ἄφες τῷ λελυπηκότι, ἐλέησον τὸν δεόμενον, ταπεινῶσόν σου τὴν ψυχὴν· κἂν σφόδρα ἦς ἀμαρτωλός, δυνήση καὶ τῆς βασιλείας ἐπιτυχεῖν, διὰ τούτων αὐτὰ ἐκκαθαίρων τὰ ἀμαρτήματα 25 καὶ ἀποσμήχων τὴν κηλῖδα.

Γένοιτο δέ, ἡμᾶς πάντας ἐνταῦθα ἀποκαθηραμένους ἅπαντα τῶν ἀμαρτημάτων τὸν ρύπον διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, ἐκεῖ τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα, τὸ κράτος, ἢ τιμὴ, σὺν τῷ ἁγίῳ 30 Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

6. Ἐφεσ. 6,9.

7. Λουκᾶ 18,13.

Και γὰρ νὰ σοῦ δείξω ὅτι καὶ χωρὶς αὐτὰ καὶ χωρὶς τῆ συγχώρηση, ἀπὸ τὸ νὰ συγχωρήσεις ἐσὺ μόνο ἀπολαμβάνεις τὸ κέρδος, σκέψου πόσους φίλους ἔχει ἓνας τέτοιος ἄνθρωπος, πῶς παντοῦ ὄλοι ἀναφέρουν γι' αὐτὸν ἐπαίνους λέγοντας· 'εἶναι καλὸς ἄνθρωπος, εὐκόλα συμφιλιώνεται, δὲν ξέρει νὰ μνησικακήσει, μόλις πληγωθεῖ, ἀμέσως καὶ θεραπεύεται'. Αὐτὸν ὅταν περιπέσει σὲ κάποια δυσκολία ποιὸς δὲ θὰ τὸν ἐλεήσει; ποιὸς δὲ θὰ τὸν συγχωρήσει ὅταν ἀμαρτήσῃ; ποιὸς δὲ θὰ τοῦ κάνει τὴ χάρη ὅταν τὴ ζητάει γιὰ ἄλλους; ποιὸς δὲ θὰ θελήσῃ νὰ εἶναι φίλος καὶ δοῦλος μιᾶς τόσο ἀγαθῆς ψυχῆς; Ναί, παρακαλῶ, ὅλα ἄς τὰ κάνουμε γι' αὐτὸ τὸ πράγμα, ὅχι μόνο πρὸς φίλους καὶ συγγενεῖς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ὑπηρέτες. «Νὰ ἀφήσετε», λέγει, «τὴν ἀπειλή, γιὰτὶ πρέπει νὰ ξέρετε ὅτι καὶ ὁ δικὸς σας ὁ Κύριος εἶναι στοὺς οὐρανοὺς»⁶.

Ἄν συγχωροῦμε στοὺς συνανθρώπους μας τὰ ἀμαρτήματα, θὰ συγχωρηθοῦν καὶ τὰ δικά μας, ἂν κάνουμε ἐλεημοσύνες, ἂν εἴμαστε ταπεινοί· γιὰτὶ καὶ αὐτὸ συγχωρεῖ ἀμαρτίες. Ἄν δηλαδὴ ὁ τελώνης μὲ τὸ νὰ πεῖ μόνο, «ἐλέησέ με τὸν ἀμαρτωλό»⁷, κατέβηκε ἀπὸ τὸ ναὸ δικαιωμένος, πολὺ περισσότερο καὶ ἐμεῖς, ἂν εἴμαστε ταπεινοὶ καὶ γεμάτοι συντριβή, θὰ μπορέσουμε ν' ἀπολαύσουμε πολλή φιλανθρωπία. Ἄν ὁμολογοῦμε τὰ ἀμαρτήματά μας καὶ κατηγοροῦμε τὸν ἑαυτό μας, θὰ καθαρίσουμε τὸ περισσότερο μέρος τῆς ἀκαθαρσίας. Γιὰτὶ εἶναι πολλοὶ οἱ τρόποι πού καθαρίζουν. Ἀπὸ παντοῦ λοιπὸν ἄς πολεμοῦμε τὸ διάβολο. Δὲν εἶπα τίποτε δύσκολο, τίποτε δυσάρεστο. Συγχώρησε ἐκεῖνον πού σὲ λύπησε, βοήθησε ἐκεῖνον πού ἔχει ἀνάγκη, ταπεινώσε τὴν ψυχὴ σου. Καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι πολὺ ἀμαρτωλὸς θὰ μπορέσεις νὰ ἐπιτύχεις καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καθαρίζοντας καλὰ μὲ αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ἀμαρτήματα καὶ ἐξαλείφοντας ἐντελῶς τὴν κηλίδα.

Εἶθε ὄλοι ἐμεῖς, ἀφοῦ καθαρίσουμε ἐδῶ μὲ τὴν ἐξομολόγησι ὄλο τὸ ρύπο τῶν ἀμαρτημάτων, νὰ ἐπιτύχουμε ἐκεῖ τὰ ἀγαθὰ πού ὑποσχέθηκε σὲ μᾶς ὁ Θεός, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

(Φιλήμ. 4-16)

«Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου πάντοτε, μνεΐαν σου ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, ἀκούων σου τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν, ἣν ἔχεις πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, ὅπως ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου ἐνεργῆς γέ-
5 νηται ἐν ἐπιγνώσει παντὸς ἀγαθοῦ τοῦ ἐν ἡμῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν».

1. Οὐκ εὐθέως ἐκ προοιμίων αἰτεῖ τὴν χάριν, ἀλλὰ πρότερον τὸν ἄνδρα θαυμάσας, καὶ ἐπαινέσας ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀγάπης δείξας τεκμήριον οὐ μικρὸν τὸ διαπαντὸς αὐ-
10 τοῦ μεμνησθαι ἐν ταῖς προσευχαῖς, καὶ εἰπὼν, ὅτι πολλοὶ ἀναπαύονται πρὸς αὐτόν, καὶ πᾶσιν ὑπακούει καὶ πείθεται, τότε καὶ αὐτὴν τελευταῖον τίθησι, μάλιστα αὐτὸν δυσωπῶν τούτῳ. Εἰ γὰρ ἕτεροι ἐπιτυγχάνουσιν ὧν δέονται, πολλῶ μᾶλλον Παῦλος· εἰ πρὸ τῶν ἄλλων ἐλθὼν ἄξιος ἦν τυχεῖν, πολλῶ μᾶλλον μετὰ
15 τοὺς ἄλλους, καὶ πρᾶγμα αἰτῶν οὐκ εἰς αὐτὸν ἀνήκον, ἀλλ' ὑπὲρ ἑτέρου. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη τούτου ἕνεκεν γράφειν μόνον, μηδὲ εἶπη τις, ὥς, εἰ μὴ Ὀνήσιμος ἦν, οὐκ ἂν ἔγραψας, ὅρα πῶς καὶ ἑτέρας αἰτίας τίθησι τῆς ἐπιστολῆς· πρῶτον μὲν τὴν ἀγάπην αὐτοῦ δηλῶν, ἔπειτα δὲ καὶ ξενίαν κελεύων ἐτοιμασθῆναι αὐτῷ.

20 «Ἀκούων σου», φησί, «τὴν ἀγάπην». Θαυμαστὸν τοῦτο, καὶ τοῦ παρόντος ἰδεῖν τοῦτο πολλῶ μείζον. Δῆλον γὰρ ὅτι ἐκ τοῦ ὑπερβάλλουσαν ταύτην εἶναι καὶ διάδηλος γέγονε καὶ μέχρις αὐτοῦ ἔφθασε· καίτοι γε οὐκ ὀλίγον τὸ μέσον ἦν Ρώμης καὶ Φρυ-

«Σὲ θυμᾶμαι πάντοτε στὶς προσευχῆς μου καὶ εὐχαριστῶ τὸ Θεό μου, γιατί ἀκούω γιὰ τὴν ἀγάπη σου καὶ τὴν πίστη σου ποὺ ἔχεις πρὸς τὸν Κύριο Ἰησοῦ καὶ πρὸς ὄλους τοὺς Χριστιανούς, καὶ προσεύχομαι ἡ συμμετοχὴ σου στὴν πίστη νὰ ἐκδηλωθεῖ ἐνεργὰ καὶ μὲ ἐπίγνωση πρὸς ἐπιτέλεση κάθε ἀγαθοῦ ἔργου ποὺ πρέπει νὰ ἐπιτελοῦμε ἐμεῖς στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

1. Δὲ ζητάει ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴ χάρη, ἀλλᾶ, ἀφοῦ πρῶτα θαύμασε τὸν ἄνδρα καὶ τὸν ἐπαίνεσε γιὰ τὰ κατορθώματά του καὶ ἀφοῦ ἔδειξε τὴ μεγάλη ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης του, τὸ ὅτι τὸν θυμᾶται συνέχεια στὶς προσευχῆς του, καὶ ἀφοῦ εἶπε ὅτι πολλοὶ ἀνακουφίζονται κοντὰ του καὶ ὅτι ὑπακούει καὶ πείθεται σὲ ὄλους, τότε τὴν ἀναφέρει καὶ αὐτὴν τελευταία, αὐξάνοντας μ' αὐτὸ πάρα πολὺ τὴν παράκλησή του. Γιατί, ἂν ἄλλοι κατορθώνουν αὐτὰ ποὺ παρακαλοῦν, πολὺ περισσότερο ὁ Παῦλος. Ἐὰν θὰ ἦταν ἄξιος νὰ τὸ ἐπιτύχει ἐρχόμενος πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, πολὺ περισσότερο τώρα ποὺ ἔρχεται ὕστερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καὶ μάλιστα τὴ στιγμὴ ποὺ ζητάει πράγμα ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ ἄλλον. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ πὼς μόνο γι' αὐτὸ γράφει καὶ γιὰ νὰ μὴν πεῖ κανεὶς, ὅτι ἂν δὲν ἦταν ὁ Ὀνήσιμος δὲ θὰ ἔγραφες', πρόσεχε πὼς ἀναφέρει καὶ ἄλλες αἰτίες τῆς ἐπιστολῆς. Πρῶτα δηλώνει τὴν ἀγάπη του καὶ ἔπειτα παραγγέλλει νὰ τοῦ ἐτοιμάσουν καὶ φιλοξενία.

«Γιατί ἀκούω», λέγει, «γιὰ τὴν ἀγάπη σου». Εἶναι θαυμαστὸ αὐτὸ καὶ πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ δεῖ τὸ παρόν. Φαίνεται δηλαδή, ἐπειδὴ αὐτὴ ἦταν ὑπερβολικὴ, ἔγινε καὶ ὀλοφάνερη καὶ ἔφθασε μέχρι σ' αὐτόν, ἂν καὶ βέβαια δὲν ἦταν μικρὴ ἢ ἀπό-

γίας· ἐκεῖ γάρ μοι δοκεῖ εἶναι ἀπὸ Ἀρχίππου. Οἱ γὰρ Κολοσσαεῖς τῆς Φρυγίας εἰσὶ, πρὸς οὓς γράφων ἔλεγεν, «ὅταν ἀναγνωσθῆ παρ' ὑμῖν ἡ ἐπιστολή, ποιήσατε, ἵνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικέων Ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθῆ, καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγνῶτε». Αὕτη δὲ τῆς Φρυγίας πόλις ἐστίν.

«Εὐχομαι», φησὶν, «ἵνα ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου ἐνεργῆς γένηται». Ὁρᾷς πρότερον αὐτὸν διδόντα ἢ λαβεῖν, καὶ πρὶν ἢ τὴν χάριν αἰτῆσαι, τὴν αὐτοῦ παρέχοντα πολλῶ μείζονα, «ὅπως», φησὶν, «ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου ἐνεργῆς γένηται ἐν ἐπιγνώσει παντὸς ἀγαθοῦ τοῦ ἐν ὑμῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν». Τουτέστιν, ἵνα πᾶσαν ἀρετὴν ἐπέλθῃς, ἵνα μηδὲν ἐλλειφθῆ. Οὕτω γὰρ ἡ πίστις γίνεται ἐνεργῆς, ὅταν ἔργα ἔχη. «Χωρὶς γὰρ ἔργων ἡ πίστις νεκρά ἐστὶ». Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἡ πίστις σου', ἀλλ', «ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου», συνάπτων αὐτὸν ἑαυτῶ καὶ ἐν σῶμα δεικνύς, καὶ τούτῳ μάλιστα αὐτὸν δυσωπῶν. Εἰ κοινωνὸς εἶ, φησὶ, κατὰ τὴν πίστιν, καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ὀφείλεις κοινωνεῖν.

«Χαρὰν γὰρ ἔχομεν καὶ πολλὴν παράκλησιν ἐπὶ τῇ ἀγάπῃ σου, ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν ἀγίων ἀναπέπαιται διὰ σοῦ, ἀδελφέ». Οὐδὲν οὕτω δυσωπεῖ, ὡς τὸ τὰς ἐτέρων εὐεργεσίας προφέρειν, καὶ μάλιστα ὅταν ἐκείνων αἰδεσιμώτερος ᾖ. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'εἰ τοῖς ἄλλοις ποιεῖς, πολλῶ μᾶλλον ἐμοί'. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ μὲν ἠνίχαστο, ἐτέρως δὲ αὐτὸ μεθώδευσε προσηνέστερον. «Χαρὰν ἔχομεν»· τουτέστι, σὺ μοι παρρησίαν ἔδωκας ἐκ τῶν εἰς ἐτέρους γενομένων. «Καὶ παράκλησιν». Τουτέστιν, οὐ μόνον ἠδόμεθα, ἀλλὰ καὶ παραμυθούμεθα· μέλος γὰρ ἡμῶν ἐκεῖνοι. Εἰ τοίνυν τὴν συμφωνίαν τοσαύτην δεῖ εἶναι, ὡς ἐπὶ ταῖς ἐτέρων ἀναπαύσει τοὺς ἄλλους ἐν θλίψεσιν ὄντας, κἂν μὴ τύχῃσιν τινος, εὐφραίνεσθαι δι' ἐκείνους, ὡς ἐνὸς σώματος εὐεργετηθέντος,

σταση μεταξύ Ρώμης και Φρυγίας. Καὶ ἐκεῖ μοῦ φαίνεται πὼς ἦταν γνωστὴ ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ στὸν Ἱεραρχεπο. Γιατὶ οἱ Κολοσσαεῖς εἶναι στὴ Φρυγία, στοὺς ὁποίους γράφοντας ἔλεγε· «ὅταν διαβάσετε τὴν ἐπιστολή, φροντίστε νὰ διαβασθεῖ καὶ στὴν ἐκκλησία τῶν Λαοδικέων, καὶ σεῖς νὰ διαβάσετε τὴν ἐπιστολή πού ἔστειλα ἀπὸ τὴ Λαοδίκεια»¹. Αὐτὴ ὁμως εἶναι πόλη τῆς Φρυγίας.

«Εὐχομαι», λέγει, «ἡ συμμετοχή σου στὴν πίστη νὰ ἐκδηλωθεῖ ἔμπρακτα». Βλέπεις ὅτι πρῶτα ἔδωσε παρὰ ἔλαβε καὶ ὅτι πρὶν νὰ ζητήσῃ τὴ χάρι δίνει πολὺ μεγαλύτερη τὴ δική του; «Γιὰ νὰ ἐκδηλωθεῖ», λέγει, «ἡ συμμετοχή σου στὴν πίστη ἔμπρακτα μὲ ἐπίγνωση πρὸς ἐπιτέλεση κάθε ἀγαθοῦ ἔργου πού πρέπει νὰ πράττομε ἐμεῖς στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Δηλαδή, γιὰ νὰ κατορθώσῃς κάθε ἀρετὴ, γιὰ νὰ μὴν παραλείψῃς τίποτε. Γιατὶ ἔτσι ἐκδηλώνεται ἐνεργὰ ἡ πίστη, ὅταν ἔχει ἔργα. «Γιατὶ χωρὶς τὰ ἔργα ἡ πίστη εἶναι νεκρή»². Καὶ δὲν εἶπε ‘ἡ πίστη σου’, ἀλλὰ «ἡ συμμετοχή σου στὴν πίστη», ἐνώνοντας αὐτὸν μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ δείχνοντας ὅτι εἶναι ἓνα σῶμα, καὶ πείθοντάς τον μ’ αὐτὸ πρὸ πάντων νὰ φανεῖ συγχωρητικός. Ἐὰν συμμετέχεις, λέγει, στὴν πίστη, εἶσαι ὑποχρεωμένος νὰ συμμετέχεις καὶ στὰ ἄλλα.

«Ἡ ἀγάπη σου μοῦ ἔδωσε μεγάλη χαρὰ καὶ παρηγοριά, ἀδελφέ, γιατί οἱ καρδιές τῶν πιστῶν ἀνακουφίστηκαν χάρι σ’ ἐσένα». Τίποτε δὲ συγκινεῖ τόσο, ὅσο τὸ ν’ ἀναφέρει κανεὶς τὶς εὐεργεσίες ἄλλων καὶ μάλιστα ὅταν εἶναι πιὸ σεβασμῖος ἀπὸ ἐκείνους. Καὶ δὲν εἶπε, ‘ἀφοῦ τὸ κάνεις στοὺς ἄλλους, πολὺ περισσότερο θὰ τὸ κάνεις σὲ μένα’. Ἀλλὰ τὸ ἴδιο βέβαια ὑπαινίχθηκε, διαφορετικὰ ὁμως καὶ πιὸ εὐγενικὰ μεθόδευσε αὐτό. «Ἐχω χαρὰ» δηλαδή, ἐσὺ μοῦ ἔδωσες θάρρος ἀπ’ αὐτὰ πού ἔγιναν σὲ ἄλλους. «Καὶ παρηγοριά». Δηλαδή, ὄχι μόνο αἰσθάνομαι χαρὰ, ἀλλὰ αἰσθάνομαι καὶ παρηγοριά· γιατί ἐκεῖνοι εἶναι δικό μας μέλος. Ἐὰν λοιπὸν τόσο μεγάλη πρέπει νὰ εἶναι ἡ συμφωνία, ὥστε στὶς ἀνέσεις τῶν ἄλλων ἐκεῖνοι πού βρίσκονται σὲ θλίψεις καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἀπολαύσουν τίποτε αἰσθάνονται χαρὰ γι’ αὐτούς, σὰν νὰ εὐεργετήθηκε ἓνα σῶμα, πολὺ περισσότερο αἰσθά-

2. Ἱακ. 2.26.

πολλῶ μᾶλλον εἰ καὶ ἡμᾶς ἀναπαύσεις. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ὅτι εἵ-
 κεις', 'ὅτι πείθη', ἀλλὰ καὶ σφοδρότερον καὶ ἐμφαντικώτερον,
 «ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν ἀγίων», ὡσανεὶ περὶ παιδίου ποθεινοῦ
 τοῖς πατράσιν ὄντος καὶ ἐπεράστου. Οὕτως ἡ ἀγάπη, ἡ φιλο-
 5 στοργία δείκνυσιν αὐτὸν καὶ σφόδρα ἀγαπώμενον παρ' αὐτῶν.

«Διὸ πολλὴν παρρησίαν ἔχων ἐν Χριστῷ ἐπιτάσσειν σοι
 τὸ ἀνήκον». Ὅρα πῶς ἀσφαλίζεται, μὴ τι καὶ τῶν ἀπὸ σφοδρᾶς
 ἀγάπης λεγομένων πλήξη τὸν ἀκροατὴν, ὡς δυσανασχετεῖν. Διὰ
 τοῦτο πρὶν ἢ εἰπεῖν, «ἐπιτάσσειν σοι», ἐπειδὴ βαρὺ ἦν, καίτοι γε
 10 ἀπὸ ἀγάπης λεγόμενον μᾶλλον ἱκανὸν θεραπεῦσαι, ἀλλ' ὅμως ἐκ
 περιουσίας πολλὴν τίθεται τὴν διόρθωσιν, εἰπὼν, «παρρησίαν
 ἔχων», ὅπερ μέγαν δεικνύντος ἦν τὸν Φιλήμονα· τουτέστι, παρ-
 ρησίαν ἡμῖν ἔδωκας σύ· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τό, «ἐν
 Χριστῷ», ἐπαγαγὼν, ὅπερ δηλοῦντός ἐστιν, ὅτι οὐχ ὡς ἐν τῷ
 15 κόσμῳ λαμπρότερον, οὐδὲ ὡς δυνατώτερον, ἀλλὰ διὰ τὴν πίστιν
 τὴν εἰς τὸν Χριστόν· καὶ τότε ἔθηκε τό, «ἐπιτάσσειν σοι», καὶ οὐ
 τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ, «τὸ ἀνήκον», τουτέστιν, εὐλογον πρᾶγμα.
 Καὶ ὄρα ἐκ πόσων αὐτὸ κατασκευάζει. Τοὺς ἄλλους εὖ ποιεῖς,
 φησί· καὶ ἐμέ, καὶ διὰ τὸν Χριστόν, καὶ ὅτι τὸ πρᾶγμα εὐλογον,
 20 καὶ ὅτι ἡ ἀγάπη δίδωσι. Διὸ καὶ ἐπάγει· «Διὰ τὴν ἀγάπην μᾶλλον
 παρακαλῶ». Ὅσανεὶ εἶπεν, οἶδα μὲν, ὅτι καὶ ἐπιτάττων ἀνύω
 μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας, ἀπὸ τῶν προλαβόντων· πλὴν ἀλλ',
 ἐπειδὴ πολλὴν ὑπὲρ τοῦ πράγματος ποιοῦμαι σπουδὴν, παρακα-
 λῶ. Ἀμφότερα ἔδειξεν ὁμοῦ, ὅτι καὶ θαρρεῖ αὐτῷ (ἐπάταξε γάρ),
 25 καὶ ὅτι σφόδρα τοῦ πράγματος ἀντιποιεῖται· διὸ παρακαλεῖ.
 «Τοιοῦτος ὢν», φησὶν, «ὡς Παῦλος πρεσβύτης».

2. Βαβαί, πόσα δυσωπητικά; Παῦλος, ἀπὸ τῆς ποιότητος τοῦ
 προσώπου· ἀπὸ τῆς ἡλικίας, ὅτι πρεσβύτης· ἀπὸ τοῦ δικαιότε-
 ρου πάντων, ὅτι καὶ «δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ». Τίς γὰρ οὐκ ἂν
 30 τὸν ἀθλητὴν καὶ στεφανίτην ἐδέξατο ὑπτίαις χερσί; τίς ὁρῶν διὰ
 Χριστὸν δεδεμένον, οὐκ ἂν μυρία ἐχαρίσατο; Τοσοῦτοις δὴ προ-

νομαι χαρὰ ἂν ἀνακουφίσεις καὶ μένα. Καὶ δὲν εἶπε, 'γιατί ὑπακοῦς', 'γιατί πειθαρχεῖς', ἀλλὰ πιὸ δυνατὰ καὶ πιὸ ἔντονα: «γιατὶ οἱ καρδιῆς τῶν πιστῶν», σὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ μικρὸ παιδί ποῦ εἶναι περιπόθητο καὶ ἀξιαγάπητο στοὺς γονεῖς του. Ἔτσι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ φιλοστοργία δείχνει ὅτι αὐτοὶ τὸν ἀγαποῦσαν πάρα πολὺ.

«Γι' αὐτό, ἂν καὶ ἔχω ὄλο τὸ θάρρος ἀπὸ τὸ Χριστὸ νὰ σὲ προστάζω τὸ τί πρέπει νὰ κάνεις». Πρόσεχε πῶς προφυλάγεται μήπως κάτι καὶ ἀπ' αὐτὰ ποῦ λέγονται ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἀγάπη πλήξει τὸν ἀκροατὴ καὶ τὸν δυσареστήσει. Γι' αὐτὸ πρὶν πεῖ, «νὰ σὲ προστάζω», ἐπειδὴ αὐτὸ ἦταν βαρὺ, ἂν καὶ βέβαια ἀφοῦ λεγόταν ἀπὸ ἀγάπη μποροῦσε περισσότερο νὰ θεραπεύσει, ἀλλ' ὅμως μὲ τελείως ἀυθεντικὸ τρόπο πετυχαίνει τὴ διόρθωση, λέγοντας, «ἂν καὶ ἔχω τὸ θάρρος», πράγμα ποῦ ἔδειχνε σπουδαῖο ἄνδρα τὸν Φιλήμονα: δηλαδή, ἐσὺ μοῦ ἔδωσες τὸ θάρρος. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ προσθέτοντας καὶ τὸ «στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ», πράγμα ποῦ σημαίνει ὅτι ὄχι σὰν πιὸ λαμπρὸ στὸν κόσμον οὔτε σὰν πιὸ δυνατό, ἀλλὰ γιὰ τὴν πίστη στὸ Χριστό, κι ὕστερα ἔθεσε τὸ «νὰ σὲ προστάζω», καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καί, «τὸ καθῆκον σου», δηλαδή, πράγμα εὐλογο. Καὶ πρόσεχε ἀπὸ πόσα τὸ ἀποδεικνύει αὐτό. Τοὺς ἄλλους τοὺς εὐεργετεῖς, λέγει: καὶ μένα εὐεργέτησέ με, καὶ γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπειδὴ τὸ πράγμα εἶναι εὐλογο καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη δίνει. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει: «ἀλλὰ στὸ ὄνομα τῆς ἀγάπης μᾶλλον σὲ παρακαλῶ». Σὰν νὰ ἔλεγε: ξέρω ἀπὸ τὰ προηγούμενα ὅτι καὶ μὲ προσταγὲς ἐπιτυχῶς ἔνα πράγμα μὲ πολλὴ ἐξουσία, ἀλλ' ἐπειδὴ φροντίζω πολὺ γιὰ τὸ πράγμα αὐτό, γι' αὐτὸ σὲ παρακαλῶ. Καὶ τὰ δύο τὰ ἔδειξε μαζί, καὶ ὅτι ἔχει θάρρος σ' αὐτὸν (γιατὶ τὸν πρόσταξε), καὶ ὅτι φροντίζει πάρα πολὺ γιὰ τὸ πράγμα: γι' αὐτὸ παρακαλεῖ. «Τέτοιος ποῦ εἶμαι», λέγει, «ἐγὼ ὁ Παῦλος ὁ ἡλικιωμένος».

2. Πῶ-πῶ, πόσα δυσωπητικὰ λόγια! Ἀπὸ τὴν ἀξία τοῦ προσώπου, γιατί εἶναι ὁ Παῦλος: ἀπὸ τὴν ἡλικία, γιατί εἶναι ἡλικιωμένος: ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ εἶναι πιὸ δίκαιο ἀπ' ὅλα, ὅτι εἶναι καὶ «φυλακισμένος γιὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστό». Ποιὸς λοιπὸν δὲ θὰ δεχόταν μὲ ἀπλωμένα τὰ χέρια αὐτὸν τὸν ἀθλητὴ καὶ νικητὴ; ποιὸς δὲ θὰ

λεάνας αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, οὐδὲ εὐθέως ἐνέβαλε τὸ ὄνομα, ἀλλὰ τοσαύτην ποιησάμενος αἴτησιν ἀναβάλλεται. Ἴστε γὰρ τοὺς θυμὸς τῶν δεσποτῶν κατὰ τῶν ἀποδεδρακότων οἰκετῶν, καὶ μάλιστα ὅταν μετὰ κλοπῆς τοῦτο ἐργάσωνται, κὰν χρηστοὺς ἔχωσι 5 δεσπότης, πῶς αὖξεται ἡ ὀργή.

Ταύτην οὖν πᾶσι τούτοις προελέανε· καὶ πρότερον πείσας πᾶν ὀτιοῦν ὑπουργῆσαι ἐτοιμῶς, καὶ παρασκευάσας αὐτοῦ τὴν ψυχὴν πρὸς πᾶσαν ὑπακοήν, τότε ἐπάγει τὴν δέησιν, καὶ φησὶ «παρακαλῶ σε»· καὶ μετὰ ἐγκωμίων· «περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου, ὃν 10 ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου». Πάλιν οἱ δεσμοὶ δυσωπητικοί. Καὶ τότε τὸ ὄνομα· οὐ μόνον γὰρ τὸν θυμὸν ἔσβεσεν, ἀλλὰ καὶ ἠσθῆναι πεποίηκεν. Οὐ γὰρ ἂν αὐτόν, φησί, τέκνον ἐκάλουν, εἰ μὴ σφόδρα ἦν εὐχρηστος. Ὅπερ Τιμόθεον ἐκάλεσα, τοῦτο καὶ τοῦτον. Καὶ πολλαχοῦ τὴν φιλοστοργίαν δεικνύς, ἀπὸ τοῦ καιροῦ 15 τῆς ὠδίνος ἐντρέπει· «δέσμιος αὐτὸν ἐγέννησα», φησίν. Ὡστε καὶ διὰ τοῦτο ἄξιος πολλῆς τυχεῖν τῆς τιμῆς, ὅτι ἐν αὐτοῖς τοῖς ἄθλοις ἀπετέχθη, ἐν τοῖς ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ πειρασμοῖς.

«Ὁνήσιμον», τὸν ποτέ σοι ἄχρηστον». Ὅρα πόση ἡ σύνεσις, πῶς ὁμολογεῖ αὐτοῦ τὸ ἀμάρτημα, καὶ τούτῳ σβεννὺς αὐτοῦ 20 τὸν θυμόν. Οἶδα, φησίν, ὅτι ἄχρηστος ἦν, «νῦν δέ σοι καὶ ἐμοὶ χρήσιμος ἔσται». Οὐκ εἶπε, 'νῦν δέ σοι χρήσιμος ἔσται', ἵνα μὴ ἐκεῖνος ἀντεῖπη, ἀλλὰ καὶ τὸ αὐτοῦ πρόσωπον εἰσήγαγεν, ἵνα ἀξιόπιστοι ᾧσιν αἱ ἐλπίδες. «Νῦν δέ σοι», φησί, «καὶ ἐμοὶ εὐχρηστον». Εἰ γὰρ Παύλῳ χρήσιμος τῷ τοσαύτην ἀκρίβειαν 25 ἄπαιτοῦντι, πολλῷ μᾶλλον τῷ δεσπότη. «Ὅν ἔπεμψα πρὸς σέ». Καὶ τούτῳ τὸν θυμὸν ἔσβεσε, τῷ παραδοῦναι αὐτόν. Μάλιστα γὰρ οἱ δεσπῶται τότε ὀργίζονται, ὅταν ὑπὲρ ἀπόντων παρακαλῶνται· ὥστε καὶ αὐτῷ τούτῳ μᾶλλον κατεπράυνε.

«Σὺ δὲ αὐτόν, τουτέστι, τὰ ἐμὰ σπλάγγνα, προσλαβοῦ».

τοῦ χάριζε ἄπειρα ἀγαθὰ βλέποντάς τον φυλακισμένο γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ; Ἄφοῦ λοιπὸν μὲ τόσα λόγια προετοίμασε τὴν ψυχὴ του, δὲν πρόσθεσε ἀμέσως τὸ ὄνομα, ἀλλὰ, ἂν καὶ ἔκανε τόσο μεγάλη παράκληση, τὸ ἀναβάλλει. Γνωρίζετε βέβαια τὴν ὀργὴ τῶν κυρίων ἐναντίον τῶν ὑπηρετῶν ποὺ ἔχουν δραπετεύσει, καὶ ἰδιαίτερα ὅταν τὸ κάνουν αὐτὸ μὲ κλοπὴ· κι' ἂν ἀκόμη ἔχουν ἀγαθοὺς κυρίους, γνωρίζετε πῶς αὐξάνεται ἡ ὀργή.

Αὐτὴ τὴν ὀργὴ λοιπὸν τὴ μαλάκωσε ἀπὸ πρὶν μὲ ὅλα αὐτά. Καὶ ἀφοῦ πρῶτα τὸν ἔπεισε νὰ τὸν ὑπηρετήσῃ μὲ προθυμία σὲ ὅτιδήποτε καὶ ἀφοῦ προετοίμασε τὴν ψυχὴ του γιὰ κάθε ὑπακοή, τότε προσθέτει τὴν παράκληση καὶ λέγει· «σὲ παρακαλῶ», καὶ μὲ ἐπαίνους, «γιὰ τὸ τέκνο μου, ποὺ τὸ γέννησα στὴ φυλακὴ μου». Πάλι ἡ φυλακὴ ἔχει δυσωπητικὴ δύναμη. Καὶ τότε πλεον προσθέτει τὸ ὄνομα· γιὰτι ὄχι μόνο ἔσβησε τὴν ὀργὴ του, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔκαμε νὰ εὐχαριστηθεῖ. Γιατι δὲ θὰ τὸν καλοῦσα τέκνο μου, λέγει, ἂν δὲν ἦταν πάρα πολὺ χρήσιμος. Μὲ τὸ ὄνομα ποὺ κάλεσα τὸν Τιμόθεο, μὲ τὸν ἴδιο κάλεσα καὶ αὐτόν. Καὶ σὲ πολλές περιπτώσεις γιὰ νὰ δείξει τὴ φιλοστοργία, προτρέπει ἀπὸ τὸ χρόνο τῆς γέννησης. «Φυλακισμένος τὸν γέννησα», λέγει. Ὡστε καὶ γι' αὐτὸ ἀξίζει ν' ἀπολαύσει πολλὴ τιμὴ, ἐπειδὴ γεννήθηκε μέσα στοὺς ἴδιους τοὺς ἀγῶνες, στοὺς πειρασμοὺς γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ.

«Τὸν Ὀνήσιμο, ποὺ σοῦ ἦταν κάποτε ἄχρηστος». Πρόσεχε πόση εἶναι ἡ σύνεση, πῶς ὁμολογεῖ τὸ ἀμάρτημά του καὶ πῶς μ' αὐτόν τὸ λόγο σβήνει τὴν ὀργὴ του. Γνωρίζω, λέγει, ὅτι ἦταν ἄχρηστος, «τώρα ὅμως θὰ εἶναι σὲ σένα καὶ σὲ μένα χρήσιμος». Δὲν εἶπε, 'τώρα ὅμως θὰ εἶναι χρήσιμος σὲ σένα', γιὰ νὰ μὴν ἀρνηθεῖ ἐκεῖνος, ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ τὸν ἑαυτό του, γιὰ νὰ εἶναι ἀξιόπιστες οἱ ἐλπίδες. «Τώρα ὅμως», λέγει, «θὰ εἶναι σὲ σένα καὶ σὲ μένα χρήσιμος». Ἄν λοιπὸν ἦταν χρήσιμος στὸν Παῦλο ποὺ ἀπαιτοῦσε τόσο μεγάλη ἀκρίβεια, θὰ ἦταν πολὺ περισσότερο στὸν κύριό του. «Τὸν ὁποῖο ἔστειλα σὲ σένα». Γιατι οἱ κύριοι τότε πρὸ πάντων ὀργίζονται, ὅταν τοὺς παρακαλοῦν γιὰ ἀπόντες. Ὡστε καὶ μ' αὐτὸ τὸν καταπράυνε περισσότερο.

«Καὶ σὺ νὰ προσλάβεις αὐτόν ποὺ εἶναι τὰ δικά μου σπλά-

Καὶ πάλιν οὐ γυμνὸν τίθησι τὸ ὄνομα, ἀλλὰ μετὰ ῥήματος ἐντρεπτικοῦ, ὃ τοῦ τέκνου θερμότερόν ἐστιν. Εἶπε, «τέκνον»· εἶπεν, «ἐγέννησα», ὥστε μάλιστα αὐτὸν φιλεῖν εἰκός, ὅτι ἐν πειρασμοῖς αὐτὸν ἔτεκεν. Ὅτι γὰρ περὶ ἐκεῖνα τὰ παιδιά μάλιστα ἐκκαίόμεθα, δῆλον, ὅταν κινδύνους διαφύγωμεν καὶ ἐν αὐτοῖς τέκωμεν· ὡς ὅταν λέγῃ ἡ Γραφή, «Οὐαίβαροχαβήλ»· καὶ πάλιν ὅταν καλῇ τὸν Βενιαμὴν ἢ Ραχήλ, «υἱόν», φησὶν, «ὀδύνης μου». «Σὺ δὲ αὐτόν», φησί, «τουτέστι, τὰ ἐμὰ σπλάγχνα, προσλαβοῦ». Δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἀγάπην τὴν πολλήν. Οὐκ εἶπεν, 'ἀπόδεξαι', οὐκ εἶπε, 10 'μὴ ὀργισθῆς', ἀλλὰ, «προσλαβοῦ»· τουτέστιν, οὐχὶ συγγνώμης μόνον, ἀλλὰ καὶ τιμῆς ἐστὶν ἄξιος. Διὰ τί; Τέκνον Παύλου γέγονεν.

«Ὅν ἐγὼ ἐβουλόμην ὑπὲρ σοῦ κατέχειν, ἵνα διακονῇ μοι ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ εὐαγγελίου». Ὅρας πόσα πρότερον κατα- 15 σκευάσας, τότε αὐτὸν ἤγαγεν εἰς τὴν τοῦ δεσπότου τιμὴν; Καὶ ὄρα καὶ τοῦτο μεθ' ὅσης σοφίας· ὄρα κάκεινον πόσου ὑπεύθυνον ποιεῖ, καὶ τοῦτον πῶς τιμᾷ. Εὖρες, φησὶν, ὅπως ἀποδῶς τὴν πρὸς ἐμὲ λειτουργίαν δι' αὐτοῦ. Ἐνταῦθα δείκνυσιν, ὅτι τὸ αὐτοῦ μᾶλλον ἐσκόπησεν, ἢ τὸ τοῦ παιδός, ὅτι σφόδρα αὐτὸν αἰδεῖται. 20 «Χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης», φησὶν, «οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι, ἵνα μὴ ὡς κατ' ἀνάγκην τὸ ἀγαθόν σου ᾗ, ἀλλὰ κατὰ ἐκούσιον». Τοῦτο μάλιστα χαννοῖ τὸν ἀξιούμενον, ὅταν καί, πράγματος ὄντος χρησίμου, μετὰ τῆς ἐκείνου γνώμης τίκῃται. Δὲο γὰρ ἀγαθὰ ἐντεῦθεν γίνεται, κάκεινος κερδαίνει, καὶ οὗτος ἀσφαλέστερος 25 καθίσταται. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἵνα μὴ κατὰ ἀνάγκην', ἀλλ', «ὡς κατὰ ἀνάγκην». Ἦδειν μὲν γάρ, φησὶν, ὅτι καὶ μὴ μαθὼν, ἀλλὰ ἀθρόον γνοίῃ, οὐκ ἂν ἠγανάκτησας, ἀλλ' ὁμῶς ἐκ πλείονος περιουσίας, ἵνα μὴ ὡς κατὰ ἀνάγκην.

«Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ἐχώρισθη πρὸς ὦραν, ἵνα αἰώνιον αὐτὸν ἀπέχῃς, μηκέτι ὡς δοῦλον». Καλῶς τό, «τάχα», ἵνα εἴξῃ ὁ δεσπότης. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ αὐθαδείας γέγονεν ἡ φυγὴ καὶ διε-

3. Βλ. Α' Βασ. 4,19-21.

4. Γεν. 35,18.

χνα». Καί πάλι δὲν ἀναφέρει γυμνὸ τὸ ὄνομα, ἀλλὰ μὲ λέξη προ-
 τρεπτική, ποῦ εἶναι θερμότερη ἀπὸ τὸ τέκνο. Εἶπε, «τέκνο μου»·
 εἶπε, «τὸν γέννησα». Ἐπομένως εἶναι εὐλογο νὰ τὸν ἀγαπάει
 πάρα πολύ, ἐπειδὴ τὸν γέννησε στοὺς πειρασμούς του. Τὸ ὅτι
 δηλαδὴ καιόμεστε ὑπερβολικὰ γιὰ ἐκεῖνα τὰ τέκνα μας, φαίνεται
 ὅταν ξεφύγουμε κάποιους κινδύνους καὶ τὰ γεννήσουμε μέσα σ'
 αὐτούς· ὅπως ὅταν λέγει ἡ Γραφή «Οὐαὶ Βαροχαβήλ»³, καὶ ὅπως
 πάλι ὅταν ἡ Ραχήλ δίνει ὄνομα στὸ Βενιαμὴν τὸν ὀνομάζει, «υἱὸ
 τῆς ὀδύνης μου»⁴. «Καὶ σύ», λέγει, «νὰ προσλάβεις αὐτὸν ποῦ
 εἶναι τὰ δικά μου σπλάχνα». Δείχνει τὴ μεγάλη ἀγάπη του. Δὲν
 εἶπε, 'νὰ τὸν δεχθεῖς', δὲν εἶπε, 'νὰ μὴν ὀργισθεῖς', ἀλλὰ, «νὰ τὸν
 προσλάβεις», δηλαδή, δὲν εἶναι ἄξιος γιὰ συγγνώμη μόνο, ἀλλὰ
 καὶ γιὰ τιμῆ. Γιὰ ποιό λόγο; Ἔγινε τέκνο τοῦ Παύλου.

«Ἦθελα νὰ τὸν κρατήσω κοντά μου γιὰ νὰ μὲ διακονεῖ,
 ἀντὶ σοῦ, τώρα ποῦ εἶμαι στὴ φυλακὴ γιὰ χάρη τοῦ Εὐαγγελίου». Βλέπεις πόσα
 παρουσίασε πρῶτα καὶ ὕστερα τὸν ὀδήγησε στὴν
 τιμῆ τοῦ Κυρίου; Καὶ πρόσεχε μὲ πόση σοφία ἔκαμε καὶ αὐτό.
 Πρόσεχε καὶ ἐκεῖνον πόσου μεγάλου πράγματος ὑπεύθυνο τὸν
 καθιστᾷ, καὶ αὐτὸν πῶς τὸν τιμᾷ. Βρῆκες, λέγει, γιὰ νὰ προσφέ-
 ρεις τὴν πρὸς ἐμένα ὀφειλόμενη ὑπηρεσία μέσω αὐτοῦ. Ἐδῶ δεί-
 χνει ὅτι πρόσεξε περισσότερο τὸ δικό του συμφέρον παρὰ τοῦ
 δούλου, ὅτι τὸν σέβεται πάρα πολύ. «Χωρὶς ὅμως τὴ συγκατάθε-
 σή σου», λέγει, «δὲ θέλησα νὰ κάνω τίποτε, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ τὸ
 καλό σου σὰν ἀπὸ ἀνάγκη, ἀλλὰ μὲ τὴ θέλησή σου». Αὐτὸ κυ-
 ρίως καταπραΰνει ἐκεῖνον ποῦ τὸν παρακαλοῦν, ὅταν καὶ στὴν
 περίπτωσιν ἀκόμη ποῦ τὸ πράγμα εἶναι χρήσιμο γίνεται μὲ τὴ
 συγκατάθεσιν ἐκείνου. Δύο λοιπὸν ἀγαθὰ προκαλοῦνται ἀπὸ
 ἐδῶ, καὶ ἐκεῖνος κερδίζει, καὶ αὐτὸς γίνεται ἀσφαλέστερος. Καὶ
 δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ μὴ γίνῃ ἀναγκαστικά', ἀλλὰ «σὰν ἀπὸ ἀνάγκη».
 Γιατὶ γνώριζα, λέγει, ὅτι καὶ χωρὶς νὰ ξέρεις, ἀλλὰ μαθαίνοντας
 ξαφνικὰ τὸ πράγμα, δὲ θὰ ἀγανακτοῦσες, ἀλλ' ὅμως γιὰ νὰ γίνῃ
 αὐτὸ ἀπὸ περισσότερη διάθεσιν, καὶ νὰ μὴ γίνῃ σὰν ἀπὸ ἀνάγκη.

«Καὶ ἴσως γι' αὐτὸ ἀποχωρίσθηκε προσωρινὰ ἀπὸ σένα,
 γιὰ νὰ τὸν ἔχεις παντοτινά, ὄχι πιά σὰν δούλο». Καλὰ εἶπε τὸ
 «ἴσως», γιὰ νὰ καταπραΰνει ὁ κύριος. Ἐπειδὴ ἔφυγε ἀπὸ αὐθά-

στραμμένης διανοίας, καὶ οὐκ ἀπὸ προαιρέσεως, λέγει, «τάχα». Καὶ οὐκ εἶπε, 'διὰ τοῦτο ἔφυγεν', ἀλλά, «διὰ τοῦτο ἐχωρίσθης», εὐφημοτέρῳ ὀνόματι μᾶλλον πραΰνων. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἐχώρισεν ἑαυτόν', ἀλλ', «ἐχωρίσθη»: οὐ γὰρ αὐτοῦ τὸ κατασκευάσμα 5 τὸ ἐπὶ τούτῳ ἀναχωρῆσαι, οὐδὲ ἐπ' ἐκείνῳ. Ὅπερ καὶ Ἰωσήφ, ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν, φησὶν, ὅτι «ὁ Θεὸς ἀπέστειλέ με ἔνταῦθα»: τουτέστι, τῇ κακουργίᾳ αὐτῶν εἰς δέον ἐχρήσατο. «Διὰ τοῦτο ἐχωρίσθης», φησί, «πρὸς ὥραν». Καὶ τὸν χρόνον συστέλλει, καὶ τὸ ἀμάρτημα ὁμολογεῖ, καὶ τρέπει τὸ πᾶν εἰς οἰ- 10 κονομίαν. «Ἵνα αἰώνιον αὐτόν», φησὶν, «ἀπέχης», οὐκ ἐν τῷ παρόντι μόνον καιρῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἵνα διαπαντὸς ἔχης αὐτόν, οὐκέτι δοῦλον, ἀλλὰ τιμιώτερον δούλου: δοῦλον γὰρ μένοντα εὐνοϊκώτερον ἔξεις ἀδελφοῦ. Ὡστε καὶ τῷ χρόνῳ κε- κέρδακας καὶ τῇ ποιότητι: λοιπὸν γὰρ οὐκ ἀποπηδήσει. «Ἵνα 15 αἰώνιον αὐτόν», φησὶν, «ἀπέχης», ἀντὶ τοῦ, ἀπολάβης.

«Οὐκέτι ὡς δοῦλον, ἀλλ' ὑπὲρ δοῦλον, ἀδελφὸν ἀγαπητόν, μάλιστα ἐμοί». Δοῦλον ἀπώλεσας πρὸς ὀλίγον, καὶ ἀδελφὸν εὐ- ρήσεις εἰς τὸ διηνεκές, ἀδελφὸν οὐ σὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμόν. Ἐνταῦθα καὶ ἡ ἀρετὴ πολλή. Εἰ δὲ ἐμὸς ἀδελφός, οὐκ ἐπαισχυν- 20 θήσῃ καὶ σύ. Διὰ μὲν οὖν τοῦ τέκνου τὴν στοργὴν ἔδειξε, διὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ τὴν εὐνοίαν τὴν πολλὴν καὶ τὴν ἰσοτιμίαν.

3. Ταῦτα οὐχ ἀπλῶς ἀναγέγραπται, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀπογινώσκω- μεν τῶν οἰκετῶν οἱ δεσπότης, μηδὲ σφόδρα αὐτοῖς ἐπιτιθώμεθα, ἀλλὰ μάθωμεν συγχωρεῖν τὰ ἀμαρτήματα τοῖς οἰκέταις τοῖς 25 τοιούτοις, ἵνα μὴ ἀεὶ τραχεῖς ὦμεν, ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς δουλείας ἐπαισχυνώμεθα καὶ κοινωνοὺς αὐτοὺς ἐν πᾶσι λαμβάνειν, ὅταν ὦσιν ἀγαθοί. Εἰ γὰρ Παῦλος οὐκ ἐπηρεάσθη καὶ τέκνον καλέ- σαι, καὶ σπλάγγνον, καὶ ἀδελφόν, καὶ ἀγαπητόν, πῶς ἂν ἡμεῖς ἐπαισχυνθῶμεν; καὶ τί λέγω, Παῦλος; ὁ Παύλου Δεσπότης οὐκ 30 ἐπαισχύνεται τοὺς ἡμετέρους δούλους ἀδελφοὺς αὐτοῦ καλεῖν, καὶ ἡμεῖς ἐπαισχυνούμεθα; Ὅρα, πῶς ἡμᾶς τιμᾷ: ἀδελφοὺς ἑαυ-

δεια καὶ διεστραμμένη διάνοια καὶ ὄχι ἀπὸ προαίρεση, λέγει, «ἴσως». Καὶ δὲν εἶπε, ‘γι’ αὐτὸ ἔφυγε’, ἀλλὰ, «γι’ αὐτὸ ἀποχωρίσθηκε», καταπραΰνοντας περισσότερο μὲ πιὸ ἥπια λέξη. Καὶ δὲν εἶπε, ‘χώρισε τὸν ἑαυτό του’, ἀλλὰ, «ἀποχωρίσθηκε». Γιατὶ δὲν ἦταν δική του ἡ σκέψη ν’ ἀναχωρήσει γι’ αὐτὴν ἢ γιὰ ἐκείνη τὴν αἰτία. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Ἰωσήφ ἀπαντώντας στοὺς ἀδελφούς του λέγει· «ὁ Θεὸς μὲ ἔστειλε ἐδῶ»⁵. Δηλαδή, χρησιμοποίησε σὲ καλὸ τὴν κακουργία τους. «Γι’ αὐτὸ ἀποχωρίσθηκε», λέγει, «προσωρινά». Καὶ τὸ χρόνο περιορίζει, καὶ τὸ ἀμάρτημα ὁμολογεῖ, καὶ μεταφέρει ὅλο τὸ γεγονὸς στὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ. «Γιὰ νὰ τὸν ἔχεις», λέγει, «παντοτινά», ὄχι μόνο στὴν παρούσα ζωὴ, ἀλλὰ καὶ στὴ μέλλουσα, γιὰ νὰ τὸν ἔχεις παντοτινὰ ὄχι δοῦλο, ἀλλὰ πολυτιμότερο ἀπὸ δοῦλο· γιατί, παραμένοντας δοῦλος, θὰ διάκεισαι πρὸς αὐτὸν πιὸ εὐνοϊκὰ καὶ ἀπὸ ἀδελφό. Ὡστε κέρδισες καὶ ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ ἀπὸ τὴν ποιότητα, γιατί στὸ μέλλον δὲν πρόκειται ν’ ἀπομακρυνθεῖ. «Γιὰ νὰ τὸν ἔχεις», λέγει, «παντοτινά», ἀντὶ τοῦ, ‘νὰ τὸν πάρεις πίσω’.

«Ὁχι πιά ὡς δοῦλο, ἀλλὰ περισσότερο ἀπὸ δοῦλο, ὡς ἀγαπητὸ ἀδελφό, ἰδιαίτερα γιὰ μένα». Ἐχασες γιὰ λίγο ἓνα δοῦλο καὶ θὰ βρεῖς ἀδελφὸ γιὰ πάντα, ἀδελφὸ ὄχι δικό σου μόνο, ἀλλὰ καὶ δικό μου. Ἐδῶ καὶ ἡ ἀρετὴ εἶναι μεγάλη. Ἄν ὅμως εἶναι ἀδελφός μου, δὲ θὰ ντραπεῖς καὶ σύ. Ἀποκαλώντας τὸν λοιπὸν «τέκνο» του ἔδειξε τὴ στοργή του, ἐνῶ ἀποκαλώντας τὸν «ἀδελφό» δείχνει τὴ μεγάλη του συμπάθεια καὶ τὴν ἰσοτιμία.

3. Αὐτὰ δὲν ἔχουν γραφεῖ χωρὶς λόγο, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴν ἀπελπίζομαστε ἐμεῖς οἱ κύριοι γιὰ τοὺς ὑπηρέτες οὔτε νὰ τοὺς φερόμαστε μὲ ὑπερβολικὴ σκληρότητα, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθουμε νὰ συγχωροῦμε τὰ σφάλματα σὲ τέτοιους ὑπηρέτες, γιὰ νὰ μὴν εἴμαστε πάντοτε σκληροί, γιὰ νὰ μὴν ντρεπόμαστε ἀπὸ τὴ δουλεία καὶ νὰ τοὺς ἔχουμε σὲ ὅλα βοηθοὺς, ὅταν εἶναι καλοί. Ἄν λοιπὸν ὁ Παῦλος δὲν ντράπηκε νὰ τὸν ὀνομάσει «τέκνο» του καὶ «σπλάχνο» καὶ «ἀδελφό» του καὶ μάλιστα ἀγαπητό, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ντραποῦμε ἐμεῖς; Καὶ τί λέγω, ὁ Παῦλος; Ὁ Κύριος τοῦ Παύλου δὲν ντρέπεται νὰ ὀνομάσει τοὺς δούλους μας δικοὺς του ἀδελφούς, καὶ ἐμεῖς ντρεπόμαστε; Πρόσεχε πῶς μᾶς τιμᾷ ὀνο-

τοῦ καλεῖ τοὺς ἡμετέρους δούλους, καὶ φίλους, καὶ συγκληρονόμους. Ἴδου ποῦ κατέβη.

Τί οὖν ποιήσαντες ἡμεῖς, τὸ πᾶν ἡνυκότες ἐσόμεθα; Οὐδὲν ὄλως δυνησόμεθα, ἀλλ' ὅπου δ' ἂν ταπεινοφροσύνης ἔλθωμεν, 5 τὸ πλεον αὐτῆς ὑπολέλειπται. Σκόπει γάρ· ὅπερ ἂν ποιήσης σύ, περὶ τὸν ὁμόδουλον ποιεῖς, ὁ δὲ σὸς δεσπότης περὶ τοὺς σοὺς δούλους πεποίηκεν. Ἔκουσον καὶ φρίζον· μηδέποτε ἐπαρθῆς ἐπὶ ταπεινοφροσύνη. Τάχα γελαῖτε τὸ λεχθέν, εἰ ταπεινοφροσύνη ἐπαίρει· ἀλλὰ μὴ θαυμάσητε· ἐπαίρει, ὅταν μὴ γνησία ᾖ. Πῶς καὶ 10 τίνι τρόπῳ; Ὅταν διὰ τὸ ἀποδέξασθαι ἀνθρώπους γένηται καὶ οὐχὶ Θεόν, ὅταν πρὸς τὸ ἐπαινέσθαι καὶ μεγαλοφρονεῖν· καὶ γὰρ τοῦτο διαβολικόν. Ὡσπερ γὰρ πολλοὶ διὰ τὸ μὴ κενοδοξεῖν κενοδοξοῦσιν, οὕτω καὶ διὰ τὸ ταπεινοῦσθαι ἐπαίρονται διὰ τὸ μέγα φρονεῖν. Οἷον, ἦλθέ τις ἀδελφὸς ἢ καὶ οἰκέτης, προσελάβου 15 αὐτόν, τοὺς πόδας ἔνιψας, εὐθέως μέγα ἐφρόνησας· 'ἐποίησα', λέγεις, 'ὃ οὐδεὶς ἐποίησε, κατώρθωσα τὴν ταπεινοφροσύνην'.

Πῶς οὖν ἂν τις ἐν τῇ ταπεινοφροσύνῃ μένοι; Εἰ μνημονεύει τῆς παραγγελίας τοῦ Χριστοῦ τῆς λεγούσης, «ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν»· καὶ πάλιν τοῦ διδασκάλου τῆς οἰκουμένης λέγοντος, «ἐγὼ ἑμαυτὸν οὐ λογίζομαι κατειληφέναι». Ὁ πείσας ἑαυτόν, ὅτι οὐδὲν μέγα κατώρθωσεν, ὅσα ἂν ποιήσῃ, οὗτος μόνος ταπεινοφρονεῖν δύναται, ὁ μὴ πρὸς τὸ τέλος ἤκειν νομίζων. Πολλοὶ ἀπὸ ταπεινοφροσύνης ἐπήρθησαν. Ἀλλὰ μὴ ἡμεῖς τοῦτο πάθωμεν. Ἐποίησάς τι ταπεινόν; μὴ φρο- 25 νήσης μέγα, ἐπεὶ τὸ πᾶν ἀπώλεσας. Τοιοῦτος ἦν ὁ Φαρισαῖος· ἐπήρθη, ἐπειδὴ ἐδίδου τοῖς πένησι τὰς δεκάτας, καὶ τὸ πᾶν ἀπώλεσεν. Ἀλλ' οὐχ ὁ τελώνης οὕτως. Ἔκουε Παύλου πάλιν λέγοντος, «οὐδὲν ἑμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι».

6. Λουκᾶ 17,10.

7. Φιλιπ. 3,13.

8. Βλ. Λουκᾶ 18,9-14.

9. Α' Κορ. 4,4.

μάζει τούς δούλους μας δικούς του ἀδελφούς και φίλους και συγκληρονόμους. Νὰ μέχρι ποῦ κατέβηκε.

Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάνουμε ἐμεῖς γιὰ νὰ κατορθώσουμε τὸ πᾶν; Τίποτε τελείως δὲ θὰ μπορέσουμε, ἀλλὰ, σὲ ὅποιο μέγεθος ταπεινοφροσύνης και ἂν φθάσουμε, τὸ μεγαλύτερο μέρος της ἀπομένει. Γιατὶ πρόσεχε· αὐτὸ πὸ ἐσὺ θὰ κάνεις, τὸ κάνεις γιὰ τὸν ὁμόδουλό σου, ἐνῶ ὁ Κύριός σου τὸ ἔχει κάνει γιὰ τούς δικούς σου δούλους. "Ακουσε και φρίξε· ποτὲ νὰ μὴν ὑπερηφανευθεῖς γιὰ ταπεινοφροσύνη. "Ἴσως γελάτε γι' αὐτό, γιὰ τὸ ἂν ἡ ταπεινοφροσύνη κάνει κάποιον ὑπερήφανο. "Ὁμως μὴν ἀπορήσετε· κάνει, ὅταν δὲν εἶναι γνήσια. Πῶς και μὲ ποιό τρόπο; "Ὅταν γίνεται γιὰ νὰ τὴν ἐπιδοκιμάσουν οἱ ἄνθρωποι και ὄχι ὁ Θεός, ὅταν γίνεται σκοπεύοντας στοὺς ἐπαίνους και τὴ μεγαλοφροσύνη. Γιατὶ και αὐτὸ εἶναι ἔργο τοῦ διαβόλου. "Ὅπως δηλαδή πολλοὶ εἶναι ματαιόδοξοι ἐπειδὴ δὲν ὑπερηφανεύονται, ἔτσι και δείχνοντας ταπεινοφροσύνη ἐπαίρονται ἐπειδὴ μεγαλοφρονοῦν. Γιὰ παράδειγμα· ἔρχεται ἓνας ἀδελφός ἢ και ὑπηρέτης, τὸν δέχθηκες, τοῦ ἔπλυνες τὰ πόδια, και ἀμέσως ὑπερηφανεύθηκες· ἔκανα, λές, αὐτὸ πὸ κανεῖς δὲν ἔκανε, κατόρθωσα τὴν ταπεινοφροσύνη.

Πῶς λοιπὸν θὰ παραμένει κανεῖς στὴν ταπεινοφροσύνη; "Ἄν θυμᾶται τὴν ἐντολὴ τοῦ Χριστοῦ πὸ λέγει, «ὅταν τὰ κάνετε ὅλα, νὰ λέτε, εἴμαστε ἀνάξιοι δοῦλοι»⁶· και πάλι ἂν θυμᾶται τὸ διδάσκαλο τῆς οἰκουμένης πὸ λέγει, «ἐγὼ δὲ θεωρῶ τὸν ἐαυτό μου ὅτι ἔφθασε στὸ τέρμα»⁷. "Ὅποιος ἔπεισε τὸν ἐαυτό του ὅτι δὲν κατόρθωσε κανένα μεγάλο πράγμα, ὅσα και ἂν κάνει, αὐτὸς μόνο μπορεῖ νὰ ἔχει ταπεινοφροσύνη, αὐτὸς πὸ δὲ νομίζει ὅτι ἔφθασε στὸ τέλος. Πολλοὶ ἔδειξαν ἀλαζονεία ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη. Ἀλλὰ ἐμεῖς ἄς μὴν τὸ πάθουμε αὐτό. "Ἐκανες κάτι ταπεινό; μὴν ὑπερηφανευθεῖς, γιατί ἔχασες τὰ πάντα. Τέτοιος ἦταν ὁ Φαρισαῖος· ὑπερηφανεύθηκε, ἐπειδὴ ἔδινε στοὺς φτωχοὺς τὸ δέκατο ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά του, και τὰ ἔχασε ὅλα. Ὁ τελώνης ὅμως δὲν ἔκαμε τὸ ἴδιο⁸. "Ακου πάλι τὸν Παῦλο πὸ λέγει· «ἡ συνείδησή μου δὲ μὲ ἐλέγχει γιὰ τίποτε, ἀλλὰ μὲ αὐτὸ δὲν εἶμαι δικαιωμένος»⁹. Βλέπεις ὅτι δὲν ἐξύψωσε τὸν ἐαυτό του, ἀλλὰ μὲ

Ὁρᾶς, ὅτι οὐκ ἐπῆρεν αὐτόν, ἀλλὰ παντοίως συνέστελλε καὶ ἔταπείνου, καὶ ταῦτα εἰς τὴν ἄκραν κορυφὴν ἀνεληλυθώς;

Καὶ οἱ τρεῖς παῖδες ἐν πυρὶ ἦσαν καὶ ἐν μέσῃ τῇ καμίνῳ, καὶ τί ἔλεγον; «Ἠμάρτομεν, ἠνομήσαμεν μετὰ τῶν πατέρων 5 ἡμῶν». Τοῦτό ἐστι καρδίαν συντετριμμένην ἔχειν. Διὰ τοῦτο ἠδύναντο λέγειν, «ἀλλ' ἐν καρδίᾳ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσεως προσδεχθείημεν». Οὕτω καὶ μετὰ τὸ ἐμπεσεῖν εἰς τὴν κάμινον, σφόδρα ἦσαν τεταπεινωμένοι, καὶ μᾶλλον ἢ πρὸ τοῦ ἐμπεσεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδον τὸ θαῦμα τὸ γενόμενον, ἀναξίου 10 νομίσαντες ἑαυτοὺς τῆς σωτηρίας, εἰς ταπεινοφροσύνην κατηνέχθησαν. Ὅταν γὰρ πεισθῶμεν, ὅτι παρ' ἀξίαν μεγάλα εὐηργετήμεθα, τότε μάλιστα ἀνιώμεθα.

Καίτοι τί παρ' ἀξίαν εὐηργετήθησαν ἐκεῖνοι; Ἐξέδωκαν ἑαυτοὺς εἰς κάμινον, ἐξηχμαλωτίσθησαν, ἐτέρων ἀμαρτόντων 15 (ἔτι γὰρ νέοι ἦσαν) καὶ οὐκ ἐγόγγυσαν, οὐδὲ ὠργίσθησαν, οὐδὲ εἶπον· ναί, τί γὰρ ἡμῖν ἀγαθόν, ὅτι δουλεύομεν τῷ Θεῷ; τί ὠφελήσαμεν προσκυνοῦντες αὐτόν; οὗτος ἀσεβῆς ἐστὶ, καὶ γέγονεν ἡμῶν δεσπότης· μετὰ τῶν εἰδωλολατρῶν ὑπὸ τοῦ εἰδωλολάτρου κολαζόμεθα, εἰς αἰχμαλωσίαν ἤχθημεν, πατρίδος ἐξεπέσο- 20 μεν, ἐλευθερίας, τῶν πατρῶων ἀπάντων, αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι γεγόναμεν, βασιλεῖ βαρβάρῳ δουλεύομεν. Οὐδὲν τούτων εἶπον, ἀλλὰ τί; «ἠμάρτομεν, ἠνομήσαμεν»· καὶ οὐδὲ ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἄλλων ποιοῦνται τὴν δέησιν· ὅτι «βασιλεῖ», φασίν, «ἐχθίστῳ καὶ πονηροτάτῳ παρέδωκας ἡμᾶς».

25 Πάλιν ὁ Δανιὴλ δεύτερον εἰς λάκκον ἐμβεβλημένος, ἔλεγεν· «ἐμνήσθη μου γὰρ ὁ Θεός». Διὰ τί οὐκ ἂν ἐμνήσθη, ὡς Δανιήλ, ὅτε αὐτὸν ἐδόξασας ἐπὶ τοῦ βασιλέως, λέγων, «καὶ ἐγὼ οὐκ ἐν τῇ σοφίᾳ τῇ οὔσῃ ἐν ἐμοί», ἀλλ' ὅτε ἐνεβλήθης εἰς λάκκον λεόντων διὰ τὸ μὴ ὑπακοῦσαι τῷ πονηροτάτῳ δόγματι ἐκείνῳ, διὰ 30 τί οὐκ ἂν ἐμνήσθη; Δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο. Οὐχὶ δι' αὐτὸν ἐμβέβλησαι νῦν; Ναί, φησίν· ἀλλὰ πολλῶν ὀφειλέτης εἰμί. Εἰ δὲ ἐκεῖνος

10. Δαν. 3,29.

11. Δαν. 14,37.

12. Δαν. 3,32

13. Δαν. 14,37.

14. Δαν. 2,30.

κάθε τρόπο τὸν συγκρατοῦσε καὶ τὸν ταπεινῶνε, παρ' ὄλο πού εἶχε φθάσει στὴν ψηλότερη κορυφὴ τῆς ἀρετῆς;

Καὶ οἱ τρεῖς νέοι ἦταν μέσα στὴ φωτιὰ καὶ μέσα στὸ καμί-
νι, καὶ τί ἔλεγαν; «Ἀμαρτήσαμε, παραβήκαμε τὸ νόμο μαζί με
τοὺς πατέρες μας»¹⁰. Αὐτὸ σημαίνει νὰ ἔχεις ψυχὴ γεμάτη συν-
τριβή. Γι' αὐτὸ μπορούσαν νὰ λένε, «ἀλλὰ μὲ ψυχὴ συντριμμέ-
νη καὶ πνεῦμα ταπεινωμένο ἃς γίνουμε δεκτοί»¹¹. Ἔτσι καὶ ὅταν
μετὰ ἔπεσαν στὸ καμίνι ἦταν πάρα πολὺ ταπεινωμένοι, καὶ πολὺ
περισσότερο τότε, παρὰ πρὶν πέσουν. Ὅταν εἶδαν δηλαδὴ τὸ
θαῦμα πού ἔγινε, θεωρώντας τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἀνάξιους τῆς
σωτηρίας, ὀδηγήθηκαν σὲ ταπεινοφροσύνη. Γιατί, ὅταν πει-
σθοῦμε ὅτι ἔχουμε δεχθεῖ μεγάλες εὐεργεσίες χωρὶς ν' ἀξίζουμε,
τότε στενοχωρούμαστε πάρα πολὺ.

Ὅμως ποιά εὐεργεσία δέχθηκαν ἐκεῖνοι χωρὶς νὰ τὸ ἀξί-
ζουν; Παρέδωσαν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς σὲ καμίνι, αἰχμαλωτίστη-
καν, ἐνῶ ἀμάρτησαν ἄλλοι (γιατὶ ἀκόμη ἦταν νέοι), καὶ δὲν γόγ-
γυσαν, οὔτε ὀργίσθηκαν, οὔτε εἶπαν· ἝΝΑΙ, ποιό λοιπὸν εἶναι τὸ
καλὸ σὲ μᾶς πού ὑπηρετοῦμε τὸ Θεό; τί ὠφεληθήκαμε προσκυ-
νώντας τον; αὐτὸς εἶναι ἀσεβῆς καὶ ἔγινε κύριός μας· μαζί με
τοὺς εἰδωλολάτρες τιμωρούμαστε ἀπὸ τὸν εἰδωλολάτρη, ὀδηγη-
θήκαμε σὲ αἰχμαλωσία, χάσαμε πατρίδα, ἐλευθερία, ὅλα τὰ πα-
τρικά, γίναμε αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι, ὑπηρετοῦμε σὲ βασιλιὰ
βάρβαρο'. Τίποτε τέτοιο δὲν εἶπαν, ἀλλὰ τί; «Ἀμαρτήσαμε, ἀνο-
μήσαμε». Καὶ δὲν παρακαλοῦν γιὰ τὸν ἑαυτό τους, ἀλλὰ γιὰ ἄλ-
λους· «μᾶς παρέδωσες», λένε, «σὲ βασιλιὰ μισητότατο καὶ μο-
χθηρότατο»¹².

Ὁ Δανιήλ πάλι, πού γιὰ δεύτερη φορὰ ρίφθηκε σὲ λάκκο,
ἔλεγε· «μὲ θυμήθηκε ὁ Θεός»¹³. Γιατί δὲ θὰ σὲ θυμόταν, Δανιήλ,
ὅταν τὸν δόξασες ἐνώπιον τοῦ βασιλιᾶ λέγοντας, «καὶ σὲ μένα,
χωρὶς νὰ ἔχω ἐγὼ σοφία»¹⁴· ἀλλ' ὅταν ρίχτηκες στὸ λάκκο τῶν
λιονταριῶν, ἐπειδὴ δὲν ὑπάκουσες στὴν πονηρότατη ἐκείνη δια-
ταγή, γιατί δὲ θὰ σὲ θυμόταν; Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πράγμα. Δὲν
ἔχεις ριχτεῖ τώρα γι' αὐτόν; ΝΑΙ, λέγει, ἀλλ' εἶμαι ὀφειλέτης
πολλῶν. Ἄν ὅμως ἐκεῖνος μίλησε ἔτσι, ὕστερα ἀπὸ τόσο μεγά-
λη ἀρετὴ, τί θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ἐμεῖς; Ἄλλ' ἄκου τί λέγει

τοιαῦτα μετὰ τοσαύτην ἀρετὴν, τί ἂν εἴποιμεν λοιπὸν ἡμεῖς; Ἄλλ' ὁ Δαβὶδ ἄκουε τί φησι· «καὶ ἐὰν εἶπη μοι, οὐ τεθέληκά σε, ἰδοὺ ἐγὼ, ποιείτω μοι τὸ ἀρεστὸν ἐνώπιον αὐτοῦ»· καίτοι μυρία ἔχων εἰπεῖν ἑαυτοῦ κατορθώματα. Καὶ ὁ Ἥλει δέ φησι, «Κύριος αὐ-
5 τός, τὸ ἀρεστὸν ἐνώπιον αὐτοῦ ποιήσει».

4. Τοῦτο δούλων εὐγνωμόνων, μὴ μόνον ἐν ταῖς εὐεργεσίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς κολάσεσι καὶ ἐν ταῖς τιμωρίαις τὸ πᾶν αὐτῷ παραχωρεῖν. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, εἰ ἡμεῖς μὲν δεσπότης ἐῶμεν τύπτοντας τοὺς οἰκέτας, εἰδότες ὅτι φείδονται αὐτῶν, ἅτε αὐτῶν
10 ὄντων ἐκείνων, ὁ δὲ Θεὸς κολάζων οὐ φείσεται; Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἠνίξατο εἰπὼν, «ἐὰν τε ζῶμεν, ἐὰν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν». Οὐ βούλεται αὐτῷ, φησί, τὸν πλοῦτον ἐλαττωθῆναι, οἶδε πῶς κολάζει, οἰκείους κολάζει παῖδας. Οὐδεὶς ἡμῶν μᾶλλον αὐτοῦ φείδεται τοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πα-
15 ραγαγόντος ἡμᾶς, τοῦ τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντος, τοῦ βρέχοντος, τοῦ ψυχὴν ἐμπνέοντος, τοῦ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ δεδωκότος ὑπὲρ ἡμῶν. Ἄλλ' ὅπερ ἔφην, καὶ δι' ὃ πάντα μοι ταῦτα εἴρηται, ταπεινοφρονῶμεν, ὡς χρή, μετριάζωμεν, ὡς χρή· μὴ ἀφορμὴ ἡμῖν τοῦτο γενέσθω ἐπάρσεως.

20 Ταπεινὸς εἶ καὶ πάντων ἀνθρώπων ταπεινότερος; μὴ διὰ τοῦτο μέγα φρόνει, μηδὲ ἐτέροις ὀνειδίξει, μὴ ἀπολέσης τὸ καύχημα. Διὰ τοῦτο ταπεινοφρονεῖς, ἵνα ἀπονοίας ἀπαλλαγῆς. Ἄν τοίνυν δι' αὐτῆς εἰς ἀπόνοιαν πέσης, κρεῖττον μὴ ταπεινοφρο-
νεῖν· ἄκουε γὰρ Παύλου λέγοντος, «διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι κατεργά-
25 ζεται θάνατον, ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἀμαρτωλὸς ἢ ἀμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς». Ὅταν εἰς ἔννοιαν ἔλθῃς θαυμάσαι ἑαυτὸν ἐπὶ ταπεινοφροσύνη, νόησον τὸν Δεσπότην σου, ποῦ κατῆλθε, καὶ οὐκέτι θαυμάσεις σαυτὸν οὐδὲ ἐπαινέσεις, ἀλλὰ καὶ καταγελάσεις σαυτοῦ ὡς οὐδὲν πεποιηκότος. Πάντως ἑαυτὸν ὀφειλέτην
30 εἶναι νόμιζε. Ἄπερ ἂν ποιήσης, ἐκείνην ἀναμιμνήσκου τὴν παραβολὴν, «τίς ἐξ ὑμῶν», φησὶν, «ὃς ἔχει δούλον, μὴ εἰσελθόντι

15. Β' Βασ. 15,26.

16. Α' Βασ. 3,18.

17. Ρωμ. 14,8.

18. Ρωμ. 7,13.

ὁ Δαβίδ· «καὶ ἂν μοῦ πεῖ, 'δὲ σὲ θέλω', θὰ ἀπαντήσω· νὰ ἐγὼ εἶμαι ἔτοιμος, ἅς κάνει γιὰ μένα ὅ,τι τοῦ εἶναι ἀρεστό»¹⁵. Καὶ ὁμοῦς μποροῦσε νὰ πεῖ ἄπειρα κατορθώματά του. Ἐπίσης καὶ ὁ Ἥλι λέγει· «αὐτὸς εἶναι ὁ Κύριος, καὶ ἅς κάμει ὅ,τι τοῦ εἶναι ἀρεστό»¹⁶.

4. Αὐτὸ εἶναι γνώρισμα δούλων ἀγαθῶν, ὄχι μόνο στὶς εὐεργεσίες, ἀλλὰ καὶ στὰ βασανιστήρια καὶ στὶς τιμωρίες ν' ἀναθέτουν τὰ πάντα στὸ Θεό. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογο, ἐὰν ἐμεῖς ἀφήνουμε τοὺς κυρίους νὰ χτυποῦν τοὺς ὑπηρέτες, γνωρίζοντας ὅτι τοὺς λυποῦνται, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἀνήκουν σ' ἐκείνους, καὶ ὁ Θεὸς ὅταν τοὺς τιμωρεῖ δὲ θὰ τοὺς λυπηθεῖ; Αὐτὸ ὑπαινίχθηκε καὶ ὁ Παῦλος ὅταν εἶπε, «εἴτε ζοῦμε εἴτε πεθαίνουμε, ἀνήκουμε στὸν Κύριο»¹⁷. Δὲ θέλει, λέγει, νὰ ἐλαττωθεῖ ὁ πλοῦτος του· ξέρεи πῶς τιμωρεῖ, δικούς του δούλους τιμωρεῖ. Κανεῖς μας δὲ λυπᾶται περισσότερο ἀπ' αὐτὸν ποὺ μᾶς ἔφερε στὴ ζωὴ ἀπὸ τὸ μηδέν, ποὺ ἀνατέλλει τὸν ἥλιο, ποὺ βρέχει, ποὺ ἐμφυσᾷ τὴν ψυχὴ, ποὺ γιὰ χάρη μας ἔχει δώσει τὸν Υἱὸ του. Ἀλλὰ, ὅπως εἶπα καὶ γι' αὐτὸ λέγω καὶ ὅλα αὐτά, ἅς εἴμαστε ταπεινόφρονες ὅπως πρέπει, ἅς εἴμαστε μετριόφρονες ὅπως πρέπει, καὶ ἅς μὴ μᾶς γίνεи αὐτὸ ἀφορμὴ ὑπερηφάνειας.

Εἶσαι ταπεινὸς καὶ μάλιστα ταπεινότερος ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; Νὰ μὴν ὑπερηφανεύεσαι γι' αὐτὸ οὔτε νὰ κατηγορεῖς τοὺς ἄλλους, γιὰ νὰ μὴ χάσεις τὸ καύχημά σου. Γι' αὐτὸ δείχνεις ταπεινοφροσύνη· γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία. Ἄν λοιπὸν μ' αὐτὴ πέσεις σὲ ἀλαζονεία, καλύτερα νὰ μὴ δείχνεις ταπεινοφροσύνη· γιὰτὶ ἄκου τὸν Παῦλο ποὺ λέγει, «μέσω τοῦ καλοῦ μὲ ὀδηγεῖ στὸ θάνατο, γιὰ νὰ γίνεи ἡ ἁμαρτία ὑπερβολικὰ ἁμαρτωλὴ χρησιμοποιώντας τὴν ἐντολή»¹⁸. Ὅταν σοῦ ἔρθει ἡ σκέψη νὰ θαυμάσεις τὸν ἑαυτὸ σου γιὰ τὴν ταπεινοφροσύνη σου, σκέψου τὸν Κύριό σου ποὺ κατέβηκε, καὶ δὲ θὰ θαυμάσεις πιά τὸν ἑαυτὸ σου οὔτε θὰ τὸν ἐπαινέσεις, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν περιγελάσεις γιὰτὶ δὲν ἔκανε τίποτε. Ὅπωςδὴποτε νὰ θεωρεῖς τὸν ἑαυτὸ σου ὀφειλέτη. Ὅ,τι καὶ ἂν κάνεις, θυμήσου ἐκείνη τὴν παραβολή· «ποιὸς ἀπὸ σᾶς», λέγει, «ποὺ ἔχει ἓνα δούλο, θὰ εἶπε

αὐτῷ, ἀνάπεσον, λέγει; Οὐχί, λέγω ὑμῖν, ἀλλά, στῆθι καὶ διακόνει μοι».

Μὴ χάριν ἴσμεν τοῖς οἰκέταις ἡμῶν διακονούμενοις ἡμῖν; Οὐδαμῶς. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἡμῖν οἶδε χάριν οὐκ αὐτῷ διακονουμένοις, ἀλλὰ τὸ ἡμῖν συμφέρον ποιοῦσι. Πλὴν ἀλλὰ μὴ οὕτω διακewόμεθα, ὡς χάριν εἰδότος αὐτοῦ, ἵνα μᾶλλον εἰδῆ, ἀλλ' ὡς ὀφειλὴν ἐκπληροῦντες· καὶ γὰρ ὄντως ὀφειλὴ τὸ πρᾶγμα, καὶ ὀφειλῆς ἐστὶ πάντα, ἅπερ ἂν πράττωμεν. Εἰ γὰρ ἀργυρίου παιῶδας ὠνούμενοι, πάντα ἡμῖν αὐτοὺς ζῆν βουλόμεθα, καὶ ὅσα ἂν ἔχωσιν 10 ἡμῖν ἔχειν, πόσῳ μᾶλλον ὁ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγών, ὁ μετὰ ταῦτα τιμίῳ αἵματι ἡμᾶς πριάμενος; Τιμὴν κατέβαλεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὅσην οὐδεὶς οὐδὲ ὑπὲρ τέκνου καταβαλεῖν ἂν ἀνάσχοιτο, τὸ αἷμα ἐξέχεε τὸ ἑαυτοῦ.

Ἄν οὖν μυρίας ἔχοντες ψυχάς, ταύτας πάσας καταθώμεθα, ἄρα τὴν ἴσην ἀποδώσομεν; Οὐδαμῶς. Διὰ τί; Ὅτι αὐτὸς οὐκ ὀφείλων ἡμῖν τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ τὸ πᾶν χάριτος γέγονεν, ἡμεῖς δὲ λοιπὸν ὀφείλομεν· καὶ αὐτὸς Θεὸς ὢν, δοῦλος γέγονε, καὶ οὐκ ὢν ὑπὸ θάνατον, ὑπὸ τὸν θάνατον γέγονεν ἐν σαρκί· ἡμεῖς δὲ, κἂν μὴ ὑπὲρ αὐτοῦ καταθώμεθα τὰς ψυχάς, τῷ νόμῳ 20 τῆς φύσεως πάντως καταθησόμεθα, καὶ ἄκοντες μικρὸν ὕστερον αὐτῆς ἀποστησόμεθα. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν χρημάτων, κἂν μὴ δι' αὐτὸν αὐτὰ δώμεν, διὰ τὴν τῆς τελευτῆς ἀνάγκην ἀποδωσόμεθα. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ταπεινοφροσύνης, κἂν μὴ δι' αὐτὸν ταπεινοφρονήσωμεν, διὰ τὰς θλίψεις, διὰ τὰς συμφοράς, διὰ τὰς δυνα- 25 στείας ταπεινωθησόμεθα.

Ὅρας οὖν ὅση ἡ χάρις; Οὐκ εἶπε, 'τί γὰρ μέγα ποιοῦσιν οἱ μάρτυρες; κἂν μὴ δι' ἐμὲ ἀποθάνωσι, τεθνήξονται πάντως', ἀλλὰ πολλὴν αὐτοῖς οἶδε χάριν, ὅτι ἐκόντες ἀποτίθενται ὅπερ ὕστερον ἀπὸ τῆς φύσεως ἄκοντες ἐμελλον. Οὐκ εἶπε, 'τί γὰρ 30 μέγα ποιοῦσιν οἱ τὰ χρήματα κενοῦντες; πάντως αὐτὰ ἀποθη-

πεῖ, ὅταν ἐπιστρέψει στὸ σπίτι, 'κάθισε νὰ φᾶς;' Δὲ θὰ τοῦ πεῖ αὐτό, σᾶς λέγω, ἀλλά, 'σῆκω καὶ ὑπηρετά με'»¹⁹.

Μήπως δείχνουμε εὐγνωμοσύνη πρὸς τοὺς ὑπηρέτες μας ὅταν μᾶς ὑπηρετοῦν; Καθόλου. Ὁ Θεὸς ὅμως μᾶς εὐγνωμονεῖ, ὄχι ὅταν τὸν ὑπηρετοῦμε, ἀλλὰ ὅταν κάνουμε αὐτὸ πού μᾶς συμφέρει. Ἄλλ' ὅμως ἄς μὴ συμπεριφερόμαστε ἔτσι, σὰν νὰ μᾶς ὀφείλει εὐγνωμοσύνη, γιὰ νὰ μᾶς ὀφείλει περισσότερη, ἀλλὰ σὰν νὰ ξεχρεώνουμε κάποιο χρέος. Καὶ πραγματικὰ χρέος εἶναι τὸ πράγμα, καὶ ὅλα ὅσα θὰ κάνουμε εἶναι χρέος. Ἐὰν δηλαδὴ ἀγοράζοντας δούλους μὲ χρήματα θέλουμε πάντοτε νὰ ζοῦν γιὰ μᾶς καὶ ὅσα θὰ ἔχουν νὰ τὰ ἔχουν γιὰ μᾶς, πόσο μᾶλλον αὐτὸς πού μᾶς ἔφερε ἀπὸ τὸ μηδὲν στὴ ζωὴ καὶ πού στὴ συνέχεια μᾶς ἐξαγόρασε μὲ τίμιο αἷμα; Πλήρωσε γιὰ μᾶς τόση τιμὴ, ὅση κανεὶς δὲ θὰ δεχόταν οὔτε γιὰ τὸ παιδί του νὰ πληρώσει· ἔχυσε τὸ δικό του αἷμα.

Ἐὰν λοιπὸν ἔχουμε ἄπειρες ψυχές καὶ τὶς θυσιάσουμε ὅλες, ἄραγε θὰ ἀποδώσουμε τὴν ἴση τιμὴ; Καθόλου. Γιατί; Ἐπειδὴ αὐτὸς τὸ ἔκαμε αὐτὸ χωρὶς νὰ μᾶς τὸ ὀφείλει, ἀλλὰ τὰ πάντα ἦταν ἔργο χάριτος, ἐμεῖς ὅμως καὶ πάλι ὀφείλουμε· ἀκόμη αὐτὸς παρ' ὄλο πού ἦταν Θεὸς ἔγινε δοῦλος καὶ παρ' ὄλο πού δὲν ἦταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου βρέθηκε κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία του μὲ σῶμα, ἐνῶ ἐμεῖς, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θυσιάσουμε γι' αὐτὸν τὶς ψυχές, θὰ τὶς παραδώσουμε ὅπωςδῆποτε στὸ νόμο τῆς φύσης, καὶ χωρὶς τὴ θέλησή μας ὕστερα ἀπὸ λίγο θ' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπ' αὐτήν. Ἐτσι καὶ μὲ τὰ χρήματα, ἂν δὲν τὰ δώσουμε γι' αὐτόν, θὰ τὰ ἀποδώσουμε ἐξαναγκαζόμενοι ἀπὸ τὸ θάνατο. Ἐτσι καὶ στὴν περίπτωση τῆς ταπεινοφροσύνης, ἂν δὲ δείξουμε γι' αὐτόν ταπεινοφροσύνη, θὰ ταπεινωθοῦμε ἐξ αἰτίας τῶν θλίψεων, τῶν συμφορῶν καὶ τῶν καταδυναστεύσεων.

Βλέπεις λοιπὸν πόση εἶναι ἡ χάρη; Δὲν εἶπε, 'Τί μεγάλο κάνουν οἱ μάρτυρες; καὶ ἂν δὲν πεθάνουν γιὰ μένα, θὰ πεθάνουν ὅπωςδῆποτε', ἀλλὰ τοὺς εὐγνωμονεῖ, γιὰ τὴν θέλησή τους χάνουν αὐτὸ πού ἐπρόκειτο νὰ χάσουν ἀργότερα ἀπὸ τὴ φύση χωρὶς τὴ θέλησή τους. Δὲν εἶπε, 'Τί μεγάλο κάνουν ὅσοι ξοδεύουν σὲ δωρεές τὰ χρήματα; ὅπωςδῆποτε θὰ τὰ ἀφήσουν καὶ

σονται καὶ ἄκοντες, ἀλλὰ πολλὴν καὶ τούτοις οἶδε χάριν, καὶ οὐκ αἰσχύνεται ἐπὶ πάντων ὁμολογῶν, ὅτι ἐτράφη παρὰ τῶν δούλων ὁ Δεσπότης. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο δόξα δεσπότου, τὸ οἰκέτας ἔχειν εὐγνώμονας· καὶ τοῦτο δόξα δεσπότου, τὸ οὕτω φιλεῖν 5 αὐτὸν τοὺς δούλους· καὶ τοῦτο δόξα δεσπότου, τὸ οἰκειοῦσθαι τὰ ἐκείνων· καὶ τοῦτο δόξα δεσπότου, τὸ μὴ ἐπαισχύνεσθαι ἐπὶ πάντων ὁμολογεῖν.

Αἰδεσθῶμεν τοίνυν τὴν τοσαύτην ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, διαθερμανθῶμεν τῷ φίλτρῳ. Κἂν ταπεινὸς ἦ τις, κἂν εὐτελής, 10 ἀκούωμεν δὲ ὅτι φιλεῖ ἡμᾶς, μάλιστα πάντων διαθερμαινόμεθα πρὸς αὐτὸν καὶ εἰς τιμὴν αὐτὸν ἄγομεν σφοδρὰν· καὶ ἡμεῖς φιλοῦμεν, ὁ δὲ Δεσπότης ἡμῶν ἡμᾶς φιλεῖ τοσοῦτον, καὶ οὐ διανίστάμεθα; Μὴ, παρακαλῶ, μὴ οὕτω ράθυμοι γινώμεθα περὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ἀλλὰ καὶ ἀγαπῶμεν κατὰ δύ- 15 ναμιν τὴν ἡμετέραν, καὶ πάντα κενώσωμεν εἰς τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, καὶ ψυχὴν, καὶ χρήματα, καὶ δόξαν, καὶ πᾶν ὅτιοῦν, μετὰ χαρᾶς, μετὰ εὐφροσύνης, μετὰ προθυμίας, μὴ ὡς ἐκείνω τι παρέχοντες, ἀλλ' ὡς ἡμῖν αὐτοῖς. Τοιοῦτος γὰρ τῶν φιλοῦντων ὁ νόμος. Εὐπάσχειν ἡγοῦνται, ὅταν κακῶς πάσχωσι διὰ τοὺς φιλου- 20 μένους.

Οὕτω τοίνυν καὶ ἡμεῖς διακεώμεθα περὶ τὸν Δεσπότην τὸν ἡμέτερον, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ- 25 νων. Ἀμήν.

χωρίς τή θέλησή τους', ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς εὐγνωμονεῖ καὶ δὲν ντρέπεται νὰ ὁμολογεῖ ἐνώπιον ὄλων ὅτι ὁ Κύριος τράφηκε ἀπὸ τοὺς δούλους. Γιατὶ πράγματι καὶ αὐτὸ εἶναι δόξα κυρίου, τὸ νὰ ἔχει ὑπηρέτες εὐγνώμονες· καὶ αὐτὸ εἶναι δόξα κυρίου, τὸ ν' ἀγαπάει ἔτσι τοὺς δούλους· καὶ αὐτὸ εἶναι δόξα κυρίου, τὸ νὰ κάνει δικά του τὰ ἀγαθὰ τῶν δούλων· καὶ τοῦτο εἶναι δόξα κυρίου, τὸ νὰ μὴν ντρέπεται νὰ ὁμολογεῖ αὐτοὺς ἐνώπιον ὄλων.

Ἄς σεβασθοῦμε λοιπὸν τὴν τόσο μεγάλη ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, ἃς θερμανθοῦμε μὲ τὴν ἀγάπη αὐτή. Καὶ ἂν κάποιος εἶναι ταπεινὸς ἢ ἀσήμαντος, καὶ ἀκοῦμε ὅτι μᾶς ἀγαπάει, πῶς πολὺ ἀπ' ὄλους κυριευόμαστε ἀπὸ ζῆλο πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν ἔχουμε σὲ μεγάλη τιμῆ. Καὶ ἐμεῖς ἀγαπᾶμε, ὁ Κύριός μας ὁμοίως μᾶς ἀγαπάει τόσο πολὺ, καὶ δὲ συγκινούμαστε; Ἄς μὴ γινόμαστε, παρακαλῶ, τόσο ἀδιάφοροι γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν μας, ἀλλὰ ἃς ἀγαπᾶμε τὸ Χριστὸ ὅσο μπορούμε καὶ ἃς προσφέρουμε στὴν ἀγάπη του τὰ πάντα, καὶ ψυχὴ καὶ χρήματα καὶ δόξα καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, μὲ χαρὰ, μὲ εὐχαρίστηση, μὲ προθυμία, ὄχι σὰν νὰ δίνουμε κάτι σ' ἐκεῖνον, ἀλλὰ σὲ μᾶς τοὺς ἴδιους. Γιατὶ τέτοιος εἶναι ὁ νόμος ἐκείνων ποὺ ἀγαποῦν. Νομίζουν ὅτι εὐεργετοῦνται ὅταν ὑποφέρουν γιὰ ἐκεῖνους ποὺ ἀγαποῦν.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ἃς συμπεριφερόμαστε πρὸς τὸν Κύριό μας, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Φιλήμ. 17-25)

«Εἰ οὖν ἐμὲ ἔχεις κοινωνόν, προσλαβοῦ αὐτόν ὡς ἐμέ. Εἰ δέ τι ἠδίκησέ σε ἢ ὀφείλει, ἐμοὶ τοῦτο ἐλλόγει. Ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ, ἐγὼ ἀποτίσω, ἵνα μὴ λέγω σοι, ὅτι καὶ σαυτόν μοι προσοφείλεις».

- 5 1. Οὐδὲν οὕτω πρᾶγμα παραινεῖν οἶδεν, ὡς τὸ μὴ πάντα ἀθρώρον αἰτεῖν. Ὅρα γὰρ μετὰ πόσα ἐγκώμια, μετὰ πόσῃν κατασκευῇ τὸ μέγα τοῦτο ἔθηκε. Μετὰ τὸ εἰπεῖν, ὅτι «τέκνον μου», ὅτι «κοινωνὸς τοῦ εὐαγγελίου», ὅτι «σπλάγχνα», ὅτι «ἀδελφὸν αὐτὸν ἀπέχεις», ὅτι «ὡς ἀδελφὸν ἔχε», τότε ἐπήγαγεν, «ὡς ἐμέ».
- 10 Καὶ οὐκ ἠσχύνθη τοῦτο Παῦλος. Ὁ γὰρ μὴ αἰσχυρόμενος δοῦλος κληθῆναι τῶν πιστῶν, ἀλλὰ καὶ ὁμολογῶν τοῦτο, πολλῶ μᾶλλον τοῦτο οὐκ ἂν παρητήσατο. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· εἰ τὰ αὐτά μοι φρονεῖς, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς τρέχεις, εἰ φίλον ἠγῆ, προσλαβοῦ αὐτόν, ὡς ἐμέ.
- 15 «Εἰ δέ τι ἠδίκησεν». Ὅρα, ποῦ τέθεικε καὶ πότε τὸ ἀδίκημα· ὕστερον, μετὰ τὸ πολλὰ ὑπὲρ τούτου προειπεῖν. Ἐπεὶ γὰρ μάλιστα ἢ τῶν χρημάτων ζημία δάκνειν εἴωθε τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα μηδὲ ὑπὲρ τούτων ἐγκαλέση (εἰκὸς γὰρ αὐτὰ καὶ κατηναλωσθαι)· τότε τοῦτο τίθησι καὶ φησιν, «εἰ δέ τι ἠδίκησεν». Οὐκ εἶ-
20 πεν, 'εἴ τι ἔκλεψεν', ἀλλὰ τί; «εἴ τι ἠδίκησεν». Ἄμα καὶ τὸ ἀμάρτημα ὠμολόγησε, καὶ οὐχ ὡς δούλου ἀμάρτημα, ἀλλ' ὡς φίλου πρὸς φίλον, τῷ τῆς ἀδικίας μᾶλλον, ἢ τῷ τῆς κλοπῆς ὀνόματι

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Φιλήμ. στ. 17-25)

«Ἄν λοιπὸν μὲ θεωρεῖς φίλο σου, δέξου τον σὰν νὰ ἤμουν ἐγώ. Καὶ ἂν σοῦ ἔκανε κανένα κακὸ ἢ σοῦ χρωστάει κάτι, λογάριασέ το σὲ μένα. Ἐγὼ ὁ Παῦλος τὸ ἔγραψα μὲ τὸ δικό μου χέρι, ἐγὼ θὰ τὸ πληρώσω, γιὰ νὰ μὴ σοῦ πῶ ὅτι ὅτι μοῦ χρωστᾷς ἀκόμη καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό σου».

1. Κανένα πράγμα δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ προτρέπει τόσο, ὅσο τὸ νὰ μὴ τὰ ζητάει κανεὶς ὅλα μαζί. Γιατὶ πρόσεχε, ὕστερα ἀπὸ πόσα ἐγκώμια καὶ ἀπὸ πόση προετοιμασία ἔθεσε τὸ μεγάλο αὐτὸ θέμα. Ἄφοῦ εἶπε, «εἶναι τέκνο μου», «εἶναι συνεργάτης τοῦ Εὐαγγελίου», «εἶναι σπλάχνα μου», «τὸν ἔχεις ἀδελφό», «νὰ τὸν ἔχεις σὰν ἀδελφό», τότε πρόσθεσε, «σὰν ἐμένα». Καὶ δὲν ντράπηκε γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ δὲν ντρέπεται νὰ ὀνομασθεῖ δούλος τῶν πιστῶν ἀλλὰ καὶ τὸ ὁμολογεῖ αὐτό, πολὺ περισσότερο δὲ θ' ἀπέφευγε νὰ κάμει αὐτό. Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: ἂν πιστεύεις τὰ ἴδια μὲ μένα, ἂν τρέχεις τὸν ἴδιο δρόμο, ἂν μὲ θεωρεῖς φίλο σου, δέξου τον σὰν νὰ ἤμουν ἐγώ.

«Καὶ ἂν σοῦ ἔκαμε κάποια ἀδικία». Πρόσεχε ποῦ καὶ πότε ἀνέφερε τὸ ἀδίκημα: τελευταῖα, ἀφοῦ προηγουμένως εἶπε πολλὰ γι' αὐτόν. Ἐπειδὴ κυρίως ἡ ζημία τῶν χρημάτων ἐρεθίζει συνήθως τοὺς ἄνθρώπους, γιὰ νὰ μὴν τὸν κατηγορήσει γι' αὐτὰ (γιατὶ πιθανὸν ἦταν νὰ εἶχαν καταναλωθεῖ), τότε τὸ ἀναφέρει αὐτὸ καὶ λέγει: «καὶ ἂν σοῦ ἔκαμε κάποια ἀδικία». Δὲν εἶπε, 'ἂν ἔκλεψε κάτι', ἀλλὰ τί; «Ἄν ἔκαμε κάποια ἀδικία». Συγχρόνως καὶ τὸ ἀμάρτημα ὁμολόγησε, καὶ ὄχι σὰν ἀμάρτημα δούλου, ἀλλὰ σὰν ἀμάρτημα φίλου ποὺ διέπραξε σὲ φίλο, χρησιμοποιώντας τὸ ὄνομα τῆς ἀδικίας μᾶλλον παρὰ τὸ ὄνομα τῆς κλοπῆς. «Αὐτὸ λο-

χρησάμενος. «Τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει», φησί· τουτέστι, πρὸς ἐμὲ ἔχει τὴν ὀφειλὴν, ἐγὼ ἀποτίσω. Εἶτα καὶ μετὰ χάριτος τῆς πνευματικῆς· «ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ»· καὶ ἐντρεπτικῶς ἅμα καὶ χαριέντως, εἴ γε ὑπὲρ τούτου καὶ γραμματεῖον ἐκτελέσαι 5 Παύλου μὴ παραιτησαμένου, τοῦτον αὐτὸς παραιτήσεται προσλαβεῖν. Τοῦτο σφόδρα καὶ αὐτὸν ἐδυσώπησε, καὶ τῆς ἐνοχλήσεως ἀπήλλαξε τὸν Ὀνήσιμον. «Καὶ τῇ ἐμῇ χειρὶ», φησὶν, «ἔγραψα». Οὐδὲν τῶν σπλάγχων θερμότερον τούτων, οὐδὲν σπουδαιότερον, οὐδὲν προθυμότερον. Ὑπὲρ ἐνὸς ἀνδρὸς ὄρα πόσῃν 10 ποιεῖται πρόνοιαν.

«Ἵνα μὴ λέγω», φησί, «σοί, ὅτι καὶ σαυτὸν μοι προσοφείλεις». Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη εἶναι ὕβρις εἰς τὸν ἀξιούμενον, εἴ γε μὴ ἐθάρρησεν ὑπὲρ κλοπῆς ἀξιῶσαι καὶ τυχεῖν, καὶ τοῦτό πως παραμυθεῖται. «Ἵνα μὴ λέγω», φησὶν, «ὅτι καὶ σαυτὸν μοι προσοφείλεις»· οὐ τὰ σαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ σαυτὸν. Καὶ τοῦτο ἀπὸ ἀγάπης καὶ κατὰ τὸν τῆς φιλίας λόγον, καὶ τοῦ σφόδρα θαρρεῖν αὐτῷ. «Ναί, ἀδελφέ». Τί ἐστι, «ναί, ἀδελφέ»; Προσλαβοῦ, φησὶν, αὐτόν· τοῦτο γὰρ ἐξωθεν δεῖ προσυπακούειν. Ἄφεις γὰρ τὸν χαριεντισμόν, πάλιν ἔχεται τῶν προτέρων, τῶν σπουδαίων. 20 Καίτοι καὶ ταῦτα σπουδαῖα· τὰ γὰρ παρὰ τῶν ἀγίων καὶ αὐτὰ σπουδαῖα, κἂν χαριεντίζονται τι. «Ναί, ἀδελφέ, ἐγὼ σου ὀναίμην ἐν Κυρίῳ· ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα ἐν Χριστῷ». Τουτέστι, τῷ Κυρίῳ δίδως τὴν χάριν, οὐκ ἐμοί. «Τὰ σπλάγχνα», τὰ περὶ σέ.

25 «Πεποιθῶς τῇ ὑπακοῇ σου ἔγραψά σοι». Ποῖον λίθον ταῦτα οὐκ ἂν ἐμάλαξε; ποῖον θηρίον ταῦτα οὐκ ἂν κατεπράϋνε καὶ παρεσκεύασε γνησίως προσδέξασθαι; Μετὰ τὸ ἐν κατορθώμασι τηλικούτοις αὐτῷ μαρτυρῆσαι, οὐ παραιτεῖται καὶ πάλιν ἀπολογεῖσθαι. Οὐχ ἀπλῶς φησιν, οὐδὲ ἐπιτάττων, οὐδὲ αὐθα-

γάριασέ το σέ μένα», λέγει. Δηλαδή, σέ μένα νά καταλογίσεις τὸ χρέος, ἐγὼ θὰ πληρώσω. Ἔπειτα καὶ μὲ πνευματικὴ χάρη, «ἐγὼ ὁ Παῦλος τὸ ἔγραψα μὲ τὸ δικό μου χέρι», ἀλλὰ καὶ μὲ τρόπο προτρεπτικὸ συγχρόνως καὶ χαριτολογώντας, ἂν βέβαια ἐκεῖνος ἀρνηθεῖ νὰ δεχθεῖ αὐτόν, καὶ αὐτὸ τῆ στιγμῆ πού ὁ Παῦλος δὲν ἀρνήθηκε νὰ πληρώσει καὶ λογαριασμοὺς γι' αὐτόν. Αὐτὸ καὶ ἐκεῖνον συγκίνησε πολὺ καὶ τὸν Ὀνήσιμο τὸν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν ἐνόχληση. «Καὶ μὲ τὸ δικό μου χέρι», λέγει, «τὸ ἔγραψα». Τίποτε δὲν εἶναι θερμότερο ἀπὸ τὰ σπλάχνα αὐτά, τίποτε σπουδαιότερο, τίποτε προθυμότερο. Πρόσεχε πόση φροντίδα δείχνει γιὰ ἓναν ἄνδρα.

«Γιὰ νὰ μὴ σοῦ πῶ», λέγει, «ὅτι μοῦ χρωστᾶς καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό σου». Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι εἶναι ὕβρη πρὸς αὐτόν πού παρακαλοῦσε, ἐφόσον δὲν τολμοῦσε νὰ παρακαλέσει γιὰ κλοπὴ καὶ νὰ ἐπιτύχει, καὶ αὐτὸ κάπως τὸ μετριάζει. «Γιὰ νὰ μὴ σοῦ πῶ», λέγει, «ὅτι μοῦ χρωστᾶς καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του»· ὄχι μόνο τὰ δικά σου, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτό σου. Καὶ αὐτὸ ἦταν ἀπὸ ἀγάπη καὶ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τῆς φιλίας καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ ὑπερβολικὸ θάρρος πού εἶχε. Πρόσεχε πῶς φροντίζει παντοῦ καὶ γιὰ τὰ δύο, καὶ τὸ νὰ ἀξιῶνει μὲ πολλὴ ἀσφάλεια, καὶ νὰ μὴ γίνεῖ αὐτὸ ἀπόδειξη τοῦ ὑπερβολικοῦ θάρρους πρὸς αὐτόν. «Ναί, ἀδελφέ». Τί σημαίνει, «ναί, ἀδελφέ»; Δέξου τον, λέγει· γιατί αὐτὸ πρέπει νὰ ὑπονοεῖ. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἄφησε τὴ χαριτολογία, πάλι καταγίνεται μὲ τὰ προηγούμενα, τὰ σπουδαῖα. Ἄν καὶ βέβαια καὶ αὐτὰ εἶναι σπουδαῖα, γιατί ὅσα λέγονται ἀπὸ τοὺς ἀγίους εἶναι καὶ αὐτὰ σπουδαῖα, ἔστω καὶ ἂν ἀστειεύονται κάπως. «Ναί, ἀδελφέ, θὰ ἤθελα καὶ ἐγὼ νὰ πάρω κάτι ἀπὸ σένα γιὰ χάρη τοῦ Κυρίου· ἀνακούφισε τὴν καρδιά μου στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Δηλαδή, στὸν Κύριο κάνεις τὴ χάρη, ὄχι σ' ἐμένα. «Τὴν καρδιά μου», πού φροντίζει γιὰ σένα.

«Ἐπειδὴ ἔχω ἐμπιστοσύνη ὅτι θὰ ὑπακούσεις, σοῦ ἔγραψα αὐτά». Ποιὰ πέτρα δὲ θὰ μαλάκωναν αὐτά; ποιό θηρίο δὲ θὰ καταπράυναν αὐτὰ καὶ δὲ θὰ τὸ ἔκαμαν νὰ τὸν δεχθεῖ εὐγενικά; Μετὰ τὰ τόσα μεγάλα κατορθώματα πού ἀνέφερε γι' αὐτόν, δὲν ἀποφεύγει καὶ πάλι ν' ἀπολογηθεῖ. Ὅχι ἀπλῶς, λέγει, οὔτε μὲ

διαζόμενος, ἀλλά, «πεποιθῶς τῇ ὑπακοῇ σου ἔγραψά σοι». Ὅπερ καὶ ἀρχόμενος εἶπε, «παρρησίαν ἔχων», τοῦτο καὶ ἐνταῦθα λέγει εἰς τὸ ἐπισφραγίσαι τὴν ἐπιστολήν. «Εἰδῶς, ὅτι καὶ ὑπὲρ ὃ λέγω ποιήσεις». Ἔμα καὶ διήγειρεν εἰπὼν τοῦτο· ἡσχύνθη γὰρ ἂν, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, τοιαύτην δόξαν ἔχων παρ' αὐτῷ, ὅτι καὶ ὑπὲρ ὃ λέγει ποιεῖ, μὴ ποιῆσαι τοσοῦτον. «Ἔμα δὲ καὶ ἐτοίμασόν μοι ξενίαν· ἐλπίζω γάρ, ὅτι διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν χαρισθήσομαι ὑμῖν». Καὶ τοῦτο σφόδρα θαρροῦντος ἦν, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο ὑπὲρ Ὀνησίμου, ἵνα μὴ ραθυμήσαντες, ἀλλ' εἰδότες, 10 ὅτι πάντως ἐπανελθὼν ἀκούσεται τὰ κατ' αὐτόν, πᾶσαν μνησικακίαν ἐξέλωσι, καὶ χάριν μᾶλλον δῶσι. Πολλὴ γὰρ ἦν ἡ χάρις καὶ ἡ τιμὴ Παύλου ἐνδημοῦντος, Παύλου μετὰ ἡλικίαν, Παύλου μετὰ δεσμούς. Πάλιν τῆς ἀγάπης αὐτῶν τεκμήριον τὸ εὔχεσθαι αὐτοὺς εἰπεῖν, καὶ τοσοῦτον αὐτοῖς δοῦναι, ὡς εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐ- 15 τοῦ. Εἰ γὰρ καὶ ἐν κινδύνοις εἰμί νῦν, ἀλλ' ὅμως ὄψεσθέ με, ἐὰν εὔχησθε.

«Ἀσπάζεται σε Ἐπαφρᾶς ὁ συναιχμάλωτός μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Οὗτος παρὰ Κολοσσαέων ἦν ἀποσταλείς· ὥστε καὶ ἀπὸ τούτου δῆλον, ὅτι ἐν Κολοσσαῖς ἦν ὁ Φιλήμων. 20 Συναιχμάλωτον δὲ αὐτόν καλεῖ, δεικνὺς καὶ αὐτόν ἐν πολλῇ θλίψει. Ὡστε, εἰ καὶ μὴ δι' αὐτόν ἐκεῖνον, διὰ τοῦτο εἰκὸς ἀκουσθῆναι. Ὁ γὰρ ἐν θλίψει ὢν, καὶ τὰ αὐτοῦ ἀφείς, καὶ τὰ τῶν ἄλλων μεριμνῶν, ὀφείλει ἀκούεσθαι. Καὶ ἄλλως δὲ ἐντρέπει αὐτόν, εἴ γε ὁ πολίτης ὁ ἐκεῖνου καὶ συναιχμάλωτος γέγονεν αὐτῷ 25 καὶ συγκακουχεῖται, οὗτος δὲ οὐδὲ χάριν δίδωσιν ὑπὲρ ἰδίου οἴκετου. Καὶ προσέθηκε, «συναιχμάλωτός μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», ἀντὶ τοῦ, διὰ Χριστόν.

«Μάρκος, Ἀρίσταρχος, Δημᾶς, Λουκᾶς, οἱ συνεργοί μου». Τί δὴ τὸν Λουκᾶν τελευταῖον τίθησι; καίτοι γέ φησιν ἀλλαχοῦ, 30 «Λουκᾶς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ». Καὶ Δημᾶς, φησὶν, εἰς τῶν ἐγκαταλιπόντων αὐτόν ἦν, καὶ ἀγαπησάντων τὸν νῦν αἰῶνα. Ταῦ-

προσταγή, οὔτε μὲ αὐθάδεια, ἀλλὰ, «σοῦ τὰ ἔγραψα αὐτά, ἐπειδὴ ἔχω ἐμπιστοσύνη ὅτι θὰ ὑπακούσεις». Ἐκεῖνο πού εἶπε στήν ἀρχή, «ἐπειδὴ ἔχω θάρρος», αὐτό καὶ ἐδῶ λέγει γιὰ νὰ κλείσει τὴν ἐπιστολή. «Ἄν καὶ ξέρω ὅτι θὰ κάνεις ἀκόμη περισσότερα ἀπ' ὅσα λέγω». Συγχρόνως τὸν διέγειρε λέγοντας αὐτό. Γιατί, ἂν καὶ τίποτε ἄλλο, θὰ ντρεπόταν νὰ μὴν κάμει ἓνα τόσο, τὴ στιγμή πού ὁ Παῦλος πίστευε γι' αὐτόν ὅτι κάνει ἀκόμη περισσότερα ἀπ' ὅσα λέγει. «Συγχρόνως νὰ μοῦ ἐτοιμάσεις καὶ φιλοξενία, γιατί ἐλπίζω ὅτι μὲ τίς προσευχές σας θὰ ἔρθω πάλι σὲ σᾶς». Καὶ αὐτὸ ἦταν ἀπόδειξη ὅτι ἔχει ὑπερβολικὸ θάρρος, ἢ καλύτερα καὶ αὐτὸ ἦταν ὑπὲρ τοῦ Ὀνησίμου, γιὰ νὰ μὴν ἀδιαφορήσουν, ἀλλὰ, γνωρίζοντας ὅτι ὅπωςδήποτε ὅταν ἐπιστρέψει θὰ τὰ μάθει τὰ σχετικὰ μ' αὐτόν, ν' ἀπομακρύνουν κάθε μνησικακία καὶ μᾶλλον νὰ τοῦ δώσει χάρη. Γιατί θὰ ἦταν πολλή ἢ χάρη καὶ ἢ τιμὴ ὁ ἐρχομὸς ἐκεῖ τοῦ Παύλου, τοῦ Παύλου τοῦ ἠλικιωμένου, τοῦ Παύλου τοῦ ἀποφυλακισμένου. Πάλι ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης τους εἶναι τὸ νὰ πεῖ νὰ προσεύχονται καὶ νὰ δώσει σ' αὐτοὺς τόσο, ὥστε νὰ προσεύχονται γι' αὐτόν. Γιατί, ἂν καὶ βρίσκομαι τώρα σὲ κινδύνους, ὅμως θὰ μὲ δεῖτε, ἂν προσεύχεστε.

«Σὲ χαιρετάει ὁ Ἐπαφρᾶς ὁ συναιχμάλωτός μου γιὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστό». Αὐτὸς εἶχε σταλεῖ ἀπὸ τοὺς Κολοσσαεῖς. Ὡστε καὶ ἀπ' αὐτὸ φαίνεται ὅτι ὁ Φιλήμων ἦταν στὶς Κολοσσές. Τὸν ὀνομάζει συναιχμάλωτο, δείχνοντας ὅτι καὶ αὐτὸς βρισκόταν σὲ μεγάλη θλίψη. Ἐπομένως γι' αὐτόν, ἂν ὄχι καὶ γιὰ ἐκεῖνον τὸν ἴδιο, ἦταν σωστὸ νὰ ἀκουσθεῖ. Γιατί ὅποιος βρίσκεται σὲ θλίψη καὶ ἐγκατέλειψε τὰ δικά του καὶ μεριμνάει γιὰ τὰ πράγματα τῶν ἄλλων, πρέπει νὰ ἀκούεται. Καὶ μὲ ἄλλο τρόπο τὸν κάνει νὰ ντραπεῖ, ἀφοῦ ὁ συμπολίτης ἐκείνου ἔγινε συναιχμάλωτός του καὶ ὑποφέρει μαζί του, ἐνῶ αὐτὸς δὲν κάνει χάρη οὔτε σὲ δικό του ὑπηρέτη. Καὶ πρόσθεσε, «συναιχμάλωτός μου στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», ἀντὶ τοῦ, «γιὰ τὸ Χριστό».

«Σὲ χαιρετοῦν ὁ Μᾶρκος, ὁ Ἀρίσταρχος, ὁ Δημᾶς, ὁ Λουκᾶς, οἱ συνεργάτες μου». Γιατί λοιπὸν ἀναφέρει τελευταῖο τὸν Λουκᾶ, ἂν καὶ βέβαια ἄλλοῦ λέγει, «ὁ Λουκᾶς μόνο εἶναι μαζί μου»¹; Καὶ ὁ Δημᾶς, λέγει, ἦταν ἓνας ἀπὸ ἐκείνους πού τὸν ἐγκα-

τα δὲ εἰ καὶ ἐτέρωθι εἴρηται, ἀλλ' ὁμως οὐκ ἀνεξέταστα δεῖ ἀφείναι, οὐδὲ ἀπλῶς ἀκούειν οὐδὲ ὡς ἔτυχε. Πῶς δὲ λέγει ἀσπάσασθαι αὐτοὺς τὸν ἐγκαταλιπόντα αὐτόν; «Ἔραστος γάρ», φησὶν, «ἔμεινεν ἐν Κορίνθῳ». Τὸν μὲν οὖν Ἐπαφρᾶν, καὶ ὡς 5 γινώριμον αὐτοῖς καὶ ἐκεῖθεν ὄντα προστίθησι, καὶ Μάρκον ὡς καὶ αὐτὸν θαυμαστόν· τί δὲ τούτοις συναριθμεῖ τὸν Δημᾶν; Ἴσως μετὰ ταῦτα γέγονε ραθυμότερος, ὅτε τοὺς κινδύνους εἶδε τοὺς πολλούς. Ὁ μέντοι Λουκᾶς ἔσχατος ὢν, ἐγένετο πρῶτος. Καὶ ἀπὸ τούτων δὲ αὐτὸν προσαγορεύει, προτρέπων αὐτὸν πλέον εἰς 10 τὴν ὑπακοήν, καὶ συνεργοὺς καλεῖ, καὶ ταύτη δυσωπῶν αὐτὸν πρὸς τὴν αἴτησιν. «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. Ἀμήν».

2. Εὐχῆ τὴν ἐπιστολὴν κατέκλεισεν. Ἡ δὲ εὐχὴ μέγα μὲν ἀγαθὸν καὶ σωτήριον καὶ τῶν ψυχῶν τῶν ἡμετέρων φυλακτήριον· 15 μέγα δέ, ὅταν ἄξια αὐτῆς πράττωμεν καὶ μὴ ἀναξίους ἑαυτοὺς κατασκευάζωμεν. Καὶ σὺ τοίνυν ὅταν προσέλθῃς τῷ ἱερεῖ, κάκεῖνος εἶπη, 'ἐλεήσει σε ὁ Θεός, τέκνον', μὴ τῷ ῥήματι θάρρει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα προστίθει· ποιεῖ τὰ ἐλέου ἄξια. Εὐλογῆσει σε ὁ Θεός, τέκνον, εἰ μὲν ποιεῖς τὰ τῆς εὐλογίας· εὐλογῆσει, εἰ 20 ἐλεεῖς τὸν πλησίον· ὦν γὰρ βουλόμεθα τυχεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ, τούτων πρότερον μεταδιδόναι τοῖς πλησίον ὀφείλομεν· ἂν δὲ τοὺς πλησίον αὐτῶν ἀποστερῶμεν, πῶς τυχεῖν αὐτῶν βουλόμεθα; «Μακάριοι», φησὶν, «οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται». Εἰ γὰρ ἄνθρωποι τοὺς τοιοῦτους ἐλεοῦσι, πολλῶ μᾶλλον ὁ 25 Θεός· τοὺς δὲ μὴ ἐλεοῦντας, οὐκέτι· «ἀνίλεως γὰρ ἡ κρίσις τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεον».

Καλὸν τὸ πρᾶγμα ἔλεος· τί οὖν αὐτὸ οὐκ ἐποίησας ἐτέρω; Βούλει συγγνωσθῆναι πλημμελῶν; τί οὖν αὐτὸς οὐ συνέγνωσ τῷ πεπλημμεληκότι; ἀλλὰ προσέρχη μὲν τῷ Θεῷ βασιλείαν οὐρανῶν 30 αἰτῶν, αὐτὸς δὲ ἀργύριον αἰτηθεὶς οὐκ ἔδωκας. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐλεοῦμεθα, ἐπειδὴ οὐκ ἐλεοῦμεν. Διὰ τί, φησί; καὶ μὴν τοῦτο

2. Β' Τιμ. 4,10.

3. Β' Τιμ. 4,20.

4. Ματθ. 5,7.

5. Ἰακ. 2,13.

τέλειψαν καὶ ἀγάπησαν τὴν παρούσα ζωὴ². Αὐτὰ ὅμως ἂν καὶ λέχθηκαν ἄλλοῦ, ἀλλ' ὅμως δὲν πρέπει νὰ τὰ ἀφήσει κανεὶς ἀνεξέταστα, οὔτε νὰ τὰ ἀκούει ἀπλῶς οὔτε τυχαῖα. Πῶς ὅμως λέγει, ὅτι τοὺς χαιρετᾷ ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἐγκατέλειψε; Γιατὶ λέγει, «Ὁ Ἐραστος ἔμεινε στὴν Κόρινθο»³. Τὸν Ἐπαφρᾶ βέβαια τὸν προσθέτει καὶ ἐπειδὴ ἦταν γνωστὸς σ' αὐτοὺς καὶ ἐπειδὴ ἦταν ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ τὸ Μάρκο ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἦταν ἄνδρας ἀξιὸς θαυμασμοῦ. Γιατὶ ὅμως συγκατελέγει μ' αὐτοὺς τὸν Δημᾶ; Ἴσως ἀργότερα ἔγινε ραθυμότερος, ὅταν εἶδε τοὺς πολλοὺς κινδύνους. Ὁ Λουκᾶς λοιπὸν ποὺ ἦταν τελευταῖος ἔγινε πρῶτος. Καὶ τὸν χαιρετᾷ καὶ ἐκ μέρους αὐτῶν, προτρέποντας αὐτὸν περισσότερο στὴν ὑπακοή, καὶ τοὺς ὀνομάζει συνεργᾶτες, θέλοντας καὶ μ' αὐτὸ νὰ τὸν πείσει νὰ δεχθεῖ τὸ αἴτημά του. «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ εἶναι μαζί σας. Ἀμήν».

2. Μὲ εὐχὴ ἔκλεισε τὴν ἐπιστολή. Ἡ εὐχὴ βέβαια εἶναι ἀγαθὸ μεγάλο καὶ σωτήριο καὶ φυλακτήριο τῶν ψυχῶν μας. Εἶναι ὅμως μεγάλο, ὅταν πράττουμε ἄξια αὐτῆς καὶ δὲν κάνουμε ἀνάξιους τοὺς ἑαυτοὺς μας. Καὶ σὺ λοιπὸν, ὅταν πλησιάσεις τὸν ἱερέα καὶ ἐκεῖνος σοῦ πεῖ, 'νὰ σὲ ἐλεήσει ὁ Θεός, τέκνο μου', μὴ στηρίζεσαι μόνο στὰ λόγια, ἀλλὰ νὰ προσθέτεις καὶ τὰ ἔργα· κάμνε ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἄξια τῆς εὐσπλαχνίας. Θὰ σὲ εὐλογήσει ὁ Θεός, τέκνο, ἂν βέβαια πράττεις τὰ ἔργα τῆς εὐλογίας· θὰ σὲ εὐλογήσει, ἂν ἐλεεῖς τὸν πλησίον. Γιατὶ ἐκεῖνα ποὺ θέλουμε ν' ἀπολαύσουμε ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτὰ πρέπει πρῶτα νὰ τὰ προσφέρουμε στοὺς πλησίον. Ἄν ὅμως τὰ στεροῦμε ἀπὸ τοὺς πλησίον, πῶς θέλουμε νὰ τὰ ἀπολαύσουμε; «μακάριου», λέγει, «εἶναι οἱ ἐλεήμονες, γιατί αὐτοὶ θὰ ἐλεηθοῦν»⁴. Ἄν λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι ἐλεοῦν αὐτούς, πόσο μᾶλλον ὁ Θεός. Ἐκείνους ὅμως ποὺ δὲν ἐλεοῦν δὲ θὰ τοὺς ἐλεήσει καθόλου· γιατί «ἡ κρίσις θὰ εἶναι ἄσπλαχνη σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔδειξε εὐσπλαχνία»⁵.

Εἶναι καλὸ πράγμα ἢ εὐσπλαχνία. Γιατὶ λοιπὸν δὲν τὸ ἔκαμες σὲ ἄλλον; Θέλεις νὰ συγχωρηθεῖς ὅταν ἀμαρτάνεις; Γιατὶ λοιπὸν ἐσὺ δὲ συγχώρησες ἐκεῖνον ποὺ ἀμάρτησε; καὶ ἔρχεσαι στὸ Θεὸ ζητῶντας τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ ἐσὺ δὲν ἔδωσες τὰ χρήματα ὅταν σοῦ τὰ ζήτησαν. Γι' αὐτὸ δὲ μᾶς ἐλεεῖ ὁ

ἐλέους ἐστί, τὸ τοὺς ἀνελεήμονας ἐλεεῖν. Ὁ γὰρ τὸν ὠμὸν καὶ ἀπηνῆ καὶ μυρία τῶ πλησίον ἐνδεικνύμενον κακὰ φιλανθρωπευσάμενος, πῶς ἂν ἐλεήμων εἴη; Τί οὖν, φησί; τὸ λουτρὸν οὐχὶ μυρία ἡμᾶς ἐργασαμένους κακὰ ἔσωσεν; Ἀπήλλαξεν ἐκείνων, οὐχ 5 ἵνα πάλιν αὐτὰ πράττωμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ πράττωμεν. «Εἰ γὰρ ἀπεθάνομεν», φησί, «τῆ ἁμαρτία, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; Τί οὖν; ἁμαρτησόμεθα, ὅτι οὐκ ἐσμεν ὑπὸ νόμον; Μὴ γένοιτο».

Διὰ τοῦτό σε ἐκείνων ἀπήλλαξεν, ἵνα μηκέτι παλινδρομήσης πρὸς τὴν ἀτιμίαν ἐκείνην. Ἐπεὶ καὶ ἰατροὶ τοὺς πυρέττοντας ἀπαλλάττουσι τῆς φλογός, οὐχ ἵνα τῇ ὑγείᾳ πρὸς κάκωσιν ἀποχρήσωνται καὶ ἀταξίαν (ἐπεὶ βέλτιον νοσεῖν, εἴ γε μέλλοι τις διὰ τοῦτο ὑγιαίνειν, ἵνα πάλιν τῇ κλίνῃ προσηλώσῃ ἑαυτόν), ἀλλ' ἵνα, μαθόντες τὰ ἀπὸ τῆς ἀρρωστίας κακά, μηκέτι τοῖς αὐτοῖς περιπέσωσιν, ἵνα ἀσφαλέστερον τῆς ὑγείας ἔχωνται, ἵνα πάντα 15 πράττωσι τὰ πρὸς ταύτην συντελοῦντα. Πῶς οὖν ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, φησὶν, εἴ γε μὴ μέλλοι σώζειν τοὺς κακοὺς; πολλαχοῦ γὰρ καὶ τοῦτο πολλοὺς ἀκούω λέγοντας, ὅτι φιλάνθρωπός ἐστι καὶ πάντως σώσει πάντα. Ἴν' οὖν μὴ μάτην ἑαυτοὺς ἀπατῶμεν (καὶ γὰρ μέμνημαι τοιαύτην τινὰ ὑποσχόμενος ὑμῖν ὑπόσχεσιν), 20 φέρε τήμερον τὸν λόγον τοῦτον κινήσωμεν.

Διελέχθην περὶ γεέννης πρὸς ὑμᾶς πρῶην καὶ ἀνεβαλόμην τὸν περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας λόγον· σήμερον οὖν αὐτὸν ἀποδοῦναι καλόν. Ὅτι μὲν οὖν ἔσται γέεννα, ἱκανῶς, ὡς ἑμαυτῶ δοκῶ, τάχα ἀπεδείξαμεν, τὸν κατακλυσμὸν εἰς μέσον 25 ἐνεγκόντες καὶ τὰ πρότερα κακά, καὶ εἰπόντες, ὅτι οὐχ οἶόν τε τὸν ἐκεῖνα ποιήσαντα ἀτιμωρήτους εἶσαι τοὺς νῦν. Εἰ γὰρ τοὺς πρὸ τοῦ νόμου ἁμαρτόντας οὕτως ἐκόλασε, τοὺς μείζονα κακὰ ἐργασαμένους μετὰ τὴν χάριν ἀτιμωρήτους οὐκ ἀφήσει. Ἐζητεῖτο τοίνυν, πῶς οὖν ἀγαθός, πῶς δὲ φιλάνθρωπος, εἴ γε κολάζει;

Θεός, ἐπειδὴ δὲν ἔλεοῦμε. Γιατί; λέγει. Ἐπειδὴ αὐτὸ εἶναι εὐσπλαχνία, τὸ νὰ ἔλεεῖ κανεῖς τοὺς ἄσπλαχνους. Γιατί αὐτὸς ποὺ ἔδειξε φιλανθρωπία σ' ἐκεῖνον ποὺ εἶναι σκληρὸς καὶ ἄγριος καὶ ἔκαμε ἄπειρα κακὰ στὸν πλησίον πῶς θὰ μπορούσε νὰ εἶναι φιλεὺσπλαχνος; Τί λοιπόν, λέγει; Δὲ μᾶς ἔσωσε τὸ βάπτισμα ἂν καὶ πράξαμε ἄπειρα κακὰ; Μᾶς ἀπάλλαξε ἀπ' αὐτά, ὄχι γιὰ νὰ κάνουμε πάλι τὰ ἴδια, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴν κάνουμε. «Ἐάν», λέγει, «εἴμαστε πεθαμένοι ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτία, πῶς θὰ ἐξακολουθήσουμε νὰ ζοῦμε μέσα σ' αὐτήν; Τί λοιπόν; Θὰ ἁμαρτήσουμε ἐπειδὴ δὲν εἴμαστε κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ νόμου; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη»⁶.

Γι' αὐτὸ σὲ ἀπάλλαξε ἀπὸ τὰ κακὰ, γιὰ νὰ μὴν ἐπιστρέψεις πιά στὴν ἀτιμία ἐκείνη. Γιατί καὶ οἱ ἰατροὶ ἀπαλλάσσουν τοὺς ἀρρώστους ἀπὸ τὸν πυρετό, ὄχι γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν υἰγεία πρὸς κάκωση καὶ ἀταξία (ἐπειδὴ εἶναι καλύτερο νὰ εἶναι κανεῖς ἄρρωστος, ἂν βέβαια πρόκειται γι' αὐτὸ νὰ γίνεῖ υἰγής, γιὰ νὰ καθηλωθεῖ πάλι στὸ κρεβάτι), ἀλλὰ μαθαίνοντας τὰ κακὰ τῆς ἀρρώστιας νὰ μὴν πέσουν πιά στὰ ἴδια, νὰ φροντίζουν ἀσφαλέστερα τὴν υἰγεία τους, νὰ κάνουν ὅλα ἐκεῖνα ποὺ συντελοῦν γι' αὐτή. Πῶς λοιπόν, λέγει, εἶναι ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ δὲν πρόκειται νὰ σώσει τοὺς κακοῦς; Γιατί πολλές φορές ἀκούω πολλοὺς νὰ λένε καὶ αὐτό, ὅτι εἶναι φιλάνθρωπος καὶ ὅπωςδήποτε θὰ τοὺς σώσει ὅλους. Γιὰ νὰ μὴν ἐξαπατοῦμε λοιπὸν ἄσκοπα τὸν ἑαυτὸ μας (γιατὶ πραγματικὰ θυμᾶμαι κάποια τέτοια ὑπόσχεση ποὺ σᾶς ἔδωσα), ἐμπρὸς σήμερα ἄς μιλήσουμε γι' αὐτό.

Σὲ προηγούμενη ὁμιλία σᾶς μίλησα γιὰ τὴ γέεννα καὶ ἀνέβαλα τὸ λόγο γιὰ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Σήμερα λοιπὸν εἶναι καλὸ νὰ τὸν ἀποδώσω. Ὅτι βέβαια θὰ ὑπάρξει γέεννα, ἀρκετά, ὅπως νομίζω, σᾶς τὸ ἀπέδειξα, παρουσιάζοντας στὴ μέση τὸν κατακλυσμὸ καὶ τὰ προηγούμενα κακὰ, καὶ λέγοντας ὅτι αὐτὸς ποὺ τὰ ἔκαμε ἐκεῖνα δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀφήσει ἀτιμώρητους τοὺς σημερινούς. Γιατί, ἂν ἐκείνους ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο τοὺς τιμώρησε ἔτσι, αὐτοῦς ποὺ ἔκαναν μεγαλύτερα κακὰ μετὰ τὴ χάρη δὲ θὰ τοὺς ἀφήσει ἀτιμώρητους. Τὸ ζήτημα λοιπὸν ἦταν· πῶς ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθός, πῶς φιλάνθρωπος, ἀφοῦ τιμωρεῖ;

καὶ ἀνεβαλόμεθα τὸν λόγον, ὥστε μὴ τῷ πλήθει καταχῶσαι τὰς ἀκοᾶς τὰς ὑμετέρας. Φέρε, τήμερον ἀποδῶμεν τὸ χρέος καὶ δείξωμεν, πῶς ἀγαθὸς ὁ Θεὸς καὶ κολάζων. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς τοὺς αἰρετικούς ἡμῖν ὁ λόγος οὗτος ἀρμόσειεν ἄν· ὥστε μετὰ σπουδῆς
5 προσέχωμεν.

Οὐδενὸς δεόμενος ὁ Θεὸς τῶν παρ' ἡμῶν, ἐποίησεν ἡμᾶς. Ὅτι δὲ οὐδενὸς ἐδεῖτο, ἐδήλωσεν ἐκ τοῦ μετὰ ταῦτα ποιῆσαι. Εἰ γὰρ ἐδεῖτο, πάλαι ἂν ἐποίησεν· εἰ δὲ καὶ χωρὶς ἡμῶν ἦν αὐτός, ἡμεῖς δὲ ἐν ὑστέροις χρόνοις γεγόναμεν, οὐ δεόμενος ἡμῶν ἐποίησεν ἡμᾶς. Ἐποίησεν οὐρανόν, γῆν, θάλατταν, πάντα τὰ ὄντα δι'
10 ἡμᾶς. Ταῦτα οὐκ ἀγαθότητος, εἶπέ μοι; Καὶ πολλὰ ἂν τις ἔχοι λέγειν· ἀλλ' ἵνα συντέμωμεν τὸν λόγον, «ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους». Τοῦτο οὐκ ἀγαθότητος; Οὐ, φησί. Καὶ γὰρ ποτε πρὸς τινὰ Μαρκιωνι-
15 στήν ἔλεγον, ἄρα οὐκ ἀγαθότητος ταῦτα; καὶ ἔφησεν, ὅτι, εἰ μὴ τὸν λόγον ἀπῆται τῶν ἀμαρτημάτων, ἀγαθότητος ἦν· εἰ δὲ ἀπαιτεῖ, οὐκ ἀγαθότητος. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν οὐ πάρεστι νῦν. Φέρε δὲ τὰ τότε λεχθέντα εἴπωμεν καὶ πλείονα τούτων. Ἐγὼ γὰρ δείκνυμι ἐκ περιουσίας, ὅτι, εἰ μὴ ἀπῆται λόγον, οὐκ ἀγαθός· ἐπειδὴ δὲ
20 ἀπαιτεῖ, διὰ τοῦτο ἀγαθός.

Εἶπε γὰρ μοι, εἰ μὴ ἀπῆται λόγον ἡμᾶς ἄρα ἂν ἔσται ὁ βίος ὁ ἀνθρώπινος; ἄρα οὐκ ἂν εἰς θηρία ἐξεπέσομεν; Εἰ γὰρ, ἐπικειμένου φόβου καὶ εὐθυνῶν καὶ δικαστηρίων, τοὺς ἰχθῦς παρηλάσαμεν ἀλλήλους κατεσθίοντες, τοὺς λέοντας καὶ τοὺς λύκους ἀπε-
25 κρύψαμεν τὰ ἀλλήλων ἀρπάζοντες, εἰ μὴ λόγον ἡμᾶς ἀπῆται, καὶ τοῦτο πεπεῖσμεθα, πόσης ἂν συγχύσεως καὶ τύρβης ἐπληρώθη ὁ βίος; τίς ἦν ὁ μυθεύομενος λαβύρινθος λοιπὸν πρὸς τὴν ἀταξίαν τὴν κοσμικὴν; οὐκ ἂν εἶδες μυρίας ἀτοπίας καὶ ἀταξίας; τίς γὰρ ἂν ἠδέσθη πατέρα λοιπόν; τίς δὲ ἂν ἐφείσατο μητρός; τίς δ' ἂν
30 πᾶσαν ἡδονὴν, πᾶσαν κακίαν παρέλιπε;

Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, ἀπὸ μιᾶς οἰκίας μόνης ἐγὼ σε

Τότε ανέβαλα τὸ λόγο, ὥστε νὰ μὴ γίνουν αἰτία τὰ πολλὰ νὰ λησμονήσετε τὰ ὅσα εἶχате ἀκούσει. Ἐμπρὸς σήμερα ἄς ξεπληρώσω τὸ χρέος, καὶ ἄς δείξω πῶς ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς καὶ ὅταν τιμωρεῖ. Ἀκόμη καὶ πρὸς τοὺς αἰρετικούς θὰ ταίριαζε ὁ λόγος μου αὐτός. Ἐπομένως, ἄς προσέχουμε μὲ ἐνδιαφέρον.

Ὁ Θεὸς μᾶς δημιούργησε χωρὶς νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κανένα δικό μας πράγμα. Καὶ ὅτι δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε τὸ φανέρωσε ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἔκαμε μετὰ. Γιατί, ἂν εἶχε, θὰ τὸ ἔκανε ἀπὸ πολὺ πρὶν. Ἄν ὅμως αὐτὸς ὑπῆρχε καὶ χωρὶς ἐμᾶς κι ἐμεῖς γίναμε σὲ μεταγενέστερους χρόνους, δὲ μᾶς δημιούργησε ἐπειδὴ μᾶς εἶχε ἀνάγκη. Ἐκαμε τὸν οὐρανὸ, τὴ γῆ, τὴ θάλασσα καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν γιὰ μᾶς. Αὐτά, πές μου, δὲν εἶναι ἀπόδειξη ἀγαθότητος; Καὶ πολλὰ θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς, ἀλλὰ γιὰ νὰ κάνουμε σύντομο τὸ λόγο, «ἀνατέλλει τὸν ἥλιο σὲ κακοὺς καὶ καλοὺς, βρέχει σὲ δίκαιους καὶ ἄδικους»⁷. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπόδειξη ἀγαθότητος; Ὁχι, λέγει. Πραγματικά, κάποτε ἔλεγα σὲ κάποιο Μαρκιωνιστὴ, ἄραγε δὲν εἶναι ἀπόδειξη ἀγαθότητος αὐτά; καὶ εἶπε, ὅτι θὰ ἦταν, ἂν δὲ ζητοῦσε λογαριασμὸ γιὰ τὰ ἀμαρτήματα· ἀφοῦ ὅμως ζητάει, δὲν εἶναι ἀπόδειξη ἀγαθότητος. Ἄλλ' ἐκεῖνος βέβαια δὲν βρίσκεται τώρα ἐδῶ. Ἐμπρὸς ὅμως ἄς πῶ ὅσα λέχθηκαν τότε καὶ μάλιστα περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Γιατί ἐγὼ θὰ δείξω ἀπὸ πολλὰ ὅτι, ἂν δὲ ζητοῦσε λόγο, δὲ θὰ ἦταν ἀγαθός· ἐπειδὴ ὅμως ζητάει, γι' αὐτὸ εἶναι ἀγαθός.

Πές μου λοιπόν, ἂν δὲ μᾶς ζητοῦσε λόγο, ἄραγε θὰ στεκόταν ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ; ἄραγε δὲ θὰ καταντούσαμε θηρία; Γιατί ἂν, ἐνῶ ὑπάρχει φόβος καὶ εὐθύνες καὶ δικαστήρια, ξεπερνοῦμε τὰ ψάρια κατατρῶγοντας ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, καὶ ἐπισκιάζουμε τὰ λιοντάρια καὶ τοὺς λύκους ἀρπάζοντας ὁ ἓνας τὰ πράγματα τοῦ ἄλλου, ἂν δὲ μᾶς ζητοῦσε λόγο καὶ ἡμασταν σίγουροι γι' αὐτό, πόση σύγχυση καὶ ἀταξία θὰ γέμιζε ἡ ζωὴ; Τί θὰ ἦταν πιά ὁ μυθικὸς λαβύρινθος συγκρινόμενος πρὸς τὴν ἀταξία τοῦ κόσμου; Δὲ θὰ ἔβλεπες ἀπειρες ἀτοπίες καὶ ἀταξίες; Ποιὸς θὰ σεβόταν πιά τὸν πατέρα του; ποιὸς θὰ λυπόταν τὴ μητέρα του; ποιὸς θὰ ἄφηνε κάθε ἡδονὴ καὶ κάθε κακία;

Καὶ ὅτι αὐτὰ εἶναι ἔτσι, θὰ προσπαθήσω νὰ σὲ πείσω ἀπὸ

πειῖσαι πειράσομαι. Πῶς; Ἐὰν ὑμῶν τῶν ταῦτα ἐρωτώντων καὶ οἰκέτας ἐχόντων, δῆλον ποιήσω τούτοις, ὅτι, κἂν διαφθείρωσι τὴν δεσποτείαν, καὶ εἰς τὸ σῶμα ἐκείνων ἐνυβρίσωσι, κἂν πάντα ἐκφέρωσι, κἂν τὰ ἄνω κάτω ἐργάσωνται, καὶ τὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοὺς διαθῶσιν, οὐδὲ μέχρι ρημάτων λυπήσουσιν, ἄρα δοκεῖ ταῦτα ἀγαθότητος εἶναι; Ἄλλ' ἐγὼ δείκνυμι, ὅτι ὠμότητός ἐστι τῆς ἐσχάτης, οὐ μόνον τῷ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά προδίδοσθαι διὰ ταύτης τῆς ἀκαίρου χρηστότητος, ἀλλὰ καὶ τῷ αὐτοὺς ἐκείνους πρὸ τούτων ἀπόλλυσθαι. Καὶ γὰρ μέθυσοι καὶ ἀσελγεῖς 10 καὶ ἀκόλαστοι καὶ ὑβρισταὶ καὶ πάντων θηρίων ἔσονται ἀλογώτεροι.

Τοῦτο οὖν ἀγαθότητος, εἶπέ μοι, εὐγένειαν τῆς ψυχῆς καταπατῆσαι, καὶ αὐτοὺς καὶ ἀλλήλους προσαπολέσαι; Ὅρᾳς, ὅτι τὸ εὐθύνας ἀπαιτεῖν τοῦτό ἐστι τὸ πολλῆς χρηστότητος ὄν; Καὶ τί 15 λέγω οἰκέτας τοὺς προχειρότερον ἐπὶ τὰ ἀμαρτήματα ταῦτα ἐρχομένους; Ἄλλ' ἐχέτω τις υἱούς, καὶ πάντα ἐπιτρεπέτω τολμᾶν ἐκείνοις, καὶ μὴ κολαζέτω, τίνος οὖν οὐκ ἔσονται χεῖρους, εἶπέ μοι; Εἶτα ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων τὸ κολάζειν ἀγαθότητος, τὸ δὲ μὴ κολάζειν ὠμότητος, ἐπὶ δὲ Θεοῦ οὐκέτι; Ὡστε, ἐπειδὴ ἀγαθός 20 ἐστι, διὰ τοῦτο γέενναν προητοίμασε.

Βούλεσθε καὶ ἄλλην εἶπω ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ; Οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τοὺς ἀγαθοὺς οὐκ ἀφήσει γενέσθαι κακοῦς. Εἰ γὰρ ἔμελλον τῶν αὐτῶν τυγχάνειν, πάντες ἂν ἦσαν κακοί· νῦν δὲ οὐ μικρῶς καὶ τοῦτο παραμυθεῖται τοὺς ἀγαθοὺς. Ἄκουε γὰρ 25 τοῦ προφήτου λέγοντος· «εὐφρανθήσεται δίκαιος, ὅταν ἴδῃ ἐκδίκησιν ἀσεβοῦς, τὰς χεῖρας αὐτοῦ νίψεται ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀμαρτωλοῦ»· οὐχ ὑπερηδόμενος, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ δεδοικῶς μὴ τὰ αὐτὰ πάθῃ, καθαρώτερον τὸν ἑαυτοῦ βίον ἐργάσεται. Πολλῆς ἄρα τοῦτο κηδεμονίας ἐστί. Ναί, φησὶν, ἀλλ' ἀπειλῆσαι μόνον 30 ἐχρῆν, μὴ μέντοι καὶ κολάσαι. Εἰ κολάζει, καὶ λέγεις, ὅτι ἀπειλὴ τὸ πρᾶγμα ἐστί, καὶ διὰ τοῦτο ραθυμότερος γίνῃ, εἰ ὄντως ἀπειλὴ

ένα μόνο σπίτι. Πῶς; Ἐάν στους ὑπηρέτες, τοὺς ὁποίους ἔχετε ἔσεις πὺ τὰ ἐρωτᾶτε αὐτά, κάνω γνωστὸ ὅτι, εἴτε περιφρονήσουν τὴν ἐξουσία τοῦ κυρίου τους καὶ φερθοῦν ὑβριστικὰ πρὸς τὸ σῶμα τῶν κυρίων τους, εἴτε τὰ βγάλουν ὅλα ἔξω, τὰ κάνουν ἄνω-κάτω καὶ συμπεριφέρονται ἐχθρικὰ πρὸς αὐτοὺς, οἱ κύριοι δὲν θὰ τοὺς ἀπειλήσουν, δὲν θὰ τοὺς τιμωρήσουν, δὲ θὰ τοὺς ἐκδικηθοῦν, οὔτε θὰ τοὺς στενοχωρήσουν μὲ λόγια, ἄραγε φαίνονται αὐτὰ δείγματα ἀγαθότητας; Ἄλλ' ἐγὼ θὰ σοῦ δείξω ὅτι εἶναι δείγματα τῆς χειρότερης σκληρότητας, ὄχι μόνο γιατί μ' αὐτὴ τὴν ἄκαιρη ἀγαθότητα προδίδονται ἢ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ γιατί ἐκεῖνοι οἱ ἴδιοι καταστρέφονται πρὶν ἀπ' αὐτοὺς. Γιατί θὰ γίνουν μέθυσοι καὶ ἀσελγεῖς καὶ ἀκόλαστοι καὶ ὑβριστὲς καὶ πιὸ ἀνόητοι ἀπ' ὅλα τὰ θηρία.

Αὐτὸ λοιπὸν, πὲς μου, εἶναι ἀγαθότητα, νὰ καταπήσουν τὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς καὶ νὰ καταστρέψουν αὐτοὺς καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ τους; Βλέπεις ὅτι τὸ νὰ ζητάει εὐθύνες εἶναι δείγμα μεγάλης ἀγαθότητας; Καὶ γιατί λέγω γιὰ τοὺς ὑπηρέτες πὺ εὐκολότερα κάνουν αὐτὰ τὰ ἀμαρτήματα; Κάποιος πὺ ἔχει παιδιά, ἄς τὰ ἐπιτρέψει νὰ τολμοῦν τὰ πάντα καὶ ἄς μὴν τὰ τιμωρεῖ· ἀπὸ ποιὸν λοιπὸν, πὲς μου, δὲ θὰ γίνουν χειρότερα; Ἐπειτα στους ἀνθρώπους τὸ νὰ τιμωρεῖ κανεὶς εἶναι πράξη ἀγαθότητας καὶ τὸ νὰ μὴ τιμωρεῖ σκληρότητας, στὸ Θεὸ ὅμως ὄχι; Ἐπομένως, ἐπειδὴ εἶναι ἀγαθός, γι' αὐτὸ προετοίμασε τὴ γέεννα.

Θέλετε νὰ σᾶς πῶ καὶ ἄλλη ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ; Ὅχι μόνο αὐτὸ, ἀλλὰ ὅτι καὶ τοὺς ἀγαθοὺς δὲν ἀφήνει νὰ γίνουν κακοί. Γιατί, ἂν ἐπρόκειτο ν' ἀπολαύσουν τὰ ἴδια, ὅλοι θὰ ἦταν κακοί· τώρα ὅμως καὶ αὐτὸ παρηγορεῖ πολὺ τοὺς ἀγαθοὺς. Ἄκου τὸν προφήτη πὺ λέγει· «θὰ εὐφρανθεῖ ὁ δίκαιος ὅταν θὰ δεῖ τὴν ἐκδίκηση τοῦ ἀσεβοῦς· θὰ νίψει τὰ χέρια του μέσα στὸ αἷμα τοῦ ἀμαρτωλοῦ»⁸. Ὅχι γιατί εὐχαριστιέται πάρα πολὺ, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ γιατί φοβᾶται μήπως πάθει τὰ ἴδια, θὰ κάνει πιὸ καθαρὴ τὴ δική του ζωὴ. Ἐπομένως αὐτὸ εἶναι δείγμα φροντίδας. Naί, λέγει, ἀλλὰ ἔπρεπε μόνο νὰ ἀπειλήσει, ὄχι ὅμως καὶ νὰ τιμωρήσει. Ἐάν τιμωρεῖ, καὶ λέγεις, ὅτι εἶναι ἀπειλὴ τὸ πρᾶγμα καὶ γι' αὐτὸ γίνεσαι περισσότερο ράθυμος, ἂν πράγματι ἦταν

μόνον ἦν, οὐκ ἂν ὑπτιώτερος γέγονας; Οἱ Νινευῖται εἰ ἤδεσαν ὅτι ἀπειλὴν μόνον τὸ πρᾶγμα ἦν οὐκ ἂν μετενόησαν, ἐπειδὴ δὲ μετενόησαν, μέχρι ρημάτων τὴν ἀπειλὴν ἔστησαν. Βούλει αὐτὸ ἀπειλὴν εἶναι; σὺ κύριος εἶ τοῦ πράγματος· γενοῦ βελτίων, καὶ ἵσταται μέχρι τῆς ἀπειλῆς· ἂν δέ, ὅπερ ἀπείη, καταφρονήσης τῆς ἀπειλῆς, ἤξεις ἐπὶ τὴν πειρᾶν· οἱ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, εἰ τὴν ἀπειλὴν ἔδεισαν, οὐκ ἂν τὴν πειρᾶν ὑπέμειναν.

Καὶ ἡμεῖς, ἐὰν φοβηθῶμεν τὴν ἀπειλὴν, οὐχ ὑποστησόμεθα τὴν πειρᾶν· μηδὲ γένοιτο, ἀλλὰ παράσχοι ὁ φιλόανθρωπος
 10 Θεὸς πάντας ἡμᾶς ἐντεῦθεν ἤδη σωφρονισθέντας, τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

μόνο ἀπειλή, δὲ θὰ γινόσουν πιὸ ἀδιάφορος; Ἐὰν οἱ Νινευῖτες ἤξεραν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἦταν μόνο ἀπειλή, δὲ θὰ μετανοοῦσαν· ἐπειδὴ ὅμως μετανόησαν, σταμάτησαν τὴν ἀπειλή στὰ λόγια. Θέλεις αὐτὸ νὰ εἶναι ἀπειλή; Ἀπὸ σένα ἐξαρτᾶται τὸ πρᾶγμα. Γίνε καλύτερος, καὶ στέκεται στὴν ἀπειλή μόνο· ἂν ὅμως, πρᾶγμα ποὺ εἶθε νὰ μὴ γίνει, περιφρονήσεις τὴν ἀπειλή, θὰ δοκιμάσεις ἔμπρακτα τὸ πρᾶγμα. Ἐὰν ὅσοι ἐζήσαν πρὶν τὸν κατακλυσμὸ γνόριζαν τὴν ἀπειλή, δὲ θὰ δέχονταν τὴν τιμωρία.

Καὶ ἐμεῖς, ἂν φοβηθοῦμε τὴν ἀπειλή, δὲ θὰ ὑποστοῦμε τὴν ποινή· καὶ εἶθε νὰ μὴ γίνει αὐτό, ἀλλὰ νὰ δώσει ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς ὅλοι μας, ἀφοῦ πιά σωφρονισθοῦμε ἀπὸ ἐδῶ, ν' ἀπολαύσουμε τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὐχομα νὰ τὰ ἀξιωθοῦμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΕΒΡΑΙΟΥΣ

Υ Π Ο Θ Ε Σ Ι Σ

1. Ρωμαίοις γράφων ὁ μακάριος Παῦλός φησιν· «ἐφ' ὅσον μὲν οὖν εἰμι ἐγὼ ἐθνῶν ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω, εἴ πως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα»· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε κάμοι εἰς τὰ ἔθνη». Εἰ τοίνυν ἐθνῶν ἀπόστολος ἦν (καὶ γὰρ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσί φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός, «πορεύου, ὅτι εἰς ἔθνη μακρὰν ἀποστελῶ σε»), τί κοινὸν πρὸς Ἑβραίους εἶχε; τί δὲ αὐτοῖς ἐπέστελλεν; Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς διέκειντο· καὶ τοῦτο πολλαχόθεν ἐστὶν ἰδεῖν. Ἦ ἀκουσον γὰρ τί φησιν ὁ Ἰά-
10 κωβος πρὸς αὐτόν· «θεωρεῖς, ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων; καὶ οὗτοι πάντες κατήχηνται περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ νόμου διδάσκεις»· καὶ πολλαὶ ζητήσεις αὐτῷ πολλάκις ἐγένοντο περὶ τούτου.

Τίνος οὖν ἔνεκεν, ζητήσεien ἂν τις, τὸν νομομαθῆ (παρὰ
15 γὰρ τοὺς πόδας Γαμαλιήλου τὸν νόμον ἐξεπαιδεύετο, καὶ πολὺς ἦν αὐτῷ ζῆλος τοῦ πράγματος), καὶ ταύτη μάλιστα δυνάμενον ἐντρέψαι, οὐχὶ πρὸς Ἰουδαίους ἔπεμπεν ὁ Θεός; Ἦ ὅτι ταύτη μάλιστα πλέον ἂν αὐτῷ ἐξεπολεμώθησαν. Τοῦτο τοίνυν προειδῶς ὁ Θεός, καὶ ὅτι οὐκ ἀνέξονται αὐτοῦ, «πορεύου εἰς τὰ ἔθνη»,
20 φησὶ πρὸς αὐτόν· «διότι οὐ παραδέξονται σου τὴν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ». Εἶτα αὐτός φησι, «ναί, Κύριε, αὐτοὶ ἐπίστανται, ὅτι ἐγὼ ἤμην φυλακίζων καὶ δέρων κατὰ τὰς συναγωγὰς τοὺς πιστεύοντας ἐπὶ σέ· καὶ ὅτε ἐξεχειῖτο τὸ αἷμα Στεφάνου τοῦ μάρτυρός σου, καὶ αὐτὸς ἤμην ἐστῶς καὶ συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐ-
25 τοῦ, φυλάττων τὰ ἱμάτια τῶν ἀναιρούντων αὐτόν». Καὶ τοῦτο αὐτὸ δείκνυσι σημεῖον εἶναι καὶ ὑπόθεσιν τοῦ μὴ πιστεῦσαι

1. Ρωμ. 11,13.14.

2. Γαλ. 2,8.

3. Πράξ. 22,21.

4. Πράξ. 21,20.21.

Υ Π Ο Θ Ε Σ Η

1. Γράφοντας στους Ρωμαίους ο Παῦλος λέγει: «άφοῦ λοιπόν εἶμαι ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, τιμῶ αὐτῇ τῇ διακονία μου, μήπως κάνω τοὺς ὁμοεθνεῖς μου νὰ ζηλέψουν»¹. Καὶ πάλι ἄλλοῦ λέγει: «γιατὶ αὐτὸς ποὺ ὄρισε τὸν Πέτρο ἀπόστολο τῶν περιτμημένων, ὄρισε καὶ μένα ἀπόστολο στὰ ἔθνη»². Ἐὰν λοιπόν ἦταν ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν (καθόσον καὶ στὶς Πράξεις τοῦ λέγει ὁ Θεός: «πήγαινε, γιατί θὰ σὲ στείλω μακριὰ στὰ ἔθνη»³), τί κοινὸ εἶχε μὲ τοὺς Ἑβραίους; Καὶ γιατί τοὺς ἔστειλε ἐπιστολή; Ἄλλ' ὅμως καὶ αὐτοὶ ἔτρεφαν ἐχθρικὰ αἰσθήματα ἀπέναντί του· καὶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ δεῖ κανεὶς σὲ πολλὰ σημεῖα. Ἄκουσε λοιπόν τί λέγει σ' αὐτὸν ὁ Ἰάκωβος: «βλέπεις, ἀδελφέ, πόσες μυριάδες εἶναι οἱ Ἰουδαῖοι ποὺ πίστεψαν; Καὶ ὅλοι αὐτοὶ πληροφόρηθηκαν γιὰ σένα, ὅτι διδάσκεις τὴν ἀποστασία ἀπὸ τὸ νόμο»⁴. Καὶ γιὰ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ τὸν καταζητοῦσαν πολλὰς φορές.

Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπόν, θὰ ἐρωτοῦσε κανεὶς, δὲν ἔστειλε ὁ Θεὸς τοὺς Ἰουδαίους τὸν νομομαθῆ (γιατὶ μάθαινε τὸ νόμο κοντὰ στὸ Γαμαλιήλ καὶ εἶχε πολὺ ζῆλο γι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα), ποὺ μπορούσε μάλιστα ἐξαιτίας αὐτοῦ νὰ τοὺς πείσει; Ἐπειδὴ ἔτσι θὰ τὸν πολεμοῦσαν πάρα πολὺ. Αὐτὸ λοιπόν γνωρίζοντας ἀπὸ πρὶν ὁ Θεὸς καὶ ὅτι δὲ θὰ τὸν ἀνεχθοῦν τοῦ λέγει: «πήγαινε στὰ ἔθνη, γιατί δὲ θὰ δεχθοῦν τὴ μαρτυρία σου γιὰ μένα»⁵. Στὴ συνέχεια αὐτὸς λέγει: «ναί, Κύριε, αὐτοὶ ξέρουν ὅτι φυλάκιζα καὶ ἔδερνα στὴ συναγωγή ὅσους πίστευαν σὲ σένα· καὶ ὅταν χυνόταν τὸ αἷμα τοῦ Στεφάνου, τοῦ μάρτυρά σου, ἐγὼ ὁ ἴδιος ἤμουν ἐκεῖ καὶ συγκατένευα στὸ φόνο του καὶ φύλαγα τὰ ροῦχα ἐκείνων ποὺ τὸν φόνευαν»⁶. Καὶ αὐτὸ δείχνει ὅτι εἶναι ἀπόδειξη καὶ αἰτία τὸ νὰ μὴν πιστέψουν σ' αὐτόν. Καὶ πράγματι ἔτσι συμβαίνει: ὅταν

5. Πράξ. 22,18.

6. Πράξ. 22,19-20.

αὐτῶ. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει· ὅταν τις ἐξ ἔθνους ἀποπηδήσῃ τινός, ἂν μὲν τῶν ἐλαχίστων ἢ καὶ οὐδενὸς ἀξίων λόγου, οὐ πάνυ δάκνει τοὺς ἀφ' ὧν ἀνεχώρησεν· ἂν δὲ τῶν θαυμαστῶν καὶ σφόδρα ζηλωτῶν καὶ τὰ ἐκείνων φρονούντων, μάλιστα αὐτοὺς ἀλ-
5 γύνει καὶ μεθ' ὑπερβολῆς λυπεῖ, ἅτε μάλιστα αὐτῶν καθαιρῶν τὸ δόγμα, τῶ προσελθεῖν ἄλλοις ἐκείνων ἀποπηδήσαντα.

Καὶ ἄλλο δὲ τούτῳ προσῆν τὸ τὴν ἀπιστίαν ἐργαζόμενον. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι οἱ μὲν περὶ Πέτρον καὶ συνεγένοντο τῶ Χριστῶ καὶ σημεῖα εἶδον καὶ θαύματα, οὗτος δὲ οὐδενὸς τούτων
10 ἀπολελαυκῶς, ἀλλὰ μετὰ Ἰουδαίων ὧν, ἐξαίφνης ηὔτομόλησε καὶ γέγονεν εἷς ἐξ αὐτῶν, ὃ μάλιστα ἤρκει τὰ ἡμέτερα ἐπᾶραι. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καὶ χάριτι ἐδόκουν μαρτυρεῖν, καὶ εἶπεν ἂν τις, ὅτι τὸν διδάσκαλον ποθοῦντες ταῦτα μαρτυροῦσιν, ὃ δὲ τῇ ἀναστάσει μαρτυρῶν, οὗτος μάλιστα ἦν ὁ φωνῆς μόνης ἀκούσας.
15 Διὰ τοῦτο ὀργᾶς αὐτοὺς ἐκθύμως πολεμοῦντας αὐτῶ, καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου πράττοντας καὶ στασιάζοντας, ὥστε ἀνελεῖν αὐτόν.

Ἄλλ' οἱ μὲν ἄπιστοι διὰ τοῦτο αὐτῶ ἀπεχθῶς εἶχον, οἱ δὲ πιστεύσαντες, τίνος ἔνεκεν; Ὅτι ἠναγκάζετο τοῖς ἔθνεσι κηρύττων καθαρῶς κηρύττειν τὸν Χριστιανισμόν· καὶ εἴ που καὶ ἐν
20 Ἰουδαίᾳ ἀπελήφθη, οὐκ ἐφρόντιζε. Πέτρος μὲν γὰρ καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ἅτε ἐν Ἱεροσολύμοις κηρύττοντες, ἔνθα πολὺς ἦν ὁ ζῆλος, ἀνάγκην εἶχον τὸν νόμον κελεύειν τηρεῖν, οὗτος δὲ ἐν ἐλευθερίᾳ πολλῇ ἦν. Καὶ πλείους ἦσαν οἱ ἐξ ἔθνῶν, ἢ οἱ Ἰουδαῖοι, ἅτε ἐκτὸς ὄντες· καὶ τούτῳ παρέλυε τὸν νόμον καὶ οὐ τοσαύτην εἶχον
25 περὶ αὐτὸν εὐλάβειαν, ὅτι πάντα καθαρῶς ἐκήρυττεν. Ἀμέλει ἐν τούτῳ αὐτὸν δοκοῦσι καταιδεῖν τῶ πλήθει, λέγοντες, «θεωρεῖς, ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων;». Διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐμίσουν καὶ ἀπεστρέφοντο, «ὅτι κατηχήθησαν», φησί, «περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ νόμου διδάσκεις».

κάποιος απομακρυνθεῖ ἀπὸ ἓνα ἔθνος, ἂν εἶναι ἀπὸ τοὺς ἀσήμαντους καὶ τιποτένιους, δὲν ἐνοχλεῖ καθόλου ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔφυγε· ἂν ὅμως εἶναι ἀπὸ τοὺς διάσημους καὶ ζηλωτὲς τοῦ νόμου καὶ ἀπὸ τοὺς ὁμόφρονές τους, τοὺς στενοχωρεῖ πάρα πολὺ καὶ τοὺς λυπεῖ ὑπερβολικὰ, κυρίως ἐπειδὴ καταργεῖ τὴν πίστη τους, ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ ἐκείνους καὶ προσερχόμενος σὲ ἄλλους.

Ἐπὶ ἤρχε μαζί μ' αὐτὸ καὶ κάτι ἄλλο ποὺ προκαλοῦσε τὴν ἀπιστία. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅτι οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Πέτρο καὶ συναναστράφηκαν τὸ Χριστό, καὶ σημεῖα εἶδαν καὶ θαύματα· αὐτὸς ὅμως, χωρὶς νὰ εἶχε ἀπολαύσει τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀλλ' ἦταν μὲ τοὺς Ἰουδαίους, αὐτομόλησε ξαφνικὰ καὶ ἔγινε ἓνας ἀπ' αὐτούς, πράγμα ποὺ κατ' ἐξοχὴ εἶχε τὴ δύναμη νὰ ἐξυψώσει τὰ δικά μας. Γιατὶ ἐκεῖνοι φαίνονταν ὅτι ἀπὸ εὐγνωμοσύνη ἔδιναν τὴ μαρτυρία τους, καὶ θὰ μπορούσε νὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι, ἐπειδὴ ἀγαποῦσαν ὑπερβολικὰ τὸ διδάσκαλο, ἔδιναν αὐτὲς τὶς μαρτυρίες, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ ἔδινε μαρτυρία γιὰ τὴν ἀνάσταση, αὐτὸς ἦταν κυρίως ἐκεῖνος ποὺ ἄκουσε τὴ φωνὴ μόνο. Γι' αὐτὸ τοὺς βλέπεις νὰ τὸν πολεμοῦν πολὺ, καὶ νὰ κάνουν γι' αὐτὸ τὰ πάντα καὶ νὰ στασιάζουν, ὥστε νὰ τὸν φονεύσουν.

Οἱ ἄπιστοι λοιπὸν γι' αὐτὸ τὸν μισοῦσαν, ὁ πιστοὶ ὅμως γιὰ ποιὸ λόγῳ; Ἐπειδὴ κήρυττε στὰ ἔθνη ἦταν ἀναγκασμένος νὰ κηρύττει ἀνόθευτο τὸ Χριστιανισμό, καὶ ὅταν συνέβαινε νὰ κηρύξει στὴν Ἰουδαία δὲ φρόντιζε καὶ πολὺ γιὰ τὴν τήρηση τοῦ νόμου. Ὁ Πέτρος ὅμως καὶ οἱ γύρω ἀπὸ αὐτόν, ἐπειδὴ κήρυτταν στὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου ὑπῆρχε πολὺς ζήλος, αἰσθάνονταν τὴν ἀνάγκη νὰ προτρέπουν τὴν τήρηση τοῦ νόμου, ἐνῶ ὁ Παῦλος εἶχε πολλὴ ἐλευθερία. Ἀκόμη ἦταν περισσότεροι οἱ Ἐθνικοὶ παρὰ οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ βρισκόνταν ἔξω· καὶ μ' αὐτὸ καταργοῦσε τὸ νόμο καὶ δὲν ἔτρεφαν γι' αὐτόν τόσο μεγάλη εὐλάβεια, ἐπειδὴ τὰ πάντα κήρυττε καθαρὰ. Βέβαια ἀπ' αὐτὸ νόμιζαν ὅτι ντρόπιαζε τοὺς πολλούς, λέγοντας, «βλέπεις, ἀδελφέ, πόσες μυριάδες εἶναι οἱ Ἰουδαῖοι ποὺ πίστεψαν;». Γι' αὐτὸ τὸν μισοῦσαν καὶ τὸν ἀποστρέφονταν, γιατί «πληροφορήθηκαν», λέγει, «γιὰ σένα ὅτι διδάσκεις τὴν ἀποστασία ἀπὸ τὸ νόμο».

Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐκ ὦν τῶν Ἰουδαίων διδάσκαλος ἐπιστέλλει αὐτοῖς; ποῦ δὲ οὖσιν ἀπέστειλεν; Ἐμοὶ δοκεῖ, ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Παλαιστίνῃ. Πῶς οὖν ἐπιστέλλει; Ὡσπερ καὶ βαπτίσει οὐκ ἐπετρέπη, καὶ ἐβάπτισεν· «οὐ γὰρ ἀπεστάλην», φησί, 5 «βαπτίζειν»· οὐ μὴν ἐκωλύθη, ἀλλ' ἐκ παρέργου τοῦτο ποιεῖ. Πῶς δὲ οὐκ ἂν ἐπέστειλε τούτοις, ὑπὲρ ὧν καὶ ἀνάθεμα γενέσθαι ἤθελε; Διὰ τοῦτο ἔλεγε, «γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν Τιμόθεον ἀπολελυμένον· μεθ' οὗ, εἰάν τάχιον ἔρχηται, ὄψομαι ὑμᾶς». Οὐπω γὰρ συνειλημμένος ἦν. Δύο μὲν οὖν ἔτη ἐποίησεν ἐν Ρώμῃ 10 δεδεμένος· εἶτα ἀφείθη· εἶτα εἰς τὰς Σπανίας ἤθλεν· εἶτα εἰς Ἰουδαίαν ἔβη, ὅτε καὶ Ἰουδαίους εἶδε. Καὶ τότε πάλιν ἤλθεν εἰς Ρώμην, ὅτε καὶ ὑπὸ Νέρωνος ἀνηρέθη. Ταύτης μὲν οὖν τῆς ἐπιστολῆς πρεσβυτέρα ἢ πρὸς Τιμόθεον. Ἐκεῖ γὰρ φησιν, «ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι»· καὶ ἐκεῖ πάλιν φησίν, «ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπο- 15 λογίᾳ οὐδεὶς μοι συμπαραγένετο». Πολλαχοῦ γὰρ ἤθλησε, καθὼς καὶ Θεσσαλονικεῦσιν ἐπιστέλλων λέγει, «μιμηταὶ ἐγένεσθε τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἰουδαίας». Καὶ αὐτοῖς δὲ τούτοις γράφων φησί, «μετὰ χαρᾶς τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν προσεδέξασθε».

20 Ὅρᾳς ἀθλοῦντας αὐτούς; Εἰ δὲ τοῖς ἀποστόλοις οὕτως ἐκέχρητο οὐκ ἐν Ἰουδαίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅπου μεταξὺ ἐθνῶν ἦσαν, τί οὐκ ἂν ἐποίησαν τοῖς πιστοῖς; Διὰ τοῦτο αὐτῶν μάλιστα ὁρᾳς αὐτὸν φροντίζοντα. Ὅταν γὰρ λέγῃ, «πορεύομαι διακονῶν τοῖς ἀγίοις τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις», καὶ πάλιν, ὅταν Κορινθίους 25 παρακαλῇ πρὸς τὴν εὐποιίαν, καὶ Μακεδόνας λέγῃ εἰσενηνοχέ- ναι, καὶ φησιν, «εἰάν ἢ ἄξιον κάμει πορεύεσθαι», τοῦτο λέγει. Καὶ ὅταν λέγῃ, «μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν, ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι», τοῦτο λέγει. Καὶ ὅταν λέγῃ, «δε-

7. Α' Κορ. 1,17.

8. Ρωμ. 9,3.

9. Ἐβρ. 13,23.

10. Β' Τιμ. 4,6.16.

11. Α' Θεσ. 2,14.

12. Ἐβρ. 10,34.

13. Ρωμ. 15,25.

14. Β' Κορ. 8,1.

Γιὰ ποιό λόγο λοιπόν, χωρίς νὰ εἶναι διδάσκαλος τῶν Ἰουδαίων, γράφει σ' αὐτούς; καὶ ποῦ τοὺς ἔστειλε τὴν ἐπιστολή; Μοῦ φαίνεται στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ στὴν Παλαιστίνη. Πῶς λοιπόν γράφει; Ὅπως δὲν ἔλαβε τὴν ἐξουσία νὰ βαπτίσει, καὶ βάπτιζε· «γιατὶ δὲ μὲ ἔστειλε», λέγει, «νὰ βαπτίζω»⁷. ὅμως δὲν ἐμποδίσθηκε, ἀλλὰ τὸ κάνει αὐτὸ πάρεργα. Πῶς ὅμως δὲ θὰ ἔγραφε σ' αὐτούς, γιὰ χάρι τῶν ὁποίων ἤθελε νὰ γίνῃ ἀνάθεμα⁸; Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «μάθετε, ὅτι ὁ ἀδελφός μας Τιμόθεος βγήκε ἀπὸ τὴ φυλακή· ἂν ἔρθῃ γρήγορα, θὰ σᾶς δῶ μαζί του»⁹. Γιατὶ δὲν ἦταν πιά κρατούμενος. Δύο λοιπόν χρόνια ἔκαμε φυλακισμένος στὴ Ρώμη· ἔπειτα ἀφέθηκε ἐλεύθερος· ἔπειτα πῆγε στὴν Ἰσπανία· μετὰ πῆγε στὴν Ἰουδαία, ὅποτε εἶδε καὶ τοὺς Ἰουδαίους. Καὶ ὕστερα πάλι πῆγε στὴ Ρώμη, τότε καὶ ποὺ θανατώθηκε ἀπὸ τὸ Νέρωνα. Ἀπ' αὐτὴ λοιπόν τὴν ἐπιστολὴ προγενέστερη εἶναι ἡ Πρὸς Τιμόθεον. Γιατὶ ἐκεῖ λέγει, «γιατὶ ἐγὼ ἤρθε ἡ ὥρα νὰ χύσω τὸ αἷμα μου σὰν σπονδή»· καὶ ἐκεῖ πάλι λέγει, «στὴν πρώτη μου ἀπολογία κανεῖς δὲν μοῦ συμπαραστάθηκε»¹⁰. Σὲ πολλὰ μέρη ἀγωνίσθηκε, ὅπως λέγει καὶ στοὺς Θεσσαλονικεῖς γράφοντας· «μιμηθήκατε τὶς ἐκκλησίες ποὺ βρίσκονται στὴν Ἰουδαία». Καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους γράφοντας λέγει· «μὲ χαρὰ δεχθήκατε τὴν ἀρπαγὴ τῶν ὑπαρχόντων σας»¹².

Βλέπεις ὅτι ἀγωνίζονταν αὐτοί; Ἄν ὅμως ἔτσι συμπεριφέρονταν στοὺς ἀποστόλους, ὄχι μόνο στὴν Ἰουδαία, ἀλλὰ καὶ ὅπου βρίσκονταν ἀνάμεσα σὲ ἔθνικούς, τί δὲ θὰ ἔκαναν στοὺς πιστούς; Γι' αὐτὸ τὸν βλέπεις νὰ φροντίζει γι' αὐτοὺς πάρα πολύ. Γιατί, ὅταν λέγει, «τώρα πηγαίνω στὰ Ἱεροσόλυμα γιὰ νὰ μεταφέρω βοηθήματα στοὺς ἐκεῖ πιστούς»¹³, καὶ πάλι ὅταν προτρέπει τοὺς Κορινθίους πρὸς ἀγαθοεργία καὶ λέγει ὅτι οἱ Μακεδόνες ἔχουν προσφέρει πολλά¹⁴, καὶ λέγει, «ἂν εἶναι καλὸ νὰ πάω καὶ ἐγώ»¹⁵, αὐτὸ ἐννοεῖ. Καὶ ὅταν λέγει, «μᾶς ζήτησαν μόνο νὰ θυμώμαστε τοὺς φτωχοὺς, πράγμα ποὺ φρόντισα νὰ τὸ κάνω»¹⁶, τὸ ἴδιο ἐννοεῖ. Καὶ ὅταν λέγει, «ἔδωσαν τὸ δεξὶ τους χέρι σὲ μένα

15. Α' Κορ. 16,4.

16. Γαλ. 2,10.

ξιάς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβα κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς μὲν εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν», τοῦτο λέγει. Ταῦτα δὲ οὐχ ἀπλῶς φησι περὶ τῶν πτωχῶν τῶν ἐκεῖ, ἀλλ' ὥστε ἐν ἐκείνῳ κοινωνεῖν ἡμᾶς τῆς εὐποιίας. Οὐ γὰρ ὥσπερ τὸ κήρυγμα ἑαυτοῖς
5 ἀπενείμαμεν, καὶ ἡμεῖς μὲν εἰς τὰ ἔθνη, ἐκεῖνοι δὲ εἰς τὴν περιτομήν, οὕτω καὶ τὴν πρόνοιαν τῶν πτωχῶν, φησὶν, ἐνειμάμεθα. Καὶ πανταχοῦ ὁρᾶς αὐτῶν πολλὴν πρόνοιαν τὸν Παῦλον ποιούμενον· καὶ εἰκότως.

Ἐν μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν, ἔνθα καὶ Ἰουδαῖοι ἦσαν
10 καὶ Ἕλληνες, οὐδὲν τοιοῦτον ἐγίνετο, ἐκεῖ δὲ ἐπειδὴ τέως ἐδόκουν κρατεῖν καὶ αὐτονομεῖσθαι, καὶ πολλὰ καὶ τοῖς ἰδίῳ νόμοις διοικεῖν, οὕτω τῆς ἀρχῆς κατάστασιν ἐχούσης, οὐδὲ τέλος ὑπὸ Ῥωμαίοις κειμένης, εἰκότως πολλῇ τυραννίδι ἐκέχρητο. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν, ὥσπερ ἐν Κορίνθῳ, ἔτυπτον τὸν ἀρχισυν-
15 νάγωγον ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ ἀνθυπάτου, καὶ οὐδὲν τούτων τῷ Γαλλίῳ ἐμελεν, ἀλλ' οὐκ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ:

2. Ὅρᾶς γοῦν ὅτι ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσι τοῖς ἄρχουσιν αὐτοὺς προσάγουσι, καὶ αὐτῶν δέονται εἰς βοήθειαν καὶ τῶν ἐθνῶν, ἐνταῦθα δὲ οὐδεμίαν ἐποιοῦντο φροντίδα τούτου, ἀλλ'
20 αὐτοὶ συνέδριον καθίζουσι καὶ ἀναιροῦσιν οὓς ἂν ἐθέλωσιν. Οὕτω γοῦν τὸν Στέφανον ἀνεῖλον, οὕτω τοὺς ἀποστόλους ἐμάστιζαν, οὐκ ἐπὶ ἄρχοντας ἀγαγόντες· οὕτω καὶ τὸν Παῦλον ἐμελλον ἀναιρεῖν, εἰ μὴ ὁ χιλιάρχος ἐπέρριψεν ἑαυτόν. Ἐτι γὰρ τῶν ἱερέων ἐστῶτων, ἔτι τοῦ ναοῦ, τῆς λατρείας, τῶν θυσιῶν, τοῦτο
25 ἐγίνετο. Ὅρα γοῦν αὐτὸν τὸν Παῦλον ἐπὶ τοῦ ἱερέως κρινόμενον καὶ λέγοντα, «οὐκ ἦδειν ὅτι ἀρχιερεὺς ἐστί», καὶ ταῦτα ἐπὶ τοῦ ἀρχοντος. Πολλὴν γὰρ εἶχον τότε ἐξουσίαν. Ἐνόησον οὖν οἷα πάσχειν εἰκὸς ἦν τοὺς οἰκοῦντας τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν Ἰουδαίαν.

30 Ὁ τοίνυν ἀνάθεμα ὑπὲρ τῶν μήπω πιστευσάντων εὐχόμενος γενέσθαι καὶ τοῖς πιστοῖς οὕτω διακονῶν, ὡς καὶ αὐτὸς πορεύεσθαι, εἰ δέοι, καὶ πολλὴν πανταχοῦ πρόνοιαν αὐτῶν ποιησά-

17. Πράξ. 18,17.

18. Βλ. Πράξ. 21,30-33.

19. Πράξ. 23,5.

καὶ στὸ Βαρνάβα σ' ἔνδειξη ἀναγνώρισης καὶ συμφώνησαν νὰ εἴμαστε ἐμεῖς ἀπόστολοι στοὺς Ἐθνικοὺς καὶ αὐτοὶ στοὺς Ἰουδαίους»¹⁷, αὐτὸ ἐννοεῖ. Αὐτὰ ὅμως δὲν τὰ λέγει ἀπλῶς γιὰ τοὺς ἐκεῖ φτωχοὺς, ἀλλὰ γιὰ νὰ συμμετέχουμε μαζί του καὶ ἐμεῖς στὴν ἀγαθοεργία. Γιατὶ δὲ χωρίσαμε, λέγει, καὶ τὴ φροντίδα γιὰ τοὺς φτωχοὺς ἔτσι, ὅπως χωρίσαμε τὸ κήρυμα, ἐμεῖς δηλαδὴ νὰ κηρύττουμε στοὺς Ἐθνικοὺς καὶ ἐκεῖνοι στοὺς Ἰουδαίους. Καὶ παντοῦ βλέπεις τὸν Παῦλο νὰ φροντίζει πολὺ γι' αὐτούς· καὶ ἦταν φυσικὸ αὐτό.

Στὰ ἄλλα λοιπὸν τὰ ἔθνη, ὅπου ὑπῆρχαν καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες, δὲ γινόταν τίποτε τέτοιο· στὴν Ἰουδαία ὅμως, ἐπειδὴ τότε φαίνονταν ὅτι εἶχαν δύναμη καὶ αὐτονομία καὶ ὅτι ρύθμιζαν πολλὰ μὲ τοὺς δικούς τους νόμους, ἀφοῦ ἡ ἐξουσία δὲν ἦταν σταθερὴ καὶ δὲν ἐλεγχόταν πλήρως ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἦταν φυσικὸ νὰ χρησιμοποιοῦν πολλὴ βία. Γιατί, ἂν καὶ στὶς ἄλλες πόλεις, ὅπως στὴν Κόρινθο, κτυποῦσαν τὸν ἀρχισυνάγωγο μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ ἀνθυπάτου καὶ ὁ Γαλλίων ἔμεινε τελείως ἀδιάφορος¹⁷, τί δὲ θὰ συνέβαινε στὴν Ἰουδαία;

2. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι στὶς ἄλλες πόλεις τοὺς ὀδηγοῦν στοὺς ἄρχοντες καὶ ζητοῦν τὴ βοήθειά τους καθὼς καὶ τῶν Ἐθνικῶν, ἐνῶ ἐδῶ δὲ φρόντιζαν καθόλου γι' αὐτό, ἀλλ' οἱ ἴδιοι καλοῦν συνέδριο καὶ θανατώνουν ὅποιους θέλουν. Ἔτσι λοιπὸν θανάτωσαν τὸ Στέφανο, ἔτσι μαστίγωσαν τοὺς ἀποστόλους, χωρὶς νὰ τοὺς ὀδηγήσουν στοὺς ἄρχοντες. Ἔτσι καὶ τὸν Παῦλο ἐπρόκειτο νὰ φονεύσουν, ἂν ὁ χιλιάρχος δὲν τὸν ἔπιανε¹⁸. Καὶ αὐτὸ γινόταν, ἐπειδὴ ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἔχουν δύναμη οἱ ἱερεῖς, καὶ ὑπῆρχαν ὁ ναός, ἡ λατρεία καὶ οἱ θυσίαι. Πρόσεχε λοιπὸν τὸν ἴδιο τὸν Παῦλο νὰ δικάζεται μπροστὰ στὸν ἱερέα καὶ νὰ λέγει «δὲν ἤξερα ὅτι εἶναι ἀρχιερέας»¹⁹. Καὶ αὐτὰ συνέβαιναν ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντα. «Εἶχαν πράγματι οἱ ἱερεῖς πολλὴ ἐξουσία τότε. Σκέψου λοιπὸν πόσα ἦταν φυσικὸ νὰ παθαίνουν οἱ κάτοικοι τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ἰουδαίας.

Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ εὐχόταν νὰ γίνῃ ἀνάθεμα γιὰ ὅσους δὲν εἶχαν πιστέψει ἀκόμη καὶ ὑπηρητοῦσε ἔτσι τοὺς πιστούς, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος νὰ ταξιδεύει ἂν χρειαζόταν, καὶ ποὺ πολὺ φρόντισε

μενος, τί θαυμαστόν, εἰ καὶ διὰ γραμμάτων αὐτοὺς παρακαλεῖ καὶ παραμυθεῖται καὶ ἀναπίπτοντας αὐτοὺς καὶ κειμένους ἀνορθοῖ; καὶ γὰρ τεταριχευμένοι λοιπὸν ἦσαν καὶ ἀπεγνωκότες ταῖς πολλαῖς θλίψεσι. Καὶ τοῦτο πρὸς τῷ τέλει ἐμφαίνει λέγων· «διὸ 5 τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε»· καὶ πάλιν, «ἔτι μικρὸν ὅσον ὅσον, καὶ ὁ ἐρχόμενος ἤξει καὶ οὐ χρονιεῖ»· καὶ πάλιν, «εἰ ἐκτός ἐστε παιδείας, ἄρα νόθοι ἐστέ καὶ οὐχ υἱοί». Ἐπειδὴ γὰρ καὶ Ἰουδαῖοι ἦσαν, καὶ αὐτοὶ παρὰ τῶν πατέρων ἐμάνθανον, ὅτι καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ παρὰ πό- 10 δας ἐχρῆν προσδοκᾶν, καὶ οὕτω βιῶναι, τότε δὲ τὸ ἐναντίον ἦν, τὰ μὲν ἀγαθὰ ἐν ἐλπίσι καὶ μετὰ θάνατον, τὰ δὲ κακὰ ἐν χερσί, καὶ πολλὰ καρτερησάντων αὐτῶν, εἰκὸς ἦν ὀλιγοψυχεῖν πολλούς, πολὺν ὑπὲρ τούτου ποιεῖται τὸν λόγον.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐν καιρῷ τῷ προσῆκοντι ἐπιλύσομεν· 15 τέως δέ, ὅτι ἀναγκαίως αὐτοῖς ἔγραφεν, ὧν τοσαύτην ἐποιεῖτο πρόνοϊαν· καὶ γὰρ ἡ αἰτία, δι' ἣν οὐκ ἀπεστάλη πρὸς αὐτοὺς, δῆλη ἦν· οὐ τοίνυν ἐκωλύετο γράφειν. Ὅτι δὲ ὀλιγοψύχουν, δείκνυσιν εἰπών· «τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε, καὶ τροχιάς ὀρθὰς ποιήσατε»· καὶ πάλιν, «οὐ 20 γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἔργου ὑμῶν καὶ τῆς ἀγάπης». Ἡ ψυχὴ γὰρ ὑπὸ πειρασμῶν πολλῶν καταληφθεῖσα, πολλάκις καὶ τῆς πίστεως ἐκτρέπεται. Διὸ παραινεῖ προσέχειν τοῖς ἀκουσθεῖσι καὶ μὴ εἶναι καρδίαν πονηρὰν ἀπιστίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν ταύτῃ μάλιστα τῇ ἐπιστολῇ πολλὰ περὶ πίστεως διαλέγε- 25 ται, καὶ παραδείγματα πολλὰ ἐν τῷ τέλει δείκνυσιν, ὅτι κάκεινοις παρὰ πόδας τὰ ἀγαθὰ ἐπηγγέλλετο καὶ οὐδὲν ἔδωκε. Καὶ χωρὶς τούτων, ἵνα μὴ ἐγκαταλελειφθαι νομίσειεν, δύο ταῦτα κατασκευάζει· ἐν μὲν πρὸς τὸ φέρειν πάντα γενναίως τὰ συμπίπτοντα, ἕτερον δὲ πρὸς τὸ πάντως προσδοκᾶν τὴν ἀμοιβήν· οὐ 30 γὰρ δὴ περιόψεται τοὺς περὶ Ἄβελ καὶ τοὺς καθεξῆς δικαίους ἀγεράστους.

20. Ἐβρ. 12.12.

21. Ἐβρ. 10.37.

22. Ἐβρ. 12.8.

23. Ἐβρ. 12.12-13.

24. Ἐβρ. 6.10.

γι' αὐτοὺς παντοῦ, τί τὸ παράξενο, ἂν καὶ μὲ γράμματα τοὺς προτρέπει καὶ τοὺς παρηγορεῖ καὶ τοὺς ἀνορθώνει ὅταν ὀλισθαίνουν καὶ πέφτουν; Γιατὶ ἤδη ἦταν παραλυμένοι καὶ ἀπελπισμένοι ἀπὸ τὶς πολλὰς θλίψεις. Καὶ αὐτὸ τὸ δηλώνει πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς λέγοντας: «γι' αὐτὸ σηκῶστε ψηλὰ τὰ ἄτονα χέρια καὶ ἐνισχύστε τὰ παραλυμένα γόνατα»²⁰. Καὶ πάλι λέγει, «λίγο ἀκόμη καὶ θὰ ἔρθει ὁ ἐρχόμενος, δὲ θ' ἀργήσει»²¹. καὶ πάλι, «ἂν δὲν ἔχετε λάβει διαπαιδαγώγησι, τότε εἶστε νόθα καὶ ὄχι γνήσια παιδιά»²². Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν Ἰουδαῖοι, μάθαιναν ἀπὸ τοὺς πατέρες τους ὅτι καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ ἔπρεπε νὰ τὰ περιμένουν ἀμέσως καὶ ἔτσι νὰ ζοῦν, τότε ὅμως συνέβαινε τὸ ἀντίθετο, τὰ ἀγαθὰ βρισκόνταν στὶς ἐλπίδες καὶ μετὰ τὸ θάνατο, ἐνῶ τὰ κακὰ ἦταν κοντὰ τους. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἦταν φυσικὸ νὰ ὀλιγοψυχήσουν πολλοί, ἀφοῦ περίμεναν γιὰ τόσο καιρὸ, κάνει γι' αὐτὸ πολὺ λόγο.

Ἄλλὰ αὐτὰ θὰ τὰ ἐξηγήσω στὸν κατάλληλο καιρὸ· πρῶτα ὅμως θὰ πῶ, ὅτι ἀπὸ ἀνάγκη ἔγραφε σ' αὐτούς, γιὰ τοὺς ὁποίους φρόντιζε τόσο πολὺ. Γιατὶ ἡ αἰτία γιὰ τὴν ὁποία δὲ στάλθηκε ἐπιστολὴ σ' αὐτοὺς ἦταν φανερὴ· δὲν ἐμποδιζόταν δηλαδὴ νὰ τοὺς γράφει. Ὅτι ὅμως ἦταν ὀλιγόψυχοι τὸ δείχνει, λέγοντας: «σηκῶστε τὰ ἄτονα χέρια καὶ τὰ παραλυμένα γόνατα καὶ βαδίστε ἴσιους δρόμους»²³. καὶ πάλι, «ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἄδικος νὰ ξεχάσει τὸ ἔργο σας καὶ τὴν ἀγάπη σας»²⁴. Γιατὶ ἡ ψυχὴ, ὅταν κυριευθεῖ ἀπὸ πολλοὺς πειρασμούς, ἐκτρέπεται πολλὰς φορὲς καὶ ἀπὸ τὴν πίστη. Γι' αὐτὸ τοὺς συμβουλεύει νὰ προσέχουν σ' αὐτὰ πού ἄκουσαν καὶ νὰ μὴν ἔχουν καρδιὰ πονηρὴ καὶ ἄπιστη. Γι' αὐτὸ καὶ σ' αὐτὴν κυρίως τὴν ἐπιστολὴ λέγει πολλὰ γιὰ τὴν πίστη καὶ στὸ τέλος μὲ πολλὰ παραδείγματα δείχνει, ὅτι καὶ σ' ἐκείνους ὑποσχόταν ἀμέσως τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ δὲν ἔδωσε κανένα. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι ἔχουν ἐγκαταλειφθεῖ στὶς συμφορὰς, διδάσκει δύο πράγματα· τὸ πρῶτο, τὸ νὰ ὑπομένουν γενναῖα ὅλες τὶς συμφορὰς, καὶ τὸ ἄλλο, τὸ νὰ προσδοκοῦν ὀπωσδήποτε τὴν ἀμοιβή. Γιατὶ ὁ Θεὸς δὲ θ' ἀφήσει χωρὶς ἀμοιβὴ τὸν Ἄβελ καὶ ὄλους τοὺς ἐπόμενους δικαίους.

Καὶ ποιεῖται τὴν παράκλησιν ἀπὸ τριῶν τρόπων· ἑνὸς μὲν, ἐξ ὧν ἔπαθεν ὁ Χριστός· καθὼς καὶ αὐτὸς λέγει, «οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ»· ἑτέρου δέ, ἐξ ὧν ἀπόκειται τοῖς πιστεύουσιν ἀγαθῶν· καὶ τρίτου, ἐκ τῶν κακῶν. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῶν μελλόντων ἰσχυρίζεται μόνον, ὅπερ ἦττον ἦν πιθανόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρελθόντων καὶ γεγονότων εἰς τοὺς πατέρας αὐτῶν. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ποιεῖ, λέγων ποτὲ μὲν, «οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ», καὶ πάλιν, «πολλαὶ μοναὶ εἰσι παρὰ τῷ Πατρὶ»· καὶ μυρία ταλανίζει τοὺς μὴ πεπιστευκότας.

10 Ποιεῖται δὲ πολὺν λόγον καὶ περὶ τῆς καινῆς καὶ παλαιᾶς Διαθήκης· καὶ γὰρ πρὸς τὴν τῆς ἀναστάσεως πίστιν σφόδρα αὐτῷ τοῦτο ἐχρησίμευεν. Ἴνα γὰρ μὴ ἐξ ὧν ἔπαθε διαπιστῶσιν ὅτι ἀνέστη, ἀπὸ προφητῶν αὐτὸ ἰσχυροποιεῖ· καὶ δείκνυσιν οὐκ ὄντα σεμνὰ τὰ Ἰουδαϊκᾶ, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα· ἔτι γὰρ καὶ ὁ ναὸς εἰ-
15 στήκει καὶ τὰ τῶν θυσιῶν· διὸ καὶ ἔλεγε, «τοίνυν, ἐξερχώμεθα ἔξω, τὸν ὄνειδισμόν αὐτοῦ φέροντες». Ἦναντιοῦντο δὲ αὐτῷ καὶ τοῦτο· εἰκὸς γὰρ ἦν εἰπεῖν τινας, ὅτι, εἰ ταῦτα σκιά, εἰ ταῦτα εἰκῶν, πῶς οὐ παρεχώρησεν οὐδὲ ὑπεξέστη τῆς ἀληθείας φανείσης, ἀλλ' ἔτι ταῦτα ἀνθεῖ; Καὶ τοῦτο δὲ ἡρέμα ἠνίζατο ἐσόμενον
20 καὶ αὐτὸ εἰς καιρὸν τὸν προσήκοντα. Ὅτι δὲ πολὺν χρόνον εἶχον ἐν τῇ πίστει καὶ ταῖς θλίψεσιν, ἐδήλωσε λέγων· «ὀφείλοντες γὰρ εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον»· καί, «μήποτε ἔσται ἐν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας»· καί, «μιμηταὶ ἐγενήθητε τῶν διὰ μακροθυμίας κληρονομούντων τὰς ἐπαγγελίας».

Και τούς παρηγορεῖ με τρεῖς τρόπους. Πρῶτα με ὅσα ἔπαθε ὁ Χριστός, καθὼς και ὁ ἴδιος λέγει· «δὲν ὑπάρχει δοῦλος ἀνώτερος ἀπὸ τὸν κύριό του»²⁵. Ἔπειτα με ὅσα ἀγαθὰ ἐπιφυλάσσονται γιὰ τοὺς πιστοὺς· και τέλος, με τὰ κακά. Και αὐτὸ δὲν τό ἰσχυρίζεται μόνο ἀπὸ τὰ μελλοντικά, πράγμα πού ἦταν λιγότερο πιθανό, ἀλλὰ και ἀπὸ τὰ περασμένα, τὰ ὁποῖα συνέβηκαν στοὺς πατέρες τους. Τὸ ἴδιο κάνει και ὁ Χριστός λέγοντας ἄλλοτε, «δὲν ὑπάρχει δοῦλος ἀνώτερος ἀπὸ τὸν κύριό του», και ἄλλοτε, «κοντὰ στὸν Πατέρα μου ὑπάρχουν πολλοὶ τόποι διαμονῆς»²⁶, και ἀπευθύνει ἄπειρους ταλανισμοὺς πρὸς ἐκείνους πού δὲν ἔχουν πιστέψει.

Ἄκόμη κάνει πολὺ λόγο γιὰ τὴν Καινὴ και τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, γιὰτι αὐτὸ τοῦ χρησίμευε πάρα πολὺ γιὰ τὴν πίστη τῆς ἀνάστασης. Γιὰ νὰ μὴ δυσπιστοῦν, ἀπ' ὅσα ἔπαθε, ὅτι ὁ Χριστός ἀναστήθηκε, τὸ ἰσχυροποιεῖ ἀπὸ τοὺς προφῆτες. Και ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι σεβαστὰ τὰ ἰουδαϊκὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ χριστιανικά· γιὰτι ἀκόμη και ὁ ναὸς παρέμενε και οἱ θυσίες· γι' αὐτὸ και ἔλεγε· «ἄς πᾶμε λοιπὸν και ἐμεῖς ἔξω, ὑπομένοντας τὸν ἐξευτελισμὸ του»²⁷. Τοῦ πρόβαλλαν ὁμως και αὐτὴν τὴν ἐναντίωση· γιὰτι ἦταν λογικὸ νὰ ποῦν μερικοί· 'ἀφοῦ αὐτὰ εἶναι σκιά και εἰκόνα, πῶς δὲν ἐξαφανίσθηκαν και δὲν ὑποχώρησαν ὅταν φάνηκε ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νὰ ἰσχύουν;' Και αὐτὸ ὁμως σιγά-σιγά τὸ ὑπαινίχθηκε, ὅτι θὰ συμβεῖ στὸν κατάλληλο καιρό. Και ὅτι εἶχαν πολὺ χρόνο στὴν πίστη και στίς θλίψεις τὸ δήλωσε λέγοντας· «ἔπειτα ἀπὸ τόσο καιρὸ θὰ ἔπρεπε νὰ εἴστε διδάσκαλοι»²⁸, και, «μήπως κανεῖς ἀπὸ σᾶς ἔχει τόσο κακὴ και ἄπιστη καρδίᾳ»²⁹, και, «γίνατε μιμητὲς ἐκείνων πού με ὑπομονὴ κληρονομοῦν τίς ὑποσχέσεις»³⁰.

25. Ἰω. 15,20.

26. Ἰω. 14,2.

27. Ἐβρ. 13,13.

28. Ἐβρ. 5,12.

29. Ἐβρ. 3,12.

30. Ἐβρ. 6,12.

ΟΜΙΛΙΑ Α'

(Ἑβρ. 1,1-4)

«Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ· ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν».

5 1. Ὡντως ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα ἐν τῷ προοιμίῳ αἰνίττεται ὁ μακάριος Παῦλος πρὸς Ἑβραίους ἐπιστέλλων. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς τεταλαιπωρημένους καὶ τετρυχωμένους ὑπὸ τῶν κακῶν, καὶ ἀπὸ τούτων τὰ πράγματα κρίνοντας, λογίζεσθαι ἐαυ-
10 τοὺς ἐλάττους πάντων τῶν ἄλλων, δείκνυσι ταύτη μᾶλλον μείζονος ἀπολελαυκότας χάριτος καὶ σφόδρα ὑπερεχούσης, ἀπ' αὐτῆς τοῦ λόγου τῆς εἰσβολῆς διεγείρων τὸν ἀκροατὴν. Διὰ τοῦτο φησι· «πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων
15 ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ».

Διὰ τί μὴ ἀντέθηκεν ἑαυτὸν τοῖς προφήταις; καίτοι γε πολλῶ μείζων ἦν ἐκείνων, ὅσω καὶ μείζονα ἐπεπίστευτο. Ἄλλ' οὐ ποιεῖ τοῦτο. Τί δήποτε; Πρῶτον μὲν τὸ περὶ ἑαυτοῦ μεγάλα λέγειν παραιτούμενος· δεύτερον δέ, διὰ τὸ τοὺς ἀκροατὰς μηδέ-
20 πω εἶναι τελείους· καὶ τρίτον, ἐπᾶραι μᾶλλον αὐτοὺς βουλόμενος καὶ δεῖξαι πολλὴν οὕσαν τὴν ὑπεροχὴν. Ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, τί μέγα ὅτι προφήτας ἐπεμψε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν; ἐπεμψε γὰρ πρὸς ἡμᾶς αὐτὸν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ. Καὶ καλῶς ἤρξατο οὕτως εἰπών, «πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως»· δείκνυσι γὰρ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α΄

(Εβρ. 1,1-4)

«Αφοῦ ὁ Θεὸς μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους μίλησε τὰ παλαιὰ χρόνια στοὺς πατέρες μέσω τῶν προφητῶν, τὶς τελευταῖες αὐτὲς ἡμέρες μίλησε σ' ἐμᾶς μέσω τοῦ Υἱοῦ, καὶ αὐτόν, μέσω τοῦ ὁποῖου ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν κόσμον, τὸν ἔκαμε κληρονόμο τῶν πάντων».

1. Πράγματι «ὅπου πλεόνασε ἡ ἁμαρτία, ἐκεῖ ξεχειλίσει ἡ χάρις»¹. Αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπαινίσσεται καὶ ἐδῶ στὸ προοίμιο ὁ μακάριος Παῦλος γράφοντας στοὺς Ἑβραίους. Ἐπειδὴ αὐτοί, πού ἦταν ταλαιπωρημένοι καὶ βασανισμένοι ἀπὸ τὶς συμφορὲς καὶ ἔκριναν ἀπ' αὐτὲς τὰ πράγματα, ἦταν φυσικὸ νὰ θεωροῦν τὸν ἑαυτο τους κατώτερο ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους, δείχνει μ' αὐτὸ ὅτι ἔχουν ἀπολαύσει πολὺ μεγαλύτερη καὶ πάρα πολὺ ἀνώτερη χάρις, διεγείροντας τὸν ἀκροατὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀκόμη τοῦ λόγου του. Γι' αὐτὸ λέγει· «ἀφοῦ ὁ Θεὸς τὰ παλαιὰ χρόνια μίλησε στοὺς πατέρες μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους μέσω τῶν προφητῶν, τὶς τελευταῖες αὐτὲς ἡμέρες μίλησε σ' ἐμᾶς μέσω τοῦ Υἱοῦ».

Γιατί δὲν ἀντέταξε τὸν ἑαυτό του στοὺς προφήτες; Ἐὰν καὶ βέβαια ἦταν πολὺ μεγαλύτερος ἀπὸ ἐκείνους, ὅσο καὶ μεγαλύτερα εἶχε ἀναλάβει. Ὅμως δὲν τὸ κάνει αὐτό. Γιατί λοιπὸν; Πρῶτον, γιατί ἀποφεύγει νὰ λέγει μεγάλα λόγια γιὰ τὸν ἑαυτό του· δεύτερο, γιατί οἱ ἀκροατὲς δὲν ἦταν ἀκόμη τέλειοι· καὶ τρίτο, γιατί ἤθελε νὰ τοὺς ὑψώσει περισσότερο καὶ νὰ δείξει ὅτι εἶναι μεγάλη ἡ ὑπεροχὴ. Σὰν νὰ ἔλεγε· τί τὸ σπουδαῖο ἂν ὁ Θεὸς ἔστειλε τοὺς προφήτες στοὺς πατέρες μας; σ' ἐμᾶς ἔστειλε τὸν ἴδιο τὸν μονογενῆ Υἱό του. Καὶ καλὰ ἔκαμε πού ἄρχισε μ' αὐτὰ τὰ λόγια, «μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους». Γιατί δείχνει

ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ οἱ προφηῆται τὸν Θεὸν εἶδον· ὁ μόντοι Υἱὸς εἶδε. Τὸ γάρ, «πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως», τουτέστι, διαφόρως. «Ἐγὼ» γάρ, φησὶν, «ὁράσεις ἐπλήθυνα καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὠμοιώθην». Ὡστε οὐ κατὰ τοῦτο μόνον ἢ ὑπεροχῆ, ὅτι ἐκείνοις 5 μὲν προφηῆται ἀπεστάλησαν, ἡμῖν δὲ ὁ Υἱός, ἀλλ' ὅτι ἐκείνων μὲν οὐδεὶς εἶδε τὸν Θεόν, ὁ δὲ Υἱὸς ὁ μονογενὴς εἶδε. Καὶ εὐθέως μὲν αὐτὸ οὐ τίθησι, διὰ δὲ τῶν ἐξῆς αὐτὸ κατασκευάζει, ὅταν περι τῆς ἀνθρωπότητος λέγῃ· «πρὸς τίνα γὰρ τῶν ἀγγέλων εἶρηκεν, Υἱὸς μου εἶ σύ», καί, «κάθου ἐκ δεξιῶν μου»;

10 Καὶ ὄρα τὴν σύνεσιν αὐτοῦ τὴν πολλήν· πρῶτον ἀπὸ προφητῶν δείκνυσι τὴν ὑπεροχὴν· εἶτα, ὡς ὁμολογούμενον ἐκεῖνο κατασκευάσας, ἀποφαίνεται λοιπόν, ὅτι ἐκείνοις μὲν διὰ τῶν προφητῶν ἐλάλησεν, ἡμῖν δὲ διὰ τοῦ Μονογενοῦς. Εἰ δὲ καὶ δι' ἀγγέλων ἐκείνοις (καὶ γὰρ καὶ ἄγγελοι ὠμίλησαν Ἰουδαίοις), 15 ἀλλὰ κἂν τούτῳ τὸ πλεον ἡμεῖς ἔχομεν, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἡμῖν μὲν Δεσπότης, ἐκείνοις δὲ δοῦλοι· καὶ ἄγγελοι γὰρ καὶ προφηῆται ὁμόδουλοι. Καὶ καλῶς εἶπεν, «ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν»· καὶ τοῦτο γὰρ αὐτοὺς διανίστησι, καὶ παρακαλεῖ ἀπειρηκότας λοιπόν. Ὡσπερ γὰρ ἀλλαχοῦ λέγει, ὅτι «ὁ Κύριος ἐγγύς, μηδὲν με- 20 ριμνᾶτε»· καὶ πάλιν, «νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἢ σωτηρία ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν», οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Τί οὖν ἐστὶν ὃ λέγει; Ὅτι πᾶς ὁ ἐν τῷ ἀγῶνι καταναλωθεὶς, ἐπειδὴν ἀκούσῃ τοῦ ἀγῶνος τὸ τέλος, ἀναπνεῖ μικρόν, εἰδὼς ὅτι τῶν πόνων μὲν ἐστὶ τὸ τέλος, τῆς δὲ ἀναπαύσεως ἀρχή.

25 Ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ. Ἴδου πάλιν τό, «ἐν Υἱῷ», διὰ τοῦ Υἱοῦ φησι, πρὸς τοὺς λέγοντας τῷ Πνεύματι τοῦτο ἄρμόζειν. Ὁρᾷς ὅτι καὶ τό, «ἐν», 'διά' ἐστὶ; Καὶ τό, «πάλαι», καὶ τὸ «ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν», πάλιν ἕτερόν τι αἰνίττεται. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ὅτι πολλοῦ χρόνου 30 γενομένου μέσου, ὅτε ἐμέλλομεν κολάζεσθαι, ὅτε ἐκλελοίπει τὰ

2. Ὡσηὲ 12,11.

3. Ἐβρ. 1,5.13.

4. Φιλίπ. 4,6.

5. Ρωμ. 13,11.

πὼς οὔτε οἱ ἴδιοι οἱ προφῆτες εἶδαν τὸ Θεό· ὁ Υἱὸς ὁμῶς τὸν εἶδε. Τὸ «πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως» σημαίνει «μὲ ποικίλους τρόπους». Γιατὶ λέγει, «ἐγὼ πλήθυνα τὰ ὄραματα καὶ μέσω τῶν προφητῶν καὶ σὰν μέσω τῶν χειρῶν τους παρουσιάσθηκα στὸ λαό»². Ὡστε ἡ ὑπεροχὴ δὲν βρίσκεται σ' αὐτὸ μόνο, ὅτι δηλαδὴ σ' ἐκείνους στάλθηκαν προφῆτες, ἐνῶ σ' ἐμᾶς ὁ Υἱός, ἀλλ' ὅτι ἀπὸ ἐκείνους κανεῖς δὲν εἶδε τὸ Θεό, ἐνῶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τὸν εἶδε. Καὶ ἀμέσως βέβαια δὲν τὸ ἀναφέρει αὐτό, ἀλλὰ τὸ παρουσιάζει μὲ τὰ ἐπόμενα, ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση του· «γιατὶ σὲ ποιὸν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους εἶπε, 'Υἱός μου εἶσαι ἐσὺ'» καὶ «κάθισε στὰ δεξιά μου»³;

Καὶ πρόσεχε τὴ μεγάλη σύνεση τοῦ Παύλου. Πρῶτα δείχνει τὴν ὑπεροχὴ ἀπὸ τοὺς προφῆτες· ἔπειτα, ἀφοῦ παρουσίασε ἐκεῖνο σὰν ὁμολογούμενο, στὴ συνέχεια διατυπώνει τὴ γνώμη, ὅτι σ' ἐκείνους μίλησε ὁ Θεὸς μέσω τῶν προφητῶν, ἐνῶ σ' ἐμᾶς μέσω τοῦ Μονογενοῦς. Ἄν ὁμῶς σ' ἐκείνους μίλησε καὶ μέσω ἀγγέλων (γιατὶ πραγματικὰ καὶ ἄγγελοι μίλησαν στοὺς Ἰουδαίους), ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸ ἐμεῖς ἔχουμε τὸ περισσότερο, καὶ τόσο πολὺ, ὅσο σ' ἐμᾶς ἦταν ὁ Κύριος, ἐνῶ σ' ἐκείνους δοῦλοι· γιατί οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ προφῆτες εἶναι ὁμόδουλοι. Καὶ καλῶς εἶπε, «στὶς τελευταῖες ἡμέρες». Γιατὶ καὶ αὐτὸ τοὺς ἐνθαρρύνει καὶ τοὺς παρηγορεῖ, ἀφοῦ εἶχαν ἤδη ἀποκάμει. Ὅπως δηλαδὴ λέγει ἄλλοῦ, «ὁ Κύριος ἔρχεται σύντομα, γιὰ τίποτε νὰ μὴ μεριμνᾶτε»⁴ καὶ πάλι, «γιατὶ τώρα ἡ σωτηρία βρίσκεται πρὸ κοντά μας παρὰ τότε πού πιστέψαμε»⁵, ἔτσι καὶ ἐδῶ. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτὸ πού λέγει; Ὅτι ὅποιος ἐξαντληθεῖ στὸν ἀγῶνα, ὅταν ἀκούσει τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνα, ἀνακουφίζεται λίγο, γνωρίζοντας ὅτι εἶναι τὸ τέλος τῶν κόπων καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνάπαυσης.

«Στὶς τελευταῖες αὐτὲς ἡμέρες μίλησε σ' ἐμᾶς μέσω τοῦ Υἱοῦ». Νὰ πάλι λέγει τὸ «ἐν Υἱῷ», δηλαδὴ μέσω τοῦ Υἱοῦ, πού τὸ λέγει ἐναντίον ἐκείνων πού λέγουν πὼς αὐτὸ ἀρμόζει στὸ Πνεῦμα. Βλέπεις ὅτι καὶ τό, «ἐν», σημαίνει «διὰ μέσου»; Καὶ τὸ «στὰ παλαιὰ χρόνια» καὶ τὸ «στὶς τελευταῖες ἡμέρες», πάλι κάτι ἄλλο ὑπονοεῖ. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅτι, ἀφοῦ πέρασε στὸ μεταξὺ πολὺς χρόνος, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ τιμωρηθοῦμε, ὅταν εἶ-

χαρίσματα, ὅτε προσδοκία σωτηρίας οὐκ ἦν, ὅτε πανταχόθεν προσεδοκῶμεν ἔλαττον ἔχειν, τότε πλέον ἐσχήκαμεν. Καὶ θεὰ πῶς συνετῶς αὐτὸ εἶρηκεν· οὐ γὰρ εἶπεν, 'ὁ Χριστὸς ἐλάλησε', καίτοι γε αὐτὸς ἦν ὁ λαλήσας, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενεῖς αὐτῶν ἦσαν αἱ ψυχαί, καὶ οὐδέπω ἀκούειν ἠδύναντο τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ, «ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῶ», φησί. Τί λέγεις; ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐλάλησε; Ναί. Ποῦ οὖν ἡ ὑπεροχή; ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἔδειξας, ὅτι καὶ ἡ Καινὴ καὶ ἡ Παλαιὰ ἐνός ἐστι καὶ τοῦ αὐτοῦ, οὐ πολλὴν δὲ ταύτην ὑπεροχὴν οὖσαν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν τούτῳ ἐπεξέρχεται τῷ 10 λόγῳ, λέγων· «ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῶ».

Ὅρα πῶς αὐτὸ κοινοποιεῖ καὶ ἐξισοῖ τοῖς μαθηταῖς ἑαυτὸν ὁ Παῦλος, λέγων, «ἐλάλησεν ἡμῖν». Καίτοι γε αὐτῷ οὐκ ἐλάλησεν, ἀλλὰ τοῖς ἀποστόλοις, καὶ δι' αὐτῶν τοῖς πολλοῖς. Ἀλλ' ἐπαίρει αὐτοὺς καὶ δείκνυσιν, ὅτι καὶ αὐτοῖς ἐλάλησεν, ἅμα δὲ 15 καθάπτεται πῶς τῶν Ἰουδαίων. Σχεδὸν γὰρ ἅπαντες, οἷς ἐλάλησαν οἱ προφηταί, μοχθηροὶ τινες ἦσαν καὶ μιαιοί. Καὶ οὐπω περὶ τούτων ποιεῖται τὸν λόγον, τέως δὲ περὶ τῶν ὑπηργμένων παρὰ τοῦ Θεοῦ δωρεῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπάγει, «ὃν ἔθηκε κληρονόμον ἀπάντων». Ἐνταῦθα τὴν σάρκα φησί· καθὼς καὶ ὁ Δαυὶδ ἐν τῷ 20 δευτέρῳ ψαλμῷ λέγει· «αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου». Οὐκέτι γὰρ μερὶς Κυρίου Ἰακώβ, οὐδὲ κληρὸς αὐτῷ ὁ Ἰσραήλ, ἀλλὰ πάντες. Τί ἐστίν, «ὃν ἔθηκε κληρονόμον»; Τουτέστι, τοῦτον κύριον ἀπάντων ἐποίησεν. Ὅ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν ὁ Πέτρος ἔφη, «καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν 25 αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε». Τῷ δὲ τοῦ κληρονόμου ὀνόματι κέχρηται, δύο δηλῶν, καὶ τὸ τῆς υἰότητος γνήσιον, καὶ τὸ τῆς κυριότητος ἀναπόσπαστον. «Κληρονόμον πάντων»· τουτέστι, τοῦ κόσμου παντός. Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὸ πρότερον ἐπανάγει τὸν λόγον· «δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε».

30 2. Ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες, 'ἦν ὅτε οὐκ ἦν'; Εἶτα ἀναβαθμοῖς χρώμενος, τὸ πολλῶν τούτων μεῖζον ὕστερον φθέγγεται λέγων·

6. Ψαλμ. 2,8.

7. Πράξ. 2,36.

χαν έκλείψει τὰ χαρίσματα, ὅταν δὲν ὑπῆρχε ἐλπίδα σωτηρίας, ὅταν ἀπὸ παντοῦ προσδοκούσαμε νὰ ἔχουμε κάτι λιγότερο, τότε ἀποκτήσαμε κάτι περισσότερο. Καὶ πρόσεχε πῶς τὸ εἶπε μὲ σύνεση. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ὁ Χριστὸς μίλησε', ἂν καὶ βέβαια αὐτὸς ἦταν ποὺ μίλησε, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ψυχές τους ἦταν ἀσθενεῖς καὶ δὲν μποροῦσαν ἀκόμη ν' ἀκοῦν τὰ σχετικὰ μὲ τὸ Χριστό, λέγει, «μίλησε σ' ἐμᾶς μέσω τοῦ Υἱοῦ». Τί λές; Ὁ Θεὸς μίλησε μέσω τοῦ Υἱοῦ; Ναί. Ποῦ λοιπὸν εἶναι ἡ ὑπεροχή; Γιατὶ ἐδῶ ἔδειξες ὅτι ἡ Καινὴ καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ ὑπεροχὴ δὲν εἶναι μεγάλη. Γι' αὐτὸ τὸ ἐπεξηγεῖ στὴ συνέχεια μ' αὐτὰ τὰ λόγια, λέγοντας· «μίλησε σ' ἐμᾶς μέσω τοῦ Υἱοῦ».

Πρόσεχε πῶς τὸ κοινοποιεῖ αὐτὸ καὶ πῶς ἐξισώνει ὁ Παῦλος τὸν ἑαυτό του μὲ τοὺς μαθητές, λέγοντας, «μίλησε σ' ἐμᾶς». Ὅμως σ' αὐτὸν δὲ μίλησε, ἀλλὰ στοὺς ἀποστόλους καὶ μέσω αὐτῶν στοὺς πολλούς. Τοὺς ἐξυψώνει ὅμως καὶ δείχνει ὅτι καὶ σ' αὐτοὺς μίλησε, ἀλλὰ συγχρόνως κατηγορεῖ κάπως τοὺς Ἰουδαίους. Γιατὶ σχεδὸν ὅλοι ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους μίλησαν οἱ προφῆτες ἦταν μοχθηροὶ καὶ μιαιοί. Καὶ δὲν κάνει ἀκόμη λόγο γι' αὐτούς, ἀλλὰ πρῶτα γιὰ τὶς δωρεές ποὺ ἔχει κάνει ὁ Θεός. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει, «αὐτὸν τὸν ἔκαμε κληρονόμο τῶν πάντων». Ἐδῶ ἐννοεῖ τὴ σάρκα, ὅπως καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει στὸ δεύτερο ψαλμό· «ζήτησε ἀπὸ μένα, καὶ ἐγὼ θὰ σοῦ δώσω τὰ ἔθνη σὰν κληρονομία σου»⁶. Γιατὶ δὲν εἶναι πιά μερίδα τοῦ Κυρίου ὁ Ἰακώβ οὔτε κληρονομία του ὁ Ἰσραήλ, ἀλλὰ ὅλοι. Τί σημαίνει, «αὐτὸν τὸν ἔκαμε κληρονόμο»; Δηλαδή, αὐτὸν τὸν ἔκαμε κύριο τῶν πάντων. Τὸ ἴδιο εἶπε καὶ στὶς Πράξεις ὁ Πέτρος, «ὁ Θεὸς τὸν ἔκαμε καὶ Κύριο καὶ Χριστό»⁷. Μὲ τὴν ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ κληρονόμου δύο πράγματα ἤθελε νὰ δηλώσει, ὅτι εἶναι γνήσιος Υἱὸς καὶ ὅτι εἶναι ἀναπόσπαστη ἀπ' αὐτὸν ἡ ἐξουσία. «Κληρονόμο τῶν πάντων» δηλαδή, ὀλόκληρου τοῦ κόσμου. Στὴ συνέχεια πάλι ἐπαναφέρει τὸ λόγο στὸ προηγούμενο· «μέσω τοῦ ὁποίου ἔκαμε καὶ τὸν κόσμο».

2. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ λένε ὅτι 'ὑπῆρχε ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία δὲν ὑπῆρχε'; Ἐπειτα, χρησιμοποιοῦντας βαθμίδες,

«ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ρήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δι' ἑαυτοῦ καθαρισμόν ποιησάμενος τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς· τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσω διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα». Βαβαὶ τῆς συνέσεως τῆς ἀποστολικῆς· μᾶλλον δὲ οὐ τὴν τοῦ Παύλου σύνεσιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐστὶ θαυμάσαι χάριν ἐνταῦθα. Οὐ γὰρ δὴ ἐξ οἰκείας διανοίας ταῦτα ἐφθέγγετο, οὐδὲ τοσαύτην σοφίαν ἐξ ἑαυτοῦ εὔρεν· πόθεν γάρ; 10 ἀπὸ σμίλης γὰρ καὶ τῶν δερμάτων, ἢ τοῦ ἐργαστηρίου; ἀλλὰ θείας ἐνεργείας ἦν τὸ οὕτως εἰπεῖν. Οὐ γὰρ αὐτοῦ ταῦτα τὰ νοήματα ἔτικτεν ἢ διάνοια, τότε μὲν οὕτω ταπεινὴ καὶ εὐτελής οὖσα, ὡς τῶν ἀγοραίων μηδὲν ἔχειν πλεόν· πῶς γὰρ ἢ περὶ συμβόλαια καὶ δέρματα καταναλωθεῖσα; ἀλλ' ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις, ἢ δι' 15 ὧν ἂν ἐθέλη τὴν ἰσχὺν αὐτῆς ἐπιδείκνυται.

Καθάπερ γὰρ εἰς ὑψηλὸν τόπον τινὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τοῦ οὐρανοῦ φθάνοντα τὴν κορυφὴν, εἴ τις παιδίον μικρὸν ἀναγαγεῖν βούλοιοτο, ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν τοῦτο ποιεῖ, διὰ τῶν κάτωθεν βαθμῶν αὐτὸ ἀνάγων· εἶτα, ἐπειδὴν ἄνω στήση καὶ κελεύση 20 κάτω προσέχειν καὶ ἴδη ἰλιγγιῶν καὶ θορυβούμενον καὶ σκοτοδινιῶν, λαβόμενος αὐτοῦ κατάγει πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινώτερον, παρέχων ἀναπνεῦσαι· εἶτα, ὅταν ἀνακτῆσθαι αὐτό, πάλιν ἀνάγει καὶ πάλιν κατάγει· οὕτω δὴ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐποίησε καὶ ἐπὶ τῶν Ἑβραίων καὶ πανταχοῦ, παρὰ τοῦ διδασκάλου τοῦτο 25 μαθῶν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς οὕτως ἐποίησε, ποτὲ μὲν ἀνάγων εἰς ὕψος, ποτὲ δὲ κατάγων τοὺς ἀκροατάς, καὶ οὐκ ἀφείς ἐπὶ πολὺ κατὰ τὸ αὐτὸ ἐγχρονίζειν.

Ὅρα γοῦν αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα, δι' ὅσων αὐτοὺς ἀναγαγῶν ἀναβαθμῶν καὶ πρὸς αὐτὴν στήσας τὴν κορυφὴν τῆς εὐσεβείας, 30 πρὶν ἰλιγγιᾶσαι καὶ σκοτοδινίᾳ ἀλῶναι, πῶς κατάγει πάλιν αὐ-

ἀναφέρει τελευταῖα τὸ πολὺ μεγαλύτερο ἀπ' αὐτὰ λέγοντας: «αὐτὸς εἶναι ἡ ἀκτινοβολία τῆς δόξας καὶ ἡ σφραγίδα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς κρατᾷ τὰ πάντα μὲ τῆ δύναμη τοῦ λόγου του. Ἄφοῦ καθάρισε τὶς ἁμαρτίες μας, κάθισε ψηλὰ στὰ δεξιὰ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ. Ἔγινε τόσο ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ὅσο τὸ ὄνομα ποὺ κληρονόμησε εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ δικό τους». Πῶ, πῶ, πόση εἶναι ἡ ἀποστολικὴ σύνεση! Ἡ καλύτερα ὄχι τῆ σύνεση τοῦ Παύλου, ἀλλὰ τῆ χάρη τοῦ Πνεύματος μπορούμε νὰ θαυμάσουμε ἐδῶ. Γιατὶ δὲν τὰ εἶπε αὐτὰ ἀπὸ δική του σκέψη οὔτε ἀπὸ μόνος του εἶχε τόσο μεγάλη σοφία (γιατὶ ἀπὸ ποῦ θὰ τὴν εἶχε; ἀπὸ τὴ φαλτσέτα καὶ τὰ δέρματα ἢ ἀπὸ τὸ ἐργαστήριο;), ἀλλὰ τὸ νὰ τὰ πεῖ αὐτὰ ἦταν ἀποτέλεσμα θείας ἐνεργείας. Γιατὶ τὰ νοήματα αὐτὰ δὲν τὰ γεννοῦσε ἡ διάνοιά του, ἡ ὁποία τότε ἦταν τόσο ταπεινὴ καὶ εὐτελής, ὥστε νὰ μὴν ἔχει τίποτε περισσότερο ἀπ' αὐτοὺς ποὺ συχνάζουν στὴν ἀγορὰ (γιατὶ πῶς θὰ εἶχε περισσότερα ἐκείνη ποὺ ἐξαντλήθηκε στὰ συμβόλαια καὶ τὰ δέρματα;), ἀλλὰ ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος, ἡ ὁποία, μέσω αὐτῶν ποὺ θέλει, φανερῶνει τῆ δύναμή της.

Ἄν λοιπὸν κάποιος θέλει ν' ἀνεβάσει ἓνα μικρὸ παιδὶ σὲ κάποιον μέρος ψηλὸ ποὺ φθάνει μέχρι καὶ τὴν κορυφὴ τοῦ οὐρανοῦ, τὸ κάνει σιγὰ - σιγὰ καὶ λίγο - λίγο, ἀνεβάζοντας αὐτὸ ἀπὸ τὶς χαμηλότερες βαθμίδες. Ἐπειτα, ὅταν τὸ στήσει ψηλὰ καὶ τὸ προτρέψει νὰ κοιτάξει κάτω, καὶ δεῖ ὅτι αἰσθάνεται ἴλιγγο καὶ τaráσσεται καὶ ζαλίζεται, τὸ πιάνει καὶ τὸ κατεβάζει πάλι χαμηλότερα γιὰ νὰ τοῦ δώσει τὴν εὐκαιρία ν' ἀναπνεύσει. Στὴ συνέχεια, ὅταν αὐτὸ ἐπανεύρει τὸν ἑαυτό του, πάλι τὸ ἀνεβάζει καὶ πάλι τὸ κατεβάζει. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἔκαμε στὴν περίπτωση τῶν Ἑβραίων καὶ παντοῦ, μαθαίνοντας αὐτὸ ἀπὸ τὸ διδάσκαλο. Γιατὶ πράγματι καὶ αὐτὸς ἔτσι ἔκαμε, ἄλλοτε ἀνεβάζοντας τοὺς ἀκροατὲς ψηλὰ καὶ ἄλλοτε κατεβάζοντας αὐτούς, χωρὶς νὰ τοὺς ἀφήνει νὰ παραμένουν γιὰ πολὺ στὸ ἴδιο σημεῖο.

Πρόσεχε λοιπὸν αὐτὸν καὶ ἐδῶ πῶς, ἀφοῦ τοὺς ἀνέβασε πολλὰς βαθμίδες καὶ τοὺς ἔστησε στὴν ἴδια τὴν κορυφὴ τῆς εὐσέβειας, πρὶν τοὺς πιάσει ἴλιγγο καὶ σκοτοδίνη, τοὺς κατεβάζει

τοὺς κατώτερον καὶ διδοὺς ἀναπνεῦσαι, φησὶν, «ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ»· καὶ πάλιν, «ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων». Τὸ γὰρ τοῦ Υἱοῦ ὄνομα τέως κοινόν. Ἐνθα μὲν γὰρ ἂν γνήσιος ὑπονοῆται, πάντων ἐστὶν ἀνώτερος· τέως δὲ ὅπως ἂν ἦ, κατασκευάζει
5 λοιπὸν καὶ δείκνυσιν ὅτι ἀνωθὲν ἐστὶν. Ὅρα δὲ καὶ πῶς πρῶτον ἐπὶ τὸ ταπεινότερον βαθμὸν ἴστησι λέγων, «κληρονόμον ἔθηκε», ταπεινόν· εἶτα ἐπὶ τὸν ἀνώτερον, ἐπαγαγὼν, «δι' οὗ καὶ αἰῶνας ἐποίησε»· εἶτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον, μεθ' ὃν οὐκ ἔστιν ἕτερος· «ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ».

10 Ὅντως εἰς ἀπρόσιτον φῶς ἤγαγεν, εἰς αὐτὸ τὸ ἀπαύγασμα. Καὶ πρὶν ἢ σκοτωθῆναι, ὄρα πῶς πάλιν ἡρέμα κατάγει λέγων, «φέρων τε τὰ πάντα τῷ ρήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρισμόν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης». Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, «ἐκάθισεν», ἀλλά, μετὰ τὸν
15 καθαρισμόν ἐκάθισεν. Ἐπελάβετο γὰρ τῆς σαρκώσεως· καὶ πάλιν ταπεινὰ φθέγγεται. Εἶτα πάλιν φθεγξάμενός τι ὑψηλόν, «ἐν δεξιᾷ» γάρ, φησί, «τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς», πάλιν φθέγγεται τὸ ταπεινὸν διὰ τῆς ἐπαγωγῆς τῆς, «τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκλη-
20 ρονόμηκεν ὄνομα».

Ἐνταῦθα γὰρ καὶ περὶ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας διαλέγεται· τὸ γάρ, «κρίττων γενόμενος», οὐκ οὐσίας δηλωτικόν ἐστὶ τῆς κατὰ Πατέρα (ἐκείνη γὰρ οὐκ ἐγένετο, ἀλλὰ γεγέννηται), ἀλλὰ τῆς κατὰ σάρκα· αὕτη γὰρ ἐγένετο. Ἄλλ' οὐ περὶ οὐσιώσε-
25 ως νῦν ὁ λόγος αὐτῷ· ἀλλ' ὡσπερ Ἰωάννης λέγων, «ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν», τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ἐντιμότερος καὶ λαμπρότερος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα Παῦλος εἰπὼν, «τοσοῦτω κρείττων γενόμενος ἀγγέλων», ὅτι
30 βελτίων ἐδήλωσε καὶ εὐδοκιμώτερος, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα.

Ὅρα δὲ περὶ τοῦ κατὰ σάρκα ὁ λόγος ἦν; Τοῦτο γὰρ τὸ

πάλι χαμηλότερα και αφού τούς έδωσε την εύκαιρία ν' αναπνεύσουν λέγει, «μίλησε σ' έμᾶς μέσω του Υίου», και, «αυτόν τόν έκαμε κληρονόμο τῶν πάντων». Γιατί τὸ ὄνομα τοῦ Υίου ἦταν τότε κοινό. Και ὅπου ὑπονοεῖται γνήσιος, σημαίνει ἀνώτερος ἀπ' ὅλους. Πρῶτα λοιπὸν γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι εἶναι ἀνώτερος, παρουσιάζει καὶ δείχνει ὅτι αὐτὸς προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό. Πρόσεχε ὅμως πῶς τὸν τοποθετεῖ πρῶτα στὴ χαμηλότερη βαθμίδα λέγοντας, «αὐτὸν τόν έκαμε κληρονόμο τῶν πάντων»· γιατί τὸ «έκαμε κληρονόμο», εἶναι χαμηλό. Στὴ συνέχεια τὸν τοποθετεῖ στὴν ἀνώτερη, προσθέτοντας, «μέσω τοῦ ὁποῖου έκαμε καὶ τὸν κόσμος»· ἔπειτα στὴν ψηλότερη, μετὰ τὴν ὁποία δὲν ὑπάρχει ἄλλη· «αὐτὸς εἶναι ἡ ἀκτινοβολία τῆς δόξας καὶ ἡ σφραγίδα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ».

Πράγματι τὸν ἀνέβασε σὲ ἀπρόσιτο φῶς, σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ἀκτινοβολία. Καὶ πρὶν τὸν πιάσει σκοτοδίνη, πρόσεχε πῶς πάλι τὸν κατεβάζει σιγὰ - σιγὰ λέγοντας, «καὶ αὐτὸς κρατεῖ τὰ πάντα μὲ τὴ δύναμη τοῦ λόγου του· καὶ αφού καθάρισε τὶς ἁμαρτίες μας κάθισε στὰ δεξιὰ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ». Δὲν εἶπε ἀπλῶς, «κάθισε», ἀλλὰ, «μετὰ τὸν καθαρισμό κάθισε». Καταπιάστηκε δηλαδή μὲ τὴ σάρκωση· καὶ πάλι μιλάει ταπεινά. Ἐπειτα πάλι, αφού εἶπε κάτι ὑψηλό, γιατί λέγει, «ἐκεῖ ψηλὰ στὰ δεξιὰ τῆς μεγαλωσύνης», πάλι λέγει τὸ ταπεινὸ προσθέτοντας· «ἔγινε τόσο ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ὅσο τὸ ὄνομα ποὺ κληρονόμησε εἶναι πολὺ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ δικό τους».

Ἐδῶ λοιπὸν μιλάει καὶ γιὰ τὴν οἰκονομία τῆς σάρκωσης. Γιατί τό, «ἔγινε ἀνώτερος», δὲ δηλώνει τὴν πατρικὴ οὐσία (ἀφ' οὗ αὐτὴ δὲν ἔγινε ἀλλὰ γεννήθηκε), ἀλλὰ τὴ σαρκική, γιατί αὐτὴ ἔγινε. Ὅμως ὁ λόγος του τώρα δὲν εἶναι γιὰ τὴν οὐσία. Ὅπως ὁ Ἰωάννης λέγοντας, «ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται ὕστερα ἀπὸ μένα εἶναι ἀνώτερός μου, γιατί ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ μένα»⁸, δηλώνει αὐτό, ὅτι εἶναι ἐνδοξότερος καὶ λαμπρότερος, ἔτσι καὶ ἐδῶ ὁ Παῦλος λέγοντας, «ἔγινε τόσο ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους», δήλωσε ὅτι εἶναι τόσο ἀνώτερος καὶ ἐνδοξότερος, ὅσο πιὸ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ δικό τους εἶναι καὶ τὸ ὄνομα ποὺ κληρονόμησε.

Βλέπεις ὅτι ὁ λόγος ἦταν γιὰ τὸ ὄνομα ποὺ δόθηκε στὴ

ὄνομα ὁ Θεὸς Λόγος αἰεὶ εἶχεν, οὐχ ὕστερον ἐκκληρονόμησεν, οὐδὲ τότε τῶν ἀγγέλων κρείττων ἐγένετο, ὅτε καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐποίησατο, ἀλλ' αἰεὶ κρείττων ἦν, καὶ κρείττων ἀσυγκρίτως. Περὶ δὲ τοῦ κατὰ σάρκα τοῦτο εἴρηται. Οὕτω γοῦν
 5 καὶ ἡμῖν ἔθος περὶ ἀνθρώπου διαλεγόμενοι, καὶ ὑψηλὰ καὶ ταπεινὰ φθέγγεσθαι. Ὅταν μὲν γὰρ λέγωμεν, οὐδὲν ἄνθρωπος, γῆ ἄνθρωπος, σποδὸς ἄνθρωπος, ἀπὸ τοῦ χείρονος τὸ πᾶν καλοῦμεν· ὅταν δὲ λέγωμεν, ἀθάνατον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ λογικὸς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι τῶν ἄνω συγγενῆς, ἀπὸ τοῦ κρείττονος τὸ
 10 πᾶν πάλιν καλοῦμεν. Οὕτω καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ, ποτὲ μὲν ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος, ποτὲ δὲ ἀπὸ τοῦ κρείττονος διαλέγεται ὁ Παῦλος, καὶ τὴν οἰκονομίαν συστήσαι βουλόμενος, καὶ περὶ τῆς ἀκηράτου διδάξαι φύσεως.

3. Ἐπεὶ οὖν καθαρισμὸν ἐποίησε τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, μένω-
 15 μεν καθαροὶ καὶ μηδεμίαν δεξώμεθα κηλῖδα, ἀλλὰ τὸ κάλλος, ὅπερ ἡμῖν ἐνέθηκε, καὶ τὴν εὐπρέπειαν διαφυλάττειν οὕτω σπουδάζωμεν ἀμόλυντον καὶ καθαρὰν, ὥστε μηδένα σπῖλον ἔχειν ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων. Σπῖλος γάρ ἐστι καὶ ρυτίς καὶ τὰ μικρὰ τῶν ἁμαρτημάτων· οἷόν τι λέγω, λοιδορία, ὕβρις, ψεῦδος· μᾶλ-
 20 λον δὲ οὐδὲ ταῦτα μικρὰ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγάλα, καὶ οὕτω μεγάλα, ὡς καὶ τῆς βασιλείας ἀποστερεῖν τῶν οὐρανῶν. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; «Ὁ καλῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μωρὸν, ἔνοχός ἐστι», φησὶν, «εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός». Εἰ δὲ ὁ μωρὸν καλῶν, ὃ δοκεῖ πάντων εἶναι κουφότερον, καὶ παίδων ὁμιλία, ὃ κακοήθη
 25 καλῶν καὶ κακοῦργον καὶ βάσκανον καὶ μυρίοις ἑτέροις βάλλων ὀνειδέσει, τίνα οὐχ ὑποστήσεται κολάσεως δίκην; Τί φρικωδέστερον τούτου; Ἄλλ' ἀνάσχεσθε, παρακαλῶ, τοῦ λόγου. Εἰ γὰρ ὁ ποιῶν ἐνὶ τῶν ἐλαχίστων, αὐτῷ ποιεῖ, καὶ ὁ μὴ ποιῶν ἐνὶ τῶν ἐλαχίστων, αὐτῷ οὐ ποιεῖ, πῶς οὐχὶ καὶ ἐπὶ τῆς εὐφημίας καὶ ἐπὶ
 30 τῆς κατηγορίας ταῦτόν ἐστιν; Ὁ ὑβρίζων γὰρ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τὸν Θεὸν ὕβρισε, καὶ ὁ τιμῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τὸν Θεὸν τιμᾷ.

9. Ματθ. 5,22.

10. Ματθ. 25,40.45.

σάρκα; Γιατί τὸ ὄνομα αὐτό, ὁ Θεὸς Λόγος, τὸ εἶχε πάντοτε καὶ δὲν τὸ κληρονόμησε ἀργότερα, οὔτε τότε ἔγινε ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ὅταν καθάρισε τὶς ἁμαρτίες μας, ἀλλὰ πάντοτε ἦταν ἀνώτερος, καὶ μάλιστα ἀσυγκρίτως ἀνώτερος. Ἀλλὰ αὐτὸ λέχθηκε γιὰ τὸ ὄνομα ποὺ δόθηκε στὴ σάρκα. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς συνηθίζουμε ὅταν μιᾶμε γιὰ κάποιον ἄνθρωπο νὰ λέμε καὶ ὑψηλὰ καὶ ταπεινὰ λόγια. Ὅταν δηλαδὴ λέμε, ‘τίποτε δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος’, ‘ὁ ἄνθρωπος εἶναι χῶμα’, ‘ὁ ἄνθρωπος εἶναι στάχτη’, ὀνομάζουμε τὰ πάντα ἀπὸ τὰ χειρότερα· ὅταν ὁμως λέμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀθάνατο ζῶο καὶ λογικὸς καὶ συγγενὴς τῶν ἄνω, ὀνομάζουμε πάλι ὅλα ἀπὸ τὰ ἀνώτερα. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος μιλάει γιὰ τὸ Χριστὸ ἄλλοτε ἀπὸ τὰ κατώτερα καὶ ἄλλοτε ἀπὸ τὰ ἀνώτερα, θέλοντας καὶ τὴν οἰκονομία νὰ συστήσει καὶ γιὰ τὴν ἀθάνατη φύση του νὰ διδάξει.

3. Ἀφοῦ λοιπὸν καθάρισε τὶς ἁμαρτίες μας, ἃς μένουμε καθαροὶ καὶ ἃς μὴ δεχθοῦμε οὔτε μία κηλίδα, ἀλλὰ τὴν ὁμορφιά, ποὺ τοποθέτησε μέσα μας, καὶ ἃς φροντίζουμε νὰ διατηροῦμε τὴν εὐπρέπεια τόσο ἀμόλυντη καὶ καθαρὴ, ὥστε νὰ μὴν ἔχει καμμιά κηλίδα ἢ ρυτίδα ἢ κάτι τέτοιο. Γιατί κηλίδα καὶ ρυτίδα εἶναι καὶ τὰ μικρὰ ἁμαρτήματα, δηλαδὴ ἡ κακολογία, ἡ ὕβρη, τὸ ψέμα· ἢ καλύτερα οὔτε αὐτὰ εἶναι μικρὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ πᾶρα πολὺ μεγάλα, ὥστε νὰ στεροῦν καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Πῶς καὶ μὲ ποιό τρόπο; «Ὅποιος πεῖ τὸν ἀδελφὸ του ἀνόητο, πρέπει νὰ καταδικασθεῖ», λέγει, «στὴ φωτιὰ τῆς κόλασης»⁹. Ἄν ὁμως ὁποιος καλεῖ τὸν ἀδελφὸ του «ἀνόητο», ποὺ φαίνεται πῶς εἶναι τὸ πιὸ ἐλαφρὸ καὶ συνήθη παιδικὰ λόγια, ἐκεῖνος ποὺ τὸν καλεῖ κακοήθη καὶ κακοῦργο καὶ βάσκανο καὶ τὸν προσβάλλει μὲ ἀπειρα ἄλλα, ποιά τιμωρία δὲ θὰ ὑποστειῖ στὴν κόλαση; τί ὑπάρχει φοβερότερο ἀπ’ αὐτό; Ἀλλ’ ἀνεχθεῖτε, παρακαλῶ, αὐτὸ ποὺ λέγω. Ἄν δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ κάνει κάτι σ’ ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀσήμαντους τὸ κάνει σ’ αὐτόν, καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν κάνει αὐτὸ γιὰ ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀσήμαντους ἀδελφούς του δὲν τὸ κάνει οὔτε σ’ αὐτόν¹⁰, πῶς δὲ θὰ συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὰ καλὰ λόγια καὶ μὲ τὶς κατηγορίες; Γιατί ὁποιος ὑβρίζει τὸν ἀδελφὸ του, ὑβρίζει τὸ Θεό, καὶ ὁποιος τιμᾷ τὸν ἀδελφὸ του τιμᾷ τὸ Θεό.

4. Παιδεύωμεν οὖν τὴν γλῶτταν εὐφημον εἶναι· «παῦσον» γάρ, φησί, «τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ». Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὴν ἔδωκεν ὁ Θεός, ἵνα κατηγορῶμεν, ἵνα ὑβρίζωμεν, ἵνα ἀλλήλους διαβάλλωμεν, ἀλλ' ἵνα τὸν Θεὸν ὑμνῶμεν, ἵνα ταῦτα λαλῶμεν, ἃ
 5 δίδωσι χάριν τοῖς ἀκούουσι, τὰ πρὸς οἰκοδομήν, τὰ πρὸς ὠφέλειαν. Εἶπες τὸν δεῖνα κακῶς; τί κερδαίνεις καὶ σαυτὸν μετ' ἐκείνου βλάβη περιβάλλων; δόξαν γὰρ ἔλαβες κακηγόρου. Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἐστίν οὐδὲν κακόν, ὃ μέχρι τοῦ πάσχοντος ἵσταται, ἀλλὰ καὶ τὸν ποιοῦντα περιλαμβάνει· οἶον, ὃ βάσκανος δοκεῖ
 10 μὲν ἐπιβουλεύειν ἑτέρῳ, πρότερος δὲ αὐτὸς ἀπολαύει τῆς ἀδικίας, τηκόμενος καὶ φθειρόμενος, καὶ παρὰ πάντων μισούμενος. Ὁ πλεονέκτης ἀποστερεῖ χρήματα ἕτερον, ἀλλὰ καὶ τὸ φιλεῖσθαι ἑαυτόν· μᾶλλον δὲ παρὰ πάντων ποιεῖ κακηγορεῖσθαι. Πολλῶ δὲ κρείττων ἀγαθὴ δόξα χρημάτων· τὴν μὲν γὰρ οὐ ράδιον ἀπο-
 15 νίψασθαι, τὰ δὲ ράδιον ἀποκτήσασθαι· μᾶλλον δέ, τὰ μὲν οὐ παρόντα οὐδὲν τὸν οὐκ ἔχοντα ἔβλαψεν, ἢ δὲ μὴ παροῦσα ἐπονείδιστον ποιεῖ καὶ καταγέλαστον, καὶ πᾶσιν ἐχθρὸν καὶ πολέμιον. Ὁ ὀργίλος πάλιν πρότερον ἑαυτὸν τιμωρεῖται σπαράττων, καὶ τότε ἐκεῖνον ᾧ ὀργίζεται.

20 Οὕτως ὁ κακῆγορος πρότερον ἑαυτὸν αἰσχύνει, καὶ τότε τὸν κακηγορούμενον· ἢ οὐδὲ τοῦτο ἴσως δεδύνηται, ἀλλ' ἀπῆλθεν οὗτος μὲν μιαιοῦ τινος καὶ καταπτύστου δόξαν λαβών, ἐκεῖνον δὲ μᾶλλον φιλεῖσθαι παρασκευάζων. Ὅταν γὰρ ἀκούων κακῶς, μὴ τοῖς αὐτοῖς αὐτὸν ἀμύνηται, ἀλλ' ἐπαινῆ καὶ θαυμάζη·
 25 οὐκ ἐκεῖνον ἐπαινέσεται, ἀλλ' ἑαυτόν. Ὡσπερ γάρ, ὅπερ ἔφθην εἰπών, αἱ κατὰ τῶν πλησίον κακηγορίαι τῶν ἐπιβουλευόντων ἄπτονται πρῶτον, οὕτω καὶ τὰ εἰς τοὺς πλησίον ἀγαθὰ τοὺς ἐργαζομένους εὐφραίνει πρῶτον. Ὁ γὰρ τίκτων καὶ τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν, εἰκότως πρῶτος αὐτὸς ἀπολαύει· καὶ καθάπερ ὕδωρ

4. Ἐὰς μαθαίνουμε λοιπὸν τὴ γλῶσσα νὰ λέγει καλὰ λόγια, γιατί λέγει ἡ Γραφή, «σταμάτησε τὴ γλῶσσα σου ἀπὸ τὶς κακολογίες»¹¹. Ὁ Θεὸς δὲν τὴν ἔδωσε γι' αὐτό, γιὰ νὰ κατηγοροῦμε, νὰ ὑβρίζουμε, νὰ διαβάλλουμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑμνοῦμε τὸ Θεό, γιὰ νὰ λέμε ἐκεῖνα πού δίνουν χάρη στοὺς ἀκροατές, ἐκεῖνα πού οἰκοδομοῦν, πού ὠφελοῦν. Κακολόγησες τὸν τάδε; τί κερδίζεις βλάπτοντας μαζί μ' ἐκεῖνον καὶ τὸν ἑαυτό σου; Γιατί ἀπέκτησες φήμη κακολόγου. Δὲν ὑπάρχει, πραγματικὰ δὲν ὑπάρχει κανένα κακὸ πού νὰ σταματάει σ' αὐτὸν πού πάσχει, ἀλλὰ περιλαμβάνει καὶ ἐκεῖνον πού τὸ κάνει. Γιὰ παράδειγμα, ὁ φθονερός φαίνεται ὅτι ἐπιβουλεύεται κάποιον ἄλλον, στὴν πραγματικότητα ὁμοίως αὐτὸς πρῶτος ἀπολαμβάνει τὸν καρπὸ τῆς ἀδικίας, ἐπειδὴ λειώνει καὶ φθείρεται καὶ μισεῖται ἀπὸ ὄλους. Ὁ πλεονέκτης στερεῖ χρήματα ἀπὸ ἄλλον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγάπη τῶν ἄλλων ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἢ καλύτερα κάνει νὰ κακολογεῖται ἀπὸ ὄλους. Ἡ καλὴ φήμη ὁμοίως εἶναι προτιμότερη ἀπὸ τὰ χρήματα. Γιατί τὴ φήμη αὐτὴ δύσκολα μπορεῖ νὰ τὴ σβῆσει κανεὶς, ἐνῶ τὰ χρήματα εὐκόλα μπορεῖ νὰ τ' ἀποκτήσει· ἢ καλύτερα, τὰ χρήματα ὅταν δὲν ὑπάρχουν δὲν βλάπτουν καθόλου αὐτὸν πού δὲν τὰ ἔχει, ἐνῶ ἡ καλὴ φήμη ὅταν δὲν ὑπάρχει κάνει τὸν ἄνθρωπο ἀξιοκατάκριτο καὶ καταγέλαστο καὶ σὲ ὄλους ἐχθρὸ καὶ ἀντίπαλο. Ὁ ὀργίλος πάλι πρῶτα τιμωρεῖ τὸν ἑαυτό του σπαράσσοντας καὶ ὕστερα ἐκεῖνον πρὸς τὸν ὁποῖον ὀργίζεται.

Ἔτσι ὁ κακολόγος πρῶτα ντροπιάζει τὸν ἑαυτό του καὶ ὕστερα ὁποῖον κακολογεῖ· ἢ οὔτε αὐτὸ ἴσως δὲν κατορθώνει, ἀλλὰ φεύγει ἀποκτώντας ὁ ἴδιος φήμη ἀνθρώπου μιανοῦ καὶ κατάπτυστου καὶ κάνοντας νὰ ἀγαπιέται ἐκεῖνος περισσότερο. Γιατί ὅταν κακολογεῖται καὶ δὲν τὸν ἀποκρούει μὲ τὰ ἴδια λόγια, ἀλλὰ τὸν ἐπαινεῖ καὶ τὸν θαυμάζει, δὲ θὰ ἐπαινέσει ἐκεῖνον ἀλλὰ τὸν ἑαυτό του. Ὅπως δηλαδή, πράγμα πού εἶπα προηγουμένως, οἱ κακολογίες ἐναντίον τῶν πλησίων ἀγγίζουσιν πρῶτα αὐτοὺς πού ἐπιβουλεύονται ἄλλους, ἔτσι καὶ τὰ καλὰ πρὸς τοὺς πλησίον εὐχαριστοῦν πρῶτα ἐκείνους πού τὰ προξενοῦν. Γιατί ὁποῖος προκαλεῖ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ εὐλόγα αὐτὸς τὸ ἀπολαμβάνει πρῶτος. Καὶ ὅπως τὸ νερὸ τῆς πηγῆς, καὶ τὸ ἄλμυρὸ καὶ τὸ πόσι-

πηγαῖον τό τε ἀλμυρόν, τό τε πότιμον, καί τὰ τῶν προσαγόντων ἀγγεῖα πληροῖ, καί τήν πηγὴν οὐκ ἐλαττοῖ τὴν ἐκφέρουσαν· οὕτω δὴ καὶ κακία καὶ ἀρετή, ὅθεν ἂν ἐξίη, ἐκεῖνον καὶ εὐφραίνει καὶ ἀπόλλυσι.

5 Καὶ ταῦτα μὲν ἐνταῦθα· τὰ δὲ ἐκεῖ τίς διηγήσεται λόγος, ἢ τὰ ἀγαθὰ ἢ τὰ κακά; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς. Τὰ χρηστὰ μὲν γὰρ καὶ πάντα νοῦν ὑπερβαίνει, οὐχὶ λόγον μόνον· τὰ ἐναντία δὲ εἴρηται μὲν τοῖς ὀνόμασι τοῖς συντρόφοις ἡμῖν· πῦρ γάρ, φησὶν, ἐστὶν ἐκεῖ καὶ σκότος καὶ δεσμὰ καὶ σκώληξ ἀτελεύτητος· οὐ ταῦτα δὲ
10 μόνον παρίστησιν, ἅπερ εἴρηται, ἀλλ' ἕτερα χαλεπώτερα. Καὶ ἵνα μάθῃς, εὐθέως τοῦτο σκόπησον πρῶτον. Εἶπέ γάρ, εἰ πῦρ ἐστὶ, πῶς καὶ σκότος ἐστίν; Ὁρᾷς ὅτι χαλεπώτερον τούτου τυγχάνει; οὐ γὰρ σβέννυται· διὰ γὰρ τοῦτο ἄσβεστον λέγεται.

Ἐννοήσωμεν τοίνυν ὅσον ἐστὶ κακὸν κατακαίεσθαι δια-
15 παντός, καὶ ἐν σκότῳ εἶναι, καὶ μυρία οἰμώζειν, καὶ βρύχειν τοὺς ὀδόντας, καὶ μηδὲ ἀκούεσθαι. Εἰ γὰρ εἰς δεσμωτήριόν τις ἐμβληθεὶς ἐνταῦθα τῶν εὐγενῶς τεθραμμένων, τὴν δυσωδίαν μόνον καὶ τὸ ἐν σκότῳ κεῖσθαι καὶ τὸ μετὰ ἀνδροφόνων δεδέσθαι, παντὸς θανάτου χαλεπώτερον εἶναί φησιν· ἐννόησον τί ἐστίν,
20 ὅταν μετὰ τῶν τῆς οἰκουμένης ἀνδροφόνων κατακαιώμεθα, μῆτε ὀρῶντες, μῆτε ὀρώμενοι, ἀλλ' ἐν πλήθει τοσοῦτω νομίζοντες εἶναι μόνον. Τὸ γὰρ σκότος καὶ τὸ ἀλαμπές οὐκ ἀφήσιν οὐδὲ τοὺς πλησίον ἡμᾶς διαγινώσκειν· ἀλλ' ὡς μόνος τοῦτο πάσχων ἕκαστος, οὕτω διακείσεται. Εἰ δὲ σκότος θλίβει καθ' ἑαυτὸ τὰς
25 ἡμετέρας ψυχὰς καὶ θορυβεῖ, τί ἔσται ἄρα, ὅταν μετὰ τοῦ σκότους καὶ ὀδύνηι τοσαῦτα ὥσι καὶ ἐμπρησμοί;

Διὸ δέομαι ταῦτα διαπαντός στρέφειν παρ' ἑαυτοῖς, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν ρημάτων λύπης ἀνέχεσθαι, ἵνα μὴ τὴν διὰ τῶν πραγμά-

μο, καὶ τὰ δοχεῖα αὐτῶν ποὺ τὰ φέρουν γεμίζει καὶ τὴν πηγὴ ποὺ τὸ ἀναβλύζει δὲν ἀδειάζει, τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὴν κακία καὶ τὴν ἀρετὴ· ἀπὸ ὅποιον βγεῖ, αὐτὸν καὶ τὸν καταστρέφει καὶ τὸν εὐχαριστεῖ ἀντιστοίχως.

Καὶ αὐτὰ βέβαια συμβαίνουν ἐδῶ. Τὰ ἐκεῖ ὅμως, τὰ ἀγαθὰ ἢ τὰ κακά, ποιὸς λόγος μπορεῖ νὰ τὰ διηγηθεῖ; Κανείς. Γιατὶ τὰ καλὰ ξεπερνοῦν ὄχι μόνο κάθε λόγο, ἀλλὰ καὶ κάθε νοῦ. Καὶ τὰ κακὰ μᾶς λέχθηκαν βέβαια μὲ τὰ ὀνόματα ποὺ τὰ ἀκολουθοῦν (γιατὶ λέγει, ἐκεῖ ὑπάρχει φωτιὰ καὶ σκοτάδι καὶ δεσμὰ καὶ αἰώνιο σκουλήκι), ὅμως δὲν ὑπάρχουν μόνο αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα φοβερότερα. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ἀμέσως πρόσεξε αὐτὸ πρῶτα. Γιατὶ πὲς μου, ἀφοῦ ὑπάρχει φωτιὰ, πῶς ὑπάρχει καὶ σκοτάδι; Βλέπεις ὅτι ἡ φωτιὰ ἐκείνη εἶναι χειρότερη ἀπ' αὐτὴ τὴ φωτιὰ; Γιατὶ ἐκείνη δὲν ἔχει φῶς. Ἄν ὑπάρχει φωτιὰ, πῶς καίει πάντοτε; Βλέπεις ὅτι εἶναι χειρότερη ἀπ' αὐτή; Γιατὶ ἐκείνη δὲ σβῆνει καὶ γι' αὐτὸ λέγεται ἄσβεστη.

Ἄς σκεφθοῦμε λοιπὸν πόσο μεγάλο κακὸ εἶναι τὸ νὰ καίεται κανεὶς διαρκῶς καὶ νὰ βρίσκεται σὲ σκοτάδι καὶ νὰ βγάζει ἄπειρες κραυγὲς καὶ νὰ τρίζει τὰ δόντια καὶ νὰ μὴν εἰσακούεται καθόλου. Γιατὶ, ἂν κάποιος ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἀνατράφηκαν ὡς εὐγενεῖς, ὅταν ριφθεῖ σὲ φυλακὴ ἐδῶ, λέγει ὅτι εἶναι χειρότερο ἀπὸ κάθε θάνατο ἢ δυσωδία μόνο καὶ τὸ νὰ κάθεται σὲ σκοτάδι καὶ τὸ νὰ εἶναι φυλακισμένος μαζί μὲ ἐγκληματίες, σκέψου τί σημαίνει ὅταν θὰ καιόμαστε μαζί μὲ τοὺς ἐγκληματίες τῆς οἰκουμένης χωρὶς νὰ βλέπουμε καὶ χωρὶς νὰ μᾶς βλέπουν, μέσα σὲ τόσο πλῆθος νὰ νομίζουμε ὅτι εἴμαστε μόνοι. Γιατὶ τὸ σκοτάδι καὶ ἡ ἔλλειψη λάμψης δὲ μᾶς ἐπιτρέπει οὔτε τοὺς πλησίον μας νὰ ξεχωρίσουμε, ἀλλὰ ὁ καθένας σὰν νὰ τὸ παθαίνει αὐτὸ μόνος του, ἔτσι θὰ τὸ ἀντιμετωπίζει. Καὶ ἂν τὸ σκοτάδι μόνο του ἐνοχλεῖ καὶ ἀνησυχεῖ τὶς ψυχές μας, τί θὰ συμβεῖ λοιπὸν ὅταν μαζί μὲ τὸ σκοτάδι θὰ ὑπάρχουν καὶ τόσες ὀδύνες καὶ ἐμπρησμοί;

Γι' αὐτὸ παρακαλῶ νὰ τὰ σκεπτόμαστε αὐτὰ διαρκῶς καὶ νὰ ἀνεχόμαστε τὴ λύπη ἀπὸ τὰ λόγια, γιὰ νὰ μὴν ὑπομείνουμε

των ὑπομείνωμεν τιμωρίαν. Πάντως γὰρ ταῦτα πάντα ἔσται, καὶ τοὺς ἀνάξια πράξαντας τῶν ἐκεῖ κολαστηρίων οὐδεὶς ἐξαιρήσεται, οὐ πατήρ, οὐ μήτηρ, οὐκ ἀδελφός, κἂν πολλὴν παρρησίαν ἔχη, κἂν μεγάλα ἰσχύη πρὸς τὸν Θεόν. «Ἀδελφὸς γὰρ οὐ λυτροῦ-
5 ται», φησί· «λυτρώσεται ἄνθρωπος;». Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἀποδι-
δουὺς ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τούτων καὶ σωθῆναι ἔνι καὶ κολασθῆναι. «Ποιήσατε ὑμῖν φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας».

Οὐκοῦν ὑπακούσωμεν, δεσποτικῇ γάρ ἐστιν ἐντολή, καὶ
10 τὰ περιττὰ τοῦ πλούτου εἰς τοὺς δεομένους σκορπίσωμεν· ἐργα-
σώμεθα ἐλεημοσύνην, ἕως ἐσμὲν κύριοι· τοῦτο γάρ ἐστι τό, φί-
λους ποιεῖν ἐκ τοῦ μαμωνᾶ· κενώσωμεν τὰ χρήματα εἰς τοὺς πέ-
νητας, ἵνα κενώσωμεν ἐκεῖνο τὸ πῦρ, ἵνα σβέσωμεν αὐτό, ἵνα
ἔχωμεν παρρησίαν ἐκεῖ. Καὶ γὰρ ἐκεῖ οὐχ οὗτοί εἰσιν οἱ δεχόμε-
15 νοι ἡμᾶς, ἀλλὰ τὸ ἔργον τὸ ἡμέτερον. Ὅτι γὰρ οὐχ ἀπλῶς τὸ φί-
λους ἡμῖν τούτους εἶναι σῶσαι δύναται, ἔνι τοῦτο μαθεῖν ἀπὸ τῆς
προσθήκης. Διὰ τί γὰρ οὐκ εἶπε, ποιήσατε ὑμῖν φίλους, ἵνα δέ-
ξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίως αὐτῶν σκηνάς, ἀλλὰ προσέθηκε
καὶ τὸν τρόπον; εἰπὼν γάρ, «ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας», ἔδει-
20 ξεν ὅτι ἀπὸ τῶν χρημάτων προσήκει ποιῆσαι τούτους φίλους,
δηλῶν ὅτι οὐχ ἀπλῶς προστήσεται ἡμῶν φιλία, ἐὰν μὴ ἔργα
ἔχωμεν ἀγαθὰ, ἐὰν μὴ τὸν ἀδίκως συλλεγέντα πλοῦτον δικαίως
κενώσωμεν. Οὗτος δὲ ὁ λόγος ἡμῖν ὁ τῆς ἐλεημοσύνης οὐ πρὸς
τοὺς πλουσίους μόνον ἀρμόσει, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς πένητας.
25 Κἂν ἢ τις ἐκ τοῦ προσαιτεῖν τρεφόμενος, καὶ πρὸς αὐτόν ἐστιν ὁ
λόγος οὗτος· οὐ γὰρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὕτως οὐδεὶς πένης, κἂν
σφόδρα πένης ἦ, ὡς δύο λεπτῶν μὴ εὐπορεῖν. Ἐνεστι γοῦν καὶ
ἐξ ὀλίγων ὀλίγα δόντα, τοὺς πολλὰ κεκτημένους ὑπερβαλέσθαι
πλείονα δίδοντας· καθάπερ κάκεινη ἢ χήρα. Οὐ γὰρ τῷ μέτρῳ
30 τῶν διδομένων, ἀλλὰ τῇ δυνάμει καὶ τῇ προαιρέσει τῶν δίδόν-

12. Ψαλμ. 48,8.

13. Λουκᾶ 16,9.

τὴν τιμωρία στήν πράξη. Γιατὶ αὐτὰ ὅπωςδήποτε θὰ συμβοῦν ὄλα καὶ ὄσους ἔπραξαν ἀνάξια δὲ θὰ τοὺς γλυτώσει ἀπὸ τὶς ἐκεῖ τιμωρίες κανεῖς, οὔτε πατέρας, οὔτε μητέρα, οὔτε ἀδελφός, ἔστω καὶ ἂν ἔχει μεγάλη παρρησία καὶ πολλὴ δύναμη ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ λέγει, «ὁ ἀδελφός δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς σώσει, θὰ τοὺς σώσει ὅποιοςδήποτε ἄνθρωπος;»¹². Γιατὶ αὐτὸς εἶναι ποὺ ἀποδίδει στὸν καθένα σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του καὶ ἀπ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ σωθεῖ ἢ νὰ τιμωρηθεῖ. «Νὰ κάνετε φίλους σας καὶ ἀπὸ τὰ χρήματα τῆς ἀδικίας»¹³.

Ἦς ὑπακούσουμε λοιπὸν, γιατί ἡ ἐντολὴ εἶναι τοῦ Κυρίου, καὶ ἄς σκορπίσουμε τὰ περισσεύματα τοῦ πλούτου στοὺς φτωχοὺς. Ἦς κάνουμε ἐλεημοσύνη, ὅσο ἀκόμη μπορούμε· γιατί αὐτὸ σημαίνει τὸ «νὰ κάνουμε φίλους ἀπὸ τὰ χρήματα». Ἦς ἀδειάσουμε τὰ χρήματα στοὺς φτωχοὺς, γιὰ νὰ ἀδειάσουμε ἐκείνη τὴ φωτιά, γιὰ νὰ τὴ σβήσουμε, γιὰ νὰ ἔχουμε παρρησία ἐκεῖ. Γιατὶ βέβαια ἐκεῖ δὲ μᾶς ὑποδέχονται αὐτοί, ἀλλὰ τὸ ἔργο μας. Τὸ ὅτι αὐτοὶ δὲν μποροῦν νὰ μᾶς σώσουν μὲ τὸ νὰ εἶναι ἀπλῶς φίλοι μας, μπορούμε νὰ τὸ μάθουμε ἀπ' αὐτὸ ποὺ πρόσθεσε. Γιατὶ δηλαδὴ δὲν εἶπε, 'νὰ κάνετε φίλους γιὰ νὰ σᾶς ὑποδέχονται στὶς αἰώνιες σκηνές τους', ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ τὸν τρόπο; Γιατὶ λέγοντας, «ἀπὸ τὰ χρήματα τῆς ἀδικίας», ἔδειξε πῶς ἀπὸ τὰ χρήματα πρέπει νὰ τοὺς κάνουμε φίλους, δηλώνοντας ὅτι ἡ φιλία ἀπλῶς δὲ θὰ μᾶς σώσει, ἂν δὲν ἔχουμε ἔργα ἀγαθὰ, ἂν δὲν μοιράσουμε δίκαια τὸν πλοῦτο ποὺ συλλέξαμε ἄδικα. Καὶ ὅ,τι λέγω γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη δὲν ἀπευθύνεται μόνο πρὸς τοὺς πλουσίους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς φτωχοὺς. Καὶ ἂν ἀκόμη ὑπάρχει κάποιος ποὺ ζεῖ ἀπὸ τὴν ἐπαιτεία, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπευθύνεται ὁ λόγος μου αὐτός. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει, πραγματικὰ δὲν ὑπάρχει κανεῖς τόσο φτωχός, ἔστω καὶ ἂν εἶναι πᾶρα πολὺ φτωχός, ὥστε νὰ μὴν ἔχει τὴν εὐχέρεια δύο λεπτῶν. Εἶναι δυνατὸ λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ ἔδωσε λίγα ἀπὸ τὰ λίγα ποὺ εἶχε νὰ ξεπεράσει αὐτοὺς ποὺ ἔχουν πολλὰ καὶ δίνουν περισσότερα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκείνη ἡ χήρα. Γιατὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐλεημοσύνης δὲν κρίνεται ἀπὸ τὸ μέτρο αὐτῶν ποὺ δίνονται, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ δύναμη καὶ τὴ διάθεση

των κρίνεται τῆς ἐλεημοσύνης τὸ μέγεθος. Ὡστε πανταχοῦ προαιρέσεως ἡμῖν δεῖ, πανταχοῦ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης.

Ἐὰν μετὰ ταύτης ἅπαντα πράττωμεν, κἂν μικρὰ ἔχοντες μικρὰ δῶμεν, οὐκ ἀποστρέψει ὁ Θεὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἀλλὰ δέξεται ὡς μεγάλα καὶ θαυμαστά. Τῇ γὰρ προαιρέσει, οὐ τοῖς διδομένοις προσέχει· κἂν ἐκείνην ἴδῃ μεγάλην οὔσαν, ταύτη τίθεται τὰς ψήφους καὶ κρίσεις καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ποιεῖ μετόχους, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα, τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἐκείνων ποὺ δίνουν. Ὡστε παντοῦ μᾶς χρειάζεται διάθεση, παντοῦ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό.

Ἄν μὲ τὴ διάθεση αὐτὴ πράττουμε τὰ πάντα, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχοντας λίγα δώσουμε λίγα, ὁ Θεὸς δὲ θὰ ἀποστρέψει τὸ πρόσωπό του, ἀλλὰ θὰ τὰ δεχθεῖ σὰν μεγάλα καὶ θαυμαστά. Γιατὶ προσέχει στὴ διάθεση καὶ ὄχι σ' αὐτὰ ποὺ δίνονται. Καὶ ἂν δεῖ ὅτι αὐτὴ εἶναι μεγάλη, μ' αὐτὴ μᾶς λογαριάζει καὶ μᾶς κρίνει καὶ μᾶς κάνει μετόχους τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, τὰ ὅποια εἶθε νὰ τὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὅποιο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

(Έβρ. 1,3-5)

« Ὃς ὦν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ρήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δι' ἑαυτοῦ καθαρισμόν ποιησάμενος τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν».

5 1. Πανταχοῦ μὲν εὐλαβοῦς διανοίας δεῖ, μάλιστα δὲ ὅταν περὶ Θεοῦ λέγωμέν τι καὶ ἀκούωμεν· οὔτε γὰρ γλῶσσα εἰπεῖν, οὔτε οὔς ἀκούσαι πρὸς ἀξίαν τοῦ Θεοῦ τι δύναται· καὶ τί λέγω γλῶτταν καὶ οὔς; οὐδὲ γὰρ ὁ νοῦς ὁ πολὺ τούτων ὑπερέχων, δυνήσεται τι περιλαβεῖν ἀκριβῶς, ὅταν περὶ Θεοῦ τι φθέγγεσθαι 10 βουλώμεθα. Εἰ γὰρ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ὑπερέχει πάντα νοῦν, καὶ τὰ ἠτοιμασμένα τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸς ὁ τῆς εἰρήνης Θεός, ὁ τῶν ἀπάντων δημιουργός, ὑπερβαίνει πολλῶ τῷ μέτρῳ τὸν ἡμέτερον λογισμόν. Δεῖ τοίνυν μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας ἅπαντα δέ- 15 χεσθαι· καὶ ὅταν ὁ λόγος ἐξασθενήσῃ καὶ μὴ δύνηται παραστῆσαι τὰ λεγόμενα μετὰ ἀκριβείας, τότε μάλιστα δοξάζειν τὸν Θεόν, ὅτι Θεὸν τοιοῦτον ἔχομεν, καὶ τὴν διάνοιαν ἡμῶν καὶ τὸν λόγον ὑπερβαίοντα· πολλὰ γὰρ ὦν περὶ Θεοῦ νοοῦμεν, οὐ φράσαι δυνάμεθα· ἢ πολλὰ μὲν φράζομεν, νοῆσαι δὲ οὐκ ἰσχύομεν· 20 οἷόν τι λέγω, ὅτι πανταχοῦ μὲν ὁ Θεὸς ἴσμεν, πῶς δέ, οὐκέτι νοοῦμεν· ὅτι ἐστὶ τις ἀσώματος δύναμις πάντων αἰτία τῶν ἀγαθῶν, ἴσμεν, πῶς δέ ἐστίν, οὐκ ἴσμεν. Ἴδου φράζομεν, καὶ οὐ νοοῦμεν.

Εἶπον ὅτι πανταχοῦ ἐστίν, ἀλλ' οὐ νοῶ· εἶπον ὅτι ἀναρχός ἐστίν, ἀλλ' οὐ νοῶ· εἶπον ὅτι ἐγέννησεν ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ οὐκ οἶδα

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β΄

(Εβρ. 1,3-5)

«Αὐτὸς εἶναι ἡ ἀκτινοβολία τῆς δόξας καὶ ἡ σφραγίδα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς ἐξουσιάζει τὰ πάντα μετὰ τὴ δύναμη τοῦ λόγου του καὶ ὁ ἴδιος καθάρισε τὶς ἁμαρτίες μας».

1. Παντοῦ βέβαια χρειάζεται εὐσεβῆς νοῦς, ιδιαίτερα ὅμως ὅταν λέμε καὶ ἀκοῦμε κάτι γιὰ τὸ Θεό. Γιατὶ οὔτε ἡ γλῶσσα μπορεῖ νὰ πεῖ οὔτε τὸ αὐτὶ ν' ἀκούσει κάτι ἰσάξιο τοῦ Θεοῦ. Καὶ γιατί λέγω γιὰ τὴ γλῶσσα καὶ τὸ αὐτὶ; Οὔτε καὶ ὁ νοῦς, πού εἶναι πολὺ ἀνώτερος ἀπ' αὐτά, θὰ μπορέσει νὰ κατανοήσῃ κάτι μὲ ἀκρίβεια, ὅταν θέλουμε νὰ ποῦμε κάτι γιὰ τὸ Θεό. Γιατί, ἂν ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ξεπερνάει κάθε νοῦ καὶ ἐκεῖνα πού ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ὅσους τὸν ἀγαποῦν δὲν τὰ συνέλαβε νοῦς ἀνθρώπου, πολὺ περισσότερο ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων, ξεπερνάει κατὰ πολὺ τὸ δικό μας λογισμό. Πρέπει λοιπὸν νὰ τὰ δεχόμαστε ὅλα μὲ πίστη καὶ εὐλάβεια· καὶ ὅταν ὁ λόγος ἐξασθενήσῃ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ παραστήσῃ τὰ λεγόμενα μὲ ἀκρίβεια, τότε κυρίως πρέπει νὰ δοξάζουμε τὸ Θεό, γιατί ἔχουμε τέτοιο Θεό, πού ξεπερνάει καὶ τὸ νοῦ καὶ τὸ λόγο μας. Γιατὶ πολλὰ καταλαβαίνουμε γιὰ τὸ Θεό, ἀλλὰ δὲν μπορούμε νὰ τὰ ποῦμε· ἢ πολλὰ βέβαια τὰ λέμε, ἀλλὰ δὲν μπορούμε νὰ τὰ κατανοήσουμε. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πὺ λέγω· γνωρίζουμε ὅτι παντοῦ ὑπάρχει ὁ Θεός, πῶς ὅμως δὲν τὸ καταλαβαίνουμε αὐτό· γνωρίζουμε ὅτι ὑπάρχει κάποια ἀσώματη δύναμη πού εἶναι αἰτία ὅλων τῶν ἀγαθῶν, δὲν ξέρουμε ὅμως πῶς εἶναι. Νὰ, λέμε, ἀλλὰ δὲν καταλαβαίνουμε.

Εἶπα ὅτι ὑπάρχει παντοῦ, ἀλλὰ δὲν τὸ καταλαβαίνω· εἶπα ὅτι εἶναι ἀναρχος, ἀλλὰ δὲν τὸ κατανοῶ· εἶπα ὅτι γέννησε μόνος

πῶς πάλιν νοήσω. Ἔστιν οὖν τινα, ἃ μὴδὲ φράσαι ἐνι· οἷόν τι λέγω, νοεῖ ἢ διάνοια, ἀλλ' εἰπεῖν οὐ δύναται. Καὶ ἵνα εἰδῆς καὶ Παῦλον ἀσθενοῦντα καὶ μὴ πρὸς ἀκρίβειαν τὰ ὑποδείγματα λέγοντα, καὶ φριξῆς καὶ μὴδὲν περαιτέρω ζητήσης, ἄκουε· εἰπὼν 5 γὰρ Υἱὸν καὶ θεὸς δημιουργόν, τί ἐπάγει; «Ὅς ὦν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ». Τοῦτο δὲ μετ' εὐλαβείας ἐκλαμβάνειν δεῖ καὶ τὰ ἄτοπα περικόψαι. «Ἀπαύγασμα τῆς δόξης», φησίν. Ἄλλ' ὄρα πρὸς τί αὐτὸ ἐκλαμβάνει, καὶ οὕτω καὶ αὐτὸς δέχου· ὅτι ἐξ αὐτοῦ, ὅτι ἀπαθῶς, ὅτι οὐ μειω- 10 θέντος οὐδὲ ἐλαττωθέντος· ἐπειδὴ εἰσὶ τινες ἄτοπά τινα ἐκ τοῦ ὑποδείγματος ἐκλαμβάνοντες. Τὸ γὰρ ἀπαύγασμα, φασίν, ἐνυπόστατον οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ ἔχει τὸ εἶναι.

Μὴ τοῦτο τοίνυν ἐκλάβης, ἄνθρωπε, μὴδὲ Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ νοσήσης τὴν νόσον. Ἐγγύθεν γὰρ σε θεραπεύει, ὥστε 15 μὴ εἰς ἐκείνην ἐμπεσεῖν σε τὴν διάνοιαν, οὐδὲ ἀφήσῃ σε εἰς τὸ ὀλέθριον ἐκεῖνο νόσημα κατενεχθῆναι. Τί δὲ φησι; «Καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ»· δηλῶν διὰ τῆς ἐπαγωγῆς ὅτι, ὥσπερ ἔστιν ὁ Πατὴρ ἐνυπόστατος καὶ πρὸς ὑπόστασιν οὐδενὸς δεόμενος, οὕτω καὶ ὁ Υἱός. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ ἀπαράλλακτον δει- 20 κνὺς τοῦτό φησι, καὶ πρὸς τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τοῦ πρωτοτύπου παραπέμπων σε, καὶ διδάσκων ὡς ἐν ὑποστάσει ἐστὶ καθ' ἑαυτόν. Εἰπὼν δὲ ἀνωτέρω, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ἐνταῦθα δίδωσιν αὐτῷ τὴν αὐθεντίαν. Τί γὰρ ἐπάγει; «Φέρων τε τὰ πάντα τῷ ρήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ»· ἵνα ἐκ 25 τούτου μὴ μόνον τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως ἐκλάβωμεν, ἀλλὰ καὶ τὸ μετὰ αὐθεντίας ἅπαντα κυβερνᾶν.

Ὅρα τοίνυν πῶς, ὅπερ ἔστιν ἴδιον τοῦ Πατρὸς, τοῦτο προσάπτει τῷ Υἱῷ. Διὰ γὰρ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς εἶπε, «φέρων τε τὰ πάντα», οὐδὲ εἶπε, 'τῇ δυνάμει αὐτοῦ', ἀλλὰ, «τῷ ρήματι τῆς 30 δυνάμεως αὐτοῦ». Ὡσπερ γὰρ πρῶτην ἡμῖν ἀνήει κατὰ μικρὸν καὶ κατήει, οὕτω καὶ νῦν καθάπερ ἀπό τινων βαθμῶν ἀναβαίνει

του και δὲν ξέρω πῶς πάλι νὰ τὸ κατανοήσω. Ὑπάρχουν λοιπὸν μερικὰ πού δὲν μπορούμε νὰ τὰ ποῦμε. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέγω· καταλαβαίνει ὁ νοῦς, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ πεῖ. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι καὶ ὁ Παῦλος ἦταν ἀδύναμος καὶ δὲν ἔλεγε μὲ ἀκρίβεια τὰ παραδείγματα, καὶ νὰ φρίζεις καὶ νὰ μὴ ζητήσεις τίποτε περισσότερο, ἄκου. Ἀφοῦ δηλαδὴ μίλησε γιὰ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ κάλεσε δημιουργό, τί προσθέτει; «Αὐτὸς εἶναι ἡ ἀκτινοβολία τῆς δόξας καὶ ἡ σφραγίδα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ». Αὐτὸ ὅμως πρέπει νὰ τὸ ἀποδεχόμαστε μὲ εὐλάβεια καὶ νὰ περικόψουμε τὰ ἄτοπα. «Ἀπαύγασμα τῆς δόξας», λέγει. Ἀλλὰ πρόσεχε μὲ ποιὸ τρόπο τὸ ἐννοεῖ καὶ ἔτσι νὰ τὸ δεχθεῖς καὶ σὺ ἐννοεῖς δηλαδὴ ὅτι προέρχεται ἀπ' αὐτόν, χωρὶς νὰ πάθει κάτι οὔτε νὰ μειωθεῖ οὔτε νὰ γίνῃ κατώτερος· γιὰτὶ ὑπάρχουν μερικοὶ πού ἐννοοῦν κάποια ἄτοπα ἀπὸ τὸ παράδειγμα. Λένε δηλαδὴ ὅτι ἡ ἀκτινοβολία δὲν ἔχει δική της ὑπόσταση, ἀλλ' ὀφείλει τὴν ὑπαρξή της σὲ ἄλλο.

Μὴν ἐννοήσεις λοιπὸν αὐτό, ἄνθρωπε, οὔτε νὰ πέσεις στὴν πλάνη τοῦ Μαρκέλλου καὶ τοῦ Φωτεινοῦ. Γιατὶ σὲ θεραπεύει ἀμέσως, ὥστε νὰ μὴν πέσεις σ' ἐκείνη τὴ σκέψη, οὔτε νὰ φθάσεις σ' ἐκείνη τὴν ὀλέθρια ἀσθένεια. Καὶ τί λέγει; «Καὶ ἡ σφραγίδα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ», δηλώνοντας μ' αὐτὸ πού προσθέτει, ὅτι, ὅπως ὁ Πατέρας ἔχει τὴ δική του ὑπόσταση καὶ δὲν ἔχει τὴν ἀνάγκη κανενὸς γι' αὐτό, ἔτσι καὶ ὁ Υἱός. Γιατὶ αὐτὸ τὸ λέγει ἐδῶ γιὰ νὰ δείξει τὸ ἀπαράλλακτο τῆς οὐσίας καὶ νὰ σὲ παραπέμψει πρὸς τὸν ἰδιαίτερο χαρακτήρα τοῦ πρωτοτύπου καὶ νὰ σὲ διδάξει ὅτι ἔχει δική του ὑπόσταση. Καὶ ἀφοῦ εἶπε παραπάνω, ὅτι μέσω αὐτοῦ ὁ Θεὸς δημιούργησε τὰ πάντα, ἐδῶ τοῦ δίνει τὴν ἐξουσία. Τί λοιπὸν προσθέτει; «Καὶ αὐτὸς ἐξουσιάζει τὰ πάντα μὲ τὴ δύναμη τοῦ λόγου του», γιὰ νὰ ἐννοήσουμε ἀπ' αὐτὸ ὅχι μόνο τὴ σφραγίδα τῆς οὐσίας του, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι κυβερνάει τὰ πάντα μὲ ἀπόλυτη ἐξουσία.

Πρόσεχε λοιπὸν πῶς, ἐκεῖνο πού εἶναι ἰδιαίτερο γνώρισμα τοῦ Πατέρα, τὸ προσάπτει στὸν Υἱό. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν εἶπε ἀπλῶς, «καὶ αὐτὸς ἐξουσιάζει τὰ πάντα», οὔτε εἶπε, «μὲ τὴ δύναμή του», ἀλλὰ «μὲ τὴ δύναμη τοῦ λόγου του». Γιατὶ, ὅπως προηγουμένως μᾶς ἀνέβαζε σιγὰ – σιγὰ καὶ μᾶς κατέβαζε, ἔτσι καὶ

εἰς ὕψος, εἶτα πάλιν καταβαίνει, καὶ φησι· «δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶ-
 νας ἐποίησεν». Ὅρα πῶς καὶ ἐνταῦθα δύο τέμνει ὁδοὺς. Βουλόμενος γὰρ ἡμᾶς ἀπαγαγεῖν τῆς Σαβελλίου καὶ Ἀρείου καινοτο-
 μίας, τοῦ μὲν τὸ περιττὸν τῆς ὑποστάσεως ἀναιροῦντος, τοῦ δὲ
 5 τὴν μίαν φύσιν εἰς ἀνισότητα κατατέμνοντος, ἐκ περιουσίας ἀμ-
 φότερα καθαρεῖ. Πῶς οὖν τοῦτο ποιεῖ; Ἄνω καὶ κάτω τὰ αὐτὰ
 στρέφει καὶ φθέγγεται, ὥστε μὴ νομισθῆναι αὐτὸν ἀναρχον, μηδὲ
 ἀλλότριον τοῦ Θεοῦ. Καὶ μὴ ξενισθῆς τὸν λόγον, ἀγαπητέ· εἰ γὰρ
 καὶ μετὰ τοιαύτην ἀπόδειξιν εἰσὶ τινες οἱ ἀλλότριον αὐτὸν εἶναι
 10 φήσαντες καὶ ἕτερον αὐτῷ δόντες πατέρα, καὶ τούτῳ πολεμεῖν
 αὐτὸν λέγοντες, εἰ μὴ ταῦτα εἶπε, τί οὐκ ἂν ἐφθέγγατο; Ὅταν οὖν
 θεραπεύειν ἀναγκάζεται, τότε ἀναγκάζεται καὶ τὰ ταπεινὰ φθέγγε-
 γεσθαι· οἷον ὅτι ἔθηκε, φησὶν, αὐτὸν κληρονόμον πάντων, καὶ
 ὅτι δι' αὐτοῦ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν.

15 Εἶτα, ἵνα μὴ ἐτέρως λυμῆνηται, ἀπὸ τῶν λόγων τῆς ταπει-
 νότητος εἰς ἀύθεντίαν πάλιν αὐτὸν ἀνάγει, καὶ δείκνυσιν ὁμότι-
 μον ὄντα τῷ Πατρὶ, καὶ οὕτως ὁμότιμον, ὡς πολλοὺς νομίσει
 τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα. Καὶ θεῶν τὴν σύνεσιν αὐτοῦ τὴν πολλήν·
 πρότερον ἐκεῖνο τίθησι, καὶ ἀσφαλίζεται αὐτὸ μετὰ ἀκριβείας·
 20 καὶ ὅταν τοῦτο δειχθῆ, ὅτι τοῦ Θεοῦ ἐστὶν Υἱὸς καὶ ὅτι οὐκ ἀλλό-
 τριος αὐτοῦ, μετὰ ἀδείας λοιπὸν ἅπαντα, ὅσα βούλεται, φθέγγε-
 ται τὰ ὑψηλά. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ μέγα τι περὶ αὐτοῦ εἶπεῖν εἰς ἐκεί-
 νην τὴν ἔννοιαν πολλοὺς ἤγαγε, πρότερον θεῖς τὰ ταπεινά, μετὰ
 ἀσφαλείας τότε εἰς ὕψος ἀνέρχεται ὅσον βούλεται· καὶ εἰπὼν,
 25 «ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων», καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ τοὺς αἰῶνας
 ἐποίησε, τότε ἐπάγει, «φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνά-
 μεως αὐτοῦ». Ὁ γὰρ ῥήματι μόνῳ τὰ πάντα διακυβερνῶν, οὐκ
 ἂν δεηθεῖν τινὸς εἰς τὸ παραγαγεῖν τὰ πάντα.

2. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν, ὅρα πῶς πάλιν προῖων δίδωσιν αὐτῷ
 30 τὴν ἀύθεντίαν, καὶ τό, «δι' οὗ», ἐξελών. Ἐπειδὴ γὰρ εἰργάσατο
 δι' αὐτοῦ ὃ ἤθελε, λοιπὸν ἀποστὰς ἀπ' αὐτοῦ, τί φησι; «Κατ' ἀρ-
 χὰς σὺ, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου

τώρα, σὰν ἀπὸ κάποιες βαθμίδες ἀνεβαίνει ψηλά, ἔπειτα πάλι κατεβαίνει, καὶ λέγει· «μέσω τοῦ ὁποίου ἔκαμε καὶ τὸν κόσμο». Πρόσεχε πῶς καὶ ἐδῶ ἀνοίγει δύο δρόμους. Θέλοντας δηλαδὴ νὰ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὶς αἰρετικὲς διδασκαλίαι τοῦ Σαβελλίου καὶ τοῦ Ἀρείου, ἐπειδὴ ὁ ἕνας ἀφαιροῦσε τὴν ὑπεροχὴν στὴν ὑπόστασιν καὶ ὁ ἄλλος διαιροῦσε τὴν μίαν φύσιν εἰς ἀνισότητά, μὲ ἀυθεντία τὰ ἀνατρέπει καὶ τὰ δύο. Πῶς λοιπὸν τὸ κάνει αὐτό; Συνέχεια ἀναφέρει καὶ λέγει τὰ ἴδια, ὥστε νὰ μὴ θεωρηθεῖ αὐτὸς ἄναρχος καὶ ξένος ἀπὸ τὸ Θεό. Καὶ μὴν παραξενεύεσαι ἀπ' αὐτό, ἀγαπητέ. Γιατί, ἂν ὕστερα ἀπὸ τόσες ἀποδείξεις ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ εἶπαν ὅτι εἶναι ξένος καὶ τοῦ ἔδωσαν ἄλλον πατέρα, μὲ τὸν ὁποῖο λένε ὅτι βρίσκεται εἰς πόλεμον, ἂν δὲν τὰ ἔλεγε αὐτά, τί δὲ θὰ ἰσχυρίζονταν; Ὅταν λοιπὸν ἀναγκάζεται νὰ θεραπεύει, τότε ἀναγκάζεται καὶ τὰ ταπεινὰ νὰ λέγει· ὅπως, ὅτι τὸν ὄρισε, λέγει, κληρονόμο τῶν πάντων καὶ ὅτι μέσω αὐτοῦ ἔκαμε τὸν κόσμον.

Ἐπειτα γὰρ νὰ μὴν τὸν βλάψῃ μὲ ἄλλον τρόπο, ἀπὸ τὰ ταπεινὰ λόγια τὸν ἀνεβάσει πάλιν εἰς ἀπόλυτην ἐξουσίαν καὶ δείχνει ὅτι εἶναι ὁμότιμος μὲ τὸν Πατέρα, καὶ τόσο ὁμότιμος, ὥστε πολλοὶ νὰ νομίσουν πῶς ὁ ἴδιος εἶναι Πατέρας. Καὶ πρόσεχε τὴν μεγάλην τοῦ σύνεσιν. Πρῶτα ἀναφέρει ἐκεῖνο καὶ τὸ ἀσφαλίζει μὲ ἀκρίβειαν. Καὶ ὅταν ἀποδειχθεῖ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι δὲν εἶναι ξένος ἀπ' αὐτόν, τότε μὲ ἀσφάλειαν πλέον λέγει ὅλα τὰ ὑψηλὰ ποὺ θέλει. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸ μεγάλο ποὺ εἶπε γι' αὐτὸν ὁδήγησε πολλοὺς εἰς ἐκείνην τὴν ἔννοιαν, ἀφοῦ μίλησε πρῶτα γὰρ τὰ ταπεινὰ, ὕστερα μὲ ἀσφάλειαν ἀνεβαίνει ὅσο θέλει ψηλά. Ἀφοῦ εἶπε, «αὐτὸν ὄρισε κληρονόμο τῶν πάντων» καὶ ὅτι μέσω αὐτοῦ δημιούργησε τὸν κόσμον, τότε προσθέτει, «καὶ αὐτὸς συγκρατεῖ τὰ πάντα μὲ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου». Ἐκεῖνος δηλαδὴ ποὺ μὲ τὸν λόγο μόνον κυβερνᾷ τὰ πάντα, δὲ θὰ χρειαζόταν κανέναν εἰς τὸ νὰ δημιουργήσῃ τὰ πάντα.

2. Καὶ ὅτι ἐννοεῖ αὐτό, πρόσεχε πῶς πάλιν παρακάτω δίνει εἰς αὐτόν τὴν ἀπόλυτην ἐξουσίαν, ἀφαιρῶντας καὶ τὸ «μέσω αὐτοῦ». Ἀφοῦ δηλαδὴ ἔκαμε μέσω αὐτοῦ ἐκεῖνο ποὺ ἠθέλε, εἰς τὴν συνέχειαν ἀπομακρύνεται ἀπ' αὐτό καὶ τί λέγει; «Στὴν ἀρχὴν ἐσύ, Κύ-

είσιν οἱ οὐρανοί». Οὐδαμοῦ τό, 'δι' οὐ', οὐδὲ ὅτι ἐποίησε δι' αὐτοῦ τοὺς αἰῶνας. Τί οὖν; οὐχ ὑπ' αὐτοῦ γεγένηται; Ναί· ἀλλ' οὐχ ὡς σὺ λέγεις, οὐδ' ὡς ὑπονοεῖς, ὡς δι' ὄργανου, οὐδὲ ὡς οὐκ ἂν ποιήσαντος, εἰ μὴ χεῖρα αὐτῷ ὤρεξεν ὁ Πατὴρ. Ὡσπερ γὰρ οὐ-
5 δένα κρίνει ἐκεῖνος, καὶ λέγεται κρίνειν διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι κριτὴν αὐτὸν ἐγέννησεν, οὕτω καὶ δημιουργεῖν δι' αὐτοῦ, ὅτι δημιουργὸν αὐτὸν ἐγέννησεν. Εἰ γὰρ αὐτοῦ αἴτιος ὁ Πατήρ, πολλῶ μᾶλλον τῶν δι' αὐτοῦ γεγενημένων.

Ὅταν μὲν οὖν βούληται δεῖξαι ὅτι ἐξ αὐτοῦ, ἀναγκαίως τὰ
10 ταπεινὰ φθέγγεται· ὅταν δὲ βούληται ὑψηλὰ φθέγγεσθαι, λαβὴν Μάρκελλος λαμβάνει καὶ Σαβέλλιος. Ἀλλ' ἀμφοτέρων τὴν ἀμετρίαν ἢ Ἐκκλησία φυγοῦσα, μέσσην ὥδευσεν ὁδόν. Οὕτε γὰρ ἐπὶ τῆς ταπεινότητος ἐμμένει, ἵνα μὴ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς λάβῃ χώραν, οὕτε ἀεὶ τοῖς ὑψηλοῖς ἐναπομένει· καὶ δείκνυσιν αὐτοῦ
15 πάλιν τὴν ἐγγύτητα τὴν πολλήν, ἵνα μὴ Σαβέλλιος ἐπιπηδήσῃ. Εἶπεν Υἱόν, καὶ εὐθέως ἐφέστηκε Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς, λέγων αὐτὸν εἶναι Υἱὸν ὡς τοὺς πολλούς. Ἀλλ' ἔδωκεν αὐτῷ καιρίαν πληγὴν, εἰπὼν «κληρονόμον». Ἀλλ' ἔτι ἀναισχυντεῖ μετὰ Ἀρειοῦ· τὸ γάρ, «ἔθηκεν αὐτὸν κληρονόμον», ἀμφοτέροι κατέχου-
20 σιν· ἐκεῖνος μὲν ἀσθενείας λέγων εἶναι, οὗτος δὲ ἐπισκῆπτειν ἐπιχειρῶν καὶ τῷ ἐξῆς. Εἰπὼν δὲ Παῦλος, «δι' οὐ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν», ἔβαλεν ὑπτίον ἀναισχυντοῦντα τὸν Σαμοσατέα, ὁ δὲ Ἄρειος ἔτι ἰσχυρὸς εἶναι δοκεῖ.

Ἀλλ' ὄρα καὶ τοῦτον πῶς καταβάλλει πάλιν εἰπὼν, «ὅς
25 ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ». Ἀλλ' ἰδοὺ πάλιν ἐπιπηδᾷ Σαβέλλιος καὶ Μάρκελλος καὶ Φωτεινός. Ἀλλὰ κάκεινοις πᾶσι μίαν πληγὴν δίδωσιν, εἰπὼν· «καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ». Ἐνταῦθα πάλιν καὶ Μαρκίωνα πλήττει, οὐ σφόδρα μὲν ἰσχυρῶς,
30 πλήττει δι' οὖν ὁμῶς· δι' ὅλης γὰρ τῆς ἐπιστολῆς πρὸς αὐτοὺς μάχεται. Ἀλλ' ὅπερ ἔφην, «ἀπαύγασμα τῆς δόξης» εἶρηκε τὸν Υἱόν· καὶ ὅτι καλῶς, ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος περὶ αὐτοῦ,

ριε, θεμελίωσες τὴ γῆ καὶ ἔργο τῶν χειρῶν σου εἶναι οἱ οὐρανοί»¹. Πουθενὰ τὸ «μέσω αὐτοῦ», οὔτε ὅτι «ἔκαμε μέσω αὐτοῦ τὸν κόσμον». Τί λοιπόν; δὲν ἔγιναν ἀπ' αὐτόν; Ναί, ἀλλὰ ὅχι ὅπως ἐσὺ λέγεις, οὔτε ὅπως ὑπονοεῖς, σὰν μέσω ὀργάνου, οὔτε σὰν νὰ μὴν τὰ ἔκαμνε, ἂν δὲν τὸν βοηθοῦσε ὁ Πατέρας. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς κανένα δὲν κρίνει αὐτός, καὶ λέγεται ὅτι κρίνει μέσω τοῦ Υἱοῦ, ἐπειδὴ τὸν γέννησε κριτὴ, ἔτσι λέγεται καὶ ὅτι μέσω αὐτοῦ δημιουργεῖ, ἐπειδὴ τὸν γέννησε δημιουργό. Ἐὰν λοιπόν ὁ Πατέρας εἶναι αἷτιος τοῦ Υἱοῦ, πολὺ περισσότερο θὰ εἶναι αἷτιος ὅσων ἔγιναν μέσω αὐτοῦ.

Ὅταν λοιπόν θέλει νὰ δείξει ὅτι κατάγεται ἀπ' αὐτόν, ἀπὸ ἀνάγκη λέγει τὰ ταπεινά· ὅταν ὅμως θέλει νὰ πεῖ τὰ ὑψηλά, παίρνει ἀφορμὴ ὁ Μάρκελλος καὶ ὁ Σαβέλλιος. Ἄλλὰ ἡ Ἐκκλησία ἀπέφυγε τὴν ἀμετρία καὶ τῶν δύο καὶ ἀκολούθησε τὴ μέση ὁδὸ. Γιατί οὔτε στὰ ταπεινά ἐπιμένει, γιὰ νὰ μὴ βρεῖ θέση ὁ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς, οὔτε πάλι παραμένει πάντοτε στὰ ὑψηλά· καὶ δείχνει πάλι τὴ μεγάλη του συγγένεια, γιὰ νὰ μὴν ἐπιτεθεῖ ὁ Σαβέλλιος. Εἶπε «Υἱό», καὶ ἀμέσως ἤρθε ὁ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς λέγοντας, ὅτι αὐτὸς εἶναι Υἱὸς ὅπως οἱ πολλοί. Τοῦ ἔδωσε ὅμως καίριο κτύπημα λέγοντας «κληρονόμο». Ἄλλὰ ἀκόμη φέρεται μὲ ἀδιαντροπία μαζὶ μὲ τὸν Ἄρειο, γιὰ τὸ «ὄρισε αὐτὸν κληρονόμο» τὸ κρατοῦν καὶ οἱ δύο· ἐκεῖνος λέγοντας πῶς εἶναι γνώρισμα ἀδυναμίας καὶ αὐτὸς ἐπιχειρώντας νὰ κατηγορήσει καὶ τὸ ἐπόμενο. Λέγοντας ὅμως ὁ Παῦλος, «μέσω τοῦ ὁποίου δημιούργησε τὸν κόσμον», ἀνέτρεψε τὴν ἀδιαντροπία τοῦ Σαμοσατέα, ἀλλὰ ὁ Ἄρειος φαίνεται πῶς εἶναι ἀκόμη ἰσχυρός.

Ἄλλὰ πρόσεχε πῶς ἀνατρέπει καὶ τὸν Ἄρειο πάλι, λέγοντας, «αὐτὸς εἶναι ἡ ἀκτινοβολία τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ». Ὅμως, νὰ πάλι ἐπιτίθεται ὁ Σαβέλλιος καὶ ὁ Μάρκελλος καὶ ὁ Φωτεινός. Ἄλλὰ καὶ σ' αὐτοὺς ὄλους δίνει ἓνα κτύπημα λέγοντας· «καὶ ἡ σφραγίδα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὸς συγκρατεῖ τὰ πάντα μὲ τὴ δύναμη τοῦ λόγου του». Ἐδῶ πάλι πλήττει καὶ τὸν Μαρκίωνα, ὅχι βέβαια πολὺ ἰσχυρά, πλὴν ὅμως τὸν πλήττει. Γιατί μὲ ὄλη τὴν ἐπιστολὴ μάχεται ἐναντίον τους. Ἄλλὰ ὅπως εἶπα, ἀκτινοβολία τῆς δόξας ὀνόμασε τὸν Υἱό. Καὶ ὅτι τὸν ὀνόμασε

«ἐγὼ εἶμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Διὰ τοῦτο δὲ ἀπαύγασμα εἶπεν αὐτός, ἵνα δείξῃ ὅτι κάκει οὕτως εἴρηται· δῆλον δέ, ὡς φῶς ἐκ φωτός. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον δείκνυται, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐφώτισε τὰς ἡμετέρας ψυχάς. Διὰ δὲ τοῦ ἀπαυγασματος τὸ ἴσον ἐσήμανε τῆς
5 οὐσίας καὶ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἐγγύτητα.

Ἐνόησον τὴν λεπτότητα τῶν εἰρημένων· οὐσίαν μίαν ἔλαβε καὶ ὑπόστασιν εἰς δύο ὑποστάσεων παράστασιν, ὃ καὶ ἐπὶ τῆς γνώσεως τοῦ Πνεύματος ποιεῖ. Ὡσπερ γὰρ μίαν εἶναι φησι τὴν γνώσιν τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς ὄντως μίαν,
10 καὶ οὐδὲν πρὸς ἑαυτὴν διεστηκυῖαν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐνός τινος ἐπελάβετο ρήματος εἰς τὴν τῶν δύο ὑποστάσεων δῆλωσιν. Εἶτα ἐπήγαγεν ὅτι καὶ χαρακτήρ. Ὁ γὰρ χαρακτήρ ἄλλος τίς ἐστι παρὰ τὸ πρωτότυπον· ἄλλος δὲ οὐ πάντη, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐνυπόστατον εἶναι· ἐπεὶ καὶ ἐνταῦθα ὁ χαρακτήρ τὸ ἀπαράλλακτον
15 δηλοῖ οὐδ' ἐστι χαρακτήρ, τὸ ὅμοιον κατὰ πάντα.

Ὅταν οὖν καὶ «μορφῆν» αὐτὸν καλῆ καὶ «χαρακτῆρα», τί ἐροῦσιν; Ἀλλὰ καὶ εἰκόνοσ εἴρηται εἰκῶν ὁ ἄνθρωπος, φησί. Τί οὖν; οὕτως ὡς ὁ Υἱός; οὐ, φησίν, ἀλλ' ὅτι εἰκῶν οὐ δείκνυσι τὸ ὅμοιον. Καίτοι γε καθ' ὃ εἴρηται ὁ ἄνθρωπος εἰκῶν, δείκνυσι τὸ
20 ὅμοιον ὡς ἐν ἀνθρώπῳ. Ὅπερ γὰρ ἐστὶν ὁ Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ, τοῦτο ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὴν ἀρχὴν λέγω· καὶ ὡσπερ τῶν ἐπὶ γῆς πάντων οὗτος κρατεῖ, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς πάντων κρατεῖ τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλως δέ, ὁ ἄνθρωπος οὐκ εἴρηται χαρακτήρ, οὐκ εἴρηται ἀπαύγασμα, οὐκ εἴρηται
25 μορφῆ· ὅπερ τὴν οὐσίαν ἐμφαίνει, ἢ καὶ ὁμοιότητα τὴν κατ' οὐσίαν. Ὡσπερ οὖν ἡ μορφῆ τοῦ δούλου οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει ἢ ἄνθρωπον ἀπαράλλακτον, οὕτω καὶ ἡ μορφῆ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει ἢ Θεόν. «Ὅς ὢν ἀπαύγασμα», φησί, «τῆς δόξης».

30 Ὅρα τὸν Παῦλον τί ποιεῖ. Εἰπὼν, «ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης», ἐπήγαγε πάλιν, «ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης»·

σωστά, ἄκου τὸ Χριστὸ πού λέγει γιὰ τὸν ἑαυτό του, «ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς τοῦ κόσμου»². Γι' αὐτὸ εἶπε ἀκτινοβολία καὶ ὁ Παῦλος, γιὰ νὰ δείξει ὅτι καὶ ἐκεῖ ἔτσι ἔχει λεχθεῖ· καὶ εἶναι φανερό, σὰν φῶς ἀπὸ φῶς. Καὶ δὲν ἀποδεικνύεται μόνον αὐτό, ἀλλ' ὅτι φώτισε καὶ τὶς ψυχές μας. Μὲ τὴν ἀκτινοβολία φανέρωσε τὴν ἰσότητα τῆς οὐσίας καὶ τὴ συγγένεια πρὸς τὸν Πατέρα.

Σκέψου τὴ λεπτότητα τῶν ὄσων λέχθησαν. Ἔλαβε μία οὐσία καὶ μία ὑπόσταση, καὶ παρουσίασε δύο ὑποστάσεις, πράγμα πού κάνει καὶ στὴ γνώση τοῦ Πνεύματος. Ὅπως δηλαδὴ λέγει ὅτι εἶναι μία ἢ γνώση τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Πνεύματος, ὅπως καὶ πράγματι εἶναι μία, καὶ δὲ διαφέρει ἀπολύτως καθόλου, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἀνάφερε μία λέξη γιὰ νὰ δηλώσει τὶς δύο ὑποστάσεις. Ἐπειτα πρόσθεσε ὅτι εἶναι καὶ «σφραγίδα». Γιατὶ ἡ σφραγίδα εἶναι κάποιος ἄλλος ἀπὸ τὸ πρωτότυπο· ἄλλος ὅμως ὄχι ἐξ ὀλοκλήρου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπόσταση. Ἐπειδὴ καὶ ἐδῶ ἡ σφραγίδα δηλώνει τὸ ἀπαράλλακτο ἐκείνου πού εἶναι σφραγίδα, τὴν ὁμοιότητα σὲ ὅλα.

Ὅταν λοιπὸν τὸν καλεῖ καὶ «μορφὴ» καὶ «σφραγίδα», τί θὰ ποῦν; Ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος, λέγει, ἔχει λεχθεῖ ὅτι εἶναι εἰκόνα κάποιας εἰκόνας. Τί λοιπὸν; Ἐτσι ὅπως εἶναι ὁ Υἱός; Ὁχι, λέγει, ἀλλὰ ὅτι ἡ εἰκόνα δὲ δείχνει τὸ ὅμοιο. Ἄν καὶ βέβαια ἐκεῖνο σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο λέχθηκε ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰκόνα, δείχνει τὸ ὅμοιο ὡς πρὸς ἄνθρωπο. Γιατὶ ἐκεῖνο πού εἶναι ὁ Θεὸς στὸν οὐρανό, αὐτὸ εἶναι ὁ ἄνθρωπος στὴ γῆ, κατὰ τὴν ἐξουσία ἐννοῶ· καὶ ὅπως αὐτὸς ἐξουσιάζει ὅλα ὅσα βρίσκονται στὴ γῆ, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἐξουσιάζει ὅλα ὅσα βρίσκονται στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ. Ἄλλωστε ὁ ἄνθρωπος δὲ λέχθηκε ὅτι εἶναι σφραγίδα, οὔτε ἀκτινοβολία, οὔτε μορφὴ, πράγμα πού φανερώνει τὴν οὐσία ἢ καὶ τὴν ὁμοιότητα ὡς πρὸς τὴν οὐσία. Ὅπως λοιπὸν ἡ μορφὴ τοῦ δούλου δὲ φανερώνει τίποτε ἄλλο, πάρα μόνον ἄνθρωπο ἀπαράλλακτο, ἔτσι καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ τίποτε ἄλλο δὲ σημαίνει, παρὰ μόνον τὸ Θεό. «Αὐτός», λέγει, «εἶναι ἀκτινοβολία τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ».

Πρόσεχε τί κάνει ὁ Παῦλος. Ἀφοῦ εἶπε, «αὐτὸς εἶναι ἀκτινοβολία τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ», πρόσθεσε πάλι, «κάθισε στὰ δε-

ὀνόμασιν οἷσις κέχρηται, οὐδαμοῦ τῆς οὐσίας αὐτῆς ὄνομα εὐ-
 ρών. Οὔτε γὰρ ἡ μεγαλωσύνη, οὔτε ἡ δόξα τὸ ὄνομα παρίστησιν,
 ὃ βουλεται εἰπεῖν, ἀλλ' οὐκ ἔχει ὄνομα εὐρεῖν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὃ
 ἔλεγον ἐξ ἀρχῆς, ὅτι πολλάκις τινὰ νοοῦμεν, καὶ οὐ δυνάμεθα
 5 φράζειν· ἐπεὶ οὐδὲ τό, θεός, ὄνομα οὐσίας ἐστίν, οὐδὲ ἔστιν ὄλωσ
 τῆς οὐσίας ἐκείνης ὄνομα εὐρεῖν. Καὶ τί θαυμαστὸν εἰ ἐπὶ Θεοῦ,
 ὅπου γε οὐδὲ ἐπὶ ἀγγέλου εὔροι τις ἂν ὄνομα τῆς οὐσίας δηλωτι-
 κόν; τάχα δὲ οὐδὲ ἐπὶ ψυχῆς· οὐ γάρ μοι δοκεῖ τοῦτο τὸ ὄνομα
 παραστατικὸν εἶναι τῆς οὐσίας αὐτῆς, ἀλλὰ τοῦ ψύχειν. Τὴν γὰρ
 10 αὐτὴν καὶ ψυχὴν καὶ καρδίαν καὶ νοῦν καλουμένην ἴδοι τις ἂν·
 «καρδίαν» γάρ, φησί, «καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός». Οὐ μό-
 νον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ πνεῦμα πολλαχοῦ ἴδοι τις ἂν λεγομένην
 αὐτήν. «Φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ».
 Ὅρᾳς τί φησι;

15 3. Πῶς οὖν, εἶπέ μοι, λέγεις, αἰρετικέ, διὰ τὸ λέγεσθαι παρὰ τῆ
 Γραφῆ, «εἶπεν ὁ Θεός, γενηθήτω φῶς», ὅτι Πατὴρ ἐπέταξεν, ὁ
 δὲ Υἱὸς ἐπήκουσεν; Ἄλλ' ἴδου καὶ ἐνταῦθα ῥήματι αὐτὸς ποιεῖ·
 «φέρων τε» γάρ, φησί, «τὰ πάντα»· τουτέστι, κυβερνῶν, τὰ δια-
 πίπτοντα συγκρατῶν. Τοῦ γὰρ ποιῆσαι τὸν κόσμον οὐχ ἥττόν
 20 ἐστὶ τὸ συγκρατεῖν, ἀλλ', εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, καὶ μεῖ-
 ζον. Τὸ μὲν γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ τι παράγειν, τὸ δέ, τὰ γεγονό-
 τα εἰς τὸ μὴ εἶναι μέλλοντα ἀναχωρεῖν, συνέχειν τε καὶ συνάπτειν
 πρὸς ἀλληλα διαστασιάζοντα, τοῦτό ἐστὶ τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν,
 καὶ πολλῆς δυνάμεως τεκμήριον. Εἶτα καὶ τὸ εὐκολον δηλῶν
 25 εἶπε, «φέρων». Οὐκ εἶπε, 'κυβερνῶν', ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν
 ἀπλῶς τῷ δακτύλῳ τι κινούντων καὶ ποιούντων περιφέρεσθαι.
 Ἐνταῦθα καὶ τὸν ὄγκον τῆς κτίσεως ἔδειξε μέγαν ὄντα, καὶ τὸ
 μέγα οὐδὲν αὐτῷ ὄν. Εἶτα πάλιν τὸ ἀπονητὶ δείκνυσιν, εἰπὼν,
 «τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ». Καλῶς εἶπε, «τῷ ῥήματι»·

3. Ψαλμ. 50,12.

4. Γεν. 1,3.

ξιά τῆς μεγαλωσύνης». Στὰ ὀνόματα ποῦ χρησιμοποιεῖ δὲ βρῆκε πουθενὰ τὸ ὄνομα τῆς ἴδιας τῆς οὐσίας. Γιατὶ οὔτε ἡ μεγαλωσύνη, οὔτε ἡ δόξα παραστάνει τὸ ὄνομα ποῦ θέλει νὰ πεῖ, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ τὸ ὄνομα. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ποῦ ἔλεγα ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὅτι πολλές φορές σκεπτόμαστε κάποια πράγματα καὶ δὲν μπορούμε νὰ τὰ ποῦμε. Γιατὶ οὔτε καὶ τὸ «Θεός» εἶναι ὄνομα οὐσίας, οὔτε εἶναι δυνατὸ νὰ βρεῖ κανεὶς ἓνα ὄνομα ποῦ νὰ δηλώνει ἐντελῶς τὴν οὐσία ἐκείνη. Καὶ τί θαυμαστὸ ἂν αὐτὸ συμβαίνει στὸ Θεό, ἀφοῦ βέβαια οὔτε σὲ ἄγγελο θὰ μπορούσε νὰ βρεῖ κανεὶς ὄνομα ποῦ νὰ δηλώνει τὴν οὐσία του; Ἴσως οὔτε καὶ στὴν ψυχή, γιατί νομίζω ὅτι αὐτὸ τὸ ὄνομα δὲν παρασταίνει τὴν οὐσία της, ἀλλὰ τὴ ζωή. Τὴν ἴδια δηλαδή μπορεῖ νὰ δεῖ κανεὶς νὰ ὀνομάζεται καὶ ψυχὴ καὶ καρδιὰ καὶ νοῦς (γιατὶ λέγει, «κτίσε μέσα μου καρδιὰ καθαρή, Θεέ μου»³). Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλ' εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς νὰ ὀνομάζεται πολλές φορές καὶ πνεῦμα. «Καὶ αὐτὸς συγκρατεῖ τὰ πάντα μὲ τὴ δύναμη τοῦ λόγου του». Βλέπεις τί λέγει;

3. Πῶς λοιπὸν, πές μου, λές, αἰρετικέ, ἐπειδὴ λέγει ἡ Γραφή, «εἶπε ὁ Θεός, νὰ γίνει φῶς»⁴, ὅτι ὁ Πατέρας πρόσταξε καὶ ὁ Υἱὸς ὑπάκουσε; Ἀλλὰ νὰ καὶ ἐδῶ αὐτὸς μὲ τὸ λόγο ἐνεργεῖ. Γιατὶ λέγει, «καὶ αὐτὸς φέρει τὰ πάντα»· δηλαδή, κυβερνᾷ, συγκρατεῖ αὐτὰ ποῦ διαλύονται. Γιατὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ κόσμου δὲν εἶναι μικρότερο πράγμα ἀπὸ τὴ δημιουργία του, ἀλλά, ἂν πρέπει νὰ ποῦμε κάτι θαυμαστὸ, εἶναι καὶ μεγαλύτερο. Γιατὶ τὸ ἓνα σημαίνει νὰ δημιουργήσῃ κάτι ἀπὸ τὸ μηδέν, ἐνῶ τὸ ἄλλο, τὸ νὰ συγκρατεῖ τὰ δημιουργήματα ποῦ πρόκειται νὰ ἐπιστρέψουν στὸ μηδέν καὶ νὰ τὰ συνενώνει ἐπειδὴ συγκρούονται μεταξύ τους, αὐτὸ εἶναι τὸ μεγάλο καὶ θαυμαστὸ καὶ ἀπόδειξη μεγάλης δύναμης. Στὴ συνέχεια δηλώνοντας καὶ τὸ εὐκολο εἶπε, «αὐτὸς φέρει». Δὲν εἶπε, 'αὐτὸς κυβερνᾷ', ἀπὸ μεταφορὰ ἐκείνων ποῦ ἀπλῶς μὲ τὸ δάκτυλό τους κινοῦν κάτι καὶ τὸ κάνουν νὰ περιφέρεται. Ἐδῶ ἔδειξε καὶ ὅτι τὸ μέγεθος τῆς κτίσεως εἶναι μεγάλο καὶ ὅτι γι' αὐτὸν τὸ μεγάλο δὲν εἶναι τίποτε. Ἐπειτα πάλι δείχνει ὅτι αὐτὸ τὸ κάνει χωρὶς κόπο, λέγοντας: «μὲ τὴ δύναμη τοῦ λόγου του». Σωστὰ εἶπε, «μὲ τὸ λόγο του». Ἐπειδὴ σ' ἐμᾶς ὁ λόγος

ἐπειδὴ γὰρ τὸ ρῆμα παρ' ἡμῖν ψιλὸν εἶναι δοκεῖ, δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἔστι ψιλὸν ἐπὶ Θεοῦ. Ἄλλ' ὅτι μὲν τῷ ρήματι φέρει, εἶπε, τὸ δὲ πῶς τῷ ρήματι φέρει, οὐκέτι προσέθηκεν· οὐδὲ γὰρ δυνατὸν εἶδέναι.

5 Εἶτα ἐπήγαγε περὶ τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἰωάννης πεποίηκεν· εἰπὼν γὰρ ὅτι Θεός ἐστιν, ἐπήγαγε τῆς κτίσεως τὴν δημιουργίαν. Ὅπερ γὰρ ἐκεῖνος ἠνίζατο εἰπὼν, «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος», καί, «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», τοῦτο καὶ οὐ-
10 ησεν», ἐνέφηνε· καὶ γὰρ καὶ δημιουργὸν, καὶ πρὸ πάντων ὄντα τῶν αἰώνων αὐτὸν δείκνυσι. Τί οὖν, ὅταν περὶ τοῦ Πατρὸς μὲν λέγῃ ὁ προφήτης, «ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ», περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι «πρὸ πάντων ἐστὶ τῶν αἰώνων», καὶ τῶν ἀπάντων δημιουργός, τί ἂν εἶποιεν; μᾶλλον δὲ ὅπερ περὶ τοῦ
15 Πατρὸς ἐλέγετο, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ ἴδοι τις ἂν εἰρημένον; Καὶ ὡσπερ ἐκεῖνός φησι, «ζωὴ ἦν», τὸ διακρατητικὸν τῆς κτίσεως δηλῶν, ὅτι πάντων αὐτὸς ἐστὶν ἡ ζωὴ, οὕτω καὶ οὗτός φησι, «φέρων τε τὰ πάντα τῷ ρήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ»· οὐ καθάπερ Ἕλληνες, καὶ τῆς
20 δημιουργίας αὐτῆς, τό γε εἰς αὐτοὺς ἦκον, ἀποστεροῦντες αὐτὸν καὶ τῆς προνοίας, μέχρι σελήνης συγκλείοντες αὐτοῦ τὴν δύναμιν. «Δι' ἑαυτοῦ» γὰρ φησί, «καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν».

Εἰπὼν περὶ τῶν θαυμαστῶν ἐκείνων καὶ μεγάλων, τῶν
25 ἀνωτάτω, λέγει λοιπὸν καὶ περὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ κηδεμονίας. Μάλιστα μὲν γὰρ καὶ ἐκεῖνο καθολικὸν ἦν, τό, «φέρων τε τὰ πάντα»· πλὴν ἀλλὰ τοῦτο πολλῶ μείζον. Καὶ τοῦτο δὲ καθολικόν· τὸ γὰρ αὐτοῦ μέρος, πάντας ἔσωσεν· ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰωάννης εἰπὼν, «ζωὴ ἦν», καὶ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ δηλώσας, πάλιν
30 λέγει, ὅτι «καὶ φῶς», τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλῶν. «Δι' ἑαυτοῦ», φησί, «καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς». Δύο τίθησι ἐνταῦθα τῆς

5. Ἰω. 1 καὶ 3.

6. Ψαλμ. 89.2.

7. Ἰω. 1,4.

φαίνεται άπλός, δείχνει ότι δέν είναι άπλός στο Θεό. "Ότι βέβαια μέ τó λόγο του κυβερνά τὰ πάντα, τó εἶπε, τó πῶς ὁμως τὰ κυβερνά μέ τó λόγο δέν τó πρόσθεσε αυτό. "Άλλωστε δέν ἦταν δυνατὸ νὰ τó ξέρει.

Στή συνέχεια πρόσθεσε γιά τή μεγαλωσύνη του. "Έτσι άκριβῶς ἔκαμε καί ὁ Ἰωάννης· άφοῦ δηλαδή εἶπε ὅτι εἶναι Θεός, πρόσθεσε τή δημιουργία τῆς κτίσης. "Ό,τι δηλαδή ὑπαινίχθηκε ἐκεῖνος λέγοντας «στήν άρχή ὑπῆρχε ὁ Λόγος» καί «ὄλα ἔγιναν μέσω αὐτοῦ»⁵, αὐτὸ τó φανέρωσε καί αὐτὸς μέ τó «λόγο» καί μέ τó νὰ πεῖ, «μέσω τοῦ ὁποίου δημιούργησε τοὺς αἰῶνες». Γιατί πραγματικά δείχνει ὅτι εἶναι δημιουργός καί ὅτι ὑπῆρχε πρὶν άπ' ὄλους τοὺς αἰῶνες. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ὅταν ὁ προφήτης λέγει γιά τὸν Πατέρα, «πρὶν άπ' ὄλους τοὺς αἰῶνες ἐσὺ ὑπάρχεις»⁶, καί ὅταν γιά τὸν Υἱὸ ἐδῶ λέγει ὅτι ὑπάρχει πρὶν άπ' ὄλους τοὺς αἰῶνες καί ὅτι εἶναι δημιουργός τῶν πάντων; "Η καλύτερα, ἐκεῖνο ποὺ λεγόταν γιά τὸν Πατέρα, ὅτι ὑπάρχει πρὶν άπό τοὺς αἰῶνες, αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ δεῖ κανεὶς νὰ λέγεται καί γιά τὸν Υἱό; Καί ὅπως ἐκεῖνος λέγει, «αὐτὸς ἦταν ἡ ζωή»⁷, δηλώνοντας τή δύναμη ποὺ συγκρατεῖ τήν κτίση, ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι ἡ ζωή ὄλων, ἔτσι καί αὐτὸς λέγει, «καί αὐτὸς συγκρατεῖ τὰ πάντα μέ τή δύναμη τοῦ λόγου του». "Όχι ὅπως οἱ Ἑλληνες πού, σύμφωνα μέ τίς άντιλήψεις τους, άφαιροῦν άπ' αὐτὸν καί τήν ἴδια τή δημιουργία καί τήν πρόνοια, περιορίζοντας τή δύναμή του μέχρι τή σελήνη. Γιατί λέγει, «αὐτὸς ὁ ἴδιος καθάρισε τίς άμαρτίες μας μέ τὸ θάνατο του».

'Άφοῦ εἶπε γιά τὰ θαυμαστά ἐκεῖνα καί μεγάλα, τὰ πολὺ ὑψηλά, μιλάει στή συνέχεια καί γιά τή φροντίδα του πρὸς τοὺς ανθρώπους. Βέβαια καί ἐκεῖνο ἦταν καθολικό, τὸ «καί αὐτὸς συγκρατεῖ τὰ πάντα», άλλ' ὁμως αὐτὸ εἶναι πολὺ μεγαλύτερο. Καί αὐτὸ ὁμως εἶναι καθολικό, γιατί ὄσο ἐξαρτῶνταν άπό αὐτὸν ἔσωσε ὄλους τοὺς ανθρώπους. Καί ὁ Ἰωάννης, άφοῦ εἶπε «αὐτὸς ἦταν ἡ ζωή» καί φανέρωσε τήν πρόνοιά του, πάλι λέγει ὅτι «εἶναι καί φῶς», δηλώνοντας άκριβῶς τὸ ἴδιο πράγμα. «'Άφοῦ καθάρισε», λέγει, «μέ τὸ θάνατό του τίς άμαρτίες μας, κάθισε στὰ δεξιά τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ στὰ ὕψη». Ἐδῶ αναφέρει δύο

κηδεμονίας αὐτοῦ τεκμήρια μέγιστα· τό τε καθαρῖσαι τῶν ἀμαρτιῶν ἡμᾶς, καὶ τὸ δι' ἑαυτοῦ τοῦτο ποιῆσαι. Καὶ πολλαχοῦ ὁρᾶς αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ σεμνυνόμενον, οὐ μόνον ἐπὶ τῇ καταλλαγῇ τῇ πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο γεγενῆσθαι·
 5 καὶ γὰρ οὕτω τὸ μέγα δῶρον μεῖζον γεγένηται τῷ διὰ τοῦ Υἱοῦ. Εἰπὼν γάρ, «ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ», καί, «καθαρισμὸν δι' ἑαυτοῦ ποιησάμενος τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν», καὶ ἀναμνήσας τοῦ σταυροῦ, ταχέως τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀναλήψεως λόγον ἐπήγαγε.

10 Καὶ ὄρα τὴν σύνεσιν αὐτοῦ τὴν ἄφατον· οὐκ εἶπεν, 'ἐκελεύσθη καθῖσαι', ἀλλ', «ἐκάθισεν». Εἶτα πάλιν, ἵνα μὴ νομίσης αὐτὸν ἐστάναι, ἐπάγει· «τίνι γὰρ τῶν ἀγγέλων εἶπέ ποτε, κάθου ἐκ δεξιῶν μου;» «Ἐκάθισε», φησὶν, «ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς». Τί ἐστίν, «ἐν ὑψηλοῖς»; εἰς τόπον περικλείει τὸν
 15 Θεόν; Ἐπαγε· οὐχ ἵνα τοῦτο ὑποπτεύσωμεν, οὕτως εἶρηκεν· ἀλλ' ὡσπερ εἰπὼν, «ἐν δεξιᾷ», οὐκ ἐσχημάτισεν αὐτόν, ἀλλὰ τὸ ὁμότιμον ἔδειξε τὸ πρὸς τὸν Πατέρα, οὕτως εἰπὼν, «ἐν ὑψηλοῖς», οὐκ ἀπέκλεισεν αὐτὸν ἐκεῖ, ἀλλὰ πάντων ἔδειξεν ὑψηλότερον καὶ πάντα ὑπερاناβεβηκότα· ὡσανεὶ ἔλεγεν, εἰς αὐτὸν
 20 ἔφθασε τὸν θρόνον τὸν πατρικόν. Ὡσπερ οὖν ὁ Πατὴρ ἐν ὑψηλοῖς, οὕτω καὶ αὐτός· ἢ γὰρ συνεδρία οὐδὲν ἕτερον δείκνυσιν, ἢ τὸ ὁμότιμον. Εἰ δὲ λέγουσιν, ὅτι εἶπε, «κάθου», ἐρώμεθα αὐτούς· τί οὖν; ἐστῶτι εἶπεν; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν δεῖξαι. Ἄλλως δὲ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐκέλευσεν ἢ προσέταξεν, ἀλλ' ὅτι «εἶπε κάθου»· καὶ
 25 τοῦτο δι' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀναρχον αὐτὸν νομίσης καὶ ἀναίτιον. Ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο οὕτως εἶρηκε, δῆλον ἐκ τοῦ τόπου τῆς καθέδρας· εἰ γὰρ ἐλάττωσιν ἤθελε δηλῶσαι, οὐκ ἂν εἶπεν, «ἐκ δεξιῶν», ἀλλ' 'ἐξ ἀριστερῶν'.

«Τοσοῦτω κρείττων γενόμενος», φησὶν, «ἀγγέλων, ὅσω
 30 διαφορῶτερον παρ' αὐτοῦς κεκληρονόμηκεν ὄνομα». Τό, «γενόμενος», ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ, 'ἀποδειχθεῖς', ὡς ἂν εἶποι τις, ἐστίν. Εἶτα καὶ δισχυρίζεται. Πόθεν; Ἀπὸ τοῦ ὀνόματος. Ὅρᾳς ὅτι

πολὺ μεγάλες ἀποδείξεις τῆς φροντίδας του· τὸ ὅτι καθάρισε τὶς ἁμαρτίες μας καὶ τὸ ὅτι τὸ ἔκαμε αὐτὸ μὲ τὸ δικὸ του θάνατο. Καὶ παντοῦ τὸν βλέπεις νὰ σεμνύνεται γι' αὐτὸ, ὄχι μόνο γιὰ τὴ συμφιλίωσή μας μὲ τὸ Θεό, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι αὐτὸ ἔγινε μέσω τοῦ Υἱοῦ· γιατί πράγματι ἔτσι τὸ μεγάλο δῶρο γίνεται μεγαλύτερο, μὲ τὸ ὅτι γίνεται «μέσω τοῦ Υἱοῦ». Ἀφοῦ λοιπὸν εἶπε, «κάθισε στὰ δεξιά», καί, «καθάρισε τὶς ἁμαρτίες μας», καὶ ἀφοῦ ἀνέφερε τὸ σταυρὸ, ἀμέσως πρόσθεσε τὸ λόγο γιὰ τὴν ἀνάστασι καὶ τὴν ἀνάληψη.

Καὶ πρόσθετε τὴν ἀπερίγραφτη σύνεσή του. Δὲν εἶπε, 'πῆρε ἐντολὴ νὰ καθίσει', ἀλλὰ, «κάθισε». Ἐπειτα πάλι, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὸς στάθηκε ὀρθίος, πρόσθεσε· «γιατί σὲ ποιὸν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους εἶπε ποτέ, κάθισε στὰ δεξιά μου;»⁸. «Κάθισε», λέγει, «στὰ δεξιά τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ, στὰ ὕψη». Τί σημαίνει, «στὰ ὕψη»; Περικλείει σὲ τόπο τὸ Θεό; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Δὲ μίλησε ἔτσι, γιὰ νὰ ὑπονοήσουμε αὐτό· ἀλλὰ, ὅπως ὅταν εἶπε «στὰ δεξιά», δὲν τοῦ ἔδωσε θέση, ἀλλ' ἔδειξε τὸ ἰσότημο πρὸς τὸν Πατέρα, ἔτσι λέγοντας «στὰ ὕψη», δὲν τὸν ἐκλείσει ἐκεῖ, ἀλλ' ἔδειξε ὅτι εἶναι ὑψηλότερος ἀπ' ὅλους καὶ ὅτι ἀνέβηκε πάνω ἀπ' ὅλα. Σὰν νὰ ἔλεγε· ἔφθασε στὸν ἴδιο τὸ θρόνο τοῦ Πατέρα. Ὅπως λοιπὸν ὁ Πατέρας κάθεται στὰ ὕψη, ἔτσι καὶ αὐτός· γιατί ἡ κοινὴ καθέδρα τίποτε ἄλλο δὲν δείχνει, παρὰ μόνο τὴν ἰσοτιμία τους. Ἄν ὅμως λένε ὅτι εἶπε, «κάθισε», θὰ τοὺς ἀπαντήσουμε· Τί λοιπὸν; τὸ εἶπε γιατί ἦταν ὀρθίος; Ἀλλὰ δὲ θὰ μπορούσαν νὰ τὸ ἀποδείξουν. Ἄλλωστε δὲν εἶπε ὅτι 'διέταξε' ἢ 'πρόσταξε', ἀλλ' ὅτι «εἶπε, κάθισε». Καὶ αὐτὸ ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ νομίσεις πὼς αὐτὸς εἶναι χωρὶς ἀρχὴ καὶ χωρὶς αἰτία. Ὅτι λοιπὸν γι' αὐτὸ μίλησε ἔτσι, φαίνεται ἀπὸ τὸν τόπο τῆς καθέδρας· γιατί, ἂν ἤθελε νὰ τὸν μειώσει, δὲ θὰ ἔλεγε «στὰ δεξιά», ἀλλὰ «στὰ ἀριστερά».

«Ἐγινε», λέγει, «τόσο ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ὅσο τὸ ὄνομα ποὺ κληρονόμησε εἶναι πολὺ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ δικό τους». Τὸ «ἔγινε» λέγεται ἐδῶ μὲ τὴ σημασία τοῦ «ἀποδείχθηκε», ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς. Στὴ συνέχεια τὸ ἐπιβεβαιώνει αὐτό. Ἀπὸ ποῦ; Ἀπὸ τὸ ὄνομα. Βλέπεις ὅτι γνωρίζει ὅτι

οἶδε τό, Υἱός, ὄνομα τὴν γνησιότητα δηλοῦν; Καὶ μὴν, εἰ μὴ γνήσιος ἦν, οὐκ ἂν τοῦτο εἶπε. Πῶς; Ὅτι δι' οὐδέν ἕτερον γνήσιός ἐστιν, ἀλλ' ἦ τὸ ἐξ αὐτοῦ εἶναι. Ἀπὸ τούτου τοίνυν ἰσχυρίζεται. Εἰ δὲ χάριτί ἐστιν Υἱός, οὐ μόνον οὐ διαφορώτερος, 5 ἀλλὰ καὶ ἐλάττων ἐστὶν ἀγγέλων· πῶς; Ὅτι καὶ ἄνθρωποι δίκαιοι ἐκλήθησαν υἱοί, καὶ τὸ υἱός ὄνομα, ἂν μὴ γνήσιος ἦ, οὐκ ἰσχύει δεῖξαι τὸ διάφορον. Καὶ δηλῶν ὅτι διαφορὰ τίς ἐστι κτισμάτων καὶ δημιουργοῦ, ἄκουσον τί φησι· «τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων, Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε;» καὶ 10 πάλιν, «ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς Πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς Υἱόν»;

Ταῦτα εἴρηται μὲν καὶ εἰς τὴν σάρκα· τὸ γὰρ, «ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς Πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς Υἱόν», τῆς ἐνανθρωπήσεώς ἐστι παραστατικόν· τὸ δέ, «Υἱός μου εἶ σύ», οὐδέν ἔτε- 15 ρον δηλοῖ, ἢ ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἐστιν. Ὡσπερ δὲ «ὦν» λέγεται ἀπὸ τοῦ ἐνεστῶτος καιροῦ, οὗτος γὰρ μάλιστα ἀρμόζει αὐτῷ· οὕτω καὶ τό, «σήμερον», ἐνταῦθά μοι δοκεῖ εἰς τὴν σάρκα εἰρηῆσθαι. Ὅταν γὰρ αὐτῆς ἐπιλάβηται, πάντα λοιπὸν ἀδεῶς φθέγγεται. Καὶ γὰρ ἡ σὰρξ κοινωνεῖ τῶν ὑψηλῶν, ὡσπεροῦν καὶ ἡ θεότης τῶν ταπει- 20 νῶν. Ὁ Θεὸς γὰρ ἄνθρωπος γενέσθαι μὴ ἀπαξιώσας καὶ τὸ πρᾶγμα μὴ παραιτησάμενος, πῶς ἂν τὰ ρήματα παρητήσατο;

4. «Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μηδὲν ἐπαισχυνῶμεθα, μὴ μέγα φρονῶμεν. Εἰ γὰρ αὐτὸς Θεὸν ὦν καὶ Δεσπότης καὶ Θεοῦ Υἱός, οὐ παρητήσατο μορφὴν δούλου λαβεῖν, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἅπαντα 25 δεῖ ποιεῖν, κἂν ταπεινὰ ἦ. Πόθεν γὰρ, εἶπέ μοι, ἄνθρωπε, μέγα φρονεῖς; ἀπὸ τῶν βιωτικῶν; ἀλλὰ ταῦτα πρὶν ἢ φανῆναι παρτρέχει. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν πνευματικῶν; ἀλλ' ἐν καὶ τοῦτό ἐστι κατόρθωμα πνευματικόν, τὸ μὴ μέγα φρονεῖν. Διὰ τί τοίνυν μέγα φρονεῖς; ὅτι κατορθοῖς; Ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, «ὅταν 30 ποιήσητε πάντα, λέγετε, ὅτι ἀχρεῖοι δούλοί ἐσμεν· ἃ γὰρ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν». Ἀλλὰ διὰ τὸν πλοῦτον μέγα φρονεῖς; διὰ τί, εἶπέ μοι; οὐκ ἤκουσας ὅτι γυμνοὶ εἰσήλθομεν εἰς τὸν

τὸ ὄνομα Υἱὸς δηλώνει τὴ γνησιότητα; Γιατὶ βέβαια, ἂν δὲν ἦταν γνήσιος Υἱὸς, δὲ θὰ τὸ ἔλεγε αὐτό. Πῶς; Ἐπειδὴ γιὰ τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι γνήσιος, παρὰ μόνο ἐπειδὴ προέρχεται ἀπ' αὐτόν. Ἀπ' αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἰσχυρίζεται. Ἐὰν ὅμως εἶναι κατὰ χάρη Υἱὸς, ὄχι μόνο δὲν εἶναι πολὺ διαφορετικός, ἀλλ' εἶναι κατώτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους. Πῶς; Ἐπειδὴ καὶ ἄνθρωποι δίκαιοι ὀνομάσθησαν 'υἱοὶ' καὶ τὸ ὄνομα 'υἱός', ἂν δὲν εἶναι γνήσιος, δὲν μπορεῖ ν' ἀποδείξει τὴ διαφορὰ. Καὶ γιὰ νὰ δηλώσει ὅτι ὑπάρχει κάποια διαφορὰ ἀνάμεσα στὰ κτίσματα καὶ τὸ δημιουργό, ἄκουσε τί λέγει· «γιατὶ σὲ ποιὸν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους εἶπε ποτὲ ὁ Θεός, 'εἶσαι ὁ Υἱὸς μου, ἐγὼ σήμερα σὲ γέννησα;» καὶ πάλι, «ἐγὼ θὰ εἶμαι ὁ Πατέρας του καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ Υἱὸς μου».

Αὐτὰ λέχθησαν γιὰ τὴ σάρκα, γιατί τὸ «ἐγὼ θὰ εἶμαι ὁ Πατέρας του καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ Υἱὸς μου» φανερῶνει τὴν ἐνανθρώπησή του, ἐνῶ τὸ «εἶσαι ὁ Υἱὸς μου» δὲ δηλώνει τίποτε ἄλλο, πέρα μόνο ὅτι κατάγεται ἀπ' αὐτόν. Ὅπως δηλαδὴ λέγεται «ὁ ὢν» ἀπὸ τὸν παρὸντα καιρὸ καὶ αὐτὸ κυρίως τὸ ὄνομα τοῦ ταιριάζει, ἔτσι καὶ τὸ «σήμερα» ἐδῶ μου φαίνεται ὅτι ἀναφέρεται στὴ σάρκα. Γιατὶ ὅταν ἀναφέρεται σ' αὐτήν, μιλάει πλέον χωρὶς φόβο γιὰ ὅλα. Γιατὶ πραγματικὰ ἡ σάρκα μετέχει στὰ ὑψηλά, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ θεότητα στὰ ταπεινά. Ἀφοῦ ὁ Θεὸς δὲν ἀπαξίωσε νὰ γίνεῖ ἄνθρωπος καὶ δὲν ἀρνήθηκε τὸ πρᾶγμα, πῶς θὰ ἀρνοῦνται τὰ λόγια;

4. Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἅς μὴν ντρεπόμαστε καθόλου οὔτε νὰ ὑπερηφανευόμαστε. Γιατί, ἂν αὐτὸς ποὺ εἶναι Θεὸς καὶ Κύριος καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ἀρνήθηκε νὰ λάβει μορφὴ δούλου, πολὺ περισσότερο πρέπει ἐμεῖς νὰ κάνουμε τὰ πάντα, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ταπεινά. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν, πές μου, ἄνθρωπε, ὑπερηφανεύεσαι; ἀπὸ τὰ βιοτικά; Ἀλλὰ αὐτὰ πρὶν φανοῦν φεύγουν. Μήπως ἀπὸ τὰ πνευματικά; Ἀλλὰ ἓνα καὶ μοναδικὸ πνευματικὸ κατόρθωμα ὑπάρχει, τὸ νὰ μὴν ὑπερηφανευόμαστε. Γιατί λοιπὸν ὑπερηφανεύεσαι; ἐπειδὴ κατορθῶνεις κάτι; Ἄκουσε τί λέγει ὁ Χριστός· «ὅταν κάνετε ὅλα, νὰ λέτε, 'εἴμαστε ἀνάξιοι δούλοι, γιατί κάναμε ἐκεῖνο ποὺ ἔπρεπε νὰ κάνουμε'»⁹. Μήπως ὑπερηφανεύεσαι γιὰ τὸν πλοῦτο; Γιατί, πές μου, δὲν ἄκουσες ὅτι γυ-

βίον, γυμνοὶ καὶ ἀπελευσόμεθα; μᾶλλον δέ, οὐχ ὀρᾶς τοὺς πρὸ σοῦ ἐρήμους καὶ γυμνοὺς ἀπελθόντας; Τίς τὰ ἀλλότρια ἔχων μέγα φρονεῖ; Οἱ γὰρ βουλόμενοι αὐτοῖς χρῆσθαι εἰς οἰκείαν μόνην ἀπόλαυσιν, ἀφαιροῦνται αὐτὰ καὶ ἄκοντες, καὶ πρὸ μὲν τῆς
5 τελευτῆς πολλάκις, ἐν δὲ τῇ τελευτῇ πάντως.

Ἄλλ' ἡμεῖς ζῶντες αὐτοῖς, φησὶν, ὡς βουλόμεθα, χρώμεθα. Μάλιστα μὲν οὐδένα ἂν τις ἴδοι ταχέως, ὡς βούλεται, τοῖς οὐσι χρώμενον· εἰ δέ τις καὶ χρωῖτο ὡς βούλεται, οὐδὲ τοῦτο μέγα· βραχὺς γὰρ ὁ παρῶν καιρὸς πρὸς τοὺς αἰῶνας τοὺς ἀτελευ-
10 τήτους. Μέγα φρονεῖς, ἄνθρωπε, ὅτι πλουτεῖς; τίνοσ ἐνεκεν; τοῦτο γὰρ καὶ λησταῖς παραγίνεται καὶ κλέπταις καὶ ἀνδροφόνοις καὶ μαλακοῖς καὶ πόρνοις καὶ πᾶσι τοῖς πονηροῖς. Διὰ τί οὖν μέγα φρονεῖς; Εἰ μὲν γὰρ εἰς δέον αὐτῷ κέχρησαι, οὐκ ὀφείλεις μέγα φρονεῖν, ἵνα μὴ λυμήνη τὴν ἐντολήν· εἰ δὲ οὐκ εἰς δέον, ταύτη μά-
15 λιστα συστέλλεσθαι δεῖ, ὅτι δοῦλος γέγονας τῶν χρημάτων καὶ κτημάτων καὶ κρατῆ ὑπ' αὐτῶν. Εἶπε γάρ μοι, εἴ τις πυρέττων ὕδωρ ἐκπίοι πολύ, τὸ πρὸς βραχὺ μὲν σβεννύον τὴν δίψαν, ὕστερον δὲ ἀνάπτον τὴν φλόγα, μέγα ὀφείλει φρονεῖν; Τί δέ, εἴ τις πλείονα φροντίζει εἰκῆ, διὰ τοῦτο ὀφείλει μέγα φρονεῖν; Διὰ τί,
20 εἰπέ μοι; ἐπειδὴ πολλοὺς ἔχεις δεσπότας; ἐπειδὴ μυρίας μερίμνας; ἐπειδὴ κολακεύουσί σε πολλοί; Ἄλλὰ τοῦτο δουλεύειν ἐστί.

Καὶ ἵνα μάθης ὅτι δουλεύεις αὐτοῖς, ἄκουε σαφῶς· τὰ ἄλλα τῶν παθῶν τῶν ἐν ἡμῖν ἐστὶν ὅπου χρήσιμά ἐστιν, οἷον ἡ ὀργὴ
25 πολλαχοῦ χρησίμη· «θυμὸς» γάρ, φησὶν, «ἄδικος οὐκ ἀθωωθῆσεται»· ὥστε ἐστὶ καὶ δικαίως θυμωθῆναι. Καὶ πάλιν, «ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἐνοχος ἐστὶ τῇ γεέννῃ». Πάλιν ὁ ζῆλος καλὸν καὶ ἡ ἐπιθυμία, ἡ μὲν, ὅταν εἰς παιδοποιίαν γίνηται, ὁ δέ, ὅταν πρὸς τὰ καλὰ τὴν μίμησιν ἔχη. Ὡσπερ καὶ Παῦ-
30 λος λέγει, «καλὸν δὲ τὸ ζηλοῦσθαι ἐν καλῷ πάντοτε»· καὶ πάλιν,

10. Ἰωβ 1,21.

11. Σοφ. Σειρ. 1,22.

12. Ματθ. 5,22.

13. Γαλ. 4,18.

μνοὶ ἤρθαμε στὴ ζωὴ καὶ γυμνοὶ θὰ φύγουμε¹⁰; Ποιὸς ἔχοντας τὰ ξένα ὑπερηφανεύεται; Γιατί, ὅσοι θέλουν νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ δική τους μόνο ἀπόλαυση, τὰ χάνουν καὶ χωρὶς τὴ θέλησή τους, καὶ πολλὰς φορές βέβαια πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο, κατὰ τὸ θάνατο ὅμως ὅπωςδῆποτε.

Ἐμεῖς ὅμως, λέγει, ζοῦμε καὶ τὰ χρησιμοποιοῦμε ὅπως θέλουμε. Καὶ βέβαια κανεὶς δὲ θὰ μποροῦσε εὐκόλα νὰ δεῖ κάποιον νὰ χρησιμοποιεῖ τὰ ὑπάρχοντά του ὅπως θέλει. Καὶ ἂν κάποιος τὰ χρησιμοποιεῖ ὅπως θέλει, οὔτε αὐτὸ εἶναι σπουδαῖο. Γιατί ὁ καιρὸς εἶναι σύντομος σὲ σύγκριση μὲ τοὺς χωρὶς τέλος αἰῶνες. Ὑπερηφανεύεσαι, ἄνθρωπε, ἐπειδὴ εἶσαι πλούσιος; Γιὰ ποιὸ λόγο; Ἀφοῦ αὐτὸ συμβαίνει καὶ στοὺς ληστὲς καὶ στοὺς κλέφτες καὶ στοὺς δολοφόνους καὶ στοὺς θηλυπρεπεῖς καὶ στοὺς πόρνους καὶ σὲ ὅλους τοὺς κακοὺς. Γιατί λοιπὸν ὑπερηφανεύεσαι; Ἄν βέβαια τὸν χρησιμοποιεῖς σωστά, δὲν πρέπει πάλι νὰ ὑπερηφανεύεσαι, γιὰ νὰ μὴν καταστρέψεις τὴν ἐντολή. Ἄν ὅμως δὲν τὸν χρησιμοποιεῖς σωστά, γι' αὐτὸ κυρίως πρέπει νὰ ντρέπεσαι, ἐπειδὴ ἔγινες δοῦλος τῶν χρημάτων καὶ τῶν κτημάτων καὶ ἐξουσιάζεσαι ἀπ' αὐτά. Γιατί πὲς μου, ἂν κάποιος μὲ πυρεττὸ πιεῖ πολὺ νερό, ποῦ προσωρινὰ σβῆνει τὴ δίψα καὶ ὕστερα ἀνάβει τὴ φλόγα, πρέπει νὰ ὑπερηφανεύεται; Τί πάλι, ἂν κάποιος φροντίζει μάταια γιὰ πολλὰ· πρέπει γι' αὐτὸ νὰ ὑπερηφανεύεται; Πὲς μου, γιατί; ἐπειδὴ ἔχεις πολλοὺς κυρίους; ἐπειδὴ ἔχεις ἀπειρες μέριμνες; ἐπειδὴ σὲ κολακεύουν οἱ πολλοί; Αὐτὸ ὅμως εἶναι δουλεία σ' αὐτά.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι εἶσαι δοῦλος σ' αὐτά, ἄκου καλά. Τὰ ἄλλα πάθη ποῦ ἔχουμε μέσα μας εἶναι κάπου χρήσιμα, ὅπως ἡ ὀργὴ εἶναι πολλὰς φορές χρήσιμη. Γιατί λέγει, «ὁ ἄδικος θυμὸς δὲ θὰ βρεῖ δικαίωση»¹¹. Ἐπομένως ὑπάρχει καὶ δίκαιος θυμὸς. Καὶ πάλι λέγει, «ὅποιος ὀργίζεται χωρὶς λόγον ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του, θὰ εἶναι ἔνοχος στὴ γέεννα»¹². Ἐπίσης ὁ ζῆλος εἶναι καλὸ ὅπως καὶ ἡ ἐπιθυμία, αὐτὴ ὅταν γίνεται γιὰ γέννηση παιδιοῦ καὶ ἐκεῖνος ὅταν θέλει νὰ μιμηθεῖ τὰ καλά. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Παῦλος λέγει, «καλὸ ὅμως εἶναι νὰ δείχνετε πάντοτε ζῆλο γιὰ τὸ καλό»¹³, καὶ, «νὰ ζηλεύετε τὰ ἀνώτερα χαρίσμα-

«ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα». Ὡστε ἀμφοτέρα χρήσιμα. Ἡ μέντοι ἀπόνοια οὐδαμοῦ καλόν, ἀλλὰ πανταχοῦ ἄχρηστον καὶ βλαβερόν. Πλήν, εἰ δεῖ μέγα φρονεῖν, ἐπὶ πενία, οὐκ ἐπὶ πλούτῳ δεῖ. Διὰ τί; Ὅτι ὁ ἐν ὀλίγοις ζῆν δυνάμενος, τοῦ μὴ δυναμένου πολλῶ μείζων καὶ κρείττων ἐστίν.

5. Εἶπε γάρ μοι, εἰ κληθέντων εἰς βασιλικὴν πόλιν τινῶν, οἱ μὲν αὐτῶν μήτε ὑποζυγίων δέοιντο, μήτε οἰκετῶν, μήτε σκιάδίων, μήτε καταγωγίων, μήτε ὑποδημάτων, μήτε σκευῶν, ἀλλ' ἀπόχρη αὐτοῖς ἄρτον μόνον ἔχειν καὶ ὕδωρ ἐκ τῶν πηγῶν λαμβάνειν, ἐκεῖνοι δὲ λέγοιεν, ὅτι ἐὰν μὴ καὶ ὀχήματα δῶτε καὶ στρωμνὴν ἀπαλὴν οὐ δυνάμεθα παραγενέσθαι, ἐὰν μὴ καὶ πολλοὺς ἔχωμεν τοὺς ἀκολουθοῦντας, ἐὰν μὴ συνεχῶς ἐξῆ διαναπαύεσθαι, οὐ δυνάμεθα, ἐὰν μὴ ὑποζυγίοις χρῶμεθα καὶ μικρὸν ὀδεύωμεν τῆς ἡμέρας μέρος· δεῖ δὲ ἡμῖν καὶ ἐτέρων πλειόνων· 15 τίνας ἂν θαυμάσαιμεν; ἐκείνους ἢ τούτους; Δῆλον ὅτι τούτους τοὺς οὐδενὸς δεομένους. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, οἱ μὲν πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ βίου τούτου πολλῶν δέονται, οἱ δὲ οὐδενός. Ὡστε τοὺς ἐπὶ πενία μᾶλλον ἐχρῆν μέγα φρονεῖν, εἴ γε καὶ ἐχρῆν.

Ἄλλ' εὐκαταφρόνητός ἐστιν ὁ πένης, φησίν. Οὐκ ἐκεῖνος, 20 ἀλλ' οἱ τούτου καταφρονοῦντες. Διὰ τί γὰρ ἐγὼ μὴ καταφρονῶ τῶν οὐκ εἰδότεων θαυμάζειν ἢ χρῆ; Ἄλλ' ἂν μὲν ζωγράφος ἦ τις, πάντων καταγελάσεται τῶν σκωπτόντων αὐτόν, ἕως ἂν ὧσιν ἀμαθεῖς, καὶ οὔτε πρὸς τὰ παρ' ἐκείνων λεγόμενα ἐπιστρέφεται, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ ἀρκεῖται μαρτυρία· ἡμεῖς δὲ τῆς τῶν πολλῶν 25 δόξης ἐξαρτήσομεν ἑαυτούς; καὶ ποῦ ταῦτα συγγνώμης ἄξια; Διὰ τοῦτο ἐσμεν ἄξιοι καταφρονεῖσθαι, ὅταν τῶν καταφρονούντων ἡμῶν διὰ τὴν πενίαν μὴ καταφρονῶμεν, μηδὲ ταλανίζωμεν αὐτούς. Καὶ παρήμι ὅσα μὲν ἀμαρτήματα ἀπὸ τοῦ πλούτου τίκτεται, ὅσα δὲ ἀγαθὰ ἀπὸ τῆς πενίας· μᾶλλον δὲ οὐδὲ πλοῦτος, οὐδὲ 30 πενία καθ' ἑαυτὸ καλόν, ἀλλὰ παρὰ τοὺς χρωμένους τούτῳ γίνεται. Ὁ Χριστιανὸς δόκιμος ἐν πενία μᾶλλον διαφαίνεται, ἢ ἐν τῷ

τα»¹⁴. Ὡστε καὶ τὰ δύο εἶναι χρήσιμα. Ἡ ἀλαζονεία ὁμως πουθενὰ δὲν εἶναι καλὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ παντοῦ ἄχρηστο καὶ βλαβερό. Ἀλλά, ἂν πρέπει κανεὶς νὰ ὑπερηφανεύεται, πρέπει νὰ ὑπερηφανεύεται γιὰ τὴ φτώχεια του καὶ ὄχι γιὰ τὸν πλοῦτο. Γιὰ ποιὸν λόγο; Γιατί, ὅποιος μπορεῖ νὰ ζεῖ μὲ λίγα, εἶναι πολὺ ἀνώτερος καὶ καλύτερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν μπορεῖ.

5. Πές μου λοιπὸν, ἂν κάποιοι καλοῦνταν σὲ βασιλικὴ πόλη καὶ ἄλλοι δὲ χρειάζονταν ὑποζύγια οὔτε ὑπηρέτες οὔτε ὀμπρέλλες γιὰ τὸν ἥλιο οὔτε καταλύματα οὔτε ὑποδήματα οὔτε σκευή, ἀλλὰ τοὺς ἔφθανε μόνο νὰ ἔχουν ψωμί καὶ νὰ παίρνουν νερὸ ἀπὸ τὶς πηγές, καὶ ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι, ἂν δὲ μᾶς δώσετε καὶ ὀχήματα καὶ μαλακὸ στρῶμα, δὲν μπορούμε νὰ ἔρθουμε, ἂν δὲ μᾶς ἀκολουθοῦν πολλοί, ἂν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ξεκουραζόμαστε συνεχῶς, ἂν δὲν ἔχουμε ὑποζύγια καὶ ἂν δὲ βαδίζουμε λίγο κάθε ἡμέρα, δὲν μπορούμε νὰ ἔρθουμε, ἀλλὰ μᾶς χρειάζονται καὶ ἄλλα περισσότερα, ποιούς θὰ θαυμάζαμε; τοὺς πρώτους ἢ τοὺς δευτέρους; Εἶναι φανερὸ τοὺς πρώτους ποὺ δὲν χρειάζονται τίποτε. Ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἐδῶ, ἄλλοι γιὰ τὸ δρόμο αὐτῆς τῆς ζωῆς χρειάζονται πολλὰ καὶ ἄλλοι τίποτε. Ἐπομένως πολὺ περισσότερο ἔπρεπε αὐτοὶ ποὺ ζοῦν μὲ φτώχεια νὰ ὑπερηφανεύονται, ἂν βέβαια ἔπρεπε νὰ τὸ κάνουν αὐτό.

Ἄλλ' ὁ φτωχός, λέγει, εἶναι περιφρονημένος ἀπ' ὅλους. Δὲν εἶναι ἐκεῖνος, ἀλλὰ ὅσοι τὸν περιφρονοῦν. Γιατί λοιπὸν ἐγὼ νὰ μὴν περιφρονῶ ἐκείνους ποὺ δὲν ξέρουν νὰ θαυμάζουν ὅσα πρέπει; Ἀλλά, ἂν κάποιος εἶναι ζωγράφος, θὰ περιφρονήσει ὅλους ἐκείνους ποὺ τὸν χλευάζουν, ὅσο χρόνο θὰ εἶναι ἀμαθεῖς, καὶ οὔτε προσέχει τὰ λεγόμενά τους, ἀλλ' ἀρκεῖται στὴ δική του μαρτυρία, καὶ ἐμεῖς θὰ ἐξαρτηθοῦμε ἀπὸ τὴ γνώμη τῶν πολλῶν; Καὶ πῶς αὐτὰ θὰ κριθοῦν ἄξια συγχώρησης; Γι' αὐτὸ εἴμαστε ἄξιοι περιφρόνησης, ὅταν δὲν περιφρονοῦμε καὶ δὲν ταλανίζουμε ἐκείνους ποὺ μᾶς περιφρονοῦν γιὰ τὴ φτώχεια. Καὶ παραλείπω ὅσα ἀμαρτήματα γεννιῶνται ἀπὸ τὸν πλοῦτο καὶ ὅσα ἀγαθὰ ἀπὸ τὴ φτώχεια· ἢ καλύτερα οὔτε ὁ πλοῦτος οὔτε ἡ φτώχεια ἀπὸ μόνα τους εἶναι καλό, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν γίνεται αὐτό. Ὁ Χριστιανὸς φαίνεται δόκιμος περισσότερο στὴ

πλούτῳ. Πῶς; Ἐν πενίᾳ μὲν γὰρ ὢν ἀτυφότερος ἔσται, σωφρονέστερος, σεμνότερος, ἐπιεικέστερος, συνετώτερος· ἐν τῷ πλούτῳ δὲ μένων, πολλὰ πρὸς ταῦτα ἔχει τὰ κωλύματα.

Ἴδωμεν οὖν τίνα ἐστὶν ἃ ὁ πλούσιος ἐργάζεται, μᾶλλον δὲ ὁ κακῶς τῷ πλούτῳ κεχρημένος. Ἐκεῖνος ἀρπάζει, πλεονεκτεῖ, βιάζεται. Τί δαί; τοὺς ἔρωτας τοὺς ἀτόπους, τὰς ἀθεμίτους μίξεις, τὰς γοητείας, τὰς φαρμακείας, τὰ ἄλλα πάντα δεινὰ οὐκ ἀπὸ τοῦ πλούτου εὐρήσεις τικτόμενα; Ὁρᾷς ὅτι ἐν πενίᾳ μᾶλλον ἀκοπώτερόν ἐστίν, ἢ ἐν πλούτῳ τὴν ἀρετὴν μετιέναι; Μὴ γάρ μοι, 10 ἐπειδὴ δίκην οὐ διδόασιν ἐνταῦθα οἱ πλούσιοι, νομίσης αὐτοὺς μηδὲ ἀμαρτάνειν· ὡς, εἴ γε ἦν εὐκολον πλούσιον δίκην διδόναι, ἐκ τούτων ἂν εὗρες ἐμπεπλησμένα τὰ δεσμωτήρια· ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο ἔχει κακὸν ὁ πλοῦτος, ὅτι ἐν πονηρίᾳ ἀτιμωρητὶ πλημμελῶν ὁ τοῦτον κεκτημένος, οὐδέποτε στήσεται 15 τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ λήψεται τραύματα ἄνευ φαρμάκων, καὶ χαλινὸν οὐδεὶς ἐπιθήσει αὐτῷ. Εἰ δὲ βούλοιτό τις, καὶ πρὸς ἡδονὴν εὐρήσει τὴν πενίαν πλείους παρέχουσαν ἡμῖν τὰς ἀφορμάς. Πῶς; Ὅτι φροντίδων ἀπήλλακται, μίσους, μάχης, φιλονεικίας, ἔριδος, μυρίων δεινῶν.

20 Μὴ τοίνυν διώκωμεν τὸ πλουτεῖν, μηδὲ τούτους ζηλώσωμεν ἀεὶ τοὺς πολλὰ κεκτημένους, ἀλλ' οἱ μὲν ἔχοντες, εἰς δέον τῷ πλούτῳ χρώμεθα, οἱ δὲ μὴ ἔχοντες, μὴ ἀλγῶμεν διὰ τοῦτο, ἀλλ' εὐχαριστῶμεν ὑπὲρ πάντων τῷ Θεῷ, ὅτι ἡμᾶς ἐν ὀλίγῳ πόνῳ τὸν αὐτὸν τοῖς πλουσίοις ἢ καὶ μείζονα, ἂν θέλωμεν, πα- 25 ρασκευάζει μισθὸν λαβεῖν, καὶ ἐξ ὀλίγων μεγάλα κερδανοῦμεν. Ἐπεὶ καὶ ὁ τὰ δύο τάλαντα προσενέγκας ἔθαυμάσθη καὶ ἐτιμήθη ὁμοίως τῷ τὰ πέντε προσενεγκόντι. Τί δήποτε; Ὅτι, εἰ καὶ δύο ἐπιστεύθη τάλαντα, ἀλλὰ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα ἐπλήρωσε καὶ τὰ ἐμπιστευθέντα διπλᾶ εἰσήνεγκε. Τί τοίνυν σπεύδομεν πιστευ- 30 θῆναι πολλά, ὅταν ἐξῆ δι' ὀλίγων τὰ αὐτὰ καρπώσασθαι ἢ καὶ πλείονα; ὅταν ὁ μὲν πόνος ἐλάττων ἦ, ὁ δὲ μισθὸς πολλῶν πλείων; Εὐκολώτερον γὰρ πένης ἐκστήσεται τῶν αὐτοῦ, ἢ

φτώχεια παρά στὸν πλοῦτο. Πῶς; Ζώντας στὴ φτώχεια θὰ εἶναι πιὸ ταπεινόφρων, πιὸ σώφρων, πιὸ σεμνός, πιὸ ἥπιος, πιὸ συνετός· μένοντας ὅμως στὸν πλοῦτο ἔχει πολλὰ ἐμπόδια γι' αὐτά.

Ἄς δοῦμε λοιπὸν τί κάνει ὁ πλούσιος, ἢ καλύτερα ἐκεῖνος ποὺ κάνει κακὴ χρῆση τοῦ πλούτου. Ἐκεῖνος ἀρπάζει, εἶναι ἄπληστος, κάνει χρῆση βίας. Τί λοιπόν; τοὺς παράλογους ἔρωτες, τὶς ἀνήθικες μίξεις, τὶς γοητεῖες, τὶς μαγεῖες, ὅλα τὰ ἄλλα κακὰ δὲ θὰ βρεῖς ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὸν πλοῦτο; Βλέπεις ὅτι ζώντας σὲ φτώχεια εἶναι πολὺ εὐκολότερο ν' ἀσκήσεις τὴν ἀρετὴν παρά σὲ πλοῦτο; Γιατὶ μὴ νομίσεις, σὲ παρακαλῶ, ὅτι δὲν ἀμαρτάνουν οἱ πλούσιοι, ἐπειδὴ δὲν τιμωροῦνται ἐδῶ· γιατί, ἂν ἦταν εὐκολο νὰ τιμωρεῖται ὁ πλούσιος, θὰ ἔβρισκες γεμάτες τὶς φυλακὰς ἀπ' αὐτούς. Ἀλλὰ μαζί μὲ τὰ ἄλλα ἔχει καὶ αὐτὸ τὸ κακὸ ὁ πλοῦτος, ὅτι δηλαδὴ ὁ κάτοχός του, ἀφοῦ ἀμαρτάνει μὲ κακία καὶ χωρὶς τιμωρία, ποτὲ δὲ θὰ σταματήσει νὰ τὸ κάνει αὐτό, ἀλλὰ θὰ τραυματισθεῖ χωρὶς φάρμακα καὶ κανεῖς δὲ θὰ τοῦ βάλει χαλινάρι. Καὶ ἂν ἤθελε κανεῖς, θὰ βρεῖ ὅτι ἡ φτώχεια μᾶς παρέχει περισσότερες ἀφορμὰς γιὰ εὐχαρίστηση. Πῶς; Ἐπειδὴ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ φροντίδες, μίσος, ἀντιδικίες, φιλονεικίες, ἔριδες, ἀπὸ ἄπειρα κακά.

Ἄς μὴν ἐπιδιώκουμε λοιπὸν νὰ πλουτίσουμε, οὔτε νὰ ζηλεύουμε πάντοτε αὐτούς ποὺ ἔχουν πολλὰ. Ἄλλ' ὅσοι ἔχουμε ἄς κάνουμε καλὴ χρῆση τοῦ πλούτου, ὅσον ὅμως δὲν ἔχουμε, ἄς μὴ στενοχωριέμαστε γι' αὐτό, ἀλλὰ ἄς εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅλα τὸ Θεό, γιατί μᾶς κάνει μὲ λίγο κόπο νὰ λάβουμε τὸν ἴδιο μὲ τοὺς πλούσιους μισθὸ ἢ καὶ μεγαλύτερο, ἂν θέλουμε, καὶ ἀπὸ λίγα νὰ κερδίσουμε μεγάλα. Ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνος ποὺ προσκόμισε τὰ δύο τάλαντα θαυμάσθηκε καὶ τιμήθηκε ὅμοια μ' ἐκεῖνον ποὺ προσκόμισε τὰ πέντε. Γιατὶ λοιπόν; Γιατί, ἂν καὶ τοῦ ἐμπιστεύθηκε δύο τάλαντα, ἐκπλήρωσε ὅλα τὰ δικά του καὶ πρόσφερε διπλὰ τὰ τάλαντα ποὺ τοῦ ἐμπιστεύθηκε ὁ κύριός του¹⁵. Γιατὶ λοιπὸν τρέχουμε νὰ μᾶς ἐμπιστευθοῦν πολλὰ, ὅταν εἶναι δυνατὸ μὲ λίγα νὰ κερδίσουμε τὰ ἴδια ἢ ἀκόμη καὶ περισσότερα; ὅταν ὁ κόπος εἶναι μικρότερος, ἐνῶ ὁ μισθὸς πολὺ περισσότερος; Γιατὶ πιὸ εὐκολο ὁ φτωχὸς ἐγκαταλείπει τὰ δικά του παρά ἕνας πλούσιος ποὺ ἔχει

πλούσιος πολλὰ καὶ μεγάλα κεκτημένος. Ἦ οὐκ ἴστε, ὅτι ὁσῶ
 ἄν πλείονά τις περιβάληται, τοσούτῳ πλειόνων ἐρᾷ;

Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο πάθωμεν, μὴ ζητῶμεν τὸν πλοῦτον,
 μηδὲ δυσανασχέτως ἔχωμεν πρὸς τὴν πενίαν, μηδὲ σπεύδωμεν
 5 πλουτεῖν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἔχοντες οὕτως αὐτῷ χρώμεθα, ὡς ὁ Παῦ-
 λος ἐκέλευσεν· «οἱ ἔχοντες», φησὶν, «ὡς μὴ ἔχοντες, καὶ οἱ
 χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι», ἵνα τύχω-
 μεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυ-
 χεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 10 μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή,
 νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

πολλά και μεγάλα. Ἡ δὲν ξέρετε ὅτι ὅσο περισσότερα ἔχει κανεῖς γύρω του, τόσο περισσότερα ἄγαπᾷ;

Γιὰ νὰ μὴν πάθουμε λοιπὸν αὐτό, ἅς μὴν ἐπιζητοῦμε τὸν πλοῦτο, οὔτε νὰ δυσανασχετοῦμε γιὰ τὴ φτώχεια, οὔτε νὰ τρέχουμε νὰ πλουτίζουμε, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἔχουμε πλοῦτο ἅς τὸν χρησιμοποιοῦμε ὅπως παράγγειλε ὁ Παῦλος («ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν», λέγει, «σὰν νὰ μὴν ἔχουν, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὸν κόσμο σὰν νὰ μὴν ἀσχολοῦνται»¹⁶), γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε ὁ Θεός, τὰ ὅποια εἶθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὅποιο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

16. Α΄ Κορ. 7,29.31.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Ἑβρ. 1,6-2,4)

«Ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκου-
μένην, λέγει· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι
Θεοῦ· καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγ-
γέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς
5 φλόγα· πρὸς δὲ τὸν Υἱόν· ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν
αἰῶνα τοῦ αἰῶνος».

1. Ὁ μὲν Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν παρουσίαν αὐτοῦ
τὴν ἕνσαρκον ἔξοδον καλεῖ· οἷον ὡς ὅταν λέγῃ, «ἐξῆλθεν ὁ σπεῖ-
ρων τοῦ σπεῖραι»· καὶ πάλιν, «ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρός μου ἐξῆλθον,
10 καὶ ἤκω»· καὶ πολλαχοῦ τοῦτο ἴδοι τις ἄν. Ὁ δὲ Παῦλος εἴσοδον
αὐτὴν καλεῖ λέγων· «ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον
εἰς τὴν οἰκουμένην»· εἰσαγωγὴν ταύτην λέγων τὴν τῆς σαρκὸς
ανάληψιν. Τί δήποτε δὲ περὶ αὐτοῦ διαφόρως τῷ λόγῳ κέχρη-
ται, καὶ κατὰ τί οὕτως εἴρηται; Δῆλόν ἐστι καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν
15 σημαινομένων. Ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς ἔξοδον τὴν ἑαυτοῦ παρου-
σίαν εἰκότως καλεῖ· ἔξω γὰρ ἤμεν τοῦ Θεοῦ. Καὶ καθάπερ ἐν
τοῖς βασιλείοις οἱ δεσμῶται καὶ προσκεκρουκότες τῷ βασιλεῖ,
ἔξω ἐστήκασιν, ὁ δὲ βουλόμενος αὐτοὺς καταλλάξαι, οὐκ ἔνδον
τούτους εἰσάγων, ἀλλ' αὐτὸς ἐξιὼν ἔξω τούτοις διαλέγεται, ἕως
20 ἂν αὐτοὺς καταστήσας ἀξίους τῆς ὄψεως τοῦ βασιλέως εἰσαγά-
γῃ, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. Ἐξελθὼν γὰρ πρὸς ἡμᾶς, του-
τέστι, σάρκα ἀναλαβὼν, καὶ διαλεχθεὶς τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως,
οὕτως ἡμᾶς εἰσήγαγε, καὶ καθάρισας τῶν ἁμαρτημάτων καὶ κα-
ταλλάξας. Διὰ τοῦτο ἔξοδον αὐτὴν καλεῖ.

25 Ὁ δὲ Παῦλος εἴσοδον αὐτὴν ὀνομάζει, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν
κληρονομοῦντων, καὶ νομῆν παραλαμβανόντων καὶ κτησίν τινα·
τὸ γὰρ εἶπεῖν, «ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν

1. Μαθθ. 13,13.

2. Ἰω. 16,28.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Εβρ. 1,3-5)

«Καὶ ὅταν πάλι παρουσιάξει τὸν πρωτότοκο στὴν οἰκουμένη λέγει· ἄς τὸν προσκυνήσουν ὅλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ. Καὶ γιὰ τοὺς ἀγγέλους λέγει· αὐτὸς ποὺ κάνει τοὺς ἀγγέλους τοῦ σὰν ἀνέμους καὶ ἐκείνους ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν σὰν πύρινη φλόγα. Ἐνῶ στὸν Υἱό του λέγει· ὁ θρόνος σου, σὺ ποὺ εἶσαι Θεός, θὰ παραμείνει στουὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων».

1. Ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς ὀνομάζει ἔξοδο τὴν ἔνσαρκο ἔλευσή του, ὅπως ὅταν λέγει, «ἐξῆλθε ὁ σπορέας νὰ σπείρει»¹· καὶ πάλι, «ἐγὼ ἐξῆλθα ἀπὸ τὸν Πατέρα μου καὶ ἦρθα στὸν κόσμος»²· καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ δεῖ αὐτό. Ὁ Παῦλος ὁμως τὴν ὀνομάζει εἴσοδο λέγοντας, «καὶ ὅταν πάλι εἰσάγει τὸν πρωτότοκο στὴν οἰκουμένη», ἐννοώντας εἴσοδο τὴν ἀνάληψη τῆς σάρκας. Γιατὶ ὁμως μιλοῦν διαφορετικὰ γιὰ τὸ ἴδιο πράγμα καὶ γιὰ ποιά αἰτία λέχθηκαν αὐτά; Φαίνεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ σημασία τῶν λόγων. Ὁ Χριστὸς δηλαδὴ σωστὰ ὀνομάζει τὸν ἐρχομό του ἔξοδο, ἐπειδὴ ἡμασταν ἔξω ἀπὸ τὸ Θεό. Καὶ ὅπως στὰ βασιλικά ἀνάκτορα οἱ φυλακισμένοι καὶ ἀντίπαλοι τοῦ βασιλιᾶ στέκουν ἀπ' ἔξω καὶ ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ τοὺς συμφιλιώσει δὲν τοὺς εἰσάγει μέσα, ἀλλ' ὁ ἴδιος βγαίνει ἔξω καὶ μιλάει μαζί τους, ὥσπου νὰ τοὺς κάνει ἄξιους νὰ δοῦν τὸ βασιλιά, τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ Χριστὸς. Πρῶτα λοιπὸν ἐξῆλθε πρὸς ἐμᾶς, δηλαδὴ ἔλαβε σάρκα, καὶ ἀφοῦ μᾶς εἶπε τὰ σχετικὰ μὲ τὸ βασιλιά, τότε μᾶς εἰσήγαγε, ἀφοῦ μᾶς καθάρισε τὰ ἁμαρτήματα καὶ μᾶς συμφιλίωσε. Γι' αὐτὸ ὀνομάζει τὴ σάρκωσή του ἔξοδο.

Ὁ Παῦλος ὁμως τὴν ὀνομάζει εἴσοδο, ἀπὸ μεταφορὰ ἐκείνων ποὺ κληρονομοῦν καὶ παραλαμβάνουν κάποια νομὴ καὶ κτῆμα. Γιατὶ λέγοντας, «καὶ ὅταν πάλι εἰσάγει τὸν πρωτότοκο

οίκουμένην», τοῦτό ἐστι δηλοῦντος, ὅταν ἐγχειρίσῃ αὐτῷ τὴν οἰκουμένην· τότε γὰρ αὐτὴν ἐκτήσατο πᾶσαν, ὅτε καὶ ἐγνώσθη. Οὐ περὶ τοῦ Θεοῦ δὲ Λόγου φησὶ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τοῦ κατὰ σάρκα Χριστοῦ· εἰκότως. Εἰ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, κατὰ τὸν Ἰωάννην, 5 καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, πῶς ἐτέρως ἂν εἰσῆχθη, ἀλλ' ἢ ἐν σαρκί;

«Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ», φησί, «πάντες ἄγγελοι Θεοῦ». Ἐπειδὴν μέγα τι καὶ ὑψηλὸν λέγειν μέλλῃ, προκατασκευάζει αὐτὸ καὶ ποιεῖ εὐπαράδεκτον τῷ τὸν Πατέρα ποιῆσαι 10 εἰσαγαγόντα τὸν Υἱόν. Σκόπει δέ· εἶπεν ἀνωτέρω, ὅτι οὐ διὰ προφητῶν ἐλάλησεν ἡμῖν, ἀλλὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ· ἔδειξεν ὅτι κρείττων ἄγγέλων ὁ Υἱός, καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος δὲ τοῦτο κατασκευάσας, καὶ ἀπὸ τοῦ τὸν Πατέρα ποιῆσαι εἰσάγοντα τὸν Υἱόν. Ἐνταῦθα δὲ λοιπὸν καὶ ἀφ' ἐτέρου κατασκευάζει. Ποίου δὴ τούτου; 15 Ἀπὸ τῆς προσκυνήσεως· τοῦτο δὲ καὶ ὄσω κρείττων ἐστὶ δείκνυσιν· ὄσω γὰρ Δεσπότης δούλου. Διὸ καὶ ὡς ἂν εἴ τις εἰσαγαγὼν τινα εἰς οἰκίαν βασιλέως, τοὺς προεστῶτας αὐτῆς εὐθέως κελεύει προσκυνεῖν αὐτῷ, οὕτω καὶ αὐτὸς ποιεῖ, περὶ τοῦ κατὰ σάρκα λέγων τὴν ἐν κόσμῳ εἰσαγωγήν, καὶ τό, «προσκυνησάτωσαν 20 αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ», διὰ τοῦτο ἐπάγων. ἼΑρα οὖν ἄγγελοι μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ἄλλαι δυνάμεις; ἼΑπαγε· ἄκουσον γὰρ τῶν ἐξῆς· «καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ φησὶν, ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα· πρὸς δὲ τὸν Υἱόν, ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα 25 τοῦ αἰῶνος».

Ἴδοὺ ἡ μεγίστη διαφορά· ὅτι οἱ μὲν κτιστοί, ὁ δὲ ἄκτιστος. Καὶ διὰ τί πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ φησιν, ὁ ποιῶν, πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν διὰ τί οὐκ εἶπεν, ὁ ποιῶν; καίτοι ἐνῆν τὴν διαφορὰν οὕτως εἰπεῖν· πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ λέγει, «ὁ ποιῶν τοὺς 30 ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα», πρὸς δὲ τὸν Υἱόν, «Κύριος ἐκτίσέ με»· καὶ πάλιν, «Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησεν».

στην οίκουμένη», αυτό δηλώνει, όταν τοῦ ἀναθέτει τὴν οίκουμένην· τότε δηλαδή τὴν ἀπέκτησε ὀλόκληρη, ὅταν ἔγινε γνωστὸς σ' αὐτήν. Καὶ δὲν τὰ λέγει αὐτὰ γιὰ τὸ Θεὸ Λόγο, ἀλλὰ γιὰ τὸ Χριστὸ πὺ σαρκώθηκε. Καὶ σωστά. Γιατί, ἂν ἦταν μέσα στὸν κόσμο, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης, καὶ ὁ κόσμος μέσω αὐτοῦ δημιουργήθηκε, πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ ἔρθει ἀλλιῶς, ἂν δὲν ἔπαιρνε σάρκα;

«Καὶ ἄς τὸν προσκυνήσουν», λέγει, «ὄλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ». Ὅταν πρόκειται νὰ πεῖ κάτι μεγάλο καὶ ὑψηλό, τὸ προετοιμάζει καὶ τὸ κάνει εὐπρόσδεκτο παρουσιάζοντας τὸν Πατέρα νὰ εἰσάγει τὸν Υἱό. Καὶ πρόσεχε. Εἶπε παραπάνω ὅτι δὲ μᾶς μίλησε μέσω τῶν προφητῶν, ἀλλὰ μέσω τοῦ Υἱοῦ. Ἐδειξε ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους καὶ τὸ ἀπέδειξε αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὄνομα καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι παρουσίασε τὸν Πατέρα νὰ εἰσάγει στὸν κόσμο τὸν Υἱό. Ἐδῶ πλέον τὸ ἀποδεικνύει καὶ ἀπὸ ἄλλο πράγμα. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἀπὸ τὴν προσκύνηση. Καὶ αὐτὸ δείχνει πόσο ἀνώτερος εἶναι ὅσο δηλαδή ὁ κύριος ἀπὸ τὸ δοῦλο. Γι' αὐτὸ ὅπως ἓνας, πὺ εἰσάγει κάποιον στὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλιᾶ, προστάζει ἀμέσως νὰ τὸν προσκυνήσουν ὄλοι οἱ ἀξιωματοῦχοι τῶν ἀνακτόρων, ἔτσι κάνει καὶ αὐτός· μιλάει γιὰ τὴν εἴσοδο στὸν κόσμο τοῦ Λόγου πὺ σαρκώθηκε καὶ γι' αὐτὸ προσθέτει τό, «ἄς τὸν προσκυνήσουν ὄλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ». Ἄραγε μόνο οἱ ἄγγελοι καὶ ὄχι οἱ ἄλλες δυνάμεις; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Γιατί ἄκουσε τὰ ἐπόμενα· «καὶ γιὰ τοὺς ἀγγέλους τοῦ λέγει, αὐτός πὺ κάνει τοὺς ἀγγέλους τοῦ σὰν ἀνέμους καὶ ἐκείνους πὺ τὸν ὑπηρετοῦν σὰν πύρινη φλόγα· ἐνῶ γιὰ τὸν Υἱό του, ὁ θρόνος σου, σὺ πὺ εἶσαι Θεός, θὰ παρείνει στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων».

Νὰ ἡ πιὸ μεγάλη διαφορά· ἐκεῖνοι δηλαδή εἶναι κτιστοί, ἐνῶ αὐτὸς ἄκτιστος. Καὶ γιατί γιὰ τοὺς ἀγγέλους τοῦ λέγει, «αὐτὸς πὺ κάνει», ἐνῶ γιὰ τὸν Υἱό του δὲν εἶπε «αὐτὸς πὺ κάνει»; Ἄν καὶ βέβαια μπορούσε νὰ πεῖ ἔτσι τὴ διαφορά· γιὰ τοὺς ἀγγέλους τοῦ λέγει, «αὐτὸς πὺ κάνει τοὺς ἀγγέλους τοῦ σὰν ἀνέμους», ἐνῶ γιὰ τὸν Υἱό, «ὁ Κύριος μὲ δημιούργησε»· καὶ πάλι, «ὁ Θεὸς τὸν ἔκαμε Κύριο καὶ Χριστό». Ἀλλὰ οὔτε ἐκεῖνο λέ-

Ἄλλ' οὐτε ἐκεῖνο περὶ τοῦ Χριστοῦ Κυρίου Υἱοῦ εἶρηται, οὐτε τοῦτο περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀλλὰ περὶ τοῦ κατὰ σάρκα. Ἐνθα γὰρ τὴν ἀληθῆ διαφορὰν ἠβούλετο δηλοῦν, οὐκέτι ἀγγέλους περιέλαβε μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν ἄνω δύναμιν τὴν λειτουργικὴν. Ὁρᾷς πῶς διαιρεῖ καὶ μεθ' ὄσης τῆς σαφηνείας κτίσματα καὶ κτίστην, λειτουργοὺς καὶ δεσπότην, καὶ κληρονόμον καὶ γνήσιον Υἱὸν καὶ δούλους; Πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν φησιν, «ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος». Ἴδου βασιλείας σύμβολον. «Ράβδος εὐθύτητος ἢ ράβδος τῆς βασιλείας σου». Ἴδου πάλιν καὶ ἄλλο βασιλείας σύμβολον. Εἶτα πάλιν εἰς τὸ κατὰ σάρκα: «ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἄνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου». Τί ἐστι, «Θεός σου»; Ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐφθέγγατο, πάλιν αὐτὸ παραμυθεῖται.

Ἐνταῦθα καὶ Ἰουδαίους καὶ τοὺς Παύλου τοῦ Σαμοσατέως καὶ Ἀρειανοὺς καὶ Μάρκελλον καὶ Σαβέλλιον ἔβαλε καὶ Μαρκίωνα. Πῶς; Ἰουδαίους μὲν, δύο τὸν αὐτὸν δεικνύς, καὶ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον· τοὺς δὲ ἄλλους, τοὺς Παύλου λέγω τοῦ Σαμοσατέως, τῷ περὶ τῆς αἰωνίου υπάρξεως ταῦτα διαλέγεσθαι καὶ τῆς ἀκτίστου οὐσίας· πρὸς γὰρ ἀντιδιαστολὴν τοῦ, ἐποίησε, 20 τό, «ὁ θρόνος σου ὁ Θεός εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος», τέθεικε. Πρὸς τε Ἀρειανοὺς τοῦτό τε αὐτὸ πάλιν, καὶ ὅτι οὐ δοῦλος· εἰ δὲ κτίσμα, δοῦλος. Πρὸς δὲ Μάρκελλον καὶ τοὺς ἄλλους, ὅτι δύο ἐστὶ ταῦτα πρόσωπα διηρημένα κατὰ τὴν ὑπόστασιν· πρὸς δὲ Μαρκιωνιστάς, ὅτι ἢ θεότης οὐ χρίεται, ἀλλ' ἢ ἀνθρωπότης. 25 Εἶτα, «παρὰ τοὺς μετόχους σου», φησί. Τίνες δὲ εἰσιν οἱ μέτοχοι, ἀλλ' ἢ οἱ ἄνθρωποι; Τουτέστι, τὸ Πνεῦμα οὐκ ἐκ μέτρου ἔλαβεν ὁ Χριστός.

2. Ὁρᾷς πῶς συνάπτει ἄει τῷ περὶ τῆς ἀκτίστου φύσεως καὶ τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας λόγον; Τί τούτου σαφέστερον; Εἶδες 30 πῶς οὐκ ἔστι τὸ αὐτό, κτίσμα καὶ γέννημα; οὐ γὰρ ἂν διεῖλε, καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ, «ἐποίησεν», ἐπήγαγε τό, «πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν εἶπεν, ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»·

χθηκε για τὸ Χριστὸ Κύριο Υἱό, οὔτε αὐτὸ για τὸ Θεὸ Λόγο, ἀλλὰ για τὴ σάρκωση. Γιατί, ὅπου ἤθελε νὰ φανερώσει τὴν πραγματικὴ διαφορὰ δὲν περιέλαβε μόνο τοὺς ἀγγέλους, ἀλλὰ καὶ ὅλες τὶς οὐράνιες δυνάμεις πού τὸν ὑπηρετοῦν. Βλέπεις μὲ ποιὸ τρόπο καὶ μὲ πόση σαφήνεια ξεχωρίζει κτίσματα καὶ κτίστη, ὑπηρέτες καὶ κύριο, κληρονόμο καὶ γνήσιο Υἱὸ καὶ δούλους; Στὸν Υἱὸ ὅμως λέγει, «ὁ θρόνος σου, σὺ πού εἶσαι Θεός, θὰ παραμείνει στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων». Νὰ σύμβολο βασιλείας. «Τὸ σκῆπτρο τῆς εὐθύτητας εἶναι τὸ σκῆπτρο τῆς βασιλείας σου». Νὰ πάλι καὶ ἄλλο σύμβολο βασιλείας. Ἐπειτα πάλι στὸ Λόγο πού σαρκώθηκε· «ἀγάπησες τὴ δικαιοσύνη καὶ μίσησες τὴν παρανομία. Γι' αὐτὸ σὲ ἔχρισε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου». Τί σημαίνει, «ὁ Θεός σου»; Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε κάτι μεγάλο, πάλι τὸ μετριάζει.

Ἐδῶ ἔβαλε ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐναντίον τῶν ὀπαδῶν τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέα, τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀρείου, καὶ ἐναντίον τοῦ Μαρκέλλου, τοῦ Σαβελλίου καὶ τοῦ Μαρκίωνα. Πῶς; Ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων, δείχνοντας πῶς ὁ ἴδιος εἶναι καὶ Θεός καὶ ἄνθρωπος. Ἐναντίον τῶν ἄλλων, δηλαδὴ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέα, λέγοντας αὐτὰ για τὴν αἰώνια ὑπαρξη καὶ τὴν ἄκτιστη οὐσία του· γιατί τὸ «ὁ θρόνος σου, σὺ πού εἶσαι Θεός, θὰ παραμείνει στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων», τὸ ἀνέφερε σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὸ «ἔκαμε». Ἐναντίον τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀρείου λέγει πάλι τὸ ἴδιο καὶ ὅτι δὲν εἶναι δοῦλος· ἂν ὅμως εἶναι κτίσμα, εἶναι δοῦλος. Πρὸς τὸν Μάρκελλο καὶ τοὺς ἄλλους, ὅτι αὐτὰ τὰ πρόσωπα εἶναι δύο, διαφορετικὰ κατὰ τὴν ὑπόσταση. Πρὸς τοὺς Μαρκιωνιστές, ὅτι δὲ χρίεται ἡ θεία φύση, ἀλλὰ ἡ ἀνθρώπινη. Ἐπειτα λέγει, «περισσότερο ἀπὸ τοὺς μετόχους σου». Ποιοὶ ὅμως εἶναι οἱ μέτοχοι, παρὰ οἱ ἄνθρωποι; Δηλαδὴ, ὁ Χριστὸς δὲν ἔλαβε τὸ Πνεῦμα μὲ μέτρο³.

2. Βλέπεις πῶς συνδέει πάντοτε στὸ λόγο για τὴν ἄκτιστη φύση καὶ τὸ λόγο για τὴν οἰκονομία; Τί ὑπάρχει σαφέστερο ἀπ' αὐτὸ; Εἶδες πῶς δὲν εἶναι τὸ ἴδιο, κτίσμα καὶ γέννημα; Γιατί δὲ θὰ τὰ ξεχώριζε καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴ τοῦ «ἔκαμε» δὲ θὰ πρόσθετε τό, «στὸν Υἱὸ του ὅμως εἶπε, ὁ θρόνος σου, σὺ πού εἶσαι

οὐδ' ἂν διαφορώτερον ὄνομα ἐκάλει τὸ Υἱὸς ὄνομα, εἰ τοῦ αὐτοῦ ἦν σημεῖον. Ποῖον γὰρ τὸ διάφορον; εἰ γὰρ τὸ κτίσμα καὶ γέννημα ταυτόν, ἐκεῖνοι δὲ ἐποιήθησαν, τί τὸ διαφορώτερον; Ἴδου πάλιν τό, «ὁ Θεός», μετὰ τοῦ ἄρθρου. Καὶ πάλιν φησί· «κατ' ἀρχάς 5 σὺ, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμενεῖς· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγῆσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν».

10 Ἴνα μὴ ἀκούσας, «ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην», ὡς δῶρον νομίσης εἶναι ὕστερον αὐτῷ προσδοθέν, τοῦτο καὶ ἄνω προδιωρθώσατο, καὶ πάλιν ἐπιδιορθοῦται λέγων, «κατ' ἀρχάς»· οὐχὶ νῦν, ἀλλ' ἄνωθεν. Ἴδου πάλιν καὶ τὸν Σαμοσατέα Παῦλον καιρία πλήττει πληγῇ καὶ Ἄρειον, ἃ περὶ 15 τοῦ Πατρός ἐστι, ταῦτα ἀρμόσας τῷ Υἱῷ. Μετὰ δὲ τούτου καὶ τι ἄλλο πάρεργον ἠνίξατο, καὶ μεῖζον τούτου· καὶ γὰρ τὴν μετασχημάτισιν τοῦ κόσμου παρεδήλωσε λέγων· «ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγῆσονται». Ὁ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους φησὶν, ὅτι μετασχηματίσει τὸν 20 κόσμον. Καὶ τὸ εὐκολον δηλῶν, ἐπήγαγεν, «ἐλίξεις». Ὡσπερ γὰρ ἂν εἴ τις περιβόλαιον ἐλίξῃ, οὕτως αὐτὸς τὸν κόσμον καὶ ἐλίξει καὶ ἀλλάξει. Εἰ δὲ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ τὸ κρεῖττον μετασχημάτισιν καὶ δημιουργίαν οὕτως εὐκόλως ἐργάζεται, ἐπὶ τῆς ἐλάττονος δημιουργίας ἐτέρου ἐδεῖτο; Μέχρι τίνος οὐκ αἰσχύνε- 25 σθε; Ἄμα δὲ καὶ παραμυθία μεγίστη τοῦτό ἐστι, τὸ γνῶναι ὅτι οὐκ ἔσται οὕτω τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ πάντα μεταβολὴν λήψεται, καὶ πάντα ἐναλλαγῆσεται, αὐτὸς δὲ μένει διαπαντὸς ζῶν, καὶ ἀπείρως ζῶν· «καὶ τὰ ἔτη σου», φησὶν, «οὐκ ἐκλείψουσιν».

«Τίνι δὲ τῶν ἀγγέλων εἰρηκέ ποτε, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, 30 ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου;». Ἴδου πάλιν αὐτοὺς παραθαρρύνει, εἰ γε μέλλοιεν οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν

Θεός, θὰ παραμείνει στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων»· οὔτε τὸ ὄνομα «Υἱός» θὰ τὸ ἀποκαλοῦσε ἀνώτερο ὄνομα, ἂν σήμαινε τὸ ἴδιο πράγμα. Γιατὶ ποιά εἶναι ἡ διαφορά; Ἐὰν δηλαδὴ τὸ κτίσμα καὶ τὸ γέννημα εἶναι τὸ ἴδιο, καὶ ἐκεῖνοι δημιουργήθηκαν, ποιά εἶναι ἡ διαφορά; Νὰ πάλι τὸ «ὁ Θεός» μὲ τὸ ἄρθρο. Καὶ πάλι λέγει· «στὴν ἀρχῇ ἐσύ, Κύριε, στερέωσες τὴ γῆ καὶ ἔργο τῶν χειρῶν σου εἶναι οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ θὰ ἐξαφανισθοῦν, σὺ ὅμως θὰ παραμένεις. Ὅλοι θὰ παλιώσουν σὰν ροῦχο, σὰν μανδύα θὰ τοὺς τυλίξεις καὶ θὰ ἀλλάξουν σὰν ροῦχο. Ἐσὺ ὅμως παραμένεις ὁ ἴδιος καὶ τὰ χρόνια σου δὲ θὰ τελειώσουν ποτέ».

Γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ἀκούοντας «καὶ ὅταν παρουσιάζει τὸν πρωτότοκο στὴν οἰκουμένη», ὅτι εἶναι δῶρο πού τοῦ δόθηκε τελευταῖα, αὐτὸ καὶ παραπάνω τὸ διόρθωσε, καὶ πάλι τὸ διορθώνει λέγοντας, «στὴν ἀρχῇ»· ὄχι τώρα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀρχῇ. Νὰ πάλι καταφέρει καίριο πλῆγμα καὶ στὸν Παῦλο τὸ Σαμοσατέα καὶ στὸν Ἄρειο προσαρμόζοντας στὸν Υἱὸ αὐτὰ πού λέγονται γιὰ τὸν Πατέρα. Μαζὶ μ' αὐτὸ ὅμως ὑπαινίχθηκε καὶ κάποιον ἄλλο πρόσθετο ἔργο, μεγαλύτερο ἀπ' αὐτό. Ὑπαινίχθηκε δηλαδὴ τὴ μεταμόρφωση τοῦ κόσμου λέγοντας· «ὅλοι θὰ παλιώσουν σὰν ροῦχο, σὰν μανδύα θὰ τοὺς τυλίξεις καὶ θ' ἀλλάξουν σὰν ροῦχο». Αὐτὸ τὸ λέγει καὶ στὴν πρὸς Ρωμαίους, ὅτι δηλαδὴ θὰ μεταμορφώσει τὸν κόσμον. Καὶ γιὰ νὰ δηλώσει πόσο εὐκολο εἶναι τὸ πράγμα πρόσθεσε, «θὰ τοὺς τυλίξεις». Ὅπως δηλαδὴ θὰ τύλιγε κάποιος ἓνα μανδύα, ἔτσι αὐτὸς θὰ τυλίξει καὶ θὰ ἀλλάξει τὸν κόσμον. Ἐὰν ὅμως κάνει τόσο εὐκολα τὴν πρὸς τὸ καλύτερο καὶ τὸ ἀνώτερο μεταμόρφωση καὶ δημιουργία, θὰ χρειαζόταν κάποιον ἄλλον στὴν κατώτερη δημιουργία; Μέχρι πότε δὲ θὰ ντρέπεστε; Συγχρόνως ὅμως αὐτὸ εἶναι καὶ πάρα πολὺ μεγάλη παρηγοριά, ἡ γνώση ὅτι δὲ θὰ εἶναι ἔτσι τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ πάντα θὰ μεταβληθοῦν καὶ ὅλα θ' ἀλλάξουν, ἐνῶ αὐτὸς παραμένει διαρκῶς ζωντανός, καὶ αἰώνια ζεῖ. «Καὶ τὰ χρόνια σου», λέγει, «δὲ θὰ τελειώσουν ποτέ».

«Σὲ ποιόν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους εἶπε ποτέ, κάθισε στὰ δεξιά μου, ὥσπου νὰ θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν σου;». Νὰ πάλι τοὺς ἐνθαρρύνει, ἀφοῦ πρόκειται οἱ ἐχθροὶ τους

ήττηθήσεσθαι, καὶ ἐχθροὶ αὐτῶν οἱ αὐτοὶ εἰσιν, οἱ καὶ τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο πάλιν βασιλείας, τοῦτο ὁμοτιμίας, τοῦτο τιμῆς, οὐκ ἀδυναμίας, τὸ τὸν Πατέρα ὀργίζεσθαι ὑπὲρ τῶν εἰς τὸν Υἱὸν γεγεννημένων· τοῦτο πολλῆς ἀγάπης δεῖγμα καὶ γνησιότητος τῆς ὡς ἀπὸ πατρὸς πρὸς υἱόν. Ὁ γὰρ ὀργιζόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ, πῶς ἀλότριος αὐτοῦ ἐστίν;

«Ἔως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου». Ὅπερ καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ φησὶν· «ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτούς, καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς. Τότε λαλήσει πρὸς αὐτούς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταράξει αὐτούς». Καὶ πάλιν αὐτός φησι· «τοὺς μὴ θελήσαντάς με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτούς, ἀγάγετε ὄδε ἐνώπιόν μου, καὶ κατασφάζετε αὐτούς». Ὅτι γὰρ αὐτοῦ ἐστὶ τὰ ρήματα, ἄκουσον τί φησι καὶ ἐτέρωθι· «ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, καὶ οὐκ ἠθέλησατε; Ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος». Καὶ πάλιν, «ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς»· καὶ πάλιν, «ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον, συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν». Ἄλλως δέ, ὁ μέλλων ἐκεῖ κρίνειν αὐτούς, πολλῷ μᾶλλον αὐτοὺς δίκην ἐνταῦθα τῆς εἰς αὐτὸν παροινίας ἀπήτησεν. Ὡστε τιμῆς μόνης ἐστὶ τῆς εἰς τὸν Υἱόν, τό, «ἔως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου».

«Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;». Τί θαυμαστόν, φησὶν, εἰ τῷ Υἱῷ λειτουργοῦσιν, ὅταν καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν λειτουργῶσιν; Ὅρα πῶς ἐπαίρει αὐτῶν τὰ φρονήματα καὶ πολλὴν δείκνυσι τοῦ Θεοῦ τὴν εἰς ἡμᾶς τιμὴν, εἴπερ ἀγγέλους τοὺς ὑπὲρ ἡμᾶς ταύτην ἔταξεν ἔχειν διακονίαν, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν. Ὡς ἂν εἴποι τις, εἰς τοῦτο κέχρηται αὐτοῖς, φησί, τοῦτο ἀγγέλων λειτουργία, τὸ διακονεῖν τῷ Θεῷ εἰς σωτηρίαν ἡμετέραν. Ὡστε ἀγγελικὸν ἔργον τοῦτό ἐστὶ, τὸ πάντα ποιεῖν εἰς σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν· μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὸ ἔργον

4. Ψαλμ. 2,4-5.

5. Λουκᾶ 19,27.

6. Λουκᾶ 13,34.

7. Ματθ. 21,43.

8. Ματθ. 21,44

νά ήττηθοῦν καὶ ἐχθροὶ τοὺς εἶναι οἱ ἴδιοι ποὺ εἶναι καὶ ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ πάλι εἶναι γνώρισμα βασιλικῆς ἐξουσίας, ἰσοτιμίας, τιμῆς, ὄχι ἀδυναμίας, τὸ νὰ ὀργίζεται ὁ Πατέρας γι' αὐτὰ ποὺ γίνονται στὸν Υἱό. Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα πολλῆς ἀγάπης καὶ γνησιότητος, σὰν ἀπὸ πατέρα πρὸς υἱό. Ἐκεῖνος δηλαδὴ ποὺ ὀργίζεται γι' αὐτόν, πῶς εἶναι ξένος ἀπ' αὐτόν;

«Ὡσπου νὰ θέσω τοὺς ἐχθρούς σου». Αὐτὸ λέγει καὶ στὸν δεῦτερο ψαλμό· «αὐτὸς ποὺ κατοικεῖ στοὺς οὐρανοὺς θὰ τοὺς περιπαίξει, καὶ ὁ Κύριος θὰ τοὺς κάνει καταγέλαστους. Τότε, θὰ τοὺς μιλήσει μὲ ὀργή καὶ θὰ τοὺς συγκλονίσει μὲ τὴν ἔκρηξη τοῦ θυμοῦ του»⁴. Καὶ πάλι αὐτὸς λέγει· «αὐτούς, ποὺ δὲ μὲ θέλησαν γιὰ βασιλιά τους, φέρτε τοὺς ἐδῶ καὶ σφάζτε τοὺς μπροστά μου»⁵. Τὸ ὅτι βέβαια εἶναι δικά του τὰ λόγια, ἄκουσε τί λέγει καὶ ἄλλοῦ· «πόσες φορὲς θέλησα νὰ μαζέψω τὰ παιδιὰ σου, καὶ δὲν τὸ θελήσατε! Γι' αὐτὸ θὰ ἐρημωθεῖ ὁ τόπος σας»⁶. Καὶ πάλι· «θ' ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ σᾶς ἡ βασιλεία καὶ θὰ δοθεῖ σ' ἔθνος ποὺ θὰ παράγει τοὺς καρποὺς τῆς βασιλείας»⁷. Καὶ πάλι· «ὅποιος θὰ πέσει πάνω σ' αὐτόν τὸ λίθο θὰ συντριβεῖ· καὶ σ' ὅποιον πάνω πέσει, θὰ τὸν κάνει κομμάτια»⁸. Ἄλλωστε αὐτὸς ποὺ πρόκειται νὰ τοὺς κρίνει ἐκεῖ, πολὺ περισσότερο θὰ τοὺς τιμωρήσει ἐδῶ γιὰ τὴν ἀπρέπειά τους πρὸς αὐτόν. Ἐπομένως τό, «ὥσπου νὰ θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν σου», εἶναι ἀπόδειξη τιμῆς μόνο πρὸς τὸν Υἱό.

«Δὲν εἶναι ὅλοι οἱ ἄγγελοι πνεύματα ποὺ ὑπηρετοῦν τὸ Θεὸ καὶ ἀποστέλλονται γιὰ νὰ βοηθήσουν ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ κληρονομήσουν σωτηρία;». Τί τὸ παράξενο, λέγει, ἂν ὑπηρετοῦν τὸν Υἱό, ὅταν βοηθοῦν καὶ γιὰ τὴ δική μας σωτηρία; Πρόσεχε πῶς ἐξυψώνει τὸ φρόνημά τους καὶ δείχνει τὴ μεγάλη τιμὴ ποὺ μᾶς κάνει ὁ Θεός, ἐφόσον ὄρισε τοὺς ἀγγέλους, ποὺ εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ μᾶς, νὰ ἔχουν αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία ποὺ εἶναι πρὸς ὄφελός μας. Ὅπως θα μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος· σ' αὐτὸ τοὺς χρησιμοποιεῖ, λέγει, αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπηρεσία τῶν ἀγγέλων, τὸ νὰ διακονοῦν τὸ Θεὸ γιὰ τὴ δική μας σωτηρία. Ὡστε αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τῶν ἀγγέλων, τὸ νὰ κάνουν τὰ πάντα γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀδελφῶν· ἢ καλύτερα τὸ ἔργο εἶναι τοῦ Χριστοῦ, γιὰτὶ αὐτὸς

ἐστίν· αὐτὸς μὲν γὰρ ὡς Δεσπότης σώζει, οὗτοι δὲ ὡς δοῦλοι. Καὶ ἡμεῖς εἰ καὶ δοῦλοι, ἀλλὰ σύνδουλοι ἀγγέλων. Τί κεχήνατε πρὸς τοὺς ἀγγέλους, φησί; Δοῦλοί εἰσι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλαχοῦ δι' ἡμᾶς πέμπονται, καὶ πρὸς σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν
5 λειτουργοῦσιν· ὥστε ὁμόδουλοι ἡμῶν εἰσιν. Ἐννοήσατε πῶς οὐ πολλὴν δίδωσι τοῖς κτίσμασι διαφορὰν· καίτοι πολὺ τὸ μέσον ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων· ἀλλ' ὅμως πλησίον ἡμῶν αὐτοὺς κατάρχει, μονονουχὶ λέγων· ἡμῖν κάμνουσι, δι' ἡμᾶς περιτρέχουσιν, ἡμῖν, ὡς ἂν εἴποι τις, ὑπηρετοῦσιν. Αὕτη ἐστὶν ἡ διακονία αὐ-
10 τῶν, τὸ δι' ἡμᾶς πανταχοῦ πέμπεσθαι.

3. Καὶ τούτων τῶν ὑποδειγμάτων μεστὴ μὲν ἡ Παλαιά, μεστὴ δὲ καὶ ἡ Καινὴ. Ὅταν γὰρ ἄγγελοι ποιμένας εὐαγγελίζωνται, ὅταν τὴν Μαριάμ, ὅταν τὸν Ἰωσήφ, ὅταν ἐπὶ τοῦ μνήματος καθέζωνται, ὅταν πέμπτωνται εἰπεῖν τοῖς μαθηταῖς, «ἄνδρες Γαλι-
15 λαῖοι, τί ἐστήκατε βλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν;», ὅταν Πέτρον ἀπολύωσι τοῦ δεσμωτηρίου, ὅταν Φιλίππῳ διαλέγωνται, πῶς ἡμῖν οὐχ ὑπουργοῦσιν; Ἐνόησον τοίνυν τὴν τιμὴν, ὅση τυγχάνει, ὅταν ὡς πρὸς φίλους πέμπῃ διακόνους τοὺς ἀγγέλους ὁ Θεός, ὅταν Κορνηλίῳ ἄγγελος φαίνεται, ὅταν πάντας τοὺς ἀποστόλους
20 ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου ἄγγελος ἐκβάλλῃ καὶ λέγῃ· «πορευθέντες στήτε καὶ λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ τὰ ρήματα τῆς ζωῆς ταύτης». Τί τὰ ἄλλα λέγω; καὶ αὐτῷ Παύλῳ ἄγγελος φαίνεται.

Ὅρᾳς αὐτοὺς διακονοῦντας ἡμῖν διὰ τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὰ μέγιστα διακονοῦντας; Διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Παῦλος· «πάντα ὑ-
25 μῶν, εἴτε ζωὴ, εἴτε θάνατος, εἴτε κόσμος, εἴτε ἐνεστῶτα, εἴτε μέλλοντα». Ἐπέμφθη μὲν οὖν καὶ ὁ Υἱός, ἀλλ' οὐχ ὡς διάκονος, οὐδὲ ὡς λειτουργός, ἀλλ' ὡς Υἱὸς καὶ μονογενής, καὶ τὰ αὐτὰ τῷ Πατρὶ βουλόμενος. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐπέμφθη· οὐ γὰρ ἐκ τόπου εἰς τόπον μετέβη, ἀλλὰ σάρκα ἀνέλαβεν· οὗτοι δὲ τόπους ἀμεί-
30 βουσι, καὶ τοὺς προτέρους ἀφέντες ἐν οἷς εἰσιν, οὕτως εἰς ἑτέ-
ρους ἔρχονται ἐν οἷς οὐκ ἦσαν. Καὶ τοῦτο δὲ πάλιν παραθαρρύνων αὐτοὺς λέγει· τί δεδοίκατε; ἄγγελοι διακονοῦσιν ἡμῖν.

Καὶ εἰπὼν περὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν, καὶ τὰ κατὰ τὴν δημιουργίαν, καὶ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν, καὶ τὸ ὁμό-

9. Πράξ. 1,11.

10. Πράξ. 5,20.

11. Α' Κορ. 3,22.

ὡς Κύριος σώζει, ἐνῶ αὐτοὶ εἶναι δοῦλοι. Καὶ ἐμεῖς εἴμαστε δοῦλοι καὶ σύνδουλοι τῶν ἀγγέλων. Γιατί, λέγει, βλέπετε μὲ ἀνοικτὸ τὸ στόμα πρὸς τοὺς ἀγγέλους; Δοῦλοι εἶναι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ πολλὰς φορές στέλνονται γιὰ μᾶς καὶ ὑπηρετοῦν γιὰ τὴ δικὴ μας σωτηρία. Ὡστε εἶναι ὁμόδουλοί μας. Σκεφθεῖτε πῶς δὲ δίνει μεγάλη διαφορὰ στὰ κτίσματα, ἂν καὶ εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόστασις ἀνάμεσα στοὺς ἀγγέλους καὶ στοὺς ἀνθρώπους. Ὅμως τοὺς κατεβάζει κοντὰ μας, σὰν νὰ λέγει· γιὰ μᾶς κουράζονται, γιὰ μᾶς τρέχουν, ἐμᾶς, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος, ὑπηρετοῦν. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπηρεσία τους, τὸ νὰ στέλνονται παντοῦ γιὰ μᾶς.

3. Καὶ μ' αὐτὰ τὰ παραδείγματα εἶναι γεμάτη καὶ ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη. Ὅταν δηλαδὴ φέρνουν χαρμόσυνο ἄγγελμα στοὺς ποιμένες, στὴ Μαρία, στὸν Ἰωσήφ, ὅταν κάθονται στὸ μνήμα, ὅταν στέλνονται νὰ ποῦν στοὺς μαθητές, «Γαλιλαῖοι, τί σταθήκατε καὶ κοιτάζετε στὸν οὐρανὸ;»⁹, ὅταν ἐλευθερώνουν τὸν Πέτρο ἀπὸ τὴ φυλακὴ, ὅταν μιλοῦν στὸ Φίλιππο, πῶς δὲ μᾶς ὑπηρετοῦν; Σκέψου λοιπὸν πόση εἶναι ἡ τιμὴ, ὅταν ὁ Θεὸς στέλνει διακόνους τοὺς ἀγγέλους σὰν πρὸς φίλους, ὅταν ἄγγελος παρουσιάζεται στὸν Κορνήλιο, ὅταν ἄγγελος βγάζει ὄλους τοὺς ἀποστόλους ἀπὸ τὴ φυλακὴ καὶ λέγει· «πηγαίνετε, σταθεῖτε στὸ ναὸ καὶ κηρύττετε στὸ λαὸ γιὰ τὴ νέα αὐτὴ ζωὴ»¹⁰. Καὶ γιὰ τί λέγω τὰ ἄλλα; Καὶ στὸν ἴδιο τὸν Παῦλο ἄγγελος παρουσιάζεται.

Βλέπεις ὅτι μᾶς ὑπηρετοῦν γιὰ τὸ Θεὸ, καὶ ὅτι μᾶς ὑπηρετοῦν στὰ πολὺ μεγάλα πράγματα; Γι' αὐτὸ λέγει ὁ Παῦλος· «ὅλα εἶναι δικά σας, εἴτε ἡ ζωὴ, εἴτε ὁ θάνατος, εἴτε ὁ κόσμος, εἴτε τὰ παρόντα, εἴτε τὰ μελλοντικά»¹¹. Στάλθηκε βέβαια καὶ ὁ Υἱὸς, ὅχι ὁμως ὡς διάκονος οὔτε ὡς ὑπηρετῆς, ἀλλ' ὡς Υἱὸς καὶ μονογενοῦς καὶ θέλοντας τὰ ἴδια μὲ τὸν Πατέρα. Ἡ καλύτερα δὲν στάλθηκε, γιὰ τὴν δὲν πῆγε ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ἀλλ' ἀνέλαβε σάρκα. Οἱ ἄγγελοι ὁμως ἀλλάζουν τόπους καὶ ἀφήνοντας τοὺς πρώτους στοὺς ὁποίους βρίσκονται, ἔτσι ἔρχονται σὲ ἄλλους στοὺς ὁποίους δὲν ἦταν. Καὶ ἐνθαρρύνοντας πάλι αὐτοὺς λέγει· γιὰ τί φοβᾶστε; οἱ ἄγγελοι μᾶς ὑπηρετοῦν.

Καὶ ἀφοῦ εἶπε γιὰ τὸν Υἱὸ καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ, τὴ δημιουργία καὶ τὴ βασιλεία, καὶ ἀφοῦ ἔδειξε τὴν

τιμον δείξας, καὶ ὅτι ὡς Δεσπότης κρατεῖ, οὐχὶ τῶν ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, λοιπὸν παρακαλεῖ αὐτούς, κατασκευάσας τὸν λόγον, ὥστε προσέχειν ἡμᾶς τοῖς ἀκουσθεῖσι, καὶ φησι· «διὸ χρῆ περισσοτέρως ἡμᾶς προσέχειν τοῖς ἀκουσθεῖσιν». Ἐνταῦθα βουλόμενος εἰπεῖν, ὅτι δεῖ περισσοτέρως τοῦ νόμου προσέχειν, ἐσιώπησεν αὐτό, δῆλον δὲ ὁμῶς τοῦτο ποιεῖ ἐν τῇ κατασκευῇ, οὐκ ἐν συμβουλῇ, οὐδὲ ἐν παρακλήσει· οὕτω γὰρ ἄμεινον ἦν. «Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος», φησὶν, «ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον 10 μισθαποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα, τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας; ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ Κυρίου, εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων ἐβεβαιώθη».

Διὰ τί «περισσοτέρως ἡμᾶς δεῖ προσέχειν τοῖς ἀκουσθεῖσιν»; οὐχὶ κάκεῖνα Θεοῦ καὶ ταῦτα; Ἡ τοίνυν περισσοτέρως τοῦ 15 νόμου φησὶν, ἢ ὅτι μεγάλως· οὐχὶ συγκρίνων, μὴ γένοιτο. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὸ τοῦ χρόνου τοῦ πολλοῦ μεγάλην εἶχον περὶ τῆς Παλαιᾶς ὑπόληψιν, ταῦτα δὲ ὡς νέα ἔτι καταπεφρόνητο, δείκνυσιν ἐκ περιουσίας, ὅτι τούτοις δεῖ μᾶλλον προσέχειν. Πῶς; Μονο-νουχὶ λέγων, ὅτι τοῦ Θεοῦ μὲν καὶ ταῦτα κάκεῖνα, ἀλλ' οὐχ 20 ὁμοίως. Καὶ τοῦτο ἡμῖν ὕστερον δείκνυσι· τέως δὲ ἐπιπολαιότερον αὐτὸ κατασκευάζει, ὕστερον δὲ φανερώτερον, λέγων· «εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη ἦν ἄμεμπτος»· καὶ πάλιν, «τὸ γὰρ παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ»· καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα. Ἀλλ' οὐπω τολμᾷ τοιοῦτον οὐδὲν εἰπεῖν ἐν προοιμίῳ, ἕως 25 ἂν προκαταλάβῃ καὶ κατάσχη ταῖς πλείοσι προκατασκευαῖς τὸν ἀκροατήν.

Διὰ τί τοίνυν «δεῖ περισσοτέρως ἡμᾶς προσέχειν», εἶπέ. «Μήποτε», φησί, «παραρρυῶμεν». Τουτέστι, μὴ ἀπολώμεθα, μὴ ἐκπέσωμεν. Καὶ δείκνυσιν ἐνταῦθα τὸ χαλεπὸν τῆς ἐκπτώσεως, 30 ὅτι δύσκολον τὸ παραρρυέν πάλιν ἐπανελθεῖν, καθότι ἐκ ραθυμίας τοῦτο συνέβη. Ἔλαβε δὲ τὴν λέξιν ἀπὸ τῶν Παροι-

ίσοτιμία του πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ὅτι ὡς Κύριος ἐξουσιάζει ὄχι μόνο τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τὶς οὐράνιες δυνάμεις, στὴ συνέχεια τοὺς προτρέπει, μιλώντας ἔτσι, ὥστε νὰ προσέχουμε σ' αὐτὰ πὸ ἀκούσαμε, καὶ λέγει· «γι' αὐτὸ πρέπει ἐμεῖς νὰ προσέχουμε περισσότερο σ' αὐτὰ πὸ ἀκούσαμε». Ἐδῶ ἤθελε νὰ πεῖ ὅτι πρέπει νὰ τὰ προσέχουμε περισσότερο ἀπὸ τὸ νόμο, ἀλλὰ τὸ παρασιώπησε· τὸ κάνει ὅμως φανερὸ μ' αὐτὸ πὸ λέγει, ὄχι μὲ συμβουλή οὔτε μὲ προτροπή, γιατί ἔτσι ἦταν καλύτερα. «Ἄν δηλαδή ὁ λόγος πὸ κηρύχθηκε μέσω ἀγγέλων», λέγει, «ἀποδείχθηκε ἀληθινὸς καὶ κάθε παράβαση καὶ παρακοή τιμωρήθηκε δίκαια, πῶς ἐμεῖς θὰ ξεφύγουμε τὴν τιμωρία, ἂν ἀμελήσουμε γιὰ μιὰ τόσο μεγάλη σωτηρία; Ἡ σωτηρία αὐτὴ ἄχισε νὰ κηρύσσεται ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ βεβαιώθηκε σὲ μᾶς ἀπὸ ἐκείους πὸ τὴν ἄκουσαν».

Γιατί πρέπει ἐμεῖς νὰ προσέχουμε περισσότερο σ' αὐτὰ πὸ ἀκούσαμε; Δὲν εἶναι καὶ ἐκεῖνα καὶ αὐτὰ τοῦ Θεοῦ; Ἡ λοιπὸν λέγει ὅτι πρέπει νὰ τὰ ἀκούμε περισσότερο ἀπὸ τὸ νόμο ἢ ὅτι σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ· δὲν κάνει σύγκριση, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπὸ τὸν πολὺ χρόνο εἶχαν μεγάλη ὑπόληψη γιὰ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἐνῶ αὐτὰ σὰν νέα ἀκόμη τὰ περιφρονοῦσαν, δείχνει μὲ κύρος ὅτι σ' αὐτὰ πρέπει νὰ προσέχουν περισσότερο. Πῶς; Σὰν νὰ λέγει ὅτι τοῦ Θεοῦ εἶναι βέβαια καὶ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα, ἀλλ' ὄχι μὲ ὅμοιο τρόπο. Καὶ αὐτὸ μᾶς τὸ δείχνει ὕστερα. Πρῶτα ὅμως τὸ δείχνει λιγότερο καθαρὰ καὶ στὴ συνέχεια πιὸ φανερά, λέγοντας· «γιατί, ἂν ἐκείνη ἢ πρώτη διαθήκη ἦταν ἄμεμπτη» καὶ πάλι, «γιατί ἐκεῖνο πὸ παλιώνει καὶ γερνάει πλησιάζει νὰ ἐξαφανισθεῖ»¹², καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια. Ἄλλὰ δὲν τολμᾷ ἀκόμη νὰ πεῖ κάτι τέτοιο στὴν ἀρχή, μέχρι πὸ νὰ προσελκύσει καὶ νὰ κερδίσει τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ ἀκροατῆ μὲ τὶς περισσότερες προετοιμασίες.

Γιατί λοιπὸν, πὲς μας, πρέπει νὰ προσέχουμε περισσότερο; «Μὴ τυχόν», λέγει, «καὶ ἀπομακρυνθοῦμε ἀπ' αὐτὰ». Δηλαδή, νὰ μὴν καταστραφοῦμε, νὰ μὴν πέσουμε. Καὶ δείχνει ἐδῶ πόσο φοβερὸ πρᾶγμα εἶναι ἡ πτώση, γιατί εἶναι δύσκολο ἐκεῖνο πὸ ἀπομακρύνθηκε νὰ ἐπιστρέψει πάλι, ἐπειδὴ αὐτὸ ἔγινε ἀπὸ ρα-

μιῶν. «Υἱε» γάρ, φησί, «μὴ παραρρυῆς»· καὶ τὸ εὐκολὸν τοῦ ὀλίσθου δεικνύς, καὶ τὸ χαλεπὸν τῆς ἀπωλείας· τουτέστιν, οὐκ ἀκίνδυνος ἡμῖν ἢ παρακοή. Καὶ δι' ὧν μὲν κατασκευάζει δείκνυσιν ὅτι μείζων ἢ κόλασις. Ἀφήσιν δὲ πάλιν αὐτὴν ἐν τῇ περιζητή-
5 σει καὶ οὐκ ἐν τῷ συμπεράσματι. Καὶ γὰρ τοῦτο ἐστὶν ἀνεπαχθῆ τὸν λόγον ποιεῖν, μὴ ἀφ' ἑαυτοῦ πανταχοῦ τὴν κρίσιν ἐπάγοντα ἀποφαίνεσθαι, ἀλλὰ κύριον ἀφιέναι τὸν ἀκροατὴν, ἵνα αὐτὸς ἐνέγκῃ τὴν ψῆφον· ὅπερ καὶ εὐγνωμονεστέρους ἐποίει γενέσθαι. Ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ ὁ προφήτης Νάθαν, καὶ ἐν τῷ
10 Ματθαίῳ ὁ Χριστὸς λέγων· «τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς τοῦ ἀμπελῶνος ἐκείνου;» καὶ αὐτοὺς ἀναγκάζων τὴν ψῆφον ἐξενεγκεῖν· τοῦτο γὰρ ἡ μεγίστη νίκη.

Εἶτα, εἰπὼν, «εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος», οὐκ ἐπήγαγε, 'πολλῶ μᾶλλον ὁ διὰ τοῦ Χριστοῦ', ἀλλὰ
15 τοῦτο μὲν εἶασεν, εἶπε δὲ τὸ ἔλαττον· «πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα, τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας;». Καὶ ὅρα πῶς ποιεῖται τὴν σύγκρισιν· «εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λόγος λαληθεὶς», φησὶν. Ἐκεῖ, «δι' ἀγγέλων», ἐνταῦθα δέ, «διὰ τοῦ Κυρίου»· κάκει μὲν λόγος, ἐνταῦθα δὲ σωτηρία. Εἶτα, ἵνα μὴ εἴπῃ τις, 'Τί δαί; ἃ σὺ λέγεις,
20 ὦ Παῦλε, ταῦτα τοῦ Χριστοῦ ἐστί;' προλαμβάνει καὶ ἀποδείκνυσιν τὸ ἀξιοπίστον ἔχοντα. Τῷ τε παρ' ἐκείνου γὰρ ἀκηκοένοι αὐτὰ τὸ ἀξιοπίστον δείκνυσιν, καὶ τῷ νῦν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτὰ λέγεσθαι, οὐχ ἀπλῶς φωνῆς φερομένης, καθάπερ ἐπὶ Μωϋσέως, ἀλλὰ σημείων γινομένων καὶ πραγμάτων μαρτυρούντων.

25 4. Τί δέ ἐστίν, «εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος»; Καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας οὕτω πῶς φησί· «διαταγεὶς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου»· καὶ πάλιν, «ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε»· καὶ πανταχοῦ δι' ἀγγέλων αὐτόν φησι δίδοσθαι. Τινὲς μὲν οὖν τὸν Μωϋσέα φασὶν αἰ-

13. Παροιμ. 3,21.

14. Ματθ. 21,40.

15. Γαλ. 3,19.

16. Πράξ. 7,53.

θυμία. Αὐτὴ τὴ λέξη τὴν πῆρε ἀπὸ τὶς Παροιμίες. Γιατὶ λέγει, «κυιέ μου, πρόσεχε μὴν ἀπομακρυνθεῖς ἀπὸ τὸ δρόμο μου»¹³. Δείχνει ἔτσι καὶ τὸ εὐκολο τοῦ ὀλισθήματος καὶ τὸ φοβερὸ τῆς καταστροφῆς· δηλαδή, δὲν εἶναι ἀκίνδυνη γιὰ μᾶς ἡ παρακοή. Καὶ μὲ ὅσα προσθέτει δείχνει ὅτι εἶναι μεγαλύτερη ἢ τιμωρία. Αὐτὴν ὁμως τὴν ἀφήνει πάλι στὴν ἀναζήτηση καὶ ὄχι στὸ συμπέρασμα. Γιατὶ πραγματικὰ αὐτὸ κάνει τὸ λόγο λιγότερο ἐνοχλητικό, νὰ μὴν προσθέτει μόνος του τὴν ἀπόφαση, ἀλλὰ ν' ἀφήνει τὴν ἐξουσία στὸν ἀκροατὴ, γιὰ νὰ βγάλει αὐτὸς τὴν ἀπόφαση. Τὸ ἴδιο κάνει καὶ ὁ προφήτης Νάθαν στὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ ὁ Χριστὸς στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ματθαίου λέγοντας, «τί θὰ κάνει στοὺς γεωργοὺς ἐκεῖνου τοῦ ἀμπελιοῦ;»¹⁴, ἀναγκάζοντας τοὺς ἴδιους τοὺς ἀκροατὲς νὰ βγάλουν τὴν ἀπόφαση. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἡ πιὸ μεγάλη νίκη.

Ἔπειτα, ἀφοῦ εἶπε, «ἂν λοιπὸν ὁ λόγος ποὺ κηρύχθηκε μέσω τῶν ἀγγέλων ἀποδείχθηκε ἀληθινός», δὲν πρόσθεσε, 'πολὺ περισσότερο εἶναι αὐτὸς ποὺ κηρύχθηκε ἀπὸ τὸ Χριστό'. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ ἄφησε καὶ εἶπε τὸ μικρότερο, «πῶς ἐμεῖς θὰ ξεφύγουμε τὴν τιμωρία, ἂν ἀμελήσουμε γιὰ μιὰ τὸσο μεγάλη σωτηρία;». Καὶ πρόσεχε πῶς κάνει τὴ σύγκριση. «Ἐὰν λοιπὸν», λέγει, «ὁ λόγος ποὺ κηρύχθηκε μέσω τῶν ἀγγέλων». Ἐκεῖ «μέσω τῶν ἀγγέλων», ἐδῶ ὁμως «μέσω τοῦ Κυρίου»· καὶ ἐκεῖ λόγος, ἐδῶ ὁμως σωτηρία. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴν πεῖ κανεὶς, 'Τί λοιπὸν, ὅσα λέγεις ἐσύ, Παῦλε, εἶναι τοῦ Χριστοῦ;' τὸν προλαβαίνει καὶ δείχνει ὅτι ἔχει τὸ ἀξιόπιστο. Γιατὶ καὶ τὸ ὅτι τὰ ἄκουσε ἐκεῖνος αὐτὰ δείχνει τὸ ἀξιόπιστο καὶ μὲ τὸ ὅτι αὐτὰ λέγονται τῶρα ἀπὸ τὸ Θεό, ὄχι ἀπλῶς μὲ φωνὴ ποὺ κατέβαινε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ὅπως συνέβηκε στὴν περίπτωση τοῦ Μωυσῆ, ἀλλὰ μὲ σημεῖα ποὺ γίνονταν καὶ πράγματα ποὺ παρεῖχαν τὴν ἐπιβεβαίωση.

4. Τί σημαίνει ὁμως, «ἂν λοιπὸν ὁ λόγος ποὺ κηρύχθηκε μέσω τῶν ἀγγέλων ἀποδείχθηκε ἀληθινός»; Καὶ στὴν πρὸς Γαλάτας λέγει περίπου τὸ ἴδιο· «ὁ νόμος δόθηκε μέσω ἀγγέλων μὲ τὸ χέρι ἐνὸς μεσίτη»¹⁵. Καὶ πάλι, «πήρατε τὸ νόμο μέσω ἀγγέλων καὶ δὲν τὸν τηρήσατε»¹⁶. Καὶ παντοῦ λέγει ὅτι ὁ νόμος ἔχει δοθεῖ

νίττεσθαι· ἀλλ' οὐκ ἔχει λόγον· ἀγγέλους γὰρ ἐνταῦθα πολλοὺς φησι. Καὶ ἀγγέλους δὲ ἐνταῦθα τούτους φησὶ τοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ. Τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; Ἦτοι τὴν δεκάλογόν φησι μόνον· ἐκεῖ γὰρ Μωϋσῆς ἐλάλει, καὶ ὁ Θεὸς ἀπεκρίνετο· ἢ ὅτι παρῆσαν ἄγγελοι, 5 τοῦ Θεοῦ διαταπτομένου· ἢ ὅτι περὶ τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ λεγομένων καὶ πραττομένων ἀπάντων, ὡς ἀγγέλων κοινωνησάντων ἐν τούτοις ταῦτά φησι. Πῶς δὲ ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι «ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη», ἐνταῦθα δὲ δι' ἀγγέλων; φησὶ γάρ, «καὶ κατέβη ὁ Θεὸς ἐν γνόφῳ».

10 «Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος». Τί ἐστὶ, «βέβαιος»; Ἀληθής, ὡς ἂν τις εἴποι, καὶ πιστός· διότι ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ πάντα ἐξέβη τὰ λεχθέντα· ἢ τοίνυν τοῦτο φησιν, ἢ ὅτι ἐκράτησε, καὶ αἱ ἀπειλαὶ εἰς ἔργον ἤρχοντο· ἢ λόγον φησὶ τὰ προστάγματα. Πολλὰ γὰρ χωρὶς νόμου προσέταξαν ἄγ- 15 γελοι παρὰ Θεοῦ πεμπόμενοι· οἷον ἐπὶ τοῦ κλαυθμῶνος, ἐπὶ τῶν Κριτῶν, ἐπὶ τοῦ Σαμψών. Διὰ γὰρ τοῦτο οὐκ εἶπε, 'νόμος', ἀλλά, «Λόγος». Καὶ τάχα μοι δοκεῖ τοῦτο λέγειν δηλῶν διὰ τούτου μᾶλλον τὰ διὰ τῶν ἀγγέλων οἰκονομηθέντα. Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι παρῆσαν οἱ ἄγγελοι τότε οἱ τὸ ἔθνος ἐμπεπιστευμένοι, καὶ 20 αὐτοὶ τὰς σάλπιγγας ἐποίουν καὶ τὰ ἕτερα, τὸ πῦρ, τὸν γνόφον.

«Καὶ πᾶσα παράβασις», φησὶ, «καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν». Οὐχ ἡ μὲν, ἡ δὲ οὐ, ἀλλὰ πᾶσα. Οὐδὲν ἀνεκδίκητον ἔμεινε, φησὶν, ἀλλ' «ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν»· ἀντὶ τοῦ, κόλασιν. Καὶ τί δήποτε οὕτως εἶπεν; Οὕτως 25 ἔθος τῷ Παύλῳ, μὴ πολὺν τῶν λέξεων ποιεῖσθαι λόγον, ἀλλ' ἀδιαφόρως καὶ ἐπὶ εὐφήμων τιθέναι κακέμφοτα· οἷον καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, «αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ τὴν ἀντιμισθίαν τέθεικεν ἀντὶ κολάσεως, καὶ ἐνταῦθα τὴν κόλασιν μισθὸν καλεῖ. «Εἰ δίκαιον», 30 φησὶ, «παρὰ τῷ Θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν,

17. Ἐξ. 19,20.

18. Κριτ. 2,1.

19. Β' Κορ. 10,5.

20. Β' Θεσ. 1,6.

μέσω ἀγγέλων. Μερικοί λοιπὸν ἰσχυρίζονται ὅτι ἐννοεῖ τὸ Μωυ-
σῆ. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εὐσταθεῖ, γιατί ἐδῶ μιλάει γιὰ πολλοὺς ἀγγέ-
λους. Καὶ ἀγγέλους ἐννοεῖ ἐδῶ ἐκείνους ποὺ βρίσκονται στὸν
οὐρανό. Τί λοιπὸν μπορούμε νὰ ποῦμε; Ἡ τὸ δεκάλογο ἐννοεῖ
μόνο (γιατί ἐκεῖ ὁ Μωυσῆς μιλοῦσε καὶ ὁ Θεὸς ἀπαντοῦσε), ἢ
ὅτι ἦταν παρόντες ἄγγελοι ποὺ τοὺς πρόσταζε ὁ Θεός, ἢ ὅτι μι-
λάει ἔτσι γιὰ ὅλα ὅσα λέγονται καὶ γίνονται στὴν Παλαιὰ Διαθή-
κη, ἐπειδὴ συμμετεῖχαν σὲ ὅλα ἄγγελοι. Πῶς ὅμως ἄλλοῦ λέγει
ὅτι «ὁ νόμος δόθηκε μέσω τοῦ Μωυσῆ»¹⁷ καὶ ἐδῶ ὅτι δόθηκε
μέσω τῶν ἀγγέλων; Γιατί λέγει «καὶ κατέβηκε ὁ Θεὸς μέσα σὲ
γνόφο»¹⁷.

«Ἄν λοιπὸν ὁ λόγος ποὺ κηρύχθηκε μέσω τῶν ἀγγέλων
ἀποδείχθηκε βέβαιος». Τί σημαίνει «βέβαιος»; Ἀληθινός, ὅπως
θα μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς, καὶ πιστός, γιατί στὸν κατάλληλο
καιρὸ πραγματοποιήθηκαν ὅλα ὅσα λέχθηκαν. Ἡ λοιπὸν αὐτὸ
ἐννοεῖ, ἢ ὅτι ἐπικράτησε καὶ οἱ ἀπειλὲς πραγματοποιοῦνταν· ἢ
«λόγο» ἐννοεῖ τὰ προστάγματα. Γιατί οἱ ἄγγελοι, ἀποστελλόμε-
νοι ἀπὸ τὸ Θεό, πρόσταζαν πολλὰ ἔξω ἀπὸ τὸ νόμο· ὅπως στὴν
περίπτωση τοῦ «κλαυθμῶνα»¹⁸, τῶν Κριτῶν καὶ τοῦ Σαμψών. Γι'
αὐτὸ λοιπὸν δὲν εἶπε 'νόμος', ἀλλὰ «λόγος». Καὶ νομίζω πῶς
ἴσως τὸ λέγει αὐτὸ γιὰ νὰ δηλώσει μ' αὐτὸ μᾶλλον τὰ ὅσα οἰκο-
νομήθηκαν μέσω ἀγγέλων. Τί λοιπὸν θὰ ποῦμε; Ὅτι παραβρί-
σκονταν τότε οἱ ἄγγελοι ποὺ εἶχαν ἀναλάβει τὸ ἔθνος, καὶ αὐτοὶ
ἔκαναν τὶς σάλπιγγες καὶ τὰ ἄλλα, τὴ φωτιά, τὸ γνόφο.

«Καὶ κάθε παράβαση», λέγει, «καὶ παρακοὴ τιμωρήθηκε
δίκαια». Ὅχι ἢ μία καὶ ἢ ἄλλη ὄχι, ἀλλὰ κάθε. Τίποτε δὲν ἔμεινε
χωρὶς ἀνταπόδοση, λέγει, ἀλλὰ «ἔλαβε δίκαιη ἀνταπόδοση»,
ἀντὶ νὰ πεῖ 'τιμωρία'. Καὶ γιατί εἶπε ἔτσι; Ἐτσι συνηθίζει ὁ Παῦ-
λος, νὰ μὴν κάνει μεγάλη διάκριση στὶς λέξεις, ἀλλ' ἀδιάφορα
καὶ σὲ εὐφημα πράγματα νὰ χρησιμοποιεῖ κακόηχα· ὅπως καὶ
ἄλλοῦ λέγει, «αἰχμαλωτίζουμε κάθε σκέψη καὶ τὴν κάνουμε νὰ
ὑπακούει στὸ Χριστό»¹⁹. Καὶ πάλι ἄλλοῦ ἀνέφερε τὴν ἀνταμοιβὴ
ἀντὶ γιὰ τὴν κόλαση, καὶ ἐδῶ καλεῖ μισθὸ τὴν τιμωρία. «Εἶναι δί-
καιο στὸ Θεό», λέγει, «ν' ἀνταποδώσει θλίψη σ' ἐκείνους ποὺ
σᾶς στενοχωροῦν καὶ σ' ἐσᾶς ποὺ θλίβεστε ἀνακούφιση»²⁰.

καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν». Τουτέστιν, οὐ παρεφθάρη τὸ δίκαιον, ἀλλ' ἐπεξῆλθεν ὁ Θεός, καὶ τὴν δίκην περιέτρεψεν ἐπὶ τοὺς ἡμαρτηκότας· καίτοι τῶν ἁμαρτημάτων οὐ πάντων εἰς φανερόν γινομένων, εἰ μὴ παραβαθεῖ τὰ διατεταγμένα.

5 «Πῶς οὖν ἡμεῖς», φησὶν, «ἐκφευξόμεθα, τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας;». Διὰ τούτου ἐδήλωσεν, ὅτι οὐ πολλή τις ἦν ἐκείνη ἡ σωτηρία. Καλῶς δὲ καὶ τό, «τηλικαύτης», προσέθηκεν. Οὐ γὰρ ἐκ πολέμων, φησὶν, ἡμᾶς διασώσει νῦν, οὐδὲ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ ἀγαθὰ παρέξει, ἀλλὰ θανάτου κατάλυσις ἔσται, ἀλλὰ
10 διαβόλου ἀπώλεια, ἀλλ' οὐρανῶν βασιλεία, ἀλλὰ ζωὴ αἰώνιος. Ταῦτα γὰρ πάντα ἐν συντόμῳ ἐνέφηεν εἰπών, «τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας. Εἶτα καὶ τὸ ἀξιόπιστον ἐπάγει· «ἦτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ Κυρίου»· τουτέστι, παρ' αὐτῆς τῆς πηγῆς ἔσχε τὴν ἀρχήν· οὐκ ἄνθρωπος αὐτὴν διεπόρθμευσεν εἰς
15 τὴν γῆν, οὐ κτιστὴ δύναμις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Μονογενής.

«ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ἡμᾶς ἐβεβαιώθη». Τί ἐστίν, «ἐβεβαιώθη»; Ἐπιστεύθη ἢ ἐξέβη· τὸν γὰρ ἀρραβῶνα, φησὶν, ἔχομεν· τουτέστιν, οὐκ ἐσβέσθη, οὐκ ἔληξεν, ἀλλὰ κρατεῖ καὶ περιγίνεται. Τὸ δὲ αἷτιον, ἡ θεία δύναμις ἐνεργεῖ. Τί ἐστίν, «ὑπὸ
20 τῶν ἀκουσάντων»; Τουτέστιν, οἱ παρὰ τοῦ Κυρίου ἀκούσαντες αὐτοὶ ἡμᾶς ἐβεβαίωσαν. Μέγα τοῦτο καὶ ἀξιόπιστον. Ὅπερ καὶ Λουκᾶς φησὶν ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου· «καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου». Πῶς οὖν ἐβεβαιώθη; τί οὖν, εἰ οἱ ἀκούσαντες ἔπλασαν, φησί; Τοῦτο
25 τοίνυν ἀναιρῶν, καὶ δεικνὸς οὐκ ἀνθρωπίνην τὴν χάριν, ἐπήγαγε, «συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ». Οὐκ ἂν γάρ, εἰ ἔπλασαν, ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἐμαρτύρησε. Μαρτυροῦσι μὲν κάκεῖνοι, μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ Θεός.

Πῶς μαρτυρεῖ; Οὐ λόγῳ, οὐδὲ φωνῇ· ἦν μὲν γὰρ καὶ τοῦτο
30 πιστόν· ἀλλὰ πῶς; «Σημείοις καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεσι». Καλῶς τό, «ποικίλαις δυνάμεσι», τέθεικε, τὴν ἀφθονίαν

Δηλαδή, δὲ χάθηκε ἡ δικαιοσύνη, ἀλλὰ τὴν ἐφάρμοσε ὁ Θεὸς καὶ ἔστρεψε τὴν τιμωρία σ' αὐτοὺς ποὺ ἁμάρτησαν. Ὅμως τὰ ἁμαρτήματα δὲ γίνονται ὅλα στὰ φανερά, ἐκτὸς ἂν παραβιασθοῦν οἱ ἐντολές.

«Πῶς λοιπὸν ἐμεῖς», λέγει, «θὰ ξεφύγουμε τὴν τιμωρία, ἂν ἀμελήσουμε γιὰ μιὰ τόσο μεγάλη σωτηρία;». Μ' αὐτὸ δήλωσε ὅτι δὲν ἦταν μεγάλη ἐκείνη ἡ σωτηρία. Καὶ σωστὰ πρόσθεσε καὶ τὸ «τόσο μεγάλη». Γιατί, λέγει, δὲ θὰ μᾶς σώσει τώρα ἀπὸ πολέμους, οὔτε θὰ μᾶς δώσει τὴ γῆ καὶ τὰ ἀγαθὰ της, ἀλλὰ θὰ καταργηθεῖ ὁ θάνατος, θ' ἀφανισθεῖ ὁ διάβολος, θὰ μᾶς δοθεῖ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἡ αἰώνια ζωὴ. Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ τὰ δήλωσε μὲ συντομία λέγοντας, «ἂν ἀμελήσουμε γιὰ μιὰ τόσο μεγάλη σωτηρία». Στὴ συνέχεια προσθέτει καὶ τὸ ἀξιόπιστο· «ἡ σωτηρία αὐτὴ ἄρχισε νὰ κηρύττεται ἀπὸ τὸν Κύριο». Δηλαδή, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πηγὴ ἔχει τὴν ἀρχὴ της· δὲν τὴ διαβίβασε στὴ γῆ ἄνθρωπος, οὔτε κτιστὴ δύναμη, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Μονογενής.

«Καὶ βεβαιώθηκε σὲ μᾶς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὴν ἄκουσαν». Τί σημαίνει, «Βεβαιώθηκε»; Πιστεύθηκε ἢ πραγματοποιήθηκε. Γιατί, λέγει, ἔχουμε τὸν ἀρραβῶνα· δηλαδή, δὲν ἔσβησε, δὲν ἔληξε, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ ἰσχύει καὶ νὰ ἐπικρατεῖ. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι ἡ ἐνέργεια τῆς θείας δύναμης. Τί σημαίνει, «ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὴν ἄκουσαν»; Δηλαδή, ἐκεῖνοι ποὺ τὴν ἄκουσαν ἀπὸ τὸν Κύριο, αὐτοὶ μᾶς τὴ βεβαίωσαν. Αὐτὸ εἶναι μεγάλο καὶ ἀξιόπιστο. Τὸ ἴδιο λέγει καὶ ὁ Λουκᾶς στὴν ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου· «ὅπως μᾶς παρέδωσαν ἐκεῖνοι ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἦταν αὐτόπτες μάρτυρες καὶ ὑπηρέτες τοῦ κηρύγματος»²¹. Πῶς λοιπὸν βεβαιώθηκε; Καὶ τί γίνεται, λέγει, ἂν τὰ ἐπλασαν ἐκεῖνοι ποὺ τὰ ἄκουσαν; Ἀναιρώντας λοιπὸν αὐτὸ καὶ δείχνοντας πῶς ἡ χάρη δὲν εἶναι ἀνθρώπινη, πρόσθεσε· «καὶ ὁ Θεὸς ἔδινε τὴ μαρτυρία του». Ἐὰν δηλαδή τὰ ἐπλασαν ἐκεῖνοι, δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ δώσει μαρτυρία σ' αὐτοὺς ὁ Θεός. Μαρτυροῦν δηλαδή ἐκεῖνοι, μαρτυρεῖ ὅμως καὶ ὁ Θεός.

Πῶς μαρτυρεῖ ὁ Θεός; Ὅχι μὲ λόγο οὔτε μὲ φωνὴ (γιατὶ ἦταν καὶ αὐτὸ ἀξιόπιστο), ἀλλὰ πῶς; «Μὲ σημεῖα καὶ τέρατα καὶ μὲ διάφορα θαύματα». Σωστὰ ἀνάφερε τὸ «καὶ μὲ διάφορα θαύ-

τῶν χαρισμάτων δηλῶν· ὅπερ οὐ γεγένηται ἐπὶ τῶν προτέρων, οὐδὲ τοσαῦτα σημεῖα, καὶ οὕτω διάφορα. Τουτέστιν, οὐχ ἀπλῶς ἐπιστεύσαμεν ἐκείνοις, ἀλλὰ διὰ σημείων καὶ τεράτων. Ὡστε οὐκ ἐκείνοις πιστεύομεν, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Θεῷ. «Καὶ Πνεύματος 5 ἁγίου μερισμοῖς, κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν». Τί οὖν, ὅτι καὶ γόητες σημεῖα ποιοῦσι, καὶ Ἰουδαῖοι ἐν Βεελζεβούλ ἔλεγον αὐτὸν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια; Ἀλλ' οὐ τοιαῦτα ποιοῦσι σημεῖα· διὰ τοῦτο εἶπε, «ποικίλαις δυνάμεσιν». Ἐκεῖνα γὰρ οὐ δύνამις, ἀλλ' ἀσθένεια καὶ φαντασία καὶ διάκενα πράγματα. Διὰ τοῦτο εἶπε, «Πνεύ- 10 ματος ἁγίου μερισμοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν».

5. Ἐνταῦθα καὶ τι ἄλλο αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ· εἰκὸς γὰρ μὴ εἶναι πολλοὺς ἐκεῖ χαρίσματα ἔχοντας, ἐκλελοιπέναι δὲ ταῦτα, ἅτε νωθροτέρων αὐτῶν γενομένων. Ἵνα οὖν αὐτοὺς καὶ ἐν τούτῳ παραμυθήσῃται καὶ μὴ ἀφῆ καταπεσεῖν, τὸ πᾶν ἀνέθηκε 15 τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ· αὐτὸς οἶδε τίνι τί συμφέρει, φησί, καὶ οὕτω καταμερίζει τὴν χάριν· ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ποιεῖ λέγων· «ὁ Θεὸς ἔθετο ἓνα ἕκαστον ἡμῶν, καθὼς ἠθέλησε»· καὶ πάλιν, «ἐκάστῳ δὲ ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος δίδοται πρὸς τὸ συμφέρον, κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν». Δείκνυσιν ὅτι τὸ χάρισμα 20 κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς ἐστὶν θέλησιν. Πολλάκις δὲ καὶ δι' ἀκάθαρτον βίον καὶ νωθῆ οὐκ ἔλαβον πολλοὶ χάρισμα· ἐνίοτε δὲ καὶ καλὸν βίον ἔχοντες καὶ καθαρὸν οὐκ ἔλαβον· τί δήποτε; Ὡστε μὴ ἐκτραχηλισθῆναι, ὥστε μὴ φυσωθῆναι, ὥστε μὴ ραθυμοτέρους γενέσθαι, ὥστε μὴ πλέον ἐπαρθῆναι. Εἰ γὰρ καὶ χωρὶς χα- 25 ρίσματος αὐτῆ τοῦ καθαρῶ βίου ἡ συνείδησις ἰκανὴ ἐπᾶραι, πολλῷ μᾶλλον, ὅταν καὶ ἡ χάρις προσῆ. Ὡστε τοῖς ταπεινοῖς καὶ τοῖς ἀφελέσι μᾶλλον ἐδίδοτο· καὶ μάλιστα τοῖς ἀφελέσιν· «ἐν ἀφελότητι» γάρ, φησί, «καὶ ἐν ἀγαλλιάσει καρδίας». Καὶ γὰρ καὶ ταύτη προέτρεψεν αὐτοὺς μᾶλλον· καὶ εἰ ραθυμότεροι ἦσαν, κα- 30 τένυξεν.

22. Α' Κορ. 12,18,7.

23. Πράξ. 2,46.

ματα», για να δηλώσει την αφθονία τῶν χαρισμάτων, πράγμα πού δὲν ἔγινε στοὺς προηγούμενους, οὔτε ἔγιναν τόσα θαύματα καὶ τόσο διαφορετικά. Δηλαδή, δὲν πιστέψαμε ἀπλῶς σ' ἐκείνους, ἀλλὰ μὲ σημεῖα καὶ τέρατα. Ἐπομένως δὲν πιστεύουμε σ' ἐκείνους, ἀλλὰ στὸν ἴδιο τὸ Θεό. «Καὶ μὲ τὸ διαμοιρασμὸ τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σύμφωνα μὲ τὸ θέλημά του». Τί λοιπὸν σημαίνει αὐτό, τῆ στιγμῆ πού καὶ οἱ γόητες κάνουν θαύματα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν ὅτι μὲ τῆ δύναμη τοῦ Βεελζεβούλ ὁ Χριστὸς βγάζει τὰ δαιμόνια; Ἀλλὰ δὲν κάνουν τέτοια θαύματα· γι' αὐτὸ εἶπε, «μὲ ποικίλες δυνάμεις». Γιατὶ ἐκεῖνα δὲν ἦταν δύναμη, ἀλλ' ἀδυναμία καὶ φαντασία καὶ μάταια πράγματα. Γι' αὐτὸ εἶπε, «μὲ τὸ διαμοιρασμὸ τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σύμφωνα μὲ τὸ θέλημά του».

5. Ἐδῶ νομίζω πὼς ὑπονοεῖ καὶ κάτι ἄλλο. Φυσικὸ δηλαδή ἦταν νὰ μὴν ὑπῆρχαν ἐκεῖ πολλοὶ μὲ χαρίσματα καὶ νὰ εἶχαν ἐκλείψει αὐτά, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἔγιναν νωθρότεροι. Γιὰ νὰ τοὺς παρηγορήσει καὶ σ' αὐτὸ καὶ γιὰ νὰ μὴν τοὺς ἀφήσει νὰ πέσουν, ἀνέθεσε τὰ πάντα στὴ θέληση τοῦ Θεοῦ. Αὐτός, λέγει, ξέρει τί συμφέρει στὸν καθένα καὶ ἔτσι καταμερίζει τὴ χάρη, πράγμα πού κάνει καὶ στὴν πρὸς Κορινθίους λέγοντας· «ὁ Θεὸς τοποθέτησε τὸν καθένα μας, ὅπως θέλησε», καί, «στὸν καθένα ὁμως δίνεται ἡ φανέρωση τοῦ ἁγίου Πνεύματος γιὰ κάποιο καλό, σύμφωνα μὲ τὴ θέληση τοῦ Θεοῦ»²². Δείχνει ὅτι τὸ χάρισμα δίνεται σύμφωνα μὲ τὴ θέληση τοῦ Πατέρα. Πολλὲς φορές ὁμως πολλοὶ δὲν ἔλαβαν χάρισμα ἀπὸ ἀκάθαρτο καὶ νωθρὸ βίον, καὶ μερικὲς φορές, ἂν καὶ εἶχαν καλὸ καὶ καθαρὸ βίον, δὲν ἔλαβαν· γιὰ ποιὸ λόγο; Γιὰ νὰ μὴν ἐκτραποῦν, νὰ μὴν ὑπερηφανευθοῦν, νὰ μὴ γίνουν ραθυμότεροι, νὰ μὴ ἀλαζονευθοῦν περισσότερο. Γιατὶ, ἂν καὶ χωρὶς χάρισμα ἢ ἴδια ἢ συνείδηση τοῦ καθαρὸ βίου μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σὲ ἔπαρση, πολὺ περισσότερο ὅταν ὑπάρχει καὶ ἡ χάρη. Ὡστε τὰ χαρίσματα δίνονταν περισσότερο στοὺς ταπεινοὺς καὶ στοὺς ἀπλοϊκοὺς, καὶ πρὸ πολὺ στοὺς ἀπλοϊκοὺς· γιὰτὶ λέγει, «μὲ ἀπλότητα καὶ ἀγαλλίαση καρδιᾶς»²³. Πραγματικὰ καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τοὺς προέτρεψε περισσότερο· καὶ ἂν ἦταν ραθυμότεροι, τοὺς παρακίνησε.

Ὁ γὰρ ταπεινὸς καὶ μὴ μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ φανταζόμενος, σπουδαιότερος γίνεται, ὅταν λάβῃ χάρισμα, ἅτε παρ' ἀξίαν εἰληφώς, καὶ οὐκ ἄξιον ἑαυτὸν εἶναι κρίνων· ὁ δὲ τι κατωρθωκέναι νομίζων, ὀφειλὴν εἶναι τὸ πρᾶγμα ἠγούμενος καὶ πεφυσίωται.
 5 Ὡστε ὁ Θεὸς συμφερόντως τὸ πρᾶγμα οἰκονομεῖ τοῦτο. Ὅπερ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συμβαῖνον ἴδοι τις ἂν· ὁ μὲν γὰρ ἔχει λόγον διδασκαλικόν, ὁ δὲ οὐδὲ διαῖραι τὸ στόμα δύναται. Μηδεὶς τοίνυν λυπέσθω διὰ τοῦτο· «ἐκάστῳ γὰρ ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος δίδοται πρὸς τὸ συμφέρον». Εἰ γὰρ ἄνθρωπος οἰκοδεσπότης
 10 οἶδε τίνι ἐγχειρίσει, πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεὸς ὁ ἐπιστάμενος τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, ὁ τὰ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως αὐτῶν. Ἐν ἔστι μόνον τὸ λύπης ἄξιον, τὸ ἀμαρτάνειν, ἄλλο δὲ οὐδέν.

Μὴ εἶπης, 'διὰ τί οὐκ ἔχω χρήματα; ἢ, εἰ εἶχον, παρέσχον ἂν τοῖς πένησιν'. Οὐκ οἶδας, εἰ εἶχες, εἰς μὴ μᾶλλον καὶ πλεονέ-
 15 κτης ἦς· νῦν μὲν γὰρ ταῦτα λέγεις, ἐν δὲ τῇ πείρᾳ γενόμενος, ἕτερος ἂν ἦς. Ἐπεὶ καὶ ὅταν ὦμεν κεκοροσμένοι, νομίζομεν ὅτι δύναμεθα νηστεύειν, ὅταν δὲ μικρὸν διαλείπωμεν, ἕτερος ἡμᾶς ἐπεισέρχεται λογισμός. Πάλιν, ὅταν ὦμεν ἐκτὸς τῆς μέθης, νομίζομεν δύνασθαι περιγενέσθαι τοῦ πάθους, ὅταν δὲ ἀλῶμεν ὑπ'
 20 αὐτῆς, οὐκέτι. Μὴ εἶπης, 'εἰς τί οὐκ ἔσχον χάρισμα διδασκαλικόν;' ἢ, 'εἰ εἶχον, μηρίους ἂν ὠκοδόμησα'. Οὐκ οἶδας, εἰ εἶχες, μὴ εἰς κρίμα σοι ἐγένετο, μὴ βασκανία, μὴ ὄκνος παρεσκεύαζε τὸ τάλαντον κρύπτειν. Νῦν μὲν οὖν ἀπάντων τούτων ἀπήλλαξαι, καὶ τὸ σιτομέτριον ἐὰν μὴ δῶς, οὐκ ἐγκαλῆ· τότε δὲ μυρίους ἂν
 25 ὑπεύθυνος ἦς. Ἄλλως δέ, οὐδὲ νῦν ἐκτὸς εἶ τοῦ χαρίσματος. Δειξον ἐν τῷ μικρῷ, οἷος ἦς, εἰ ἐκεῖνο εἶχες· «εἰ γὰρ ἐν τῷ μικρῷ οὐ γίνεσθε», φησί, «πιστοί, πῶς τὸ μέγα ὑμῖν τις δώσει;»· δεῖξον ὡς ἡ χήρα· δύο γὰρ ὀβολοὺς εἶχεν ἐκείνη, καὶ ὄλα κατέβαλεν, ὄσα ἐκέκτητο.

Γιατί αὐτὸς ποὺ εἶναι ταπεινὸς καὶ δὲν ἔχει μεγάλη ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του γίνεται πιὸ ἐπιμελής, ὅταν λάβει ἓνα χάρισμα, ἐπειδὴ τὸ ἔλαβε χωρὶς ν' ἀξίζει καὶ ἐπειδὴ θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸ του ἀνάξιο γι' αὐτό. Αὐτὸς ὅμως ποὺ νομίζει ὅτι ἔχει κατορθώσει κάτι, θεωρεῖ ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ὀφειλὴ πρὸς αὐτὸν καὶ φουσκώνει ἀπὸ ἀλαζονεία. Ὡστε ὁ Θεὸς οἰκονομεῖ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ὅπως συμφέρει. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ δεῖ κανεὶς νὰ συμβαίνει καὶ στὴν ἐκκλησία· γιὰτὶ ἄλλος μπορεῖ νὰ κηρύττει καὶ ἄλλος οὔτε τὸ στόμα του μπορεῖ ν' ἀνοίξει. Κανεὶς λοιπὸν ἄς μὴ λυπᾶται γι' αὐτό, γιὰτὶ «στὸν καθένα δίνεται ἡ φανέρωση τοῦ ἁγίου Πνεύματος γιὰ κάποιον καλὸ». Ἐὰν δηλαδὴ ἓνας οἰκοδεσπότης γνωρίζει τί νὰ ἐμπιστευθεῖ στὸν καθένα, πολὺ περισσότερο ὁ Θεὸς ποὺ γνωρίζει καλᾶ τὸ νοῦ τῶν ἀνθρώπων καὶ ξέρεи τὰ πάντα πρὶν γεννηθοῦν αὐτοί. Ἐνα εἶναι μόνο τὸ ἄξιο λύπης, ἡ ἁμαρτία, καὶ κανένα ἄλλο.

Μὴ πεῖς, 'γιατί δὲν ἔχω χρήματα;' ἢ, 'ἂν εἶχα θὰ ἔδινά στοὺς φτωχοὺς'. Δὲν ξέρεις, ἂν εἶχες, ἂν δὲν ἦσουν καὶ περισσότερο πλεονέκτης· τώρα βέβαια τὰ λές αὐτά, ἀλλὰ ὅταν τὰ ἀποκτήσεις, θὰ γίνεις ἄλλος ἄνθρωπος. Γιατί καὶ ὅταν εἴμαστε χορτασμένοι νομίζουμε πὼς μπορούμε νὰ νηστεύουμε· ὅταν ὅμως ἀφήσουμε νὰ περάσει ἓνα μικρὸ χρονικὸ διάστημα μᾶς ἔρχεται ἄλλη σκέψη. Πάλι, ὅταν δὲν εἴμαστε μεθυσμένοι νομίζουμε πὼς μπορούμε νὰ νικήσουμε τὸ πάθος τῆς μέθης· ὅταν ὅμως μᾶς κυριέψει, δὲν ἔχουμε πιά τὴν ἴδια γνώμη. Μὴ πεῖς, 'γιατί δὲν ἔχω τὸ χάρισμα τῆς διδασκαλίας;' ἢ, 'ἂν τὸ εἶχα θὰ οἰκοδομοῦσα πάρα πολλούς'. Δὲν ξέρεις, ἂν τὸ εἶχες, μήπως ἀπέβαινε πρὸς καταδίκη σου, μήπως ὁ φθόνος ἢ ἡ ὀκνηρία γίνονταν αἰτία νὰ κρυβεῖ τὸ τάλαντο. Τώρα βέβαια εἶσαι ἀπαλλαγμένος ἀπ' ὅλα αὐτὰ καὶ ἂν δὲν δώσεις τὴν κανονισμένη μερίδα τροφῆς δὲν κατηγορεῖσαι, τότε ὅμως θὰ γίνεις ὑπεύθυνος γιὰ ἄπειρα πρᾶγματα. Ἐλλωστε οὔτε τώρα εἶσαι ἔξω ἀπὸ τὸ χάρισμα. Δεῖξε στὸ μικρὸ, ποιὸς θὰ ἦσουν ἂν ἔχεις τὸ χάρισμα ἐκεῖνο· γιὰτὶ λέγει, «ἂν στὸ μικρὸ δὲ φαίνεστε ἀξίόπιστοι, πὼς θὰ σᾶς ἐμπιστευθεῖ κάποιος τὸ μεγάλο;»²⁴. Δεῖξε ὅπως ἡ χήρα· γιὰτὶ δύο ὀβολοὺς εἶχε ἐκείνη καὶ ὅλα ὅσα εἶχε τὰ ἔδωσε.

Χρήματα ζητεῖς; δεῖξον ὅτι τῶν ὀλίγων καταφρονεῖς, ἵνα σοι πιστεύσω καὶ περὶ τῶν πολλῶν· εἰ δὲ μηδὲ τούτων καταφρονεῖς, πολλῶ μᾶλλον οὐδὲ ἐκείνων. Πάλιν, ἐν τῷ λόγῳ δεῖξον ὅτι κέχρησαι δεόντως τῇ παραινέσει καὶ τῇ συμβουλῇ. Οὐκ ἔχεις 5 εὐγλωττίαν τὴν ἔξωθεν; οὐκ ἔχεις νοημάτων ἀφθονίαν; ἀλλ' ὁμῶς ταῦτα τὰ κοινὰ οἶδας. Παῖδα ἔχεις, γείτονα ἔχεις, φίλον ἔχεις, ἀδελφὸν ἔχεις, οἰκείους ἔχεις· κἂν δημοσίᾳ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας μὴ δύνῃ λόγον ἀποτεῖναι μακρόν, τούτοις ἰδίᾳ δύνασαι παραινεῖν· ἐνταῦθα οὐ ρητορείας χρεία, οὐδὲ μακρᾶς ἀποτάσεως· 10 δεῖξον ἐπὶ τούτων, ὅτι εἰ καὶ λόγον εἶχες, οὐκ ἂν ἠμέλησας. Εἰ δὲ ἐν τῷ μικρῷ οὐ σπουδάξεις, πῶς σοι πιστεύσω περὶ τοῦ μεγάλου; Ὅτι γὰρ τοῦτο ἕκαστος δύναται, ἄκουσον πῶς καὶ λαϊκοῖς τοῦτο ἐπέτρεψεν ὁ Παῦλος· «ἕκαστος», φησὶν, «οἰκοδομεῖτε εἰς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε»· καί, «παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν 15 τοῖς λόγοις τούτοις».

Οἶδεν ὁ Θεὸς πῶς ἐκάστῳ διανείμῃ. Μὴ σὺ τοῦ Μωϋσέως εἶ βελτίων; Ἄκουσον πῶς ἀποδυσπετεῖ. «Μὴ ἐγὼ δύναμαι», φησί, «βατάζειν αὐτούς, ὅτι εἶπές μοι, ἄρον αὐτούς, ὡσεὶ ἄραι τιθηνὸς τὸν θηλάζοντα;» Τί οὖν ὁ Θεός; Ἐξεῖλεν ἀπὸ τοῦ 20 πνεύματος αὐτοῦ, καὶ ἔδωκε τοῖς ἄλλοις, δεικνὺς ὅτι οὐδὲ ὅτε ἐβάσταζεν αὐτούς, αὐτοῦ τοῦτο τὸ χάρισμα ἦν, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος. Εἰ τὸ χάρισμα εἶχες, πολλάκις ἂν ἐπήρθης, πολλάκις ἂν ἐξετράπης· οὐκ οἶδας σὺ σαυτόν, ὡς ὁ Θεὸς σε οἶδε. Μὴ λέγωμεν, 'εἰς τί τοῦτο, καὶ διὰ τί τοῦτο;' ὅταν οἰκονομῇ ὁ Θεός, μὴ 25 ἀπαιτῶμεν αὐτὸν εὐθύνας· τοῦτο γὰρ ἐσχάτης ἀσεβείας καὶ ἀπονοίας ἐστί. Δουλοῖ ἐσμεν, καὶ δουλοὶ πολὺ τοῦ Δεσπότητος διεστηκότες, οὐδὲ τὰ ἐν ποσὶν ἐπιστάμενοι.

Μὴ δὴ τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ περιεργαζώμεθα, ἀλλ' ὅπερ δέδωκε, τοῦτο φυλάττωμεν, κἂν μικρὸν ἦ, κἂν ἔσχατον, καὶ 30 πάντως εὐδοκμήσομεν· μᾶλλον δέ, οὐδὲν μικρὸν τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν ἐστίν· ἀλγεῖς ὅτι οὐκ ἔχεις χάρισμα διδασκαλίας; Εἶπε

25. Α' Θεσ. 5,11 καὶ 4,18.

26. Ἀριθμ. 11,12.

Ζητᾶς χρήματα; Δεῖξε ὅτι περιφρονεῖς τὰ λίγα, γιὰ νὰ σοῦ ἐμπιστευθῶ καὶ γιὰ τὰ πολλά· ἂν ὅμως δὲν περιφρονεῖς αὐτά, πολὺ περισσότερο δὲ θὰ περιφρονήσεις καὶ ἐκεῖνα. Πάλι, στὸ λόγο δεῖξε ὅτι χρησιμοποιοεῖς ὅπως πρέπει τὴν παραίνεση καὶ τὴ συμβουλή. Δὲν ἔχεις τὴν ἐξωτερικὴ εὐγλωττία; δὲν ἔχεις πλοῦτο νοημάτων; Ἄλλ' ὅμως ξέρεις αὐτὰ τὰ κοινά. Ἔχεις παιδί, γείτονα, φίλο, ἀδελφό, συγγενεῖς. Ἄν δὲν μπορεῖς νὰ βγάλεις δημόσια στὴν ἐκκλησία μακρὸ λόγο, μπορεῖς νὰ τοὺς συμβουλευεῖς αὐτοὺς ἰδιαιτέρως. Ἐδῶ δὲ χρειάζεται ρητορεία οὔτε πολλὰ λόγια· δεῖξε σ' αὐτοὺς ὅτι, ἂν εἶχες εὐγλωττία λόγου, δὲν θ' ἀδιαφοροῦσες. Ἄν στὸ μικρὸ δὲ φροντίζεις, πῶς θὰ σοῦ ἐμπιστευθῶ γιὰ τὸ μεγάλο; Τὸ ὅτι λοιπὸν αὐτὸ τὸ μπορεῖ ὁ καθένας, ἄκουσε πῶς τὸ ἐπέτρεψε ὁ Παῦλος καὶ στοὺς λαϊκοὺς· «νὰ οἰκοδομεῖτε», λέγει, «ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ὅπως καὶ κάνετε» καὶ «νὰ παρηγορεῖ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον μὲ τὰ λόγια αὐτά»²⁵.

Ὁ Θεὸς γνωρίζει πῶς νὰ μοιράσει στὸν καθένα τὰ χαρίσματα. Μήπως εἶσαι ἐσὺ καλύτερος ἀπὸ τὸ Μωυσῆ; Ἄκουσε πῶς δυσανασχετεῖ. «Μήπως ἐγώ», λέγει «μπορῶ νὰ βαστάζω τὸ λαὸ αὐτόν, ἐπειδὴ μοῦ εἶπες, πάρε τὸ λαὸ αὐτόν, ὅπως ἡ τροφὸς παίρνει στὴν ἀγκαλιά της τὸ νήπιο ποὺ θηλάζει;»²⁶; Καὶ τί ἔκαμε ὁ Θεός; Ἀφαίρεσε ἀπ' αὐτόν τὴ χάρη καὶ τὴν ἔδωσε στοὺς ἄλλους, δείχνοντας ὅτι οὔτε ὅταν βάσταζε τὸ λαὸ ἦταν δικό του τὸ χάρισμα, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος. Ἄν εἶχες τὸ χάρισμα πολλὰς φορὲς θὰ ὑπερηφανευόσουν, πολλὰς φορὲς θὰ εἶχες παρεκτραπεῖ· δὲν ξέρεις ἐσὺ τὸν ἑαυτό σου, ὅπως σὲ ξέρει ὁ Θεός. Ἄς μὴ λέμε, 'σὲ τί ἀποβλέπει αὐτὸ καὶ γιατί γίνεται αὐτό;' Ὅταν οἰκονομεῖ ὁ Θεός, ἄς μὴν τοῦ ζητοῦμε εὐθύνες. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῆς χειρότερης ἀσέβειας καὶ ἀνοησίας. Δοῦλοι εἴμαστε, καὶ μάλιστα δοῦλοι ποὺ διαφέρουμε πολὺ ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ δὲ γνωρίζουμε αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν κάθε ἡμέρα.

Ἄς μὴν περιεργαζόμαστε τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἔδωσε ἄς τὸ διατηροῦμε, εἴτε εἶναι μικρὸ εἴτε εἶναι τὸ πιὸ ἀσήμαντο, καὶ ὅπωςδὴποτε θὰ προκόψουμε. Ἡ καλύτερα, τίποτε δὲν εἶναι μικρὸ ἀπὸ τίς δωρεές τοῦ Θεοῦ. Στενοχωριέσαι γιατί δὲν ἔχεις τὸ χάρισμα τῆς διδασκαλίας; Πές μου λοι-

δή μοι, τί σοι δοκεῖ μείζον εἶναι, χάρισμα διδασκαλίας, ἢ χάρισμα ἰαμάτων; Πάντως τοῦτο. Τί δέ, τοῦ νόσους ἀπελαύνειν οὐ δοκεῖ σοι μείζον εἶναι τὸ τυφλοὺς ὀμματοῦν; οὐ δοκεῖ σοι μείζον εἶναι τὸ νεκροὺς ἀνιστᾶν; Τί δέ, εἶπέ μοι; τοῦ λόγῳ τοῦτο ποιεῖν
5 οὐ δοκεῖ σοι μείζον εἶναι τὸ σκιαῖς καὶ σουδαρίοις τοῦτο ἐργάζεσθαι; Τί οὖν θέλεις, εἶπέ μοι, σκιαῖς καὶ σουδαρίοις νεκροὺς ἀνιστᾶν, ἢ τὸ χάρισμα τῆς διδασκαλίας ἔχειν; Πάντως ἐκεῖνο ἐρεῖς, τὸ σκιαῖς καὶ σουδαρίοις νεκροὺς ἀνιστᾶν.

6. Ἄν οὖν σοι δείξω, ὅτι πολλῶ τούτου μείζον ἐστὶν ἕτερον
10 χάρισμα, καὶ ἐξόν σοι λαβεῖν, οὐ λαμβάνων, δικαίως καὶ τούτων ἀπεστέρησαι, τί ἐρεῖς; Πλὴν τοῦτο τὸ χάρισμα οὐχ ἐνί, οὐδὲ δευτέρῳ, ἀλλὰ πᾶσιν ἔξεστιν ἔχειν. Οἶδα ὅτι κεχήνατε καὶ ἐξεπλάγητε, εἴ γε μέλλοιτε ἀκούσεσθαι, ὅτι ἔξεστιν ὑμῖν μείζον χάρισμα ἔχειν τοὺς νεκροὺς ἀνιστᾶν, καὶ τυφλοὺς ὀμματοῦν, καὶ ἐκεῖνα
15 ποιεῖν ἃ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων· καὶ τάχα καὶ ἄπιστον ὑμῖν εἶναι δοκεῖ. Τί οὖν τοῦτό ἐστι τὸ χάρισμα; Ἡ ἀγάπη. Ἀλλὰ πιστεύσατέ μοι· οὐκ ἐμὸς γὰρ οὗτος ὁ λόγος, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ διὰ Παύλου φθεγγομένου. Τί γάρ φησι; «Ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα, καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι». Τί ἐστὶν, «ἔτι
20 καθ' ὑπερβολὴν»; Ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Κορίνθιοι μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τοῖς χαρίσμασι τότε, καὶ οἱ ἔχοντες γλῶσσας, τὸ ἐλάχιστον χάρισμα, ἐφυσιοῦντο κατὰ τῶν λοιπῶν. Λέγει οὖν, ὅλως θέλετε χαρίσματα; ἐγὼ δείκνυμι ὑμῖν ὁδὸν χαρισμάτων, οὐχ ἀπλῶς ὑπερέχουσιν, ἀλλὰ καθ' ὑπερβολὴν. Εἰτά φησιν, «ἐὰν
25 ταῖς γλῶσσαις τῶν ἀγγέλων λαλῶ, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι· καὶ ἐὰν ἔχω πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι».

Εἶδες χάρισμα; Οὐκοῦν ζήλωσον τοῦτο τὸ χάρισμα. Τοῦτο τοὺς νεκροὺς ἐγείρειν μείζον· τοῦτο τῶν ἄλλων ἀπάντων πολλῶ

27. Α' Κορ. 12,31.

28. Α' Κορ. 13,1.2.

πόν, τί νομίζεις πώς εἶναι μεγαλύτερο, τὸ χάρισμα τῆς διδασκαλίας ἢ τὸ χάρισμα τῆς θεραπείας ἀσθενειῶν; Ἀσφαλῶς τὸ δεύτερο. Τί ὅμως, δὲ νομίζεις πώς ἀπὸ τῆς θεραπείας τῶν ἀσθενειῶν μεγαλύτερο εἶναι τὸ νὰ ἀνοίγει κανεὶς τὰ μάτια τῶν τυφλῶν; δὲ νομίζεις πώς μεγαλύτερο εἶναι νὰ ἀνασταίνει νεκρούς; Καὶ πές μου ἀκόμη, δὲ νομίζεις πώς εἶναι μεγαλύτερο τὸ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ με σκιές καὶ σουδάρια, ἀπὸ τὸ νὰ τὸ κάνει με λόγια; Τί λοιπὸν θέλεις, πές μου, ν' ἀνασταίνεις νεκρούς με σκιές καὶ σουδάρια ἢ νὰ ἔχεις τὸ χάρισμα τῆς διδασκαλίας; Ὅπωςδήποτε θὰ πεῖς τὸ πρῶτο, νὰ ἀνασταίνεις δηλαδή νεκρούς με σκιές καὶ σουδάρια.

6. Ἄν λοιπὸν σοῦ δείξω πώς πολὺ ἀνώτερο ἀπ' αὐτὸ εἶναι ἄλλο χάρισμα, καὶ ἐνῶ μπορεῖ νὰ τὸ λάβεις δὲν τὸ λαμβάνεις, καὶ γι' αὐτὸ δικαίως χάνεις καὶ αὐτά, τί θὰ πεῖς; Ἀλλὰ τὸ χάρισμα αὐτὸ εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ ἔχει ὄχι ἓνας οὔτε δύο, ἀλλ' ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ξέρω ὅτι αἰσθανθήκατε κατάπληξη καὶ μεγάλη ἀπορία, ἀφοῦ πρόκειται ν' ἀκούσετε ὅτι μπορεῖτε νὰ ἔχετε χάρισμα ἀνώτερο ἀπὸ τὸ νὰ ἀνασταίνετε νεκρούς, ν' ἀνοίγετε τὰ μάτια τῶν τυφλῶν καὶ νὰ κάνετε ἐκεῖνα ποὺ γίνονταν καὶ στὴν ἐποχὴ τῶν ἀποστόλων· καὶ ἴσως τὸ θεωρεῖτε αὐτὸ ἀναξιόπιστο. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτὸ τὸ χάρισμα; Ἡ ἀγάπη. Ὅμως πιστέψτε με, γιατί ὁ λόγος αὐτὸς δὲν εἶναι δικός μου, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ, ποὺ μιλάει μέσω τοῦ Παύλου. Τί λοιπὸν λέγει; «Ὁ ζῆλος σας νὰ εἶναι γιὰ τὰ ἀνώτερα χαρίσματα. Σᾶς δείχνω καὶ ἓναν πολὺ ἀνώτερο δρόμο»²⁷. Τί σημαίνει, «καὶ ἓναν πολὺ ἀνώτερο δρόμο»; Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· οἱ Κορίνθιοι τότε ὑπερηφανεύονταν γιὰ τὰ χαρίσματα καὶ ὅσοι εἶχαν τὸ χάρισμα νὰ μιλοῦν διάφορες γλῶσσες, τὸ μικρότερο χάρισμα, φέρονταν ἀλαζονικὰ στοὺς ἄλλους. Λέγει λοιπὸν, θέλετε γενικὰ χαρίσματα; ἐγὼ σᾶς δείχνω ἓνα δρόμο χαρισμάτων, ὄχι ἀπλῶς ἀνώτερο, ἀλλὰ πολὺ ἀνώτερο. Στὴ συνέχεια λέγει· «ἂν μπορῶ νὰ μιλῶ τις γλῶσσες τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀγάπη, δὲν εἶμαι τίποτε. Καὶ ἂν ἔχω πίστη, ὥστε νὰ μετακινῶ βουνά, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀγάπη, δὲν εἶμαι τίποτε»²⁸.

Εἶδες χάρισμα; Λοιπὸν ζήλεψε αὐτὸ τὸ χάρισμα. Αὐτὸ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ν' ἀνασταίνεις νεκρούς· αὐτὸ εἶναι πολὺ κα-

βέλτιον. Καὶ ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχει, ἄκουσον τί φησὶν ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς διαλεγόμενος· «ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Εἶτα, δεικνὺς ἐν ποίῳ, οὐκ εἶπε τὰ θαύματα, ἀλλὰ τί· «Ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλ-
5 λήλοις». Καὶ πάλιν πρὸς τὸν Πατέρα φησὶν· «ἐν τούτῳ γνώσονται, ὅτι σὺ με ἀπέστειλας, ἐὰν ὦσιν ἐν». Καὶ αὐτὸς ἔλεγε πρὸς τοὺς μαθητάς· «ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλή-
λους». Τῶν τοίνυν τοὺς νεκροὺς ἀνιστώντων σεμνότερος ὁ τοιοῦτος καὶ λαμπρότερος· εἰκότως. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ὅλον τῆς
10 τοῦ Θεοῦ χάριτός ἐστι, τοῦτο δὲ καὶ τῆς σῆς σπουδῆς. Τοῦτο ὄν-
τως Χριστιανοῦ· τοῦτο δείκνυσι τὸν τοῦ Χριστοῦ μαθητὴν, τὸν ἐσταυρωμένον, τὸν οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν ἐν τῇ γῆ· τούτου χωρὶς οὐδὲ μαρτύριον ὠφελῆσαι τι δύναται.

Καὶ ἵνα μάθῃς, ὄρα τοῦτο σαφῶς· ἔλαβε δύο κορυφὰς ἀρε-
15 τῶν ὁ μακάριος Παῦλος, μᾶλλον δὲ τρεῖς· τὰς ἐν τοῖς σημείοις, τὰς ἐν τῇ γνώσει, τὰς ἐν τῷ βίῳ· καὶ ταύτης ἄνευ οὐδὲν ἔφησεν εἶναι ταῦτα. Πῶς δὲ οὐδὲν ἐστι ταῦτα, ἐγὼ λέγω. «Ἐὰν ψωμίσω μου», φησί, «τὰ ὑπάρχοντα, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἶμι». Ἔστι γὰρ καὶ ψωμίζοντα μὴ εἶναι ἀγαπητικόν, καὶ χρήματα κε-
20 νοῦντα. Καὶ εἴρηται μὲν ἡμῖν ταῦτα ἀρκούντως ἐν τῷ τόπῳ τῷ περὶ τῆς ἀγάπης, κάκει παραπέμπομεν τοὺς ἐντυγχάνοντας· τέως δέ, ὅπερ ἔφην, ζηλώσωμεν τὸ χάρισμα, ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, καὶ οὐδενὸς ἐτέρου δεηθησόμεθα πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς κατόρθω-
σιν, ἀλλὰ πάντα ἡμῖν ἔσται εὐκόλα χωρὶς ἰδρώτων, καὶ ἅπαντα
25 κατορθώσομεν μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς.

Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ νῦν, φησί, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους· ὁ μὲν γὰρ ἔχει φίλους δύο ἢ τρεῖς, ὁ δὲ τέτταρας. Ἄλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστι διὰ τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν, ἀλλὰ διὰ τὸ φιλεῖσθαι· τὸ δὲ διὰ τὸν Θεὸν ἀγα-
πᾶν, οὐ ταύτην ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ πρὸς πάντας,
30 ὡς πρὸς ἀδελφούς, ὁ τοιοῦτος διακεῖσεται, τοὺς μὲν ὁμοπίστους, ἄτε γνησίους ὄντας ἀδελφούς, φιλῶν, τοὺς δὲ αἰρετικούς καὶ

29. Ἰω. 13,35.

30. Ἰω. 17,21.

31. Ἰω. 13,34.

32. Α' Κορ. 13,3.

λύτερο ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἔτσι, ἄκουσε τί λέγει ὁ Χριστὸς μιλώντας στοὺς μαθητές· «ἀπ' αὐτὸ θὰ γνωρίσουν ὅλοι ὅτι εἶστε μαθητές μου, ἂν ἔχετε ἀγάπη ἀναμεταξύ σας»²⁹. Στὴ συνέχεια, γιὰ νὰ δείξει μὲ ποιό πρᾶγμα, δὲν ἀνέφερε τὰ θαύματα, ἀλλὰ τί; «Ἄν ἔχετε ἀγάπη μεταξύ σας». Καὶ πάλι πρὸς τὸν Πατέρα λέγει· «ἀπ' αὐτὸ θὰ μάθουν ὅτι μ' ἔστειλες ἐσύ, ἂν εἶναι ἐνωμένοι»³⁰. Καὶ αὐτὸς ἔλεγε πρὸς τοὺς μαθητές του· «σᾶς δίνω μιὰ νέα ἐντολή, νὰ ἀγαπᾶτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον»³¹. Ἀπὸ ἐκείνους λοιπὸν ποὺ ἀνασταίνουν νεκροὺς αὐτὸς εἶναι πιὸ σεβαστὸς καὶ πιὸ λαμπρὸς. Καὶ σωστά. Γιατὶ ἐκεῖνο τὸ χάρισμα ἀνήκει ὀλόκληρο στὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ αὐτὸ καὶ στὴ δική σου προσπάθεια. Αὐτὸ πρᾶγματι εἶναι γνώρισμα τοῦ Χριστιανοῦ· αὐτὸ δείχνει τὸ μαθητὴ τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸν ποὺ βασανίζεται, αὐτὸν ποὺ δὲν ἔχει κανένα κοινὸ στὴ γῆ. Χωρὶς αὐτὸ οὔτε τὸ μαρτύριο μπορεῖ νὰ ὠφελήσει σὲ κάτι.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, πρόσεχε αὐτὸ καλά. Ὁ Παῦλος ἔλαβε δύο ἢ καλύτερα τρεῖς κορυφαῖες ἀρετές, νὰ ἐνεργεῖ θαύματα, νὰ γνωρίζει τὰ πάντα, νὰ ζεῖ ἐνάρετα, χωρὶς τὴν ἀγάπη ὅμως εἶπε ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι τίποτε. Καὶ πῶς αὐτὰ δὲν ἀξίζουν τίποτε, ἐγὼ θὰ τὸ πῶ. «Ἄν μοιράσω», λέγει, «ὅλα τὰ ὑπάρχοντά μου στοὺς φτωχοὺς, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀγάπη, δὲν εἶμαι τίποτε»³². Γιατὶ εἶναι δυνατὸ καὶ ὅταν ἀκόμη μοιράζει καὶ προσφέρει κανεὶς τὰ χρήματά του νὰ μὴν ἔχει ἀγάπη. Αὐτὰ ὅμως σᾶς λέχθηκαν ἱκανοποιητικὰ στὸ μέρος περὶ τῆς ἀγάπης, καὶ ἐκεῖ παραπέμπω τοὺς ἀναγνώστες. Τώρα ὅμως, ὅπως εἶπα, ἄς ἐπιθυμήσουμε μὲ ζῆλο αὐτὸ τὸ χάρισμα, ἄς ἀγαπήσουμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, καὶ δὲν θὰ χρειασθοῦμε τίποτε ἄλλο γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλα σὲ μᾶς θὰ εἶναι εὐκόλα χωρὶς κόπους καὶ ὅλα θὰ τὰ κατορθώσουμε πολὺ γρήγορα.

Ἄλλὰ νὰ καὶ τώρα, λέγει, ἀγαπᾶμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον· γιατί ὁ ἓνας ἔχει δύο ἢ τρεῖς φίλους καὶ ὁ ἄλλος τέσσερις. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἀγάπη γιὰ τὸ Θεό, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀγαπιέται κανεὶς ὁ ἴδιος, ἐνῶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ Θεὸ δὲν ἔχει αὐτὴ τὴν ἀρχή, ἀλλ' αὐτὸς θὰ συμπεριφέρεται σ' ὄλους σὰν νὰ ἦταν ἀδελφοί του· τοὺς ὁμοπίστους, ἐπειδὴ εἶναι γνήσιοι ἀδελφοί, θὰ τοὺς ἀγαπάει, ἐνῶ τοὺς

Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους, ὡς ἀδελφοὺς μὲν κατὰ τὴν φύσιν, φά-
λους δὲ τυγχάνοντας καὶ ἀχρήστους, ἐλεῶν, καὶ τηκόμενος ὑπὲρ
αὐτῶν καὶ δακρύων.

Ἐν τούτῳ ὁμοιοὶ ἐσόμεθα τῷ Θεῷ, εἴαν πάντας ἀγαπῶ-
5 μεν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς, οὐκ εἴαν σημεῖα ποιῶμεν. Ἐπεὶ καὶ τὸν
Θεὸν θαυμάζομεν μὲν καὶ ὅταν θαύματα ἐργάζεται, πολλῷ δὲ
πλέον, ὅταν φιλανθρωπεύηται, ὅταν ἀνεξικακῇ. Εἰ τοίνυν καὶ
ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνο πολλοῦ θαύματος ἄξιον, πολλῷ μᾶλλον ἐπ'
ἀνθρώπων εὐδηλον ὅτι τοῦτο ἡμᾶς θαυμαστοὺς ἀπεργάζεται.
10 Τοῦτο τοίνυν ζηλώσωμεν· καὶ Παύλου καὶ Πέτρου καὶ τῶν μυ-
ρίους ἀναστησάντων νεκροὺς οὐδὲν ἔλαττον ἔξομεν, κἂν πυρε-
τὸν ἀπελάσαι μὴ δυνώμεθα· ἐκείνης δὲ χωρὶς, κἂν αὐτῶν τῶν
ἀποστόλων μείζονα ἐργασώμεθα σημεῖα, κἂν μυρίοις κινδύνοις
ἑαυτοὺς ὑπὲρ τῆς πίστεως παραβάλωμεν, οὐδὲν ἡμῖν ἔσται ὄφε-
15 λος. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐγὼ λέγω, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῆς ἀγάπης τρόφιμος
ταῦτα ἐπίσταται· ἐκείνῳ τοίνυν πειθώμεθα.

Οὕτω γὰρ δυνασόμεθα ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγα-
θῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρω-
πία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ
20 ἀγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶ-
νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

αίρετικούς, τοὺς εἰδωλολάτρες καὶ τοὺς Ἰουδαίους, ἐπειδὴ εἶναι ἀδελφοὶ κατὰ τὴ φύση ἀλλὰ φαῦλοι καὶ ἀχρεῖοι, θὰ τοὺς εὐσπλαχνίζεται, θὰ λειώνει καὶ θὰ κλαίει γι' αὐτούς.

Μ' αὐτὸ θὰ γίνουμε ὅμοιοι μὲ τὸ Θεό, ἂν τοὺς ἀγαπᾶμε ὅλους, ἀκόμη καὶ τοὺς ἐχθρούς μας, καὶ ὄχι ἂν κάνουμε θαύματα. Γιατὶ καὶ τὸ Θεὸ τὸν θαυμάζουμε καὶ ὅταν ἐνεργεῖ θαύματα, τὸν θαυμάζουμε ὅμως πολὺ περισσότερο ὅταν κάνει φιλανθρωπίες καὶ ὅταν δείχνει ἀνεξικακία. Ἐὰν λοιπὸν καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ αὐτὸ εἶναι πολὺ ἀξιοθαύμαστο, πολὺ περισσότερο στὴν περίπτωση τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι αὐτὸ μᾶς καθιστᾶ ἀξιοθαύμαστους. Αὐτὸ λοιπὸν ἄς ποθήσουμε μὲ ζῆλο. Ἔτσι δὲ θὰ ἔχουμε τίποτε λιγότερο ἀπὸ τὸν Παῦλο καὶ τὸν Πέτρο καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀνάστησαν ἄπειρους νεκρούς, ἔστω καὶ ἂν δὲν μπορούμε νὰ σβήσουμε πυρετό. Χωρὶς τὴν ἀγάπη ὅμως, καὶ ἂν ἀκόμη ἐνεργήσουμε μεγαλύτερα θαύματα ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους καὶ ἂν ρισοκινδυνέψουμε ἄπειρες φορὲς γιὰ χάρη τῆς πίστεως, δὲ θὰ ἔχουμε κανένα ὄφελος. Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ λέγω ἐγώ, ἀλλὰ τὰ γνωρίζει καλὰ ἐκεῖνος ὁ τρόφιμος τῆς ἀγάπης. Σ' ἐκεῖνον λοιπὸν ἄς πιστεύουμε.

Ἔτσι ἀσφαλῶς θὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ ὁ Θεός, στὰ ὁποῖα εἶθε νὰ μετάσχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Ἑβρ. 2,5-15)

«Οὐ γὰρ ἀγγέλοις ὑπέταξε τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν, περὶ ἧς λαλοῦμεν· διεμαρτύρατο δέ πού τις, λέγων· 'τί ἐστὶν ἄνθρωπος ὅτι μιμήσκη αὐτοῦ; ἢ υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι ἐπισκέπτη αὐτόν; Ἠλάτωσας αὐτὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους'».

5 1. Ἡβουλόμην γινῶναι σαφῶς, εἴ τινες μετὰ τῆς προσηκούσης σπουδῆς τῶν λεγομένων ἀκούουσιν, εἴ μὴ παρὰ τὴν ὁδὸν τὰ σπέρματα ρίπτομεν· οὕτω γὰρ ἂν προθυμότερον τὴν διδασκαλίαν ἐποιησάμην. Ἐροῦμεν γάρ, κἂν μηδεὶς ἀκούῃ, διὰ τὸν ἐπι- κείμενον παρὰ τοῦ Σωτῆρος φόβον. Διαμάρτυραι γάρ, φησί, τῶ
10 λαῶ τούτῳ· κἂν μὴ ἀκούσωσιν, αὐτὸς ἀνεύθυνος ἔσῃ. Εἰ δὲ ἐπε- πείσμην περὶ τῆς ὑμετέρας σπουδῆς, οὐ διὰ τὸν φόβον ἔλεγον μό- νον, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡδονῆς τοῦτο ἐποίουν. Νῦν μὲν γὰρ κἂν μη- δεὶς ἀκούῃ, κἂν ἐμοὶ τὸ πρᾶγμα ἀκίνδυνον ἦ τὸ ἑμαυτοῦ πλη- ροῦντι, ἀλλ' ὁμως οὐ μεθ' ἡδονῆς ὁ πόνος γίνεται. Τί γὰρ ὄφε-
15 λος, ὅταν μὴ ἐγκαλῶμαι μὲν ἐγώ, ὠφελῆται δὲ μηδεὶς;

Εἰ δὲ τινες μέλλοιεν προσέχειν, οὐ τοσαύτην ἀπὸ τοῦ μὴ κολάζεσθαι ληψόμεθα ὄνησιν, ὄσῃν ἀπὸ τῆς προκοπῆς τῆς ὑμε- τέρας. Πῶς οὖν εἴσομαι τοῦτο; Ἐπιτηρήσας ὑμῶν τινὰς τοὺς οὐ πάνυ προσέχοντας, τούτους ἐρήσομαι κατ' ἰδίαν συντυχῶν, κἂν
20 εὖρω τινὰ τῶν εἰρημένων κατέχοντας (οὐ λέγω πάντα· τοῦτο γὰρ ὑμῖν οὐ σφόδρα εὐκολόν), ἀλλὰ ἂν ὀλίγα ἐκ πολλῶν, εὐδηλον ὅτι περὶ τῶν πολλῶν οὐδὲ ἀμφιβάλλω λοιπόν. Καὶ ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς,

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Εβρ. 2,5-15)

«Γιατί ὁ Θεὸς δὲν ὑπέταξε στοὺς ἀγγέλους τὸν μελλοντικὸ κόσμον, γιὰ τὸν ὁποῖο μιᾶμε. Καὶ τὸ διαβεβαίωσε αὐτὸ ἕνας ποὺ λέγει κάπου· 'τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ τὸν θυμᾶσαι; ἢ τί εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ τὸν φροντίζεις; Τὸν ἔκαμες γιὰ λίγο κατώτερο ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους'».

1. Θὰ ἤθελα νὰ ξέρω καλά, ἂν μερικοὶ ἀκοῦν μὲ τὴν ἀνάλογη προσοχὴ τὰ λεγόμενα, ἢ μήπως ρίχνω τὰ σπέρματα στὸ δρόμο· γιατί ἔτσι θὰ ἔκανα μὲ περισσότερη προθυμία τὴν ὁμιλία. Γιατί θὰ μιλήσω, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἀκούει κανεὶς, ἐξαιτίας τοῦ φόβου ποὺ ἀπειλεῖται ἀπὸ τὸν Σωτῆρα. Διακήρυξε, λέγει, στὸ λαὸ αὐτόν, καὶ ἂν δὲν ἀκούσουν, ἐσὺ θὰ εἶσαι ἀνεύθυνος. Ἦν ὅμως ἤμουν βέβαιος γιὰ τὸ δικό σας ἐνδιαφέρον, δὲ θὰ μιλοῦσα μόνο ἀπὸ φόβο, ἀλλὰ θὰ τὸ ἔκανα καὶ μὲ εὐχαρίστηση. Τώρα ὅμως, ἂν καὶ δὲν ἀκούει κανεὶς καὶ τὸ πρᾶγμα γιὰ μένα εἶναι ἀκίνδυνο, ἀφοῦ κάνω μὲ τὸ παραπάνω ὅτι ἐξαρτᾶται ἀπὸ μένα, ὁ κόπος δὲ γίνεται μὲ εὐχαρίστηση. Γιατί ποιό τὸ ὄφελος, ὅταν δὲν κατηγοροῦμαι βέβαια ἐγώ, ἀλλὰ δὲν ὠφελεῖται κανεὶς;

Ἦν ὅμως θελήσουν νὰ προσέχουν μερικοί, δὲ θὰ κερδίσω τόσο ἀπὸ τὸ ὅτι δὲ θὰ ἐπιτιμηθῶ, ὅσο ἀπὸ τὴ δική σας προκοπή. Πῶς λοιπὸν θὰ τὸ γνωρίσω αὐτό; Ἦν ὅταν συναντήσω ἰδιαιτέρως ὄσους ἀπὸ σᾶς παρατηρήσω ὅτι δὲν προσέχουν πολὺ, θὰ τοὺς ἐρωτήσω καὶ ἂν βρῶ ὅτι κατέχουν κάποια ἀπὸ τὰ λεχθέντα (δὲ λέγω ὅλα, γιατί αὐτὸ δὲν εἶναι πολὺ εὐκόλο γιὰ σᾶς), ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη κατέχουν λίγα ἀπὸ τὰ πολλὰ, εἶναι ὀλοφάνερο πῶς στὴ συνέχεια οὔτε γιὰ τὰ πολλὰ θ' ἀμφιβάλλω. Καὶ ἔπρεπε βέβαια χωρὶς δική μου προειδοποίηση καὶ χωρὶς δική σας προφύλαξη

μὴ προειπόντας τοῦτο, ἀφυλάκτοις ὑμῖν ἐπιτεθῆναι· πλὴν ἀλλ' ἀγαπητόν, εἰ καὶ οὕτω δυνηθείημεν ἐπιτυχεῖν· μᾶλλον δέ, καὶ οὕτω δύναμαι ἀφυλάκτοις ἐπιθέσθαι.

Ἔτι μὲν γὰρ ἐρήσομαι, προεῖπον, πότε δὲ ἐρήσομαι, οὐκέτι δὴ δῆλον καθίστημι· ἴσως γὰρ σήμερον, ἴσως δὲ αὔριον, ἴσως δὲ μετὰ εἴκοσιν ἢ καὶ τριάκοντα ἡμέρας, ἴσως δὲ μετὰ ἐλάττους, ἴσως δὲ καὶ μετὰ πλείους. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν ἡμῶν τῆς τελευτῆς ἀδηλον ἐποίησε· καὶ οὐτε εἰ σήμερον, οὐτε εἰ αὔριον, οὐτε εἰ μετὰ ἐνιαυτὸν ὄλον, οὐτε εἰ μετὰ πλείονα ἔτη ἐπιστήσεται, δῆλον ἡμῖν ἀφῆκεν εἶναι, ἵνα τῷ τῆς προσδοκίας ἀδήλω διαπαντὸς ἐν ἀρετῇ κατέχωμεν ἑαυτούς· καὶ ὅτι μὲν ἀπελευσόμεθα, εἶπεν, πότε δέ, οὐκέτι. Οὕτω καὶ γὰρ, ὅτι μὲν ἐρήσομαι, εἶπον, πότε δέ, οὐ προσέθηκα, βουλόμενος ὑμᾶς ἐν φροντίδι εἶναι διαπαντός. Καὶ μὴ τις λεγέτω, ὅτι ἔπειτα τεσσάρων ἐβδομάδων καὶ πέντε καὶ πλειόνων ταῦτα ἤκουσα, καὶ κατέχειν οὐ δύναμαι· τὸν γὰρ ἀκούοντα οὕτω βούλομαι κατέχειν, ὡς ἀληστον ἔχειν τὴν μνήμην, καὶ μὴ ἐξίτηλον, μηδὲ ἀποπτύειν τὰ λεγόμενα. Βούλομαι γὰρ ὑμᾶς κατέχειν, οὐχ ἵνα ἐμοὶ εἴπητε, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς κερδάνητε· καὶ τοῦτο ἐμοὶ ἐστὶ τὸ σπουδαζόμενον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἔχρησεν εἰπεῖν εἰς ἀσφάλειαν, ἡμῖν εἴρηται, ἀναγκαῖον λοιπὸν ἀρξασθαι τῆς ἀκολουθίας.

Τί δὴ οὖν πρόκειται ἡμῖν εἰπεῖν σήμερον; «Οὐ γὰρ ἀγγέλοις», φησὶν, «ὑπέταξε τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν, περὶ ἧς λαλοῦμεν». Ἄρα μὴ περὶ ἐτέρας τινὸς διαλέγεται οἰκουμένης; Οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ περὶ ταύτης. Διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκε, «περὶ ἧς λαλοῦμεν», ἵνα μὴ ἀφῆ τὸν νοῦν πλανηθέντα ἐτέραν τινὰ ἐπιζητεῖν. Πῶς οὖν αὐτὴν μέλλουσαν καλεῖ; Ὡσπερ καὶ ἐτέρωθί φησιν, «ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος», περὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ, πρὸς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδὰμ μέλλοντα τὸν κατὰ σάρκα Χριστὸν καλῶν (καὶ γὰρ ἐμελλεν)· οὕτω καὶ νῦν, ἐπειδὴ εἶπεν, «ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην», ἵνα μὴ νομίσης ἐτέραν οἰκου-

1. Ρωμ. 5,14.

2. Ἐβρ. 1,6.

νὰ σᾶς ἐρωτήσω, ἀλλ' ὅμως εἶναι εὐχάριστο ἂν μπορέσω καὶ ἔτσι νὰ ἐπιτύχω αὐτό· ἢ καλύτερα καὶ ἔτσι μπορῶ χωρὶς δική σας προφύλαξη νὰ σᾶς κάνω τὴν ἐρώτηση.

Γιὰ τὸ ὅτι λοιπὸν θὰ σᾶς ἐρωτήσω σᾶς τὸ προεῖπα. Πότε ὅμως θὰ σᾶς ἐρωτήσω, δὲν τὸ φανερώνω ἀκόμη· ἴσως σήμερα, ἴσως αὔριο, ἴσως ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι ἢ καὶ τριάντα ἡμέρες, ἴσως ὅμως ὕστερα ἀπὸ λιγότερες καὶ ἴσως ὕστερα ἀπὸ περισσότερες. Ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἔκαμε ἄγνωστη τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου μας. Καὶ οὔτε ἂν συμβεῖ σήμερα ἢ αὔριο, οὔτε ἂν συμβεῖ ὕστερα ἀπὸ ἓναν ὀλόκληρο χρόνο ἢ ὕστερα ἀπὸ περισσότερα χρόνια ἐπέτρεψε νὰ μᾶς εἶναι γνωστή, ὥστε μὲ τὸ ἄγνωστο τῆς προσδοκίας νὰ κρατᾶμε τὸν ἑαυτό μας πάντοτε στὴν ἀρετή. Καὶ ὅτι θὰ πεθάνουμε τὸ εἶπε, πότε ὅμως δὲν τὸ εἶπε. Ἔτσι καὶ ἐγὼ εἶπα ὅτι θὰ ἐρωτήσω, δὲν πρόσθεσα ὅμως πότε, θέλοντας νὰ φροντίζετε γι' αὐτὸ πάντοτε. Καὶ ἂς μὴ λέγει κανεὶς ὅτι τὰ ἄκουσα αὐτὰ πρὶν ἀπὸ τέσσερις ἢ πέντε ἢ καὶ περισσότερες ἐβδομάδες καὶ δὲν μπορῶ νὰ τὰ θυμᾶμαι. Γιατὶ ἔτσι θέλω νὰ τὰ κατέχει αὐτὰ ὁ ἀκροατὴς, ὥστε νὰ τὰ θυμᾶται πάντοτε καὶ νὰ μὴν ξεχνάει, οὔτε νὰ περιφρονεῖ τὰ λεγόμενα. Θέλω λοιπὸν νὰ τὰ κατέχετε, ὄχι γιὰ νὰ τὰ πεῖτε σὲ μένα, ἀλλὰ γιὰ νὰ κερδίσετε ἑσεῖς· καὶ αὐτὸ εἶναι πού ἐνδιαφέρει ἐμένα. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶπα ὅσα ἔπρεπε νὰ πῶ γιὰ νὰ σᾶς προφυλάξω, εἶναι ἀνάγκη πλέον νὰ ἔρθω στὴ συνέχεια.

Τί λοιπὸν πρόκειται νὰ ποῦμε σήμερα; «Γιατὶ ὁ Θεός», λέγει, «δὲν ὑπέταξε στοὺς ἀγγέλους τὸν μελλοντικὸ κόσμον, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλάμε». Ἄραγε μήπως μιλάει γιὰ κάποιον ἄλλον κόσμον; Δὲν εἶναι δυνατό, ἀλλὰ μιλάει γι' αὐτόν. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «γιὰ τὸν ὁποῖο μιλάμε», γιὰ νὰ μὴν ἀφήσει τὸ νοῦ νὰ πλανηθεῖ καὶ νὰ ἐπιζητεῖ κάποιον ἄλλον κόσμον. Πῶς λοιπὸν τὸν ὀνομάζει μελλοντικόν; Ὅπως καὶ ἄλλοῦ λέγει, «αὐτὸς εἶναι ἡ προτύπωση τοῦ μελλοντικοῦ γενάρχη»¹, μιλώντας γιὰ τὸν Ἀδὰμ καὶ τὸ Χριστὸ στὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ, καλώντας, σὲ σύγκριση πρὸς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδὰμ, μελλοντικὸ τὸν κατὰ σάρκα Χριστὸ (γιατὶ πραγματικὰ ἦταν μελλοντικός)· ἔτσι καὶ τώρα· ἐπειδὴ εἶπε, «ὅταν ὁμοῦς παρουσιάζει τὸν πρωτότοκο στὸν κόσμον»², γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ἐννοεῖ ἄλλον κόσμον, τὸ βεβαιώνει καὶ ἀπὸ

μένην λέγειν αὐτόν, πολλαχόθεν μὲν αὐτὸ καὶ ἄλλοθεν βεβαιουῦται, καὶ ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ εἰπεῖν αὐτὴν «μέλλουσαν»· ἔμελλε γὰρ ἢ οἴκουμένη· ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦν ἀεὶ. Ταύτην οὖν τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι οὐκ ἀγγέλοις ὑπέταξεν, ἀλλὰ τῷ Χριστῷ. Ὅτι δὲ πρὸς 5 τὸν Υἱὸν εἴρηται, φησί, δῆλον· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο ἂν τις εἴποι, ὅτι πρὸς ἀγγέλους.

Εἶτα καὶ ἑτέραν παράγει μαρτυρίαν, καὶ φησι· «διεμαρτύρατο δὲ πού τις, λέγων». Διὰ τί μὴ τὸ ὄνομα τοῦ προφήτου εἶπεν, ἀλλ' ἔκρυψεν αὐτό; Καὶ ἐν ἑτέραις δὲ μαρτυρίαις τοῦτο ποιεῖ· ὡς 10 ὅταν λέγῃ, «ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἴκουμένην, λέγει, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ»· καὶ πάλιν, «ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς Πατέρα. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει, ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα· πρὸς δὲ τὸν Υἱόν, καὶ καταρχὰς σύ, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίω- 15 σας». Οὕτω καὶ ἐνταῦθά φησι, «διεμαρτύρατο δὲ πού τις, λέγων». Τοῦτο δὲ αὐτὸ οἶμαι, τὸ κρύπτειν καὶ μὴ τιθέναι τὸν εἰρηκότα τὴν μαρτυρίαν, ἀλλ' ὡς περιφερομένην καὶ κατάδηλον οὖσαν εἰσάγειν, δεικνύντος ἐστὶν αὐτοὺς σφόδρα ἐμπείρους εἶναι τῶν Γραφῶν. «Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μιμηθήσκη αὐτοῦ; ἢ υἱὸς 20 ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν; Ἠλάττωσας αὐτόν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους· δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν, καὶ κατέστησας αὐτόν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου· πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ».

2. Ταῦτα δέ, εἰ καὶ εἰς τὴν κοινὴν ἀνθρωπότητα εἴρηται, ἀλλ' 25 ὁμοῦς κυριώτερον ἀρμόσειεν ἂν τῷ Χριστῷ κατὰ σάρκα· τὸ γάρ, «πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ», ἐκείνου μᾶλλον ἐστὶν, ἢ ἡμῶν. Ὁ γὰρ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἡμᾶς ὄντας ἐπεσκέψατο, καὶ τὸ ἐξ ἡμῶν ἀναλαβὼν καὶ ἐνώσας ἑαυτῷ, πάντων ἀνώτερος γέγονεν. «Ἐν γὰρ τῷ ὑποτάξαι», φησὶν, «αὐτῷ τὰ 30 πάντα, οὐδὲν ἀφήκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον. Νῦν δὲ οὕτω ὀρωμεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποτεταγμένα». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐπειδὴ εἶπεν, «ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου», εἰκὸς δὲ ἦν αὐτοὺς ἔτι ἀσχάλλειν, εἶτα μετὰ ταῦτα ὀλί-

3. Ἐβρ. 1.6.5.7.10.

4. Ψαλμ. 8.5-7.

5. Ἐβρ. 1.13.

πολλά ἄλλα σημεῖα καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι τὸν ὀνόμασε μελλοντικό. Γιατί ἦταν μελλοντικός ὁ κόσμος, ἐνῶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχε πάντοτε. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν μελλοντικὸν κόσμον δὲν τὸν ὑπέταξε στοὺς ἀγγέλους, ἀλλὰ στὸ Χριστό. Καὶ ὅτι λέχθηκε γιὰ τὸν Υἱό, λέγει, εἶναι φανερό· γιατί κανεὶς δὲ θὰ μπορούσε νὰ πεῖ ὅτι λέχθηκε γιὰ τοὺς ἀγγέλους.

Ἔπειτα φέρνει καὶ ἄλλη μαρτυρία καὶ λέγει· «καὶ τὸ διαβεβαίωσε αὐτὸ κάποιος ποὺ λέγει κάπου». Γιατί δὲν ἀνέφερε τὸ ὄνομα τοῦ προφήτη ἀλλὰ τὸ ἀπέκρυψε; Καὶ σὲ ἄλλες μαρτυρίες τὸ κάνει αὐτό· ὅπως ὅταν λέγει, «καὶ πάλι ὅταν παρουσιάζει τὸν πρωτότοκο στὴν οἰκουμένη λέγει, νὰ τὸν προσκυνήσουν ὅλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ», καὶ «ἐγὼ θὰ εἶμαι ὁ Πατέρας του». Καὶ γιὰ τοὺς ἀγγέλους βέβαια λέγει, «ἐκεῖνος ποὺ κάνει τοὺς ἀγγέλους του σὰν ἀνέμους», ἐνῶ γιὰ τὸν Υἱό, ἐσύ, Κύριε, στὴν ἀρχὴ θεμελίωσες τὴ γῆ»³. Ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει, «καὶ τὸ διαβεβαίωσε αὐτὸ κάποιος ποὺ λέγει κάπου». Αὐτὸ ἀκριβῶς, δηλαδὴ τὸ νὰ κρύβει καὶ νὰ μὴν ἀναφέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ ποὺ εἶπε τὴ μαρτυρία, ἀλλὰ νὰ τὴν παρουσιάζει σὰν νὰ ἦταν διαδεδομένη καὶ πολὺ γνωστὴ, νομίζω πὼς δείχνει ὅτι αὐτοὶ γνώριζαν πολὺ καλὰ τὶς Γραφές. «Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ τὸν θυμᾶσαι; ἢ τί εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ τὸν φροντίζεις; Τὸν ἔκαμες λίγο κατώτερο ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸν στεφάνωσες μὲ δόξα καὶ τιμὴ καὶ τὸν ἔκαμες κυρίαρχο τῶν ἔργων σου· ὅλα τὰ ὑπέταξες κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του»⁴.

2. Αὐτὰ ἂν καὶ λέχθηκαν γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, θὰ ταίριαζαν ὅμως καλύτερα στὸν κατὰ σάρκα Χριστό. Γιατί τὸ «ὅλα τὰ ὑπέταξες κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του», ἀνήκει μᾶλλον σ' ἐκεῖνον, παρά σὲ μᾶς. Γιατί ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ χωρὶς νὰ εἶμαστε τίποτε μᾶς ἐπισκέφθηκε καί, ἀφοῦ ἀνέλαβε αὐτὸ ποὺ ἦταν δικό μας καὶ τὸ ἔνωσε στὸν ἑαυτό του, ἔγινε ἀνώτερος ἀπ' ὅλους. «Ἀφοῦ λοιπόν», λέγει, «ὅλα τὰ ὑπέταξε σ' αὐτόν, δὲν ἄφησε τίποτε ποὺ νὰ μὴν τὸ ὑποτάξει σ' αὐτόν. Ἀλλὰ ὡς τώρα δὲ βλέπουμε νὰ εἶναι ὅλα ὑποταγμένα σ' αὐτόν». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἐπειδὴ εἶπε, «ὥσπου νὰ θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν σου»⁵ καὶ ἦταν φυσικὸ ν' ἀδημονοῦν ἀκόμη, ἔπειτα,

γα τινὰ παρενθείς, ταύτην τὴν μαρτυρίαν ἐπήγαγε βεβαιούσαν ἐκείνην. Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσι, Ἵπως τοὺς ἐχθροὺς ἔθηκεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, τοσαῦτα παθόντων ἡμῶν; ἵκανῶς μὲν καὶ ἐν τῷ προτέρῳ αὐτὸ ἠνίξατο· τὸ γὰρ, «ἕως», οὐ τὸ εὐθέως ἐδήλου 5 γινόμενον, ἀλλὰ τὸ ἐν χρόνῳ· ἐνταῦθα δὲ αὐτὸ ἐπεξέρχεται. Μὴ γάρ, ἐπειδὴ οὐδέπω ὑπετάγησαν, φησί, νομίσης μηδὲ ὑποτάττεσθαι· ὅτι μὲν γὰρ δεῖ ὑποταγῆναι, δῆλον· καὶ γὰρ ἡ προφητεία διὰ τοῦτο εἴρηται· «ἐν γὰρ τῷ ὑποτάξαι αὐτῷ», φησί, «τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον.

10 Πῶς οὖν οὐ πάντα ὑποτετάκται; Ὅτι μέλλει ὑποτάσσεσθαι. Εἰ τοίνυν πάντα μὲν ὑποταγῆναι ὀφείλει, οὕτω δὲ ὑποτετάκται, μὴ ἀσχαλλε μηδὲ θορυβοῦ. Εἰ μὲν γὰρ τοῦ τέλους παραγενομένου, καὶ πάντων ὑποταγόντων, ταῦτα ἔπασχες, εἰκότως ἤλγεις· νῦν δὲ οὕτω ὀρώμεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποτεταγμένα, 15 οὕτω ἐκράτησεν ὁ βασιλεὺς καθαρῶς. Τί τοίνυν θορυβῆ, πάσχων κακῶς; οὕτω πάντων περιγέγονε τὸ κήρυγμα, οὕτω καιρὸς τέλεον ὑποταγῆναι. Εἶτα πάλιν ἑτέρα παράκλησις· ἤδη ὁ μέλλων πάντας ἔχειν ὑποτεταγμένους, καὶ αὐτὸς ἀπέθανε καὶ μυρία πέπονθε. «Τὸν δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον 20 βλέπομεν», φησίν, «Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου». Εἶτα τὰ χρηστὰ πάλιν, «δόξη καὶ τιμῇ ἑστεφανωμένον».

Εἶδες πῶς αὐτῷ πάντα ἤρμοσε; καὶ γὰρ τό, «βραχὺ», αὐτῷ ἂν ἀρμόσειε μᾶλλον, τῷ τρεῖς ἡμέρας γενομένῳ ἐν τῷ ἄδη μόνας, ἀλλ' οὐχ ἡμῖν τοῖς ἐπιπολὸν φθειρομένοις· ὁμοίως καὶ τό, 25 «δόξη καὶ τιμῇ», ἐκείνῳ πολλῷ πλέον, ἢ ἡμῖν ἀρμόσει. Πάλιν αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει τοῦ σταυροῦ, δύο ταῦτα κατορθῶσαι σπουδάζων, καὶ τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ δεῖξαι, καὶ πείσαι αὐτοὺς πάντα φέρειν γενναίως, εἰς τὸν διδάσκαλον ἀφορῶντας. Εἰ γὰρ ὁ προσκυνούμενος ὑπ' ἀγγέλων, φησίν, ἠνέσχετο βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἔχειν διὰ σέ, πολλῷ μᾶλλον σὺ δταν ἀγγέλων ἐλάτ-

ἀφοῦ στὸ μεταξύ ἀνέφερε μερικὰ ἄλλα, πρόσθεσε αὐτὴ τὴ μαρτυρία ποὺ βεβαίωσε ἐκείνην. Γιὰ νὰ μὴ λένε δηλαδῆ, 'πῶς ἔθεσε τοὺς ἐχθροὺς κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, ἀφοῦ ἐμεῖς πάθαμε τόσο πολλά;' ἀρκετὰ βέβαια τὸ ὑπαινίχθηκε καὶ στὸ προηγούμενο (γιατὶ τὸ «ᾧσπου» δὲ φανέρωνε αὐτὸ ποὺ γίνεται ἀμέσως, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ γίνεται μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου), ἀλλ' ἐδῶ τὸ ἐξηγεῖ καλύτερα. Νὰ μὴ νομίσεις, λέγει, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν ὑποταχθεῖ ἀκόμη, ὅτι δὲν ὑποτάσσονται· γιατί ὅτι πρέπει νὰ ὑποταχθοῦν εἶναι φανερό. Ἐλλωστε καὶ ἡ προφητεία γι' αὐτὸ ἔχει λεχθεῖ· «ἀφοῦ λοιπόν», λέγει, «ὑπέταξε τὰ πάντα σ' αὐτόν, δὲν ἄφησε τίποτε ποὺ νὰ μὴν τὸ ἔχει ὑποτάξει σ' αὐτόν».

Πῶς λοιπὸν δὲν ἔχουν ὅλα ὑποταχθεῖ σ' αὐτόν; Γιατὶ πρόκειται νὰ ὑποταχθοῦν. Ἀφοῦ λοιπὸν ὅλα πρέπει νὰ ὑποταχθοῦν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν ὑποταχθεῖ ἀκόμη, νὰ μὴ στενοχωριέσαι οὔτε ν' ἀνησυχεῖς. Γιατί, ἂν εἶχε φθάσει τὸ τέλος καὶ ὅλα εἶχαν ὑποταχθεῖ, καὶ σὺ ἔπασχες αὐτά, σωστὰ θὰ στενοχωριῶσουν. Τώρα ὁμως δὲ βλέπουμε ἀκόμη νὰ ἔχουν ὑποταχθεῖ ὅλα σ' αὐτόν, ὁ βασιλιάς δὲν ἐξουσιάζει ἀκόμη καθαρὰ. Γιατί λοιπὸν ἀνησυχεῖς ποὺ ὑποφέρεις; Δὲν ἐπικράτησε σὲ ὅλους τὸ κήρυγμα, δὲν εἶναι ἀκόμη ὁ καιρὸς γιὰ ὀλοκληρωτικὴ ὑποταγή. Στὴ συνέχεια πάλι ἄλλη παρηγορία· ἤδη καὶ αὐτὸς ποὺ πρόκειται νὰ ὑποτάξει ὅλους πέθανε καὶ ἔπαθε ἄπειρα κακά. «Βλέπουμε ὁμως», λέγει, «ὅτι ὁ Ἰησοῦς, ποὺ ἔγινε γιὰ ἓνα μικρὸ χρονικὸ διάστημα κατώτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου του». Ἐπειτα τὰ καλὰ πάλι, «εἶναι στεφανωμένος μὲ δόξα καὶ τιμὴ».

Εἶδες πῶς τὰ προσάρμοσε ὅλα σ' αὐτόν; Πράγματι τὸ «γιὰ λίγο» θὰ ταίριαζε περισσότερο σ' αὐτόν, ποὺ ἔμεινε στὸν ἅδη μόνο γιὰ τρεῖς ἡμέρες, καὶ ὄχι σὲ μᾶς ποὺ φθειρόμαστε γιὰ πολὺ. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ «μὲ δόξα καὶ τιμὴ» θὰ ταιριάσει καλύτερα σ' ἐκεῖνον, παρὰ σὲ μᾶς. Πάλι τοὺς θυμίζει τὸ σταυρό, προσπαθώντας νὰ ἐπιτύχει δύο πράγματα· νὰ δείξει τὴ φροντίδα του καὶ νὰ τοὺς πείσει νὰ ὑποφέρουν τὰ πάντα μὲ γενναιότητα, ἔχοντας στραμμένο τὸ νοῦ τους στὸ διδάσκαλο. Γιατί, ἂν ὁ προσκυνούμενος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, λέγει, ἀνέχθηκε νὰ εἶναι γιὰ λίγο κατώτερος ἀπ' αὐτοὺς γιὰ χάρη σου, πολὺ περισσότερο πρέπει ἐσύ, ποὺ εἶσαι

των, πάντα φέρειν ὀφείλεις δι' αὐτόν. Εἶτα δείκνυσιν, ὅτι «δόξα καὶ τιμὴ» ὁ σταυρός ἐστίν· ὡσπεροῦν καὶ αὐτὸς «δόξαν» αὐτὸν καλεῖ λέγων· «ἦλθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Εἰ οὖν ἐκεῖνος τὰ διὰ τοὺς δούλους «δόξαν» καλεῖ, πολλῶ μᾶλλον σὺ τὰ διὰ τὸν Δεσπότην.

Ὁρᾷς τοῦ σταυροῦ τὸν καρπὸν ὅσος; Μὴ φοβηθῆς τὸ πρᾶγμα· σκυθρωπὸν μὲν γὰρ εἶναί σοι δοκεῖ, μυρία δὲ τίκτει ἀγαθὰ. Δείκνυσιν ἐκ τούτων τοῦ πειρασμοῦ τὸ ὄφελος. Εἶτά φησιν, «ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσεται θανάτου».
 10 «Ὅπως», φησί, «χάριτι Θεοῦ». Κάκεῖνος μὲν διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν εἰς ἡμᾶς ταῦτα πέπονθεν· «ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο», φησίν, «ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν». Τίνος ἔνεκεν; Οὐκ ὄφειλε τοῦτο ἡμῖν, ἀλλὰ χάριτι πεποίηκε. Καὶ πάλιν ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ φησι, «πολλῶ μᾶλλον
 15 ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν». «Ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσεται θανάτου»· οὐχὶ τῶν πιστῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης· αὐτὸς μὲν γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανε.

20 Τί δέ, εἰ μὴ πάντες ἐπίστευσαν; Αὐτὸς τὸ ἑαυτοῦ πεπλήρωκε. Καὶ κυρίως εἶπεν, «ὑπὲρ παντὸς γεύσεται θανάτου». Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀποθάνη· ὡσπερ γὰρ ὄντως γευσάμενος, οὕτω μικρὸν ἐν αὐτῷ ποιήσας διάστημα, εὐθέως ἀνέστη. Τῷ μὲν οὖν εἰπεῖν, «διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου», τὸν ὄντως θάνατον ἐσήμανε, τῷ
 25 δέ, «ἀγγέλων κρείττων», τὴν ἀνάστασιν ἐδήλωσε. Καθάπερ γὰρ ἰατρὸς οὐκ ἔχων ἀνάγκην τῶν τῷ ἀρρώστῳ παρεσκευασμένων σιτίων ἀπογεύσασθαι, διὰ τὴν περὶ ἐκεῖνον κηδεμονίαν πρότερον αὐτὸς ἀπογεύεται, ἵνα πείσῃ τὸν ἄρρωστον θαρσοῦντα κατατολμῆσαι τῆς βρώσεως, οὕτω καὶ ὁ Χριστός· ἐπειδὴ πάντες ἀν-
 30 θρωποὶ τὸν θάνατον ἐδεδοίκεσαν, πείθων αὐτοὺς κατατολμᾶν τοῦ θανάτου, καὶ αὐτὸς ἀπεγεύσατο αὐτοῦ, οὐκ ἔχων ἀνάγκην. «Ἐρχεται γάρ», φησίν, «ὁ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχων, καὶ οὐχ

6. Ἰω. 11,4.

7. Ρωμ. 8,32.

8. Ρωμ. 5,15.

9. Ἰω. 14,30.

κατώτερος από τούς ἀγγέλους, νὰ ὑποφέρεις τὰ πάντα γιὰ χάρη του. Ἐπειτα δείχνει ὅτι ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ εἶναι ὁ σταυρός, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς τὸν ἀποκαλεῖ δόξα, λέγοντας· «ἦρθε ἡ ὥρα γιὰ νὰ δοξασθεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»⁶. Ἄν λοιπὸν ἐκεῖνος καλεῖ δόξα τὰ παθήματά του γιὰ τούς δούλους, πολὺ περισσότερο πρέπει ἐσὺ νὰ καλεῖς τὰ παθήματά σου δόξα γιὰ τὸν Κύριο.

Βλέπεις πόσος εἶναι ὁ καρπὸς τοῦ σταυροῦ; Μὴ φοβηθεῖς γι' αὐτὸ τὸ πράγμα. Τὸ θεωρεῖς βέβαια δύσκολο, ἀλλὰ γεννάει ἄπειρα ἀγαθὰ. Δείχνει ἀπ' αὐτὰ τὸ ὄφελος τοῦ πειρασμοῦ. Ἐπειτα λέγει, «ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ» λέγει, «θέλησε». Καὶ ἐκεῖνος βέβαια ἔπαθε αὐτὰ γιὰ νὰ φανεῖ ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ σὲ μᾶς. «Ὁ Θεὸς», λέγει, «δὲ λυπήθηκε οὔτε τὸν Υἱὸν του, ἀλλὰ τὸν παρέδωσε σὲ θάνατο γιὰ χάρη ὅλων μας»⁷. Γιὰ ποιὸ λόγο; Δὲ μᾶς τὸ χρωστοῦσε αὐτὸ, ἀλλὰ τὸ ἔκαμε ἀπὸ χάρη. Καὶ πάλι στὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴ λέγει· «ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ποὺ ἦρθε μέσω τῆς χάριτος ἐνὸς ἀνθρώπου, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἦταν μὲ τὸ παραπάνω ἄφθονη γιὰ τούς πολλούς»⁸. Ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ θέλησε νὰ γευθεῖ τὸ θάνατο γιὰ τὸ καλὸ κάθε ἀνθρώπου· ὄχι γιὰ τὸ καλὸ τῶν πιστῶν μόνον ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκουμένης ὁλόκληρης. Γιατὶ αὐτὸς πέθανε γιὰ χάρη ὅλων.

Τί σημασία ὅμως ἔχει ἂν δὲν πίστεψαν ὅλοι; Αὐτὸς ἔκαμε τὸ δικὸν του χρέος. Καὶ μὲ κυριολεξία εἶπε, «νὰ γευθεῖ τὸ θάνατο γιὰ κάθε ἄνθρωπο». Καὶ δὲν εἶπε 'νὰ πεθάνει'· γιατί, σὰν νὰ γεύθηκε πράγματι τὸ θάνατο, ἀφοῦ παρέμεινε σ' αὐτὸν γιὰ τόσο μικρὸ διάστημα, ἀμέσως ἀναστήθηκε. Μὲ τὸ νὰ πεῖ λοιπὸν «ἐξαιτίας τοῦ θανάτου του» δήλωσε τὸν πραγματικὸ θάνατο, ἐνῶ μὲ τὸ «ἀνώτερος τῶν ἀγγέλων» φανέρωσε τὴν ἀνάστασι. Ὅπως ὁ γιατρὸς δηλαδὴ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ γευθεῖ τὰ παρασκευασμένα γιὰ τὸν ἄρρωστο φαγητά, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς φροντίδας του γι' αὐτὸν τὰ δοκιμάζει πρῶτα ὁ ἴδιος, γιὰ νὰ πείσει τὸν ἄρρωστο νὰ πάρει θάρρος καὶ νὰ δεχθεῖ τὸ φαγητό, αὐτὸ ἔκαμε καὶ ὁ Χριστός· ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι φοβήθηκαν τὸ θάνατο, γιὰ νὰ τοὺς πείσει νὰ τὸν περιφρονοῦν, γεύθηκε καὶ ὁ ἴδιος τὸ θάνατο, ἂν καὶ δὲν εἶχε ἀνάγκη. «Γιατὶ ἔρχεται», λέγει, «ὁ ἄρχοντας τοῦ κόσμου αὐτοῦ, καὶ δὲν ἔχει ἐπάνω μου καμμιά δύναμη»⁹. Ἐτσι

εὐρίσκει ἐν ἐμοὶ οὐδέν». Οὕτω καὶ τό, «χάριτι», καὶ τό, «ὑπὲρ παντὸς γεύσεται θανάτου», τοῦτο συνίστησιν. «Ἐπρεπε γὰρ αὐτῶ, δι' ὄν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων 5 τελειῶσαι».

3. Περὶ τοῦ Πατρὸς ἐνταῦθα λέγει. Ὁρᾶς πῶς πάλιν τό, «δι' οὗ», αὐτῶ ἀρμόζει; Οὐκ ἂν τοῦτο ἐποίησεν, εἴ γε ἐλαττώσεως ἦν καὶ τῶ Υἱῶ μόνον προσῆκον. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν ἄξια, φησί, τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ πεποίηκε τῶ τὸν πρωτότοκον 10 λαμπρότερον ἀποδειῖξαι πάντων, καὶ ὡσπερ ἀθλητὴν γενναῖον καὶ τοὺς ἄλλους ὑπερέχοντα, τοῖς ἑτέροις ὑπόδειγμα θεῖναι. «Τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν»· τουτέστι, τὸν αἴτιον τῆς σωτηρίας. Ὁρᾶς ὅσον τὸ μέσον; καὶ οὗτος Υἱός, καὶ ἡμεῖς υἱοί· ἀλλ' ὁ μὲν σώζει, ἡμεῖς δὲ σωζόμεθα. Εἶδες πῶς ἡμᾶς καὶ συνά- 15 γει καὶ δίστησι; «Πολλοὺς», φησὶν, «υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα». Ἐνταῦθα συνήγαγε· «τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν»· καὶ πάλιν διέστησε· «διὰ παθημάτων τελειῶσαι». Ἄρα τὰ παθήματα τελείωσις καὶ αἰτία τῆς σωτηρίας.

Ὁρᾶς ὅτι τὸ παθεῖν κακῶς, οὐκ ἔστιν ἐγκαταλελειμμένων; 20 Εἰ δὲ τούτῳ πρώτῳ τετίμηκε τὸν Υἱὸν ὁ Θεός, τῶ διὰ παθημάτων αὐτὸν ἀγαγεῖν, ὄντως τοῦ τὸν κόσμον ποιῆσαι καὶ ἐκ μὴ ὄντων παραγαγεῖν αὐτόν, τὸ σάρκα ἀναλαβόντα παθεῖν ἄπερ ἔπαθε, πολλῶ μείζον ἐστι. Καὶ τοῦτο μὲν οὖν φιλανθρωπίας, ἐκεῖνο δὲ πολλῶ πλέον. Καὶ δεικνύς καὶ αὐτὸς τοῦτο αὐτό, φησὶν, «ἵνα 25 ἐνδείξῃται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ».

«Ἐπρεπε γὰρ αὐτῶ, δι' ὄν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας 30 αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι». Ἐπρεπε γὰρ αὐτῶ, φησί, τῶ κηδεμόνι ὄντι, καὶ πάντα εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντι, ἐκδοῦναι τὸν Υἱὸν ὑπὲρ τῆς τῶν λοιπῶν σωτηρίας, τὸν ἕνα ὑπὲρ τῶν πολ-

καὶ τὸ «μὲ τῆ χάρη τοῦ Θεοῦ» καὶ τὸ «νὰ γευθεῖ τὸ θάνατο, γιὰ τὸ καλὸ κάθε ἀνθρώπου», αὐτὸ σημαίνει. «Ἐπρεπε λοιπὸν ὁ Θεός, ἐξαιτίας τοῦ ὁποίου καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν τὰ πάντα, προκειμένου νὰ ὀδηγήσει πολλοὺς υἱοὺς στὴ δόξα, νὰ κάνει τὸν ἀρχηγὸ τῆς σωτηρίας τους τέλειο μὲ τὰ παθήματα».

3. Ἐδῶ μιλάει γιὰ τὸν Πατέρα. Βλέπεις πῶς πάλι τό, «διὰ τοῦ ὁποίου», ἁρμόζει σ' αὐτόν; Δὲ θὰ τό ἔκαμε αὐτό, ἂν ἦταν μειωτικό καὶ ἁρμοζε στὸν Υἱὸ μόνο. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Ἐνέργησε, λέγει, ὅπως ἀξίζει στὴ φιλανθρωπία του μὲ τὸ ν' ἀποδείξει τὸν πρωτότοκο Υἱὸ του λαμπρότερο ἀπ' ὅλους, καὶ σὰν ἀθλητὴ γενναῖο καὶ ἀνώτερο ἀπ' ὅλους νὰ τὸν θέσει παράδειγμα γιὰ τοὺς ἄλλους. «Τὸν ἀρχηγὸ τῆς σωτηρίας τους» δηλαδή, τὸν αἴτιο τῆς σωτηρίας. Βλέπεις πόση εἶναι ἡ διαφορὰ; Καὶ αὐτὸς Υἱὸς καὶ ἐμεῖς υἱοί, ἀλλ' αὐτὸς σώζει καὶ ἐμεῖς σωζόμαστε. Εἶδες πῶς μᾶς ἐνώνει καὶ πῶς μᾶς χωρίζει; «Ὁδήγησε» λέγει, «πολλοὺς υἱοὺς σὲ δόξα». Ἐδῶ μᾶς συνένωσε· «τὸν ἀρχηγὸ τῆς σωτηρίας τους» καὶ πάλι μᾶς χώρισε. «Νὰ τὸν κάνει τέλειο μὲ τὰ παθήματα». Ἄρα τὰ παθήματα εἶναι τελείωση καὶ αἰτία τῆς σωτηρίας.

Βλέπεις ὅτι τὰ παθήματα δὲν εἶναι δεῖγμα ἀνθρώπων ἐγκαταλελειμμένων; Ἄν ὅμως ὁ Θεὸς τίμησε μ' αὐτὸ πρῶτα τὸν Υἱὸ, δηλαδή μὲ τὸ νὰ τὸν ὀδηγήσει στὴ δόξα μὲ τὰ παθήματα, πραγματικὰ τὸ ὅτι ἀνέλαβε σάρκα καὶ ἔπαθε ὅσα ἔπαθε εἶναι πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ ὅτι ἔκαμε τὸν κόσμο καὶ τὸν δημιούργησε ἀπὸ τὸ μηδέν. Καὶ αὐτὸ βέβαια εἶναι ἔργο φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἐκεῖνο εἶναι πολὺ περισσότερο. Καὶ γιὰ νὰ δείξει αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «γιὰ νὰ δείξει στοὺς μελλοντικούς αἰῶνες τὸν ὑπερβολικὸ πλοῦτο τῆς ἀγαθότητάς του, μᾶς ἀνέστησε μαζὶ μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ μᾶς ἔβαλε νὰ καθίσουμε μαζὶ μ' αὐτὸν στὰ ἐπουράνια»¹⁰.

«Ἐπρεπε λοιπὸν ὁ Θεός, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν τὰ πάντα, προκειμένου νὰ ὀδηγήσει πολλοὺς υἱοὺς στὴ δόξα, νὰ κάνει τὸν ἀρχηγὸ τῆς σωτηρίας τους τέλειο μὲ τὰ παθήματα». Ἐπρεπε δηλαδή, λέγει, αὐτὸς ποὺ τὰ φροντίζει καὶ τὰ δημιούργησε ὅλα, νὰ παραδώσει τὸν Υἱὸ του γιὰ τῆ

λῶν. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλά, «διὰ παθημάτων τελειῶσαι», δεικνὺς ὅτι ὁ παθὼν ὑπὲρ τινος, οὐκ ἐκεῖνον ὠφελεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς λαμπρότερος γίνεται καὶ τελειότερος. Καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τοὺς πιστοὺς, φησί, παραθαρρύνων αὐτούς. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς τότε ἐδοξάσθη, ὅτε ἔπαθεν. Ὅταν δὲ εἶπω, ὅτι ἐδοξάσθη, μὴ νομίσης δόξης πρόσληψιν αὐτῷ γίνεσθαι· ἐκείνην γὰρ τὴν τῆς φύσεως εἶχεν ἀεί, οὐδὲν προσλαβών.

«Ὁ τε γὰρ ἀγιάζων», φησί, «καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι, ἐξ ἑνὸς πάντες». Δι' ἦν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν». Ἴδου πάλιν πῶς συνάγει τιμῶν αὐτοὺς καὶ παραμυθούμενος καὶ ἀδελφοὺς αὐτοὺς ποιῶν τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τοῦτο τὸ ἐξ ἑνὸς εἶναι. Εἶτα πάλιν ἀσφαλιζόμενος καὶ δεικνὺς ὅτι τὸ κατὰ σάρκα φησὶν, ἐπήγαγε τό, «ὁ ἀγιάζων, καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι». Ὅρᾳς ὅσον τὸ μέσον; ὁ μὲν γὰρ ἀγιάζει, ἡμεῖς δὲ ἀγιαζόμεθα. Καὶ ἀνωτέρω τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν ἔφη. Εἷς γὰρ Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα. «Δι' ἦν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν». Ὅρᾳς πῶς πάλιν δείκνυσι τὴν ὑπεροχὴν; Τῷ γὰρ εἰπεῖν, «οὐκ ἐπαισχύνεται», δείκνυσιν οὐ τῆς τοῦ πράγματος φύσεως, ἀλλὰ τῆς φιλοστοργίας τοῦ μὴ ἐπαισχυνομένου τὸ πᾶν ὄν, καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης τῆς πολλῆς. Εἰ γὰρ καὶ ἐξ ἑνός, ἀλλ' ὁ μὲν ἀγιάζει, ἡμεῖς δὲ ἀγιαζόμεθα. Πολὺ δὲ τὸ μέσον· καὶ ὁ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς Υἱὸς γνήσιος, τουτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ ὡς κτίσμα, τουτέστιν ἐξ οὐκ ὄντων. Ὅστε πολὺ τὸ μέσον. Διὸ φησιν, «οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων· ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου». Τὴν γὰρ σάρκα ἐνδυσάμενος, ἐνεδύσατο καὶ τὴν ἀδελφότητα καὶ συνεῖλθεν ὁμοῦ τῇ σαρκὶ καὶ ἡ ἀδελφότης.

Ἄλλὰ τοῦτο μὲν εἰκότως παράγει· τὸ δέ, «ἐγὼ ἔσομαι πε-

σωτηρία τῶν ἄλλων, τὸν ἕνα γιὰ χάρη τῶν πολλῶν. Ὅμως δὲν εἶπε αὐτό, ἀλλὰ «νὰ τὸν κάνει τέλειο μὲ τὰ παθήματα», γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὅποιος πάθει γιὰ χάρη κάποιου ἄλλου δὲν ὠφελεῖ αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος γίνεται λαμπρότερος καὶ τελειότερος. Καὶ αὐτὸ τὸ εἶπε στοὺς πιστοὺς, λέγει, γιὰ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνει. Καθὼσον καὶ ὁ Χριστὸς τότε δοξάσθηκε, ὅταν ἔπαθε. Ὅταν λέγω ὅτι δοξάσθηκε, νὰ μὴ νομῖσεις ὅτι αὐτὸς προσέλαβε δόξα. Γιατὶ τῆ δόξα τῆς φύσης τὴν εἶχε πάντοτε καὶ δὲν ἔλαβε τίποτε τότε.

«Γιατὶ καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀγιάζει», λέγει, «καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀγιάζονται κατάγονται ὅλοι ἀπὸ τὸν ἴδιο Πατέρα. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν δὲν ντρέπεται νὰ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς». Νὰ πάλι πῶς ἐνώνει τιμώντας αὐτοὺς καὶ παρηγορώντας καὶ κάνοντάς τους ἀδελφούς τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μ' αὐτό, μὲ τὸ ὅτι κατάγονται ὅλοι ἀπὸ τὸν ἴδιο Πατέρα. Στὴ συνέχεια πάλι βεβαιώνοντας αὐτὸ καὶ γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ἐννοεῖ τὴν κατὰ σάρκα ἐνωση, πρόσθεσε τὸ «ἐκεῖνος ποὺ ἀγιάζει καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀγιάζονται». Βλέπεις πόση εἶναι ἡ διαφορά; Γιατὶ ἐκεῖνος ἀγιάζει καὶ ἐμεῖς ἀγιαζόμαστε. Καὶ παραπάνω τὸν ὀνόμασε ἀρχηγὸ τῆς σωτηρίας τους. Γιατὶ ἕνας εἶναι ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχονται τὰ πάντα. «Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν δὲν ντρέπεται νὰ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς». Βλέπεις πάλι πῶς δείχνει τὴν ὑπεροχή; Γιατὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ «δὲν ντρέπεται», δείχνει ὅτι τὰ πᾶν δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴ φύση τοῦ πράγματος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ φιλοστοργία ἐκείνου ποὺ δὲν ντρέπεται καὶ τὴν πολλὴ του ταπεινοφροσύνη. Ἄν καὶ ὅλοι δηλαδὴ καταγόμαστε ἀπὸ ἕναν Πατέρα, αὐτὸς ὅμως ἀγιάζει καὶ ἐμεῖς ἀγιαζόμαστε. Εἶναι μεγάλη ἡ διαφορά· αὐτὸς προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὡς Υἱὸς γνήσιος, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν οὐσία του· ἐμεῖς ὅμως ὡς κτίσμα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ μηδέν. Ἐπομένως εἶναι μεγάλη ἡ διαφορά. Γι' αὐτὸ λέγει, «δὲν ντρέπεται νὰ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς λέγοντας· θὰ διαλαλήσω τὸ ὄνομά σου στοὺς ἀδελφούς μου». Γιατὶ, ὅταν ντύθηκε τὴ σάρκα, ντύθηκε καὶ τὴν ἀδελφότητα, καὶ συνεισηλθε μαζί μὲ τὴ σάρκα καὶ ἡ ἀδελφικὴ σχέση.

Καὶ αὐτὸ βέβαια εὐλογα τὸ λέγει, ὅμως τό, «ἐγὼ θὰ ἐμπι-

ποιθῶς ἐπ' αὐτῷ», τί βούλεται; Καὶ τὸ μετὰ ταῦτα δὲ εἰκότως· «ἴδου ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός». Ὡσπερ γὰρ ἐνταῦθα πατέρα δείκνυσιν ἑαυτόν, οὕτως ἐκεῖ ἀδελφόν· «ἀπαγγελῶ», φησί, «τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου»· καὶ πάλιν τὴν 5 ὑπεροχὴν δείκνυσι καὶ πολὺ τὸ μέσον, διὰ τῶν ἐξῆς· «ἐπεὶ οὖν τὰ παιδιά», φησί, «κεκοινῶνηκεν αἵματος καὶ σαρκός».

4. Ὁρᾶς ποῦ φησι τὸ ὅμοιον; κατὰ τὴν σάρκα. «Παραπλησίως καὶ αὐτὸς μετέσχε τῶν αὐτῶν». Αἰσχυνέσθωσαν πάντες οἱ αἰρετικοί, ἐγκαλυπτέσθωσαν οἱ δοκῆσει λέγοντες αὐτὸν παραγενέ- 10 σθαι καὶ οὐκ ἀληθεία. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι μετέσχε τούτων, μόνον, καὶ ἐσίγησε· καίτοι καὶ εἰ οὕτως εἶπεν, ἰκανὸν ἦν· ἀλλ' ἕτερόν τι μεῖζον ἐνέφηνε, τό, «παραπλησίως», προσθείς. Οὐ φαντασία οὐδὲ εἰκόνι, φησὶν, ἀλλ' ἀληθεία· ἐπεὶ τό, «παραπλησίως», οὐ σώζεται. Εἶτα, δείξας τὴν ἀδελφότητα, καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι τῆς 15 οἰκονομίας· «ὅπως διὰ τοῦ θανάτου», φησί, «καταργήση τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι, τὸν διάβολον». Ἐνταῦθα τὸ θαυμαστὸν δείκνυσιν, ὅτι δι' οὗ ἐκράτησεν ὁ διάβολος, διὰ τούτου ἠττήθη, καὶ ὅπερ ἰσχυρὸν ἦν αὐτῷ ὄπλον κατὰ τῆς οἰκουμένης, ὁ θάνατος, τούτῳ αὐτὸν ἐπληξεν ὁ Χριστός· καὶ τὸ πολὺ 20 τῆς δυνάμεως τοῦ νικήσαντος ἐμφαίνει. Ὁρᾶς ὅσον ὁ θάνατος εἰργάσατο καλόν;

«Καὶ ἀπαλλάξῃ», φησί, «τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας». Τίνος ἔνεκεν φρίττετε, φησί, τί δεδοίκατε τὸν καταργηθέντα; οὐκέτι φοβερός ἐστιν, 25 ἀλλὰ πεπάτηται, καταπεφρόνηται, εὐτελής ἐστι καὶ οὐδενὸς ἄξιος. Τί δέ ἐστιν, «ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας»; τί τοῦτο, φησὶν; Ὅτι ὁ τὸν θάνατον δεδοικώς, δοῦλός ἐστι, καὶ πάντα ὑφίσταται ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀποθανεῖν· ἢ ἐκεῖνο, ὅτι πάντες δοῦλοι ἦσαν τοῦ θανάτου, φησί, καὶ τῷ μηδέ- 30 πῶ αὐτὸν λελύσθαι ἐκρατοῦντο· ἢ, εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι φόβῳ διηνεκεῖ συνέζων οἱ ἄνθρωποι. Ἀεὶ γὰρ ἀποτεθνήξεσθαι προσδο-

στευθῶ τὸν ἑαυτό μου σ' αὐτόν», τί τὸ θέλει; Καὶ τὸ ἐπόμενο εὐλογα τὸ εἶπε· «νὰ ἐγὼ καὶ τὰ παιδιὰ πού μου ἔδωσε ὁ Θεός». Ὅπως δηλαδὴ ἐδῶ δείχνει τὸν ἑαυτό του Πατέρα, ἔτσι ἐκεῖ τὸν δείχνει ἀδελφός· «θὰ διαλαλήσω», λέγει, «τὸ ὄνομά σου στοὺς ἀδελφούς μου». Καὶ πάλι δείχνει τὴν ὑπεροχὴ καὶ τὴ μεγάλη διαφορὰ μὲ τὰ ἐπόμενα πού λέγει. «Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ παιδιὰ», λέγει, «ἔχουν αἷμα καὶ σάρκα».

4. Βλέπεις ὅτι ἐννοεῖ τὴν ὁμοιότητα; Ὡς πρὸς τὴ σάρκα. «Παρόμοια καὶ αὐτὸς πῆρε τὰ ἴδια». Ἄς ντρέπονται ὅλοι οἱ αἰρετικοί, ἃς κρυφτοῦν ὅσοι λέγουν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦρθε φαινομενικὰ καὶ ὄχι πραγματικά. Γιατὶ δὲν εἶπε μόνο ὅτι πῆρε τὰ ἴδια καὶ ὕστερα σιώπησε (ἂν καὶ βέβαια κι αὐτὸ νὰ ἔλεγε θὰ ἦταν ἀρκετό), ἀλλὰ φανέρωσε κάποιο ἄλλο μεγαλύτερο προσθέτοντας τὸ «παρόμοια». Οὔτε φανταστικὰ οὔτε εἰκονικά, λέγει, ἀλλὰ πραγματικά· γιατί τὸ «παρόμοια» δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτηση. Στὴ συνέχεια δείχνει τὴν ἀδελφικὴ σχέση καὶ ἀναφέρει τὴν αἰτία τῆς οἰκονομίας τοῦ πράγματος. «Γιὰ νὰ καταργήσει», λέγει, «μὲ τὸ θάνατό του ἐκεῖνον πού ἐξουσίαζε τὸ θάνατο, δηλαδὴ τὸ διάβολο». Ἐδῶ δείχνει κάτι πού εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ, ὅτι δηλαδὴ μ' ἐκεῖνο πού ἐξουσίασε ὁ διάβολος, μ' ἐκεῖνο ἠττήθηκε, καὶ ἐκεῖνο πού ἦταν ἰσχυρὸ ὄπλο του ἐναντίον τῆς οἰκουμένης, ὁ θάνατος, μ' αὐτὸ τὸν ἔπληξε ὁ Χριστός· ἀκόμη φανερώνει καὶ τὴ μεγάλη δύναμη τοῦ νικητῆ. Βλέπεις πόσο καλὸ προξένησε ὁ θάνατος;

«Καὶ νὰ ἐλευθερώσει ἐκείνους», λέγει, «πού ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ θανάτου ἦταν ὑποδουλωμένοι σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ». Γιὰ ποῖο λόγο τρομάζετε, λέγει, γιατί φοβᾶστε αὐτὸν πού καταργήθηκε; Δὲν εἶναι πιά φοβερός, ἀλλὰ καταπατήθηκε, ἐξευτελίσθηκε, εἶναι ἀσήμαντος καὶ τιποτένιος. Τί ὅμως σημαίνει τὸ «ὅσοι ἀπὸ φόβο τοῦ θανάτου ἦταν ὑποδουλωμένοι σὲ ὅλη τους τὴ ζωὴ»; Τί ἐννοεῖ αὐτό; Ὅτι, ὅποιος φοβᾶται τὸ θάνατο, εἶναι δοῦλος καὶ δέχεται τὰ πάντα γιὰ νὰ μὴν πεθάνει· ἢ τὸ ἄλλο ἐννοεῖ, ὅτι δηλαδὴ ὅλοι ἦταν δοῦλοι τοῦ θανάτου καὶ ἐξουσιάζονταν ἀπ' αὐτὸν πού δὲν εἶχε ἀκόμη καταλυθεῖ· ἢ, ἂν δὲν εἶναι αὐτό, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ζοῦσαν διαρκῶς μὲ φόβο. Γιατί, περιμένοντας πάντοτε

κῶντες καὶ τὸν θάνατον δεδοικότες, οὐδεμιᾶς ἡδονῆς αἰσθησιν λαβεῖν ἠδύνατο, τοῦ φόβου τούτου παρόντος αὐτοῖς· τοῦτο γὰρ ἠνίξατο εἰπών, «διὰ παντὸς τοῦ ζῆν».

Δείκνυσιν ἐνταῦθα τοὺς θλιβομένους, τοὺς ἐλαυνομένους, 5 τοὺς διωκομένους, τοὺς καὶ πατρίδος καὶ οὐσίας καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀποστερουμένους, ἡδίων διάγοντας καὶ ἐλευθεριώτερον ἐκείνων τῶν ἐν τρυφῇ τὸ πάλαι τυγχανόντων, τῶν μηδὲν τοιούτων παθόντων, τῶν εὐθηνουμένων· εἴ γε ἐκεῖνοι μὲν διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ὑπὸ τῷ φόβῳ τούτῳ ἦσαν καὶ δοῦλοι, αὐτοὶ δὲ 10 τούτου εἰσὶν ἀπηλλαγμένοι, καὶ γελῶντες τοῦτο, ὅπερ ἐκεῖνοι πεφρίκασιν. Ὡσπερ γὰρ εἴ τις δεσμώτην μέλλοντα τὴν ἐπὶ θάνατον ἄγεσθαι, καὶ ἀεὶ τοῦτο προσδοκῶντα, λιπαῖνοι πολλῇ τῇ τρυφῇ· τοιοῦτόν τι ἦν τὸ παλαιὸν ὁ θάνατος. Νῦν δὲ ταῦτόν γεγονεν, οἷον ἂν εἴ τις τὸν φόβον ἐκεῖνον ἐκβαλὼν, μετὰ τῆς τρυφῆς 15 ἀθλεῖν προτρέποι, καὶ τὸν ἀγῶνα προτιθείς, ἐπαγγέλλοιτο μηκέτι εἰς θάνατον, ἀλλ' εἰς βασιλείαν ἀγαγεῖν.

Τίνων οὖν ἠθέλησας σὺ γενέσθαι, τῶν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ λιπαινομένων μετὰ τοῦ καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὴν ἀπόφασιν προσδοκᾶν, ἢ τῶν ἀθλούντων πολλὰ καὶ πονούντων ἐκοντί, 20 ὥστε τὸ διάδημα τῆς βασιλείας ἀναδήσασθαι; Ὁρᾶς πῶς αὐτῶν ἦρε τὴν ψυχὴν καὶ μετεώρους εἰργάσατο; Δείκνυσι δὲ οὐ τὸν θάνατον μόνον πεπαυμένον, ἀλλὰ διὰ τούτου κάκεῖνον τὸν ἄσπονδον πρὸς ἡμᾶς ἀεὶ τὸν πόλεμον ἐπανηρημένον καὶ ἐπιδεικνύμενον, τὸν διάβολον λέγω, καταργηθέντα· ὁ γὰρ θάνατον μὴ δεδοι- 25 κῶς, ἔξω τῆς τυραννίδος ἐστὶ τοῦ διαβόλου. Εἰ γὰρ δέρμα ὑπὲρ δέρματος, καὶ πάντα δοίη ἂν τις ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ὅταν καὶ ταύτης κρίνη τις καταφρονεῖν, τίνας ἔσται δοῦλος λοιπόν; Οὐδένα δέδοικεν, οὐδένα φοβεῖται, πάντων ἐστὶν ἀνώτερος καὶ πάντων ἐλευθεριώτερος. Ὁ γὰρ τῆς ψυχῆς τῆς ἑαυτοῦ καταφρονῶν, 30 πολλῷ μᾶλλον τῶν ἄλλων. Ὅταν δὲ εὖρη ψυχὴν τοιαύτην ὁ διάβολος, οὐδὲν ἐργάσασθαι δυνήσεται ἐν αὐτῇ τῶν ἑαυτοῦ. Τί

ὅτι θὰ πεθάνουν καὶ φοβούμενοι τὸ θάνατο, δὲν μπορούσαν νὰ γνωρίσουν καμμιά εὐχαρίστηση, ἐπειδὴ εἶχαν τὸ φόβο αὐτόν. Γιατὶ αὐτὸ ὑπαινίχθηκε λέγοντας «σὲ ὅλη τους τὴ ζωὴ».

Ἐδῶ δείχνει ὅτι ὅσοι ταλαιπωροῦνται, ὅσοι πιέζονται, ὅσοι διώκονται, ὅσοι δὲν ἔχουν πατρίδα καὶ περιουσία καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ζοῦν πιὸ εὐχάριστα καὶ πιὸ ἐλεύθερα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ παλαιότερα ζοῦσαν μὲ ἀπολαύσεις, ποὺ δὲν ἔπαθαν τίποτε τέτοιο, ποὺ εὐημεροῦσαν. Γιατὶ ἐκεῖνοι, περνώντας ὅλη τους τὴ ζωὴ κάτω ἀπ' αὐτόν τὸ φόβο, ἦταν καὶ δοῦλοι, ἐνῶ αὐτοὶ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὸ φόβο αὐτόν καὶ περιφρονοῦν ἐκεῖνο ποὺ ἔτρεμαν ἐκεῖνοι. Ὅπως κάποιος δηλαδὴ ποὺ ἐνθαρρύνει μὲ πολλὴ εὐγένεια τὸν φυλακισμένο ποὺ πρόκειται νὰ θανατωθεῖ καὶ τὸ περιμένει πάντοτε αὐτό, κάτι τέτοιο ἦταν τὴν παλιὰ ἐποχὴ ὁ θάνατος. Τώρα ὁμως ἔγινε τὸ ἴδιο, ὅπως ἂν κάποιος, διώχνοντας αὐτόν τὸ φόβο, τὸν προέτρεπε μὲ εὐγένεια ν' ἀγωνίζεται, καί, ὀρίζοντας καὶ τὸν ἀγῶνα, ὑποσχόταν νὰ τὸν ὀδηγήσει ὄχι στὸ θάνατο, ἀλλὰ στὴ βασιλεία.

Ἀπὸ ποιούς λοιπὸν θὰ ἤθελες νὰ εἶσαι; Ἀπὸ τοὺς φυλακισμένους ποὺ ἐνθαρρύνονται καὶ καθημερινὰ περιμένουν τὴν ἀπόφαση, ἢ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἀγωνίζονται πολὺ καὶ κουράζονται μὲ τὴ θέλησή τους γιὰ νὰ φορέσουν τὸ διάδημα τῆς βασιλείας; Βλέπεις πῶς ἐνθάρρυνε τὴν ψυχὴ τους καὶ τοὺς ἀνέβασε ψηλά; Καὶ δείχνει ὅτι ὄχι μόνο ὁ θάνατος ἔχει καταλυθεῖ, ἀλλ' ὅτι μ' αὐτόν ἔχει καταργηθεῖ καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐπιχειροῦσε καὶ κάνει πάντοτε τὸν ἄσπονδο πόλεμο ἐναντίον μας, δηλαδὴ ὁ διάβολος. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲ φοβᾶται τὸ θάνατο εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ διαβόλου. Ἄν κάποιος δηλαδὴ γιὰ νὰ σώσει τὸ δέρμα του θὰ ἔδινε ἄλλο δέρμα καὶ γιὰ νὰ σώσει τὴ ζωὴ του θὰ ἔδινε τὰ πάντα¹¹, ὅταν κανεὶς ἀποφασίζει νὰ περιφρονήσει ἀκόμη καὶ τὴ ζωὴ του, τίνος θὰ εἶναι στὴ συνέχεια δοῦλος; Κανέναν δὲ φοβᾶται, κανέναν δὲν τρέμει· ἀπ' ὅλους εἶναι ἀνώτερος καὶ ἀπ' ὅλους εἶναι περισσότερο ἐλεύθερος. Γιατὶ, ἐκεῖνος ποὺ περιφρονεῖ τὴ ζωὴ του, πολὺ περισσότερο περιφρονήσει τὰ ἄλλα. Ὅταν ὁ διάβολος βρεῖ μιὰ τέτοια ψυχὴ τίποτε ἀπὸ τὰ δικά του δὲ θὰ μπορέσει νὰ κάνει σ' αὐτήν. Τί δηλαδὴ,

γάρ, εἶπέ μοι; χρημάτων ζημίαν ἀπειλήσει καὶ ἀτιμίαν καὶ πατρίδος ἔκπτώσιν; ἀλλὰ ταῦτα μικρὰ τῷ μηδὲ τὴν ψυχὴν τιμίαν τιθεμένῳ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον.

Ὅρας ὅτι τοῦ θανάτου τὴν τυραννίδα ἐκβαλὼν, συγκατέ-
 5 λυσε καὶ τοῦ διαβόλου τὴν ἰσχύν; ὁ γὰρ περὶ ἀναστάσεως μυρία φιλοσοφεῖν εἰδώς, πῶς δέδοικε θάνατον; πῶς φρίττει λοιπόν; Μὴ τοίνυν ἀσχάλλετε λέγοντες, 'διὰ τί τὰ καὶ τὰ πεπόνθαμεν;' οὕτω γὰρ λαμπροτέρα ἢ νίκη γίνεται· οὐκ ἂν δὲ ἦν λαμπρά, εἰ μὴ θανάτῳ τὸν θάνατον ἔλυσε. Τὸ δὲ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι δι'
 10 αὐτῶν αὐτὸν ἐνίκησε, δι' ὧν ἴσχυσε, τὸ εὐπορον αὐτοῦ πανταχοῦ καὶ εὐμήχανον δεικνύς. Μὴ δὴ προδῶμεν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν δωρεάν· «οὐ γὰρ ἐλάβομεν», φησί, «πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ πνεῦμα δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ». Στῶμεν οὖν γενναίως καταγελῶντες τοῦ θανάτου.

15 5. Ἄλλὰ γὰρ ἐπῆλθέ μοι στενάξαι πικρόν, ποῦ μὲν ὁ Χριστὸς ἡμᾶς ἀνήγαγε, ποῦ δὲ ἑαυτοὺς κατηγάγομεν. Ὅταν γὰρ ἴδω τοὺς κοπετοὺς τοὺς κατὰ τὴν ἀγοράν, τὰς οἰμωγὰς, ἅς ἐπὶ τοῖς ἐξερχομένοις ποιοῦνται τοῦ βίου, τὰς ὀλολυγὰς, τὰς ἀσχημοσύνας τὰς ἄλλας, πιστεύσατε, αἰσχύνομαι καὶ Ἑλληνας καὶ Ἰουδαίους καὶ
 20 αἰρετικούς τοὺς ὀρῶντας, καὶ πάντας ἀπλῶς τοὺς διὰ τοῦτο καταγελῶντας ἡμῶν· ὅσα γὰρ ἂν εἶπω λοιπόν, εἰκῆ ἐρῶ περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφῶν. Τί δήποτε; Ὅτι οὐ τοῖς λεγομένοις παρ' ἐμοῦ προσέχουσιν Ἑλληνες, ἀλλὰ τοῖς γινομένοις παρ' ὑμῶν· εὐθέως γὰρ ἐροῦσι· πότε τούτων τις καταφρονῆσαι θανάτου δυ-
 25 νήσεται, μηδὲ ἕτερον τεθνεῶτα δυνάμενος ἰδεῖν;

Καλὰ τὰ εἰρημένα ὑπὸ τοῦ Παύλου, καλὰ, καὶ τῶν οὐρανῶν ἄξια, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας· τί γὰρ φησι; «Καὶ ἀπαλλάξει τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας». Ἄλλ' οὐκ ἀφίετε ταῦτα πιστεῦεσθαι ὑμεῖς,
 30 μαχόμενοι διὰ τῶν ἔργων αὐτοῖς· καίτοι πολλὰ ἐπιτειχίσαντος τοῦ Θεοῦ γίνεσθαι πρὸς τοῦτο, ἵνα ἀνέλῃ τὴν πονηρὰν ταύτην

12. Πράξ. 20,24.

13. Β' Τιμ. 1,7.

πές μου, θὰ τὴ φοβερήσει μὲ ἀπώλεια χρημάτων καὶ ἀτίμωση καὶ ἔξορία ἀπὸ τὴν πατρίδα; Αὐτὰ ὅμως εἶναι ἀσήμαντα γι' αὐτὸν ποῦ δὲ θεωρεῖ τὴ ζωὴ του πολὺτιμη, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο Παῦλο¹².

Βλέπεις ὅτι ἀπομάκρυνε τὴν τυραννία τοῦ θανάτου καὶ συγχρόνως διέλυσε τὴ δύναμη τοῦ διαβόλου; Γιατὶ ἐκεῖνος ποῦ γνωρίζει νὰ φιλοσοφεῖ πολὺ γιὰ τὴν ἀνάσταση, πῶς θὰ φοβᾶται τὸ θάνατο καὶ πῶς θὰ τρομάζει στὴ συνέχεια; Μὴ στενοχωριέστε λοιπὸν λέγοντας, 'γιὰ ποιό λόγο τὰ πάθαμε αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα;' γιατί ἔτσι ἡ νίκη γίνεται λαμπρότερη. Δὲ θὰ ἦταν ὅμως λαμπρή, ἂν δὲν κατέλυε τὸ θάνατο μὲ τὸ θάνατο. Καὶ τὸ θαυμαστὸ εἶναι τοῦτο, ὅτι τὸν νίκησε μ' αὐτὰ μὲ τὰ ὅποια ἦταν δυνατὸς αὐτός, δείχνοντας παντοῦ τὴν ἐφευρετικότητα καὶ ἐπινοητικότητα του. Ἄς μὴν ἀρνηθοῦμε λοιπὸν τὴ δωρεὰ ποῦ μᾶς δόθηκε. «Γιατὶ δὲ λάβαμε», λέγει, «πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ πνεῦμα δύναμης καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ»¹³. Ἄς σταθοῦμε λοιπὸν γενναῖα, περιφρονώντας τὸ θάνατο.

5. Ἄλλὰ μοῦ ἦρθε ν' ἀναστενάξω πικρά, ἀναλογιζόμενος ποῦ μᾶς ἀνέβασε ὁ Χριστὸς καὶ ποῦ κατεβάσαμε ἐμεῖς τὸν ἑαυτό μας. Γιατὶ, ὅταν βλέπω τοὺς θρήνους ποῦ γίνονται στὴν ἀγορά, τὶς κραυγὲς ποῦ βγάζουν γιὰ ἐκείνους ποῦ πεθαίνουν, τὶς ὀδυρμούς, τὶς ἄλλες ἀσχημοσύνες, πιστέψτε με, ντρέπομαι καὶ τοὺς ἐθνικοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς αἰρετικούς ποῦ βλέπουν καὶ ὄλους γενικὰ ἐκείνους ποῦ μᾶς περιγελοῦν γι' αὐτό. Ὅσα κι ἂν πῶ τώρα, θὰ τὰ πῶ στὰ χαμένα φιλοσοφώντας γιὰ τὴν ἀνάσταση. Γιατὶ; Ἐπειδὴ οἱ ἐθνικοὶ δὲν προσέχουν αὐτὰ ποῦ λέγω, ἀλλ' αὐτὰ ποῦ κάνετε ἐσεῖς· ἀμέσως δηλαδὴ θὰ ποῦν· Ἐπίτε κάποιος ἀπ' αὐτοὺς θὰ μπορέσει νὰ περιφρονήσει τὸ θάνατο, τὴ στιγμὴ ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ ἄλλον πεθαμένο';

Τὰ λεγόμενα ἀπὸ τὸν Παῦλο εἶναι καλὰ καὶ ἄξια τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Τί λέγει δηλαδὴ; «Καὶ νὰ ἐλευθερώσει ἐκείνους ποῦ ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ θανάτου ἦταν ὑποδουλωμένοι σὲ ὄλη τους τὴ ζωὴ». Ἄλλὰ σεῖς δὲν ἀφήνετε νὰ πιστεύονται αὐτὰ, γιατί τὰ πολεμάτε μὲ τὰ ἔργα σας, ἂν καὶ ὁ Θεὸς ἀντέταξε πολλὰ ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ πράγματος, γιὰ νὰ ἐξαλείψει

συνήθειαν. Εἶπε γάρ μοι, τί βούλονται αἱ λαμπάδες αἱ φαιδραί; οὐχ ὡς ἀθλητὰς αὐτοὺς προπέμπομεν; τί δὲ οἱ ὕμνοι; οὐχὶ τὸν Θεὸν δοξάζομεν καὶ εὐχαριστοῦμεν, ὅτι λοιπὸν ἐστεφάνωσε τὸν ἀπελθόντα, ὅτι τῶν πόνων ἀπήλαξεν, ὅτι τῆς δειλίας ἐκβαλὼν 5 ἔχει παρ' ἑαυτῶ; οὐ διὰ τοῦτο ὕμνοι; οὐ διὰ τοῦτο ψαλμωδίαί; Ταῦτα πάντα χαιρόντων ἐστίν· «εὐθυμεῖ» γάρ, φησί, «τίς; ψαλλέτω». Ἄλλ' οὐ τούτοις προσέχουσιν Ἕλληνες.

Μὴ γάρ μοι, φησίν, εἶπης τὸν ἐκτὸς τοῦ πάθους φιλοσοφοῦντα, τοῦτο γὰρ οὐδὲν μέγα οὐδὲ θαυμαστόν, ἀλλὰ δεῖξόν μοι 10 τὸν ἐν αὐτῷ τῷ πάθει φιλοσοφοῦντα, καὶ τότε πιστεύσω τῇ ἀναστάσει. Καὶ τὸ μὲν βιωτικὰς γυναῖκας τοῦτο ποιεῖν, θαυμαστόν οὐδέν· καίτοι γε καὶ αὐτὸ δεινόν· καὶ γὰρ καὶ αὗται τὴν αὐτὴν ἀπαιτοῦνται φιλοσοφίαν· διὸ καὶ Παῦλός φησι, «περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἵνα μὴ λυπῆσθε, καθὼς καὶ 15 οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα». Οὐχὶ μονάζουσιν ἔγραφε ταῦτα οὐδὲ ἀειπαρθένους, ἀλλὰ καὶ κοσμικαῖς γάμω ὁμιλησάσαις καὶ βιωτικοῖς. Πλὴν ἀλλ' οὐχ οὕτω δεινὸν τοῦτο· ὅταν δέ τις, ἢ γυνὴ ἢ ἀνὴρ ἐσταυρῶσθαι τῷ κόσμῳ λέγων, ὁ μὲν τρίχας τίλλῃ, ἢ δὲ κωκὴ μεγάλη, τί τούτου ἀσχημονέστερον; Πιστεύσατέ μοι λέγοντι, εἴ γε ὡς ἐχρῆν ἐγίνετο, πολὺν ἔδει χρόνον τοὺς τοιούτους εἶργεσθαι τῶν οὐδῶν τῶν τῆς ἐκκλησίας. Οἱ γὰρ ὄντως ἄξιοι πένθους, οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν θάνατον δεδοικότερες ἔτι καὶ φρίττοντες, οἱ τῇ ἀναστάσει διαπιστοῦντες.

Ἄλλ' οὐ τῇ ἀναστάσει διαπιστῶ, φησίν, ἀλλὰ τὴν συνήθειαν ἐπιζητῶ. Διὰ τί οὖν, εἶπέ μοι, ὅταν ἀποδημῇ, καὶ ἀποδημίαν μακράν, οὐ τὰ αὐτὰ ποιεῖς; Ἄλλὰ κλαίω καὶ τότε, φησί, καὶ θρηνηῶ ἐπιζητοῦσα. Ἄλλ' ἐκεῖνο μὲν ὄντως συνήθειαν ἐπιζητούσης ἐστί, τοῦτο δὲ ἀπεγνωκυίας τὴν ἐπάνοδον. Ἐννόησον τί ψάλλεις κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον· «ἐπίστρεψον, ψυχὴ μου, εἰς 30 τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι Κύριος εὐηργέτησέ σε»· καὶ πάλιν, «οὐ

αὐτὴ τὴν κακὴ συνήθεια. Γιατὶ πές μου· τί θέλουν οἱ φαιδρὲς λαμπάδες; Δὲν τοὺς προπέμπουμε σὰν ἀθλητὲς; Καὶ τί θέλουν οἱ ὕμνοι; Δὲ δοξάζουμε τὸ Θεὸ καὶ δὲν τὸν εὐχαριστοῦμε ἐπειδὴ ἤδη στεφάνωσε τὸν νεκρό, τὸν ἀπάλλαξε ἀπὸ τοὺς κόπους, ἀπομάκρυνε τὸ φόβο του καὶ τὸν ἔχει κοντὰ του; Δὲν ἀναπέμπονται γι' αὐτὸ οἱ ὕμνοι; δὲν λέγονται γι' αὐτὸ οἱ ψαλμωδίαι; Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐκδηλώσεις ἀνθρώπων ποὺ χαίρονται· γιατί λέγει, «βρίσκεται κάποιος σὲ εὐθυμία; Ἄς ψάλλει»¹⁴. Ἀλλὰ οἱ ἐθνικοὶ δὲν προσέχουν σ' αὐτά.

Μὴ λοιπὸν, λέγει, μοῦ πεῖς ἐκεῖνον ποὺ φιλοσοφεῖ ἐκτὸς πάθους, γιατί αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου σπουδαῖο οὔτε θαυμαστό, ἀλλὰ δεῖξε μου αὐτὸν ποὺ φιλοσοφεῖ στὴ διάρκεια τοῦ πάθους, καὶ τότε θὰ πιστέψω στὴν ἀνάστασι. Καὶ νὰ τὸ κάνουν βέβαια αὐτὸ οἱ γυναῖκες τοῦ κόσμου δὲν εἶναι καθόλου παράξενο, ἂν καὶ αὐτὸ εἶναι φοβερό· γιατί καὶ ἀπ' αὐτὲς ἀπαιτεῖται ἡ ἴδια φιλοσοφία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «δὲν θέλω νὰ ἔχετε ἄγνοια γι' αὐτοὺς ποὺ πέθαναν, γιὰ νὰ μὴ λυπᾶστε καὶ σεῖς ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ δὲν ἔχουν ἐλπίδα»¹⁵. Δὲν τὰ ἔγραφε σὲ μοναχοὺς αὐτὰ οὔτε σὲ παρθένους, ἀλλὰ καὶ σὲ κοσμικὲς γυναῖκες ποὺ ἦταν παντρεμένες καὶ ζοῦσαν μέσα στὸν κόσμον. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τόσο φοβερό αὐτὸ· ὅταν ὁμως κάποια γυναῖκα ἢ κάποιος ἄνδρας, ἐνῶ λέγουν ὅτι ἔχουν σταυρωθεῖ γιὰ τὸν κόσμον, ὁ ἄνδρας βγάζει τὶς τρίχες καὶ ἐκείνη ὀδύρεται πολὺ, τί ὑπάρχει πιὸ ἄσχημο ἀπ' αὐτό; Πιστέψτε με ποὺ λέγω αὐτά· ἂν γινόταν ὅπως ἔπρεπε νὰ γίνεταί, γιὰ πολὺ χρόνον θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι γι' αὐτοὺς κλειστὲς οἱ πύρτες τῆς ἐκκλησίας. Γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ πραγματικὰ εἶναι ἄξιοι γιὰ πένθος εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἀκόμη φοβοῦνται καὶ τρέμουν τὸ θάνατον, ποὺ δυσπιστοῦν γιὰ τὴν ἀνάστασι.

Ἀλλὰ, λέγει, δὲ δυσπιστῶ γιὰ τὴν ἀνάστασι, ἀλλὰ ἐπιζητῶ τὴ συνήθεια τοῦ πράγματος. Γιατὶ λοιπὸν, πές μου, ὅταν φεύγεις σὲ ταξίδι, καὶ μάλιστα σὲ ταξίδι μακρινό, δὲν κάνεις τὰ ἴδια; Κλαίω καὶ τότε, λέγει, καὶ ἐπιζητῶ τοὺς θρήνους. Ἀλλ' ἐκεῖνο εἶναι ἀπόδειξι ἐκείνης ποὺ πραγματικὰ ἐπιζητεῖ τὴ συνήθεια, ἐνῶ αὐτὸ ἐκείνης ποὺ ἔχασε τὴν ἐλπίδα της γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ. Σκέψου τί ψάλλεις τὴν ὥρα ἐκείνη· «ξαναγύρισε, ψυχὴ μου,

φοβηθήσομαι κακά, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ»· καὶ πάλιν, «σύ μου εἶ καταφυγή ἀπὸ θλίψεως τῆς περιεχούσης με». Ἐννόησον τί βούλονται οὗτοι οἱ ψαλμοί. Ἄλλ' οὐ προσέχεις, ἀλλὰ μεθύεις ὑπὸ τοῦ πένθους. *Kān* ἐν τοῖς ἐτέρων κηδεύμασι κατανόησον ἀκριβῶς, ἵνα ἔχῃς φάρμακον ἐν τοῖς σοῖς. «Ἐπίστρεψον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι Κύριος εὐηργέτησέ σε», λέγεις, καὶ δακρῦεις; οὐχὶ σκηνὴ ταῦτά ἐστιν, οὐχ ὑπόκρισις; Εἰ μὲν γὰρ ὄντως πιστεύεις οἷς λέγεις, περιττῶς πενθεῖς· εἰ δὲ παίζεις καὶ ὑποκρίνη καὶ μύθους αὐτὰ εἶναι νομίζεις, τί καὶ ψάλλεις; τί καὶ ἀνέχη τῶν παραγινομένων; διὰ τί μὴ ἀπελαύνεις τοὺς ψάλλοντας; Ἄλλὰ μαινομένων τοῦτο, φησί. *Kākeino* πολλῶ μᾶλλον.

Τέως μὲν οὖν παραινῶ· τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος σφοδρότερον τῷ πράγματι χρήσομαι· καὶ γὰρ μειζόνως δέδοικα, μὴ τούτῳ τῷ τρόπῳ χαλεπὴ τις νόσος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπεισέλθῃ. 15 Τοῦτον μὲν οὖν τὸν κοπετὸν ὕστερον ἐπανορθώσωμεθα· τέως δὲ παραγγέλλω καὶ διαμαρτύρομαι καὶ πλουσίοις καὶ πένησι, καὶ γυναιξὶ καὶ ἀνδράσι. Γένοιτο μὲν οὖν πάντας ὑμᾶς ἀπενθήτους τὸν βίον ἐξελθεῖν, καὶ κατὰ νόμον τὸν προσήκοντα πατέρας ὑπὸ τῶν υἱῶν γεγηρακότας προπέμπεσθαι καὶ μητέρας ὑπὸ θυγατέρων καὶ ἐγγόνων καὶ μετεγγόνων ἐν λιπαρῷ τῷ γήρῳ, καὶ μηδαμοῦ γενέσθαι ἄωρον θάνατον. Γένοιτο μὲν οὖν τοῦτο, καὶ τοῦτο εὐχομαι, καὶ τοὺς προέδρους δὲ καὶ πάντας ὑμᾶς ὑπὲρ ἀλλήλων παρακαλῶ δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ, καὶ κοινήν ποιήσασθαι ταύτην εὐχὴν· εἰ δέ, ὅπερ ἀπειὴ μὴδὲ συμβαίη, πικρὸς τις γένηται 25 θάνατος (πικρὸς δὲ λέγω, οὐ τῇ φύσει· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ λοιπὸν πικρὸς ὁ θάνατος· ὕπνου γὰρ οὐδὲν διενήνοχεν· ἀλλὰ πικρὸς λέγω, πρὸς τὴν ἡμετέραν διάθεσιν)· εἰ οὖν οὗτος συμβαίη, καὶ τινες τὰς θρηνοῦσας ταύτας μισθώσαιντο, πιστεύσατέ μοι λέγοντι, οὐκ ἄλλως γὰρ ἐρῶ, ἀλλ' ὡς ἔχω· ὁ βουλόμενος ὀργιζέσθω· πολὺν

16. Ψαλμ. 114,7.

17. Ψαλμ. 22,4.

18. Ψαλμ. 31,7.

στην ανάπαυσή σου, γιατί ὁ Κύριος σέ ἔχει εὐεργετήσει»¹⁶. καὶ πάλι, «δὲ θὰ φοβηθῶ κανένα κακό, γιατί ἐσὺ εἶσαι μαζί μου»¹⁷. καὶ πάλι, «ἐσὺ εἶσαι ἡ καταφυγή μου στὸν καιρὸ τῆς θλίψης ποὺ μὲ ἔχει κυριεύσει»¹⁸. Σκέψου τὸ νόημα αὐτῶν τῶν ψαλμῶν. Δὲν προσέχεις ὅμως, ἀλλὰ μεθᾶς ἀπὸ τὸ πένθος. Τουλάχιστο μελέτησε καλὰ στίς κηδεῖες τῶν ἄλλων, γιὰ νὰ ἔχεις φάρμακο στίς δικές σου. «Ξαναγύρισε, ψυχὴ μου, στὴν ανάπαυσή σου, γιατί ὁ Κύριος σέ ἔχει εὐεργετήσει», λέγεις καὶ δακρῦζεις; Δὲν εἶναι θεατρνισμὸς αὐτὰ καὶ ὑποκρισία; Γιατί, ἂν πράγματι πιστεύεις σ' αὐτὰ ποὺ λέγεις, εἶναι περιττὸ νὰ πενθεῖς· ἂν ὅμως παίζεις καὶ ὑποκρίνεσαι καὶ τὰ θεωρεῖς αὐτὰ παραμύθια, γιατί ψάλλεις; γιατί ἀνέχεσαι αὐτοὺς ποὺ παρευρίσκονται ἐκεῖ; γιατί δὲ διώχνεις αὐτοὺς ποὺ ψάλλουν; Αὐτό, λέγει, εἶναι ἀπόδειξη παρανοϊκῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἐκεῖνο πολὺ περισσότερο.

Τώρα λοιπὸν συμβουλεύω· ἀργότερα ὅμως μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου θὰ χρησιμοποιοῦμαι αὐστηρότερα τὸ πράγμα. Γιατί πραγματικὰ φοβᾶμαι πάρα πολὺ, μήπως μ' αὐτὸν τὸν τρόπο εἰσχωρήσει κάποια φοβερὴ ἀρρώστια στὴν ἐκκλησία. Αὐτὸν λοιπὸν τὸ θρῆνο θὰ τὸν διορθώσουμε ἀργότερα. Τώρα ὅμως παραγγέλλω καὶ διακηρύττω σὲ πλούσιους καὶ φτωχοὺς, σὲ γυναῖκες καὶ σὲ ἄνδρες. Εἶθε λοιπὸν ὅλοι σας νὰ φύγετε ἀπὸ τὴ ζωὴ χωρὶς νὰ σᾶς πενθήσουν, καὶ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο ποὺ ἀρμόζει οἱ πατέρες ἀφοῦ γεράσουν νὰ προπέμπονται ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τους καὶ οἱ μητέρες ἀπὸ τίς θυγατέρες καὶ τὰ ἐγγόνια καὶ τὰ δισέγγονά τους σὲ βαθιὰ γηρατειά, καὶ πουθενὰ νὰ μὴ συμβαίνει πρόωρος θάνατος. Εἶθε λοιπὸν νὰ γίνεῖ αὐτό, καὶ αὐτὸ εὐχομαι, καὶ παρακαλῶ τοὺς ἐπισκόπους καὶ ὅλους ἐσᾶς νὰ προσευχηθεῖτε στὸ Θεὸ ὁ ἓνας γιὰ τὸν ἄλλον καὶ νὰ κάνετε ὅλοι μαζί αὐτὴ τὴν προσευχή. Ἐάν ὅμως, πράγμα ποὺ εἶθε νὰ μὴν τύχει καὶ νὰ μὴ συμβεῖ, γίνεῖ κάποιος πικρὸς θάνατος (καὶ πικρὸς ἐννοῶ ὄχι ὡς πρὸς τὴ φύση, γιατί δὲν εἶναι πιά πικρὸς ὁ θάνατος, καθόσον δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὸν ὕπνο, ἀλλὰ πικρὸς ἐννοῶ ὡς πρὸς τὴ δική μας διάθεση), ἂν λοιπὸν συμβεῖ αὐτὸς ὁ θάνατος καὶ μερικοὶ πληρώσουν αὐτὲς ποὺ θρηνοῦν, πιστέψτε με ποὺ τὸ λέγω, γιατί δὲ θὰ τὸ πῶ διαφορετικά, ἀλλὰ ὅπως μπορῶ, καὶ ὅποιος θέλει ἄς

αὐτὸν χρόνον τῆς Ἐκκλησίας ἀπείρξω ὡς τὸν εἰδωολάτρην. Εἰ γὰρ τὸν πλεονέκτην εἰδωολάτρην καλεῖ ὁ Παῦλος, πολλῶ μᾶλλον τὸν ἐπὶ πιστοῦ τὰ τῶν εἰδωολατρῶν ἐπεισφέροντα.

Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἰπέ μοι, πρεσβυτέρους καλεῖς καὶ τοὺς 5 ψάλλοντας; οὐχ ὥστε παραμυθήσασθαι, οὐχ ὥστε τιμῆσαι τὸν ἀπελθόντα; Τί τοίνυν αὐτὸν ὑβρίζεις; τί δὲ παραδειγματίζεις; τί δὲ παίζεις, ὡσπερ ἐν σκηνῇ; Ἡμεῖς ἐρχόμεθα τὰ περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφοῦντες, πάντας παιδεύοντες, καὶ τοὺς μηδέπω πεπληγμένους, διὰ τῆς εἰς ἐκεῖνον τιμῆς, εἴ ποτε συμβαίῃ τι τοιοῦ- 10 τον, φέρειν γενναίως· σὺ δὲ ἄγεις τοὺς τὰ ἡμέτερα καθαιροῦντας, τό γε αὐτῶν μέρος;

6. Τί τούτου τοῦ γέλωτος καὶ τῆς χλευασίας χεῖρον; τί ταύτης τῆς ἀνωμαλίας βαρύτερον; Αἰσχύνθητε καὶ ἐντρέπητε· εἰ δὲ μὴ βούλεσθε ἡμεῖς οὐκ ἀνεχόμεθα ἤθη τοιαῦτα ὀλέθρια τῇ ἐκκλη- 15 σίᾳ ἐπεισαγαγεῖν· «τοὺς γὰρ ἀμαρτάνοντας», φησὶν, «ἐνώπιον πάντων ἔλεγγε». Κάκειναις δὲ ταῖς ταλαιπώροις καὶ ἀθλίαις δι' ὑμῶν ἀπαγορεύομεν, μηδέποτε ταῖς τῶν πιστῶν ἐκφοραῖς ἐπεισιέναι, ἵνα μὴ ὄντως τὰ οἰκεία αὐτὰς ἀναγκάσωμεν θρηνεῖν κακά, καὶ παιδεύσωμεν μὴ ἐν ἀλλοτρίοις ταῦτα ποιεῖν, ἀλλὰ τὰς 20 οἰκείας συμφορὰς μᾶλλον ὀδύρεσθαι· καὶ γὰρ καὶ πατὴρ φιλόστοργος, ὅταν υἱὸν ἄτακτον ἔχη, οὐκ ἐκεῖνῳ μόνον παραινεῖ μὴ πλησιάζειν τοῖς πονηροῖς, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνους φοβεῖ. Ἴδου τοίνυν καὶ ὑμῖν κάκειναις δι' ὑμῶν παραινῶ, ὥστε μήτε ὑμᾶς καλεῖν τὰς τοιαύτας, μήτε ἐκεῖνας παραγίνεσθαι.

25 Καὶ γένοιτο μὲν τὸν λόγον τι ἐργάσασθαι πλέον καὶ τὴν ἀπειλὴν ἰσχυῖσαι· εἰ δέ, ὅπερ ἀπειή, καταφρονηθῶμεν, ἀναγκασθησόμεθα λοιπὸν εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὴν ἀπειλὴν, ὑμᾶς μὲν τοῖς νόμοις παιδεύοντες τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ἐκεῖνας δὲ ὡς ἐκεῖναις προσῆκόν ἐστιν. Εἰ δέ τις ἀπαυθαδιαζόμενος καταφρονεῖ, ἀκου- 30 ἔτω τοῦ Χριστοῦ λέγοντος καὶ νῦν· «ἐὰν ὁ ἀδελφός σου ἀμαρτήσῃ εἰς σέ, ὑπαγε, ἔλεγγον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου·

19. Κολ. 3,5.

20. Α' Τιμ. 5,20.

ὀργίζεται· θὰ τὸν ἀπομακρύνω γιὰ πολὺ χρόνον ἀπὸ τὴν ἐκκλησία σὰν τὸν εἰδωλολάτρη. Γιατί, ἂν ὁ Παῦλος ὀνομάζει εἰδωλολάτρη τὸν πλεονάκτη¹⁹, πολὺ περισσότερο αὐτὸν ποὺ εἰσάγει στὴν περίπτωση τοῦ πιστοῦ τὶς εἰδωλολατρικὲς συνήθειες.

Γιὰ ποιό λόγο, πές μου, καλεῖς τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς ψάλτες; Ὅχι γιὰ νὰ παρηγορήσεις, ὄχι γιὰ νὰ τιμήσεις αὐτὸν ποὺ πέθανε; Γιατί λοιπὸν τὸν ὑβρίζεις; γιατί τὸν διαπομπεύεις; καὶ γιατί παίζεις ὅπως στὴ θεατρικὴ σκηνή; Ἐμεῖς ἐρχόμαστε φιλοσοφώντας τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάσταση, διδάσκοντας ὅλους, καὶ αὐτοὺς ποὺ δὲν ἔχουν πληγεῖ ἀκόμη, μὲ τὴν τιμὴ ποὺ ἀποδίδουν σ' ἐκεῖνον, ἂν ποτὲ συνέβαινε κάτι τέτοιο, νὰ ὑποφέρουν μὲ γενναιότητα, καὶ σὺ φέρνεις αὐτοὺς ποὺ καταργοῦν τὰ δικά μας, ὅσο βέβαια μποροῦν;

6. Τί ὑπάρχει χειρότερο ἀπ' αὐτὴ τὴ γελοιοποίηση καὶ τὸ χλευασμό; τί εἶναι βαρύτερο ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀνωμαλία; Κοκκινίστε καὶ ντραπεῖτε. Ἄν ὅμως δὲ θέλετε, ἐγὼ δὲν ἀνέχομαι νὰ εἰσάγετε τέτοιες ὀλέθριες συνήθειες στὴν ἐκκλησία. «Ἐκείνους ποὺ ἁμαρτάνουν», λέγει, «νὰ τοὺς ἐλέγχεις ἐνώπιον ὄλων»²⁰. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνες τὶς ταλαίπωρες καὶ ἄθλιες γυναῖκες μιλώντας σὲ σᾶς τὶς ἀπαγορεύουμε νὰ ἔρχονται στὶς ἐκφορὲς τῶν πιστῶν, γιὰ νὰ μὴν τὶς ἀναγκάσουμε πραγματικὰ νὰ θρηνοῦν τὰ δικά τους κακὰ καὶ νὰ τὶς μάθουμε νὰ μὴ τὰ κάνουν αὐτὰ σὲ ξένα κακὰ, ἀλλὰ νὰ ὀδύρονται περισσότερο γιὰ τὶς δικές τους συμφορὲς. Γιατί καὶ ὁ φιλόστοργος πατέρας, ὅταν ἔχει παιδί ἄτακτο, δὲ συμβουλεύει μόνο αὐτὸ νὰ μὴν πλησιάζει τοὺς κακοὺς, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους φοβερίζει. Νὰ λοιπὸν συμβουλεύω καὶ σᾶς καὶ ἐκεῖνες, μιλώντας σὲ σᾶς, ὥστε οὔτε ἐσεῖς νὰ καλεῖτε αὐτὲς τὶς γυναῖκες οὔτε ἐκεῖνες νὰ ἔρχονται.

Καὶ εἴθε ὁ λόγος νὰ ἐπιτύχει κάτι περισσότερο καὶ ἢ ἀπειλὴ νὰ τὸ κατορθώσει. Ἄν ὅμως, πράγμα ποὺ εὐχομαι νὰ μὴ συμβεῖ, μὲ περιφρονήσετε, θ' ἀναγκασθῶ νὰ πραγματοποιήσω στὸ μέλλον τὴν ἀπειλή, τιμωρώντας ἐσᾶς μὲ τοὺς ἐκκλησιαστικὸς νόμους καὶ ἐκεῖνες ὅπως τὶς ταιριάζει. Καὶ ἂν κάποιος δείχνοντας αὐθάδεια τὰ περιφρονεῖ αὐτά, ἃς ἀκούει τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει καὶ τώρα: «ἂν ὁ ἀδελφός σου σφάλλει ἀπέναντί σου, πήγαινε

εἰ δὲ μὴ πείθοιτο, παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἓνα ἢ δύο· εἰ δὲ καὶ οὕτως ἀντιλέγοι, εἶπε τῇ Ἐκκλησίᾳ· εἰ δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσειεν, ἔστω σοι ὡς ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης». Εἰ δὲ τὸν εἰς ἐμὲ ἀμαρτάνοντα, ἐπειδὴν μὴ πείθοιτο, οὕτως ἀποστρέφε-
5 σθαι κελεύει, τὸν εἰς ἑαυτὸν ἀμαρτάνοντα καὶ εἰς τὸν Θεὸν πῶς ἔχειν ὀφείλω, ὑμεῖς κρίνατε· ὑμεῖς γὰρ ἡμῶν καταγινώσκετε οὐ μαλακῶς προσφερομένων ὑμῖν.

Εἰ δέ τις καταφρονεῖ τῶν δεσμῶν τῶν παρ' ἡμῶν, πάλιν αὐτὸν ὁ Χριστὸς παιδεύετω λέγων· «ὅσα ἂν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, 10 ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ». Εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς ταλαίπωροι καὶ οὐδαμινοὶ καὶ τοῦ καταφρονεῖσθαι ἄξιοι, ὥσπερ οὖν καὶ ἄξιοι, ἀλλ' οὐχ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦμεν, οὐδὲ ὀργὴν ἀμυνόμεθα, ἀλλὰ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας φροντίζομεν. Αἰδέσθητε, παρακα-
15 λῶ, καὶ ἐντρέπητε· εἰ γὰρ φίλον τις φέρει σφοδρότερον τοῦ δέοντος ἐπιφερόμενον, τὸν σκοπὸν ἐξετάζων, καὶ ὅτι εὐνοικῶς, ἀλλ' οὐκ ἀλαζονευόμενος τοῦτο ποιεῖ, πολλῶ μᾶλλον διδάσκαλον ἐπιπλήττοντα, καὶ διδάσκαλον οὐδὲ αὐτὸν ἐξ ἀϋθεντίας ταῦτα λέγοντα, οὐδὲ ὡς ἐν τάξει ἄρχοντος, ἀλλ' ὡς ἐν τάξει κηδεμόνος.
20 Οὐ γὰρ ἐξουσίαν ἐπιδείξασθαι βουλόμενοι, ταῦτα λέγομεν (πῶς γὰρ οἱ μὴδὲ εἰς πεῖραν αὐτῶν ἐλθεῖν εὐχόμενοι;), ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν ἀλγοῦντες καὶ κοπτόμενοι.

Σύγγνωτε δὴ, καὶ μὴδεῖς καταφρονεῖτω τῶν δεσμῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν· οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ δεσμῶν, ἀλλ' ὁ Χρι-
25 στος ὁ τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἡμῖν δεδωκώς καὶ κυρίου ποιῶν ἀνθρώπους τῆς τοσαύτης τιμῆς. Ἡμεῖς μὲν γὰρ εἰς τὸ λύειν βουλόμεθα κατακεχρηῆσθαι τῇ ἐξουσίᾳ· μᾶλλον δέ, οὐδὲ τούτου ἀνάγκην ἔχειν βουλόμεθα· οὐδένα γὰρ βουλόμεθα εἶναι δεσμώ-
την παρ' ἡμῖν· οὐχ οὕτως ἐσμὲν ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι, εἰ καὶ
30 σφόδρα οὐδαμινοὶ τινὲς ἐσμεν. Εἰ δὲ ἀναγκασθείημεν, σύγγνωτε· οὐ γὰρ ἐκόντες οὐδὲ βουλόμενοι, ἀλλὰ μᾶλλον ὑμῶν τῶν δεδε-

21. Ματθ. 18,15–17.

22. Ματθ. 18,18.

καὶ ἔλεγξέ τον ὅταν θὰ εἴστε οἱ δύο σας μόνοι. Ἐν ὅμως δὲ σ' ἀκούσει, πάρε μαζί σου ἕναν ἢ δύο ἄλλους. Ἐν καὶ ἔτσι ἀντιλέγει, νὰ τὸ πείσ στήν ἐκκλησία· ἂν ὅμως παρακούσει καὶ τὶς συμβουλές τῆς ἐκκλησίας, τότε πιά ἄς εἶναι γιὰ σένα ὅπως ὁ εἰδωλολάτρης ἢ ὁ τελῶνης»²¹. Ἐν λοιπὸν αὐτὸν ποὺ ἀμαρτάνει σὲ μένα, ὅταν δὲν ὑπακούσει, προστάζει ἔτσι νὰ τὸν ἀποστρέφομαι, ἐσεῖς νὰ κρίνετε πῶς πρέπει νὰ συμπεριφέρομαι σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀμαρτάνει στὸν ἑαυτό του καὶ στὸ Θεό· γιὰτι ἐσεῖς μὲ κατηγορεῖτε ὅτι δὲν φέρομαι ἥπια σὲ σᾶς.

Ἐν κάποιος περιφρονεῖ τοὺς περιορισμοὺς ποὺ ἐπιβάλλω, ἄς τὸν συνετίζει πάλι ὁ Χριστὸς ποὺ λέγει· «ὅσα δέσετε στὴ γῆ, θὰ εἶναι δεμένα στὸν οὐρανό· καὶ ὅσα λύσετε στὴ γῆ, θὰ εἶναι λυμένα στὸν οὐρανό»²². Ἐν καὶ βέβαια ἐγὼ εἶμαι ταλαίπωρος καὶ τιποτένιος καὶ ἄξιος γιὰ περιφρόνηση, ὅπως καὶ πραγματικὰ εἶμαι, ὅμως δὲν ἐκδικοῦμαι ὁ ἴδιος οὔτε ἀνταποδίδω ὀργή, ἀλλὰ φροντίζω γιὰ τὴ δική σας σωτηρία. Κοκκινίστε, παρακαλῶ, καὶ ντραπεῖτε. Γιὰτι, ἂν κάποιος ἀνέχεται τὸ φίλο ὅταν τὸν ἐπικρίνει αὐστηρότερα ἀπ' ὅσο πρέπει, ἐξετάζοντας τὸ σκοπό του καὶ ἐπειδὴ τὸ κάνει αὐτὸ ἀπὸ φιλικὴ διάθεση καὶ ὄχι ἀπὸ ἀλαζονεία, πολὺ περισσότερο ὀφείλει ν' ἀνέχεται τὸ διδάσκαλο ὅταν τὸν ἐπιπλήττει, καὶ μάλιστα τὸ διδάσκαλο ποὺ οὔτε ὁ ἴδιος τὰ λέγει αὐτὰ αὐθεντικὰ οὔτε σὰν ἄρχοντας, ἀλλὰ σὰν κηδεμόνας. Γιὰτι δὲν τὰ λέγω αὐτὰ θέλοντας νὰ ἐπιδείξω ἐξουσία (πῶς θὰ τὰ ἔλεγα ἐγὼ ποὺ εὐχομαι νὰ μὴν τὰ γνωρίσετε αὐτά;), ἀλλ' ἐπειδὴ στενοχωριέμαι καὶ κόπτομαι γιὰ σᾶς.

Συγχωρῆστε με λοιπὸν γιὰ τὰ λεγόμενα καὶ κανεῖς ἄς μὴν περιφρονεῖ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δεσμά. Γιὰτι δὲν εἶναι ἄνθρωπος αὐτὸς ποὺ δένει, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ποὺ μᾶς ἔδωσε αὐτὴ τὴν ἐξουσία καὶ κάνει τοὺς ἀνθρώπους ἄξιους μιᾶς τόσο μεγάλης τιμῆς. Ἐμεῖς βέβαια θέλουμε νὰ χρησιμοποιοῦμε τὴν ἐξουσία στὸ νὰ λύνουμε τὰ δεσμά· ἢ καλύτερα οὔτε τὴν ἀνάγκη αὐτοῦ τοῦ πράγματος θέλουμε νὰ ἔχουμε. Γιὰτι δὲ θέλουμε νὰ ὑπάρχει σὲ μᾶς κανένας δεμένος· δὲν εἶμαστε τόσο ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι, ἂν καὶ εἶμαστε πάρα πολὺ ἀσήμαντοι. Ἐν ὅμως ἀναγκασθοῦμε, συγχωρῆστε μας. Γιὰτι δὲ θέτουμε τὰ δεσμά ἀπὸ εὐχαρίστηση

μένων ἀλγοῦντες, τὰ δεσμὰ περιβάλλομεν. Εἰ δέ τις καταφρονοίη τούτων, ἐπιστήσεται ὁ τῆς κρίσεως καιρὸς ὁ διδάσκων αὐτόν. Τὸ δὲ λοιπὸν οὐ βούλομαι εἰπεῖν, ἵνα μὴ πλήξω τὴν διάνοιαν ὑμῶν.

5 Ἡμεῖς μὲν γὰρ πρῶτον μὲν εὐχόμεθα εἰς ἀνάγκην μὴ ἐλθεῖν· εἰ δὲ ἔλθοιμεν, τὸ ἑαυτῶν πληροῦμεν, περιβάλλομεν τὰ δεσμὰ. Εἰ δέ τις διαρρήξειε ταῦτα, ἐγὼ τὸ ἑμαυτοῦ πεποίηκα καὶ ἀνεύθυνός εἰμι λοιπὸν, ὁ δὲ λόγος ἔσται σοι πρὸς τὸν ἐμοὶ κελεύσαντα δῆσαι. Οὐδὲ γὰρ εἰ, βασιλέως προκαθημένου, τῶν δορυφόρων
10 τῶν παρεστώτων τις ἐκελεύσθη δῆσαί τινα τῶν ἐν τῇ τάξει καὶ τὰ δεσμὰ περιβαλεῖν, ἐκεῖνος δὲ οὐ μόνον ἀπώσαιο τοῦτον, ἀλλὰ καὶ συντρίψειε τὰ δεσμὰ, ὁ δορυφόρος ἐστὶν ὁ τὴν ὕβριν πεπονθώς, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς πολλῶ μᾶλλον ὁ κελεύσας. Εἰ γὰρ τὰ εἰς τοὺς πιστοὺς γινόμενα αὐτὸς οἴκειοῦται, ὅταν τοὺς εἰς τὸ
15 διδάσκειν τεταγμένους ὕβριζετε, πολλῶ μᾶλλον ὡς αὐτὸς ὕβριζόμενος διακείσεται. Ἀλλὰ μὴ γένοιτό τινα τῶν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης εἰς ἀνάγκην τῶν δεσμῶν τούτων ἐλθεῖν. Ὡσπερ γὰρ τὸ μὴ ἀμαρτάνειν καλόν, οὕτω τὸ φέρειν ἐπιτίμησιν χρήσιμον.

20 Φέρωμεν τοίνυν τὴν ἐπίπληξιν, καὶ σπουδάζωμεν τὸ μὴ ἀμαρτάνειν, εἰ δὲ ἀμάρτοιμεν, φέρωμεν τὴν ἐπιτίμησιν. Ὡσπερ γὰρ καλὸν μὲν τὸ μὴ πλήττεσθαι, εἰ δὲ τοῦτο γένοιτο, τὸ φάρμακον ἐπιτεθῆναι τῇ πληγῇ χρήσιμον, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Ἀλλὰ μὴ γένοιτό τινα τῶν τοιούτων δεηθῆναι φαρμάκων· «πεπέισμεθα δὲ
25 περὶ ὑμῶν τὰ κρείττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτω λαλοῦμεν». Σφοδρότερον δὲ διελέχθημεν ὑπὲρ πλείονος ἀσφαλείας. Βέλτιον γὰρ ἐμὲ θρασύν τινα καὶ ἀπηνῆ καὶ αὐθάδη ὑποπεύεσθαι παρ' ὑμῶν, ἢ ὑμᾶς τὰ τῷ Θεῷ μὴ δοκοῦντα ποιεῖν. Πιστεύομεν δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι οὐκ ἀνόνητος ὑμῖν αὕτη ἢ ἐπιτίμησις
30 ἔσται, ἀλλ' οὕτω μεταβληθῆσεσθε, ὡς τούτους τοὺς λόγους εἰς τὰ ὑμέτερα ἐγκώμια ἀναλίσκεσθαι καὶ εἰς τοὺς ἐπαίνους.

οὔτε ἐπειδὴ θέλουμε, ἀλλ' ἐπειδὴ λυπούμαστε γιὰ σᾶς τοὺς δεμένους. Καὶ ἂν κάποιος τὰ περιφρονεῖ, θὰ ἔρθει ὁ καιρὸς τῆς κρίσης πού θὰ τὸν διδάξει. Τῆ συνέχεια δὲ θέλω νὰ τὴν πῶ γιὰ νὰ μὴν πλήξω τὸ νοῦ σας.

Ἐγὼ λοιπὸν πρῶτα εὐχομαι νὰ μὴν ἔρθω στὴν ἀνάγκη· ἂν ὅμως ἔρθω, ἐκπληρώνω τὸ καθῆκον μου, θέτω τὰ δεσμὰ. Καὶ ἂν κάποιος σπάσει τὰ δεσμὰ, ἐγὼ ἔκαμα τὸ χρέος μου καὶ εἶμαι ἀνεύθυνος γιὰ τὴν συνέχεια· γι' αὐτὸ ὅμως θ' ἀπολογηθεῖς σ' ἐκεῖνον πού με πρόσταξε νὰ σὲ δέσω. Γιατὶ ἂν, ἐνῶ ὁ βασιλιάς κάθεται πρῶτος, πάρει κάποιος ἀπὸ τοὺς παρόντες σωματοφύλακες ἐντολὴ νὰ δέσει κάποιον ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς καὶ νὰ τοῦ θέσει τὰ δεσμὰ, καὶ αὐτὸς ὄχι μόνο τὸν ἀπωθήσει ἀλλὰ καὶ σπάσει τὰ δεσμὰ, δὲ θὰ ὑβρισθεῖ ὁ σωματοφύλακας, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ὁ βασιλιάς πού ἔδωσε τὴν ἐντολή. Ἄν λοιπὸν ὅσα γίνονται στοὺς πιστοὺς ὁ Θεὸς τὰ θεωρεῖ ὅτι γίνονται στὸν ἑαυτό του, ὅταν ὑβρίζετε αὐτοὺς πού πῆραν τὴν ἐντολὴ νὰ διδάσκουν, πολὺ περισσότερο θὰ συμπεριφερθεῖ σὰν νὰ ὑβρίζεται ὁ ἴδιος. Ἄλλ' εἶθε κανεῖς ἀπ' ὅσους βρίσκονται στὴν ἐκκλησία αὐτὴ νὰ μὴν ἔρθει στὴν ἀνάγκη αὐτῶν τῶν δεσμῶν. Γιατὶ, ὅπως τὸ νὰ μὴν ἀμαρτάνει κανεῖς εἶναι καλό, ἔτσι τὸ νὰ ἀνέχεται τὴν ἐπιτίμηση εἶναι χρήσιμο.

Ἄς ἀνεχόμεστε λοιπὸν τὴν ἐπίπληξη καὶ ἄς φροντίζουμε νὰ μὴν ἀμαρτάνουμε. Ἄν ὅμως ἀμαρτήσουμε, ἄς ἀνεχόμεστε τὴν ἐπιτίμηση. Γιατὶ, ὅπως εἶναι καλὸ βέβαια νὰ μὴ πληγώνεται κανεῖς, ἀλλὰ ἂν συμβεῖ αὐτὸ εἶναι χρήσιμο νὰ μπαίνει τὸ φάρμακο πάνω στὴν πληγὴ, ἔτσι πρέπει νὰ γίνεται καὶ ἐδῶ. Μακάρι ὅμως νὰ μὴ χρειασθεῖ κανεῖς ἀπ' αὐτὰ τὰ φάρμακα. «Γιὰ σᾶς ὅμως, ἂν καὶ μιλάω μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ἀξίζετε γιὰ καλύτερα πράγματα πού ὁδηγοῦν στὴ σωτηρία»²³. Μίλησα ὅμως αὐστηρότερα γιὰ περισσότερη ἀσφάλεια. Γιατὶ εἶναι προτιμότερο νὰ με θεωρεῖτε θρασὺ καὶ σκληρὸ καὶ αὐθάδη, παρὰ νὰ μὴν κάνετε αὐτὰ πού ἀρέσουν στὸ Θεό. Καὶ πιστεύω στὸ Θεὸ ὅτι δὲ θὰ ὑπάρξει σὲ σᾶς ἀνώφελη αὐτὴ ἡ ἐπιτίμηση, ἀλλὰ θ' ἀλλάξετε τόσο, ὥστε νὰ χρησιμοποιοῦτε αὐτὰ τὰ λόγια στὰ δικά σας ἐγκώμια καὶ τοὺς ἐπαίνους.

Γένοιτο δὲ ἡμᾶς βιοῦν κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, ἵνα κατα-
ξιοθῶμεν ἅπαντες τυχεῖν τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς
τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ'
οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ
εἰς αἰῶνας αἰῶνων.

Εὐχομαι νὰ ζοῦμε ὅπως ἀρέσει στὸ Θεό, γιὰ νὰ ἀξιωθοῦμε ὅλοι νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, πὸ ὑποσχέθηκε ὁ Θεὸς σ' ἐκείνους πὸ τὸν ἀγαποῦν, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

(Έβρ. 2,16-3,6)

«Οὐ γὰρ δὴπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται. Ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι».

1. Τὴν πολλὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ὁ Παῦλος δεῖξει βου-
5 λόμενος, καὶ τὴν ἀγάπην ἣν περὶ τὸ γένος ἔσχε τὸ ἀνθρώπινον, μετὰ τὸ εἰπεῖν, «ἐπεὶ οὖν τὰ παιδιά κεκοινωνήκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν», ἐπεξέρ-
χεται τούτῳ τῷ χωρίῳ καὶ φησιν· «οὐ γὰρ δὴπου ἀγγέλων ἐπι-
λαμβάνεται»· μὴ γὰρ ἀπλῶς προῤσχησ τῷ λεχθέντι, μηδὲ ψιλόν τι
10 πρᾶγμα τοῦτο εἶναι νομίσης, τὸ τὴν ἐξ ἡμῶν σάρκα αὐτὸν ἀναλα-
βεῖν· οὐ γὰρ ἀγγέλοις τοῦτο ἐχαρίσατο· διὸ καὶ οὕτως εἶρηκεν·
«οὐ γὰρ δὴπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀ-
βραάμ». Τί ἐστὶν ὃ φησιν; Οὐκ ἀγγέλου φύσιν ἀνεδέξατο, ἀλλ'
ἀνθρώπου. Τί δέ ἐστὶν, «ἐπιλαμβάνεται»; Οὐκ ἐκείνης, φησίν,
15 ἐδράξατο τῆς φύσεως τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας.

Διὰ τί δὲ οὐκ εἶπεν, ἀνέλαβεν, ἀλλὰ ταύτῃ τῇ λέξει ἐχρήσα-
το, τῇ, «ἐπιλαμβάνεται»; Ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν διωκόντων τοὺς
ἀποστρεφόμενους αὐτούς, καὶ πάντα ποιούντων, ὥστε καταλα-
βεῖν φεύγοντας καὶ ἐπιλαβέσθαι ἀποπηδόντων. Φεύγουσαν γὰρ
20 ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ πόρρω φεύγουσαν («ἡμεν
γὰρ τοῦ Θεοῦ μακαράν», φησίν, «ἀπηλλοτριωμένοι καὶ ἄθεοι
ὄντες ἐν τῷ κόσμῳ»), αὐτὸς καταδιώξας κατέλαβεν. Ἐντεῦθεν
δείκνυται ὅτι φιλανθρωπία μόνη καὶ ἀγάπη καὶ κηδεμονία τοῦτο
πεποίηκεν. Ὡσπερ οὖν ὅταν λέγῃ, «οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ

1. Έβρ. 2,14.

2. Έφ. 2,12.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

(Εβρ. 2,16-3,6)

«Γιατί δὲν ἔρχεται νὰ βοηθήσει ἀγγέλους, ἀλλὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ. Ἐπομένως ἔπρεπε νὰ γίνῃ σὲ ὅλα ὅμοιος μὲ τοὺς ἀδελφούς του».

1. Θέλοντας ὁ Παῦλος νὰ δείξει τὴ μεγάλη φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀγάπη πού εἶχε γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἀφοῦ εἶπε, «ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ παιδιά ἔχουν αἷμα καὶ σάρκα, παρόμοια καὶ αὐτὸς πῆρε τὰ ἴδια»¹, διασαφηνίζει τὸ χωρίο αὐτὸ καὶ λέγει: «γιατί δὲν ἔρχεται νὰ βοηθήσει ἀγγέλους». Μὴν ἐκλάβεις ἐπιπόλαια αὐτὸ πού λέχθηκε οὔτε νὰ θεωρήσεις πὼς αὐτὸ εἶναι κάποιο ἀπλὸ πρᾶγμα, τὸ ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς ἔλαβε τὴ δική μας σάρκα: γιατί δὲν τὸ χάρισε αὐτὸ στοὺς ἀγγέλους. Γι' αὐτὸ καὶ μίλησε ἔτσι: «γιατί δὲν ἔρχεται νὰ βοηθήσει ἀγγέλους, ἀλλὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ». Τί σημαίνει αὐτὸ πού λέγει; Δὲν ἀνέλαβε τὴ φύση τοῦ ἀγγέλου, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τί σημαίνει «ἐπιλαμβάνεται»; Δὲν συνέλαβε, λέγει τὴ φύση τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ τὴ δική μας.

Γιατί δὲν εἶπε «ἀνέλαβε», ἀλλὰ χρησιμοποίησε τὴ λέξη «ἐπιλαμβάνεται»; Ἀπὸ μεταφορὰ ἐκείνων πού καταδιώκουν ὅσους τοὺς ἀποστρέφονται καὶ κάνουν τὰ πάντα γιὰ νὰ τοὺς ἐμποδίσουν ἐνῶ φεύγουν καὶ νὰ τοὺς συλλάβουν καθὼς τρέχουν. Φεύγοντας δηλαδὴ ἀπ' αὐτὸν ἢ ἀνθρώπινη φύση καὶ μάλιστα φεύγοντας πολὺ μακριὰ (γιατί λέγει, «ἤμασταν κάποτε μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεό, ἀποξενωμένοι καὶ ἄθεοι μέσα στὸν κόσμο»²), αὐτὸς τὴν καταδίωξε καὶ τὴ συνέλαβε. Ἀπὸ ἐδῶ ἀποδεικνύεται πὼς αὐτὸ τὸ ἔκαμε μόνο ἀπὸ φιλανθρωπία καὶ ἀγάπη καὶ ἐνδιαφέρον γιὰ μᾶς. Ὅπως λοιπὸν ὅταν λέγει, «δὲν εἶναι ὅλοι οἱ ἄγγελοι πνεύματα πού ὑπηρετοῦν τὸ Θεὸ καὶ ἀποστέλλονται ἀπ' αὐτὸν

πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;», τὸ περισπούδαστον αὐτῷ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως δείκνυσι, καὶ ὅτι πολὺς τῷ Θεῷ ὁ λόγος αὐτῆς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ πολὺ μεῖζον τίθησιν ἀπὸ συγκρίσεως λέγων· «οὐ γὰρ ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται».

Καὶ γὰρ ὄντως μέγα καὶ θαυμαστὸν καὶ ἐκπλήξεως γέμον, τὴν ἐξ ἡμῶν σάρκα ἄνω καθῆσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι ὑπ' ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ τῶν Σεραφίμ καὶ τῶν Χερουβίμ. Τοῦτο πολλάκις εἰς νοῦν ἐγὼ λαβών, ἐξίσταμαι καὶ μεγάλα περὶ τοῦ
10 ἀνθρωπίνου γένους φαντάζομαι· μεγάλα γὰρ ὄρω καὶ λαμπρὰ τὰ προοίμια καὶ πολλὴν τῷ Θεῷ τὴν σπουδὴν ὑπὲρ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας. Καὶ οὐκ εἶπεν 'ἀνθρώπων' ἀπλῶς 'ἐπιλαμβάνεται', ἀλλὰ βουλόμενος αὐτοὺς ἐπᾶραι, καὶ δεῖξαι μέγα τὸ γένος αὐτῶν καὶ τίμιον, φησὶν· «ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται».

15 «Ὅθεν ὄφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι». Τί ἐστὶ, «κατὰ πάντα;» Ἐτέχθη, φησὶν, ἐτράφη, ηὔξήθη, ἔπαθε πάντα ἄπερ ἐχρῆν, τέλος ἀπέθανε· τοῦτό ἐστι, «κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι». Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ διελέχθη περὶ τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἄνω δόξης, λοιπὸν τὸν περὶ τῆς οἰ-
20 κονομίας λόγον κινεῖ· καὶ θέα μεθ' ὄσης συνέσεως καὶ δυνάμεως, πῶς αὐτὸν δείκνυσι πολλὴν τιθέμενον τὴν σπουδὴν, ὥστε ἡμῖν ὁμοιωθῆναι, ὅπερ κηδεμονίας ἦν πολλῆς. Εἰπὼν γὰρ ἄνωτέρω, «ἐπεὶ οὖν τὰ παιδιά κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν», καὶ ἐνταῦθά φησι,
25 «κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι»· μονονουχὶ λέγων, ὁ οὕτω μέγας, ὁ ὢν «ἀπαύγασμα τῆς δόξης», ὁ ὢν «χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως», ὁ τοὺς αἰῶνας πεποικηκώς, ὁ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθήμενος, οὗτος ἠθέλησε καὶ ἐσπούδασεν ἀδελφὸς ἡμῶν ἐν ἅπασι γενέσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἀγγέλους ἀφῆκε καὶ τὰς ἄνω δυ-
30 νάμεις, καὶ πρὸς ἡμᾶς κατήλθε, καὶ ἡμῶν ἐπελάβετο.

Σκόπει δὲ καὶ ὅσα εἰργάσατο ἀγαθὰ· θάνατον ἔλυσε, τοῦ διαβόλου τῆς τυραννίδος ἐξέβαλεν ἡμᾶς, δουλείας ἀπήλλαξεν,

3. Ἐβρ. 1,14.

4. Ἐβρ. 1,14.

για να βοηθήσουν εκείνους που πρόκειται να κληρονομήσουν τη σωτηρία;»³ αποδεικνύει τη μεγάλη του φροντίδα για την ανθρωπινή φύση και ότι ο Θεός ενδιαφέρεται πολύ γι' αυτήν, έτσι και έδω το πολύ μεγαλύτερο τὸ αναφέρει με τὴ σύγκριση που κάνει λέγοντας: «γιατί δὲν ἔρχεται να βοηθήσει ἀγγέλους».

Πραγματικά είναι μεγάλο και θαυμαστό και ἐκπληκτικό να κάθεται στὸν οὐρανὸ ἢ σάρκα που εἶναι ἀπὸ μᾶς και να προσκυνεῖται ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους και τοὺς ἀρχαγγέλους και τὰ Σεραφίμ και τὰ Χερουβίμ. Ὅταν τὸ σκέπτομαι αὐτὸ πολλές φορές, ἐκπλήσσομαι και φαντάζομαι μεγάλα πράγματα για τὸ ἀνθρώπινο γένος. Γιατί βλέπω μεγάλα και λαμπρὰ τὰ προοίμια και μεγάλο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Θεοῦ για τὴ δική μας φύση. Και δὲν εἶπε ἀπλῶς ὅτι ἔρχεται να βοηθήσει τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλά, θέλοντας να τοὺς ἐξυψώσει και να δείξει τὸ γένος τους μεγάλο και τίμιο, λέγει: «ἀλλ' ἔρχεται να βοηθήσει τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ».

Ἐπομένως ἔπρεπε να γίνει σὲ ὅλα ὅμοιος με τοὺς ἀδελφούς του». Τί σημαίνει, «σὲ ὅλα»; Γεννήθηκε, λέγει, τράφηκε, μεγάλωσε, ἔπαθε ὅλα ὅσα ἔπρεπε, και τέλος πέθανε. Αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἔπρεπε να γίνει σὲ ὅλα ὅμοιος με τοὺς ἀδελφούς του». Ἀφοῦ λοιπὸν εἶπε πολλὰ για τὴ μεγαλωσύνη του και τὴν οὐράνια δόξα του, στὴ συνέχεια κάνει λόγο για τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ. Και πρόσεχε με πόση σύνεση και δύναμη, πῶς τὸν παρουσιάζει να προσπαθεῖ πολύ, ὥστε να γίνει ὅμοιος με μᾶς, πράγμα που δείχνει τὸ μεγάλο του ἐνδιαφέρον. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε παραπάνω, «ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ παιδιὰ ἔχουν αἷμα και σάρκα, και αὐτὸς πῆρε κατὰ παρόμοιο τρόπο τὰ ἴδια»⁴, και ἔδω λέγει, «ἔπρεπε να γίνει σὲ ὅλα ὅμοιος με τοὺς ἀδελφούς του». Σὰν να ἔλεγε: αὐτὸς που εἶναι τόσο μεγάλος, ἢ ἀκτινοβολία τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ, ἢ σφραγίδα τῆς ὑπόστασής του, αὐτὸς που δημιούργησε τὸν κόσμο, που κάθεται στα δεξιά τοῦ Πατέρα, αὐτὸς θέλησε και φρόντισε να γίνει σὲ ὅλα ἀδελφός μας και γι' αὐτὸ ἄφησε τοὺς ἀγγέλους και τὶς οὐράνιες δυνάμεις και κατέβηκε σ' ἐμᾶς και ἦρθε να μᾶς βοηθήσει.

Πρόσεχε και πόσα ἀγαθὰ χάρισε: κατέλυσε τὸ θάνατο, μᾶς ἔβγαλε ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ διαβόλου, μᾶς ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴ

ἀδελφὸς γενόμενος ἐτίμησεν· οὐ τῇ ἀδελφότητι δὲ μόνον τετίμηκεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις μυρίοις· καὶ γὰρ ἀρχιερεὺς ἡμῶν γενέσθαι ἠθέλησε πρὸς τὸν Πατέρα· ἐπάγει γάρ, «ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν». Διὰ τοῦτο, φησί, τὴν σάρκα
5 ἀνέλαβε τὴν ἡμετέραν, διὰ φιλανθρωπίαν μόνον, ἵνα ἐλεήσῃ ἡμᾶς. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἄλλη τις αἰτία τῆς οἰκονομίας, ἢ μόνη αὕτη· εἶδε γὰρ χαμαὶ ἐρριμμένοις ἀπολλυμένους, ὑπὸ τοῦ θανάτου τυραννουμένους, καὶ ἠλέησεν.

«Εἰς τὸ ἰλάσκεσθαι», φησί, «τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ, ἵνα
10 ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς· τί ἐστὶ, «πιστός»; Ἀληθής, δυνάμενος· ἀρχιερεὺς γὰρ ἐστὶ μόνος πιστὸς ὁ Υἱός, δυνάμεως τούτους, ὧν ἐστὶν ἀρχιερεὺς, ἀπαλλάξαι τῶν ἀμαρτημάτων. Ἰν' οὖν προσενέγκῃ θυσίαν δυναμένην ἡμᾶς καθαρῖσαι, διὰ τοῦτο γέγονεν ἄνθρωπος. Ἐπήγαγε γοῦν, «τὰ πρὸς τὸν Θεόν»· του-
15 τέστι, τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἕνεκεν. Ἐκπεπολεμωμένοι ἦμεν, φησί, τῷ Θεῷ, κατεγνωσμένοι, ἠτιμωμένοι· οὐδεὶς ἦν ὁ προσοίσων ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν· εἶδεν ἡμᾶς ἐν τούτοις ὄντας καὶ ἠλέησεν, οὐ καταστήσας ἡμῖν ἀρχιερέα, ἀλλ' αὐτὸς γενόμενος ἀρχιερεὺς πιστός. Εἶτα, δεικνὺς πῶς πιστός, ἐπήγαγεν, «εἰς τὸ ἰλάσκεσθαι
20 τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ». «Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθε», φησὶν, «αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι».

2. Πάνυ ταπεινὸν τοῦτο καὶ εὐτελὲς καὶ ἀνάξιον τοῦ Θεοῦ. «Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθε», φησὶν, «αὐτός». Περὶ τοῦ σαρκωθέντος ἐνταῦθά φησι, τάχα δὲ καὶ πρὸς πληροφορίαν τῶν ἀκουόντων
25 εἴρηται καὶ διὰ τὴν αὐτῶν ἀσθένειαν. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· δι' αὐτῆς τῆς πείρας ὧν ἐπάθομεν ἦλθε· νῦν οὐκ ἀγνοεῖ τὰ πάθη τὰ ἡμέτερα· οὐ γὰρ ὡς Θεὸς μόνον οἶδεν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος ἔγνω διὰ τῆς πείρας ἧς ἐπειράσθη· ἔπαθε πολλά, οἶδε συμπάσχειν. Καίτοι γε ἀπαθὴς ὁ Θεὸς ἐστὶν· ἀλλὰ τὰ τῆς σαρκώσεως
30 ἐνταῦθα διηγεῖται· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, καὶ αὐτὴ ἡ σὰρξ ἡ τοῦ Χριστοῦ

δουλεία, μᾶς τίμησε ἀφοῦ ἔγινε ἀδελφός μας. Καὶ δὲ μᾶς τίμησε μόνο μὲ τὸ νὰ γίνει ἀδελφός μας, ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα. Γιατὶ θέλησε νὰ γίνει καὶ ἀρχιερέας μας πρὸς τὸν Πατέρα· γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει, «γιὰ νὰ γίνει εὐσπλαχνικὸς καὶ πιστὸς ἀρχιερέας στὴν ὑπηρεσία τοῦ Θεοῦ». Γι' αὐτὸ, λέγει, ἀνέλαβε τὴ δική μας σάρκα, ἀπὸ φιλανθρωπία μόνο, γιὰ νὰ μᾶς ἐλέησει. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει καμμιά ἄλλη αἰτία τῆς οἰκονομίας, παρὰ μόνο αὐτή. Εἶδε δηλαδὴ ὅτι ἤμασταν πεσμένοι κάτω, χαμένοι, καταδυναστευόμενοι ἀπὸ τὸ θάνατο, καὶ μᾶς ἐλέησε.

«Γιὰ νὰ μπορεῖ», λέγει, «νὰ συγχωρεῖ τὶς ἁμαρτίες τοῦ λαοῦ, γιὰ νὰ γίνει εὐσπλαχνικὸς καὶ πιστὸς ἀρχιερέας». Τί σημαίνει, «πιστός»; Ἀληθινός, δυνατός. Γιατὶ ἀρχιερέας πιστός εἶναι μόνο ὁ Υἱός, δυνατός ν' ἀπαλλάξει ἐκείνους, τῶν ὁποίων εἶναι ἀρχιερέας, ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά τους. Γιὰ νὰ προσφέρει λοιπὸν τὴ θυσία ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς καθαρῖσει, γι' αὐτὸ ἔγινε ἄνθρωπος. Πρόσθεσε λοιπὸν, «στὴν ὑπηρεσία τοῦ Θεοῦ». Δηλαδὴ, ἐξαιτίας τῆς ὑπηρεσίας του πρὸς τὸ Θεό. Ἦμασταν, λέγει, ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ, καταδικασμένοι, περιφρονημένοι. Δὲν ὑπῆρχε κανεὶς νὰ προσφέρει γιὰ μᾶς θυσία. Εἶδε ὅτι βρισκόμασταν σὲ τέτοια κατάσταση καὶ μᾶς ἐλέησε, χωρὶς νὰ ὀρίσει σὲ μᾶς ἀρχιερέα, ἀλλ' ἔγινε ὁ ἴδιος ἀρχιερέας πιστός. Στὴ συνέχεια, γιὰ νὰ δείξει πῶς ἔγινε πιστός, πρόσθεσε, «γιὰ νὰ ἐξιλεώνει τὶς ἁμαρτίες τοῦ λαοῦ». «Γιατί, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος», λέγει, «ὑπέφερε καὶ δοκιμάσθηκε, μπορεῖ νὰ βοηθήσει ὅσους δοκιμάζονται».

2. Αὐτὸ εἶναι πολὺ ταπεινὸ καὶ εὐτελὲς καὶ ἀνάξιο τοῦ Θεοῦ. «Ἐπειδὴ», λέγει, «ἔπαθε αὐτό». Ἐδῶ μιλάει γιὰ τὸ Χριστὸ ποὺ σαρκώθηκε καὶ ἴσως λέχθηκε γιὰ πληροφορία τῶν ἀκροατῶν καὶ ἐξαιτίας τῆς ἀδυναμίας τους. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἔπαθε αὐτὰ ποὺ πάθαμε, καὶ τώρα δὲν ἀγνοεῖ τὰ δικά μας πάθη· δὲν τὰ γνωρίζει δηλαδὴ ὡς Θεὸς μόνο, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος τὰ γνώρισε, ἐπειδὴ δοκιμάσθηκε στὴν πράξη μ' αὐτά· ἔπαθε πολλὰ, γνωρίζει νὰ συμπάσχει. Ἦν καὶ βέβαια ὁ Θεὸς εἶναι ἀπαθής, ὅμως ἐδῶ ἀναφέρεται σ' ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴ σάρκωση. Σὰν νὰ ἔλεγε· καὶ αὐτὴ ἡ σάρκα τοῦ Χριστοῦ ἔπαθε πολλὰ κακά. Γνωρίζει τί εἶναι θλίψη, γνωρίζει τί εἶναι πειρα-

πολλὰ δεινὰ ἔπαθεν. Οἶδε τί ἐστὶ θλίψις, οἶδε τί ἐστὶ πειρασμός, καὶ οὐχ ἦττον τῶν παθόντων ἡμῶν· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἔπαθε.

Τί οὖν ἐστὶ τό, «δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι»; Ὡς ἂν τις εἶποι, μετὰ πολλῆς προθυμίας ὀρέξει χεῖρα, συμπαθῆς ἔσται. Ἐπειδὴ γὰρ ἐβούλοντο μέγα τι καὶ πλεον ἔχειν τῶν ἐξ ἔθνῶν, δείκνυσιν ἐν τούτῳ πλεον ἔχοντας, ἔνθα οὐδὲν κατέβλαπτε τοὺς ἐξ ἔθνῶν. Ἐν ποίῳ δὴ τούτῳ; Ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐστὶν ἡ σωτηρία, ὅτι ἐκείνων ἐπελάβετο πρῶτον, ὅτι ἐκεῖθεν ἀνέλαβε σάρκα. «Οὐ γὰρ ἀγγέλων», φησὶν, «ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται». Τιμᾶ καὶ τὸν πατριάρχην διὰ τούτου καὶ δείκνυσι καὶ τί ἐστὶ, «σπέρματος Ἀβραάμ». Ἀναμιμνήσκει γὰρ αὐτοὺς τῆς πρὸς αὐτὸν γενομένης ἐπαγγελίας τῆς λεγούσης, «σοὶ καὶ τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν ταύτην», διὰ τοῦ μικροτάτου δεικνὺς τὴν ἐγγύτητα, τοῦ ἐξ ἑνὸς εἶναι πάντας.

15 Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐ πολλὴ ἐκείνη ἦν ἡ ἐγγύτης, ἔρχεται πάλιν ἐπὶ ταύτην, καὶ ἐνδιατρίβει λοιπὸν τῇ οἰκονομίᾳ τῇ κατὰ σάρκα καὶ φησιν· «εἰς τὸ ἰλάσκεσθαι ταῖς ἁμαρτίαις τοῦ λαοῦ». Ἦν μὲν γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ θελῆσαι γενέσθαι ἄνθρωπον, πολλῆς κηδεμονίας καὶ ἀγάπης, νῦν δὲ οὐ τοῦτο μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀθά-
20 νατα ἀγαθὰ, τὰ δι' αὐτοῦ ἡμῖν παρασχεθέντα· «εἰς τὸ ἰλάσκεσθαι», γάρ, φησί, «ταῖς ἁμαρτίαις τοῦ λαοῦ». Διὰ τί μὴ εἶπε, 'τῆς οἰκουμένης', ἀλλά, «τοῦ λαοῦ»; ὄντως γὰρ τὰς πάντων ἡμῶν ἁμαρτίας ἀνήνεγκεν. Ὅτι τέως περὶ αὐτῶν ἦν ὁ λόγος αὐτῷ· ἐπεὶ καὶ ὁ ἄγγελος πρὸς τὸν Ἰωσήφ ἔλεγε, «καλέσεις τὸ ὄνομα
25 αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ». Τοῦτο γὰρ καὶ πρῶτον ἔδει γενέσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ὥστε τούτους σώσαι, καὶ τότε διὰ τούτων ἐκείνους, εἰ καὶ τούναντίον γέγονε. Τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι ἄνωθεν ἔλεγον· «ὑμῖν ἀναστήσας τὸν Παῖδα αὐτοῦ ἀπέστειλεν εὐλογοῦντα ὑμᾶς»· καὶ πάλιν, «ὑμῖν ὁ
30 λόγος τῆς σωτηρίας ἀπεστάλη». Τὴν εὐγένειαν ἐνταῦθα δείκνυσι τὴν ἰουδαϊκὴν, λέγων, «εἰς τὸ ἰλάσκεσθαι ταῖς ἁμαρτίαις τοῦ λαοῦ».

Τέως οὕτω φησὶν. Ὅτι γὰρ αὐτός ἐστὶν ὁ τὰς ἁμαρτίας

5. Γεν. 13,15.

6. Ματθ. 1,21.

7. Πράξ. 3,26.

8. Πράξ. 13,26.

σμός, καὶ ὄχι λιγότερο ἀπὸ μᾶς πού τὰ πάθαμε, γιὰτι πραγματικὰ καὶ αὐτὸς ἔπαθε.

Τί λοιπὸν σημαίνει τό, «μπορεῖ νὰ βοηθήσει ὄσους δοκιμάζονται»; Σὰν νὰ ἔλεγε κανεῖς· μὲ πολλὴ προθυμία θ' ἀπλώσει χέρι βοηθείας, θὰ δείξει συμπάθεια. Ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ ἔχουν κάτι μεγάλο καὶ περισσότερο ἀπὸ τοὺς πιστοὺς πού προέρχονταν ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς, δείχνει ὅτι ἔχουν κάτι περισσότερο μ' αὐτό, πράγμα πού δὲν ἔβλαπτε καθόλου τοὺς ἐθνικοὺς. Καὶ ποιὸ εἶναι αὐτό; Ὅτι ἀπ' αὐτοὺς προέρχεται ἡ σωτηρία, ὅτι αὐτοὺς ἦρθε νὰ βοηθήσει πρῶτα, ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ ἀνέλαβε σάρκα. «Γιὰτι δὲν ἔρχεται», λέγει, «νὰ βοηθήσει ἀγγέλους, ἀλλὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ». Μ' αὐτό τιμᾷ τὸν πατριάρχη καὶ δείχνει τί σημαίνει, «ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ». Γιὰτι τοὺς θυμίζει τὴν ὑπόσχεση πού δόθηκε σ' αὐτὸν πού ἔλεγε, «θὰ δώσω τὴ χώρα αὐτὴ σὲ σένα καὶ στοὺς ἀπογόνους σου»⁵, δείχνοντας μ' αὐτὸ τὸ πολὺ μικρὸ τὴ συγγένεια, τὸ ὅτι ἀπὸ ἓναν κατάγονται ὅλοι.

Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἦταν μεγάλη ἐκείνη ἡ συγγένεια, ἔρχεται πάλι σ' αὐτὴ καὶ ἀσχολεῖται στὴ συνέχεια μὲ τὴν οἰκονομία τῆς σάρκωσης καὶ λέγει· «γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἐξιλεώνει τις ἁμαρτίες τοῦ λαοῦ». Ἦταν βέβαια καὶ ἡ θέλησή του νὰ γίνεῖ ἄνθρωπος ἀπόδειξη μεγάλης φροντίδας καὶ ἀγάπης. Τώρα ὁμως δὲν εἶναι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀθάνατα ἀγαθὰ πού μᾶς δόθηκαν μέσω αὐτοῦ. «Γιὰ νὰ μπορεῖ», λέγει, «νὰ ἐξιλεώνει τις ἁμαρτίες τοῦ λαοῦ». Γιὰ ποιὸ λόγο δὲν εἶπε, «τῆς οἰκουμένης», ἀλλὰ «τοῦ λαοῦ»; Γιὰτι πραγματικὰ σήκωσε τις ἁμαρτίες ὄλων μας. Ἐπειδὴ πρῶτα γι' αὐτοὺς ἦταν ὁ λόγος του. Γιὰτι καὶ ὁ ἄγγελος ἔλεγε στὸν Ἰωσήφ, «θὰ τὸν ὀνομάσεις Ἰησοῦ, γιὰτι αὐτὸς θὰ σώσει τὸ λαό του»⁶. Αὐτὸ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ γίνεῖ πρῶτο, καὶ γι' αὐτὸ ἦρθε, ὥστε νὰ σώσει αὐτοὺς καὶ τότε μέσω αὐτῶν ἐκείνους, ἂν καὶ ἔγινε τὸ ἀντίθετο. Αὐτὸ ἔλεγαν καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀπὸ τὴν ἀρχή· «σὲ σᾶς φανέρωσε τὸ δοῦλο του καὶ τὸν ἔστειλε νὰ σᾶς εὐλογεῖ»⁷· καὶ πάλι, «σὲ σᾶς στάλθηκε τὸ μήνυμα τῆς σωτηρίας»⁸. Ἐδῶ δείχνει τὴν εὐγενικὴ καταγωγὴ τῶν Ἰουδαίων λέγοντας, «γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἐξιλεώνει τις ἁμαρτίες τοῦ λαοῦ».

Πρῶτα λέγει αὐτά. Ὅτι βέβαια αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πού

πάντων ἀφιεῖς, ἐδήλωσε καὶ ἐν τῷ παραλυτικῷ, εἰπὼν, «ἀφέ-
 ωνται σοι αἱ ἁμαρτίαι»· καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι· φησὶ γὰρ πρὸς
 τοὺς μαθητάς, «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτί-
 ζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ
 5 ἀγίου Πνεύματος». Ὅταν δὲ τῆς σαρκὸς ἐπιλάβηται ὁ Παῦλος,
 πάντα λοιπὸν ταπεινὰ φθέγγεται, οὐδὲν δεδοικώς· ὄρα γὰρ λοι-
 πὸν τί φησιν· «ὄθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτο-
 χοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας
 ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, ὡς καὶ
 10 Μωϋσῆς ἐν ὄλω τῷ οἴκῳ αὐτοῦ». Μέλλων αὐτὸν προτιθέναι
 τοῦ Μωϋσέως κατὰ σύγκρισιν, εἰς τὸν τῆς ἀρχιερωσύνης νόμον
 ἤγαγε τὸν λόγον· οὐ γὰρ μικρὰν περὶ Μωϋσέως δόξαν εἶχον
 ἅπαντες. Καὶ προκαταβάλλεται ἤδη τὰ σπέρματα τῆς ὑπεροχῆς.
 Ἄρχεται μὲν οὖν ἀπὸ τῆς σαρκὸς, ἄνεισι δὲ εἰς τὴν θεότητα,
 15 ἔνθα οὐκέτι σύγκρισις ἦν γίνεσθαι.

Ἦρξατο ἀπὸ τῆς σαρκὸς τέως τὸ ἴσον τιθέναι καὶ φησιν·
 «ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν ὄλω τῷ οἴκῳ αὐτοῦ». Καὶ οὐ παρὰ τὴν ἀρ-
 χὴν δείκνυσι τὴν ὑπεροχὴν, ἵνα μὴ ἀποπηδήσῃ ὁ ἀκροατὴς καὶ
 εὐθέως ἐμφράξῃ τὰς ἀκοάς· εἰ γὰρ καὶ πιστοὶ ἦσαν, ἀλλ' ὁμως
 20 ἔτι πολὺ τὸ συνειδὸς εἶχον πρὸς Μωϋσέα. «Πιστὸν ὄντα», φησί,
 «τῷ ποιήσαντι αὐτόν». Τί ποιήσαντι; «Ἀπόστολον καὶ ἀρχιε-
 ρέα». Οὐδὲν ἐνταῦθα περὶ οὐσίας φησίν, οὐδὲ περὶ τῆς θεότητος,
 ἀλλὰ τέως περὶ ἀξιωματῶν ἀνθρωπίνων· «ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν
 ὄλω τῷ οἴκῳ αὐτοῦ»· τουτέστιν, ἐν τῷ λαῷ, ἢ ἐν τῷ ἱερῷ. Ἐν-
 25 ταῦθα δὲ τό, «ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ», φησίν· ὡς ἂν εἴ τις εἴποι περὶ
 τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ. Καθάπερ γὰρ τις ἐπίτροπος καὶ οἰκονόμος οἰ-
 κίας, οὕτως ἦν ὁ Μωϋσῆς ἐν τῷ λαῷ. Ὅτι γὰρ οἶκον ἐνταῦθα
 τὸν λαόν φησιν, ἐπήγαγεν, οὗ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς»· τουτέστιν, ἐν
 τῇ κτίσει αὐτοῦ ἐσμεν. Εἶτα ἡ ὑπεροχὴ· «μείζονος γὰρ οὗτος δό-
 30 ξης παρὰ Μωϋσῆν ἠξίωται». Πάλιν περὶ τῆς σαρκὸς· «καθ'
 ὅσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν».

3. Καὶ αὐτός, φησί, τῆς οἰκίας ἦν. Καὶ οὐκ εἶπεν, οὗτος μὲν γὰρ

9. Ματθ. 9,5.

10. Ματθ. 28,19.

συγχώρησε τις ἀμαρτίες ὄλων τὸ φανέρωσε καὶ στὸν παραλυτικὸ λέγοντας, «σοῦ συγχωροῦνται οἱ ἀμαρτίες»⁹, καὶ στὸ βάπτισμα· γιατί λέγει στοὺς μαθητές, «πηγαίνετε, καὶ κάνετε ὅλα τὰ ἔθνη μαθητές μου, βαπτίζοντας αὐτοὺς στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»¹⁰. Ὅταν ὅμως ὁ Παῦλος ὁμιλεῖ γιὰ τὴ σάρκα, ὅλα τότε τὰ λέγει ταπεινὰ χωρὶς νὰ φοβᾶται τίποτε. Πρόσεχε λοιπὸν τί λέγει στὴ συνέχεια. «Γι' αὐτό, ἀδελφοὶ ἅγιοι, ἐσεῖς ποὺ κληθήκατε νὰ μετάσχετε στὸν οὐράνιο κόσμον, κατανοῆστε τὸν ἀπεσταλμένο καὶ ἀρχιερέα τῆς πίστεως μας, τὸν Ἰησοῦ Χριστό, ποὺ ἦταν πιστὸς στὸ Θεὸ ποὺ τὸν διάλεξε, ὅπως ἦταν καὶ ὁ Μωϋσῆς σὲ ὅλον τὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ». Ἐπειδὴ πρόκειται νὰ τὸν συγκρίνει μὲ τὸ Μωυσῆ, ἔφερε τὸ λόγο στὸ νόμο τῆς ἀρχιερωσύνης, γιατί ὅλοι εἶχαν σὲ μεγάλη τιμὴ τὸ Μωυσῆ. Καὶ ἀναφέρει προκαταβολικὰ τὰ σπέρματα τῆς ὑπεροχῆς. Ἀρχίζει βέβαια ἀπὸ τὴ σάρκα, ἀνεβαίνει ὅμως στὴ θεότητα, ὅπου δὲν μπορούσε πιά νὰ γίνει σύγκριση.

Ἄρχισε πρῶτα ἀπὸ τὴ σάρκα νὰ θέτει τὴν ἰσότητα καὶ λέγει· «ὅπως καὶ ὁ Μωυσῆς ἦταν πιστὸς σ' ὅλον τὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ». Καὶ δὲ δείχνει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν ὑπεροχὴ γιὰ νὰ μὴν ἀπομακρυνθεῖ ὁ ἀκροατὴς καὶ ἀμέσως κλείσει τὰ αὐτιά του. Γιατί, ἂν καὶ ἦταν πιστοί, εἶχαν ὅμως ἀκόμη σὲ πολλὴ ἐκτίμηση τὸ Μωυσῆ. «Ὁ ὁποῖος», λέγει, «ἦταν πιστὸς σ' αὐτὸν ποὺ τὸν ἔκαμε». Τί τὸν ἔκαμε; «Ἀπόστολο καὶ ἀρχιερέα». Τίποτε δὲ λέγει ἐδῶ γιὰ τὴν οὐσία, οὔτε γιὰ τὴ θεότητα, ἀλλὰ πρῶτα μιλάει γιὰ τὰ ἀνθρώπινα ἀξιώματα. «Ὅπως καὶ ὁ Μωυσῆς σ' ὅλον τὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ» δηλαδή, στὸ λαὸ ἢ στὸ ναό. Ἐδῶ ὅμως λέγει, «στὸν οἶκο αὐτοῦ»· ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος, σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι στὴν οἰκία του. Γιατί, ὅπως κάποιος εἶναι ἐπιστάτης καὶ διαχειριστὴς ἐνὸς σπιτιοῦ, ἔτσι ἦταν ὁ Μωυσῆς στὸ λαό. Ὅτι λοιπὸν ἐδῶ λέγει τὸ λαὸ «οἶκο», πρόσθεσε, «ἐμεῖς εἴμαστε οἶκος του»· δηλαδή, εἴμαστε μέσα στὴν κτίση του. Ἐπειτα ἡ ὑπεροχὴ· «γιατί αὐτὸς ἀξιώθηκε μεγαλύτερη τιμὴ ἀπὸ τὸ Μωυσῆ». Πάλι γιὰ τὴ σάρκα· «ὅπως ἔχει μεγαλύτερη τιμὴ ἀπὸ τὴν οἰκία ἐκεῖνος ποὺ τὴν κατασκεύασε».

3. Καὶ αὐτός, λέγει, ἦταν τῆς οἰκίας. Καὶ δὲν εἶπε, αὐτὸς εἶναι

δοῦλος, ἐκεῖνος δὲ Δεσπότης, ἀλλὰ τοῦτο λανθανόντως ἐνέφη-
 νεν. Εἰ ὁ οἶκος οὖν ἦν ὁ λαός, καὶ αὐτὸς δὲ τοῦ λαοῦ ἦν, καὶ αὐ-
 τὸς ἄρα τῆς οἰκίας ἦν· οὕτω γὰρ καὶ ἡμῖν ἔθος λέγειν, ὁ δεῖνα τῆς
 οἰκίας τῆς τοῦ δεῖνός ἐστιν. Ἐνταῦθα δὲ «οἶκον» οὐ τὸν ναὸν λέ-
 5 γει· οὐ γὰρ ὁ Θεὸς αὐτὸν κατεσκευάσεν, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι. Ὁ δὲ
 ποιήσας αὐτόν, ὁ Θεός· τὸν Μωϋσέα φησί. Καὶ ὄρα πῶς δείκνυ-
 σι τὴν ὑπεροχὴν λανθανόντως· «πιστός», φησὶν, «ἐν ὄλω τῷ
 οἴκῳ αὐτοῦ», καὶ αὐτὸς ὢν τοῦ οἴκου, τουτέστι, τοῦ λαοῦ.
 Πλείονα τιμὴν ἔχει τῶν ἔργων ὁ τεχνίτης, ἀλλὰ καὶ τοῦ οἴκου ὁ
 10 κατασκευάσας αὐτόν. «Ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας, Θεός».
 Ὅρας ὅτι οὐ περὶ τοῦ ναοῦ λέγει, ἀλλὰ περὶ παντὸς τοῦ λαοῦ;

«Καὶ Μωϋσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὄλω τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ὡς θε-
 ράπων, εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων». Ἴδου καὶ ἄλλη
 ὑπεροχὴ ἢ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ καὶ τῶν δούλων. Ὅρας πάλιν ὅτι
 15 γνησιότητα διὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας αἰνίττεται; «Χριστὸς
 δέ, ὡς Υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ». Εἶδες πῶς ποίημα καὶ ποιη-
 τὴν διίστησι, πῶς δούλον καὶ Υἱόν; κάκεῖνος μὲν εἰς τὰ πατρῶα
 ὡς Δεσπότης εἰσέρχεται, οὗτος δὲ ὡς δοῦλος. «Οὗ οἶκός ἐσμεν
 ἡμεῖς, ἐάνπερ τὴν παρρησίαν καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος μέχρι
 20 τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν». Ἐντεῦθα πάλιν αὐτοὺς προτρέπει
 ἐστάναι γενναίως καὶ μὴ καταπίπτειν. Οἶκος γάρ, φησὶν, ἐσόμε-
 θα τοῦ Θεοῦ, ὡσπερ ἦν Μωϋσῆς, «ἐάνπερ τὴν παρρησίαν καὶ τὸ
 καύχημα τῆς ἐλπίδος μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν»· ὥστε
 ὁ ἀλγῶν ἐν τοῖς πειρασμοῖς καὶ καταπίπτων, οὐ καυχᾶται· ὁ αἰ-
 25 σχυνόμενος, ὁ κρυπτόμενος, παρρησίαν οὐκ ἔχει· ὁ ἀλύων· οὐ
 καυχᾶται. Εἶτα καὶ ἐγκωμιάζει αὐτοὺς λέγων· «ἐάνπερ τὴν παρ-
 ρησίαν καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος μέχρι τέλους βεβαίαν κατά-
 σχωμεν»· δεικνὺς ὅτι καὶ ἤρξαντο. Δεῖ δὲ καὶ τοῦ τέλους, καὶ οὐχ

δοῦλος καὶ ἐκεῖνος Κύριος, ἀλλὰ τὸ δήλωσε αὐτὸ χωρὶς νὰ γίνε-
ται ἀντιληπτό. Ἐὰν λοιπὸν ὁ οἶκος ἦταν ὁ λαός, καὶ αὐτὸς ἦταν
ἓνας τοῦ λαοῦ, ἄρα καὶ αὐτὸς ἦταν τῆς οἰκίας. Γιατὶ καὶ ἐμεῖς συ-
νηθίζουμε νὰ τὸ λέμε αὐτό, ὅτι τάδε εἶναι τῆς οἰκίας τοῦ τάδε.
Ἐδῶ ὅμως δὲ λέγει οἶκο τὸ ναό, γιατί δὲν τὸν κατασκεύασε αὐ-
τὸν ὁ Θεός, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι. Ἐνῶς αὐτὸς ποὺ ἔκαμε αὐτὸν εἶναι
ὁ Θεός· ἐννοεῖ τὸ Μωυσῆ. Καὶ πρόσεχε πῶς δείχνει τὴν ὑπερο-
χὴν χωρὶς νὰ γίνεται ἀντιληπτό. «Πιστός», λέγει, «σ' ὅλον τὸν
οἶκο τοῦ Θεοῦ» καὶ αὐτὸς εἶναι τοῦ οἴκου, δηλαδὴ, τοῦ λαοῦ.
Περισσότερη τιμὴ ἀπὸ τὰ ἔργα ἔχει ὁ τεχνίτης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν
οἰκία ἐκεῖνος ποὺ τὴν κατασκεύασε. «Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ κατα-
σκεύασε τὰ πάντα εἶναι ὁ Θεός». Βλέπεις ὅτι δὲ μιλάει γιὰ τὸ
ναό, ἀλλὰ γιὰ ὅλο τὸ λαό;

«Καὶ ὁ Μωυσῆς βέβαια ἦταν πιστὸς σ' ὅλον τὸν οἶκο τοῦ
Θεοῦ, σὰν δοῦλος, γιὰ νὰ δώσει μαρτυρία γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ἐπρό-
κειτο νὰ λαληθοῦν». Νὰ καὶ ἄλλη ὑπεροχὴ ποὺ εἶναι ἀπὸ τὸν Υἱὸ
καὶ τοὺς δούλους. Βλέπεις πάλι ὅτι ὑπαινίσσεται εὐγένεια κατα-
γωγῆς μὲ τὴν ὀνομασίαν τοῦ Υἱοῦ, «ἐνῶ ὁ Χριστὸς ἦταν πιστὸς
σὰν Υἱὸς στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ». Εἶδες πῶς ξεχωρίζει τὸ δημιούρ-
γημα καὶ τὸ δημιουργό, πῶς τὸν δοῦλο καὶ τὸν Υἱό; Καὶ ἐκεῖνος
μπαίνει στὰ πατρικὰ σὰν Κύριος, ἐνῶ αὐτὸς σὰν δοῦλος. «Ἐμεῖς
εἴμαστε ὁ οἶκος του, ἂν βέβαια διατηρήσουμε μέχρι τέλους στα-
θερὸ τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν ὁποία καυχίόμαστε». Ἐδῶ
πάλι τοὺς προτρέπει νὰ σταθοῦν γενναῖα καὶ νὰ μὴν πέ-
φτουν. Γιατὶ θὰ γίνουμε, λέγει, οἶκος τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀκριβῶς
ἦταν ὁ Μωυσῆς, ἂν βέβαια κρατήσουμε μέχρι τέλος σταθερὸ τὸ
θάρος καὶ τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν ὁποία καυχίόμαστε. Ἐπομένως,
ὁποῖος λυπᾶται στοὺς πειρασμοὺς καὶ πέφτει, δὲν καυχίεται·
ὁποῖος ντρέπεται καὶ ὁποῖος κρύβεται, δὲν ἔχει θάρρος· ὁποῖος
στενοχωριέται πολὺ, δὲν καυχίεται. Ἐπειτα τοὺς ἐγκωμιάζει
κίολας λέγοντας· «ἂν βέβαια κρατήσουμε μέχρι τέλος σταθερὸ
τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν ὁποία καυχίόμαστε», δείχνον-
τας ὅτι ἤδη ἄρχισαν. Πρέπει ὅμως καὶ μέχρι τὸ τέλος, καὶ ὄχι
νὰ στέκονται ἀπλῶς, ἀλλὰ νὰ ἔχουν σταθερὴ τὴν ἐλπίδα, μὲ τὴν

ἀπλῶς ἐστάναι, ἀλλὰ βεβαίαν ἔχειν τὴν ἐλπίδα ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, μὴ παρασαλευομένους ὑπὸ τῶν πειρασμῶν.

Καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ ἀνθρωπινώτερον τό, «αὐτὸς πειρασθεῖς», εἴρηται. Εἰ γὰρ περὶ τοῦ Πατρός, τοῦ μὴ σαρκωθέντος φησὶν ἡ Γραφή, «ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ὁ Κύριος καὶ εἶδε πάντα τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»; τουτέστιν, ἀκριβῶς πάντα κατέμαθε, καὶ πάλιν, «καταβάς ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν συντελοῦνται», καὶ πάλιν, «οὐ δύναται φέρειν ὁ Θεὸς τὰς κακίας τῶν ἀνθρώπων», τὸ πολὺ τῆς ὀργῆς ἐνδεικνυμένη ἡ θεία
10 Γραφή, πολλῶ μᾶλλον περὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ καὶ παθόντος ἐν σαρκὶ λέγοντ' ἂν ταῦτα τὰ ἀνθρωπινοπαθῆ. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τὴν πεῖραν πάντων εἶναι πιστοτέραν νομίζουσι πρὸς γνῶσιν, βούλεται δεῖξαι, ὅτι ὁ παθὼν οἶδε τί πάσχει ἡ ἀνθρωπίνη φύσις.

15 «Ὅθεν», φησὶν, «ἀδελφοὶ ἅγιοι». Τό, «ὅθεν», ἀντὶ τοῦ, 'διὰ τοῦτο', φησί. «Κλήσεως ἐπουρανοῦ μέτοχοι». Μηδὲν τοίνυν ἐνταῦθα ζητῆτε, εἰ ἐκεῖ κέκλησθε· ἐκεῖ γὰρ ὁ μισθός, ἐκεῖ ἡ ἀνταπόδοσις. Τί οὖν; «Κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν ὄλω τῷ οἴκῳ αὐτοῦ». Τί ἐστὶ,
20 «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»; Τουτέστι, προνοϊκόν, προϊστάμενον τῶν αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐὼντα φέρεσθαι ἀπλῶς. «Ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν ὄλω τῷ οἴκῳ αὐτοῦ». Τουτέστι, γνῶτε τίς ἐστὶν ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ποταπός, καὶ οὐ δεήσεσθε παραμυθίας ἐτέρας οὐδὲ παρακλήσεως. «Ἀπόστολον» δὲ αὐτὸν λέγει διὰ τὸ ἀπεστάλθαι· καὶ «ἀρχιερέα» φησὶ «τῆς ὁμολογίας ἡμῶν», τουτέστι, τῆς πίστεως. Καλῶς εἶπεν, «ὡς Μωϋσῆς»· καὶ γὰρ καὶ οὗτος λαόν, καθάπερ ἐκεῖνος προστασίαν λαοῦ, ἐγκεχειρίσται, εἰ καὶ μείζονα καὶ ἐπὶ μείζοσι. Μωϋσῆς μὲν γὰρ ὡς οἰκέτης, Χριστὸς
30 δὲ ὡς Υἱός· καὶ ὁ μὲν τῶν ἀλλοτρίων, οὗτος δὲ τῶν αὐτοῦ κήδε-
ται.

«Εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων». Τί λέγεις; μαρτυ-

11. Ψαλμ. 13,2.

12. Γεν. 18,21.

βεβαιότητα τῆς πίστεως χωρὶς νὰ παρασαλεύονται ἀπὸ τοὺς πειρασμούς.

Καὶ μὴν ἀπορρήσεις, ἂν τὸ «ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δοκιμάσθηκε» λέχθηκε περισσότερο ἀνθρώπινα. Γιατί, ἂν γιὰ τὸν Πατέρα, ποὺ δὲ σαρκώθηκε, λέγει ἡ Γραφή, «ὁ Κύριος ἔσκυψε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ εἶδε ὅλους τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»¹¹, δηλαδή, ἔμαθε τὰ πάντα πολὺ καλά, καὶ «θὰ κατεβῶ γιὰ νὰ δῶ ἂν οἱ ἁμαρτίες τους εἶναι ὅπως οἱ κραυγές τους»¹², καὶ πάλι, «δὲν μπορεῖ ὁ Θεὸς νὰ ὑποφέρει τίς ἁμαρτίες τῶν ἀνθρώπων» (φανερώνοντας ἡ ἁγία Γραφή τὸ μέγεθος τῆς ὀργῆς), πολὺ περισσότερο θὰ μπορούσαν νὰ λεχθοῦν αὐτὲς οἱ ἀνθρώπινες ἐκφράσεις γιὰ τὸ Χριστὸ ποὺ ἔπαθε μὲ σάρκα. Ἐπειδὴ δηλαδή πολλοὶ ἀνθρώποι θεωροῦν, ὅτι ἡ πείρα εἶναι τὸ ἀσφαλέστερο ἀπ' ὅλα τὰ πράγματα ποὺ ὀδηγοῦν στὴ γνώση, θέλει νὰ δείξει ὅτι αὐτὸς ποὺ ἔπαθε γνωρίζει τί πάσχει ἡ ἀνθρώπινη φύση.

«Ἐπομένως», λέγει, «ἀδελφοὶ ἅγιοι». Τὸ «ἐπομένως» τὸ λέγει ἀντὶ τοῦ «γι' αὐτό». «Ἔσεῖς ποὺ κληθήκατε νὰ μετάσχετε στὸν οὐράνιο κόσμον». Νὰ μὴ ζητᾶτε λοιπὸν τίποτε ἐδῶ, ἀφοῦ ἔχετε κληθεῖ ἐκεῖ. Γιατί ἐκεῖ εἶναι ὁ μισθός, ἐκεῖ ἡ ἀνταπόδοση. Τί λοιπόν; «Κατανοῆστε τὸν ἀπόστολο καὶ ἀρχιερέα τῆς πίστεως μας, τὸν Ἰησοῦ Χριστό, ποὺ ἦταν πιστὸς σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἔκαμε, ὅπως ἦταν καὶ ὁ Μωυσῆς σ' ὅλον τὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ». Τί σημαίνει, «αὐτὸς ποὺ ἦταν πιστὸς σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἔκαμε»; Δηλαδή, αὐτὸς ποὺ προνοεῖ, ποὺ φροντίζει γιὰ τὰ δικά του καὶ δὲν τὰ ἀφήνει νὰ ἄγονται καὶ νὰ φέρονται ἔτσι ἀπλῶς. «Ὅπως ἦταν καὶ ὁ Μωυσῆς σ' ὅλον τὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ». Δηλαδή, μάθετε ποιὸς ἦταν ὁ ἀρχιερέας καὶ ἀπὸ ποῦ καταγόταν, καὶ δὲ θὰ χρειασθεῖτε ἄλλη παραίνεση οὔτε παρηγοριά. Τὸν ἀποκαλεῖ «ἀπόστολο», ἐπειδὴ εἶναι ἀπεσταλμένος, καὶ «ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας μας», δηλαδή, τῆς πίστεως μας. Σωστὰ εἶπε, «ὅπως ὁ Μωυσῆς», γιατί καὶ σ' αὐτὸν ἐμπιστεύθηκε λαός, ὅπως καὶ σ' ἐκεῖνον τὴν προστασία λαοῦ, ἂν καὶ ἦταν μεγαλύτερος καὶ γιὰ μεγαλύτερα πράγματα. Γιατί ὁ Μωυσῆς ἦταν ὡς δοῦλος, ἐνῶ ὁ Χριστὸς ὡς Υἱός· καὶ ἐκεῖνος φρόντιζε γιὰ τὰ ξένα, ἐνῶ αὐτὸς γιὰ τὰ δικά του.

«Γιὰ νὰ δώσει μαρτυρία γιὰ ὅσα ἐπρόκειτο νὰ λαληθοῦν».

ρίαν ἀνθρώπου λαμβάνει ὁ Θεός; Καὶ πάνυ γε. Εἰ γὰρ οὐρανὸν μαρτύρεται καὶ γῆν καὶ βουνούς, λέγων διὰ τοῦ προφήτου, «ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησε», καὶ «ἀκούσατε φάραγγες, θεμέλια τῆς γῆς, ὅτι κρίσις τῶ Κυρίῳ 5 πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ», πολλῶ μᾶλλον ἀνθρώπους. Τί ἐστίν, «εἰς μαρτύριον»; Ἵνα ὦσι, φησί, μάρτυρες, ὅταν ἀναισχυντῶσιν αὐτοί. «Χριστὸς δὲ ὡς Υἱός». Ὁ μὲν γὰρ ἀλλοτρίων κήδεται, οὗτος δὲ τῶν αὐτοῦ. «Καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος». Καλῶς εἶπε, «τῆς ἐλπίδος», ἐπειδὴ πάντα ἐν ἐλπίσιν ἦν τὰ ἀγαθὰ. Οὕτω δὲ αὐτὴν 10 δεῖ κατέχειν, ὡς ἤδη καυχᾶσθαι ὡς ἐπὶ γεγενημένοις. Διὰ τοῦτο φησι, τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος· καὶ ἐπάγει, «μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν»· τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν.

Εἰ τοίνυν τῇ ἐλπίδι ἐσώθημεν καὶ δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα, μὴ οὖν ἀσχάλλωμεν ἐπὶ τοῖς παροῦσι, μηδὲ ἤδη ζητῶμεν 15 τὰ μετὰ ταῦτα ἐπαγγελθέντα. «Ἐλπίς» γάρ, φησί, «βλεπομένη, οὐκ ἔστιν ἐλπίς». Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα ἐστὶ τὰ ἀγαθὰ, φησὶν, ἐνταῦθα λαβεῖν οὐ δυνάμεθα αὐτὰ ἐν τῷ ἐπικήρῳ τούτῳ βίῳ. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἡμῖν καὶ προεῖπε ταῦτα, οὐ μέλλον αὐτὰ ἐνταῦθα διδόναι; Ἵνα τῇ ἐπαγγελίᾳ τὰς ψυχὰς ἀνακτήσῃται, ἵνα τῇ ὑπο- 20 σχέσει ρώσῃ τὴν προθυμίαν, ἵνα ἀλείψῃ καὶ διεγείρῃ τὴν ἡμετέραν διάνοιαν. Διὰ δὲ τοῦτο πάντα ταῦτα γεγένηται.

4 Μὴ τοίνυν θορυβώμεθα· μηδεὶς ὁρῶν πονηροὺς εὐπραγοῦντας θορυβεῖσθω. Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα ἡ ἀνταπόδοσις, οὔτε τῆς πονηρίας, οὔτε τῆς ἀρετῆς· εἰ δέ που γίνεται καὶ τῆς πονηρίας 25 καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' οὐχὶ κατ' ἀξίαν, ἀλλ' ἀπλῶς, ὡσανεὶ γεῦμα τῆς κρίσεως. Ἵνα οἱ τῇ ἀναστάσει διαπιστοῦντες, κἂν ἐν τούτοις ἐνταῦθα σωφρονίζωνται. Ὅταν ἴδωμεν πονηρὸν πλουτοῦντα, μὴ καταπίπτωμεν· ὅταν ἴδωμεν ἀγαθὸν κακῶς πάσχοντα, μὴ

13. Ἦσ. 1,2.

14. Μιχ. 6,2.

15. Ρωμ. 8,24.

Τί λέγεις; Δέχεται ὁ Θεὸς τὴ μαρτυρία ἀνθρώπου; Βεβαιότατα. Γιατί, ἂν ὁ Θεὸς ἐπικαλεῖται τὴ μαρτυρία τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῶν βουνῶν, λέγοντας μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτη, «ἄκου, οὐρανέ, καὶ πρόσεχε, γῆ, γιατί ὁ Κύριος μίλησε»¹³ καὶ «ἀκούστε τὰ φεράγγια, τὰ θεμέλια τῆς γῆς, γιατί ὁ Κύριος θὰ στήσει δικαστήριον πρὸς τὸ λαὸ του»¹⁴, πολὺ περισσότερο θὰ ἐπικαλεῖται τὴ μαρτυρία ἀνθρώπων. Τί σημαίνει «γιὰ νὰ δώσει μαρτυρία»; Γιὰ νὰ εἶναι, λέγει, μάρτυρες, ὅταν αὐτοὶ θὰ συμπεριφέρονται μὲ ἀδιαντροπία. «Ὁ Χριστὸς ὅμως ὡς Υἱός». Γιατί ἐκεῖνος φροντίζει γιὰ ξένα, ἐνῶ αὐτὸς γιὰ τὰ δικά του. «Καὶ τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν ὁποία καυχιόμαστε». Σωστὰ εἶπε «τὴν ἐλπίδα», ἐπειδὴ ὅλα τὰ ἀγαθὰ στηρίζονταν σὲ ἐλπίδες. Πρέπει ὅμως νὰ τὴν ἔχουμε τέτοια, ὥστε νὰ καυχιόμαστε σὰν γιὰ πράγματα ποὺ ἔχουν ἤδη γίνε. Γι' αὐτὸ λέγει, «τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν ὁποία καυχιόμαστε», καὶ προσθέτει, «νὰ τὴν κρατήσουμε σταθερὴ μέχρι τέλος», γιατί μὲ τὴν ἐλπίδα σωθήκαμε.

Ἄφοῦ λοιπὸν σωθήκαμε μὲ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν περιμένουμε μὲ ὑπομονή, ἄς μὴ στενοχωριόμαστε λοιπὸν γιὰ τὰ παρόντα οὔτε νὰ ζητοῦμε ἀπὸ τώρα τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε. Γιατί λέγει, «ἐλπίδα ποὺ τὴ βλέπει κανένας, δὲν εἶναι ἐλπίδα»¹⁵. Ἐπειδὴ τὰ ἀγαθὰ εἶναι μεγάλα, λέγει, δὲν μπορούμε νὰ τὰ λάβουμε ἐδῶ στὴν πρόσκαιρη αὐτὴ ζωὴ. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν τὰ προεῖπε αὐτὰ σ' ἐμᾶς, ἀφοῦ δὲν πρόκειται νὰ μᾶς τὰ δώσει ἐδῶ; Γιὰ νὰ τονώσει μὲ τὴν ἐπαγγελία τὶς ψυχές μας, γιὰ νὰ ἐνισχύσει μὲ τὴν ὑπόσχεση τὴν προθυμία μας, γιὰ νὰ ἐνθαρρύνει καὶ νὰ διεγείρει τὸ νοῦ μας. Γι' αὐτὸ δηλαδὴ ἔχουν γίνε ὅλα αὐτά.

4. Ἄς μὴν ἀνησυχοῦμε λοιπόν. Κανεὶς ἄς μὴν ἀνησυχεῖ ὅταν βλέπει τοὺς κακοὺς νὰ εὐημεροῦν. Δὲν εἶναι ἐδῶ ἡ ἀνταπόδοση οὔτε τῆς κακίας οὔτε τῆς ἀρετῆς. Καὶ ἂν κάπου γίνεται ἀνταπόδοση καὶ τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς, δὲ γίνεται ὅμως δίκαια, ἀλλὰ ἀπλῶς, σὰν δοκιμαστικὴ κρίση, ὥστε καὶ αὐτοὶ ποὺ δυσπιστοῦν γιὰ τὴν ἀνάσταση ἔστω καὶ μ' αὐτὰ νὰ σωφρονίζονται ἐδῶ. Ὅταν λοιπὸν δοῦμε νὰ πλουτίζει ἓνας κακός, ἄς μὴν ἀπελπίζομαστε· ὅταν δοῦμε νὰ ὑποφέρει ἓνας καλός, ἄς μὴν ἀνησυ-

καταπίπτωμεν· ὅταν ἴδωμεν ἀγαθὸν κακῶς πάσχοντα, μὴ θορυβώμεθα· ἐκεῖ γὰρ οἱ στέφανοι, ἐκεῖ καὶ αἱ κολάσεις. Καὶ ἄλλως δὲ οὐκ ἔστιν οὔτε τὸν κακὸν πάντῃ εἶναι κακόν, ἀλλ' ἔστιν τινὰ ἔχειν αὐτὸν καὶ ἀγαθὰ· οὔτε τὸν ἀγαθὸν πάντῃ εἶναι ἀγαθόν, ἀλλ' 5 ἔχειν τινὰ καὶ ἁμαρτήματα.

Ὅταν οὖν εὐπραγῇ ὁ πονηρός, ἴσθι ὅτι ἐπὶ κακῶ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς· ἵνα γὰρ ἐκείνων τῶν ὀλίγων ἀγαθῶν τὴν ἀντίδοσιν ἐνταῦθα λαβών, ἐκεῖ λοιπὸν τέλεον κολάζεται, τούτου χάριν ἐνταῦθα ἀπολαμβάνει. Καὶ μακάριος ἐκεῖνος μάλιστα ἔστιν ὁ ἐν- 10 ταῦθα κολαζόμενος, ἵνα, πάντα ἀποθέμενος τὰ ἁμαρτήματα, εὐδόκιμος καὶ καθαρὸς ἀπὴ καὶ ἀνεύθυνος. Καὶ τοῦτο διδάσκων ἡμᾶς ὁ Παῦλός φησι· «διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί»· καὶ πάλιν, «παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν 15 τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ». Καὶ ὁ προφήτης φησὶν, ὅτι «ἐδέξατο ἐκ χειρὸς Κυρίου διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα»· καὶ πάλιν ὁ Δαβὶδ, «ἴδε τοὺς ἐχθροὺς μου, ὅτι ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου, καὶ μῖσος ἄδικον ἐμίσησάν με, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἁμαρτίας μου»· καὶ πάλιν ἕτερος, «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν· 20 πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν».

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν δεικνύντος ἔστι τοὺς καλοὺς τὰς ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων δίκας ἐνταῦθα ἀπολαμβάνοντας· ποῦ δὲ τὰ ἀγαθὰ οἱ πονηροὶ ἀπολαμβάνοντες ἐνταῦθα, ἐκεῖ τέλεον κολάζονται· Ἦκουε τοῦ Ἀβραὰμ λέγοντος πρὸς τὸν πλούσιον· «ἀπέλαβες τὰ 25 ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά». Ποῖα ἀγαθὰ; Ἐνταῦθα γὰρ τό, «ἀπέλαβες», ἀλλὰ μῆ, ἔλαβες, εἰπών, δείκνυσι κατὰ ὀφειλὴν ἑκατέρους παθόντας, καὶ τὸν μὲν ἐν εὐπραγίᾳ, τὸν δὲ ἐν δυσπραγίᾳ γενόμενον· καὶ φησι, διὰ τοῦτο «οὗτος ἐνταῦθα παρακαλεῖται»· ὁρᾷς γὰρ αὐτὸν καθαρὸν ἁμαρτημά- 30 των· «καὶ σὺ ὀδυνᾶσαι». Μὴ τοίνυν ἀλύωμεν, ὅταν εὐπαθοῦντας

16. Α' Κορ. 11,30.

17. Α' Κορ. 5,5.

18. Ἦσ. 40,2.

19. Ψαλμ. 24,19.18.

χοῦμε. Γιατί ἐκεῖ εἶναι τὰ βραβεῖα, ἐκεῖ καὶ οἱ τιμωρίες. Ἐλλωστε δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε ὁ κακὸς νὰ εἶναι ἐντελῶς κακός, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἔχει καὶ κάποια καλά· οὔτε ὁ καλὸς μπορεῖ νὰ εἶναι ἐντελῶς καλός, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἔχει καὶ μερικὰ ἁμαρτήματα.

Ἐπὶ τοῦ λοιποῦ εὐημερεῖ ὁ κακός, νὰ ξέρεις ὅτι εὐημερεῖ γιὰ κακὸ τοῦ κεφαλιοῦ του· γιὰ αὐτόν, ἀφοῦ ἔλαβε ἐδῶ τὴν ἀνταπόδοση γιὰ τὰ λίγα ἐκεῖνα καλά του, τὰ ἀπολαμβάνει αὐτὰ ἐδῶ, γιὰ νὰ τιμωρεῖται ἔπειτα ὀριστικὰ ἐκεῖ. Καὶ εἶναι μακάριος πρὸ πάντων ἐκεῖνος πὺ τιμωρεῖται ἐδῶ, ὥστε, ἀφήνοντας ὅλα τὰ ἁμαρτήματα, φεύγει ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ εὐδόκιμος, καθαρὸς καὶ ἁθῶς. Αὐτὸ διδάσκοντας σὲ μᾶς ὁ Παῦλος λέγει· «γι' αὐτὸ ὑπάρχουν ἀνάμεσά σας πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἀρραστοὶ, καὶ ἀρκετοὶ ἔχουν πεθάνει»¹⁶. καὶ πάλι, «παραδῶστε αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο στὸ σατανᾶ γιὰ τὸ σωματικὸ του ἀφανισμό, γιὰ νὰ σωθεῖ τὸ πνεῦμα του τὴν ἡμέρα ἐκείνη»¹⁷. Καὶ ὁ προφήτης λέγει· «δέχθηκε ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Κυρίου ἀρκετὴ τιμωρία γιὰ τὰ ἁμαρτήματά του»¹⁸. Ἐπίσης ὁ Δαβὶδ λέγει· «κοίταξε τοὺς ἐχθροὺς μου, γιὰτί ἔγιναν περισσότεροὶ ἀπὸ τὶς τρίχες τῆς κεφαλῆς μου. Μὲ μίσησαν ἄδικα, καὶ συγχώρησε ὅλες τὶς ἁμαρτίες μου»¹⁹. Καὶ πάλι ἄλλος λέγει· «Κύριε, ὁ Θεὸς μας, δῶσε σὲ μᾶς εἰρήνη, γιὰτί ὅλα τὰ ἄλλα μᾶς τὰ ἔχεις δώσει»²⁰.

Αὐτὰ ὅμως εἶναι ἀπόδειξη ὅτι οἱ καλοὶ ἀπολαμβάνουν ἐδῶ τὶς τιμωρίες γιὰ τὰ ἁμαρτήματά τους. Ἐλλὰ ποῦ οἱ κακοί, πὺ ἀπολαμβάνουν ἐδῶ τὰ ἀγαθὰ, τιμωροῦνται ὀριστικὰ ἐκεῖ; Ἐκου τὸν Ἀβραὰμ πὺ λέγει στὸν πλούσιο· «ἀπόλαυσε τὰ ἀγαθὰ στὴ ζωὴ σου, ὅπως καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακά»²¹. Ποιὰ ἀγαθὰ; Γιατί ἐδῶ λέγοντας τὸ «ἀπόλαυσε» καὶ ὄχι τὸ «ἔλαβε», δείχνει ὅτι καὶ οἱ δύο ἔπαθαν ἐκεῖνα πὺ τοὺς ὀφείλονταν, ἐπειδὴ ὁ ἓνας ἔζησε σὲ εὐτυχία καὶ ὁ ἄλλος σὲ δυστυχία. Καὶ λέγει γι' αὐτὸ «τώρα αὐτὸς παρηγορεῖται» (γιὰτί τὸν βλέπεις καθαρὸ ἀπὸ ἁμαρτήματα), «καὶ σὺ ὑποφέρεις». Ἐς μὴ στενοχωριόμαστε λοιπὸν, ὅταν βλέπουμε ὅτι εὐεργετοῦνται ἐδῶ οἱ ἁμαρτωλοί, ἀλλὰ ἄς χαιρόμαστε ὅταν ὑποφέρουμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, γιὰτί αὐτὸ

20. Ἦσ. 26,12.

21. Λουκᾶ 16,25.

ὀρῶμεν ἐνταῦθα τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἀλλ' ὅταν κακῶς πάσχωμεν αὐτοί, χαίρωμεν ἁμαρτιῶν γὰρ ἐστὶ τὸ πρᾶγμα ἕκτισις· μὴ ζητῶμεν ἄνεσιν· θλίψιν γὰρ ἐπηγγείλατο τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ὁ Χριστός· καὶ φησιν ὁ Παῦλος, «πάντες οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς 5 ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται».

Οὐδεὶς γενναῖος ἀθλητῆς ἐν τῷ σκάμματι λουτρὰ ἐπιζητεῖ, καὶ τράπεζαν πλήθουσαν σιτίοις καὶ οἴνω· τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀθλητοῦ, ἀλλὰ βλακός· ὁ γὰρ ἀθλητῆς μάχεται κόνει, ἐλαίῳ, ἀκτῖνος θερμότητι, ἰδρῶτι πολλῷ, θλίψει καὶ στενοχωρίᾳ ἀγῶ-
10 νος. Οὗτός ἐστιν καὶ τοῦ πυκτεῦειν ὁ καιρός· οὐκοῦν καὶ τοῦ τραύματα λαμβάνειν καὶ αἱμάττεσθαι καὶ ἀλγεῖν. Ἄκουσον τί φησιν ὁ μακάριος Παῦλος· «οὕτω πυκτεῦω ὡς οὐκ ἀέρα δέ-
ρων». Πάντα τὸν βίον ἐναγώνιον εἶναι νομίσωμεν, καὶ οὐδέποτε ἀνάπαυσιν ζητήσομεν, οὐδέποτε θλιβόμενοι ξενοπαθήσομεν· εἴ-
15 περ μὴδὲ πύκτης, ὅτε ἐν ἀγῶνί ἐστι, ξενοπαθεῖ. Ἔτερός ἐστιν ὁ τῆς ἀνέσεως καιρός· διὰ θλίψεως ἡμᾶς τελειωθῆναι δεῖ. Εἰ καὶ μὴ διωγμός ἐστι μὴδὲ θλίψις, ἀλλ' εἰσὶν ἕτεραι θλίψεις, αἱ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἡμῖν συμπίπτουσαι· εἰ δὲ ταύτας οὐ φέρομεν, σχολῆ γε ἐκείνας ἐνέγκοιμεν ἄν. «Πειρασμός ὑμᾶς οὐκ εἴληφε»,
20 φησὶν, «εἰ μὴ ἀνθρώπινος».

Εὐχόμεθα μὲν οὖν τῷ Θεῷ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν· εἰσελθόντες δέ, φέρωμεν γενναίως. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ σωφρόνων ἀνδρῶν, τὸ μὴ κινδύνοις ἐπιρρίπτειν ἑαυτούς· τοῦτο δὲ γενναίων καὶ φιλοσόφων, τὸ ἴστασθαι ἐμπεσόντας. Μῆτε οὖν ἐπιρρίπτω-
25 μεν ἑαυτοὺς ἀπλῶς· θρασύτητος γὰρ· μῆτε ἀγόμενοι καὶ τῶν πραγμάτων καλούντων, ἐνδιδῶμεν· δειλίας γὰρ· ἀλλ' ἐὰν μὲν τὸ κήρυγμα καλῆ, μὴ παραιτώμεθα· ἀπλῶς δέ, αἰτίας μὴ οὔσης, μῆτε χρείας, μῆτε ἀνάγκης τῆς κατὰ θεοσέβειαν καλούσης, μὴ ἐπιτρέχωμεν· ἐπίδειξις γὰρ ἐστὶ τὸ πρᾶγμα καὶ φιλοτιμία περι-
30 τή. Ἐὰν δέ τι τῶν τὴν εὐσέβειαν παραβλαπτόντων γίνηται, κἄν

22. Β' Τιμ. 3,12.

23. Α' Κορ. 9,26.

24. Α' Κορ. 10,13.

τὸ πράγμα εἶναι πληρωμὴ γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας. Ἄς μὴν ἐπιζητοῦμε τὴν ἄνεση, γιατί ὁ Χριστὸς ὑποσχέθηκε θλίψη στοὺς μαθητές του. Ἀκόμη καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «ὅλοι ὅσοι θέλουν νὰ ζοῦν μὲ εὐσέβεια, σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, θὰ διωχθοῦν»²².

Κανεὶς γενναῖος ἀθλητὴς στοὺς ἀγῶνες δὲ ζητάει λουτρὰ καὶ τραπέζι γεμάτο φαγητὰ καὶ κρασί. Αὐτὸ δὲν εἶναι γνώρισμα ἀθλητῆ, ἀλλ' ἀνθρώπου ἀνόητου. Γιατί ὁ ἀθλητὴς μάχεται μὲ σκόνη, μὲ λάδι, μὲ τὴ ζέστη τοῦ ἡλίου, μὲ ἰδρώτα πολὺ, μὲ θλίψη καὶ μὲ τὴ στενοχώρια τοῦ ἀγῶνα. Αὐτὸς εἶναι ὁ καιρὸς καὶ νὰ πυγμαχοῦμε, καὶ ἀσφαλῶς καὶ νὰ τραυματιζόμεστε καὶ νὰ χάνουμε αἷμα καὶ νὰ θλιβόμεστε. Ἄκουσε τί λέγει ὁ μακάριος Παῦλος· «ἔτσι πυγμαχῶ, ὄχι σὰν νὰ δίνω γροθιὲς στὸν ἀέρα»²³. Ἄς θεωρήσουμε ὅτι ὅλη ἡ ζωὴ μας εἶναι γεμάτη ἀγῶνες, καὶ ποτὲ δὲ θὰ ζητήσουμε ἀνάπαυση, ποτὲ δὲ θὰ αἰφνιδιαστοῦμε στὶς θλίψεις μας· ἔτσι καὶ ὁ πυγμαχὸς ὅταν ἀγωνίζεται δὲν αἰφνιδιάζεται. Ἄλλος εἶναι ὁ καιρὸς τῆς ἄνεσης. Πρέπει μέσω τῆς θλίψης νὰ γίνουμε τέλειοι. Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχει διωγμὸς οὔτε θλίψη, ὑπάρχουν ὅμως ἄλλες θλίψεις ποὺ μᾶς συμβαίνουν κάθε ἡμέρα. Ἄν λοιπὸν δὲν τίς ὑποφέρουμε αὐτές, πολὺ λιγότερο θὰ ἀντέξουμε ἐκεῖνες. «Ὁ πειρασμὸς ποὺ ἀντιμετωπίσατε», λέγει, «δὲν ἦταν μεγαλύτερος, παρὰ στὰ ἀνθρώπινα μέτρα»²⁴.

Ἄς προσευχόμεστε λοιπὸν στὸ Θεὸ νὰ μὴν πέσουμε σὲ πειρασμό· ὅταν ὅμως πέσουμε, ἄς τὸν ὑποφέρουμε μὲ γενναιότητα. Γιατί γνώρισμα τῶν συνετῶν ἀνθρώπων εἶναι τὸ νὰ μὴ ρίχνουν τὸν ἑαυτό τους σὲ κινδύνους, ἐνῶ τῶν γενναίων καὶ φιλοσόφων τὸ νὰ σηκώνονται ὄρθιοι ὅταν πέσουν. Οὔτε λοιπὸν νὰ πέφτουμε ἀλόγιστα (γιατί αὐτὸ εἶναι γνώρισμα θρασύτητας), οὔτε νὰ ὑποχωροῦμε ὅταν συρόμαστε καὶ μᾶς ἀναγκάζουν τὰ πράγματα (γιατί αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη δειλίας), ἀλλὰ ἂν μᾶς καλεῖ τὸ κήρυγμα, νὰ μὴν ἀρνοῦμαστε. Γενικὰ ὅμως ἂν δὲν ὑπάρχει αἰτία, οὔτε λόγος, οὔτε ἀνάγκη ποὺ νὰ μᾶς καλεῖ σὲ εὐσέβεια πρὸς τὸ Θεό, ἄς μὴν τρέχουμε· γιατί τὸ πράγμα εἶναι ἐπίδειξη καὶ περιττὴ φιλοτιμία. Ἄν ὅμως συμβαίνει κάτι ἀπ' αὐτὰ ποὺ βλάπτουν τὴν εὐσέβεια, καὶ ἂν ἀκόμη πρέπει νὰ ὑποστοῦμε ἄπειρους

μυρίους ὑποστῆναι δέη θανάτους, μηδὲν παραιτώμεθα. Μὴ προσκαλοῦ τοὺς πειρασμούς, ὅταν σοι τὰ κατὰ τὴν εὐσέβειαν προχωρῇ ὡς ποθεῖς· τί περιττοὺς ἐπισπᾶσαι κινδύνους οὐδὲν κέρδος ἔχοντας;

5 5. Ταῦτα λέγω βουλόμενος ὑμᾶς φυλάττειν τοὺς νόμους τοῦ Χριστοῦ κελεύοντος εὐχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν, καὶ κελεύοντος πάλιν τὸν σταυρὸν λαβόντας ἀκολουθεῖν αὐτῷ. Ταῦτα μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἐναντία, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνάδοντα. Σὺ μὲν οὖν οὕτω παρεσκεύασο ὡς στρατιώτης γενναῖος, ἐν τοῖς 10 ὄπλοις ἔσο διηνεκῶς, νήφων, ἐγρηγορῶς, ἀεὶ τὸν πολέμιον προσδοκῶν· πολέμους μέντοι μὴ τίκτε· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι στρατιώτου, ἀλλὰ στασιαστοῦ. Ἐὰν δὲ ἡ τῆς εὐσεβείας σάλπιγξ καλῆ, εὐθέως ἔξιθι, καὶ καταφρόνησον τῆς ψυχῆς, καὶ ἔμβηθι μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας εἰς τοὺς ἀγῶνας, ρῆξον τὴν φάλαγγα 15 τῶν ἐναντίων, σύγκοψον τὸ πρόσωπον τοῦ διαβόλου, στῆσον τὸ τρόπαιον· ἐὰν δὲ μηδὲν ἢ εὐσέβεια παραβλάπτηται, μηδὲ πορθῇ τις τὰ ἡμέτερα δόγματα, τὰ κατὰ τὴν ψυχὴν λέγω, μηδὲ ἀναγκάζῃ τι ποιεῖν τῶν μὴ δοκούντων τῷ Θεῷ, μὴ περιττὸς ἔσο.

Αἱμάτων, οὐκ ἐν τῷ τὰ ἀλλότρια ἐκχεῖν, ἀλλ' ἐν τῷ ἔτοι- 20 μον εἶναι τὸ ἑαυτοῦ ἐκχεῖν. Μετὰ τοσαύτης τοίνυν προθυμίας τὸ ἴδιον αἷμα ἐκχέωμεν, ὅταν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο ἦ, μεθ' ὅσης ἂν ὕδωρ τις ἐκχέοι (καὶ γὰρ ὕδωρ ἐστὶ τὸ αἷμα περιρρέον τὸ σῶμα)· καὶ μετὰ τοσαύτης εὐκολίας τὴν σάρκα ἀποδυνώμεθα, μεθ' ὅσης ἂν καὶ τὸ ἱμάτιον. Τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν μὴ χρήμασιν 25 ὦμεν προσδεδεμένοι, ἂν μὴ οἰκίαις, ἂν μὴ προσπαθεία τῶν παρόντων ὦμεν ἀπηρτημένοι. Εἰ γὰρ οἱ τὸν στρατιωτικὸν τοῦτον βίον ζῶντες πᾶσιν ἀποτάσσονται, καὶ ἐνθα ἂν ὁ πόλεμος καλῆ, ἐκεῖ παραγίνονται καὶ ὁδοιποροῦσι καὶ πάντα μετὰ προθυμίας ὑπομένουσι, πολλῶ μείζον ἡμᾶς τοὺς τοῦ Χριστοῦ στρατιώτας 30 οὕτω παρασκευάζεσθαι χρῆ καὶ παρατάττεσθαι πρὸς τὸν πόλεμον τῶν παθῶν. Οὐκ ἔστι διωγμὸς νῦν, μηδὲ γένοιτο γενέσθαι

θανάσιμους κινδύνους, ἄς μὴν ἀρνούμαστε καθόλου. Μὴν προσκαλεῖς τοὺς πειρασμούς, ὅταν ἡ εὐσέβειά σου προχωρεῖ ὅπως ἐπιθυμεῖς. Γιατί προσελκύεις κινδύνους πού δὲν ἔχουν κανένα κέρδος;

5. Τὰ λέγω αὐτὰ γιατί θέλω νὰ τηρεῖτε τὶς ἐντολές τοῦ Χριστοῦ, πού προστάζει νὰ προσευχόμαστε νὰ μὴν πέσουμε σὲ πειρασμό, καθὼς καὶ νὰ τὸν ἀκολουθοῦμε σηκώνοντας τὸ σταυρό. Γιατί αὐτὰ δὲν εἶναι ἀντίθετα, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ σύμφωνα μεταξύ τους. Ἐσὺ λοιπὸν νὰ ἐτοιμασθεῖς, ἔτσι σὰν γενναῖος στρατιώτης, νὰ εἶσαι συνέχεια ὀπλισμένος, νηφάλιος, ξυπνητός, περιμένοντας πάντοτε τὸν ἐχθρό. Νὰ μὴν προκαλεῖς ὅμως πολέμους, γιατί αὐτὸ δὲν εἶναι γνώρισμα στρατιώτη, ἀλλὰ στασιαστή. Ἐάν ὅμως σὲ καλεῖ ἡ σάλπιγγα τῆς εὐσέβειας, ἐκστράτευσε ἀμέσως, περιφρόνησε τὴ ζωὴ, ὄρμησε μὲ πολλὴ προθυμία στοὺς ἀγῶνες, σπάσε τὴ φάλαγγα τῶν ἐχθρῶν, κόψε τὸ πρόσωπο τοῦ διαβόλου, στῆσε τὸ τρίαινο. Ἀλλὰ ἂν δὲ βλάπτεται καθόλου ἡ εὐσέβεια, ἂν δὲ πολεμάει κανεὶς τὰ δικά μας δόγματα, δηλαδή αὐτὰ πού ἀρμόζουν στὴν ψυχὴ, ἂν δὲν σὲ ἀναγκάζει νὰ κάνεις κάτι ἀπ' αὐτὰ πού δὲν ἀρέσουν στὸ Θεό, μὴν κάνεις περιττὸ κόπο.

Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστιανοῦ πρέπει νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ αἵματα, ἀπὸ αἵματα, ὄχι βέβαια μὲ τὸ νὰ χύνει τὰ ξένα, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ εἶναι ἔτοιμος νὰ χύνει τὸ δικό του. Ἐάν χύνουμε λοιπὸν τὸ αἷμα μας, ὅταν αὐτὸ εἶναι γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ, μὲ τόση μεγάλη προθυμία, μὲ ὅση θὰ μπορούσε νὰ χύνει κανεὶς τὸ νερὸ (γιατί στὴν πραγματικότητα τὸ αἷμα εἶναι νερὸ πού περιρρέει τὸ σῶμα)· καὶ ἄς ἀποβάλλουμε τὴ σάρκα μας μὲ τόσο μεγάλη εὐκολία, μὲ ὅση θ' ἀποβάλλαμε καὶ τὸ ἱμάτιό μας. Καὶ αὐτὸ θὰ συμβεῖ ἂν δὲν εἴμαστε δεμένοι μὲ τὰ χρήματα καὶ μὲ τὰ σπίτια, ἂν δὲν εἴμαστε μὲ πάθος προσκολλημένοι στὰ παρόντα. Ἐάν δηλαδή οἱ στρατιωτικοὶ ἀπαρνοῦνται τὰ πάντα καὶ ὅπου θὰ τοὺς καλέσει ὁ πόλεμος ἐκεῖ πηγαίνουν καὶ βαδίζουν καὶ ὑπομένουν μὲ προθυμία τὰ πάντα, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ ἐτοιμαζόμαστε ἔτσι ἐμεῖς, οἱ στρατιῶτες τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ παρατασσόμαστε γιὰ πόλεμο τῶν παθῶν. Δὲν ὑπάρχει διωγμὸς τώρα, καὶ εἶθε νὰ μὴ γίνῃ ποτέ.

ποτέ· ἀλλ' ἕτερος πόλεμός ἐστιν, ὁ τῆς τῶν χρημάτων ἐπιθυμίας, ὁ τῆς βασκανίας, ὁ τῶν ἄλλων παθῶν.

Τοῦτον τὸν πόλεμον διηγούμενος ὁ Παῦλός φησιν· «οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἢ πάλῃ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα». Ἄει οὗτος ὁ πόλεμος 5 ἐνέστηκε. Διὰ τοῦτο ἀει ὠπλισμένους ἡμᾶς ἐστάναι βούλεται. «Στῆτε οὖν», φησί, «περιζωσάμενοι»· ὅπερ καὶ αὐτὸ ἐνεστῶτός ἐστι καιροῦ· καὶ ἐνέφηγεν, ὅτι ἀει δεῖ ὀπλίζεσθαι. Πολὸς γὰρ ὁ πόλεμος διὰ γλώσσης, πολὸς δι' ὀφθαλμῶν· τοῦτον τοίνυν κατέ-
 10 χωμεν· πολὸς ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν. Διὰ τοῦτο ἐκεῖθεν ἄρχεται καθο-
 πλίξειν τὸν στρατιώτην τοῦ Χριστοῦ· «στῆτε γάρ», φησί, «περι-
 ζωσάμενοι τὴν ὄσφον ὑμῶν»· καὶ ἐπήγαγεν, «ἐν ἀληθείᾳ». Διὰ
 τί, «ἐν ἀληθείᾳ»; Ἐμπαιγμὸς γάρ ἐστι καὶ ψεῦδος ἢ ἐπιθυμία, ὡς
 πού καὶ ὁ Δαυὶδ ἔφη, «αἱ ψυαὶ μου ἐπλήσθησαν ἐμπαιγμάτων». Οὐκ ἔστιν ἡδονὴ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ σκιά ἡδονῆς. Διὰ τοῦτο «περι-
 15 ζωσάμενοι», φησί, «τὴν ὄσφον ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ»· τουτέστιν, τῇ
 ἀληθινῇ ἡδονῇ, τῇ σωφροσύνῃ, τῇ κοσμιότητι. Διὰ ταῦτα δὲ πα-
 ραινεῖ, εἰδὼς τῆς ἀμαρτίας τὴν ἀτοπίαν, καὶ βουλόμενος ἡμῶν
 τὰ μέλη πάντα περιπεφράχθαι· «θυμὸς γάρ», φησίν, «ἄδικος οὐκ
 20 ἀσπίδα. Θηρίον γάρ ἐστιν εὐκόλως ἐπιπηδῶν ὁ θυμὸς, καὶ μυ-
 ρίων θριγκίων καὶ διαφραγμάτων ἡμῖν δεῖ πρὸς τὸ περιγενέσθαι
 καὶ κατασχεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἡμῖν τοῦτο τὸ μέρος,
 ὡσπερ ἐκ τινῶν λίθων, τῶν ὀστέων ὠκοδόμησεν ὁ Θεός, ἔρει-
 σμα αὐτῷ περιθεῖς ταῦτα, ὥστε μὴ διαρρηῆζαν ποτέ, μηδὲ διατε-
 25 μὸν εὐκόλως τὸ πᾶν λυμῆνασθαι ζῶον. Πῦρ γάρ ἐστι, φησί, καὶ
 ζάλη μεγάλη, καὶ οὐκ ἂν ἕτερον μέλος ταύτην τὴν βίαν ἀνάσχοι-
 το. Λέγουσι δὲ καὶ ἰατρῶν παῖδες τούτου χάριν ὑπεστορῆσθαι
 τὸν πνεύμονα τῇ καρδίᾳ, ὥστε εἰς ἀπαλὸν αὐτὴν οὖσαν καθάπερ
 εἰς τινα σπόγγον ἐναλλομένην, διαναπαύεσθαι τὴν καρδίαν, ἀλλὰ

25. Ἐφ. 6.12.

26. Ἐφ. 6.14.

27. Ψαλμ. 37.8· τὰ νεφρά με μεταφορικῇ ἐννοίᾳ· ἐδῶ σημαίνουν τὴν ἔδρα τῶν ἐπιθυμιῶν ἢ τῶν διαθέσεων.

28. Σοφ. Σειρ. 1.22.

Ἐπάρχει ὁμως ἄλλος πόλεμος, ὁ πόλεμος τῆς ἐπιθυμίας τῶν χρημάτων, ὁ πόλεμος τοῦ φθόνου, ὁ πόλεμος τῶν παθῶν.

Αὐτὸν τὸν πόλεμο περιγράφοντας ὁ Παῦλος λέγει, «δὲν ἔχουμε πόλεμο πρὸς αἷμα καὶ σάρκα»²⁵. Πάντοτε ὑπάρχει αὐτὸς ὁ πόλεμος. Γι' αὐτὸ θέλει νὰ στεκόμαστε πάντοτε ὄπλισμένοι. «Σταθεῖτε λοιπὸν ὄρθιοι», λέγει, «καὶ ζωσθεῖτε»²⁶, πράγμα πού καὶ αὐτὸ ἀνήκει στὴν παρούσα ζωὴ, καὶ ἔδειξε ὅτι πάντοτε πρέπει νὰ ὄπλιζόμαστε. Γιατὶ εἶναι μεγάλος ὁ πόλεμος πού διεξάγεται μὲ τὴ γλώσσα, μεγάλος αὐτὸς πού γίνεται μὲ τὰ μάτια. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν πόλεμο ἄς ἐμποδίζουμε. Εἶναι μεγάλος ὁ πόλεμος τῶν ἐπιθυμιῶν. Γι' αὐτὸ ἀπὸ ἐκεῖ ἀρχίζει νὰ ὄπλίζει τὸ στρατιώτη τοῦ Χριστοῦ. «Σταθεῖτε λοιπὸν ὄρθιοι», λέγει, «καὶ ζῶστε τὴ μέση σας» καὶ πρόσθεσε, «μὲ τὴν ἀλήθεια». Γιὰ ποιό λόγο «μὲ τὴν ἀλήθεια»; Γιατὶ ἡ ἐπιθυμία εἶναι ἐμπαιγμὸς καὶ ψέμα, ὅπως καὶ ὁ Δαβὶδ κάπου εἶπε, «τὰ νεφρά μου γέμισαν ἀπὸ ἐμπαιγμούς»²⁷. Δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ πράγμα ἡδονή, ἀλλὰ σκιά ἡδονῆς. Γι' αὐτὸ λέγει, «νά, ζῶστε τὴ μέση σας μὲ τὴν ἀλήθεια» δηλαδή, μὲ τὴν ἀληθινὴ ἡδονή, τὴ σωφροσύνη, τὴν εὐπρέπεια. Γι' αὐτὸ συμβουλεύει, ἐπειδὴ γνωρίζει τὸν παραλογισμὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ ἤθελε νὰ εἶναι προφυλαγμένα ὅλα τὰ μέλη μας. Γιατὶ λέγει, «ὁ ἄδικος θυμὸς δὲ θὰ δικαιωθεῖ»²⁸. Θέλει ἀκόμη νὰ φορέσουμε θώρακα καὶ ἀσπίδα. Γιατὶ ὁ θυμὸς εἶναι θηρίο πού ὀρμάει εὐκόλα καὶ γιὰ νὰ τὸ νικήσουμε καὶ νὰ τὸ συγκρατήσουμε μᾶς χρειάζονται ἄπειρα περιφράγματα καὶ διαχωρίσματα. Καὶ γι' αὐτὸν κυρίως τὸ λόγο αὐτὸ τὸ μέρος ὁ Θεὸς μᾶς τὸ ἔκτισε ἀπὸ τὰ ὀστά, σὰν ἀπὸ κάποιες πέτρες, τοποθετώντας αὐτὰ γύρω του σὰν στήριγμα, ὥστε νὰ μὴν καταστρέψει εὐκόλα ὀλόκληρο τὸν ἄνθρωπο ὅταν τὰ σπάσει κάποτε καὶ τὰ κόψει. Γιατὶ εἶναι φωτιά, λέγει, καὶ ζάλη μεγάλη, καὶ ἄλλο μέλος δὲ θὰ μπορούσε ν' ἀντέξει αὐτὴ τῇ βία. Ἀκόμη καὶ οἱ γιατροὶ λέγουν ὅτι γι' αὐτὸν τὸν λόγο ἔχουν στρωθεῖ οἱ πνεύμονες κάτω ἀπὸ τὴν καρδιά, ὥστε αὐτὴ, βρισκόμενη ἐπάνω στὰ μαλακὰ καὶ ἀναπηδώντας σὰν σὲ κάποιο σπόγγο, νὰ ξεκουράζεται καὶ νὰ μὴν καταστρέφεται μὲ

μὴ εἰς τὸ ἀντίτυπον καὶ σκληρὸν τὸ στέρνον, καταβλάπτεσθαι τῇ πυκνότητι τῶν ἀλμάτων· δεῖ τοίνυν ἡμῖν θώρακος ἰσχυροῦ, ὥστε διαπαντὸς ἐν ἡσυχίᾳ τοῦτο τὸ θηρίον διατηρεῖν· δεῖ δὲ ἡμῖν καὶ περικεφαλαίας.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖ τὸ λογιστικὸν τυγχάνει, καὶ ἀπὸ τούτου ἢ
5 σωθῆναι δυνατόν, ἐὰν τὰ δέοντα γίνωνται, ἢ ἀπολέσθαι ἐνι, εἰ
τὰ μὴ δέοντα· διὰ τοῦτο φησι, «καὶ τὴν περικεφαλαίαν σω-
τηρίου». Ὁ γὰρ ἐγκέφαλος φύσει μὲν ἐστὶν ἀπαλός· διὸ καὶ αὐ-
τός, καθάπερ τινὶ ὀστράκῳ, τῷ βρέγματι καλύπτεται ἄνωθεν.
Πάντων δὲ ἡμῖν αἴτιος γίνεται τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν, εἴτε
10 τὰ δέοντα γνούς, εἴτε τὰ μὴ τοιαῦτα. Καὶ οἱ πόδες δὲ καὶ αἱ χεῖρες
δπλων ἡμῖν δέονται· οὐχ αὗται αἱ χεῖρες οὐδὲ οὗτοι οἱ πόδες,
ἀλλὰ πάλιν οἱ τῆς ψυχῆς· αἱ μὲν μελετῶσαι τὰ δέοντα, οἱ δὲ ἵνα
πορεύωνται, ἐνθα χρή.

Καθοπλίσωμεν τοίνυν ἑαυτοὺς οὕτω, καὶ δυνησόμεθα πε-
15 ριγενέσθαι τῶν πολεμίων, καὶ τὸν στέφανον τῆς νίκης ἀναδήσα-
σθαι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα
τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τὰ συχνά της ἄλματα στὸ σκληρὸ στέρνο ἐπάνω στὸ ὁποῖο θὰ κτυποῦσε. Μᾶς χρειάζεται λοιπὸν ἰσχυρὸς θώρακας, ὥστε νὰ κρατάει πάντοτε ἡσυχὸ αὐτὸ τὸ θηρίο. Μᾶς χρειάζεται ὅμως καὶ περικεφαλαία.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐκεῖ βρίσκεται τὸ λογικὸ καὶ ἀπ' αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἢ νὰ σωθοῦμε, ἂν κάνουμε αὐτὰ ποὺ πρέπει, ἢ νὰ χαθοῦμε, ἂν κάνουμε ἐκεῖνα ποὺ δὲν πρέπει, γι' αὐτὸ λέγει· «καὶ τὴν περικεφαλαία τῆς σωτηρίας»²⁹. Γιατὶ ὁ ἐγκέφαλος εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του μαλακός, καὶ γι' αὐτὸ καλύπτεται ἀπὸ τὸ ἐπάνω μέρος, σὰν ἀπὸ κάποιο ὄστρακο, ἀπὸ τὰ βρεγματικὰ ὀστά. Αὐτὸς εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὰ καλὰ καὶ γιὰ τὰ κακά, εἴτε γνῶρισε τὰ πρέποντα εἴτε τὰ ἀντίθετα. Ὅμως καὶ τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια μας χρειάζονται ὄπλα. Ὅχι βέβαια τὰ σωματικὰ χέρια καὶ αὐτὰ τὰ πόδια, ἀλλὰ πάλι τῆς ψυχῆς· τὰ χέρια γιὰ νὰ κάμνουν ἐκεῖνα ποὺ πρέπει καὶ τὰ πόδια γιὰ νὰ πηγαίνουν ἐκεῖ ποὺ πρέπει.

Ἄς ὀπλίσουμε λοιπὸν ἔτσι τοὺς ἑαυτοὺς μας, καὶ θὰ μπορέσουμε νὰ νικήσουμε τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ φορέσουμε τὸ στεφάνι τῆς νίκης μετὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί με τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

29. Ἐφ. 6,17.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤ'

(Ἑβρ. 3,7-4,10)

«Διό, καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, σήμερον ἐὰν τῆς
φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν,
ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ
ἐν τῇ ἐρήμῳ· οὐ̄ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμα-
5 σάν με, καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη. Διὸ
προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ εἶπον, ἀεὶ πλανῶνται
τῇ καρδίᾳ· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδοὺς μου. Ὡς
ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατά-
παυσίν μου».

1. Διαλεχθεὶς περὶ ἐλπίδος ὁ Παῦλος καὶ εἰπὼν, ὅτι «οἶκος αὐ-
10 τοῦ ἐσμεν, ἐάνπερ τὴν παρρησίαν καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος
μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν», δείκνυσι λοιπὸν ὅτι βε-
βαίως χρῆ προσδοκᾶν, καὶ τοῦτο πιστοῦται ἀπὸ τῶν Γραφῶν·
προσέχετε δέ· δυσκολώτερον γὰρ πῶς αὐτὸ ἔφρασε καὶ δυσκα-
ταληπτότερον. Διὸ χρῆ τὰ παρ' ἡμῶν πρότερον εἰπόντας καὶ
15 συντόμως τὴν πᾶσαν ὑμᾶς ὑπόθεσιν διδάξαντας, οὕτως ἐπαφεῖ-
ναι τὸν λόγον τοῖς γεγραμμένοις· οὐκέτι γὰρ ἡμῶν δεηθήσεσθε,
ἐὰν τὸν σκοπὸν μάθητε τὸν ἀποστολικόν. Περὶ ἐλπίδος ἦν αὐτῷ
ὁ λόγος, καὶ ὅτι χρῆ ἐλπίζειν τὰ μέλλοντα, καὶ ὅτι ἔσται πάντως
τοῖς ἐνταῦθα πονήσασι μισθός τις καὶ καρπὸς καὶ ἀνάπαυσις·
20 τοῦτο οὖν ἀπὸ τοῦ προφήτου δείκνυσι· καὶ τί φησι; «Διό, καθὼς
λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκού-
σητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπι-
κρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ· οὐ̄ ἐπεί-
ρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασάν με, καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου
25 τεσσαράκοντα ἔτη. Διὸ προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ καὶ εἶπον,

1. Ἑβρ. 3,6.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Σ'

(Έβρ. 3,7-4,10)

«Γι' αυτό, καθώς λέγει τὸ ἅγιο Πνεῦμα, σήμερα ἂν ἀκούσετε τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ σκληρύνετε τὶς καρδιές σας, ὅπως τὸν καιρὸ ποὺ μὲ καταπικράνατε κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς δοκιμασίας στὴν ἔρημο· τότε μὲ ἔθεσαν σὲ πειρασμὸ καὶ μὲ ἔβαλαν σὲ δοκιμασία οἱ πατέρες σας, ἂν καὶ εἶδαν τὰ ἔργα μου γιὰ σαράντα χρόνια. Γι' αὐτὸ ἀγανάκτησα μὲ τὴ γενεὰ ἐκείνη καὶ εἶπα, πάντοτε πλανιέται ἡ καρδιά τους, καὶ δὲ γνώρισαν τὸ δρόμο μου. Γι' αὐτὸ μέσα στὴν ὄργῃ μου ὀρκίσθηκα· 'δὲ θὰ μποῦν ποτὲ στὴν ἀνάπαυση μου'».

1. Ἐφοῦ μίλησε ὁ Παῦλος γιὰ τὴν ἐλπίδα καὶ εἶπε, «ἐμεῖς εἴμαστε οἶκος του, ἂν βέβαια διατηρήσουμε σταθερὴ μέχρι τέλος τὴν παρρησία καὶ τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν ὁποία καυχιόμαστε», δείχνει στὴ συνέχεια ὅτι πρέπει ἡ προσδοκία μας νὰ εἶναι σταθερὴ καὶ τὸ ἐπιβεβαιώνει αὐτὸ ἀπὸ τὶς Γραφές. Προσέχετε ὅμως, γιατί αὐτὸ τὸ διατύπωσε πρὶν περίπλοκα καὶ πρὶν δυσνόητα. Γι' αὐτὸ πρέπει πρῶτα νὰ σᾶς μιλήσω καὶ νὰ σᾶς διδάξω σύντομα ὅλη τὴν ὑπόθεση, καὶ ὕστερα νὰ μεταφέρω τὸ λόγο σ' αὐτὰ ποὺ εἶναι γραμμένα. Γιατὶ δὲ θὰ χρειασθεῖτε πρὶν ἐμένα, ἂν μάθετε τὸ σκοπὸ τοῦ ἀποστόλου. Ὁ λόγος τοῦ ἦταν γιὰ τὴν ἐλπίδα καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἐλπίζουμε στὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ καὶ ὅτι ὅπωςδήποτε γιὰ τοὺς ἐδῶ κόπους θὰ ὑπάρχει κάποιος μισθὸς καὶ καρπὸς καὶ ἀνάπαυση. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ δείχνει ἀπὸ τὸν προφήτη. Καὶ τί λέγει; «Γι' αὐτὸ, καθώς λέγει τὸ ἅγιο Πνεῦμα, σήμερα, ἂν ἀκούσετε τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴ σκληρύνετε τὶς καρδιές σας, ὅπως τὸν καιρὸ ποὺ μὲ καταπικράνατε, τὴν ἡμέρα τῆς δοκιμασίας στὴν ἔρημο· τότε μὲ ἔθεσαν σὲ πειρασμὸ καὶ μὲ ἔβαλαν σὲ δοκιμασία οἱ πατέρες σας, ἂν καὶ εἶδαν τὰ ἔργα μου γιὰ σαράντα χρόνια. Γι'

ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδοὺς μου. Ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου».

Τρεῖς φησι καταπαύσεις εἶναι· μίαν τὴν τοῦ σαββάτου, ἐν ἣ 5 ὁ Θεὸς κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ· δευτέραν τὴν τῆς Παλαιστίνης, εἰς ἣν εἰσελθόντες οἱ Ἰουδαῖοι ἔμελλον ἀναπαύσεσθαι ἀπὸ τῆς τάλαιπωρίας τῆς πολλῆς καὶ τῶν πόνων· τρίτην τὴν καὶ ὄντως ἀνάπαυσιν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἥς οἱ τυχόντες ἀναπαύονται ἀληθῶς τῶν κόπων καὶ τῶν μόχθων. Τῶν τριῶν 10 τοίνυν ἐνταῦθα μέμνηται. Καὶ τίνος ἕνεκεν περὶ τῆς μιᾶς διαλεγόμενος, τῶν τριῶν ἐμνημονευσεν; Ἴνα δείξῃ τὸν προφήτην περὶ ταύτης λέγοντα. Περὶ μὲν γὰρ τῆς πρώτης οὐκ εἶπε, φησί· πῶς γάρ, τῆς πάλαι γεγεννημένης; Ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῆς δευτέρας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ· πῶς γάρ, καὶ αὐτῆς τέλος ἤδη λαβούσης; 15 Λεῖπεται δὴ περὶ τῆς τρίτης αὐτὸν λέγειν λοιπόν. Ἀναγκαῖον δὲ καὶ τὴν ἱστορίαν ἀναπτύξαι, ὥστε σαφέστερον ποιῆσαι τὸν λόγον.

Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἐξελθόντες καὶ πολλὴν ὁδὸν διανύσαντες καὶ μυρία τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως λαβόντες 20 τεκμήρια, ἐν τε τῇ Αἰγύπτῳ, ἐν τε τῇ ἐρυθρᾷ θαλάττῃ, ἐν τε τῇ ἐρήμῳ, ἐβουλεύσαντο πέμψαι κατασκόπους τοὺς διασκεψομένους τὴν φύσιν τῆς γῆς· οἱ δὲ ἀπελθόντες ἐπανῆλθον, τὴν μὲν χώραν θαυμάζοντες καὶ γενναίων καρπῶν εὐφορον εἶναι λέγοντες, ἀνθρώπων μέντοι ἀκαταμαχίτων εἶναι χώραν καὶ ἰσχυρῶν· 25 οἱ δὲ ἀγνώμονες Ἰουδαῖοι καὶ ἀναίσθητοι, δέον αὐτοὺς τῶν προτέρων τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν ἀναμνησθῆναι, καὶ πῶς αὐτοὺς εἰς μέσον ἀπειλημμένους στρατοπέδων τοσοῦτων Αἰγυπτιακῶν οὐ μόνον ἐξήρπασε τῶν κινδύνων, ἀλλὰ καὶ τῶν λαφύρων αὐτῶν ἐποίησε κυρίους, καὶ πῶς πάλιν ἐν τῇ ἐρήμῳ πέτραν ἔρρηξε, καὶ 30 τῶν ὑδάτων τὴν ἀφθονίαν ἐχαρίσατο, καὶ τὸ μάννα παρέσχε, καὶ ταῦτα ἀναμνησθέντας καὶ τὰ ἄλλα θαύματα ἅπερ εἰργάσατο, πιστεῦσαι τῷ Θεῷ· τούτων μὲν οὐδὲν ἐνενόησαν, ἅτε δὲ ὡς μηδενὸς γενομένου, οὕτω καταπλαγέντες, πάλιν εἰς Αἴγυπτον ὑπο-

αὐτὸ ἀγανάκτησα μὲ τὴ γενεὰ ἐκείνη καὶ εἶπα, πάντοτε πλανιέται ἡ καρδιά τους καὶ δὲ γνώρισαν τὸ δρόμο μου. Γι' αὐτὸ μέσα στὴν ὀργή μου ὀρκίσθηκα· 'δὲ θὰ μποῦν στὴν ἀνάπαυσή μου'»².

Τρεῖς λέγει ὅτι εἶναι οἱ ἀναπαύσεις· ἡ πρώτη εἶναι τοῦ Σαββάτου, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς σταμάτησε ἀπὸ τὰ ἔργα του· ἡ δεύτερη τῆς Παλαιστίνης, στὴν ὁποία, ὅταν μπῆκαν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπρόκειτο ν' ἀναπαυθοῦν ἀπὸ τὴ μεγάλη ταλαιπωρία καὶ τοὺς κόπους· ἡ τρίτη, πού εἶναι καὶ ἡ πραγματικὴ ἀνάπαυση, εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὅπου, ὅσοι τὴν ἐπιτύχουν, ἀναπαύονται πραγματικὰ ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τοὺς μόχθους. Ἐδῶ λοιπὸν ὑπενθυμίζει τὶς τρεῖς ἀναπαύσεις. Καὶ γιὰ ποιό λόγο μιλώντας γιὰ τὴ μία ἀνέφερε καὶ τὶς τρεῖς; Γιὰ νὰ δείξει τὸν προφήτη πὺ μιλάει γι' αὐτήν. Γιὰ τὴν πρώτη βέβαια, λέγει, δὲ μίλησε. Πῶς δηλαδὴ θὰ μιλοῦσε γι' αὐτήν πὺ εἶχε συμβεῖ πολὺ παλιά; Ἄλλ' οὔτε καὶ γιὰ τὴ δεύτερη πὺ ἔγινε στὴν Παλαιστίνη. Πῶς θὰ μιλοῦσε, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἤδη τελείωσε. Μένει λοιπὸν νὰ μιλήσει στὴ συνέχεια γιὰ τὴν τρίτη. Εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ διηγηθῶ καὶ τὴν ἱστορία, ὥστε νὰ κάνω σαφέστερο τὸ λόγο.

Ἄφοῦ λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι βγήκαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ βάρδισαν πολὺ δρόμο καὶ ἔλαβαν ἄπειρες ἀποδείξεις τῆς δύναμης τοῦ Θεοῦ, καὶ στὴν Αἴγυπτο καὶ στὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα καὶ στὴν ἔρημο, ἀποφάσισαν νὰ στείλουν κατασκόπους νὰ κατασκοπεύσουν τὴ φύση τῆς χώρας. Ἐκεῖνοι πῆγαν τότε καὶ ἐπέστρεψαν μὲ θαυμασμὸ γιὰ τὴ χώρα, λέγοντας πῶς εἶναι εὐφορὴ πλούσιων καρπῶν, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶναι χώρα ἀκαταμάχητων καὶ δυνατῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἀχάριστοι ὅμως καὶ ἀναίσθητοι Ἰουδαῖοι, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ θυμηθοῦν τὶς προηγούμενες εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ καὶ πῶς, ὅταν ἦταν ἀποκλεισμένοι ἀνάμεσα σὲ τόσα πολλὰ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα, ὄχι μόνο τοὺς ἔσωσε ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ κυριέψουν τὰ λάφυρά τους, πῶς πάλι ἀνοιξε τὴν πέτρα στὴν ἔρημο καὶ τοὺς χάρισε ἀφθονο νερὸ καὶ πῶς τοὺς ἔδωσε τὸ μάννα, καὶ ἔπρεπε, ἀφοῦ τὰ θυμοῦνταν αὐτὰ καὶ τὰ ἄλλα θαύματα πὺ ἔκαμε, νὰ πιστέψουν στὸ Θεό. Αὐτοὶ ὅμως δὲ σκέφθηκαν τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀλλ' ἐπειδὴ φοβήθηκαν πολὺ, σὰν νὰ μὴν ἔγινε τίποτε, ἤθελαν νὰ ἐπιστρέψουν πάλι στὴν Αἴγυπτο

στρέφειν ἐβούλοντο, λέγοντες, ἐξήγαγεν ἡμᾶς ὧδε ὁ Θεός, ὥστε ἀνελεῖν ἡμᾶς μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν. Ὁ τοίνυν Θεὸς ὀργιζόμενος, ὅτι οὕτω ταχέως ἐξέβαλον τὴν τῶν γεγενημένων μνήμην, ὥμοσε μὴ εἰσελθεῖν τὴν γενεὰν ἐκείνην τὴν ταῦτα εἰρηκυῖαν εἰς 5 τὴν κατάπαυσιν· καὶ πάντες ἀπώλοντο ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Ἐπεὶ οὖν ὁ Δαυὶδ ὕστερον μετὰ τὴν γενεὰν τὴν ἐκείνων διελέγετο· «σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ». Διατί; Ἴνα μὴ τὰ αὐτὰ πάθητε, ἅπερ οἱ πρόγονοι οἱ ὑμέτεροι, καὶ 10 ἀποστερηθῆτε τῆς καταπαύσεως· δηλονότι ὡς οὕσης τινὸς καταπαύσεως ταῦτα ἔλεγεν. Ἐπεὶ, εἰ ἀπειληφότες ἦσαν τὴν κατάπαυσιν, φησί, τίνος ἕνεκεν αὐτοῖς πάλιν λέγει τό, «σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ»; Τίς οὖν ἐστὶν ἄλλη κατάπαυσις, ἀλλ' 15 ἢ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἧς εἰκῶν καὶ τύπος ἐστὶ τὸ σάββατον; Εἶτα, θεῖς τὴν μαρτυρίαν πᾶσαν (αὕτη δέ ἐστι, «σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ· οὐ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμα- 20 σάν με, καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη. Διὸ προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ εἶπον, αἰεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδοὺς μου· ὡς ὥμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου), τότε ἐπάγει· «βλέπετε, ἀδελφοί, μὴ ποτε ἔσται ἐν τινὶ ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας, ἐν τῷ 25 ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος».

Ἀπὸ γὰρ τῆς σκληρότητος ἢ ἀπιστία γίνεται· καὶ καθᾶπερ τὰ πεπωρωμένα τῶν σωμάτων καὶ σκληρὰ οὐκ εἴκει ταῖς τῶν ἰατρῶν χερσίν, οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ αἰ σκληρυνθεῖσαι οὐκ εἴκουσι τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ· εἰκὸς γὰρ τινὰς καὶ ἀπιστεῖν λοιπόν, ὡς οὐκ 30 ὄντων ἀληθῶν τῶν γεγενημένων. Διὰ τοῦτό φησι, «βλέπετε μὴ ποτε ἔσται ἐν τινὶ ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας, ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος». Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῶν μελλόντων λόγος οὐκ

λέγοντας, «μᾶς ἔβγαλε ἐδῶ ὁ Θεός, ὥστε νὰ μᾶς ἐξοντῶσει μαζί μὲ τὰ παιδιᾶ καὶ τὶς γυναῖκες». Ὁ Θεὸς λοιπὸν γεμάτος ὀργή, γιατί τόσο γρήγορα ξέχασαν ὅσα εἶχαν γίνει, ὀρκίσθηκε νὰ μὴν μπεῖ στὴ χώρα τῆς ἀνάπαυσης ἢ γενεὰ ἐκείνη πού τὰ εἶπε αὐτά. Καὶ ὅλοι χάθηκαν στὴν ἔρημο³.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Δαβὶδ μιλοῦσε ὕστερα ἀπὸ τὴ γενεὰ ἐκείνη λέγει, «σήμερα, ἂν ἀκούσετε τὴ φωνὴ του, νὰ μὴ σκληρύνετε τὶς καρδιές σας, ὅπως τὸν καιρὸ πού μὲ καταπικράνατε». Γιατί; Γιὰ νὰ μὴν πάθετε τὰ ἴδια πού ἔπαθαν οἱ πρόγονοί σας καὶ στερηθεῖτε τὴν ἀνάπαυση. Δηλαδή, τὰ ἔλεγε αὐτὰ σὰν νὰ ὑπῆρχε κάποια ἀνάπαυση. Γιατί, ἂν εἶχαν λάβει τὴν ἀνάπαυση, λέγει, γιὰ ποιό λόγο τοὺς λέγει πάλι τό, «σήμερα, ἂν ἀκούσετε τὴ φωνὴ του, νὰ μὴ σκληρύνετε τὶς καρδιές σας, ὅπως τὸν καιρὸ πού μὲ καταπικράνατε»; Ποιὰ λοιπὸν ἀνάπαυση ὑπάρχει ἄλλη ἐκτὸς ἀπὸ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τῆς ὁποίας προεικόνιση καὶ τύπος εἶναι τὸ Σάββατο; Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ ἀνέφερε πρῶτα ὅλη τὴ μαρτυρία (καὶ αὕτὴ εἶναι· «σήμερα, ἂν ἀκούσετε τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴ σκληρύνετε τὶς καρδιές σας, ὅπως τὸν καιρὸ πού μὲ καταπικράνατε τὴν ἡμέρα τῆς δοκιμασίας στὴν ἔρημο· τότε μὲ ἔθεσαν σὲ πειρασμό καὶ μὲ ἔβαλαν σὲ δοκιμασία οἱ πατέρες σας, ἂν καὶ εἶδαν τὰ ἔργα μου γιὰ σαράντα χρόνια. Γι' αὐτὸ ἀγανάκτησα μὲ τὴ γενεὰ ἐκείνη καὶ εἶπα, πάντοτε πλανιέται ἡ καρδιά τους καὶ δὲ γνώρισαν τὸ δρόμο μου. Γι' αὐτὸ μέσα στὴν ὀργή μου ὀρκίσθηκα· 'δέ θὰ μποῦν στὴν ἀνάπαυσή μου'»), τότε προσθέτει· «προσέχετε, ἀδελφοί μου, μήπως κάποιος ἀπὸ σᾶς ἔχει τόσο κακὴ καὶ ἄπιστη καρδιά, ὥστε ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ πού ζεῖ».

Ἀπὸ τὴ σκληρότητα προέρχεται ἡ ἀπιστία. Καὶ ὅπως τὰ ἀναίσθητα καὶ σκληρὰ σώματα δὲν ὑπακοῦν στὰ χέρια τῶν ἰατρῶν, ἔτσι καὶ οἱ ψυχές πού σκληρύνθηκαν δὲν ὑποτάσσονται στὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. Γιατί εἶναι φυσικὸ μερικοὶ νὰ μὴν πιστεύουν πιά, σὰν νὰ μὴν ἦταν ἀληθινὰ αὐτὰ πού εἶχαν γίνει. Γι' αὐτὸ λέγει, «προσέχετε μήπως κάποιος ἀπὸ σᾶς ἔχει τόση κακὴ καὶ ἄπιστη καρδιά, ὥτε ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸν ζῶντα Θεό». Ἐπειδὴ ὁ λόγος γιὰ τὰ μελλοντικὰ δὲν εἶναι τόσο πειστικὸς ὅσο ὁ λόγος

ἔστιν οὕτω πιθανός, ὡς ὁ τῶν παρελθόντων, ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς ἱστορίας, ἐν ἧ πίστεως ἐδεήθησαν. Εἰ γὰρ οἱ πατέρες ὑμῶν, φησὶν, ἐπειδὴ οὐκ ἠλπισαν ὥσπερ ἐχρῆν ἐλπίσαι, ταῦτα ἔπαθον, πολλῶ μᾶλλον ὑμεῖς· καὶ γὰρ πρὸς αὐτοὺς οὗτός ἐστιν ὁ λόγος.
 5 Τὸ γάρ, «σήμερον», φησὶν, αἰεὶ ἐστίν, ἕως ἂν συνεστήκη ὁ κόσμος. «Ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται». Τουτέστιν, οἰκοδομεῖτε ἀλλήλους, ἀνορθώσατε ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ γένηται. «Ἴνα μὴ σκληρονηθῇ τις ἐξ ὑμῶν ἀπάτῃ τῆς ἁμαρτίας».

10 2. Ὁρᾷς ὅτι τὴν ἀπιστίαν ἢ ἁμαρτία ποιεῖ; Ὡσπερ γὰρ ἡ ἀπιστία βίον τίκει πονηρόν, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ, ὅταν εἰς βάθος ἔλθῃ κακῶν, καταφρονεῖ· καταφρονήσασα δέ, οὐδὲ πιστεῦειν ἀνέχεται, ὥστε ἀπαλλάξαι φόβου ἑαυτήν. «Εἶπον» γάρ, φησὶν, «οὐκ ὄψεται Κύριος, οὐδὲ συνήσει ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ»· καὶ πάλιν, «τὰ
 15 χεῖλη ἡμῶν παρ' ἡμῖν ἐστὶ· τίς ἡμῶν Κύριός ἐστι;»· καὶ πάλιν, «ἔνεκεν τίνος παρώργισεν ὁ ἀσεβῆς τὸν Θεόν;»· καὶ πάλιν, «εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός. Διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασι». Καὶ πάλιν, «οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ»· καὶ πάλιν, ὅτι «ἐδόλω-
 20 σεν ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ εὐρεῖν τὴν ἀνομίαν αὐτοῦ, καὶ μισῆσαι». Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ αὐτὸ τοῦτο δηλοῖ, λέγων, «πᾶς ὁ φαῦλα πράστων, μισεῖ τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς».

Εἶτα ἐπάγει, «μέτοχοι γὰρ γεγόναμεν τοῦ Χριστοῦ». Τί ἐστὶ, «μέτοχοι γεγόναμεν τοῦ Χριστοῦ»; Μετέχομεν αὐτοῦ,
 25 φησὶν, ἐν ἐγενόμεθα ἡμεῖς καὶ αὐτός· εἶπερ αὐτὸς μὲν κεφαλὴ, σῶμα δὲ ἡμεῖς, συγκληρονόμοι καὶ σύσσωμοι. Ἐν σῶμά ἐσμεν, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, φησὶ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. «Ἐάνπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν». Τί ἐστίν, «ἀρχὴ τῆς ὑποστάσεως»; Τὴν πίστιν λέγει, δι' ἧς ὑπέ-
 30 στημεν καὶ γεγενήμεθα καὶ συνουσιώθημεν, ὡς ἂν τις εἶποι.

4. Ψαλμ. 93,7.

5. Ψαλμ. 11,5.

6. Ψαλμ. 9,34.

7. Ψαλμ. 13,1.

8. Ψαλμ. 35,2.3.

9. Ἰω. 3,20.

για τὰ περασμένα, τοὺς ὑπενθυμίζει μία ἱστορία, κατὰ τὴν ὁποία χρειάσθηκαν πίστη. Γιατί, ἂν οἱ πατέρες σας, λέγει, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἐλπίσει ὅπως ἔπρεπε νὰ ἐλπίσουν, ἔπαθαν αὐτά, πολὺ περισσότερο θὰ τὰ πάθετε ἐσεῖς. Γιατί ὁ λόγος αὐτὸς ἀπευθύνεται καὶ σ' αὐτούς. Γιατί τὸ «σήμερα», λέγει, σημαίνει πάντοτε, ὅσο θὰ ὑπάρχει ὁ κόσμος. «Ἄλλὰ κάθε ἡμέρα νὰ παρηγορεῖ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ὅσο ἰσχύει τὸ σήμερα». Δηλαδή, νὰ οἰκοδομεῖ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, νὰ ἐνθαρρύνετε τοὺς ἑαυτοὺς σας, γιὰ νὰ μὴ γίνουν τὰ ἴδια. «Γιὰ νὰ μὴ σκληρυνθεῖ κανεὶς ἀπὸ σᾶς ἀπὸ τὴν ἀπατηλὴ ἁμαρτία».

2. Βλέπεις ὅτι ἡ ἁμαρτία προκαλεῖ τὴν ἀπιστία; Γιατί, ὅπως ἡ ἀπιστία γεννάει τὴν κακὴ ζωὴ, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ, ὅταν βυθισθεῖ μέσα στὰ κακά, περιφρονεῖ τὰ πάντα· ὅταν ὅμως τὰ περιφρονήσει δὲ δέχεται οὔτε τὴν πίστη, ὥστε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ φόβο. «Καὶ εἶπαν», λέγει, «δὲ θὰ δεῖ ὁ Κύριος, δὲ θὰ δείξει κατανόηση ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ»⁴. Καὶ πάλι, «τὰ χεῖλη μας εἶναι στὴ διάθεσή μας· ποιὸς εἶναι Κύριός μας;»⁵. Καὶ πάλι «γιὰ ποιὸ λόγο ὁ ἀσεβὴς ἐξόργισε τὸ Θεό;»⁶. Καὶ πάλι· «εἶπε ὁ μωρὸς μέσα του, δὲν ὑπάρχει Θεός. Ἄφανίσθηκαν καὶ μισήθηκαν ἀπὸ τὰ ἔργα τους οἱ ἀσεβεῖς»⁷. Καὶ πάλι, «δὲν ὑπάρχει φόβος Θεοῦ ἐνώπιόν του» καὶ «διέστρεψε τὰ πάντα ἐνώπιόν του καὶ δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ τὴν ἁμαρτία καὶ νὰ τοὺς μισήσει»⁸. Καὶ ὁ Χριστὸς ὅμως τὸ ἴδιο δηλώνει λέγοντας, «κάθε ἄνθρωπος ποὺ πράττει φαῦλα ἔργα μισεῖ τὸ φῶς καὶ δὲν ἔρχεται στὸ φῶς»⁹.

Στὴ συνέχεια προσθέτει, «γιατὶ ἔχουμε γίνει μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ». Τί σημαίνει, «ἔχουμε γίνει μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ»; Εἴμαστε μέρος τοῦ Χριστοῦ, λέγει, ἕνα γίναμε ἐμεῖς καὶ αὐτός, σὰν νὰ εἶναι αὐτὸς ἡ κεφαλὴ καὶ ἐμεῖς τὸ σῶμα, εἴμαστε συγκληρονόμοι καὶ ἐνωμένοι σ' ἕνα σῶμα. Εἴμαστε ἕνα σῶμα, ἀπὸ τὴ σάρκα του, λέγει, καὶ ἀπὸ τὰ ὀστά του. «Ἐὰν διατηρήσουμε τὴν ἀρχικὴ μας ἐμπιστοσύνη σταθερὴ μέχρι τὸ τέλος». Τί σημαίνει, «ἀρχικὴ ἐμπιστοσύνη»; Ἐννοεῖ τὴν πίστη, μέσω τῆς ὁποίας ὑπήρξαμε καὶ γεννηθήκαμε καί, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς, ἀπο-

Εἶτα ἐπάγει, «ἐν τῷ λέγεσθαι, σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡσπερ ἐν τῷ παραπικρασμῷ». Καθ' ὑπερβατόν ἐστι τοῦτο· τὸ ἀκόλουθον δὲ οὕτως ἔχει· 'φοβηθῶμεν οὖν, μήποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας 5 εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῆ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκεῖναι. Καὶ γὰρ ἐσμεν εὐηγγελισμένοι, ὡσπερ κάκεῖνοι, ἐν τῷ λέγεσθαι σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε'. Τὸ γὰρ «σήμερον» αἰεὶ ἐστίν. Εἶτα ἐπάγει, «ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους, μὴ συγκεκραμένης τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν»· 10 δεικνὺς πῶς ὁ λόγος οὐκ ὠφέλησεν· ἐκ γὰρ τοῦ μὴ συγκραθῆναι, οὐκ ὠφελήθησαν.

Εἶτα, βουλόμενος αὐτοὺς φοβῆσαι, δείκνυσιν αὐτὸ τοῦτο δι' ὧν φησί· «τίνες γὰρ ἀκούσαντες παρεπίκραναν, ἀλλ' οὐ πάντες οἱ ἐξεληθόντες ἐξ Αἰγύπτου διὰ Μωϋσέως; Τίσι δὲ προσώ- 15 χθισε τεσσαράκοντα ἔτη· οὐχὶ τοῖς ἀμαρτήσασιν, ὧν τὰ κῶλα ἔπεσον ἐν τῇ ἐρήμῳ; τίσι δὲ ὠμοσε μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασιν; Καὶ βλέπομεν, ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν δι' ἀπιστίαν». Εἰπὼν πάλιν τὴν μαρτυρίαν καὶ τὴν ἐρώτησιν ἐπάγει, ποιῶν τὸν λόγον σαφῆ. «Εἶπε» 20 γὰρ, φησί, «σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ». Τίνων μέμνηται, φησί, σκληρυνθέντων, τίνων δὲ ἀπειθησάντων; οὐχὶ τῶν Ἰουδαίων; Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἤκουσαν κάκεῖνοι, φησὶν, ὡσπερ ἡμεῖς ἀκούομεν, ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος αὐτοῖς γέ- 25 γονε. Μὴ τοίνυν νομίσητε ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀκούειν τοῦ κηρύγματος ὠφεληθήσεσθε· ἐπεὶ κάκεῖνοι ἤκουσαν, ἀλλ' οὐδὲν ἀπώναντο, ἐπειδὴ μὴ ἐπίστευσαν. Οἱ οὖν περὶ Χάλεβ καὶ Ἰησοῦν, ἐπειδὴ μὴ συνεκράθησαν τοῖς ἀπιστήσασιν, τουτέστιν, οὐ συνεφώνησαν, διέφυγον τὴν κατ' ἐκείνων ἐξενεχθεῖσαν τιμωρίαν. Καὶ ὄρα τι 30 θαυμαστόν· οὐκ εἶπεν, 'οὐ συνεφώνησαν', ἀλλ', «οὐ συνεκράθη-

κτήσαμε την ίδια ουσία. Ἐπειτα προσθέτει, «ὅταν λέγει, σήμε-
ρα ἂν ἀκούσετε τὴ φωνή του, νὰ μὴ σκληρύνετε τὶς καρδιές σας,
ὅπως τὸν καιρὸ πού μὲ καταπικράνατε». Αὐτὰ λέγονται κατὰ
σχῆμα ὑπερβατό, γιατί ἡ συνέχεια ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἄς φοβηθοῦμε
λοιπὸν, μήπως, ἐνῶ παραμένει ἀκόμη ἡ ὑπόσχεση νὰ μποῦμε
στὴν ἀνάπαυσή του, φανεῖ κανεῖς ἀπὸ σᾶς ὅτι τὴν ἔχει στερηθεῖ.
Γιατὶ καὶ ἐμεῖς ἀκούσαμε τὴ χαρμόσυνη εἶδηση, ὅπως καὶ ἐκεῖ-
νοι, ὅταν λέγει «σήμερα ἂν ἀκούσετε τὴ φωνή του». Γιατὶ τὸ
«σήμερα» σημαίνει πάντοτε. Ἐπειτα προσθέτει, «ἐκείνους ὅμως
δὲν τοὺς ὠφέλησε ἡ εἶδηση πού ἄκουσαν, γιατί δὲ δέχθηκαν μὲ
πίστη ἐκεῖνα πού ἄκουσαν», δείχνοντας μὲ ποιό τρόπο ὁ λόγος
δὲν τοὺς ὠφέλησε. Δὲν ὠφελήθηκαν γιατί δὲν τὸν ἀποδέχθηκαν
μὲ πίστη.

Ἐπειτα, θέλοντας νὰ τοὺς φοβίσει, δείχνει τὸ ἴδιο ἀκρι-
βῶς μὲ ὅσα λέγει: «γιατὶ ποιὸί τὸν καταπικράναν, παρ' ὅλο πού
ἄκουσαν τὴ φωνή του; Δὲν ἦταν ὅλοι ὅσοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Αἴγυ-
πτο μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Μωϋσῆ; Καὶ μὲ ποιούς ἀγανάκτησε γιὰ
σαράντα χρόνια; Δὲν ἀγανάκτησε μ' ἐκείνους πού ἀμάρτησαν καὶ
ἔπεσαν νεκρὰ τὰ σώματά τους στὴν ἔρημο; Καὶ γιὰ ποιούς ὀρκί-
σθηκε ὅτι δὲ θὰ μποῦν στὴν ἀνάπαυσή του, ἂν ὄχι γιὰ ἐκείνους
πού στασίασαν ἐναντίον του; Καὶ βλέπουμε ὅτι δὲν μπόρεσαν νὰ
μποῦν ἐξαιτίας τῆς ἀπιστίας τους». Ἀφοῦ ἀνέφερε πάλι τὴ μαρ-
τυρία, προσθέτει καὶ τὴν ἐρώτηση, κάνοντας σαφὴ τὸ λόγο του.
«Εἶπε», λέγει, «σήμερα, ἂν ἀκούσετε τὴ φωνή του, νὰ μὴ
σκληρύνετε τὶς καρδιές σας, ὅπως τὸν καιρὸ πού μὲ καταπικρά-
νατε». Ποιούς μνημόνευσε, λέγει, ὅτι σκληρύνθηκαν καὶ ποιούς
ὅτι στασίασαν; Ὅχι τοὺς Ἰουδαίους; Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ
ἐξῆς: Ἄκουσαν καὶ ἐκεῖνοι, λέγει, ὅπως ἀκοῦμε ἐμεῖς, ἀλλὰ δὲν
ὠφελήθηκαν καθόλου. Νὰ μὴ νομίσετε λοιπὸν ὅτι ἀκούοντας τὸ
κήρυγμα θὰ ὠφεληθεῖτε, γιατί καὶ ἐκεῖνοι ἄκουσαν, ἀλλὰ δὲν
ὠφελήθηκαν καθόλου, ἐπειδὴ δὲν πίστεψαν. Ὅσοι λοιπὸν ἦταν
μὲ τὸ Χάλεβ καὶ τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ἐπειδὴ δὲν ἀναμείχθηκαν
μ' αὐτοὺς πού δὲν πίστεψαν, δηλαδὴ δὲν συμφώνησαν, ξέφυγαν
τὴν τιμωρία πού ἐπιβλήθηκε σ' ἐκείνους¹⁰. Καὶ πρόσεχε κάτι
θαυμαστό: δὲν εἶπε, 'δὲν συμφώνησαν', ἀλλὰ, «δὲν ἀναμείχθη-

σαν»· τουτέστιν, ἀστασιάστως διέστησαν, ἐκείνων πάντων μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γνώμην ἐσχηκότων. Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ στάσιν αἰνίττεσθαι.

«Εἰσερχόμεθα γάρ», φησὶν, «εἰς τὴν κατάπαυσιν οἱ πιστεύσαντες». Εἶτα τοῦτο βεβαιῶν ἐπήγαγε· «καθὼς εἶρηκεν, ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου· καίτοι τῶν ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γενηθέντων». Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν εἰπεῖν τινα, «καὶ μὴν τοῦτο οὐ τοῦ ἡμᾶς εἰσελεύσεσθαι δηλωτικόν ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ ἐκείνου μὴ εἰσεληλυθέναι», τί ποιεῖ;
 10 Σπουδάζει δεῖξαι τέως, ὅτι ὡσπερ ἡ κατάπαυσις ἐκείνη οὐ κωλύει ἑτέραν κατάπαυσιν λέγεσθαι, οὕτως οὐδὲ αὕτη τὴν τῶν οὐρανῶν. Τέως οὖν θέλει δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔτυχον ἐκεῖνοι τῆς καταπαύσεως. Ὅτι γὰρ τοῦτο λέγει, δῆλον ἐξ ὧν ἐπάγει· «εἶρηκε γὰρ που περὶ τῆς ἐβδόμης οὕτω· καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς τῇ
 15 ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ· καὶ ἐν τούτῳ πάλιν, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου». Ὅρᾳς πῶς οὐ κωλύει ἐκείνη ταύτην εἶναι κατάπαυσιν;

«Ἐπεὶ οὖν ἀπολείπεται», φησί, «τινάς εἰσελθεῖν εἰς αὐτήν, καὶ οἱ πρότερον εὐαγγελισθέντες οὐκ εἰσῆλθον δι' ἀπειθείαν, πάλιν
 20 τινὰ ὀρίζει ἡμέραν, 'σήμερον', ἐν Δαυὶδ λέγων, μετὰ τοσοῦτον χρόνον, καθὼς προεῖρηται». Τί δέ ἐστιν ὃ φησιν; Ἐπεὶ οὖν ὀφείλουσι, φησί, τινὲς εἰσελθεῖν πάντως, ἐκεῖνοι δὲ οὐκ εἰσῆλθον, πάλιν ὀρίζει τρίτην ἄλλην κατάπαυσιν. Ὅτι δὲ εἰσελθεῖν χρή, καὶ δεῖ τινας εἰσελθεῖν, ἀκούσωμεν πόθεν τοῦτο κατα-
 25 σκευάζει. Ὅτι μετὰ τοσαῦτα ἔτη, φησί, λέγει πάλιν Δαυίδ· «σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ· εἰ γὰρ αὐτοὺς Ἰησοῦς κατέπαυσεν, οὐκ ἂν περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμέρας». Δῆλον οὖν ὅτι ὡς μελλόντων τινῶν τεύξεσθαι τινος ἀμοιβῆς,
 30 ταῦτά φησιν.

«Ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ». Πόθεν; Ἐκ τοῦ παραγγέλλειν, «μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν». Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἦν σαββατισμὸς, ταῦτα παρηγγέλλοντο, οὐδὲ

καν». Δηλαδή, διαφώνησαν χωρίς στάση, όταν ὅλοι ἐκεῖνοι εἶχαν μία καὶ τὴν ἴδια γνώμη. Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπονοεῖ καὶ κάποια στάση.

«Γιατὶ ὅσοι ἔχουμε πιστέψει», λέγει, «θὰ μποῦμε στὴν ἀνάπαυση». Ἔπειτα, βεβαιώνοντας αὐτό, πρόσθεσε: «καθὼς εἶπε, ὅπως ὀρκίσθηκα μέσα στὴν ὀργή μου, δὲ θὰ μποῦν στὴν ἀνάπαυσή μου. Καὶ αὐτό, παρ' ὅλο πὸν τὰ ἔργα του εἶχαν τελειώσει ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου». Ἐπειδὴ φυσικὸ ἦταν νὰ πεῖ κάποιος, 'Καὶ βέβαια αὐτὸ δὲ φανερῶνει ὅτι ἐμεῖς θὰ μποῦμε, ἀλλὰ ὅτι ἐκεῖνοι δὲν ἔχουν μπεῖ', τί κάνει; Προσπαθεῖ κατὰ πρῶτο νὰ δείξει ὅτι, ὅπως ἐκείνη ἡ ἀνάπαυση δὲν ἐμποδίζει νὰ ὀνομάζεται ἄλλη ἀνάπαυση, ἔτσι οὔτε αὐτὴ ἐμποδίζει τὴν ἀνάπαυση τῶν οὐρανῶν. Πρῶτα λοιπὸν θέλει νὰ δείξει ὅτι ἐκεῖνοι δὲν ἐπέτυχαν τὴν ἀνάπαυση. Ὅτι βέβαια λέγει αὐτό, φαίνεται ἀπ' αὐτὰ πὸν προσθέτει: «γιατὶ εἶπε κάπου γιὰ τὴν ἑβδόμη ἡμέρα τὰ ἐξῆς: καὶ τὴν ἑβδόμη ἡμέρα ὁ Θεὸς ἀναπαύθηκε ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα του. Καὶ ἐδῶ πάλι λέγει: δὲ θὰ μποῦν στὴν ἀνάπαυσή μου». Βλέπεις ὅτι ἐκείνη δὲν ἐμποδίζει νὰ εἶναι αὐτὴ ἀνάπαυση;

«Ἐπειδὴ λοιπὸν», λέγει, «ἀπομένει νὰ μποῦν μερικοὶ σ' αὐτὴ καὶ ἐκεῖνοι πὸν ἄκουσαν πρῶτα τὴ χαρμόσυνη εἶδηση δὲν μπῆκαν ἐξαιτίας τῆς ἀπιστίας τους, γι' αὐτὸ ὀρίζει πάλι κάποια ἡμέρα, τὸ σήμερα, μὲ τὸ λόγο τοῦ Δαβὶδ ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, καθὼς ἔχει λεχθεῖ προηγουμένως». Καὶ τί σημαίνει αὐτὸ πὸν λέγει; Ἐπειδὴ δηλαδὴ πρέπει, λέγει, νὰ μποῦν ὅπωςδὴποτε κάποιοι καὶ ἐκεῖνοι δὲν μπῆκαν, ὀρίζει πάλι κάποια ἄλλη τρίτη ἀνάπαυση. Γιατὶ ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, λέγει, πάλι ὁ Δαβὶδ λέγει: «σήμερα, ἂν ἀκούσετε τὴ φωνή του, νὰ μὴ σκληρύνετε τὶς καρδιές σας, ὅπως τὸν καιρὸ πὸν μὲ καταπικράνατε. Γιατί, ἂν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ τοὺς εἶχε ὀδηγήσει στὴν ἀνάπαυση, δὲ θὰ μιλοῦσε ἀργότερα γιὰ ἄλλη ἡμέρα». Εἶναι φανερὸ λοιπὸν ὅτι τὰ λέγει αὐτὰ σὰν νὰ πρόκειται μερικοὶ ν' ἀπολαύσουν κάποια ἀμοιβή.

«Ἐπομένως, ἀπομένει γιὰ τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ κάποια ἡμέρα ἀνάπαυσης». Ἀπὸ πὸν συμπεραίνεται αὐτό; Ἀπὸ τὴν παραγγελία, «νὰ μὴ σκληρύνετε τὶς καρδιές σας». Γιατί, ἂν δὲν ὑπῆρχε

έκελεύοντο μὴ τὰ αὐτὰ ποιεῖν, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ πάθωσιν, εἰ μὴ ἔμελλον τὰ αὐτὰ πείσεσθαι. Πῶς δὲ ἔμελλον τὰ αὐτὰ πείσεσθαι οἱ τὴν Παλαιστίνην ἔχοντες, εἰ μὴ ἕτερα τις ἦν κατάπαυσις;

3. Καὶ καλῶς συνεπέρανε τὸν λόγον. Οὐ γὰρ εἶπε, 'κατάπαυσις', ἀλλὰ, «σαββατισμός», τὸ οἰκεῖον ὄνομα, καὶ ᾧ ἔχαιρον καὶ ἐπέτρεχον, σαββατισμὸν τὴν βασιλείαν καλῶν. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ σαββάτῳ πάντων μὲν τῶν πονηρῶν ἀπέχεσθαι κελεύει, ἐκεῖνα δὲ μόνα γίνεσθαι τὰ πρὸς λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ἅπερ οἱ ἱερεῖς ἐπετέλουν, καὶ ὅσα ψυχὴν ὠφελεῖ καὶ μηδὲν ἕτερον· οὕτω
10 καὶ τότε. Ἄλλ' αὐτὸς οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ πῶς; «Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός». Ὡσπερ ὁ Θεὸς κατέπαυσε, φησὶν, ἀπὸ ἔργων αὐτοῦ, οὕτως ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ ἀναπαύσεως αὐτοῖς ὁ λόγος
15 ἦν, καὶ τοῦτο σφόδρα ἐπεθύμουν ἀκοῦσαι πότε ἔσται· εἰς τοῦτο τὸν λόγον κατέκλεισε. Τὸ δέ, «σήμερον», εἶπεν, ὥστε μηδέποτε ἀπελπίζειν αὐτούς. «Παρακαλεῖτε», φησὶν, «ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται». Τουτέστι, κἂν τις ἡμαρτηκῶς ᾖ, ἕως ἂν ᾖ τὸ σήμερον, ἐλπίδας ἔχει.

20 Μηδεὶς τοίνυν ἀπογινωσκέτω, ἕως ἂν ζῆ. Μάλιστα μὲν οὖν, φησί, μηδὲ ἔστω καρδία πονηρᾶ ἀπιστίας· εἰ δὲ καὶ γένοιτο, μηδεὶς ἀπογινωσκέτω, ἀλλὰ ἀναλαμβάνετω ἑαυτόν· ἕως μὲν γὰρ ἔσμεν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ τὸ σήμερον ἔχει καιρόν. Ἐνταῦθα δὲ οὐ τὴν ἀπιστίαν μόνον λέγει, ἀλλὰ καὶ τοὺς γογγυσμούς. «ἽΩν
25 τὰ κῶλα», φησὶν, «ἔπεσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ». Εἶτα, ἵνα μὴ νομίση τις ὅτι ἁπλῶς τῆς ἀναπαύσεως ἀποστερηθήσεται μόνον, ἐπάγει καὶ κόλασιν, εἰπὼν· «ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ δεικνύμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτι-

ανάπαυση τοῦ Σαββάτου, δὲ θὰ ἔπαιρναν αὐτὲς τὶς παραγγελίες, οὔτε θὰ ἔπαιρναν τὴν ἐντολὴ νὰ μὴν κάνουν τὰ ἴδια, γιὰ νὰ μὴν πάθουν τὰ ἴδια, ἂν δὲν ἐπρόκειτο νὰ πάθουν τὰ ἴδια. Πῶς ὅμως ἐπρόκειτο νὰ πάθουν τὰ ἴδια ἐκεῖνοι πού εἶχαν τὴν Παλαιστίνη, ἂν δὲν ὑπῆρχε κάποια ἄλλη ἀνάπαυση;

3. Καὶ σωστά κατέληξε σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ἀνάπαυση', ἀλλὰ «μία ἀνάπαυση Σαββάτου», τὸ πολὺ γνωστὸ ὄνομα, μὲ τὸ ὁποῖο χαίρονταν καὶ στὸ ὁποῖο μὲ προθυμία ἔτρεχαν, ὀνομάζοντας «ἀνάπαυση Σαββάτου» τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Γιατὶ, ὅπως προστάζει νὰ ἀπέχει κανεὶς ἀπ' ὅλα τὰ κακὰ τὸ Σάββατο καὶ νὰ γίνονται ἐκεῖνα μόνο πού ἀρμόζουν στὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ, τὰ ὁποῖα ἔκαναν οἱ ἱερεῖς, καὶ ὅσα ὠφελοῦν τὴν ψυχὴ καὶ τίποτε ἄλλο, ἔτσι καὶ τότε. Αὐτὸς ὅμως δὲν εἶπε αὐτὸ, ἀλλὰ τί; «Γιατὶ ἐκεῖνος πού εἰσῆλθε στὴν ἀναπαυσή του, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀναπαύθηκε ἀπὸ τὰ ἔργα του, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὰ δικά του». Ὅπως ὁ Θεός, λέγει, ἀναπαύθηκε ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἔτσι ἀναπαύθηκε ἐκεῖνος πού εἰσῆλθε στὴν ἀνάπαυσή του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνοι μιλοῦσαν γιὰ τὴν ἀνάπαυσή τους καὶ πάρα πολὺ ἐπιθυμοῦσαν ν' ἀκούσουν πότε θὰ συμβεῖ αὐτό, σ' αὐτὸ κατέληξε τὸ λόγο. Καὶ εἶπε τὸ «σήμερα», ὥστε νὰ μὴν τοὺς ἀπελπίζει ποτέ. «Κάθε ἡμέρα», λέγει, «νὰ παρηγορεῖ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ὅσο ἰσχύει τὸ σήμερα». Δηλαδή, ἔστω καὶ ἂν ἔχει ἁμαρτήσῃ κάποιος, ὅσο θὰ εἶναι τὸ σήμερα, ἔχει ἐλπίδες.

Κανεὶς λοιπὸν ἄς μὴν ἀπελπίζεται, ὅσο θὰ ζεῖ. Καὶ μάλιστα, λέγει, κανεὶς ἄς μὴν ἔχει καρδιά κακὴ· ἂν ὅμως συμβεῖ κάτι τέτοιο, κανεὶς ἄς μὴν ἀπελπίζεται, ἀλλὰ ἄς ἐνθαρρύνει τὸν ἑαυτό του. Γιατὶ, ὅσο εἴμαστε σ' αὐτὸν τὸν κόσμον, ἐκεῖνο τὸ σήμερα ἰσχύει πάντοτε. Ἐδῶ ὅμως δὲν ἐννοεῖ μόνο τὴν ἀπιστία, ἀλλὰ καὶ τοὺς γογγυσμούς. «Τὰ σώματά τους», λέγει, «ἔπεσαν νεκρὰ στὴν ἔρημο». Στὴ συνέχεια, γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι ἀπλῶς θὰ στερηθοῦν τὴν ἀνάπαυση μόνο, προσθέτει καὶ τιμωρία λέγοντας· «γιατὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ζωντανὸς καὶ δραστικὸς καὶ πιὸ κοφτερὸς ἀπὸ κάθε δίκωπο μαχαίρι· εἰσχωρεῖ βαθιά, ὡς ἐκεῖ πού χωρίζει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ πνεῦμα, τὶς ἀρθρώσεις ἀπὸ τὸ μεδούλι, καὶ κρίνει τοὺς διαλογισμούς καὶ τὶς προθέσεις τῆς καρ-

κὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας». Ἐνταῦθα περὶ τῆς γεέννης διαλέγεται καὶ περὶ τῆς κολάσεως. Εἰς τὰ κρυπτά, φησί, δικνεῖται τῆς καρδίας τῆς ἡμετέρας καὶ διατέμνει τὴν ψυχὴν. Οὐ κῶλά ἐστι πεσεῖν ἐνταῦθα, οὐδὲ γῆς ἀποστερηθῆναι, καθάπερ 5 ἐκεῖ, ἀλλὰ βασιλείας οὐρανῶν, καὶ γεέννη παραδοθῆναι αἰωνίῳ, καὶ κολάσει ἀθανάτῳ καὶ τιμωρίᾳ.

«Ἄλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς». Ὅρα τὸ ἡμέρον καὶ προσ-
 ηνές· οὐκ εἶπεν, ἐπιτιμᾶτε, ἀλλὰ, «παρακαλεῖτε». Οὕτως ἡ-
 μᾶς χρὴ τοῖς ἀπὸ θλίψεως στενοχωρουμένοις προσφέρεσθαι.
 10 Τοῦτο καὶ Θεσσαλονικεῦσι γράφων φησί· «νουθετεῖτε τοὺς ἀτά-
 κτους». Περὶ δὲ τῶν ὀλιγοψύχων οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τί; «Παραμυ-
 θεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖ-
 τε πρὸς πάντας». Τί ἐστι, «παρακαλεῖτε»; Ἀντὶ τοῦ, μὴ ἀπελπί-
 σσητε, μὴ ἀπογνῶτε· τὸν γὰρ ἀπὸ θλίψεως στενοχωρούμενον ὁ
 15 μὴ παρακαλῶν σκληρότερον ποιεῖ. «Ἴνα μὴ σκληρυνθῆ ἕξ
 ὑμῶν τις», φησὶν, «ἀπάτη τῆς ἀμαρτίας». Ἡ τὴν ἀπάτην τοῦ
 διαβόλου φησὶν· ἀπάτη γὰρ ἐστὶν ὄντως τὸ μηδὲν περὶ τῶν μελ-
 λόντων προσδοκᾶν, τὸ νομίζειν ὅτι ἀνεύθυνα ἔσται τὰ ἡμέτερα,
 καὶ ὅτι τῶν πεπραγμένων ἡμῖν ἐνταῦθα οὐ δώσομεν δίκην, οὐδὲ
 20 ἔσται ἀνάστασις· ἢ ἐτέρως, ἀπάτη ἐστὶν ἢ ἀναληγισία ἢ ἀπόγνω-
 σις· τὸ γὰρ λέγειν, τί ἐστὶ λοιπόν; ἅπαξ ἡμαρτον, οὐκ ἔχω ἐλπίδα
 τοῦ ἀνακτήσασθαι ἑμαυτόν, ἀπάτη ἐστίν.

Εἶτα ἐλπίδας αὐτοῖς ἐντίθησι, λέγων, «μέτοχοι γεγόναμεν
 τοῦ Χριστοῦ»· μονονουχὶ λέγων, ὁ οὕτως ἡμᾶς ἀγαπήσας, ὁ το-
 25 σούτων ἡμᾶς καταξιώσας, ὥστε ἑαυτοῦ σῶσαι ποιῆσαι, οὐ πε-
 ριόψεται ἀπολλυμένους. Ἐνοήσωμεν, φησί, τίνων κατηξιώθη-
 μεν· ἡμεῖς καὶ ὁ Χριστὸς ἐν ἑσμεν. Μὴ τοίνυν ἀπιστῶμεν αὐτῷ.
 Καὶ πάλιν ἐκεῖνο αἰνίττεται τὸ εἰρημένον ἐτέρωθι, ὅτι «εἰ ὑπομέ-
 νομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν»· τοῦτο γὰρ ἐστὶ, μέτοχοι γεγόνα-
 30 μεν, τῶν αὐτῶν μετέχομεν ὧν καὶ ὁ Χριστὸς. Προετρέψατο ἀπὸ

11. Ἐβρ. 4,12.

12. Α' Θεσ. 5,14.

13. Β' Τιμ. 2,12.

διᾶς»¹¹. Ἐδῶ μιλάει γιὰ τὴ γέεννα καὶ γιὰ τὴν τιμωρία. Φθάνει, λέγει, στὰ ἀπόκρυφα μέρη τῆς καρδιᾶς μας καὶ χωρίζει στὰ δύο τὴν ψυχὴ. Δὲ θὰ πέσουν νεκρὰ τὰ σώματα ἐδῶ, οὔτε θὰ στερηθεῖ κάποιος τὴ χώρα, ὅπως ἐκεῖ, ἀλλὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ θὰ παραδοθεῖ στὴν αἰώνια κόλαση καὶ σὲ παντοτινὴ ποινὴ καὶ τιμωρία.

«Ἄλλὰ νὰ παρηγορεῖ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον». Πρόσεχε τὴν πρα-
 ότητα καὶ τὴν εὐγένειά του. Δὲν εἶπε, «νὰ ἐπιτιμᾶ», ἀλλὰ «νὰ πα-
 ρηγορεῖ». Ἔτσι πρέπει νὰ συμπεριφερόμαστε πρὸς ἐκείνους πού
 στενοχωροῦνται ἀπὸ τὴ θλίψη. Αὐτὸ λέγει γράφοντας καὶ στοὺς
 Θεσσαλονικεῖς: «νὰ συμβουλευέτε τοὺς ἄστατους»¹². Γιὰ τοὺς
 ὀλιγόψυχους ὅμως δὲ λέγει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ τί; «Νὰ παρηγορεῖτε
 τοὺς ὀλιγόψυχους, νὰ στηρίζετε τοὺς ἀδύνατους στὴν πίστη, νὰ
 δείχνετε μακροθυμία σὲ ὄλους». Τί σημαίνει, «νὰ παρηγορεῖτε»;
 Δηλαδή, νὰ μὴν ἀπελπίζετε, νὰ μὴν ἀποθαρρῦνετε. Γιατὶ ἐκεῖνος
 πού δὲν παρηγορεῖ ὅποιον στενοχωριέται ἀπὸ τὴ θλίψη, τὸν κά-
 νει σκληρότερο. «Γιὰ νὰ μὴ σκληρυνθεῖ κανεὶς ἀπὸ σᾶς», λέγει,
 «ἀπὸ τὴν ἀπάτη τῆς ἀμαρτίας». Ἡ τὴν ἀπάτη τοῦ διαβόλου ἐν-
 νοεῖ: γιατί πράγματι ἀπάτη εἶναι τὸ νὰ μὴν περιμένουμε τίποτε
 γιὰ τὰ μελλοντικά, τὸ νὰ νομίζουμε ὅτι δὲ θὰ ἔχουμε εὐθύνες γιὰ
 τὰ δικά μας καὶ ὅτι δὲ θὰ τιμωρηθοῦμε γιὰ τὶς ἐδῶ πράξεις μας,
 καὶ ὅτι δὲ θὰ ὑπάρξει ἀνάσταση. Ἡ διαφορετικὰ, ἀπάτη εἶναι ἡ
 ἀναλγησία ἢ ἡ ἀπόγνωση: γιατί τὸ νὰ λέμε, «τί γίνεται λοιπὸν;
 ἀμάρτησα μιὰ φορά, δὲν ἔχω καμμιά ἐλπίδα ν' ἀνακουφίσω τὸν
 ἑαυτό μου», εἶναι ἀπάτη.

Στὴ συνέχεια θέτει μέσα τους ἐλπίδες λέγοντας, «γίναμε
 μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ». Σὰν νὰ ἔλεγε: αὐτὸς πού μᾶς ἀγάπησε
 τόσο πολὺ καὶ μᾶς ἔκρινε ἄξιους γιὰ τόσο πολλὰ, ὥστε νὰ μᾶς
 κάνει δικό του σῶμα, δὲ θὰ μᾶς ἀφήσει νὰ καταστραφοῦμε. Ἄς
 σκεφθοῦμε, λέγει, γιὰ ποιά κριθήκαμε ἄξιοι: ἐμεῖς καὶ ὁ Χριστὸς
 εἴμαστε ἓνα. Ἄς πιστεύουμε λοιπὸν σ' αὐτόν. Καὶ πάλι ὑπαινίσ-
 σεται ἐκεῖνο πού λέχθηκε ἀλλοῦ, ὅτι δηλαδή «ἂν ὑπομένουμε
 μαζί του, καὶ θὰ συμβασιλεύσουμε»¹³. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ
 «γίναμε μέτοχου», μετέχουμε στὰ ἴδια πού μετέχει καὶ ὁ Χρι-
 στός. Τοὺς παρότρυνε ἀπὸ τὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα: «γιατὶ εἴμα-

τῶν χρηστῶν· «μέτοχοι γάρ ἐσμεν», φησί, «τοῦ Χριστοῦ». Εἶτα πάλιν ἀπὸ τῶν σκυθρωπῶν. «Φορηθῶμεν μήποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῆ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκένοι»· ἐκεῖνο γὰρ δῆλον καὶ ὠμολογημένον 5 ἐστίν. «Ἐδοκίμασάν με», φησί, «καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη».

Ὅρας ὅτι οὐ δεῖ τὸν Θεὸν ἀπαιτεῖν εὐθύνας, ἀλλ', ἂν τε προῖστᾶται, ἂν τε μή, πιστεύειν αὐτῷ; ἐκεῖνοις γὰρ τοῦτο ἐγκαλεῖν ὅτι ἐπέειραν τὸν Θεόν. Ὁ γὰρ βουλόμενος ἀποδείξει λα- 10 βεῖν, ἢ τῆς δυνάμεως ἢ τῆς προνοίας ἢ τῆς κηδεμονίας αὐτοῦ, οὐπω πιστεύει οὔτε δυνατὸν αὐτὸν εἶναι, οὔτε φιλόανθρωπον. Τοῦτο καὶ πρὸς τούτους γράφων αἰνίττεται, βουλομένους ἴσως ἤδη τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν προνοίας τὴν ἐξέτασιν καὶ τὸν ἔλεγχον λαβεῖν ἐν τοῖς πειρασμοῖς. Ὅρας ὅτι ἀπὸ 15 ἀπιστίας πανταχοῦ ὁ παροξυσμὸς καὶ ὁ παροργισμὸς; Τί οὖν φησιν; «Ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ». Ὅρα δὲ πῶς ὄλον τὸν λόγον συνελογίσασατο. Ὡμοσε, φησί, τοῖς προτέροις μὴ εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν κατάπαυσιν, καὶ οὐκ εἰσηλθόν. Εἶτα μετ' ἐκείνους χρόνῳ πολλῷ ὕστερον διαλεγόμενος 20 τοῖς Ἰουδαίοις, φησί, «μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν». Δηλονότι ἔστιν ἄλλη κατάπαυσις· περὶ μὲν γὰρ τῆς Παλαιστίνης οὐκ ἐνι εἰπεῖν· εἶχον γὰρ αὐτήν· περὶ δὲ τῆς ἐβδόμης οὐκ ἔστιν εἰπεῖν· οὐ γὰρ δήπου περὶ ταύτης διελέγετο τῆς πάλαι γεγεννημένης. Ἄρα ἑτέραν τινὰ αἰνίττεται τὴν ὄντως 25 ἀνάπαυσιν.

4. Ὅντως γὰρ ἐκεῖνη ἐστὶν ἀνάπαυσις, ἐνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμὸς, ἐνθα οὐδὲ φροντίδες, οὔτε πόνοι, οὔτε ἀγωνία, οὔτε φόβος καταπλήττων καὶ σείων τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἡδονῆς πλήρης ὢν. Οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ἀκοῦσαι, 30 «ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγῆ τὸν ἄρτον σου»· οὐδέ, «ἀκάνθας», οὐδέ, «τριβόλους ἀνατελεῖ σοι». Οὐκέτι ἄκανθαι καὶ τρίβολοι· οὐκ ἔστιν, «ἐν λύπαις τέξεις τέκνα», οὐδέ, «πρὸς τὸν

στε», λέγει, «μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ». Ἐπειτα πάλι ἀπὸ τὰ δυσάρεστα· «ὡς φοβηθοῦμε μήπως, ἐνῶ παραμένει ἀκόμη ἡ ὑπόσχεση νὰ μποῦμε στὴν ἀνάπαυσή του, φανεῖ κανεὶς ἀπὸ σᾶς ὅτι τὴν ἔχει στερηθεῖ». Γιατὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ καὶ γνωστὸ. «Μὲ ἔβαλαν σὲ δοκιμασία», λέγει, «ἂν καὶ εἶδαν τὰ ἔργα μου γιὰ σαράντα χρόνια».

Βλέπεις ὅτι δὲν πρέπει νὰ ζητᾶμε εὐθύνες ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλ' εἴτε μᾶς βοηθᾷ εἴτε ὄχι νὰ πιστεύουμε σ' αὐτόν; Γιατὶ σ' ἐκείνους αὐτὸ κατηγορεῖ τώρα, ὅτι ἔθεσαν σὲ πειρασμὸ τὸ Θεό. Πράγματι ὅποιος θέλει νὰ λάβει ἀποδείξεις ἢ τῆς δύναμης ἢ τῆς πρόνοιας ἢ τῆς φροντίδας του δὲν πιστεύει καθόλου οὔτε ὅτι εἶναι δυνατὸς οὔτε ὅτι εἶναι φιλόανθρωπος. Αὐτὸ ὑπαινίσσεται καὶ ὅταν γράφει σ' αὐτούς, ἐπειδὴ ἴσως ἤδη ἤθελαν νὰ ἐξετάσουν καὶ νὰ ἐλέγξουν τὴ δύναμή του καὶ τὴ φροντίδα του γι' αὐτούς στοὺς πειρασμούς. Βλέπεις ὅτι ἀπὸ τὴν ἀπιστία προέρχεται παντοῦ ὁ θυμὸς καὶ ἡ ὀργή; Τί λοιπὸν λέγει; «Ἐπομένως, ἀπομένει γιὰ τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ κάποια ἡμέρα ἀνάπαυσης». Καὶ πρόσεχε πῶς ἀνακεφαλαίωσε ὅλο τὸ λόγο. Ὁρκίσθηκε, λέει, στοὺς πρῶτους νὰ μὴν μποῦν στὴν ἀνάπαυσή του, καὶ δὲν μπῆκαν. Ἐπειτα ἀπὸ ἐκείνους, πολλὰ χρόνια ἀργότερα, μιλώντας στοὺς Ἰουδαίους λέγει· «νὰ μὴ σκληρύνετε τὶς καρδιές σας, ὅπως οἱ πατέρες σας». Δηλαδή ὑπάρχει κάποια ἄλλη ἀνάπαυση. Γιατὶ δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε γιὰ τὴν ἀνάπαυση τῆς Παλαιστίνης, ἀφοῦ τὴν εἶχαν. Οὔτε καὶ γιὰ τὴν ἀνάπαυση τῆς ἐβδόμης ἡμέρας μπορούμε νὰ ποῦμε, γιὰτὶ βέβαια δὲ μιλοῦσε γι' αὐτὴν ποὺ εἶχε γίνει τὴν παλαιὰ ἐποχή. Ἐπομένως, κάποια ἄλλη ὑπονοεῖ, τὴν πραγματικὴ ἀνάπαυση.

4. Πραγματικὰ λοιπὸν ἐκείνη εἶναι ἀνάπαυση, ὅπου ἔχει φύγει ἡ ὀδύνη καὶ ἡ λύπη καὶ ὁ στεναγμὸς, ὅπου δὲν ὑπάρχουν κόποι, οὔτε ἀγωνία, οὔτε φόβος νὰ τρομάζει καὶ νὰ τραντάζει τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ μόνο ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι γεμάτος ἀπὸ ἡδονή. Δὲ θ' ἀκούσεις ἐκεῖ, «μὲ τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου σου θὰ τρώγεις τὸ ψωμί σου», οὔτε, «ἀγκάθια καὶ τριβόλια θὰ σοῦ φυτρῶνει ἡ γῆ»¹⁴. Δὲν ὑπάρχουν πιά ἐκεῖ ἀγκάθια καὶ τριβόλια. Οὔτε θ' ἀκούσεις, «μὲ πόνους θὰ γεννᾷς τὰ παιδιά σου», οὔτε, «θὰ ἐξαρ-

ἄνδρα σου ἢ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει»· πάντα εἰρήνη ἐκεῖ, χαρά, εὐφροσύνη, ἡδονή, ἀγαθωσύνη, πραότης, εὐθύτης, ἀγάπη. Οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ζήλοτυπία οὐδὲ βασκανία, οὐ νόσος, οὐ θάνατος οὗτος ὁ τοῦ σώματος, οὐκ ἐκεῖνος ὁ τῆς ψυχῆς, 5 οὐκ ἔστι σκότος, οὔτε νύξ· πάντα ἡμέρα, πάντα φῶς, πάντα ἀνεσις· οὐκ ἔστι καμεῖν, οὐκ ἔστι κόρον λαβεῖν, ἀλλ' αἰεὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῶν ἀγαθῶν διατελέσομεν.

Βούλεσθε δῶ τινα καὶ εἰκόνα ὑμῖν τῆς ἐκεῖ καταστάσεως; Οὐκ ἔστι δυνατόν· πλὴν ἀλλ' ὅμως, ὡς ἂν ἦ δυνατόν, πειράσομαι ὑμῖν δοῦναί τινα εἰκόνα. Ἀναβλέψωμεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὅταν, μηδενὸς ἐνοχλοῦντος νέφους, φαίνη τὸν ἑαυτοῦ στέφανον· εἶτα πρὸς τὸ κάλλος τῆς ὄψεως αὐτοῦ πολὺν διατρίψαντες χρόνον, ἐννοήσωμεν ὅτι καὶ ἔδαφος ἔξομεν οὐ τοιοῦτον μὲν ὄν, ἀλλὰ τοσοῦτω γιγνόμενον κάλλιον, ὅσῳ τῶν πηλίνων ὀρόφων ὁ χρυ- 15 σοῦς. Εἶτα τὸν μετ' ἐκεῖνον πάλιν τὸν ἀνώτερον ὄροφον· ἔπειτα τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους, τοὺς ἀπίρους δήμους τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, αὐτὰ τοῦ Θεοῦ τὰ βασίλεια, τὸν θρόνον τὸν πατρικόν. Ἀλλ' οὐκ ἰσχύει, ὅπερ ἔφην, ὁ λόγος παραστῆσαι τὸ πᾶν· πείρας χρεία, καὶ τῆς διὰ πείρας γνώσεως. Πῶς οἴεσθε, 20 εἰπέ μοι, τὸν Ἀδᾶμ εἶναι ἐν τῷ παραδείσῳ; Πολὺ βελτίων ἐστὶν ἐκείνης αὐτῆ ἢ διαγωγῆ, ὅσῳ τῆς γῆς ὁ οὐρανός.

Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἑτέραν εἰκόνα ἐπιζητήσωμεν. Εἰ συνέβη τὸν βασιλεύοντα νῦν πάσης τῆς οἰκουμένης κρατῆσαι, εἶτα μήτε ὑπὸ πολέμων, μήτε ὑπὸ φροντίδων ἐνοχλεῖσθαι, ἀλλὰ τιμᾶσθαι 25 μόνον καὶ τρυφᾶν, καὶ πολλοὺς μὲν ἔχειν φόρους, πάντοθεν δὲ τὸ χρυσιόν αὐτῷ ἐπιρρεῖν καὶ ἀπόβλεπτον εἶναι, ποίαν οἴεσθε ἔχειν αὐτὸν ψυχὴν. εἰ τοὺς πολέμους τοὺς πανταχοῦ τῆς γῆς πεπαυμένους ἐώρα; Τοιοῦτόν τι ἔσται καὶ τότε· μᾶλλον δὲ οὐπω καὶ τῆς εἰκόνης ἐφικόμην ἐκείνης· διὸ χρή καὶ ἑτέραν ἐπιζητῆσαι. Ἐν- 30 νόησον δὴ μοι παιδίον βασιλικόν, ὅπερ ἕως μὲν ἂν ἐν τῇ μητρῷ ἦ, οὐδενὸς ἐπαισθάνεται, εἰ δὲ συμβαίῃ ἄφνω ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνελθεῖν τὸν βασιλικόν, μὴ ἡρέμα, ἀλλ' ἀθρόον

τᾶσαι πάντοτε ἀπὸ τὸν ἄνδρα σου καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι κύριός σου»¹⁵. Ὅλα ἐκεῖ εἶναι εἰρήνη, χαρὰ, εὐφροσύνη, ἡδονή, ἀγαθωσύνη, πραότητα, εὐθύτητα, ἀγάπη. Δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ φθόνος, οὔτε βασκανία, οὔτε ἀρρώστια, οὔτε ὁ σωματικὸς θάνατος, οὔτε ὁ θάνατος τῆς ψυχῆς, δὲν ὑπάρχει σκοτάδι οὔτε νύχτα. Ὅλα εἶναι ἡμέρα, ὅλα φῶς, ὅλα ἄνεση. Δὲν ὑπάρχει κούραση, οὔτε κορεσμός, ἀλλὰ πάντοτε θὰ ἐπιθυμοῦμε τὰ ἀγαθὰ.

Θέλετε νὰ σᾶς δῶσω καὶ κάποια εἰκόνα γιὰ τὴν ἐκεῖ κατάσταση; Δὲν εἶναι δυνατὸ· πλὴν ὁμως, ὅσο εἶναι δυνατό, θὰ προσπαθῆσω νὰ σᾶς δώσω κάποια εἰκόνα. Ἄς κοιτάξουμε στὸν οὐρανὸ ὅταν κανένα σύννεφο δὲν ἐμποδίζει ν' ἀποκαλύψει τὸ δικό του στεφάνι. Ἐπειτα, ἀφοῦ γιὰ πολὺ χρόνον θαυμάσουμε τὴν ὁμορφιά του ποὺ βλέπουμε, ἄς σκεφθοῦμε ὅτι καὶ ἔδαφος θὰ ἔχουμε ὄχι βέβαια τέτοιο, ἀλλὰ τόσο καλύτερο, ὅσο καλύτερη εἶναι ἡ χρυσὴ στέγη ἀπὸ τὶς πῆλινες. Ἐπειτα τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους, τὰ ἀμέτρητα πλήθη τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, τὰ ἴδια τὰ ἀνάκτορα τοῦ Θεοῦ, τὸν πατρικὸ θρόνον. Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ, ὅπως εἶπα, ὁ λόγος νὰ τὰ παραστήσει ὅλα. Χρειάζεται πείρα καὶ γνώση μέσω τῆς πείρας. Πῶς νομίζετε, πές μου, ὅτι ἦταν ὁ Ἄδὰμ μέσα στὸν παράδεισο; Αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς εἶναι πολὺ καλύτερος ἀπὸ ἐκείνη τὴ ζωὴ, ὅσο ὁ οὐρανὸς εἶναι καλύτερος ἀπὸ τὴ γῆ.

Ἄλλ' ὁμως ἄς περιγράψουμε καὶ ἄλλη εἰκόνα. Ἄν αὐτὸς ποὺ βασιλεύει τώρα συνέβαινε νὰ κυριεύσει ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ ἔπειτα νὰ μὴν ἐνοχλεῖται οὔτε ἀπὸ πολέμους οὔτε ἀπὸ φροντίδες, ἀλλὰ νὰ τιμᾶται μόνο καὶ νὰ ζεῖ μὲ ἀπολαύσεις, καὶ νὰ ἔχει πολλοὺς φόρους καὶ ἀπὸ παντοῦ τὸ χρυσάφι νὰ ρέει σ' αὐτὸν καὶ νὰ θαυμάζεται ἀπὸ ὅλους, τί διάθεση θὰ εἶχε, ἂν ἔβλεπε ὅτι ἔχουν σταματήσει οἱ πόλεμοι ποὺ γίνονταν σὲ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς γῆς; Κάτι τέτοιο θὰ συμβεῖ καὶ τότε. Ἡ καλύτερα δὲν πλησίασα ἀκόμη ἐκείνη τὴν εἰκόνα. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπιζητήσουμε καὶ ἄλλη. Σκέψου, σὲ παρακαλῶ, ἓνα παιδί τοῦ βασιλιᾶ, πού, ὅσο εἶναι μέσα στὴ μήτρα, δὲν αἰσθάνεται τίποτε· ἂν ὁμως συμβεῖ ξαφνικά, ὅταν βγεῖ ἀπὸ ἐκεῖ, ν' ἀνεβεῖ στὸ βασιλικὸ θρόνον καὶ νὰ λάβει τὰ ἀξιώματα ὄχι σιγὰ – σιγὰ, ἀλλ' ὅλα μαζί.

πάντα προσλαβεῖν· οὕτως ἐστὶν ἡ κατάστασις αὕτη κάκεινη· ἢ εἴ τις δεσμώτης μυρία παθῶν κακά, ἀθρόον ἐπὶ τὸν βασιλικὸν ἀρπαγεῖθι θρόνον.

Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἐφικόμην ἀκριβῶς τῆς εἰκῆνος. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ὧν ἂν τις ἐπιτύχη καλῶν, κἂν αὐτὴν εἴπῃς τὴν βασιλείαν, παρὰ μὲν τὴν πρώτην ἡμέραν ἀκμάζοντα ἔχει τὸν πόθον, καὶ παρὰ τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην· χρόνου δὲ προϊόντος, μένει μὲν ἐν ἡδονῇ, οὐ τοσαύτη δέ· λήγει γὰρ ὑπὸ τῆς συνηθείας αἰεί, οἷα ἂν ἦ· ἐκεῖ δὲ οὐ μόνον οὐ μειοῦται, ἀλλὰ καὶ ἐπιδίδωσιν. Ἐν νόησον γὰρ ὅσον ἐστί, ψυχὴν ἀπελθοῦσαν ἐκεῖ, μηκέτι τέλος προσδοκᾶν τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, μηδὲ μεταβολὴν, ἀλλὰ ἐπίδοσιν καὶ ζωὴν τέλος οὐκ ἔχουσαν, παντὸς μὲν κινδύνου, πάσης δὲ ἀθυμίας καὶ φροντίδος ἀπηλλαγμένην, μεστήν εὐθυμίας καὶ μυρίων ἀγαθῶν.

15 Εἰ γὰρ εἰς πεδίον ἐξιόντες, ἔνθα σκηνας ὀρώμεν στρατιωτῶν ἐκ παραπετασμάτων πηγνυμένας, καὶ δόρατα καὶ κράνη καὶ ὀμφαλοὺς ἀσπίδων λάμποντας, μετέωροι γινόμεθα τῷ θαύματι, εἰ δὲ καὶ τὸν βασιλέα συμβαίῃ μέσον ἰδεῖν τρέχοντα ἢ καὶ ἵππον ἐλαύνοντα μετὰ ὀπλων χρυσῶν, τὸ πᾶν ἔχειν νομίζομεν, τί οἶει, 20 ὅταν τῶν ἀγίων Ἰδῆς τὰς σκηνας τὰς αἰωνίους ἐν τῷ οὐρανῷ πεπηγυίας; «Δέξονται γὰρ ὑμᾶς», φησὶν, «εἰς τὰς αἰωνίους αὐτῶν σκηνας»· ὅταν αὐτῶν ἕκαστον ὑπὲρ τὰς ἀκτῖνας τὰς ἡλιακὰς Ἰδῆς ἀπολάμποντα, οὐκ ἀπὸ χαλκοῦ καὶ σιδήρου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δόξης ἐκείνης, ἧς τὰς μαρμαρυγὰς ἀνθρώπινος ὀφθαλμὸς οὐ δύ- 25 ναται ἰδεῖν; Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων· τί δ' ἂν τις εἴποι τὰς χιλιάδας τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀρχαγγέλων, τῶν χερουβὶμ, τῶν σεραφίμ, τῶν θρόνων, τῶν κυριοτήτων, τῶν ἀρχῶν, τῶν ἐξουσιῶν, ὧν τὸ κάλλος ἀμήχανον καὶ πάντα νοῦν ὑπερβαῖνον; Ἄλλὰ γὰρ μέχρι τίνος οὐ στήσομαι διώκων ἀκίχῃτα; «Οὔτε γὰρ 30 ὀφθαλμὸς εἶδε», φησὶν, «οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν».

16. Λουκᾶ 16.9.

17. Α' Κορ. 2.9.

Ἔτσι εἶναι ἡ κατάστασις αὐτὴ καὶ ἐκείνη. Ἡ σκέψου, ἂν κάποιος φυλακισμένος, πού ἔπαθε ἄπειρα κακά, ὀδηγηθεῖ ξαφνικὰ στὸ βασιλικὸ θρόνο.

Ὅμως οὔτε ἔτσι πλησίασα ἀκριβῶς τὴν εἰκόνα. Γιατὶ ἐδῶ ὅσα καλὰ κι ἂν ἐπιτύχει κανεὶς, ἀκόμη ἂν πεῖς καὶ τὴν ἴδια τὴ βασιλεία, ἔχει ἔντονο τὸν πόθο τους τὴν πρώτη καὶ τὴ δεύτερη καὶ τὴν τρίτη ἡμέρα, ἀλλὰ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἐξακολουθεῖ βέβαια νὰ αἰσθάνεται εὐχαρίστηση, ὄχι ὅμως τόσο μεγάλη· γιατί πάντοτε τελειώνει ἀπὸ τὴ συνήθεια, ὅποια καὶ ἂν εἶναι. Ἐκεῖ ὅμως ὄχι μόνο δὲ μειώνεται, ἀλλὰ καὶ αὐξάνεται. Γιατὶ σκέψου πόσο μεγάλο πρᾶγμα εἶναι, ὅταν ἡ ψυχὴ μεταβεῖ ἐκεῖ νὰ μὴν περιμένει πιά νὰ τελειώσουν τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα οὔτε νὰ μεταβληθοῦν, ἀλλὰ νὰ αὐξάνονται, καὶ μιὰ ζωὴ πού δὲν τελειώνει καὶ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε κίνδυνο καὶ κάθε λύπη καὶ φροντίδα καὶ εἶναι γεμάτη ἀπὸ χαρὰ καὶ ἄπειρα ἀγαθὰ.

Ἄν λοιπόν, πηγαίνοντας σὲ μιὰ πεδιάδα, ὅπου βλέπουμε στημένες σκηνὲς στρατιωτῶν ἀπὸ παραπετάσματα, δόρτα, κρᾶνη καὶ λαμπερὲς ἀσπίδες, μένουμε ἔκθαμβοι ἀπὸ τὸ θέαμα, καὶ ἂν τύχει νὰ δοῦμε στὴ μέση τὸ βασιλιά νὰ τρέχει ἢ καὶ νὰ ὀδηγεῖ τὸ ἄλογό του μὲ ὄπλα χρυσά, νομίζουμε ὅτι ἔχουμε τὰ πάντα, πῶς νομίζεις ὅτι θὰ αἰσθάνεσαι ὅταν δεῖς τὶς αἰώνιες σκηνὲς τῶν ἁγίων πού στήθηκαν στὸν οὐρανό; (γιατὶ λέγει, «θὰ σαῶς δεχθοῦν στὶς αἰώνιες σκηνὲς τους»¹⁶)· ὅταν δεῖς τὸν καθένα ἀπ' αὐτοὺς νὰ λάμπει περισσότερο ἀπὸ τὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, ὄχι ἀπὸ τὸ χαλκὸ καὶ τὸ σίδηρο, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ δόξα ἐκείνη, τῆς ὁποίας τὴν ἀκτινοβολία δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ τὸ ἀνθρώπινο μάτι; Καὶ αὐτὰ βέβαια σχετικὰ μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Τί θὰ μπορούσε ὅμως νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὶς χιλιάδες τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀρχαγγέλων, τῶν χερουβὶμ, τῶν σεραφὶμ, τῶν θρόνων, τῶν κυριοτήτων, τῶν ἀρχῶν, τῶν ἐξουσιῶν, τῶν ὁποίων ἡ ὁμορφιὰ εἶναι ἀσυναγώνιστη καὶ ξεπερνάει κάθε νοῦ; Ἀλλὰ ὡς πότε δὲν θὰ σταματήσω νὰ ἐπιδιώκω πρᾶγματα ἀκατόρθωτα; Γιατὶ λέγει, «οὔτε μάτι εἶδε, οὔτε αὐτὶ ἄκουσε, οὔτε νοῦς ἀνθρώπου συνέλαβε ἐκεῖνα πού ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ἐκείνους πού τὸν ἀγαποῦν»¹⁷.

Οὐκοῦν οὐδὲν ἐλεεινότερον τῶν ἀποτυγχανόντων, οὔτε μακαριώτερον τῶν ἐπιτυγχανόντων· γένοιτο δὲ καὶ ἡμᾶς τῶν μακαρίων γενέσθαι, ἵνα καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τίποτε λοιπὸν δὲν εἶναι ἀθλιότερο ἀπ' αὐτοὺς ποὺ δὲν τὸ κατορθώνουν αὐτό, οὔτε εὐτυχέστερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὸ κατορθώνουν. Εἴθε καὶ ἐμεῖς νὰ γίνουμε ἀπὸ τοὺς εὐτυχισμένους, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μετὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μετὰ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ζ'

(Εβρ. 4, 11-16)

«Σπουδάσωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν καταύπαι-
σιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας.
Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς καὶ τομώτερος
ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ δικνουίμενος ἄχρι τοῦ
5 μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν,
καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας· καὶ οὐκ
ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνὰ καὶ
τετραηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ
λόγος».

1. Μέγα μὲν ἢ πίστις καὶ σωτήριον καὶ ταύτης ἄνευ οὐκ ἐνι
10 σωθῆναί ποτε. Ἄλλ' οὐκ ἀρκεῖ καθ' ἑαυτὴν τοῦτο ἐργάσασθαι,
ἀλλὰ δεῖ καὶ πολιτείας ὀρθῆς. Ὡστε διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος τοῖς
ἤδη τῶν μυστηρίων καταξιωθεῖσι παραινεῖ, λέγων· «σπουδά-
σωμεν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν». «Σπουδάσωμεν»,
φησί, ὡς οὐκ ἀρκούσης τῆς πίστεως, ἀλλ' ὀφείλοντος προστε-
15 θῆναι καὶ τοῦ βίου καὶ πολλὴν τὴν σπουδὴν γενέσθαι. Δεῖ γὰρ
ἡμῖν ὄντως καὶ πολλῆς σπουδῆς, ὥστε ἀνελθεῖν εἰς τὸν οὐρανόν.
Εἰ γὰρ γῆς οὐκ ἠξιώθησαν οἱ τοσαῦτα ταλαιπωρηθέντες ἐν τῇ
ἐρήμῳ καὶ γῆς τυχεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν, ἐπειδὴ ἐγόγγυσαν καὶ
ἐπόρνευσαν, πῶς τῶν οὐρανῶν ἡμεῖς καταξιωθησόμεθα, ἀδια-
20 φόρως ζῶντες καὶ ραθύμως; Δεῖ τοίνυν ἡμῖν πολλῆς σπουδῆς.

Καὶ δρα, οὐ μέχρι τούτου τὴν ζημίαν ὀρίζει μόνον, τοῦ μὴ
εἰσελθεῖν· οὐ γὰρ εἶπε, 'σπουδάσωμεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατά-
παυσιν, ἵνα μὴ ἐκπέσωμεν τοσοῦτων ἀγαθῶν', ἀλλ' ὁ μάλιστα
τοὺς ἀνθρώπους διεγείρει, τοῦτο προσέθηκε. Ποῖον δὴ τοῦτο;

ΟΜΙΛΙΑ Ζ'

(Έβρ. 4,11-16)

«Ἄς φροντίσουμε λοιπὸν νὰ μποῦμε στὴν ἀνάπαυση ἐκείνη, γιὰ νὰ μὴν πέσει κανεὶς στὸ ἴδιο παράδειγμα ἀπιστίας. Γιατὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ζωντανὸς καὶ δραστικός, πιὸ κοφτερὸς ἀπὸ κάθε δίκωπο μαχαίρι· εἰσχωρεῖ βαθιά, ὡς ἐκεῖ πού χωρίζει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ πνεῦμα, τὶς ἀρθρώσεις ἀπὸ τὸ μεδούλι, καὶ κρίνει τοὺς διαλογισμοὺς καὶ τὶς προθέσεις τῆς καρδιάς. Δὲν ὑπάρχει δημιούργημα πού νὰ τοῦ εἶναι κρυμμένο, ἀλλ' εἶναι ὅλα γυμνά καὶ φανερά στὰ μάτια του, πρὸς τὸν ὁποῖο θὰ δώσουμε λόγο».

1. Ἡ πίστη εἶναι μεγάλο καὶ σωτήριο πρᾶγμα, καὶ χωρὶς αὐτὴ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ σωθεῖ ποτέ. Ὅμως δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ τὸ πράξει αὐτὸ μόνη της, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ ὀρθὸ τρόπο ζωῆς. Ἐπομένως γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος συμβουλεύει αὐτοὺς πού ἀξιώθηκαν ἤδη τὰ μυστήρια λέγοντας· «ἄς φροντίσουμε λοιπὸν νὰ μποῦμε στὴν ἀνάπαυση ἐκείνη». «Ἄς φροντίσουμε», λέγει, ἐπειδὴ δὲν ἀρκεῖ ἡ πίστη, ἀλλὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ καὶ ὁ τρόπος ζωῆς καὶ νὰ γίνῃ μεγάλη ἡ προσπάθεια. Γιατὶ μᾶς χρειάζεται πραγματικὰ καὶ μεγάλη προσπάθεια, ὥστε ν' ἀνεβούμε στὸν οὐρανό. Ἀφοῦ δὲν κρίθηκαν ἄξιοι γιὰ τὴ γῆ ἐκεῖνοι πού τόσο πολὺ ταλαιπωρήθηκαν στὴν ἔρημο καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ λάβουν τὴ γῆ, ἐπειδὴ γόγγυσαν καὶ πόρνευσαν, πῶς ἐμεῖς θὰ θεωρηθοῦμε ἄξιοι γιὰ τοὺς οὐρανοὺς, ὅταν ζοῦμε μὲ ἀδιαφορία καὶ ραθυμία; Χρειαζόμαστε λοιπὸν μεγάλη προσπάθεια.

Καὶ πρόσεχε· δὲν ὀρίζει μέχρι ἐδῶ μόνο τὴ ζημία, νὰ μὴν μποῦμε στὴν ἀνάπαυση. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ἄς φροντίσουμε νὰ μποῦμε στὴν ἀνάπαυση, γιὰ νὰ μὴ χάσουμε τόσο μεγάλα ἀγαθὰ', ἀλλὰ ἐκεῖνο πού πάρα πολὺ διεγείρει τοὺς ἀνθρώπους, αὐτὸ

Τό, «ἵνα μὴ ἐν τῷ αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας»· τουτέστιν, ἵνα τὸν νοῦν ἔχωμεν ἐκεῖ, τὴν ἐλπίδα, τὴν προσδοκίαν, ἵνα μὴ ὁμοίως ἐκπέσωμεν. Ὅτι γὰρ ἐκπεσούμεθα, τὸ ὑπόδειγμα δηλοῖ· «μὴ ἐν τῷ αὐτῷ», φησὶν. Εἶτα, ἵνα μὴ ἀκούων, «ἐν 5 τῷ αὐτῷ», τὴν αὐτὴν εἶναι νομίσης τιμωρίαν, ἄκουσον τί ἐπάγει· «ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ δικνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας». Δείκνυσι κἀνταῦθα, ὅτι κἀκεῖνα αὐτὸς 10 εἰργάσατο ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ ζῆ καὶ οὐκ ἐσβέσθη. Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ λόγον ἤκουσας, ἀπλῶς λόγον νομίσης· μαχαίρας γὰρ ἐστὶ, φησί, τομώτερος.

Ὅρα τὴν συγκατάβασιν καὶ ἐντεῦθεν μάνθανε τίνας ἐνεκεν ἐδεήθησαν καὶ οἱ προφήται εἶπειν μάχαιραν καὶ τόξον καὶ 15 ρομφαίαν. «Ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε», φησί, «τὴν ρομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσῃ, τὸ τόξον αὐτοῦ ἐνέτεινε καὶ ἠτοιμάσεν αὐτό». Εἰ γὰρ νῦν μετὰ τοσοῦτον χρόνον καὶ τελείωσιν οὐ δύναται τῷ τοῦ λόγου ὀνόματι καταπληῆξαι μόνον, ἀλλὰ δεῖται τούτων τῶν ρημάτων, ἵνα δείξῃ τὴν ὑπεροχὴν τὴν ἐκ τῆς συγκρίσεως, πολλῶ 20 μᾶλλον τότε. «Δικνούμενος», φησὶν, «ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος». Τί ἐστὶ τοῦτο; Φοβερόν τι ἠνίξατο. Ἦ γὰρ ὅτι τὸ πνεῦμα διαιρεῖ ἀπὸ τῆς ψυχῆς λέγει, ἢ ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν ἀσωμάτων δικνεῖται, οὐ καθῶς ἡ μάχαιρα μόνον τῶν σωμάτων. Δείκνυσιν ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ κολάζεται, καὶ ὅτι τὰ ἐνδότα- 25 τα διερευνᾶται, καὶ ὄλον δι' ὄλου δικνεῖται τὸν ἄνθρωπον.

«Καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας. Καὶ οὐκ ἐστὶ κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ». Ἐνταῦθα αὐτοῦς μάλιστα ἐφόβησεν. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· μὴ γάρ, εἰ ἔτι, φησὶν, ἐν τῇ πίστει ἐστήκατε, μὴ μετὰ πληροφορίας δέ. Θαρρεῖτε· αὐτὸς τὰ ἐν τῇ 30 καρδίᾳ κρινεῖ· ἐκεῖ γὰρ διαβαίνει καὶ κολάζων καὶ ἐξετάζων. Καὶ τί λέγω περὶ ἀνθρώπων, φησί; κἂν γὰρ ἀγγέλους εἶπης, κἂν

πρόσθεσε. Ποιό λοιπόν είναι αυτό; Τὸ «για νὰ μὴν πέσει κανεὶς στὸ ἴδιο παράδειγμα τῆς ἀπειθείας»: Δηλαδή, γιὰ νὰ ἔχουμε ἐκεῖ τὸ νοῦ μας, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν προσδοκία, γιὰ νὰ μὴ χάσουμε ὁμοια τὴν ἀνάπαυση. Γιὰ τὸ ὅτι θὰ τὴ χάσουμε, τὸ φανερῶνει τὸ παράδειγμα. «Νὰ μὴν πέσει κανεὶς στὸ ἴδιο», λέγει. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅταν ἀκούσεις «στὸ ἴδιο», ὅτι ὑπάρχει ἡ ἴδια τιμωρία, ἄκουσε τί προσθέτει· «γιατιὸ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ζωντανὸς καὶ δραστικὸς, πιὸ κοφτερὸς ἀπὸ κάθε δίκικοπο μαχαίρι· εἰσχωρεῖ βαθιά, ὡς ἐκεῖ πού χωρίζει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ πνεῦμα, τὶς ἀρθρώσεις ἀπὸ τὸ μεδούλι, καὶ κρίνει τοὺς διαλογισμοὺς καὶ τὶς προθέσεις τῆς καρδιάς». Δείχνει καὶ ἐδῶ, ὅτι καὶ ἐκεῖνα τὰ ἔκανε ὁ ἴδιος ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ζεῖ καὶ δέ σβήσθηκε. Μὴ λοιπόν, ἐπειδὴ ἄκουσες γιὰ λόγο, τὸν θεωρήσεις ἀπλῶς λόγο· γιὰτι εἶναι, λέγει, πιὸ κοφτερὸς ἀπὸ μαχαίρι.

Πρόσεχε τὴ συγκατάβαση καὶ μάθαινε ἀπὸ ἐδῶ γιὰ ποιά αἰτία χρειάσθηκαν καὶ οἱ προφῆτες νὰ μιλήσουν γιὰ μαχαίρι καὶ τόξο καὶ ρομφαία. «Ἄν δέ μετανοήσετε», λέγει, «θὰ τροχίσει τὴ ρομφαία του, τέντωσε τὸ τόξο του καὶ τὸ ἐτοίμασε»¹. Ἄν λοιπόν τώρα, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια καὶ πνευματικὴ τελείωση, δὲν μπορεῖ νὰ φοβίσει μόνο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ λόγου, ἀλλὰ χρειάζεται αὐτὲς τὶς λέξεις, γιὰ νὰ δείξει τὴν ὑπεροχὴ ἀπὸ τὴ σύγκριση, πολὺ περισσότερο δὲ θὰ μπορούσε τότε. «Εἰσχωρεῖ βαθιά», λέγει, «ὡς ἐκεῖ πού χωρίζει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ πνεῦμα». Τί σημαίνει αὐτό; Ὑπαινίχθηκε κάτι φοβερό. Ἡ ἐννοεῖ ὅτι χωρίζει τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ἢ ὅτι εἰσχωρεῖ βαθιά καὶ σ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ πνευματικά, ὅχι ὅπως τὸ μαχαίρι πού εἰσχωρεῖ μόνο στὰ ὑλικά. Ἐδῶ δείχνει ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ τιμωρεῖται καὶ ὅτι τὰ ἐσῶτατα διερευνοῦνται καὶ ὅτι εἰσχωρεῖ μέσα σὲ ὅλον τὸν ἄνθρωπο.

«Καὶ κρίνει τοὺς διαλογισμοὺς καὶ τὶς προθέσεις τῆς καρδιάς. Καὶ δὲν ὑπάρχει δημιούργημα πού νὰ τοῦ εἶναι κρυμμένο». Ἐδῶ τοὺς φόβισε πάρα πολὺ. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: νὰ μὴν ἐλπίζετε, λέγει, ἂν παραμένετε ἀκόμη στὴν πίστη, ἀλλ' ὄχι μὲ σταθερότητα· αὐτὸς θὰ κρίνει ὅσα βρίσκονται στὴν καρδιά, γιὰτι ἐκεῖ φθάνει καὶ γιὰ νὰ τιμωρήσει καὶ γιὰ νὰ ἐξετάσει. Καὶ γιὰτι λέγω, λέγει, γιὰ τοὺς ἄνθρώπους; Γιατι εἴτε ἀναφέρεις

ἀρχαγγέλους, κἄν τὰ χερουβίμ, κἄν τὰ σεραφίμ, κἄν οἶαν δήποτε κτίσιν· πάντα ἐκκεκάλυπται τῷ ὀφθαλμῷ ἐκείνῳ, πάντα δηλά ἐστι καὶ φανερά, οὐδέν ἐστι τὸ λαθεῖν αὐτὸν δυνατόν· «πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ 5 λόγος». «Τετραχηλισμένα» εἶπεν ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν δερμάτων τῶν ἀπὸ τῶν σφαζομένων ἱερείων ἐξελκομένων. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνα, ἐπειδὴν σφάζας τις ἀπὸ τῆς σαρκὸς παρελκύσῃ τὸ δέρμα, πάντα τὰ ἔνδον ἀποκαλύπτεται καὶ δηλα γίνεται τοῖς ἡμετέροις ὀφθαλμοῖς, οὕτω καὶ τῷ Θεῷ δηλα πρόκειται πάντα.

10 Σὺ δέ μοι θέα, πῶς ἀεὶ τῶν σωματικῶν εἰκόνων δεῖται, ὅπερ ἦν τῆς ἀσθενείας τῶν ἀκουόντων. Ὅτι γὰρ ἀσθενεῖς ἦσαν, ἐδήλωσεν εἰπὼν νωθροὺς αὐτοὺς εἶναι, καὶ χρεῖαν ἔχοντας γάλακτος, οὐ στερεᾶς τροφῆς. «Πάντα γυμνά», φησί, «καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος». Τί δέ 15 ἐστίν, «ἐν τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι τῆς ἀπειθείας»; Ὡς ἂν τις αἰτιολογούμενος εἴποι, διὰ τί οὐκ εἶδον ἐκεῖνοι τὴν γῆν; Ἐλαβον ἀρραβῶνα, φησί, τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, καὶ δέον πιστεῦσαι, τῷ φόβῳ πλέον δόντες, καὶ μηδὲν μέγα περὶ τοῦ Θεοῦ φαντασθέντες καὶ ὀλιγοψυχήσαντες, οὕτως ἀπώλοντο. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερόν τι 20 εἰπεῖν, οἷον, ὅτι τὸ πλέον ἀνύσαντες τῆς ὁδοῦ, ὅτε πρὸς αὐταῖς ταῖς θύραις ἐγένοντο, πρὸς αὐτῷ τῷ λιμένι, κατεποντίσθησαν. Τοῦτο καὶ περὶ ὑμῶν δέδοικα, φησί. Τοῦτο τοίνυν ἐστὶ τό, «ἐν τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι τῆς ἀπειθείας».

Ἅτι γὰρ καὶ οὗτοι πολλὰ ἔπαθον, ὕστερον αὐτοῖς μαρτυ- 25 ρεῖ λέγων· «ἀναμνήσθητε τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες, πολλὴν ἀθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων». Μηδεὶς οὖν ὀλιγοψυχεῖτω, μηδὲ πρὸς τὸ τέλος ἀπαγορευῶν καταπιπτέτω. Εἰσὶ γάρ, εἰσὶν οἱ παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν μετὰ ἀκμαζούσης προσβάλλουσι τῆς προθυμίας πρὸς τοὺς ἀγῶνας· ὕστερον δὲ μικρὸν 30 τῷ παντὶ προσθεῖναι μὴ βουλευθέντες, τὸ πᾶν ἀπώλεσαν. Ἰκανοί,

τούς ἀγγέλους, εἴτε τούς ἀρχαγγέλους, εἴτε τὰ χερουβίμ, εἴτε τὰ σεραφίμ, εἴτε ὅποιοδήποτε δημιούργημα, ὅλα ἔχουν ἀποκαλυφθεῖ μπροστὰ στὸ μάτι ἐκεῖνο, ὅλα εἶναι γνωστὰ καὶ φανερά, τίποτε δὲν ὑπάρχει πὺ νὰ μπορεῖ νὰ τοῦ διαφύγει. «Ὅλα εἶναι γυμνὰ καὶ φανερὰ στὰ μάτια του, καὶ στὸν ὅποιο θὰ δώσουμε λόγο». «Τετραηλισμένα» εἶπε ἀπὸ μεταφορὰ τῶν δερμάτων πὺ τὰ ἀφαιροῦν ἀπὸ τὰ σφαζόμενα γιὰ θυσία ζῶα. Γιατὶ ὅπως, ὅταν κάποιος σφάζει ἓνα ζῶο καὶ ἀφαιρέσει τὸ δέρμα ἀπὸ τὸ σῶμα του, ἀποκαλύπτονται ὅλα τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ ζῶου καὶ φανερώνονται στὰ μάτια μας, ἔτσι καὶ στὸ Θεὸ ὅλα εἶναι φανερὰ ἐνώπιόν του.

Ἐσὺ ὅμως πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, πῶς πάντοτε χρειάζεται τις σωματικὲς εἰκόνες, πράγμα πὺ δείχνει τὴν ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν. Γιὰ τὸ ὅτι ἦταν ἀδύναμοι πνευματικὰ τὸ φανέρωσε ὅταν εἶπε, ὅτι εἶναι νωθοὶ καὶ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ γάλα καὶ ὄχι ἀπὸ στερεὰ τροφή. «Ὅλα», λέγει, «εἶναι γυμνὰ καὶ φανερὰ στὰ μάτια του, στὸν ὅποιο θὰ δώσουμε λόγο». Τί σημαίνει ὅμως, «στὸ ἴδιο παράδειγμα τῆς ἀπιστίας»; Ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος πὺ ἀναζητεῖ τὴν αἰτία· γιατί δὲν εἶδαν ἐκεῖνοι τὴ χώρα; Ἐλαβαν, λέγει, ἐγγύηση τῆς δύναμης τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνῶ ἔπρεπε νὰ πιστέψουν, ἐπειδὴ φοβήθηκαν περισσότερο καὶ δὲ φαντάσθηκαν τίποτε σπουδαῖο γιὰ τὸ Θεὸ καὶ λιποψύχησαν, γι' αὐτὸ καταστράφηκαν. Μποροῦμε ὅμως νὰ ποῦμε καὶ κάτι ἄλλο, ὅτι καταποντίσθηκαν ὅταν βάδισαν τὸ περισσότερο μέρος τοῦ δρόμου, ὅταν βρέθηκαν κοντὰ στις πύλες, κοντὰ στὸ λιμάνι. Αὐτὸ φοβᾶμαι καὶ γιὰ σᾶς, λέγει. Αὐτὸ λοιπὸν σημαίνει τό, «στὸ ἴδιο παράδειγμα τῆς ἀπιστίας».

Ὅτι λοιπὸν καὶ αὐτοὶ ἔπαθαν πολλά, τὸ βεβαιώνει γι' αὐτοὺς ἀργότερα, λέγοντας· «νὰ θυμᾶστε τις ἡμέρες πὺ πέρασαν, κατὰ τις ὅποιες, ἀφοῦ φωτισθήκατε, ἀγωνισθήκατε καὶ ὑπομείνατε πολλὰ παθήματα»². Κανεὶς λοιπὸν ἄς μὴν εἶναι λιπόψυχος, οὔτε ν' ἀπελπίζεται καὶ νὰ πέφτει κοντὰ στὸ τέλος. Γιατὶ ὑπάρχουν, πραγματικὰ ὑπάρχουν ἐκεῖνοι πὺ στὴν ἀρχὴ ὀρμοῦν στοὺς ἀγῶνες μὲ μεγάλη προθυμία, ἐπειδὴ ὅμως ἀργότερα δὲ θέλησαν νὰ προσθέσουν κάτι τὸ μικρὸ σὲ ὅλα ἐκεῖνα, ἔχασαν τὰ

φησίν, οἱ πρόγονοι παιδεῦσαι ὑμᾶς μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, ὥστε μὴ τὰ αὐτὰ παθεῖν, ἅπερ ἔπαθον. Τοῦτο δέ ἐστιν, «ἐν τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι τῆς ἀπειθείας». Οὐκοῦν μὴ ἐκλυώμεθα, φησίν· ὁ καὶ πρὸς τῷ τέλει λέγει, «τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ 5 παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε». «Ἴνα μὴ ἐν τῷ αὐτῷ τις ὑποδείγματι», φησί, «πέση». Τοῦτο γὰρ πεσεῖν ὄντως ἐστίν.

Εἶτα, ἵνα μὴ ἀκούσας, «ἐν τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι πέση», τὸν αὐτὸν θάνατον ὑπολάβης, ὄνπερ κάκεινοι ὑπέμειναν, ὄρα τί φησι· «ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς καὶ τομώτερος 10 ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον». Πάσης γὰρ μαχαίρας χαλεπώτερον εἰς τὰς τούτων ἐμπίπτων ψυχὰς ὁ λόγος, πληγὰς ἐργάζεται χαλεπᾶς καὶ καιρίας δίδωσι τομάς. Καὶ τούτων τὴν ἀπόδειξιν οὐ δεῖται παρασχεῖν, οὐδὲ κατασκευάσαι, ἔχων οὕτω τὴν διήγησιν φανεράν. Ποῖος γὰρ πόλεμος ἐκείνους ἀπώλεσσε, φησί; ποία 15 μάχαιρα; οὐχ ἀπλῶς αὐτόματοι κατέπιπτον; Μὴ οὖν, ἐπειδὴ μὴ ἐπάθομεν τὰ αὐτά, ἀμεριμνήσωμεν· μέχρις οὗ τὸ σήμερον λέγεται, ἔξεστιν ἡμῖν ἀνακτήσασθαι. Ἄλλ' ἐπεὶ οὕτως εἶπεν, ἵνα μὴ τὰ τῆς ψυχῆς ἀκούσαντες ραθυμήσωσι, προστίθησι καὶ τὰ τοῦ σώματος, δηλῶν, ὅτι καθάπερ τις βασιλεὺς ἄρχοντας ἀμαρτόν- 20 τας μεγάλα, πρότερον ἀπογυμνοῖ οἷον τῆς στρατείας, εἶτα τὴν ζώνην ἀφελόμενος καὶ τὸ ἀξίωμα καὶ τὸν κήρυκα παραστησάμενος, τότε κολάζει, οὕτω καὶ τοῦ Πνεύματος ἡ μάχαιρα τότε ἐργάζεται.

Εἶτα τοῦτο εἰπὼν, φοβερώτερον ἔτι τὸν λόγον ποιῶν, περὶ 25 τοῦ Υἱοῦ διαλέγεται, καὶ φησι· «πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος». Ἀντὶ τοῦ, αὐτῷ μέλλομεν δοῦναι εὐθύνας τῶν πεπραγμένων. Οὐκοῦν μὴ ἀναπέσωμεν, μηδὲ ὀλιγοψυχήσωμεν. Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ τὰ εἰρημένα παιδεῦσαι· ὁ δὲ οὐκ ἀρκεῖται, ἀλλ' ἔτι προστίθησι λέγων· «ἔχομεν δὲ καὶ ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰη- 30 σοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ».

2. Ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο προσέθηκεν, ἐπήγαγεν· «οὐ γὰρ ἔχομεν

πάντα. Οί πρόγονοι, λέγει, μπορούν νὰ σᾶς διδάξουν νὰ μὴν πέσετε στὰ ἴδια παραπτώματα, ὥστε νὰ μὴν πάθετε τὰ ἴδια ποὺ ἔπαθαν ἐκεῖνοι. Αὐτὸ σημαίνει τό, «στὸ ἴδιο παράδειγμα τῆς ἀπιστίας». Ἐπομένως ἄς μὴν καταντοῦμε σὲ παράλυση, λέγει, πράγμα ποὺ τὸ λέγει καὶ πρὸς τὸ τέλος· «σηκῶστε ψηλὰ τὰ ἐξασθενημένα χέρια καὶ τὰ παραλυμένα γόνατα»³. «Γιὰ νὰ μὴν πέσει κανεὶς στὸ ἴδιο παράδειγμα», λέγει. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι πραγματικὰ πτώση.

Ἐπειτα γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ ἀκούοντας «νὰ μὴν πέσει στὸ ἴδιο παράδειγμα» νὰ σκεφθεῖς τὸν ἴδιο θάνατο ποὺ ὑπέμειναν καὶ ἐκεῖνοι, πρόσεχε τί λέγει· «γιατὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ζωντανὸς καὶ δραστικὸς καὶ πιὸ κοφτερὸς ἀπὸ κάθε δίκικοπο μαχαίρι». Γιατὶ ὁ λόγος ποὺ πέφτει στὶς ψυχὰς αὐτῶν πιὸ κοφτερὰ ἀπὸ κάθε μαχαίρι προκαλεῖ φοβερὰ πλήγματα καὶ ἀνοίγει θανάσιμες πληγές. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ δώσει ἀπόδειξη γι' αὐτὰ οὔτε νὰ τὰ ἀποδείξει, ἀφοῦ ἔχει τόσο φανερὴ τὴ διήγηση. Γιατὶ ποιὸς πόλεμος, λέγει, ἀφάνισε ἐκείνους; ποιὸ μαχαίρι; Δὲν ἔπεφταν ἀπλῶς μόνοι τους; Ἄς μὴν ἀδιαφορήσουμε λοιπὸν, ἐπειδὴ δὲν πάθαμε τὰ ἴδια· ὅσο ἰσχύει τὸ σήμερα, εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ ξαναπάθουμε. Ἐπειδὴ ὁμως μίλησε ἔτσι, γιὰ νὰ μὴ γίνουν ράθυμοι, ἀκούοντας τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ψυχὴ, προσθέτει καὶ ὅσα ἔχουν σχέση μὲ τὸ σῶμα, δηλώνοντας ὅτι, ὅπως ἓνας βασιλιάς τοὺς ἄρχοντες ποὺ διέπραξαν μεγάλα σφάλματα πρῶτα τοὺς στερεῖ τὴν ἐκστρατεία, ἔπειτα τοὺς ἀφαιρεῖ τὴ ζώνη καὶ τὸ ἀξίωμα καὶ ἔχοντας ὡς μάρτυρα τὸν κήρυκα τότε τοὺς τιμωρεῖ, ἔτσι ἐνεργεῖ καὶ τὸ μαχαίρι τοῦ Πνεύματος τότε.

Ἐπειτα, ἀφοῦ τὸ εἶπε αὐτό, κάνοντας τὸ λόγο ἀκόμη πιὸ φοβερὸ, μιλάει γιὰ τὸν Υἱὸ καὶ λέγει· «σ' αὐτὸν θὰ δώσουμε λόγον». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι σ' αὐτὸν πρόκειται νὰ δώσουμε λογαριασμὸ γιὰ τίς πράξεις μας. Ἐπομένως ἄς μὴ δειλιάσουμε οὔτε νὰ λιποψυχήσουμε. Μποροῦν καὶ αὐτὰ ποὺ λέχθησαν νὰ σᾶς διδάξουν. Αὐτὸς ὁμως δὲν ἀρκεῖται σ' αὐτά, ἀλλὰ προσθέτει καὶ ἄλλα λέγοντας· «ἔχουμε ὁμως μέγα ἄρχιερέα, ποὺ πέρασε τοὺς οὐρανοὺς, τὸν Ἰησοῦ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ».

2. Ὅτι λοιπὸν γι' αὐτὸ τὸ ἀνέφερε, πρόσθεσε· «γιατὶ δὲν ἔχου-

ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν». Διὰ τοῦτο ἀνωτέρω ἔλεγεν· «ἐν ᾧ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεῖς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι». Ὅρα τοίνυν πῶς καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ ποιεῖ. Ὁ δε λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἦλθε, φησὶν, ὁδὸν ἣν 5 καὶ ἡμεῖς νῦν, μᾶλλον δὲ καὶ τραχυτέραν· πάντων γὰρ ἔλαβε τῶν ἀνθρωπίνων πεῖραν. Εἶπεν ἐκεῖ, «οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ», τὴν θεότητα αἰνιττόμενος. Εἶτα, ἐπειδὴ τῆς σαρκὸς ἐπελάβετο, συγκαταβατικώτερον πάλιν διαλέγεται λέγων· «ἔχοντες οὖν ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς»· καὶ 10 μείζονα δείκνυσι τὴν κηδεμονίαν, καὶ ὅτι ὡσπερ οἰκείων προΐσταται, καὶ οὐ θέλει αὐτοὺς ἐκπεσεῖν. Μωϋσῆς μὲν γάρ, φησὶν, οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὴν κατάπαυσιν, αὐτὸς δὲ εἰσῆλθε· καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. Οὐ θαυμαστὸν δέ, εἰ οὐδαμοῦ αὐτὸ τέθεικεν· ἦ γὰρ ἵνα μὴ δόξωσιν ἀπολογία ἐύρίσκειν, συμπεριέλαβε καὶ αὐτόν· ἢ ἵνα 15 μὴ δόξη κατηγορεῖν τοῦ ἀνδρός, φανερωῶς αὐτὸ οὐκ εἶπεν. Εἰ γάρ, οὐδενὸς τούτων λεχθέντος, ταῦτα προέφερον, λέγοντες, 'κατὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ κατὰ τοῦ νόμου οὗτος εἶρηκε', πολλῶ μᾶλλον εἰ εἶπεν, οὐκ ἔστι Παλαιστίνη, ἀλλ' οὐρανός, μείζονα ἂν τούτων εἶπον.

20 Ἄλλ' οὐ τὸ πᾶν τῶ ἱερεῖ δίδωσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ζητεῖ, λέγω δὴ τὴν ὁμολογίαν. «Ἐχοντες οὖν», φησὶν, «ἀρχιερέα μέγαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας». Ποίαν ὁμολογίαν λέγει; Ὅτι ἀνάστασις ἐστίν, ὅτι ἀνταπόδοσις, ὅτι μυρία ἀγαθά, ὅτι ὁ Χρι- 25 στὸς Θεὸς ἐστίν, ὅτι ἡ πίστις ὀρθή· ταῦτα ὁμολογήσωμεν, ταῦτα κατέχωμεν. Ὅτι δὲ ταῦτα ἀληθῆ, δῆλον ἐκ τοῦ τὸν ἀρχιερέα ἐνδον εἶναι. Οὐκοῦν ὅτι οὐκ ἐξεπέσομεν, ὁμολογήσωμεν· εἰ καὶ μὴ πάρεστι τὰ πράγματα, ἀλλ' ἡμεῖς ὁμολογήσωμεν· εἰ ἄρτι παρῆν, ψεῦδος ἦν. Ὡστε καὶ τοῦτο ἀληθές, τὸ ὑπερτίθεσθαι· καὶ γὰρ ὁ 30 ἀρχιερεὺς ἡμῶν μέγας· «οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν». Οὐκ ἔστι, φησὶν, ἀγνοῶν τὰ

με ἀρχιερέα πού νά μήν μπορεῖ νά δείξει συμπάθεια στίς ἀδυναμίες μας». Γι' αὐτό ἔλεγε παραπάνω, «ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ἔπαθε καὶ δοκιμάσθηκε, μπορεῖ νά βοηθήσει αὐτοὺς πού δοκιμάζονται». Πρόσεχε λοιπὸν πῶς καὶ ἐδῶ κάνει τὸ ἴδιο. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· βάδισε, λέγει, δρόμο πού καὶ ἐμεῖς βαδίζουμε τώρα, ἢ καλύτερα καὶ τραχύτερο, γιατί γνώρισε ὅλα τὰ ἀνθρώπινα. Εἶπε ἐκεῖ, «δὲν ὑπάρχει δημιούργημα πού νά τοῦ εἶναι κρυμμένο», ὑπονοῶντας τὴ θεότητα. Στὴ συνέχεια, ἐπειδὴ ἀναφέρθηκε στὸ σῶμα, μὲ περισσότερη συγκατάβαση πάλι μιλάει λέγοντας, «γιατὶ ἔχουμε μέγα ἀρχιερέα, πού πέρασε τοὺς οὐρανοὺς», καὶ δείχνει μεγαλύτερη τὴ φροντίδα καὶ ὅτι προστατεύει τοὺς δικούς του καὶ ὅτι δὲ θέλει νά πέσουν. Γιατὶ ὁ Μωυσῆς, λέγει, δὲν μπῆκε στὴν ἀνάπαυση, ἐνῶ αὐτὸς μπῆκε. Καὶ πῶς ἔγινε αὐτό, ἐγὼ θὰ σᾶς πῶ. Δὲν εἶναι ὅμως παράδοξο, ἂν δὲν τὸ ἀνέφερε πουθενὰ αὐτό. Ἡ δηλαδὴ συμπεριέλαβε καὶ αὐτὸν γιὰ νά μὴ νομίσουν ὅτι βρῆκαν ἀπολογία, ἢ γιὰ νά μὴ φανεῖ ὅτι κατηγορεῖ τὸν ἄνδρα, φανερὰ αὐτὸ δὲν τὸ ἀνέφερε. Ἄν λοιπὸν, χωρὶς νά λεχθεῖ τίποτε ἀπ' αὐτά, τὰ εἶπαν αὐτὰ λέγοντας «αὐτὸς μίλησε ἐναντίον τοῦ Μωυσῆ καὶ ἐναντίον τοῦ νόμου», πολὺ περισσότερο ἂν ἔλεγε, 'δὲν εἶναι ἡ Παλαιστίνη, ἀλλ' ὁ οὐρανός', θὰ ἔλεγαν μεγαλύτερα ἀπ' αὐτὰ.

Ὅμως δὲν ἀναθέτει τὰ πάντα στὸν ἱερέα, ἀλλὰ ζητάει καὶ τὰ δικά μας, καὶ ἐννοῶ τὴν ὁμολογία τῆς πίστεως. «Ἐπειδὴ λοιπὸν», λέγει, «ἔχουμε μέγα ἀρχιερέα, πού πέρασε τὸν οὐρανό, τὸν Ἰησοῦ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, ἃς κρατᾶμε σταθερὰ τὴν ὁμολογία μας». Ποιὰ ὁμολογία ἐννοεῖ; Ὅτι ὑπάρχει ἀνάσταση, ὅτι ὑπάρχει ἀνταπόδοση, ὅτι ὑπάρχουν ἄπειρα ἀγαθὰ, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Θεός, ὅτι ἡ πίστη εἶναι ὀρθή. Αὐτὰ ἃς ὁμολογήσουμε, αὐτὰ ἃς κρατᾶμε σταθερὰ. Καὶ ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ, φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ ἀρχιερέας εἶναι μέσα. Ἐπομένως ἃς ὁμολογήσουμε ὅτι δὲν ἔχουμε πέσει. Ἄν καὶ τὰ πράγματα δὲν εἶναι κοντά, ἐμεῖς ὅμως ἃς ὁμολογήσουμε· ἂν ἦταν πρὶν ἀπὸ λίγο, ἦταν ψέμα. Ὡστε καὶ αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, τὸ ὅτι μετατίθενται. Καθόσον καὶ ὁ ἀρχιερέας μας εἶναι μέγας· «γιατὶ δὲν ἔχουμε ἀρχιερέα πού νά μήν μπορεῖ νά δείξει συμπάθεια στίς ἀδυναμίες μας». Δὲν ἀγνοεῖ, λέγει,

ἡμέτερα, ὡς πολλοὶ τῶν ἀρχιερέων, οἱ τοὺς ἐν θλίψεσιν οὐκ ἴσασιν, ἀλλ' οὐδὲ ὃ τι ποτὲ ἐστὶ θλίψις. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἀδύνατον εἶδέναι τὴν κάκωσιν τοῦ κακουμένου τὸν μὴ πείραν λαβόντα καὶ διὰ τῶν αἰσθητῶν ἐλθόντα. Πάντα ὑπέστη ὁ ἀρχιερεὺς ὁ ἡμέτερος· διὰ γὰρ τοῦτο πρῶτον ὑπέστη, καὶ τότε ἀνέβη, ἵνα δύνηται συμπαθεῖν.

«Πεπειρασμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἀμαρτίας». Ὅρα πῶς καὶ ἄνω τό, «παραπλησίως», ἔθηκε, καὶ ἐνταῦθα τό, «καθ' ὁμοιότητα». Τουτέστιν, ἐδιώχθη, ἐνεπτύσθη, 10 κατηγορήθη, ἐσκώφθη ἐσυκοφαντήθη, ἀπηλάθη, τὸ τέλος ἐσταυρώθη. «Καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἀμαρτίας». Ἐνταῦθα καὶ ἄλλο αἰνίττεται, ὅτι δυνατὸν χωρὶς ἀμαρτίας καὶ ἐν θλίψεσιν ὄντα διενεγκεῖν. Ὡστε καὶ ὅταν λέγῃ, «ἐν ὁμοιώματι σαρκός», οὐ τοῦτο φησὶν, ὅτι ὁμοίωμα σαρκός, ἀλλ' ὅτι σάρκα ἀνέλαβε. 15 Διὰ τί οὖν εἶπεν, «ἐν ὁμοιώματι»; Περὶ ἀμαρτωλοῦ σαρκὸς ἔλεγεν· ὁμοία γὰρ ἦν τῇ σαρκὶ τῇ ἡμετέρᾳ· τῇ μὲν γὰρ φύσει ἢ αὐτὴ ἦν ἡμῖν, τῇ δὲ ἀμαρτία οὐκέτι ἢ αὐτῇ.

«Προσερχώμεθα οὖν μετὰ παρρησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἵνα λάβωμεν ἔλεον, καὶ χάριν εὐρωμεν εἰς εὐκαιρον 20 βοήθειαν». «Θρόνον χάριτος» τίνα φησί; Τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν περὶ οὗ φησὶν· «εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου». Ὡσεὶ ἔλεγε, προσερχώμεθα μετὰ παρρησίας, ὅτι ἀναμάρτητον ἔχομεν ἀρχιερέα, καταγωνιζόμενον τὴν οἰκουμένην· «θαρ- 25 σεῖτε» γάρ, φησὶν, «ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον». Τὸ γὰρ πάντα μὲν παθεῖν, καθαρὸν δὲ εἶναι ἀμαρτημάτων, τοῦτο ἐστίν. Εἰ ἡμεῖς ὑπὸ ἀμαρτίαν ἐσμέν, φησὶν, αὐτὸς δὲ ἀναμάρτητος, πῶς προσερχώμεθα μετὰ παρρησίας; Ὅτι θρόνος χάριτός ἐστιν, οὐ θρόνος κρίσεως νῦν. Διὰ τοῦτο «προσερχώμεθα μετὰ παρρη- 30 σίας, ἵνα λάβωμεν ἔλεον», οἶον ζητοῦμεν, φησί. Φιλοτιμία γὰρ τὸ πρᾶγμα ἐστὶ, καὶ δωρεὰ βασιλική.

«Καὶ χάριν εὐρωμεν εἰς εὐκαιρον βοήθειαν». Καλῶς εἶρη-

4. Ψαλμ. 109,1.

5. Ἰω. 16,33.

τὰ δικά μας, ὅπως πολλοὶ ἀρχιερεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲ γνωρίζουν αὐτοὺς ποὺ εἶναι σὲ θλίψεις, ἀλλ' οὔτε ὅτι ὑπάρχει ποτὲ θλίψη. Γιατὶ στὴν περίπτωση τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀδύνατο νὰ γνωρίζει τὴν ταλαιπωρία ἐκείνου ποὺ ὑποφέρει αὐτὸς ποὺ δὲν τὴν δοκίμασε καὶ δὲν τὴν αἰσθάνθηκε. Τὰ πάντα ὑπέφερε ὁ δικός μας ἀρχιερέας. Γι' αὐτὸ λοιπὸν πρῶτα ὑπέφερε καὶ ὕστερα ἀνέβηκε στὸν οὐρανό, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ δείχνει συμπάθεια.

«Ἔχουμε ὅμως ἀρχιερέα ποὺ ἔχει δοκιμασθεῖ σὲ ὅλα, σύμφωνα μὲ τὴν ὁμοιότητά του μὲ μᾶς, χωρὶς νὰ ἀμαρτήσῃ». Πρόσεχε πῶς καὶ παραπάνω ἀνέφερε τὸ «παρόμοια», καὶ ἐδῶ τὸ «σύμφωνα μὲ τὴν ὁμοιότητά του μὲ μᾶς». Δηλαδή, διώχθηκε, φτύστηκε, κατηγορήθηκε, χλευάσθηκε, συκοφαντήθηκε, ἀποπέμφθηκε, στὸ τέλος σταυρώθηκε. «Σύμφωνα μὲ τὴν ὁμοιότητά του μὲ μᾶς, χωρὶς νὰ ἀμαρτήσῃ». Ἐδῶ καὶ κάτι ἄλλο ὑπαινίσσεται, ὅτι ἦταν δυνατὸ νὰ ὑποφέρει χωρὶς νὰ ἀμαρτήσῃ καὶ νὰ βρεθεῖ σὲ θλίψεις. Ὡστε καὶ ὅταν λέγει «μὲ ὁμοιότητα σάρκας», δὲν ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι εἶχε ὁμοίωμα σάρκας, ἀλλ' ὅτι ἀνέλαβε σάρκα. Γιατὶ λοιπὸν εἶπε, «μὲ ὁμοίωμα»; Μιλοῦσε γιὰ ἀμαρτωλὴ σάρκα, ἀφοῦ ἦταν ὅμοια μὲ τὴ δική μας σάρκα· γιατί στὴ φύση ἦταν ἡ ἴδια μὲ τὴ δική μας, στὴν ἀμαρτία ὅμως δὲν ἦταν ἡ ἴδια.

«Ἄς πλησιάσουμε λοιπὸν μὲ θάρρος τὸ θρόνο τῆς χάριτός του, γιὰ νὰ λάβουμε ἔλεος καὶ νὰ βροῦμε χάρη τὴν ὥρα ποὺ θὰ τὴ χρειαζόμαστε γιὰ βοήθεια». Ποιὸν ἐννοεῖ θρόνο χάριτος; Τὸ βασιλικὸ θρόνο, γιὰ τὸν ὁποῖο λέγει· «εἶπε ὁ Κύριος στὸν Κύριό μου, κάθισε στὰ δεξιά μου, ὥσπου νὰ θέσω τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν σου»⁴. Σὰν νὰ ἔλεγε· ἄς πλησιάσουμε μὲ θάρρος, γιατί ἔχουμε ἀναμάρτητο ἀρχιερέα, ποὺ κατανικάει τὴν οἰκουμένη· γιατί λέγει, «ἔχετε θάρρος, ἐγὼ ἔχω νικήσει τὸν κόσμον»⁵. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ νὰ πάθει τὰ πάντα, ἀλλὰ νὰ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ἀμαρτίες. Ἄν ἐμεῖς, λέγει, εἴμαστε ἀμαρτωλοὶ καὶ αὐτὸς ἀναμάρτητος, πῶς νὰ πλησιάσουμε μὲ θάρρος; Γιατὶ εἶναι θρόνος χάριτος, ὄχι θρόνος κρίσης τώρα. Γι' αὐτὸ «ἄς πλησιάσουμε μὲ θάρρος», λέγει, «γιὰ νὰ λάβουμε ἔλεος», ὅπως ζητᾶμε. Τὸ πράγμα εἶναι γενναιοδωρία καὶ δωρεὰ βασιλική.

«Καὶ γιὰ νὰ βροῦμε χάρη τὴν ὥρα ποὺ θὰ τὴ χρειαζόμαστε

κεν, «εἰς εὐκαιρον βοήθειαν». Ἐὰν νῦν προσέλθῃς, φησί, λήψῃ καὶ χάριν καὶ ἔλεον· εὐκαιρῶς γὰρ προσέρχῃ· ἂν δὲ τότε προσέλθῃς, οὐκέτι· ἄκαιρος γὰρ τότε ἢ πρόσδοδος· οὐ γὰρ ἐστὶ τότε «θρόνος χάριτος». Θρόνος χάριτός ἐστιν, ἕως κάθηται χαριζόμενος ὁ βασιλεὺς· ὅταν δὲ ἡ συντέλεια γένηται, τότε ἐγείρεται εἰς κρίσιν· «ἀνάστα» γὰρ, φησὶν, ὁ Θεός, «κρίνον τὴν γῆν». Ἔστι καὶ ἕτερόν τι εἰπεῖν· «προσερχώμεθα», φησί, «μετὰ παρρησίας» τουτέστι, μηδὲν ἔχοντες συνειδὸς πονηρόν, μὴ δισταζόντες· οὐ γὰρ δύναται μετὰ παρρησίας ὁ τοιοῦτος προσελθεῖν. Διὰ τοῦτο
10 καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· «καιρῶ δεκτῶ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι». Ἐπεὶ καὶ νῦν τὸ μετὰ τὸ λουτρὸν ἀμαρτάνοντας εὐρίσκειν μετάνοιαν, χάριτός ἐστιν. Ἴνα δὲ μὴ ἀκούσας αὐτὸν ἀρχιερέα, νομίσης ἐστάναι, εὐθέως αὐτὸν ἐπὶ τὸν θρόνον ἄγει· ὁ δὲ ἱερεὺς οὐ κάθηται, ἀλλ' ἔστηκεν.

15 Ὅρας ὅτι τὸ γενέσθαι ἀρχιερέα οὐ φύσεώς ἐστιν, ἀλλὰ χάριτος καὶ συγκαταβάσεως καὶ κενώσεως; Τοῦτο καὶ ἡμῖν εὐκαιρον νῦν εἰπεῖν, προσερχώμεθα μετὰ παρρησίας αἰτοῦντες· μόνον πίστιν προσαγάγωμεν, καὶ πάντα δίδωσι. Νῦν ὁ τῆς δωρεᾶς ἐστὶ καιρός, μηδεὶς ἑαυτοῦ ἀπογινωσκέτω. Τότε τῆς ἀπογνώσεως ὁ
20 καιρός, ὅταν ὁ νυμφῶν κλείηται, ὅταν εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τοὺς ἀνακειμένους ἰδεῖν, ὅταν ἀπολάβωσι τοὺς κόλπους τοῦ πατριάρχου οἱ μέλλοντες τούτων ἀξιοῦσθαι· νῦν δὲ οὐπω· ἔτι γὰρ τὸ θέατρον συνέστηκεν, ἔτι ὁ ἀγὼν ἔστηκεν, ἔτι τὸ βραβεῖον μετέωρον.

3. Σπουδάσωμεν οὖν· καὶ γὰρ Παῦλός φησιν, «οὕτω τρέχω, 25 ὡς οὐκ ἀδήλως». Δρόμου χρεῖα, καὶ δρόμου σφοδροῦ. Ὁ τρέχων οὐδένα τῶν ἀπάντων ὄρα, κἂν διὰ λειμώνων, κἂν δι' αὐχμηρῶν τόπων διαβαίῃ· ὁ τρέχων οὐ πρὸς τοὺς θεατὰς ὄρα, ἀλλὰ πρὸς τὸ βραβεῖον· κἂν πλούσιοι, κἂν πένητες ὦσι, κἂν σκώπητις, κἂν ἐπαινῇ, κἂν ὑβρίζῃ, κἂν λίθοις βάλλῃ, κἂν τὴν οἰκίαν διαρ-

6. Ψαλμ. 81,8.

7. Ἦσ. 49,8.

8. Α' Κορ. 9,26.

για βοήθεια». Πολύ σωστά εἶπε, «τὴν ὥρα πού θά τῆ χρειαζόμεστε γιά βοήθεια». Ἐάν τώρα πλησιάσεις, λέγει, θά λάβεις καί χάρη καί εὐσπλαχνία, γιατί πλησιάζεις τὴν κατάλληλη ὥρα. Ἐάν ὁμως πλησιάσεις τότε, δὲ θά λάβεις πιά, γιατί ἄκαιρη θά εἶναι τότε ἡ προσέλευσή σου, ἐπειδὴ δὲ θά εἶναι τότε θρόνος χάριτος. Θρόνος χάριτος εἶναι ὅσο κάθεται καί δίνει χάρη ὁ βασιλιάς. Ὅταν ὁμως ἔλθει ἡ συντέλεια, τότε σηκώνεται γιά νὰ κρίνει. Γιατί λέγει, «σῆκω, Θεέ, καί κρίνε τὴ γῆ»⁶. Μποροῦμε νὰ ποῦμε καί κάτι ἄλλο. «Ἐς πλησιάζουμε», λέγει, «μὲ θάρρος», δηλαδή, χωρὶς νὰ συναισθανόμαστε κανένα κακό, χωρὶς νὰ διστάζουμε. Γιατί ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ πλησιάσει μὲ θάρρος. Γι' αὐτὸ καί ἄλλοῦ λέγει· «σὲ κατάλληλο καιρὸ ἄκουσα τὴν προσευχή σου καί σὲ ἡμέρα σωτηρίας σὲ βοήθησα»⁷. Γιατί καί τώρα εἶναι ἀπόδειξη χάριτος, τὸ νὰ βρίσκουμε μετάνοια γιά τὰ ἁμαρτήματα πού κάνουμε μετὰ τὸ βάπτισμα. Καί γιά νὰ μὴ νομίσεις ὅτι στέκεται ὀρθίος, ἀκούοντας ὅτι εἶναι ἀρχιερέας, ἀμέσως τὸν ὀδηγεῖ στὸ θρόνο. Ὁ ἱερέας ὁμως δὲν κάθεται, ἀλλὰ στέκεται.

Βλέπεις ὅτι τὸ νὰ γίνεαι ἀρχιερέας δὲν εἶναι ἔργο τῆς φύσης, ἀλλὰ τῆς χάριτος καί τῆς συγκατάβασης καί τῆς ταπείνωσής του; Αὐτὸ εἶναι εὐκαιρία νὰ ποῦμε τώρα καί ἐμεῖς, ὡς πλησιάζουμε καί νὰ ζητᾶμε μὲ θάρρος· ὡς προσφέρουμε μόνο πίστη, καί ὅλα μᾶς τὰ δίνει. Τώρα εἶναι ὁ καιρὸς τῆς δωρεᾶς, ὡς μὴν ἀπελπίζεται κανεὶς. Τότε θά εἶναι ὁ καιρὸς τῆς ἀπόγνωσης, ὅταν θά κλείνεται ὁ νυμφώνας, ὅταν θά μπεῖ ὁ βασιλιάς νὰ δεῖ ἐκείνους πού βρίσκονται μέσα, ὅταν θ' ἀπολαύσουν τοὺς κόλπους τοῦ πατριάρχη ἐκεῖνοι πού πρόκειται νὰ τοὺς ἀξιωθοῦν. Τώρα ὁμως δὲν εἶναι, γιατί τὸ θέατρο ἀκόμη ὑπάρχει, ὁ ἀγώνας ἀκόμη συνεχίζεται, τὸ βραβεῖο ἀκόμη εἶναι ἀβέβαιο.

3. Ἐς προσπαθήσουμε λοιπόν. Γιατί καί ὁ Παῦλος λέγει, «ἔτσι τρέχω, ὄχι ἄσκοπα»⁸. Ἐχομε ἀνάγκη ἀπὸ δρόμο, καί μάλιστα ἀπὸ δρόμο πολὺ. Ὅποιος τρέχει δὲ βλέπει ἐντελῶς κανέναν, εἴτε περνᾶει μέσα ἀπὸ λιβάδια, εἴτε μέσα ἀπὸ τόπους ξερούς. Ὁ δρομέας δὲ βλέπει πρὸς τοὺς θεατῆς, ἀλλὰ πρὸς τὸ βραβεῖο· εἴτε ὑπάρχουν πλούσιοι ἢ φτωχοί, εἴτε τὸν περιπαίζει κά-

πάζη, κὰν παῖδας ἴδη, κὰν γυναῖκα, κὰν ὀτιοῦν, οὐδαμῶς ἐπιστρέφεται, ἀλλ' ἐνὸς γίνεται μόνου, τοῦ τρέχειν, τοῦ λαβεῖν τὸ βραβεῖον. Ὁ τρέχων οὐδαμοῦ ἴσταται· ἐπεὶ κὰν μικρὸν ραθυμῆση, τὸ πᾶν ἀπώλεσεν. Ὁ τρέχων οὐ μόνον οὐδὲν ὑφαιρεῖ πρὸς 5 τοῦ τέλους, ἀλλὰ καὶ τότε μάλιστα ἐπιτείνει τὸν δρόμον.

Τοῦτό μοι εἴρηται πρὸς τοὺς λέγοντας, 'ἐν νεότητι ἡσκήσαμεν, ἐν νεότητι ἐνηστεύσαμεν, γεγηράκαμεν νῦν'. Μάλιστα νῦν τὴν εὐλάβειαν ἐπιτείνειν χρή. Μή μοι τὰ παλαιὰ ἀρίθμει κατορθώματα, νέαζε καὶ ἄκμαζε νῦν μᾶλλον. Ὁ μὲν γὰρ τὸν 10 σωματικὸν τοῦτον τρέχων δρόμον, εἰκότως, ἐπειδὴν ἡ πολιὰ καταλάβη, οὐκέτι ὁμοίως τρέχειν δύναται· ἐν γὰρ τῷ σώματι τὸ πᾶν τοῦ ἀγῶνός ἐστι. Σὺ δὲ τίνοσ ἐνεκεν ἐλαττοῖς τὸν δρόμον; ψυχῆς γὰρ ἐνταῦθα χρεία, ψυχῆς διεγερμένης· ἡ δὲ ψυχὴ ἐν γῆρα ρώννυται, μᾶλλον τότε ἀκμάζει, τότε γαυροῦται. Καθάπερ 15 γὰρ σῶμα ἕως μὲν ἂν πυρετοῖς συνέχηται καὶ ἐπαλλήλοις νοσήμασι, κὰν ἰσχυρόν ᾗ, τεταλαιπώρηται, ἐπειδὴν δὲ ἀπαλλαγῆ τῆς πολιορκίας ἐκείνης, ἀνακτᾶται τὴν οἰκείαν δύναμιν, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἐν νεότητι μὲν οὔσα πυρέττει, καὶ δόξης αὐτὴν ἕρως κατέχει μάλιστα καὶ τρυφῆς καὶ ἀφροδισίων καὶ πολλῶν ἄλλων φαν- 20 τασιῶν· τοῦ δὲ γήρως αὐτῇ ἐπελθόντος, πάντα ταῦτα ἀπελαύνεται τὰ πάθη, τὰ μὲν διὰ τὸν καιρὸν, τὰ δὲ διὰ τὴν φιλοσοφίαν.

Τοὺς μὲν γὰρ τόνους χαλάσαν τοῦ σώματος τὸ γῆρας, οὐδὲ βουλομένην ἀφήσιν αὐτοῖς χρῆσθαι τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ὥσπερ πολεμίους παντοδαποὺς καταστεῖλαν, ἐν καθαρῷ θορύβῳ χωρίῳ 25 καθίστησιν αὐτὴν, καὶ πολλὴν ἐργάζεται τὴν γαλήνην καὶ τὸν φόβον ἐπεισάγει πλείονα. Εἰ γὰρ καὶ μηδεὶς ἕτερος, ἀλλ' οἱ γεγηρακότες ἴσασιν, ὅτι τελευτῶσι καὶ ὅτι πάντως ἐγγὺς ἐστήκασιν τοῦ θανάτου. Ὅταν οὖν αἱ μὲν ἐπιθυμίαι ἐξιστῶνται αἱ βιωτικάι, ἡ δὲ τοῦ δικαστηρίου προσδοκία ἐπεισέρχεται, τὸ δυσπειθὲς αὐ- 30 τῆς μαλάττουσα, οὐχὶ μᾶλλον προσεκτικιωτέρα γίνεται, εἰάν θέ-

ποιος ἢ τὸν ἐπαινεῖ, ἢ τὸν βρίζει ἢ τὸν λιθοβολεῖ ἢ τοῦ κλείνει τὸ σπίτι, εἴτε δεῖ τὰ παιδιά ἢ τὴ γυναῖκα του ἢ ὅτιδήποτε ἄλλο, πουθενὰ δὲν προσέχει. Ἄλλὰ σ' ἓνα πράγμα μόνο ἀφοσιώνεται, στὸ τρέξιμο καὶ στὸ νὰ λάβει τὸ βραβεῖο. Ὁ δρομέας πουθενὰ δὲ σταματάει, γιατί ἂν ἀδρανήσει ἔστω καὶ γιὰ λίγο ἔχασε τὰ πάντα. Ὁ δρομέας ὄχι μόνο δὲν ἐλαττώνει τὴν προσπάθειά του πρὶν τὸ τέλος, ἀλλὰ τότε μάλιστα αὐξάνει τὴν ταχύτητά του.

Αὐτὰ τὰ λέγω πρὸς ἐκείνους πὺ λέγουν, 'ὅταν ἤμασταν νέοι ἀσκηθήκαμε, νηστέψαμε, τώρα, ἔχουμε γεράσει'. Ἰδιαίτερα τώρα πρέπει ν' αὐξήσει κανεὶς τὴν εὐσέβεια. Μὴ μοῦ ἀπαριθμεῖς τὰ παλαιὰ κατορθώματα, τώρα περισσότερο νὰ φέρεσαι σὰν νέος καὶ νὰ αισθάνεσαι ἀκμαῖος. Γιατί ὅποιος τρέχει αὐτὸν τὸ σωματικὸ δρόμο, εὐλόγα ὅταν τὸν πιάσουν τὰ γεράματα δὲν μπορεῖ πιά νὰ τρέχει μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, γιατί ὅτι ἔχει σχέση μὲ τὸν ἀγῶνα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ σῶμα. Ἐσὺ ὅμως γιὰ ποιό λόγο ἐλαττώνεις τὴν ταχύτητα; Γιατί ἐδῶ χρειάζεται ψυχὴ, ψυχὴ διεγερμένη. Ἡ ψυχὴ ὅμως δυναμώνει στὰ γηρατεῖα, περισσότερο τότε ἀκμάζει, τότε σκιρτάει. Ὅπως δηλαδὴ ἓνα σῶμα ὅσο ἐνοχλεῖται ἀπὸ πυρετοὺς καὶ συνεχεῖς ἀρρώστιες, ἔστω καὶ ἂν εἶναι δυνατό, ἐξαντλεῖται, ὅταν ὅμως ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν πολιορκία αὐτὴ ἀνακτάει τὴ δύναμή του, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ὅσο εἶναι στὴ νεότητα ἔχει πυρετὸ καὶ τὴν κατέχει πάρα πολὺ ἢ ἐπιθυμία τῆς δόξας καὶ τῆς ἀπόλαυσης καὶ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν καὶ πολλῶν ἄλλων φαντασιώσεων, ὅταν ὅμως ἔρθουν σ' αὐτὴ τὰ γηρατεῖα ὅλα αὐτὰ τὰ πάθη ἀπομακρύνονται, ἀλλὰ ἐξαιτίας τοῦ καιροῦ καὶ ἄλλα ἐξαιτίας τῆς ἐγκράτειας.

Ἄφοῦ λοιπὸν τὰ γηρατεῖα ἐξάντλησαν τὴ δύναμη τοῦ σώματος, δὲν ἀφήνουν τὴν ψυχὴ νὰ τὴ χρησιμοποιήσει οὔτε καὶ ὅταν θέλει, ἀλλά, ἀφοῦ σὰν ποικίλους ἐχθροὺς τὴν ὑπέταξαν, τὴν θέτουν σὲ τόπο ἀπαλλαγμένο ἀπὸ θορύβους, παρέχοντας πολλὴ γαλήνη καὶ προξενώντας περισσότερο φόβο. Ἄν καὶ κανεὶς ἄλλος, ὅμως ὅσοι ἔχουν γεράσει γνωρίζουν ὅτι τελειώνουν τὴ ζωὴ καὶ ὅτι ὅπωςδήποτε βρίσκονται κοντὰ στὸ θάνατο. Ὅταν λοιπὸν οἱ ἐπιθυμίαι τῆς ζωῆς ὑποχωροῦν καὶ ἔρχεται ἡ ἀναμονὴ τοῦ δικαστηρίου, μαλακώνοντας τὸ ἀτίθασο τῆς ψυχῆς, δὲ γίνεται,

λη; Τί οὖν, φησίν, ὅταν ἴδωμεν τῶν νέων χαλεπωτέρους τοὺς γέροντας; Ὑπερβολὴν μοι λέγεις κακίας; καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν μαινομένων, οὐδενὸς ὠθοῦντος, ὁρῶμεν αὐτοὺς κατὰ κρημνῶν χωροῦντας. Ὅταν οὖν καὶ γέρων τὰ τῶν νέων νοσῇ, ὑπερβολὴ 5 τοῦτο κακίας ἐστὶ· καὶ οὐδὲ ἐν νεότητι ὁ τοιοῦτος ἀπολογία ἂν ἔχοι· οὐ γὰρ δύναται λέγειν, «ἀμαρτίας νεότητός μου καὶ ἀγνοίας μου μὴ μνησθῆς».

Ὁ γὰρ ἐν γῆρα μένων ὁ αὐτός, δείκνυσιν ὅτι καὶ ἐν νεότητι ὑπάρχων, οὐ δι' ἀγνοίαν, οὐδὲ δι' ἄπειρίαν, οὐδὲ διὰ τὴν ἡλικίαν 10 τοιοῦτος ἦν, ἀλλὰ διὰ ραθυμίαν. Ἐκεῖνος γὰρ δύναται λέγειν, «ἀμαρτίας νεότητός μου καὶ ἀγνοίας μου μὴ μνησθῆς», ὁ τὰ τῶν γέροντι προσήκοντα ποιῶν, ὁ ἐν τῷ γῆρα μεταβαλλόμενος· εἰ δὲ καὶ ἐν γῆρα τὰ αὐτὰ ἀσχημονεῖ, πῶς ἄξιον, γέροντα τὸν τοιοῦτον ὀνομάζεσθαι, οὐδὲ τὴν ἡλικίαν αἰδούμενον; Ὁ γὰρ λέγων, «ἀμαρτίας νεότητός μου καὶ ἀγνοίας μου μὴ μνησθῆς», ὡς ἐν τῷ 15 γῆρα κατορθῶν, ταῦτά φησι. Μὴ τοίνυν διὰ τῶν ἐν τῷ γῆρα γινομένων ἀποστερήσης σαυτὸν καὶ τῆς τῶν ἐπὶ τῇ νεότητι ἀμαρτημάτων συγγνώμης. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον καὶ συγγνώμης ἐπέκεινα τὸ γινόμενον; γέρων μεθύει, ἐν καπηλείοις καθέζεται, γέ- 20 ρων εἰς ἵπποδρομίας σπεύδει, γέρων εἰς θέατρα ἀναβαίνει, καθάπερ παιδίον τρέχων μετὰ τοῦ πλήθους.

Ὅντως αἰσχύνῃ καὶ γέλωσ, τῇ μὲν πολιᾷ κοσμεῖσθαι ἐξωθεν, ἐνδοθεν δὲ παιδὸς φρόνημα ἔχειν. Κἂν μὲν ὑβρίσῃ τις νέος, εὐθέως προβάλλεται τὰς πολιὰς. Σὺ αὐτὰς αἰδέσθητι 25 πρῶτος· εἰ δὲ σὺ τὰς σενατοῦ οὐκ αἰδῆ, καὶ ταῦτα γέρων ὦν, πῶς τὸν νέον τὰς σᾶς αἰδεῖσθαι ἀξιοῖς πολιὰς; Οὐκ αἰδῆ τὰς πολιὰς, ἀλλ' αἰσχύνεις αὐτάς. Ὁ Θεός σε ἐτίμησε τῇ λευκότητι τῶν τριχῶν, ἔδωκέ σοι προεδρίαν πολλήν· τί προδίδως τὴν τιμὴν; Πῶς σε αἰδεσθήσεται ὁ νέος, ὅταν αὐτοῦ πλέον ἀσελγαίνῃς; Ἡ 30 γὰρ πολιὰ τότε αἰδέσιμος, ὅταν τὰ τῆς πολιὰς πράττῃ· ὅταν δὲ

ἂν θέλει, πῶς προσεκτικότερη; Τί λοιπόν, λέγει, ὅταν δοῦμε ὅτι οἱ γέροντες εἶναι χειρότεροι ἀπὸ τοὺς νέους; Μοῦ ἀναφέρεις ὑπερβολὴ κακίας· γιατί καὶ τοὺς τρελλοὺς, χωρὶς νὰ τοὺς ὠθεῖ κανεὶς, τοὺς βλέπουμε νὰ βαδίζουν σταὺς γκρεμοὺς. Ὅταν λοιπὸν καὶ ὁ γέρος ἔχει τὶς ἀσθένειες τῶν νέων, τὸ πρᾶγμα εἶναι ὑπερβολὴ κακίας. Καὶ οὔτε στή νεότητά αὐτὸς θὰ μπορούσε νὰ ἔχει δικαιολογία, γιατί δὲν μπορεῖ νὰ λέγει, «νὰ μὴ θυμηθεῖς ὅσες ἀμαρτίες διέπραξα στή νεότητά μου καὶ ἀπὸ ἄγνοια»⁹.

Γιατί αὐτὸς ποὺ μένει ἴδιος στὰ γηρατεῖα, δείχνει ὅτι καὶ ὅταν ἦταν νέος δὲν ἦταν τέτοιος ἀπὸ ἄγνοια οὔτε ἀπὸ ἀπειρία, ἀλλ' ἐξαιτίας τῆς ἡλικίας. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ κάμνει ὅσα ἀρμύζουν στὸ γέροντα, καὶ ἀλλάζει στὰ γηρατεῖα μπορεῖ νὰ λέγει, «νὰ μὴ θυμηθεῖς ὅσες ἀμαρτίες διέπραξα στή νεότητά μου καὶ ἀπὸ ἄγνοια». Ἄν ὅμως καὶ στὰ γηρατεῖα κάνει τὶς ἴδιες ἀσχημίες, πῶς εἶναι ἄξιο, νὰ ὀνομάζεται αὐτὸς γέρος, ὅταν δὲ σέβεται οὔτε τὴν ἡλικία του; Γιατί αὐτὸς ποὺ λέγει, «νὰ μὴ θυμηθεῖς ὅσες ἀμαρτίες διέπραξα στή νεότητά μου καὶ ἀπὸ ἄγνοια», τὰ λέγει αὐτὰ σὰν νὰ τὰ κάνει στὰ γηρατεῖα. Μὴ λοιπὸν ἐξαιτίας ὧν γίνονται στὰ γηρατεῖα στερῆσεις τὸν ἑαυτὸ σου ἀπὸ τὴ συγγνώμη καὶ γιὰ τὰ ἀμαρτήματα τῆς νεότητάς σου. Πῶς δὲν εἶναι παράλογο καὶ πέρα ἀπὸ κάθε συγγνώμη αὐτὸ ποὺ γίνεται; Γέρος μεθάει, κάθεται σὲ καπηλειά, τρέχει σὲ ἵπποδρομίες, ἀνεβαίνει στὰ θέατρα, σὰν παιδί τρέχει μαζί μὲ τὸ πλῆθος.

Πραγματικὰ εἶναι ντροπὴ καὶ πρᾶγμα γελοῖο, ἀπὸ ἔξω νὰ στολίζεται κανεὶς μὲ ἄσπρα μαλλιά καὶ ἀπὸ μέσα νὰ σκέπτεται σὰν παιδί. Καὶ ἂν τὸν προσβάλλει κάποιος νέος ἀμέσως προβάλλει τὰ ἄσπρα μαλλιά. Ἐσὺ νὰ τὰ σεβασθεῖς πρῶτος. Ἄν ὅμως ἐσὺ δὲ σέβησαι τὰ δικά σου, καὶ μάλιστα ὅταν εἶσαι γέρος, πῶς ἔχεις τὴν ἀξίωση νὰ σεβασθεῖ τὰ δικά σου ἄσπρα μαλλιά ὁ νέος; Δὲ σέβησαι τὰ ἄσπρα μαλλιά, ἀλλὰ τὰ ντροπιάζεις. Ὁ Θεὸς σὲ τίμησε μὲ τὰ ἄσπρα μαλλιά, σοῦ ἔδωσε μεγάλη τιμὴ. Γιατί προδίδεις τὴν τιμὴ αὐτή; Πῶς θὰ σὲ σεβασθεῖ ὁ νέος, ὅταν ἀσελγεῖς περισσότερο ἀπ' αὐτὸν; Γιατί τὰ γηρατεῖα τότε εἶναι σεβάσματα, ὅταν κάμνουν ὅσα ἀρμύζουν σ' αὐτά· ὅταν ὅμως οἱ γέροντες συμπεριφέρονται ὅπως οἱ νέοι, τότε θὰ εἶναι πῶς καταγέλαστοι ἀπὸ

νεωτερίζη, τῶν νέων καταγελαστότερος ἔσται. Πῶς οὖν δυνήσεσθε τῷ νέῳ ταῦτα παραινεῖν ὑμεῖς οἱ γέροντες μεθύοντες ὑπὸ τῆς ἀταξίας; Οὐ τῶν γερόντων δὲ κατηγορῶν ταῦτα λέγω, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τῶν νέων. Οἱ γὰρ ταῦτα πράττοντες, ἔμοι δοκεῖ, 5 κἂν εἰς ἑκατοστὸν ἔλθωσιν ἔτος, νέοι εἰσί· καθάπερ οἱ νέοι, κἂν παιδία μικρὰ ᾧσι, σωφρονῶσι δέ, τῶν γερόντων εἰσὶν ἀμείνους. Καὶ οὐκ ἐμὸς οὗτος ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἡ Γραφή ταύτην οἶδε τὴν διάκρισιν· «γῆρας γάρ», φησί, «τίμιον, οὐ τὸ πολυχρόνιον, καὶ ἡλικία γήρως βίος ἀκηλίδωτος».

10 4. Καὶ γὰρ τὴν πολιὰν τιμῶμεν, οὐκ ἐπειδὴ τὸ λευκὸν χρῶμα τοῦ μέλανος προτιμῶμεν, ἀλλ' ὅτι τεκμήριόν ἐστι τῆς ἐναρέτου ζωῆς, καὶ ὀρῶντες ἀπὸ τούτου στοχαζόμεθα τὴν ἔνδον πολιὰν· ἂν δὲ τάναντία τῇ πολιᾷ διαπράττωνται, καταγέλαστοι γενήσονται διὰ τοῦτο μᾶλλον. Ἐπεὶ καὶ τὸν βασιλέα τιμῶμεν, καὶ τὴν 15 ἀλουργίδα καὶ τὸ διάδημα, ἐπειδὴ σύμβολά ἐστι τῆς ἀρχῆς· ἔαν δὲ ἴδωμεν αὐτὸν μετὰ τῆς ἀλουργίδος ἐμπυρόμενον, ὑπὸ τῶν δορυφόρων καταπατούμενον, ἀγχόμενον, εἰς δεσμωτήριον ἐμβαλλόμενον, σπαραττόμενον, ἄρα αἰδεσθησόμεθα τὴν ἀλουργίδα ἢ τὸ διάδημα, εἶπέ μοι, ἀλλ' οὐχὶ καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα δακρύσομεν; 20 Μὴ ἀξίου τοίνυν διὰ τὴν πολιὰν τιμᾶσθαι, ὅταν αὐτὴν αὐτὸς ἀδικῆς· καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ δίκην ὀφείλει παρὰ σοῦ λαβεῖν, ὅτι σχῆμα λαμπρὸν οὕτω καὶ τίμιον καταισχύνεις.

Οὐ κατὰ πάντων ταῦτα λέγομεν, οὐδὲ κατὰ τοῦ γήρως ἀπλῶς ἡμῖν ὁ λόγος, οὐχ οὕτω μέμηνα, ἀλλὰ κατὰ ψυχῆς νέας τὸ 25 γῆρας αἰσχυνοῦσης· οὐδὲ ὑπὲρ τῶν γεγηρακότων ταῦτα ἀλγοῦντες λέγομεν, ἀλλὰ τῶν καταισχυνόντων τὴν πολιὰν. Βασιλεὺς γάρ ἐστιν ὁ γέρων, ἔαν ἐθέλη, καὶ τοῦ τὴν ἀλουργίδα ἔχοντος βασιλικώτερος, τῶν παθῶν κρατῶν καὶ ἐν τάξει δορυφόρων ὑποτάττων τὰ πάθη· ἔαν δὲ ἔλκηται καὶ καταβιβάζεται ἀπὸ τοῦ 30 θρόνου καὶ χρημάτων ἔρωτος καὶ δόξης κενῆς καὶ καλλωπισμοῦ καὶ τρυφῆς καὶ μέθης καὶ ὀργῆς καὶ ἀφροδισίων γίνηται δοῦλος, καὶ καλλωπίζεται ἐλαίῳ τὴν τρίχα καὶ τὴν ἡλικίαν ὑπὸ

τούς νέους. Πῶς λοιπὸν θὰ μπορέσετε νὰ συμβουλευέτε αὐτὰ στὸ νέο ὅταν ἐσεῖς οἱ γέροντες μεθᾶτε ἀπὸ τὴν ἀκολασία; Δὲν τὰ λέγω ὅμως αὐτὰ κατηγορώντας τοὺς γέροντες, ποτὲ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ τοὺς νέους. Γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὰ πράττουν αὐτά, ἔχω τὴ γνώμη, καὶ ἂν ἀκόμη φθάσουν στὸ ἑκατοστὸ ἔτος, εἶναι νέοι ὅπως οἱ νέοι, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι μικρὰ παιδιὰ ἀλλ' ἔχουν σύνεση, εἶναι καλύτεροι ἀπὸ τοὺς γέροντες. Καὶ δὲν εἶναι δικός μου αὐτὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἡ Γραφὴ γνωρίζει αὐτὴ τὴ διάκριση. Γιατὶ λέγει, «τιμητικὰ γηρατειὰ δὲν εἶναι τὰ πολλὰ χρόνια, καὶ σεβαστὴ γεροντικὴ ἡλικία εἶναι ἡ ἀκηλίδωτη ζωὴ»¹⁰.

4. Γιατὶ πραγματικὰ τιμᾶμε τὰ λευκὰ μαλλιά, ὄχι ἐπειδὴ προτιμᾶμε τὸ λευκὸ ἀπὸ τὸ μαῦρο χρῶμα, ἀλλὰ γιατί εἶναι ἀπόδειξη τῆς ἐνάρετης ζωῆς καὶ βλέποντάς ἔτσι, ἀπ' αὐτὸ σκεπτόμαστε τὴν ἐσωτερικὴ λευκότητα. Ἐάν ὅμως γίνονται τὰ ἀντιθετὰ πρὸς τὴν γεροντικὴ ἡλικία, θὰ γίνουν γι' αὐτὸ περισσότερο καταγέλαστοι. Γιατὶ καὶ τὸ βασιλιά τὸν τιμᾶμε, καὶ τὴν πορφύρα καὶ τὸ στέμμα, ἐπειδὴ εἶναι σύμβολα τῆς ἐξουσίας. Ἐάν ὅμως τὸν δοῦμε μὲ τὴν πορφύρα νὰ φτύνεται, νὰ καταπατεῖται ἀπὸ τοὺς σωματοφύλακες, ν' ἀπαγχονίζεται, νὰ ρίχνεται στὴ φυλακὴ, νὰ διασύρεται, ἄραγε θὰ σεβασθοῦμε τὴν πορφύρα ἢ τὸ στέμμα, πὲς μου, ἢ δὲ θὰ κλάψουμε καὶ γιὰ τὸ ἴδιο τὸ σχῆμα; Μὴν ἔχεις λοιπὸν τὴν ἀξίωση νὰ σὲ τιμοῦν ἐξαιτίας τῆς γεροντικῆς ἡλικίας, ὅταν ὁ ἴδιος τὴν ἀδικεῖς. Γιατὶ πρέπει καὶ αὐτὴ νὰ τιμωρηθεῖ ἀπὸ σένα, ἐπειδὴ ντροπιάζεις ἓνα σχῆμα τόσο λαμπρὸ καὶ τίμιο.

Δὲν τὰ λέγω αὐτὰ ἐναντίον ὄλων, οὔτε μιλῶ γενικὰ ἐναντίον τῶν γηρατειῶν, δὲν ἔχω κυριευθεῖ ἀπὸ τόσο θυμὸ, ἀλλὰ μιλῶ ἐναντίον ψυχῆς νέας ποὺ ντροπιάζει τὰ γηρατεία. Οὔτε τὰ λέγω αὐτὰ ἐπειδὴ λυπᾶμαι γι' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν γεράσει, ἀλλὰ γι' αὐτοὺς ποὺ καταντροπιάζουν τὴν γεροντικὴ ἡλικία. Γιατὶ ὁ γέροντας εἶναι βασιλιάς, ἂν θέλει, καὶ περισσότερο βασιλιάς ἀπ' αὐτὸν ποὺ φοράει τὴν πορφύρα, συγκρατεῖ τὰ πάθη καὶ τὰ ὑποτάσσει σὰν τοὺς σωματοφύλακες. Ἐάν ὅμως παρασύρεται καὶ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ θρόνο καὶ γίνεται δοῦλος τῆς ἐπιθυμίας τῶν χρημάτων καὶ τῆς κενοδοξίας καὶ τοῦ καλλωπισμοῦ καὶ τῆς ἀπόλαυσης καὶ τῆς μέθης καὶ τῆς ὀργῆς καὶ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ

τῆς προαιρέσεως ὑβριζομένην δεικνύη, ποίας οὐκ ἂν εἶη κολάσεως ὁ τοιοῦτος ἄξιος;

Ἄλλὰ μὴ γένοισθε τοιοῦτοι οἱ νέοι· οὐδὲ γὰρ ὑμῖν συγγνώμη ἐστὶν ἀμαρτάνουσι. Τί δῆποτε; Ὅτι ἔξεστι γέροντα εἶναι ἐν νεότητι· καὶ ὡσπερ ἐν γῆρα νέοι εἰσὶν, οὕτω καὶ τούναντίον. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ οὐδένα ἢ θριξ λευκαινομένη σώζει, οὕτως οὐδὲ ἐνταῦθα μέλαινα οὔσα ἐμποδίζει. Εἰ γὰρ ἀσχημονέστερον τὸν γέροντα ταῦτα ποιεῖ, ἅπερ εἶπον, πολλῶ μᾶλλον τὸν νέον· ἀλλ' ὁμως οὐδὲ ὁ νέος κατηγορίας ἀπήλλακται. Νέος γὰρ ἐκεῖ δύναται
10 συγγνώμην ἔχειν μόνον, ὅταν εἰς διοίκησιν πραγμάτων καλῆται, ὅταν ἀπειρος ᾗ, ὅταν χρόνου δέηται καὶ πείρας· ὅταν δὲ δέη σωφροσύνην καὶ ἀνδρείαν ἐπιδείξασθαι, οὐκέτι, οὐδὲ ὅταν δέη χρημάτων κρατεῖν.

Ἔστι γὰρ ὅπου μᾶλλον τοῦ γέροντος κατηγορεῖται ὁ νέος.
15 Ἐκεῖνος μὲν γὰρ πολλῆς δεῖται θεραπείας, τοῦ γήρως ἐξασθενούντος αὐτόν· οὗτος δὲ δυνάμενος, ἐὰν θέλῃ, ἀρκεῖν ἑαυτῶ, ποίας ἂν τύχοι συγγνώμης, μὴ βουλόμενος, ὅταν ἀρπάξῃ μᾶλλον τοῦ γέροντος, ὅταν μνησικακῆ, ὅταν ἐξουθενῆ, ὅταν μὴ προΐσθηται μᾶλλον τοῦ γέροντος, ὅταν πολλὰ φθέγγηται ἀκαίρως, ὅταν
20 ὑβρίξῃ, ὅταν λοιδορῆται, ὅταν μεθύῃ; Εἰ δὲ ἐν τῇ σωφροσύνῃ νομίζει μὴ δύνασθαι ἐγκαλεῖσθαι, ὅρα αὐτόν καὶ ἐνταῦθα πολλὰ ἔχοντα τὰ βοηθήματα, ἐάνπερ βούληται. Εἰ γὰρ καὶ σφοδρότερον αὐτόν τοῦ γέροντος ἢ ἐπιθυμία ἐνοχλεῖ, ἀλλ' ὁμως ἐστὶ πολλά, ἃ μᾶλλον τοῦ γέροντος ποιῆσαι δυνήσεται, καὶ ἐπάδειν τὸ θηρίον
25 ἐκεῖνο. Ποῖα δὴ ταῦτά ἐστι; Πόνοι, ἀναγνώσεις, παννυχίδες, νηστεῖαι. Τί οὖν πρὸς ἡμᾶς ταῦτα φῆς τοὺς μὴ μονάζοντας; Ταῦτα ἐμοὶ λέγεις; εἶπε Παῦλω, ὅταν λέγῃ, «ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει»· ὅταν λέγῃ, «τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας»· οὐ γὰρ δὴ μοναχοῖς ταῦτα ἔγραφε
30 μόνον, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν ταῖς πόλεσι.

καλλωπίζει με λάδι τὰ μαλλιά καὶ δείχνει νὰ ἀτιμάζεται ἡ ἡλικία ἀπὸ τὴ θέλησή του, ποιά τιμωρία δὲν θὰ ἄξιζε ἓνας τέτοιος;

Ἄλλὰ μακάρι νὰ μὴ γίνετε τέτοιοι οἱ νέοι. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει συγγνώμη γιὰ σᾶς ὅταν ἀμαρτάνετε. Γιατὶ λοιπὸν; Ἐπειδὴ εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι κανεὶς γέρος στὴ νεότητά του· καὶ ὅπως στὰ γηρατειὰ ὑπάρχουν νέοι, ἔτσι συμβαίνει καὶ τὸ ἀντίθετο. Γιατὶ, ὅπως ἐκεῖ τὰ ἄσπρα μαλλιά δὲ σώζουν κανέναν, ἔτσι οὔτε ἐδῶ ἐμποδίζουν κανέναν, ἂν καὶ εἶναι μαῦρα. Ἄν λοιπὸν αὐτὰ ποὺ εἶπα κάνουν πιο ἄσχημο τὸ γέροντα, πολὺ περισσότερο θὰ κάνουν τὸ νέο. Ἄλλ' ὅμως οὔτε ὁ νέος εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κατηγορία. Γιατὶ ὁ νέος ἐκεῖ μόνο μπορεῖ νὰ ἔχει συγγνώμη, ὅταν καλεῖται σὲ διοίκηση πραγμάτων, ὅταν εἶναι ἄπειρος, ὅταν χρειάζεται χρόνο καὶ πείρα. Ὅταν ὅμως χρειάζεται νὰ δείξει σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία, δὲν ἔχει συγγνώμη, οὔτε ὅταν πρέπει νὰ ἐξουσιάζει τὰ χρήματα.

Ἐπὶ ὑπάρχουν ὅμως περιπτώσεις ποὺ ὁ νέος κατηγορεῖται περισσότερο ἀπὸ τὸ γέροντα. Γιατὶ ἐκεῖνος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ περιποίηση, ἐπειδὴ τὸν ἐξασθενίζουν τὰ γηρατειὰ, ἐνῶ αὐτός, παρ' ὅλο ποὺ μπορεῖ, ἂν θέλει, νὰ προστατεύει τὸν ἑαυτό του, ποιά συγγνώμη θὰ λάβει, ἐπειδὴ δὲ θέλει, ὅταν ἀρπάζει περισσότερο ἀπὸ τὸ γέροντα, ὅταν εἶναι μνησικάκος, ὅταν ἐξευτελίζει κάποιον, ὅταν δὲ φροντίζει περισσότερο ἀπὸ τὸ γέροντα, ὅταν λέγει πολλὰ σὲ ἀκατάλληλο καιρὸ, ὅταν ὑβρίζει, ὅταν κακολογεῖ, ὅταν μεθάει; Ἄν ὅμως στὴ σωφροσύνη νομίζει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ κατηγορεῖται, πρόσεχε πῶς καὶ ἐδῶ, ἂν βέβαια θέλει, ἔχει πολλὰ βοηθήματα. Γιατὶ, ἂν καὶ ἡ ἐπιθυμία τὸν ἐνοχλεῖ, ἐντονότερα ἀπὸ τὸ γέροντα, ὑπάρχουν ὅμως πολλὰ ποὺ θὰ μπορέσει νὰ τὰ κάνει περισσότερο ἀπὸ τὸ γέροντα καὶ ν' ἀπομακρύνει τὸ θηρίο ἐκεῖνο. Καὶ ποιά εἶναι αὐτά; Κόποι, ἀναγνώσεις, πανυχίδες, νηστεῖες. Γιατὶ λοιπὸν τὰ λέγεις αὐτὰ σ' ἐμᾶς ποὺ δὲν εἴμαστε μοναχοί; Αὐτὰ σ' ἐμένα τὰ λέγεις; Νὰ τὸ πεῖς αὐτὸ στὸν Παῦλο, ὅταν λέγει, «νὰ ἀγρυπνεῖτε καὶ νὰ ἐπιμένετε στὴν προσευχή¹¹ καὶ «μὴ φροντίζετε νὰ ἰκανοποιήσετε τὶς ἐπιθυμίες τῆς σάρκα»¹². Γιατὶ δὲν τὰ ἔγραφε αὐτὰ μόνο γιὰ τοὺς μοναχοὺς, ἀλλὰ γιὰ ὅλους ποὺ βρίσκονταν μέσα στὶς πόλεις.

Μὴ γὰρ ὁ κοσμικὸς ὀφείλει τι ἔχειν πλέον τοῦ μονάζοντος, ἢ τὸ γυναικὶ συνοικεῖν μόνον; ἐνταῦθα ἔχει τὴν συγγνώμην, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις οὐκέτι, ἀλλὰ πάντα ἐξ ἴσης τῷ μονάζοντι πράττειν αὐτὸν προσῆκε. Καὶ οἱ μακαρισμοὶ δὲ οἱ παρὰ τοῦ Χριστοῦ οὐ
 5 μονάζουσι μόνον εἰσὶν εἰρημένοι· ἐπεὶ τὸ πᾶν ἀπώλετο τῆς οἰκουμένης καὶ κατηγορήσαμεν ἂν ὠμότητα τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ οἱ μακαρισμοὶ τοῖς μονάζουσιν εἰσι μόνοις εἰρημένοι, καὶ τὸν κοσμικὸν οὐ δυνατὸν αὐτοὺς κατορθῶσαι, αὐτὸς δὲ τὸν γάμον ἐπέ-
 10 τρεψεν, ἄρα αὐτὸς πάντας ἀπώλεσεν. Εἰ γὰρ οὐ δυνατὸν μετὰ γάμου τὰ τῶν μοναζόντων ποιεῖν, πάντα ἀπόλωλε καὶ διέφθαρται καὶ εἰς στενὸν κατεκλείσθη τὰ τῆς ἀρετῆς. Πῶς δὲ καὶ τίμιος ὁ γάμος, ὁ τοσοῦτον ἐμποδίζων ἡμῖν; Τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; Δυνατὸν, καὶ σφόδρα δυνατὸν καὶ γυναικας ἔχοντας τὴν ἀρετὴν μετιέναι, ἐὰν θέλωμεν. Πῶς; Ἐὰν ἔχοντες γυναῖκα, ὡς μὴ ἔχοντες
 15 ὦμεν· ἐὰν μὴ χαίρωμεν ἐπὶ κτήσεσιν, ἐὰν τῷ κόσμῳ χρώμεθα ὡς μὴ καταχρώμενοι.

Εἰ δὲ τινες ἐνεποδίσθησαν ὑπὸ γάμου, ἰδέτωσαν ὅτι οὐχ ὁ γάμος ἐμπόδιον, ἀλλ' ἡ προαίρεσις ἢ κακῶς χρησαμένη τῷ γάμῳ· ἐπεὶ οὐδὲ ὁ οἶνος ποιεῖ τὴν μέθην, ἀλλ' ἡ κακῆ προαίρεσις
 20 καὶ τὸ πέρα τοῦ μέτρου χρῆσθαι· μετὰ συμμετρίας τῷ γάμῳ χρῶ, καὶ πρῶτος ἐν τῇ βασιλείᾳ ἔση καὶ πάντων ἀπολαύσεις τῶν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ
 25 τοῦ ἀγίου Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

13. Ἐβρ. 13,4.

14. Α' Κορ. 7,29.31.

Μήπως δηλαδή ὁ κοσμικὸς πρέπει νὰ ἔχει κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸ μοναχὸ ἔκτος ἀπὸ τὸ νὰ ζεῖ μαζί με τὴ γυναῖκα του μόνο; Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἔχει τὴ συγγνώμη, στὰ ἄλλα ὅμως ὄχι, ἀλλὰ ὅλα ἔπρεπε νὰ τὰ πράττει ὅμοια μὲ τὸ μοναχό. Καὶ οἱ μακαρισμοὶ τοῦ Χριστοῦ δὲ λέχθησαν μόνο γιὰ τοὺς μοναχοὺς, γιατί θὰ ὀδηγοῦνταν στὴν ἀπώλεια ὅλη ἡ οἰκουμένη καὶ θὰ κατηγορούσαμε γιὰ σκληρότητα τὸ Θεό. Ἐὰν ὅμως ὁ μακαρισμοὶ λέχθησαν μόνο γιὰ τοὺς μοναχοὺς καὶ ἂν ὁ κοσμικὸς δὲν ἦταν δυνατό νὰ τοὺς κατορθώσει, ἐνῶ αὐτὸς ἐπέτρεψε τὸ γάμο, ἄρα αὐτὸς θὰ τοὺς κατέστρεφε ὅλους. Γιατί, ἂν δὲν εἶναι δυνατό μὲ γάμο κάποιος νὰ κάνει ὅσα κάμνουν οἱ μοναχοί, ὅλα θὰ εἶχαν καταστραφεῖ καὶ φθαρεῖ καὶ ἡ ἀρετὴ θὰ εἶχε περιορισθεῖ σὲ στενὸ τόπο. Καὶ πῶς θὰ ἦταν τίμιος ὁ γάμος, πού μᾶς εἶναι τόσο μεγάλο ἔμπόδιο¹³; Τί λοιπὸν μπορούμε νὰ ποῦμε; Εἶναι δυνατό καὶ μάλιστα πάρα πολὺ δυνατό νὰ ἔχουμε καὶ γυναῖκες καὶ νὰ ἀσκήσουμε τὴν ἀρετὴ, ἂν θέλουμε. Πῶς; Ἐὰν ἔχουμε γυναῖκα καὶ ζοῦμε σὰν νὰ μὴν ἔχουμε, ἂν δὲ χαιρόμαστε γιὰ ὅσα ἀγοράζουμε, ἂν ἀσχολούμαστε μὲ τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου σὰν νὰ μὴν ἀσχολούμαστε μ' αὐτά¹⁴.

Ἐὰν ὅμως μερικοὶ ἐμποδίσθηκαν ἀπὸ τὸ γάμο, ἄς δοῦν ὅτι δὲν εἶναι ἔμπόδιο ὁ γάμος, ἀλλ' ἡ προαίρεσή τους πού μεταχειρίσθηκε κακῶς τὸ γάμο. Γιατί οὔτε τὸ κρασί προκαλεῖ τὴ μέθη, ἀλλ' ἡ κακὴ προαίρεση καὶ ἡ χρῆση του πάνω ἀπὸ τὸ μέτρο. Χρησιμοποίησε τὸ γάμο σύμφωνα μὲ τὸ μέτρο καὶ θὰ εἶσαι πρῶτος στὴ βασιλεία καὶ θ' ἀπολαύσεις ὅλα τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εἶθε ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχουμε μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί με τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Η'

(Ἑβρ. 5, 1-15)

«Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα προσφέρῃ δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, μετριοπαθεῖν δυνάμενος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς περικείται ἀσθένειαν· καὶ διὰ ταύτην ὀφείλει, καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ περὶ ἑαυτοῦ προσφέρειν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν».

1. Θέλει δεῖξαι λοιπὸν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι πολλῶ βελτίων ἢ διαθήκη αὕτη τῆς παλαιᾶς· ποιεῖ δὲ τοῦτο, πόρρωθεν προκαταβάλλων τοὺς λογισμοὺς. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἦν σωματικὸν ἢ 10 φανταστικόν, οἶον, οὐ ναός, οὐχ ἅγια ἀγίων, οὐχ ἱερεὺς τοσαύτην ἔχων κατασκευήν, οὐ παρατηρήσεις νομικαί, ἀλλ' ὑψηλότερα καὶ τελειότερα πάντα, καὶ οὐδὲν τῶν σωματικῶν, τὸ δὲ πᾶν ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἦν, οὐχ οὕτω δὲ τὰ πνευματικὰ τοὺς ἀσθενεστεροὺς ἐπήγετο, ὡς τὰ σωματικά, τούτου χάριν τοῦτον ὄλον κι- 15 νεῖ τὸν λόγον. Καὶ θέα τὴν σύνεσιν· ἀπὸ τοῦ ἱερέως πρώτου ποιεῖται τὴν ἀρχὴν καὶ συνεχῶς αὐτὸν ἀρχιερέα καλεῖ καὶ ἀπ' αὐτοῦ πρώτον δείκνυσι τὴν διαφορὰν.

Διὰ τοῦτο ὀρίζεται πρώτον τί ἐστὶν ἱερεὺς, καὶ δείκνυσι τίνα ἔχει ἱερέως καὶ τίνα σύμβολα γίνεται ἱερωσύνης· καὶ ἐπεὶ 20 περ ἀντέπιπτεν αὐτῶ, ὅτι οὐδὲ εὐγενὴς ἦν, οὔτε ἐκ φυλῆς ἦν ἱερατικῆς, οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς ἱερεὺς, εἰκὸς δὲ ἦν διὰ τοῦτό τινας εἰπεῖν, πῶς οὖν ἱερεὺς οὗτος; ὅπερ ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ, τοῦτο καὶ νῦν ποιεῖ. Ἀπίθανον γὰρ λόγον λαβῶν, εἰ πίστις ἐργάζεται τοῦτο ὅπερ οὐκ ἴσχυσεν ὁ τοῦ νόμου πόνος καὶ ὁ τῆς

1. Βλ. Ρωμ. κεφ. 4.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Η'

(Εβρ. 5,1-15)

«Κάθε αρχιερέας πού προέρχεται από ανθρώπους έγκαθίσταται για να υπηρετεῖ τὸ Θεὸ για χάρη τους και για να προσφέρει δῶρα και θυσίες για τις ἁμαρτίες τους και μπορεῖ να δείχνει ἀνοχή πρὸς ἐκείνους πού βρίσκονται σὲ ἄγνοια και σὲ πλάνη, ἐπειδὴ και αὐτὸς ἔχει ἀδυναμίες, και ἐξαιτίας αὐτῶν εἶναι ὑποχρεωμένος να προσφέρει, ὅπως για τὸ λαό, ἔτσι και για τὸν ἑαυτό του, θυσίες για τις ἁμαρτίες».

1. Θέλει πλέον ὁ μακάριος Παῦλος να δείξει ὅτι ἡ Διαθήκη αὐτὴ εἶναι πολὺ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν Παλαιά. Και τὸ κάνει αὐτὸ διατυπώνοντας ἀπὸ πρὶν και ἀπὸ πολὺ μακριὰ τοὺς συλλογισμούς του. Ἀφοῦ λοιπὸν τίποτε δὲν ἦταν σωματικὸ ἢ φανταστικό, ὅπως οὔτε ὁ ναός, οὔτε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, οὔτε ὁ ἱερέας πού ἔχει τόσο μεγάλη κατάρτιση, οὔτε οἱ νομικὲς διακρίσεις, ἀλλ' ὅλα ἦταν σπουδαιότερα και τελειότερα, και τίποτε δὲν ἦταν ἀπὸ τὰ σωματικά, ἀλλὰ τὰ πάντα ἀνήκαν στὰ πνευματικά, και ἀφοῦ τὰ πνευματικά δὲν προέτρεπαν τόσο τοὺς ἀσθενέστερους στὴν πίστη ὅσο τὰ σωματικά, γι' αὐτὸ κινεῖ ὅλον αὐτὸν τὸ λόγο. Και πρόσεχε τὴ σύνεσή του. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸν ἱερέα πρῶτα και συνέχεια τὸν ὀνομάζει ἀρχιερέα, και ἀπ' αὐτὸν δείχνει πρῶτα τὴ διαφορά.

Γι' αὐτὸ ὀρίζει πρῶτα τί εἶναι ἱερέας και δείχνει ποιά πράγματα ἔχει τοῦ ἱερέα και ποιά εἶναι τὰ σύμβολα τῆς ἱερωσύνης. Και ἐπειδὴ τοῦ ἐναντιώνονταν, ὅτι οὔτε εὐγενῆς ἦταν, οὔτε ἀπὸ φυλὴ ἱερατικὴ καταγόταν, οὔτε ἱερέας στὴ γῆ, και ἦταν φυσικὸ γι' αὐτὸ να ποῦν μερικοί, 'πῶς λοιπὸν ἦταν ἱερέας αὐτός;', ὅ,τι ἔκανε στὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολή!, τὸ ἴδιο κάνει και τώρα.

πολιτείας ἰδρώς, καὶ θέλων δεῖξαι ὅτι τὸ δοκοῦν ἀδύνατον γέγονε καὶ κατώρθωται, κατέφυγεν ἐπὶ τὸν πατριάρχην καὶ εἰς ἐκεῖνον τὸν χρόνον τὸ πᾶν ἀνήγαγεν. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τέμνει τῆς ἱερωσύνης τὴν ἑτέραν ὁδόν, ἀπὸ τῶν φθασάντων αὐ-
 5 τὴν προστιθείς. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς κολάσεως οὐ τὴν γέενναν παραφέρει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπὶ τῶν πατέρων συμβάντα, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· πρῶτον ἀπὸ τῶν παρόντων τοῦτο βεβαιοῦται. Ἔδει μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν οὐρανίων τὰ ἐπίγεια πιστοῦσθαι, ἀλλ' ὅταν ἀσθενεῖς ὣσιν οἱ ἀκούοντες, τὸ ἐναντίον γίνεται.
 10 Τέως οὖν ἃ κοινά ἐστι, τίθησι πρῶτα, καὶ τότε δείκνυσιν ὃ τι ὑπερέχει. Ἡ γὰρ κατὰ σύγκρισιν ὑπεροχὴ οὕτω γίνεται, ὅταν ἐν μὲν τοῖς κοινωνῇ, ἐν δὲ τοῖς ὑπερέχη· εἰ δὲ μή, οὐκέτι κατὰ σύγκρισιν γίνεται.

«Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος». Τοῦτο
 15 κοινὸν τῷ Χριστῷ. «Ἵπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν». Καὶ τοῦτο κοινόν. «Ἵνα προσφέρῃ δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ τοῦ λαοῦ». Καὶ τοῦτο, οὐχ ὄλον δέ· τὰ δὲ λειπόμενα, οὐκέτι. «Μετριοπαθεῖν δυνάμενος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις». Ἐνταῦθα λοιπὸν ἡ ὑπεροχὴ. «Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς περικείται ἀσθένειαν, καὶ διὰ ταύτην ὀφείλει, καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ περὶ ἑαυτοῦ προσφέρειν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν». Εἶτα καὶ ἄλλο προστίθουσιν· ὅτι ὑφ' ἑτέρου γίνεται, καὶ ὅτι οὐκ αὐτὸς ἐπιπηδᾷ. Καὶ τοῦτο κοινόν. «Καὶ οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ Ἀαρών». Ἐνταῦθα ἕτερόν τι
 25 πάλιν θεραπεύει, δεικνὺς ὅτι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπέσταλται. Ὁ ἄνω καὶ κάτω Ἰουδαίους διαλεγόμενος ἔλεγεν ὁ Χριστός· «ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστι», καὶ «ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα». Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ τῶν Ἰουδαίων αἰνίττεσθαι τοὺς ἱερέας, ὡς οὐκ ὄντας ἱερέας, τοὺς ἐπιπηδῶντας καὶ τὸν νόμον τῆς ἱερωσύνης πα-
 30 ραφθείροντας.

Παίρνοντας δηλαδή ένα λόγο πού δύσκολα γίνεται πιστευτός, ἂν ἡ πίστη κάνει αὐτὸ πού δὲν μπόρεσε νὰ τὸ κάνει ὁ κόπος τοῦ νόμου καὶ ὁ ἰδρώτας τοῦ ὀρθοῦ τρόπου ζωῆς, καὶ θέλοντας νὰ δείξει ὅτι τὸ φαινομενικὰ ἀδύνατο ἔγινε καὶ πραγματοποιήθηκε, κατέφυγε στὸν πατριάρχη καὶ τὰ μετέφερε ὅλα σ’ ἐκείνη τὴν ἐποχή. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ ἀκολουθεῖ τὸν ἄλλο δρόμο τῆς ἱερωσύνης, ἀφοῦ μιλάει ἀπ’ αὐτοὺς πού τὸν ἀκολούθησαν πρῶτοι. Καὶ ὅπως στὴν κόλαση δὲν ἀναφέρει μόνον τὴ γέεννα, ἀλλὰ καὶ ὅσα συνέβηκαν στοὺς πατέρες, ἔτσι ἀκριβῶς κάνει καὶ ἐδῶ. Πρῶτα τὸ ἐπιβεβαιώνει ἀπὸ τὰ παρόντα. Ἔπρεπε βέβαια τὰ ἐπίγεια νὰ ἐπιβεβαιώνονται ἀπὸ τὰ οὐράνια, ἀλλ’ ὅταν οἱ ἀκροατὲς εἶναι ἀδύναμοι πνευματικὰ γίνεται τὸ ἀντίθετο. Στὴν ἀρχὴ λοιπὸν ἐκεῖνα πού εἶναι κοινὰ τὰ ἀναφέρει πρῶτα, καὶ ὕστερα δείχνει ἐκεῖνο πού ὑπερέχει. Γιατὶ ἔτσι γίνεται φανερὴ ἡ κατὰ σύγκριση ὑπεροχὴ, ὅταν σὲ ἄλλα ἔχει κάτι κοινὸ καὶ σὲ ἄλλα ὑπερέχει, διαφορετικὰ δὲ γίνεται φανερὴ ἡ ὑπεροχὴ κατὰ σύγκριση.

«Κάθε ἀρχιερέας προέρχεται ἀπὸ ἀνθρώπους». Αὐτὸ εἶναι κοινὸ μὲ τὸ Χριστό. «Ἐγκαθίσταται γιὰ νὰ ὑπηρετεῖ τὸ Θεὸ γιὰ χάρη τους». Καὶ αὐτὸ εἶναι κοινὸ. «Γιὰ νὰ προσφέρει δῶρα καὶ θυσίες γιὰ χάρη τοῦ λαοῦ». Καὶ αὐτὸ κοινὸ, ὄχι ὅμως ὅλο. Τὰ ὑπόλοιπα δὲν εἶναι κοινὰ. «Μπορεῖ νὰ δείχνει ἀνοχὴ σ’ ἐκείνους πού βρίσκονται σὲ ἄγνοια καὶ σὲ πλάνη». Ἐδῶ λοιπὸν βρίσκεται ἡ ὑπεροχὴ. «Ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἔχει ἀδυναμίες, καὶ ἐξαιτίας τους εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ προσφέρει, ὅπως γιὰ τὸ λαό, ἔτσι καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του, θυσίες γιὰ τὶς ἁμαρτίες». Στὴ συνέχεια προσθέτει καὶ ἄλλο· ὅτι γίνεται ἀπὸ ἄλλον καὶ ὅτι δὲν γίνεται ἀπὸ μόνος του. Καὶ αὐτὸ εἶναι κοινὸ. «Καὶ κανεὶς δὲν παίρνει μόνος του αὐτὴν τὴν τιμὴ, ἀλλ’ ὅταν τὸν καλέσει ὁ Θεός, ὅπως καὶ τὸν Ἀαρών». Ἐδῶ κάτι ἄλλο πάλι ἀποδεικνύει, δείχνοντας πῶς ἔχει σταλεῖ ἀπὸ τὸ Θεό. Αὐτὸ τὸ ἔλεγε παντοῦ ὁ Χριστὸς ὅταν μιλοῦσε στοὺς Ἰουδαίους· «αὐτὸς πού μὲ ἔστειλε εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ μένα», καί, «δὲν ἦρθα ἀπὸ μόνος μου»². Ἐδῶ νομίζω πῶς ὑπαινίσσεται καὶ τοὺς ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων, σὰν νὰ μὴν εἶναι ἱερεῖς ἐκεῖνοι πού καταπατοῦν καὶ παραβιάζουν τὸ νόμο τῆς ἱερωσύνης.

«Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γεννηθῆναι ἀρχιερέα». Ποῦ οὖν χειροτονήθη, φησίν; Ὁ γὰρ Ἀαρὼν χειροτονήθη πολλᾶκις, ὡς ἐπὶ τῆς ράβδου καὶ ὅτε τὸ πῦρ κατήλθε καὶ ἠφάνισε τοὺς ἐπιπηδῶντας τῇ ἱερωσύνῃ, ἐνταῦθα δὲ τούναντίον, 5 οὐ μόνον οὐδὲν ἔπαθον, ἀλλὰ καὶ εὐδοκιμοῦσι. Πόθεν οὖν; Ἀπὸ τῆς προφητείας τοῦτο δείκνυσιν. Οὐδὲν ἔχει αἰσθητὸν οὐδὲν ὁρατόν. Διὰ τοῦτο ἀπὸ προφητείας, ἀπὸ τῶν μελλόντων ἰσχυρίζεται. «Ἄλλ' ὁ λαλήσας», φησί, «πρὸς αὐτόν, Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε». Τί πρὸς τὸν Υἱὸν τοῦτο; Ναί, φησί, 10 τοῦτο πρὸς τὸν Υἱὸν εἴρηται. Τί δαὶ συμβάλλεται τὸ τοιοῦτον πρὸς τὸ ζητούμενον; Καὶ πάνυ γε· προκατασκευὴ γάρ ἐστι τοῦ ὑπὸ Θεοῦ χειροτονηθῆναι. «Καθὼς καὶ ἐν ἐτέρῳ λέγει, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ». Πρὸς τίνα δὲ εἴρηται τοῦτο; τίς ἐστι κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ; Οὐδεὶς ἕτερος ἢ οὐ- 15 τος· πάντες γὰρ ὑπὸ τὸν νόμον ἦσαν, πάντες ἐσαββάτιζον, πάντες περιετέμνοντο· οὐδένα ἂν ἔχοι τις ἕτερον, φησί, δεῖξαι.

«Ὅς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις τε καὶ ἰκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρῶν προσενέγκας, καὶ εἰσακουσθεῖς 20 ἀπὸ τῆς εὐλαβείας. Καίπερ ὦν Υἱός, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν». Ὅρας ὅτι οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ, ἢ τὸ κηδεμονικὸν παρίστησι καὶ τῆς ἀγάπης τὴν ὑπερβολήν; Τί γὰρ βούλεται τό, «μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς», οὐδαμοῦ τοῦτο τὸ εὐαγγέλιόν φησιν, οὐδ' ὅτι ἐδάκρυσεν εὐχόμενος, οὐδ' ὅτι κραυγὴν ἀφήκεν. Ὅρας ὅτι συγ- 25 κατὰβασις ἦν; Οὐ γὰρ ἐνῆν εἰπεῖν ὅτι ηῤῥατο, ἀλλὰ καὶ μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς.

«Καὶ εἰσακουσθεῖς», φησίν, «ἀπὸ τῆς εὐλαβείας». Καίπερ ὦν Υἱός, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν· καὶ τελειωθεῖς ἐγένετο πᾶσι τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ αἷτιος σωτηρίας αἰωνίου, 30 προσαγορευθεῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ». Ἔστω μετὰ κραυγῆς· διὰ τί καὶ ἰσχυρᾶς; «Καὶ μετὰ δα-

3. Βλ. Ἐξ. 7,8-13· 8,12-14.

4. Λευϊτ. 10,1-3.

«Έτσι και ὁ Χριστὸς δὲν τίμησε ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του νὰ γίνει ἀρχιερέας». Ποῦ λοιπόν, λέγει, χειροτονήθηκε; Γιατὶ ὁ Ἄαρὼν χειροτονήθηκε πολλὰς φορές, ὅπως στὴν περίπτωση τῆς ράβδου³ καὶ ὅταν ἦ φωτιὰ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἐξόντωσε ἐκείνους ποὺ καταπάτησαν τὴν ἱερωσύνη⁴. Ἐδῶ ὁμοῦ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο· ὄχι μόνο δὲν ἔπαθαν τίποτε, ἀλλὰ ἀντίθετα εὐημεροῦν. Ἀπὸ ποῦ λοιπόν; Τὸ δείχνει αὐτὸ ἀπὸ τὴν προφητεία. Δὲν ἔχει τίποτε ὑλικὸ οὔτε ὄρατό. Γι' αὐτὸ τὸ βεβαιώνει ἀπὸ προφητεία καὶ ἀπὸ τὰ μελλοντικά. «Ἄλλ' ἔγινε ἀρχιερέας ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τοῦ εἶπε· εἶσαι ὁ Υἱὸς μου, ἐγὼ σήμερα σὲ γέννησα». Τί σχέση ἔχει αὐτὸ πρὸς τὸν Υἱό; Ναί, λέγει, αὐτὸ ἔχει λεχθεῖ πρὸς τὸν Υἱό. Καὶ τί βοηθάει αὐτὸ στὸ ζήτημά μας; Πάρα πολὺ· γιατί εἶναι προετοιμασία τῆς χειροτονίας τοῦ ἀπὸ τὸ Θεό. «Ὅπως καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο λέγει· ἐσὺ εἶσαι ἱερέας γιὰ πάντα, κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ». Σὲ ποιὸν ἔχει λεχθεῖ αὐτό; Ποιὸς εἶναι ἱερέας κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ; Κανεὶς ἄλλος παρὰ μόνο αὐτός. Γιατὶ ὅλοι ἦταν ὑπόδουλοι στὸ νόμο, ὅλοι τηροῦσαν τὸ Σάββατο καὶ ἔκαναν τὴν περιτομή. Κανεὶς, λέγει, δὲ θὰ μπορούσε νὰ δείξει κάποιον ἄλλον.

«Ὁ Χριστὸς κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐπίγειας ζωῆς του ἔκανε μὲ δυνατὴ κραυγὴ καὶ δάκρυα προσευχῆς καὶ ἱκεσίες σ' ἐκεῖνον ποὺ μπορούσε νὰ τὸν σώσει ἀπὸ τὸ θάνατο· καὶ εἰσακούσθηκε ἐξαιτίας τῆς εὐλάβειάς του. Ἐὰν καὶ ἦταν Υἱός, ἔμαθε ἀπὸ τὰ παθήματά του τὴν ὑπακοή». Βλέπετε ὅτι δὲν κάνει τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο παρουσιάζει τὴ φροντίδα του καὶ τὴν ὑπερβολικὴ του ἀγάπη; Τί δηλαδὴ θέλει τὸ «μὲ δυνατὴ κραυγὴ»; Πουθενά δὲν τὸ λέγει αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιο, οὔτε ὅτι δάκρυσεν στίς προσευχῆς οὔτε ὅτι ἔβγαλε δυνατὴ φωνή. Βλέπετε ὅτι τὸ ἔκανε ἀπὸ συγκατάβαση; Γιατὶ δὲν ἀρκέσθηκε νὰ πεῖ ὅτι προσευχήθηκε, ἀλλὰ καὶ μὲ δυνατὴ φωνή.

«Καὶ εἰσακούσθηκε», λέγει, «ἐξαιτίας τῆς εὐλάβειάς του. Ἐὰν καὶ ἦταν Υἱός, ἔμαθε ἀπὸ τὰ παθήματά του τὴν ὑπακοή. Καὶ ἀφοῦ ἔγινε τέλειος καὶ ἀνακηρύχθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ ἀρχιερέας, κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ, ἔγινε ἡ αἰτία νὰ σωθοῦν γιὰ πάντα ὅλοι ὅσοι ὑπακοῦν σ' αὐτόν». Ἐστω μὲ κραυγὴ, ἀλλὰ γιατί καὶ

κρύων προσενέγκας», φησί, «καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας». Αἰσχυνέσθωσαν αἰρετικοὶ ἀθετοῦντες τὴν σάρκα. Τί λέγεις; ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ εὐλαβείας ἠκούετο; Καὶ τί περὶ τῶν προφητῶν πλεον ἂν εἶποι τις; Ποία δὲ καὶ ἀκολουθία εἶπειν, 5 «εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας», καὶ ἐπαγαγεῖν, «καίπερ ὧν Υἱός, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν»; ταῦτα περὶ Θεοῦ ἂν τις εἶποι; καὶ τίς οὕτω μέμνηνε; τίς δὲ παραπαίων ἂν ταῦτα ἐφθέγγετο; «Εἰσακουσθεὶς», φησὶν, «ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν». Ποίαν ὑπακοήν ἔμαθεν; ὁ μέ- 10 χρι θανάτου πρὸ τούτου ὑπακούσας, ὡς πατρὶ υἱός, πῶς δὲ καὶ ὕστερον ἔμαθεν;

2. Ὅρας ὅτι περὶ τῆς σαρκὸς εἴρηται; Εἶπε δὴ μοι, τοῦ Πατρὸς ἐδεῖτο, ἵνα σωθῆ ἀπὸ τοῦ θανάτου, καὶ διὰ τοῦτο περίλυπτος ἦν καὶ ἔλεγεν, «εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦ- 15 το»; οὐδαμοῦ δὲ περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐδεήθη τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ τούναντίον αὐτὸς ἀποφαίνεται λέγων· «λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν»· καί, «ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· οὐδεὶς αἶρει αὐτήν ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτήν ἀπ' ἐμαυ- 20 τοῦ». Τί οὖν ἐστι; καὶ τίνος ἔνεκεν ἐδεῖτο; Καὶ πάλιν λέγει· «ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι, καὶ κατακρινούσιν αὐτὸν θανάτῳ, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμπαῖ- 25 ζαι καὶ μαστιγῶσαι καὶ σταυρῶσαι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται». Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἀναστήσει με ὁ Πατήρ'. Πῶς οὖν περὶ τούτου ἐδεήθη;

Ἄλλὰ περὶ τίνων ἐδήθη; περὶ τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· εἰσακούεται εὐκόλως. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδέπω περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον τὴν προσήκουσαν, εἶπεν ὅτι 30 εἰσηκούσθη· ὡσπερ καὶ αὐτὸς τοὺς μαθητὰς παραμυθούμενος, ἔλεγεν· «εἰ ἠγαπᾶτε με, ἐχάρητε ἂν, ὅτι πρὸς τὸν Πατέρα μου πορεύομαι, ὅτι ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστι». Πῶς δὲ οὐχ ἑαυτὸν

5. Ματθ. 26,39.

6. Ἰω. 2,19.

7. Ἰω. 10,18.

8. Ματθ. 20,18-19.

9. Ἰω. 14,28.

δυνατή; «Καὶ μὲ δάκρυα», λέγει, «καὶ εἰσακούσθηκε ἐξαιτίας τῆς εὐλάβειάς του». Ἦς ντραποῦν οἱ αἵρετικοὶ ποὺ ἄρνοῦνται τὴ σάρκα. Τί λές; Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰσακούόταν ἐξαιτίας τῆς εὐλάβειάς του; Καὶ τί θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς περισσότερο γιὰ τοὺς προφῆτες; καὶ ποιά ἢ σχέση τοῦ νὰ πεῖ, «καὶ εἰσακούσθηκε ἐξαιτίας τῆς εὐλάβειάς του», καὶ νὰ προσθέσει, «ἂν καὶ ἦταν Υἱός, ἔμαθε ἀπὸ τὰ παθήματᾶ του τὴν ὑπακοή»; Αὐτὰ θὰ τὰ ἔλεγε κανεὶς γιὰ τὸ Θεό; Καὶ ποιὸς τρελλάθηκε τόσο πολὺ; ποιὸς ἀσύνετος θὰ τὰ ἔλεγε αὐτά; «Εἰσακούσθηκε», λέγει, «ἐξαιτίας τῆς εὐλάβειάς του καὶ ἔμαθε ἀπὸ τὰ παθήματά του τὴν ὑπακοή». Ποιά ὑπακοή ἔμαθε; Αὐτὸς ποὺ πρὶν ὑπάκουσε μέχρι τὸ θάνατο, σὰν υἱὸς στὸν Πατέρα, πῶς ἔμαθε ἀργότερα τὴν ὑπακοή;

2. Βλέπετε ὅτι ἔχει λεχθεῖ γιὰ τὴ σάρκα; Πές μου λοιπὸν, παρακαλοῦσε τὸν Πατέρα γιὰ νὰ σωθεῖ ἀπὸ τὸ θάνατο, καὶ γι' αὐτὸ ἦταν λυπημένος καὶ ἔλεγε, «ἂν εἶναι δυνατὸ ἅς ἀποφύγω τὸ ποτήρι αὐτό»⁵; Πουθενά ὅμως δὲν παρακάλεσε τὸν Πατέρα γιὰ τὴν ἀνάστασι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετο, αὐτὸς διακηρύσσει λέγοντας, «γκρεμίστε τὸ ναὸ αὐτὸν καὶ σὲ τρεῖς ἡμέρες θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω»⁶ καί, «ἀπὸ μένα ἐξαρτᾶται νὰ θυσιάσω τὴ ζωὴ μου καὶ ἀπὸ μένα ἐξαρτᾶται νὰ τὴν ξαναλάβω. Κανεὶς δὲ μοῦ τὴν ἀφαιρεῖ, ἀλλ' ἐγὼ ἀπὸ μόνος μου τὴν προσφέρω»⁷. Τί λοιπὸν συμβαίνει; Καὶ γιὰ ποῖό λόγο παρακαλοῦσε; Καὶ πάλι λέγει· «νὰ, ἀνεβαίνομε στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου θὰ παραδοθεῖ στοὺς ἀρχιερεῖς καὶ στοὺς γραμματεῖς καὶ θὰ τὸν καταδικάσουν σὲ θάνατο. Καὶ θὰ τὸν παραδώσουν στοὺς ἔθνικοὺς γιὰ νὰ τὸν ἐμπαΐξουν, νὰ τὸν μαστιγώσουν καὶ νὰ τὸν σταυρώσουν, ἀλλὰ τὴν τρίτη ἡμέρα θ' ἀναστήθει»⁸. Καὶ δὲν εἶπε, 'θὰ μὲ ἀναστήσει ὁ Πατέρας'. Πῶς λοιπὸν παρακάλεσε γι' αὐτό;

Ἄλλὰ γιὰ ποιὸν παρακάλεσε; Γιὰ ὅσους πίστεψαν σ' αὐτόν. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· εἰσακούεται εὐκολα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ποτὲ δὲν εἶχαν γι' αὐτόν τὴ γνώμη ποὺ ἔπρεπε, εἶπε ὅτι εἰσακούσθηκε. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς παρηγορῶντας τοὺς μαθητὲς ἔλεγε· «ἂν μὲ ἀγαπούσατε, θὰ χαιρόσασταν ποὺ πηγαίνω στὸν Πατέρα, γιὰτὶ ὁ Πατέρας εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ μένα»⁹. Πῶς ὅμως δὲν τίμησε τὸν ἑαυτό του αὐτὸς ποὺ τὸν

ἔδόξασεν ὁ ἑαυτὸν κενώσας, ὁ παραδοὺς ἑαυτόν; «Παρέδωκε», γάρ, φησίν, «ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν»· καὶ πάλιν, «δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων ἡμῶν». Τί οὖν ἐστίν; Ὅρᾳς ὅτι διὰ τὴν σάρκα ταπεινὰ φθέγγεται περὶ ἑαυτοῦ; Οὕτω 5 καὶ ἐνταῦθα, «καῖπερ ὦν Υἱὸς, ἀπὸ τῆς εὐλαβείας εἰσακούσθη», φησί. Βούλεται γὰρ αὐτοῦ δεῖξαι τὸ κατόρθωμα ὃν μᾶλλον ἢ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Τοσαύτη, φησίν, ἦν αὐτοῦ ἡ εὐλάβεια, ὡς καὶ ἀπὸ τούτου αἰδεῖσθαι αὐτὸν τὸν Θεόν. Ἐμαθεν ὑπακούειν, φησί, τῷ Θεῷ· ἐνταῦθα πάλιν δείκνυσιν ὅσον τῶν παθημάτων τὸ κέρ- 10 δος.

«Καὶ τελειωθεῖς», φησίν, «ἔγένετο πᾶσι τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ αἷτιος σωτηρίας»· εἰ δὲ ἐκεῖνος Υἱὸς ὦν ἐκέρδανεν ἀπὸ τῶν παθημάτων τὴν ὑπακοήν, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς. Ὅρᾳς ὅσα περὶ ὑπακοῆς διαλέγεται, ὥστε πείθεσθαι αὐτούς; Δοκοῦσι γάρ 15 μοι συνεχῶς ἀφηνιάζειν καὶ τοῖς λεγομένοις μὴ παρακολουθεῖν· τοῦτο γὰρ ἠνίξαστο τῷ εἰπεῖν, «νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς». Ἀφ' ὧν ἔπαθε, φησί, συνεχῶς ἔμαθεν ὑπακούειν τῷ Θεῷ. «Καὶ τελειωθεῖς»· διὰ τῶν παθημάτων, φησί. Τοῦτό ἐστιν ἄρα τελείωσις, καὶ διὰ τούτου ἐλθεῖν εἰς τελείωσιν χρή. Οὐ μόνον γὰρ 20 αὐτὸς ἐσώθη, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις τοῦτο γέγονε περιουσία σωτηρίας. «Τελειωθεῖς γὰρ ἔγένετο τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ αἷτιος αἰωνίου σωτηρίας».

«Προσαγορευθεῖς», φησίν, «ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ. Περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ δυσερμή- 25 νευτος». Μέλλων καθιέναι τὸν λόγον εἰς τὴν διαφορὰν τῆς ἱερωσύνης, πρότερον αὐτοῖς ἐπιτιμᾶ, δεικνύς, ὅτι καὶ ἡ τοιαύτη συγκατάβασις γάλα ἦν, καὶ διὰ τὸ νηπίους εἶναι, πλεον ἐνδιέτριβε τῷ ταπεινῷ λόγῳ τῷ κατὰ σάρκα, καὶ ὡς περὶ τινος δικαίου διαλέγεται. Καὶ θεά, οὔτε ἀπεισιώπησε τὸν λόγον πάντη, οὔτε 30 εἶπε· τὸ μὲν γάρ, ἵνα ἀναγάγῃ αὐτῶν τὴν διάνοιαν καὶ πείσῃ τελείους εἶναι καὶ μὴ ἀποστερεῖσθαι τῶν μεγάλων δογμάτων, πεποίηκε, τὸ δέ, ἵνα μὴ καταχώσῃ αὐτῶν τὸν νοῦν. «Περὶ οὗ πολὺς

10. Γαλ. 1,4.

11. Α' Τιμ. 2,6.

ταπεινώσε ἐντελῶς καὶ τὸν παρέδωσε; Γιατὶ λέγει, «παρέδωσε τὴ ζωὴ του γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας»¹⁰. Καὶ πάλι, «πρόσφερε τὴ ζωὴ του λύτρο γιὰ χάρη ὅλων μας»¹¹. Τί λοιπὸν συμβαίνει; Βλέπεις ὅτι μιλάει ταπεινὰ γιὰ τὴ δική του σάρκα; Ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει, «ἂν καὶ ἦταν Υἱός, εἰσακούσθηκε ἐξαιτίας τῆς εὐλάβειάς του». Θέλει δηλαδὴ νὰ δείξει ὅτι τὸ κατόρθωμα εἶναι περισσότερο δικό του, παρὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Τόσο μεγάλη, λέγει, ἦταν ἡ εὐλάβειά του, ὥστε ἀπ' αὐτὸ νὰ τὸν σεβασθεῖ ὁ Θεός. «Ἔμαθε», λέγει, «νὰ ὑπακούει στὸ Θεό». Ἐδῶ πάλι δείχνει πόσο μεγάλο εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τὰ παθήματα.

«Καὶ ἀφοῦ ἔγινε τέλειος», λέγει, «ἔγινε ἡ αἰτία νὰ σωθοῦν ὅλοι ὅσοι ὑπακοῦν σ' αὐτόν». Ἄν ἐκεῖνος ποὺ ἦταν Υἱὸς κέρδισε τὴν ὑπακοὴ μέσα ἀπὸ τὰ παθήματα, πολὺ περισσότερο ἔμεῖς. Βλέπεις ὅσα λέγει γιὰ τὴν ὑπακοὴ τὰ λέγει γιὰ νὰ ὑπακοῦν αὐτοί; Μοῦ φαίνονται δηλαδὴ ὅτι συνέχεια παρεκτρέπονταν καὶ δὲν τηροῦσαν τὰ λεγόμενα. Αὐτὸ ὑπαινίχθηκε μὲ τὸ νὰ πεῖ, «δὲ δείχνετε προθυμία στὸ νὰ τὰ καταλάβετε». Μέσα ἀπὸ τὰ συνεχῆ παθήματα, λέγει, ἔμαθε νὰ ὑπακούει στὸ Θεό. «Καὶ ἀφοῦ ἔγινε τέλειος» μὲ τὰ παθήματα, λέγει. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι τελείωση, καὶ μέσα ἀπ' αὐτὸ πρέπει νὰ φθάσει κανεὶς στὴν τελείωση. Γιατὶ ὄχι μόνο σώθηκε, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλους ἔγινε αὐτὸ πλοῦτος σωτηρίας. «Ἀφοῦ ἔγινε τέλειος, ἔγινε ἡ αἰτία νὰ σωθοῦν γιὰ πάντα ὅσοι ὑπακοῦν σ' αὐτόν».

«Ἀνακηρύχθηκε», λέγει, «ἀπὸ τὸ Θεὸ ἀρχιερέας ὅπως ὁ Μελχισεδέκ. Γι' αὐτὸ τὸ θέμα ἔχουμε πολλὰ νὰ ποῦμε, ἀλλ' εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγηθοῦν». Ἐχοντας σκοπὸ νὰ φέρει τὸ λόγο στὴ διαφορὰ τῆς ἱερωσύνης, πρῶτα τοὺς ἐπιτιμᾷ, δείχνοντες ὅτι ἡ τόσο μεγάλη συγκατάβαση ἦταν γάλα, καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ἦταν νήπιοι, παρέμενε περισσότερο στὰ ταπεινὰ λόγια ποὺ ἀναφέρονταν στὴ σάρκα, καὶ ὅτι μιλάει σὰν νὰ πρόκειται γιὰ κάποιο δίκαιο. Καὶ πρόσεχε· οὔτε ἀπέκρυψε ἐντελῶς τὸ λόγο, οὔτε τὸν εἶπε· αὐτὸ τὸ ἔκαμε γιὰ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνει καὶ νὰ τοὺς πείσει νὰ γίνονται τέλειοι καὶ νὰ μὴ στερηθοῦν τὰ μεγάλα δόγματα, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ μὴ καταχῶσει τὸ νοῦ τους. «Γι' αὐτὸ τὸ θέμα», λέγει, «ἔχουμε πολλὰ νὰ ποῦμε, ἀλλ' εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγηθοῦν, για-

ἡμῖν ὁ λόγος», φησί, «καὶ δυσερμῆνευτος λέγειν, ἐπεὶ νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς». Ἐπειδὴ ἐκεῖνοι οὐκ ἀκούουσι, διὰ τοῦτο δυσερμῆνευτος ὁ λόγος. Ὅταν γὰρ τις πρὸς ἀνθρώπους ἔχη μὴ παρακολουθοῦντας, μηδὲ τὰ λεγόμενα νοοῦντας, ἐρμηνεῦσαι καλῶς αὐτοῖς οὐ δύναται.

Ἄλλ' ἴσως τις ὑμῶν τῶν ἐνταῦθα ἐστηκότων ἰλιγγιᾷ καὶ ἐπήρειαν τὸ πρᾶγμα νομίζει, εἰ δι' Ἑβραίους αὐτὸς ἐνεποδίσθη τὸν τελειότερον λαλῆσαι λόγον. Τάχα μὲν οὖν καὶ ἐνταῦθα, πλὴν ὀλίγων, πολλοὺς εἶναι τοιούτους οἶμαι, ὥστε λέγεσθαι καὶ περὶ 10 ὑμῶν τοῦτο· τῶν δὲ ὀλίγων ἕνεκεν ἐρῶ. Ἄρ' οὖν ἀπεσιώπησεν ἢ πάλιν αὐτὸν ἀνέλαβεν ἐν τοῖς ἐφεξῆς καὶ ταυτόν ἐποίησεν, οἷον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ; καὶ γὰρ ἐκεῖ πρότερον ἐπιστομίσας τοὺς ἀντιλέγοντας καὶ εἰπὼν, «μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;» τότε τὴν λύσιν ἐπάγει. Ἐγὼ δὲ 15 αὐτὸν οὔτε πάντη σεσιγηκέμαι, οὔτε εἰρηκέμαι οἶμαι, ἵνα εἰς πόθον ἀγάγῃ τοὺς ἀκροατάς. Μνημονεύσας γὰρ καὶ εἰπὼν μεγάλα τινὰ ἐναποκεῖσθαι τῷ λόγῳ, ὄρα πῶς μετ' ἐγκωμίου ποιεῖται τὴν ἐπιτίμησιν.

Τοῦτο γὰρ αἰεὶ τῆς σοφίας Παύλου, τὰ δυσχερῆ τοῖς 20 χρηστοῖς ἀναμιγνύναι· ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ποιεῖ, λέγων, «ἐτρέχετε καλῶς· τί ὑμᾶς ἐνέκοψε;», καί, «τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ; εἴ γε καὶ εἰκῆ»· καί, «πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ». Ὅ καὶ τούτοις φησί· «πεπεῖσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν τὰ κρείττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας». Δύο γὰρ ταῦτα ποιεῖ· οὔτε ἐπιτείνει, οὔτε ἀφήσιν 25 αὐτοὺς ἀναπείσειν· εἰκότως· εἰ γὰρ τὰ ἐτέρων παραδείγματα ἱκανὰ τὸν ἀκούοντα ἀναστήσαι καὶ εἰς ζῆλον ἀγαγεῖν, ὅταν τις παρ' ἑαυτοῦ τὸ ὑπόδειγμα ἔχη καὶ ἑαυτὸν παρακελεύηται ζηλοῦν, πολλῶ μᾶλλον ἐντεῦθεν ἤδη τὸ δυνατόν τῆς διδασκαλίας εἰσάγεται. Καὶ τοῦτο οὖν δείκνυσι καὶ οὐκ ἀφήσιν ὡς σφόδρα 30 ὄρα κατεγνωσμένους ἀναπείσειν, οὐδὲ ὡς αἰεὶ ὄντας κακοῦς, ἀλλ' ὅτι ποτὲ ἐγένοντο καὶ χρηστοί, λέγει. «Καὶ γὰρ ὀφείλοντες εἶναι

12. Ῥωμ. 9,20.

13. Γαλ. 5,7.

14. Γαλ. 3,4.

15. Γαλ. 5,10.

16. Ἑβρ. 6,9.

τί δὲ δείχνετε προθυμία νὰ τὰ καταλάβετε». Ἐπειδὴ ἐκεῖνοι δὲν ἀκοῦν, γι' αὐτὸ ὁ λόγος εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγηθεῖ. Γιατὶ ὅταν κάποιος ἔχει νὰ κάνει μὲ ἀνθρώπους ποῦ δὲν τὸν παρακολουθοῦν οὔτε τὰ λεγόμενα καταλαβαίνουν, δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἐξηγήσει καλὰ σ' αὐτούς.

Ἴσως ὅμως κάποιος ἀπὸ σᾶς ποῦ βρίσκεστε ἐδῶ αισθάνεται κατὰπληξη καὶ θεωρεῖ βλαβερὸ τὸ πράγμα, ἂν ἐξαιτίας τῶν Ἑβραίων ἐμποδίσθηκε αὐτὸς νὰ μιλήσει τὸν τελειότερο λόγο. Ἴσως λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ἐκτὸς ἀπὸ λίγους, νομίζω πῶς εἶναι πολλοὶ τέτοιοι, ὥστε νὰ τὸ λέγουν αὐτὸ καὶ γιὰ σᾶς· ἀλλ' ἐξαιτίας τῶν λίγων θὰ τὸ ἐξηγήσω. Ἄραγε ἀπέκρυσε τὸ λόγο ἢ τὸν ἐπανάλαβε στὰ ἐπόμενα καὶ ἔκαμε τὸ ἴδιο ὅπως στήν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολή; Γιατὶ καὶ ἐκεῖ, ἀφου πρῶτα ἀποστόμωσε ἐκείνους ποῦ ἀντέλεγαν καὶ ἀφοῦ εἶπε «ποιός εἶσαι ἐσύ, ἄνθρωπε, ποῦ ἀντιλέγεις στὸ Θεό;»¹², τότε προσθέτει τὴν ἐξήγηση. Ἐγὼ ὅμως νομίζω ὅτι οὔτε σίγησε ἐντελῶς οὔτε μίλησε, γιὰ νὰ βάλει σὲ ἐπιθυμία τοὺς ἀκροατές. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀνέφερε καὶ εἶπε ὅτι κάποια μεγάλα βρίσκονται μέσα στὸ λόγο, πρόσεχε πῶς κάνει μὲ ἐπαίνους τὴν ἐπιτίμησι.

Αὐτὸ πάντοτε εἶναι τὸ γνώρισμα τῆς σοφίας τοῦ Παύλου, ν' ἀναμειγνύει τὰ ἐνοχλητικὰ μὲ τὰ χρήσιμα. Αὐτὸ κάνει καὶ στήν Πρὸς Γαλάτας ἐπιστολή λέγοντας, «τρέχατε καλὰ· ποιός σᾶς ἔκοψε τὴν ὀρμή;»¹³ καί, «τόσα ποῦ πάθατε πῆγαν χαμένα; ἐλπίζω νὰ μὴν πῆγαν χαμένα»¹⁴· καί, «σᾶς ἔχω ἐμπιστοσύνη, ὁ Κύριος θὰ σᾶς βοηθήσει»¹⁵. Τὸ ἴδιο λέγει καὶ σ' αὐτούς· «γιὰ σᾶς ὅμως ἔχουμε πεισθεῖ ὅτι ἀξίζετε γιὰ καλύτερα πράγματα, ποῦ καταλήγουν στὴ σωτηρία»¹⁶. Κάνει λοιπὸν δύο πράγματα· οὔτε ἐπιμένει, οὔτε τοὺς ἀφήνει ν' ἀποθαρρυνθοῦν. Πολὺ σωστά. Γιατί, ἂν τὰ παραδείγματα τῶν ἄλλων εἶναι σὲ θέσι νὰ προτρέψουν τὸν ἀκροατὴ καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσουν σὲ ζῆλο, ὅταν κάποιος ἔχει τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ προτρέπει τὸν ἑαυτό του ν' ἀποκτήσει ζῆλο, πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἐδῶ ἤδη εἰσάγεται τὸ δυνατὸ τῆς διδασκαλίας. Καὶ αὐτὸ λοιπὸν δείχνει, καὶ δὲν τοὺς ἀφήνει ν' ἀποθαρρυνθοῦν, ἐπειδὴ ἦταν πάρα πολὺ περιφρονημένοι, οὔτε ἐπειδὴ ἦταν πάντοτε κακοί, ἀλλὰ κάποτε ὑπῆρξαν

διδάσκαλοι διὰ τὸ χρόνον». Δείκνυσιν ἐνταῦθα πρὸ πολλοῦ χρόνου πεπιστευκότας αὐτούς· δείκνυσι δὲ ὅτι καὶ ἄλλους ὀφείλουσι κατηχεῖν.

Ἦν οὖν αὐτὸν συνεχῶς ὠδίνοντα τὸν περὶ τοῦ ἀρχιερέως εἰσαγαγεῖν λόγον καὶ αἰεὶ ἀναβαλλόμενον. Ἦκουε γὰρ πῶς ἤρξατο· «ἔχοντες ἀρχιερέα μέγαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς»· καὶ παρὲς εἰπεῖν πῶς μέγαν, πάλιν φησί, «πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν»· καὶ πάλιν, «οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γεννηθῆναι ἀρχιερέα». Καὶ πάλιν εἰπὼν, «σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ», πάλιν ἀναβάλλεται λέγων, «ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις καὶ ἰκετηρίας προσήνεγκεν».

3. Ἐπεὶ οὖν τοσαυτὰ ἐξεκρούσθη, ὡσανεὶ ἀπολογούμενός φησιν, ἢ αἰτία παρ' ὑμᾶς. Βαβαί, πόση διαφορά; ὀφείλοντες ἄλλους διδάσκειν, οὐδὲ ἀπλῶς μαθηταὶ εἰσιν, ἀλλὰ μαθηταὶ ἔσχατοι. «Καὶ γὰρ ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον», φησί, «πάλιν χρεῖαν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ». Ἐνταῦθα «στοιχεῖα ἀρχῆς» τὴν ἀνθρωπότητά φησιν. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν γραμμάτων πρῶτον τὰ στοιχεῖα δεῖ μαθεῖν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν θείων λογίων πρῶτον περὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἔδει διδάσκεσθαι. Ὁρᾶς τίς αἰτία τοῦ ταπεινὰ φθέγγεσθαι; Οὕτω καὶ Ἀθηναίοις ἐποίησεν ὁ Παῦλος διαλεγόμενος αὐτοῖς καὶ λέγων· «τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεός, τανῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, καθότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ἣ μὲν κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν»· διὰ τοῦτο εἰ μὲν τι ὑψηλὸν λέγει, ἐν βραχεῖ τοῦτό φησι, τὰ δὲ ταπεινὰ πολ-
30 λαχοῦ διέσπартαι τῆς ἐπιστολῆς. Καὶ οὕτω δὲ τὸ ὑψηλὸν δείκνυται· τὸ γὰρ σφόδρα ταπεινὸν οὐκ ἀφήσει περὶ τῆς θεότητος ταῦτα ὑποπτεῦσθαι.

Οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀσφαλὲς φιλάττων, τὰ ταπεινὰ

17. Ἐβρ. 4.14.

18. Πράξ. 17.30-31.

καὶ καλοί. «Θὰ ἔπρεπε νὰ ἦσασταν διδάσκαλοι ἔπειτα ἀπὸ τόσο καιρό». Ἐδῶ δείχνει ὅτι εἶχαν πιστέψει πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια· δείχνει ἀκόμη ὅτι ἔπρεπε νὰ διδάσκουν καὶ ἄλλους.

Πρόσεχε λοιπὸν ὅτι συνέχεια πασχίζει νὰ μιλήσει γιὰ τὸν ἀρχιερέα καὶ πάντοτε τὸ ἀναβάλλει. Ἦκου πῶς ἄρχισε· «γιατὶ ἔχουμε μέγα ἀρχιερέα πὺ πέρασε τοὺς οὐρανοὺς»¹⁷. Στὴ συνέχεια, παραλείποντας νὰ πεῖ πῶς εἶναι μέγας, λέγει πάλι, «κάθε ἀρχιερέας πὺ προέρχεται ἀπὸ ἀνθρώπους ἐγκαθίσταται γιὰ νὰ ὑπηρετεῖ τὸ Θεὸ γιὰ χάρη τους»· καὶ πάλι, «ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς δὲν τίμησε ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του νὰ γίνεῖ ἀρχιερέας». Καὶ ἀφοῦ πάλι εἶπε, «ἐσὺ εἶσαι ἱερέας γιὰ πάντα ὅπως ὁ Μελχισεδέκ», πάλι τὸ ἀναβάλλει λέγοντας, «ὁ Χριστὸς κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐπίγειας ζωῆς του ἔκανε προσευχὰς καὶ ἱκεσίαις».

3. Ἀφοῦ λοιπὸν τόσες φορές ἀνέβαλε νὰ τὸ πεῖ, σὰν ἀπολογούμενος λέγει, ἡ αἰτία ὀφείλεται σὲ σᾶς. Ἀλλοίμονο, πόση εἶναι ἡ διαφορά! Ἐνῶ ἔπρεπε νὰ διδάσκουν ἄλλους, οὔτε ἀπλῶς μαθητὲς εἶναι, ἀλλὰ οἱ τελευταῖοι μαθητὲς. «Θὰ ἔπρεπε», λέγει, «νὰ ἦσασταν διδάσκαλοι ἔπειτα ἀπὸ τόσο καιρό. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἔχετε πάλι ἀνάγκη νὰ σᾶς διδάξω καὶ τὰ ἀρχικὰ ἀκόμη στοιχεῖα τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ». Ἐδῶ «ἀρχικὰ στοιχεῖα» ὀνομάζει τὴν ἀνθρώπινη φύση. Γιατί, ὅπως στὰ ἑλληνικὰ γράμματα πρέπει νὰ μάθει κανεὶς πρῶτα τὰ στοιχεῖα, ἔτσι καὶ στὰ θεῖα λόγια ἔπρεπε νὰ διδάσκεται γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση. Βλέπεις ποιά εἶναι ἡ αἰτία πὺ λέγει ταπεινὰ λόγια; Ἔτσι καὶ στοὺς Ἀθηναίους ἔκαμε ὁ Παῦλος ὅταν τοὺς μιλοῦσε καὶ ἔλεγε· «τὰ χρόνια ἐκεῖνα τῆς ἀγνοίας παρέβλεψε ὁ Θεὸς καὶ τώρα παραγγέλλει σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους παντοῦ νὰ μετανοοῦν, γιὰτὶ καθόρισε μία ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποία θὰ κρίνει τὴν οἰκουμένη με δικαιοσύνη με ἕναν ἄνδρα πὺ τὸν ὄρισε γι' αὐτό. Καὶ ἔδωσε σὲ ὅλους βεβαίωση γι' αὐτό, ἀνασταίνοντάς τον ἀπὸ τοὺς νεκρούς»¹⁸. Γι' αὐτό, ἂν λέγει κάτι ὑψηλό, τὸ λέγει σύντομα, ἐνῶ τὰ ταπεινὰ εἶναι σκορπισμένα σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς ἐπιστολῆς. Καὶ ἔτσι ὁμως φαίνεται τὸ ὑψηλό, γιὰτὶ τὸ πολὺ ταπεινὸ δὲν ἀφήνει νὰ τὰ ὑποψιασθεῖ κανεὶς αὐτὰ γιὰ τὴ θεότητα.

Ἔτσι καὶ ἐδῶ προσέχοντας στὴν ἀσφάλεια ἀποδίδει τὰ τα-

προσάπτει τῇ ἀνθρωπότητι· καὶ τὸ αἷτιον, τὸ μὴ δύνασθαι αὐ-
 τοὺς τῶν τελείων ἀκούειν. Τοῦτο μάλιστα ἐν τῇ πρὸς Κοριν-
 θίους ἐσήμανεν ἐπιστολῇ, εἰπὼν· «ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ
 ἔρις καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε.» Θέα δέ μοι τὴν σύνε-
 5 σιν αὐτοῦ τὴν πολλήν, πῶς καταλλήλως αἰεὶ τοῖς ὑποκειμένοις
 πάθεσι προσφέρεται. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ ἀσθένεια ἀπὸ ἀμαθίας τὸ
 πλεόν ἐγένετο, μᾶλλον δὲ ἀπὸ ἀμαρτημάτων· ἐνταῦθα δὲ οὐκ
 ἀπὸ ἀμαρτημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν θλίψεων τῶν συνε-
 χῶν· διὸ καὶ λέξεσι δείξασθαι δυναμέναις τὴν διαφορὰν κέχρη-
 10 ται, ἐκεῖ μὲν λέγων, «σαρκικοί ἐστε», ἐνταῦθα δέ, ἐπεὶ μείζων ἡ
 ὀδύνη, «νωθροὶ γεγόνατε». Καὶ ἐκεῖνοι μὲν οὐκ ἠδυνήθησαν
 ἐνεγκεῖν, ἅτε σαρκικοί ὄντες, οὗτοι δὲ ἠδυνήθησαν. Τὸ γὰρ εἰ-
 πεῖν, «ἐπεὶ νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς», δηλοῦντος ἦν ὅτι πᾶ-
 λαι ὑγίαινον καὶ ἦσαν ἰσχυροί, τῇ προθυμίᾳ ζέοντες, καὶ ὕστερον
 15 αὐτοὺς τοῦτο παθεῖν μαρτυρεῖ.

«Καὶ γεγόνατε χρεῖαν ἔχοντες γάλακτος καὶ οὐ στερεᾶς
 τροφῆς». Ἄει δὲ «γάλα» τὸν ταπεινὸν λόγον καλεῖ, καὶ ἐνταῦθα
 καὶ ἐκεῖ. «Ὁφείλοντες εἶναι», φησί, «διδάσκαλοι διὰ τὸν χρό-
 νον». Ὡσεὶ ἔλεγε, δι' ὃ μάλιστα ἐξελύθητε καὶ ὕπτιοι γεγόνατε,
 20 διὰ τοῦτο μάλιστα ὀφείλετε εἶναι ἰσχυροί, διὰ τὸν χρόνον.
 «Γάλα» δὲ καλεῖ τὸν ταπεινὸν λόγον διὰ τὸ τοῖς ἀφελεστέροις
 ἀρμόζειν· τοῦτο δὲ ἐναντίον τοῖς τελειότεροις καὶ βλαβερὸν τὸ ἐν
 τούτοις διατρίβειν. Ὡστε οὐκ ἔδει τὰ νομικὰ ἐπεισφέρεσθαι νῦν,
 οὐδὲ ἀπὸ τούτων τὴν σύγκρισιν γίνεσθαι, ὅτι ἀρχιερεὺς, καὶ ὅτι
 25 ἔθυσσε, καὶ ἐδεήθη μετὰ κραυγῆς καὶ ἰκετηρίας. Ὅρα γοῦν πῶς
 ἡμῖν ταῦτα προσίσταται· ἀλλ' ἐκείνους τότε ἔτρεφεν, οὐδαμοῦ
 προσιστάμενα αὐτοῖς. Ἄρα οὖν ἀληθῆς τροφή τὰ λόγια τοῦ
 Θεοῦ, τρέφουσα τὴν ψυχὴν. Ὅτι δὲ ὁ λόγος τροφή, δῆλον ἐκεῖ-
 θεν· «δώσω γὰρ αὐτοῖς», φησὶν, «οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν
 30 ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκούσαι λόγον Κυρίου».

«Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρωμα». Οὐκ εἶπεν, 'ἔθρεψα',

19. Α' Κορ. 3,3.

20. Ἄμώς 8,11.

21. Α' Κορ. 3,2.

πεινὰ στὴν ἀνθρώπινη φύση· καὶ ἡ αἰτία, τὸ ὅτι δὲν μποροῦν αὐτοὶ νὰ ἀκοῦν γιὰ τὰ τέλεια. Αὐτὸ τὸ φανέρωσε ἰδιαίτερα στὴν Πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ λέγοντας· «ἀφοῦ ὑπάρχει μεταξύ σας ζηλοτυπία καὶ φιλονεικία καὶ διαφωνία, δὲν εἴστε ἄνθρωποι αὐτοῦ τοῦ κόσμου;»¹⁹. Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, τὴ μεγάλη του σύνεση, πῶς μὲ κατάλληλο πάντοτε τρόπο ἀναφέρεται στὰ ὑπάρχοντα πάθη. Γιατὶ ἐκεῖ ἡ ἀσθένεια προερχόταν περισσότερο ἀπὸ ἄγνοια ἢ καλύτερα ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, ἐνῶ ἐδῶ ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς ἀδιάκοπες θλίψεις. Γι’ αὐτὸ χρησιμοποιοεῖ καὶ λέξεις ποὺ μποροῦν νὰ δείξουν τὴ διαφορὰ. Ἔτσι ἐκεῖ λέγει, «εἴστε ἄνθρωποι τοῦ κόσμου», ἐνῶ ἐδῶ ἐπειδὴ εἶναι μεγαλύτερη ἡ ὀδύνη, «δὲ δείχνετε προθυμία». Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια δὲν μπόρεσαν ν’ ἀντέξουν ἐπειδὴ ἦταν ἄνθρωποι τοῦ κόσμου, αὐτοὶ ὅμως μπόρεσαν. Γιατὶ τὸ νὰ πεῖ «ἐπειδὴ δὲ δείχνετε προθυμία νὰ καταλάβετε», ἦταν ἀπόδειξη ὅτι παλαιὰ ἦταν ὑγιεῖς καὶ δυνατοί, ὑπερβολικὰ πρόθυμοι, καὶ βεβαιώνει ὅτι ἀργότερα τὸ ἔπαθαν αὐτὸ.

«Καὶ καταστήσατε νὰ ἔχετε ἀνάγκη ἀπὸ γάλα καὶ ὄχι ἀπὸ στερεὴ τροφή». Πάντοτε ὀνομάζει γάλα τὸν ταπεινὸ λόγο, καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. «Θὰ ἔπρεπε», λέγει, «νὰ ἦσασταν διδάσκαλοι ἔπειτα ἀπὸ τόσον καιρὸ». Σὰν νὰ ἔλεγε· γι’ αὐτὸ κυρίως γίνατε νωθοὶ καὶ ἀδιάφοροι, γι’ αὐτὸ κυρίως θὰ ἔπρεπε νὰ ἦσασταν δυνατοί, ἐξ αἰτίας τοῦ καιροῦ ποὺ πέρασε. Καὶ ὀνομάζει γάλα τὸν ταπεινὸ λόγο, ἐπειδὴ ταιριάζει στοὺς ἀφελέστερους· αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀντίθετο στοὺς τελειότερους καὶ βλαβερὸ τὸ νὰ ζοῦν ἀνάμεσα σ’ ἐκείνους. Ὡστε δὲν ἔπρεπε νὰ προσάγεται ὁ νόμος τώρα, οὔτε ἀπ’ αὐτὰ νὰ γίνεται ἡ σύγκριση, ὅτι δηλαδὴ ἦταν ἀρχιερέας καὶ ὅτι θυσίασε καὶ ὅτι προσευχήθηκε μὲ κραυγὴ καὶ ἰκεσίες. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς μᾶς δυσσαρεστοῦν αὐτὰ, ἐνῶ ἐκείνους τοὺς ἔτρεφαν τότε καὶ δὲν τοὺς δυσσαρεστοῦσαν καθόλου. Ἔρα λοιπὸν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθινὴ τροφή, ποὺ τρέφει τὴν ψυχὴ. Ὅτι ὅμως ὁ λόγος εἶναι τροφή φαίνεται ἀπὸ ἐκεῖ· «θὰ δώσω σ’ αὐτοὺς», λέγει, «ὄχι πείνα γιὰ ψωμὶ οὔτε δίψα γιὰ νερό, ἀλλὰ πείνα γιὰ ν’ ἀκούσουν τὸ λόγο τοῦ Κυρίου»²⁰.

«Γάλα σᾶς πότισα καὶ ὄχι στερεὴ τροφή»²¹. Δὲν εἶπε, ‘σᾶς

δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστι τὸ τοιοῦτον τροφή, ἀλλ' ὡσπερ ἐπὶ τῶν παιδίων τῶν μικρῶν τῶν οὐ δυναμένων ἄρτω τρέφεσθαι· τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐ ποτίζεται, ἀλλ' ἢ τροφή αὐτοῖς ἀντὶ ποτοῦ γίνεται· οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Καὶ οὐκ εἶπε, 'χρεῖαν ἔχετε', ἀλλά, «γεγόνατε 5 χρεῖαν ἔχοντες γάλακτος, καὶ οὐ στερεᾶς τροφῆς»· τουτέστιν, ὑμεῖς ἠθελήσατε, ὑμεῖς ἑαυτοὺς εἰς τοῦτο κατεστήσατε, εἰς ταύτην τὴν χρεῖαν. «Πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος, ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης· νήπιος γάρ ἐστι». Τί ἐστὶν ὁ λόγος τῆς δικαιοσύνης; Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ βίον αἰνίττεσθαι· ὅπερ καὶ ὁ Χριστὸς 10 ἔλεγεν, «ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων». Τοῦτο καὶ αὐτὸς φησιν· «ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης»· τουτέστι, τῆς ἄνω φιλοσοφίας ἄπειρος, οὐ δύναται παραδέξασθαι βίον ἄκρον καὶ ἠκριβωμένον. Ἡ καὶ δικαιοσύνην ἐνταῦθα τὸν Χριστόν φησι καὶ τὸν ὑψηλὸν περὶ αὐτοῦ 15 λόγον.

Ὅτι μὲν οὖν νωθροὶ γεγόνασιν, εἶπε, πόθεν δέ, οὐκέτι προσέθηκεν, αὐτοῖς ἀφίεις εἰδέναί, καὶ μὴ βουλομένος ἐπαχθῆ τὸν λόγον ἐργάσασθαι. Ἐπὶ δὲ τῶν Γαλατῶν καὶ ἐθαύμασε καὶ ἠπόρησεν, ὃ πολλῶ μείζον πρὸς παραμυθίαν ἐστίν· ὡς οὐκ ἂν 20 προσδοκῆσαντός ποτε τοῦτο γενέσθαι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ διαπόρησις. Ὅρᾳς νηπιότητα ἐτέραν οὐσαν; ὄρᾳς τελειότητα ἐτέραν; Γενώμεθα τέλειοι τοίνυν ταύτην τὴν τελειότητα· ἔνεστι καὶ παῖδας ὄντας καὶ νέους, πρὸς ἐκείνην ἐλθεῖν τὴν τελειότητα· οὐ γὰρ ἐστὶ φύσεως, ἀλλ' ἀρετῆς.

25 Τελείων δὲ ἐστὶν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ». Τί δαί; οὐκ εἶχον τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐκεῖνοι, οὐδὲ ἠδειςαν τί καλὸν καὶ κακόν; νῦν οὐ περὶ βίου αὐτῶ ὁ λόγος, ὅταν λέγῃ, «πρὸς διάκρισιν καλοῦ καὶ κακοῦ» (τοῦτο γὰρ παντὶ 30 ἀνθρώπῳ δυνατόν εἰδέναί καὶ εὐκόλον), ἀλλὰ περὶ δογμάτων ὑγιῶν καὶ ὑψηλῶν, διεφθαρμένων τε καὶ ταπεινῶν. Τὸ παιδίον οὐκ οἶδε τὴν φαύλην καὶ τὴν δόκιμον τροφήν διαιρεῖν· πολλάκις

ἔθρεψα', γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸ τροφή, ἀλλὰ ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ μικρὰ παιδιὰ ποὺ δὲν μποροῦν νὰ τραφοῦν μὲ ψωμί (γιατὶ σ' αὐτὰ δὲ δίνουν ποτό, ἀλλ' ἢ τροφή εἶναι σ' αὐτὰ ἀντὶ γιὰ ποτό), ἔτσι καὶ ἐδῶ. Καὶ δὲν εἶπε, 'ἔχετε ἀνάγκη', ἀλλὰ, «καταστήσατε νὰ ἔχετε ἀνάγκη ἀπὸ γάλα καὶ ὄχι ἀπὸ στερεὴ τροφή». Δηλαδή, ἐσεῖς θελήσατε, ἐσεῖς φέρατε τὸν ἑαυτὸ σας σ' αὐτό, σ' αὐτὴ τὴν ἀνάγκη. «Γιατὶ ὅποιος τρέφεται μὲ γάλα δὲν ἔχει τὴν πείρα τοῦ λόγου τῆς δικαιοσύνης, ἀφοῦ εἶναι νήπιος». Τί σημαίνει «ὁ λόγος τῆς δικαιοσύνης»; Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπαινίσσεται καὶ τὸν τρόπο ζωῆς, πράγμα ποὺ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, «ἂν ἡ δικαιοσύνη σας δὲν ξεπεράσει τὴ δικαιοσύνη τῶν γραμματέων καὶ τῶν Φαρισαίων»²². Τὸ ἴδιο καὶ αὐτὸς λέγει· «δὲν ἔχει τὴν πείρα τοῦ λόγου τῆς δικαιοσύνης». Δηλαδή, δὲν ἔχει πείρα τῆς οὐράνιας φιλοσοφίας, δὲν μπορεῖ νὰ δεχθεῖ μιὰ ζωὴ ἀνώτερη καὶ τέλεια. Ἡ καὶ τὸ Χριστὸ ὀνομάζει ἐδῶ «δικαιοσύνη» καὶ τὸν ὑψηλὸ γι' αὐτὸν λόγο.

Ὅτι βέβαια ἔγιναν ἀδιάφοροι, τὸ εἶπε, ἀπὸ ποῦ ὅμως ἔγιναν δὲν τὸ πρόσθεσε ἀκόμη, ἀφήνοντας νὰ τὸ καταλάβουν οἱ ἴδιοι καὶ ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ κάνει δυσάρεστο τὸ λόγο. Στους Γαλάτες ὅμως θαύμασε καὶ ἀπόρησε· αὐτὸ εἶναι πολὺ μεγαλύτερο γιὰ παρηγοριά, ἐπειδὴ δὲ θὰ τὸ περίμενε ποτὲ νὰ γίνεῖ αὐτό. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἡ ἀπορία. Βλέπεις ὅτι ὑπάρχει ἄλλη νηπιακὴ ἡλικία; Βλέπεις ὅτι ὑπάρχει ἄλλη ὄριμότητα; Ἄς γίνουμε λοιπὸν ὄριμοι, ἀποκτώντας αὐτὴ τὴν ὄριμότητα. Εἶναι δυνατὸ ἔστω καὶ ἂν εἴμαστε παιδιὰ καὶ νέοι νὰ φθάσουμε σ' ἐκείνη τὴν ὄριμότητα, γιὰτὶ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ φύση, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ.

«Ἡ στερεὴ τροφή εἶναι γιὰ τοὺς ὄριμους, οἱ ὅποιοι ἐξαιτίας τῆς συχνῆς χρήσης ἔχουν γυμνασμένα τὰ αἰσθητήρια ὄργανά τους, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ξεχωρίζουν τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακόν». Τί λοιπόν; Δὲν εἶχαν ἐκεῖνοι γυμνασμένα τὰ αἰσθητήρια ὄργανά τους, οὔτε γνώριζαν τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακόν; Τώρα δὲν ἀναφέρεται στὴ ζωὴ, ὅταν λέγει «γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ξεχωρίζουν τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακόν» (γιατὶ αὐτὸ στὸν κάθε ἄνθρωπο εἶναι δυνατὸ καὶ εὐκόλο νὰ τὸ γνωρίζει), ἀλλὰ γιὰ διδασκαλίες ὑγιεῖς καὶ ὑψηλές, ἀνήθικες καὶ ταπεινές. Τὸ παιδί δὲν ξέρει νὰ ξεχωρίζει τὴν κακὴ

γούν καὶ χούν ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα, καὶ τὸ βλαβερόν ἐδέξατο, καὶ πάντα ἀδιακρίτως ποιεῖ· ἀλλ' οὐ τὸ τέλειον τοιοῦτον. Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ πᾶσιν ἀπλῶς προσέχοντες καὶ ἀδιακρίτως τὰς ἀκοὰς ἐκδιδόντες ἀδοκίμοις. Καὶ τούτους αἰτιᾶται, ὡς ἀπλῶς περιφρομένους, καὶ νῦν μὲν τούτοις, νῦν δὲ ἐκείνοις δίδοντας ἑαυτούς· ὁ καὶ πρὸς τῷ τέλει ἠνίξαστο λέγων, «διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε». Τοῦτό ἐστι, «πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ». Λάρυγξ μὲν γὰρ σῖτα γεύεται, ψυχὴ δὲ δοκιμάζει λόγους.

104. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν τοῦτο μάθωμεν, καὶ μὴ, ἐὰν ἀκούσης, ὅτι οὐκ ἔστιν Ἑλλήν, οὐδὲ Ἰουδαῖος, εὐθέως Χριστιανὸν εἶναι νομίσσης, ἀλλ' ἐξέτασον καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα· ἐπεὶ καὶ Μανιχαῖοι καὶ πᾶσαι αἰρέσεις τοῦτο ὑπέδυσαν τὸ προσωπεῖον, πρὸς τὸ οὐτως ἀπατᾶν τοὺς ἀφελεστέρους· ἀλλ' ἐὰν ἔχωμεν τὰ αἰσθητήρια 15 τῆς ψυχῆς γεγυμνασμένα πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ, δυνασόμεθα τοὺς τοιοῦτους διακρίνειν. Πῶς δὲ γεγυμνασμένα γίνεται ἡμῶν τὰ αἰσθητήρια; Ἀπὸ τῆς συνεχοῦς ἀκροάσεως, ἀπὸ τῆς τῶν Γραφῶν ἐμπειρίας. Ὅταν γὰρ προθῶμεν αὐτῶν τὴν πλάνην, καὶ σήμερον ἀκούσης καὶ αἴριον καὶ δοκιμάσης μὴ καλῶς 20 ἔχειν, τὸ πᾶν ἔμαθες, τὸ πᾶν ἔγνως· κἂν σήμερον μὴ καταλάβης, αἴριον καταλήψῃ· «τῶν τὰ αἰσθητήρια», φησί, «γεγυμνασμένα ἐχόντων». Ὅρᾳς ὅτι χρὴ γυμνάζειν ἡμῶν τὴν ἀκοὴν ταῖς ἀκροάσεσι ταῖς θείαις, ὥστε μὴ ξενοφωνεῖσθαι;

«Γεγυμνασμένα», φησί, «πρὸς διάκρισιν»· τουτέστιν, ἐμπειρον εἶναι. Ὁ μὲν λέγει μὴ εἶναι ἀνάστασιν, ὁ δὲ οὐδὲν τῶν μελλόντων προσδοκᾷ, ἄλλος ἕτερον λέγει Θεόν, ἄλλος ἀπὸ Μαρίας αὐτὸν ἔχειν τὴν ἀρχήν. Καὶ θέα εὐθέως πῶς ἐξ ἀμετρίας πάντες ἐξέπεσον, οἱ μὲν πλεονάσαντες, οἱ δὲ ἐλαττώσαντες. Ὅϊον, πρώτη μὲν πάντων αἵρεσις ἡ Μαρκίωνος· ἐκείνη ἕτερον 30 θεὸν ἐπεισήγαγε τὸν οὐκ ὄντα. Ἴδου τὸ πλεόν. Μετ' ἐκείνην ἡ

ἀπὸ τὴν καλὴ τροφή. Πολλές φορές καὶ τὸ χῶμα ἔβαλε στὸ στόμα του καὶ τὸ βλαβερὸ δέχθηκε καὶ ὅλα τὰ κάνει χωρὶς νὰ τὰ διακρίνει. Τὸ τέλειο ὅμως δὲν εἶναι τέτοιο. Τέτοιοι εἶναι ὅσοι γενικὰ προσέχουν σὲ ὅλους καὶ χωρὶς διάκριση ἀκοῦν τοὺς μὴ τέλειους. Καὶ τοὺς κατηγορεῖ αὐτούς, ἐπειδὴ περιφέρονται ἀπλῶς, παραδίδοντας τὸν ἑαυτό τους ἄλλοτε σ' αὐτούς καὶ ἄλλοτε σ' ἐκείνους. Αὐτὸ καὶ πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς τὸ ὑπαινίχθηκε λέγοντας: «νὰ μὴ παρασύρεσθε ἀπὸ διαφορὰς καὶ ξένες διδασκαλίαις»²³. Αὐτὸ σημαίνει τό, «γιά νὰ μποροῦν νὰ ξεχωρίζουν τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακό». Ὁ λάρυγγας δηλαδὴ γεύεται τροφές, ἐνῶ ἡ ψυχὴ δοκιμάζει λόγια.

4. Καὶ ἐμεῖς λοιπὸν ὡς τὸ μάθουμε αὐτό· καὶ ἂν ἀκούσεις ὅτι δὲν εἶναι ἐθνικὸς οὔτε Ἰουδαῖος, νὰ μὴ νομίσεις ἀμέσως ὅτι εἶναι Χριστιανός, ἀλλὰ νὰ ἐξετάσεις καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Γιατὶ καὶ οἱ Μανιχαῖοι καὶ ὅλες οἱ αἱρέσεις φόρεσαν αὐτὸ τὸ προσωπεῖο γιὰ νὰ ἐξαπατοῦν ἔτσι τοὺς ἀφελέστερους. Ἐὰν ὅμως ἔχουμε τὰ αἰσθητήρια ὄργανα τῆς ψυχῆς γυμνασμένα νὰ διακρίνουν τὸ καλὸ ἀπὸ κακό, θὰ μπορέσουμε νὰ τοὺς διακρίνουμε αὐτούς. Καὶ πῶς γίνονται γυμνασμένα τὰ αἰσθητήρια ὄργανά μας; Ἀπὸ τὴ συχνὴ ἀκρόαση, ἀπὸ τὴ γνώση τῶν Γραφῶν. Ὅταν λοιπὸν παρουσιάσουμε τὴν πλάνη τους καὶ ἀκούσεις σήμερα καὶ αὔριο καὶ βρεῖς ὅτι δὲν εἶναι σωστή, τὰ πάντα τὰ ἔμαθες, τὰ πάντα τὰ γνώρισες. Καὶ ἂν δὲν τὸ καταλάβεις σήμερα, θὰ τὸ καταλάβεις αὔριο. «Οἱ ὁποῖοι», λέγει, «ἔχουν γυμνασμένα τὰ αἰσθητήρια ὄργανά τους». Βλέπεις ὅτι πρέπει νὰ γυμνάσουμε τὴν ἀκοή μας στὴν ἀκρόαση τοῦ θείου κηρύγματος, ὥστε νὰ μὴν ἀκούγεται παράξενα;

«Γυμνασμένα», λέγει, «γιά νὰ μποροῦν νὰ ξεχωρίζουν». Δηλαδή, νὰ εἶναι κανεὶς ἔμπειρος. Ἄλλος λέγει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις, ἄλλος δὲν περιμένει τίποτε ἀπὸ τὰ μελλοντικά, ἄλλος παραδέχεται ἄλλον θεὸ καὶ ἄλλος λέγει ὅτι ἔχει ἀπὸ τὴ Μαρία τὴν ἀρχή. Καὶ πρόσεχε ἀμέσως πῶς ὅλοι ἔπесαν σὲ πλάνη ἀπὸ ἔλλειψη μέτρου, ἀφοῦ ἄλλοι παρουσίασαν κάτι περισσότερο καὶ οἱ ἄλλοι κάτι λιγότερο. Γιὰ παράδειγμα· πρώτη ἀπ' ὅλους ἦταν ἡ αἵρεσις τοῦ Μαρκίωνα. Αὐτὴ παρουσίασε ἄλλον θεό, ποὺ δὲν ὑπάρχει. Νὰ τὸ περισσότερο. Ὑστερα ἀπὸ ἐκείνην ἡ αἵρεσις τοῦ

Σαβελλίου, τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν πρόσωπον εἶναι λέγουσα. Εἶτα ἡ Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ, καὶ αὕτη τὰ αὐτὰ προσβεύουσα. Εἶτα ἡ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ἐκ Μαρίας λέγουσα τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἐσχηκέναι. Εἶτα ἡ Μανιχαίων·
 5 αὕτη γὰρ πασῶν νεωτέρα. Μετ' ἐκείνας, ἡ Ἀρείου. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεραι. Ἡμεῖς δὲ διὰ τοῦτο τὴν πίστιν παρελάβομεν ἀπλῶς, ἵνα μὴ ἀναγκάζομεθα μυρία ἐπιέναι αἰρέσεις καὶ πράγματα ἔχειν, ἀλλ' ὅπερ ἂν ἢ προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν τις ἐπιχειρήσειεν ἐκείνης, τοῦτο νόθον εἶναι νομίσωμεν. Καθάπερ γὰρ οἱ τοὺς κανόνας δι-
 10 δόντες οὐκ ἀναγκάζουσι μυρία μέτρα περιεργάζεσθαι, ἀλλὰ τὸ δοθὲν ἐκεῖνο κατέχειν κελεύουσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν δογμάτων.

Ἄλλ' οὐδεὶς βούλεται ταῖς Γραφαῖς προσέχειν· εἰ γὰρ προσείχομεν, οὐ μόνον οὐκ ἂν περιεπέσομεν τῇ ἀπάτῃ, ἀλλὰ καὶ ἑτέ-
 ρους ἀπατωμένους ἀπηλλάξαμεν ἂν, καὶ τῶν κινδύνων ἐξείλκυ-
 15 σαμεν. Ὁ γὰρ ἰσχυρὸς στρατιῶτης οὐ μόνον ἑαυτῷ ἀρκέσαι δύναται, ἀλλὰ καὶ τὸν παραστάτην διαφυλάξει, καὶ τῆς τῶν πολεμίων βλάβης ἐλευθερῶσαι. Νῦν δὲ οὐδὲ ὅτι Γραφαί εἰσιν ἴσασι
 20 ἄφατον φιλανθρωπίαν· ἐνέπνευσε τῷ μακαρίῳ Μωϋσεῖ, τὰς πλάκας ἐκόλαψε, κατέσχευεν αὐτὸν τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπὶ τοῦ ὄρους, καὶ πάλιν τοσαύτας ἑτέρας, ὥστε δοῦναι τὸν νόμον. Μετὰ δὲ ταῦτα προφήτας ἐπεμψε μυρία παθόντας δεινά. Ἐπῆλθε πό-
 λεμος, ἀνεῖλον πάντας, κατέκοψαν, ἐνεπρήσθησαν αἱ βίβλοι.
 25 Ἐτέρῳ πάλιν ἀνδρὶ θαυμαστῷ ἐνέπνευσε, ὥστε αὐτὰς ἐκθέσθαι, τῷ Ἐσδρα λέγω, καὶ ἀπὸ λειψάνων συντεθῆναι ἐποίησε. Μετὰ δὲ τοῦτο ὠκονόμησεν ἐρμηνευθῆναι αὐτὰς ὑπὸ τῶν ἑβδομήκοντα· ἡρμήνευσαν ἐκεῖνοι.

Παρεγένετο ὁ Χριστός, δέχεται αὐτάς, οἱ ἀπόστολοι εἰς
 30 πάντας αὐτάς διασπείρουσι, σημεῖα ἐποίησε καὶ θαύματα ὁ Χριστός. Εἶτα τί; Μετὰ τοσαύτην πραγματείαν καὶ οἱ ἀπόστολοι

Σαβελλίου, πού λέγει ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατέρας καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἓνα πρόσωπο. Ἐπειτα ἡ αἵρεση τοῦ Μαρκέλλου καὶ τοῦ Φωτεινοῦ· καὶ αὐτὴ διδάσκει τὰ ἴδια. Ἐπειτα ἡ αἵρεση τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέα, πού ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Θεὸς ἔλαβε τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τῆς Μαρίας. Ἐπειτα ἡ αἵρεση τῶν Μανιχαίων, γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ νέα ἀπ’ ὅλες. Ὑστερα ἀπ’ αὐτὲς παρουσιάσθηκε ἡ αἵρεση τοῦ Ἀρείου. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλες. Ἀλλὰ ἐμεῖς γι’ αὐτὸ παραλάβουμε κατὰ ἓνα μόνο τρόπο τὴν πίστη, γιὰ νὰ μὴν ἀναγκαζόμαστε νὰ πλησιάσουμε σὲ ἄπειρες αἱρέσεις καὶ νὰ ἔχουμε ἐνοχλήσεις, ἀλλὰ ὅ,τι θὰ ἐπιχειροῦσε κανεὶς νὰ προσθέσει ἢ νὰ ἀφαιρέσει ἀπ’ αὐτὴν νὰ τὸ θεωρήσουμε νόθο. Γιατὶ ὅπως ἀκριβῶς αὐτοὶ πού ὀρίζουν τοὺς κανόνες δὲ μᾶς ἀναγκάζουν νὰ ἐξετάζουμε ἄπειρα μέτρα, ἀλλὰ προστάζουν νὰ κατέχουμε ἐκεῖνο πού μᾶς δόθηκε, ἔτσι συμβαίνει καὶ στὰ δόγματα.

Κανεὶς ὅμως δὲ θέλει νὰ προσέχει στὶς Γραφές. Γιατί, ἂν προσέχαμε, ὄχι μόνο δὲ θὰ πέφταμε στὴν πλάνη, ἀλλὰ θ’ ἀπομακρύναμε καὶ ἄλλους πού ἔχουν πλανηθεῖ καὶ θὰ τοὺς γλυτώναμε ἀπὸ τοὺς κινδύνους. Γιατὶ ὁ δυνατὸς στρατιώτης ὄχι μόνο τὸν ἑαυτό του μπορεῖ νὰ προστατέψει, ἀλλὰ καὶ τὸ διπλανό του μπορεῖ νὰ τὸν σώσει καὶ νὰ τὸν γλυτώσει ἀπὸ τὴ βλάβη τῶν ἐχθρῶν. Τώρα ὅμως μερικοὶ δὲ γνωρίζουν οὔτε ὅτι ὑπάρχουν Γραφές, παρ’ ὅλο πού τὸ ἅγιο Πνεῦμα οἰκονόμησε τόσο πολλὰ, ὥστε αὐτὲς νὰ διαφυλχθοῦν. Καὶ προσέχετε ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ γνωρίσετε τὴν ἀνέκφραστη φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Φώτισε τὸν μακάριο Μωυσῆ, χάραξε τὶς πλάκες, τὸν κράτησε σαράντα ἡμέρες ἐπάνω στὸ ὄρος, καὶ πάλι ἄλλες τόσες, ὥστε νὰ τοῦ δώσει τὸ νόμο. Καὶ ὕστερα ἀπ’ αὐτὰ ἔστειλε τοὺς προφῆτες πού ἔπαθαν ἄπειρα κακά. Ἐγίνε πόλεμος, τοὺς σκότωσαν ὅλους, τοὺς κατέκοψαν, κᾶηκαν τὰ βιβλία. Ἄλλον πάλι θαυμαστὸ ἄνδρα, ἐννοῶ τὸν Ἐσδρα, τὸν φώτισε νὰ τὰ ἐξηγήσει, καὶ ἔκαμε νὰ γραφοῦν ἀπὸ τὰ κατάλοιπα. Ὑστερα ἀπ’ αὐτὸ οἰκονόμησε νὰ μεταφρασθοῦν ἀπὸ τοὺς ἑβδομηκοντα. Ἐκεῖνοι τὰ μετέφρασαν.

Ἦρθε ὁ Χριστὸς, δέχεται τὰ βιβλία, οἱ ἀπόστολοι τὰ διαδίδουν σὲ ὅλους, ὁ Χριστὸς ἔκαμε σημεῖα καὶ θαύματα. Ἐπειτα τί ἔγινε; Ὑστερα ἀπὸ μιὰ τόσο μεγάλη φροντίδα ἔγραψαν καὶ οἱ

ἔγραψαν, καθὼς καὶ Παῦλος εἶπεν· «ἐγὼ γὰρ δὲ πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησε». Καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, «πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς». Καὶ Παῦλος πάλιν ἔλεγε, «διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν 5 τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν»· καὶ πάλιν, «πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος»· καὶ, «ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικεῖτω ἐν ὑμῖν πλουσίως». Καὶ ὁ προφήτης, «ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσῃς ἡμέρας καὶ νυκτός»· καὶ ἐτέρωθι πάλιν, «πᾶσα διήγησίς σου ἔστω ἐν νόμῳ Ὑψίστου». Καὶ πάλιν, «ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λό- 10 γιά σου (οὐκ εἶπε, 'τῇ ἀκοῇ μου', ἀλλά, «τῷ λάρυγγί μου»), ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον τῷ στόματί μου». Καὶ ὁ Μωϋσῆς, «μελετήσῃς ἐν αὐτοῖς», φησί, «διαπαντός, ἀνιστάμενος, καθεζόμενος, κοιταζόμενος». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος γράφων πρὸς Τιμόθεον ἔλεγε· «ἐν αὐτοῖς ἴσθι, ταῦτα μελέτα». Καὶ μυρία ἄν τις καὶ περὶ 15 αὐτῶν εἴποι.

Ἄλλ' ὁμως μετὰ τῶσαυτά εἰσὶ τινες οὐδὲ εἰδότες ὅτι εἰσὶ ποτε Γραφαί. Διὰ τοι τοῦτο οὐδὲν ὑγιές, οὐδὲν χρήσιμον παρ' ἡμῶν γίνεται. Ἄλλ' εἰ μὲν τις τὰ τῆς στρατείας εἰδέναί βούλοιο, ἀνάγκη τοὺς νόμους αὐτὸν μαθάνειν τοὺς στρατιωτικούς· καὶ εἰ 20 τις τὴν κυβερνητικὴν ἢ τὴν τεκτονικὴν ἐπιστήμην γινώσκειν ἐθέλοι ἢ εἰ τι ἕτερον, τὰ τῆς τέχνης αὐτὸν ἀνάγκη μαθάνειν· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστι ποιοῦντας ἰδεῖν· καὶ ταῦτα τῆς ἐπιστήμης ταύτης πολλῆς δεομένης τῆς ἀγρυπνίας. Ὅτι γὰρ καὶ τοῦτο τέχνη ἐστὶ διδασκαλίας δεομένη, ἀκουσον τοῦ προφήτου 25 λέγοντος· «δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς». Ἄρα ἀληθῶς διδασκαλίας δεῖται ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος. Εἰτά φησι, «τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωῆν;» ζωῆν τὴν ἐκεῖ λέγει. Καὶ πάλιν, «παῦσον τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ καὶ χεί-

24. Α' Κορ. 10,11.

25. Ματθ. 22,29.

26. Ρωμ. 15,4.

27. Β' Τιμ. 3,16.

28. Κολ. 3,16.

29. Ψαλμ. 1,2.

ἀπόστολοι, καθὼς εἶπε καὶ ὁ Παῦλος· «ὄλα γράφτηκαν γιὰ νὰ νουθετήσουν ἐμᾶς, στοὺς ὁποίους ἔφθασε τὸ τέλος τῶν αἰώνων»²⁴. Καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, «βρίσκεστε σὲ πλάνη, γιὰτὶ δὲ γνωρίζετε τὶς Γραφές»²⁵. Καὶ ὁ Παῦλος πάλι ἔλεγε, «μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν παρηγοριὰ πού δίνουν οἱ Γραφές νὰ διατηροῦμε τὴν ἐλπίδα μας»²⁶· καὶ πάλι, «κάθε Γραφὴ εἶναι θεόπνευστη καὶ χρήσιμη»²⁷, καὶ «ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἃς κατοικεῖ μέσα σας πλούσια»²⁸. Καὶ ὁ Προφήτης λέγει, «τὸ νόμο του θα μελετᾷ ἡμέρα καὶ νύχτα»²⁹· καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο πάλι, «κάθε συζήτησή σου νὰ ἀναφέρεται στὸ νόμο τοῦ Ὑψίστου»³⁰. Καὶ πάλι, «πόσο γλυκὰ εἶναι τὰ λόγια σου στὸ λάρυγγά μου» (δὲν εἶπε, 'στὴν ἀκοή μου', ἀλλά, «στὸ λάρυγγά μου»), «περισσότερο ἀπὸ τὸ μέλι καὶ τὴ κηρήθρα στὸ στόμα μου»³¹. Καὶ ὁ Μωυσῆς λέγει· «θα μιᾶς γι' αὐτὰ πάντοτε, ὅταν ξυπνᾶς ἀπὸ τὸν ὕπνο, ὅταν κάθεσαι, πρὶν ἀπὸ τὸν ὕπνο»³². Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος γράφοντας στὸν Τιμόθεο ἔλεγε· «αὐτὰ νὰ ἔχεις στὸ νοῦ σου, μ' αὐτὰ ν' ἀσχολεῖσαι»³³. Καὶ πολλὰ ἀκόμη θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ γι' αὐτά.

Ἄλλ' ὅμως ὕστερα ἀπὸ τόσα πολλὰ εἶναι μερικοὶ πού δὲ γνωρίζουν ὅτι ὑπάρχουν Γραφές. Γι' αὐτὸ λοιπὸν δὲ γίνεται σὲ μᾶς τίποτε σωστό, τίποτε χρήσιμο. Ἄν ὅμως κάποιος ἤθελε νὰ γνωρίζει καλὰ τὴ στρατιωτικὴ τέχνη, θὰ ἔπρεπε νὰ μαθαίνει τοὺς στρατιωτικοὺς νόμους. Καὶ ἂν κανεὶς ἤθελε νὰ γνωρίζει τὴν κυβερνητικὴ ἢ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ ἐπιστήμη ἢ κάτι ἄλλο, θὰ ἔπρεπε νὰ μαθαίνει τὰ σχετικὰ μὲ τὴν τέχνη. Ἐδῶ ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τοὺς δοῦμε νὰ κάνουν κάτι τέτοιο, ἂν καὶ ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ ἀγρυπνία. Ὅτι καὶ αὐτὸ εἶναι τέχνη πού ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ διδασκαλία, ἄκουσε τὸν προφήτη πού λέγει· «ἐλᾶτε, παιδιὰ μου, καὶ ἀκοῦστε με· θὰ σᾶς διδάξω τὸν σεβασμὸ τοῦ Θεοῦ». Ἐπομένως, πραγματικὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ διδασκαλία ὁ σεβασμὸς τοῦ Θεοῦ. Ἐπειτα λέγει, «ποιὸς ἄνθρωπος θέλει τὴ ζωή;», ἐννοῶντας τὴν ἐκεῖ ζωή. Καὶ πάλι· «σταμάτησε τὴ γλῶσσα σου ἀπὸ τὶς κακολογίες καὶ κλείσε τὰ χεῖλη σου

30. Σοφ. Σειρ. 9,15. 31. Ψαλμ. 18,11.

32. Δευτ. 6,7. 33. Α' Τιμ. 4,15.

λη σου τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον· ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποιήσον ἀγαθόν· ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτήν».

ἼΑρα ἴστε, τίς ταῦτα εἶπε προφήτης ἢ ἱστοριογράφος ἢ ἀπόστολος ἢ εὐαγγελιστής; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι, πλὴν ὀλίγων· καὶ 5 αὐτοὶ δὲ οὗτοι πάλιν, ἐὰν παραγάγωμεν μαρτυρίαν ἐτέρωθεν, τὸ αὐτὸ ὑμῖν πείσονται. Ἴδου γάρ, ἐρῶ τὸ αὐτὸ τοῦτο ρητόν, ῥήμασιν ἑτέροις εἰρημένον· «λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου, μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε κρίσιν, παῦσον τὴν 10 γλῶσσαν σου ἀπὸ κακοῦ καὶ ποιήσον ἀγαθόν, μάθετε καλὸν ποιεῖν». Ὁρᾶς ὅτι διδασκαλίας δεῖται ἢ ἀρετῆ; οὗτος μὲν γὰρ λέγει «φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς», ἐκεῖνος δὲ «μάθετε καλὸν ποιεῖν». ἼΑρ' οὖν ἴστε ποῦ ταῦτα ἔγκειται; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι, πλὴν ὀλίγων.

15 Καίτοι καθ' ἐκάστην ἑβδομάδα δις ἢ καὶ τρις ταῦτα ὑμῖν ἀναγινώσκειται· καὶ ἀνελθὼν ὁ ἀναγνώστης λέγει πρῶτον τὸ βιβλίον τίνος ἐστί, τοῦ δεῖνος τυχὸν προφήτου ἢ ἀποστόλου ἢ εὐαγγελιστοῦ, καὶ τότε λέγει ἢ λέγει, ὥστε εὐσημότερα ὑμῖν εἶναι, καὶ μὴ μόνον τὰ ἐγκείμενα εἰδέναί, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν τῶν 20 γεγραμμένων, καὶ τίς ταῦτα εἶρηκεν. Ἄλλὰ πάντα εἰκῆ, ἀλλὰ πάντα μάτην· πᾶσα γὰρ ἡ σπουδὴ εἰς τὰ βιωτικὰ κεκένωται καὶ τῶν πνευματικῶν λόγος οὐδεὶς. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐκεῖνα ὑμῖν κατὰ γνώμην ἐκβαίνει, ἀλλὰ πολλὰί κἀκεῖ δυσκολίαι. Ὁ μὲν οὖν Χριστός φησιν, «αἰτεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα 25 προστεθήσεται ὑμῖν»· καὶ ταῦτα μὲν ἐν προσθήκης εἶπε μέρει δοθήσεσθαι· ἡμεῖς δὲ τὴν τάξιν ἀντιστρέψαμεν, καὶ ζητοῦμεν τὴν γῆν καὶ τὰ ἀγαθὰ τὰ ἐν τῇ γῆ, ὡς ἐκείνων ἐν προσθήκης μέρει δοθησομένων ἡμῖν. Διὰ τοῦτο οὔτε ταῦτα, οὔτε ἐκεῖνα ἔχομεν.

Ἄνανήψωμεν οὖν ποτε καὶ γενώμεθα τῶν μελλόντων 30 ἀγαθῶν ἐπιθυμηταί· οὕτω γὰρ καὶ ταῦτα ἔσεται. Οὐδὲ γὰρ ἐνὶ τὸν τὰ κατὰ Θεὸν ζητοῦντα, μὴ καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιτυχεῖν·

34. Ψαλμ. 33,12-15.

35. Ἰεσ. 1,16-17.

36. Ματθ. 6,33.

νά μὴ λένε δολιότητες. Φύγε μακριὰ ἀπὸ τὸ κακὸ καὶ κάμε τὸ καλό. Ζήτησε τὴν εἰρήνην καὶ ἐπιδιώξέ την»³⁴.

Ἐραγε γνωρίζετε ποιὸς προφήτης τὰ εἶπε αὐτὰ ἢ ἱστοριογράφος ἢ ἀπόστολος ἢ εὐαγγελιστής; Δὲν τὸ πιστεύω, ἐκτὸς ἀπὸ λίγους. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πάλι, ἂν παρουσιάσω ἀπὸ ἄλλου μαρτυρία, θὰ πάθουν τὸ ἴδιο μὲ σᾶς. Τώρα λοιπὸν θὰ πῶ ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, ἀλλ' εἰπωμένο μὲ ἄλλα λόγια. «Λουσθῆτε, γίνετε καθαροί, ἀφερέστε τὶς κακίαι σας ἀπὸ τὶς ψυχές σας, ὥστε νὰ εἴστε καθαροὶ ἐνώπιόν μου. Συνηθίστε νὰ κάνετε τὸ καλό, ἐπιδιώξτε τὸ δίκαιο. Σταμάτησε τὴ γλῶσσα σου ἀπὸ τὶς κακολογίες καὶ κάμε τὸ καλό, συνηθίστε νὰ κάνετε τὸ καλό»³⁵. Βλέπεις ὅτι ἡ κρεττὴ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ διδασκαλία; Γιατὶ ἐκεῖνος λέγει, «θὰ σᾶς διδάξω τὸ σεβασμὸ τοῦ Θεοῦ», καὶ αὐτὸς «νὰ μάθετε νὰ κάνετε τὸ καλό». Ἐραγε γνωρίζετε ποῦ βρίσκονται αὐτά; Ἐγὼ βέβαια δὲν τὸ νομίζω, ἐκτὸς ἀπὸ λίγους.

Ὅμως κάθε ἐβδομάδα δύο ἢ τρεῖς φορές αὐτὰ διαβάζονται ἐν σᾶς. Ὄταν ὁ ἀναγνώστης ἀνεβαίνει στὸ βῆμα πρῶτα λέγει τίς εἶναι τὸ βιβλίον, αὐτοῦ δηλαδὴ ἢ ἐκείνου τοῦ προφήτη ἢ ἀποστόλου ἢ εὐαγγελιστῆ, καὶ ὕστερα λέγει ὅσα λέγει, ὥστε νὰ εἶναι σὲ σᾶς σαφέστερα καὶ νὰ γνωρίζετε ὄχι μόνο ποῦ βρίσκονται, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτία ποῦ γράφτηκαν καὶ ποιὸς τὰ εἶπε. Ἄλλ' ὅλα πηγαίνουν στὰ χαμένα, ὅλα εἶναι μάταια. Γιατὶ ὅλη σας ἡ φροντίδα καταναλώνεται στὰ βιοτικὰ καὶ δὲν ἐνδιαφέρεστε καθόλου γιὰ τὰ πνευματικὰ. Γι' αὐτὸ οὔτε ἐκεῖνα πηγαίνουν ὅπως ἐσεῖς θέλετε, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὑπάρχουν πολλὲς δυσκολίες. Ὁ Χριστὸς βέβαια λέγει, «ζητᾶτε τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ προστεθοῦν σὲ σᾶς»³⁶ καὶ αὐτὰ εἶπε ὅτι θὰ δοθοῦν σὰν προσθήκη. Ἐμεῖς ὅμως ἀντιστρέψαμε τὴν τάξιν καὶ ζητᾶμε τὴ γῆ καὶ τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ, σὰν νὰ πρόκειται νὰ μᾶς δοθοῦν ἐκεῖνα σὰν προσθήκη.

Ἄς ἀνανήψουμε λοιπὸν κάποτε καὶ ἄς ἐπιθυμήσουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, γιατί ἔτσι θ' ἀκολουθήσουν καὶ τὰ ἐπίγεια. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατόν ἐκεῖνος ποῦ ζητᾶ αὐτὰ ποῦ εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ νὰ μὴν ἐπιτύχει καὶ τὰ ἀνθρώπινα. Εἶναι

ἀπόφασίς ἐστὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς τοῦτο λεγούσης. Μὲ τοίνυν ἄλλως ποιῶμεν, ἀλλ' ἀντεχώμεθα τῆς συμβουλῆς τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μὴ πάντων ἐκπέσωμεν. Ὁ δὲ Θεὸς ἰκανὸς ἐστὶ κατανόξαι ἡμᾶς καὶ ποιῆσαι βελτίους, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀπόφαση τῆς ἴδιας τῆς ἀλήθειας, πού τὸ λέγει αὐτό. Ἦς μὴν κά-
νουμε λοιπὸν διαφορετικὰ, ἀλλὰ ἅς τηροῦμε τὴ συμβουλή τοῦ
Χριστοῦ, γιὰ νὰ μὴν τὰ χάσουμε ὅλα. Ὁ Θεὸς ὅμως εἶναι σὲ
θέση νὰ μᾶς παρακινήσει καὶ νὰ μᾶς κάνει καλύτερους μετὰ τὴ
βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μετὰ τὸν ὁποῖο στὸν
Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύνα-
μη, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνηση, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶ-
νες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Θ'

(Ἑβρ. 6,1-6)

«Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα, μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων καὶ πίστεως ἐπὶ Θεόν, βαπτισμῶν διδαχῆς, ἐπιθέσεώς τε χειρῶν, ἀναστάσεώς τε νεκρῶν, καὶ κρίματος αἰωνίου. Καὶ τοῦτο ποιήσομεν, ἂν περ ἐπιτρέπη ὁ Θεός».

1. Ἦκούσατε ὅσα Ἑβραίοις ἐνεκάλεσεν ὁ Παῦλος βουλομένοις δεῖ μανθάνειν περὶ τῶν αὐτῶν; καὶ εἰκότως. «Ὅφείλοντες γὰρ εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρεῖαν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς, τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ» Δέδοικα δὲ μὴ καὶ πρὸς ὑμᾶς ταῦτα καιρὸν ἂν ἔχοι λέγεσθαι, ὅτι ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, οὐδὲ μαθητῶν τάξιν ἐπέχετε, ἀλλ' δεῖ τὰ αὐτὰ ἀκούοντες, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν, ὡς οὐδενὸς ἀκούοντες, οὕτω διάκεισθε· κἂν ἔρηταί τις ὑμᾶς, οὐδεὶς ἀποκρίνασθαι δυνήσεται, πλὴν ὀλίγων σφόδρα καὶ εὐαριθμητῶν. Τοῦτο δὲ οὐ μικρὰ ζημία. Πολλάκις γὰρ τὸν διδάσκαλον βουλόμενον προελθεῖν περαιτέρω καὶ μυστικωτέρων ἄψασθαι καὶ ὑψηλοτέρων λόγων, οὐκ ἀφήσιν ἢ ἀπροσεξία τῶν μαθητευομένων.

10 Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν γραμματιστῶν, ἂν δεῖ τὰ στοιχεῖα ἀκούων ὁ παῖς μὴ κρατῆ, ἀεὶ ἔσται αὐτῷ ἀνάγκη τὰ αὐτὰ ἐνηχεῖν τῷ παιδί, καὶ οὐ πρότερον ἀποστησεται διδάσκων, ἕως ἂν ἐκεῖνα μαθεῖν ἀκριβῶς δυνήθῃ· καὶ γὰρ ἀνοίας ἐστὶ πολλῆς, τὰ πρότερα μὴ ἐνθέντα καλῶς, ἐφ' ἕτερα ἀγειν αὐτόν· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Θ'

(Έβρ. 6,1-6)

«ἼΑς ἀφήσουμε λοιπὸν τὴ στοιχειώδη διδασκαλία γιὰ τὸ Χριστὸ καὶ ἄς προχωρήσουμε πρὸς τὴν τελειότητα. ἼΑς μὴ θέτουμε πάλι τὸ θεμέλιο τῆς μετάνοιας ἀπὸ τὰ νεκρὰ ἔργα καὶ τὴν πίστη στὸ Θεὸ, ἀπὸ τὴ διδασκαλία γιὰ τὰ βαπτίσματα καὶ τὴ χειροθεσία, ἀπὸ τὴ διδασκαλία γιὰ τὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν καὶ τὴν αἰώνια κρίση. Καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κάνουμε, ἂν βέβαια τὸ ἐπιτρέπει ὁ Θεὸς».

1. ἼΑκούσατε πόσο κατηγορήσε ὁ Παῦλος τοὺς ἼΕβραίους, γιὰ τὶ ἤθελαν νὰ μαθαίνουν πάντοτε γιὰ τὰ ἴδια πράγματα; Καὶ πολὺ σωστά. «Θὰ ἔπρεπε νὰ ἤσασταν διδάσκαλοι ἔπειτα ἀπὸ τόσο καιρό. Παρ' ὄλα αὐτὰ ἔχετε πάλι ἀνάγκη νὰ σᾶς διδάξουν καὶ τὰ βασικὰ ἀκόμη στοιχεῖα τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ»¹. Φοβᾶμαι ὁμως μήπως εἶναι εὐκαιρία νὰ τὰ πεῖ κανεὶς αὐτὰ καὶ σὲ σᾶς, γιὰ τὶ, ἂν καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἤσασταν διδάσκαλοι ἔπειτα ἀπὸ τόσο καιρό, οὔτε σὰν μαθητὲς εἶστε, ἀλλὰ ἀκούοντας πάντοτε τὰ ἴδια καὶ γιὰ τὰ ἴδια πράγματα συμπεριφέρεστε, σὰν νὰ μὴν ἀκοῦτε τίποτε. Καὶ ἂν σᾶς ἐρωτήσῃ κάποιος, δὲ θὰ μπορέσει ν' ἀπαντήσῃ κανεὶς, ἔκτὸς ἀπὸ πάρα πολὺ λίγους πού μποροῦν νὰ μετρηθοῦν εὐκολα. Αὐτὸ ὁμως δὲν εἶναι μικρὴ ζημία. Γιὰ τὶ πολλὲς φορές, ὅταν θέλει ὁ διδάσκαλος νὰ προχωρήσῃ παραπέρα καὶ ν' ἀσχοληθεῖ μὲ πνευματικότερους καὶ ὑψηλότερους λόγους, δὲν τὸν ἀφήνει ἢ ἀπροσεξία τῶν μαθητῶν.

ἼΟπως ἀκριβῶς δηλαδὴ στὴν περίπτωση τῶν διδασκάλων τῶν πρώτων γραμμάτων, ἂν τὸ παιδὶ ἀκοῦει πάντοτε τὰ βασικὰ στοιχεῖα καὶ δὲν τὰ συγκρατεῖ, θὰ πρέπει νὰ διδάσκῃ πάντοτε τὰ ἴδια σ' αὐτὸ τὸ παιδὶ καὶ δὲ θὰ σταματήσει προηγουμένως νὰ διδάσκῃ. Ὅσπου νὰ μπορέσει νὰ τὰ μάθῃ αὐτὰ καλά (ἄλλωστε εἶ-

τῆς ἐκκλησίας, ἂν δεῖ τὰ αὐτὰ λεγόντων ἡμῶν, μηδὲν πλέον
 μανθάνετε, οὐδέποτε τὰ αὐτὰ λέγοντες παυσόμεθα. Εἰ μὲν γὰρ
 ἐπιδείξεως ἦν ἡμῖν ὁ λόγος καὶ φιλοτιμίας, ἐχρῆν αἰεὶ μεταπηδᾶν
 καὶ μεταβαίνειν, οὐδὲν φροντίζοντας ὑμῶν ἕνεκεν, ἀλλὰ τῶν
 5 κρότων μόνον τῶν παρ' ὑμῶν· ἐπειδὴ δὲ οὐ πρὸς τοῦτο τὴν
 σπουδὴν ἐθέμεθα, ἀλλὰ πάντα ὑπὲρ τῆς ὠφελείας ἡμῖν πονεῖται
 τῆς ὑμετέρας, οὐ παυσόμεθα περὶ τῶν αὐτῶν ὑμῖν διαλεγόμενοι,
 ἕως ἂν αὐτὰ κατορθώσητε. Ἐπεὶ ἐνῆν πολλὰ καὶ περὶ ἐλληνικῆς
 λέγειν δειδιδαιμονίας, καὶ περὶ Μανιχαίων, καὶ περὶ Μαρκιωνι-
 10 στῶν, καὶ μεγάλα πλήττειν αὐτοὺς τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι· ἀλλ' οὐκ
 ἔχει καιρὸν ὁ λόγος. Τοῖς γὰρ οὐδέπω τὰ ἑαυτῶν εἰδόσιν ἀκρι-
 βῶς, τοῖς οὐδέπω μεμαθηκόσιν ὅτι τὸ πλεονεκτεῖν κακόν, τίς ἂν
 τοὺς τοιούτους εἴποι λόγοις καὶ ἐφ' ἕτερα ἀγάγοι πρὸ καιροῦ;

Ἡμεῖς μὲν οὖν οὐ παυσόμεθα τὰ αὐτὰ λέγοντες, ἂν τε πει-
 15 σθῆτε, ἂν τε μὴ· δεδοίκαμεν δὲ μὴ τῷ συνεχῶς τὰ αὐτὰ λέγειν,
 εἰ μὴ ἀκούητε, μείζονα τοῖς παρακούουσι τὴν καταδίκην ἐργα-
 σόμεθα. Οὐ πρὸς πάντας δέ μοι ταῦτα ρητέον· οἶδα γὰρ πολλοὺς
 ὠφελουμένους ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα εἰσόδου, οἱ δικαίως ἂν ἐκείνων
 καταβοήσαιεν ὡς ἐνεδρευόντων αὐτοὺς διὰ τῆς οἰκείας ἀμα-
 20 θείας καὶ ἀπροσεξίας. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐνεδρευθήσονται·
 τὸ γὰρ συνεχῶς τὰ αὐτὰ ἀκούειν καὶ τοῖς εἰδόσι χρήσιμον· ὁ γὰρ
 ἴσμεν πολλάκις ἀκούσαντες, μᾶλλον κατενύγημεν. Οἶόν τι λέγω·
 ἴσμεν ὅτι καλὸν ἢ ταπεινοφροσύνη καὶ ὅτι πολλάκις διελέχθη
 περὶ αὐτῆς ὁ Χριστός· ἀλλ' ὅταν καὶ αὐτῶν τῶν ρημάτων ἐπα-
 25 κούσωμεν καὶ τῶν εἰς αὐτὰ θεωρημάτων, πλέον τι πάσχομεν,
 κἂν μυριάκις ἀκούσωμεν.

Εὐκαιρον οὖν καὶ ἡμᾶς νῦν εἰπεῖν ὑμῖν, «διόπερ, ἀφέντες
 τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμε-
 θα». Τί δέ ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου, αὐτὸς ἐφεξῆς ἐρμηνεύει, λέ-

ναι ἀπόδειξη μεγάλης ἀνοησίας νὰ τὸ ὀδηγεῖ σὲ ἄλλα, τὴ στιγμὴ πού τὰ προηγούμενα δὲν τὰ ἔθεσε καλὰ μέσα του), τὸ ἴδιο λοιπὸν συμβαίνει καὶ στὴν ἐκκλησία· ἂν λέγοντας πάντοτε τὰ ἴδια δὲ μαθαίνετε τίποτε περισσότερο, δὲ θὰ σταματήσω ποτὲ νὰ λέγω τὰ ἴδια. Γιατί, ἂν μιλοῦσα γιὰ ἐπίδειξη καὶ ἀπὸ φιλοδοξία, ἔπρεπε πάντοτε νὰ πηδῶ καὶ νὰ προχωρῶ, χωρὶς νὰ φροντίζω καθόλου γιὰ σᾶς, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὰ χειροκροτήματά σας. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἐνδιαφέρομαι γι' αὐτό, ἀλλὰ κάνω τὰ πάντα γιὰ τὴ δική σας ὠφέλεια, δὲ θὰ σταματήσω νὰ σᾶς μιλῶ γιὰ τὰ ἴδια, ὥσπου νὰ τὰ κατορθώσετε. Γιατί θὰ μπορούσα νὰ πῶ πολλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐθνικὴ δεισιδαιμονία καὶ γιὰ τοὺς Μανιχαίους καὶ γιὰ τοὺς Μαρκιωνιστὲς καὶ νὰ τοὺς πλήξω πάρα πολὺ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶναι τώρα καιρὸς γι' αὐτά. Σ' αὐτοὺς πού δὲ γνώρισαν ἀκόμη καλὰ τὰ δικά τους καὶ δὲν ἔμαθαν μέχρι τώρα ὅτι ἡ πλεονεξία εἶναι κακό, ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ πεί αὐτοὺς τοὺς λόγους καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσει σὲ ἄλλα πρὶν ἀπὸ τὴν κατάλληλη ὥρα;

Ἐγὼ λοιπὸν δὲ θὰ σταματήσω νὰ λέγω τὰ ἴδια εἴτε πεισθεῖτε εἴτε ὄχι, ἀλλὰ φοβᾶμαι μήπως, λέγοντας συνέχεια τὰ ἴδια, ἂν δὲν ἀκούτε, προξενήσω μεγαλύτερη τὴν καταδίκη σ' αὐτοὺς πού δὲν προσέχουν. Ἄλλ' ὁμως δὲν πρέπει νὰ τὰ λέγω αὐτὰ σὲ ὄλους, γιατί ξέρω ὅτι πολλοὶ ὠφελοῦνται ἀπὸ τὴν εἴσοδό τους ἐδῶ, πού δίκαια θὰ φώναζαν ἐναντίον ἐκείνων ὅτι τοὺς δολιεύονται μὲ τὴ δική τους ἀμάθεια καὶ τὴν ἀπροσεξία. Ἄλλ' ὁμως οὔτε ἔτσι θὰ τοὺς δολιευθοῦν, γιατί ἡ συνεχῆς ἀκοὴ τῶν ἰδίων πραγμάτων εἶναι χρήσιμη καὶ σ' ἐκείνους πού τὰ γνωρίζουν. Ὅταν δηλαδὴ αὐτὸ πού γνωρίζουμε τὸ ἀκούσουμε πολλές φορές, συγκινούμαστε περισσότερο. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέγω· γνωρίζουμε ὅτι εἶναι καλὸ ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ὅτι πολλές φορές μίλησε γι' αὐτὴν ὁ Χριστός· ὅταν ὁμως ἀκούσουμε μὲ προσοχὴ καὶ τὰ ἴδια τὰ λόγια καὶ ὅσα ἀναφέρονται σ' αὐτά, παθαίνουμε κάτι περισσότερο, ἔστω καὶ ἂν τὰ ἀκούσουμε ἄπειρες φορές.

Εἶναι λοιπὸν ἡ κατάλληλη εὐκαιρία τώρα νὰ πῶ καὶ σὲ σᾶς· «ἄς ἀφήσουμε λοιπὸν τὴ στοιχειώδη διδασκαλία γιὰ τὸ Χριστὸ καὶ ἄς φερόμαστε πρὸς τὴν τελειότητα». Τί ὁμως σημαί-

γων· «μὴ πάλιν θεμέλιον», φησί, «καταβαλλόμενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων καὶ πίστεως ἐπὶ Θεόν, βαπτισμῶν διδαχῆς, ἐπιθέσεώς τε χειρῶν, ἀναστάσεώς τε νεκρῶν, καὶ κρίματος αἰωνίου». Εἰ δὲ τοῦτο ἀρχή, τί ἄλλο ἐστὶ τὸ δόγμα τὸ ἡμέτερον, ἢ
5 τὸ μετανοῆσαι ἀπὸ νεκρῶν ἔργων καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος λαβεῖν τὴν πίστιν εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ κρίματος αἰωνίου; Τί δε ἐστὶν «ἀρχή»; Οὐδὲν ἄλλο, ἢ τοῦτο «ἀρχήν» φησιν, ὅταν μὴ βίος ἀκριβῆς παρῆ.

Καθάπερ γὰρ τὸν εἰς τὴν μάθησιν τῶν γραμμάτων εἰσερ-
10 χόμενον, τὰ στοιχεῖα δεῖ πρῶτον ἀκοῦσαι, οὕτω καὶ τὸν Χρι-
στιανὸν ταῦτα εἰδέναί ἀκριβῶς πρῶτον χρῆ, καὶ μηδὲν ἀμφιβάλ-
λειν περὶ αὐτῶν. Εἰ δὲ δέοιτο πάλιν διδασκαλίας, οὐπω τὸν θε-
μέλιον ἔχει· τὸν γὰρ ἐδραῖον πεπηγέναί προσῆκε καὶ ἐστάναι κα-
μὴ μετακινεῖσθαι. Εἰ δὲ μέλλοι τις κατηχηθεὶς καὶ βαπτισθεὶς
15 μετὰ ἔτη δέκα περὶ πίστεως πάλιν ἀκούειν, καὶ ὅτι πιστεῦσαι
χρῆ εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, οὐπω τὸν θεμέλιον ἔχει, πάλιν τὴν
ἀρχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ ζητεῖ. Ὅτι γὰρ ἡ πίστις θεμέλιον, τὸ
δὲ λοιπὸν οἰκοδομή, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· «ἐγὼ θεμέλιον τέ-
θεικα, ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ. Εἴ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέ-
20 λιον τοῦτον, χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, κα-
λάμην». Διὰ τοῦτο εἶπε, «μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι
μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων».

2. Τί δὲ ἐστὶν, «ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα»; Πρὸς αὐτὴν
χωρῶμεν λοιπὸν, φησί, τὴν ὁροφὴν· τουτέστι, βίον ἄριστον ἔχω-
25 μεν. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν στοιχείων τὸ πᾶν τὸ ἄλφα συνέχει, καὶ
ὁ θεμέλιος τὴν πᾶσαν οἰκοδομήν, οὕτω καὶ τοῦ βίου τὴν καθαρό-
τητα ἢ περὶ τὴν πίστιν πληροφορία. Ταύτης δὲ ἄνευ οὐκ ἐστὶν εἶ-
ναι Χριστιανόν· ὡσπερ οὐδὲ θεμελίων ἄνευ οἰκοδομήν, οὐδὲ
στοιχείων χωρὶς ἔμπειρον γραμμάτων εἶναι. Ἄλλ' ὡσπερ εἴαν τις
30 ἀεὶ περὶ τὰ στοιχεῖα καταγίνηται, ἢ εἴ τις περὶ τὸν θεμέλιον
στρέφηται καὶ οὐκ ἀνέρχεται ἐπὶ τὴν οἰκοδομήν, οὐδέποτε ἔσται

νει «ή στοιχειώδης διδασκαλία» ὁ ἴδιος τὸ ἐρμηνεύει λέγοντας: «ἄς μὴ βάζουμε πάλι τὸ θεμέλιο τῆς μετάνοιας ἀπὸ τὰ νεκρὰ ἔργα καὶ τὴν πίστη στὸ Θεό, ἀπὸ τὴ διδασκαλία γιὰ τὰ βαπτίσματα καὶ τὴ χειροθεσία, ἀπὸ τὴν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν καὶ τὴν αἰώνια κρίση». Ἐὰν ὁμῶς αὐτὸ εἶναι στοιχειώδης διδασκαλία, τί ἄλλο εἶναι τὸ δικό μας δόγμα παρὰ τὸ νὰ μετανοήσουμε ἀπὸ τὰ νεκρὰ ἔργα, καὶ νὰ λάβουμε μέσω τοῦ Πνεύματος τὴν πίστη στὴν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν καὶ τὴν αἰώνια κρίση; Τί ὁμῶς σημαίνει «βασικὴ διδασκαλία»; Δὲ λέγει «βασικὴ διδασκαλία» τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο αὐτό, ὅταν δὲν ὑπάρχει τέλεια ζωὴ.

Ὅπως λοιπὸν αὐτὸς ποὺ ἔρχεται νὰ μάθει γράμματα πρῶτα πρέπει ν' ἀκούσει τὰ βασικὰ στοιχεῖα, ἔτσι καὶ ὁ Χριστιανὸς πρέπει αὐτὰ πρῶτα νὰ γνωρίζει καλὰ καὶ νὰ μὴν ἀμφιβάλλει καθόλου γι' αὐτά. Ἐὰν ὁμῶς χρειαζόταν πάλι διδασκαλία, δὲν ἔχει ἀκόμη τὸ θεμέλιο. Γιατὶ ἡ βάση ἔπρεπε νὰ σταθεροποιηθεῖ καὶ νὰ σταθεῖ καὶ νὰ μὴ μετακινεῖται. Καὶ ἂν κάποιος μετὰ τὴν κατήχησι καὶ τὸ βάπτισμά του ἐπρόκειτο ὕστερα ἀπὸ δέκα χρόνια ν' ἀκούσει πάλι γιὰ τὴν πίστη καὶ ὅτι πρέπει νὰ πιστέψει στὴν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν, δὲν ἔχει ἀκόμη τὸ θεμέλιο, πάλι ζητάει τὴν βασικὴ διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅτι βέβαια ἡ πίστη εἶναι τὸ θεμέλιο καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἡ οἰκοδομή, ἄκου αὐτὸν ποὺ λέγει: «ἐγὼ ἔβαλα τὸ θεμέλιο, ἀλλ' ἄλλος κτίζει τὴν οἰκοδομή. Ἐὰν κανεὶς κτίζει πάνω στὸ θεμέλιο αὐτὸ χρυσάφι, ἀσήμι, πολύτιμους λίθους, ξύλα, χορτάρι, καλάμια»². Γι' αὐτὸ ἔλεγε, «ἄς μὴ βάλουμε πάλι τὸ θεμέλιο τῆς μετάνοιας ἀπὸ τὰ νεκρὰ ἔργα».

2. Τί σημαίνει «ἄς φερόμαστε πρὸς τὴν τελειότητα»; Στὸ ἐξῆς λέγει, ἄς προχωροῦμε πρὸς τὴν ἴδια τὴν κορυφή· δηλαδή, ἄς κάνουμε ἄριστη ζωὴ. Ὅπως δηλαδή στὰ βασικὰ στοιχεῖα τὸ ἄλφα τὰ συγκρατεῖ ὅλα καὶ τὸ θεμέλιο ὀλόκληρη τὴν οἰκοδομή, ἔτσι καὶ ἡ βεβαιότητα γιὰ τὴν πίστη συγκρατεῖ τὴν καθαρότητα τῆς ζωῆς. Χωρὶς αὐτὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχει Χριστιανός, ὅπως οὔτε οἰκοδομὴ χωρὶς θεμέλια, οὔτε καὶ νὰ γνωρίζει κανεὶς καλὰ τὰ γράμματα χωρὶς τὰ βασικὰ στοιχεῖα. Ἄλλ', ὅπως ἂν κάποιος καταγίνεται πάντοτε μὲ τὰ στοιχεῖα ἢ ἂν κάποιος ἀσχολεῖται μὲ τὸ θεμέλιο καὶ δὲν ἀνεβαίνει στὴν οἰκοδομή, δὲ θὰ ἔχει ποτὲ

αὐτῷ τι πλεον, οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν· ἂν γὰρ αἰεὶ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως μένωμεν, οὐδέποτε πρὸς τὸ τέλειον ταύτης ἀναβησόμεθα.

Σὺ δὲ μὴ νομίσης ἡλαττώσθαι τὴν πίστιν διὰ τὸ στοιχεῖον 5 κληθῆναι· ἢ γὰρ πᾶσα δύναμις αὕτη ἐστίν. Ὅταν γὰρ λέγῃ, «πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος, ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης, νήπιος γάρ ἐστίν», οὐ γάλα ταύτην καλεῖ· ἀλλὰ τὸ ἀμφιβάλλειν ἔτι περὶ τούτων, τοῦτό ἐστιν ἀσθενοῦς διανοίας καὶ λόγων δεομένης πολλῶν. Τὰ γὰρ δόγματα ταῦτά ἐστι τὰ ὑγιῆ· τέλειον γὰρ ἐκεῖνον κα- 10 λουῖμεν τὸν μετὰ τῆς πίστεως βίον ἔχοντα ὀρθόν. Ἐὰν δέ τις πίστιν μὲν ἔχη, πράττη δὲ πονηρά, καὶ περὶ αὐτῆς δὲ ταύτης ἀμφιβάλλῃ καὶ ὑβρίζη τὴν διδασκαλίαν, εἰκότως αὐτὸν φήσομεν νήπιον, ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀναδραμόντα. Ὡστε κἂν μυρία ἔτη ἐν τῇ πίστει ἔχωμεν καὶ μὴ βέβαιοι ὦμεν ἐν αὐτῇ, νήπιοί ἐσμεν, ὅταν 15 βίον αὐτῇ μὴ συμβαίνοντα ἐπιδεικνυῶμεθα, ὅταν ἔτι θεμέλιον καταβαλλώμεθα.

Τούτοις δὲ μετὰ τοῦ βίου καὶ ἄλλο ἐγκαλεῖ, ὡς παρασαλευθεῖσι καὶ δεομένοις θεμέλιον καταβάλλειν μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων. Τὸν γὰρ ἀπὸ τινος εἰς ἕτερον μετατιθέμενον, καὶ τὸ 20 μὲν ἀφιέντα, τοῦτο δὲ αἰρούμενον, πρότερον αὐτοῦ καταγνῶναι χρὴ καὶ ἀποστῆναι τῇ διαθέσει, καὶ τότε ἐλθεῖν ἐφ' ἕτερον· εἰ δὲ τοῦ προτέρου πάλιν ἔχεσθαι μέλλοι, πῶς τοῦ δευτέρου ἄψεται; Τί οὖν, φησί, περὶ τοῦ νόμου; Κατέγνωμεν αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἐπ' αὐτὸν ἀνατρέχομεν. Τοῦτο οὐκ ἐστι μετάθεσις· καὶ γὰρ ἐνταῦθα 25 ἔχομεν νόμον. «Νόμον οὖν», φησί, «καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; Μὴ γένοιτο, ἀλλὰ νόμον ἰστώμεν». Ἐγὼ δὲ περὶ πονηρῶν εἶπον πραγμάτων. Ὁ γὰρ μέλλων ἐπ' ἀρετὴν μετιέναι, πρότερον τῆς κακίας καταγνῶναι ὀφείλει, καὶ τότε αὐτὴν μετελθεῖν· οὐ γὰρ ἴσχυεν ἢ μετάνοια καθαρὸς αὐτοὺς δεῖξαι.

30 Διὰ τοῦτο εὐθέως ἐβαπτίζοντο, ἴν', ὅπερ ἀδυνάτως εἶχον

3. Ἐβρ. 5.13.

4. Ρωμ. 3.31.

κάτι παραπάνω, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μ' ἐμᾶς. Ἐάν δηλαδή πάντοτε μένουμε στὴν ἀρετὴ τῆς πίστεως, δὲ θ' ἀνεβοῦμε ποτὲ πρὸς τὴν τελειότητά της.

Ἐσὺ ὁμως νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ἔχει μειωθεῖ ἡ πίστις ἐπειδὴ ὀνομάσθηκε βασικὸ στοιχεῖο, καθόσον αὐτὴ εἶναι ὅλη ἡ δύναμη. Γιατὶ ὅταν λέγει, «ὅποιος τρέφεται μὲ γάλα δὲν ἔχει πείρα τοῦ λόγου τῆς δικαιοσύνης, γιατί εἶναι νήπιος»³, δὲν τὴν ὀνομάζει γάλα, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀμφιβάλλει ἀκόμη γι' αὐτά, αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη διάνοιας ἀδύναμης πνευματικῆς καὶ πού ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὰ πολλὰ λόγια. Γιατὶ αὐτὰ εἶναι τὰ ὀρθὰ δόγματα, καὶ τέλειο ὀνομάζουμε ἐκεῖνον πού μαζὶ μὲ τὴν πίστις ἔχει καὶ σωστὸ τρόπο ζωῆς. Ἐάν ὁμως κάποιος ἔχει πίστις καὶ πράττει κακῶς καὶ ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν ἴδια τὴν πίστις καὶ ὑβρίζει τὴ διδασκαλία, εὐλόγα θὰ τὸν ὀνομάσουμε αὐτὸν νήπιος, ἀφοῦ ἐπέστρεψε στὴν ἀρχή. Ἐπομένως καὶ ἂν ἀκόμη ἔχουμε πέρα πολλὰ χρόνια στὴν πίστις, ἀλλὰ δὲν εἴμαστε σταθεροὶ σ' αὐτήν, εἴμαστε νήπιοι, ὅταν δὲν δείχνουμε τρόπο ζωῆς σύμφωνο μ' αὐτήν, ὅταν ἀκόμη τοποθετοῦμε τὸ θεμέλιο.

Αὐτοὺς ὁμως μαζὶ μὲ τὴ συμπεριφορὰ τοὺς κατηγορεῖ καὶ γιὰ κάτι ἄλλο, ὅτι κλονίσθηκαν καὶ ὅτι ἔχουν ἀνάγκη νὰ τοποθετοῦν τὸ θεμέλιο τῆς μετάνοιας ἀπὸ τὰ νεκρὰ ἔργα. Γιατί, ὅποιος μετακινεῖται ἀπὸ ἓνα πρᾶγμα σὲ ἄλλο καὶ ἀφήνει αὐτὸ καὶ προτιμᾷ τὸ ἄλλο, πρέπει πρῶτα αὐτὸ νὰ καταδικάσει καὶ ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' αὐτὰ μὲ τὴ θέλησή του καὶ ὕστερα νὰ ἔρθει σὲ ἄλλο. Ἐάν ὁμως πρόκειται ν' ἀκολουθήσει πάλι τὸ προηγούμενο, πῶς θὰ κάνει τὸ δεύτερο; Τί λοιπόν, λέγει, θὰ ποῦμε γιὰ τὸ νόμο; Τὸν καταδικάσαμε καὶ πάλι ξαναγυρίζουμε σ' αὐτόν. Αὐτὸ δὲν εἶναι μετάθεσις, γιατί καὶ ἐδῶ ἔχουμε νόμο. «Λοιπόν», λέει, «καταργοῦμε τὸ νόμο μὲ τὴν πίστις; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη· ἀντίθετα στηρίζουμε τὸ νόμο»⁴. Ἐγὼ ὁμως μίλησα γιὰ τὰ κακὰ πρᾶγματα. Γιατὶ ἐκεῖνος πού πρόκειται νὰ βαδίσει πρὸς τὴν ἀρετὴ ὀφείλει προηγουμένως νὰ καταδικάσει τὴν κακία καὶ ὕστερα ν' ἀσκήσει τὴν ἀρετὴ, ἀφοῦ ἡ μετάνοια δὲν μποροῦσε νὰ τοὺς καταστήσει καθαρούς.

Γι' αὐτὸ βαπτίζονταν ἀμέσως, ὥστε μὲ τὴ χάρις τοῦ Χρι-

ἐργάσασθαι δι' ἑαυτῶν, τοῦτο διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ γένηται χάριτος. Οὐτε οὖν μετάνοια ἀρκεῖ πρὸς τὸν καθαρισμόν, ἀλλὰ δεῖ τὸ βάπτισμα παραλαβεῖν. Ἐπὶ γοῦν τὸ βάπτισμα ἔρχεσθαι δεῖ, πρότερον καταγνόντα τῶν ἡμαρτημένων αὐτῷ καὶ καταψηφισάμενον. Τί δέ ἐστι, «βαπτισμῶν διδαχῆς»; Οὐχ ὡς πολλῶν ὄντων τῶν βαπτισμῶν, ἀλλ' ἑνός. Τί οὖν αὐτὸ πληθυντικῶς εἶπε; Διὰ τὸ εἰπεῖν, «μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας». Εἰ γὰρ πάλιν αὐτοὺς ἐβάπτισε καὶ ἄνωθεν κατήχησε, καὶ πάλιν ἐξ ἀρχῆς βαπτισθέντες ἐδιδάσκοντο τὰ πρακτέα καὶ τὰ μὴ πρακτέα, διηνεκῶς ἔμελλον ἀδιόρθωτοι μένειν.

«Καὶ ἐπιθέσεως χειρῶν». Οὕτω γὰρ τὸ Πνεῦμα ἐλάμβανον. «Ἐπιθέντος γὰρ αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χειράς», φησὶν, «ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον». «Ἀναστάσεώς τε νεκρῶν». Τοῦτο γὰρ ἓν τε τῷ βαπτίσματι γίνεται, καὶ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ βεβαιοῦται. 15 «Καὶ κρίματος αἰωνίου». Διὰ τί δὲ ταῦτά φησιν; Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἢ παρασαλεύεσθαι ἤδη πεπιστευκότας, ἢ κακῶς βιοῦν καὶ ραθυμῶς. Λέγει οὖν, νήσατε. Ἀπάγων οὖν αὐτοὺς τῆς τοιαύτης ραθυμίας καὶ προσεκτικωτέρους ποιῶν, τοῦτον τὸν λόγον κινεῖ. Οὐκ ἔνι γὰρ εἰπεῖν ὅτι, ἂν νῦν ραθυμῶς ζήσωμεν, πάλιν 20 βαπτισθησόμεθα, πάλιν κατήχηθησόμεθα, καὶ πάλιν ληψόμεθα τὸ Πνεῦμα· ἢ ὅτι, ἂν νῦν τῆς πίστεως ἐκπέσωμεν, πάλιν δυνησόμεθα βαπτιζόμενοι τὰ ἁμαρτήματα ἀπολούσασθαι, καὶ τῶν αὐτῶν τυχεῖν ὧνπερ καὶ πρότερον.

Σφάλλεσθε, φησί, ταῦτα νομίζοντες· «ἀδύνατον γὰρ τοὺς 25 ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου καὶ μετόχους γεννηθέντας Πνεύματος ἁγίου καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ρῆμα, δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας». Καὶ ὄρα πῶς ἐν- 30 τρεπτικῶς καὶ ἀπαγορευτικῶς ἄρχεται· «ἀδύνατον», φησί· τουτέστι, μηκέτι προσδόκα τὸ μὴ δυνατόν. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'οὐ πρέ-

στοῦ νὰ γίνει αὐτὸ πὺ ἀδυνατοῦσαν νὰ κάνουν ἀπὸ μόνοι τους. Ἡ μετάνοια λοιπὸν δὲν ἀρκεῖ γιὰ τὸν καθαρισμό, ἀλλὰ πρέπει νὰ λάβει κανεὶς τὸ βάπτισμα. Πρέπει βέβαια νὰ ἔρχεται στὸ βάπτισμα ἀφοῦ προηγουμένως καταδικάσει καὶ ἀπορρίψει τὰ ἁμαρτήματα του. Τί ὁμως σημαίνει, «ἀπὸ τῆ διδασκαλία γιὰ τὰ βαπτίσματα»; Ὅχι ἐπειδὴ εἶναι πολλὰ τὰ βαπτίσματα, ἀλλ' ἓνα. Γιατί λοιπὸν τὸ εἶπε στὸν πληθυντικὸ; Ἐπειδὴ εἶπε, «ἄς μὴ θέτουμε πάλι τὸ θεμέλιο τῆς μετάνοιας». Γιατί, ἂν τοὺς βάπτιζε πάλι καὶ τοὺς κατηχοῦσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἂν πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μετὰ τὸ βάπτισμα διδάσκονταν αὐτὰ πὺ ἔπρεπε καὶ αὐτὰ πὺ δὲν ἔπρεπε νὰ πράξουν, θὰ ἔμεναν παντοτινὰ ἀδιόρθωτοι.

«Καὶ ἀπὸ τῆ διδασκαλία γιὰ χειροθεσία». Γιατί ἔτσι λάμβαναν τὸ ἅγιο Πνεῦμα. «Ὅταν ὁ Παῦλος ἔβαλε τὰ χέρια πάνω τους», λέγει, «ἦρθε σ' αὐτοὺς τὸ ἅγιο Πνεῦμα»⁵. «Καὶ ἀπὸ τῆ διδασκαλία γιὰ τὴν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν». Γιατί αὐτὸ καὶ στὸ βάπτισμα γίνεται καὶ στὴν ὁμολογία βεβαιώνεται. «Καὶ ἀπὸ τῆ διδασκαλία γιὰ τὴν αἰώνια κρίσι». Γιατί ὁμως τὰ λέγει αὐτά; Ἐπειδὴ ἦταν πιθανὸ ἢ νὰ κλονίζονταν ἀφοῦ εἶχαν ἤδη πιστέψει, ἢ νὰ ἔκαναν κακὴ καὶ ἀδιάφορη ζωὴ. Τοὺς λέγει λοιπὸν νὰ εἴστε προσεκτικοί. Τοὺς τὰ λέγει λοιπὸν αὐτὰ γιὰ νὰ τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀδιαφορία καὶ νὰ τοὺς κάνει πιὸ προσεκτικούς. Γιατί δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι, ἂν τώρα ζήσουμε ἀδιάφορα, πάλι θὰ βαπτισθοῦμε, πάλι θὰ κατηχηθοῦμε καὶ πάλι θὰ λάβουμε τὸ ἅγιο Πνεῦμα· ἢ ὅτι, ἂν τώρα ἐκπέσουμε ἀπὸ τὴν πίστη, πάλι θὰ μορέσουμε μὲ τὸ βάπτισμα νὰ καθαρίσουμε τὰ ἁμαρτήματα καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἴδια ὅπως καὶ προηγουμένως.

Κάνετε λάθος, λέγει, ἂν τὰ νομίζετε αὐτά. «Γιατί εἶναι ἀδύνατο ἐκείνους, πὺ μιὰ φορὰ φωτίσθηκαν καὶ γεύθηκαν τὴν ἐπουράνια δωρεὰ καὶ ἐγιναν μέτοχοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ γεύθηκαν τὸν καλὸ λόγὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς θαυματουργικὰς ἐnergειες τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνα, καὶ ὕστερα ἔπεσαν, νὰ τοὺς ἀνακαινίζει κανεὶς πάλι μὲ τὴ μετάνοια, ἐπειδὴ μὲ τὴ συμπεριφορὰ τους ξανασταυρώνουν καὶ διαπομπεύουν τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ». Πρόσεχε ὁμως πῶς ἀρχίζει μὲ ἔλεγχὸ καὶ ἀπαγόρευσι. «Εἶναι ἀδύνατο», λέγει δηλαδὴ, νὰ μὴν περιμένεις πῶς αὐτὸ πὺ δὲν εἶ-

πει', 'οὐδὲ συμφέρει', 'οὐδὲ ἔξεστιν', ἀλλ', «ἀδύνατον», ὥστε εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβαλεῖν, εἰ ὅλως ἐφωτίσθητε ἅπαξ.

3. Εἶτα ἐπάγει, «γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου»· τουτέστι, τῆς ἀφέσεως. «Καὶ μετόχους γενηθέντας Πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ρῆμα». Τὴν διδασκαλίαν ἐν-
 5 ταῦθα λέγει. «Δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος». Τίνας λέγει δυνά-
 μεις; Ἦ τὸ θαύματα ἐπιτελεῖν, ἢ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος.
 «Καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζει εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυ-
 ροῦντας ἑαυτοῖς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας».
 10 «Ἀνακαινίζειν», φησὶν, «εἰς μετάνοιαν»· τουτέστι, διὰ μετανοί-
 ας· τί οὖν; ἐκβέβληται ἢ μετάνοια; Οὐχ ἢ μετάνοια, μὴ γένοιτο,
 ἀλλ' ὁ διὰ λουτροῦ πάλιν ἀνακαινισμός. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἀδύνατον
 ἀνακαινισθῆναι εἰς μετάνοιαν, καὶ ἐσίγησεν· ἀλλ' εἰπὼν, «ἀδύ-
 νατον», ἐπήγαγεν, «ἀνασταυροῦντας». «Ἀνακαινισθῆναι»· του-
 15 τέστι, καινὸν γενέσθαι· τὸ γὰρ καινοῦς ποιῆσαι, τοῦ λουτροῦ μό-
 νον ἐστίν· «ἀνακαινισθήσεται», γάρ, φησὶν, «ὡς ἀετοῦ ἢ νεότης
 σου». Τῆς δὲ μετανοίας ἐστὶ τό, καινοῦς γενομένους, εἶτα πα-
 λαιωθέντας ὑπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, ἀπαλλάξαι τῆς παλαιότητος
 καὶ καινοῦς ἐργάσασθαι· εἰς ἐκείνην μέντοι τὴν λαμπρότητα ἀγα-
 20 γεῖν οὐκ ἔνι· ἐκεῖ γὰρ τὸ ὄλον ἢ χάρις ἦν.

«Ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς», φησί, «τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ
 παραδειγματίζοντας». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· τὸ βάπτισμα
 σταυρός ἐστι· «συνεσταυρώθη γὰρ ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος».
 Καὶ πάλιν, «σύμμορφοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου
 25 αὐτοῦ»· καὶ πάλιν, «συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος
 εἰς τὸν θάνατον». Ὡσπερ οὖν οὐκ ἔνι δεύτερον σταυρωθῆναι
 τὸν Χριστὸν (τοῦτο γὰρ παραδειγματίσαι αὐτόν ἐστιν), οὕτως
 οὐδὲ βαπτισθῆναι. Εἰ γὰρ θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύσει, εἰ
 ἀνέστη, τῇ ἀναστάσει κρείττων γενόμενος τοῦ θανάτου, εἰ διὰ
 30 τοῦ θανάτου τὸν θάνατον κατεπάλαισεν, εἶτα πάλιν σταυροῦται·
 μῦθος πάντα ἐκεῖνα καὶ παραδειγματισμός. Ὁ τοίνυν δεύτερον
 ἑαυτὸν βαπτίζων, πάλιν αὐτὸν σταυροῖ.

6. Ψαλμ. 102,5.

7. Ρωμ. 6,6.

8. Ρωμ. 6,5.

9. Ρωμ. 6,4.

ναι δυνατό», ἀλλ' «εἶναι ἀδύνατο», ὥστε νὰ τοὺς ὀδηγήσει σὲ ἀπόγνωση, ἂν γενικὰ φωτισθήκατε μιὰ φορά.

3. Ἐπειτα προσθέτει, «καὶ γεύθηκαν τὴν ἐπουράνια δωρεά», δηλαδή, τὴ συγχώρηση. «Καὶ ἔγιναν μέτοχοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ γεύθηκαν τὸν καλὸ λόγον τοῦ Θεοῦ». Ἐδῶ ἐννοεῖ τὴ διδασκαλία. «Καὶ τίς δυνάμεις τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνα». Ποιῆς δυνάμεις ἐννοεῖ; Ἡ τὸ νὰ κάνουν θαύματα ἢ τὴν ἐγγύηση τοῦ Πνεύματος. «Καὶ ὕστερα ἔπεςαν, εἶναι ἀδύνατο νὰ τοὺς ἀνακαινίζει κανεὶς πάλι εἰς μετάνοιαν», δηλ. μὲ τὴ μετάνοια. Τί λοιπὸν; εἶναι ἀδύνατη ἡ μετάνοια; Ὁχι ἡ μετάνοια, ποτὲ ἓνα τέτοιο πράγμα, ἀλλὰ ἡ ἀνακαινίση μέσω τοῦ βαπτίσματος πάλι. Γιατὶ δὲν εἶπε, εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀνανεωθοῦν μὲ τὴ μετάνοια, καὶ ὕστερα σιώπησε, ἀλλὰ, ἀφοῦ εἶπε «εἶναι ἀδύνατο», πρόσθεσε, «ἐπειδὴ ξανασταυρώνουν». «Νὰ ἀνακαινισθεῖ» δηλαδή νὰ γίνει νέος. Γιατὶ τοῦ βαπτίσματος μόνο ἔργο εἶναι νὰ κάνει νέους τοὺς ἀνθρώπους: «θὰ ἀνανεωθεῖ», λέγει, «ἢ νεότητά σου, ὅπως τοῦ ἀετοῦ»⁶. Ἀντίθετα ἔργο τῆς μετάνοιας εἶναι, ἀφοῦ γίνονται νέοι καὶ ὕστερα παλαιωθοῦν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, νὰ τοὺς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν παλαιότητα καὶ νὰ τοὺς κάνει πάλι νέους. Δὲν μπορεῖ ὁμοίως νὰ τοὺς ὀδηγήσει σ' ἐκείνη τὴ λαμπρότητα, γιατί ἐκεῖ τὸ ὅλο ἔργο ἦταν τῆς χάριτος.

«Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι», λέγει, «ξανασταυρώνουν καὶ διαπομπεύουν τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: σταυρὸς εἶναι τὸ βάπτισμα, γιατί «ὁ παλαιὸς ἑαυτὸς μας σταυρώθηκε μὲ τὸ Χριστό»⁷. Καὶ πάλι λέγει, «ἐνωθήκαμε μαζί του μὲ ἓνα θάνατο σὰν τὸ δικό του»⁸ καὶ πάλι, «ἔχουμε ταφεῖ λοιπὸν μαζί του στὸ θάνατο μὲ τὸ βάπτισμα»⁹. Ὅπως λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατό νὰ σταυρωθεῖ γιὰ δεύτηρη φορά ὁ Χριστὸς (γιατὶ αὐτὸ σημαίνει «τὸν διαπομπεύουν»), ἔτσι οὔτε εἶναι δυνατό νὰ βαπτισθεῖ κανεὶς. Γιατὶ, ἂν ὁ θάνατος δὲν τὸν ἐξουσιάσει πιά, ἂν ἀναστήθηκε καὶ ἔγινε μὲ τὴν ἀνάστασή του ἰσχυρότερος τοῦ θανάτου, ἂν μὲ τὸ θάνατο κατανίκησε τὸ θάνατο, ἔπειτα πάλι σταυρώνεται, ὅλα αὐτὰ εἶναι μύθος καὶ διαπόμπευση. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ βαπτίζεται γιὰ δεύτηρη φορά, πάλι τὸν σταυρῶνει.

Τί δέ ἐστιν, «ἀνασταυροῦντας»; Ἐνωθεν πάλιν σταυροῦντας. Ὡσπερ γὰρ ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς ἐν τῷ σταυρῷ, οὕτως ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτίσματι, οὐ τῇ σαρκί, ἀλλὰ τῇ ἁμαρτίᾳ. Ὅρα θάνατον, καὶ θάνατον· ἐκεῖνος ἀπέθανεν ἐν τῇ σαρκί, ἡμεῖς δὲ τῇ ἁμαρτίᾳ. Διὰ τοῦ βαπτίσματος ἡμῶν ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἐτάφη, καὶ ἀνέστη ὁ καινός, ὁ σύμμορφος γενόμενος τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Εἰ τοίνυν ἀνάγκη πάλιν βαπτισθῆναι, ἀνάγκη πάλιν αὐτὸν ἀποθανεῖν τοῦτον· τὸ γὰρ βάπτισμα οὐδὲν ἐστὶν ἄλλο, ἢ ἀναίρεσις τοῦ βαπτιζομένου, καὶ ἔγερσις ἐκείνου. Καὶ 10 καλῶς εἶπεν, «ἑαυτοῖς ἀνασταυροῦντας»· ὁ γὰρ τοῦτο ποιῶν, ὡς τῆς προτέρας χάριτος ἐπιλαθόμενος καὶ ραθύμως τὸν ἑαυτοῦ βίον οἰκονομῶν, ὡς ὄντος ἐτέρου βαπτίσματος, οὕτω πάντα διαπράττεται. Διόπερ προσέχειν χρὴ καὶ ἀσφαλιζέσθαι.

Τί ἐστι, «γευσαμένους τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου»; Του- 15 τέστι, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων· τοῦτο γὰρ Θεοῦ μόνου χαρίζεσθαι, καὶ ἡ χάρις ἀπαξ ἐστὶ χάρις. «Τί οὖν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; Μὴ γένοιτο». Εἰ δὲ αἰεὶ μέλλομεν χάριτι σώζεσθαι, οὐδέποτε ἐσόμεθα ἀγαθοί. Ὅπου γὰρ μία ἐστὶ χάρις καὶ οὕτω ραθυμοῦμεν, εἰ ἥδειμεν ὅτι πάλιν ἐστὶν ἀπολού- 20 σασθαι τὰ ἁμαρτήματα, ἄρα ἂν ἐπαυσάμεθα ἁμαρτάνοντες; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι. Πολλὰ ἐνταῦθα δείκνυσι τὰ δῶρα· καὶ ἵνα μάθῃς, ἀκουσον· κατηξιώθῃς, φησί, τοσαύτης ἀφέσεως, ἐν σκότῳ καθεζόμενος, ὁ ἐχθρός, ὁ πολέμιος, ὁ ἀπηλλοτριωμένος, ὁ θεοστυγής, ὁ ἀπολλύμενος· ὁ τοιοῦτος οὖν ἐξαίφνης φωτισθεῖς, πνεύμα- 25 τος ἄξιωθεῖς, δωρεᾶς ἐπουρανίου, υἰοθεσίας, βασιλείας οὐρανῶν, τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, μυστηρίων ἀπορρήτων, καὶ οὐδὲ οὕτω βελτίων γενόμενος, ἀλλ' ἄξιος μὲν ὢν ἀπωλείας, τυχὼν δεσποτηρίας καὶ τιμῆς, ὡς τὰ μεγάλα κατωρθωκῶς, πῶς ἂν δύναιτο βαπτισθῆναι πάλιν;

30 Δύο τοίνυν τρόποις τὸ πρᾶγμα ἀδύνατον ἔφησεν εἶναι, καὶ τὸν ἰσχυρότερον ὑστερον ἔθηκεν· ἐνὶ μὲν, ὅτι οὐκ ἄξιος ὁ τοιούτων καταξιωθεῖς, καὶ πάντα προδοὺς τὰ δωρηθέντα αὐτῷ, πά-

Τί σημαίνει «τὸν ξανασταυρώνουν»; Τὸν σταυρώνουν πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γιατί, ὅπως πέθανε ὁ Χριστὸς στὸ σταυρό, ἔτσι ἐμεῖς πεθάναμε κατὰ τὸ βάπτισμα, ὄχι ὡς πρὸς τὸ σῶμα, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτία. Πρόσεχε θάνατο καὶ θάνατο. Ἐκεῖνος πέθανε ὡς πρὸς τὸ σῶμα, ἐνῶ ἐμεῖς ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτία. Μὲ τὸ βάπτισμα θάφτηκε ὁ παλαιὸς ἐαυτὸς μας καὶ ἀναστήθηκε ὁ καινούριος, αὐτὸς ποὺ ἐνώθηκε μαζί του μ' ἓνα θάνατο σὰν τὸ δικό του. Ἄν λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ βαπτισθεῖ πάλι, εἶναι ἀνάγκη πάλι νὰ πεθάνει αὐτὸς, γιατί τὸ βάπτισμα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ θάνατος τοῦ βαπτιζομένου καὶ ἀνάστασις ἐκείνου. Καὶ σωστὰ εἶπε, «αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὸν ξανασταυρώνουν». Γιατί, ὅποιος τὸ κάνει αὐτὸ σὰν νὰ ξεχνᾷ τὴν προηγούμενη χάρις καὶ ζεῖ μὲ ραθυμία, καὶ σὰν νὰ ὑπάρχει ἄλλο βάπτισμα, ἔτσι πράττει τὰ πάντα. Γι' αὐτὸ πρέπει κανεὶς νὰ προσέχει καὶ νὰ προφυλάγεται.

Τί σημαίνει, «γεύθησαν τὴν ἐπουράνια δωρεά»; Δηλαδή, τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτημάτων. Γιατί αὐτὸ μόνον ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ τὸ χαρίζει καὶ ἡ χάρις μιὰ φορὰ εἶναι χάρις. «Τί θὰ ποῦμε λοιπὸν; Θὰ ἐπιμένουμε στὴν ἁμαρτία γιὰ νὰ περισσέψει ἡ χάρις; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη»¹⁰. Ἄν ὁμως πρόκειται νὰ σωζόμεσθε πάντοτε μὲ τὴ χάρις, ποτὲ δὲ θὰ γίνουμε ἀγαθοί. Γιατί, ἐνῶ ὑπάρχει μιὰ χάρις, ἀδιαφοροῦμε τόσο πολὺ, ἄραγε ἂν ξέραμε ὅτι εἶναι δυνατό νὰ καθαρισθοῦν πάλι οἱ ἁμαρτίες μας, θὰ σταματοῦσαμε νὰ ἁμαρτάνουμε; Ἐγὼ βέβαια δὲν τὸ νομίζω. Ἐδῶ δείχνει πολλὰ τὰ δῶρα. Καὶ γιὰ νὰ μάθει, ἄκουσε· ἀξιώθηκες, λέγει, τόση μεγάλη συγχώρηση, ἐσὺ ποὺ καθόσουν μέσα στὸ σκοτάδι, ὁ ἐχθρὸς, ὁ πολέμιος, ὁ ἀποξενωμένος, ὁ θεομίσητος, ὁ χαμένος. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ φωτίσθηκε ξαφνικὰ καὶ ἀξιώθηκε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τὴν υἰοθεσία, τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὰ ἄλλα ἀγαθὰ καὶ τὰ ἀπόρρητα μυστήρια, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἔγινε καλύτερος, ἀλλὰ, ἂν καὶ ἦταν ἄξιος γιὰ τὴν ἀπώλεια, ἀπόλαυσε ὁμως σωτηρία καὶ τιμὴ, σὰν νὰ εἶχε κατορθώσει τὰ μεγάλα, πῶς θὰ μπορούσε νὰ βαπτισθεῖ πάλι;

Μὲ δύο λοιπὸν τρόπους εἶπε πῶς τὸ πράγμα εἶναι ἀδύνατο καὶ ἀνέφερε τελευταῖο τὸν ἰσχυρότερο. Ὁ ἓνας, ὅτι δὲν εἶναι ἄξιος αὐτὸς ποὺ ἀπόλαυσε τέτοια ἀγαθὰ καὶ πρόδωσε ὅλες τὶς

λιν ἀνακαινισθῆναι· δευτέρω δέ, ὅτι οὐ δυνατόν ἐστὶν αὐτὸν πάλιν ἀνασταυροῦσθαι· τοῦτο γάρ ἐστι «παραδειγματίσαι». Οὐκ ἔστι τοίνυν δεύτερον λουτρόν, οὐκ ἔστι· εἰ δὲ ἔστι, καὶ τρίτον ἔστί, καὶ τέταρτόν ἐστι, καὶ ὑπὸ τοῦ ὑστέρου ἀεὶ τὸ πρῶτον καταλύεται, καὶ τοῦτο πάλιν ὑπὸ τοῦ ἄλλου, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον. Εἰπὼν δέ, «καὶ καλὸν Θεοῦ γευσαμένους ρῆμα, δυνάμεις τε αἰῶνος μέλλοντος», οὐκ ἀποκαλύπτει αὐτό, ἀλλ' αἰνίττεται καὶ μονονουχὶ ταῦτα λέγει· ὅτι τὸ ζῆν ὡς ἀγγέλους, τὸ μηδενὸς δεῖσθαι τῶν ἐνταῦθα, τὸ εἰδέναί ὅτι τῆς τῶν μελλόντων αἰώνων ἀπολαύσεως πρόξενος ἡμῖν ἢ υἰοθεσία γίνεται, τὸ εἰς τὰ ἄδυστα ἐκεῖνα εἰσελθεῖν προσδοκᾶν, διὰ τοῦ Πνεύματός ἐστι ταῦτα μαθεῖν. Τί ἐστὶ, «δυνάμεις τε τοῦ μέλλοντος αἰῶνος»; Ἡ ζωὴ ἢ αἰώνιος, ἢ ἀγγελικὴ διαγωγὴ. Τούτων ἤδη τὸν ἀρραβῶνα ἐλάβομεν διὰ τῆς πίστεως παρὰ τοῦ Πνεύματος. Εἶπέ μοι τοίνυν, εἰ εἰς βασιλεία εἰσαχθεῖς καὶ πάντα ἐμπιστευθεῖς τὰ ἐκεῖ, εἶτα προύδωκας ἅπαντα, ἄρα ἂν ἐνεπιστεύθης τὰ ἐκεῖ πάλιν;

4. Τί οὖν; οὐκ ἔστι μετάνοια, φησὶν; Ἔστι μετάνοια, ἀλλὰ βάπτισμα οὐκ ἔστι δεύτερον. Μετάνοια δέ ἐστὶ πολλὴν ἔχουσα τὴν ἰσχύν, καὶ τὸν σφόδρα τοῖς ἁμαρτήμασι βεβαπτισμένον, εἰ βουληθείη, δυναμένη ἀπαλλάξαι τοῦ τῶν ἁμαρτημάτων φορτίου, καὶ τὸν κινδυνεύοντα καταστῆσαι ἐν ἀσφαλείᾳ, κἂν πρὸς αὐτὸν ἔλθῃ τῆς κακίας τὸν πυθμένα. Καὶ τοῦτο πολλαχόθεν δυνατόν ἀποδειξαι. «Μὴ ὁ πίπτων», γάρ, φησὶν, «οὐκ ἀνίσταται, ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἀποστρέφει;». Ἔστιν, ἐὰν βουλώμεθα μορφωθῆναι τὸν Χριστὸν ἐν ἡμῖν πάλιν· ἄκουε γὰρ Παύλου λέγοντος, «τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν»· μόνον ἀψώμεθα τῆς μετανοίας.

Ἦρα γὰρ Θεοῦ φιλανθρωπίαν· ἔδει ἡμᾶς παντὶ τρόπῳ κολασθῆναι παρὰ τὴν ἀρχὴν, ὅτι καὶ νόμον λαβόντες τὸν φυσικὸν καὶ μυρίων ἀπολαύσαντες ἀγαθῶν, τὸν τε Δεσπότην ἠγνοήκαμεν καὶ βίον ἀκάθαρτον βεβιώκαμεν· ὁ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐκόλασεν,

11. Ἱερ. 8,4.

12. Γαλ. 4,19.

δωρεές πού τοῦ ἔγιναν νὰ ἀνακαινισθεῖ πάλι· καὶ ὁ ἄλλος, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ξανασταυρωθεῖ πάλι αὐτός· γιατί αὐτὸ σημαίνει «νὰ τὸν διαπομπεύσουν». Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν δεύτερο βάπτισμα, δὲν ὑπάρχει. Ἐὰν ὅμως ὑπάρχει δεύτερο, ὑπάρχει καὶ τρίτο καὶ τέταρτο, καὶ ἀπὸ τὸ ἐπόμενο καταργεῖται πάντοτε τὸ πρῶτο, καὶ αὐτὸ πάλι ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ αὐτὸ γίνεται χωρὶς τέλος. Λέγοντας ὅμως, «καὶ γεύθηκαν τὸν καλὸ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς δυνάμεις τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνα», δὲ φανερώνει αὐτὸ, ἀλλὰ τὸ ὑπονοεῖ καὶ σχεδὸν εἶναι σὰν νὰ λέγει τὰ ἐξῆς· ὅτι τὸ νὰ ζοῦμε σὰν τοὺς ἀγγέλους, τὸ νὰ μὴ χρειαζόμαστε τίποτε ἀπὸ τὰ ἐπίγεια, τὸ νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ υἰοθεσία μᾶς προκαλεῖ τὴν ἀπόλαυση τῶν μελλοντικῶν αἰώνων καὶ τὸ νὰ ἐλπίζουμε νὰ μποῦμε στὰ ἄδυστα ἐκεῖνα, εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ μάθουμε αὐτὰ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Τί σημαίνει, «καὶ τὶς δυνάμεις τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνα»; Τὴν αἰώνια ζωὴ, τὴν ἀγγελικὴ διαγωγή. Τὴν ἐγγύηση αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν τὴ λάβαμε μέσω τῆς πίστεως ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Πές μου λοιπὸν, ἂν ἔμπαινες στὰ ἀνάκτορα καὶ σοῦ ἐμπιστεύονταν ὅλα τὰ ἐκεῖ καὶ στή συνέχεια τὰ πρόδινες ὅλα, ἄραγε θὰ σοῦ ἐμπιστεύονταν πάλι τὰ ἐκεῖ;

4. Τί λοιπὸν; λέγει· δὲν ὑπάρχει μετάνοια; Ὑπάρχει μετάνοια, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει δεύτερο βάπτισμα. Ἡ μετάνοια ὅμως ἔχει πολλὴ δύναμη καὶ μπορεῖ τὸν ὑπερβολικὰ βουτηγμένο στὶς ἁμαρτίες, ἂν ἤθελε, νὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὸ φορτίο τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ὅποιον κινδυνεύει νὰ τὸν γλυτώσει, ἔστω καὶ ἂν φθάσει στὸν πυθμένα τῆς κακίας. Καὶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ ἀποδείξει κανεὶς ἀπὸ πολλά. «Μήπως ἐκεῖνος ποῦ πέφτει», λέγει, «δὲ σηκώνεται, ἢ ἐκεῖνος πού παραπλανᾶται δὲν ἐπιστρέφει στὸ δρόμο του;»¹¹. Εἶναι δυνατό, ἂν ἐμεῖς θέλουμε, νὰ διαμορφωθεῖ πάλι ὁ Χριστὸς μέσα μας (ἄκου σχετικὰ τὸν Παῦλο πού λέγει, «παιδιά μου, γιὰ σᾶς πάλι ὑποφέρω τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ, ὥσπου νὰ διαμορφωθεῖ μέσα σας ὁ Χριστός»¹²), ἀρκεῖ μόνο νὰ μετανοήσουμε.

Πρόσεχε λοιπὸν τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ἐπρεπε μὲ κάθε τρόπο νὰ τιμωρηθοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιατί, ἂν καὶ λάβαμε τὸ φυσικὸ νόμο καὶ ἀπολαύσαμε ἄπειρα ἀγαθὰ, ἀγνοήσαμε τὸν Κύριο καὶ ζήσαμε ἀκάθαρτη ζωὴ. Αὐτὸς ὅμως ὄχι μόνο δὲ μᾶς

ἀλλὰ καὶ μυρίων μετέδωκεν ἀγαθῶν, ὡς ἂν εἰ μεγάλα κατωρθωκότες ἦμεν. Πάλιν ἐξεπέσομεν, καὶ οὐδὲ οὕτω κολάζει, ἀλλ' ἔδωκε τὸ τῆς μετανοίας φάρμακον, πάντα ἡμῶν τὰ ἀμαρτήματα ἱκανὸν ἀφανίσει καὶ ἀπαλεῖψαι, μόνον ἔαν εἰδῶμεν τὸ φάρμακον 5 ὁποῖόν ἐστι καὶ πῶς αὐτὸ ἐπιτιθέναι δεῖ.

Ποῖον οὖν ἐστὶ τὸ φάρμακον τῆς μετανοίας καὶ πῶς αὐτὸ κατασκευάζεται; Πρῶτον, ἀπὸ καταγνώσεως τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, καὶ ἀπὸ ἐξαγορεύσεως· «τὴν ἀνομίαν μου», γάρ, φησὶν, «ἐγνώρισα, καὶ τὴν ἀμαρτίαν μου οὐκ ἐκάλυψα»· καί, 10 «ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου»· καὶ πάλιν, «λέγε σὺ τὰς ἀμαρτίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆς»· καί, «δίκαιος ἑαυτοῦ κατηγορος ἐν πρωτολογίᾳ». Δεύτερον, ἀπὸ ταπεινοφροσύνης πολλῆς· ὥσπερ γὰρ σειρὰ τίς ἐστὶ χρυσεῖ, κἂν ἀρχὴν λάβῃ, πάντα 15 ἔπεται. Ἐὰν γὰρ ὁμολογήσῃς τὴν ἀμαρτίαν ὡς ὁμολογήσαι χρή, ταπεινοῦται ἡ ψυχὴ· τὸ γὰρ συνειδὸς αὐτὴν συστρέφον, κατεστάλθαι ποιεῖ.

Δεῖ δὲ καὶ ἕτερα προσεῖναι τῇ ταπεινοφρύνῃ, ἵνα τοιαύτη ἦ ὅταν ὁ μακάριος Δαυὶδ ἠῤῥητο λέγων, «καρδίαν καθαρὰν κτίσον 20 ἐν ἐμοί, ὁ Θεός»· καὶ πάλιν, «καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει». Τὸ γὰρ συντριβὲν οὐ διανίσταται, οὐ πλήττει, ἀλλὰ πρὸς τὸ παθεῖν κακῶς ἐστὶν ἕτοιμον, αὐτὸ δὲ οὐ διανίσταται. Τοιοῦτόν ἐστὶ συντριβὴ καρδίας· κἂν ὑβρισθῇ, κἂν πάθῃ κακῶς, ἡσυχάζει καὶ οὐχ ὀρμᾶ πρὸς ἀμυναν. 25 Μετὰ δὲ τὴν ταπεινοφροσύνην, εὐχῶν δεῖ ἐκτενῶν, δακρῶν πολλῶν, τῶν ἐν ἡμέρᾳ, τῶν ἐν νυκτί· «λούσω» γὰρ, φησί, «καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου· ἐν δὲ δάρκυσί μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω· ἐκοπίασα ἐν τῷ στεναγμῷ μου»· καὶ πάλιν, «ὅτι σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἔφαγον, καὶ τὸ πόμα μου μετὰ κλαυθμοῦ 30 ἐκίρνων».

13. Ψαλμ. 31,5.

14. Ἦσ. 43,26.

15. Παροιμ. 18,17.

16. Ψαλμ. 50,12.

τιμώρησε, ἀλλὰ καὶ μᾶς ἔδωσε ἄπειρα ἀγαθὰ, σὰν νὰ εἶχαμε ἐπιτύχει μεγάλα κατορθώματα. Πάλι πέσαμε καὶ οὔτε ἔτσι μᾶς τιμωρεῖ, ἀλλὰ μᾶς ἔδωσε τὸ φάρμακο τῆς μετάνοιας, ἱκανὸ ν' ἀφανίσει καὶ νὰ ἐξαλείψει ὅλα τὰ ἁμαρτήματά μας, ἀρκεῖ μόνο νὰ γνωρίσουμε ποιό εἶναι τὸ φάρμακο καὶ πῶς πρέπει νὰ τὸ χρησιμοποιῶμε.

Ποιό λοιπὸν εἶναι τὸ φάρμακο τῆς μετάνοιας καὶ πῶς παρασκευάζεται; Πρῶτα ἀπὸ τὴν καταδίκη τῶν ἁμαρτημάτων μας καὶ ἀπὸ τὴν ἐξομολόγησή τους. «Τὴν ἀνομία μου», λέγει, «τὴν ἕκαμα γνωστὴ καὶ δὲν ἔκρυψα τὴν ἁμαρτία μου», καὶ «θὰ ἐξομολογηθῶ τὴν ἀνομία μου στὸν Κύριο, καὶ σὺ ἀμέσως συγχώρησες τὴν ἀσέβεια τῆς καρδιάς μου»¹³. Καὶ πάλι, «λέγε ἐσὺ πρῶτος τίς ἁμαρτίες σου γιὰ νὰ λάβεις δικαίωση»¹⁴. καὶ πάλι, «ὁ δίκαιος θὰ κατηγορήσει πρῶτος τὸν ἑαυτό του στὸ δικαστήριον»¹⁵. Δεύτερο, ἀπὸ τὴν πολλὴ ταπεινοφροσύνη, γιατί εἶναι σὰν κάποια χρυσὴ ἀλυσίδα, καὶ ἂν ἀρχίσει, ὅλα ἀκολουθοῦν. Ἐὰν δηλαδὴ ὁμολογήσεις τὴν ἁμαρτία ὅπως πρέπει νὰ τὴν ὁμολογήσεις, ταπεινώνεται ἡ ψυχὴ σου, γιατί, ὅταν ἡ συνείδηση τὴ σκέπτεται συνέχεια, τὴν κάνει νὰ ταπεινωθεῖ.

Πρέπει ὁμως νὰ προστίθενται καὶ ἄλλα στὴν ταπεινοφροσύνη, γιὰ νὰ εἶναι τέτοια, ὅπως εὐχόταν ὁ μακάριος Δαβὶδ λέγοντας, «κτίσε μέσα μου, Θεέ, καρδιά καθαρή»¹⁶. καὶ πάλι, «καρδιά πὺ ἔχει συντριβεῖ καὶ ταπεινωθεῖ ὁ Θεὸς δὲ θὰ τὴν ἐξουθενώσῃ»¹⁷. Γιατὶ ἐκεῖνο πὺ ἔχει συντριβεῖ δὲν ἀνορθώνεται, δὲν πλήττει, ἀλλ' εἶναι ἔτοιμο νὰ κακοπάθει, αὐτὸ ὁμως δὲν ἀνορθώνεται. Αὐτὸ σημαίνει «συντριβὴ καρδιάς»· καὶ ἂν ὑβρισθεῖ ἢ κακοπάθει, ἡσυχάζει καὶ δὲν προσπαθεῖ ν' ἀμυνθεῖ. Μετὰ τὴν ταπεινοφροσύνη χρειάζονται συνεχεῖς προσευχές, δάκρυα πολλὰ, ἡμέρα καὶ νύχτα. «Θὰ λούζω», λέγει, «κάθε νύχτα τὸ κρεβάτι μου καὶ θὰ βρέχω μὲ τὰ δάκρυά μου τὸ στρώμα μου. Ἀπέκαμα ἀπὸ τοὺς στεναγμούς μου»¹⁸. Καὶ πάλι, «ἔφαγα στάχτη ἀντὶ γιὰ ψωμί καὶ ἀνέμειξα τὸ νερὸ πὺ πίνω μὲ τὸ κλάμα»¹⁹.

17. Ψαλμ. 50,19.

18. Ψαλμ. 6,1.

19. Ψαλμ. 101,10.

Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν τὴν οὕτως ἐκτενῆ, ἐλεημοσύνης δεῖ πολλῆς. Τὸ γὰρ μάλιστα ἰσχυρὸν ἐργαζόμενον τὸ φάρμακον τῆς μετανοίας, τοῦτό ἐστι. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἰατρικῶν βοηθημάτων ἐστὶ φάρμακον πολλὰς μὲν λαμβάνον βοτάνας, μίαν δὲ τὴν κυριωτάτην, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς μετανοίας αὕτη ἢ βοτάνη κυριωτέρα καὶ τὸ πᾶν αὕτη γένοιτο ἄν. Ἔκουε γὰρ τί φησιν ἡ θεία Γραφή· «δότε ἐλεημοσύνην, καὶ πάντα ἔσται καθαρὰ»· καὶ πάλιν, «ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι»· καὶ πάλιν, «πῶρ φλογιζόμενον ἀποσβέσει ὕδωρ, καὶ ἐλεημοσύνη καταπαύσει ἁμαρτίας μεγάλας».

Εἶτα τὸ μὴ ὀργίζεσθαι, μηδὲ μνησικακεῖν, τὸ πᾶσιν ἀφιέναι τὰ ἁμαρτήματα. «Ἄνθρωπος γὰρ ἀνθρώπῳ συντηρεῖ ὀργὴν», φησί, «καὶ παρὰ Κυρίου ζητεῖ ἴασιν». «Ἄφετε, ἵνα ἀφεθῆ ὑμῖν». Καὶ τὸ ἐπιστρέφειν ἀδελφούς ἀπὸ τῆς πλάνης· «πορεύου» 15 γάρ, φησί, «καὶ ἐπίστρεφε τοὺς ἀδελφούς σου», ἵνα ἀφεθῶσί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου· τὸ πρὸς τοὺς ἱερεῖς ἔχειν οἰκείως· «κἂν γὰρ ἁμαρτίας ᾗ», φησί, «πεποιηκώς τις, ἀφεθήσεται αὐτῷ»· τὸ προϊστασθαι τῶν ἀδικουμένων, τὸ μὴ ἔχειν ὀργὴν, τὸ πάντα πρῶως φέρειν.

20 5. Ἄρα πρὸ μὲν τοῦ μαθεῖν ὅτι ἐστὶ διὰ μετανοίας ἀπολούσασθαι τὰ ἁμαρτήματα, οὐκ ἐναγώνιοι ἦτε, γνόντες ὅτι οὐκ ἔστιν ἕτερον λουτρόν, καὶ ἀπεγινώσκετε ἑαυτῶν; Νυνὶ δὲ μαθόντες δι' ὅσων ἢ μετάνοια καὶ ἢ ἄφεςις κατορθοῦται, καὶ ὅτι δυνησόμεθα τὸ πᾶν ἐκφυγεῖν, ἂν βουληθῶμεν αὐτῇ χρήσασθαι δεόντως, 25 ποίας τύχοιμεν ἂν συγγνώμης, οὐδὲ εἰς νοῦν ἐρχόμενοι τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων; Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, πάντα ἦνυστο. Ὡσπερ γὰρ ὁ τὴν θύραν εἰσελθὼν, ἔνδον ἐστίν, οὕτως ὁ τὰ οἰκεῖα λογιζόμενος κακὰ. Ἄν γὰρ ἀναλογίζηται αὐτὰ καθ' ἐκάστην, καὶ ἐπὶ τὴν θεραπείαν αὐτῶν πάντως ἤξει· ἂν δὲ λέγῃ, 'ἁμαρτωλός εἰμι', 30 μὴ ἀναλογίζηται δὲ αὐτὰ κατ' εἶδος, καὶ λέγῃ, ὅτι τόδε καὶ τόδε ἥμαρτον, οὐδέποτε παύσεται, αἰεὶ μὲν ὁμολογῶν, φροντίζων δὲ

20. Λουκᾶ 11,41.

21. Τωβίτ 4,11.

22. Σοφ. Σειρ. 3,30.

23. Σοφ. Σειρ. 28,3.

24. Ματθ. 6,14.

25. Λουκᾶ 22,32.

26. Ἰακ. 5,15.

Καὶ μετὰ τὴ συνεχῆ προσευχὴ χρειάζεται πολλὴ ἐλεημοσύνη. Γιατὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἰσχυρὸ πὺ παρασκευάζει τὸ φάρμακο τῆς μετάνοιας εἶναι αὐτό. Καὶ ὅπως στὰ ἰατρικὰ βοηθήματα ὑπάρχει φάρμακο πὺ περιέχει πολλὰ βότανα, ἕνα ὁμως εἶναι τὸ πιὸ σπουδαιότερο, ἔτσι καὶ στὴ μετάνοια αὐτὸ τὸ βότανο εἶναι τὸ σπουδαιότερο καὶ αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ γίνει τὸ πᾶν. Ἦ Ακου λοιπὸν τί λέγει ἡ ἁγία Γραφή· «δῶστε ἐλεημοσύνη καὶ ὅλα θὰ τὰ ἔχετε καθαρὰ»²⁰. Καὶ πάλι· «μὲ ἐλεημοσύνη καὶ πίστη καθαρίζονται οἱ ἁμαρτίες»²¹. Καὶ πάλι· «τὸ νερὸ σβῆνει τὶς φλόγες τῆς φωτιᾶς καὶ ἡ ἐλεημοσύνη ἐξιλεώνει τὶς μεγάλες ἁμαρτίες»²².

Ἦ Επειτα ἔρχεται τὸ νὰ μὴν ὀργίζεται κανεὶς οὔτε νὰ εἶναι μνησικάκος, νὰ συγχωρεῖ τὶς ἁμαρτίες σὲ ὅλους. Γιατὶ λέγει «ὁ ἄνθρωπος κρατᾶει τὴν ὀργὴν του ἐναντίον τοῦ συνανθρώπου του καὶ ζητᾶει συγχώρηση ἀπὸ τὸν Κύριο»²³. «Συγχωρῆστε, γιὰ νὰ σᾶς συγχωρηθοῦν οἱ ἁμαρτίες»²⁴. Καὶ τὸ νὰ ἐπιστρέφει κανεὶς τοὺς ἀδελφοὺς ἀπὸ τὴν πλάνη. Γιατὶ λέγει, «πήγαινε καὶ νὰ ἐπιστρέφεις τοὺς ἀδελφούς σου»²⁵, γιὰ νὰ σοῦ συγχωρηθοῦν οἱ ἁμαρτίες. Καὶ πρὸς τοὺς ἱερεῖς νὰ φέρεται μὲ οἰκειότητα. Γιατὶ λέγει· «καὶ ἂν ἔχει διαπράξει ἁμαρτίες θὰ τοῦ συγχωρηθοῦν»²⁶. Καὶ νὰ φροντίζει γιὰ τοὺς ἀδικημένους, νὰ μὴν ὀργίζεται, νὰ ὑποφέρει τὰ πάντα μὲ πραότητα.

5. Ἦ Αραγε πρὶν νὰ μάθετε ὅτι μὲ τὴ μετάνοια εἶναι δυνατὸ νὰ καθαρῶν τὰ ἁμαρτήματα δὲν ἀγωνιούσατε μαθαίνοντας ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλο βάπτισμα καὶ δὲν ἀπελπίζοσασταν; Τώρα ὁμως ἀφοῦ μάθαμε μὲ πόσα κατορθώνεται ἡ μετάνοια καὶ ἡ συγχώρηση καὶ ὅτι θὰ μπορέσουμε νὰ ξεφύγουμε τὰ πάντα, ἂν θελήσουμε νὰ τὴ χρησιμοποιήσουμε ὅπως πρέπει, ποιά συγγνώμη θὰ μπορέσουμε νὰ βροῦμε, τὴ στιγμὴ πὺ δὲ σκεπτόμαστε τὰ ἁμαρτήματά μας; Γιατὶ, ἂν ὑπῆρχε αὐτό, τὰ πάντα θὰ εἶχαν κατορθωθεῖ. Ἦ Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πὺ πέρασε τὴν πόρτα εἶναι μέσα, ἔτσι καὶ αὐτὸς πὺ σκέπτεται τὰ δικά του κακά. Γιατὶ, ἂν τὰ σκέπτεται κάθε ἡμέρα, θὰ φθάσει ὅπωςδήποτε καὶ στὴ θεραπεία τους. Ἦ Ἀν ὁμως λέγει, 'εἶμαι ἁμαρτωλός', ἀλλὰ δὲν τὰ σκέπτεται ἕνα – ἕνα χωριστὰ καὶ δὲ λέγει, 'ἔκαμα αὐτὴ καὶ τὴν ἄλλη ἁμαρτία', ποτὲ δὲ θὰ σταματήσει νὰ τὸ ὁμολογεῖ αὐτὸ πάντοτε, ἀλλὰ

οὐδέποτε τῆς διορθώσεως. Ἐὰν γὰρ ἄρξηται, πάντως καὶ τὰ ἄλλα ἔπεται, ἂν εἴσοδον ἐπιδείξηται· πανταχοῦ γὰρ ἡ ἀρχὴ καὶ τὰ προοίμια δύσκολα. Ταῦτα οὖν καταβαλώμεθα καὶ πάντα εὐκόλα ἔσται καὶ ρᾶστα.

Ἀρξώμεθα τοίνυν, παρακαλῶ, ὁ μὲν ἀπὸ τοῦ τὰς εὐχὰς 5 ἐπιτεῖναι, ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ δακρῦειν συνεχῶς, ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ κατηφεῖν· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο τὸ οὕτω μικρὸν ἀνόητον· «εἶδον» γάρ, φησὶν, «ὅτι ἐλυπήθη, καὶ ἐπορεύθη στυγνός, καὶ ἰασάμην τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ». Πάντες δὲ ἀπὸ ἐλεημοσύνης καὶ τοῦ ἀφιέναι τοῖς πλησίον τὰ ἁμαρτήματα καὶ ἀπὸ τοῦ μὴ μνησικακεῖν μηδὲ ἀμύ- 10 νεσθαι, ταπεινώσωμεν ἑαυτῶν τὰς ψυχὰς. Ἐὰν ἐννοῶμεν συνεχῶς τὰ ἡμαρτημένα ἡμῖν, οὐδὲν ἡμᾶς ἐπᾶραι τῶν ἐξωθεν δυνήσεται, οὐ πλοῦτος, οὐ δυναστεία, οὐκ ἀρχή, οὐ τιμή, ἀλλὰ κἂν εἰς αὐτὸ τὸ ὄχημα τὸ βασιλικὸν καθίσωμεν, στενάζομεν πικρόν. Ἐπεὶ καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ βασιλεὺς ἦν καὶ ἔλεγε· «λούσω καθ' 15 ἐκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου»· καὶ οὐδὲν ἀπὸ τῆς ἀλουργίδος καὶ τοῦ διαδήματος παρεβλάβη καὶ οὐκ ἐτυφώθη· ἦδει γὰρ ἑαυτὸν ἄνθρωπον ὄντα· καὶ ἐπειδὴ συντετριμμένην εἶχε τὴν καρδίαν, ἐθρήνει.

Τί γάρ ἐστι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα; τέφρα καὶ κόνις, καὶ 20 ὡσεὶ χνοῦς κατὰ πρόσωπον ἀνέμου, καπνὸς καὶ σκιά, καὶ φύλλον περιφερόμενον καὶ ἄνθος, ὄναρ καὶ διήγημα, καὶ μῦθος, ἄνεμος καὶ ἀῆρ χαῦνος ἀπλῶς διαρρέων, πτερὸν οὐχ ἰστάμενον, ρεῦμα παρατρέχον, καὶ εἴ τι τούτων οὐδαμινέστερον· τί γάρ, εἶπέ μοι, μέγα νομίζεις; ποῖον ἠγῆ μέγα ἀξιώμα εἶναι; τὸ τοῦ ὑπάτου; 25 οὐδὲν γὰρ τούτου τοῦ ἀξιώματος εἶναι μείζον νομίζουσιν οἱ πολλοί. Τοῦ ἐν τοσαύτῃ τοίνυν λαμπρότητι γενομένου, τοῦ μεγάλως θαυμασθέντος, ὁ μὴ ὕπατος ἔλαττον ἔχει οὐδέν· ἐν τῷ αὐτῷ καὶ οὗτος κάκεῖνός ἐστιν ἀξιώματι· ὁμοίως ἐκάτεροι μετ' ὀλίγον οὐκ εἰσι. Πότε ἐγένετο, πόσον χρόνον, εἶπέ μοι; ἡμερῶν δύο; Τοῦτο 30 καὶ ἐν ὄνειροις γίνεται. Ἄλλ' ὄναρ, φησὶν, ἐστί. Καὶ τί τοῦτο; τὸ γὰρ ἐν ἡμέρᾳ, οὐκ ὄναρ; εἶπέ μοι, διὰ τί μὴ ταῦτα μᾶλλον λέγομεν

27. Ἦσ. 57,17.18.

28. Ψαλμ. 6,7.

ποτέ δὲ θὰ φροντίσει γιὰ τὴ διόρθωσή του. Ἐὰν ὁμως ἀρχίσει, ὅπωςδήποτε ἀκολουθοῦν καὶ τὰ ἄλλα, ἂν κάνει ἀρχή. Γιατὶ παντοῦ ἡ ἀρχὴ καὶ τὰ πρῶτα βήματα εἶναι δύσκολα. Αὐτὰ λοιπὸν ἄς κάνουμε, καὶ ὅλα θὰ εἶναι εὐκόλα καὶ δυνατά.

Ἐὰς ἀρχίσουμε λοιπὸν, παρακαλῶ, ἄλλος ἀπὸ τὸ νὰ ἐντείνει τις προσευχές, ἄλλος ἀπὸ τὸ νὰ δακρύζει συνέχεια, ἄλλος ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι σκυθρωπός· γιατί οὔτε αὐτὸ τὸ τόσο μικρὸ εἶναι ἀνώφελο. Γιατὶ λέγει, «εἶδα ὅτι λυπήθηκε καὶ βάδισε θλιμμένος καὶ ἐγὼ θεράπευσα τοὺς δρόμους τῆς ζωῆς του»²⁷. Ὅλοι ὁμως ἄς ταπεινώσουμε τις ψυχές μας μετὰ τὴν ἐλεημοσύνη, μετὰ τὸ νὰ συγχωροῦμε τις ἁμαρτίες τῶν συνανθρωπῶν μας, μετὰ τὸ νὰ μὴ μνησικακοῦμε καὶ μετὰ τὸ νὰ μὴν ἐκδικούμαστε. Ἐὰν ἐνθυμούμαστε συνέχεια τὰ σφάλματά μας, δὲ θὰ μπορέσει κανένα ἀπὸ τὰ ἔξω πράγματα νὰ μᾶς ὀδηγήσει σὲ ἀλαζονεία, οὔτε τὰ πλούτη, οὔτε ἡ δύναμη, οὔτε ἡ ἐξουσία, οὔτε ἡ τιμὴ, ἀλλά, καὶ ἂν ἀκόμη καθίσουμε στὸ βασιλικὸ ὄχημα, θὰ στενάξουμε πικρά. Γιατὶ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἦταν βασιλιάς καὶ ἔλεγε, «θὰ λούζω κάθε νύχτα τὸ κρεβάτι μου»²⁸, καὶ δὲ ζημιώθηκε καθόλου ἀπὸ τὴ βασιλικὴ πορφύρα καὶ τὸ στέμμα καὶ δὲν ἀλαζονεύθηκε· καὶ ἐπειδὴ εἶχε συντριμμένη τὴν καρδιά του θρηνοῦσε.

Τί λοιπὸν εἶναι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα; Στάχτη καὶ σκόνη, καὶ σὰν χνούδι μπροστὰ στὸν ἄνεμο, καπνὸς καὶ σκιά, φύλλο περιφερόμενο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ ἄνθος, ὄνειρο καὶ μῦθος καὶ παραμῦθι, ἄνεμος καὶ ἀέρας ἀπλῶς σιγανὸς ποῦ φεύγει καὶ χάνεται, φτεροῦ ποῦ δὲ στέκεται, φύσημα ἀέρα ποῦ τρέχει, καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο ὑπάρχει πρὸς μηδαμινὸ ἀπ' αὐτά. Ποιὸ λοιπὸν, πές μου, θεωρεῖς σπουδαῖο; ποιὸ ἀξίωμα νομίζεις πὼς εἶναι μεγάλο; Τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπάτου; Γιατὶ οἱ περισσότεροὶ νομίζουν πὼς κανένα δὲν εἶναι μεγαλύτερο ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀξίωμα. Ἀπ' αὐτὸν λοιπὸν ποῦ βρέθηκε σὲ τόσο μεγάλη λαμπρότητα καὶ θαυμάστηκε τόσο πολὺ ὁποῖος δὲν εἶναι ὑπάτος δὲν ἔχει τίποτε λιγότερο. Στὸ ἴδιο ἀξίωμα εἶναι καὶ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος· ὁμοία ὕστερα ἀπὸ λίγο καὶ οἱ δύο δὲν εἶναι. Πές μου, πότε ἐγινε, πόσο χρόνο; Δύο ἡμέρες; Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὰ ὄνειρα. Ἀλλά, λέγει, εἶναι ὄνειρο. Καὶ τί σημασία ἔχει αὐτό; Μήπως αὐτὸ ποῦ γίνεται τὴν ἡμέρα δὲν εἶναι

δυναρ; Ὡσπερ γὰρ τὰ ὄνειρατα, τῆς ἡμέρας καταλαβούσης, ἐλέγχεται οὐδὲν ὄντα, οὕτω καὶ ταῦτα, τῆς νυκτὸς καταλαβούσης, ἐλέγχεται οὐδὲν ὄντα· τὸ γὰρ ἴσον ἢ τε νύξ καὶ ἡ ἡμέρα ἀπέλαβον τοῦ χρόνου, καὶ ἐξ ἴσης διενείμαντο τὸν πάντα χρόνον. Ὡσπερ 5 τοίνυν ἐν ἡμέρᾳ τοῖς ἐν νυκτὶ γενομένοις οὐ γάννυταί τις, οὕτως οὐδὲ ἐν νυκτὶ τῶν μεθ' ἡμέραν ἀπολαῦσαι δυνατόν.

Γέγονας ὑπατος; κἀγώ. Ἀλλὰ σὺ ἐν ἡμέρᾳ, ἐγὼ δὲ ἐν νυκτί. Καὶ τί τοῦτο; οὐδὲ οὕτω μου πλέον τι ἔχεις, εἰ μὴ ἄρα τὸ λέγεσθαι 'ὁ δεῖνα ὁ ὑπατος', καὶ τὸ τὴν ἀπὸ τῶν ρημάτων ἔχειν 10 ἡδονὴν πλέον ἔχειν ποιεῖ· οἷόν τι λέγω, σαφέστερον γὰρ αὐτὸ ἐρῶ, ἐὰν εἴπω, ὁ δεῖνα ὑπατός ἐστι, καὶ χαρίσωμαι τὸ ρῆμα, οὐχ ἅμα ἐλέχθη, καὶ ἀπῆλθεν; Οὕτω καὶ τὰ πράγματά ἐστιν· ἅμα ἐφάνη ὑπατος, καὶ οὐκέτι ἐστί. Θῶμεν δὲ ἐνιαυτὸν εἶναι, καὶ δύο ἐνιαυτούς, καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας· ποῦ οὖν εἰσιν οἱ δέκα ὑπατοι 15 γενόμενοι; Οὐδαμοῦ. Ἀλλ' ὁ Παῦλος οὐχ οὕτως· ἦν μὲν γὰρ καὶ ζῶν λαμπρὸς διαπαντός, οὐ μίαν ἡμέραν, οὐδὲ δύο, οὐδὲ δέκα, οὐκ εἴκοσιν, οὐ τριάκοντα, οὐδὲ ἐνιαυτούς δέκα καὶ εἴκοσι καὶ τριάκοντα· ἀλλὰ ἐξ οὗ ἐτελεύτησε, τετρακοσιοστὸν λοιπὸν ἔτος παρελήλυθε, καὶ ἔτι καὶ νῦν λαμπρότερός ἐστι, καὶ πολλῶν λαμ- 20 πρότερος ἢ ὅτε ἔζη. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ γῆ· τὴν δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς λαμπρότητα τῶν ἀγίων τίς ἂν παραστήσειε λόγος;

Διό, παρακαλῶ, ταύτην ζητήσωμεν τὴν λαμπρότητα, ταύτην διώξωμεν, ἵνα αὐτῆς τύχωμεν· ἡ γὰρ ὄντως λαμπρότης αὕτη ἐστίν. Ἀποστῶμεν λοιπὸν τῶν βιωτικῶν, ἵνα εὕρωμεν χάριν καὶ 25 ἔλεον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὄνειρο; Πές μου, γιά ποιό λόγο μάλλον δέν τὰ λέμε αὐτὰ ὄνειρο; Γιατί, ὅπως τὰ ὄνειρα, ὅταν ἔρθει ἡ ἡμέρα, ἀποδεικνύονται πῶς δέν εἶναι τίποτε, ἔτσι καί αὐτά, ὅταν ἔρθει ἡ νύχτα, ἀποδεικνύονται πῶς δέν εἶναι τίποτε. Γιατί καί ἡ νύχτα καί ἡ ἡμέρα ἔλαβαν ἴσο χρόνο καί μοίρασαν ἐξίσου ὄλο τὸ χρόνο. Ὅπως λοιπὸν κανεῖς δὲ χαίρεται στή διάρκεια τῆς ἡμέρας γιά ὅσα ἔγιναν τῆ νύχτα, ἔτσι οὔτε εἶναι δυνατὸ ν' ἀπολαύσει τῆ νύχτα ὅσα ἔγιναν τὴν ἡμέρα.

Ἔγινες ὑπατος; Ἔγινα καί ἐγώ. Ἀλλά ἐσὺ τὴν ἡμέρα καί ἐγὼ τῆ νύχτα. Καί τί μ' αὐτό; Οὔτε ἔτσι ἔχεις κάτι περισσότερο ἀπὸ μένα, ἐκτός ἴσως ἀπὸ τὸ ὅτι λέγεται ὁ τάδε ὁ ὑπατος καί ἡ εὐχαρίστηση πού νιώθεις ἀπὸ τὰ λόγια κάνει νά ἔχεις κάτι περισσότερο· ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτό, γιατί θά τὸ πῶ σαφέστερα· ἂν πῶ, ὁ τάδε εἶναι ὑπατος, καί ἂν χαρίσω αὐτὸ τὸ ὄνομα, συγχρόνως δὲ λέγεται καί δὲ χάνεται; Ἔτσι εἶναι καί τὰ πράγματα· συγχρόνως φάνηκε ὑπατος καί δέν εἶναι πιά. Ἄς ὑποθέσουμε ὁμως ὅτι εἶναι ἓνα χρόνο καί δύο καί τρία καί τέσσερα χρόνια. Ποῦ λοιπὸν εἶναι οἱ δέκα πού ἔγιναν ὑπατοί; Πουθενά. Ὁ Παῦλος ὁμως δέν εἶναι τὸ ἴδιο. Γιατί καί ὅταν ζοῦσε ἦταν λαμπρὸς συνέχεια, ὄχι μία ἡμέρα, οὔτε δύο, οὔτε, δέκα, οὔτε εἴκοσι, οὔτε τριάντα, οὔτε δέκα καί εἴκοσι καί τριάντα χρόνια, ἀλλὰ ἀπὸ τότε πού πέθανε πέρασαν ἤδη τετρακόσια χρόνια²⁹, καί ἀκόμη καί σήμερα εἶναι λαμπρότερος, καί μάλιστα πολὺ λαμπρότερος τώρα, παρὰ ὅταν ζοῦσε. Καί αὐτὰ βέβαια συμβαίνουν στή γῆ. Τῆ λαμπρότητα ὁμως τῶν ἀγίων στοὺς οὐρανοὺς ποιός λόγος θά μπορέσει νά τὴν παραστήσει;

Γι' αὐτό, παρακαλῶ, ἄς ἐπιζητήσουμε αὐτὴν τὴν λαμπρότητα, αὐτὴν ἄς ἐπιδιώξουμε, γιά νά τὴν ἐπιτύχουμε· γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικὴ λαμπρότητα. Ἄς ἀπομακρυνθοῦμε στὸ μέλλον ἀπὸ τὰ βιοτικά, γιά νά βροῦμε χάρη καί ἔλεος μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καί συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, ἡ τιμὴ καί ἡ προσκύνηση, τώρα καί πάντοτε καί στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ι'

(Ἑβρ. 6,7-12)

5 «Γῆ γὰρ ἡ πιούσα τὸν ἐπ' αὐτῆς ἐρχόμενον πολλάκις ὑετόν, καὶ τίκτουσα βοτάνην εὖθετον ἐκείνοις δι' οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους, ἀδόκιμος καὶ κατάρας ἐγγύς· ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν».

1. Μετὰ φόβου τῶν λογίων ἀκούωμεν τοῦ Θεοῦ, μετὰ φόβου καὶ τρόμου πολλοῦ· «δουλεύσατε», γάρ, φησί, «τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ». Εἰ δὲ καὶ ἡ χαρὰ ἡμῶν καὶ ἡ ἀγαλλίασις μετὰ τρόμου ὀφείλει γίνεσθαι, ὅταν καὶ φοβερὰ 10 ἢ τὰ λεγόμενα, οἷα τὰ νῦν, τίνοσ οὐκ ἐσμεν ἄξιοι τιμωρίας, μὴ μετὰ φρίκης ἐπακούοντες τῶν λεγομένων; Εἰπὼν ὅτι ἀδύνατον τοὺς παραπεσόντας βαπτισθῆναι δεύτερον καὶ τὴν διὰ τοῦ λουτροῦ ἄφεσιν πάλιν λαβεῖν, καὶ δεῖξας τὸ φρικτὸν τοῦ πράγματος, ἐπάγει· «γῆ γὰρ ἡ πιούσα τὸν ἐπ' αὐτῆς πολλάκις ἐρχόμενον ὑε- 15 τόν, καὶ τίκτουσα βοτάνην εὖθετον ἐκείνοις δι' οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους, ἀδόκιμος, καὶ κατάρας ἐγγύς· ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν».

Φοβηθῶμεν οὖν, ἀγαπητοί· οὐκ ἔστι Παύλου αὕτη ἡ ἀπει- 20 λή, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου τὰ ρήματα· τοῦ Πνεύματός εἰσι τοῦ ἀγίου, τοῦ Χριστοῦ τοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ. ἼΑρα τίς ἔστιν ὁ τούτων τῶν ἀκανθῶν καθαρὸς; Εἰ δὲ καὶ ἡμεν καθαροί, οὐδὲ οὕτω θαρρεῖν ἐχρῆν, ἀλλὰ δεδοικέναι καὶ τρέμειν μήποτε ἀκανθαι βλαστήσωσιν ἐν ἡμῖν· ὅταν δὲ ὅλοι δι' ὅλου ἀκανθαι ὦμεν 25 καὶ τρίβολοι, πῶθεν θαρροῦμεν, εἰπέ μοι, καὶ ὑπτιοὶ γινόμεθα; τί

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ

(Έβρ. 6,7-12)

«Γιατί ή γή, ή όποία πίνει τή βροχή πού συχνά πέφτει σ' αὐτή και γεννάει χόρτα χρήσιμα για τούς καλλιεργητές της, δέχεται τήν εύλογία τοῦ Θεοῦ. Ὄταν όμως βλαστάνει άγκάθια και τριβόλια, τότε είναι άχρηστη και ή κατάρα πλησιάζει πάνω της· τὸ τέλος της θά είναι νά παραδοθεῖ στη φωτιά».

1. Μὲ φόβο ἄς ἀκοῦμε τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, μὲ φόβο και τρόμο πολύ. «Ἐπηρετήστε», λέγει, «τὸν Κύριο μὲ φόβο και νοιῶστε τήν ἀγαλλίασή του μὲ τρόμο»¹. Ἄν όμως και ή χαρά μας και ή ἀγαλλίαση πρέπει νά γίνεται μὲ τρόμο, όταν τὰ λόγια είναι φοβερά, ὅπως τὰ τωρινά, για ποιά τιμωρία δὲ θά εἴμαστε ἄξιοι, ἂν δὲν προσέχουμε μὲ φρίκη τὰ λεγόμενα; Ἄφοῦ εἶπε, ὅτι ὅσοι ἔπесαν εἶναι ἀδύνατο νά βαπτισθοῦν για δεύτερη φορά και νά λάβουν πάλι τή συγχώρηση τῶν ἀμαρτημάτων μὲ τὸ βάπτισμα και ἀφοῦ ἔδειξε πόσο φοβερό εἶναι τὸ πράγμα, προσθέτει· «γιατί ή γή, ή όποία πίνει τή βροχή πού συχνά πέφτει σ' αὐτή και γεννάει χόρτα χρήσιμα για τούς καλλιεργητές της, δέχεται τήν εύλογία τοῦ Θεοῦ. Ὄταν όμως βλαστάνει άγκάθια και τριβόλια, τότε είναι άχρηστη και ή κατάρα πλησιάζει πάνω της· τὸ τέλος της θά είναι νά παραδοθεῖ στη φωτιά».

Ἄς φοβηθοῦμε λοιπόν, ἀγαπητοί. Δὲν εἶναι τοῦ Παύλου αὐτή ή ἀπειλή, δὲν εἶναι ἀνθρώπου αὐτὰ τὰ λόγια, ἀλλὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ Χριστοῦ πού μιλάει μέσω αὐτοῦ. Ἄραγε ποιός εἶναι καθαρὸς ἀπ' αὐτὰ τὰ άγκάθια; Ἀκόμη και ἂν ἤμασταν καθαροί, οὔτε ἔτσι θά ἔπρεπε νά ἔχουμε θάρρος, ἀλλὰ νά φοβούμεστε και νά τρέμουμε μήπως βλαστήσουν μέσα μας άγκάθια. Ὄταν όμως ὅλοι εἴμαστε ἐξ ὀλοκλήρου άγκάθια και τριβόλια,

τὸ ποιῶν ἡμᾶς ραθυμεῖν; Εἰ ὁ δοκῶν ἐστάναι, ὀφείλει δεδοικέ-
 ναι μὴ πέση («ὁ δοκῶν γὰρ ἐστάναι», φησί, «βλεπέτω μὴ
 πέση»), ὁ πεσὼν πῶς ὀφείλει μεριμνᾶν ὥστε ἀναστήναι; Εἰ
 Παῦλος φοβεῖται «μὴ πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γέ-
 5 νηται», καὶ δέδοικε τὸ μὴ γενέσθαι ἀδόκιμος, ὁ οὕτω δόκιμος,
 ἡμεῖς οἱ γενόμενοι ἤδη ἀδόκιμοι, τίνα ἔξομεν ἀπολογία καὶ συγ-
 γνώμην, οὐδένα φόβον ἔχοντες, ἀλλ' ὡς συνῆθειαν, οὕτω πλη-
 ροῦντες τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἄφοσιούμενοι; Φοβηθῶμεν τοί-
 νυν, ἀγαπητοί· «ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἀπ' οὐρα-
 10 νοῦ»· φοβηθῶμεν· ἀποκαλύπτεται γὰρ οὐκ ἐπ' ἀσέβειαν μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πᾶσαν ἀδικίαν, καὶ μικρὰν καὶ μεγάλην.

Ἐνταῦθα τοῦ Θεοῦ τὸ φιλόανθρωπον αἰνίττεται. Ἰετὸν δὲ
 τὴν διδασκαλίαν φησί· καὶ ὅπερ ἀνωτέρω ἔλεγεν, «ὀφείλοντες
 εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον», τοῦτο καὶ ἐνταῦθά φησι. Καὶ
 15 πολλαχοῦ ἕτερον τὴν διδασκαλίαν ἢ Γραφῆ λέγει· «ἐντελοῦμαι»
 γάρ, φησί, «ταῖς νεφέλαις τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ἕτερον», περὶ
 τοῦ ἀμπελώνος λέγουσα· ὅπερ ἀλλαχοῦ λιμὸν ἄρτου καὶ δίψαν
 ὕδατος καλεῖ. Καὶ πάλιν, «ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὕδα-
 των». «Γῆ γὰρ ἡ πιῶσα», φησί, «τὸν ἐπ' αὐτῆς πολλάκις ἐρχό-
 20 μενον ἕτερον». Ἐνταῦθα δηλοῖ, ὅτι καὶ ἐδέξαντο καὶ συνέπιον τὸν
 λόγον, καὶ πολλάκις τούτου ἔτυχον, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπώναντο.
 Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐγεωργήθης, φησὶν, εἰ μὴ ἀπέλαυσας ἕτερον, οὐκ
 ἦν τοσοῦτον τὸ κακόν· «εἰ γὰρ μὴ ἦλθον», φησί, «καὶ ἐλάλησα
 αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον»· εἰ δὲ πολλάκις ἐπιες καὶ ἐδέξω, τί-
 25 νος ἕνεκεν ἀντὶ καρπῶν ἕτερα ἐξήγαγες; «Ἐμεινα» γάρ, φησὶν,
 «ἵνα ποιήσῃ σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας».

Ὅρα· ὅτι πανταχοῦ ἢ Γραφῆ ἀκάνθας καλεῖ τὰ ἀμαρτήμα-

-
2. Α' Κορ. 10,12. 3. Α' Κορ. 9,27.
 4. Ρωμ. 1,18. 5. Ἐβρ. 5,12.
 6. Ἦσ. 5,6. 7. Ἀμώς 8,11.

ἀπό ποῦ ἔχουμε θάρρος, πές μου, καὶ ἀπό ποῦ μένουμε ἀδιάφοροι; Τί μᾶς κάνει νωθρούς; Ἐάν ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι στέκεται, ὀφείλει νὰ φοβᾶται μήπως πέσει (γιατὶ λέγει, «ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι στέκεται, ἄς προσέχει μήπως πέσει»²), ἐκεῖνος ποὺ ἔπεσε πῶς πρέπει νὰ φροντίζει, ὥστε νὰ σηκωθεῖ; Ἐάν ὁ Παῦλος φοβᾶται μήπως, κηρύττοντας σὲ ἄλλους, θεωρηθεῖ ὁ ἴδιος ἀκατάλληλος³, καὶ φοβᾶται νὰ μὴν γίνῃ ἀκατάλληλος, αὐτὸς ποὺ ἦταν τόσο δοκιμασμένος, ἐμεῖς ποὺ γίναμε ἤδη ἄξιοι ἀποβολῆς, ποιά ἀπολογία καὶ συγγνώμη θὰ ἔχουμε, ὅταν δὲν ἔχουμε κανένα φόβο, ἀλλὰ σὰν ἀπὸ συνήθεια ἔτσι ἐκπληρώνουμε τὸν Χριστιανισμὸ καὶ ἀφοσιωνόμαστε σ' αὐτόν; Ἐὰς φοβηθοῦμε λοιπόν, ἀγαπητοί. «Γιατὶ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ φανερώνεται ἀπὸ τὸν οὐρανόν»⁴. Ἐὰς φοβηθοῦμε, γιατί δὲ φανερώνεται μόνο ἐναντίον τῆς ἀσέβειας, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον κάθε ἀδικίας, μικρῆς καὶ μεγάλης.

Ἐδῶ ὑπαινίσσεται τῇ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Βροχὴ ἐννοεῖ τὴ διδασκαλία. Καὶ ὅπως παραπάνω ἔλεγε, «θὰ ἔπρεπε νὰ εἴστε διδάσκαλοι ἔπειτα ἀπὸ τόσο χρόνο»⁵, τὸ ἴδιο λέγει καὶ ἐδῶ. Καὶ σὲ πολλὰ σημεία ἡ Γραφὴ λέγει βροχὴ τῇ διδασκαλία· «θὰ διατάξω», λέγει, «τὰ σύννεφα νὰ μὴ βρέξουν σ' αὐτὸ τὴ βροχὴ»⁶, μιλώντας γιὰ τὸ ἀμπέλι τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἴδιο πράγμα ἀλλοῦ τὸ ὀνομάζει πείνα ἀπὸ ἔλλειψη ψωμοῦ καὶ δίψα ἀπὸ ἔλλειψη νεροῦ⁷. Καὶ ἀλλοῦ, «ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ γέμισε ἀπὸ νερά»⁸. Γιατὶ λέγει, «ἡ γῆ ἢ ὅποια πίνει τὴ βροχὴ ποὺ συχνὰ πέφτει σ' αὐτή». Ἐδῶ φανερώνει ὅτι καὶ δέχθηκαν καὶ ἤπιαν τὸ λόγο καὶ πολλές φορές τὸν ἔλαβαν, ἀλλὰ καὶ ὅτι οὔτε ἔτσι ὠφελήθηκαν. Ἐάν δὲν εἶχες καλλιεργηθεῖ, λέγει, καὶ ἂν δὲν εἶχες δεχθεῖ τίς βροχές, δὲ θὰ ἦταν τόσο μεγάλο τὸ κακὸ (γιατὶ λέγει, «ἂν δὲν εἶχα ἔρθει καὶ δὲν τοὺς εἶχα μιλήσει, δὲ θὰ εἶχαν ἁμαρτία»⁹)· ἂν ὅμως ἤπιες καὶ δέχθηκες πολλές φορές, γιὰ ποιὸ λόγο ἐβγαλες ἀντὶ γιὰ καρποὺς ἀλλὰ πράγματα; Γιατὶ λέγει, «περίμενα νὰ βγάλει σταφύλια, ἐβγαλε ὅμως ἀγκάθια»¹⁰.

Βλέπεις ὅτι παντοῦ ἡ Γραφὴ ὀνομάζει ἀγκάθια τὰ ἁμαρτή-

8. Ψαλμ. 64,11.

9. Ἰω. 15,22.

10. Ἦσ. 5,2.

τα; Καὶ γὰρ καὶ ὁ Δαυὶδ φησιν, «ἐστράφην εἰς ταλαιπωρίαν, ἐν τῷ ἐμπαγήναί μοι ἄκανθαν». Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐπέρχεται, ἀλλ' ἐμπήγνυται· κἂν μικρὸν αὐτῆς ἐναπομείνη, καὶ μὴ πᾶσαν αὐτὴν ἐξέλωμεν, αὐτὸ τὸ μικρὸν ὀδυνᾶ ὁμοίως, καθάπερ ἐπὶ τῆς ἀκάν-
5 θης· καὶ τί λέγω αὐτὸ τὸ μικρὸν; καὶ μετὰ τὸ ἐξαιρεθῆναι, ἐπιπο-
λὺ τῆς πληγῆς τὴν ὀδύνην ἐναφίησι· καὶ διὰ τοῦτο δεῖ θεραπείας
πολλῆς καὶ ἰατρείας, ὥστε τέλεον αὐτῆς ἐλευθερωθῆναι· οὐδὲ
γὰρ ἀρκεῖ τὸ ἐξελεῖν μόνον τὴν ἀμαρτίαν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸν
πληγέντα θεραπεῦσαι τόπον.

10 Ἀλλὰ δέδοικα μὴ πρὸς ἡμᾶς ἢ τὸ λεγόμενον μᾶλλον ἢ
πρὸς ἑτέρους, τό, «γῆ ἢ πιουσα τὸν ἐπ' αὐτῆς πολλάκις ἐρχόμε-
νον ὑετόν»· αἰεὶ γὰρ πίνομεν, αἰεὶ ἀκούομεν, ἀλλ' εὐθέως τὴν νοτί-
δα ἀπόλλυμεν τοῦ ἡλίου ἀνατείλαντος, καὶ διὰ τοῦτο ἀκάνθας
ἐκφέρομεν. Τίνες οὖν αἱ ἄκανθαι; Ἀκούσωμεν τοῦ Χριστοῦ λέ-
15 γοντος, ὅτι ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλού-
του συμπνίγει τὸν λόγον καὶ ἄκαρπος γίνεται. «Γῆ γὰρ ἢ πιου-
σα», φησί, «τὸν ἐπ' αὐτῆς πολλάκις ἐρχόμενον ὑετόν, καὶ τί-
κτουσα βοτάνην εὐθροτον».

2. Οὐδὲν οὕτως εὐθροτον, ὡς βίου καθαρότης, οὐδὲν οὕτως εὐ-
20 ρυθμον, ὡς βίος ἄριστος, οὐδὲν οὕτως εὐθροτον, ὡς ἀρετή. «Καὶ
τίκτουσα», φησί, «βοτάνην εὐθροτον ἐκείνοις δι' οὓς καὶ γεωργεῖ-
ται, μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ». Ἐνταῦθά φησι τὸν
Θεὸν αἴτιον τῶν ἀπάντων γίνεσθαι, πλήττων τοὺς Ἕλληνας
ἡρέμα, τοὺς τῇ δυνάμει τῆς γῆς τῶν καρπῶν τὴν γέννησιν ἐπι-
25 γράφοντας. Οὐδὲ γὰρ αἱ γεωργικαὶ χεῖρες, φησὶν, εἰσὶν αἱ τὴν γῆν
πρὸς τὴν τῶν καρπῶν φορὰν διεγείρουσαι, ἀλλὰ τὸ παρὰ τοῦ
Θεοῦ πρόσταγμα· διὰ τοῦτό φησι, «μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ
τοῦ Θεοῦ». Καὶ ὄρα πῶς ἐπὶ τῶν ἀκανθῶν οὐκ εἶπε, τίκτουσα
ἀκάνθας, οὐδὲ τῷ χρησίμῳ τούτῳ ὀνόματι ἐχρήσατο, ἀλλὰ τί;
30 «Ἐκφέρουσα ἀκάνθας»· ὡς ἂν εἶποι τις, ἐκβράσσουσα, ἐκβάλ-
λουσα.

«Ἀδόκιμος», φησί, «καὶ κατάρας ἐγγύς». Βαβαί, πόσῃν
ἔχει παραμυθίαν ὁ λόγος· κατάρας γὰρ εἶπεν ἐγγύς, οὐ κατάρα· ὁ
δὲ μηδέπω εἰς τὴν κατάραν ἐμπεσὼν, ἀλλ' ἐγγύς γενόμενος, καὶ

11. Ψαλμ. 31,4.

12. Λουκᾶ 8,14.

ματα; Γιατί και ὁ Δαβίδ λέγει, «βυθίσθηκα σὲ ταλαιπωρία, ἐπειδὴ σὰν ἀγκάθι καρφώθηκε σὲ μένα ἡ ἀμαρτία»¹¹. Δὲν εἰσέρχεται ἀπλῶς, ἀλλὰ καρφώνεται. Καὶ ἂν ἀκόμη ἀπομείνει ἓνα μικρὸ μέρος του καὶ δὲν τὸ βγάλουμε ὀλόκληρο, αὐτὸ τὸ μικρὸ μᾶς στενοχωρεῖ ὅμοια, ὅπως τὸ ἀγκάθι. Καὶ γιατί λέγω γι' αὐτὸ τὸ μικρό; Καὶ ἀφοῦ τὸ βγάλουμε, γιὰ πολὺ ἀκόμη μένει ὁ πόνος τῆς πληγῆς. Γι' αὐτὸ χρειάζεται πολλὴ θεραπεία καὶ φροντίδα, ὥστε νὰ ἐλευθερωθοῦμε τελείως ἀπ' αὐτήν. Γιατί δὲν ἀρκεῖ μόνο ν' ἀφανίσουμε τὴν ἀμαρτία, ἀλλὰ πρέπει νὰ θεραπεύσουμε καὶ τὸν τόπο ποὺ πλήγωσε.

Ἄλλὰ φοβᾶμαι μήπως σὲ μᾶς μᾶλλον παρά σὲ ἄλλους ἀπευθύνεται τὸ λεγόμενο, δηλαδή τό, «ἡ γῆ ἢ ὁποῖα πίνει τὴ βροχὴ ποὺ συχνὰ πέφτει σ' αὐτή». Γιατί πάντοτε πίνουμε, πάντοτε ἀκοῦμε, ἀλλ' ἀμέσως χάνουμε τὴν ὑγρασία, ὅταν ἀνατεῖλει ὁ ἥλιος, καὶ γι' αὐτὸ βγάζουμε ἀγκάθια. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι τὰ ἀγκάθια; Ἄς ἀκούσουμε τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει ὅτι «ἡ μέριμνα τοῦ κόσμου αὐτοῦ καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου πνίγουν τὸ λόγο, καὶ γίνεται ἄκαρπος»¹². Γιατί λέγει, «ἡ γῆ, ἢ ὁποῖα πίνει τὴ βροχὴ ποὺ συχνὰ πέφτει σ' αὐτή καὶ γεννάει χόρτα χρήσιμα».

2. Τίποτε δὲν εἶναι τόσο χρήσιμο, ὅσο ἡ καθαρὴ ζωὴ, τίποτε τόσο ἀρμονικό, ὅσο ὁ ἄριστος τρόπος ζωῆς, τίποτε τόσο χρήσιμο, ὅσο ἡ ἀρετὴ. «Καὶ γεννάει», λέγει, «χόρτα χρήσιμα γιὰ τοὺς καλλιεργητὲς τῆς, δέχεται τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ». Ἐδῶ λέγει ὅτι ὁ Θεὸς γίνεται ἡ αἰτία τῶν πάντων, πληττοντας σιγὰ-σιγὰ τοὺς Ἕλληνες, ποὺ ἀποδίδουν στὴ δύναμη τῆς γῆς τὴ γέννηση τῶν καρπῶν. Γιατί δὲν εἶναι τὰ χέρια τῶν γεωργῶν, λέγει, ποὺ προκαλοῦν τὴ γῆ γιὰ καρποφορία, ἀλλὰ ἡ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ λέγει, «δέχεται τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ». Καὶ πρόσεχε πῶς γιὰ τὰ ἀγκάθια δὲν εἶπε 'γεννάει ἀγκάθια', οὔτε χρησιμοποίησε αὐτὴ τὴ χρήσιμη λέξη, ἀλλὰ τί εἶπε; «Βλαστάνει ἀγκάθια». Ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος, ἐκβράζει, βγάζει.

«Εἶναι ἄχρηστη», λέγει, «καὶ ἡ κατάρα πλησιάζει νὰ πέσει πάνω της». Πῶ-πῶ! Πόση παρηγοριὰ περιέχει ὁ λόγος! Ἡ κατάρα πλησιάζει, εἶπε, καὶ ὄχι βρίσκεται ἡ κατάρα ἐπάνω. Ἐκεῖνος ὁμως ποὺ δὲν ἔπεσε ἀκόμη στὴν κατάρα, ἀλλὰ βρέθηκε κοντά,

μακρὰν γενέσθαι δυνήσεσθαι. Καὶ οὐ τούτῳ μόνῳ παρεμυθήσατο, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐξῆς· οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἀδόκιμος', καὶ 'κατάρως ἐγγύς', ἥτις καήσεται, ἀλλὰ τί; «Ἦς τὸ τέλος εἰς καυθίν», δηλῶν δτι, ἐὰν μέχρι τέλους οὕτως ἐπιμείνη, τούτῳ πείσεται. Ὡστε, 5 ἐὰν ἐκτέμωμεν καὶ κατακαύσωμεν τὰς ἀκάνθας, δυνησόμεθα τῶν μυρίων ἀπολαύσαι ἀγαθῶν καὶ γενέσθαι δόκιμοι καὶ εὐλογίας μετασχεῖν. Εἰκότως δὲ τὴν ἀμαρτίαν τρίβολον ἐκάλεσεν, εἰπὼν, «ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους»· ὅθεν γὰρ ἂν αὐτὴν κατάσχησ, πλήττει καὶ δάκνει, καὶ ἐστὶν ἀειδῆς καὶ τῷ ἰδεῖν.

10 Καθαψάμενος τοίνυν αὐτῶν ἱκανῶς, καὶ φοβήσας καὶ πλήξας, θεραπεύει πάλιν, ὥστε μὴ πλέον καταβαλεῖν καὶ ὑπτίοις ἐργάσασθαι· τὸν γὰρ νωθρὸν ὁ πλήττων νωθρότερον ἐργάζεται. Οὐτε οὖν πάντῃ κολακεύει, ὥστε μὴ ἐπᾶραι, οὐτε πάντῃ πλήττει, ὥστε μὴ ὑπτιωτέρους ποιῆσαι· ἀλλ' ὀλίγον ἐμβαλῶν τὸ πληκτι- 15 κὸν, πολὺ τὸ θεραπευτικὸν προσφέρει διὰ τῶν ἐπαγομένων, ὥστε ὁ βούλεται κατορθῶσαι. Τί γὰρ φησι; «Πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοί, τὰ κρείττονα, καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτω λαλοῦμεν». Τουτέστιν, οὐχ ὡς κατεγνωκότες ὑμῶν ταῦτα λέγομεν, οὐδὲ ὡς νομίζοντες ὑμᾶς ἀκανθῶν πλήρεις, ἀλλὰ 20 δεδοικότες μὴ τοῦτο γένηται· βέλτιον γὰρ ὑμᾶς τοῖς ῥήμασι φοβῆσαι, ἵνα μὴ τοῖς πράγμασιν ἀλγήσητε.

Καὶ τοῦτο τῆς συνέσεως Παύλου μάλιστα. Καὶ οὐκ εἶπε, 'νομίζομεν', οὐδέ, 'στοχαζόμεθα', οὐδέ, 'προσδοκῶμεν', οὐδέ, 'ἐλπίζομεν', ἀλλὰ τί; «Πεπείσμεθα». Ὁ καὶ Γαλάταις γράφων 25 ἔλεγε, «πέποιθα δὲ εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, δτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε». Οὐκ εἶπε, 'φρονεῖτε', ἀλλὰ, «φρονήσετε». Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐπειδὴ σφοδρὰ κατεγνωσμένοι ἦσαν, καὶ οὐκ εἶχεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν παρόντων ἐπαινέσαι, ἀπὸ τῶν μελλόντων τοῦτο ποιεῖ, «οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε», λέγων· ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ τῶν παρόντων·

θά μπορέσει καὶ ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' αὐτήν. Καὶ δὲν τοὺς παρηγόρησε μόνο μ' αὐτό, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ἐπόμενο. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'εἶναι ἄχρηστη καὶ ἡ κατάρα πλησιάζει νὰ πέσει πάνω της καὶ θὰ καεῖ', ἀλλὰ τί; «Τὸ τέλος της θὰ εἶναι νὰ παραδοθεῖ στὴ φωτιά». Μ' αὐτὸ δείχνει ὅτι, ἂν παραμείνει μέχρι τέλος ἔτσι, θὰ πάθει αὐτό. Ὡστε, ἂν ξερριζώσουμε καὶ κατακάψουμε τὰ ἀγκάθια, θὰ μπορέσουμε ν' ἀπολαύσουμε τὰ ἄπειρα ἀγαθὰ καὶ νὰ γίνουμε χρήσιμοι καὶ νὰ δεχθοῦμε εὐλογία. Πολὺ σωστὰ ὀνόμασε τριβόλι τὴν ἁμαρτία, λέγοντας «ὅταν ὁμως βλαστάνει ἀγκάθια καὶ τριβόλια», γιατί ἀπ' ὅποιο μέρος καὶ ἂν τὴν πιάσεις, πληγώνει καὶ δαγκώνει καὶ εἶναι ἄσχημη στὸ νὰ τὴ βλέπεις.

Ἄφοῦ λοιπὸν τοὺς κατηγόρησε ἀρκετὰ καὶ τοὺς φόβισε καὶ τοὺς ἐπληξε, τοὺς θεραπεύει πάλι, ὥστε νὰ μὴν τοὺς καταβάλλει περισσότερο καὶ τοὺς κάνει νωθροὺς. Γιατὶ τὸν νωθρὸ ἐκεῖνος ποὺ τὸν πλήττει τὸν κάνει νωθρότερο. Οὔτε λοιπὸν τοὺς κολακεύει ἐντελῶς, ὥστε νὰ μὴν τοὺς ἐξυψώσει, οὔτε τοὺς πλήττει ἐντελῶς, ὥστε νὰ μὴν τοὺς κάνει νωθρότερους· ἀλλὰ, ἀφοῦ τοὺς ἐπληξε γιὰ λίγο, τοὺς θεραπεύει ἀρκετὰ μὲ τὰ ἐπόμενα, ὥστε νὰ ἐπιτύχει αὐτὸ ποὺ θέλει. Τί λοιπὸν λέγει; «Γιὰ σᾶς ὁμως, ἀγαπητοί, ἂν καὶ μιλάμε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἔχουμε πεισθεῖ ὅτι ἀξίζετε γιὰ τὰ καλύτερα πράγματα ποὺ ὁδηγοῦν στὴ σωτηρία». Δηλαδή, δὲν τὰ λέμε αὐτὰ γιατί σᾶς ἔχουμε κατακρίνει, οὔτε γιατί σᾶς θεωροῦμε γεμάτους ἀπὸ ἀγκάθια, ἀλλὰ τὰ λέμε γιατί φοβούμαστε μήπως συμβεῖ αὐτό· εἶναι προτιμότερο δηλαδή νὰ σᾶς φοβίσω μὲ τὰ λόγια, γιὰ νὰ μὴ λυπηθεῖτε μὲ τὰ πράγματα.

Καὶ αὐτὸ φανερώνει πάρα πολὺ τὴ σύνεση τοῦ Παύλου. Δὲν εἶπε, 'νομίζω', οὔτε, 'συμπεραίνω', οὔτε, 'προσδοκῶ', οὔτε, 'ἐλπίζω', ἀλλὰ τί; «Ἔχουμε πεισθεῖ». Τὸ ἴδιο καὶ ὅταν ἔγραφε στοὺς Γαλάτες ἔλεγε, «ἔχω ἐμπιστοσύνη σὲ σᾶς, ὅτι μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου δὲ θὰ ἔχετε διαφορετικὴ γνώμη»¹³. Δὲν εἶπε 'ἔχετε διαφορετικὴ γνώμη', ἀλλὰ, «δὲ θὰ ἔχετε διαφορετικὴ γνώμη». Ἐκεῖ βέβαια ἐπειδὴ τοὺς εἶχε κατακρίνει πάρα πολὺ καὶ δὲν μπορούσε νὰ τοὺς ἐπαινέσει ἀπὸ τὰ παρόντα, τὸ κάνει αὐτὸ ἀπὸ τὰ μελλοντικὰ λέγοντας, «δὲ θὰ ἔχετε διαφορετικὴ γνώμη». Ἐδῶ ὁμως τοὺς ἐπαινεῖ ἀπὸ τὰ παρόντα. «Γιὰ σᾶς ὁμως, ἀγαπη-

«πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοί, τὰ κρείττω, καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτω λαλοῦμεν». Καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν παρόντων οὐ τοσαῦτα εἶχεν εἰπεῖν, ἀπὸ τῶν παρελθόντων κατασκευάζει τὴν παραμυθίαν, καὶ φησιν· «οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἔργου ὑμῶν καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης, ἧς ἐνεδείξασθε εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διακονήσαντες τοῖς ἀγίοις καὶ διακονοῦντες».

Βαβαί, πῶς αὐτῶν ἀνεκτήσατο τὴν ψυχὴν καὶ ἀνέρρωσε, τῶν παλαιῶν ἀναμνήσας πραγμάτων καὶ εἰς ἀνάγκην καταστήσας τοῦ μὴ προσδοκᾶν ἐπιλελησθαι τὸν Θεόν; Ἀνάγκη γὰρ ἐκεῖνον ἀμαρτάνειν τὸν μὴ πεπληροφορημένον περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισίας καὶ τῆς τῶν ἐκάστῳ βεβιωμένων κατ' ἀξίαν παρ' αὐτοῦ ἀνταποδόσεως, καὶ λέγειν ὅτι ἄδικος ὁ Θεός. Ὡστε συνηνάγκασεν αὐτοὺς πάντως προσδοκᾶν ἐκεῖνα τὰ μέλλοντα. Τὸν γὰρ ἀπεγνωκότα ἀπὸ τῶν παρόντων καὶ ἀπαγορεύσαντα, ἀπὸ τῶν μελλόντων ἀναρρῶσαι δυνήσεται τις· ὡς καὶ αὐτὸς Γαλάταις γράφων ἔλεγεν, «ἐτρέχετε καλῶς· τίς ὑμᾶς ἐνέκοψε;»· καὶ πάλιν, «τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ; εἴ γε καὶ εἰκῆ». Ὡσπερ δὲ ἐνταῦθα μετὰ ἐπιπλήξεως τίθησι τὸ ἐγκώμιον, λέγων, «ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸ χρόνον», οὕτω καὶ ἐκεῖ, «θαυμάζω ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε». Μετ' ἐκπλήξεως τὸ ἐγκώμιον· περὶ γὰρ μεγάλων, ὅταν ἐκπέσωσι, θαυμάζομεν.

Ὅρᾳς ἐγκεκρυμμένον τὸν ἔπαινον τῇ κατηγορίᾳ καὶ τῇ διαβολῇ; Καὶ οὐ περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο μόνον φησίν, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων· οὐ γὰρ εἶπε, 'πέπεισμαι', ἀλλὰ, «πεπείσμεθα περὶ ὑμῶν τὰ κρείττονα»· τουτέστι, τὰ χρηστά. Ἦτοι περὶ πολιτείας ἢ περὶ ἀντιδόσεως ταῦτά φησιν. Εἶτα εἰπὼν ἀνωτέρω, ὅτι «ἀδόκιμος καὶ κατάρας ἐγγύς», καὶ ὅτι «εἰς καῦσιν ἔσται», ἵνα μὴ δόξη περὶ αὐτῶν τοῦτο λέγειν, ἐπήγαγεν εὐθέως τό, «οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἔργου ὑμῶν καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης», δηλῶν ὅτι, εἰ καὶ οὕτω λαλοῦμεν, οὐ πάντως περὶ ὑμῶν τοῦτο λέγομεν.

14. Γαλ. 5,7.

15. Γαλ. 3,4.

16. Ἐβρ. 5,12.

17. Γαλ. 1,6.

τοί, ἂν καὶ μιᾷμε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἔχω πεισθεῖ ὅτι ἀξίζετε γιὰ καλύτερα πράγματα πού ὀδηγοῦν στὴ σωτηρία». Καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ τὰ παρόντα δὲν μπορούσε νὰ πεῖ τόσο πολλά, κατασκευάζει τὴν κατηγοριὰ ἀπὸ τὰ παρελθόντα καὶ λέγει· «γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἄδικος γιὰ νὰ ξεχάσει τὸ ἔργο σας καὶ τὸν κόπο τῆς ἀγάπης σας πού δείξατε στὸ ὄνομά του, ἀφοῦ ὑπηρετήσατε καὶ ὑπηρετεῖτε τοὺς πιστοὺς».

Πῶ-πῶ! Πῶς τόνωσε καὶ πῶς ἐνίσχυσε τὴν ψυχὴ τους, ὑπενθυμίζοντας τὰ παλαιὰ πράγματα καὶ ὑποχρεώνοντάς τους νὰ μὴ νομίζουν ὅτι τοὺς ἔχει ξεχάσει ὁ Θεός. Γιατὶ εἶναι ἀναπόφευκτο νὰ ἁμαρτάνει ἐκεῖνος πού δὲν εἶναι βέβαιος γιὰ τὴ δίκαιη κρίση τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνταπόδοση ἀπ' αὐτόν, σύμφωνα μὲ ὅσα ἔχει πράξει ὁ καθένας στὴ ζωὴ του, καὶ νὰ λέγει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἄδικος. Ἐπομένως τοὺς ὑποχρέωσε νὰ περιμένουν ὅπως-δήποτε ἐκεῖνα τὰ μελλοντικά. Γιατὶ ἀπὸ τὰ μελλοντικά θὰ μπορέσει κανεὶς νὰ ἐνισχύσει αὐτόν πού ἀπὸ τὰ παρόντα ἀπελπίσθηκε καὶ ἀπόκαμε. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Παῦλος ἔγραφε στοὺς Γαλάτες καὶ ἔλεγε, «τρέχατε καλὰ· ποιὸς σᾶς ἔκοψε τὴν ὀρμὴν»¹⁴· καὶ πάλι, «τόσα πού πάθατε πῆγαν χαμένα; Ἐλπίζω νὰ μὴν πῆγαν χαμένα»¹⁵. Ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ μὲ ἐπίπληξη ἀναφέρει τὸ ἐγκώμιο, λέγοντας, «θὰ ἔπρεπε νὰ εἴστε διδάσκαλοι ὕστερα ἀπὸ τόσο καιρό»¹⁶, ἔτσι καὶ ἐκεῖ, λέγοντας «ἀποροῶ, γιατί τόσο γρήγορα μεταπηδᾶτε»¹⁷. Τὸ ἐγκώμιο εἶναι μὲ ἐκπληξη. Γιατὶ ἀποροῦμε γιὰ τοὺς μεγάλους ὅταν ἐκπέσουν.

Βλέπεις κρυμμένο τὸν ἔπαινο στὴν κατηγορία καὶ τὴ διαβολή; Καὶ δὲ μιλάει μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ ὅλους. Γιατὶ δὲν εἶπε, «ἔχω πεισθεῖ», ἀλλὰ, «ἔχουμε πεισθεῖ γιὰ σᾶς, ὅτι ἀξίζετε γιὰ τὰ ἀνώτερα πράγματα», δηλαδή, τὰ καλὰ. Τὰ λέγει αὐτὰ ἢ γιὰ τὴ συμπεριφορὰ τους ἢ γιὰ τὴν ἀνταπόδοση. Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ παραπάνω εἶπε ὅτι «ἡ γῆ εἶναι ἄχρηστη καὶ ἡ κατάρα πλησιάζει νὰ πέσει πάνω της» καὶ ὅτι «θὰ παραδοθεῖ στὴ φωτιά», γιὰ νὰ μὴ φανεῖ πῶς γι' αὐτοὺς τὸ λέγει αὐτό, πρόσθεσε ἀμέσως τό, «γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἄδικος γιὰ νὰ ξεχάσει τὸ ἔργο σας καὶ τὸ μόχθο τῆς ἀγάπης σας», δηλώνοντας ὅτι, ἂν καὶ μιᾷμε μ' αὐτόν τὸν τρόπο, δὲν τὰ λέμε αὐτὰ ὅπως-δήποτε γιὰ

Καὶ εἰ περὶ ἡμῶν οὐ λέγεις, τί δήποτε καθάπτη νωθροὺς καλῶν, καὶ μεμνημένος ἀκανθῶν ἐκφοβεῖς; «Ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦμεν», φησὶν, «ἓνα ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἄχρι τέλους· ἵνα μὴ νωθοὶ 5 γένησθε, μιμηταὶ δὲ τῶν διὰ πίστεως καὶ μακροθυμίας κληρονομούντων τὰς ἐπαγγελίας».

3. «Ἐπιθυμοῦμεν», φησὶν· οὐκ ἄρα μέχρι ρημάτων τοῦτο βουλόμεθα μόνον. Ἄλλὰ τί ἐπιθυμεῖς, εἶπέ. Ἐπιθυμοῦμεν τῆς ἀρετῆς ὑμᾶς ἔχεσθαι· οὐχ ὡς τῶν προτέρων καταγινώσκοντες, φησὶν, 10 ἀλλ' ὑπὲρ τῶν μελλόντων δεδοικότες. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι 'οὐχ ὡς τῶν προτέρων καταγινώσκοντες', ἀλλὰ τῶν παρόντων· ἐξελύθητε γάρ, ραθυμότεροι γέγονατε. Ἄλλ' ὄρα πῶς προσηνῶς ἐνέφηνε καὶ οὐκ ἔπληξε. Τί γάρ φησιν; «Ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν σπουδὴν ἐνδείκνυσθαι ἄχρι τέλους». Τοῦτο γὰρ 15 τὸ θαυμαστόν ἐστι τῆς Παύλου συνέσεως, ὅτι οὐκ ἐνδείκνυται, ὅτι ἐνέδωκαν, ὅτι καθυφῆκαν. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «ἐπιθυμοῦμεν ἕκαστον ὑμῶν», τοῦτό ἐστιν, ὡς ἂν εἶποι τις, θέλω σε σπουδάσειν δεῖ, καὶ οἷος ἦς πρότερον, τοιοῦτον εἶναι καὶ νῦν καὶ εἰς τὸ μέλλον. Τοῦτο γὰρ τὸν ἔλεγχον προσηνέστερον καὶ εὐπαράδεκτον 20 εἰργάζετο. Καὶ οὐκ εἶπε, 'θέλω', ὅπερ ἦν διδασκαλικῆς ἀθεντίας, ἀλλ' ὁ πατρικῆς ἦν φιλοστοργίας καὶ πλέον τοῦ θέλειν, «ἐπιθυμοῦμεν»· μονουχὶ λέγων, σύγγνωτε κἂν φορτικόν τι φθεγξώμεθα.

«Ἐπιθυμοῦμεν γὰρ ἓνα ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ὑμῶν ἄχρι τέλους». Τί ἐστι τοῦτο; Ἡ ἐλπίς, φησί, διαβαστάζει, αὕτη ἀνακτᾶται 25 πάλιν· μὴ ἐκλυθῆτε, μηδὲ ἀπελπίσητε, ἵνα μὴ περιττὴ ὑμῶν ἡ ἐλπίς ᾗ· ὁ γὰρ ἀγαθὰ ἐργαζόμενος, καὶ ἀγαθὰ ἐλπίζει καὶ οὐδέποτε ἀπελπίζει ἑαυτόν. «Ἴνα μὴ νωθοὶ γένησθε», ἀκμὴν γένησθε. Καὶ μὴν ἀνωτέρω ἔλεγεν, «ἐπεὶ νωθοὶ γέγονατε ταῖς ἀκοαῖς». Ἄλλ' ὄρα πῶς ἐκεῖ μέχρι τῆς ἀκοῆς τὴν νωθρότητα ἔστησεν, ἐνταῦθα εἰ καὶ αὐτὸ τοῦτο φθέγγεται, ἀλλ' ἕτερόν τι αἰνίττεται· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν, 'μὴ ἐναπομείνητε τῇ ραθυμίᾳ', «μὴ

σᾶς. Ἐάν ὁμως δὲν τὰ λέγεις γιὰ μᾶς, γιατί μᾶς κατηγορεῖς ὀνομάζοντάς μας νωθροὺς καὶ μᾶς ἐκφοβίζεις ἀναφέροντας τὰ ἀγκάθια; «Ἐπειδὴ», λέγει, «ἐπιθυμοῦμε ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς νὰ δείχνει ὡς τὸ τέλος τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῆς ἐλπίδας σας, γιὰ νὰ μὴ γίνετε ὀκνηροί, ἀλλὰ νὰ μιμεῖστε ἐκείνους ποὺ μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ὑπομονὴ κληρονομοῦν τὶς ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ».

3. «Ἐπιθυμοῦμε», λέγει· δὲν τὸ θέλουμε αὐτὸ νὰ φθάνει μόνο στὰ λόγια. Ἀλλὰ πές, τί ἐπιθυμεῖς. Ἐπιθυμοῦμε ν' ἀκολουθεῖτε τὴν ἀρετὴ, ὄχι γιατί καταδικάζουμε τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ γιατί φοβούμαστε γιὰ τὰ μελλοντικά. Καὶ δὲν εἶπε, 'ὄχι γιατί καταδικάζουμε τὰ προηγούμενα', ἀλλὰ τὰ παρόντα· γιατί ἔχετε παραλύσει, γίνετε ὀκνηρότεροι. Ἀλλὰ πρόσεχε πῶς τὸ παρουσίασε μὲ φιλικὴ διάθεση καὶ δὲν τοὺς ἐπληξε. Τί λοιπὸν λέγει; «Ἐπιθυμοῦμε ὁμως ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς νὰ δείχνει ὡς τὸ τέλος τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον». Γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστο τῆς σύνεσης τοῦ Παύλου, ὅτι δηλαδὴ δὲ φανερώνει πῶς ἐνέδωσαν, πῶς ὑποχώρησαν. Γιατί τὸ νὰ πεῖ «ἐπιθυμοῦμε ὁ καθένας σας», σημαίνει αὐτὸ, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς, θέλω νὰ προσπαθεῖς πάντοτε καὶ ὅποιος ἦσυν προηγουμένως τέτοιος νὰ εἶσαι καὶ τώρα καὶ στὸ μέλλον. Αὐτὸ λοιπὸν ἔκανε τὸν ἔλεγχον ἡπιότερο καὶ εὐπρόσδεκτο. Καὶ δὲν εἶπε, 'θέλω', πράγμα ποὺ θὰ ἦταν ἀπόδειξη διδασκαλικῆς αὐθεντίας, ἀλλὰ «ἐπιθυμοῦμε», ποὺ ἦταν ἀπόδειξη πατρικῆς φιλοστοργίας καὶ ἰσχυρότερο ἀπὸ τὸ θέλω. Σὰν νὰ ἔλεγε· 'συγχωρῆστε μας καὶ ἂν ἀκόμη ποῦμε κάτι δυσάρεστο'.

«Ἐπιθυμοῦμε ὁμως ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς νὰ δείχνει ὡς τὸ τέλος τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῆς ἐλπίδας σας». Τί σημαίνει αὐτό; Ἡ ἐλπίδα, λέγει, στηρίζεται, αὐτὴ ἐμψυχώνει πάλιν νὰ μὴ καταβληθεῖτε, οὔτε ν' ἀπελπισθεῖτε, γιὰ νὰ μὴ γίνετε περιττὴ ἡ ἐλπίδα σας, γιατί ὅποιος πράττει ἀγαθὰ, αὐτὸς ἐλπίζει ἀγαθὰ καὶ ποτὲ δὲ θ' ἀπελπισθεῖ. «Γιὰ νὰ μὴ γίνετε ὀκνηροί»· νὰ μὴ γίνετε ἀκόμη. Ὅμως παραπάνω ἔλεγε, «ἐπειδὴ γίνετε ὀκνηροὶ στὸ νὰ ἀκοῦτε»¹⁸. Ἀλλὰ πρόσεχε, πῶς ἐκεῖ σταμάτησε τὴν ὀκνηρία μέχρι τὴν ἀκοή, ἐνῶ ἐδῶ, ἂν καὶ λέγει ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, ὑπαινίσσεται κάτι ἄλλο. Ἀντὶ δηλαδὴ νὰ πεῖ, 'νὰ μὴ παραμείνετε στὴ

νωθροὶ γένησθε», εἶπε. Πάλιν αὐτοὺς εἰς τὸν μέλλοντα ἐξάγει καιρὸν τὸν ἀνεύθυνον, εἰπὼν, «ἵνα μὴ νωθρότεροι γένησθε»: ἐκείνου γὰρ τοῦ μήπω παρόντος οὐκ ἂν εἶημεν ὑπεύθυνοι. Ὁ μὲν γὰρ εἰς τὸ παρὸν παρακαλούμενος σπουδάζειν, ὡς ραθυμῶν, 5 ἴσως καὶ ὀκνηρότερος ἔσται, ὁ δὲ εἰς τὸ μέλλον, οὐχ οὕτως.

«Ἐπιθυμοῦμεν δέ», φησὶν, «ἕκαστον ὑμῶν». Πολλὴ ἡ φιλοστοργία: καὶ μεγάλων καὶ μικρῶν ὁμοίως κηδεταί, καὶ πάντας οἶδε, καὶ οὐδένα παρορᾷ, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν περὶ ἕκαστον κηδεμονίαν ἐπιδείκνυται καὶ τὴν ἰσοτιμίαν πρὸς πάντας: ὅθεν καὶ μᾶλλον 10 ἐπειθε δέξασθα τὸ φορτικὸν τῶν ρημάτων. «Ἴνα μὴ νωθροὶ γένησθε», φησί. Καθάπερ γὰρ ἡ ἀργία τὸ σῶμα βλάπτει, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν ἡ ἀργία τῶν ἀγαθῶν ὑπτιωτέραν ἐργάζεται καὶ ἀσθενῆ. «Μιμηταὶ δέ», φησί, «τῶν διὰ πίστεως καὶ μακροθυμίας κληρονομούντων τὰς ἐπαγγελίας». Καὶ τίνες οὗτοί εἰσιν, 15 ἐξῆς λέγει. Πρότερον εἶρηκε, μιμήσασθε τὰ πρότερα ὑμῶν κατορθώματα: εἶτα, ἵνα μὴ λέγωσι, 'ποῖα;' αὐτοὺς ἀνάγει ἐπὶ τὸν πατριάρχην, τῶν μὲν κατορθωμάτων οἴκοθεν αὐτοῖς φέρων τὰ ὑποδείγματα, τοῦ δὲ νομίζειν ἐγκαταλελειφθαι, ἀπὸ τοῦ πατριάρχου. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, ἵνα μὴ λέγωσιν ὅτι ὡς οὐδενὸς ἄξιοι λόγου 20 καταφρονηθέντες ἐγκατελείφθησαν, ἀλλ' εἰδέναι ἔχωσιν ὅτι τῶν μάλιστα γενναίων ἀνδρῶν τοῦτό ἐστι, τὸ διὰ πειρασμῶν ὀδεύειν τὸν βίον, καὶ ὅτι τοῖς θαυμαστοῖς καὶ μεγάλοις ἀνδράσιν οὕτω κέχρηται ὁ Θεός.

Δεῖ δέ, φησί, μετὰ μακροθυμίας ἅπαντα φέρειν: τοῦτο γὰρ 25 ἐστὶ καὶ πιστεῦσαι. Ἐὰν δὲ εἶπη ὅτι δίδωσι, καὶ λάβης εὐθέως, τί καὶ ἐπίστευσας; οὐκέτι γὰρ τῆς πίστεως ἐστὶ τοῦτο τῆς σῆς, ἀλλ' ἐμοῦ, φησί, τοῦ προλαβόντος τὴν ἐπαγγελίαν καὶ δεδωκότος. Ἐὰν δὲ εἶπω ὅτι δίδωμι, καὶ μετὰ ἑκατὸν ἔτη δώσω, σὺ δὲ μὴ ἀπελπίσης, τότε με ἐνόμισας ἀξιόπιστον, τότε τὴν προσήκουσαν 30 περὶ ἐμοῦ δόξαν ἔχεις: ὁρᾷς ὅτι πολλάκις ἡ ἀπιστία οὐκ ἐξ ἀνελ-

ραθυμία', εἶπε, «να μὴ γίνετε ὀκνηροί». Πάλι τοὺς ὀδηγεῖ στὸν μελλοντικὸ χρόνο, τὸν ἀνεύθυνό, λέγοντας, «για νὰ μὴ γίνετε ὀκνηρότερου». Ἀφοῦ ἐκεῖνος ὁ χρόνος δὲν εἶναι τώρα, δὲ θὰ εἴμαστε ὑπεύθυνοι. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ στὸ παρὸν προτρέπεται νὰ φροντίζει, ἐπειδὴ εἶναι ἀδιάφορος, ἴσως νὰ γίνει καὶ ὀκνηρότερος, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ προτρέπεται γιὰ τὸ μέλλον, δὲ θὰ γίνει τὸ ἴδιο.

«Ἐπιθυμοῦμε ὁμως», λέγει, «ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς». Εἶναι μεγάλη ἡ στοργή του. Φροντίζει τὸ ἴδιο καὶ γιὰ μεγάλους καὶ γιὰ μικρούς, καὶ τοὺς γνωρίζει ὅλους, καὶ δὲν περιφρονεῖ κανέναν, ἀλλὰ δείχνει τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν καθένα καὶ τὴν ἴδια τιμὴ πρὸς ὅλους. Γι' αὐτὸ καὶ περισσότερο τοὺς ἔπειθε νὰ δεχθοῦν τὰ ἐνοχλητικὰ του λόγια. «Γιὰ νὰ μὴ γίνετε ὀκνηροί», λέγει. Γιατί, ὅπως ἡ ἀργία βλάπτει τὸ σῶμα, ἔτσι καὶ ἡ ἀργία τῶν ἀγαθῶν κάνει τὴν ψυχὴ πιὸ ράθυμη καὶ ἀδύνατη. «Καὶ νὰ μιμεῖστε», λέγει, «ἐκείνους ποὺ μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ὑπομονὴ κληρονομοῦν τὶς ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ». Καὶ ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ τὸ λέγει στὴ συνέχεια. Προηγουμένως εἶπε, «να μιμεῖστε τὰ προηγούμενα κατορθώματά σας»· ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ λένε, 'ποιά εἶναι αὐτά', τοὺς ὀδηγεῖ στὸν πατριάρχη, φέροντας σ' αὐτοὺς τὰ παραδείγματα τῶν κατορθωμάτων ἀπὸ τοὺς ἴδιους, ἐνῶ γιὰ τὸ ὅτι νόμιζαν πῶς εἶχαν ἐγκαταλειφθεῖ ἀπὸ τὸν πατριάρχη. Τὸ κάνει αὐτὸ, γιὰ νὰ μὴ λένε ὅτι ἐγκατελείφθηκαν, ἐπειδὴ περιφρονήθηκαν ὡς ἐντελῶς ἀνάξιοι, ἀλλὰ γιὰ νὰ μποροῦν νὰ γνωρίζουν ὅτι γνώρισμα τῶν πολὺ γενναίων ἀνδρῶν εἶναι αὐτὸ, τὸ νὰ ζοῦν μέσα σὲ πειρασμούς, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς συμπεριφέρεται ἔτσι στοὺς θαυμαστοὺς καὶ μεγάλους ἄνδρες.

Πρέπει ὁμως, λέγει, νὰ τὰ ὑποφέρει κανεὶς ὅλα μὲ ὑπομονή· γιατί αὐτὸ σημαίνει καὶ τὸ νὰ πιστέψει κανεὶς. Ἄν ὁμως πεῖ ὅτι δίνει καὶ ἀμέσως λάβεις, γιατί πίστεψες; Αὐτὸ, λέγει, δὲν ἀνήκει στὴ δική σου πίστη, ἀλλὰ σὲ μένα ποὺ ἐκπλήρωσα πρῶτα τὴν ὑπόσχεση καὶ ἔδωσα. Ἄν ὁμως πῶ ὅτι δίνω καὶ δώσω ὕστερα ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια, ἐσὺ νὰ μὴν ἀπελπισθεῖς. Τότε μὲ θεώρησες ἀξιοπίστο, τότε θὰ ἔχεις γιὰ μένα τὴν πρέπουσα γνώμη. Βλέπεις ὅτι πολλὰς φορὲς ἡ ἀπιστία γίνεται ὄχι μόνο ἀπὸ ἄλλειψη

πιστίας γίνεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὀλιγοψυχεῖν καὶ μὴ μακροθυμεῖν, οὐκ ἐκ τοῦ ἐπαγγειλαμένου;

«Οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεός», φησί, «ἐπιλαθέσθαι τῆς ἀγάπης ὑμῶν καὶ τῆς σπουδῆς ἧς ἐνεδείξασθε εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, δια-
5 κονήσαντες τοῖς ἀγίοις καὶ διακονοῦντες». Μεγάλα αὐτοῖς μαρ-
τυρεῖ, οὐκ ἔργα μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ προθυμίας ἔργα· ὁ καὶ ἀλ-
λαχοῦ φησιν, «οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς ἔδωκαν τῷ Κυρίῳ
καὶ ἡμῖν». «Ἦς ἐνεδείξασθε», φησίν, «εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, δια-
κονήσαντες τοῖς ἀγίοις καὶ διακονοῦντες». Ὅρα πῶς πάλιν ἀ-
10 τοὺς θεραπεύει ἐπαγαγῶν καὶ εἰπῶν, «διακονοῦντες». Ἔτι καὶ
νῦν, λέγει, διακονοῦντες, διανιστῶν αὐτοὺς καὶ δεικνὺς ὅτι οὐκ
ἐκείνοις πεποιήκασιν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. «Ἦν ἐνεδείξασθε», φησίν·
οὐχ ἀπλῶς εἰς τοὺς ἀγίους, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν· τοῦτο γὰρ ἐστίν,
«εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ»· ὡσεὶ ἔλεγε, διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ πάντα πε-
15 ποιήκατε. Ὁ τοίνυν τοσαύτης παρ' ὑμῶν ἀπολαύων σπουδῆς καὶ
ἀγάπης, οὐ καταφρονῆσει ποτὲ ὑμῶν οὐδὲ ἐπιλήσεται.

4. Ταῦτα ἀκούοντες, παρακαλῶ, διακονῶμεν τοῖς ἀγίοις. Πᾶς
γὰρ πιστὸς ἅγιος, καθὼς πιστός ἐστι· κἂν κοσμικὸς ἢ τις, ἅγιός
ἐστίν· «ἡγίασται» γάρ, φησίν, «ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ γυναικί,
20 καὶ ἡ γυνὴ ἡ ἄπιστος ἐν τῷ ἀνδρί». Ὅρα πῶς τὸν ἀγιασμὸν ἡ
πίστις ποιεῖ. Κἂν κοσμικὸν τοίνυν ἴδωμεν ἐν περιστάσει, ὀρέγω-
μεν χεῖρα· μὴ πρὸς τοὺς ἐν ὄρεσι μόνον καθημένους ὧμεν σπου-
δαῖοι· ἅγιοι μὲν γὰρ ἐκεῖνοι καὶ βίῳ καὶ πίστει, ἅγιοι δὲ καὶ οὗτοι
τῇ πίστει, πολλοὶ δὲ καὶ βίῳ. Μή, ἐὰν ἴδωμεν μοναχὸν εἰς φυλα-
25 κήν, τότε εἰσέλθωμεν, ἐὰν δὲ κοσμικόν, μὴ εἰσέλθωμεν· ἅγιός
ἐστὶ καὶ οὗτος καὶ ἀδελφός. Τί οὖν, φησίν, ἐὰν ἢ ἀκάθαρτος καὶ
μιαρός; Ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, «μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κρι-
θῆτε». Σὺ διὰ τὸν Θεὸν ποιήσον. Καὶ τί λέγω; κἂν Ἑλληνα ἴδω-
μεν ἐν περιστάσει, εὖ ποιεῖν δεῖ, καὶ ἀπλῶς πάντα ἄνθρωπον ἐν
30 περιστάσεσιν ὄντα, πολλῶ δὲ μᾶλλον πιστὸν κοσμικόν. Ἄκουε

19. Β' Κορ. 8,5.

20. Α' Κορ. 7,14.

21. Ματθ. 7,1.

ἐλπίδας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὀλιγοψυχία καὶ ἀπὸ ἔλλειψη ὑπομονῆς, καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ὑποσχέθηκε;

«Γιατὶ ὁ Θεός», λέγει, «δὲν εἶναι ἄδικος γιὰ νὰ ξεχάσει τὴν ἀγάπη σας καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ δείξατε στὸ ὄνομά του, ἀφοῦ ὑπηρετήσατε καὶ ὑπηρετεῖτε τοὺς πιστούς». Μαρτυρεῖ γι' αὐτοὺς μεγάλα, ὄχι μόνο ἔργα, ἀλλὰ καὶ ἔργα ποὺ ἔγιναν μὲ ὑπομονή. Αὐτὸ τὸ λέγει καὶ ἄλλοῦ· «καὶ ὄχι μόνο πρόσφεραν αὐτά, ἀλλὰ παρέδωσαν τὸν ἑαυτό τους στὸν Κύριο καὶ σ' ἐμᾶς»¹⁹. «Ποὺ δείξατε», λέγει, «στὸ ὄνομά του, ἀφοῦ ὑπηρετήσατε καὶ ὑπηρετεῖτε τοὺς πιστούς». Πρόσεχε πῶς πάλι τοὺς θεραπεύει προσθέτοντας καὶ λέγοντας «καὶ ὑπηρετεῖτε». Ἀκόμη καὶ τώρα, λέγει, ὑπηρετεῖτε, ἐξυψώνοντας αὐτοὺς καὶ δείχνοντας ὅτι δὲν τὰ ἔχουν κάνει σ' ἐκείνους, ἀλλὰ στὸ Θεό. «Ποὺ δείξατε», λέγει, ὄχι ἀπλῶς στοὺς πιστούς, ἀλλὰ στὸ Θεό. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει «στὸ ὄνομά του». Σὰν νὰ ἔλεγε· γιὰ τὸ ὄνομά του τὰ ἔχετε κάνει ὅλα. Αὐτὸς ὅμως ποὺ ἀπὸ σᾶς ἀπολαμβάνει τόσο πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ τόσο μεγάλη ἀγάπη δὲ θὰ σᾶς περιφρονήσει ποτὲ οὔτε θὰ σᾶς ξεχάσει.

4. Ἀκούοντας αὐτά, παρακαλῶ, ἕως ὑπηρετοῦμε τοὺς ἀγίους. Γιατὶ κάθε πιστὸς εἶναι ἅγιος, ἀφοῦ εἶναι πιστός. Καὶ ἂν κάποιος εἶναι λαϊκός, εἶναι ἅγιος· «γιατὶ ὁ ἄνδρας ἀπίστος ἔχει ἀγιασθεῖ μέσω τῆς γυναίκας καὶ ἡ ἀπίστη γυναίκα μέσω τοῦ ἀνδρα της»²⁰. Πρόσεχε πῶς τὸν ἀγιασμὸ τὸν κάνει ἡ πίστη. Ἄν λοιπὸν δοῦμε ἕνα λαϊκὸ σὲ δύσκολη θέση, ἕως τοῦ ἀπλώνουμε χέρι βοήθειας. Ἄς μὴν ἐνδιαφερόμαστε μόνο γιὰ ὄσους ζοῦν στὰ ὄρη. Γιατὶ ἐκεῖνοι εἶναι ἅγιοι στὴ ζωῆ καὶ στὴν πίστη, ἐνῶ αὐτοὶ εἶναι ἅγιοι στὴν πίστη, πολλοὶ ὅμως καὶ στὴ ζωῆ. Ὅχι ὅταν δοῦμε μοναχὸ στὴ φυλακή, τότε νὰ τὸν ἐπισκεφθοῦμε, καὶ ὅταν δοῦμε λαϊκὸ νὰ μὴν τὸν ἐπισκεφθοῦμε. Ἄγιος εἶναι αὐτὸς καὶ ἀδελφός. Τί λοιπὸν, λέγει, ὅταν εἶναι ἀκάθαρτος καὶ μιαρός; Ἄκου τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει, «νὰ μὴν κρίνετε, γιὰ νὰ μὴν κριθεῖτε»²¹. Ἐσὺ κάμε το γιὰ τὸ Θεό. Καὶ τί λέγω; Καὶ ἂν ἀκόμη δοῦμε ἕναν εἰδωλολάτρη σὲ δυσκολία, πρέπει νὰ τὸν εὐεργετοῦμε καὶ γενικᾶ κάθε ἄνθρωπο ὅταν βρίσκεται σὲ δύσκολη θέση, πολὺ περισσότερο ὅμως ἕναν πιστὸ λαϊκὸ. Ἄκου τὸν Παῦλο ποὺ λέγει, «νὰ κάνετε τὸ

Παύλου λέγοντος, «τὸ καλὸν ποιεῖτε πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως».

Ἄλλ' οὐκ οἶδα πόθεν τοῦτο εἰσηνήκεται καὶ πόθεν αὕτη κεκράτηκεν ἢ συνήθεια. Ὁ γὰρ τοὺς μονάζοντας μόνον ἐπιζητῶν 5 κάκεινους μόνους εὖ ποιεῖν θέλων καὶ ἐκείνους δὲ πάλιν περιεργαζόμενος, καὶ λέγων, 'ἐὰν μὴ ἦ ἄξιος, ἐὰν μὴ ἦ δίκαιος, ἐὰν μὴ σημεῖα ποιῇ, οὐκ ὀρέγω χεῖρα', τὸ πλεόν τῆς ἐλεημοσύνης ἐξεῖλε, καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ τῷ χρόνῳ πάλιν ἀναιρήσει· καίτοι γε ἐλεημοσύνη ἐκείνη ἐστίν, ἢ εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἢ εἰς τοὺς ὑπευθύνους 10 γινομένη. Ἐλεημοσύνη γὰρ τοῦτό ἐστιν, οὐ τὸ τοὺς κατωρθωκότας, ἀλλὰ τὸ τοὺς πεπλημμεληκότας ἐλεεῖν.

Καὶ ἵνα μάθης, ἄκουε τί φησιν ὁ Χριστὸς διὰ τῆς παραβολῆς· «κατήει», φησί, «τὶς ἀπὸ Ἱεροσολύμων εἰς Ἱεριχώ, καὶ λησταῖς περιέπεσε»· καὶ τυπτήσαντες αὐτόν, εἶασαν παρὰ τὴν 15 ὁδὸν ἡμιθανῆ τυγχάνοντα. Κατὰ δὲ συγκυρίαν Λευίτης τις παρὰ τὴν ὁδὸν ἦλθε, καὶ ἰδὼν αὐτόν, ἀντιπαρῆλθεν· ὁμοίως δὲ καὶ ἱερεὺς τις τὸ αὐτὸ ποιήσας παρέδραμεν. Ὑστερον δὲ ἦλθέ τις Σαμαρείτης καὶ πολλὴν τὴν κηδεμονίαν ἐποίησατο ἐπ' αὐτῷ. Ἐπέδησε γὰρ τὰ τραύματα, ἐπέσταξεν ἔλαιον, ἀνεβίβασεν αὐτόν ἐπὶ 20 τὸν ὄνον, ἤγαγεν αὐτόν εἰς τὸ πανδοχεῖον, εἶπε τῷ πανδοχεῖ, θεράπευσον αὐτόν. Καὶ ὄρα τὴν φιλοτιμίαν τὴν πολλήν· «καὶ ἐγὼ σοι δώσω», φησὶν, «ὅσον ἂν ἀναλώσης». Εἶτα πυνθάνεται· «τίς οὖν δοκεῖ σοι πλησίον αὐτοῦ γεγονέναι;». Ὁ δὲ νομικὸς εἰπὼν, «ὁ ποιήσας τὸ ἔλεος μετ' αὐτοῦ», ἀκούει· «πορεύου οὖν καὶ σύ, 25 ποίει ὁμοίως». Καὶ θέα ποίαν εἶπε παραβολήν. Οὐκ εἶπεν ὅτι Ἰουδαῖος εἰς Σαμαρείτην ἐποίησεν, ἀλλ' ὅτι Σαμαρείτης τὴν φιλοτιμίαν ἐκείνην ἄπασαν ἐνεδείξατο. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν, ἐξ ἴσης προνοεῖσθαι τῶν πάντων, οὐ τῶν οἰκείων τῆς πίστεως μόνον ἐπιμελουμένους, τῶν ἀλλοτρίων δὲ ἀμελοῦντας.

30 Οὕτω τοίνυν καὶ σύ, ἐὰν ἴδῃς τινὰ κακῶς πάσχοντα, μηδὲν περιεργάζου λοιπόν· ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς βοηθείας τὸ κακῶς παθεῖν αὐτόν. Εἰ γὰρ ὄνον ἐὰν ἴδῃς ἀγχόμενον ἐγείρεις αὐτόν, καὶ

22. Γαλ. 6,10.

23. Λουκᾶ 10,30-37.

καλὸ σὲ ὄλους καὶ κυρίως σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια πίστη μὲ μᾶς»²².

Δὲν ξέρω ὅμως ἀπὸ ποῦ ἔχει εἰσαχθεῖ αὐτό, καὶ πῶς ἔχει ἐπικρατήσει αὐτὴ ἡ συνήθεια. Γιατὶ ὅποιος ἀναζητεῖ μόνο τοὺς μοναχοὺς καὶ θέλει νὰ εὐεργετῆ μόνον αὐτούς, καὶ αὐτοὺς πάλι ἐξετάζει προσεκτικὰ καὶ λέγει, 'ἂν δὲν εἶναι ἄξιος, ἂν δὲν εἶναι δίκαιος, ἂν δὲν κάνει θαύματα, δὲν τὸν βοηθῶ', κατέστρεψε τὸ περισσότερο μέρος τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ τὸ ὑπόλοιπο πάλι θὰ τὸ καταστρέψει μὲ τὸν καιρό. Ἐὰν καὶ βέβαια ἐλεημοσύνη εἶναι ἐκείνη ποὺ γίνεται στοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ στοὺς ἐνόχους. Γιατὶ ἐλεημοσύνη σημαίνει, τὸ νὰ ἐλεεῖ κανεὶς ὄχι ἐκείνους ποὺ κατόρθωσαν τὴν ἀρετὴ, ἀλλ' ἐκείνους ποὺ ἀμάτησαν.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ἄκου τί λέγει ὁ Χριστὸς μὲ τὴν παραβολὴν²³. «Κάποιος», λέγει, «κατέβαινε, ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα στὴν Ἱεριχῶ καὶ ἔπεσε πάνω σὲ ληστές». Αὐτοὶ τὸν κτύπησαν καὶ τὸν ἄφησαν μισοπεθαμένο στὴν ἀκρὴ τοῦ δρόμου. Κατὰ τύχη ἓνας λευϊτῆς πέρασε ἀπὸ τὸ δρόμο καὶ παρ' ὄλο ποὺ τὸν εἶδε, γύρισε ἀλλοῦ τὸ κεφάλι του. Ὁμοίως καὶ κάποιος ἱερέας, ἀφοῦ ἔκαμε τὸ ἴδιο, τὸν προσπέρασε. Τελευταῖα ὅμως πέρασε ἓνας Σαμαρείτης καὶ τὸν περιποιήθηκε πάρα πολύ. Ἔδεσε τὰ τραύματά του, τὰ ἄλειψε μὲ λάδι, τὸν ἀνέβασε στὸ ζῶο του, τὸν ἔφερε στὸ πανδοχεῖο καὶ εἶπε στὸν πανδοχέα, «πειρποιήσου τον». Καὶ πρόσεχε τὴ μεγάλη γενναιοδωρία: «καὶ ἐγὼ θὰ σοῦ δώσω», λέγει, «ὄσα θὰ ξοδέψεις». Ἐπειτα ἐρωτᾷ: «ποιός λοιπὸν κατὰ τὴ γνώμη σου ἔγινε πλησίον του;». Καὶ ὅταν ὁ νομικὸς τοῦ εἶπε, «αὐτὸς ποὺ τὸν εὐσπλαχνίσθηκε», ἀκούει, «πήγαινε λοιπὸν καὶ σύ, καὶ νὰ κάνεις τὸ ἴδιο». Καὶ πρόσεχε ποιά παραβολὴ εἶπε. Δὲν εἶπε ὅτι ἓνας Ἰουδαῖος τὸ ἔκαμε σὲ Σαμαρείτη, ἀλλ' ὅτι ἓνας Σαμαρείτης ἔδειξε ὄλη ἐκείνη τὴ γενναιοδωρία. Ἀπὸ ἐδῶ μαθαίνουμε νὰ φροντίζουμε ἐξίσου γιὰ ὄλους, καὶ ὄχι μόνο νὰ ἐνδιαφερόμαστε γιὰ τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως καὶ νὰ ἀδιαφοροῦμε γιὰ τοὺς ξένους.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ σύ, ἂν δεῖς κάποιον νὰ ὑποφέρει, νὰ μὴν τὸν περιεργάζεσαι καθόλου· δικαιούται τὴ βοήθειά σου γιατί ὑποφέρει. Γιατί, ἂν βλέποντας ἓναν ὄνο νὰ πνίγεται τὸν ση-

οὐ περιεργάζῃ τίνος ἐστὶ, πολλῶ μᾶλλον ἄνθρωπον οὐ δεῖ περιεργάζεσθαι τίνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, κἂν Ἑλληὴν ἢ, κἂν Ἰουδαῖος. Εἰ γὰρ καὶ ἄπιστος, ἀλλὰ βοηθείας δεῖται. Εἰ μὲν γὰρ ἐξετάζειν καὶ κρίνειν ἐπετρέπη σοι, καλῶς ταῦτα ἔλεγες· νῦν δὲ ἡ
 5 συμφορὰ ταῦτα οὐκ ἀφήσιν σε ἐξετάζειν. Εἰ γὰρ οὐδὲν ὑγιαίνον-
 τας περιεργάζεσθαι χρή, οὐδὲ τὰ ἐτέρων πολυπραγμονεῖν,
 πολλῶ μᾶλλον τοὺς κακῶς πάσχοντας. Ἄλλως δὲ τί; Εἶδες εὐ-
 θυνοῦντα αὐτὸν ἢ εὐδοκιμοῦντα, ὅτι λέγεις, πονηρός ἐστὶ καὶ
 φαῦλος; κακῶς πάσχει· εἰ δὲ κακῶς πάσχοντα ὄρῃς, μὴ λέγε ὅτι
 10 πονηρός ἐστίν. Ὅταν μὲν γὰρ εὐδοκιμῇ, καλῶς ταῦτα λέγομεν·
 ὅταν δὲ ἐν συμφορᾷ ἢ καὶ βοηθείας δεῖται, οὐ χρή λέγειν ὅτι πο-
 νηρός ἐστίν· ὠμότητος γὰρ τοῦτο καὶ ἀπανθρωπίας καὶ ἀλαζο-
 νείας.

Τί τῶν Ἰουδαίων ἀνομώτερον γέγονεν, εἶπέ μοι; Ἄλλ'
 15 ὁμοῦς ἐκόλασεν αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ δικαίως καὶ σφόδρα δι-
 καίως· καὶ ὁμοῦς τοὺς μὲν συναλγοῦντας αὐτοῖς ἀπεδέξατο, τοὺς
 δὲ ἐφησθέντας ἐκόλασεν. «Οὐκ ἔπασχον» γάρ, φησὶν, «οὐδὲν
 ἐπὶ τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσήφ». Καὶ πάλιν φησὶν, «ἐκπρίου κτεινο-
 μένους, μὴ φείσῃ». Οὐκ εἶπε, 'περιέργασαι καὶ μάθε τίς ἐστὶ'
 20 καίτοι ὡς τὰ πολλὰ πονηροὶ οἱ ἀπαγόμενοι· ἀλλ' εἶπεν ἀπλῶς,
 «ἐκπρίου», ὅστις ἂν ἢ, φησί. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ μάλιστα ἐλεημοσύ-
 νη. Ὁ μὲν γὰρ φίλον εὖ ποιῶν, οὐ διὰ τὸν Θεὸν πάντως ποιεῖ, ὁ
 δὲ ἀγνώστη, οὗτος καθαρῶς διὰ τὸν Θεὸν ἐργάζεται. Καὶ ὁ μὲν
 φησι, μὴ φείσῃ χρημάτων, ἀλλὰ κἂν πάντα δέη κενῶσαι, δός,
 25 ἡμεῖς δὲ ἀγχομένους ὀρῶντες, ἀποδυρομένους, μυρίων θανάτων
 χαλεπώτερα πάσχοντας, καὶ ἀδίκως πολλάκις, φειδόμεθα τῶν
 χρημάτων καὶ ἀφειδοῦμεν τῶν ἀδελφῶν· τῶν ἀψύχων μὲν
 κηδόμεθα, ψυχῆς δὲ ἀμελοῦμεν.

Καίτοι γε Παῦλος κελεύει ἐν πρώτῃ παιδεύειν τοὺς ἀν-

24. Ἄμώς 6,6.

25. Παροιμ. 24,11.

κῶνεις καὶ δὲν ἐξετάζεις τίνος εἶναι, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζεις ἕναν ἄνθρωπο σὲ ποιὸν ἀνήκει· στὸ Θεό, εἴτε εἶναι Ἕλληνας εἴτε εἶναι Ἰουδαῖος. Γιατί, κι ἂν ἀκόμη εἶναι ἄπιστος, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ βοήθεια. Ἄν βέβαια σοῦ ἐπιτρεπόταν νὰ ἐξετάζεις καὶ νὰ κρίνεις, καλῶς θὰ τὰ ἔλεγες αὐτά. Τώρα ὅμως ἡ συμφορὰ δὲ σὲ ἀφήνει νὰ τὰ ἐξετάζεις αὐτά. Γιατί, ἂν δὲν πρέπει νὰ περιεργάζεται κανεὶς τοὺς ὑγιεῖς καὶ νὰ μὴν πολυεξετάζει τὰ πράγματα τῶν ἄλλων, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζει ὅσους ὑποφέρουν. Ἄλλωστε τί; Τὸν εἶδες νὰ εὐημερεῖ ἢ νὰ προκόβει, καὶ γι' αὐτὸ λές, εἶναι κακὸς καὶ φαῦλος; Κακοπαθεῖ· ἂν ὅμως τὸν βλέπεις νὰ ὑποφέρει, νὰ μὴ λές, ὅτι εἶναι κακός. Ὅταν λοιπὸν εὐημερεῖ, καλῶς τὰ λέμε αὐτά, ὅταν ὁμῶς βρίσκεται σὲ συμφορὰ καὶ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ βοήθεια, δὲν πρέπει νὰ λέμε ὅτι εἶναι κακός. Γιατί αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη σκληρότητας καὶ ἀπανθρωπιάς καὶ ἀλαζονείας.

Τί ὑπῆρξε, πές μου, πῶς ἄδικο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους; Ὁ Θεὸς ὅμως τοὺς τιμώρησε δίκαια καὶ μάλιστα πάρα πολὺ δίκαια· δέχθηκε ἐκείνους πὺ ὑπέφεραν μαζί τους, ἐνῶ τιμώρησε ὅσους εὐχαριστήθηκαν μ' αὐτούς. «Δὲν πονοῦσαν καθόλου», λέγει, «γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ»²⁴. Καὶ πάλι λέγει, «νὰ ἐξαγοράζεις ἐκείνους πὺ πρόκειται νὰ φονευθοῦν καὶ νὰ μὴ λυπηθεῖς τὰ χρήματα»²⁵. Δὲν εἶπε, 'νὰ ἐξετάσεις καὶ νὰ μάθεις ποιὸς εἶναι' (ἂν καὶ ὅσοι ὀδηγοῦνται σὲ ἐκτέλεση εἶναι πάρα πολὺ κακοί), ἀλλ' ἀπλῶς εἶπε, «νὰ ἐξαγοράζεις»· ὅποιος κι ἂν εἶναι, λέγει. Γιατί αὐτὸ εἶναι κυρίως ἐλεημοσύνη. Ὅποιος δηλαδὴ εὐεργετεῖ ἕνα φίλο δὲν κάνει ὅπωςδήποτε τὴν εὐεργεσία γιὰ τὸ Θεό, ἐνῶ ἐκεῖνος πὺ εὐεργετεῖ ἕναν ἄγνωστο, τὸ κάνει αὐτὸ καθαρὰ γιὰ τὸ Θεό. Καὶ αὐτὸς λέγει, νὰ μὴ λυπηθεῖς χρήματα, ἀλλὰ, καὶ ἂν ἀκόμη χρειασθεῖ νὰ τὰ ξοδέψεις ὅλα, νὰ τὰ δώσεις. Ἐμεῖς ὅμως ἂν καὶ βλέπουμε ἀνθρώπους ν' ἀπαγχονίζονται, νὰ ὀδύρονται, νὰ ὑποφέρουν χειρότερα ἀπὸ ἄπειρους θανάτους, καὶ μάλιστα ἄδικα πολλὰς φορές, λυπούμαστε τὰ χρήματα καὶ δὲ λυπούμαστε τοὺς ἀδελφούς, φροντίζουμε γιὰ τὰ ἄψυχα καὶ ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὴν ψυχὴ.

Ὅμως ὁ Παῦλος προτρέπει νὰ διδάσκουμε μὲ πραότητα

τιδιατιθεμένους, «μήποτε», φησί, «δῶ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐξωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα». «Μήποτε», φησὶν ὁρᾶς πόσης μακροθυμίας τὸ ρῆμα γέμει; Τοῦτον 5 καὶ ἡμεῖς μιμούμενοι, μηδένα ἀπελπίζωμεν. Καὶ γὰρ οἱ ἀλιεῖς πολλάκις τὸ ἄγκιστρον ρίψαντες εἰς τὴν θάλατταν, οὐκ ἐπέτυχον, ὕστερον δὲ βαλόντες, τὸ πᾶν ἀπέλαβον. Οὕτω καὶ ἡμεῖς οὐκ ἀπελπίζομεν, ἀλλὰ προσδοκῶμεν ὅτι ἀθρόον δεῖξετε ἡμῖν καρπὸν ὠριμον. Καὶ γὰρ ὁ γηπόνος ἐπειδὴν σπείρη, καὶ τὴν 10 πρῶτην ἡμέραν καὶ τὴν δευτέραν ἀναμένει, καὶ πολὺν χρόνον ἐκδέχεται· εἶτα ἀθρόον πάντοθεν ὁρᾷ τοὺς καρποὺς βλαστάνοντας.

Τοῦτο καὶ ἐφ' ὑμῶν ἔσεσθαι προσδοκῶμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ 15 ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τοὺς ἀντιθέτους, «μήπως», λέγει, «τοὺς δώσει κάποτε ὁ Θεὸς μετάνοια, ὥστε νὰ καταλάβουν τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ συνέλθουν, ξεφεύγοντας ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου, πού τοὺς εἶχε αἰχμαλωτίσει γιὰ νὰ κάνουν τὸ θέλημά του»²⁶. «Μήπως κάποτε», λέγει. Βλέπεις πόση ὑπομονὴ περιέχει ἡ λέξις; Αὐτὸν ἄς μιμούμαστε καὶ ἐμεῖς καὶ ἄς μὴν ἀπελπίζομαστε. Γιατὶ καὶ οἱ ψαράδες πολλὰς φορὰς ἔρριξαν τὸ ἀγκίστρι στὴ θάλασσα καὶ δὲν ἔπιασαν ψάρια, ἐνῶ ὅταν τὸ ἔρριξαν ἀργότερα ἀπήλαυσαν τὰ πάντα. Ἔτσι καὶ ἐγὼ δὲν ἀπελπίζομαι, ἀλλὰ περιμένω νὰ μοῦ παρουσιάσετε ὅλον μαζί τὸν ὄριμο καρπὸ. Γιατὶ καὶ ὁ γεωργὸς ὅταν σπείρει, περιμένει καὶ τὴν πρώτη καὶ τὴ δεύτερη ἡμέρα καὶ κάνει ὑπομονὴ γιὰ πολὺ καιρὸ· ἔπειτα ἀπὸ παντοῦ βλέπει νὰ βλαστάνουν ὅλοι μαζί οἱ καρποί.

Αὐτὸ περιμένω νὰ συμβεῖ καὶ με̄ σᾶς, με̄ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί με̄ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Α'

(Ἑβρ. 6, 13-20)

«Τῷ γὰρ Ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος ὁ Θεός, ἐπεὶ κατ' οὐδε-
νὸς μείζονος εἶχεν ὁμόσαι, ὤμοσε καθ' ἑαυτοῦ, λέγων· ἢ
μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε.
Καὶ οὕτω μακροθυμήσας, ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας. Ἄν-
5 θρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὁμνύουσι, καὶ πάσης
αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὄρκος».

1. Καθαψάμενος γενναίως τῶν Ἑβραίων καὶ φοβήσας αὐτοὺς
ἱκανῶς, πρῶτον μὲν τοῖς ἐγκωμίοις παραμυθεῖται, δεύτερον δέ,
• ὃ καὶ ἰσχυρότερόν ἐστι, τῷ πάντως ἐπιτεύξεσθαι αὐτοὺς τῶν ἐλ-
10 πιζομένων. Καὶ τὴν παράκλησιν οὐκ ἀπὸ τῶν ἐνεστώτων ποιεῖ-
ται, ἀλλὰ πάλιν ἀπὸ τῶν παρελθόντων, ὃ δὴ μᾶλλον αὐτοὺς
ἐπειθεν. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῇ κολάσει δι' ἐκείνων μᾶλλον φοβεῖ,
οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἐπάθλοις διὰ τούτων παρακαλεῖ, τὸ τοῦ Θεοῦ
δεικνὺς ἔθος· τοῦτο δέ ἐστι, τὸ μὴ ταχέως ἐπάγειν τὰ ἐπηγγελμέ-
15 να, ἀλλὰ διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, τῆς τε αὐτοῦ
δυνάμεως μέγιστον τεκμήριον ἐκφέρων, καὶ ἡμᾶς εἰς πίστιν ἐνά-
γων, ἵνα, οἱ ἐν θλίψει ζῶντες καὶ τὰς ἐπαγγελίας μὴ λαμβάνοντες
μηδὲ τοὺς μισθοὺς, μὴ ἀπαγορεύωσι πρὸς τοὺς καμάτους. Καὶ
πάντας ἀφιεῖς, καίτοι γε ἔχων πολλοὺς εἰπεῖν, τὸν Ἀβραὰμ εἰς
20 μέσον ἤγαγε, διὰ τε τὸ ἀξίωμα τοῦ προσώπου καὶ διὰ τὸ μάλι-
στα ἐπ' αὐτοῦ τοῦτο συμβεβηκέναι. Καίτοι γε ἐν τῷ τέλει τῆς
ἐπιστολῆς φησιν, ὅτι οὗτοι πάντες πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ
ἀσπασάμενοι, «οὐκ ἐκομίσαντο τὰς ἐπαγγελίας, ἵνα μὴ χωρὶς
ἡμῶν τελειωθῶσι».

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Α'

(Έβρ. 6,13-20)

«Όταν ο Θεός έδωσε υπόσχεση στον Άβραάμ, επειδή δέν είχε κανένα ανώτερο για να όρκισθει, όρκίσθηκε στον έαυτό του λέγοντας· σοϋ 'υπόσχομαι ότι θα σε εύλογήσω πλούσια και θα πληθύνω πολύ τούς απογόνους σου'. Και έτσι με τήν ύπομονή του πραγματοποίησε τήν υπόσχεση. Οί άνθρωποι όρκίζονται σε κάποιον ανώτερό τους και ο όρκος θέτει σ' αυτούς τέλος σε κάθε άμφισβήτηση και δίνει έπιβεβαίωση».

1. Άφοϋ επέκρινε σφοδρά τούς Έβραίους και άφοϋ τούς φόβισε άρκετά, πρώτα τούς παρηγορεϊ με τούς έπαίνους και ύστερα με τó ότι θα πραγματοποιήσουν όπωσδήποτε τις έλπίδες τους, πράγμα πού εϊναι και ισχυρότερο. Δέν τούς παρηγορεϊ όμως από τά παρόντα, αλλά πάλι από τά περασμένα. Αυτό τούς έπειθε περισσότερο. Όπως δηλαδή στην τιμωρία τούς φοβίζει περισσότερο μ' έκεινα, έτσι και στα βραβεϊα τούς παρηγορεϊ μ' αυτά, δείχνοντας ποιά εϊναι η συνήθεια του Θεού. Και εϊναι αυτή, να μη δίνει άμέσως τις ύποσχέσεις, άλλ' ύστερα από πολύ καιρό. Και τó κάνει αυτό, και φανερώνοντας μέγιστη απόδειξη τής δύναμής του, και οδηγώντας έμās στην πίστη, ώστε όσοι ζοϋν σε θλίψεις και δέ λαμβάνουν τις ύποσχέσεις ούτε τούς μισθούς να μην αποκάμουν από τούς κόπους τους. Και άφοϋ τούς άφησε όλους, παρ' όλο πού μπορούσε ν' αναφέρει πολλούς, έφερε στη μέση τόν Άβραάμ, και εξαιτίας του αξιώματος του προσώπου και εξαιτίας του ότι σ' αυτόν κυρίως έχει συμβεϊ αυτό. Άν και βέβαια στο τέλος τής έπιστολής λέγει ότι όλοι αυτοί, άφοϋ είδαν από μακριά και άσπάσθηκαν τις ύποσχέσεις, δέν τις έλαβαν, για να μη φθάσουν στην τελειότητα χωρίς έμās.

«Τῷ γὰρ Ἀβραάμ», φησίν, «ἐπαγγειλάμενος ὁ Θεός, ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς μείζονος εἶχεν ὁμόσαι, ὥμοσε καθ' ἑαυτοῦ, λέγων· ἢ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε. Καὶ οὕτω μακροθυμήσας ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας». Πῶς οὖν ἐν τῷ 5 τέλει φησίν, ὅτι «οὐκ ἐκομίσατο τὰς ἐπαγγελίας», ἐνταῦθα δέ, ὅτι «μακροθυμήσας ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας»; πῶς οὐκ ἔλαβε; πῶς καὶ ἐπέτυχεν; Οὐ περὶ τῶν αὐτῶν ἐνταῦθά φησι κάκει, ἀλλὰ καὶ διπλῆν ποιεῖται τὴν παράκλησιν. Ἐπηγγείλατο τῷ Ἀβραάμ· καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα μετὰ μακρὸν χρόνον ἔδωκε, τὰ δὲ 10 ἐκεῖ οὐδέπω· καὶ οὕτω μακροθυμήσας ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας. Ὅρας ὅτι οὐχ ἡ ἐπαγγελία μόνη τὸ πᾶν εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ ἡ μακροθυμία; Ἐνταῦθα φοβεῖ αὐτούς, δεικνὺς ὅτι πολλάκις ἐγκόπτεται ἐπαγγελία δι' ὀλιγοψυχίαν. Καὶ τοῦτο ἔδειξε μὲν διὰ τοῦ λαοῦ· ἐπειδὴ γὰρ ὀλιγοψύχησαν, διὰ τοῦτο τῆς ἐπαγγελίας οὐκ 15 ἔτυχον οὐδαμῶς· τὸ δὲ ἐναντίον δείκνυσι διὰ τοῦ Ἀβραάμ. Εἶτα πρὸς τῷ τέλει καὶ πλεῖόν τι ποιεῖ· δείκνυσι γὰρ ὅτι καὶ μακροθυμήσαντες οὐκ ἐπέτυχον, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀσχάλλωσιν.

«Ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὁμνύουσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὄρκος· ὁ δὲ Θεός, 20 ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς μείζονος εἶχε ὁμόσαι, ὥμοσε καθ' ἑαυτοῦ». Καλῶς. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ ὁμόσας τῷ Ἀβραάμ; οὐχὶ ὁ Υἱός; Οὐ, φησί. Πόθεν τοῦτο λέγεις; Μάλιστα μὲν γὰρ αὐτός· πλὴν οὐκ ἀμφισβητῶ. Ὅταν οὖν αὐτὸς ὁμνύῃ τὸν αὐτὸν ὄρκον, «ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν», οὐ δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν κατὰ μείζονος ὁμόσαι; 25 Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ὥμοσεν, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς ὁμνύει καθ' ἑαυτοῦ, λέγων, «ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν». Ἐνταῦθα αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει ἐκείνων τῶν ὄρκων τῶν τοῦ Χριστοῦ, ὧν συνεχῶς ἔλεγεν, «ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα».

1. Ἐβρ. 11,39.

2. Ἰω. 11,26.

«Ὅταν ὁ Θεός», λέγει, «ἔδωσε ὑπόσχεση στὸν Ἀβραάμ, ἐπειδὴ δὲν εἶχε κανέναν ἀνώτερο γιὰ νὰ ὀρκισθεῖ, ὀρκίσθηκε στὸν ἑαυτό του λέγοντας: ἀλήθεια, σοῦ ὑπόσχομαι ὅτι θὰ σὲ εὐλογήσω πλούσια καὶ θὰ πληθύνω πολὺ τοὺς ἀπογόνους σου. Καὶ ἔτσι μὲ τὴν ὑπομονή του πραγματοποίησε τὴν ὑπόσχεση». Πῶς λοιπὸν στὸ τέλος λέγει ὅτι «δὲν ἔλαβε τίς ὑποσχέσεις»¹, καὶ ἐδῶ ὅτι «μὲ τὴν ὑπομονή του πραγματοποίησε τὴν ὑπόσχεση»; Πῶς δὲν ἔλαβε αὐτές; καὶ πῶς πραγματοποίησε αὐτές; Δὲ λέγει γιὰ τὰ ἴδια πράγματα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἀλλὰ τοὺς παρηγορεῖ δυὸ φορές. «Ἐδωσε ὑπόσχεση στὸν Ἀβραάμ». Καὶ τὰ ἐδῶ βέβαια τοῦ τὰ ἔδωσε ὕστερα ἀπὸ πολὺ καιρὸ, ἐνῶ τὰ ἐκεῖ ὄχι ἀκόμη. «Καὶ ἔτσι μὲ τὴν ὑπομονή του πραγματοποίησε τὴν ὑπόσχεση».

Βλέπεις ὅτι δὲν ἔκαμε τὰ πάντα μόνο ἡ ὑπόσχεση, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπομονή; Ἐδῶ τοὺς φοβίζει, δείχνοντας ὅτι πολλὲς φορές ἡ ὑπόσχεση ἐμποδίζεται ἀπὸ ὀλιγοψυχία. Καὶ αὐτὸ βέβαια τὸ ἀπέδειξε μέσω τοῦ λαοῦ· γιὰτὶ ὀλιγοψύχησαν καὶ γι' αὐτὸ δὲν πραγματοποιήθηκε σ' αὐτοὺς καθόλου ἡ ὑπόσχεση· ἐνῶ τὸ ἀντίθετο τὸ δείχνει μὲ τὸν Ἀβραάμ. Ἐπειτα πρὸς τὸ τέλος κάνει καὶ κάτι περισσότερο. Δείχνει δηλαδὴ πῶς, ἂν καὶ ἔδειξαν ὑπομονή, δὲν πραγματοποιήθηκαν σ' αὐτοὺς οἱ ὑποσχέσεις καὶ οὔτε ἔτσι ὁμως στενοχωρήθηκαν.

«Οἱ ἄνθρωποι ὀρκίζονται σὲ κάποιον ἀνώτερό τους καὶ ὁ ὄρκος θέτει σ' αὐτοὺς τέλος σὲ κάθε ἀμφισβήτηση καὶ δίνει ἐπιβεβαίωση. Ὁ Θεὸς ὁμως, ἐπειδὴ δὲν εἶχε κανέναν ἀνώτερο γιὰ νὰ ὀρκισθεῖ, ὀρκίσθηκε στὸν ἑαυτό του». Σωστά. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος πὺ ὀρκίσθηκε στὸν Ἀβραάμ; Δὲν εἶναι ὁ Υἱός; Ὅχι, λέγει. Ἀπὸ ποῦ τὸ λέγεις αὐτό; Κυρίως βέβαια τὸ λέγει ὁ Υἱός, ἀλλὰ δὲν τὸ ἀμφισβητῶ. Ὅταν λοιπὸν αὐτὸς κάνει τὸν ἴδιο ὄρκο, «ἀλήθεια, ἀλήθεια σᾶς λέγω», δὲ φαίνεται ὅτι τὸν κάνει, ἐπειδὴ δὲν ἔχει κάποιον ἀνώτερο νὰ ὀρκισθεῖ; Ὅπως λοιπὸν ὀρκίσθηκε ὁ Πατέρας, ἔτσι ὀρκίζεται καὶ ὁ Υἱὸς στὸν ἑαυτό του, λέγοντας «ἀλήθεια, ἀλήθεια σᾶς λέγω». Ἐδῶ τοὺς ὑπενθυμίζει ἐκείνους τοὺς ὄρκους τοῦ Χριστοῦ, τοὺς ὁποίους ἔλεγε συνέχεια, «ἀλήθεια σᾶς λέγω, ὅποιος πιστεύει σὲ μένα δὲ θὰ πεθάνει ποτέ»².

Τί ἐστὶ, «καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὄρκος»; Ἀντὶ τοῦ, ἕκ τούτου λύεται πάσης ἀντιλογίας ἀμφισβήτησις· οὐ τῆσδε ἢ τῆσδε, ἀλλὰ πάσης. Ἔδει μὲν οὖν καὶ χωρὶς ὄρκου πιστεύεσθαι τὸν Θεόν. «Ἐν ᾧ περισσότερο βου-
5 λόμενος ὁ Θεός», φησὶν, «ἐπιδειῖξαι τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὄρκω». Ἐνταῦθα καὶ τοὺς πιστοὺς περιλαμβάνει· διὰ τοῦτο καὶ ταύτης τῆς ἐπαγγελίας μέμνηται τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινῶς γενομένης. «Ἐμεσίτευσε», φησὶν, «ὄρκω». Πάλιν ἐνταῦθα τὸν Υἱὸν φησι
10 μεταξὺ ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ μεσίτην γεγονέναι. «Ἴνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι τὸν Θεόν». Ποίου καὶ ποίου; Τοῦ τε εἰπεῖν καὶ ὑποσχέσθαι, τοῦ τε ὄρκον προσθεῖναι τῇ ὑποσχέσει. Ἐπειδὴ γὰρ παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο δοκεῖ πιστότερον εἶναι τὸ τοῦ ὄρκου, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸ προσέ-
15 θηκεν.

2. Ὁρᾶς ὅτι οὐ τὴν ἀξίαν τὴν ἑαυτοῦ σκοπεῖ, ἀλλ' ὅπως τοὺς ἀνθρώπους πείσῃ καὶ ἀνάξια περὶ ἑαυτοῦ ἀνέχεται λέγεσθαι; τουτέστι, πληροφορηῖσαι θέλων. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ Ἀβραάμ δείκνυσι τοῦ Θεοῦ ὄν τὸ πᾶν, οὐ τῆς μακροθυμίας ἐκείνου, εἴ γε καὶ
20 ὄρκον ἠνέσχετο προσθεῖναι, εἰ καθ' οὗ ὁμνύουσιν ἄνθρωποι, καὶ ὁ Θεὸς κατ' αὐτοῦ ὤμοσε, τουτέστι, καθ' ἑαυτοῦ. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ὡς μείζονος, οὗτος δὲ οὐχ ὡς μείζονος· καὶ ὁμοῦς ἐποίησεν. Οὐ γὰρ ἴσον, ἄνθρωπον καθ' ἑαυτοῦ ὁμόσαι καὶ Θεόν· ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἐξουσίαν ἑαυτοῦ οὐκ ἔχει. Ὁρᾶς τοίνυν ὅτι οὐ πρὸς τὸν
25 Ἀβραάμ μᾶλλον ἢ πρὸς ἡμᾶς τοῦτο εἴρηται.

«Ἰσχυράν», φησί, «παράκλησιν ἔχωμεν ἵνα καταφυγόντες κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος». Καὶ ἐνταῦθα πάλιν μακροθυμῆσας ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας. Νῦν, φησί· καὶ οὐκ εἶπεν, ἐπειδὴ ὤμοσεν. Ὁρκὸς δὲ τίς ἐστίν, ἐδήλωσεν εἰπὼν τό, «κατὰ τοῦ
30 μείζονος ὁμόσαι». Ἀλλ' ἐπειδὴ ἄπιστόν ἐστι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, συγκάτεισιν εἰς τὰ αὐτὰ ἡμῖν. Ὡσπερ οὖν ὁμνυσι δι' ἡμᾶς,

Τί σημαίνει, «καὶ ὁ ὄρκος θέτει σ' αὐτοὺς τέλος σὲ κάθε ἀντιλογία καὶ δίνει ἐπιβεβαίωση»; Ἀντὶ γιὰ τό, 'ἀπ' αὐτὸν διαλύεται ἡ ἀμφισβήτησις κάθε ἀντιλογίας'. Ὁχι αὐτῆς ἢ ἐκείνης, ἀλλὰ κάθε ἀντιλογίας. Ἔπρεπε βέβαια καὶ χωρὶς ὄρκο νὰ πιστεύεται ὁ Θεός. «Ἔτσι καὶ ὁ Θεός», λέγει, «θέλοντας νὰ δείξει πιὸ καθαρὰ στοὺς κληρονόμους τῆς ὑπόσχεσης τὸ ἀμετάκλητο τῆς ἀπόφασής του, τὴν ἐγγυήθηκε μὲ ὄρκο». Ἐδῶ περιλαμβάνει καὶ τοὺς πιστοὺς. Γι' αὐτὸ ὑπενθυμίζει καὶ τὴν ὑπόσχεση αὐτῆ πού γενικὰ δόθηκε σὲ μᾶς. «Ἐγγυήθηκε», λέγει, «μὲ ὄρκο». Πάλι ἐδῶ λέγει ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγενε ἐγγυητῆς ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὸ Θεό. «Γιὰ δύο πράγματα ἀμετακίνητα, γιὰ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀδύνατο ν' ἀποδεχθεῖ ψεύτης ὁ Θεός». Ποιό εἶναι τὸ ἓνα καὶ ποιό τὸ ἄλλο; Τὸ νὰ πεῖ καὶ νὰ ὑποσχεθεῖ, καὶ τὸ νὰ προσθέσει τὸν ὄρκο στὴν ὑπόσχεση. Ἐπειδὴ λοιπὸν στοὺς ἀνθρώπους αὐτὸ φαίνεται πῶς εἶναι πιὸ ἀξιόπιστο, δηλαδὴ ὁ ὄρκος, γι' αὐτὸ καὶ τὸ πρόσθεσε.

2. Βλέπεις ὅτι δὲν προσέχει τὴ δική του ἀξία, ἀλλὰ πῶς νὰ πείσει τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὅτι ἀνέχεται νὰ λέγονται ἀνάξια πράγματα γιὰ τὸν ἑαυτό του; Δηλαδὴ, θέλει νὰ βεβαιώσει. Καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Ἀβραάμ δείχνει ὅτι ὅλα ἀνήκουν στὸ Θεὸ καὶ ὄχι στὴν ὑπομονὴ ἐκείνου, ἐπειδὴ δέχθηκε νὰ προσθέσει καὶ ὄρκο, ἀφοῦ σ' αὐτὸ πού ὀρκίζονται οἱ ἄνθρωποι, σ' αὐτὸ ὀρκίσθηκε καὶ ὁ Θεός, δηλαδὴ στὸν ἑαυτό του. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ὀρκίζονται σὲ ἀνώτερο, αὐτὸς ὅμως ὄχι σὲ ἀνώτερο· παρ' ὅλα αὐτὰ τὸ ἔκαμε. Δὲν εἶναι δηλαδὴ τὸ ἴδιο νὰ ὀρκισθεῖ στὸν ἑαυτό του ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ Θεός· γιατί ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐξουσιάζει τὸν ἑαυτό του. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι αὐτὸ δὲν λέχθηκε μᾶλλον πρὸς τὸν Ἀβραάμ, ἀλλὰ πρὸς ἐμᾶς.

«Ἐμεῖς», λέγει, «ποὺ καταφύγαμε σ' αὐτόν, νὰ ἔχουμε ἰσχυρὴ παρηγοριὰ νὰ κρατήσουμε τὴν ἐλπίδα πού ἔχουμε μπροστά μας». Καὶ ἐδῶ πάλι μὲ τὴν ὑπομονὴ πραγματοποιήσε τὴν ὑπόσχεση. Τώρα, λέγει· καὶ δὲν εἶπε, ἐπειδὴ ὀρκίσθηκε. Καὶ τί σημαίνει ὄρκος, τὸ φανέρωσε λέγοντας τὸ «νὰ ὀρκισθεῖ στὸ μεγαλύτερο». Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀνθρώπινο γένος εἶναι ἄπιστο, κατεβαίνει στὰ ἴδια μὲ μᾶς. Ὅπως λοιπὸν ὀρκίζεται γιὰ μᾶς, παρ'

καίτοι ανάξιον αὐτοῦ τὸ μὴ πιστεῦσθαι, οὕτω καὶ τό, «ἔμαθεν ἐξ ὧν ἔπαθεν», εἶρηκεν, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι τοῦτο νομίζουσι μᾶλλον εἶναι ἀξιοπιστότερον, τὸ διὰ τῆς πείρας ἐλθεῖν. Τί ἐστι, «τῆς προκειμένης ἐλπίδος»; Ἀπὸ τούτων τὰ μέλλοντα, φησί, 5 στοχαζόμεθα· εἰ γὰρ ταῦτα μετὰ τοσοῦτον ἐξέβη χρόνον, πάντως κάκεῖνα. Ὡστε τὰ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ γεγενημένα πιστοῦται ἡμᾶς καὶ περὶ τῶν μελλόντων.

«Ἦν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, 10 ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲχ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα». Ἐν τῷ κόσμῳ ἔτι ὄντας καὶ οὐδέπω μεταστάντας τοῦ βίου, δείκνυσιν ἤδη ὄντας ἐν τοῖς ἐπηγγελμένοις· διὰ γὰρ τῆς ἐλπίδος ἤδη ἐν τῷ οὐρανῷ ἐσμεν. Εἶπεν, ἀναμείνατε· πάντως γὰρ ἔσται. Εἶτα πληροφορῶν 15 λέγει· μᾶλλον δέ, τῇ ἐλπίδι ἤδη ἐτύχετε. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἡμεῖς ἐσμεν ἔνδον, ἀλλ', αὐτὴ εἰσῆλθεν ἔνδον· ὅπερ ἀληθέστερον ἦν καὶ πιθανώτερον. Ὡσπερ γὰρ ἡ ἄγκυρα ἐξαρτηθεῖσα τοῦ πλοίου οὐκ ἀφήσιν αὐτὸ περιφέρεσθαι, κἂν μυρίοι παρασαλεύωσιν ἄνεμοι, ἀλλ' ἐξαρτηθεῖσα ἐδραῖον ποιεῖ, οὕτω καὶ ἡ ἐλπίς.

20 Καὶ ὄρα πῶς σφόδρα ἀρμόδιον εὗρεν εἰκόνα· οὐ γὰρ εἶπε 'θεμέλιον', ὅπερ ἀπῆδεν, ἀλλὰ «ἄγκυραν». Τὸ γὰρ ἐν σάλῳ ὄν καὶ οὐ σφόδρα δοκοῦν ἠδράσθαι, ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς, ὡς ἐπὶ γῆς, ἔστηκε, καὶ σαλεύεται καὶ οὐ σαλεύεται. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν σφόδρα στερρῶν καὶ φιλοσόφων, εἰκότως ἐκεῖνο τέθεικεν ὁ Χριστός 25 λέγων, «ὅστις ὠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν»· ἐπὶ δὲ τῶν ἀπαγορευόντων καὶ ὀφειλόντων διὰ τῆς ἐλπίδος διαβαστάζεσθαι, οἰκείως τοῦτο τέθεικεν ὁ Παῦλος. Ἡ μὲν γὰρ ζάλη καὶ ὁ πολὺς χειμῶν σαλεύει τὸ σκάφος, ἡ δὲ ἐλπίς οὐκ ἀφήσιν περιφέρεσθαι, κἂν μυρίοι παρασαλεύωσιν ἄνεμοι. Ὡστε 30 εἴ γε μὴ ταύτην εἶχομεν, πάλαι ἂν κατεποντίσθημεν. Οὐκ ἐν τοῖς

3. Ἐβρ. 5,8.

4. Ματθ. 7,24.

ὄλο πὸ εἶναι ἀνάξιο γι' αὐτὸν τὸ νὰ μὴ πιστεύεται, ἔτσι εἶπε καὶ τὸ «ἔμαθε ἀπὸ ὅσα ἔπαθε»³, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι θεωροῦν ὅτι αὐτὸ εἶναι περισσότερο ἀξιοπιστότερο, τὸ νὰ τὰ δοκιμάσει ὁ ἴδιος. Τί σημαίνει, «τὴν ἐλπίδα πὸ ἔχουμε μπροστὰ μας»; Ἀπ' αὐτὰ, λέγει, συμπεραίνουμε τὰ μελλοντικά. Γιατί, ἂν αὐτὰ πραγματοποιήθηκαν ὕστερα ἀπὸ τόσο χρόνο, ὅπωςδὴποτε θὰ πραγματοποιηθοῦν καὶ ἐκεῖνα. Ἐπομένως ὅσα ἔγιναν στὸν Ἀβραὰμ μᾶς ἐγγυῶνται καὶ γιὰ τὰ μελλοντικά.

«Αὐτὴ ἡ ἐλπίδα, πὸ τὴν ἔχουμε σὰν ἄγκυρα ἀσφαλὴ καὶ βεβαία, μπαίνει στὰ ἐνδότερα τοῦ καταπετάσματος, ὅπου μπῆκε πρόδρομος γιὰ χάρη μας ὁ Ἰησοῦς, ἀφοῦ ἔγινε ἀρχιερέας γιὰ πάντα κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ». Ἐνῶ βρισκόμαστε ἀκόμη στὸν κόσμος καὶ δὲν ἀναχωρήσαμε ἀκόμη ἀπὸ τὴ ζωὴ, δείχνει ὅτι ἀπολαμβάνουμε ἤδη τὶς ὑποσχέσεις, γιὰτὶ μέσω τῆς ἐλπίδας εἴμαστε ἤδη στὸν οὐρανό. Εἶπε, 'περιμένετε' γιὰτὶ ὅπωςδὴποτε θὰ συμβοῦν. Ἐπειτα βεβαιώνοντας αὐτὸ λέγει: μᾶλλον ὁμως, τὰ ἀπολαύσατε ἤδη μὲ τὴν ἐλπίδα. Καὶ δὲν εἶπε, 'ἐμεῖς εἴμαστε μέσα', ἀλλὰ, «αὐτὴ μπῆκε μέσα», πράγμα πὸ ἦταν ἀληθέστερο καὶ πιθανότερο. Γιατί, ὅπως ἡ ἄγκυρα ὅταν κρεμασθεῖ ἀπὸ τὸ πλοῖο δὲν τὸ ἀφήνει νὰ πηγαίνει ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἔστω καὶ ἂν τὸ χτυποῦν ἄπειροι ἄνεμοι, ἀλλὰ ὅταν ριφθεῖ τὸ σταθεροποιεῖ, ἔτσι καὶ ἡ ἐλπίδα.

Καὶ πρόσεχε πῶς βρῆκε τὴν κατάλληλη εἰκόνα. Γιατί δὲ μίλησε γιὰ θεμέλιο, πράγμα πὸ δὲν ταίριαζε, ἀλλὰ γιὰ ἄγκυρα. Ἐκεῖνο δηλαδὴ πὸ βρίσκεται σὲ τρικυμία καὶ δὲ φαίνεται νὰ εἶναι πάρα πολὺ σταθερό, στέκεται πάνω σὲ νερό, ὅπως ἐπάνω στὴ γῆ, καὶ ταλανεύεται καὶ δὲν ταλαντεύεται. Γιὰ ὅσους λοιπὸν εἶναι πάρα πολὺ σταθεροὶ καὶ πιστοί, εὐλογοῦν ἀνέφερε ἐκεῖνο ὁ Χριστὸς λέγοντας, «αὐτὸς ἔκτισε τὸ σπῖτι τοῦ πάνω στὴν πέτρα»⁴. Γιὰ ὅσους ὁμως ἀποκάμνουν καὶ πρέπει νὰ στηρίζονται μὲ τὴν ἐλπίδα, ὀρθὰ τὸ ἀνέφερε αὐτὸ ὁ Παῦλος. Γιατί ἡ θύελλα καὶ ἡ μεγάλη τρικυμία ταλαντεύει τὸ σκάφος, ἐνῶ ἡ ἐλπίδα δὲν ἀφήνει νὰ περιφέρεται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἔστω καὶ ἂν τὸ χτυποῦν ἄπειροι ἄνεμοι. Ἐπομένως ἂν δὲν τὴν εἶχαμε, θὰ εἶχαμε καταποντισθεῖ πρὶν ἀπὸ πολὺ καιρό. Ὅχι μόνο στὰ πνευματικά, ἀλλὰ καὶ στὰ

πνευματικοῖς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς βιωτικοῖς πολλὴν ταύτης εὐροὶ τις ἂν τὴν ἰσχύν· οἶον, ἐπὶ ἐμπορίας, ἐπὶ γεωργίας, ἐπὶ στρατείας· εἴαν γὰρ μὴ ταύτην εὐθέως τις πρόθηται, οὐδ' ἂν ἄψαιτο ἔργου.

5 «Ἐγκυραν» δὲ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, ἀλλ' «ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν»· ἵνα δηλώσῃ τὸ ἀψευδὲς τῶν αὐτῇ ἐπερειδομένων εἰς σωτηρίαν· διὸ ἐπάγει, «εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος». Τί ἐστὶ τοῦτο; Ἀντὶ τοῦ, «δικνουμένην εἰς τὸν οὐρανόν». Εἶτα καὶ τὴν πίστιν ἐπήγαγεν, ἵνα μὴ μόνον ἐλπὶς ᾖ, ἀλλὰ
10 καὶ ἀληθῆς σφόδρα. Μετὰ γὰρ τὸν ὄρκον καὶ ἕτερον τίθησι, τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἀπόδειξιν, ὅτι πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς. Ὁ δὲ πρόδρομος, τινῶν ἐστὶ πρόδρομος, ὡσπερ Ἰωάννης τοῦ Χριστοῦ. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, «εἰσῆλθεν», ἀλλ', «ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν», ὡς καὶ ἡμῶν ὀφειλόν-
15 των καταλαβεῖν. Οὐ πολὺ γὰρ τοῦ προδρόμου καὶ τῶν ἐπομένων ὀφείλει εἶναι τὸ μέσον· ἐπεὶ οὐδ' ἂν εἴη πρόδρομος. Τὸν γὰρ πρόδρομον καὶ τοὺς ἐπομένους ἐν τῇ αὐτῇ χρή εἶναι ὁδῶ, καὶ τὸν μὲν ὀδεύειν, τοὺς δὲ ἐπικαταλαμβάνειν.

«Κατὰ τὴν τάξιν», φησί, «Μελχισεδὲχ ἀρχιερεὺς γενόμε-
20 νος εἰς τὸν αἰῶνα». Ἴδου καὶ ἄλλη παράκλησις, εἴ γε ἄνω ὁ ἀρχιερεὺς ἡμῶν, καὶ πολὺ βελτίων τῶν παρὰ Ἰουδαίοις, οὐ τῷ τρόπῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τόπῳ καὶ τῇ σκηνῇ καὶ τῇ διαθήκῃ καὶ τῷ προσώπῳ. Καὶ τοῦτο δὲ εἰς τὸ κατὰ σάρκα εἴρηται.

3. Χρὴ τοίνυν καὶ τοὺς ὧν ἐστὶν ἱερεὺς σφόδρα εἶναι βελτίους·
25 καὶ ὡσπερ πολὺ τὸ μέσον Ἀαρὼν καὶ τοῦ Χριστοῦ, τοσοῦτον ἡμῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων τὸ μέσον. Ὅρα γάρ, ἄνω ἔχομεν τὸ ἱερεῖον, ἄνω τὸν ἱερέα, ἄνω τὴν θυσίαν. Οὐκοῦν τοιαύτας ἀναφέρωμεν θυσίας τὰς ἐν ἐκείνῳ δυναμένας προσφέρεσθαι τῷ θυσιαστηρίῳ· οὐκέτι πρόβατα καὶ βόας, οὐκέτι αἷμα καὶ κνῖσσαν·
30 πάντα ταῦτα λέλυται καὶ ἀντεισενήνεκται ἀντὶ τούτων ἡ λογικὴ λατρεία. Τί δὲ ἐστὶν ἡ λογικὴ λατρεία; Τὰ διὰ ψυχῆς, τὰ διὰ

βιοτικά θὰ μποροῦσε κανεῖς νὰ βρεῖ μεγάλη τὴ δύναμή της, ὅπως στὸ ἐμπόριο, στὴ γεωργία καὶ στὴν ἐκστρατεία. Γιατί, ἂν κανεῖς δὲν τὴν προτάξει ἀμέσως, δὲ θὰ μπορέσει ν' ἀσχοληθεῖ μὲ κανὲνα ἔργο.

Δὲν εἶπε ἀπλῶς «ἄγκυρα», ἀλλὰ καὶ «ἀσφαλὴ καὶ βεβαία», γιὰ νὰ φανερώσει τὴ σταθερότητα ἐκείνων ποὺ στηρίζονται σ' αὐτὴν γιὰ τὴ σωτηρία τους. Γι' αὐτὸ προσθέτει, «αὐτὴ μπαίνει στὰ ἐνδότερα τοῦ καταπετάσματος». Τί σημαίνει αὐτό; Ἐντὶ γιὰ τὸ, «αὐτὴ φθάνει στὸν οὐρανό». Στὴ συνέχεια πρόσθεσε καὶ τὴν πίστη, γιὰ νὰ μὴν εἶναι μόνο ἐλπίδα, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἀληθινή. Γιατὶ μετὰ τὸν ὄρκο προσθέτει καὶ κάτι ἄλλο, τὴν ἀπόδειξη ἀπὸ τὰ πράγματα, ὅτι δηλαδὴ πρόδρομος γιὰ χάρη μας μπῆκε ὁ Ἰησοῦς. Ὁ πρόδρομος ὅμως εἶναι πρόδρομος γιὰ κάποιους, ὅπως ἦταν ὁ Ἰωάννης γιὰ τὸ Χριστό. Καὶ δὲν εἶπε ἀπλῶς «μπῆκε», ἀλλὰ, «ὅπου μπῆκε γιὰ χάρη μας πρόδρομος», ἐπειδὴ ἐπρόκειτο καὶ ἐμεῖς ν' ἀκολουθήσουμε. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόσταση τοῦ προδρόμου ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀκολουθοῦν, ἐπειδὴ δὲ θὰ ἦταν τότε πρόδρομος. Ὁ πρόδρομος δηλαδὴ καὶ ὅσοι ἀκολουθοῦν πρέπει νὰ βρίσκονται στὸν ἴδιο δρόμο, καὶ αὐτὸς νὰ βαδίζει, ἐνῶ οἱ ἄλλοι νὰ προσπαθοῦν νὰ τὸν φθάσουν.

«Ἄφοῦ ἔγινε», λέγει, «ἀρχιερέας γιὰ πάντα κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ». Νὰ καὶ ἄλλη παρηγοριά, ἀφοῦ ὁ ἀρχιερέας μας βρίσκεται στὸν οὐρανὸ καὶ εἶναι πολὺ καλύτερος ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς τῶν Ἰουδαίων, ὄχι μόνο ὡς πρὸς τὸν τρόπο, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν τόπο καὶ τὴ σκηνὴ καὶ τὴ διαθήκη καὶ τὸ πρόσωπο. Καὶ αὐτὸ ἀναφέρεται στὴ σάρκα.

3. Πρέπει λοιπὸν καὶ αὐτοὶ στοὺς ὁποίους εἶναι ἱερέας νὰ εἶναι πολὺ καλύτεροι. Καὶ ὅπως εἶναι μεγάλη ἡ διαφορὰ τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸν Ἀαρών, τέτοια εἶναι καὶ ἡ δικὴ μας διαφορὰ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Πρόσεχε λοιπὸν, στὸν οὐρανὸ ἔχουμε τὸ ἱερὸ σφάγιο, στὸν οὐρανὸ τὸν ἱερέα, στὸν οὐρανὸ τὴ θυσία. Ἐπομένως ἂς προσφέρουμε τέτοιες θυσίες ποὺ μποροῦν νὰ προσφέρονται σ' ἐκεῖνο τὸ θυσιαστήριον· ὄχι πιά πρόβατα καὶ βόδια, ὄχι αἷμα καὶ κνίσσα. Ὅλα αὐτὰ ἔχουν καταργηθεῖ καὶ ἔχει εἰσαχθεῖ στὴ θέση τους ἡ λογικὴ λατρεία. Τί ὅμως εἶναι ἡ λογικὴ λατρεία;

πνεύματος («Πνεῦμα», φησίν, «ὁ Θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ χρῆ προσκυνεῖν»): ὅσα μὴ δεῖται σώματος, ὅσα μὴ δεῖται ὀργάνων, μὴ τόπων· τὰ δὲ ἐστίν, οἶον ἐπιείκεια, σωφροσύνη, ἐλεημοσύνη, ἀνεξικακία, μακροθυμία, τα-
5 πεινοφροσύνη.

Τὰ θύματα ταῦτα καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ ἴδοι τις ἂν ἄνωθεν προδιατετυπωμένα. «Θύσατε» γάρ, φησίν ὁ Δαβὶδ, «τῷ Θεῷ θυσίαν δικαιοσύνης»· καὶ πάλιν, «θύσω σοι θυσίαν αἰνέσεως»· καί, «θύσια αἰνέσεως δοξάσει με»· καί, «θύσια τῷ Θεῷ πνεῦμα
10 συντετριμμένον»· καί, «τί Κύριος ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τὸ ἀκούειν αὐτοῦ;». «Ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκ ἠυδόκησας». «Τότε εἶπον, ἰδοὺ ἤκω τοῦ ποιῆσαι, ὁ Θεός, τὸ θέλημά σου»· καὶ πάλιν, «ἵνα τί μοι λίβανον ἐκ Σαβὰ φέρετε;»· καὶ ἔτε-
ρος, «ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ ἤχον ὡδῶν σου καὶ ψαλμὸν ὀργάνων
15 σου οὐκ ἀκούσομαι»· ἀλλ' ἀντὶ τούτων, «ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυ-
σίαν».

Ὅρᾳς οἷαις θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός; ὁρᾳς καὶ ἄνωθεν ἤδη τὰς μὲν ἐκκεχωρηκυίας, τὰς δὲ ἀντεισελθούσας; Ταύτας τοίνυν προσάγωμεν. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ πλοῦτου καὶ τῶν ἐχόν-
20 των εἰσίν, αὗται δὲ ἀρετῆς· ἐκεῖναι ἐξωθεν, αὗται ἐνδοθεν· ἐ-
κείνας καὶ ὁ τυχῶν ἐργάσασθαι δύναται ἂν, ταύτας δὲ ὀλίγοι. Ὁ
σω δὲ προβάτου κρείττων ὁ ἄνθρωπος, τοσοῦτω αὐτῇ ἐκείνης ἢ θυσία· ἐνταῦθα γὰρ τὴν ψυχὴν σου ἀναφέρεις θῦμα. Ἔστι δὲ
καὶ ἄλλα θύματα, τὰ ὄντως ὀλοκαυτώματα, τὰ τῶν ἀγίων μαρ-
25 τύρων σώματα· ἐκεῖ ἅγια καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα· ἐκεῖνα ὁσμήν
εὐωδίας ἔχει μεγάλην.

Δύνασαι καὶ σύ, ἐὰν θέλῃς, τοιαύτην θυσίαν ἀναγαγεῖν. Τί γάρ, ἐὰν μὴ τῷ πυρὶ καύσης τὸ σῶμα; ἀλλ' ἐτέρω πυρὶ δύνασαι·

5. Ἰω. 4,24.

6. Ψαλμ. 4,6.

7. Ψαλμ. 115,8.

8. Ψαλμ. 49,23.

9. Ψαλμ. 50,19.

10. Μιχ. 6,8.

11. Ψαλμ. 50,18.

12. Ψαλμ. 39,8.9.

Αὐτὰ ποὺ προσφέρονται μὲ τὴν ψυχὴ, μὲ τὸ πνεῦμα (γιατὶ λέγει, «ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὸν λατρεύουν πρέπει νὰ τὸν λατρεύουν πνευματικὰ καὶ ἀληθινά»⁵): ὅσα δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀπὸ ὄργανα, ἀπὸ τόπους. Καὶ τέτοια εἶναι ἡ πραότητα, ἡ σωφροσύνη, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ ἀνεξικακία, ἡ ὑπομονή, ἡ ταπεινοφροσύνη.

Τὶς θυσίαι αὐτὲς θὰ μπορούσε νὰ τίς δεῖ κανεὶς καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη νὰ ἔχουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ προεικονισθεῖ. Γιατὶ λέγει ὁ Δαβὶδ, «προσφέρατε στὸ Θεὸ θυσία δικαιοσύνης»⁶. Καὶ πάλι, «θὰ προσφέρω σὲ σένα θυσία δοξολογίας»⁷· καὶ, «θυσία δοξολογίας θὰ μὲ δοξάσει»⁸· καὶ «θυσία γιὰ τὸ Θεὸ εἶναι ψυχὴ συντριμμένη»⁹. Καὶ πάλι, «τί ζητάει ἀπὸ σένα ὁ Θεός, παρὰ μόνον νὰ τὸν ἀκούς;»¹⁰. «Ὁλοκαυτώματα καὶ γιὰ τὴν ἁμαρτία δὲν εὐαρεστήθηκαν»¹¹. «Τότε εἶπα, νὰ ἔρχομαι, Θεέ μου, νὰ ἐκτελέσω τὸ θέλημά σου»¹². Καὶ πάλι, «γιατὶ μοῦ φέρνετε λιβάνι ἀπὸ τὴ Σαβά;»¹³· Καὶ ἄλλος, «ἀπομάκρυνε ἀπὸ κοντά μου τὸν ἦχο τῶν ὠδῶν σου καὶ δὲ θ' ἀκούσω τίς μελωδίες τῶν ὀργάνων σου»¹⁴. Ἄλλὰ ἀντὶ γιὰ ὅλα αὐτὰ, «εὐσπλαχνία θέλω καὶ ὄχι θυσία»¹⁵.

Βλέπεις μὲ ποιὲς θυσίαι εὐαρεστεῖται ὁ Θεός; Βλέπεις ὅτι ἄλλες ἔχουν ἤδη παραμερισθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ὅτι ἄλλες πῆραν τὴ θέση τους; Αὐτὲς λοιπὸν ἄς προσφέρουμε. Γιατὶ ἐκεῖνες εἶναι ἀπόδειξη πλοῦτου καὶ τῶν πλουσίων, αὐτὲς ὅμως τῆς ἀρετῆς· ἐκεῖνες εἶναι ἐξωτερικὲς, αὐτὲς ἐσωτερικὲς· ἐκεῖνες θὰ μπορούσε νὰ τίς κάνει καὶ ὁ τυχαῖος ἄνθρωπος, αὐτὲς ὅμως λίγοι. Ὅσο ἀνώτερος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ πρόβατο, τόσο ἀνώτερη εἶναι αὐτὴ ἡ θυσία ἀπὸ ἐκείνη, γιατί ἐδῶ προσφέρεις θυσία τὴν ψυχὴ σου. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλες θυσίαι, τὰ πραγματικὰ ὀλοκαυτώματα, τὰ σώματα τῶν ἁγίων μαρτύρων. Ἐκεῖ εἶναι ἅγια καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ἐκεῖνα ἔχουν μεγάλη εὐωδιαστή ὁσμὴ.

Μπορεῖς καὶ σύ, ἂν θέλεις, νὰ προσφέρεις τέτοια θυσία. Τί δηλαδὴ ἂν δὲν κάψεις τὸ σῶμα μὲ τὴ φωτιά; Μπορεῖς ὅμως νὰ τὸ

13. Ἱερ. 6,20.

14. Ἀμώς 5,23.

15. Ὡσηέ 6,6.

οἶον, τῷ τῆς πενίας τῆς ἐκουσίου, τῷ τῆς θλίψεως. Τὸ γὰρ ἐξεῖ-
 γαι μετὰ τρυφῆς καὶ πολυτελείας διάγειν, τὸν δὲ ἐπίμοχθον καὶ
 κατάπικρον ἀναιρεῖσθαι βίον καὶ τὸ σῶμα νεκροῦν, οὐχὶ ὀλο-
 καύτως ἐστὶ; Νέκρωσόν σου τὸ σῶμα καὶ σταύρωσον, καὶ
 5 λήψη καὶ αὐτὸς τοῦ μαρτυρίου τούτου τὸν στέφανον. Ὅπερ γὰρ
 ἐκεῖ τὸ ζήφος ἐργάζεται, τοῦτο ἐνταῦθα ἢ προθυμία ποιεῖτω. Μὴ
 καιέτω, μηδὲ κατεχέτω χρημάτων ἔρως, ἀλλὰ κατακαιέσθω
 καὶ κατασβεννύσθω ἢ ἐπιθυμία αὐτῆ ἢ ἄτοπος τῷ πυρὶ τοῦ
 πνεύματος, καὶ κατακοπτέσθω τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος.
 10 Αὕτη θυσία καλὴ, οὐ δεομένη ἱερέως, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ προσφέ-
 ροντος αὐτήν· θυσία καλὴ, κάτω μὲν ἐπιτελουμένη, ἄνω δὲ εὐθέ-
 ως ἀναλαμβανομένη.

Οὐχὶ θαυμάζομεν ὅτι τὸ παλαιὸν πῦρ κατιὸν ἅπαντα ἀνή-
 λισκεν; Ἐξεστὶ καὶ νῦν πῦρ κατελθεῖν πολὺ θαυμαστότερον
 15 ἐκείνου, καὶ πάντα ἀναλῶσαι τὰ προκείμενα· μᾶλλον δὲ οὐκ
 ἀναλῶσαι, ἀλλ' ἀναγαγεῖν εἰς τὸν οὐρανόν· οὐ γὰρ τέφραν αὐτὰ
 ποιεῖ, ἀλλὰ δῶρα προσφέρει τῷ Θεῷ. Τοιαῦται ἦσαν αἱ τοῦ
 Κορνηλίου προσφοραί· «αἱ προσευχαί σου», γάρ, φησί, «καὶ αἱ
 ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ
 20 Θεοῦ». Ὁρᾷς συζυγίαν ἀρίστην; Τότε ἀκούομεθα, ὅταν καὶ αὐτοὶ
 ἀκούωμεν τῶν προσιόντων πενήτων. «Ὅς ἀποφράσει», φησί,
 «τὰ ὦτα αὐτοῦ τοῦ μὴ ἀκοῦσαι πτωχοῦ, τῆς δεήσεως αὐτοῦ οὐκ
 εἰσακούσεται ὁ Θεός». «Μακάριος ὁ συνιὼν ἐπὶ πτωχὸν καὶ πέ-
 νητα· ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾷ ρύσεται αὐτὸν ὁ Κύριος». Οὐκ ἄλλη δὲ
 25 αὕτη ἐστίν, ἀλλ' ἢ ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἢ πονηρὰ γίνεται τοῖς ἀμαρ-
 τωλοῖς.

Τί ἐστίν, «ὁ συνιὼν»; Ὁ νοῶν τί ἐστὶ πένης, ὁ τὴν θλίψιν
 αὐτοῦ καταμανθάνων· ὁ γὰρ μαθὼν αὐτοῦ τὴν θλίψιν, πάντως
 καὶ εὐθέως αὐτὸν ἐλεήσει. Ὅταν ἴδῃς πένητα, μὴ παραδράμῃς,
 30 ἀλλ' εὐθέως ἐννόησον τίς ἂν ἦς, εἰ σὺ ἦς ἐκεῖνος· τί οὐκ ἂν ἠθέ-
 λησας πάντα ποιεῖν; «Ὁ συνιὼν», φησὶν. Ἐννόησον ὅτι ὁμοίως

16. Πράξ. 10.4.

17. Παροιμ. 21.13.

18. Ψαλμ. 40.2.

κάψεις μὲ ἄλλη φωτιά, ὅπως μὲ τὴ φωτιά τῆς θεληματικῆς φτώχειας, τῆς θλίψης. Τὸ νὰ μπορεῖ δηλαδὴ κάποιος νὰ ζεῖ μὲ ἀπολαύσεις καὶ πολυτέλεια, ἀλλὰ νὰ προτιμᾷ τὴν ἐπίπονη καὶ δύσκολη ζωὴ καὶ νὰ νεκρώνει τὸ σῶμα, δὲν εἶναι ὀλοκαύτωμα; Νέκρωσε καὶ σταύρωσε τὸ σῶμα σου, καὶ τότε θὰ λάβεις καὶ ὁ ἴδιος τὸ στεφάνι αὐτοῦ τοῦ μαρτυρίου. Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποῦ κάνει ἐκεῖ τὸ ξίφος, ἃς τὸ κάνει ἐδῶ ἢ προθυμία. Ἄς μὴ σὲ καίει καὶ ἃς μὴ σὲ κατέχει ὁ ἔρωτας γιὰ τὰ χρήματα, ἀλλὰ ἃς κατακαίεται καὶ ἃς σβήνει τελείως ἢ παράλογη αὐτὴ ἐπιθυμία μὲ τὴ φωτιά τοῦ πνεύματος καὶ ἃς κατακόβεται μὲ τὴ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος. Αὐτὴ εἶναι θυσία καλὴ, δὲ χρειάζεται ἱερέα, ἀλλ' αὐτὸν ποῦ τὴν προσφέρει· θυσία καλὴ, ποῦ τελεῖται βέβαια στὴ γῆ, ἀλλ' ἀμέσως ἀνεβαίνει στὸν οὐρανό.

Δὲ θαυμάζουμε ὅτι ἡ φωτιά στὴν παλαιὰ ἐποχὴ κατέβαινε καὶ κατέστρεφε τὰ πάντα; Μπορεῖ καὶ τώρα νὰ κατεβεῖ φωτιά πολὺ πιὸ θαυμαστὴ ἀπὸ ἐκείνη καὶ νὰ καταστρέψει ὅλα ὅσα βρίσκονται μπροστά της· ἢ καλύτερα ὄχι νὰ καταστρέψει, ἀλλὰ νὰ ἀνεβάσει στὸν οὐρανό. Γιατί δὲν τὰ κάνει αὐτὰ στάχτη, ἀλλὰ προσφέρει δῶρα στὸ Θεό. Τέτοιες ἦταν οἱ προσφορὲς τοῦ Κορνηλίου. Γιατί λέγει, «οἱ προσευχὲς σου καὶ οἱ ἐλεημοσύνες σου ἀνέβηκαν στὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ σὲ θυμᾶται ὁ Θεός»¹⁶. Βλέπεις ἄριστη σύζευξη; Τότε μᾶς ἀκοῦν, ὅταν καὶ ἐμεῖς ἀκοῦμε τοὺς φτωχοὺς ποῦ μᾶς πλησιάζουν. «Ἐκεῖνος», λέγει, «ποῦ κλείνει τὰ αὐτιά του γιὰ νὰ μὴν ἀκούσει τὸ φτωχό, δὲ θὰ τοῦ ἀκούσει τὴν παράκληση ὁ Θεός»¹⁷. «Μακάριος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποῦ κατανοεῖ τὸ φτωχὸ καὶ ἄπορο. Αὐτὸν σὲ ἡμέρα δύσκολη θὰ τὸν βοηθήσει ὁ Κύριος»¹⁸. Καὶ δὲν εἶναι ἄλλη αὐτὴ ἡ ἡμέρα, παρὰ ἐκείνη ἡ ἡμέρα τῆς κρίσης, ἡ ὁποία γίνεται δύσκολη γιὰ τοὺς ἀμαρτωλοὺς.

Τί σημαίνει, «αὐτὸς ποῦ κατανοεῖ»; Αὐτὸς ποῦ καταλαβαίνει τί σημαίνει φτωχός, αὐτὸς ποῦ γνωρίζει καλὰ τὴ στενοχώρια του. Γιατί, ὅποιος μάθει τὴ στενοχώρια του, ὅπωςδὴποτε θὰ τὸν βοηθήσει ἀμέσως. Ὅταν δεῖς φτωχό, μὴν τὸν περιφρονήσεις, ἀλλ' ἀμέσως σκέψου ποιὸς θὰ ἦσουν, ἂν ἐσὺ ἦσουν ἐκεῖνος· τί δὲ θὰ ἤθελες νὰ σοῦ κάνουν ὅλοι; «Αὐτὸς ποῦ κατανοεῖ», λέγει.

σοι ἐλεύθερός ἐστι, καὶ τῆς αὐτῆς σοὶ κοινωνεῖ εὐγενείας, καὶ πάντα σοι κοινὰ κέκτηται· ἀλλὰ τοῦτον τὸν οὐδὲν ἔλαττον ἔχοντά σου, οὐδὲ τῶν κυνῶν πολλάκις τῶν σῶν ἴσον ποιεῖς. Οἱ μὲν γὰρ ἄρτου κορέννυνται, οὗτος δὲ πολλάκις ἐκοιμήθη πεινῶν· καὶ 5 δούλων τῶν σῶν ὁ ἐλεύθερος ἀτιμότερος γέγονεν.

Ἄλλ' ἐκεῖνοι ἡμῖν χρεῖαν πληροῦσι, φησί. Ποίαν δὴ ταύτην, εἶπέ μοι· ὅτι δουλεύουσί σοι καλῶς; Ἐὰν οὖν δείξω καὶ τοῦτον χρεῖαν σοι πληροῦντα πολλῶ μείζονα ἐκείνων, τί ἐρεῖς; παραστήσεται γὰρ σοι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως καὶ ἐξαιρήσεται σε 10 τοῦ πυρός. Τί τοιοῦτον οἱ δούλοι ποιοῦσι πάντες; Ὅτε ἡ Ταβιθά ἐτελεύτησε, τίς ἀνέστησεν αὐτήν; δούλοι περιστάντες ἢ πτωχοί; Σὺ δὲ οὐδὲ τῶν δούλων τὸν ἐλεύθερον ἐν ἴσῳ ποιεῖν ἐθέλεις. Πολὺς ἐστὶν ὁ κρυμὸς, καὶ ἔρριπται ἐπ' ἐδάφους ράκια ἔχων ὁ πένης, ἀποτεθνηκῶς τῷ κρύει, κροτῶν τοὺς ὀδόντας, καὶ τῇ 15 ὄψει καὶ τῷ σχήματι ἱκανὸς παρακαλέσαι, σὺ δὲ θερμαινόμενος καὶ μεθύων παρέρχῃ· καὶ πῶς ἀξιοῖς τὸν Θεὸν ἐν συμφορᾷ σέδντα ἐξελέσθαι; Πολλάκις δὲ καὶ τοῦτο λέγεις, 'ἐγὼ εἰ ἦμην, καὶ ἔλαβον πολλὰ ἀμαρτόντα τινά, ἀφῆκα ἂν αὐτόν, καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἀφήσει;' Μὴ τοῦτο εἶπης· καὶ γὰρ σὺ τὸν οὐδὲν ἀμαρτόντα εἰς σέ, 20 ὄν δύνασαι ἀπαλλάξαι, τοῦτον περιορᾷς.

Εἰ δὲ τὸν τοιοῦτον σὺ παραλογίζῃ, πῶς ὁ Θεὸς εἰς αὐτόν ἀμαρτάνοντά σε ἀφήσει; σῶμα μὲν πολλάκις νεκρὸν καὶ ἀναίσθητον, οὐκέτι τῆς τιμῆς αἰσθανόμενον, μυρίοις καὶ ποικίλοις καὶ διαχρύσοις ἱματίοις περιστέλλεις, τὸ δὲ ἀλγοῦν καὶ κατακο- 25 πτόμενον καὶ βασανιζόμενον καὶ κατατεινόμενον ὑπὸ λιμοῦ καὶ κρυμοῦ περιορᾷς καὶ πλέον τῇ κενοδοξίᾳ χαρίζῃ, ἢ τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἶθε μέχρι τούτου· ἀλλ' εὐθέως κατηγορίαὶ κατὰ τοῦ

Σκέψου ὅτι εἶναι ἐλεύθερος ὅμοια μὲ σένα καὶ ὅτι μετέχει στὴν ἴδια μὲ σένα εὐγενικὴ καταγωγὴ καὶ ὅτι ὅλα τὰ ἔχει κοινὰ μὲ σένα. Παρ' ὄλο ὅμως πού αὐτὸς δὲν ἔχει τίποτε κατώτερο ἀπὸ σένα, οὔτε μὲ τὰ σκυλιά σου πολλές φορές τὸν θεωρεῖς ἴσο. Γιατὶ ἐκεῖνα χορταίνουν ψωμί, αὐτὸς ὅμως κοιμήθηκε πολλές φορές πεινασμένος· ὁ ἐλεύθερος ἔγινε περισσότερο περιφρονημένος καὶ ἀπὸ τοὺς δούλους σου.

Οἱ δοῦλοι ὅμως, λέγει, ἐκτελοῦν ὑπηρεσία σὲ μᾶς. Πές μου, ποιά ἀκριβῶς εἶναι αὐτή; ὅτι σὲ ὑπηρετοῦν καλά; Ἄν λοιπὸν ἀποδείξω ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκπληρώνει ὑπηρεσία σὲ σένα πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνους, τί θὰ πεῖς; Γιατὶ θὰ σοῦ παρασταθεῖ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσης καὶ θὰ σὲ γλυτώσει ἀπὸ τὴ φωτιά. Τί παρόμοιο κάνουν ὅλοι οἱ δοῦλοι; Ὅταν πέθανε ἡ Ταβιθά, ποιὸς τὴν ἀνάστησε¹⁹; Δοῦλοι πού τὴν περιστοίχισαν ἢ φτωχοί; Ἐσὺ ὅμως δὲ θέλεις νὰ ἐξισώνεις τὸν ἐλεύθερο μὲ τοὺς δούλους. Εἶναι πολὺ τὸ κρῦο καὶ πεσμένος στὸ χῶμα ρακένδυτος ὁ φτωχός, πεθαίνοντας ἀπὸ τὸ κρῦο, κτυπώντας τὰ δόντια, καὶ ἀπὸ τὸ πρόσωπο καὶ τὴν ἐμφάνιση εἶναι ἱκανὸς νὰ σὲ παρακαλέσει, ἐνῶ ἐσὺ πού ζεσταίνεσαι καὶ μεθᾶς τὸν περιφρονεῖς. Πῶς λοιπὸν ἔχεις τὴν ἀξίωση νὰ σὲ σώσει ὁ Θεὸς ὅταν βρίσκεσαι σὲ συμφορά; Πολλές φορές ὅμως λές καὶ αὐτό· ἄν ἦμουν ἐγὼ καὶ ἔπιανα κάποιον νὰ ἔχει ἀμαρτήσῃ πολὺ, θὰ τὸν συγχωροῦσα, καὶ ὁ Θεὸς δὲ συγχωρεῖ; Μὴ τὸ πεῖς αὐτό, γιατί καὶ σὺ αὐτὸν πού δὲν ἀμαρτήσῃ καθόλου σὲ σένα, πού μπορεῖς νὰ τὸν ἀπαλλάξεις, τὸν περιφρονεῖς.

Ἄν ὅμως περιφρονεῖς ἕναν τέτοιο ἄνθρωπο, πῶς ὁ Θεὸς θὰ σὲ συγχωρήσῃ ὅταν ἀμαρτάνεις σ' αὐτόν; Ἄραγε δὲν εἶναι ἄξια αὐτὰ γιὰ τὴ γέεννα; Καὶ τί τὸ παράξενο; Πολλές φορές ἕνα σῶμα νεκρὸ καὶ ἀναίσθητο, πού δὲν αἰσθάνεται πᾶ τὴν τιμὴ, τὸ στολίζεις μὲ πολλὰ καὶ ποικίλα καὶ χρυσοῦφанта ροῦχα, ἀλλὰ περιφρονεῖς τὸ σῶμα πού ὑποφέρει καὶ ἀφανίζεται καὶ βασανίζεται καὶ ταλαιπωρεῖται ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὸ κρῦο, καὶ ἐνδίδεις περισσότερο στὴν ματαιοδοξία παρὰ στὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἶθε νὰ σταματοῦσε ἐδῶ, ἀλλ' ἀμέσως ἀκολουθοῦν κατηγορίες ἐναντίον ἐκείνου πού τὸν πλησιάζει· γιατί δὲν ἐργάζεται, λέγει,

προσιόντος· 'τί γὰρ οὐκ ἐργάζεται', φησί· 'τί δὲ ἀργῶν τρέφεται;' Εἶπέ μοι, σὺ δὲ ἐργαζόμενος ἔχεις ἃ ἔχεις, οὐχὶ κληῖρον πατρῶον παραλαβών; Εἰ δὲ καὶ ἐργάζῃ, διὰ τοῦτο ὄνειδίζεις ἐτέρῳ; οὐκ ἀκούεις Παύλου λέγοντος, «ὕμεις δὲ τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκ-
5 κακήσετε»; μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, «ὁ μὴ ἐργαζόμενος μηδὲ ἐσθιέτω», τοῦτο ἐπήγαγεν. 'Ἄλλ' ἐπιθέτης', φησὶν, 'ἐστί'.

4. Τί φῆς ἄνθρωπε; ἄρτου ἐνὸς ἔνεκεν καὶ ἱματίου ἐπιθέτην καλεῖς; 'Ἄλλ' εὐθέως πωλεῖ αὐτό', φησί. Σὺ δὲ πάντα τὰ σαυτοῦ καλῶς διοικεῖς; Τί δέ; πάντες ἀπὸ ἀργίας πένονται; οὐδεὶς ἀπὸ
10 ναυαγίων; οὐδεὶς ἀπὸ δικαστηρίων; οὐδεὶς ἀπὸ κλοπῆς; οὐδεὶς ἀπὸ κινδύνων; οὐδεὶς ἀπὸ νόσων; οὐδεὶς ἀπὸ ἄλλης περιστάσεως; 'Ἄλλ', ἂν ἀκούσωμέν τινος τοιαῦτα ἀποδυρομένου καὶ μεγάλα βοῶντος καὶ γυμνοῦ ἀναβλέποντος εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ κομῶντος καὶ ράκια ἡμφιεσμένου, εὐθέως 'τὸν ἐπιθέτην', 'τὸν
15 ἀπατεῶνα', 'τὸν εἴρωνα' καλοῦμεν. Οὐκ αἰσχύνῃ; τίνα 'ἐπιθέτην' καλεῖς; μηδὲν δῶς, καὶ μὴ κατηγορήσης τοῦ ἀνδρός. 'Ἄλλ' ἔχει', φησί, 'καὶ σχηματίζεται'. Τοῦτό σου κατηγορία, οὐκ ἐκείνου· οἶδε πρὸς ὤμους ἔχων, πρὸς θηρία μᾶλλον ἢ πρὸς ἀνθρώπους, καὶ ὅτι, κἂν ἐλεεινὸν φθέγγηται ρῆμα, οὐδένα ἐφέλκεται·
20 καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκάζεται καὶ σχῆμα περιθεῖναι ἑαυτῷ ἐλεεινότερον, ἵνα σου κατακλάσῃ τὴν ψυχὴν.

'Ἐὰν ἴδωμέν τινα ἐν ἐλευθερίῳ σχήματι προσιόντα, 'οὗτος ἐπιθέτης ἐστί', φησί, 'καὶ ἵνα δόξῃ ἀπὸ εὐγενῶν εἶναι, οὕτω πρόσεισιν' ἂν ἴδωμεν ἐν τῷ ἐναντίῳ σχήματι, καὶ τοῦτον κακί-
25 ζομεν. Τί πράξουσι λοιπόν; Ὡ τῆς ὠμότητος, ὦ τῆς ἀπηνείας. 'Καὶ τίνος ἔνεκεν', φησί, 'τὰ ἠκρωτηριασμένα μέλη γυμνοῦσι;' Διὰ σέ· εἰ ἐλεήμονες ἦμεν, οὐκ ἔδει τούτων αὐτοῖς τῶν τεχνῶν· εἰ ἐκ πρώτης προσόδου ἐπειθον, οὐκ ἂν τοσαῦτα ἐμηχανήσαντο.

Τίς ἐστὶν οὕτως ἄθλιος, ὡς ἐθέλειν τοσαῦτα βοᾶν, ὡς ἐθέλειν
30 ἀσχημονεῖν, ὡς ἐθέλειν ἀποδύρεσθαι δημοσίᾳ μετὰ τῆς γυναικὸς

20. B' Θεσ. 3,13.

21. B' Θεσ. 3,10.

καὶ γιὰ τὴν τρέφεται χωρὶς νὰ ἐγάζεται; Πές μου, ἐσὺ ἀπὸ τὴν ἐργασία σου ἔχεις αὐτὰ ποὺ ἔχεις καὶ δὲν πῆρες πατρικὸ κλῆρο; Ἐάνθρωπος ἐργάζεσαι, γι' αὐτὸ κατηγορεῖς ἄλλον; Δὲν ἀκοῦς τὸν Παῦλο ποὺ λέγει, «καὶ σεῖς, ἀδελφοί, νὰ μὴν ἀποκάμετε στὸ νὰ κάνετε τὸ καλὸ»²⁰; Γιὰτί, ἀφοῦ εἶπε, «ὅποιος δὲ θέλει νὰ ἐργάζεται, αὐτὸς νὰ μὴν τρώει»²¹, πρόσθεσε αὐτό. Ἀλλὰ, λέγει, εἶναι ἀπατεώνας.

4. Τί λές, ἄνθρωπε; Τὸν ὀνομάζεις 'ἀπατεώνας' γιὰ ἓνα ψωμί καὶ ἓνα ἔνδυμα; Ἀλλὰ τὸ πουλάει ἀμέσως, λέγει. Ἀλλὰ μήπως ἐσὺ διαχειρίζεσαι τὰ δικά σου σωστά; Τί δηλαδή; Ὅλοι εἶναι φτωχοὶ ἐπειδὴ δὲν ἐργάζονται; κανεὶς δὲν εἶναι φτωχὸς ἀπὸ ναυάγια; κανεὶς ἀπὸ δικαστήρια; κανεὶς ἀπὸ κλοπὴ; κανεὶς ἀπὸ κινδύνους; κανεὶς ἀπὸ ἀρρώστιες; κανεὶς ἀπὸ ἄλλη περίσταση; Ἀλλὰ, ἂν ἀκούσουμε κάποιον νὰ ὀδύρεται καὶ νὰ τὰ φωνάζει δυνατὰ αὐτά, καὶ γυμνὸ νὰ βλέπει στὸν οὐρανὸ, καὶ νὰ ἔχει μακριὰ μαλλιά καὶ νὰ εἶναι ρακένδυτος, τὸν ἀποκαλοῦμε ἀγύρτη, ἀπατεώνας καὶ ὑποκριτὴ; Δὲν ντρέπεσαι; Ποιὸν ὀνομάζεις ἀπατεώνας; Μὴ δώσεις τίποτε, καὶ νὰ μὴν κατηγορήσεις ὅμως τὸν ἄνθρωπο. Ἀλλὰ ἔχει, λέγει, καὶ προσποιεῖται. Αὐτὸ εἶναι κατηγορία ἐναντίον σου, ὄχι ἐναντίον ἐκείνου. Αὐτὸς γνωρίζει ὅτι ἔχει νὰ κάνει μὲ σκληροὺς, μὲ θηρία μᾶλλον παρά μὲ ἀνθρώπους, καὶ ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη μιλήσει ἀξιολύπητα, δὲν παρασύρει κανέναν· καὶ γι' αὐτὸ ἀναγκάζεται νὰ περιβληθεῖ καὶ μὲ ἀξιολύπητη ἔνδυμασία γιὰ νὰ σοῦ λυγίσει τὴν ψυχὴ.

Ἐάνθρωπος κάποιον νὰ πλησιάζει μὲ ἔνδυμασία ποὺ ταιριάζει σὲ ἐλεύθερο, αὐτὸς εἶναι ἀπατεώνας, λέγει, καὶ γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι κατάγεται ἀπὸ εὐγενεῖς πλησιάζει μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Ἐάνθρωπος κάποιον μὲ τὴν ἀντίθετη ἔνδυμασία, καὶ αὐτὸν τὸν κακίζουμε. Τί νὰ κάνουν λοιπόν; Πῶ πῶ πόση ἀγριότητα, πόση σκληρότητα! Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο, λέγει, γυμνώνουν τὰ ἀκρωτηριασμένα μέλη τους; Γιὰ σένα. Ἐάνθρωπος ἤμασταν ἐλεήμονες, δὲ θὰ εἶχαν ἀνάγκη ἀπ' αὐτὰ τὰ τεχνάσματα· ἂν ἐπειθαν ἀπὸ τὴν πρώτη προσέλευση, δὲ θὰ μηχανεύονταν τόσα πολλά. Ποιὸς εἶναι τόσο ἄθλιος, ὥστε νὰ θέλει νὰ φωνάζει τόσα πολλά, ὥστε νὰ θέλει ν' ἀσχημονεῖ, ὥστε νὰ θέλει νὰ ὀδύρεται δημόσια μὲ τὴν γυμνὴ γυ-

γεγυμνωμένης, μετὰ τῶν παίδων σποδὸν καταπάττεσθαι; Πόσης ταῦτα πενίας χείρονα; Ἄλλ' ὑπὲρ τούτων οὐ μόνον οὐκ ἐλεοῦνται, ἀλλὰ καὶ κατηγοροῦνται παρ' ἡμῶν. Ἔτι οὖν ἀγανακτῆσομεν, ὅτι τοῦ Θεοῦ δεόμενοι οὐκ εἰσακούομεθα; ἔτι οὖν δυσχε-
5 ρανοῦμεν, ὅτι οὐ πείθομεν παρακαλοῦντες; Οὐ φρίττομεν, ἀγαπητοί;

Ἄλλὰ πολλάκις ἔδωκα', φησί. Σὺ δὲ οὐκ ἀεὶ ἐσθίεις; τοὺς δὲ παῖδας πολλάκις ἀπαιτοῦντας ἀπάγεις; Ὡ τῆς ἀναισχυντίας. Πένητα ἀναίσχυντον καλεῖς; καὶ σὺ μὲν ἀρπάζων οὐκ ἀναίσχυν-
10 τος, ἐκεῖνος δὲ ὑπὲρ ἄρτου δεόμενος ἀναίσχυντος; Οὐκ ἐννοεῖς ὅση τῆς γαστρὸς ἡ ἀνάγκη; οὐχὶ πάντα διὰ τοῦτο ποιεῖς; οὐχὶ τῶν πνευματικῶν διὰ τοῦτο ἀμελεῖς; οὐχὶ οὐρανὸς πρόκειται καὶ οὐρανῶν βασιλεία; σὺ δὲ τὴν ἐκείνης δεδοικῶς τυραννίδα, πάντα ὑπομένεις καὶ ἐκείνης οὐ καταφρονεῖς; Αὕτη ἐστὶν ἀναισχυντία.
15 Οὐχ ὄρῳ γέροντας ἀναπήρους; Ἄλλ', ὡ τῆς ληρωδίας· ὁ δεῖνα', φησί, 'τοσοῦσδε χρυσοῦς δανείζει· ὁ δεῖνα δὲ τόσους, καὶ ἐπαιτεῖ'. Παίδων μικρῶν μύθους διηγείσθαι καὶ λήρους· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τοιούτων ἀεὶ μύθων παρὰ τῆς τιθίδος ἀκούουσιν. Οὐ πείθομαι, οὐ πιστεύω, μὴ γένοιτο. Δανείζει τις καὶ ἐν ἀφθονίᾳ ὧν
20 προσαιτεῖ; τίνας ἔνεκεν, εἶπέ μοι; τί δὲ ἀσχημονέστερον τοῦ ἐπαιτεῖν; κρεῖσσον ἀποθανεῖν ἢ ἐπαιτεῖν.

Μέχρι τίνας ἀπηγεῖς ἔσμεν; Τί οὖν; πάντες δανείζουσι; πάντες ἐπιθέται εἰσίν; οὐδεὶς πένης ὄντως; Ἄναι', φησί, 'καὶ πολλοί'. Τί οὖν ἐκείνοις οὐκ ἐπικουρεῖς, ἐπειδὴ ἀκριβῆς εἰ τῶν βίων
25 αὐτῶν ἐξεταστής; Σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις. Παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα δανείσασθαι ἀπὸ σοῦ μὴ ἀποστραφῆς· ἐκτεινον τὴν χεῖρά σου, μὴ ἔστω συνεσταλμένη. Οὐχὶ τῶν βίων κατέστημεν ἐξετασταί, ἐπεὶ οὐδένα οὕτως ἐλεήσομεν. Διὰ τί, ὅταν τὸν Θεὸν παρακαλῆς, λέγεις, μὴ μνησθῆς τῶν
30 ἁμαρτιῶν μου; Ὡστε, εἰ καὶ σφόδρα ἐστὶν ἐκεῖνος ἁμαρτωλός, τοῦτο καὶ ἐπ' αὐτοῦ λογίζου, καὶ μὴ μιμνήσκου τῶν ἁμαρτιῶν

ναίκα του, με τὰ παιδιά του καὶ νὰ πασπαλίζεται με σκόνῃ; Ἐκπόση φτώχεια εἶναι χειρότερα αὐτά; Ἄλλὰ γι' αὐτὰ ὄχι μόνο δὲν ἐλεοῦνται, ἀλλὰ καὶ κατηγοροῦνται ἀπὸ μᾶς. Ἀκόμη λοιπὸν θὰ ἀγανακτήσουμε, ἐπειδὴ δὲν εἰσακουόμαστε ὅταν προσευχόμαστε στὸ Θεό; Ἀκόμη λοιπὸν θὰ δυσανασχετήσουμε, ἐπειδὴ δὲν πείθουμε ὅταν παρακαλοῦμε; Δὲ φρίτουμε, ἀγαπητοί;

Ἄλλὰ πολλὲς φορές, λέγει, ἔδωσα. Ἄλλὰ μήπως ἐσὺ δὲν τρῶς πάντοτε; Καὶ τὰ παιδιά πολλὲς φορές ὅταν ζητοῦν τὰ διώχνεις; Πῶ πῶ ἀδιαντροπία! Ὀνομάζεις ἀδιάντροπο τὸ φτωχό; Καὶ σὺ βέβαια ὅταν ἀρπάζεις δὲν εἶσαι ἀδιάντροπος, ἐνῶ ἐκεῖνος ὅταν παρακαλεῖ γιὰ ψωμί εἶναι ἀδιάντροπος; Δὲν καταλαβαίνεις πόση εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς κοιλιᾶς; Δὲν τὰ κάνεις ὅλα γι' αὐτό; Δὲν ἀδιαφορεῖς γιὰ τὰ πνευματικὰ γι' αὐτὸν τὸ λόγο; Δὲν εἶναι μπροστά μας ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Ἐσὺ ὅμως φοβούμενος τὴν ἐξουσία ἐκείνης, ὑπομένεις τὰ πάντα, καὶ δὲν τὴν περιφρονεῖς; Αὐτὴ εἶναι ἀδιαντροπία. Δὲ βλέπεις γέρους ἀνάπηρους; Ἄλλὰ, πῶ πῶ ἀνοησία! Ὁ τάδε, λέγει, δανερίζει τόσα χρυσὰ νομίσματα, καὶ ὁ τάδε τόσα καὶ ὅμως ἐπαιτεῖ. Λέτε παραμύθια γιὰ μικρὰ παιδιά καὶ ἀνοησίες. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνα πάντοτε ἀκοῦν τέτοια παραμύθια ἀπὸ τὴν τροφὸν τους. Δὲν πείθομαι, δὲν πιστεῦω, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Δανερίζει κάποιος καὶ ἐνῶ ἔχει πολλὰ ἐπαιτεῖ; Πές μου, γιὰ ποῖό λόγο; Καὶ τί εἶναι αἰσχρότερο ἀπὸ τὴν ἐπαιτεία; Προτιμότερος ὁ θάνατος παρὰ ἡ ἐπαιτεία.

Μέχρι πότε θὰ εἶμαστε σκληροί; Τί λοιπόν; Ὅλοι δανερίζουν; Ὅλοι εἶναι ἀπατεῶνες; κανεὶς δὲν εἶναι ἀληθινὰ φτωχός; Ναί, λέγει, καὶ πολλοὶ μάλιστα. Γιατὶ λοιπὸν δὲν τοὺς βοηθεῖς ἐκείνους, ἐπειδὴ ἐξετάζεις λεπτομερῶς τὴ ζωὴν τους; Πρόσχημα εἶναι αὐτὰ καὶ δικαιολογία. «Στὸν καθένα πού σου ζητᾶ νὰ δίνεις καὶ νὰ μὴν ἀποστραφεῖς ἐκεῖνον πού θέλει νὰ δανεισθεῖ ἀπὸ σένα»²². ἄπλωσε τὸ χέρι σου, καὶ μὴν τὸ ἔχεις μαζεμένο. Δὲν ὀρισθήκαμε ἐξεταστὲς τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, γιατί ἔτσι δὲ θὰ ἐλεῆσουμε κανέναν. Γιατὶ ὅταν παρακαλεῖς τὸ Θεὸν λές, «νὰ μὴ θυμηθεῖς τίς ἁμαρτίες μου»; Ἐπομένως, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι πάρα πολὺ ἁμαρτωλὸς ἐκεῖνος, τὸ ἴδιο νὰ σκέπτεσαι καὶ γι' αὐτὸν καὶ

αὐτοῦ. Φιλανθρωπίας ἐστὶν ὁ καιρὸς, οὐκ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως· ἐλέους, οὐ λογισμοῦ. Διατραφῆναι βούλεται· ἂν μὲν βούλη, δός· ἂν δὲ μὴ βούλη, ἀπόπεμψον, μὴ ἐπαπορήσας διὰ τί ἄθλιος ἦ καὶ ταλαίπωρος. Διὰ τί οὐδὲ αὐτὸν ἐλεεῖς, καὶ τοὺς θέλοντας ἀπο-
5 τρέπεις; Ὅταν γὰρ ὁ δεῖνα ἀκούσῃ παρὰ σοῦ, ὅτι οὗτος ἀπατε-
ών', ὅτι ἐκεῖνος ὑποκριτής', ὅτι ἐκεῖνος δανείζει', οὔτε τούτοις δίδωσιν, οὔτε ἐκείνοις· πάντα γὰρ ὑποπτεύει τοιούτους εἶναι. Ἴστε γὰρ ὅτι τὰ πονηρὰ εὐκόλως ὑποπτεύομεν, τὰ δὲ χρηστὰ οὐκέτι.

10 Γενώμεθα ἐλεήμονες, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος· αὐτὸς καὶ μοιχοὺς καὶ πόρνους καὶ γόητας τρέφει· καὶ τί λέγω; πᾶν εἶδος κακίας ἔχοντας. Ἐν γὰρ τοσοῦτῳ κόσμῳ ἀνάγκη εἶναι καὶ τοιούτους πολλοὺς, ἀλλ' ὅμως ἅπαντας τρέφει, ἅπαντας ἐνδιδύσκει· οὐδεὶς λιμῶ διεφθάρη ποτέ, πλὴν εἴ τις
15 ἐκῶν. Οὕτω γενώμεθα οἰκτίρμονες· ἐὰν δέηται καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἦ, βοήθει. Νῦν δὲ εἰς τοσοῦτον ἤλθομεν ἀλογίας, ὥστε μὴ μόνον ἐπὶ τῶν πενήτων τοῦτο ποιεῖν τῶν διὰ τῶν στενωπῶν βαδιζόντων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μοναζόντων ἀνδρῶν. Ὁ δεῖνα ἐπιθέτης ἐστὶ', φησὶν. Οὐχὶ τοῦτο ἔλεγον πρῶην, ὅτι ἂν μὲν πᾶσιν ἀδιαφόρως
20 δίδωμεν, δεῖ ἐλεήσομεν, ἐὰν δὲ ἀρξώμεθα περιεργάζεσθαι, οὐδέποτε ἐλεήσομεν; Τί λέγεις; ἵνα ἄρτον λάβῃ, ἐπιθέτης ἐστίν; Εἰ μὲν χρυσοῦ τάλαντα αἰτεῖ καὶ ἀργυρίου, ἢ ἱμάτια πολυτελῆ, ἢ ἀνδράποδα, ἢ ἀλλ' ὅτιοῦν, εἰκότως ἂν τις τοῦτον εἴποι ἀπατεῶνα· εἰ δὲ μηδὲν τούτων, ἀλλὰ διατροφήν καὶ σκέπην, ἢ φιλοσο-
25 φίας ἐστὶ, τοῦτο ἀπατεῶνος, εἶπέ μοι;

Παυσώμεθα τῆς ἀκαιροῦ ταύτης φιλοπραγμοσύνης, τῆς σατανικῆς, τῆς ὀλεθρίας. Εἰ μὲν γὰρ ἐν κλήρῳ κατειλεγμένον ἑαυτὸν εἶναι λέγοι, ἢ ἱερέα ἑαυτὸν ὀνομάζοι, περιεργάζου, πολυπραγμόνει· οὐ γὰρ ἀκίνδυνος ἐκεῖ ἢ ἀνεξέταστος κοινωνία· περὶ
30 γὰρ μεγάλων ὁ κίνδυνος· ἂν δὲ διατροφῆς δέηται, μηδὲν ἐξέταζε·

νά μὴ θυμᾶσαι τίς ἁμαρτίες του. Ὁ καιρὸς εἶναι γιὰ φιλανθρωπία, ὄχι γιὰ λεπτομερῆ ἐξέταση· γιὰ ἐλεημοσύνη, ὄχι γιὰ ὑπολογισμούς. Θέλει νὰ τὸν θρέψεις· ἂν θέλεις, δῶσε του· ἂν ὅμως δὲ θέλεις, διῶξε τον, χωρὶς νὰ ἀπορεῖς γιατί εἶναι ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος. Γιατί δὲν τὸν ἐλεεῖς καὶ γιατί ἀποτρέπεις καὶ αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ τὸν ἐλεήσουν; Ὅταν δηλαδὴ ὁ τάδε ἀκούσει ἀπὸ σένα ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀπατεώνας, ὅτι ἐκεῖνος εἶναι ὑποκριτής, ὅτι ὁ ἄλλος δανεῖζει, οὔτε σ' αὐτοὺς δίνει οὔτε σ' ἐκείνους, ἐπειδὴ ὑποψιάζεται πὼς ὅλοι εἶναι τέτοιοι. Γνωρίζετε βέβαια ὅτι εὐκολα ὑποψιαζόμαστε τὰ κακὰ, ἐνῶ τὰ καλὰ καθόλου.

Ἄς γίνουμε ἐλεήμονες, ὄχι ἀπλῶς, ἀλλὰ ὅπως ὁ Πατέρας μας ὁ οὐράνιος. Αὐτὸς τρέφει καὶ μοιχοὺς καὶ πόρνους καὶ ἀγύρτες. Καὶ τί λέγω; Τρέφει καὶ ἐκείνους ποὺ ἔχουν κάθε εἶδος κακίας. Γιατί μέσα σὲ τόσο κόσμος εἶναι ἀνάποφευκτο νὰ ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ τέτοιοι. Ὅμως ὅλους τοὺς τρέφει, ὅλους τοὺς ντύνει. Κανεὶς δὲν πέθανε ποτὲ ἀπὸ πείνα, ἐκτὸς ἂν κάποιος τὸ ἤθελε. Ἔτσι ἄς γίνουμε εὐσπλαχνικοί· ἂν ἔχει ἀνάγκη καὶ βρίσκεται σὲ οἰκονομικὴ δυσκολία, βοήθα. Τώρα ὅμως φθάσαμε σὲ τόσο μεγάλο σημεῖο ἀδιαφορίας, ὥστε νὰ τὸ κάνουμε αὐτὸ ὄχι μόνο στοὺς φτωχοὺς ποὺ βαδίζουν μέσα ἀπὸ στενωποὺς, ἀλλὰ καὶ στοὺς μοναχοὺς. Ὁ τάδε εἶναι ἀπατεώνας, λέγει. Δὲν τὸ ἔλεγα αὐτὸ προηγουμένως, ὅτι ἂν δίνουμε σὲ ὅλους χωρὶς διάκριση πάντοτε θὰ ἐλεοῦμε, ἂν ὅμως ἀρχίσουμε νὰ ἐξετάζουμε λεπτομερῶς δὲ θὰ ἐλεήσουμε ποτέ; Τί λές; Γιὰ νὰ πάρει ψωμί, εἶναι ἀπατεώνας; Ἄν βέβαια ζητάει τάλαντα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἢ πολυτελῆ ἐνδύματα ἢ δούλους ἢ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, δίκαια θὰ μπορούσε νὰ τὸν ὀνομάσει κανεὶς ἀπατεώνας. Ἄν ὅμως δὲ ζητάει τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀλλὰ τροφή καὶ στέγη, ποὺ εἶναι ἀπόδειξη εὐσέβειας, αὐτό, πές μου, εἶναι γνώρισμα ἀπατεώνας;

Ἄς σταματήσουμε αὐτὴ τὴν ἄκαιρη, σατανικὴ καὶ ὀλέθρια πολυπραγμοσύνη. Ἄν κάποιος λέγει ὅτι ἀνήκει στὸν κλῆρο ἢ ὀνομάζει τὸν ἑαυτό του ἱερέα, νὰ τὸν περιεργάζεσαι καὶ νὰ τὸν ἐξετάζεις προσεκτικά, γιατί ἐκεῖ δὲν εἶναι ἀκίνδυνη ἢ ἀνεξέταστη παροχή, ἀλλὰ ὁ κίνδυνος εἶναι γιὰ μεγάλα πράγματα. Ἄν ὅμως ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τροφή, νὰ μὴν ἐξετάζεις τίποτε, γιατί δὲ

οὐ γὰρ δίδως, ἀλλὰ λαμβάνεις. Ἐξέτασον, εἰ βούλει, πῶς Ἀβραὰμ τὴν φιλοξενίαν περὶ πάντα τοὺς προσιόντας ἐπεδείκνυτο. Εἰ περίεργος ἦν περὶ τοὺς καταφεύγοντας πρὸς αὐτόν, οὐκ ἂν ἀγγέλους ἐξένισεν· ἴσως γὰρ ἂν μὴ νομίζων αὐτοὺς ἀγγέλους εἶσναι, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τούτους ἀπόσατο· ἀλλ', ἐπειδὴ πάντα ἐδέχετο, ἐδέξατο καὶ ἀγγέλους.

Μὴ γὰρ ἀπὸ τοῦ βίου σοι τῶν λαμβανόντων τὸν μισθὸν δίδωσιν ὁ Θεός; Ἀπὸ τῆς προαιρέσεως τῆς σῆς, ἀπὸ τῆς φιλοτιμίας τῆς οἰκείας, ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας τῆς πολλῆς, ἀπὸ τῆς ἀγαθότητος· αὕτη ἔστω, καὶ πάντων ἐπιτεύξη τῶν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

δίνεις ἀλλὰ παίρνεις. Ἐξέτασε, ἂν θέλεις, πῶς ἔδειχνε τὴ φιλοξενία ὁ Ἀβραὰμ σὲ ὄλους ποὺ ἔρχονταν κοντὰ του. Ἄν ἦταν περίεργος γιὰ ἐκείνους ποὺ κατεύφεγαν σ' αὐτόν, δὲ θὰ φιλοξενοῦσε ἀγγέλους. Γιατὶ ἴσως δὲ θὰ πίστευε ὅτι εἶναι ἄγγελοι καὶ θὰ τοὺς ἔδιωχνε καὶ αὐτοὺς μαζί με τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς δεχόταν ὄλους, δέχθηκε καὶ ἀγγέλους.

Μήπως ὁ Θεὸς σοῦ δίνει τὸ μισθὸ ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ αὐτῶν ποὺ λαμβάνουν; Ἀπὸ τὴ δική σου προαίρεση, ἀπὸ τὴν ἀνάλογη γενναιοδωρία, ἀπὸ τὴν πολλὴ φιλανθρωπία, ἀπὸ τὴν καλωσύνη. Αὐτὴ ἄς ὑπάρχει καὶ θὰ ἀπολαύσεις ὅλα τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εἶθε νὰ τὰ ἀπολαύσουμε ὅλοι μας, μετὰ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί με τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Β'

(Ἑβρ. 7, 1-10)

«Οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδέχ, βασιλεὺς Σαλήμ, ἱερεὺς τοῦ
Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, ὁ συναντήσας Ἀβραάμ ὑποστρέφοντι
ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων, καὶ εὐλογήσας αὐτόν, ᾧ καὶ
δεκάτην ἐμέρισεν ἀπὸ πάντων Ἀβραάμ, πρῶτον μὲν ἐρμη-
5 νευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς
Σαλήμ (ὃ ἐστὶ βασιλεὺς εἰρήνης), ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενε-
αλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων,
ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ
διηγεκές».

10 1. Βουλόμενος ὁ Παῦλος τὸ διάφορον δεῖξαι τῆς Καινῆς καὶ
τῆς Παλαιᾶς, πολλαχοῦ αὐτὸ διασπείρει καὶ ἀκροβολίζεται καὶ
διακωδωνίζει τὰς ἀκοὰς τῶν ἀκροατῶν καὶ προγυμνάζει. Εὐθέ-
ως γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ προοιμίου τοῦτο κατεβάλλετο, εἰπὼν, ὅτι
ἐκείνοις μὲν ἐλάλησεν ἐν προφήταις, ἡμῖν δὲ ἐν Υἱῷ· κάκεινοις
15 μὲν πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, ἡμῖν δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ. Εἶτα
περὶ τοῦ Υἱοῦ διαλεχθεὶς τίς εἶη καὶ τί ἐργασάμενος, καὶ παραι-
νέσας αὐτῷ πείθεσθαι, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ πάθωμεν τοῖς Ἰουδαίοις,
καὶ εἰπὼν ὅτι ἀρχιερεὺς ἐστὶ κατὰ τὸν Μελχισεδέχ, καὶ πολλά-
κις εἰς τὴν διαφορὰν ταύτην ἐμβῆναι βουληθεὶς, καὶ πολλὰ προ-
20 οικονομήσας, καὶ ἐπιτιμήσας αὐτοῖς ὡς ἀσθενέσι καὶ πάλιν θε-
ραπεύσας καὶ ἀνακτησάμενος ὥστε θαρρεῖν, τότε λοιπὸν εἰσάγει
τὸν τῆς διαφορᾶς λόγον ἀκμαζούσαις ταῖς ἀκοαῖς· ὁ γὰρ ἀναπε-
πτωκῶς οὐκ ἂν εὐκόλως ἀκούσειε. Καὶ ἵνα μάθης, ἀκουε τῆς
Γραφῆς λεγούσης· «καὶ οὐκ ἤκουσαν Μωϋσῆ διὰ τὴν ὀλιγοψυ-
25 χίαν».

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Β'

(Εβρ. 7,1-10)

«Αὐτός ὁ Μελχισεδέκ ἦταν βασιλιάς τῆς Σαλήμ, ἱερέας τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, συνάντησε καὶ εὐλόγησε τὸν Ἀβραάμ, ὅταν ἐπέστρεφε ἀπὸ τὴν κατατρόπωση τῶν βασιλέων, καὶ σ' αὐτὸν ὁ Ἀβραάμ ἔδωσε τὸ ἓνα δέκατο ἀπ' ὅλα τὰ λάφυρα. Ἐρμηνευόμενο τὸ ὄνομά του σημαίνει πρῶτα βασιλιάς τῆς δικαιοσύνης καὶ ἔπειτα βασιλιάς τῆς Σαλήμ, δηλαδή βασιλιάς τῆς εἰρήνης. Δὲν ἔχει πατέρα, οὔτε μητέρα, οὔτε γενεαλογία· οἱ ἡμέρες του δὲν ἔχουν ἀρχὴ οὔτε ἡ ζωὴ του τέλος καὶ ὁμοιάζοντας μὲ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ παραμένει παντοτινὰ ἱερέας».

1. Θέλοντας ὁ Παῦλος νὰ δείξει τὴ διαφορὰ τῆς Καινῆς ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη τὸ λέγει αὐτὸ σὲ πολλὰς περιπτώσεις, τὸ συζητάει, τὸ διατυμπαντίζει στ' αὐτὰ τῶν ἀκροατῶν καὶ τὸ διδάσκει. Ἀμέσως καὶ ἀπὸ τὸ προοίμιο τὸ ἀνέφερε, λέγοντας ὅτι σ' ἐκείνους μίλησε μέσω τῶν προφητῶν, ἐνῶ σ' ἐμᾶς μέσω τοῦ Υἱοῦ· καὶ σ' ἐκείνους βέβαια μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους, ἐνῶ σ' ἐμᾶς μέσω τοῦ Υἱοῦ. Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὸν Υἱὸ καὶ εἶπε ποίος ἦταν καὶ τί ἔπραξε, καὶ συμβούλεψε νὰ ὑπακούμε σ' αὐτόν, γιὰ νὰ μὴ πάθουμε τὰ ἴδια μὲ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ ἀφοῦ εἶπε ὅτι εἶναι ἀρχιερέας κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ, καὶ θέλησε πολλὰς φορὲς ν' ἀναφερθεῖ σ' αὐτὴ τὴν διαφορὰ, καὶ ἀφοῦ τακτοποίησε πολλὰ καὶ τοὺς ἐπιτίμησε, ἐπειδὴ ἦταν ἀσθενεῖς στὴν πίστη, καὶ τοὺς θεράπευσε πάλι καὶ τοὺς ἔδωσε θάρρος ὥστε νὰ ἐλπίζουν, τότε πλέον μιλάει σὲ ἀκμαῖες ἀκοές γιὰ τὴν διαφορὰ· γιὰ αὐτὸς πού ἔχει ἀποθαρρυνθεῖ δὲ θὰ μπορούσε ν' ἀκούσει εὐκολά. Καὶ γιὰ νὰ μάθει, ἄκου τὴ Γραφὴ πού λέγει· «καὶ δὲν ἄκουσαν τὸ Μωυσῆ ἐξαιτίας τῆς λιποψυχίας τους»¹.

Διὰ τοῦτο πρότερον κενώσας αὐτῶν τὴν ἀθυμίαν διὰ πολλῶν, καὶ διὰ φοβερῶν καὶ διὰ χρηστοτέρων, τότε λοιπὸν καθίησιν εἰς τὸν τῆς διαφορᾶς λόγον· καὶ τί φησιν; «Οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδέχ, βασιλεὺς Σαλήμ, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου». Καὶ τὸ 5 δὴ θαυμαστόν, ἐν τῷ τύπῳ δείκνυσι πολλὴν οὖσαν τὴν διαφορὰν. Ὅπερ γὰρ εἶπον, ἀπὸ τοῦ τύπου ἀεὶ πιστοῦται τὴν ἀλήθειαν, ἀπὸ τῶν παρελθόντων τὰ ἐνεστῶτα, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκροατῶν. «Οὗτος» γάρ, φησὶν, «ὁ Μελχισεδέχ, βασιλεὺς Σαλήμ, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, ὁ συναντήσας Ἀβραάμ 10 ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων καὶ εὐλογήσας αὐτόν, ᾧ καὶ δεκάτην ἀπὸ πάντων ἐμέρισεν Ἀβραάμ».

Θεὸς τὴν διήγησιν πᾶσαν ἐν συντόμῳ, μυστικῶς αὐτὴν ἐθεώρησε· καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ ὀνόματος· «πρῶτον μὲν», φησὶν, «ἐρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης». Καλῶς· Σεδὲχ γὰρ δι- 15 καιοσύνη λέγεται, Μελχὶ δὲ βασιλεὺς· ἄρα ὁ Μελχισεδέχ βασιλεὺς δικαιοσύνης ἐστίν. Ὅρᾳς καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασι τὴν ἀκρίβειαν; Τίς δὲ ἐστὶ βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἢ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός; «Ἐπειτα δὲ βασιλεὺς Σαλήμ», ἀπὸ τῆς πόλεως· τουτέστι, βασιλεὺς εἰρήνης· οὕτω γὰρ ἐρμηνεύεται τό, Σαλήμ. Ὅ 20 πάλιν ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ· οὗτος γὰρ ἡμᾶς δικαίους ἐποίησε καὶ εἰρηνοποίησε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Τίς δαὶ ἄνθρωπος βασιλεὺς δικαιοσύνης καὶ εἰρήνης ἐστίν; Οὐδεὶς ἕτερος, ἀλλ' ἢ ὁ μόνος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Εἶτα καὶ ἑτέραν διαφορὰν ἐπάγει λέγων, «ἀπάτωρ, ἀμῆ- 25 τωρ, ἀγενεαλόγητος, μῆτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μῆτε ζωῆς τέλος ἔχων, ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές». Ἐπειδὴ τοίνυν ἀντέπιπτεν αὐτῷ τό, «σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ», ἐκεῖνος δὲ ἐτεθνήκει καὶ οὐκ ἐγένετο ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, ὅρα πῶς αὐτὸ τεθεώρηκεν. 30 Ἴνα γὰρ μηδεὶς ἀντεπενέγκῃ λέγων, 'καὶ τίς τοῦτο εἶποι ἄν περὶ ἀνθρώπου;' οὐ τῷ πράγματι, φησί, λέγω· τουτέστιν, οὐκ ἴσμεν ποτὲ τίνα πατέρα ἔσχεν, ἢ τίνα μητέρα, οὐ πότε ἐδέξατο τὴν ἀρ-

Γι' αὐτό, ἀφοῦ πρῶτα μὲ πολλὰ καὶ μὲ φοβερὰ καὶ μὲ ἡπιότερα λόγια ἀπομάκρυνε τῇ λιποψυχία τους, τότε πλέον ἔρχεται στὴ διαφορᾶ. Καὶ τί λέγει; «Αὐτὸς ὁ Μελχισεδέκ ἦταν βασιλιάς, τῆς Σαλήμ καὶ ἱερέας τοῦ ὑψίστου Θεοῦ». Καὶ τὸ θαυμαστὸ βέβαια εἶναι, τὸ ὅτι δείχνει ὅτι ὑπάρχει πολλὴ διαφορὰ στὸν τύπο. Αὐτὸ ποῦ εἶπα δηλαδή, ὅτι ἀπὸ τὸν τύπο βεβαιώνει πάντοτε τὴν ἀλήθεια, ἀπὸ τὰ περασμένα τὰ παρόντα, ἐξαιτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν ἀκροατῶν. «Αὐτός», λέγει, «ὁ Μελχισεδέκ ἦταν βασιλιάς τῆς Σαλήμ, ἱερέας τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, καὶ εἶναι αὐτὸς ποῦ συνάντησε καὶ εὐλόγησε τὸν Ἀβραὰμ ὅταν ἐπέστρεφε ἀπὸ τὴν κατατρόπωση τῶν βασιλέων, καὶ σ' αὐτὸν ὁ Ἀβραὰμ ἔδωσε τὸ ἓνα δέκατο ἀπ' ὅλα τὰ λάφυρα».

Ἄφοῦ ἀνέφερε σύντομα τὴν ἱστορία, τὴν ἐρμήνευσε ἀλληγορικᾶ. «Ἐρμηνευόμενον», λέγει, «τὸ ὄνομα του σημαίνει πρῶτα βασιλιάς τῆς δικαιοσύνης». Σωστά. Γιατὶ «Σεδέχ» λέγεται ἡ δικαιοσύνη καὶ «Μελχι» ὁ βασιλιάς. Ἄρα ὁ Μελχισεδέκ εἶναι ὁ βασιλιάς τῆς δικαιοσύνης. Βλέπεις ἀκόμη καὶ στὰ ὀνόματα τὴν ἀκρίβεια; Ποιὸς ὅμως εἶναι ὁ βασιλιάς τῆς δικαιοσύνης, παρὰ μόνο ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός; «Καὶ ἔπειτα βασιλιάς τῆς Σαλήμ», ἀπὸ τὴν πόλη· δηλαδή, βασιλιάς τῆς εἰρήνης. Γιατὶ ἔτσι ἐρμηνεύεται τὸ «Σαλήμ». Καὶ αὐτὸ πάλι εἶναι γνῶρισμα τοῦ Χριστοῦ· γιατί αὐτὸς μᾶς ἔκαμε δικαίους καὶ ἔφερε τὴν εἰρήνη σὲ ὅσα βρίσκονται στοὺς οὐρανοὺς καὶ στὴ γῆ. Ποιὸς ἄνθρωπος εἶναι βασιλιάς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης; Κανεὶς ἄλλος, παρὰ μόνο ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός.

Στὴ συνέχεια προσθέτει καὶ ἄλλη διαφορὰ λέγοντας, «δὲν ἔχει πατέρα οὔτε μητέρα οὔτε γενεαλογία· οἱ ἡμέρες του δὲν ἔχουν ἀρχὴ οὔτε ἡ ζωὴ του τέλος καὶ ὁμοιάζοντας μὲ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ παραμένει παντοτινᾶ ἱερέας». Ἐπειδὴ δηλαδή τοῦ ἦταν ἀντίθετο τό, «ἐσὺ εἶσαι ἱερέας αἰώνιος κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ»², ἀλλ' ἐκεῖνος πέθανε καὶ δὲν ἔγινε ἱερέας αἰώνιος, πρόσεχε πῶς τὸ ἐξέλαβε αὐτό. Γιὰ νὰ μὴν τοῦ ἀντιτάξει δηλαδή κάποιος καὶ τοῦ πεῖ, 'καὶ ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ τὸ πεῖ αὐτὸ γιὰ ἄνθρωπο;', δὲν ἀναφέρομαι, λέγει, στὸ πρᾶγμα. Δηλαδή, δὲ γνωρίζουμε ποιὸν εἶχε πατέρα ἢ ποιᾶ μητέρα, οὔτε πότε ἀνέλαβε

χήν, οὐ πότε ἐτελεύτησε. 'Καὶ τί τοῦτο', φησί; 'μὴ γάρ, ἐπειδὴ ἡμεῖς οὐκ ἴσμεν, οὐκ ἐτελεύτησεν ἢ οὐκ ἔσχε γονεῖς; Καλῶς λέγεις, καὶ ἐτελεύτησε καὶ ἔσχε γονεῖς. Πῶς οὖν, «ἀπάτωρ, ἀμήτωρ»; πῶς, «μῆτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μῆτε ζωῆς τέλος ἔχων»;
 5 Πῶς; Τῷ μὴ ἐμφέρεσθαι τῇ Γραφῇ. 'Καὶ τί τοῦτο;' "Ὅτι, ὡσπερ οὗτος ἀπάτωρ τῷ μὴ γενεαλογεῖσθαι, οὕτως ὁ Χριστὸς αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος.

2. Ἴδου τὸ ἀναρχον, ἴδου τὸ ἀτελεύτητον. "Ὡσπερ τούτου οὐκ ἴσμεν οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν, οὔτε ζωῆς τέλος, διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι,
 10 οὕτως οὐκ ἴσμεν οὐδὲ τοῦ Ἰησοῦ, οὐ διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ εἶναι. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ τύπος, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι. "Ὡσπερ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασιν· ἐνταῦθα μὲν γὰρ προσηγορίαι ἦσαν βασιλεὺς δικαιοσύνης καὶ εἰρήνης, ἐκεῖ δὲ πραγμάτων ἀλήθεια· οὕτω καὶ ἐνταῦθα προσηγορίαι εἰσὶν, ἐκεῖ δὲ πραγμάτων ἀλήθεια. Πῶς οὖν ἀρχὴν ἔχει; Ὁρᾶς ἀναρχον τὸν Υἱόν,
 15 οὐ κατὰ τὸ μὴ ἔχειν αἴτιον (τοῦτο γὰρ ἀδύνατον· ἔχει γὰρ Πατέρα· ἐπεὶ πῶς υἱός;), ἀλλὰ κατὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀρχὴν ζωῆς, μῆτε τέλος.

«Ἀφωμοιωμένος δέ», φησί, «τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ». Καὶ ποῦ
 20 ἡ ὁμοιότης; "Ὅτι καὶ τούτου κάκεινου τὸ τέλος ἀγνοοῦμεν, καὶ τὴν ἀρχὴν· ἀλλὰ τούτου μὲν παρὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, ἐκείνου δὲ παρὰ τὸ μὴ εἶναι. Ἐνταῦθα ἡ ὁμοιότης. Εἰ δὲ πανταχοῦ ἐμελλεν ἡ ὁμοιότης εἶναι, οὐκέτι τύπος ἦν καὶ ἀλήθεια, ἀλλὰ τύπος τὰ ἀμφότερα. Οὕτω καὶ ἐν ταῖς σκιαγραφουμέναις εἰκόσι γινόμενον
 25 ἴδοι τις ἄν· ἐν ἐκείνοις γὰρ ἐστὶ μὲν τι καὶ ὁμοιον, ἐστὶ δὲ καὶ ἀνόμοιον· διὰ μὲν γὰρ τῆς ἀπλῶς γραφῆς ὁμοιότης τίς ἐστὶ τοῦ χαρακτῆρος, τῶν χρωμάτων δὲ ἐπιτεθέντων, τότε φανερώς δείκνυται ἡ διαφορὰ, καὶ τὸ ὁμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον.

«Θεωρεῖτε δέ», φησί, «πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δεκάτην
 30 Ἀβραὰμ ἔδωκεν ἐκ τῶν ἀκροθινίων ὁ πατριάρχης». Τέως ἤρμοσε τὸν τύπον. Θαρρῶν λοιπὸν δείκνυσι αὐτὸν τῶν ἀληθι-

τὸ ἀξίωμα οὔτε πότε πέθανε. Καὶ τί σημασία, λέγει, ἔχει αὐτὸ; Μήπως, ἐπειδὴ ἐμεῖς δὲ γνωρίζουμε, δὲν πέθανε ἢ δὲν εἶχε γονεῖς; Σωστὰ λές, καὶ πέθανε καὶ γονεῖς εἶχε. Πῶς λοιπὸν «δὲν εἶχε πατέρα οὔτε μητέρα»; Πῶς «οἱ ἡμέρες τοῦ δὲν εἶχαν ἀρχὴ οὔτε ἢ ζωὴ τοῦ τέλος»; Πῶς; Μὲ τὸ νὰ μὴ γίνεται λόγος στὴ Γραφή. Καὶ τί σημασία ἔχει αὐτὸ; Ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς δὲν εἶχε πατέρα μὲ τὸ νὰ μὴν ὑπάρχει ἡ γενεαλογία τοῦ, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς δὲν εἶχε ὡς πρὸς τὴ φύση τοῦ πράγματος.

2. Νὰ τὸ ἀναρχο, νὰ τὸ ἀτελεύτητο. Ὅπως γι' αὐτὸν δὲ γνωρίζουμε οὔτε τὴν ἀρχὴ τῶν ἡμερῶν τοῦ οὔτε τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ, ἐπειδὴ δὲν εἶναι γραμμένα, ἔτσι καὶ γιὰ τὸν Ἰησοῦ δὲ γνωρίζουμε, ὄχι γιὰ τὸ δὲν εἶναι γραμμένα, ἀλλὰ γιὰ τὸ δὲν ὑπάρχουν. Ἐκεῖνο δηλαδὴ ἦταν τύπος, καὶ γι' αὐτὸ δὲν τὸ γνωρίζουμε, ἐπειδὴ δὲν εἶναι γραμμένο· αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀλήθεια, καὶ γι' αὐτὸ δὲν τὸ γνωρίζουμε, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει. Ὅπως δηλαδὴ καὶ στὰ ὀνόματα· γιὰ τὸ ἐδῶ οἱ ὀνομασίες ἦταν βασιλιάς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης, ἐνῶ ἐκεῖ ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων· ἔτσι λοιπὸν ἐδῶ εἶναι ὀνομασίες, ἐνῶ ἐκεῖ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων. Πῶς λοιπὸν ἔχει ἀρχή; Βλέπετε ἀναρχο τὸν Υἱό, ὄχι ἐπειδὴ δὲν ἔχει αἰτία (γιὰ τὸ εἶναι ἀδύνατο· ἔχει λοιπὸν Πατέρα· γιὰ τὸ πῶς θὰ ἦταν Υἱός;), ἀλλὰ γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ δὲν ἔχει ἀρχὴ οὔτε τέλος.

«Ἐξομοιωμένος», λέγει, «μὲ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ». Καὶ ποῦ εἶναι ἡ ὁμοιότητα; Στὸ ὅτι δὲ γνωρίζουμε τὸ τέλος καὶ τὴν ἀρχὴ οὔτε αὐτοῦ οὔτε ἐκείνου, ἀλλ' ἐκείνου γιὰ τὸ δὲν εἶναι γραμμένο, ἐνῶ αὐτοῦ γιὰ τὸ δὲν ὑπάρχει. Ἐδῶ εἶναι ἡ ὁμοιότητα. Ἄν ὅμως ἐπρόκειτο νὰ ὑπάρχει παντοῦ ὁμοιότητα, δὲ θὰ ἦταν τότε τύπος καὶ ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο θὰ ἦταν τύπος. Αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ δεῖ κανεὶς νὰ γίνεται καὶ στὶς ζωγραφιστὲς εἰκόνες. Γιὰ τὸ σ' ἐκεῖνες ὑπάρχει βέβαια κάτι ὅμοιο, ὑπάρχει ὅμως καὶ κάτι ἀνόμοιο· κατὰ τὸ ἀπλὸ σχεδίασμα ὑπάρχει κάποια ὁμοιότητα τοῦ χαρακτήρα, ἀλλὰ μὲ τὴν προσθήκη τῶν χρωμάτων τότε φανερόνεται καλὰ ἡ διαφορὰ, καὶ τὸ ὅμοιο καὶ τὸ ἀνόμοιο.

«Σκεφθεῖτε», λέγει, «πόσο μεγάλος ἦταν αὐτός, ἀφοῦ καὶ ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ τοῦ ἔδωσε τὸ ἓνα δέκατο ἀπὸ τὰ λάφυρα». Πρῶτα προσάρμοσε τὸν τύπο. Στὴ συνέχεια μὲ θάρρος δει-

νῶν πραγμάτων τῶν παρὰ Ἰουδαίοις λαμπρότερον. Εἰ δὲ ὁ τύπον ἔχων τοῦ Χριστοῦ τοσοῦτον, οὐ τῶν ἱερέων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ προπάτορος τῶν ἱερέων βελτίων, τί ἂν τις εἶποι περὶ τῆς ἀληθείας; Ὁρᾶς ἐξ ὄσης περιουσίας δείκνυσι τὴν ὑπεροχὴν; 5 «Θεωρεῖτε δέ», φησί, «πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δεκάτην ἔδωκεν Ἀβραὰμ ἐκ τῶν ἀκροθινίων ὁ πατριάρχης». «Ἀκροθίνια» τὰ λάφυρα λέγεται. Καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ὡς μετασχόντι τοῦ πολέμου ἔδωκε· διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν, «ὑπήντησεν ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων»· δηλῶν ὅτι οἴκοι ἐκάθητο, καὶ 10 ὅτι τῶν αὐτῷ πεπονημένων τὰς ἀπαρχὰς ἔδωκε.

«Καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν Λευὶ τὴν ἱερατείαν λαμβάνοντες, ἐντολὴν ἔχουσιν ἀποδεκατοῦν τὸν λαὸν κατὰ τὸν νόμον, τουτέστι, τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, καίπερ ἐξεληλυθότας ἐκ τῆς ὄσφυος Ἀβραάμ». Τοσαύτη, φησί, τῆς ἱερωσύνης ἢ ὑπερβολή, ὥστε 15 τοὺς ὁμοτίμους ἀπὸ προγόνων καὶ τὸν αὐτὸν ἔχοντας προπάτορα, πολλῶ βελτίους εἶναι τῶν ἄλλων. Δεκάτας γοῦν παρ' ἐκείνων λαμβάνουσιν. Ὅταν οὖν εὔρεθῇ τις παρ' αὐτῶν τούτων δεκάτας λαμβάνων, ἄρα οὐχ οὗτοι μὲν ἐν τάξει λαϊκῶν, ἐκεῖνος δὲ ἐν τοῖς ἱερεῦσι; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ὁμότιμος ἦν αὐ- 20 τοῖς, ἀλλ' ἐξ ἐτέρου γένους. Ὡστε οὐκ ἂν ἔδωκεν ἀλλοφύλῳ δεκάτας, εἰ μὴ πολλὴ ἦν ἡ τιμὴ. Βαβαί, τί εἰργάσατο; μεῖζον ἢ τὰ κατὰ τὴν πίστιν ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους κινῶν ἐπιστολῇ διεσάφησεν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς ἰουδαϊκῆς πολιτείας τὸν Ἀβραὰμ προπάτορα εἶναί φησιν, ἐνταῦθα δὲ αὐτοῦ σφόδρα 25 κατατολμᾷ, καὶ δείκνυσι τὸν ἀκρόβυστον πολλῶ βελτίονα. Πῶς οὖν ἔδειξεν; ὅτι Λευὶ δεκάτας ἔδωκεν; Ὁ Ἀβραάμ, φησὶν, ἔδωκε. Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς τοῦτο; Μάλιστα μὲν οὖν πρὸς ὑμᾶς· οὐ γὰρ δὴ φιλονεικήσετε τοὺς Λευίτας βελτίονας εἶναι τοῦ Ἀβραάμ.

«Ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, δεδεκάτωκε τὸν 30 Ἀβραάμ». Εἶτα καὶ οὐχ ἀπλῶς παρῆλθεν, ἀλλὰ προσέθηκε, «καὶ τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας εὐλόγησεν». Ἐπειδὴ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἦν τὸ σεμνὸν Ἰουδαίοις, δείκνυσιν ἐκείνου ὄντα σε-

χνει ὅτι αὐτὸς εἶναι λαμπρότερος ἀπὸ τὰ ἀληθινὰ πράγματα τῶν Ἰουδαίων. Ἐὰν ὅμως αὐτὸς ποὺ ἦταν τύπος τοῦ Χριστοῦ ἦταν τόσο πολὺ ἀνώτερος ὄχι ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν προπάτορα τῶν ἱερέων, τί θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὴν ἀλήθεια; Βλέπεις πόσο ἔντονα δείχνει τὴν ὑπεροχὴ; «Σκεφθεῖτε», λέγει, πόσο μέγας ἦταν αὐτός, ἀφοῦ καὶ ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ τοῦ ἔδωσε τὸ ἓνα δέκατο ἀπὸ τὰ λάφυρα». «Ἀκροθίνια» ὀνομάζονται τὰ λάφυρα. Καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι τοῦ ἔδωσε ἐπειδὴ πῆρε μέρος στὸν πόλεμο. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς εἶπε ὅτι τὸν συνάντησε ὅταν ἐπέστρεφε ἀπὸ τὴν κατατρόπωση τῶν βασιλέων, φανερώνοντας μ' αὐτὸ ὅτι ἔμενε στὸ σπίτι του καὶ ὅτι τοῦ ἔδωσε τίς ἀπαρχές ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ μὲ κόπο ἀπέκτησε.

«Καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Λευῖ γίνονται ἱερεῖς ἔχουν ἐντολὴ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο νὰ παίρνουν τὸ ἓνα δέκατο ἀπὸ τὸ λαό, δηλαδή, ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς τους, παρ' ὅλο ποὺ καὶ αὐτοὶ κατάγονται ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ». Τόσο μεγάλη λέγει εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἱερωσύνης, ὥστε, ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους κατέχουν τὸ ἴδιο ἀξίωμα καὶ ἔχουν τὸν ἴδιο προπάτορα, νὰ εἶναι πολὺ ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Παίρνουν ἀπ' αὐτοὺς τὸ ἓνα δέκατο. Ὅταν λοιπὸν βρεθεῖ κάποιος νὰ παίρνει τὰ δέκατα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους, ἄραγε αὐτοὶ δὲν ἀνήκουν στὴν τάξη τῶν λαϊκῶν καὶ ἐκεῖνος στοὺς ἱερεῖς; Κι ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλ' οὔτε ἰσότιμος ἦταν μ' αὐτούς, ἀλλὰ ἀπὸ ἄλλο γένος. Ὡστε δὲ θὰ ἔδινε σὲ ξένο δέκατα, ἂν δὲν ἦταν μεγάλη ἡ τιμὴ. Πῶ—πῶ, τί ἔκαμε; Διευκρίνισε τὸ πράγμα περισσότερο τώρα, παρὰ ὅταν μιλοῦσε γιὰ τὴν πίστη στὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολή. Γιατὶ ἐκεῖ λέγει ὅτι ὁ Ἀβραάμ εἶναι γενάρχης καὶ τοῦ δικοῦ μας καὶ τοῦ ἰουδαϊκοῦ τρόπου ζωῆς, ἐνῶ ἐδῶ τὸν ὑποβιβάζει πολὺ καὶ δείχνει ὅτι ὁ ἀπερίτμητος εἶναι πολὺ ἀνώτερος. Πῶς λοιπὸν τὸ ἔδειξε; Καὶ τί σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ μᾶς; Πρὸ πάντων μὲ ἐμᾶς ἔχει σχέση· γιατί δὲ θὰ ἰσχυρισθεῖτε ὅτι οἱ λευῖτες εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ.

«Ὁ Μελχισεδέκ ὅμως, ἂν καὶ δὲν κατάγεται ἀπὸ τὴ γενεὰ τοῦ Λευῖ, πῆρε τὸ ἓνα δέκατο ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ». Στὴ συνέχεια δὲν τὸ ξεπέρασε ἔτσι ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ πρόσθεσε· «καὶ εὐλόγησε ἐκεῖνον ποὺ εἶχε τίς ἐπαγγελίες». Ἐπειδὴ αὐτὸ ἦταν παντοῦ τὸ

μνότερον ἐκεῖνον, καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς κρίσεως ἀπάντων. «Χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας», φησί, «τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται». Τουτέστι, πᾶσι δοκεῖ τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖσθαι. Οὐκοῦν κρείττων ὁ τύπος τοῦ Χριστοῦ, 5 καὶ αὐτοῦ τοῦ τὰς ἐπαγγελίας ἔχοντος.

«Καὶ ὧδε μὲν δεκάτας ἀποθνήσκοντες ἄνθρωποι λαμβάνουσιν, ἐκεῖ δέ, μαρτυρούμενος ὅτι ζῆ». Ἄλλ' ἵνα ἐκεῖνα μὴ εἴπωσι, τί ἄνω ἀπέρχη; τί πρὸς τοὺς ἱερέας ἡμῶν, εἰ Ἀβραὰμ δεκάτην ἔδωκεν; εἶπε τὰ εἰς ἡμᾶς· ἐπάγει καὶ λέγει· «καί, ὡς ἔπος 10 εἰπεῖν». Καὶ καλῶς αὐτὸ ἐκάλεσε, φανερῶς μὴ εἰπών, ἵνα μὴ πλήξη. «Διὰ Ἀβραὰμ καὶ Λευὶ ὁ δεκάτας λαμβάνων δεδεκάτῶται». Πῶς; «Ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς ἦν, ὅτε συνήντησεν αὐτῷ ὁ Μελχισεδέχ». Τουτέστιν, ἐν αὐτῷ ἦν ὁ Λευὶ καὶ μήπω τεχθεὶς, δι' αὐτοῦ τὴν δεκάτην ἐδίδου. Ὅρα, οὐκ εἶπεν, οἱ Λευῖ- 15 ται, ἀλλ' ὁ Λευὶ· τὸ μείζον, ὡς ἤθελε, κάντεϋθεν συνάγων εἰς ὑπερβολήν.

Εἶδες πόσον τὸ μέσον τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Μελχισεδέχ τοῦ τὸν τύπον φέροντος τοῦ ἀρχιερέως τοῦ ἡμετέρου; Καὶ δείκνυσι τὴν ὑπεροχὴν ἐξουσία, οὐκ ἀνάγκη γεγεννημένην. Ἐκεῖνος 20 γὰρ ἔδωκε τὴν δεκάτην, ὅπερ ἐστὶν ἱερέως, οὗτος εὐλόγησεν, ὅπερ ἐστὶ κρείττονος. Αὕτη ἡ ὑπεροχὴ καὶ εἰς τοὺς ἐκγόνοους διαβαίνει. Θαυμαστῶς καὶ περιγεγονότως ἔρριψεν ἔξω τὰ ἰουδαϊκά. Διὰ τοῦτο ἄρα ἔλεγε, «νωθοὶ γεγόνατε», ἐπειδὴ ταῦτα καταβαλέσθαι ἐβούλετο, ὥστε μὴ ἀποσκιρτῆσαι αὐτούς. Τοιαύτη γὰρ 25 ἡ σοφία τοῦ Παύλου· προκατασεκνάζων πρῶτον, οὕτως ἐμβάλλει εἰς ἃ βούλεται. Δυσπειθὲς γὰρ τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον καὶ πολλῆς δεόμενον ἐπιμελείας, καὶ πλείονος ἢ τὰ φυτά. Ἐκεῖ μὲν γὰρ φύσις σωμάτων ἐστὶ καὶ γῆς, εἴκουσα ταῖς τῶν γηπόνων χερσίν, ἐνταῦθα δὲ προαίρεσις, πολλὰς δεχομένη μεταβολάς, καὶ 30 νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο αἴρουμένη· ὄξυρρεπὴς γὰρ αὕτη πρὸς κακίαν.

καύχημα τῶν Ἰουδαίων, δείχνει καὶ ἀπὸ τὴν κοινὴ κρίση ὄλων, ὅτι ὁ Μελχισεδέκ ἦταν σπουδαιότερος ἅπὸ τὸν Ἀβραάμ. «Χωρὶς καμμιά ἀντίρρηση», λέγει, τὸ κατώτερο εὐλογεῖται ἀπὸ τὸ ἀνώτερο». Δηλαδή, ὅλοι πιστεύουν ὅτι τὸ κατώτερο εὐλογεῖται ἀπὸ τὸ ἀνώτερο. Ἐπομένως ὁ τύπος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀνώτερος καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ εἶχε τὶς ἐπαγγελίες.

«Καὶ ἐδῶ βέβαια παίρνουν τὰ δέκατα ἄνθρωποι ποὺ πεθαίνουν, ἐκεῖ ὅμως τὰ πῆρε ἐκεῖνος ποὺ, ὅπως μαρτυροῦν οἱ Γραφές, ζεῖ». Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ ποῦν ἐκεῖνα, ‘γιατί ἐπανερχεσαι στὰ προηγούμενα; τί σημασία ἔχει γιὰ τοὺς ἱερεῖς μας, ἂν ὁ Ἀβραάμ ἔδωσε τὸ ἓνα δέκατο; πὲς αὐτὰ ποὺ ἐνδιαφέρουν ἐμᾶς’, προσθέτει καὶ λέγει· «καὶ ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος». Σωστὰ τὸ εἶπε αὐτὸ καὶ δὲ μίλησε φανερά, γιὰ νὰ μὴν τοὺς πλήξει. «Μέσω τοῦ Ἀβραάμ ἔδωσε τὸ ἓνα δέκατο καὶ ὁ Λευὶ, αὐτὸς ποὺ παίρνει δέκατα». Μὲ ποιὸν τρόπο; «Γιατί ὁ Λευὶ ἦταν ἀκόμη στὰ σπλάχνα τοῦ Ἀβραάμ, ὅταν τὸν συνάντησε ὁ Μελχισεδέκ». Δηλαδή, μέσα του ἦταν ὁ Λευὶ, ἂν καὶ δὲν εἶχε γεννηθεῖ ἀκόμη, καὶ μέσω τοῦ Ἀβραάμ ἔδινε τὴ δεκάτη. Πρόσεχε, δὲν εἶπε, ‘οἱ λευῖτες’, ἀλλὰ «ὁ Λευὶ»· συμπεραίνοντας ἀπὸ ἐδῶ, ὅπως ἤθελε, τὸ ἀνώτερο, ποὺ ἀποδεικνύει τὴν ὑπεροχὴ.

Εἶδες πόση εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Μελχισεδέκ ποὺ ἔφερε τὸν τύπο τοῦ δικοῦ μας ἀρχιερέα; Καὶ δείχνει ὅτι ἡ ὑπεροχὴ ἔχει γίνεαι ἀπὸ ἐξουσία καὶ ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη. Γιατί ἐκεῖνος ἔδωσε τὴ δεκάτη, πράγμα ποὺ ἀνήκει σὲ ἱερέα· ἐκεῖνος εὐλόγησε, πράγμα ποὺ ἀνήκει σὲ ἀνώτερο. Αὐτὴ ἡ ὑπεροχὴ μεταφέρεται καὶ στοὺς ἀπογόνους. Μὲ θαυμαστὸ τρόπο καὶ μὲ ἐπιτυχία ἔρριξε ἔξω τὰ ἰουδαϊκὰ πράγματα. Ἔπειτα γι’ αὐτὸ ἔλεγε, «γίνατε νωθροὶ»³, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ θέσει αὐτὰ τὰ θεμέλια, ὥστε νὰ μὴν ἀπομακρυνθοῦν αὐτοί. Τέτοια δηλαδή εἶναι ἡ σοφία τοῦ Παύλου· πρῶτα προετοιμάζει καὶ ὕστερα ὀδηγεῖ σ’ αὐτὰ ποὺ θέλει. Γιατί τὸ ἀνθρώπινο γένος δύσκολα πείθεται καὶ χρειάζεται πολλὴ φροντίδα, καὶ μάλιστα περισσότερη ἀπὸ τὰ φυτὰ. Γιατί ἐκεῖ ὑπάρχει ἡ φύση τῶν σωμάτων καὶ τῆς γῆς ποὺ πειθαρχεῖ στὰ χέρια τῶν γεωργῶν, ἐνῶ ἐδῶ ἡ προαίρεση, ποὺ μεταβάλλεται πολλὰ φορὲς καὶ προτιμᾷ ἄλλοτε αὐτὸ καὶ ἄλλοτε ἐκεῖνο, καθόσον ρέπει πολὺ εὐκόλα πρὸς τὴν κακία.

3. Διὸ χρὴ πάντοτε φυλάττειν ἑαυτοῦς, μήποτε ἀπονυστάξω-
 μεν. «Ἴδου» γάρ, φησὶν, «οὐ νυστάξει, οὐδὲ ὑπνώσει, ὁ φυλάσ-
 σων τὸν Ἰσραήλ»· καὶ, «μὴ δῶς εἰς σάλον τὸν πόδα σου». Οὐκ
 εἶπε, 'μὴ σαλευθῆς', ἀλλὰ «μὴ δῶς». ἼΑρα ἐφ' ἡμῖν τὸ δοῦναι,
 5 καὶ οὐκ ἐφ' ἑτέρῳ τινί. Ἐν γὰρ ἐθέλωμεν ἐστάναι ἐδραῖοι καὶ
 ἀμετακίνητοι, οὐ σαλευθησόμεθα· τῷ γὰρ οὕτως εἶπεῖν, τοῦτο
 ἠνίζατο. Τί οὖν; οὐδὲν ἐπὶ τῷ Θεῷ; Πάντα μὲν ἐπὶ τῷ Θεῷ· ἀλλ'
 οὐχ οὕτως, ὥστε τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν βλάπτεσθαι. Εἰ τοίνυν
 ἐπὶ τῷ Θεῷ, φησί, τί ἡμᾶς αἰτιᾶται; Διὰ τοῦτο εἶπον, οὐχ οὕτως,
 10 ὥστε τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν μὴ βλάπτεσθαι. Ἐφ' ἡμῖν ἐστι τοί-
 νυν, καὶ ἐπ' αὐτῷ· δεῖ γὰρ ἡμᾶς πρῶτον ἐλέσθαι τὰ ἀγαθὰ, καὶ
 ὅτε ἐλώμεθα ἡμεῖς, τότε καὶ αὐτὸς τὰ παρ' ἑαυτοῦ εἰσάγει. Οὐ
 προφθάνει τὰς ἡμετέρας βουλήσεις, ἵνα μὴ λυμῆνηται τὸ αὐτε-
 ξούσιον ἡμῶν· ὅταν δὲ ἡμεῖς ἐλώμεθα, τότε πολλὴν εἰσάγει τὴν
 15 βοήθειαν ἡμῖν.

Πῶς οὖν, εἰ καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστίν, ὁ Παῦλός φησιν, «οὐ τοῦ
 θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ»;
 Πρῶτον μὲν οὐχ ὡς ἰδίαν γνώμην εἰσήγαγεν, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ
 προκειμένου αὐτὸ συνήγαγε, καὶ ἐκ τοῦ προβληθέντος. Εἰπὼν
 20 γάρ, «γέγραπται, ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰ-
 κτείρω», ἐπήγαγεν, «ἄρα οὖν οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχον-
 τος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ». Ἐρεῖς οὖν μοι, τί ἔτι μέμφεται;
 Δεύτερον δέ, ἐκεῖνον ἔστιν εἶπεῖν, ὅτι οὐ τὸ πλεον ἐστί, τὸ πᾶν
 φησιν εἶναι. Ἡμῶν γὰρ τὸ προελέσθαι καὶ βουλευθῆναι, Θεοῦ δὲ
 25 τὸ ἀνύσαι καὶ εἰς τέλος ἀγαγεῖν. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνου τὸ πλεον ἐστί,
 τὸ πᾶν ἐκεῖνου εἶναι φησι, κατὰ τὴν συνήθειαν τὴν ἀνθρωπίνην
 τοῦτο λέγων.

Οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν· οἷόν τι λέγω· ὀρῶμεν οἰκίαν
 οἰκοδομουμένην καλῶς καὶ λέγομεν, τὸ πᾶν τοῦ τεχνίτου ἐστί·
 30 καίτοι γε οὐ τὸ πᾶν αὐτοῦ ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐργατῶν, καὶ τοῦ
 τὴν ὕλην παρασχόντος δεσπότου, καὶ πολλῶν ἐτέρων· ἀλλ'

4. Ψαλμ. 120,4.3.

5. Ρωμ. 9,16.

6. Ρωμ. 9,15.

3. Γι' αὐτὸ πρέπει πάντοτε νὰ ἐπαγρυπνοῦμε μήπως νυστάξουμε. Γιατὶ λέγει, «νά, δὲ θὰ νυστάξει, οὔτε θὰ κοιμηθεῖ αὐτὸς ποὺ προφυλάσσει τὸν ἰσραηλιτικὸ λαό», καὶ «νά μὴν ἀφήσεις νὰ σαλευθεῖ τὸ πόδι σου»⁴. Δὲν εἶπε, 'νά μὴ σαλευθεῖς', ἀλλὰ, «νά μὴν ἀφήσεις». Ἔρα ἀπὸ μᾶς ἐξαρτᾶται ν' ἀφήσουμε νὰ σαλευθεῖ, καὶ ὄχι ἀπὸ κάποιον ἄλλο. Ἄν θέλουμε δηλαδή νὰ σταθοῦμε σταθεροὶ καὶ ἀμετακίνητοι, δὲ θὰ σαλευθοῦμε. Γιατὶ μὲ τὸ νὰ μιλήσει ἔτσι, αὐτὸ ὑπαινίχθηκε. Τί λοιπόν; Τίποτε δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ Θεό; Ὅλα βέβαια ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλὰ ὄχι ἔτσι, ὥστε νὰ βλάπτεται τὸ αὐτεξούσιό μας. Ἄν λοιπόν, λέγει, ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ Θεό, γιατί μᾶς κατηγορεῖ; Γι' αὐτὸ εἶπα, ὄχι ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ βλάπτεται τὸ αὐτεξούσιό μας. Ἀπὸ μᾶς λοιπόν ἐξαρτᾶται καὶ ἀπ' αὐτόν. Ἐμεῖς πρέπει πρῶτα νὰ διαλέξουμε τὰ ἀγαθὰ, καὶ ὅταν τὰ διαλέξουμε ἐμεῖς, τότε προσφέρει καὶ αὐτὸς τὰ δικά του. Δὲν ἐνεργεῖ πρὶν ἀπὸ τὴ δική μας θέληση, γιὰ νὰ μὴν καταστρέψει τὸ αὐτεξούσιό μας. Ὅταν ὁμως διαλέξουμε τὰ ἀγαθὰ, τότε μᾶς προσφέρει μεγάλη τὴ βοήθειά του.

Πῶς λοιπόν, ἂν ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ μᾶς, ὁ Παῦλος λέγει, «ὅλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη θέληση καὶ προσπάθεια»⁵; Πρῶτον, δὲν τὸ παρουσιάσε σὰν δική του γνώμη, ἀλλὰ τὸ συμπέρανε ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ συζητοῦσε καὶ ποὺ εἶχε προηγηθεῖ. Γιατὶ, ἀφοῦ εἶπε «ἔχει γραφεῖ, θὰ ἐλεήσω ἐκεῖνον ποὺ θέλω νὰ ἐλεήσω καὶ θὰ εὐσπλαχνισθῶ ἐκεῖνον ποὺ θέλω νὰ εὐσπλαχνισθῶ»⁶, πρόσθεσε· «ἄρα λοιπόν ὅλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη θέληση καὶ προσπάθεια». Θὰ μοῦ πεῖς ὁμως, 'γιατί κατηγορεῖ ἀκόμη;' Δεύτερον, μποροῦμε νὰ ποῦμε ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδή σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀνήκει τὸ περισσότερο, σ' αὐτόν λέμε ὅτι ἀνήκει τὸ πᾶν. Σ' ἐμᾶς ἀνήκει ἡ ἀπόφαση καὶ ἡ θέληση, ἀλλὰ στὸ Θεὸ ἡ ἐκπλήρωση καὶ ἡ πραγματοποίηση. Ἀφοῦ λοιπόν σ' ἐκεῖνον ἀνήκει τὸ περισσότερο, λέγει πῶς ὅλο ἀνήκει σ' ἐκεῖνον, λέγοντας αὐτὸ κατὰ τὴ συνήθεια τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς κάνουμε καὶ ἐμεῖς. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέγω· βλέπουμε νὰ κτίζεται καλὰ μία οἰκία καὶ λέμε, τὸ πᾶν εἶναι τοῦ τεχνίτη· ἂν καὶ βέβαια δὲν εἶναι τὸ πᾶν δικό του, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐργατῶν καὶ τοῦ ἰδιοκτήτη ποὺ πρόσφερε τὰ ὑλικά καὶ

ὁμως, ἐπειδὴ τὸ πλεόν ἐκεῖνος εἰσήνεγκεν, ἐκεῖνου τὸ πᾶν εἶναι λέγομεν. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. Καὶ πάλιν ἐπὶ πλήθους, ἔνθα μὲν οἱ πολλοί, πάντας εἶναι φαμεν, ἔνθα δὲ ὀλίγοι, οὐδένα. Οὕτω καὶ Παῦλος ἐνταῦθά φησι τό, «οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, 5 ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ». Τοῦτο δὲ λέγων, δύο τὰ μέγιστα κατορθοῖ· ἐν μὲν, τὸ μὴ ἐπαίρεσθαι ἐφ' οἷς κατορθοῦμεν· δευτερον δέ, τὸ κατορθοῦντας ἀνατιθέναι τῷ Θεῷ τὴν τῶν κατορθουμένων αἰτίαν. Κἂν τρέχης τοίνυν, κἂν σπουδάζης, φησί, μὴ νόμιζες ὄν εἶναι τὸ κατόρθωμα· ἂν γὰρ μὴ τῆς ἄνωθεν τύχης ροπῆς, 10 πάντα εἰκῆ.

Πλὴν ὅτι τεύξῃ τοῦ σπουδαζομένου μετὰ τῆς ἐκεῖθεν συμμαχίας, εὐδηλὸν ἐστίν· ἀλλ' ἂν τρέχης καὶ σύ, ἂν θέλῃς. Οὐ τοῦτο οὖν εἶπεν, ὅτι εἰκῆ τρέχομεν, ἀλλ' ὅτι εἰκῆ τρέχομεν, ἐὰν ἡμέτερον εἶναι τὸ πᾶν νομίζωμεν, ἐὰν μὴ τὸ πλεόν ἀπονέμωμεν τῷ 15 Θεῷ. Οὔτε γὰρ αὐτοῦ εἶναι τὸ πᾶν ἠθέλησεν ὁ Θεός, ἵνα μὴ δόξη εἰκῆ στεφανοῦν ἡμᾶς, οὔτε ἡμῶν πάλιν, ἵνα μὴ εἰς ἀπόνοιαν ἐκπέσωμεν. Εἰ γὰρ το ἔλαττον μέρος ἔχοντες μεγάλα φρονοῦμεν, τί, εἰ τοῦ ὄλου κύριοι ἦμεν; πολλὰ γὰρ ὁ Θεὸς ἐποίησεν ὑπὲρ τοῦ τὴν ἀλαζονείαν ἡμῶν ἐκκόψαι. «Καὶ ἔτι ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑψηλή», 20 φησί. Πόσοις ἡμᾶς πάθεσι περιέβαλεν, ὥστε ἐκκόψαι ἡμῶν τὸ φρόνημα, πόσοις ἐκύκλωσε θηρίοις; καὶ γὰρ ὅταν λέγωσί τινες, 'τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο;' παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ταῦτά φασιν. Ἐν τοσοῦτω σε φόβῳ κατέστησε, καὶ οὐδὲ οὕτω ταπεινοφρονεῖς, ἀλλὰ μικρᾶς εὐπραγίας ἂν ἐπιλάβῃ ποτέ, πρὸς αὐτὸν φθάνεις τὸν 25 οὐρανὸν τῷ φρονήματι.

4. Διὰ τοῦτο αἱ τάχιστα μεταβολαὶ καὶ μεταπτώσεις, καὶ οὐδὲ οὕτω παιδευόμεθα· διὰ τοῦτο θάνατοι συνεχεῖς καὶ ἄωροι, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀθάνατοι φρονοῦμεν, ὡς οὐδέποτε τεθνηξόμενοι· οὕτως ἀρπάζομεν, οὕτω πλεονεκτοῦμεν, ὡς οὐδέποτε δώσοντες λόγον· 30 οὕτως οἰκοδομοῦμεν, ὡς ἐνταῦθα μένοντες αἰεὶ, καὶ οὐδὲ ὁ τοῦ

πολλῶν ἄλλων· ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ἐκεῖνος πρόσφερε τὸ περισσότερο, λέμε ὅτι τὸ πᾶν εἶναι δικό του. Τὸ ἴδιο λοιπὸν συμβαίνει καὶ ἐδῶ. Καὶ πάλι στὴν περίπτωση πλήθους, ὅπου εἶναι οἱ περισσότεροι, λέμε ὅτι εἶναι ὄλοι, ὅπου ὅμως εἶναι λίγοι, λέμε ὅτι δὲν εἶναι κανεῖς. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος λέγει ἐδῶ ὅτι «ὄλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη θέληση καὶ προσπάθεια». Καὶ λέγοντας αὐτὸ κατορθώνει δύο πολὺ μεγάλα πράγματα· τὸ ἓνα, νὰ μὴν ὑπερηφανευόμαστε γι' αὐτὰ ποῦ κατορθώνουμε, καὶ τὸ δεύτερο, ὅταν κατορθώνουμε κάτι, ν' ἀναθέτουμε στὸ Θεὸ τὴν αἰτία τῶν κατορθωμάτων μας. Εἴτε ἀγωνίζεσαι λοιπὸν, εἴτε προσπαθεῖς, λέγει, νὰ μὴ νομίζεις πὼς εἶναι δικό σου τὸ κατόρθωμα, γιατί, ἂν δὲν ἔχεις τὴν ἐνίσχυση ἀπὸ τὸ Θεό, τὰ πάντα γίνονται ἄσκοπα.

Ἄλλὰ τὸ ὅτι θὰ ἐπιτύχεις στὴν προσπάθειά σου μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ εἶναι ὀλοφάνερο, ἀρκεῖ ὅμως καὶ σὺ νὰ προσπαθεῖς καὶ νὰ θέλεις. Δὲν εἶπε λοιπὸν αὐτὸ, ὅτι δηλαδὴ ἀγωνιζόμαστε ἄσκοπα, ἀλλ' ὅτι ἀγωνιζόμαστε ἄσκοπα ἂν νομίζουμε πὼς ὄλα εἶναι δικά μας, ἂν δὲν ἀποδίδουμε τὸ περισσότερο στὸ Θεό. Οὔτε βέβαια θέλησε ὁ Θεὸς τὰ πάντα νὰ εἶναι δικά του, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι μᾶς στεφανώνει χωρὶς λόγο· οὔτε πάλι θέλησε νὰ εἶναι δικά μας, γιὰ νὰ μὴν ἐκπέσουμε σὲ ἀλαζονεία. Γιατὶ ἂν, ἔχοντας τὸ μικρότερο μέρος, ἔχουμε μεγάλη ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτό μας, τί θὰ συνέβαινε ἂν ἦταν ὄλο στὴ δική μας ἐξουσία; Πολλὰ δηλαδὴ ἔκαμε ὁ Θεὸς γιὰ ν' ἀποκόψει τὴν ἀλαζονεία μας. «Ἀκόμη», λέγει, «τὸ χέρι του εἶναι ὑψωμένο»⁷. Μὲ πόσα πάθη μᾶς περιέβαλε, ὥστε νὰ ἀποκόψει τὴν ὑπερηφάνεια μας; μὲ πόσα θηρία μᾶς κύκλωσε; Γιατὶ καὶ ὅταν λένε μερικοί, 'γιατὶ αὐτό; σὲ τί ἀποβλέπει αὐτό;' τὰ λένε αὐτὰ ἀντίθετα πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Σὲ ἔβαλε σὲ τόσο μεγάλο φόβο, καὶ οὔτε ἔτσι ταπεινοφρονεῖς, ἀλλὰ, ἂν κάποτε κάνεις μιὰ μικρὴ καλὴ πράξη, φθάνεις μὲ τὴν ὑπερηφάνειά σου στὸν ἴδιο τὸν οὐρανό.

4. Γι' αὐτὸ ὑπάρχουν οἱ ἀπότομες μεταβολές καὶ μεταπτώσεις, καὶ οὔτε ἔτσι διδασκόμαστε. Γι' αὐτὸ συμβαίνουν θάνατοι συχνοὶ καὶ πρόωροι, ἐμεῖς ὅμως σκεπτόμαστε σὰν ἀθάνατοι καὶ σὰν νὰ μὴν πρόκειται νὰ πεθάνουμε ποτέ. Ἔτσι ἀρπάζουμε, ἔτσι γινόμαστε πλεονέκτες, σὰν νὰ μὴν πρόκειται νὰ δώσουμε ποτέ

Θεοῦ λόγος καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἡμῖν ἐνηχούμενος, οὐδὲ αὐτὰ παιδεύει τὰ πράγματα. Οὐκ ἔστιν ἡμέραν, οὐκ ἔστιν ὄραν εἰπεῖν, ἐν ἧ μὴ συνεχεῖς ἔστιν ἰδεῖν ἐκφοράς· ἀλλὰ πάντα μάτην, καὶ τῆς σκληρότητος ἡμῶν οὐδὲν καθικνεῖται. Οὐδὲ ἐν ταῖς ἐτέρων συμ-
5 φοραῖς βελτίους γενέσθαι δυνάμεθα, μᾶλλον δέ, οὐδὲ θέλομεν· ἀλλ' ὅταν αὐτοὶ μόνοι πενθῶμεν, τότε συστελλόμεθα· κἂν ἀνῆ τὴν χειρα ὁ Θεός, πάλιν ἡμεῖς τὴν χειρα ἐπήραμεν.

Οὐδεὶς τὰ ἄνω φρονεῖ, οὐδεὶς καταφρονεῖ τῶν ἐν τῇ γῆ, οὐδεὶς πρὸς τὸν οὐρανὸν ὄρᾳ· ἀλλ' ὡσπερ οἱ χοῖροι κάτω νεύου-
10 σι, πρὸς τὴν γαστέρα κύπτοντες καὶ τῷ βορβόρῳ ἐγκαλινδούμενοι, οὕτω καὶ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, βορβόρῳ χαλεπωτάτῳ ἑαυτοὺς μολύνοντες οὐκ αἰσθάνονται· βέλτιον γὰρ πηλῶ μολύνεσθαι ἀκαθάρτῳ, ἢ ἀμαρτήμασιν. Ὁ μὲν γὰρ ἐκεῖθεν μολυνθεὶς ἀπενίψατο ἐν βραχεῖ χρόνῳ καὶ γέγονεν ὅμοιος τῷ μηδὲ ἔμπε-
15 σόντι παρὰ τὴν ἀρχὴν εἰς ἐκεῖνο τὸ τέλμα, ὁ δὲ εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀμαρτίας ἔμπεσῶν, ἐδέξατο μολυσμὸν οὐχ ὕδατι καθαιρόμενον, ἀλλὰ πολλοῦ δεόμενον χρόνου, καὶ μετανοίας ἀκριβοῦς καὶ δακρύων καὶ κοπετῶν καὶ πλείονος θρήνου καὶ θερμοτέρου, ἢ ἐπὶ τοῖς φιλτάτοις ἐπιδείκνυσθε.

20 Οὗτος μὲν γὰρ ὁ ρύπος ἐξωθεν ἡμῖν προσγίνεται, διὸ καὶ ταχέως αὐτὸν ἀποτιθέμεθα· ἐκεῖνο δὲ ἐνδοθεν τίκτεται, διὸ καὶ μόλις αὐτὸν ἀπονιπτόμενοι καθαιρόμεθα. «Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας», φησὶν, «ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, πορνεῖαι, μοιχεῖαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι». Διὸ καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε·
25 «καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός»· ἕτερος δέ, «ἀπόπλυνον ἀπὸ κακίας τὴν καρδίαν σου, Ἰερουσαλήμ». Ὁρᾷς ὅτι τὸ κατορθοῦν καὶ ἡμῶν ἔστι καὶ τοῦ Θεοῦ; Καὶ πάλιν, «μακάριοι οἱ καθαρὸι τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται». Οὐκοῦν γενώ-
30 μεθα καθαρὸι εἰς δύναμιν τὴν ἡμετέραν· ἀποσμήξωμεν ἑαυτῶν τὰ ἀμαρτήματα.

Πῶς δὲ ἔστιν ἀποσμήξαι; Ὁ προφήτης διδάσκει, λέγων,

8. Ματθ. 15,19.

9. Ψαλμ. 50,12.

10. Ἰερ. 4,14.

11. Ματθ. 5,8.

λόγο. Ἔτσι οἰκοδομοῦμε σὰν νὰ πρόκειται νὰ μένουμε πάντοτε ἐδῶ, καὶ οὔτε ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ πὺ καθημερινὰ ἤχει στὰ αὐτιά μας οὔτε τὰ ἴδια τὰ πράγματα μᾶς διδάσκουν. Δὲν ὑπάρχει ἡμέρα δὲν ὑπάρχει ὥρα, πὺ νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ δοῦμε πολλές κηδεῖες. Ὅλα λοιπὸν γίνονται ἄσκοπα καὶ τίποτε δὲν ἀγγίζει τὴ σκληρότητά μας. Οὔτε μὲ τίς συμφορὲς τῶν ἄλλων μποροῦμε νὰ γίνουμε καλύτεροι, ἢ καλύτερα, δὲ θέλουμε. Ἀλλὰ ὅταν πενθοῦμε μόνοι μας, τότε συστελλόμαστε· καὶ ἂν ὁ Θεὸς χαλαρώσει τὸ χέρι, πάλι ἐμεῖς σηκώνουμε τὸ χέρι.

Κανεῖς δὲ φρονεῖ τὰ οὐράνια, κανεῖς δὲν περιφρονεῖ τὰ γήινα, κανεῖς δὲ βλέπει πρὸς τὸν οὐρανὸ. Ὅπως οἱ χοῖροι κλίνουσι τὸ κεφάλι πρὸς τὰ κάτω καὶ σκύβουσι πρὸς τὴν κοιλιὰ καὶ κυλιένται στὸ βοῦρκο, ἔτσι καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μολύνοντας τὸν ἑαυτὸ τους μὲ τὸν πιὸ χειρότερο βοῦρκο δὲν αἰσθάνονται. Γιατὶ εἶναι προτιμότερο νὰ μολύνεται κανεῖς μὲ ἀκάθαρτη λάσπη, παρὰ μὲ ἁμαρτήματα. Ἐκεῖνος δηλαδὴ πὺ μολύνθηκε ἀπὸ τὴ λάσπη καθαρίζεται πολὺ γρήγορα καὶ γίνεται ὅμοιος μ' ἐκεῖνον πὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν ἔπεσε καθόλου σ' ἐκεῖνο τὸ τέλμα. Ἐκεῖνος ὅμως πὺ ἔπεσε στὸ βάραθρο τῆς ἁμαρτίας μολύνθηκε μὲ ἀκαθαρσία, πὺ δὲν καθαρίζεται μὲ νερό, ἀλλὰ χρειάζεται πολὺ καιρὸ καὶ εἰλικρινὴ μετάνοια καὶ δάκρυα καὶ κοπετοὺς καὶ θρῆνο περισσότερο καὶ θερμότερο ἀπ' αὐτὸν πὺ δείχνετε γιὰ αὐτοὺς πὺ ἀγαπᾶτε.

Αὐτὴ ἡ ἀκαθαρσία μᾶς ἔρχεται ἀπὸ ἔξω, καὶ γι' αὐτὸ τὴν ἀποβάλλουμε γρήγορα. Ἐκείνη ὅμως γεννιέται ἀπὸ μέσα, καὶ γι' αὐτὸ μὲ δυσκολία τὴν ἐξαλείφουμε ὅταν τὴν καθαρίζουμε. Γιατὶ λέγει, «ἀπὸ τὴν καρδιὰ βγαίνουν σκέψεις πονηρῆς, πορνεῖες, μοιχεῖες, κλοπές, ψευδομαρτυρίες»⁸. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε, «κτίσε μέσα μου καθαρὴ καρδιά, Θεέ»⁹· καὶ ἄλλος, «Ἱερουσαλήμ, καθάρισε τὴν καρδιὰ σου ἀπὸ τὴν κακία»¹⁰. Βλέπεις ὅτι τὸ κατ'ὄρθωμα εἶναι καὶ δικὸ μας καὶ τοῦ Θεοῦ; Καὶ πάλι, «μακάριοι ὅσοι εἶναι καθαροὶ στὴν καρδιά, γιατί αὐτοὶ θὰ δοῦν τὸ Θεό»¹¹. Λοιπὸν ἄς γίνουμε καθαροί, ὅσο ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις μας· ἄς καθαρίσουμε τὰ ἁμαρτήματά μας.

Πῶς ὅμως μποροῦμε νὰ τὰ καθαρίσουμε; Ὁ προφήτης δι-

«λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου». Τί ἐστίν, «ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου»; Ἐπειδὴ τινες εἶναι δοκοῦσιν ἀπόνηροι, ἀλλὰ τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δὲ Θεῷ δῆλοι ὄντες τάφοι 5 κεκονιαμένοι, διὰ τοῦτο φησιν, οὕτως ἀφέλετε, ὡς ἐγὼ ὀρῶ. «Μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε κρίσιν, ταπεινὸν καὶ πένητα δικαιώσατε· καὶ δεῦτε καὶ διελεγχθῶμεν, λέγει Κύριος· καί, ἐὰν ᾧσιν αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ· ἐὰν δὲ ᾧσιν ὡς κόκκινον, ὡσεὶ ἔριον λευκανῶ».

10 Ὁρᾶς ὅτι προτέρους ἡμᾶς ἑαυτοῦς δεῖ καθαίρειν, καὶ τότε ὁ Θεὸς καθαίρει; Πρῶτον γὰρ εἰπὼν, «λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε», τότε ἐπήγαγεν, «ἐγὼ λευκανῶ». Μηδεὶς τοίνυν τῶν εἰς ἐσχάτην κακίαν ἠκόντων, ἀπογινωσκέτω ἑαυτοῦ· κἂν γὰρ εἰς ἕξιν, φησίν, ἔλθῃς, καὶ σχεδὸν εἰς φύσιν τῆς κακίας αὐτῆς, μὴ 15 φοβηθῆς. Διὰ γὰρ τοῦτο χρώματα οὐκ ἐξίτηλα, ἀλλὰ σχεδὸν συνουσιωμένα τοῖς ὑποκειμένοις λαβῶν, εἰς τὴν ἐναντίαν αὐτὰ ἔφησε κατάστασιν ἤξειν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς πλύνειν, ἔφη, ἀλλ' ὡς χιόνα, καὶ ὡς ἔριον λευκαίνειν, ἵνα ἡμῖν χρηστὰς ὑποτείνῃ τὰς ἐλπίδας. Ἄρα μεγάλη τῆς μετανοίας ἡ δύναμις, εἴ γε ὡς χιόνα 20 ἡμᾶς ἐργάζεται, καὶ ὡς ἔριον λευκαίνει, κἂν προλαβοῦσα ἡ ἀμαρτία βάψῃ τὰς ἡμετέρας ψυχάς. Σπουδάσωμεν τοίνυν καθαροὶ γενέσθαι· οὐδὲν φορτικὸν ἐπέταξε· «κρίνατε ὀρφανῶ, καὶ δικαιώσατε χήραν», φησίν. Ὁρᾶς πανταχοῦ πῶς πολλὸς τῷ Θεῷ ὁ τοῦ ἐλέους λόγος καὶ τῆς τῶν ἀδικουμένων προστασίας;

25 Ταῦτα μετίωμεν τὰ κατορθώματα, καὶ δυνησόμεθα τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, ὧν πάντας ἡμᾶς ἀξιοῦσθαι γένοιτο ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

12. Ἦσ. 1,16.

13. Ἦσ. 1,17.18.

δάσκει λέγοντας: «λουσθεῖτε, γίνετε καθαροί, ἀφαιρέστε τὶς κακίες ἀπὸ τὶς ψυχές σας, ὥστε νὰ εἴστε καθαροὶ ἐνώπιόν μου»¹². Τί σημαίνει, «ἐνώπιόν μου»; Ἐπειδὴ μερικοὶ φαίνονται ὅτι δὲν εἶναι κακοί, στοὺς ἀνθρώπους ὁμοῦς, ἐνῶ στὸ Θεὸ εἶναι φανεροὶ τάφοι ἀσβεστωμένοι, γι' αὐτὸ λέγει, ἔτσι ἀφαιρέστε αὐτές, ὅπως ἐγὼ βλέπω. «Νὰ μάθετε νὰ κάνετε τὸ καλὸ, νὰ ἐπιδιώξετε τὸ δίκαιο, νὰ δικαιώσετε τὸν ταπεινὸ καὶ φτωχό, καὶ ἐλάτε νὰ συζητήσουμε, λέγει ὁ Κύριος. Καὶ ἂν οἱ ἁμαρτίες σας εἶναι ἐρυθρές, θὰ τὶς κάνω λευκές σὰν τὸ χιόνι· ἂν ὁμοῦς εἶναι κόκκινες, θὰ τὶς κάνω λευκές σὰν τὸ μαλλὶ τῶν προβάτων»¹³.

Βλέπεις ὅτι πρέπει πρῶτα ἐμεῖς νὰ καθαρίζουμε τὸν ἑαυτὸ μας καὶ ὕστερα μᾶς καθαρίζει ὁ Θεός; Γιατί, ἀφοῦ πρῶτα εἶπε, «λουσθεῖτε, γίνετε καθαροί», ὕστερα πρόσθεσε, «ἐγὼ θὰ τὶς κάνω λευκές». Κανεὶς λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἔφθασαν στὴ χειρότερη κακία ἢς μὴν ἀπελπίζεται. Γιατί καὶ ἂν ἀκόμη, λέγει, φθάσεις στὴ συνήθεια καὶ σχεδὸν στὴ φύση τῆς κακίας αὐτῆς, νὰ μὴ φοβηθεῖς. Γι' αὐτὸ παίρνοντας χρώματα ὄχι τέτοια ποὺ ξεβάφουν εὐκόλα, ἀλλὰ σχεδὸν ἐνωμένα μὲ τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων, εἶπε ὅτι θὰ τὰ μεταβάλλει στὴν ἀντίθετη κατάσταση. Γιατί δὲν εἶπε ὅτι θὰ τὶς πλύνει ἀπλῶς, ἀλλὰ ὅτι θὰ τὶς κάνει λευκές σὰν τὸ χιόνι καὶ σὰν τὸ μαλλὶ τῶν προβάτων, γιὰ νὰ μᾶς δῶσει ἀγαθὲς ἐλπίδες. Ἐπομένως εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη τῆς μετανοίας, ἐφόσον μᾶς κάνει σὰν τὸ χιόνι καὶ μᾶς λευκαίνει σὰν τὸ μαλλί, ἔστω καὶ ἂν προλάβει ἡ ἁμαρτία καὶ βάψει τὶς ψυχές μας. Ἄς φροντίσουμε λοιπὸν νὰ γίνουμε καθαροί. Δὲν ἔδωσε καμμιά ἐνοχλητικὴ ἐντολή. «Ἀποδώστε», λέγει, «τὸ δίκαιο στὸ ὄρφανὸ καὶ δῶστε δικαιοσύνη στὴ χήρα». Βλέπεις πῶς παντοῦ ὁ Θεὸς μιλάει πολὺ γιὰ τὴν εὐσπλαχνία καὶ τὴν προστασία τῶν ἀδικουμένων;

Ἄς ἐπιδιώκουμε αὐτὸ τὸ κατόρθωμα καὶ θὰ μπορέσουμε μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὐχομαί ν' ἀξιοθοῦμε ὅλοι μας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Γ'

(Ἑβρ. 7,11-28)

«Εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευιτικῆς ἱερωσύνης ἦν (ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ νενομοθέτητο), τίς ἔτι χρεῖα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν λέγεσθαι; μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερω-
5 σύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται. Ἐφ' ὃν γὰρ λέγεται ταῦτα, φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν, ἀφ' ἧς οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ. Πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰουδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν, εἰς ἣν φυλὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης Μωϋσῆς ἐλάλησεν».

10 1. «Εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευιτικῆς ἱερωσύνης ἦν», φησὶν. Εἰπὼν περὶ τοῦ Μελχισεδέχ καὶ δείξας ὅσω κρείττων ἦν τοῦ Ἀβραάμ καὶ πολὺ τὸ διάφορον ἀποφήνας, ἐντεῦθεν ἄρχεται λοιπὸν τῆς διαθήκης αὐτῆς τὸ μέσον ἀποδεικνύναι, καὶ πῶς ἢ μὲν ἀτελής, ἢ δὲ τελεία. Καὶ οὐδέπω εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα ἐμβαίνει, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης τέως μάχεται καὶ τῆς διαθήκης. Τότε γὰρ ταῦτα πιστότερα ἦν τοῖς ἀπίστοις, ὅταν ἀπὸ τῶν ἤδη προειλημμένων καὶ πεπιστευμένων ἢ ἀπόδειξις γίνηται. Ἐδείξεν ὅτι πολὺ καὶ τοῦ Λευὶ καὶ τοῦ Ἀβραάμ βελτίων ἦν ὁ Μελχισεδέχ, ἐν τάξει ἱερέων αὐτοῖς γενόμενος. Ἐξ ἑτέρου δὲ πάλιν 20 ἐπιχειροῖ. Ποίου δὴ τούτου; Τῆς νῦν ἱερωσύνης, καὶ τῆς ἰουδαϊκῆς.

Καὶ θέα μοι συνέσεως ὑπερβολὴν· ἀφ' οὗ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτὸν ἐκβαλεῖν τῆς ἱερωσύνης, ἐπειδὴ μὴ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν, ἀπὸ τούτου τοῦτον μὲν ἴστησιν, ἐκβάλλει δὲ ἐκείνους. Ποιεῖ δὲ 25 τοῦτο ἑαυτὸν εἰσάγων ὡσπερ ἀπὸ τινος διαπορούμενον, τί δήπο-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Γ'

(Έβρ. 7,11-28)

«Ἐάν λοιπόν ἡ τελειότητα ἦταν κατορθωτὴ μὲ τὴ λειυτική ἱερωσύνη –γιατὶ μὲ βάση αὐτὴ δόθηκε στὸ λαὸ ὁ νόμος–, ποιά ἀνάγκη ὑπῆρχε νὰ ἐμφανισθεῖ ἄλλος ἱερέας ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Μελχισεδέκ καὶ νὰ μὴν λέγεται ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Ἄαρών; Γιατὶ, ὅταν ἀλλάζει ἡ ἱερωσύνη, τότε ἀναγκαστικὰ ἀλλάζει καὶ ὁ νόμος. Ἐκεῖνος, γιὰ τὸν ὁποῖον λέγονται αὐτά, ἀνῆκε σὲ ἄλλη φυλὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία κανεὶς δὲν ἔχει ὑπηρετήσει τὸ θυσιαστήριο. Γιατὶ εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ Κύριός μας γεννήθηκε ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Ἰούδα, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Μωυσῆς δὲν εἶπε τίποτε περὶ ἱερωσύνης».

1. «Ἐάν λοιπόν», λέγει, «ἡ τελειότητα ἦταν κατορθωτὴ μὲ τὴ λειυτική ἱερωσύνη». Ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὸν Μελχισεδέκ καὶ ἀπέδειξε ὅτι ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ καὶ παρουσίασε μεγάλη τὴ διαφορὰ, ἀπὸ ἐδῶ πλέον ἀρχίζει νὰ δείχνει τὴ διαφορὰ αὐτῆς τῆς Διαθήκης, καὶ πῶς ἐκείνη εἶναι ἀτελής, ἐνῶ αὐτὴ τέλεια. Καὶ δὲ μιλάει ἀκόμη γι' αὐτὰ τὰ πράγματα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη πρῶτα μάχεται καὶ τὴ Διαθήκη. Γιατὶ τότε αὐτὰ γίνονται ἀξιοπιστότερα στοὺς ἀπίστους, ὅταν ἡ ἀπόδειξη γίνεται ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἤδη ἀποδέχθηκαν καὶ πίστεψαν. Ἐδειξε ὅτι ὁ Μελχισεδέκ ἦταν πολὺ ἀνώτερος καὶ ἀπὸ τὸν Λευῖ καὶ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, ἀφοῦ ἐγινε ἱερέας σ' αὐτούς. Ἐπιχειρεῖ λοιπόν πάλι καὶ ἀπὸ κάποιο ἄλλο. Ἀπὸ ποῖο πράγμα; Ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη τὴν τωρινή, καὶ ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκή.

Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, τὴν ὑπερβολικὴ του σύνεση. Γιατὶ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἦταν φυσικὸ νὰ τὸν βγάλει ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη, ἐπειδὴ δὲν ἦταν ἀπὸ τὴν γενιὰ τοῦ Ἄαρών, ἀπ' αὐτὸν ἐγκαθιστᾷ αὐτὸν καὶ βγάζει ἐκείνους. Καὶ αὐτὸ τὸ κάνει παρουσιάζοντας

τε μὴ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεται, οὕτω τὴν διαπόρησιν λύοντα· καὶ ἐγὼ, φησί, τοῦτο αὐτὸ διαπορῶ, τίνος ἔνεκεν μὴ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν γέγονε. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τῷ εἰπεῖν, «εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευιτικῆς ἱερωσύνης ἦν». Καὶ τό, «τίς ἔτι 5 χρεία», πολλὴν ἔμφασιν ἔχει. Εἰ μὲν οὖν πρῶτον ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ, ἔπειτα ὁ νόμος γέγονε, καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἀαρὼν, εἰκότως ἂν τις εἴποι, ἅτε ὄντα τελειότερα, ταῦτα ἐκεῖνα καταλύειν, ἅτε ἐπεισελθόντα· εἰ δὲ ὁ Χριστὸς ὕστερος καὶ ἕτερον λαμβάνει τύπον τὸν τῆς ἱερωσύνης, δῆλον ὅτι 10 ὡς ἀτελεστέρων ὄντων ἐκείνων.

Θῶμεν γάρ, φησί, τῷ λόγῳ πάντα πεπληρῶσθαι καὶ μηδὲν ἀτελὲς εἶναι ἐν τῇ ἱερωσύνῃ· τί οὖν ἔδει, «κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ», λέγεσθαι, καὶ οὐ «κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν»; τίνος ἔνεκεν ἀφείλ τὸν Ἀαρὼν, ἕτεραν εἰσήνεγκεν ἱερωσύνην, τὴν τοῦ 15 Μελχισεδέχ; «Εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευιτικῆς ἱερωσύνης», φησὶν, «ἦν»· τουτέστι, τῆς τῶν πραγμάτων, τῆς τῶν δογμάτων, τοῦ βίου ἢ τελείωσις διὰ τῆς Λευιτικῆς ἱερωσύνης ἦν. Καὶ ὄρα πῶς ὁδῶ προβαίνει. Εἶπεν ὅτι «κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ», δεικνὺς ὅτι βελτίων ἢ «κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ»· 20 πολὺ γὰρ βελτίων ἐκεῖνος. Λοιπὸν δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦτο δείκνυσιν· ὅτι μετὰ Ἀαρὼν, δηλονότι ὡς ἀμείνων.

Καὶ τί βούλεται τὸ ἐξῆς, «ὁ λαὸς» γάρ, φησὶν, «ἐπ' αὐτῇ νενομοθέτητο»; τί ἐστίν, «ἐπ' αὐτῇ»; Αὐτῇ στοιχεῖ, φησί, δι' αὐτῆς ἅπαντα πράττει· οὐκ ἐστίν εἰπεῖν, ὅτι ἑτέροις ἐδόθη. «Ὁ 25 λαὸς ἐπ' αὐτῇ νενομοθέτητο»· τουτέστι, κέχρηται αὐτῇ καὶ ἐχρήσατο· οὐκ ἐστίν εἰπεῖν ὅτι τελεία μὲν ἦν, οὐ προειστήκει δὲ τοῦ λαοῦ. «Ἐπ' αὐτῇ νενομοθέτητο»· τουτέστιν, αὐτῇ ἐχρήσατο. Τίς οὖν ἕτερας ἦν ἱερωσύνης χρεία, εἰ τὸ τέλειον εἶχε; Μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται· 30 εἰ δὲ ἕτερον δεῖ ἱερέα εἶναι, μᾶλλον δὲ ἕτεραν ἱερωσύνην, ἀνάγκη

τὸν ἑαυτό του ὡσὰν νὰ ἀπορεῖ γιὰ κάτι, γιατί δηλαδή δὲ λέγεται ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Ἀαρών, καὶ ἔτσι λύνει τὴν ἀπορία· καὶ ἐγώ, λέγει, ἔχω ἀκριβῶς τὴν ἴδια ἀπορία, γιατί δὲν ἔγινε ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Ἀαρών. Γιατί αὐτὸ φανερῶνει αὐτὸ ποῦ λέγει· «ἂν λοιπὸν ἡ τελειότητα ἦταν κατορθωτὴ μὲ τὴ λευϊτικὴ ἱερωσύνη». Καὶ τὸ «ποιά ἀνάγκη ὑπῆρχε», ἔχει πολλὴ ἔμφαση. Ἐὰν λοιπὸν πρῶτα ἐρχόταν ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Μελχισεδέκ καὶ ἔπειτα δινόταν ὁ νόμος καὶ ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἀαρών, εὐλογαθὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι, ἐπειδὴ αὐτὰ εἶναι τελειότερα, καταργοῦν ἐκεῖνα, ἐπειδὴ ἀκολούθησαν. Ἐὰν ὁμοίως ὁ Χριστὸς εἶναι τελευταῖος καὶ λαμβάνει ἄλλον τύπο, τὸν τῆς ἱερωσύνης, εἶναι φανερὸ ὅτι ἔγινε αὐτό, ἐπειδὴ ἐκεῖνα ἦταν ἀτελέστερα.

Ἐὰς ὑποθέσουμε, λέγει, ὅτι ὅλα ἔχουν ἐκπληρωθεῖ καὶ τίποτε δὲν εἶναι ἀτελὲς στὴν ἱερωσύνη. Τί λοιπὸν ἔπρεπε νὰ λέγεται, «ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Μελχισεδέκ» καὶ ὄχι «ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Ἀαρών»; Γιὰ ποῖό λόγο ἄφησε τὸν Ἀαρών καὶ εἰσήγαγε ἄλλη ἱερωσύνη, τὴν ἀπὸ τὸν Μελχισεδέκ; «Ἐὰν λοιπὸν», λέγει, «ἡ τελειότητα ἦταν κατορθωτὴ μὲ τὴ λευϊτικὴ ἱερωσύνη»· δηλαδή, ἂν ἡ τελειότητα τῶν πραγμάτων, τῶν δογμάτων καὶ τῆς ζωῆς ἦταν κατορθωτὴ μὲ τὴ λευϊτικὴ ἱερωσύνη. Καὶ πρόσεχε πῶς προχωρεῖ σιγὰ σιγὰ. Εἶπε ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Μελχισεδέκ, γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι ἀνώτερη ἡ ἱερωσύνη ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Μελχισεδέκ· γιατί ἐκεῖνος ἦταν πολὺ ἀνώτερος. Στὴ συνέχεια τὸ δείχνει αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὸ χρόνο· ὅτι ἦταν μετὰ τὸν Ἀαρών, δηλαδή ὡς ἀνώτερος.

Καὶ τί θέλει τὸ ἐπόμενο, «γιατί μὲ βάση αὐτὴ δόθηκε στὸ λαὸ ὁ νόμος»; Τί σημαίνει «μὲ βάση αὐτὴ»; Σύμφωνα μ' αὐτὴ, λέγει, μέσω αὐτῆς κάμνει τὰ πάντα· δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι δόθηκε σὲ ἄλλους· «Μὲ βάση αὐτὴ δόθηκε στὸ λαὸ ὁ νόμος»· δηλαδή, αὐτὴ χρησιμοποιεῖ καὶ αὐτὴν χρησιμοποίησε· δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἦταν τέλεια βέβαια, ἀλλὰ δὲν προστάτευε τὸ λαό. «Μὲ βάση αὐτὴ δόθηκε ὁ νόμος»· δηλαδή, αὐτὴ χρησιμοποίησε. Ποιά ἀνάγκη λοιπὸν ὑπῆρχε γιὰ ἄλλη ἱερωσύνη, ἂν εἶχε τὸ τέλειο; Γιατί ὅταν ἀλλάζει ἡ ἱερωσύνη, ἀναγκαστικὰ ἀλλάζει καὶ ὁ νόμος. Ἐὰν ὁμοίως πρέπει νὰ ὑπάρχει ἄλλος ἱερέας, ἢ καλύ-

καὶ νόμον ἕτερον εἶναι. Τοῦτο πρὸς τοὺς λέγοντας, 'τί ἔδει καινῆς διαθήκης;' Εἶχε μὲν γὰρ καὶ μαρτυρίαν εἰπεῖν ἀπὸ προφητείας· «αὕτη διαθήκη, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν»· τέως δὲ ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης μάχεται.

5 Καὶ ὄρα πῶς ἄνωθεν ταῦτα εἰπεῖν ὠδινεν. Εἶπε, «κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ». Τοῦτο τὴν Ἀαρὼν ἐξέβαλεν· οὐ γὰρ ἄν, «κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ» εἶπεν, εἰ αὕτη ἀμείνων ἦν. Εἰ τοίνυν ἱερωσύνη εἰσῆκται ἄλλη, δεῖ διαθήκην εἶναι ἑτέραν· οὔτε γὰρ ἱερέα ἔστι διαθήκης χωρὶς εἶναι καὶ νόμων καὶ προσταγμάτων, 10 οὔτε ἑτέραν λαβόντα ἱερωσύνην ἐκείνη κεχρῆσθαι. Εἶτα, ὅπερ ἀντιθέσεως ἦν, πῶς ἱερεὺς ἄν εἴη μὴ ὢν Λευίτης, τοῦτο διὰ τῶν ἄνω προκαταβαλῶν, οὐδὲ λῦσαι ἀξιοῖ, ἀλλ' ἐν παραδρομῇ εἰσάγει αὐτό· εἶπον, φησὶν, ὅτι μετετέθη ἡ ἱερωσύνη· οὐκοῦν καὶ ἡ διαθήκη. Μετετέθη δὲ οὐ τῷ τρόπῳ μόνον, οὐδὲ τοῖς προστά- 15 γμασιν, ἀλλὰ καὶ τῇ φυλῇ· ἔδει γὰρ καὶ τῇ φυλῇ. Πῶς; «Μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης», φησί. Τουτέστι, διὰ τοῦτο μετετέθη ἀπὸ φυλῆς εἰς φυλὴν, ἀπὸ τῆς ἱερατικῆς ἐπὶ τὴν βασιλικήν, ἵνα ἦ ἡ αὐτὴ καὶ βασιλικὴ καὶ ἱερατικὴ. Καὶ θεὰ τὸ μυστήριον· πρῶτον μὲν ἦν βασιλική, καὶ νῦν γέγονεν ἱερατικὴ· ὡσπεροῦν 20 καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· βασιλεὺς μὲν γὰρ ἦν δεῖ, ἱερεὺς δὲ γέγονεν, ὅτε τὴν σάρκα ἐνάλαβεν, ὅτε τὴν θυσίαν προσήγαγεν. Ὅρας τὴν μεταβολήν;

Καὶ ἅπερ ἀντιθέσεως ἦν, ταῦτα, ὡς τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας ἀπαιτούσης, εἰσάγει· «ἐφ' ὃν γὰρ λέγεται ταῦτα», 25 φησί, «φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν, ἀφ' ἧς οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ. Πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν, εἰς ἣν φυλὴν περὶ ἱερωσύνης οὐδὲν Μωϋσῆς ἐλάλησεν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· κἀγὼ φημι καὶ οἶδα, ὅτι οὐδὲν ἱερωσύνης εἶχεν αὕτη ἡ φυλή, οὐδέ τις ἀπὸ ταύτης ἱεράτευσε (τοῦτο 30 γὰρ δηλοῖ τό, «οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ»), ἀλλὰ τὸ

τερα ἄλλη ἱερωσύνη, ἀναγκαστικὰ πρέπει νὰ ὑπάρχει καὶ ἄλλος νόμος. Αὐτὸ ἀπευθύνεται σ' ἐκείνους ποὺ λένε, 'τί χρειαζόταν ἡ Καινὴ Διαθήκη;' Μποροῦσε βέβαια ν' ἀναφέρει ἀκόμη καὶ μαρτυρία ἀπὸ τοὺς προφῆτες «αὕτη εἶναι ἡ διαθήκη, ποὺ ἔκαμα μὲ τοὺς πατέρες σας»¹, ἀλλὰ πρῶτα μάχεται ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη.

Καὶ πρόσεχε πῶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ προσπαθοῦσε νὰ τὰ πεῖ αὐτά. Εἶπε, «ἀπὸ τὴ γενιᾶ τοῦ Μελχισεδέκ». Αὐτὸ ἐκτοπίζει τὴν ἱερωσύνη τοῦ Ἀαρών, γιατί, ἂν αὕτη ἦταν ἀνώτερη, δὲ θὰ ἔλεγε, «ἀπὸ τὴ γενιᾶ τοῦ Μελχισεδέκ». Ἐὰν λοιπὸν ἔχει εἰσαχθεῖ ἄλλη ἱερωσύνη, πρέπει νὰ ὑπάρχει ἄλλη διαθήκη. Γιατὶ οὔτε ἱερέας εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχει χωρὶς διαθήκη καὶ νόμους καὶ ἐντολές, οὔτε, ἀφοῦ ἔλαβε ἄλλη ἱερωσύνη, νὰ χρησιμοποιοῖ ἐκείνη. Ἐπειτα, πράγμα ποὺ ἦταν ἀντίθετο, πῶς θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ἱερέας χωρὶς νὰ εἶναι Λευίτης; αὐτό, ἀφοῦ τὸ ἀνάφερε προκαταβολικὰ μὲ τὰ παραπάνω, δὲ θέλει νὰ τὸ ἐξηγήσει, ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ μόνο τὸ θίγει. Εἶπα, λέγει, ὅτι ἄλλαξε ἡ ἱερωσύνη· ἐπομένως ἄλλαξε καὶ ἡ διαθήκη. Ἐλλαξε ὅμως ὄχι μόνο ὡς πρὸς τὸν τρόπο οὔτε ὡς πρὸς τὶς ἐντολές, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴ φυλὴ. Γιατὶ ἔπρεπε ν' ἀλλάξει καὶ ὡς πρὸς τὴ φυλὴ. Πῶς; «Γιατὶ ὅταν ἀλλάξει ἡ ἱερωσύνη», λέγει. Δηλαδή, γι' αὐτὸ ἄλλαξε ἀπὸ φυλὴ σὲ φυλὴ, ἀπὸ τὴν ἱερατικὴ στὴ βασιλική, γιὰ νὰ εἶναι ἡ ἴδια καὶ βασιλικὴ καὶ ἱερατικὴ. Καὶ πρόσεχε τὸ μυστήριον· πρῶτα ἦταν βασιλικὴ καὶ τώρα ἔγινε ἱερατικὴ, ὅπως ἀκριβῶς συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ ὁ Χριστὸς ἦταν πάντοτε βασιλιάς καὶ ἔγινε ἱερέας, ὅταν ἐνανθρώπησε, ὅταν πρόσφερε τὴ θυσία. Βλέπετε τὴ μεταβολή;

Καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἦταν ἀντίθετα, αὐτὰ τὰ παρουσιάζει ἔτσι σὰν νὰ τὰ ἀπαιτοῦσε ἡ ἀκολουθία τῶν πραγμάτων. «Ἐκεῖνος», λέγει, «γιὰ τὸν ὁποῖο λέγονται αὐτά, ἀνῆκε σὲ ἄλλη φυλὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία κανεὶς δὲν ἔχει ὑπηρετήσει τὸ θυσιαστήριον. Γιατὶ εἶναι φανερό ὅτι ὁ Κύριός μας γεννήθηκε ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Ἰούδα, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Μωσῆς δὲν εἶπε τίποτε περὶ ἱερωσύνης». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· καὶ ἐγὼ λέγω καὶ ξέρω ὅτι ἡ φυλὴ αὕτη δὲν εἶχε καμμιά σχέσι μὲ τὴν ἱερωσύνη καὶ ὅτι κανεὶς ἀπ' αὕτη δὲν ἔγινε ἱερέας (γιατὶ αὐτὸ φανερώνει τό, «κανεὶς δὲν ἔχει

πᾶν μετάθεσις ἐστίν. Οὕτως ἀναγκαῖον ἦν τὸν νόμον καὶ τὴν παλαιὰν διαθήκην μετατεθῆναι, ὅτι καὶ αὐτῇ ἐνήλλακται ἡ φυλή. Ὅρᾳς πῶς δείκνυσι καὶ ἄλλην διαφορὰν ἀπὸ τῆς ἐναλλαγῆς τῆς φυλῆς; Οὐ μόνον δὲ καὶ ἀπὸ ταύτης δείκνυται ὅσον τὸ διάφορον, 5 ἀλλ' ἤδη καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου, καὶ ἀπὸ τῆς διαθήκης, καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ τύπου. «Ὅς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς γέγονεν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου».

2. «Γέγονε», φησίν, ἱερεὺς, ἀλλ' «οὐ κατὰ νόμον σαρκικῆς ἐντολῆς»· ὁ γὰρ νόμος ἐκεῖνος τὰ πολλὰ ἄνομος ἦν. Καὶ καλῶς αὐτὸν «ἐντολήν» ἐκάλεσε «σαρκικὴν»· πάντα γὰρ ὅσα διωρίζετο 10 σαρκικὰ ἦν. Τὸ γὰρ λέγειν, περίτεμε τὴν σάρκα, χρῖσον τὴν σάρκα, λουσον τὴν σάρκα, καθάρισον τὴν σάρκα, περίκειρον τὴν σάρκα, ἐπίδησον τὴν σάρκα, θρέψον τὴν σάρκα, ἄργησον τῇ σαρκί, ταῦτα, εἶπέ μοι, οὐχὶ σαρκικά; Εἰ δὲ θέλεις μαθεῖν καὶ 15 τίνα ἃ ἐπηγγέλλετο ἀγαθὰ, ἄκουε· πολλῆ ζωῆ, φησί, τῇ σαρκί, γάλα καὶ μέλι τῇ σαρκί, εἰρήνη τῇ σαρκί, τρυφή τῇ σαρκί. Ἀπὸ τούτου τοῦ νόμου τὴν ἱερωσύνην ἔλαβεν ὁ Ἀαρών· ὁ μέντοι Μελχισεδὲχ οὐχ οὕτω.

«Καὶ περισσότερον ἔτι κατάδηλόν ἐστίν, εἰ κατὰ τὴν 20 ὁμοιότητα Μελχισεδὲχ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος». Τί ἐστὶ κατάδηλον; Τὸ μέσον τῆς ἱερωσύνης ἐκατέρας, τὸ διάφορον, ὅσον κρείττων ὅς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς γέγονε. Τίς; ὁ Μελχισεδὲχ οὗτος; Οὐκ, ἀλλ' ὁ Χριστός. «Ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου. Μαρτυρεῖται γάρ, ὅτι σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα 25 κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Μελχισεδέχ». Τουτέστιν, οὐ πρόσκαιρος, οὐδὲ πέρασ ἔχων, ἀλλά, «κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου». Τοῦτο εἶπεν, ἵνα δηλώσῃ, ὅτι ἱερεὺς γέγονε διὰ δυνάμεως ἰδίας καὶ τοῦ Πατρὸς, διὰ ζωῆς ἀπεράντου. Καίτοι οὐκ ἔστιν ἀκόλουθον τοῦτο τῷ, «ὅς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς γέγονε»· τὸ γὰρ 30 ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν. Ἄλλὰ κατὰ πνευματικῆς. Ἀλλὰ διὰ τοῦ

υπηρετήσει τὸ θυσιαστήριον»), ἀλλὰ ὅλα ἔχουν ἀλλάξει. Ἔτσι ἦταν ἀνάγκη ν' ἀλλάξει ὁ νόμος καὶ ἡ παλαιὰ διαθήκη, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἡ φυλὴ ἔχει ἀλλάξει. Βλέπεις πῶς δείχνει καὶ ἄλλη διαφορὰ ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ τῆς φυλῆς; Καὶ ὄχι μόνο ἀπ' αὐτὴ δείχνει πόση εἶναι ἡ διαφορὰ, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸ πρόσωπο καὶ ἀπὸ τὴ διαθήκη καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν τύπο. «Αὐτὸς ἔγινε ἱερέας ὄχι σύμφωνα μὲ τις ἐντολὲς τοῦ ἀνθρώπινου νόμου, ἀλλὰ μὲ τὴ δύναμη ζωῆς ἀκατάλυτης».

2. «Ἐγινε», λέγει, «ἱερέας, ἀλλὰ ὄχι σύμφωνα μὲ τις ἐντολὲς τοῦ ἀνθρώπινου νόμου». Γιατὶ ὁ νόμος ἐκεῖνος σὲ πολλὰ ἦταν ἄνομος. Καὶ σωστὰ τὸν ὀνόμασε αὐτὸν ἀνθρώπινη ἐντολή, γιατί ὅσα ὀριζε ἀναφέρονταν στὴ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ τὸ νὰ λέγει, περιτέμνε τὴ σάρκα, χρίσε τὴ σάρκα, λούσε τὴ σάρκα, καθάρισε τὴ σάρκα, κούρευσε τὴ σάρκα, δέσε τὴ σάρκα, θρέψε τὴ σάρκα, ξεκούρασε τὴ σάρκα, ὅλα αὐτά, πές μου, δὲν ἀναφέρονται στὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου; Ἄν ὅμως θέλεις νὰ μάθεις καὶ ποιά ἀγαθὰ ὑποσχόταν, ἄκου· πολλὴ ζωὴ, λέγει, στὴ σάρκα, γάλα καὶ μέλι γιὰ τὴ σάρκα, εἰρήνη γιὰ τὴ σάρκα, ἀπολαύσεις γιὰ τὴ σάρκα. Ἀπ' αὐτὸν τὸ νόμο ἔλαβε τὴν ἱερωσύνη ὁ Ἀαρών, ἐνῶ ὁ Μελχισεδέκ δὲν τὴν ἔλαβε ἔτσι.

«Καὶ αὐτὸ γίνεται ἀκόμη περισσότερο ὀλοφάνερο, ὅταν ἐμφανίζεται ἓνας ἄλλος ἱερέας, ὅμοιος μὲ τὸν Μελχισεδέκ». Ποιὸ γίνεται ὀλοφάνερο; Ἡ ἀπόστασις τῆς μιᾶς ἱερωσύνης ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ διαφορὰ τους, πόσο ἀνώτερος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔγινε ἱερέας ὄχι σύμφωνα μὲ τις ἐντολὲς τοῦ ἀνθρώπινου νόμου. Ποιὸς εἶναι αὐτός; Ὁ Μελχισεδέκ; Ὁχι, ἀλλὰ ὁ Χριστὸς. «Ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴ δύναμη ζωῆς ἀκατάλυτης. Γιατὶ μαρτυρεῖ ἡ Γραφή, ἐσὺ εἶσαι αἰώνιος ἱερέας κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ». Δηλαδή, ὄχι πρόσκαιρος, οὔτε ἔχει τέλος, ἀλλὰ «σύμφωνα μὲ τὴ δύναμη ζωῆς ἀκατάλυτης». Αὐτὸ τὸ εἶπε, γιὰ νὰ φανερώσει ὅτι ἔγινε ἱερέας μὲ τὴ δύναμη τῆς δικῆς του καὶ τοῦ Πατέρα, μὲ τὴ ζωὴ ποὺ δὲν ἔχει τέλος. Ἄν καὶ βέβαια αὐτὸ δὲν εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ «αὐτὸς ἔγινε ἱερέας ὄχι σύμφωνα μὲ τις ἐντολὲς τοῦ ἀνθρώπινου νόμου»· γιατί τὸ σύμφωνα θὰ ἦταν νὰ πεῖ, «ἀλλὰ μὲ πνευματικὴ ἐντολή». Ἀλλὰ μὲ «τὸν ἀνθρώπινον νόμον» ἔδειξε τὸ πρόσκαιρο,

σαρκικοῦ τὸ πρόσκαιρον ἔδειξεν· ὡσπερ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, «μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα τὰ δικαιώματα τῆς σαρκός» κατὰ δύναμιν ζωῆς· «τουτέστιν, ὅτι οἰκεία δυνάμει ζῆ.

Εἶπεν, ὅτι νόμου μετάθεσις γίνεται, καὶ ἔδειξε πῶς· ζητεῖ
5 λοιπὸν τὴν αἰτίαν, ὃ μάλιστα πάντων πληροφορεῖ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς, τὸ τὴν αἰτίαν πάντως εἶδέναι, καὶ εἰς πίστιν πλείονα ἄγει. Τότε γὰρ μᾶλλον πιστεύομεν, ὅταν καὶ τὴν αἰτίαν μάθωμεν καὶ τὸν λόγον καθ' ὃν γίνεται. «Ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνεται», φησί, «προαγούσης ἐντολῆς, διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ
10 ἀνωφελές». Ἐνταῦθα ἡμῖν οἱ αἰρετικοὶ ἐπιφύονται λέγοντες, ἰδοὺ καὶ ὁ Παῦλος πονηρὰν τὴν ἐντολὴν εἶρηκεν. Ἀλλὰ πρόσεχε ἀκριβῶς· οὐκ εἶπε, διὰ τὸ πονηρόν, οὐδὲ διὰ τὸ μοχθηρόν, ἀλλά, «διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές». Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ δείκνυσι τὸ ἀσθενὲς· ὡς ὅταν λέγῃ, «ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός». Οὐκ
15 ἄρα αὕτη ἀσθενής, ἀλλ' ἡμεῖς. «Οὐδὲν γὰρ ἔτελείωσεν ὁ νόμος». Τί ἐστίν, «οὐδὲν ἔτελείωσεν»; Οὐδένα, φησί, τέλειον εἰργάσατο παρακουόμενος. Ἄλλως δέ, οὐδὲ εἰ ἠκούσθη, τέλειον ἐποίησεν ἂν καὶ ἐνάρετον. Τέως δὲ οὐ τοῦτο φησιν ὁ λόγος ἐνταῦθα, ἀλλ' ὅτι οὐδὲν ἴσχυσε· καὶ εἰκότως. Γράμματα γὰρ ἦν κείμενα, τότε
20 πρᾶττε, καὶ τότε μὴ πρᾶττε· ὑποτιθέμενα μόνον, οὐχι δὲ καὶ δύναμιν ἐντιθέμενα. Ἡ δὲ ἐλπίς οὐ τοιαύτη.

Τί ἐστίν «ἀθέτησις»; Ἄμειψις, ἐκβολή. Τίνος δὲ ταύτης δηλῶν, ἐπήγαγε εἰπὼν, «προαγούσης ἐντολῆς»; Οὕτω τὸν νόμον καλῶν, διότι ἐκβέβληται διὰ τὸ αὐτοῦ ἀσθενὲς· προαγόμενον
25 δὲ τὸ παρελθὸν καὶ παλαιωθὲν διὰ τὴν ἀσθενείαν. Ὡστε ἡ ἀθέτησις τῶν κρατούντων ἐστὶν ἀθέτησις. Καὶ δῆλον ἐκ τούτου λοιπὸν, ὅτι ἐκράτει, ἀλλὰ κατεφρονήθη, ἐπεὶ μηδὲν ἤνυσεν. Οὐδὲν οὖν ὠφέλησεν ὁ νόμος; Ὁφέλησε μὲν, καὶ σφόδρα ὠφέλησεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ποιῆσαι τελείους οὐκ ὠφέλησε. Κατὰ τοῦτο τοίνυν
30 λέγει τό, «οὐδὲν γὰρ ἔτελείωσεν ὁ νόμος», καθὸ πάντα τύποι

2. Ἐβρ. 9,10.

3. Ρωμ. 8,3.

ὅπως λέγει καὶ ἄλλοῦ, «μέχρι τὸν καιρὸ τῆς ἀλλαγῆς ἰσχύουν οἱ διατάξεις γιὰ τὸ σῶμα»² «μὲ τῆ δύναμη τῆς ζωῆς»· δηλαδή, ὅτι ζεῖ μὲ τῆ δική του δύναμη.

Εἶπε ὅτι ἀλλάζει ὁ νόμος καὶ ἔδειξε πῶς. Στὴ συνέχεια ζητάει τὴν αἰτία. Αὐτὸ τὸ πράγμα, δηλαδή τὸ νὰ γνωρίζουν ὅπωςδήποτε τὴν αἰτία οἱ ἄνθρωποι, στηρίζει περισσότερο ἀπ' ὅλα τὶς ψυχές τους καὶ ὁδηγεῖ σὲ περισσότερη πίστη. Γιατὶ τότε πιστεύουμε περισσότερο, ὅταν μάθουμε καὶ τὴν αἰτία καὶ τὸ λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο γίνεται. «Καταργεῖται», λέγει, «μία προηγούμενη ἐντολή, γιατί ἦταν ἀνίσχυρη καὶ ἄχρηστη». Ἐδῶ μᾶς ἐπιτίθενται οἱ αἵρετικοὶ λέγοντας, 'νά, καὶ ὁ Παῦλος ὀνόμασε τὴν ἐντολή κακῆ'. Πρόσεχε ὅμως πολὺ καλά· δὲν εἶπε, ἐπειδὴ ἦταν κακῆ οὔτε ἐπειδὴ ἦταν μοχθηρῆ, ἀλλὰ «ἐπειδὴ ἦταν ἀνίσχυρη καὶ ἄχρηστη». Ἄλλᾳ καὶ ἄλλοῦ δείχνει τὴν ἀδυναμία της, ὅπως ὅταν λέγει, «ἐξαιτίας τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας»³. Ἐπομένως δὲν εἶναι αὐτὴ ἀνίσχυρη, ἀλλ' ἐμεῖς. «Γιατὶ ὁ νόμος δὲν ὁδήγησε τίποτε στὴν τελειότητα». Τί σημαίνει, «δὲν ὁδήγησε τίποτε στὴν τελειότητα»; Κανέναν, λέγει, δὲν ἔκαμε τέλειο ἐπειδὴ παρακουόταν. Ἄλλωστε οὔτε ἂν εἰσακουόταν, θὰ ἔκανε κάποιον τέλειο καὶ ἐνάρετο. Τώρα ὅμως δὲν ἐννοεῖ αὐτὸ ἐδῶ ὁ λόγος, ἀλλ' ὅτι δὲν κατόρθωσε τίποτε. Καὶ πολὺ σωστά. Γιατὶ ἦταν γράμματα γραμμένα, πὺ ἔλεγαν 'αὐτὸ κάνε', 'ἐκεῖνο μὴν τὸ κάνεις'· πρότρεπαν μόνο, ἀλλὰ δὲν ἔδιναν καὶ δύναμη. Ἡ ἐλπίδα ὅμως δὲν εἶναι τέτοια.

Τί σημαίνει «ἀθέτηση»; Μεταβολή, ἀπόρριψη. Ποιὰ ὅμως ἐντολή δηλώνει μ' αὐτὸ πὺ προσθέτει, «μὴ προηγούμενη ἐντολή»; Ἔτσι ὀνομάζει τὸ νόμο, γιατί καταργεῖται, ἐπειδὴ ἦταν ἀνίσχυρος· καὶ ὀνομάζει προηγούμενο, τὸ περασμένο καὶ τὸ παλαιὸ ἐξαιτίας τῆς ἀδυναμίας του. Ἐπομένως κατάργηση σημαίνει, κατάργηση ἐκείνων πὺ ἴσχυαν. Καὶ φαίνεται πλέον ἀπ' αὐτό, ὅτι ἴσχυε, ἀλλὰ περιφρονήθηκε, ἐπειδὴ δὲν κατόρθωσε τίποτε. Καθόλου λοιπὸν δὲν ὠφέλησε ὁ νόμος; Ὄφέλησε βέβαια, καὶ πάρα πολὺ μάλιστα, ἀλλὰ στὸ νὰ ὁδηγήσει στὴν τελειότητα δὲν ὠφέλησε. Γι' αὐτὸ λοιπὸν λέγει, «γιατὶ ὁ νόμος δὲν ὁδήγησε τίποτε στὴν τελειότητα», ἀφοῦ ὅλα ἦταν τύποι, ὅλα σκιά, περιτομή, θυ-

ἦσαν, πάντα σκιά, περιτομή, θυσία, σάββατον, ἃ οὐκ ἴσχυσεν διαβῆναι εἰς τὴν ψυχὴν· διὰ τοῦτο παραχωρεῖ καὶ ὑπεξίσταται.

«Ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ· καὶ καθόσον οὐ χωρὶς ὀρκωμοσίας». Ὁρᾷς ὅτι ἀναγκαῖον οὕτω γέγονε τὸ τοῦ ὄρκου ἐνταῦθα; Ὡστε διὰ τοῦτο πολλὰ ἄνω ἐφιλοσόφησεν, ὅτι ὤμοσεν ὁ Θεός, καὶ ὤμοσεν ὑπὲρ πλείονος πληροφορίας. «Ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος». Τί ἐστὶ τοῦτο; Εἶχε καὶ ὁ νόμος ἐλπίδα, φησὶν, ἀλλ' οὐ τοιαύτην· ἠλπίζον γὰρ εὐαρεστήσαντες ἔξειν τὴν γῆν, μηδὲν πείσεσθαι δεινόν· ἐν-
10 ταῦθα δὲ ἐλπίζομεν εὐαρεστήσαντες, οὐ γῆν καθέξειν, ἀλλὰ τὸν οὐρανόν· μᾶλλον δέ, ὃ πολλῶν τούτου κρεῖττόν ἐστιν, ἐλπίζομεν ἐγγὺς στήσεσθαι τοῦ Θεοῦ, παρ' αὐτὸν ἦξειν τὸν θρόνον τὸν πατρικόν, λειτουργήσειν αὐτῷ μετὰ ἀγγέλων. Καὶ ὄρα πῶς αὐτὰ τίθησι κατὰ μικρόν. Ἐκεῖ μὲν γάρ φησιν, «εἰσερχομένην εἰς τὸ
15 ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος», ἐνταῦθα δέ, «δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ· καὶ καθόσον οὐ χωρὶς ὀρκωμοσίας».

Τί ἐστὶ, «καὶ καθόσον οὐ χωρὶς ὀρκωμοσίας»; Τουτέστιν, οὐ χωρὶς ὄρκου. Ἴδου καὶ ἄλλη διαφορά. Καὶ οὐδὲ ἀπλῶς ταῦτα ἐπήγγελται, φησὶν. «Οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὀρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς
20 γεγονότες, ὁ δὲ μεθ' ὀρκωμοσίας, διὰ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτόν, ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ· κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἕγγυος Ἰησοῦς. Καὶ οἱ μὲν πλείονές εἰσι γεγονότες ἱερεῖς, διὰ τὸ θανάτῳ κωλύεσθαι παραμένειν, ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐτόν
25 εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην». Δύο τίθησι διαφοράς, ὅτι οὐκ ἔχει τέλος, ὡσπερ ἡ νομικὴ, καὶ ὅτι μεθ' ὀρκωμοσίας· τοῦτο δὲ ποιεῖ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀεὶ ὄντος· «κατὰ δύναμιν» γάρ, φησί, «ζωῆς ἀκαταλύτου»· ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ ὄρκου, ὅτι ὤμοσε· καὶ ἀπὸ τοῦ πράγματος· εἰ γὰρ ἐπειδὴ
30 ἀσθενὴς ἦν, φησὶν, ἐκείνη ἐξεβλήθη, αὕτη, ἐπειδὴ δυνατὴ ἐστίν, ἔστηκε.

Ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ ἱερέως. Πῶς; Δεικνὺς ὅτι εἰς

σία, Σάββατο, τὰ ὁποῖα δὲν μπόρεσαν νὰ μποῦν στὴν ψυχὴ. Γι' αὐτὸ ὑποχωρεῖ καὶ παραχωρεῖ τὴ θέση του.

«Προσφέρεται ὁμως μιὰ καλύτερη ἐλπίδα, μὲ τὴν ὁποία πλησιάζουμε τὸ Θεό. Καὶ μάλιστα δὲν ἔγινε αὐτὸ χωρὶς ὄρκο». Βλέπεις ὅτι ὁ ὄρκος ἐδῶ ἦταν ἀναγκαῖος; Ἐπομένως γι' αὐτὸ ἀσχολήθηκε παραπάνω μὲ πολλὰ, ὅτι ὀρκίσθηκε ὁ Θεός, καὶ ὀρκίσθηκε γιὰ περισσότερη ἐγγύηση. «Προσφέρεται ὁμως μιὰ καλύτερη ἐλπίδα». Τί σημαίνει αὐτό; Εἶχε καὶ ὁ νόμος ἐλπίδα, ἀλλ' ὄχι τέτοια· γιατί ἔλπιζαν, ἂν εὐαρεστήσουν τὸ Θεό, ὅτι θὰ ἔχουν τὴ γῆ καὶ δὲ θὰ πάθουν κανένα κακό. Τώρα ὁμως ἐλπίζουμε, ἂν εὐαρεστήσουμε τὸ Θεό, ὅτι δὲ θὰ κατακτήσουμε τὴ γῆ, ἀλλὰ τὸν οὐρανό. Ἡ καλύτερα, πράγμα πού εἶναι πολὺ ἀνώτερο ἀπ' αὐτό, ἐλπίζουμε ὅτι θὰ σταθοῦμε κοντὰ στὸ Θεό, θὰ φθάσουμε κοντὰ στὸν πατρικὸ θρόνο καὶ θὰ τὸν ὑπηρετήσουμε μαζί μὲ τοὺς ἀγγέλους. Καὶ πρόσεχε πῶς τὰ ἀναφέρει σιγὰ-σιγὰ. Γιατί ἐκεῖ λέγει, «ἢ ὁποῖα μπαίνει στὰ ἐνδότερα τοῦ καταπετάσματος»⁴, καὶ ἐδῶ, «μὲ τὴν ὁποία πλησιάζουμε τὸ Θεό· καὶ μάλιστα δὲν ἔγινε αὐτὸ χωρὶς ὄρκο».

Τί σημαίνει, «καὶ μάλιστα δὲν ἔγινε αὐτὸ χωρὶς ὀρκωμοσία»; Δηλαδή, ὄχι χωρὶς ὄρκο. Νὰ καὶ ἄλλη διαφορὰ. Καὶ δὲν τὰ ὑποσχέθηκε χωρὶς λόγο αὐτά, λέγει. «Γιατί οἱ ἄλλοι ἔγιναν ἱερεῖς χωρὶς ὄρκο, ἐνῶ αὐτὸς μὲ τὸν ὄρκο ἐκείνου ὁ ὁποῖος τοῦ λέγει· ὀρκίσθηκε ὁ Κύριος καὶ δὲ θὰ ἀθετήσῃ τὸ λόγο του· ἐσὺ εἶσαι ἱερέας αἰώνιος κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ. Καὶ ἔτσι ὁ Ἰησοῦς ἔγινε ἐγγυητὴς μιᾶς ἀνώτερη διαθήκης. Καὶ ἐκεῖνοι οἱ ἱερεῖς ἦταν πολλοί, γιατί ὁ θάνατος τοὺς ἐμπόδιζε νὰ παραμένουν αἰώνια, ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς, ἐπειδὴ παραμένει αἰώνιος, ἔχει ἀμεταβίβαστη τὴν ἱερωσύνη». Ἀναφέρει δύο διαφορές, ὅτι δὲν ἔχει τέλος, ὅπως ἡ ἱερωσύνη τοῦ νόμου, καὶ ὅτι εἶναι δοσμένη μὲ ὄρκο. Αὐτὸ ὁμως τὸ κάνει ἀπὸ τὸ Χριστὸ πού ὑπάρχει αἰώνια· γιατί λέγει «σύμφωνα μὲ τὴ δύναμη ζωῆς ἀκατάλυτης». Τὸ κάνει ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν ὄρκο, γιατί ὀρκίσθηκε, καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα· γιατί, ἂν ἐκείνη, λέγει, ἐπειδὴ ἦταν ἀνίσχυρη, ἐκτοπίσθηκε, αὐτὴ, ἐπειδὴ εἶναι δυνατὴ, παρέμεινε.

Τὸ κάνει ὁμως αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὸν ἱερέα. Πῶς: Δείχνοντας

έστι· καὶ οὐκ ἂν εἷς ἦν, εἰ μὴ ἀθάνατος ἦν. Ὡσπερ γὰρ πολλοὶ ἱερεῖς, διὰ τὸ θνητοὶ εἶναι, οὕτως εἷς ὁ εἷς, διὰ τὸ ἀθάνατος εἶναι· «κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἕγγυος Ἰησοῦς», καθότι ὤμοσεν αὐτῷ ἀεὶ αὐτὸν ἔσεσθαι ἱερέα, φησὶν, οὐκ ἂν 5 τοῦτο ποιήσας, εἰ μὴ ζῶν ἦν. «Ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελές δύναται τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν».

3. Ὅρας ὅτι εἰς τὸ κατὰ σάρκα τοῦτό φησιν; Ὅτε ἔδειξεν αὐτὸν ἱερέα, τότε εὐκαιρῶς λέγει τὸ ἐντυγχάνειν. Ὡστε καὶ ὅταν ἡ λέγη Παῦλος, «ὅς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν», τὸ αὐτὸ αἰνίττεται, ὅτι ἀρχιερεὺς ὢν ἐντυγχάνει. Ἐπεὶ ὁ ἐγείρων τοὺς νεκροὺς ὡς θέλει, καὶ ζωοποιῶν οὕτως ὡς ὁ Πατὴρ, πῶς ἔνθα σώσαι δεῖ, ἐντυγχάνει; ὁ πᾶσαν τὴν κρίσιν ἔχων, πῶς ἐντυγχάνει; ὁ ἀποστέλλων τοὺς ἀγγέλους, ὥστε τοὺς μὲν εἰς κάμινον ἐμβαλεῖν, 15 τοὺς δὲ σώσαι, πῶς ἐντυγχάνει;

«Ὅθεν», φησί, «καὶ σώζειν δύναται». Διὰ τοῦτο οὖν σώζει, ἐπειδὴ οὐκ ἀποθνήσκει. Ἐπειδὴ ἀεὶ ζῆ, οὐκ ἔχει διάδοχον, φησὶν· εἰ δὲ οὐκ ἔχει διάδοχον, καὶ δύναται πάντων προϊστασθαι. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ὁ ἀρχιερεὺς, εἰ καὶ θαυμαστὸς ἦν, μέ- 20 χρι τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἐν ᾧ ἦν, οἷον ὁ Σαμουήλ, καὶ ὅσοι τοιοῦτοι μετὰ δε ταῦτα, οὐκέτι· ἐτεθνήκεσαν γάρ· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ σώζει «εἰς τὸ παντελές». Τί ἐστίν, «εἰς τὸ παντελές»; Μυστήριόν τι μέγα αἰνίττεται. Οὐκ ἐνταῦθα μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ σώζει τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ. Πῶς 25 σώζει; «Πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν», φησὶν.

Ὅρας ὅσον τὸ ταπεινὸν εἶπε διὰ τὴν ἀνθρωπότητα; οὐ γὰρ ἀπαξ αὐτὸν ἐντυχόντα τούτου τυχεῖν λέγει, ἀλλ' ἀεὶ, καὶ ἡνίκα ἂν δέηται ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τό, «εἰς τὸ παντελές». Τί ἐστίν, «εἰς τὸ παντελές»; Οὐ πρὸς τὸ παρὸν μόνον, 30 φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ. Ἀεὶ οὖν δεῖται τοῦ εὐχεσθαι; καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον; καὶ ἀνθρωποὶ μὲν πολλάκις δι-

ὅτι εἶναι ἓνας. Καὶ δὲ θὰ ἦταν ἓνας, ἂν δὲν ἦταν ἀθάνατος. Γιατί, ὅπως ὑπάρχουν πολλοὶ ἱερεῖς, ἐπειδὴ εἶναι θνητοί, ἔτσι ἓνας εἶναι ὁ ἓνας, ἐπειδὴ εἶναι ἀθάνατος. «Καὶ ἔτσι ὁ Ἰησοῦς ἐγινε ἐγγυητῆς μιᾶς ἀνώτερης διαθήκης», ἐπειδὴ τοῦ ὀρκίσθηκε, λέγει, ὅτι θὰ εἶναι γιὰ πάντα ἱερέας. Δὲ θὰ μπορούσε νὰ τὸ κάνει αὐτό, ἂν δὲ ζοῦσε αἰώνια. «Γι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ σώζει γιὰ πάντα ἐκείνους πού μέσω αὐτοῦ πλησιάζουν τὸ Θεό, γιατί ζεῖ αἰώνια γιὰ νὰ μεσιτεύει γι' αὐτούς».

3. Βλέπεις ὅτι αὐτὸ τὸ λέγει γιὰ τὴ σάρκα του; Ὅταν ἔδειξε ὅτι εἶναι ἱερέας, τότε στὸν κατάλληλο χρόνο λέγει, ὅτι μεσιτεύει. Ἐπομένως ὅταν ὁ Παῦλος λέγει, αὐτὸς μεσιτεύει γιὰ μᾶς, ὑπαινίσσεται τὸ ἴδιο, ὅτι μεσιτεύει ἐπειδὴ εἶναι ἀρχιερέας. Γιατί ἐκεῖνος πού ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς ὅπως θέλει καὶ δίνει ζωὴ ὅπως ὁ Πατέρας, πῶς μεσιτεύει ἐκεῖ πού πρέπει νὰ σώσει; Ἐκεῖνος πού τὰ κρίνει ὅλα, πῶς μεσιτεύει; Ἐκεῖνος πού ἀποστέλλει τοὺς ἀγγέλους, ὥστε ἄλλους νὰ ρίξουν σὲ καμίνι καὶ ἄλλους νὰ σώσουν, πῶς μεσιτεύει;

«Γι' αὐτό», λέγει, «μπορεῖ νὰ σώζει». Γι' αὐτὸ λοιπὸν σώζει, ἐπειδὴ δὲν πεθαίνει. Ἐπειδὴ ζεῖ αἰώνια, δὲν ἔχει διάδοχο, λέγει. Ἄν ὅμως δὲν ἔχει διάδοχο, μπορεῖ νὰ τοὺς προστατεύει ὅλους. Τότε βέβαια ὁ ἀρχιερέας, ἔστω καὶ ἂν ἦταν θαυμαστός, ὅσο καιρὸ ἦταν ἀρχιερέας, ὅπως ὁ Σαμουὴλ καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι οἱ παρόμοιοι, ὕστερα ὅμως ὄχι, γιατί πέθαναν. Ἐδῶ ὅμως δὲν γίνεται τὸ ἴδιο, ἀλλὰ σώζει «γιὰ πάντα». Τί σημαίνει, «γιὰ πάντα»; Κάποιο μεγάλο μυστήριον ὑπαινίσσεται. Ὅχι ἐδῶ μόνο λέγει, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ σώζει ἐκείνους πού μέσω αὐτοῦ πλησιάζουν τὸ Θεό. Μὲ ποιό τρόπο σώζει; «Ζεῖ», λέγει, «αἰώνια γιὰ νὰ μεσιτεύει γι' αὐτούς».

Βλέπεις πόσο ταπεινὸ εἶναι αὐτὸ πού εἶπε γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση; Γιατί δὲ λέγει ὅτι τὸ κατόρθωσε αὐτὸ ὅταν μεσίτευσε μιὰ φορά, ἀλλὰ πάντοτε καὶ ὅταν θὰ ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ μεσιτεύει γι' αὐτούς. Γιατί αὐτὸ φανερώνει τὸ «γιὰ πάντα». Τί σημαίνει «γιὰ πάντα»; Ὅχι μόνο τώρα, λέγει, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ στὴ μέλλουσα ζωὴ. Πάντοτε λοιπὸν ἔχει ἀνάγκη νὰ προσεύχεται; Καὶ πῶς θὰ μπορούσε νὰ δικαιολογηθεῖ αὐτό; Καὶ ἄνθρωποι βέβαια δί-

καιιοι ἐκ μιᾶς αἰτήσεως τὸ πᾶν ἤνυσαν, αὐτὸς δὲ αἰεὶ δεῖται; τίνας οὖν ἔνεκεν συγκάθηται; Ὁρᾶς ὅτι συγκατάβασίς ἐστὶ τὸ ταπεινὰ φθέγγεσθαι; Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· μηδὲν δείσητε, μηδὲ εἶπητε, ναί, φιλεῖ μὲν ἡμᾶς, καὶ παρρησίαν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, 5 ἀλλ' οὐκ αἰεὶ δύναται ζῆν· αἰεὶ γὰρ ζῆ.

«Τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεύς, ὁσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν». Ὁρᾶς ὅτι περὶ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ πᾶν εἴρηται; Ὅταν δὲ εἶπω ἀνθρωπότη- 10 τα, θεότητα ἔχουσαν λέγω, οὐ διαιρῶν, ἀλλὰ ἀφείς τὰ πρέποντα ὑποπτεύειν. Εἶδες τὴν διαφορὰν τοῦ ἀρχιερέως; Ἀνεκεφαλαιώ- σατο τὰ ἄνω λεχθέντα, ὅτε ἔλεγε, «πεπειραμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἀμαρτίας»· «τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν», φησὶν, «ἔπρεπεν ἀρχιερεύς, ὁσιος, ἄκακος». «Ἄκακος», τί ἐστίν; Ἀπό- 15 νηρος, οὐχ ὕπουλος· καὶ ὅτι τοιοῦτος, ἄκουε τοῦ προφήτου λέ- γοντος, «οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ». Τοῦτο οὖν ἄν τις περὶ τοῦ Θεοῦ εἶποι; ὁ δὲ οὐκ αἰσχύνεται λέγων, ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἐστὶν ὕπουλος, οὐδὲ δολερός; Περὶ μὲν οὖν τοῦ κατὰ σάρκα ἔχοι ἄν λόγον, «ὁσιος, ἀμίαντος»· καὶ τοῦτο οὐ περὶ τοῦ Θεοῦ εἶ- 20 ποι τις ἄν· ἔχει γὰρ φύσιν μὴ μιαίνεσθαι.

«Κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν». Τοῦτο οὖν μόνον 25 δείκνυσι τὸ διάφορον, ἢ καὶ αὐτῇ ἡ θυσία; Καὶ ἡ θυσία. Πῶς; «Οὐκ ἔχει», φησὶ, «καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ· τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφ᾽ ἅπαξ, ἑαυτὸν ἀνενέγκας». Τοῦτο ποιῶν, ἐνταῦθα προανακρούεται λοιπὸν τῆς πνευματικῆς 30 θυσίας τὴν ὑπερβολήν. Καὶ τὸ μέσον εἶπε τὸ τοῦ ἱερέως, εἶπε τὸ τῆς διαθήκης, οὐχ ὄλον μὲν, εἶπε δὲ ὁμοῦ· ἐνταῦθα προανακρού- εται λοιπὸν καὶ αὐτὴν τὴν θυσίαν. Μὴ τοίνυν αὐτὸν ἱερέα ἀκού- σας, δεῖ ἱεραῖσθαι νόμιζε· ἅπαξ γὰρ ἱεράσατο, καὶ λοιπὸν ἐκάθι- 30 σεν. Ἴνα γὰρ μὴ νομίσης ἄνω ἐστάναι αὐτὸν καὶ λειτουργὸν εἶ-

5. Ἐβρ. 4,15.

6. Ἦσ. 53,9.

και οι πολλές φορές με μιὰ αἴτηση κατόρθωσαν τὰ πάντα, καὶ αὐτὸς προσεύχεται πάντοτε; Καὶ γιὰ ποιό λόγο κἀθεταὶ μαζί με τὸν Πατέρα; Βλέπεις ὅτι τὸ νὰ μιλάει ταπεινὰ σημαίνει συγκατάβαση; Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· μὴ φοβηθεῖτε καθόλου, οὔτε νὰ πεῖτε, 'ναί, μᾶς ἀγαπάει βέβαια καὶ ἔχει παρρησία πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ ζεῖ αἰώνια'· γιὰτὶ αὐτὸς ζεῖ αἰώνια.

«Τέτοιος λοιπὸν ἀρχιερέας μᾶς χρειαζόταν· ἅγιος, ἄκακος, ἀμόλυντος, χωρισμένος ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλούς». Βλέπεις ὅτι ὅλα ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση; Ὅταν ὁμως λέγω ἀνθρώπινη φύση, ἐννοῶ αὐτὴν ποὺ ἔχει θεότητα· δὲν τὴν χωρίζω, ἀλλ' ἀφήνω νὰ σκέπτεται κανεὶς αὐτὰ ποὺ πρέπει. Εἶδες τὴ διαφορὰ τοῦ ἀρχιερέα; Ἀνακεφαλαίωσε ὅσα λέχθηκαν παραπάνω, λέγοντας, «ἔχει δοκιμασθεῖ σὲ ὅλα, ἐπειδὴ ἐγινε ἄνθρωπος σὰν καὶ μᾶς, χωρὶς νὰ ἁμαρτήσῃ»⁵. «Τέτοιος λοιπὸν ἀρχιερέας», λέγει, «μᾶς χρειαζόταν· ἅγιος, ἄκακος». Τί σημαίνει «ἄκακος»; Ἀπονήρευτος, ὄχι ὕπουλος. Καὶ ὅτι εἶναι τέτοιος, ἄκου τὸν προφήτη ποὺ λέγει· «δὲ βρέθηκε δόλος στὸ στόμα του»⁶. Θὰ μπορούσε λοιπὸν νὰ τὸ πεῖ αὐτὸ κανεὶς γιὰ τὸ Θεό; Δὲν ντρέπεται ὁμως νὰ λέγει ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὕπουλος οὔτε δολερός; Γιὰ τὸ Θεὸ βέβαια ποὺ ἐγινε ἄνθρωπος θὰ μπορούσε νὰ εἶναι δικαιολογημένο. «Ἄγιος, ἀμόλυντος». Καὶ αὐτὸ δὲ θὰ μπορούσε νὰ τὸ πεῖ κανεὶς γιὰ τὸ Θεό, γιὰτὶ ἔχει φύση ποὺ δὲ μολύνεται.

«Χωρισμένος ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλούς». Αὐτὸ λοιπὸν μόνο δείχνει τὴ διαφορὰ ἢ καὶ ἡ ἴδια ἢ θυσία; Ἀσφαλῶς καὶ ἡ θυσία. Πῶς; «Αὐτός», λέγει, «δὲν ἔχει ἀνάγκη, ὅπως οἱ ἀρχιερεῖς, νὰ προσφέρει κάθε ἡμέρα θυσίες, πρῶτα γιὰ τὶς δικές του ἁμαρτίες καὶ ἔπειτα γιὰ τὶς ἁμαρτίες τοῦ λαοῦ. Αὐτὸ τὸ ἔκανε μιὰ γιὰ πάντα, ὅταν πρόσφερε τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του». Κάνοντας αὐτὸ ἐδῶ, ὑποδηλώνει ἤδη τὴν ὑπεροχὴ τῆς πνευματικῆς θυσίας. Ἀνέφερε τὴ διαφορὰ τοῦ ἱερέα, ἀνέφερε τὴ διαφορὰ τῆς διαθήκης, ὄχι βέβαια ὅλη ἀλλὰ πάντως τὴν ἀνέφερε. Ἐδῶ ἤδη ὑποδηλώνει καὶ τὴν ἴδια τὴ θυσία. Νὰ μὴ νομίζεις λοιπὸν, ὅταν ἀκούσεις ὅτι εἶναι ἱερέας, ὅτι πάντοτε εἶναι ἱερέας. Γιὰτὶ μιὰ φορὰ ὑπῆρξε ἱερέας· καὶ στὴ συνέχεια κάθισε. Γιὰ νὰ μὴ νομίσῃς ὅτι

ναι, δείκνυσιν ὅτι οἰκονομίας τὸ πρᾶγμα ἐστίν. Ὡσπερ γὰρ δοῦλος ἐγένετο, οὕτω καὶ ἱερεὺς καὶ λειτουργός· ἀλλ' ὡσπερ δοῦλος γενόμενος, οὐκ ἔμεινε δοῦλος, οὕτω καὶ λειτουργὸς γενόμενος, οὐκ ἔμεινε λειτουργός· οὐ γὰρ λειτουργοῦ τὸ καθῆσθαι, ἀλλὰ τὸ 5 ἐστάναι. Τοῦτο οὖν αἰνίττεται ἐνταῦθα τῆς θυσίας τὸ μεγαλεῖον, ἢ ἤρκεσε μία οὔσα καὶ ἅπαξ προσενεχθεῖσα, τοσοῦτον ὅσον αἰ πᾶσαι οὐκ ἴσχυσαν.

Ἄλλ' οὕτω περὶ τούτου· τοσοῦτον δὲ τέως φησί· «τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ». «Τοῦτο»· ποῖον; Ἀναγκαῖον γὰρ ἔχειν, 10 φησί, τί καὶ τοῦτον ὃ προσενέγκη· οὐ τὸ ὑπὲρ ἑαυτοῦ· πῶς γὰρ ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσέφερον ἀναμάρτητος ὢν; ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Τί λέγεις; καὶ οὐ δεῖται τοῦ προσφέρειν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἰσχύει τοσοῦτον; Ναί, φησίν. Ἵνα γὰρ μὴ νομίσης τό, «ἐποίησεν ἐφάπαξ», καὶ περὶ αὐτοῦ εἰρῆσθαι, ἄκουσον τί ἐπάγει· «ὁ νόμος γὰρ 15 ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς ἔχοντας ἀσθένειαν». Διὰ τοῦτο καὶ δεῖ ὑπὲρ ἑαυτῶν προσφέρουσιν· ὁ μέντοι δυνατὸς ὢν, ὁ μὴ ἔχων ἀμαρτίαν, τίνος ἕνεκεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσφέρει; Ἄρα οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ λαοῦ προσέφερε· καὶ τοῦτο ἐφάπαξ.

«Ὁ λόγος δὲ τῆς ὀρκωμοσίας τῆς μετὰ τὸν νόμον, Υἱὸν 20 εἰς τὸν αἰῶνα τετελειωμένον». «Τετελειωμένον» τί ἐστίν; Ὅρα· οὐ τίθησι τὰς ἀντιδιαστολὰς ὁ Παῦλος κυρίας· εἰπὼν γάρ, «ἔχοντας ἀσθένειαν», οὐκ εἶπεν Υἱὸν δυνατόν, ἀλλὰ, «τετελειωμένον», τουτέστι, δυνατόν, ὡς ἂν εἴποι τις. Ὅρᾳς ὅτι τό, Υἱός, ὄνομα πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ δούλου εἴρηται; «Ἀσθένειαν» δὲ ἢ 25 τὴν ἀμαρτίαν φησίν, ἢ τὸν θάνατον. Τί ἐστίν, «εἰς τὸν αἰῶνα»; Οὐ νῦν μόνον ἀναμάρτητον, φησίν, ἀλλ' δεῖ. Εἰ τοίνυν τέλειός ἐστιν, εἰ μηδέποτε ἀμαρτάνει, εἰ δεῖ ζῆν, τίνος ἕνεκεν προσοίσει πολλάκις ὑπὲρ ἡμῶν θυσίας; Ἀλλὰ τέως μὲν ὑπὲρ τούτου οὐκ ἰσχυρίζεται· ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ προσφέρειν αὐτὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, τοῦ- 30 το ἰσχυρίζεται.

στέκεται στους ούρανους και είναι λειτουργός, δείχνει ότι το πράγμα είναι έργο οικονομίας. "Όπως έγινε δούλος, έτσι έγινε και ιερέας και λειτουργός. 'Αλλά όπως όταν έγινε δούλος δεν παρέμεινε δούλος, έτσι και όταν έγινε λειτουργός δεν παρέμεινε λειτουργός· γιατί γνώρισμα του λειτουργού δεν είναι το να κάθεται, αλλά το να στέκεται. Αυτό λοιπόν υπαινίσσεται εδώ το μεγαλειό της θυσίας, ή οποία, αν και ήταν μία και προσφέρθηκε μία φορά, κατόρθωσε τόσα πολλά, όσα δεν μπόρεσαν οι άλλες όλες.

'Αλλά γι' αυτό δεν μίλησε ακόμη· προς το παρόν αυτό μόνο λέγει· «αυτό τό έκανε μία για πάντα». «Αυτό», ποιό; Είναι ανάγκη, λέγει, να έχει και αυτός κάτι που να προσφέρει, όχι για τον έαυτό του (πώς δηλαδή θα πρόσφερε για τον έαυτό του, αφού ήταν αναμάρτητος;), αλλά για τό λαό. Τί λές; Και δέ χρειάζεται να προσφέρει για τον έαυτο του, και μπορεί τόσο πολύ; Ναι, λέγει. Και για να μη νομίσεις ότι τό «έκανε μία για πάντα», λέγεται και για τον έαυτό του, άκουσε τί προσθέτει· «ό νόμος έγκαθιστά άρχιερείς ανθρώπους, που έχουν άδυναμίες». Γι' αυτό και προσφέρουν πάντοτε για τον έαυτό τους. 'Εκείνος όμως που είναι δυνατός και δεν έχει άμαρτίες για ποιό λόγο προσφέρει για τον έαυτό του; "Αρα δεν πρόσφερε για τον έαυτό του, αλλά για τό λαό· και αυτό τό έκανε μία για πάντα.

«Τά λόγια όμως του όρκου, που δόθηκε μετά τό νόμο, έγκαθιστούν αιώνια τον Υίο, που είναι τέλειος». Τί σημαίνει «που είναι τέλειος»; Πρόσχε· δεν αναφέρει ό Παύλος τίς διακρίσεις κανονικά. Γιατί, αφού είπε, «οί όποιοι έχουν άδυναμίες», δεν είπε 'τόν Υίο που είναι δυνατός', αλλά, «που είναι τέλειος», δηλαδή, που είναι «δυνατός», όπως θα μπορούσε να πει κανείς. Βλέπεις ότι τό όνομα «Υίός» λέχθηκε σε αντιδιαστολή του δούλου; 'Αδυναμία όμως ή την άμαρτία λέγει ή τό θάνατο. Τί σημαίνει, «αιώνια»; "Όχι μόνο τώρα είναι αναμάρτητος, λέγει, αλλά πάντοτε. 'Αφού λοιπόν είναι τέλειος, αφού ποτέ δεν άμαρτάνει, αφού ζει αιώνια, για ποιό λόγο θα προσφέρει πολλές φορές θυσίες για μās; Τώρα όμως δεν ισχυρίζεται κάτι τέτοιο, αλλά ισχυρίζεται ότι δεν προσφέρει ό ίδιος για τον έαυτό του.

Ἐπεὶ οὖν τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, μιμησώμεθα αὐτόν, καὶ κατ' ἴχνος αὐτοῦ βαίνομεν. Οὐκ ἔστιν ἄλλη θυσία· μία ἡμᾶς ἐκαθάρισε· μετὰ δε τοῦτο πῦρ καὶ γέεννα. Καὶ γὰρ καὶ διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω στρέφει λέγων, ἓνα ἱερέα, μίαν θυσίαν, ἵνα μὴ τις, 5 νομίζων πολλὰς εἶναι, ἀδεῶς ἀμαρτάνῃ.

4. Ὅσοι τοίνυν κατηξιώθημεν τῆς σφραγίδος, ὅσοι τῆς θυσίας ἀπηλαύσαμεν, ὅσοι τῆς ἀθανάτου τραπέζης μετέσχομεν, μένωμεν φυλάττοντες τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν τιμὴν· οὐ γὰρ ἀκίνδυνος ἡ ἀπόπτωσις. Ὅσοι δὲ μηδέπω κατηξιώθησαν τούτων, 10 μηδὲ οὗτοι διὰ τοῦτο θαρρεῖτωσαν· ὅταν γὰρ τις διὰ τοῦτο ἀμαρτάνῃ, ἵνα τὸ ἅγιον βάπτισμα πρὸς ἐσχάταις λάβῃ ταῖς ἀναπνοαῖς, πολλάκις οὐκ ἐπιτεύξεται. Καί, πιστεύσατέ μοι, οὐ φοβῶν ὑμᾶς λέγω, ὃ μέλλω λέγειν· πολλοὺς οἶδα τοῦτο παθόντας ἐγώ, οἱ προσδοκίᾳ μὲν τοῦ φωτίσματος πολλὰ ἠμάρτανον, πρὸς δὲ τῇ 15 ἡμέρᾳ τῆς τελευτῆς ἀπῆλθον κενοί. Ὁ γὰρ Θεὸς διὰ τοῦτο τὸ βάπτισμα ἔδωκεν, ἵνα λύσῃ τὰς ἀμαρτίας, οὐχ ἵνα αὐξήσῃ τὰς ἀμαρτίας· εἰ δέ τις τούτῳ κεχηρμένος εἶη πρὸς ἄδειαν τοῦ πλείονα ἀμαρτάνειν, ραθυμίας λοιπὸν τοῦτο γίνεται αἴτιον. Εἰ γὰρ μὴ λουτρὸν ἦν, ἀσφαλέστερον ἔζων ἂν, ὡς οὐκ ἔχοντες ἄφεσιν.

20 Ὅρᾳς ὅτι τό, «ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ», ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ ποιοῦντες λέγεσθαι; Διό, παρακαλῶ, καὶ ὑμεῖς οἱ ἀμύητοι νήφετε· μηδεὶς ὡς μισθωτός, μηδεὶς ὡς ἀγνώμων, οὕτω μετιέτω τὴν ἀρετὴν, μηδεὶς ὡς βαρὺ καὶ φορτικόν. Μετὰ προθυμίας τοίνυν ταύτην μετέλθωμεν καὶ χαίροντες. Εἰ γὰρ μὴ 5 μισθὸς ἔκειτο, οὐκ ἐχρῆν εἶναι ἀγαθόν; ἀλλ' ὅμως κἂν μετὰ μισθοῦ γενώμεθα ἀγαθοί. Πῶς γὰρ οὐκ αἰσχύνῃ τοῦτο καὶ μεγίστη κατάγνωσις; Ἐὰν μὴ δῶς μοι μισθόν', φησὶν, 'οὐ γίνομαι σώφρων'. Οὐκοῦν τολμῶ τι εἰπεῖν; οὐδέποτε ἔση σώφρων, οὐδὲ ὅταν σωφρονῆς, εἰ γε μισθῶ αὐτὸ ποιεῖς· οὐδὲν γὰρ ἠγγὴ τὴν ἀρετὴν, εἰ γε μὴ ἐρᾷς αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ Θεὸς διὰ τὴν πολλὴν ἡμῶν

Ἄφοῦ λοιπὸν ἔχουμε τέτοιον ἀρχιερέα, ἃς τὸν μιμηθοῦμε καὶ ἃς ἀκολουθοῦμε τὰ ἴχνη του. Δὲν ὑπάρχει ἄλλη θυσία, μία μᾶς ἔκανε καθαρούς, μετὰ ἀπ' αὐτὸ ὑπάρχει φωτιὰ καὶ κόλαση. Καὶ γι' αὐτὸ παντοῦ ἀπευθύνεται καὶ λέγει, ὅτι ὑπάρχει ἕνας ἱερέας καὶ μία θυσία, γιὰ νὰ μὴ νομίζει κανεὶς ὅτι ὑπάρχουν πολλὲς καὶ ἀμαρτάνει ἀσύστολα.

4. Ὅσοι λοιπὸν ἀξιωθῆκαμε τῆ σφραγίδα τοῦ βαπτίσματος, ὅσοι ἀπολαύσαμε τῆ θυσία, ὅσοι πήραμε μέρος στὴν ἀθάνατη τράπεζα, ἃς διαφυλάσσουμε διαρκῶς τὴν εὐγενικὴ μας καταγωγὴ καὶ τὴν τιμὴ, γιὰτὶ ἡ πτώση δὲν εἶναι ἀκίνδυνη. Ὅσοι ὅμως δὲν τὰ ἀξιώθηκαν ἀκόμη αὐτά, ἃς μὴν ἐλπίζουν γι' αὐτό. Γιὰτὶ ὅταν κανεὶς ἀμαρτάνει γι' αὐτό, γιὰ νὰ λάβει τὸ ἅγιο βάπτισμα στὸ τέλος τῆς ζωῆς του, πολλὲς φορὲς δὲ θὰ τὸ ἐπιτύχει. Καί, πιστέψτε με, αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ πῶ δὲν τὸ λέγω γιὰ νὰ σᾶς φοβίσω· ξέρω ὅτι τὸ ἔπαθαν αὐτὸ πολλοί, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν προσδοκία τοῦ βαπτίσματος ἔκανεν πολλὲς ἀμαρτίες, ἀλλὰ τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου τους ἔφυγαν χωρὶς βάπτισμα. Ὁ Θεὸς γι' αὐτὸ ἔδωσε τὸ βάπτισμα, γιὰ νὰ ἐξαλείψει τὶς ἀμαρτίες καὶ ὄχι νὰ τὶς ἀυξήσει. Ἄν ὅμως κάποιος τὸ χρησιμοποιοῖ γιὰ νὰ κάνει ἄφοβα περισσότερες ἀμαρτίες, αὐτὸ γίνεται πλέον αἰτία ραθυμίας. Γιὰτὶ, ἂν δὲν ἦταν τὸ βάπτισμα, θὰ μπορούσαν νὰ ζοῦν μὲ περισσότερη ἀσφάλεια, ἐπειδὴ δὲ θὰ εἶχαν τὴ συγχώρηση.

Βλέπεις ὅτι τό, «ἃς κάνουμε τὸ κακὸ γιὰ νὰ ἔρθει τὸ καλό»⁷, ἐμεῖς εἴμαστε ἐκεῖνοι ποὺ τὸ κάνουμε νὰ λέγεται; Γι' αὐτὸ, παρακαλῶ, καὶ σεῖς οἱ ἀμύητοι στὰ μυστήρια νὰ εἴστε προσεκτικοί. Κανεὶς νὰ μὴν ἀσκεῖ τὴν ἀρετὴ σὰν μισθωτὸς καὶ ἀχάριστος ἢ σὰν νὰ εἶναι κάτι δυσάρεστο καὶ ἐνοχλητικό. Ἄς τὴν ἀσκήσουμε λοιπὸν μὲ προθυμία καὶ χαρά. Ἄν δὲν ὑπῆρχε μισθός, δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι κανεὶς ἀγαθός; Ἄλλ' ὅμως ἃς γίνουμε ἀγαθοὶ ἔστω καὶ μὲ μισθό. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ντροπὴ αὐτὸ καὶ μέγιστη κατάκριση; Ἄν δὲ μοῦ δώσεις μισθό, λέγει, δὲ γίνωμαι σῶφρων. Λοιπὸν νὰ τολμῆσω νὰ πῶ κάτι; Ποτέ δὲ θὰ γίνεις σῶφρων,⁸ οὔτε ὅταν σωφρονεῖς, ἐφόσον αὐτὸ τὸ κάνεις μὲ μισθό· γιὰτὶ, ἂν δὲν ἀγαπᾶς τὴν ἀρετὴ, τὴ θεωρεῖς ὅτι δὲν ἔχει καμμιά ἰξία. Ἄλλὰ ὁ Θεὸς ἐξαιτίας τῆς μεγάλης μας ἀδυναμίας θέλησε

ἀσθένειαν τέως κἄν μισθοῦ ἠθέλησεν αὐτὴν γενέσθαι, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ οὕτω μέτιμεν αὐτήν.

Θῶμεν δέ, εἰ βούλεσθε, ὅτι ἄνθρωπός τις μυρία ἐργασάμενος κακὰ ἄπεισι καὶ καταξιωθεὶς τοῦ βαπτίσματος, ὅπερ οὐ τα-
 5 χέως οἶμαι συμβαίνειν· πῶς ἀπελεύσεται ἐκεῖ, εἶπέ μοι; Ὑπὲρ μὲν τῶν εἰργασμένων οὐκ ἐγκαλούμενος, ἀπαρρησίαστος δὲ ὢν, εἰκότως. Ὅταν γὰρ ἑκατὸν ἔτη βιώσας, μηδὲν ἀγαθὸν ἔργον ἐπιδείξῃται, ἀλλὰ μόνον, ὅτι οὐχ ἤμαρτε, μᾶλλον δὲ μηδὲ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι χάριτι μόνῃ διεσώθη, ἐτέρους δὲ ἐστεφανωμένους, λαμ-
 10 προὺς καὶ εὐδοκίμους ἴδῃ, κἄν εἰς γέενναν μὴ ἐμπέσῃ, ἄρα οἶσει τὴν ἀθυμίαν, εἶπέ μοι;

Ἴνα δὲ ἐπὶ ὑποδείγματος τὸ πρᾶγμα ποιήσω φανερώτερον, ἔστωσαν δύο στρατιῶται, καὶ ὁ μὲν κλεπτέτω, ἀδικεῖτω, πλεονεκτεῖτω, ὁ δὲ μηδὲν τούτων ἐργαζέσθω, ἀλλὰ ἀνθραγαθεί-
 15 τω, μεγάλα κατορθούτω, ἐν πολέμοις τρόπαια ἰστάτω, αἵματτέτω τὴν δεξιάν· εἶτα καιροῦ ἐπιστάντος, ὁ μὲν ἀπὸ τῆς ἀξίας ἐκείνης, ἐν ἧ καὶ ὁ κλέπτης ἦν, ἀθρόον ἐπὶ τὸν βασιλικὸν θρόνον καὶ τὴν ἀλουργίδα ἀγέσθω, ἐκεῖνος δὲ ὁ κλέπτης ἐκεῖ μενέτω, ἔνθα ἦν, ἀπὸ δὲ τῆς φιλανθρωπίας μόνον τῆς βασιλικῆς μὴ διδότης δι-
 20 κην ὢν ἔδρασεν, ἐν μέντοι τῷ ἐσχάτῳ τόπῳ ἔστω, καὶ ὑπὸ τῷ βασιλεῖ ταττέσθω· ἄρα οἶσει τὴν ἀθυμίαν, εἶπέ μοι, ὅταν ἴδῃ τὸν μὲν μετ' αὐτοῦ πρὸς αὐτὴν δῆπου ἀνελθόντα τῶν ἀξιωματῶν τὴν κορυφήν, καὶ οὕτω λαμπρὸν γενόμενον, καὶ τῆς οἰκουμένης κρατοῦντα, ἑαυτὸν δε ἔτι κάτω μένοντα καὶ οὐδὲ αὐτὸ τὸ μὴ κο-
 25 λασθῆναι μετὰ τιμῆς ἔχοντα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς χάριτος καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ βασιλέως; κἄν γὰρ ἀφῆ ὁ βασιλεὺς καὶ ἐγκλημάτων ἀπαλλάξῃ, ἀλλ' ὁμῶς αἰσχυνόμενος βιώσεται· οὐ γὰρ δὴ καὶ ἄλλοι αὐτὸν θαυμάσονται.

Ἐν γὰρ ταῖς τοιαύταις συγχωρήσεσιν οὐ τοὺς λαμβάνοντας
 30 τὰ δῶρα, ἀλλὰ τοὺς διδόντας θαυμάζομεν· καὶ ὅσω ἂν μείζονα δῶσι δῶρα, τοσούτῳ μᾶλλον καταισχύνονται οἱ λαμβάνοντες, ὅταν μεγάλα ἢ αὐτοῖς τὰ ἡμαρτημένα. Ποίοις οὖν ὀφθαλμοῖς ἀντιβλέψαι δυνήσεται ὁ τοιοῦτος τοῖς ἐν τοῖς βασιλείοις οὖσιν,

πρῶτα νὰ γίνει αὐτὴ ἔστω καὶ μὲ μισθό· ἐμεῖς ὁμως οὔτε ἔτσι τὴν ἀσκοῦμε.

Ἄς ὑποθέσουμε, ἂν θέλετε, ὅτι ἓνας ἄνθρωπος πεθαίνει, ἀφοῦ ἔπραξε ἄπειρα κακὰ καὶ ἀξιώθηκε τὸ βάπτισμα, πὺ πιστεύω ὅτι δὲν συμβαίνει εὐκολα· πῶς, σὲ ἐρωτῶ, θὰ πάει ἐκεῖ; Χωρὶς κατηγορία βέβαια γι' αὐτὰ πὺ ἔπραξε, ἀλλὰ καὶ χωρὶς παρρησία· καὶ σωστά. Γιατί, ὅταν ζήσει ἑκατὸ χρόνια καὶ δὲ δείξει κανένα ἀγαθὸ ἔργο, ἀλλὰ μόνον ὅτι δὲν ἀμάρτησε, ἢ καλύτερα οὔτε αὐτό, ἀλλ' ὅτι σώθηκε μόνον μὲ τὴ χάρη, καὶ δεῖ ἄλλους στεφανωμένους, λαμπρούς, καὶ δοξασμένους, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πέσει στὴ γέεννα, πὲς μου θὰ ὑποφέρει ἄραγε τὴ στενοχώρια;

Γιὰ νὰ κάνω τὸ πράγμα σαφέστερο μὲ παράδειγμα. Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχουν δύο στρατιῶτες, καὶ ὁ ἓνας κλέβει, ἀδικεῖ, εἶναι πλεονέκτης, ἐνῶ ὁ ἄλλος δὲν κάνει τίποτε ἀπ' αὐτὰ, ἀλλὰ κάνει ἀνδραγαθίες, κατορθώνει μεγάλα πράγματα, στήνει τρόπαια σὲ πολέμους, τραυματίζεται στὸ δεξιό του χέρι. Ἐπειτα, ὅταν ἔρθει ὁ καιρὸς, ὁ ἓνας ἀπὸ τὴν θέση ἐκείνη, στὴν ὁποία βρισκόταν καὶ ὁ κλέφτης, ξαφνικὰ ὀδηγεῖται στὸ βασιλικὸ θρόνο καὶ ντύνεται τὴν πορφύρα, ἐνῶ ὁ ἄλλος, ὁ κλέφτης, μένει ἐκεῖ ὅπου ἦταν καὶ μόνον ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία τοῦ βασιλιᾶ δὲν τιμωρεῖται γιὰ ἐκεῖνα πὺ ἔπραξε, ἀλλὰ μένει στὸ χειρότερο τόπο καὶ ὑποταγμένος στὸ βασιλιά, ἄραγε θὰ ὑποφέρει τὴ στενοχώρια, πὲς μου, ὅταν δεῖ ὅτι αὐτὸς πὺ ἦταν μαζί του ἀνέβηκε στὴν κορυφὴ τῶν ἀξιωμάτων καὶ ἔγινε τόσο λαμπρὸς καὶ ἐξουσιάζει τὴν οἰκουμένη, ἐνῶ ὁ ἴδιος παραμένει ἀκόμη κάτω καὶ ὅτι δὲν τιμωρήθηκε ὄχι ἐπειδὴ τὸ ἀξίζε, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ βασιλιᾶ; Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη τὸν ἀφήσει ὁ βασιλιάς καὶ τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὶς κατηγορίες, θὰ ζήσει ντροπιασμένος, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἄλλοι δὲ θὰ τὸν θαυμάζουν.

Σὲ τέτοιες περιπτώσεις χάριτος δὲ θαυμάζουμε ἐκείνους πὺ παίρνουν τὰ δῶρα, ἀλλ' ἐκείνους πὺ τὰ δίνουν. Καὶ ὅσο μεγαλύτερα δῶρα θὰ δώσουν, τόσο περισσότερο ντροπιάζονται ὅσοι τὰ παίρνουν, ὅταν εἶναι μεγάλα τὰ ἀμαρτήματά τους. Μὲ ποιὰ λοιπὸν μάτια θὰ μπορέσει ν' ἀντικρύσει ἓνας τέτοιος ἐκείνους πὺ βρίσκονται στὰ ἀνάκτορα, ὅταν ἐκεῖνοι ἔχουν νὰ ἐπι-

ἐκεῖνων μυρίους ἰδρῶτας καὶ τραύματα ἐπιδεικνυμένων, αὐτὸς οὐδὲν ἔχων ἐπιδεῖξαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σωθῆναι ἀπὸ μόνης τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἔχων; Ὡσπερ γὰρ εἴ τις ἀνδροφόνον, κλέπτην, μοιχὸν μέλλοντα ἀπάγεσθαι ἐξαιτήσαιο, καὶ κελεύ-
5 σειεν εἶναι παρὰ τὰ πρόθυρα τῶν βασιλείων, οὐδενὶ δυνήσεται ἀντιβλέψαι ἐκεῖνος λοιπόν, εἰ καὶ τῆς τιμωρίας ἀπήλλακται, οὕτω δὴ καὶ οὗτος.

5. Μὴ γὰρ δὴ, ἐπειδὴ βασιλεία λέγεται, νομίσητε πάντας τῶν αὐτῶν τυγχάνειν. Εἰ γὰρ ἐνταῦθα καὶ ὁ ὑπαρχος καὶ πάντες οἱ
10 περὶ τὸν βασιλέα, καὶ οἱ σφόδρα καταδεέστεροι καὶ τὸν τῶν λεγομένων δεκανῶν τόπον ἐπέχοντες, ἐν τοῖς βασιλείοις εἰσὶ, καί-
τοι τοσοῦτου ὄντος τοῦ μέσου τοῦ ὑπάρχου καὶ τοῦ δεκανοῦ, πολλῶ μᾶλλον ἐν τοῖς ἄνω βασιλείοις τοῦτο ἔσται. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀπ' ἑμαυτοῦ λέγω· καὶ γὰρ ἑτέραν τούτων μείζονα τίθησι
15 διαφορὰν ὁ Παῦλος. Ὅσαι γὰρ διαφοραὶ, φησὶν, ἀπὸ ἡλίου ἕως σελήνης καὶ ἀστέρων καὶ τοῦ μικροτάτου ἀστέρος, τοσαῦται καὶ τῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ. Καὶ ὅτι πολλῶ πλεον τοῦ δεκανοῦ λεγομένου καὶ τοῦ ὑπάρχου, τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ μικροτάτου ἀστέρος τὸ διάφορον, δῆλον ἅπασιν. Ὁ μὲν γὰρ ἥλιος πᾶσαν ὁμοῦ καταλάμ-
20 πει τὴν οἰκουμένην καὶ φαιδρὰν ποιεῖ καὶ σελήνην καὶ ἀστέρας ἀποκρύπτει, ὁ δὲ πολλάκις οὐδὲ φαίνεται, καὶ ταῦτα ἐν σκότῳ· πολλοὶ γάρ εἰσι τῶν ἀστέρων, οὓς οὐχ ὀρῶμεν. Ὅταν οὖν ἑτέ-
ρους ὀρῶμεν ἡλίους γινομένους, ἡμεῖς δὲ τῶν ἀστέρων τῶν σμικροτάτων τὴν τάξιν ἔχωμεν τῶν οὐδὲ φαινομένων, τίς ἔσται
25 ἡμῖν παραμυθία;

Μὴ, παρακαλῶ, μὴ οὕτω νωθεῖς ὦμεν, μὴ οὕτως ἀργοί, μὴ πραγματευώμεθα τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ σωτηρίαν εἰς ραθυμίαν, ἀλλ' ἐμπορευώμεθα αὐτὴν καὶ πληθύνωμεν. Κἂν γὰρ κατηχού-
μενός τις ᾗ, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν οἶδεν, ἀλλὰ τὴν πίστιν ἔγνω, ἀλλὰ
30 τῶν θείων ἐπακούει λόγων, ἀλλ' οὐ πόρρω ἐστὶ τῆς θείας γνώσεως, οἶδε τὸ θέλημα τοῦ Δεσπότη αὐτοῦ. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἀναβάλλεται; τίνος ἕνεκεν μέλλει καὶ ὑπερτίθεται;

δείξουν ἄπειρους ἰδρῶτες καὶ τραύματα, ἐνῶ αὐτὸς δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξει τίποτε, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴ σωτηρία του τὴν ἔχει μόνο ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ; Ὅπως δηλαδὴ ἂν κάποιος ἔσωζε ἕνα δολοφόνου ἢ ἕνα κλέφτη ἢ μοιχὸ πού ἐπρόκειτο νὰ θανατωθεῖ καὶ τὸν πρόσταζε νὰ στέκεται στὴν ἐξώπορτα τῶν ἀνακτόρων, ἐκεῖνος δὲ θὰ μπορέσει τότε ν' ἀντικρῦσει κανέναν, παρ' ὄλο πού ἔχει ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ τὴν τιμωρία· ἔτσι ἀκριβῶς καὶ αὐτός.

5. Νὰ μὴ νομίσετε, ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶναι γιὰ βασιλικά ἀνάκτορα, ὅτι ὄλοι ἀπολαμβάνουν τὰ ἴδια. Γιατί, ἂν ἐδῶ καὶ ὁ ὑπαρχος καὶ ὄλοι ὅσοι ἀποτελοῦν τὴν ἀκολουθία τοῦ βασιλιᾶ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη πού εἶναι πολὺ κατώτεροι καὶ κατέχουν τὴ θέση αὐτῶν πού λέγονται δεκανοὶ εἶναι μέσα στὰ ἀνάκτορα, ἂν καὶ ὑπάρχει τόσο μεγάλη διαφορά ἀνάμεσα στὸν ὑπαρχο καὶ τὸν δεκανό, πολὺ περισσότερο θὰ συμβεῖ αὐτὸ στὰ οὐράνια ἀνάκτορα. Καὶ αὐτὸ δὲν τὸ λέγω μόνος μου, γιατί ὁ Παῦλος ἀναφέρει καὶ ἄλλη διαφορά μεγαλύτερη ἀπ' αὐτές. Ὅσες, λέγει, διαφορὲς ὑπάρχουν ἀπὸ τὸν ἥλιο ἕως τὴ σελήνη καὶ τὰ ἀστέρια καὶ τὸ πιὸ μικρότερο ἀστέρι, τόσες πολλὲς ὑπάρχουν καὶ σ' αὐτοὺς πού βρίσκονται στὴ βασιλεία. Καὶ ὅτι ἡ διαφορά τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ πιὸ μικρότερου ἀστεριοῦ εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ διαφορά τοῦ δεκανοῦ καὶ τοῦ ὑπαρχοῦ εἶναι φανερὸ σὲ ὄλους. Γιατί ὁ ἥλιος συγχρόνως φωτίζει καὶ φαιδρύνει ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ κρῦβει τὴ σελήνη καὶ τὰ ἀστέρια, ἐνῶ πολλὲς φορές δὲ φαίνεται καὶ αὐτὰ βρίσκονται στὸ σκοτάδι· γιατί ὑπάρχουν πολλὰ ἀστέρια πού δὲν τὰ βλέπουμε. Ὅταν λοιπὸν βλέπουμε ἄλλους νὰ γίνονται ἥλιοι, ἐνῶ ἐμεῖς ἔχουμε τὴ θέση τῶν πιὸ μικρῶν ἀστεριῶν πού δὲ φαίνονται καθόλου, ποιὰ παρηγοριὰ θὰ ἔχουμε;

Ἄς μὴν εἴμαστε, παρακαλῶ, τόσο νωθοὶ καὶ τόσο ὀκνηροί, ἄς μὴ μετατρέπουμε τὴ σωτηρία ἀπὸ τὸ Θεὸ σὲ ἀδιαφορία, ἀλλὰ ἄς τὴν ἐκμεταλλευόμαστε καὶ ἄς τὴν αὐξάνουμε πάρα πολὺ. Γιατί καὶ ἂν ἀκόμη κάποιος εἶναι κατηχούμενος, ἀλλὰ γνωρίζει τὸ Χριστό, γνώρισε τὴν πίστη καὶ ἀκούει τὰ θεῖα λόγια, δὲν εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὴ θεία γνώση καὶ γνωρίζει τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου του. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἀναβάλλει; Γιὰ ποιὸ λόγο διστάζει καὶ καθυστερεῖ;

Οὐδὲν βίου κρεῖττον καλοῦ, καὶ ἐνταῦθα κάκει, καὶ ἐπὶ φωτιζομένων καὶ ἐπὶ κατηχομένων. Τί γάρ, εἶπέ μοι, φορτικὸν ἐπιτετάγμεθα; "Ἐχε", φησί, 'γυναῖκα, καὶ σωφρόνει'. Τοῦτο φορτικόν, εἶπέ μοι; καὶ πῶς, ὅπου γε πολλοὶ καὶ χωρὶς γυναικὸς 5 σωφρονοῦσιν, οὐ Χριστιανοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες; Ὁ ὑπερβαίνει τοίνυν ὁ Ἕλλην διὰ κενοδοξίαν, σὺ οὐδὲ τοῦτο τηρεῖς διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ; 'Δίδου', φησί, 'πένησιν ἐκ τῶν ὄντων'. Τοῦτο φορτικόν; Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα κατηγοροῦσιν ἡμῶν Ἕλληνες, ὀλοκλήρους οὐσίας κενώσαντες διὰ κενοδοξίαν μόνην. 'Μὴ 10 αἰσχρολόγει'. Τοῦτο δύσκολον; εἰ γὰρ μὴ ἐπετέτακτο, οὐκ ἔδει αὐτὸ κατορθοῦν, ἵνα μὴ ἄτιμοι φαινώμεθα; ὅτι γὰρ τὸ ἐναντίον δύσκολον, τὸ αἰσχρολογεῖν λέγω, δῆλον ἐξ ὧν αἰδεῖται ἡ ψυχὴ καὶ ἐρυθριᾷ, ἂν τι τοιοῦτον εἴπειν προαχθῆ, καὶ οὐδὲ ἐρεῖ, ἂν μὴ τάχα μεθύη.

15 Διὰ τί γὰρ ἐπ' ἄγορᾶς καθήμενος, κἂν ἐπὶ οἰκίας τοῦτο ποιῆς, ἐκεῖ οὐ ποιεῖς; ἄρα οὐχὶ διὰ τοὺς παρόντας; Διὰ τί ἐπὶ τῆς γυναικὸς σου ταχέως τὸ αὐτὸ μὴ ποιεῖς; ἄρα οὐχ ἵνα μὴ αὐτὴν ὑβρίσης; Ἴνα μὴ ὑβρίσης τοίνυν τὴν γυναῖκά σου οὐ ποιεῖς, τὸν δὲ Θεὸν ὑβρίζων οὐκ ἐρυθριᾷς; πανταχοῦ γὰρ πάρεστι καὶ πάντα 20 ἀκούει. 'Μὴ μέθυε', φησί, καλῶς. Τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ οὐ κόλασις; Οὐκ εἶπε, κατάτεινον τὸ σῶμα, ἀλλὰ τί; 'Μὴ μέθυε' τουτέστι, μὴ οὕτως αὐτὸ ἐκτραχηλίσης, ὡς τῆς ψυχῆς ἀφελέσθαι τὴν ἀρχήν. Τί οὖν; οὐ χρὴ προνοεῖσθαι τοῦ σώματος; Μὴ γένοιτο· οὐ τοῦτο λέγω, ἀλλ' εἰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ μὴ προνόει· 25 οὕτω γὰρ καὶ Παῦλος ἐκέλευσε λέγων, «καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας».

'Μὴ ἄρπαζε', φησί, 'τὰ μὴ σά, μὴ πλεονέκτει, μὴ ἐπιόρκει'. Ποίων πόνων ταῦτα δεῖται; ποίων ἰδρώτων; 'Μὴ κατηγόρει', φησί, 'μηδὲ συκοφάντει'. Ποῖον ἔχει τοῦτο πόνον; Τούναν- 30 τίον μὲν οὖν πόνος. Ὄταν μὲν γὰρ εἴπης κακῶς, εὐθέως ἐν κινδύνῳ εἶ, ἐν ὑποψίᾳ, μὴ ἤκουσε περὶ οὗ εἶπον, ἂν τε μέγας ἦ, ἂν τε

8. Τωβίτ 4,7.

9. Ρωμ. 13,14.

Τίποτε δὲν εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὴν καλὴ ζωὴ, καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, καὶ γιὰ τοὺς βαπτισμένους καὶ γιὰ τοὺς κατηχουμένους. Γιατί, πές μου, ποιά ἐνοχλητικὴ ἐντολὴ πήραμε; Νὰ ἔχεις, λέγει, γυναῖκα καὶ νὰ εἶσαι ἐγκρατής. Αὐτό, πές μου, εἶναι ἐνοχλητικό; Καὶ πῶς εἶναι, ὅταν πολλοὶ καὶ χωρὶς γυναῖκα εἶναι ἐγκρατεῖς, ὄχι μόνο Χριστιανοὶ ἀλλὰ καὶ ἐθνικοί; Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ὁ ἐθνικὸς ξεπερνᾷ ἀπὸ ματαιοδοξία, ἐσὺ οὔτε αὐτὸ τηρεῖς ἀπὸ φόβο τοῦ Θεοῦ; «Δίνε», λέγει, «στοὺς φτωχοὺς ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά σου»⁸. Αὐτὸ εἶναι βαρὺ; Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ μᾶς κατηγοροῦν οἱ ἐθνικοί, ποὺ ἀπὸ ματαιοδοξία μόνο ξόδεψαν ὀλόκληρες περιουσίες. Νὰ μὴν αἰσχρολογεῖς. Αὐτὸ εἶναι δύσκολο; Ἐάν λοιπὸν δὲ δινόταν τέτοια ἐντολή, δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ κατορθώσουμε αὐτό, γιὰ νὰ μὴ φαινόμεσθε ἀνήθικοι; Ὅτι τὸ ἀντίθετο εἶναι δύσκολο, δηλαδή ἡ αἰσχρολογία, φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ ντρέπεται καὶ κοκκινίζει, ἂν φθάσει στὸ νὰ πεῖ κάτι τέτοιο, καὶ δὲν θὰ τὸ πεῖ, ἂν ἴσως δὲν εἶναι μεθυσμένη.

Γιατί ὅταν κάθεσαι στὴν ἀγορά, ἂν τὸ κάνεις αὐτὸ στὸ σπῆτι, δὲν τὸ κάνεις ἐκεῖ; Ἐραγε ὄχι γιὰ τοὺς παρόντες; Γιατί δὲν κάνεις τὸ ἴδιο εὐκόλα καὶ στὴ γυναῖκα σου; Ἐραγε ὄχι γιὰ νὰ μὴν τὴν ὑβρίσεις; Γιὰ νὰ μὴ ὑβρίσεις λοιπὸν τὴν γυναῖκα σου δὲν τὸ κάνεις, ὅταν ὁμῶς ὑβρίζεις τὸ Θεό, δὲν κοκκινίζεις ἀπὸ ντροπῆ; Γιατί εἶναι παρῶν παντοῦ καὶ ἀκούει τὰ πάντα. Νὰ μὴ μεθᾶς, λέγει. Σωστά. Γιατί αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δὲν εἶναι τιμωρία; Δὲν εἶπε, βασάνιζε τὸ σῶμα, ἀλλὰ τί; Νὰ μὴ μεθᾶς, δηλαδή, νὰ μὴν τὸ ἐξουθενῶνεις ἔτσι, ὥστε ν' ἀφαιρεθεῖ ἡ ἐξουσία τῆς ψυχῆς. Τί λοιπὸν; Δὲν πρέπει κανεὶς νὰ φροντίζει γιὰ τὸ σῶμα; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη· δὲν ἐννοῶ αὐτό, ἀλλὰ νὰ μὴ φροντίζεις γιὰ νὰ ἱκανοποιῆσεις τὶς ἐπιθυμίες του, γιὰτι ἔτσι πρόσταξε καὶ ὁ Παῦλος λέγοντας· «νὰ μὴ φροντίζετε γιὰ τὴ σάρκα, γιὰ νὰ ἱκανοποιήσετε τὶς ἐπιθυμίες της»⁹.

Νὰ μὴν ἀρπάζεις, λέγει, αὐτὰ ποὺ δὲν εἶναι δικά σου, νὰ μὴν εἶσαι πλεονέκτης οὔτε ἐπίορκος. Ποιά ἀπ' αὐτὰ χρειάζονται κόπους καὶ ποιά ἰδρῶτες; Νὰ μὴν κακολογεῖς, λέει, οὔτε νὰ συκοφαντεῖς. Τί κόπο ἔχει αὐτό; Τὸ ἀντίθετο λοιπὸν εἶναι κόπος. Γιατί, ὅταν κακολογήσεις κάποιον, ἀμέσως κινδυνεύεις καὶ σὲ

μικρός· ἂν μὲν γὰρ μέγας ᾗ, ἐν ἔργοις κινδυνεύσεις εὐθέως, ἂν δὲ μικρός, τοῖς ἴσοις σε ἀμυνεῖται, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ χαλεπωτέροις· μειζόνως γάρ σε ἐρεῖ κακῶς. Οὐδὲν δύσκολον, οὐδὲν φορτικὸν ἐπιτετάγμεθα, ἂν βουλώμεθα· ἂν δὲ μὴ βουλώμεθα, καὶ τὰ 5 ρᾶστα φορτικὰ ἡμῖν φανεῖται. Τί τοῦ φαγεῖν ρᾶον; ἀλλ' ὑπὸ πολλῆς βλακειᾶς πολλοὶ καὶ πρὸς τοῦτο δυσχεραίνουσι, πολλῶν δὲ ἀκούω λεγόντων, ὅτι καὶ τὸ φαγεῖν κᾶματος. Οὐδὲν τούτων ἔχει κάματον, ἂν θέλῃς· ἐν γὰρ τῷ θέλειν πάντα κεῖται, μετὰ τὴν ἄνωθεν χάριν.

10 Θελήσωμεν οὖν τὰ ἀγαθὰ, ἵνα καὶ τῶν αἰωνίων τύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τρώει ἢ ὑποψία, μήπως ἄκουσε γι' αὐτὸ ποὺ εἶπα, εἴτε εἶναι μέγας εἴτε εἶναι μικρός. Καὶ ἂν εἶναι μέγας, θὰ κινδυνέψεις ἀμέσως μὲ ἔργα· ἂν ὅμως εἶναι μικρός, θὰ σοῦ τὸ ἀνταποδώσει μὲ τὰ ἴδια, ἢ καλύτερα καὶ μὲ πολὺ χειρότερα, γιὰτι θὰ σὲ κακολογήσει περισσότερο. Δὲν πήραμε καμμιά δύσκολη καὶ ἐνοχλητικὴ ἐντολή, ἂν θέλουμε. Ἐάν ὅμως δὲ θέλουμε καὶ τὰ πιὸ εὐκόλα θὰ μᾶς φανοῦν δύσκολα. Τί εἶναι πιὸ εὐκόλο ἀπὸ τὸ φαγητό; Καὶ ὅμως ἀπὸ πολλὴ βλακεία πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δυσανασχετοῦν γι' αὐτὸν καὶ ἀκούω πολλοὺς νὰ λένε ὅτι καὶ τὸ φαγητὸ εἶναι κούραση. Τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν ἔχει κούραση, ἂν βέβαια θέλεις. Γιὰτι ἀπὸ τὴ θέλησή μας ἐξαρτῶνται ὅλα, ὕστερα ἀπὸ τὴ χάρις τοῦ Θεοῦ.

Ἐὰς θελήσουμε λοιπὸν τὰ ἀγαθὰ, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρις καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Δ'

(Ἑβρ. 8, 1-13)

«Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, τοσοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἁγίων λειτουργός, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος».

5 1. «Ἀναμίγνυσι τὰ ταπεινὰ τοῖς ὑψηλοῖς ὁ Παῦλος, ὁ αἰεὶ τὸν διδάσκαλον μιμούμενος τὸν αὐτοῦ, ὥστε τὰ ταπεινὰ τοῖς ὑψηλοῖς ὁδὸν γενέσθαι, καὶ διὰ τούτων ἐπ' ἐκεῖνα χειραγωγηθῆναι, καὶ γενομένους ἐν τοῖς μεγάλοις, μανθάνειν ὅτι ταῦτα συγκαταβάσεως ἦν. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ· εἰπὼν γὰρ ὅτι ἀνήνευ-
10 κεν ἑαυτόν, καὶ ἀρχιερέα δείξας, ἐπάγει· «κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καίτοι τοῦτο οὐχὶ ἱερέως, ἀλλὰ τούτου ὧ ἱεραῖσθαι ἐκεῖνον χρή. «Τῶν ἁγίων λειτουργός». Οὐδὲ λειτουργός ἀπλῶς, ἀλλὰ, «τῶν ἁγίων λειτουρ-
15 γός». Καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος». Ὁρᾷς τὴν συγκατάβασιν; Οὐχὶ πρὸ μικροῦ δίστη, λέγων· «οὐχὶ πάντες εἰσι λειτουργικὰ πνεύματα»; καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀκούουσι, «κάθου ἐκ δεξιῶν μου». Τοῦτο δὲ φησιν, ὡς τοῦ καθημένου πάντως οὐκ ὄντος λειτουργοῦ· ὥστε τοῦτο ἀκούει
20 διὰ τὴν σάρκα. «Σκηνὴν» δὲ ἐνταῦθα τὸν οὐρανὸν λέγει. Διὸ καὶ τὸ διάφορον δεικνύς πρὸς τὴν ἰουδαϊκὴν ἐπάγει λέγων, «ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος».

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Δ' ,
(Έβρ. 8,1-13)

«Τὸ βασικὸ στοιχεῖο τῶν ὄσων εἶπαμε εἶναι ὅτι ἐμεῖς ἔχουμε ἀρχιερέα τέτοιον, πού κάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ στοὺς οὐρανοὺς, καὶ ὑπηρετεῖ στὰ ἅγια τῶν ἀγίων καὶ στὴ σκηνὴ τὴν ἀληθινή, τὴν ὁποία ἔστησε ὁ Κύριος καὶ ὄχι ἄνθρωπος».

1. «Ἀναμιγνύει τὰ ταπεινὰ μὲ τὰ ὑψηλὰ ὁ Παῦλος, αὐτὸς πού πάντοτε μιμεῖται τὸ διδάσκαλό του, ὥστε τὰ ταπεινὰ νὰ γίνουν ὁδὸς πρὸς τὰ ὑψηλὰ καὶ μέσω αὐτῶν νὰ ὀδηγηθοῦν σ' ἐκεῖνα καὶ ὅταν φθάσουν στὰ ὑψηλὰ νὰ μάθουν ὅτι αὐτὰ ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς συγκατάβασης τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ λοιπὸν κάνει καὶ ἐδῶ. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε ὅτι πρόσφερε τὸν ἑαυτό του καὶ ἔδειξε ὅτι εἶναι ἀρχιερέας, προσθέτει «τὸ βασικὸ στοιχεῖο τῶν ὄσων εἶπαμε εἶναι ὅτι ἐμεῖς ἔχουμε ἀρχιερέα τέτοιον, πού κάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ στοὺς οὐρανοὺς». Ἄν καὶ βέβαια αὐτὸ δὲν εἶναι γνώρισμα ἱερέα, ἀλλὰ ἐκείνου στὸν ὁποῖο πρέπει νὰ εἶναι ἱερέας. «Καὶ ὑπηρετεῖ στὰ ἅγια τῶν ἀγίων». Ὁχι ἀπλῶς ὑπηρετεῖ, ἀλλὰ «ὕπηρετεῖ στὰ ἅγια τῶν ἀγίων». «Καὶ στὴ σκηνὴ τὴν ἀληθινή, τὴν ὁποία ἔστησε ὁ Κύριος καὶ ὄχι ἄνθρωπος». Βλέπεις τὴ συγκατάβασή του; Δὲν ἔκαμε πρὶν ἀπὸ λίγο τὴ διάκριση λέγοντας, «δὲν εἶναι ὅλοι πνεύματα πού ὑπηρετοῦν»¹; Καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν δὲν ἀκοῦν, «κάθισε στὰ δεξιὰ μου»². Τὸ λέγει αὐτό, γιατί ὅπωςδήποτε δὲν εἶναι ὑπέρτης αὐτὸς πού κάθεται. Ἐπομένως αὐτὸ τὸ ἀκούει ἐξ αἰτίας τοῦ σώματος. «Σκηνὴ» ὁμοίως ἐδῶ ἐννοεῖ τὸν οὐρανὸ. Γι' αὐτὸ καὶ δείχνοντας τὴ διαφορὰ ἀπὸ τὴ σκηνὴ τῶν Ἰουδαίων προσθέτει καὶ λέγει, «τὴν ὁποία ἔστησε ὁ Κύριος καὶ ὄχι ἄνθρωπος».

2. Έβρ. 1,13.

Ἦν οὖν καὶ αὕτη δῆλη ἡ διαφορὰ· οὗτος δὲ καὶ ἐτέραν ἐπινοεῖ «ἦν ἔπηξεν ὁ Κύριος», φησί, «καὶ οὐκ ἄνθρωπος». Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ λέγοντες κινεῖσθαι τὸν οὐρανόν; οὐ ποῦ εἰσὶν οἱ σφαιροειδῆ αὐτὸν εἶναι ἀποφαινόμενοι; ἀμφοτέρω γὰρ ταῦτα ἀνήρηται ἐνταῦθα. «Κεφάλαιον δέ», φησί, «ἐπὶ τοῖς λεγομένοις». Κεφάλαιον αἰεὶ τὸ μέγιστον λέγεται. Πάλιν κατάγει τὸν λόγον· εἰπὼν τὸ ὑψηλόν, ἀδεῶς φθέγγεται λοιπὸν τὰ ταπεινά.

15 Εἶτα, ἵνα μάθῃς ὅτι τό, «λειτουργός», περὶ τῆς ἀνθρωπότητος εἴρηται, ὅρα πῶς πάλιν ἐπισημαίνεται· «πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς», φησί, «εἰς τὸ προσφέρειν δῶρά τε καὶ θυσίας καθίσταται· ὅθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τοῦτον ὁ προσενέγκῃ». Μή, ἐπειδὴ ἀκούεις ὅτι κάθηται, ὕθλον εἶναι νομίσης τὸ ἀρχιερέα αὐτὸν εἰρήσθαι· ἐκεῖνο μὲν γὰρ τῆς ἀξίας τοῦ Θεοῦ, τὸ καθῆσθαι, τοῦτο δὲ τῆς φιλανθρωπίας τῆς πολλῆς καὶ τῆς εἰς ἡμᾶς κηδεμονίας. Διὰ τοῦτο αὐτὸ λιπαίνει καὶ τούτῳ πλεον ἐνδιατρίβει· δέδοικε γὰρ μὴ ἐκεῖνο ἀνατρέψῃ. Διὰ τοῦτο πάλιν ἐπὶ τοῦτο κατάγει τὸν λόγον, ἐπειδὴ ἐζήτουν τινές, ἵτινος ἕνεκεν ἀπέθανεν, 25 ἱερεὺς ὢν; Ἱερεὺς δὲ χωρὶς θυσίας οὐκ ἔστι· δεῖ τοίνυν καὶ τοῦτον ἔχειν θυσίαν. Ἄλλως δέ, εἰπὼν ὅτι ἄνω ἐστί, λέγει καὶ δείκνυσιν, ὅτι ἱερεὺς ἐστί, πάντοθεν, ἀπὸ τοῦ Μελχισεδέχ, ἀπὸ τοῦ ὄρκου, ἀπὸ τοῦ προσενεγκεῖν θυσίαν.

Ἐκ τούτου λοιπὸν καὶ ἀναγκαῖον ἄλλον πλέκει συλλογισμὸν. «Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ γῆς», φησί, «οὐδ' ἂν ἦν ἱερεὺς, ὄντων τῶν ἱερέων τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα». Εἰ τοίνυν ἐστὶν ἱερεὺς, φησί, ὡσπερ οὖν καὶ ἐστί, δεῖ αὐτῷ τόπον

Πρόσεχε πῶς ἐξύψωσε τις ψυχές τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστῶν λέγοντας αὐτό. Ἐπειδὴ δηλαδή ἦταν φυσικὸ νὰ σκέπτονται αὐτοὶ καὶ νὰ λένε, 'δὲν ἔχουμε σκηνὴ τέτοια', νὰ, λέγει, ὁ ἱερέας, καὶ μεγάλος, καὶ πολὺ μεγαλύτερος ἀπὸ ἐκεῖνον, καὶ θυσία προσφερε πρὸ θαυμαστή. Ἄλλὰ μήπως αὐτὰ εἶναι λόγια, μήπως ἀλαζονεία καὶ ψυχαγωγία; Γι' αὐτὸ ὅμως τὰ βεβαίωσε πρῶτα ἀπὸ τὸν ὄρκο καὶ στὴ συνέχεια καὶ ἀπὸ τὴ σκηνή. Ἦταν βέβαια καὶ ἡ διαφορὰ αὐτὴ φανερὴ, ἀλλὰ αὐτὸς ἐπινοεῖ καὶ ἄλλη. «Τὴν ὁποία», λέγει, «ἔστησε ὁ Κύριος καὶ ὄχι ἄνθρωπος». Ποῦ λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ λένε ὅτι κινεῖται ὁ οὐρανός; Ποῦ εἶναι αὐτοὶ ποὺ διακηρύττουν ὅτι ἔχει σχῆμα σφαίρας; Καὶ τὰ δύο ἔχουν ἀναιρεθεῖ ἐδῶ. «Τὸ βασικὸ στοιχεῖο», λέγει, «τῶν ὄσων εἵπαμε». Βασικὸ στοιχεῖο λέγεται πάντοτε τὸ μέγιστο. Πάλι κατεβάζει τὸ λόγο. Ἄφοῦ εἶπε τὸ βασικό, ἄφοβα λέγει στὴ συνέχεια τὰ ταπεινά.

Ἔπειτα, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὸ «λειτουργός» λέχθηκε γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση, πρόσεχε πῶς πάλι ἐπισημαίνεται αὐτό. «Κάθε ἀρχιερέας», λέγει, «ἐγκαθίσταται γιὰ νὰ προσφέρει δῶρα καὶ θυσίες· γι' αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο καὶ αὐτὸς νὰ ἔχει κάτι νὰ προσφέρει». Μὴ νομίσεις, ἐπειδὴ ἀκοῦς πῶς κάθεται, ὅτι εἶναι ἀνοησία νὰ λεχθεῖ αὐτὸς ἀρχιερέας. Γιατὶ ἐκεῖνο, «τὸ ὅτι κάθεται», εἶναι γνώρισμα τῆς ἀξίας τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ αὐτὸ τῆς μεγάλης φιλανθρωπίας του καὶ τῆς φροντίδας του γιὰ μᾶς. Γι' αὐτὸ τὸ προετοιμάζει καὶ ἐπιμένει περισσότερο σ' αὐτό, ἐπειδὴ φοβᾶται μήπως ἀνατρέψει ἐκεῖνο. Γι' αὐτὸ πάλι μεταφέρει σ' αὐτὸ τὸ λόγο, ἐπειδὴ ἐρωτοῦσαν νὰ μάθουν μερικοὶ, 'γιὰ ποῖο λόγο πέθανε, ἀφοῦ ἦταν ἱερέας; Ἱερέας ὅμως χωρὶς θυσία δὲν ὑπάρχει. Πρέπει συνεπῶς καὶ αὐτὸς νὰ ἔχει θυσία. Ἄλλωστε, λέγοντας ὅτι βρίσκεται στὸν οὐρανὸ, λέγει καὶ ἀποδεικνύει ἀπὸ παντοῦ ὅτι εἶναι ἱερέας, ἀπὸ τὸν Μελχισεδέκ, ἀπὸ τὸν ὄρκο, ἀπὸ τὴν προσφορὰ θυσίας.

Ἄπ' αὐτὸ στὴ συνέχεια πλέκει καὶ ἄλλον ἀναγκαῖο συλλογισμό. «Ἄν βέβαια ὁ Χριστός», λέγει, «ἦταν πάνω στὴ γῆ, δὲ θὰ ἦταν ἱερέας, ἀφοῦ ὑπάρχουν ἱερεῖς ποὺ προσφέρουν σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τὰ δῶρα». Ἄν λοιπόν, λέγει, εἶναι ἱερέας, ὅπως

ζητῆσαι ἕτερον. Ἐπὶ γῆς μὲν γὰρ ὦν, οὐκ ἂν ἦν ἱερεὺς. Πῶς γάρ; οὐ προσήνεγκεν, οὐχ ἱεράσατο· καὶ εἰκότως ἦσαν γὰρ οἱ ἱερεῖς. Καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ δυνατόν ἐπὶ γῆς εἶναι ἱερέα· πῶς γάρ; ἐπεὶ οὐδὲ ἐπανάστασις ἦν, φησίν. Ἐνταῦθα ἀναγκαῖον συντεῖναι 5 τὸν νοῦν καὶ συνιδεῖν τὴν ἀποστολικὴν σύνεσιν· πάλιν γὰρ τὴν διαφορὰν δείκνυσι τῆς ἱερωσύνης. «Οἵτινες», φησίν, «ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων».

Τίνα λέγει ἐνταῦθα ἐπουράνια; Τὰ πνευματικά· εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ γῆς τελεῖται, ἀλλ' ὁμοῦς Ἰησοῦς Χριστὸς κεῖται ἐσφαγμένος, 10 ὅταν Πνεῦμα παραγίνηται, ὅταν ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐνταῦθα ἦ, ὅταν υἱοὶ γίνωνται διὰ τοῦ λουτροῦ, ὅταν πολῖται ὦσι τῶν ἐν οὐρανοῖς, ὅταν πατρίδα ἔχωμεν ἐκεῖ καὶ πόλιν καὶ πολίτευμα, ὅταν ξένοι ὦμεν τῶν ἐνταῦθα, πῶς οὐκ ἐπουράνια ταῦτα πάντα τυγχάνει;

15 2. Ἄλλὰ τί; οἱ ὕμνοι οὐκ ἐπουράνιοι; οὐχ ἄπερ ἄνω ἄδουσιν οἱ θεῖοι χοροὶ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, ταῦτα καὶ ἡμεῖς οἱ κάτω συνωδὰ ἐκείνοις φθεγγόμεθα; οὐχὶ καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐπουράνιον; Πῶς; Οὐδὲν ἔχει σαρκικόν· πάντα πνευματικὰ γίνεται τὰ προκείμενα· οὐκ εἰς τέφραν, οὐκ εἰς καπνόν, οὐκ εἰς κνῖσσαν 20 διαχεῖται ἡ θυσία, ἀλλὰ λαμπρὰ καὶ φαιδρὰ ἐργάζεται τὰ προκείμενα. Πῶς δὲ οὐκ οὐράνια τὰ τελούμενα, ὅταν οἱ διακονούμενοι αὐτοῖς ἀκούωσιν ἔτι ἐξ οὔ εἴρηται, «ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται, ἂν τινων ἀφῆτε, ἀφίενται»; Πῶς οὐκ οὐράνια πάντα, ὅταν οὗτοι καὶ τὰς κλεῖς ἔχωσι τοῦ οὐρανοῦ;

25 «Οἵτινες», φησίν, «ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχρημάτισται Μωϋσῆς, μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν. Ὅρα γάρ, φησί, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει». Ἐπειδὴ ἡ ἀκοὴ ἡμῶν ἀμαθεστέρα τῆς ὄψεώς ἐστιν (οὐ γὰρ οὕτως ἄπερ ἂν ἀκούσωμεν, τῇ ψυχῇ

τικά και εἶναι, πρέπει αὐτὸς νὰ ζητήσῃ ἄλλον τόπο. Γιατί, ἂν ἦταν πάνω στὴ γῆ, δὲ θὰ ἦταν ἱερέας. Πῶς λοιπὸν θὰ ἦταν; Δὲν πρόσφερε, δὲν τέλεσε ἔργο ἱερατικό. Καὶ πολὺ σωστά, γιὰτὶ ὑπῆρχαν οἱ ἱερεῖς. Καὶ δείχνει ὅτι δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ εἶναι ἱερέας πάνω στὴ γῆ. Γιατί μὲ ποιὸ τρόπο; Ἐπειδὴ οὐτε ἐπανάσταση ὑπῆρχε, λέγει. Ἐδῶ εἶναι ἀνάγκη νὰ συγκεντρώσουμε τὸ νοῦ καὶ νὰ γνωρίσουμε καλὰ τὴ σύνεση τοῦ Παύλου, γιὰτὶ πάλι δείχνει τὴ διαφορὰ τῆς ἱερωσύνης. «Ἡ λατρεία», λέγει, «ποὺ προσφέρουν οἱ ἱερεῖς εἶναι ἀπεικόνιση καὶ σκιὰ τῶν ἐπουράνιων πραγμάτων».

Ποιὰ λέγει ἐδῶ ἐπουράνια; Τὰ πνευματικά. Γιατί, ἂν καὶ τελοῦνται πάνω στὴ γῆ, εἶναι ὅμως ἄξια τῶν οὐρανῶν. Ὅταν λοιπὸν ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς βρίσκεται σφαγμένος, ὅταν ἔρχεται τὸ Πνεῦμα, ὅταν αὐτὸς ποὺ κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα βρίσκεται ἐδῶ, ὅταν γίνονται υἱοὶ μὲ τὸ βάπτισμα, ὅταν εἶναι πολίτες αὐτῶν ποὺ βρίσκονται στοὺς οὐρανοὺς, ὅταν ἔχουμε ἐκεῖ πατρίδα καὶ πόλη καὶ πολίτευμα, ὅταν εἴμαστε ξένοι ἐδῶ, πῶς δὲν εἶναι ὅλα αὐτὰ ἐπουράνια;

2. Ἄλλὰ τί; Οἱ ὕμνοι δὲν εἶναι ἐπουράνιοι; Αὐτὰ ποὺ ψάλλουν στὸν οὐρανὸ οἱ θεῖοι χοροὶ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, δὲν τὰ λέμε καὶ ἐμεῖς οἱ κάτω συμφωνώντας μ' ἐκείνους; Δὲν εἶναι καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐπουράνιον; Πῶς; Δὲν ἔχει τίποτε ὑλικό. Ὅλα ὅσα εἶναι μπροστά μας γίνονται πνευματικά. Ἡ θυσία δὲν καταλήγει σὲ στάχτη, σὲ καπνὸ καὶ σὲ κνίσσα, ἀλλὰ καθιστὰ τὰ προσφερόμενα ἀγαθὰ λαμπρὰ καὶ φαιδρὰ. Καὶ πῶς δὲν εἶναι οὐράνια ὅσα τελοῦνται, ὅταν ἐκεῖνοι ποὺ ὑπηρετοῦν σ' αὐτὰ ἀκοῦν ἀκόμη ἐκεῖνο ποὺ λέχθηκε, «ἂν σὲ κάποιους δὲ συγχωρῆστε τὶς ἁμαρτίες, θὰ μείνουν ἀσυγχώρητες· ἂν τὶς συγχωρῆστε, θὰ εἶναι συγχωρημένες»³; Πῶς δὲν εἶναι οὐράνια ὅλα, ὅταν αὐτοὶ ἔχουν ἀκόμη καὶ τὰ κλειδιὰ τοῦ οὐρανοῦ;

«Ἡ λατρεία», λέγει, «ποὺ προσφέρουν οἱ ἱερεῖς εἶναι ἀπεικόνιση καὶ σκιὰ τῶν ἐπουράνιων πραγμάτων, ὅπως πῆρε τὴν ἐντολὴν ὁ Μωυσῆς, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐτοιμάσῃ τὴ σκηνή. Πρόσεχε, τοῦ λέγει ὁ Θεός, νὰ τὰ κάνεις ὅλα σύμφωνα μὲ τὸν τύπον ποὺ σοῦ ὑποδείχθηκε πάνω στὸ ὄρος». Ἐπειδὴ ἡ ἀκοή μας μα-

παρακατατιθέμεθα, ὡς ἄπερ ἂν ἴδωμεν αὐταῖς ὄψεσιν), ἔδειξεν αὐτῷ πάντα. Ἦ τοίνυν τοῦτο λέγει, «ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ» ἢ περὶ τοῦ ναοῦ αἰνίττεται· ἐπήγαγε γάρ, «ὄρα, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει». Ἔρα περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ ναοῦ μόνον, ἢ περὶ τῶν θυσιῶν εἶδε καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων· μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι καὶ τοῦτο εἰπών. Οὐρανία γάρ ἐστιν ἡ Ἐκκλησία καὶ οὐδὲν ἐστιν ἄλλο ἢ οὐρανός.

«Νυνὶ δὲ διαφορωτέρας τετύχηκε λειτουργίας, ὅσω καὶ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης». Ὅρα, φησὶν, ὅσω βελτίων ἢ λειτουργία τῆς λειτουργίας, εἴ γε ἐκείνη μὲν ὑπόδειγμα καὶ τύπος, αὕτη δὲ ἀλήθεια. Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτο ὠφέλει τοὺς ἀκούοντας, οὐδὲ εὐφραίνει. Διὰ τοι τοῦτο ὁ μάλιστα αὐτοὺς εὐφραίνει, λέγει· «ἦτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται». Ἐπάρας ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ τοῦ ἱερέως καὶ τῆς θυσίας, τότε καὶ τῆς διαθήκης τὸ μέσον τίθησιν· εἰπών μὲν καὶ πρότερον, ὅτε ἐδείκνυ ὅτι ἀσθενῆς ἦν καὶ ἀνωφελής. Καὶ ὄρα οἷα τίθησιν ἀσφαλίσματα, μέλλων αὐτῆς κατηγορεῖν. Ἐκεῖ γὰρ εἰπών, «κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου», τότε εἶπεν, ὅτι «ἀθέτησις γίνεται προαγωγῆς ἐντολῆς»· εἶτα καὶ ὕστερον μέγα τι ἔθηκεν εἰπών, «δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ».

Ἐνταῦθα δὲ ἡμᾶς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναγαγὼν καὶ δεῖξας ὅτι ἀντὶ τοῦ ἱεροῦ τὸν οὐρανὸν ἔχομεν, καὶ ὅτι τύποι ἦσαν τῶν ἡμετέρων ἐκεῖνα, καὶ τὴν λειτουργίαν ἐπάρας τούτοις, καὶ τὴν ἱερωσύνην εἰκότως ἐπαίρει λοιπόν. Ἄλλ' ὅπερ ἔφην, ὁ μάλιστα αὐτοὺς εὐφραίνει τίθησι λέγων, «ἦτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται». Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἐξ ὧν αὕτη μὲν ἐξεβλήθη, ἐκείνη δὲ ἀντεισήχθη· διὰ γὰρ τοῦτο κρατεῖ, ὅτι βελτίων. Ὡσπερ γὰρ λέγει, ὅτι «εἰ ἡ τελείωσις δι' αὐτῆς ἦν, τίς ἔτι χρεια κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲχ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα;», οὕτω καὶ

4. Ἐβρ. 7,16.

5. Ἐβρ. 7,18.

6. Ἐβρ. 7,20.

θαίνει μετὰ ἀπὸ τὴν ὄραση (γιατὶ δὲν ἐναποθέτομε στὴν ψυχὴ μας τόσο ἐκεῖνα ποῦ θ' ἀκούσουμε, ὅσο ἐκεῖνα ποῦ θὰ δοῦμε μὲ τὰ μάτια μας), τοῦ ἔδειξε τὰ πάντα. Ἡ λοιπὸν αὐτὸ λέγει «ἀπεικόνιση καὶ σκιά», ἣ ὑπαινίσσεται γιὰ τὸ ναό, γιατί πρόσθεσε, «πρόσεχε, θὰ τὰ κάνεις ὅλα σύμφωνα μὲ τὸν τύπο ποῦ σοῦ ὑποδείχθηκε πάνω στὸ ὄρος». Ἄρα εἶδε μόνο γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ ναοῦ ἢ γιὰ τὶς θυσίες καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα· μᾶλλον ὁμως δὲ θὰ ἔσφαλλε κανεὶς ἂν ἔλεγε καὶ αὐτό. Γιατὶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι οὐράνια καὶ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μόνο οὐρανός.

«Τώρα ὁμως ἡ ὑπηρεσία ποῦ ἀνέλαβε ὁ Ἰησοῦς εἶναι τόσο διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ δική τους, ὅσο ἀνώτερη εἶναι καὶ ἡ διαθήκη, γιὰ τὴν ὁποία εἶναι μεσίτης». Βλέπεις, λέγει, πόσο καλύτερη εἶναι ἡ ὑπηρεσία ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία, ἀφοῦ βέβαια ἐκείνη εἶναι ἀπεικόνιση καὶ τύπος, ἐνῶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια. Ἀλλὰ τίποτε δὲν ὠφελοῦσε αὐτὸ τοὺς ἀκροατῆς οὔτε τοὺς εὐχαριστοῦσε. Γι' αὐτὸ λέγει ἐκεῖνο ποῦ τοὺς εὐχαριστοῦσε πάρα πολὺ· «ἢ ὁποία ἔχει νομοθετηθεῖ μὲ καλύτερες ὑποσχέσεις». Ἀφοῦ τοὺς ἐνθάρρυνε ἀπὸ τὸν τόπο καὶ τὸν ἱερέα καὶ τὴ θυσία, ὕστερα ἀναφέρει καὶ τὴ διαφορὰ τῆς διαθήκης, ἀφοῦ τὴν εἶπε καὶ προηγουμένως, ὅταν ἀποδείκνυε ὅτι εἶναι ἀνίσχυρη καὶ ἄχρηστη. Καὶ πρόσεχε ποιῆς ἐγγυήσεις ἀναφέρει, ὅταν πρόκειται νὰ τὴν κατηγορήσει. Γιατὶ ἐκεῖ ἀφοῦ εἶπε, «ἀλλὰ μὲ τὴ δύναμη ζωῆς ἀκατάλυτης»⁴, τότε εἶπε, «καταργεῖται μία προηγούμενη ἐντολή»⁵. Ἐπειτα καὶ τελευταῖο ἀνέφερε κάτι μεγάλο λέγοντας, «μὲ τὴν ὁποία πλησιάζουμε τὸ Θεό»⁶.

Ἐδῶ ὁμως, ἀφοῦ μᾶς ἀνέβασε στὸν οὐρανὸ καὶ ἔδειξε ὅτι ἀντὶ γιὰ τὸ ἱερὸ ἔχουμε τὸν οὐρανὸ καὶ ὅτι ἐκεῖνα ἦταν τύποι τῶν δικῶν μας, καὶ ἀφοῦ ἐξύψωσε τὴν ὑπηρεσία σ' αὐτούς, στὴ συνέχεια ἐξύψώνει πολὺ φυσικὰ καὶ τὴν ἱερωσύνη. Ἀλλὰ, ὅπως εἶπα, ἀναφέρει ἐκεῖνο ποῦ πάρα πολὺ τοὺς εὐχαριστεῖ λέγοντας, «ἢ ὁποία ἔχει νομοθετηθεῖ μὲ καλύτερες ὑποσχέσεις». Ἀπὸ ποῦ φαίνεται αὐτό; Ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὴ ἐκτοπίσθηκε καὶ εἰσήχθηκε πρὸς ἀντικατάστασή της ἐκείνη. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἐπικρατεῖ, ἐπειδὴ εἶναι καλύτερη. Ὅπως ἀκριβῶς λέγει, «ἂν ἡ τελειότητα ἦταν κατορθωτὴ μὲ τὴν ἱερωσύνη αὐτὴ, ποιά ἀνάγκη ὑπῆρχε νὰ ἐμφα-

ἐνταῦθα τῷ αὐτῷ συλλογισμῷ κέχρηται, λέγων· «εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος»· τουτέστιν, εἰ οὐδὲν εἶχεν ἐλλίπες, εἰ ἀμέμπτους ἐποίει. Ὅτι γὰρ περὶ τούτου φησὶν, ἄκουε τὸ ἐξῆς· «μεμφόμενος δὲ αὐτοῖς λέγει». 5 Οὐκ εἶπε, 'μεμφόμενος δὲ αὐτῇ', ἀλλά, «μεμφόμενος δὲ αὐτοῖς λέγει».

«Ἴδού, ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν 10 ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει Κύριος». Ναί, φησὶ καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι τέλος ἔλαβεν; Ἐδειξε μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τοῦ ἱερέως τοῦτο, δείκνυσι δὲ τρανότρον νῦν αὐτολεξεῖ, ὅτι ἐκβέβληται. Πῶς δέ; «Ἐπὶ 15 κρείττοσιν ἐπαγγελίαις», εἰπὼν. Ποῦ γὰρ ἴσον, εἶπέ μοι, γῆ καὶ οὐρανός; Σὺ δὲ θεώρει πῶς κάκει «ἐπαγγελίαις» φησὶν, ἵνα μὴ ταύτης τοῦτο κατηγορῆς. Καὶ γὰρ ἐκεῖ, «δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ ἐλπίδος», φησὶ, «κρείττονος», δεινύς, ὅτι κάκει ἐλπίς· καὶ ἐνταῦθα, ἐπαγγελίας κρείττονος, αἰνιττόμενος ὅτι καὶ ἐκεῖ ἐπηγ- 20 γείλατο.

Ἐπειδὴ δὲ ἐνεκάλουν ἀεὶ, «ἰδού γὰρ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος», φησὶ, «καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινὴν». Οὐ παλαιάν τινα διαθήκην φησὶν. Ἴνα γὰρ μὴ τοῦτο ἔχωσι λέγειν, καὶ τὸν χρόνον ὠρίσεν· 25 οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπε, 'κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν', ἵνα μὴ τὴν πρὸς τὸν Ἀβραὰμ γενημένην εἴπῃς ἢ τὴν πρὸς τὸν Νῶε, ἀλλὰ ποίαν δηλῶν, φησὶν, «οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν» τοῖς ἐν τῇ ἐξόδῳ. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, 30 ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει Κύριος».

7. Ἐβρ. 7.11.

8. Ἐβρ. 7.19.

νισθεῖ ἄλλος ἱερέας ἀπὸ τῆ γενιά τοῦ Μελχισεδέκ»⁷, ἔτσι καὶ ἐδῶ χρησιμοποιοεῖ τὸν ἴδιο συλλογισμό λέγοντας· «ἂν ἡ πρώτη ἐκείνη διαθήκη ἦταν ἄμεμπτη, δὲ θὰ ὑπῆρχε ἀνάγκη γιὰ δεύτερη». Δηλαδή, ἂν δὲν εἶχε τίποτε ἀτελές, ἂν ἔκανε τέλειους τοὺς ἀνθρώπους. Ὅτι βέβαια τὸ λέγει γι' αὐτό, ἄκου τὸ ἐπόμενο· «κατηγορῶντας αὐτοὺς ὁ Θεὸς λέγει». Δὲν εἶπε, «κατηγορῶντας αὐτήν, ἀλλά, «κατηγορῶντας αὐτοὺς λέγει».

«Νά, ἔρχονται ἡμέρες, λέγει ὁ Κύριος, πού θὰ συνάψω μὲ τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ μὲ τὸ λαὸ τοῦ Ἰούδα καινούρια διαθήκη, πού δὲ θὰ εἶναι ὅμοια μὲ τῆ διαθήκη πού σύναψα μὲ τοὺς πατέρες τους τότε, ὅταν τοὺς ἔπιασα ἀπὸ τὸ χέρι γιὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσω ἔξω ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. Ἐπειδὴ αὐτοὶ δὲν ἔμειναν πιστοὶ στὴ διαθήκη μου, ἐγὼ τοὺς ἐγκατέλειψα, λέγει ὁ Κύριος». «Ναί», λέγει. Ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ φαίνεται ὅτι ἔλαβε τέλος; Τὸ ἔδειξε βέβαια καὶ ἀπὸ τὸν ἱερέα αὐτό, τὸ δείχνει ὅμως σαφέστερα τώρα μὲ τὶς ἴδιες τὶς λέξεις, ὅτι ἔχει καταργηθεῖ. Πῶς; Λέγοντας, «ἔχει νομοθετηθεῖ μὲ καλύτερες ὑποσχέσεις». Γιατί, πές μου, ποῦ εἶναι ἴσο ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανός; Ἐσὺ ὅμως πρόσεχε πῶς καὶ ἐκεῖ λέγει «σὲ ὑποσχέσεις», γιὰ νὰ μὴν τὴν κατηγορεῖς γι' αὐτὸ τὸ πράγμα. Γιατί καὶ ἐκεῖ λέγει, «προσφέρεται μιὰ καλύτερη ἐλπίδα, μὲ τὴν ὁποία πλησιάζουμε τὸ Θεό»⁸, δείχνοντας ὅτι καὶ ἐκεῖ ὑπάρχει ἐλπίδα· καὶ ἐδῶ λέγει, «μὲ καλύτερη ὑπόσχεση», ἐννοώντας ὅτι καὶ ἐκεῖ ὑποσχέθηκε.

Ἐπειδὴ ὅμως κατηγοροῦσαν πάντοτε, «νά», λέγει, «ἔρχονται ἡμέρες, λέγει ὁ Κύριος, πού θὰ συνάψω μὲ τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ μὲ τὸ λαὸ τοῦ Ἰούδα καινούρια διαθήκη». Δὲ λέγει κάποια παλαιὰ διαθήκη. Γιὰ νὰ μὴν μποροῦν νὰ λένε αὐτό, ὄρισε καὶ τὸ χρόνο. Γιατί δὲν εἶπε, «ὅμοια μὲ τῆ διαθήκη πού σύναψα μὲ τοὺς πατέρες τους», γιὰ νὰ μὴν ἐννοήσεις τῆ διαθήκη πού ἐγίνε μὲ τὸν Ἀβραὰμ ἢ μὲ τὸ Νῶε, ἀλλὰ ποιά διαθήκη ἦταν τὸ φανερώνει λέγοντας, «πού δὲ θὰ εἶναι ὅμοια μὲ τῆ διαθήκη πού σύναψα μὲ τοὺς πατέρες τους» πού ἦταν στὴν ἐξοδο. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «τότε πού τοὺς ἔπιασα ἀπὸ τὸ χέρι γιὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσω ἔξω ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. Ἐπειδὴ αὐτοὶ δὲν ἔμειναν πιστοὶ στὴ διαθήκη μου, ἐγὼ τοὺς ἐγκατέλειψα, λέγει ὁ Κύριος».

3. Ὁρᾶς πρῶτον παρ' ἡμῶν ἀρχόμενα τὰ κακά; Αὐτοί, φησί, πρῶτον οὐκ ἐνέμειναν. Λοιπὸν καὶ παρ' ἡμῶν ἡ ἀμέλεια, τὰ δὲ ἀγαθὰ παρ' αὐτοῦ, τὰ τῆς εὐεργεσίας λέγω. Ἐνταῦθα ὡσπερ ἀπολογία τίθησιν, αὐτὴν τὴν αἰτίαν δεικνύς, δι' ἣν ἐγκαταλιμ-
 5 πάνει αὐτούς. «Ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη», φησὶν, «ἦν διαθησομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, λέγει Κύριος, διδούς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν». Οὕτω περὶ τῆς καινῆς ταῦτά φησιν, ὅτι λέγει· «οὐ
 10 κατὰ τὴν διαθήκην ἦν διεθέμην». Ποία δὲ ἄλλη ἐστὶ διαφορὰ, ἢ αὕτη; Εἰ δὲ τὸ διάφορον λέγοι τις οὐ κατὰ τοῦτο, ἀλλὰ κατὰ τὸ δοθῆναι εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν· οὐ προσταγμάτων εἰσάγει διαφοράν, ἀλλὰ τὸν τρόπον τῆς δόσεως δείκνυσιν. Οὐκέτι γὰρ ἐν γράμμασι, φησὶν, ἔσται ἡ διαθήκη, ἀλλ' ἐν καρδίαις. Δειξάτω
 15 τοίνυν τοῦτο γενόμενόν ποτε ὁ Ἰουδαῖος· ἀλλ' οὐκ ἂν εὔροι· πάλιν γὰρ ἐν γράμμασι ἐγένετο μετὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν ἐκ Βαβυλῶνος. Ἐγὼ δὲ δείκνυμι τοὺς ἀποστόλους μηδὲν παραλαβόντας γραπτόν, ἀλλ' ἐν ταῖς καρδίαις δεξαμένους διὰ Πνεύματος ἁγίου. Διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ Χριστός· «Ἐκεῖνος ἐλθὼν ἀναμνήσει ὑμᾶς πάν-
 20 τα, καὶ διδάξει ὑμᾶς».

«Καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος», φησί, «τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων γινῶθι τὸν Κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσουσί με, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν. Ὅτι ἴλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν καὶ
 25 τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι». Ἴδου καὶ ἄλλο σημεῖον· «ἀπὸ μικροῦ», φησὶν, «ἕως μεγάλου αὐτῶν εἰδήσουσί με», καὶ οὐ μὴ εἴπωσι, «γινῶθι τὸν Κύριον». Πότε τοῦτο γέγονεν ἢ νῦν; δῆλον γὰρ τὸ ἡμέτερον· τὸ δὲ ἐκείνων οὐ δῆλον, ἀλλ' ἀπεκέκλειστο εἰς γωνίαν. Ἄλλως δέ, καινῆ τότε λέγεται, ὅταν ἑτέρα
 30 ἢ καὶ δεικνύῃ εἴ τι τῆς παλαιᾶς πλέον ἔχει. Καινῆ δὲ καὶ αὕτη τυγχάνει, ὅταν αὐτῆς τὰ μὲν περιαιρεθῇ, τὰ δὲ μὴ· οἶον, ἐπὶ ὑποδείγματος ἵνα εἴπω, εἴ τις οἰκίαν παλαιὰν μέλλουσαν καταπί-

3. Βλέπεις ὅτι ἀπὸ μᾶς ἀρχίζουν τὰ κακά; Πρῶτα αὐτοί, λέγει, δὲν ἔμειναν πιστοί. Στὴ συνέχεια καὶ ἀπὸ μᾶς προέρχεται ἡ ἀδιαφορία, ἐνῶ ἀπ' αὐτὸν τὰ ἀγαθὰ, δηλαδή οἱ εὐεργεσίες. Ἐδῶ σὰν νὰ ἀπολογεῖται, δείχνοντας τὴν ἴδια τὴν αἰτία, γιὰ τὴν ὁποία τοὺς ἐγκαταλείπει. «Γιατὶ ἡ διαθήκη», λέγει, «ποὺ θὰ συνάψω μὲ τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ ὕστερα ἀπὸ τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες, λέγει ὁ Κύριος, εἶναι ἡ ἐξῆς: θὰ τοποθετήσω τοὺς νόμους μου μέσα στὸ νοῦ τους καὶ θὰ τοὺς χαράξω στὶς καρδιές τους: ἐγὼ θὰ εἶμαι γι' αὐτοὺς Θεός, καὶ αὐτοὶ λαός μου». Αὐτὰ λέγει γιὰ τὴν καινούρια διαθήκη, γιατί λέγει: «ἡ ὁποία δὲ θὰ εἶναι ὅμοια μὲ τὴ διαθήκη ποὺ σύναψα». Ποιὰ ὅμως ἄλλη διαφορὰ ὑπάρχει ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴν; Ἄν κάποιος ἔλεγε ὅτι ἡ διαφορὰ δὲν εἶναι σ' αὐτὸ, ἀλλὰ στὸ ὅτι δόθηκε στὶς καρδιές τους, δὲν εἰσάγει διαφορὰ στὶς ἐντολές, ἀλλὰ δείχνει τὸν τρόπο ποὺ τὶς δίνει. Γιατὶ ἡ διαθήκη, λέγει, δὲ θὰ εἶναι χαραγμένη μὲ γράμματα, ἀλλὰ μέσα στὶς καρδιές. Ἄς δείξει λοιπὸν ὁ Ἰουδαῖος ὅτι ἔγινε αὐτὸ κάποτε. Δὲ θὰ μπορέσει νὰ βρεῖ, γιατί πάλι ἡ διαθήκη ἔγινε σὲ γράμματα μετὰ τὴν ἐπιστροφή ἀπὸ τῆ Βαβυλώνα. Ἐγὼ ὅμως θὰ δείξω ὅτι οἱ ἀπόστολοι δὲν παρέλαβαν τίποτε γραπτὸ, ἀλλ' ὅτι τὸ δέχθηκαν στὶς καρδιές τους μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε: «ὅταν ἔλθει ὁ Παράκλητος, τὸ ἅγιο Πνεῦμα, θὰ σᾶς τὰ ὑπενθυμίσει ὅλα καὶ θὰ σᾶς διδάξει»⁹.

«Καὶ δὲ θὰ διδάσκει», λέγει, «ὁ καθένας τὸν πλησίον του καὶ καθένας τὸν ἀδελφὸ του λέγοντας, γνώρισε τὸν Κύριο, γιατί ὅλοι θὰ μὲ γνωρίζουν, ἀπὸ τὸν μικρότερο ὡς τὸν μεγαλύτερο. Θὰ συγχωρήσω τὶς ἀδικίες τους καὶ θὰ ξεχάσω πᾶ τις ἀνομίες καὶ τὶς ἁμαρτίες τους». Νὰ καὶ ἄλλο σημάδι: «ἀπὸ τὸν μικρότερο», λέγει, «ὡς τὸν μεγαλύτερο θὰ μὲ γνωρίσουν», καὶ δὲ θὰ ποῦν, «γνώρισε τὸν Κύριο». Πότε ἔγινε αὐτὸ παρὰ τώρα; Γιατὶ τὸ δικὸ μας εἶναι φανερό, ἐνῶ τὸ δικὸ τους δὲ φαίνεται, ἀλλ' ἔχει ἀποκλεισθεῖ στὴ γωνία. Ἄλλωστε, καινούρια τότε λέγεται, ὅταν ὑπάρχει ἄλλη καὶ δείχνει ὅτι ἔχει κάτι περισσότερο ἀπὸ τὴν παλαιά. Καινούρια ὅμως εἶναι καὶ αὐτὴ, ὅταν ἀπ' αὐτὴν ἄλλα ἀφαιρεθοῦν καὶ ἄλλα ὄχι. Γιὰ νὰ μιλήσω μὲ παράδειγμα: ἂν κάποιος σ' ἓνα σπίτι παλαιὸ ποὺ πρόκειται νὰ πέσει τὰ ἄφηνε ὅλα καὶ

πειν ἀφείς τὸ πᾶν, τὸν θεμέλιον ὑπέρραψεν, εὐθέως λέγομεν, ἐποίησεν αὐτὴν καινὴν, ὅταν τὰ μὲν ἐξέλη, τὰ δὲ ἀντισταγάγη.

Καὶ γὰρ καὶ ὁ οὐρανὸς καινὸς λέγεται οὕτως, ὅταν μηκέτι χαλκοῦς ᾗ, ἀλλ' ὑετὸν διδῶ· καὶ ἡ γῆ ὁμοίως καινὴ, ὅταν μὴ 5 ἄκαρπος ᾗ, οὐχ ὅταν μεταβληθῆ. Καὶ οἶκος οὕτω καινός, ὅταν τὰ μὲν αὐτοῦ ἐξαιρεθῆ, τὰ δὲ μένη. Ὡστε καὶ διαθήκην καινὴν καλῶς εἶπεν· ἵνα δείξῃ ὅτι παλαιὰ γέγονεν ἡ διαθήκη ἐκείνη, κατὰ τὸ μηδένα δοῦναι καρπὸν. Καὶ ἵνα μάθῃς ἀκριβῶς, ἀνάγνωθι τί φησιν ὁ Ἀγγαῖος, τί ὁ Ζαχαρίας, τί ὁ ἄγγελος, τί δὲ Ἐσδρας ἐγ- 10 καλεῖ. Πῶς οὖν ἔλαβεν αὐτόν; πῶς δὲ οὐδεὶς ἐρωτᾷ Κύριον, ὅπου γε καὶ αὐτοὶ παρέβησαν, καὶ οὐδὲ αὐτοὶ ἤδεσαν; Ὅρᾳς πῶς βεβίασται τὸ σόν; Ἐγὼ δὲ τὸ ἐμὸν τίθημι, ὅτι καινὴ κυρίως αὕτη ἂν λέγοιτο. Ἄλλως δέ, οὐδὲ ἐκεῖνο συγχωρῶ περὶ τούτου εἰρησθαι, τό, «ἔσται καινὸς ὁ οὐρανός». Διὰ τί γὰρ μή, λέγων ἐν τῷ 15 Δευτερονομίῳ, ὅτι «ἔσται χαλκοῦς ὁ οὐρανός», τοῦτο ἔθηκεν ἐν τῇ διαστολῇ, εἰ δὲ εἰσακούσητε, ἔσται καινός;

Καὶ μὴν διὰ τοῦτό φησιν ἑτέραν διαθήκην δώσειν, ἐπειδὴ τῇ προτέρᾳ οὐκ ἐνέμειναν. Τοῦτο ἐγὼ δείκνυμι, δι' ὧν φησι· «τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός»· καὶ πά- 20 λιν, «τί πειράζετε τὸν Θεόν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὐτε οἱ πατέρες ἡμῶν, οὐτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι;». «Ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν», φησίν. Ἐνταῦθα δείκνυσιν, ὅτι μειζόνων ἡμᾶς ἀξιοῖ καὶ πνευματικῶν. «Εἰς πᾶσαν», γάρ, φησίν, «τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα 25 τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν». Τοῦτέστιν, «οὐ μὴ εἴπωσιν ἕκαστος τῷ πλησίον αὐτοῦ, γινῶθι τὸν Κύριον». Καὶ πάλιν, «πλησθήσεται ἡ γῆ τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσης».

«Ἐν τῷ λέγειν καινὴν», φησί, «πεπαλαίωκε τὴν πρώτην. 30 Τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ». Ὅρα τὸ κρυπτόμενον, ὅπως ἐξεκάλυψεν αὐτὴν τοῦ προφήτου τὴν διάνοιαν. Ἐτίμησε τὸν νόμον καὶ οὐκ ἠθέλησεν αὐτὸν εἶπεῖν πα-

10. Ἦσ. 65,17.

11. Δευτ. 28,23.

12. Ρωμ. 8,3.

13. Πράξ. 15,10.

14. Ψαλμ. 18,5.

15. Ἀβ. 2,14.

διόρθωνε τὸ θεμέλιο, ἀμέσως θὰ λέγαμε, τὸ ἔκαμε καινούριο, ὅταν ἄλλα ἀφαιρέσει καὶ τοποθετήσει ἄλλα στὴ θέση τους.

Γιατὶ καὶ ὁ οὐρανὸς λέγεται καινούριος τότε, ὅταν δὲν εἶναι πιὰ κατάξερος, ὅπως ὁ χαλκός, ἀλλὰ δίνει βροχή. Καὶ ἡ γῆ ὁμοια εἶναι καινούρια, ὅταν δὲν εἶναι ἄκαρπη, καὶ ὄχι ὅταν μεταβληθεῖ. Ἔτσι καὶ ἓνα σπίτι εἶναι καινούριο, ὅταν ἄλλα πράγματά του ἀφαιρεθοῦν καὶ ἄλλα μένουν. Ἐπομένως καλὰ εἶπε «καὶ διαθήκη καινούρια», γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἡ διαθήκη ἐκείνη ἔγινε παλαιά, ἀφοῦ δὲν ἔδινε κανέναν καρπὸ. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις καλὰ, διάβασε τί λέγει ὁ Ἀγγαῖος, τί ὁ Ζαχαρίας, τί ὁ ἄγγελος, καὶ τί κατηγορεῖ ὁ Ἑσδρας. Πῶς λοιπὸν ἔλαβε αὐτόν; Καὶ πῶς δὲν ἐρωτᾷ κανεὶς τὸν Κύριο, ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ τὸν παρέβηκαν καὶ οὔτε οἱ ἴδιοι τὸν γνώριζαν; Βλέπεις πῶς ἔχει παραβιαστεῖ τὸ δικό σου; Ἐγὼ ὅμως ἀναφέρω τὸ δικό μου, γιατί αὐτὴ κυρίως θὰ μπορούσε νὰ λεγόταν καινούρια. Ἄλλωστε οὔτε ἐκεῖνο ἐπιτρέπω νὰ λεχθεῖ γι' αὐτό, τὸ «ὁ οὐρανὸς θὰ γίνει καινούριος»¹⁰. Γιατὶ δηλαδή, ὅταν λέγει στὸ Δευτερονόμιο, «ὁ οὐρανὸς θὰ γίνει κατάξερος, ὅπως ὁ χαλκός»¹¹, δὲν ἀνέφερε σὲ ἀντιδιαστολὴ αὐτό, 'ἂν ὅμως ὑπακούσετε, θὰ γίνει καινούριος';

Ὅμως γι' αὐτὸ λέγει ὅτι θὰ δώσει ἄλλη διαθήκη, ἐπειδὴ δὲν ἔμειναν πιστοὶ στὴν προηγούμενη. Αὐτὸ θὰ τὸ δείξω μὲ ὅσα λέγει· «ἐκεῖνο ποὺ δὲν μπορούσε νὰ κάνει ὁ νόμος, ἐξαιτίας τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας»¹²· καὶ πάλι, «γιατὶ πειράζετε τὸ Θεό, βάζοντας στὸ τράχηλο τῶν μαθητῶν ἓνα ζυγὸ, ποὺ οὔτε οἱ πατέρες μας οὔτε ἐμεῖς μπορέσαμε νὰ βαστάξουμε»¹³; «Ἐπειδὴ», λέγει, «αὐτοὶ δὲν ἔμειναν πιστοί». Ἐδῶ δείχνει ὅτι μᾶς θεωρεῖ ἄξιους γιὰ μεγαλύτερα καὶ πνευματικά. Γιατὶ λέγει, «σὲ ὅλη τὴ γῆ ἀκούεται ἡ φωνὴ τους καὶ στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ λόγια τους»¹⁴. Δηλαδή, «γιὰ νὰ μὴν πεῖ ὁ καθένας στὸν πλησίον του γνώρισε τὸν Κύριο». Καὶ πάλι, «ἡ γνώση τοῦ Κυρίου θὰ γεμίσει τὴ γῆ, ὅπως τὸ πολὺ νερὸ θὰ καλύψει τὶς θάλασσες»¹⁵.

«Τὸ νὰ μιλάει», λέγει, «γιὰ καινούρια διαθήκη, σημαίνει ὅτι θεώρησε παλαιὰ τὴν πρώτη. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ γίνεται παλαιὸ καὶ γερνάει, πλησιάζει νὰ ἐξαφανισθεῖ». Πρόσεχε τὸ κρυμμένο πῶς ἀποκάλυψε τὴ σκέψη τοῦ προφήτη. Τίμησε τὸ νόμο καὶ δὲν

λαιὸν ὄνομαστί· πλὴν μέντοι τοῦτο εἶπεν· εἰ γὰρ ἐκεῖνο καινὸν ἦν, οὐκ ἂν καὶ τοῦτο τὸ μετὰ ταῦτα καινὸν ἐκάλεσεν. Ὡστε πλέον τι διδοῦς καὶ ἕτερον, «ἐπαλαιώθη», φησίν. Οὐκοῦν καταλύεται καὶ ἀπόλλυται καὶ οὐκέτι ἐστί. Λαβὼν παρὰ τοῦ προσφύτου τὴν παρρησίαν, μᾶλλον αὐτοῦ καθέπτεται συμφερόντως, δεικνὺς ὅτι τὰ ἡμέτερα νῦν ἀνθεῖ· τουτέστιν, ἔδειξεν οὕσαν παλαιάν.

Εἶτα λαβὼν τὸ τῆς παλαιᾶς ὄνομα, καὶ ἕτερον παρ' ἑαυτοῦ προσθεῖς τὸ τοῦ γήρωσ, τὸ λειπόμενον ἀπὸ τῶν ἄλλων ἔλαβε, 10 καὶ φησιν· «ἐγγὺς ἀφανισμοῦ». Οὐκ ἄρα ἀπλῶς κατέπαυσεν ἡ καινὴ τὴν παλαιάν, ἀλλ' ὡς γεγηρακυῖαν, ὡς οὐ χρήσιμον. Διὰ τοῦτο ἔλεγε, «διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές», καί, «οὐδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμος», καὶ ὅτι, «εἰ ἡ πρώτη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος». Ἄμεμπτος τί ἐστί; Χρήσιμος, ἰσχυρά. 15 Τοῦτο δὲ λέγει, οὐχ ὡς ἐγκλημάτων δεῖξαι ὑπεύθυνον, ἀλλ' ὡς οὐκ ἀρκοῦσαν, ἰδιωτικώτερον ἐφθέγγετο· ὡς ἂν τις εἴποι, οὐκ ἔστιν ἄμεμπτος ἡ οἰκία, τουτέστιν, ἔχει ἐλάττωμα, σαθρά ἐστιν· οὐκ ἔστιν ἄμεμπτον τὸ ἱμάτιον, τουτέστι, λοιπὸν διαρρεῖ. Οὐχ ὡς πονηρὸν τοίνυν ἐνταῦθά φησιν, ἀλλ' ὡς ἔχον τὸ αἰτίαμα καὶ 20 ἐλάττωμα.

4. Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς καινοὶ ἐσμεν, μᾶλλον δὲ καινοὶ ἐγενόμεθα· νῦν δὲ πεπαλαιώμεθα· διὰ τοῦτο ἐγγὺς ἐσμεν ἀφανισμοῦ καὶ ἀπωλείας. Ἄλλ', ἂν ἐθέλωμεν, ἔστιν ἀποξῦσαι τοῦτο τὸ γῆρας. Λουτρῶ μὲν οὖν οὐκέτι δυνατόν, μετανοία δὲ ἐνταῦθα δυνατόν. 25 Εἴ τι παλαιὸν ἐν ἡμῖν, ρίψωμεν· εἴ τις ρυτίς, εἴ τις κηλὶς, εἴ τις σπῖλος, ἀπονιψώμεθα καὶ καλοὶ γενώμεθα, ἵνα ἐπιθυμήσῃ ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους ἡμῶν. Ἐξεστί καὶ πρὸς ἐσχάτην δυσείδειαν καταπεσόντας ἀνακτήσασθαι τὸ κάλλος ἐκεῖνο, περὶ οὗ φησιν ὁ Δαυὶδ· «ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου καὶ ἐπι- 30 λάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου».

Καὶ μὴν ἡ λήθη κάλλος οὐ ποιεῖ, κάλλος τὸ ψυχικόν. Λήθη

16. Ἐβρ. 7,18.19.

17. Ψαλμ. 44,11-12.

ἤθελε νὰ τὸν ὀνομάσει παλαιό. Ἄλλ' ὅμως τὸ εἶπε αὐτό· γιατί ἂν ἐκεῖνο ἦταν καινούριο, δὲ θὰ ὀνόμαζε καὶ αὐτό, πὺ δόθηκε ἀργότερα, καινούριο. Ἐπομένως δίνοντας κάτι περισσότερο καὶ διαφορετικὸ λέγει «ἔγινε παλαιὰ ἡ διαθήκη». Λοιπὸν καταργεῖται καὶ ἀφανίζεται καὶ δὲν ὑπάρχει πιά. Ἔχοντας τὴν παρρησία ἀπὸ τὸν προφήτη, τὸ ἐπικρίνει περισσότερο αὐτὸ γιὰ τὸ συμφέρον μας, δείχνοντας ὅτι τὰ δικά μας τώρα ἀνθοῦν· δηλαδή, ἔδειξε ὅτι εἶναι παλαιά.

Στὴ συνέχεια παίρνοντας τὸ ὄνομα τῆς παλαιᾶς καὶ προσθέτοντας αὐτὸς ἓνα ἄλλο, τὸ ὄνομα τοῦ γήρατος, ἔλαβε τὸ ὑπόλοιπὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ λέγει· «πλησιάζει νὰ ἐξαφανισθεῖ». Ἐπομένως ἡ καινούρια δὲν κατάργησε ἀπλῶς τὴν παλαιά, ἀλλὰ σὰν γερασμένη καὶ σὰν ἄχρηστη. Γι' αὐτὸ ἔλεγε, «ἐπειδὴ ἦταν ἀνίσχυρη καὶ ἄχρηστη», καί, «τίποτε δὲν ὀδήγησε στὴν τελειότητα ὁ νόμος»¹⁶, καὶ «ἂν ἡ πρώτη ἦταν ἄμεμπτη, δὲ θὰ ὑπῆρχε ἀνάγκη γιὰ δεύτερη». Τί σημαίνει «ἄμεμπτη»; Χρήσιμη, ἰσχυρή. Καὶ τὸ λέγει αὐτό, ὄχι γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἦταν ἔνοχη κατηγοριῶν, ἀλλὰ, ἐπειδὴ δὲν ἦταν ἰσχυρή, μίλησε ἀπλοϊκότερα. Σὰν νὰ ἔλεγε κάποιος· δὲν εἶναι ἄμεμπτο τὸ σπίτι, δηλαδή, ἔχει κάποιο ἐλάττωμα, δὲν εἶναι σταθερό· δὲν εἶναι ἄμεμπτο τὸ ἱμάτιο, δηλαδή, ἤδη διαλύεται. Ἐδῶ λοιπὸν δὲν τὸ λέγει αὐτὸ ἐπειδὴ ἦταν κακό, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχε τὴν κατηγορία καὶ τὸ ἐλάττωμα.

4. Ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἐμεῖς εἴμαστε νέοι, ἢ καλύτερα γίναμε νέοι. Τώρα ὅμως ἔχουμε γεράσει, καὶ γι' αὐτὸ βρισκόμαστε κοντὰ στὸν ἀφανισμό καὶ στὴν καταστροφή. Ἀλλά, ἂν θέλουμε, εἶναι δυνατὸ νὰ ἐξαλείψουμε αὐτὸ τὸ γῆρας. Δὲν μπορούμε πιά μὲ βάπτισμα, μπορούμε ὅμως ἐδῶ μὲ μετάνοια. Ὅ,τι παλαιὸ ἔχουμε μέσα μας, ἄς τὸ πετάξουμε. Ἄς καθαρίσουμε κάθε ρυτίδα, κάθε κηλίδα καὶ κάθε στίγμα, καὶ ἄς γίνουμε ὠραῖοι, γιὰ νὰ ἀγαπήσει ὁ βασιλιάς τὴν ὀμορφιά μας. Εἶναι δυνατό, ἔστω καὶ ἂν πέσουμε στὴ χειρότερη ἀσχήμια, νὰ ξαναποκτήσουμε τὴν ὀμορφιά ἐκείνη, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Δαβὶδ λέγει· «ἄκουσε, θυγετέρα, καὶ δὲς καὶ σκύψε τὸ αὐτί σου, καὶ ξέχασε τὸ λαὸ σου καὶ τὸ πατρικὸ σου σπίτι, καὶ τότε ὁ βασιλιάς θ' ἀγαπήσει τὴν ὀμορφιά σου»¹⁷.

Ἄσ' ὅμως ἡ λησμονιὰ δὲν φέρνει ὀμορφιά, καὶ ἐννοῶ τὴν

ποιία; Ἡ τῶν ἀμαρτιῶν. Πρὸς γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἐθνῶν διαλέγεται, παραινῶν αὐτῇ τῶν πατρῶων μὴ μνησθῆναι, τουτέστι, τῶν εἰδώλοις θυόντων· ἀπὸ γὰρ τῶν τοιούτων συνῆκται. Καὶ οὐκ εἶπε, «μὴ μετέλθῃς αὐτά», ἀλλ' ὁ πλέον ἐστί, «μηδὲ εἰς 5 νοῦν λάβῃς», ὃ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, «οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου»· καὶ πάλιν, «ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων». Οὕτω τοῦτο μεγάλη ἀρετὴ· μᾶλλον δὲ μεγάλη μὲν, ἀλλ' οὐ τοιαύτη. Ἐκεῖ γὰρ τί φησιν; Οὐκ εἶπεν, οὐ μὴ λαλήσῃς τὰ τῶν πατέρων, ἀλλὰ μηδὲ 10 ἀναμνησθῆς αὐτῶν, μηδὲ εἰς νοῦν λάβῃς. Ὁρᾷς πόσον ἡμᾶς διαστήμα τῆς κακίας ἀπέχειν βούλεται; Ὁ γὰρ μὴ μεμνημένος, οὐ λογιεῖται· ὁ δὲ μὴ λογιζόμενος, οὐδὲ φθέγγεται· ὁ δὲ μὴ φθειγόμενος, οὐδὲ πράξει. Ὁρᾷς πρὸ πόσων ἀπετειχίσεν ἡμᾶς ὁδῶν, πρὸ πόσων διαστημάτων ἀπεμάκρυνε καὶ ἐκ τοῦ πλείονος;

15 Ἀκούσωμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐπιλαθώμεθα τῶν ἡμετέρων κακῶν, οὐ τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν, λέγω· «μνήσθητι γὰρ σὺ», φησί, «πρῶτος, καὶ οὐ μὴ μνησθῶ ἐγώ». Οἷόν τι λέγω· μηκέτι μνημονεύωμεν ἀρπαγῆς, ἀλλὰ καὶ τὰ πρότερα ἀποδῶμεν. Τοῦτό ἐστιν «ἐπιλαθέσθαι κακίας», καὶ ἐκβαλεῖν τὸν λογι- 20 σμὸν τὸν ἀρπακτικὸν καὶ μηδέποτε αὐτὸν ἔτι δέξασθαι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤδη πεπλημμελημένα ἀπαλείφειν. Πόθεν δὲ ἂν γένοιτο ἡμῖν λήθη πονηρίας; Ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν ἀγαθῶν τοῦ Θεοῦ· ἐὰν τοῦ Θεοῦ διαπαντὸς μνημονεύωμεν, οὐ δυνάμεθα κάκεινων μεμνησθαι. «Εἰ ἐμνημόνευον γὰρ σου», φησὶν, «ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου, 25 ἐν τοῖς ὄρθοις ἐμελέτων εἰς σέ». Αἰεὶ μὲν οὖν, μάλιστα δὲ τότε χρὴ μεμνησθαι τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἐν ἡσυχίᾳ ὁ λογισμὸς ᾗ, ὅταν διὰ τῆς μνήμης ἐκείνης ἑαυτοῦ καταδικάζειν δύνηται, ὅταν κατέχεσθαι ἐν τῇ μνήμῃ. Ἐν ἡμέρᾳ μὲν γὰρ ἂν μνημονεύσωμεν, ἐπεισελθοῦσαι φροντίδες ἕτεραι καὶ θόρυβοι πάλιν αὐτὴν ἐκβάλλου-

18. Ψαλμ. 15,4.

19. Ψαλμ. 16,4.

20. Ψαλμ. 62,7.

ὁμορφιά τῆς ψυχῆς. Ποιά λησμονιά τὴ φέρνει; Ἡ λησμονιά τῶν ἁμαρτιῶν. Ἀπευθύνεται πρὸς τὴν Ἐκκλησία ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, συμβουλεύοντας νὰ μὴ θυμηθεῖ τὰ πατρικά, δηλαδή, ἐκείνους ποὺ θυσίαζαν στὰ εἰδῶλα· γιατί ἀπὸ ἐκείνους εἶχε συναχθεῖ. Καὶ δὲν εἶπε, «νὰ μὴν ἀσχοληθεῖ μ' αὐτά», ἀλλὰ, οὔτε νὰ τὰ σκεφθεῖ, πράγμα ποὺ ἦταν κάτι περισσότερο. Αὐτὸ καὶ ἀλλοῦ τὸ λέγει· «δὲ θὰ θυμηθῶ καὶ δὲ θὰ ἀναφέρω μὲ τὰ χεῖλη μου τὰ ὀνοματὰ τους»¹⁸· καὶ πάλι, «γιὰ νὰ μὴ λαλεῖ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων»¹⁹. Δὲν εἶναι ἀκόμη αὐτὸ μεγάλη ἀρετή· ἢ καλύτερα, εἶναι μεγάλη, ἀλλ' ὄχι τόσο μεγάλη. Γιατί ἐκεῖ τί λέγει; Δὲν εἶπε, «νὰ μὴ λαλήσεις τὰ ἔργα τῶν πατέρων», ἀλλὰ «νὰ μὴ τὰ θυμηθεῖς οὔτε νὰ τὰ σκεφθεῖς». Βλέπεις πόσο μακριὰ θέλει νὰ βρισκόμαστε ἀπὸ τὴν κακία; Γιατί, ὅποιος δὲ θυμᾶται, δὲ σκέπτεται· καὶ ὅποιος δὲ σκέπτεται οὔτε μιλάει· καὶ ὅποιος δὲ μιλάει οὔτε θὰ πράξει. Βλέπεις πόσο μακριὰ μᾶς ἀπέκλεισε, σὲ τί μεγάλη ἀπόσταση μᾶς ἀπομάκρυνε καὶ στὴ μεγαλύτερη μάλιστα ἀπόσταση;

Ἦς ἀκούσουμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, καὶ ἅς ξεχάσουμε τὰ δικά μας κακά, ὄχι τὰ ἁμαρτήματά μας. «Θυμήσου», λέγει, «ἐσὺ πρῶτος καὶ δὲ θὰ θυμηθῶ ἐγώ». Τί θέλω νὰ πῶ· ἅς μὴ θυμούμαστε πιά τὸ τί ἀρπάξαμε, ἀλλὰ ἅς ἐπιστρέψουμε καὶ τὰ προηγούμενα. Αὐτὸ σημαίνει νὰ ξεχάσουμε τὴν κακία καὶ νὰ ἀπομακρύνουμε τὴν ἀρπακτικὴ σκέψη καὶ νὰ μὴν τὴ δεχθοῦμε πιά ποτέ, ἀλλὰ νὰ ἐξαλείψουμε καὶ τὰ προηγούμενα πλημμελήματα. Ἀπὸ τοῦ ὁμως μπορεῖ νὰ μᾶς ἔρθει ἡ λησμονιά τῆς κακίας; Ἀπὸ τὴ μνήμη τῶν ἀγαθῶν τοῦ Θεοῦ. Ἦν θυμούμαστε συνέχεια τὸ Θεό, δὲν μποροῦμε νὰ θυμηθοῦμε καὶ ἐκεῖνα. «Ἦταν σὲ θυμᾶμαι τὴ νύχτα στὸ στρῶμα μου», λέγει, «τότε πολὺ πρῶι μελετῶ τὰ μεγαλεῖα σου»²⁰. Πάντοτε βέβαια, ἀλλὰ κυρίως τότε πρέπει νὰ θυμούμαστε τὸ Θεό, ὅταν ἡ σκέψη μας ἡσυχάζει, ὅταν μὲ τὴ μνήμη ἐκείνη μπορεῖ νὰ καταδικάζει κανεὶς τὸν ἑαυτὸ του, ὅταν βρίσκεται μέσα στὴ μνήμη. Γιατί, ἂν τὸν θυμηθοῦμε στὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας, ἔρχονται στὸ νοῦ μας ἄλλες φροντίδες καὶ θόρυβοι καὶ πάλι ἀπομακρύνουν αὐτὴ τὴ μνήμη. Στὴ διάρκεια ὁμως τῆς νύχτας εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν θυμούμαστε διαρκῶς, ὅταν ἡ ψυχὴ

σιν· ἐν νυκτὶ δὲ διαπαντὸς μεμνηῖσθαι δυνατόν, ὅταν ἐν γαλήνῃ ἢ καὶ ἀναπαύσει ἡ ψυχὴ, ὅταν ἐν λιμένι, ὅταν ἐν εὐδίᾳ· «ἂ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε», φησίν.

Ἔδει μὲν γὰρ καὶ δι' ἡμέρας ταύτην ἔχειν τὴν μνήμην· 5 ἐπειδὴ δὲ φροντίζετε ἀεὶ καὶ περισπᾶσθε ἐν τοῖς βιωτικοῖς, κἂν τότε μνημονεύετε ἐπὶ τῆς κοίτης τοῦ Θεοῦ· ἐν τοῖς ὄρθροις μελετᾶτε ἐν αὐτῷ. Ἄν ἐν τοῖς ὄρθροις μελετήσωμεν ταῦτα, μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας χωρήσομεν εἰς τὰ πράγματα· ἂν ἴλεων πρῶτον τὸν Θεὸν ποιήσωμεν τῇ ἐντεύξει καὶ τῇ ἰκετηρίᾳ, οὕτω 10 προβαίνοντες οὐδένα ἔξομεν ἐχθρόν· κἂν ἔχῃς δέ, καταγελάσῃ, ἴλεων ἔχων τὸν Θεόν. Πόλεμός ἐστιν ἐν τῇ ἀγορᾷ, μάχη ἐστὶ τὰ πράγματα τὰ καθημερινά, κλυδώνιον ἐστὶ καὶ χειμῶν. Δεῖ τοίνυν ὄπλων ἡμῖν· μέγα δὲ ὄπλον εὐχή· δεῖ οὐρίων ἀνέμων, δεῖ μαθεῖν ἅπαντα, ὥστε τὸ μῆκος τῆς ἡμέρας χωρὶς ναυαγίων διανύσαι 15 καὶ τραυμάτων· πολλοὶ γὰρ καθ' ἐκάστην ἡμέραν οἱ σκόπελοι καὶ πολλάκις προσέρραξε τὸ σκάφος καὶ κατεποντίσθη. Διὰ τοῦτο εὐχῆς ἡμῖν δεῖ μάλιστα ἐωθινῆς καὶ νυκτερινῆς.

Ὀλύμπια πολλοὶ πολλάκις ὑμῶν ἐθεάσαντο, καὶ οὐκ ἐθεάσαντο μόνον, ἀλλὰ καὶ σπουδασταὶ καὶ θαυμασταὶ τῶν ἀγωνι- 20 ζομένων ἐγένοντο, ὁ μὲν τούτου, ὁ δὲ ἐκείνου. Ἴστε οὖν ὅτι καὶ τὰς ἡμέρας τῶν ἀγώνων καὶ τὰς νύκτας ἐκείνας, δι' ὅλης νυκτὸς ὁ κήρυξ οὐδὲν ἄλλο φροντίζει, οὐδὲν ἄλλο μεριμνᾷ, ἢ ὅπως ἐξελθὼν μὴ ἀσχημονήσῃ ὁ ἀγωνιζόμενος. Ἐκεῖνοι γὰρ οἱ παρακαθήμενοι τῷ σαλπικτῇ παρεγγυῶσι μηδὲ φθέγγεσθαι τι, 25 ὥστε μὴ το πνεῦμα δαπανώμενον γέλωτα ὄφλειν. Εἰ τοίνυν ὁ ἐπ' ἀνθρώπων ἀγωνίζεσθαι μέλλων, τοσαύτη κέχρηται προνοίᾳ, πολλῷ μᾶλλον ἡμῖν ἀρμόσει διηνεκῶς φροντίζειν καὶ μεριμνᾶν, οἷς ὁ πᾶς βίος ἀγών ἐστι. Πᾶσα τοίνυν ἔστω νῦξ παννουχίς, καὶ μεριμνῶμεν πῶς ἐξελθόντες τὴν ἡμέραν, μὴ γέλωτα ὄφλω- 30 μεν. Καὶ εἴθε γέλωτα μόνον· νυνὶ δὲ κάθηται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πα-

βρίσκεται σὲ γαλήνη καὶ σὲ ἀνάπαυση, σὲ λιμάνι καὶ σὲ ἡρεμία. «Ὅσα λέτε μέσα σας», λέγει, «ὅταν κοιμᾶστε μόνοι σας, νὰ τὰ ἐπανεξετάζετε καὶ νὰ μετανοεῖτε γι' αὐτά»²¹..

Ἐπρεπε βέβαια καὶ κατὰ τὴ διάρκεια ὅλης τῆς ἡμέρας νὰ ἔχετε αὐτὴ τὴ μνήμη. Ἐπειδὴ ὅμως πάντοτε ἔχετε φροντίδες καὶ ἀσχολεῖστε μὲ τὰ βιοτικά, τουλάχιστο τότε νὰ θυμᾶστε τὸ Θεό, στὸ κρεβάτι σας, καὶ τὸ πρωὶ νὰ μελετᾶτε τὰ μεγαλεῖα του. Ἄν τὸ πρωὶ τὰ μελετήσουμε αὐτά, θὰ προχωρήσουμε μὲ πολλὴ ἀσφάλεια στὰ ἔργα μας. Ἄν πρῶτα καταστήσουμε μὲ τὴ μελέτη καὶ τὴν ἰκεσία εὐμενὴ τὸ Θεὸ ἀπέναντί μας, ἔτσι προχωρώντας δὲ θὰ ἔχουμε κανέναν ἐχθρό. Καὶ ἂν ἔχεις, θὰ τὸν περιφρονήσεις, ἀφοῦ ἔχεις τὸ Θεὸ εὐμενὴ ἀπέναντί σου. Πόλεμος γίνεται στὴν ἀγορά, μάχη εἶναι τὰ καθημερινὰ πράγματα, τρικυμία καὶ χειμῶνας. Μᾶς χρειάζονται λοιπὸν ὅπλα, καὶ εἶναι μεγάλο ὄπλο ἡ προσευχή. Χρειαζόμεσε εὐνοϊκοὺς ἀνέμους, πρέπει νὰ τὰ μάθουμε ὅλα, ὥστε νὰ διανύσουμε ὅλη τὴν ἡμέρα χωρὶς ναυᾶγια καὶ τραύματα. Γιατὶ κάθε ἡμέρα ὑπάρχουν πολλοὶ σκόπελοι καὶ συχνὰ προσκρούει τὸ σκάφος καὶ καταποντίζεται. Γι' αὐτὸ ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ τὴν προσευχή, καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν πρωινὴ καὶ νυχτερινή.

Πολλοὶ ἀπὸ σᾶς παρακολούθησαν πολλὰς φορές Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες. Καὶ ὑπῆρξαν ὄχι μόνο θεατὲς, ἀλλὰ καὶ ὄπαδοὶ καὶ θαυμαστὲς τῶν ἀθλητῶν, ἄλλος αὐτοῦ καὶ ἄλλος ἐκείνου. Γνωρίζετε λοιπὸν ὅτι, καὶ τὶς ἡμέρες καὶ τὶς νύχτες ἐκεῖνες τῶν ἀγῶνων, ὅλη τὴ νύχτα ὁ κήρυκας γιὰ τίποτε ἄλλο δὲ φροντίζει, γιὰ τίποτε ἄλλο δὲ μεριμνᾷ, παρὰ μόνο πῶς ὅταν βγεῖ ὁ ἀθλητὴς νὰ μὴν ἀγωνισθεῖ ἄσεμνα. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ κάθονται κοντὰ στὸ σαλπικτὴ τὸν συμβουλεύουν νὰ μὴν μιλάει σὲ κανέναν, ὥστε ὅταν τελειώνει τὸ φύσημά του νὰ μὴ γίνεται γελοῖος. Ἄν λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται ν' ἀγωνισθεῖ μπροστὰ σὲ ἀνθρώπους τόσο πολὺ φροντίζει, πολὺ περισσότερο ἀρμόζει σ' ἐμᾶς νὰ φροντίζουμε καὶ νὰ μεριμνοῦμε, στοὺς ὁποίους ὅλη ἡ ζωὴ εἶναι ἀγῶνας. Κάθε νύχτα λοιπὸν ἄς εἶναι γιὰ μᾶς παννυχίδα καὶ ἄς φροντίζουμε πῶς ὅταν τελειώσουμε τὴν ἡμέρα νὰ μὴ γίνουμε γελοῖοι. Καὶ μακάρι μόνο νὰ γινόμασταν γελοῖοι. Τώρα ὅμως ὁ

τὸς ὁ ἀγωνοθέτης, ἀκούων ἀκριβῶς μήτι ἀπηχῆς φθεγγώμεθα, μήτι παρὰ μέλος· οὐ γὰρ πραγμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ρημάτων ἐστὶ κριτής.

Παννουχίσωμεν, ἀγαπητοί· ἔχομεν καὶ ἡμεῖς σπουδαστάς, 5 ἐὰν θέλωμεν· ἐκάστῳ ἡμῶν ἄγγελος παρακάθηται· ἡμεῖς δὲ ρέγχομεν δι' ὅλης νυκτός· καὶ εἶθε τοῦτο μόνον· πολλοὶ δὲ καὶ ἀσελγῆ πράττουσι πολλά, οἱ μὲν πρὸς αὐτὰ τὰ χαμαιτυπεῖα βαδίζοντες, οἱ δὲ τὰς οἰκίας πορνεία ποιοῦντες τῷ ἐταίρας ἄγειν ἐκεῖ. Πάνυ γε· οὐ γὰρ καλῶς μεριμνῶσιν ἀγωνίσασθαι. Ἔτεροι μεθύ- 10 οῦσι καὶ παραφθέγγονται, ἄλλοι θορυβοῦσιν, ἕτεροι παννουχίζουσι κακῶς, καὶ τῶν καθευδόντων χεῖρον πλέκοντες δόλους· ἄλλοι τόκους ἀριθμοῦντες, ἕτεροι φροντίσι κοπτόμενοι, καὶ πάντα μᾶλλον ποιοῦντες, ἢ τὰ τῷ ἀγῶνι προσήκοντα.

Διό, παρακαλῶ, πάντα ἀφέντες, εἰς ἓν ὀρώμεν μόνον, ὅπως 15 τὸ βραβεῖον λάβωμεν καὶ τὸν στέφανον ἀναδησώμεθα· πάντα πράττωμεν, δι' ὧν δυνησώμεθα τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀγωνοθέτης κάθετα στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα, ἀκούοντας μήπως λέμε κάτι ἀνάρμοστο, κάτι παράφωνο· γιατί δὲν εἶναι κριτῆς μόνο τῶν πράξεων, ἀλλὰ καὶ τῶν λόγων μας.

Ἄς ἀγρυπνήσουμε μὲ προσευχές, ἀγαπητοί. Ἔχουμε καὶ ἐμεῖς θαυμαστές, ἂν θέλουμε. Στὸν καθένα μας παρακάθεται ἓνας ἄγγελος. Ἐμεῖς ὅμως ροχαλίζουμε ὅλη νύχτα. Καὶ μακάρι νὰ συνέβαινε αὐτὸ μόνο. Πολλοὶ κάμνουν καὶ πολλές ἀσέλγειες, ἄλλοι πηγαίνοντας στὰ χαμαιτυπεῖα καὶ ἄλλοι κάνοντας τὰ σπῖτια τους πορνεία, γιατί ὁδηγοῦν ἐκεῖ τὶς ἑταῖρες. Καὶ φυσικὰ γίνεται αὐτὸ ἐπειδὴ δὲ φροντίζουν ν' ἀγωνισθοῦν καλῶς. Ἄλλοι μεθοῦν καὶ παραμιλοῦν, ἄλλοι θορυβοῦν, ἄλλοι ἀγρυπνοῦν κακῶς κι ἐπινοοῦν δόλους χειρότερα καὶ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ κοιμοῦνται. Ἄλλοι μετροῦν τοὺς τόκους, ἄλλοι βασανίζονται μὲ φροντίδες καὶ κάνουν περισσότερο ὄλα τὰ ἄλλα, παρὰ ἐκεῖνα ποὺ ἀρμόζουν στὸν ἀγῶνα.

Γι' αὐτό, παρακαλῶ, ἀφήνοντας ὄλα τὰ ἄλλα, ἃς βλέπουμε σ' ἓνα μόνο, πῶς νὰ λάβουμε τὸ βραβεῖο καὶ νὰ φορέσουμε τὸ στεφάνι. Ἄς κάμνουμε ὄλα ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ μπορέσουμε ν' ἀπολαύσουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ ὁ Θεός, τὰ ὁποῖα εὐχομαι νὰ τὰ ἐπιτύχουμε ὄλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Ε'

(Εβρ. 9,1-14)

«Εἶχε μὲν οὖν καὶ ἡ πρώτη δικαιώματα λατρείας, τό τε
ἅγιον κοσμικόν. Σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ἧ ἦ
τε λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, ἣτις
λέγεται ἽΑγια. Μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα σκηνὴ ἢ
5 λεγομένη ἽΑγια ἀγίων, χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον, καὶ
τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν
χρυσίῳ, ἐν ἧ στάμνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ράβδος
τοῦ Ἀαρὼν ἢ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης·
ὑπεράνω δὲ αὐτῆς χερουβὶμ δόξης, κατασκιάζοντα τὸ ἰλα-
10 στήριον, περὶ ὧν οὐκ ἔστι νῦν λέγειν κατὰ μέρος».

1. Ἔδειξεν ἀπὸ τοῦ ἱερέως, ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης, ἀπὸ τῆς δια-
θήκης, ὅτι τέλος ἐμελλεν ἔχειν ἐκείνη· δείκνυσι λοιπὸν καὶ ἀπ'
αὐτῆς τῆς σκηνῆς τοῦ σχήματος. Πῶς; «ἽΑγια» λέγων, καὶ
«ἽΑγια ἀγίων». Τὰ μὲν οὖν «ἽΑγια» τοῦ προτέρου καιροῦ σύμ-
15 βολά ἐστίν (ἐκεῖ γὰρ διὰ θυσιῶν πάντα γίνεται), τὰ δὲ «ἽΑγια
τῶν ἀγίων», τούτου τοῦ νῦν ἐνεστῶτος· λέγει δὲ «ἽΑγια τῶν
ἀγίων» τὸν οὐρανόν, τὸ αὐτὸ δὲ καὶ καταπέτασμα τοῦ οὐρανοῦ,
καὶ τὴν σάρκα εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσμα-
τος, τουτέστι, διὰ τοῦ καταπετάσματος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Καλὸν
20 δὲ ἄνωθεν τοῦτο τὸ χωρίον ἀναλαβόντας εἰπεῖν.

Τί οὖν φησιν; «Εἶχε μὲν οὖν καὶ ἡ πρώτη». «Ἡ πρώτη»
τίς; Ἡ διαθήκη. Δικαιώματα λατρείας. Τί ἐστίν, «δικαιώματα»;
Σύμβολα ἢ θεσμούς· ὡσεὶ ἔλεγε, τότε εἶχε, νῦν οὐκ ἔχει· δείκνυ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Ε'

(Εβρ. 9,1-14)

«Εἶχε καὶ ἡ πρώτη διαθήκη διατάξεις περὶ τῆς λατρείας καὶ ἁγιαστήριον κοσμικόν. Κατασκευάσθηκε δηλαδὴ τὸ πρῶτον μέρος τῆς σκηνῆς, στὸ ὁποῖον ὑπῆρχε ἡ λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ οἱ ἄρτοι τῆς πρόθεσης, τὸ ὁποῖον λέγεται ἽΑγια. Μετὰ τὸ δεύτερον καταπέτασμα ἦταν τὸ μέρος τῆς σκηνῆς, ποῦ ὀνομαζόταν ἽΑγια τῶν Ἁγίων. Ἐκεῖ ὑπῆρχε ἓνα χρυσὸ θυμιατήριον καὶ ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης, ποῦ ἦταν ἀπὸ ὄλα τὰ μέρη καλυμμένα μὲ χρυσάφι, καὶ μέσα σ' αὐτὴν ὑπῆρχε ἡ χρυσὴ στάμνα ποῦ περιεῖχε τὸ μᾶννα, ἡ ράβδος τοῦ Ἁαρὼν ποῦ εἶχε βλαστήσει, καὶ οἱ πλάκες τῆς διαθήκης. Ἐπάνω ἀπὸ τὴν κιβωτὸν ὑπῆρχαν χερουβὶμ ἐνδοξά ποῦ ἐπισκίαζαν τὸ ἱλαστήριον, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μιλήσουμε τώρα λεπτομερῶς».

1. ἽΕδειξε ἀπὸ τὸν ἱερέα, ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη καὶ ἀπὸ τὴν διαθήκη ὅτι ἐκεῖνη ἐπρόκειτο νὰ ἔχει τέλος· δείχνει πλέον καὶ ἀπὸ τὴν μορφήν τῆς ἴδιας τῆς σκηνῆς. Πῶς; Μιλῶντας γιὰ «ἽΑγια» καὶ «ἽΑγια τῶν ἁγίων». Τὰ «ἽΑγια» δηλαδὴ εἶναι σύμβολα τοῦ προηγουμένου καιροῦ (γιατὶ ἐκεῖ γίνονταν ὄλα μὲ θυσίες), ἐνῶ τὰ «ἽΑγια τῶν Ἁγίων» εἶναι σύμβολα αὐτοῦ τοῦ παρόντος καιροῦ. Ὀνομάζει «ἽΑγια τῶν ἁγίων» τὸν οὐρανόν, καὶ τὸ ἴδιον καὶ καταπέτασμα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὴν σάρκα ποῦ εἰσέρχεται στὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, δηλαδὴ μέσω τοῦ καταπετάσματος τῆς σάρκας αὐτοῦ. Ἁλλὰ καλὸ εἶναι νὰ μιλήσουμε ἐξετάζοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸ χωρίον αὐτό.

Τί λέγει λοιπόν; «Εἶχε καὶ ἡ πρώτη». Ποιὰ «πρώτη»; Ἡ διαθήκη. «Δικαιώματα περὶ τῆς λατρείας». Τί σημαίνει «δικαιώματα»; Σύμβολα ἢ διατάξεις. Σὰν νὰ ἔλεγε, Τότε εἶχε, ἐνῶ τώρα

σιν ἤδη τούτῳ αὐτὴν ἐκκεχωρηκυῖαν· τότε γὰρ εἶχε, φησὶν.
 Ὡστε νῦν, εἰ καὶ ἔστηκεν, οὐκ ἔστι. «Τό τε ἅγιον κοσμικόν».
 «Κοσμικόν» λέγει, ἐπειδὴ πᾶσιν ἠφίετο ἐπιβαίνειν, καὶ δῆλος ἦν
 ὁ τόπος ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ, ἐνθα οἱ ἱερεῖς εἰστήκεσαν, ἐνθα οἱ
 5 Ἰουδαῖοι, οἱ προσήλυτοι, οἱ Ἕλληνες, οἱ Ναζωραῖοι. Ἐπεὶ οὖν
 καὶ Ἑλλησι βατὸν ἦν, «κοσμικόν» αὐτὸ καλεῖ· οὐ γὰρ δὴ οἱ Ἰου-
 δαῖοι ὁ κόσμος ἦσαν. «Σκηνή» γάρ, φησί, «κατεσκευάσθη ἡ
 πρώτη, ἣτις λέγεται ἅγια, ἐν ἣ ἢ τε λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ
 πρόθεσις τῶν ἄρτων». Ταῦτα σύμβολα τοῦ κόσμου. «Μετὰ δὲ
 10 τὸ δεύτερον καταπέτασμα». ἼΑρα οὐκ ἦν καταπέτασμα ἓν, ἀλλὰ
 καὶ ἕξω καταπέτασμα ἦν. «Σκηνή, ἣτις λέγεται ἼΑγια ἀγίων».
 Ὅρα πῶς πανταχοῦ «σκηνήν» καλεῖ παρὰ τὸ σκηνοῦν ἐκεῖ.
 «Χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον», φησί, «καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς
 διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ἣ στάμνος
 15 χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ράβδος ἸΑαρὼν ἡ βλαστήσασα,
 καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης».

Πάντα ταῦτα σεμνὰ ἦν καὶ λαμπρὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀγνωμο-
 σύνης ὑπομνήματα. «Καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης». Κατέαξε γὰρ
 αὐτάς. «Καὶ τὸ μάννα»· ἐγόγγυσαν γάρ· καὶ διὰ τοῦτο, εἰς ἐγγό-
 20 νους παραπέμπων τὴν μνήμην, προσέταξεν εἰς τὴν στάμνον τὴν
 χρυσῆν ἀποτεθῆναι αὐτό. «Καὶ ἡ ράβδος ἸΑαρὼν ἡ βλαστήσα-
 σα». Ἐπανεστήσαν γάρ. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἀχάριστοι ἦσαν οἱ Ἰου-
 δαῖοι καὶ εὐεργετούμενοι συνεχῶς ἐπελανθάνοντο, διὰ τοῦτο
 προστάζει τοῦ νομοθέτου εἰς τὴν στάμνον τὴν χρυσῆν ἀπέθεσαν
 25 αὐτά, καὶ οὕτως εἰς ἐγγόνους παρέπεμπον τὴν μνήμην. «Ἵπερά-
 νω δὲ αὐτῆς χερουβὶμ δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον». Τί
 ἔστι «χερουβὶμ δόξης»; Ἦτοι τὰ ἐνδοξα, ἢ τὰ ὑποκάτω τοῦ
 Θεοῦ φησι. Καλῶς δὲ καὶ ἐπαίρει ταῦτα τῷ λόγῳ, ἵνα δείξῃ μεί-
 ζονα ὄντα τὰ μετὰ ταῦτα. «Περὶ ὧν οὐκ ἔστι», φησί, «νῦν λέγειν
 30 κατὰ μέρος». Ἐνταῦθα ἠνίξαστο, ὅτι οὐ ταῦτα ἦν μόνον τὰ ὁρώ-
 μενα, ἀλλὰ αἰνίγματα τινὰ ἦν. «Περὶ ὧν οὐκ ἔστι», φησί, «νῦν

δὲν ἔχει. Δείχνει ὅτι αὐτὴ τὰ παραχώρησε ἤδη σ' αὐτόν· γιατί λέγει, τότε εἶχε. Ὡστε τώρα, ἂν καὶ παραμένει δὲν ὑπάρχει. «Καὶ ἁγιαστήριο κοσμικό». Τὸ ὀνομάζει «κοσμικό» ἐπειδὴ ἐπιτρεπόταν σ' ὄλους νὰ εἰσέρχονται, καὶ ἦταν γνωστός ὁ τόπος, μέσα στὸν ἴδιο οἶκο, στὸν ὁποῖο ἄλλοῦ στέκονταν οἱ ἱερεῖς, ἄλλοῦ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἄλλοῦ οἱ προσήλυτοι, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ναζωραῖοι. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπιτρεπόταν νὰ μπαίνουν καὶ οἱ Ἕλληνες, γι' αὐτὸ τὸ ὀνομάζει «κοσμικό»· γιατί βέβαια δὲν ἦταν ὁ κόσμος οἱ Ἰουδαῖοι. Γιατί λέγει, «κατασκευάσθηκε τὸ πρῶτο μέρος τῆς σκηνῆς, τὸ ὁποῖο λέγεται Ἅγια, καὶ στὸ ὁποῖο ὑπῆρχε ἡ λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ οἱ ἄρτοι τῆς πρόθεσης». Αὐτὰ εἶναι σύμβολα τοῦ κόσμου. «Μετὰ ἀπὸ τὸ δεύτερο καταπέτασμα». Ἄρα δὲν ὑπῆρχε μόνο ἓνα καταπέτασμα, ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ ἔξω καταπέτασμα. «Ἐπῆρχε σκηνὴ πού ὀνομαζόταν Ἅγια τῶν Ἁγίων». Πρόσεχε πῶς παντοῦ τὸ ὀνομάζει «σκηνή», ἐπειδὴ διέμεναν ἐκεῖ. «Ποῦ εἶχε», λέγει, «χρυσὸ θυμιατήρι καὶ τὴν κιβωτὸ τῆς διαθήκης καλυμμένη ἀπὸ παντοῦ μὲ χρυσάφι, μέσα στὴν ὁποία ὑπῆρχε ἡ χρυσὴ στάμνα, ἡ ράβδος τοῦ Ἀαρὼν πού βλάστησε, καὶ οἱ πλάκες τῆς διαθήκης».

Ὅλα αὐτὰ ἦταν σεβαστὰ καὶ λαμπρὰ ὑπομνήματα τῆς ἰουδαϊκῆς ἀχαριστίας. «Καὶ οἱ πλάκες τῆς διαθήκης». Γιατί τις ἔσπασε. «Καὶ τὸ μάννα»· γιατί γόγγυσαν· καὶ γι' αὐτό, παραπέμποντας τὴ μνήμη στοὺς ἀπογόνους, πρόσταξε νὰ τὸ τοποθετήσουν στὴ χρυσὴ στάμνα. «Καὶ ἡ ράβδος τοῦ Ἀαρὼν πού βλάστησε». Γιατί ἐπαναστάτησαν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἦταν ἀχάριστοι καὶ ἐνῶ εὐεργετοῦνταν συνεχῶς λησμονοῦσαν τὶς εὐεργεσίες, γι' αὐτὸ μὲ προσταγὴ τοῦ νομοθέτη τοποθέτησαν αὐτὰ μέσα στὴ χρυσὴ στάμνα, παραπέμποντας ἔτσι τὴ μνήμη στοὺς ἀπογόνους. «Πάνω ἀπὸ τὴν κιβωτὸ ὑπῆρχαν τὰ ἐνδοξα χερουβὶμ πού κατασκίαζαν τὸ ἱλαστήριο». Τί σημαίνει «χερουβὶμ δόξης»; Ἡ ἐννοεῖ τὰ ἐνδοξα ἢ τὰ κάτω ἀπὸ τὸ Θεό. Καὶ σωστὰ μεγαλοποιεῖ αὐτὰ μὲ τὸ λόγο, γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι ἀνώτερα τὰ στὴ συνέχεια. «Γιὰ τὰ ὁποῖα», λέγει, «δὲν εἶναι δυνατό νὰ μιλήσουμε τώρα λεπτομερῶς». Ἐδῶ ὑπαινίχθηκε, ὅτι δὲν ἦταν αὐτὰ μόνο τὰ βλεπόμενα, ἀλλ' ἦταν ἀπλῶς κάποια αἰνίγματα. «Γιὰ τὰ ὁποῖα

λέγειν κατὰ μέρος»· ἴσως ὡς μακροῦ δεομένων λόγου. «Τούτων δὲ οὕτω κατεσκευασμένων, εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνην διαπαντός εισίασιν οἱ ἱερεῖς τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες». Τουτέστιν, ἦν μὲν ταῦτα, οὐκ ἀπέλαυον δὲ τούτων αὐτῶν οἱ Ἰουδαῖοι· οὐ γὰρ 5 ἐώρων αὐτά. Ὡστε οὐκ ἐκείνοις μᾶλλον ἦν, ἢ οἷς προετυποῦτο. «Εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων». Ὁρᾷς ἤδη τοὺς τύπους προκαταβεβλημένους;

Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι 'πῶς μία θυσία', καὶ 'πῶς ὁ ἀρ-
10 χιερεὺς ἅπαξ προσέφερε', δείκνυσιν αὐτὸ ἄνωθεν οὕτως ὄν· εἴ γε ἡ ἀγιωτέρα μία ἦν καὶ ἡ φρικτή. Οὕτως ἠθίζοντο ἄνωθεν· καὶ γὰρ τότε ὁ ἀρχιερεὺς, φησὶν, ἅπαξ προσέφερε. Καὶ καλῶς εἶπεν, «οὐ χωρὶς αἵματος»· οὐ χωρὶς μὲν αἵματος, οὐ μὴν τούτου τοῦ αἵματος· οὐ γὰρ τοσαύτη ἦν ἡ πραγματεία. Δείκνυσιν ὅτι ἔσται, 15 οὐ πυρὶ ἀναλουμένη, ἀλλὰ ἀπὸ αἵματος μᾶλλον δεικνυμένη. Ἐπειδὴ γὰρ θυσίαν ἐκάλεσε τὸν σταυρόν, οὔτε πῦρ ἔχοντα, οὔτε ξύλα, οὔτε πολλάκις προσφερόμενον, ἀλλὰ ἅπαξ ἐν αἵματι προσε-
νεχθέντα, δείκνυσιν ὅτι καὶ ἡ παλαιὰ θυσία τοιαῦτα ἦν, ἅπαξ προσεφέρετο ἐν αἵματι. «Ὁ προσφέρει», φησὶν, «ὑπὲρ ἑαυτοῦ 20 καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων». Ὅρα· οὐκ εἶπεν, 'ἀμαρτημάτων', ἀλλ', «ἀγνοημάτων», ἵνα μὴ μέγα φρονήσωσιν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἐκῶν ἤμαρτες, φησὶν· ἀλλ' ἄκων ἠγνόησας, καὶ τούτου οὐδείς ἐστι καθαρός. Καὶ πανταχοῦ τό, «ὑπὲρ ἑαυτοῦ», τίθησι, δεικνὺς ὅτι ὁ Χριστὸς πολλῶ μείζων ἐστὶ τοῦ παρὰ Ἰουδαίοις ἀρ-
25 χιερεὺς. Εἰ γὰρ κεχώρισται τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, πῶς ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσήνεγκε; Τί οὖν ταῦτα εἶπες, φησί; Τοῦτο γὰρ κρείττονός ἐστιν. Οὐδαμοῦ ἐνταῦθα θεωρία· λοιπὸν δὲ θεωρεῖ καὶ φησι· «τοῦτο δηλοῦντος τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου, μήπω πεφανερῶ-
σθαι τὴν τῶν ἀγίων ὁδόν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνης ἐχούσης στά-

δὲν μπορούμε», λέγει, «τώρα νὰ μιλήσουμε λεπτομερῶς»· ἴσως χρειάζονται μακρότερο λόγο. «Ὅντας λοιπὸν αὐτὰ ἔτσι κατασκευασμένα, στὸ πρῶτο μέρος τῆς σκηνῆς εἰσέρχονται πάντοτε οἱ ἱερεῖς καὶ ἐπιτελοῦν τὰ τῆς λατρείας». Δηλαδή ὑπῆρχαν βέβαια αὐτά, ἀλλ' ὅμως δὲν ἀπολάμβαναν αὐτὰ οἱ Ἰουδαῖοι· γιατί δὲν τὰ ἔβλεπαν. Ὡστε μᾶλλον δὲν ἦταν γιὰ ἐκείνους, ἀλλὰ γιὰ ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους ἀποτελοῦσαν προτύπωση. «Στὸ δεύτερο μέρος ὅμως μπαίνει μιὰ φορά τὸ χρόνο μόνο ὁ ἀρχιερέας, καὶ ὄχι χωρὶς αἷμα, τὸ ὁποῖο προσφέρει γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ γιὰ τὰ ἀπὸ ἄγνοια ἀμαρτήματα τοῦ λαοῦ». Βλέπεις ὅτι ἤδη ἔχουν προκαταβληθεῖ οἱ τύποι;

Γιὰ νὰ μὴ λένε δηλαδή, 'πῶς εἶναι μία ἢ θυσία' καὶ 'πῶς ὁ ἀρχιερέας πρόσφερε μία φορά μόνο θυσία', δείχνει ὅτι αὐτὸ γίνεται ἔτσι ἀπὸ τὴν ἀρχή· ἐφόσον ἡ ἀγιότερη θυσία καὶ ἡ φρικτὴ ἦταν μία. Ἔτσι συνηθιζόταν ἀπὸ τὴν ἀρχή· γιατί καὶ τότε ὁ ἀρχιερέας μία φορά πρόσφερε θυσία. Καὶ σωστὰ εἶπε «ὄχι χωρὶς αἷμα»· ὄχι βέβαια χωρὶς αἷμα, ἀλλ' ἀσφαλῶς ὄχι μ' αὐτὸ τὸ αἷμα· γιατί δὲν ἦταν τόση μεγάλη ἡ πραγματεία. Δείχνει ὅτι θὰ συμβεῖ αὐτὴ ἡ θυσία, ὄχι ὅμως δαπανώμενη ἀπὸ τὴ φωτιά, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι θὰ κατορθωθεῖ ἀπὸ τὸ αἷμα. Ἐπειδὴ δηλαδή ὀνόμασε τὸ σταυρὸ «θυσία», πού δὲν εἶχε οὔτε φωτιά οὔτε ξύλα οὔτε προσφέρεται πολλὰς φορές, ἀλλὰ προσφέρθηκε μία φορά μὲ αἷμα. «Τὸ ὁποῖο», λέγει, «προσφέρει γιὰ τὰ ἀπὸ ἄγνοια ἀμαρτήματα τοῦ λαοῦ». Πρόσεχε· δὲν εἶπε, 'γιὰ τὰ ἀμαρτήματα', ἀλλὰ «γιὰ τὰ ἀγνοήματα», γιὰ νὰ μὴ μεγαλοφρονήσουν. Ἄν καὶ βέβαια δὲν ἀμάρτησες, λέγει, μὲ τὴ θέλησή σου, ἀλλ' ἦταν ἀκούσιο τὸ ἀγνόημά σου, καὶ κανένας δὲν εἶναι καθαρὸς ἀπὸ αὐτό. Καὶ παντοῦ ἀναφέρει τὸ «γιὰ τὰ δικά του», γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων. Γιατί, ἂν εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες μας, πῶς πρόσφερε θυσία γιὰ τὸν ἑαυτό του; Γιατί λοιπὸν, λέγει, τὰ εἶπες αὐτά; Γιατί αὐτὸ εἶναι γνώρισμα ἀνωτέρου. Πουθενὰ ἐδῶ θεωρία. Τώρα ὅμως προχωρεῖ στὴν ἐξήγηση καὶ λέγει· «μ' αὐτὸ ἤθελε νὰ δηλώσει τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὅτι δὲν εἶχε φανερωθεῖ ἀκόμη ἡ ὁδὸς πού ὀδηγοῦσε στὰ Ἅγια, ἐφόσον ἀκόμη ἐξακολουθοῦσε νὰ

σιν». Διὰ τοῦτό φησι, ταῦτα οὕτω κατεσκευάσται, ἵνα μάθωμεν ὅτι τὰ « ἼΑγια τῶν ἀγίων», τουτέστιν, ὁ οὐρανός, ἔτι ἐστὶν ἄβρατος. Μὴ οὖν, ἐπειδὴ μὴ ἐπιβαίνομεν αὐτοῦ, φησί, νομίζωμεν αὐτὸν μηδὲ εἶναι, ἐπεὶ οὐδὲ τῶν ἀγίων ἐπέβημεν. « ἼΗτις παραβο-
5 λή», φησὶν, «εἰς τὸν καιρὸν τὸν ἐνεστηκότα».

2. Καιρὸν ἐνεστηκότα ποῖον λέγει; Τὸν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· μετὰ γὰρ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ οὐκέτι καιρός ἐστὶν ἐνεστώς· πῶς γάρ, ἐπιγενόμενος καὶ τέλος ἔχων; Καὶ ἔτερον δὲ ἐμφαίνων, τοῦτό φησι· «ἦτις παραβολὴ εἰς τὸν καιρὸν τὸν
10 ἐνεστηκότα»· τουτέστιν, ὁ τύπος γέγονε. «Καθ' ὃν δῶρά τε καὶ θυσίαι προσφέρονται, μὴ δυνάμεναι κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα». Εἶδες πῶς σαφῶς ἔδειξεν ἐντεῦθεν τί ἐστὶ τό, «οὐδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμος», καὶ τό, «εἰ ἡ πρώτη ἦν ἄμεμπτος»; Πῶς; «Κατὰ συνείδησιν». Αἱ γὰρ θυσίαι οὐ τὸν ἀπὸ τῆς ψυχῆς
15 ρύπον ἠφίεσαν, ἀλλ' ἔτι περὶ σῶμα ἦσαν· «κατὰ νόμον γὰρ ἐντολῆς σαρκικῆς», φησὶν. Οὐ γὰρ δὴ μοιχείαν, οὐδὲ φόνον, οὐδὲ ἱεροσυλίαν ἐφιέναι ἠδύναντο. Ὁρᾷς, 'τόδε φάγε', 'τόδε μὴ φάγης'; ἄπερ ἐστὶν ἀδιάφορα. «Μόνον ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς». Τόδε πίε, φησί· καίτοι περὶ τοῦ ποτοῦ οὐδὲν
20 ἦν διατεταγμένον· ἀλλ' ἐξευτελίζων αὐτὰ οὕτως εἶπε· «καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς καὶ δικαιώμασι σαρκός, μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα». Αὕτη γὰρ ἡ δικαιοσύνη τῆς σαρκός. Ἐνταῦθα καταβάλλει τὰς θυσίας, δεικνὺς ὅτι οὐδεμίαν εἶχον ἰσχύν, καὶ ὅτι μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἦσαν· τουτέστιν, ἔμενον τὸν
25 καιρὸν τὸν διορθοῦντα πάντα.

«Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνηῆς, οὐ χειροποιήτου». Τὴν σάρκα ἐνταῦθα λέγει. Καλῶς δὲ καὶ «μείζονα» καὶ «τελειοτέραν» εἶπεν, εἴ γε ὁ Θεὸς Λόγος καὶ πᾶσα ἡ τοῦ Πνεύματος
30 τὸς ἐνέργεια ἐνοικεῖ ἐν αὐτῇ· «Οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς

1. Ἐβρ. 7,19.

2. Ἐβρ. 7,16.

ὑπάρχει ἡ πρώτη σκηνή». Γι' αὐτὸ λέγει, αὐτὰ κατασκευάσθηκαν ἔτσι, γιὰ νὰ μάθουμε ὅτι τὰ ἹΑγια τῶν Ἁγίων, δηλαδή ὁ οὐρανός, εἶναι ἀκόμη ἄβατος. Νὰ μὴ νομίζουμε λοιπόν, ἐπειδὴ δὲν εἰσερχόμαστε σ' αὐτόν, καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει αὐτός, ἀφοῦ οὔτε στὰ ἹΑγια εἰσήλθαμε. «Αὐτὰ εἶναι συμβολικά», λέγει, «τοῦ σημερινοῦ καιροῦ».

2. Ποιὸν ὀνομάζει «καιρὸ παρόντα»; Τὸν καιρὸ πρὶν ἀπὸ τὸν ἔρχομὸ τοῦ Χριστοῦ· γιατί μετὰ τὸν ἔρχομὸ τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι πλέον καιρὸς παρῶν· πῶς δηλαδή μπορεῖ νὰ εἶναι καιρὸς παρῶν ἀφοῦ παρέρχεται καὶ λαμβάνει τέλος; Θέλει καὶ κάτι ἄλλο νὰ δηλώσει λέγοντας ὅτι «αὐτὰ εἶναι συμβολικά τοῦ παρόντος καιροῦ»· δηλαδή, ὁ τύπος πέρασε. «Τὰ δῶρα καὶ οἱ θυσίαι ποὺ προσφέρονταν τότε δὲν μπορούσαν νὰ προσφέρουν ἐσωτερικὴ τελείωση σ' ἐκεῖνον ποὺ πρόσφερε τὴ λατρεία». Εἶδες πῶς με σαφήνεια ἔδειξε μ' αὐτὸ τί σημαίνει τὸ «σὲ τίποτε δὲ πρόσφερε τελείωση ὁ νόμος»¹, καὶ τὸ «ἐὰν ἡ πρώτη ἦταν ἄμεμπτη»; Πῶς; «Ἐσωτερικά». Γιατὶ οἱ θυσίαι δὲν καθάριζαν τὸν ρύπο τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἀκόμη προσφέρονταν γιὰ τὸ σῶμα· γιατί λέγει, «γίνεται σύμφωνα μὲ νόμο ποὺ ἰσχύει γιὰ ἀνθρώπους»². Δὲν μπορούσαν δηλαδή νὰ συγχωροῦν μοιχεῖα, οὔτε φόνο, οὔτε ἱεροσυλία. Βλέπεις νὰ λέγει, 'αὐτὸ φάγε', 'ἐκεῖνο μὴ τό φᾶς'; Πράγματα ποὺ ἦταν ἀδιάφορα. «Γιατὶ εἶχαν σχέση μὲ φαγητὰ καὶ ποτὰ καὶ διάφορες πλύσεις μὲ νερό». Αὐτὸ πιές, λέγει· ἂν καὶ βέβαια δὲν ὑπῆρχε καμμία διατάξη γιὰ τὸ ποτό, ἀλλὰ ξευτελίζοντας αὐτὰ εἶπε αὐτό· «καὶ μὲ διάφορες πλύσεις μὲ νερό καὶ διατάξεις ποὺ ἀναφέρονται στὸ σῶμα καὶ ἰσχύουν μέχρι τὸν καιρὸ τῆς ἀντικατάστασης αὐτῶν». Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ δικαιοσύνη τοῦ σώματος. Ἐδῶ ὑποβιβάζει τίς θυσίαι, δείχνοντας ὅτι δὲν εἶχαν καμμία ἰσχύ, καὶ ὅτι ἰσχυαν μέχρι τὸν καιρὸ τῆς διόρθωσης αὐτῶν. Δηλαδή περίμεναν τὸν καιρὸ ποὺ τὰ διορθώνει ὅλα.

«Ἄλλ' ὅταν ἦλθε ὁ Χριστὸς ὡς ἀρχιερέας τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, εἰσήλθε διὰ τῆς σκηνῆς ποὺ εἶναι ἀνώτερη καὶ τελειότερη καὶ δὲν εἶναι χειροποίητη». Ἐδῶ ἐννοεῖ τὴ σάρκα. Καὶ σωστὰ τὴν ὀνόμασε καὶ «ἀνώτερη» καὶ «τελειότερη», ἐφόσον σ' αὐτὴν κατοικεῖ ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ὅλη ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύμα-

τὸ Πνεῦμα»· ἡ τελειότερας, ἅτε καὶ ἀλήπτου οὐσης, λέγει, καὶ μείζονα κατορθούσης. «Τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως». Ἴδου πῶς μείζονος· οὐ γὰρ ἂν ἐκ Πνεύματος, εἰ ἄνθρωπος αὐτὴν κατεσκεύασεν. «Οὐ ταύτης τῆς κτίσεως», φησί, τουτέστιν, οὐ 5 τούτων τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ πνευματικῆς· ἐκ Πνεύματος γὰρ κατεσκεύαστο ἁγίου. Ὁρᾶς πῶς καὶ «σκηνὴν»· καὶ «καταπέτασμα» καὶ «οὐρανὸν» τὸ σῶμα καλεῖ· «Διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειότερας», φησί, «σκηνῆς»· εἶτα, «διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ»· καὶ πάλιν, «εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ 10 καταπετάσματος»· καὶ πάλιν· «εἰσερχομένην εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων», ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ. Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦτο ποιεῖ; Ἡμᾶς διδάξαι βουλόμενος, καθ' ἕτερον καὶ ἕτερον σημαινόμενον, τὸν αὐτὸν λόγον ὄντα. Οἷόν τι λέγω, καταπέτασμα ὁ οὐρανός ἐστιν· ὡσπερ γὰρ ἀποτεριχίζει τὰ ἅγια καταπέτα- 15 σμα, καὶ ἡ σὰρξ κρύπτουσα τὴν θεότητα· καὶ σκηνὴ πάλιν ὁ οὐρανός· ἐκεῖ γὰρ ἐστὶν ἔνδον ὁ ἱερεὺς.

«Χριστὸς δέ», φησί, «παραγενόμενος ἀρχιερεὺς». Οὐκ εἶπε ἑνός, ἀλλά, «παραγενόμενος», τουτέστιν, εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐλθὼν, οὐχ ἕτερον διαδεξάμενος· οὐ πρότερον παρεγένετο, 20 καὶ τότε ἐγένετο, ἀλλ' ἅμα ἦλθε. Καὶ οὐκ εἶπε, «παραγενόμενος ἀρχιερεὺς»· τῶν θυομένων, ἀλλά, «τῶν μελλόντων ἀγαθῶν»· ὡς οὐκ ἰσχύοντος τοῦ λόγου παραστῆσαι τὸ πᾶν. «Οὐδὲ δι' αἵματος», φησί, «τράγων καὶ μόσχων». Πάντα ἐξηλλαγμένα. «Διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος», φησὶν, «εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια». Ἴδου 25 τὸν οὐρανὸν τοῦτο ἐκάλεσεν. «Ἐφάπαξ», φησὶν, «εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος»· καὶ τό, «εὐράμενος», σφόδρα τῶν ἀπόρων ἦν καὶ τῶν παρὰ προσδοκίαν, πῶς διὰ μιᾶς εἰσόδου αἰωνίαν λύτρωσιν ἠῦρατο. Εἶτα τὸ πιθανόν· «εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων καὶ σποδὸς δαμάλεως ραντίζουσα 30 τοὺς κεκοινωνημένους ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα,

τος· γιατί «ὁ Θεὸς δὲ δίνει μὲ τὸ μέτρο τὸ Πνεῦμα» ἢ τὸ λέγει ἐπειδὴ εἶναι τελειότερη, ἀφοῦ εἶναι ἀκατάληπτη, καὶ κατορθῶναι μεγαλύτερα. «Δὲν εἶναι δηλαδὴ ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμον». Νὰ πῶς εἰσῆλθε ἀπὸ σκηνὴ πού εἶναι ἀνώτερη· γιατί δὲν θὰ ἦταν κατασκευασμένη ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ἂν τὴν κατασκεύασε ἄνθρωπος. «Δὲν εἶναι ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμον»· δηλαδὴ δὲν εἶναι ἀπὸ αὐτὰ τὰ κτίσματα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν πνευματικὸν κόσμον· γιατί ἔχει κατασκευασθεῖ ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Βλέπεις πῶς ὀνομάζει τὸ σῶμα καὶ «σκηνή» καὶ «καταπέτασμα» καὶ «οὐρανός»; «Εἰσῆλθε», λέγει, «διὰ σκηνῆς πού εἶναι ἀνώτερη καὶ τελειότερη»· ἔπειτα, «διὰ τοῦ καταπετάσματος, δηλαδὴ τῆς σάρκας αὐτοῦ»· καὶ πάλι, «στὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος»· καὶ πάλι, «πού εἰσέρχεται στὰ Ἱεράγια τῶν ἀγίων», γιὰ νὰ παρουσιασθεῖ μπροστὰ στὸ Θεό. Καὶ γιὰ ποῖο λόγο τὸ κάνει αὐτό; Ἐπειδὴ θέλει νὰ μᾶς διδάξει μὲ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὴ διαφορετικὴ σημασία πού ἔχει, ἀλλὰ ἔχει τὴν ἴδια αἰτία. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτό. Ὁ οὐρανὸς εἶναι καταπέτασμα· ὅπως τὰ Ἱεράγια τὰ ἀποκρύπτει τὸ καταπέτασμα, ἔτσι καὶ ἡ σὰρκα ἀποκρύπτει τὴ θεότητα· καὶ ὁμοίως τὸ σῶμα εἶναι σκηνή, ἔχοντας μέσα τὴ θεότητα· καὶ ὁ οὐρανὸς ἐπίσης εἶναι σκηνή, γιατί ἐκεῖ μέσα εἶναι ὁ ἱερέας.

«Ἄλλ' ὅταν ἦλθε ὁ Χριστὸς ὡς ἀρχιερέας». Δὲν εἶπε, «ἔγινε», ἀλλὰ «ἦλθε», δηλαδὴ ἦλθε σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο, δὲν ἔλαβε ἄλλο. Δὲν ἦλθε προηγουμένως καὶ μετὰ ἔγινε ἀρχιερέας, ἀλλὰ συγχρόνως ὅταν ἦλθε. Καὶ δὲν εἶπε, «ἦλθε ὡς ἀρχιερέας τῶν θυσιαζομένων», ἀλλὰ «τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν»· γιατί ὁ λόγος δὲν μποροῦσε νὰ παραστήσει τὸ πᾶν. «Ὁχι μὲ αἷμα», λέγει, «τράγων καὶ μοσχαριῶν». Ὅλα εἶναι ἀλλαγμένα. «Ἄλλὰ μὲ τὸ δικό του αἷμα», λέγει, «εἰσῆλθε μίαν γιὰ πάντα στὰ Ἱεράγια». Νὰ «Ἱεράγια» ὀνόμασε τὸν οὐρανόν. «Μίαν γιὰ πάντα», λέγει, «εἰσῆλθε στὰ Ἱεράγια, ἐξασφαλίζοντας αἰώνια λύτρωση». Καὶ τὸ «ἐξασφάλισε», ἦταν ἀπὸ τὰ ὑπερβολικὰ ἀδύνατα καὶ πέρα ἀπὸ κάθε ἐλπίδα, πῶς δηλαδὴ μὲ μίαν εἴσοδο ἐξασφάλισε αἰώνια λύτρωση. Ἐπειτα τὸ πειστικόν· «Γιατὶ ἂν τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων καὶ τὸ ράντισμα μὲ στάχτη ἀπὸ δαμάλι ἀγιάζει τοὺς μολυσμένους ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν καθαρότητα, πόσο περισσότερο τὸ αἷμα τοῦ Χρι-

· πόσω μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ Πνεύματος ἁγίου ἑαυ-
τὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ Θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν
ὑμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι;».

Εἰ γὰρ σάρκα, φησί, δύναται καθαρίσαι τὸ αἷμα τῶν ταύ-
5 ρων, πολλῶ μᾶλλον τῆς ψυχῆς τὸν ρύπον ἀποσμήξει τὸ αἷμα τοῦ
Χριστοῦ. Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούσας, «ἀγιάζει», μέγα τι νομίσης, ἐπι-
σημαίνεται καὶ δείκνυσιν ἑκατέρου τοῦ καθαρμοῦ τὸ μέσον, καὶ
πῶς οὗτος μὲν ὑψηλός, ἐκεῖνος δὲ ταπεινός· καὶ λέγει, ὅτι εἰκό-
τως, εἴ γε ἐκεῖνο μὲν τὸ αἷμα ἦν ταύρων, τοῦτο δὲ τοῦ Χριστοῦ.
10 Καὶ οὐκ ἠρκέσθη τῷ ὀνόματι, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τίθησι τῆς
προσφορᾶς· «ὃς διὰ Πνεύματος ἁγίου», φησὶν, «ἑαυτὸν προσή-
νεγκεν ἄμωμον τῷ Θεῷ»· τουτέστι, τὸ ἱερεῖον ἄμωμον ἦν ἁμαρ-
τιῶν καθαρὸν. Τὸ δέ, «διὰ Πνεύματος ἁγίου», δηλοῖ ὅτι οὐ διὰ
πυρὸς προσήνεκται, οὐδὲ δι' ἄλλων τινῶν. «Καθαριεῖ τὴν συνεί-
15 δησιν ὑμῶν», φησὶν, «ἀπὸ νεκρῶν ἔργων». Καὶ καλῶς εἶπεν,
«ἀπὸ νεκρῶν ἔργων»· εἴ τις γὰρ ἤψατο τότε νεκροῦ, ἐμιαίνετο·
καὶ ἐνταῦθα εἴ τις ἄψαιτο νεκροῦ ἔργου, μολύνεται διὰ τῆς συνει-
δήσεως. «Εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι», φησί, «καὶ ἀληθινῶ».
Ἐνταῦθα ἐμφαίνει, ὅτι τὸν νεκρὰ ἔργα ἔχοντα οὐκ ἐνι δουλεύειν
20 τῷ ζῶντι Θεῷ. «Ἀληθινῶ δὲ καὶ ζῶντι Θεῷ» εἰκότως εἶπε,
δηλῶν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ τὰ προσαγόμενα αὐτῷ τοιαῦτα. Ὡστε
ταῦτα τὰ παρ' ἡμῖν καὶ ζῶντα καὶ ἀληθινά, ἐκεῖνα δὲ τὰ παρὰ
Ἰουδαίοις καὶ νεκρὰ καὶ ψευδῆ· καὶ εἰκότως.

3. Μηδεὶς τοίνυν νεκρὰ ἔργα ἔχων εἰσίστω ἐνταῦθα. Εἰ γὰρ τὸν
25 νεκροῦ σώματος ἀπτόμενον οὐκ ἔδει εἰσιέναι, πολλῶ μᾶλλον
τὸν νεκρὰ ἔργα ἔχοντα· μολυσμὸς γάρ ἐστι χαλεπώτατος. Νεκρὰ
δὲ ἔργα ἐστὶ πάντα τὰ ζωὴν οὐκ ἔχοντα, τὰ δυσωδίας πνέοντα.
Ὡσπερ γὰρ τὸ νεκρὸν σῶμα πρὸς οὐδεμίαν αἴσθησιν ἐστὶ
χρήσιμον, ἀλλὰ καὶ λυπεῖ τοὺς πλησιάζοντας, οὕτω καὶ ἡ ἁμαρ-
30 τία εὐθέως τὸ λογιστικὸν πλήττει, καὶ οὐκ ἀφήσιν οὐδὲ αὐτὴν
τὴν διάνοιαν ἠρεμεῖν, ἀλλὰ θορυβεῖ καὶ ταράττει. Λέγεται δὲ καὶ

στοῦ, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρόσφερε τὸν ἑαυτό του ἄμωμη θυσία στὸ Θεό, θὰ καθαρῖσει τὴ συνείδησή σας ἀπὸ τὰ νεκρὰ ἔργα, ὥστε νὰ λατρεύετε τὸν ζωντανὸ Θεό;».

Ἐὰν δηλαδή, λέγει, τὸ αἷμα τῶν ταύρων μπορεῖ νὰ καθαρῖσει σάρκα, πόσο περισσότερο θὰ καθαρῖσει τὸν ρύπο τῆς ψυχῆς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Γιὰ νὰ μὴ νομίσεις δηλαδή, ἀκούοντας ὅτι «ἀγιάζεις», ὅτι εἶναι κάτι τὸ σπουδαῖο, ἀναφέρει καὶ δείχνει τὴ διαφορὰ τοῦ κάθε καθαρισμοῦ, καὶ πῶς ὁ καθαρισμὸς αὐτὸς εἶναι ὑψηλός, ἐνῶ ἐκεῖνος ταπεινός. Καὶ λέγει ὅτι αὐτὸ εἶναι πολὺ φυσικό, ἀφοῦ ἐκεῖνο ἦταν τὸ αἷμα ταύρων, ἐνῶ αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ δὲν ἀρκέσθηκε στὸ ὄνομα μόνο, ἀλλ' ἀναφέρει καὶ τὸν τρόπο τῆς προσφορᾶς· γιατί λέγει, «ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρόσφερε τὸν ἑαυτό του θυσία ἄμωμη στὸ Θεό»· δηλαδή τὸ θυσιαζόμενο ἦταν ἄμωμο καὶ καθαρὸ ἀπὸ ἁμαρτίες. Τὸ «διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος», δηλώνει ὅτι δὲν προσφέρθηκε διὰ πυρὸς οὔτε μὲ κάποιους ἄλλους. «Θὰ καθαρῖσει τὴ συνείδησή σας», λέγει, «ἀπὸ νεκρὰ ἔργα». Καὶ σωστὰ εἶπε, «ἀπὸ νεκρὰ ἔργα»· γιατί ἂν κάποιος τότε ἄγγιζε νεκρὸ μολυνόταν· καὶ ἐδῶ ἂν κάποιος συμβεῖ ν' ἀγγίσει νεκρὸ ἔργο, μολύνεται μὲ τὴ συνείδηση. «ἽΩστε νὰ λατρεύετε», λέγει, «τὸν ζωντανὸ καὶ ἀληθινὸ Θεό». Ἐδῶ δείχνει, ὅτι ἐκεῖνος πού διαπράττει νεκρὰ ἔργα δὲν εἶναι δυνατό νὰ δουλεύει στὸν ζωντανὸ Θεό. Καὶ σωστὰ εἶπε, «τὸν ἀληθινὸ καὶ ζωντανὸ Θεό», δείχνοντας καὶ μ' αὐτό, ὅτι καὶ τὰ προσφερόμενα σ' αὐτὸν εἶναι τέτοια. Ἐπομένως ὅλα αὐτὰ τὰ δικά μας εἶναι καὶ ζωντανὰ καὶ ἀληθινά, ἐνῶ ἐκεῖνα τὰ τῶν Ἰουδαίων εἶναι καὶ νεκρὰ καὶ ψευδῆ· καὶ πολὺ σωστὰ.

3. Κανένας λοιπὸν πού ἔχει νεκρὰ ἔργα νὰ μὴ εἰσέρχεται ἐδῶ. Γιατί, ἂν ἐκεῖνος πού ἀγγίζει νεκρὸ σῶμα δὲν ἔπρεπε νὰ εἰσέρχεται, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει ἐκεῖνος πού ἔχει νεκρὰ ἔργα· γιατί εἶναι μολυσμὸς φοβερότατος. Καὶ νεκρὰ ἔργα εἶναι ὅλα ἐκεῖνα πού δὲν ἔχουν ζωὴ, πού ἐκπέμπουν δυσωδία. Ὅπως δηλαδή τὸ νεκρὸ σῶμα δὲν εἶναι χρήσιμο σὲ καμμιά αἴσθηση, ἀλλὰ καὶ προξενεῖ λύπη σ' ἐκείνους πού τὸ πλησιάζουν, ἔτσι καὶ ἡ ἁμαρτία πλήττει ἀμέσως τὸ λογιστικὸ καὶ δὲν ἀφήνει οὔτε τὸν ἴδιο τὸ νοῦ νὰ ἡρεμεῖ, ἀλλὰ τὸν θορυβεῖ καὶ τὸν ταρασσει. Λέγε-

λοιμὸς τικτόμενος διαφθείρειν τὰ σώματα. Τοιαύτη ἐστὶ καὶ ἡ ἀμαρτία· λοιμοῦ οὐδὲν διενήνοχεν, οὐ τὸν ἀέρα διαφθείρουσα πρῶτον, εἶτα τὰ σώματα, ἀλλ' εὐθέως εἰς τὴν ψυχὴν εἰσπηδῶσα.

5 Οὐχ ὀρᾶς τοὺς λοιμώττοντας πῶς φλεγμαίνουσι, πῶς περιστρέφονται, πῶς δυσωδίας εἰσὶν ἐμπεπλησμένοι, πῶς αὐτῶν αἰσχρὰ αἱ ὄψεις, πῶς ὅλοι ἀκάθαρτοι; Τοιοῦτοί εἰσι καὶ οἱ ἀμαρτάνοντες, κἂν μὴ βλέπωσιν. Εἶπέ μοι γάρ, πυρέττοντος παν-
 10 τὸς οὐκ ἔστι χείρων ὁ τῆ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων ἢ τῶν σωμά-
 των ἀλούς; οὐχὶ ἀκαθαρότερος τούτων πάντων ἐστὶ, πάντα τὰ ἀναίσχυντα καὶ ποιῶν καὶ πάσχων; Τί γὰρ αἰσχροτέρων ἀνδρὸς χρημάτων ἐρῶντος; ὅσα αἱ ἐταιριζόμεναι γυναῖκες, ὅσα αἱ ἐπὶ τῆς σκηνῆς οὐ παραιτοῦνται ποιεῖν, τοσαῦτα οὐδὲ οὗτος· μᾶλλον δὲ ἐκεῖνας εἰκὸς ἐστὶ παραιτήσασθαι, ἢ τοῦτον. Τί λέγω, οὐ πα-
 15 ραιτεῖται; καὶ δουλοπρεπῆ πράγματα ὑπομένει, κολακεύων οὐς οὐ δεῖ, θρασυνόμενος πάλιν ἔνθα μὴ δεῖ, πανταχοῦ ἀνώμαλος· πονηροῦς ἀνδρας καὶ γόητας πολλάκις διεφθαρμένους, πολλῶν καὶ πενεστέρους καὶ εὐτελεστέρους αὐτοῦ παρακάθηται κολακεύων, καὶ ἐτέρους ἀγαθοὺς καὶ πάντοθεν ἐναρέτους ὑβρίζων
 20 καὶ θρασυνόμενος.

Εἶδες ἐκατέρωθεν τὴν ἀσχημοσύνην, τὴν ἀναισχυντίαν; Καὶ ταπεινὸς ἐστὶ πέρα τοῦ μέτρου, καὶ ἀλαζών. Ἄλλ' ἐστήκασιν ἐπὶ οἰκήματος αἱ πόρνοι, καὶ τοῦτό ἐστὶ τὸ ἔγκλημα, ὅτι τὸ σῶμα πωλοῦσι χρημάτων ἕνεκεν· ἀλλ' ἔχουσί τινα ἀπολογίαν,
 25 τὴν πενίαν καὶ τὸν καταναγκάζοντα λιμόν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὐδὲ τοῦτο ἰκανὸν εἰς ἀπολογίαν· ἐξῆν γὰρ ἐργαζόμενας διατρέφεσθαι. Ἐνταῦθα δὲ ἔστηκεν ὁ πλεονέκτης, οὐκ ἐπὶ οἰκήματος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς πόλεως μέσης, οὐ σῶμα, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν προδιδούς τῷ διαβόλῳ, ὥστε καὶ συγγίνεσθαι καὶ εἰσέρχεσθαι πρὸς αὐτὸν
 30 ὡσπερ ὄντως πρὸς πόρνην, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ πᾶσαν

ται ὅτι καὶ ἡ ἐμφάνιση λοιμοῦ καταστρέφει τὰ σώματα. Τέτοια εἶναι καὶ ἡ ἁμαρτία· δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὸ λοιμό, διαφθείροντας ὄχι τὸν ἀέρα πρῶτα καὶ μετὰ τὰ σώματα, ἀλλ' ἀμέσως ὑπεισέρχεται στὴν ψυχὴ.

Δὲν βλέπεις ἐκείνους ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ λοιμώδη νόσο πῶς φλογίζονται, πῶς περιστρέφονται, πῶς εἶναι γεμάτοι ἀπὸ δυσωδία, πῶς εἶναι αἰσχρὰ τὰ πρόσωπά τους, πῶς ὅλοι εἶναι ἀκάθαρτοι; Τέτοιοι εἶναι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἁμαρτάνουν, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὸ βλέπουν. Γιατὶ πές μου, δὲν εἶναι χειρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ὑποφέρει ἀπὸ πυρεττὸ αὐτὸς ποὺ κυριεύθηκε ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῶν χρημάτων ἢ τῶν σωμάτων; δὲν εἶναι ἀκαθαρότερος ἀπὸ ὅλους αὐτούς, διαπράττοντας ὅλα τὰ ἀδιάντροπα καὶ ὑποφέροντας ἀπὸ αὐτά; Πράγματι τί ὑπάρχει αἰσχροτέρο ἀπὸ ἄνδρα ποὺ ἀγαπᾷ ὑπερβολικὰ τὰ χρήματα; Ὅσα δὲν σταματοῦν νὰ τὰ κάμνουν οἱ πόρνες γυναῖκες καὶ οἱ θεατρίνες, αὐτὰ δὲν παύει νὰ τὰ κάνει κι αὐτός· ἢ καλύτερα ἐκεῖνες εἶναι δυνατὸ νὰ σταματήσουν, αὐτὸς ὅμως ὄχι. Τί λέγω, δὲν σταματᾷ; Ὑπομένει καὶ δουλοπρεπῆ πράγματα, κολακεύοντας ἐκείνους ποὺ δὲν πρέπει, δείχνοντας ἐπίσης θρασύτητα ἐκεῖ ποὺ δὲν πρέπει, παρουσιάζοντας παντοῦ ἀνωμαλία. Κάθεται πολλές φορές μὲ πονηροὺς ἀνθρώπους καὶ γόητες καὶ διεφθαρμένους, πολὺ πιὸ φτωχοὺς καὶ πιὸ εὐτελεῖς ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιο, ἐνῶ ἄλλους ἀγαθοὺς καὶ κατὰ πάντα ἐνάρετους τοὺς ὑβρίζει καὶ συμπεριφέρεται πρὸς αὐτοὺς μὲ θρασύτητα.

Εἶδες καὶ ἀπὸ τὰ δύο καὶ τὴν ἀσχημοσύνη καὶ τὴν ἀδιάντροπιά; Καὶ ταπεινὸς εἶναι πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο, καὶ ἀλαζών. Διαμένουν βέβαια οἱ πόρνες σὲ οἴκημα καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἄξιο κατηγορίας τους, τὸ ὅτι πωλοῦν τὸ σῶμα τους ἔναντι χρημάτων, ἀλλ' ἔχουν κάποια δικαιολογία τῇ φτώχεια καὶ τὴν πείνα ποὺ τὶς καταναγκάζει, ἂν καὶ βέβαια οὔτε αὐτὸ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς δικαιολογία· γιατί μποροῦν νὰ ἐργάζονται καὶ νὰ τρέφονται. Ἐδῶ ὅμως συχνάζει ὁ πλεονέκτης ὄχι σὲ οἴκημα, ἀλλὰ στὸ μέσο τῆς πόλης, προσφέροντας ὄχι τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὴν ψυχὴ του στὸ διάβολο, ὥστε καὶ νὰ εἰσέρχεται καὶ νὰ συνευρίσκεται μαζί του σὰν πρὸς πόρνη πραγματικά, καὶ ἀφοῦ ἐκπληρώσει ὅλη τὴν ἐπιθυμία

πληρώσας ἐξέρχεται· καὶ ὀρῶσι πᾶσα ἢ πόλις, οὐ δύο ἄνδρες
καὶ τρεῖς. Καὶ τοῦτο δὲ τῶν πορνῶν ἴδιόν ἐστιν, ὅτι τοῦ τὸ χρυ-
σίον διδόντος εἰσί· κἂν γὰρ δοῦλος ἦ, κἂν ἐλεύθερος, κἂν μονο-
μάχος, κἂν ὅστισοῦν, προτείνῃ δὲ τὸν μισθόν, καταδέχονται·
5 τοὺς δὲ μηδὲν προτείνοντας, κἂν πάντων ὧσιν εὐγενέστεροι,
χωρὶς τοῦ ἀργυρίου οὐ προσίενται. Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα οὗτοι
ποιοῦσι· τοὺς μὲν ὀρθοὺς λογισμοὺς, ὅταν ἀργύριον μὴ ἔχωσιν,
ἀποστρέφονται, τοῖς δὲ μιαιοῖς καὶ ὄντως θηριομάχοις συγγί-
νονται διὰ τὸ χρυσίον καὶ ἀσχημόνως συγγίνονται καὶ τὸ κάλλος
10 ἀπολλύουσι τῆς ψυχῆς. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι φύσει μὲν εἰδεχθεῖς
καὶ μέλαινοι καὶ ἀγροικίδες καὶ παχεῖαι καὶ ἄμορφοι καὶ κακό-
πλαστοι, καὶ πάντοθεν αἰσχραί, οὕτω καὶ αἱ τούτων γίνονται ψυ-
χαί, οὐδὲ τοῖς ἔξωθεν ἐπιτρίμμασι τὴν ἀμορφίαν συγκαλύψαι δυ-
νάμεναι. Ὅταν γὰρ ἐσχάτη ἦ δυσείδεια, ὅσα ἂν ἐπινοήσωσιν,
15 οὐδὲ ὑποκρίνασθαι δύνανται. Ὅτι γὰρ ἀναισχυντία πόρνας
ποιεῖ, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· «ἀπηναισχύντησας πρὸς
πάντας, ὄψις πόρνης ἐγένετό σοι».

Τοῦτο καὶ πρὸς τοὺς πλεονέκτας ἔστιν εἰπεῖν, ἀπηναισχύν-
τησας πρὸς πάντας, οὐ πρὸς τούσδε καὶ τούσδε, ἀλλὰ καὶ πρὸς
20 πάντας. Πῶς; Οὐ πατέρα, οὐχ υἱόν, οὐ γυναῖκα, οὐ φίλον, οὐκ
ἀδελφόν, οὐκ εὐεργέτην, οὐδένα ἀπλῶς αἰδεῖται ὁ τοιοῦτος. Καὶ
τί λέγω φίλον καὶ ἀδελφόν καὶ πατέρα; αὐτὸν οὐκ αἰδεῖται τὸν
Θεόν, ἀλλὰ πάντα μῦθος αὐτῷ εἶναι δοκεῖ, καὶ γελᾷ ὑπὸ τῆς πολ-
λῆς ἐπιθυμίας μεθύων, καὶ οὐδὲ τῇ ἀκοῇ παραδεχόμενός τι τῶν
25 ὠφελεῖν αὐτὸν δυναμένων. Ἄλλ' ὧ τῆς ἀτοπίας, καὶ οἷα φθέγ-
γονται· Οὐαὶ σοι, μαμωνᾶ, καὶ τῷ μὴ ἔχοντί σε! Ἐνταῦθα δια-
πρίομαι ὑπὸ τοῦ θυμοῦ· οὐαὶ γὰρ τοῖς ταῦτα λέγουσι, κἂν ἐν γέ-
λωτι λέγωσιν. Εἶπέ μοι γάρ, οὐ τοιαύτην ἀπειλήν ἠπείλησεν ὁ
Θεὸς λέγων, «οὐ δύνασθε δυσὶ κυρίοις δουλεύειν»; σὺ δὲ ἐκλύεις

3. Ἱερ. 3,3.

4. Ματθ. 6,24.

του ἐξέρχεται, καὶ βλέπει ὅλη ἢ πόλη, καὶ ὄχι μόνο δυὸ καὶ τρεῖς ἄνθρωποι. Καὶ αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τῶν πορνῶν, τὸ νᾶ δίνει σ' αὐτὲς κανεῖς χρήματα· εἴτε δηλαδὴ εἶναι κανεῖς δούλος εἴτε ἐλεύθερος εἴτε μονομάχος εἴτε ὅποιοσδήποτε καὶ προσφέρει ἀμοιβή, καταδέχονται, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν προσφέρουν τίποτε, κι ἂν ἀκόμη εἶναι εὐγενέστεροι ἀπ' ὅλους, χωρὶς τὰ χρήματα δὲν μποροῦν νᾶ τις πλησιάσουν. Αὐτὸ κάμνουν καὶ αὐτοὶ ἐδῶ· τοὺς ὀρθοὺς λογισμοὺς, ὅταν δὲν ἔχουν χρήματα, τοὺς ἀποστρέφονται, ἐνῶ τοὺς μιανοὺς καὶ πραγματικὰ θηριομάχους τοὺς συναναστρέφονται ἐξαιτίας τῶν χρημάτων, ἀσχημονοῦν μαζί τους καὶ χάνουν τὴν ὁμορφιὰ τῆς ψυχῆς τους. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνες εἶναι ὡς πρὸς τὴ φύση τους ἀπουκρουστικὲς καὶ γεμάτες πονηριά καὶ ἄγριες καὶ παχειὲς καὶ ἄσχημες καὶ κακόπλαστες καὶ σ' ὅλα αἰσχρὲς, τέτοιες γίνονται καὶ οἱ ψυχὲς αὐτῶν, μὴ μπορῶντας μὲ τὰ ἐξωτερικὰ βαψίματα νᾶ συγκαλύψουν τὴν ἀσχήμια τους. Γιατί, ὅταν ἡ ἀσχήμια εἶναι ἢ χειρότερη ἀπ' ὅλες, ὅσα καὶ ἂν ἐπινοήσουν δὲν μποροῦν νᾶ ὑποκριθοῦν. Τὸ ὅτι βέβαια ἡ ἀδιαντροπία κάμνει πόρνες, ἄκουσε τὸν προφήτη ποὺ λέγει· «συμπεριφέρθηκες πρὸς ὅλους μὲ ἀδιαντροπία, ἀπέκτησες μορφὴ πόρνης»³.

Αὐτὸ μποροῦμε νᾶ ποῦμε καὶ πρὸς τοὺς πλεονέκτες· συμπεριφέρθηκες πρὸς ὅλους μὲ ἀδιαντροπία· ὄχι πρὸς αὐτοὺς καὶ πρὸς ἐκείνους, ἀλλὰ πρὸς ὅλους. Πῶς; Ὁ ἄνθρωπος αὐτοῦ τοῦ εἴδους δὲ σέβεται οὔτε τὸν πατέρα του οὔτε τὸ παιδί του οὔτε τὴ γυναίκα του οὔτε φίλο οὔτε ἀδελφὸ οὔτε εὐεργέτη οὔτε κανένα ἄλλο γενικά. Καὶ γιατί λέγω φίλο καὶ ἀδελφὸ καὶ πατέρα; Δὲ σέβεται τὸν ἴδιο τὸ Θεό, ἀλλὰ τὰ θεωρεῖ ὅλα τὰ σχετικὰ μ' αὐτὸν μύθο, καὶ γελᾷ μεθυσμένος ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐπιθυμία, καὶ οὔτε ν' ἀκούσει θέλει κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ μποροῦν νᾶ τὸν ὠφελήσουν. Ἄλλὰ πῶ πῶ παραλογία, ποιά εἶναι καὶ τὰ λόγια ποὺ λένε· Ἄλλοίμονό σου, μαμωμᾶ, καὶ σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει! Ἐδῶ κατακυριεύομαι ἀπὸ τὴ φλόγα τοῦ θυμοῦ· ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ λένε αὐτά, κι ἂν ἀκόμη τὰ λένε γελώντας. Γιατί πὲς μου, δὲν ἀπείλησε μ' αὐτὴ τὴν ἀπειλὴ ὁ Θεὸς λέγοντας, «δὲν μπορεῖτε νᾶ δουλεύετε σὲ δύο κυρίους»⁴; καὶ σὺ καταργεῖς τὴν ἀπειλὴ τολ-

τὴν ἀπειλήν, τοιαῦτα τολμῶν φθέγγεσθαι ἐπὶ κακῷ τῷ σεαυτοῦ;
 Οὐκ εἰδωλολατρίαν αὐτὴν εἶναι φησιν ὁ Παῦλος, καὶ τὸν πλεο-
 νέκτην εἰδωλολάτρηνα καλεῖ; σὺ δὲ ἔστηκας γελῶν κατὰ τὰς
 βιωτικὰς γυναῖκας, γελωτοποιῶν κατὰ τὰς ἐν τῇ σκηνῇ;

5 4. Τοῦτο πάντα ἀνέτρεψε, τοῦτο κατέβαλε· γέλωσ γέγονε τὰ
 ἡμέτερα καὶ πολιτισμὸς καὶ ἀστειότης· οὐδὲν εὐσταθές, οὐδὲν
 στιβαρόν. Οὐ πρὸς τοὺς βιωτικούς ἀνδρας μόνον λέγω ταῦτα,
 ἀλλ' οἶδα οὐς αἰνίττομαι· γέλωτος γὰρ ἐμπέπλησται ἡ Ἐκκλη-
 σία. Ἄν ὁ δεῖνα ἀστεῖον εἶπη, γέλωσ εὐθέως ἐν τοῖς καθημένοις
 10 γίνεται· καὶ τὸ θαυμαστόν, ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς οὐ παύ-
 ονται πολλοὶ τοῦ γελᾶν. Πανταχοῦ χορεύει ὁ διάβολος, πάντας
 ἐνεδύσατο, πάντων κρατεῖ· ἠτίμασται ὁ Χριστός, παρέωσται, ἐν
 οὐδενός ἐστι μέρος ἡ ἐκκλησία. Οὐκ ἀκούετε Παύλου λέγοντος,
 «αἰσχρότης καὶ μωρολογία καὶ εὐτραπελία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν»;
 15 Μετὰ τῆς αἰσχροτήτος τὴν εὐτραπελίαν τίθησι· σὺ δὲ γελᾷς;
 «Μωρολογία» τί ἐστι; Τὰ μηδὲν ἔχοντα χρήσιμον. Γελᾷς δὲ
 ὄλως, καὶ διαχεῖς τὸ πρόσωπον ὁ μονάζων; ὁ ἐσταυρωμένος, ὁ
 πενθῶν, γελᾷς, εἶπέ μοι; Ποῦ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο ἤκουσας
 ποιῶντος; Οὐδαμοῦ, ἀλλὰ κατηφοῦντος μὲν πολλάκις. Καὶ γὰρ
 20 ὅτε τὴν Ἱερουσαλήμ εἶδεν ἐδάκρυσεν, καὶ ὅτε τὸν προδότην ἐνε-
 νόησεν ἐταράχθη, καὶ ὅτε τὸν Λάζαρον ἐμελλεν ἐγείρειν ἐκλαυ-
 σε· σὺ δὲ γελᾷς; Εἰ ἐπὶ τοῖς ἐτέρων ἀμαρτήμασιν ὁ μὴ ἀλγῶν κα-
 τηγορίας ἄξιος, ὁ ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ ἀναλγήτως διακειόμενος καὶ γε-
 λῶν ποίας ἐστὶ συγγνώμης ἄξιος; Πένθους ὁ παρῶν καιρὸς καὶ
 25 θλίψεως, ὑπωπιασμοῦ καὶ δουλαγωγίας, ἀγῶνων καὶ ἰδρώτων·
 σὺ δὲ γελᾷς; Οὐχ ὀρᾷς πῶς ἐπετιμῆθη Σάρρα; οὐκ ἀκούεις τοῦ
 Χριστοῦ λέγοντος, «οὐαὶ οἱ γελῶντες, ὅτι κλαύσονται»; Ταῦτα
 ψάλλεις καθ' ἐκάστην ἡμέραν. Τί γὰρ λέγεις, εἶπέ μοι; ὅτι ἔγέ-
 λασα; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τί; «Ἐκοπίασα ἐν τῷ στεναγμῷ μου».
 30 Ἀλλὰ τάχα τινὲς εἰσὶν οὕτω διακεχυμένοι καὶ χαῦνοι, ὡς καὶ ἐν

5. Ἐφ. 5,4.

6. Λουκᾶ 6,25.

7. Ψαλμ. 6,6.

μώντας νὰ λές τέτοια λόγια πρὸς κακὸ τοῦ ἑαυτοῦ σου; Δὲν λέγει ὁ Παῦλος ὅτι αὐτὴ εἶναι εἰδωλολατρία καὶ ὀνομάζει εἰδωλολάτρη τὸν πλεονέκτη; Σὺ ὁμως στέκεσαι καὶ γελᾶς ὅπως οἱ κοσμικὲς γυναῖκες, προκαλώντας τὰ γέλια σὰν τὶς γυναῖκες τοῦ θεάτρου;

4. Αὐτὸ τὰ ἀνέτρεψε ὅλα, αὐτὸ τὰ κατέρριψε· κατάντησαν τὰ δικά μας γέλωσ καὶ πολιτισμὸς καὶ ἀστειότητα· τίποτε τὸ σταθερό, τίποτε τὸ στερεό. Δὲν τὰ λέγω αὐτὰ μόνο πρὸς τοὺς κοσμικοὺς ἄνδρες, ἀλλὰ γνωρίζω ποιοὺς ὑπαινίσσομαι· γέμισε ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ γέλωτα. Ἄν ὁ τάδε πεῖ κάποιο ἀστεῖο, ἀμέσως προκαλοῦνται γέλια σ' ἐκείνους πού κάθονται. Καὶ τὸ θαυμαστὸ εἶναι ὅτι πολλοὶ δὲν σταματοῦν νὰ γελοῦν καὶ κατὰ τὴν ἴδια τὴν ὥρα τῆς εὐχῆς. Παντοῦ χορεῦει ὁ διάβολος, ὅλους τοὺς ντύθηκε, ὅλους τοὺς ἐξουσιάζει. Ἀτιμᾶσθηκε ὁ Χριστός, περιφρονήθηκε, δὲν ὑπάρχει πουθενὰ ἡ ἐκκλησία. Δὲν ἀκοῦτε τὸν Παῦλο πού λέγει, «αἰσχρότητα καὶ μωρολογία καὶ γελοιότητες ἃς ἐξαφανισθοῦν ἀπὸ σᾶς»⁵; Μαζὶ μὲ τὴν αἰσχρότητα ἀναφέρει τὴ γελοιότητα καὶ σὺ γελᾶς; Μωρολογία τί εἶναι; Ἐκεῖνα πού δὲν ἔχουν τίποτε τὸ χρήσιμο. Γελᾶς λοιπὸν διαρκῶς καὶ φαιδρύνεις τὸ πρόσωπό σου σὺ ὁ μοναχός; Γελᾶς, πές μου, σὺ πού ἔχεις σταυρωθεῖ, σὺ πού πενθεῖς; Πού ἄκουσες τὸ Χριστὸ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ; Πουθενὰ, ἀλλὰ πολλὰς φορές ἦταν σκυθρωπός. Πραγματικὰ ὅταν εἶδε τὴν Ἱερουσαλήμ δάκρυσε, ὅταν σκέφθηκε τὸν προδότη ταραχθήκε, καὶ ὅταν ἐπρόκειτο ν' ἀναστήσει τὸν Λάζαρο ἔκλαψε· καὶ σὺ γελᾶς; Ἐὰν ἐκεῖνος πού δὲν πονᾷ γιὰ τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἄλλων εἶναι ἄξιος κατηγορίας, ἐκεῖνος πού συμπεριφέρεται μὲ ἀναλγησία γιὰ τὰ δικά του καὶ γελᾷ ποιά συγγνώμη εἶναι ἄξιος νὰ ἐπιτύχει; Ὁ παρῶν καιρὸς εἶναι καιρὸς πένθους καὶ θλίψεως, βασάνων καὶ δουλαγωγίας, ἀγῶνων καὶ ἰδρώτων· καὶ σὺ γελᾶς; Δὲν βλέπεις πῶς ἐπιτιμήθηκε ἡ Σάρρα; Δὲν ἀκοῦς τὸ Χριστὸ πού λέγει, «ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους πού γελοῦν, γιατί θὰ κλάψουν»⁶; Αὐτὰ ψάλλεις καθημερινά. Πές μου δηλαδή, τί λές; 'Γέλασα'; Καθόλου· ἀλλὰ τί; «Ἀπέκαμα ἀπὸ τοὺς στεναγμούς μου»⁷. Ἄλλ' ἴσως μερικοὶ εἶναι τόσο παραλυμένοι καὶ ἀποχαυνωμένοι, ὥστε νὰ γελοῦν καὶ γιὰ τὴν ἐπιτίμηση αὐτὴ, σὰν νὰ τὰ

τῇ ἐπιτιμήσει ταύτη γελᾶν, ὅτι δὴ περὶ γέλωτος ταῦτα διαλεγόμεθα. Καὶ γὰρ τοιοῦτόν ἐστιν ἡ παραφορά, τοιαύτη ἡ παραπληξία, οὐδὲ αἰσθάνεται τῆς ἐπιτιμήσεως.

Ἔστηκεν ὁ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τὴν πάντων εὐχὴν ἀναφέρων,
 5 σὺ δὲ γελᾷς, οὐδὲν δεδοικώς; Καὶ ἐκεῖνος μὲν τρέμων ὑπὲρ σοῦ τὰς εὐχὰς ἀναφέρει, σὺ δὲ καταφρονεῖς; Οὐκ ἀκούεις τῆς Γραφῆς λεγούσης, «οὐαὶ οἱ καταφρονηταί»; οὐ φρίττεις; οὐ συστέλλεις σαυτόν; Καὶ εἰς μὲν βασιλεία εἰσιῶν, καὶ σχήματι καὶ βλέμματι καὶ βαδίσματι καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις κοσμεῖς σαυτόν· ἐνταῦθα δέ,
 10 ἔνθα τὰ ὄντως ἐστὶ βασιλεία, καὶ τοιαῦτα οἶα τὰ οὐράνια, καὶ γελᾷς; Σὺ μὲν οὖν οἶδα ὅτι οὐχ ὄρᾳς· ἄκουε δε ὅτι ἄγγελοι πάρρῃσι πανταχοῦ, καὶ μάλιστα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ παρεστήκασι τῷ βασιλεῖ, καὶ πάντα ἐμπέπλησται τῶν ἀσωμάτων ἐκείνων δυνάμεων. Οὗτος ἐμοὶ καὶ πρὸς γυναῖκας ὁ λόγος, αἱ ἐπὶ μὲν τῶν ἀν-
 15 δρῶν οὐ τολμῶσι τοῦτο ποιεῖν ταχέως, κἂν ποιῶσι δέ, οὐκ ἀεὶ, ἀλλὰ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀνέσεως· ἐνταῦθα δὲ ἀεὶ. Κατακαλύπτεις, εἶπέ μοι, τὴν κεφαλὴν καὶ γελᾷς, ὦ γύναι, ἐν ἐκκλησίᾳ καθημένη; εἰσῆλθες ἐξομολογήσασθαι τὰ ἁμαρτήματα, προσπεσεῖν τῷ Θεῷ, δεηθῆναι καὶ ἰκετεῦσαι ὑπὲρ τῶν κακῶς σοι πεπλημ-
 20 μελημένων, καὶ μετὰ γέλωτος τοῦτο ποιεῖς; Πῶς οὖν αὐτὸν ἐξιλεώσασθαι δυνήσῃ;

Καὶ τί κακὸν ὁ γέλως, φησὶν; Οὐ κακὸν ὁ γέλως, ἀλλὰ κακὸν τὸ παρὰ μέτρον, τὸ ἄκαιρον. Ὁ γέλως ἐγκεῖται ἐν ἡμῖν, ἴν', ὅταν φίλους ἴδωμεν διὰ μακροῦ χρόνου, τοῦτο ποιῶμεν, ὅταν τι-
 25 νὰς καταπεπληγμένους καὶ δεδοικότας, ἀνῶμεν αὐτοὺς τῷ μειδιάματι, οὐχ ἵνα ἀνακαγχάζωμεν καὶ ἀεὶ γελῶμεν· ὁ γέλως ἐγκεῖται τῇ ψυχῇ τῇ ἡμετέρᾳ, ἵνα ἀνῆταί ποτε ἡ ψυχὴ, οὐχ ἵνα διαχέηται. Ἐπεὶ καὶ ἐπιθυμία ἡμῖν ἐγκεῖται σωμάτων. Καὶ οὐ πάντως ἀνάγκη διὰ τὸ ἐγκεῖσθαι καὶ αὐτῇ χρῆσθαι, ἢ κεχρηῆσθαι
 30 ἀμέτρως· ἀλλὰ καὶ κρατοῦμεν αὐτῆς καὶ οὐ λέγομεν, ἔπειδὴ ἐγ-

λέμε δηλαδή αὐτὰ γιὰ νὰ προκαλέσουμε γέλωτα. Πραγματικὰ τέτοια εἶναι ἡ παραφροσύνη, τέτοια ἡ τρέλλα, οὔτε τὴν ἐπιτίμησιν αἰσθάνεται.

Στέκεται ὁ ἱερέας τοῦ Θεοῦ λέγοντας τὴν εὐχὴ γιὰ ὄλους, καὶ σὺ γελαῖς, χωρὶς νὰ φοβᾶσαι τίποτε; Καὶ ἐκεῖνος βέβαια λέγει τρέμοντας τὶς εὐχὰς γιὰ σένα, καὶ σὺ τὸν περιφρονεῖς; Δὲν ἄκουῖς τὴ Γραφὴ πού λέγει, «ἀλλοίμονο στοὺς καταφρονητές»; Δὲν φρίττεις; δὲν δείχνεις συστολή; Καὶ βέβαια εἰσερχόμενος σὲ ἀνάκτορα προσέχεις νὰ εἶναι κόσμιο καὶ τὸ παράστημά σου καὶ τὸ βλέμμα σου καὶ τὸ βάδισμά σου καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ἐνῶ ἐδῶ, ὅπου εἶναι τὰ πραγματικὰ ἀνάκτορα, καὶ τέτοια ὅπως ἀκριβῶς εἶναι τὰ οὐράνια, γελαῖς; Σὺ βέβαια γνωρίζω ὅτι δὲν βλέπεις, ἄκουε ὅμως ὅτι παντοῦ παραβρίσκονται ἄγγελοι καὶ μάλιστα στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ στέκονται δίπλα στὸ βασιλιά, καὶ ὅλα εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὶς ἀσώματες ἐκεῖνες δυνάμεις. Ὁ λόγος μου αὐτὸς ἀπευθύνεται καὶ πρὸς τὶς γυναῖκες, οἱ ὁποῖες μπροστὰ στοὺς ἄνδρες βέβαια δὲν τολμοῦν εὐκολὰ νὰ τὸ κάνουν αὐτό, καὶ ἂν τὸ κάνουν, δὲν τὸ κάνουν πάντοτε, ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνο τῆς ἀνάπαυσης, ἐνῶ ἐδῶ πάντοτε. Πές μου, γυναῖκα, καλύπτεις τὸ κεφάλι σου καὶ γελαῖς βρισκόμενη μέσα στὴν ἐκκλησία; Εἰσῆλθες νὰ ἐξομολογηθεῖς τὰ ἁμαρτήματά σου, νὰ προσπέσεις στὸ Θεό, νὰ τὸν παρακαλέσεις καὶ νὰ τὸν ἱκετεύσεις γιὰ τὰ κακὰ πού διέπραξες καὶ τὰ πλημμελήματα, καὶ τὸ κάνεις αὐτὸ γελώντας; Πῶς λοιπὸν θὰ μπορέσεις νὰ καταστήσεις αὐτὸν εὐμενῆ;

Καὶ τί κακό, λέγει, εἶναι τὸ γέλιο; Δὲν εἶναι κακὸ τὸ γέλιο, ἀλλὰ κακὸ εἶναι ὅταν γίνεται πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο καὶ ἀκαιρά. Τὸ γέλιο ὑπάρχει σὲ μᾶς ὥστε, ὅταν δοῦμε φίλους πού ἔχουμε πολὺ χρόνο νὰ τοὺς δοῦμε, νὰ τὸ κάνουμε αὐτό, ὅταν δοῦμε κάποιους συνεσταλμένους καὶ φοβισμένους, νὰ τοὺς ἐνθαρρύνουμε μὲ τὸ χαμόγελο, καὶ ὄχι νὰ καγχάζουμε καὶ νὰ γελαῖμε πάντοτε. Τὸ γέλιο ὑπάρχει μέσα στὴν ψυχὴ μας, γιὰ νὰ ἀνακουφίζεται κάποτε ἡ ψυχὴ, ὄχι γιὰ νὰ ὀδηγεῖται στὴ διάχυση. Ἄλλωστα καὶ ἡ ἐπιθυμία ὑπάρχει μέσα στὰ σώματά μας καὶ δὲν πρέπει ὅπωςδήποτε ἐπειδὴ ὑπάρχει νὰ τὴ χρησιμοποιοῦμε ἢ νὰ τὴ χρησιμοποιοῦμε πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο· ἀλλὰ καὶ συγκρατοῦμε αὐτὴν καὶ δὲ λέμε,

κειται, χρησώμεθα'. Μετὰ δακρῦων δούλευε τῷ Θεῷ, ἵνα δυνηθῆς ἀπονίψασθαι τὰ ἡμαρτημένα. Οἶδα ὅτι πολλοὶ διαμωκῶνται ἡμᾶς λέγοντες, 'εὐθέως δάκρυα'. Διὰ τοῦτο δακρῦων καιρός. Οἶδα δὲ καὶ οἰωνίζονται οἱ λέγοντες, «φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὐριον γὰρ ἀποθνήσκομεν». Ἔννοησον ὅτι «ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης»· οὐκ ἐγὼ λέγω, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τὴν πεῖραν τῶν πραγμάτων πάντων λαβὼν, ταῦτά φησιν· «ὠκοδόμησά μοι οἰκίας, ἐφύτευσά μοι ἀμπελῶνας, ἐποίησά μοι κολυμβήθρας ὑδάτων, οἰνοχόους καὶ οἰνοχοούσας»· καὶ τί δὴ μετὰ ταῦτα πάντα φησί; «Ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης.

Πενθήσωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, πενήσωμεν, ἵνα ὄντως γελάσωμεν, ἵνα ὄντως ἡσθῶμεν ἐν τῷ καιρῷ τῆς χαρᾶς τῆς εἰλικρινοῦς· αὕτη μὲν γὰρ ἡ χαρὰ πάντως λύπη ἀναμέμικται, καὶ οὐδέποτε καθαρὰν αὐτὴν ἔστιν εὐρεῖν· ἐκείνη δὲ εἰλικρινής ἐστι καὶ ἄδολος καὶ οὐδὲν ἔχουσα ὑπουλον οὐδὲ ἀναμειγμένον· ἐκείνην ἡσθῶμεν τὴν χαρὰν, ἐκείνην μεταδιώξωμεν. Ἄλλως δὲ οὐκ ἔστιν αὐτῆς ἐπιτυχεῖν ἢ διὰ τοῦ ἐνταῦθα μὴ τὰ ἡδέα, ἀλλὰ τὰ ὠφελοῦντα αἰρεῖσθαι, καὶ μικρὸν θλίβεσθαι ἐκόντας, καὶ μετὰ εὐχαριστίας ἅπαντα φέρειν τὰ συμπίπτοντα. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία, καὶ τὰ ἐξῆς.

8. Α' Κορ. 15,32.

9. Ἐκκλ. 1,2.

10. Ἐκκλ. 2,4-8.

‘έπειδὴ ὑπάρχει μέσα μας, ἃς τὴ χρησιμοποιοῦμε’. Μὲ δάκρυα δούλευε τὸ Θεό, γιὰ νὰ μπορέσεις νὰ καθαρῖσεις τὰ ἁμαρτήματά σου. Γνωρίζω ὅτι πολλοὶ μὲ κατηγοροῦν λέγοντας, ‘ἀμέσως δάκρυα’. Γι’ αὐτὸ εἶναι καιρὸς δακρῦων. Γνωρίζω ὅτι καὶ αἰσιοδοξοῦν ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ λένε, «ἃς φᾶμε καὶ ἃς πιοῦμε, γιὰτὶ αὔριο πεθαίνομε»⁸. Ἀλλὰ σκέψου ὅτι «ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης»⁹. Δὲν τὸ λέγω ἐγώ, ἀλλ’ ἐκεῖνος ποὺ γνώρισε ὅλα τὰ πράγματα ἔμπρακτα, λέγει τὰ ἐξῆς· «οἰκοδόμησα γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου σπίτια, φύτευσα ἀμπέλια, κατασκεύασα δεξαμενὲς ὑδάτων καὶ εἶχα οἰνοχόους καὶ οἰνοχόες»¹⁰. Καὶ τί λέγει μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά; «Ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης».

Ἄς πενθῆσουμε λοιπόν, ἀγαπητοί, ἃς πενθῆσουμε, γιὰ νὰ γελάσουμε πραγματικά, γιὰ νὰ νιώσουμε πραγματικὰ εὐφροσύνη κατὰ τὸν καιρὸ τῆς εἰλικρινοῦς χαρᾶς. Γιατὶ αὐτὴ ἡ χαρὰ ὅπως-δήποτε εἶναι ἀναμιγμένη μὲ λύπη καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὴ βροῦμε αὐτὴν ποτὲ καθαρὴ, ἐνῶ ἐκείνη εἶναι εἰλικρινῆς καὶ ἄδολη καὶ δὲν ἔχει τίποτε τὸ ὑπουλο οὔτε κάτι ἄλλο ἀναμιγμένο. Μὲ ἐκείνη τὴ χαρὰ ἃς νιώθουμε εὐχαρίστηση, ἐκείνην ἃς ἐπιδιώξουμε. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπιτύχουμε αὐτὴν ἀλλιῶς, παρὰ μὲ τὸ μὴ προτιμᾶμε ἐδῶ τὰ εὐχάριστα, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ ὠφελοῦν, καὶ νὰ θλιβόμαστε λίγο μὲ τὴ θέλησή μας καὶ νὰ ὑποφέρουμε μὲ εὐχαριστία ὅλα ἐκεῖνα ποὺ μᾶς συμβαίνουν. Γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία καὶ τὰ ἐξῆς.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οί ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρά γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς στὴ σελίδα πού βρίσκονται.

Γένεσις			Δευτερονόμιον		
1	3	242	6	7	418
	27	72	28	23	552
2	24	72			
3	16	366		Κριταὶ	
	18.19	364	14	8-10	70
13	15	328	15	15-19	70
18	21	334	19	20	274
19	4-30	110			
35	18	168		Τωβίτ	
39	1-23	88	4	7	536
40	7	90		11	442
	17-18	134			
45	5	170		Βασιλειῶν Α'	
	Ἔξοδος		4	19-21	168
			6	1-12	58
6	9	494	28	7-25	58
7	8-13	400			
8	12-14	400		Βασιλειῶν Β'	
18	19	70	3	18	176
19	29	274			
	Λευϊτικὸν			Βασιλειῶν Γ'	
			17	1-16	70
10	1-3	400			
11	8	68		Ψαλμοὶ	
13	15	68	1	2	418
15	4	68	2	4-5	266
	19	68		8	216
18	5	16		11	448
21	1	70	4	5	558
				24	480
	Ἀριθμοὶ		6	7	440. 444
11	12	282	7	13	374
14	11-37	352. 356	8	5-7	294
23	1-30	60	9	34	354

11	5	354		
13	1	354		
	2	334		
15	4	556		
16	4	556		
18	11	418		
22	4	312		
24	7	388		
	18.19	338		
31	4	452		
	5	440		
	7	312		
33	12-15	420		
	14	224		
35	2.3	354		
39	8.9	480		
40	2	482		
44	11-12	554		
48	4	228		
49	23	480		
50	12	68.242.450.508		
	18	480		
	19	440. 480		
57	11	194		
62	7	556		
64	11	450		
81	8	384		
89	2	244		
93	7	354		
94	8-11	350		
101	10	440		
102	5	434		
105	2	112		
	37	110		
109	1	382		
114	7	312		
115	8	480		
118	126	18		
120	3	504		
	4	504		
	Ἰωβ			
1	21	250		
2	4	306		
			Παροιμιαί	
			3	21
			6	34-35
			18	17
			21	13
			24	11
				272
				88
				440
				482
				466
			Σοφία Σολομώντος	
			4	9
				390
			Σοφία Σειράχ	
			1	22
			3	3
			7	6
			9	15
			21	2
			25	1
			27	26
			28	3
				250. 344
				442
				44
				418
				70
				76
				132
				442
			᾽Ωσηέ	
			6	6
			12	11
				480
				214
			᾽Αμώς	
			2	11
			5	23
			6	6
			8	11
				48
				480
				466
				410. 450
			Μιχαίας	
			6	2
				8
				336
				480
			᾽Αββακούμ	
			2	14
				552
			Ἡσαίας	
			1	2
				16
				68. 510
				420
				510
			5	2
				450

	6	450	13	13	258
	25	506	14	1-12	508
26	12	338	18	6	24
40	2	338		15-17	316
43	26	440		18	316
49	8	384		21-35	150
52	11	68	19	12	20
53	9	526		21	20. 126
57	17.18	444	20	18-19	402
65	17	552	21	40	272
				43	266
	Ἰερεμίας			44	266
2	11	60	22	29	418
4	14	508	25	14-23	254
6	20	480		40	222
8	4	438		45	222
			26	39	402
	Δανιήλ		28	19	330
2	30	174			
3	17-18	132		Μάρκος	
	19-33	132	1	25	60
	29	174	15	41	124
	32	174			
4	24	126		Λουκάς	
14	37	174	1	2	276
			4	35	60
	Ματθαῖος		8	14	452
1	21	328	10	30-37	464
2	1-12	58	11	41	442
5	7	188	13	34	266
	8	508	14	33	98
	15	142	16	9	228. 368
	20	412		11	280
	22	18. 72. 222. 250		25	338
	23-24	20	17	7	178
	35	192		10	172. 248
	42	488	18	9-14	172
6	6	48		13	158
	12	156	19	27	266
	14	442	22	32	442
	23	38	23	40	104
	33	420			
7	1	462		Ἰωάννης	
	24	476	1	1	244
9	5	330		3	244
10	27	18		4	244

	15	220	19	6	432
2	19	402	20	24	308
3	20	354	21	20-21	200
	34	262		30-33	206
4	24	60. 480	22	18	200
5	41	52		19-20	200
8	12	240		21	200
	42	398	23	5	206
10	18	402			
11	4	298		Ρωμαίους	
	26	472	1	1	16
13	34	286		18	450
	35	286	2	29	48
14	2	210	3	8	530
	26	550		31	430
	28	402	4	-	396
	30	298	5	14	292
15	16	14		15	298
	20	210		20	212
	22	116. 450	6	1-2	436
16	28	258		2	434
	33	382		4	434
17	21	286		5	434
20	23	544		6	434
				15	190
	Πράξεις		7	13	176
1	11	268	8	3	520. 552
2	46	278		24	336
	25	516		29	16
	26	328		32	298
	32	128	9	3	204
	35	128		15	504
	36	216		16	504
5	1-11	126		20	406
7	20	268	10	5	16
	53	272	11	13-14	200
9	36-43	484	13	11	214
10	4	482		14	392. 536
13	26	328	14	1	62
15	10	552		8	176
16	17	60		10	104
17	23	54. 58	15	4	418
	28	54		25	204
	30-31	408			
18	17	206		Κορινθίους Α'	
	24	122	1	10	428

	12	528		4	406. 456
	17	204		19	272
2	9	368		28	150
3	2	410	4	3	104
	3	410		18	250
	22	14. 268		19	438
4	4	172	5	7	406. 456
5	5	338		10	406. 454
	11	20	6	10	464
6	9	112		17	146
7	5	98			
	14	462		Ἐφεσσίους	
	21	142	2	6	300
	29	394		7	300
	29.31	256		12	322
	31	394	6	7	82
9	16	20		9	158
	21	58		12	344
	26	340. 384		14	344
	27	450		17	346
10	11	418		Φιλιππησίους	
	12	104. 450		2	29
	13	340	2	30	30
11	30	338		3	12
12	7	278	3	13	172
	18	278		4	6
	31	252. 284	4	17	214
13	1.2	284			124
	3	286		Κολοσσαεῖς	
	12	14		3	5
16	4	204	3	16	314
16	4	204		4	418
			4	2	392
				16	162
				17	148
	Κορινθίου Β'			Θεσσαλονικεῖς Α'	
8	1	204	4	13	310
	5	462		18	282
	9	118	5	11	282
9	7	126		14	362
10	5	274		Θεσσαλονικεῖς Β'	
	Γαλάτας			1	6
1	4	404	1	10	274
	6	456	3	13	486
2	8	200			486
	10	204			
3	1	12			

	Τιμόθεον Α'		7	294
1	4	120	10	238. 294
2	2	78	13	214.246.294.540
	6	404	14	324. 540
	12	76	2	14
3	5	90	3	6
4	15	418	12	210
5	20	314	4	12
	23	32	14	408
6	1	142	15	526
	8	98	5	6
	9	100	8	476
			11	458. 502
	Τιμόθεον Β'		12	21.424.450.456
1	7	308	13	430
	12	362	6	9
	25	120	10	208
	25-26	468	12	210
3	12	340	19	522
	16	418	7	11
4	2	102	16	546
	6	204	18	546. 554
	10	188	19	548. 554
	11	186	20	546
	16	204	8	7
	20	188	13	270
			9	10
	Τίτον		10	32
1	5	10		34
	11	122		37
3	12	12	11	39
	13	10	12	8
				12
	Φιλήμονα			208. 378
	2	138	13	4
	7	138		9
	10	138		13
	12	22		17
	13	138		23
	18-19	138		
	22	138		
	Ἐβραίους			Ἰακώβου
1	5	214. 294	2	13
	6	292. 294		26
				13
				15
				188
				102'
				310
				442

2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

- Ἄαρὼν 398. 400. 478. 512. 514. 516.
518.
- Ἄβραάμ 118. 132. 322. 324. 328. 470.
472. 474. 492. 494. 496. 498.
502. 512. 548.
- ἀγαθότης 192. 194.
- ἀγαθωσύνη 366.
- ἀγαλλίασις 448.
- ἀγάπη 74. 78. 112. 128. 160. 164. 168.
208. 230. 266. 286. 288. 308.
322. 328. 366. 400. 456. 462.
- Ἄγγαῖος 552.
- ἄγγελος, -οὶ 214. 218. 220. 246. 258.
260. 262. 264. 268. 272. 274.
290. 292. 294. 296. 298. 322. 324
368. 374. 438. 492.
- ἀγενεαλόγητος 496.
- ἀγιασμός 48. 462.
- ἄγκυρα 478.
- ἀγρυπνία 418.
- Ἄδὰμ 294. 368.
- ἀδελφότης 326.
- ἀδικία 70. 224. 228. 450. 550.
- ἀθέτησις 520. 546.
- Ἄθηναί 54.
- Ἄθηναῖος, -οὶ 408.
- ἀθυμία 28. 130. 532.
- Αἰγύπτιος, -οὶ 92.
- Αἴγυπτος 350. 356. 548.
- αἰρετικὸς 120. 124. 192. 286. 304.
308.
- αἰσχροκέρδεια 44.
- αἰσχύνη 28. 36. 530.
- αἰχμαλωσία 92.
- ἀκαθαρσία 64. 66. 68.
- ἀλαζονεία 466. 506.
- ἀλήθεια 10. 12. 14. 16. 54. 210. 304.
468. 498. 500.
- ἀμάθεια 426.
- ἀμάρτημα, -τα 24. 38. 46. 94. 102. 106.
126. 128. 150. 152. 154. 158.
170. 192. 194. 222. 252. 258.
276. 326. 338. 382. 410. 432.
434. 436. 438. 440. 442. 444.
508.
- ἄμαρτία, -αὶ 64. 68. 70. 116. 154. 158.
176. 212. 218. 220. 222. 232.
244. 246. 326. 238. 330. 338.
340. 344. 354. 382. 386. 396.
404. 436. 440. 442. 452. 454.
480. 488. 508. 510. 526. 528.
528. 530. 550. 556.
- ἄμαρτωλός, -οὶ 158. 176. 194. 340.
442. 464. 482. 488. 526.
- ἀμήτωρ 496. 498.
- ἀμοιβή 90.
- ἀναγέννησις 106.
- ἀνάθεμα 204. 206.
- ἀναισχυντία 488.
- ἀνακαινισμός 434.
- ἀναλγησία 362.
- ἀνάληψις 246. 258.
- Ἄνανίας 126.
- ἀνάπαυσις 348. 350.
- ἀνάστασις 84. 202. 210. 246. 308.
310. 362. 380. 402. 414. 424.
434.
- ἀνδρεία 10. 122
- Ἄνδρόγεωσ 108.
- ἀνεξικακία 480.
- ἀνθρωπότης 262. 408. 410. 524. 526.
542.
- ἀνομία 114. 262. 440. 550.
- ἀντοπόδοσις 334. 336. 380. 456.
- ἀντιμισθία 274.
- ἀπανθρωπία 466.
- ἀπάτη 354. 362. 452.
- ἀπάτωρ 496. 498.
- ἀπαύγασμα 218. 220. 232. 234. 238.
240. 324.
- ἀπειθεια 358. 372. 374. 376. 378.
- ἀπειλή 194. 196.
- ἀπήνεια 486.
- ἀπιστία 202. 208. 210. 352. 354. 356.

362. 364. 460.
 ἀπληστία 72.
 ἀπόγνωσις 362. 384. 434.
 Ἀπολλῶς 10. 14. 122.
 ἀπόνοια 48. 130. 176. 252. 506.
 ἀποστασία 202.
 ἀπόστολος 12. 14.
 Ἀπφία 146. 148.
 ἀπῶλεια 270. 436. 554.
 ἄρατος 58.
 ἀργία 122.
 Ἄρειανός, -οἱ 262.
 Ἄρειος 236. 238. 264. 416.
 ἀρετή 10. 12. 32. 40. 48. 80. 82. 90.
 92. 94. 96. 102. 106. 108. 110.
 112. 120. 130. 140. 156. 162.
 176. 226. 254. 286. 336. 394.
 420. 4340. 4542. 480. 530.
 Ἄρισταρχος 186.
 ἀρπαγή 154. 204.
 ἀρχιερεὺς 378. 380. 382. 396. 398.
 400. 408. 476. 502. 524. 526.
 528. 530. 540.
 ἀρχιερωσύνη 330.
 Ἄρχιππος 146. 148. 162.
 ἀσέβεια 96. 282. 450.
 ἀσέλγεια 108.
 ἀστοργία 38.
 ἀσωτία 38.
 αὐθάδεια 24. 168.
 αὐθεντία 234. 236. 318.
 αὐτεξούσιον 504.
 ἀφανισμὸς 554.
 ἄφεςις 158. 434. 436.
 ἀφροδίσια 386. 390.
 Βαβυλῶν 550.
 Βαλαάμ 60.
 βάπτισμα 138. 330. 432. 434. 436.
 438. 530. 532.
 βαπτισμὸς 424. 428. 436.
 Βαρνάβας 206.
 βασιλεία 262. 266. 268. 276. 360. 368.
 βασιλεία τοῦ Θεοῦ 420.
 βασιλεία τῶν οὐρανῶν 48. 222. 350.
 352. 362. 436.
 βασιλεὺς δικαιοσύνης 496. 498.
 βασιλεὺς εἰρήνης 496. 498.
 βασκανία 280. 344. 366.
 Βενιαμὴν 168.
 βλακεία 538.
 Γαλάται 406. 454. 456.
 Γαλάτης, -αι 104.
 Γαλλίων 206.
 Γαμαλιήλος 200.
 γάμος 98. 100. 394.
 γαστρίμαργος, -οἱ 60.
 γέεννα 24. 40. 132. 190. 194. 222.
 250. 362. 398. 530. 532.
 γενεαλογία, -αι 118. 120.
 γέννημα 264.
 γνόφος 274.
 γογγυσμὸς 362.
 γοητεία 254.
 γνῶσις 240. 286. 534.
 δαιμόνιον 110. 278.
 δαίμων, -ες 58. 60. 108.
 Δανιήλ 174.
 Δαυὶδ 70. 176. 216. 338. 344. 352.
 358. 440. 444. 452. 554.
 Δάφνη 62.
 δειλία 308. 310. 340.
 δεισιδαιμονία 426.
 δεκάτη 500. 502.
 Δημᾶς 186.
 δημιουργία 244. 264. 268.
 διαβολή 456.
 διάβολος 80. 112. 276. 306. 324. 342.
 468.
 διαθήκη 516. 524. 526. 546. 548. 550.
 552.
 διαφθορά 96. 108.
 δικαιοκρισία 456.
 δικαιοσύνη 106. 114. 262. 408. 412.
 430. 494. 496. 498.
 δικαιοσύνης βασιλεὺς 496.
 δικαίωμα, -τα 520.
 διχοστασία 410.
 διωγμὸς 342.
 δόγμα, -τα 82. 84. 342. 416.

- δόκησις 304.
 δόξα 44. 46. 50. 52. 80. 92. 116. 134.
 154. 158. 180. 196. 218. 220.
 230. 234. 238. 240. 242. 256.
 288. 294. 296. 298. 300. 302.
 320. 346. 358. 370. 422. 446.
 468. 492. 510. 538. 560.
 δόξα κενή 390.
 δουλεία 52. 92. 170. 304. 308. 324.
 δοῦλος, -οι 12. 142.
 δύναμις 364.
 δύναμις ζωῆς 522.
 δύναμις ζωῆς ἀκαταλύτου 546.
 δυσπραγία 338.
 Ἑβραῖος, -οι 134. 212. 218. 408. 424.
 470.
 ἐγγαστριμυθος, 58.
 ἐγκράτεια 42. 82.
 εἰδωλολάτρης, -αι 20. 112.
 εἰδωλολατρία 96.
 εἰδωλον, -α 58. 96. 556.
 εἰρήνη 10. 24. 26. 32. 76. 150. 420.
 494. 496. 518.
 εἴσοδος 258.
 ἐκδίκησις 194.
 ἐλεημοσύνη 118. 120. 126. 128. 130.
 228. 230. 442. 444. 464. 466.
 480.
 ἐλευθερία 84.
 Ἑλλην, -ες 78. 82. 86. 92. 104. 110.
 142. 206. 244. 288. 308. 310.
 414. 462. 466. 536.
 ἐλπίς 90. 100. 106. 114. 116. 120. 310.
 332. 334. 336. 348. 362. 374.
 418. 458. 458. 474. 476. 520.
 522. 548.
 ἐλπίς ζωῆς 12. 14. 16. 114.
 ἐνανθρώπησις 248.
 ἐνέργεια (θεία) 218.
 ἐντευξίς 558.
 ἐξοδος 258.
 ἐξομολόγησις 158.
 ἐπαγγελία, -αι 472. 548.
 ἐπαρσις 176.
 Ἐπαφρᾶς 186. 188.
 ἐπίγνωσις 14. 16. 468.
 ἐπίγνωσις ἀληθείας 10. 12. 14. 16.
 ἐπιείκεια 82, 90. 92. 130. 480.
 ἐπιθυμία 104. 110. 152. 250. 344. 536.
 ἐπιθυμία κοσμική 96.
 ἐπίπληξις 318.
 ἐπισκοπή 22. 24.
 ἐπιτίμησις 318. 406.
 Ἑραστός 188.
 ἔργα νεκρᾶ 430.
 ἔρις 120. 410.
 ἔρωσ 110. 254.
 ἔρωσ χρημάτων 24.
 Ἑσδρας 416. 552.
 εὐγένεια 194.
 εὐργεσία 16. 48. 162. 176. 350. 550.
 εὐθύτης 366.
 εὐλάβεια 40. 68. 232. 234. 386. 400.
 4024. 404.
 εὐποιΐα 204. 206.
 εὐπραγία 338. 506.
 εὐσέβεια 12, 14. 78. 218. 340. 342.
 εὐφροσύνη 180. 366.
 εὐχή 188.
 Ζαχαρίας 552.
 Ζεὺς-Δίας 54. 56. 58.
 ζῆλος 88. 202. 250. 410.
 ζηλοτυπία 366.
 Ζηναῖς 10. 122.
 ζωῆ 418. 520.
 ζωὴ αἰώνιος 114. 276.
 ζωὴ μέλλουσα 524.
 ἡδονή 26. 80. 84. 104. 110. 112. 192.
 254. 290. 306. 344. 364. 366.
 366. 446.
 Ἡλεῖ 176.
 Ἡλίας 70.
 θάνατος 84. 176. 298. 300. 304. 306.
 308. 324. 366. 378. 402. 434.
 436. 528.
 θάνατος τῆς ψυχῆς 366.
 θαῦμα, -τα 202. 286. 288. 416, 434.
 θέλημα 468. 534.
 θεοσεβεία 340.

- θεότης 262.
 Θεσσαλονικεύς, -εῖς 204.
 θλίψις 132. 134. 162. 178. 208. 210.
 276. 312. 328. 340. 362. 382.
 410. 470. 482. 484.
 Θράκη 122.
 θρασύτης 340.
 θυμός 72. 88. 130. 166. 266. 344.
 θυσία 60. 326. 398. 480. 482. 516.
 522. 526. 528. 530. 542. 544.
 546.
 θυσία αινέσεως 480.
 θυσία δικαιοσύνης 480.
 θυσία πνευματική 526.
 θυσιαστήριον 18. 516. 544.
 Ἰακώβ 216. 354.
 Ἰάκωβος 200.
 ἱερατεία 500.
 Ἰεριχώ 464.
 Ἰεροσόλυμα 202. 204. 206. 402. 464.
 508.
 ἱερωσύνη 22. 396. 398. 400. 404. 500.
 512. 514. 516. 518. 522. 544.
 Ἰησοῦς (τοῦ Ναυῆ) 356. 358.
 ἱκετηρία 558.
 Ἰουδαία 202. 204. 206.
 Ἰουδαῖος, -οἱ 12. 18. 58. 70. 104. 120.
 200. 202. 204. 206. 214. 262.
 278. 288. 308. 350. 356. 364.
 398. 414. 464. 466. 478. 494.
 500. 542. 550.
 Ἰούδας 516. 548.
 Ἰσραὴλ 504. 548. 550.
 Ἰωάννης, ὁ Βαπτιστής, 220. 478.
 Ἰωάννης, ὁ Εὐαγγελιστής, 244. 260.
 Ἰωσήφ 70. 86. 90. 134. 170. 268. 328.
 466.
 καθαρισμὸς 432.
 καθαρότης 72.
 κακηγορία 224.
 κακία 68. 70. 84. 96. 106. 110. 112.
 140. 156. 226. 334. 388. 430.
 490. 502. 508. 510. 556.
 κακουργία 170.
 κατάγνωσις 82. 440. 530.
 καταδίκη 426.
 κατακλυσμὸς 196.
 κατάπαυσις 350. 352. 356. 358. 360.
 362. 364. 372. 380.
 κατάρα 448. 452. 454. 456.
 κατήφεια 90.
 καύχημα 332. 348.
 κενοδοξία 24. 484. 50. 484. 536.
 κένωσις 384.
 κηδεμονία 88. 244. 380. 464. 542.
 κήρυγμα 18. 82. 84. 206. 340. 356.
 κίνδυνος, -οἱ 16. 22. 32. 46. 168. 288.
 340. 342. 350. 368. 386. 390.
 536.
 κλαυθμῶν 274.
 κλοπή 182. 508.
 κόλασις 222. 274. 338. 362.
 Κολοσσαεῖς 148. 162. 186.
 Κολοσσαῖ 186.
 Κορίνθιος, -οἱ 10. 204. 278. 284. 410.
 Κόρινθος 188. 206.
 Κορνήλιος 270.
 κοσμιότης 344.
 Κρής, -τες 54. 56.
 Κρήτη 34.
 κρίσις 84. 336. 484. 524.
 Κριταῖ 274.
 Κρόνος 62.
 κτίσμα 264.
 Λάζαρος 338.
 λαμπρότης 446.
 Λαοδίκεια 162.
 Λαοδικεύς-εῖς 162.
 λατρεία 206. 360.
 Λαῦτ 500. 502. 512.
 Λευίτης, -αι 500. 502.
 λήθη 554. 556.
 λογισμὸς, -οἱ 14.
 λοιδορία 24. 104. 154. 222.
 Λουκᾶς 186. 188.
 λουτρὸ παλιγγενεσίας 106. 114.
 λύπη 226. 280. 364.
 Μακεδῶν, -ες 204.
 μακροθυμία 152. 210. 452. 460. 468.
 472. 480.

- μαμωνᾶς 228.
 μαμωνᾶς ἀδικίας 228.
 μανία 108. 152.
 Μανιχαῖος 414. 426.
 Μαρία (Θεοτόκος) 414. 416.
 Μαριάμ 268.
 Μάρκελλος 234. 238.
 Μαρκίων 66. 238. 262. 414.
 Μαρκιωνιστής, -αῖ 192. 262. 426.
 Μάρκος 186. 188.
 Ματθαῖος 272.
 Ματρῶνα 62.
 μεγαλειότης 244.
 μεγαλωσύνη 218. 220. 240. 242. 244.
 246. 540.
 μέθη 76. 350. 394.
 μέθυσος, -οἱ 20. 112.
 Μελχί 496.
 Μελχισεδέχ 400. 408. 476. 478. 494.
 496. 502. 512. 514. 416. 518.
 542. 546.
 μετάνοια 16. 120. 384. 424. 428. 430.
 432. 434. 438. 440. 442. 468.
 508. 510. 554.
 μετασχημάτισις 264.
 μετασχημάτισις τοῦ κόσμου 264.
 μητρογαμία 110.
 μικρόψυχος, -οἱ 74.
 Μίνως 108.
 μῆξις ἀθέμιτος 254.
 μισθαποδοσία 270. 274.
 μῖσος 96. 112. 254. 338.
 μοιχεία 108. 508.
 μοιχός, -οἱ 70. 102. 110. 534.
 μοναχός, -οἱ 392.
 μυστήρια μεγάλα 56.
 μυστήρια μικρά 56.
 μωρός 222.
 Μωϋσῆς 70. 272. 274. 282. 330. 332.
 334. 356. 380. 416. 418. 512. 516.
 544.
 Ναβουχοδονόσορ 126.
 Νάθαν 272.
 νηστεία 392.
 Νέρων 204.
 Νικόπολις 12. 120. 122.
 Νινευίτης, -αῖ 196.
 νόμος 58. 202. 512. 514. 516. 518.
 520. 528. 542. 552. 554.
 Νῶε 548.
 νωθεία 156.
 ὀδύνη 410.
 οἰκονομία 220. 222. 262. 268. 304.
 324. 326. 328.
 ὀλιγοψυχία 472. 494.
 ὀλιγόψυχος, -οἱ 362.
 ὀλοκαύτωμα, -τα 480.
 ὀλοκαύτωσις 482.
 ὁμοιότης 240. 498. 526.
 ὁμολογία 380. 432.
 ὁμοτιμία 266.
 ὁμότιμον 246. 268.
 ὄνειδισμὸς 210.
 Ὀνήσιμος 22. 138. 142. 160. 166. 186.
 δρασις 214.
 ὄργη 40. 72. 86. 104. 130. 166. 250.
 266. 318. 334. 348. 352. 358.
 390. 442.
 ὄργιλος 38.
 ὄρκος 470. 474. 478. 522. 542.
 ὄρκωμοσία 522. 528.
 οὐσία 220. 240. 242.
 οὐσία ἀκτιστος 262.
 οὐσίωσις 220. 330.
 πάθημα, -τα 300. 302. 376. 404.
 πάθος 342.
 παιδοποιία 250.
 Παλαιστίνη 204. 350. 360. 364. 380.
 παλιγγενεσία 106. 114.
 Πᾶν, ὅς 56.
 παννυχίς 108.
 παράβασις 274.
 παραδειγματισμὸς 434.
 παράδεισος 366.
 παραίνεσις 80.
 παρακοή 270. 272. 274.
 παραπικρασμὸς 348. 352. 356. 358.
 παρατήρησις νομικὴ 396.
 παρθενία 126.

- παροΐνια 266.
 πάροις, -οί 30. 38.
 παροξυσμός 130. 364.
 παροργισμός 364.
 παρρησία 18. 124. 156. 164. 186. 228.
 332. 348. 382. 526. 554.
 Παῦλος 10. 12. 14. 20. 26. 30. 32. 42.
 54. 58. 60. 78. 90. 112. 124. 126.
 138. 140. 142. 148. 160. 164.
 166. 168. 170. 172. 176. 182.
 184. 186. 200. 206. 212. 216.
 218. 220. 222. 234. 240. 250.
 256. 258. 270. 272. 274. 282.
 286. 288. 308. 310. 314. 330.
 334. 338. 340. 344. 348. 372.
 384. 392. 396. 406. 408. 418.
 424. 438. 446. 448. 450. 454.
 464. 466. 476. 486. 494. 502.
 5054. 506. 524. 528. 534. 536.
 540.
 Παῦλος Σαμοσατεὺς 238. 262. 264.
 πειρασμός, -οί 10. 100. 168. 208. 328.
 334. 340. 342. 348. 352. 364.
 460.
 πενία 252. 254. 256.
 περιτομή 42. 200. 206. 522.
 Πέτρος 200. 202. 216. 268. 288.
 πίστις 12. 20. 22. 42. 54. 60. 62. 74.
 82. 122. 160. 162. 164. 208. 210.
 232. 288. 354. 356. 372. 380.
 384. 396. 406. 416. 424. 428.
 430. 458. 460. 4642. 464. 478.
 500. 520. 534.
 πίστις κοινή 22.
 πλάνη 442.
 Πλάτων 42.
 πλεονέκτης, -αι 20. 102. 112.
 πλεονεξία 68. 70. 96. 128. 130. 154.
 πλήκτης 30.
 πλοῦτος 130. 252. 254.
 πονηρία 68. 254. 556.
 πορνεία 96. 508. 560.
 πόρνος, -οί 20. 72. 102. 112.
 πράτης 92. 104. 366. 466.
 προαΐψεις 22. 62. 154. 170. 228. 230.
 394. 492. 502.
 προθυμία 102. 180.
 πρόνοια 38. 42. 206. 208. 244. 364.
 558.
 προπέτεια 148.
 προσδοκία 374.
 προσευχή 160. 186.
 προσήνεια 80.
 προσκύνσεις 422. 446.
 πρωτότοκος 258. 264. 294. 300.
 ραθυμία 34. 100. 388. 432. 458. 530.
 534.
 Ραχὴλ 168.
 Ρωμαῖος, -οί 62. 206. 264. 294. 298.
 396. 406. 500.
 Ρώμη 138. 160. 204.
 σαββατισμός 358. 360. 364.
 Σαβέλλιος 236. 238. 262. 414.
 Σαλήμ 494. 496.
 Σαμαρείτης 464.
 Σαμουὴλ 524.
 Σαμψών 70. 274.
 Σαούλ 58.
 Σαπφείρα 126.
 σάρκωσις 326.
 Σεδὲχ 496.
 σεμνότης 78. 80.
 σκηνή 540. 542. 544.
 σκληρότης 352.
 σκοτοδινία 218.
 Σόδομα 110.
 Σπανία 2024.
 σταυρός 296. 298. 434. 436.
 στεναγμός, -οί 364.
 στενοχωρία 340.
 Στέφανος 200. 206.
 στοργή 90. 170.
 συγγνώμη 94. 168. 252. 392. 442.
 συγκατάβασις 60. 78. 374. 384. 400.
 404. 526. 540.
 συγχώρησις 94.
 συκοφαντία 86. 88.
 συμφορά 90. 178.
 συνουσία 98.
 συντέλεια 384.

- σωτηρία 60. 74. 116. 214. 216. 266.
268. 270. 272. 276. 300. 318.
3234. 328. 384. 404. 4346. 454.
456. 478. 534.
- σωφρονισμός 308.
- σωφροσύνη 74. 78. 96. 98. 344. 480.
- Ταβιθά 484.
- ταλαιπωρία 350. 452.
- ταπεινότης 236. 238.
- ταπεινοφροσύνη 106. 118. 172. 174.
176. 178. 426. 440. 480.
- ταπείνωσις 174.
- τελειότης 412. 424. 428.
- τελείωσις 300. 374. 512. 514. 546.
- τελώνης 158.
- τιμή 26. 44. 48. 52. 90. 92. 116. 154.
158. 168. 196. 230. 256. 288.
294. 296. 298. 320. 346. 370.
422. 436. 446. 468. 492. 510.
530. 538. 560.
- Τιμόθεος 12. 32. 100. 120. 146. 148.
166. 204. 418.
- τιμωρία 24. 26. 126. 176. 356. 534.
- Τίτος 10. 12. 20. 22.
- τρυφή 64. 306. 386. 390. 482. 518.
- τύφος 48.
- ὕβρις 24. 40. 150. 152. 184.
- ὕιοθεσία 436. 438.
- ὕπακοή 92. 138. 184. 186. 274. 400.
402. 404.
- ὕπαρξις αἰώνιος 262.
- Ἵπερβύριος, -οι 56.
- ὕπεροψία χρημάτων 40.
- ὕπομονή 74. 134. 418.
- ὕπόστασις 218. 220. 232. 234. 236.
324. 354.
- Φαραώ 90.
- φαρμακεία 254.
- φθόνος 34. 112. 148.
- φιλανθρωπία 52. 106. 114. 118. 130.
156. 190. 196. 230. 256. 288.
300. 308. 322. 326. 416. 438.
468. 490. 492. 532. 534. 538.
542. 560.
- φιλαργυρία 44.
- φιλαρχία 20.
- Φιλήμων 138. 142. 146. 164. 186.
- Φίλιππος 268.
- φιλονεικία 78. 254.
- φιλοξενία 492.
- φιλοσοφία 310. 386. 412.
- φιλοστοργία 22. 164. 302. 458.
- φιλοτιμία 340. 382. 426. 4942.
- φιλοφροσύνη 156.
- φόβος 84. 154. 290. 304. 364. 418.
448. 506.
- φόβος τοῦ Θεοῦ 484. 536.
- φόνος 108. 110.
- Φρυγία 160. 162.
- φῶς 244.
- φωτεινός 234. 238. 416.
- φῶτισμα 530.
- χαμευνία 126.
- χαρὰ 180. 366.
- Χάλεβ 356.
- χαμαιτυπεῖον, -α 560.
- χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως 238. 240.
324.
- χάρις 24. 26. 32. 52. 92. 94. 106. 128.
150. 196. 288. 298. 382. 384. 426
560.
- χάρισμα, -τα 216. 252. 278. 280. 282.
284.
- χάρισμα διδασκαλικόν 280. 282. 284.
- χάρισμα ἰαμάτων 284.
- χειροτονία 36.
- χρῆμα, -τα 24. 44. 80. 96. 98. 100.
102. 118. 124. 126. 130. 152.
156. 178. 228. 250. 280. 308.
342. 344. 390. 466.
- χρησμός 108.
- χρηστότης 106. 114. 130. 194.
- Χριστιανισμός 70. 128. 142. 202. 428.
- Χριστιανός 78. 252. 286. 414. 536.
- ψευδομαρτυρία 508.
- ψεῦδος 16. 222.
- ὠμότης 194. 394. 466. 486.

3. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς τῆς ιε' Ὀμιλίας

	Ψαλμοὶ			Λουκᾶς	
6	16	578		6	25 578
	Ἐκκλησιαστῆς			Κορινθίους Α'	
1	2	582		15	32 582
2	4-8	582		Ἐφεσίους	
	Ἱερεμίας			5	4 578
3	3	576		Ἐβραίους	
	Ματθαῖος			7	16 568
6	24	576			19 568

4. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων ιε' ὀμιλίας

ἀγνόημα, - τα 566.	ἰλαστήριον 562. 564.
ἀγνωμοσύνη 564.	Ἰουδαῖος, - οἱ 564. 566. 572.
αἰσχροτής 578	καταπέτασμα 562. 564.
ἁμάρτημα, - τα 580	Λάζαρος 578.
ἁμαρτία, - αἱ 566. 572. 574.	λατρεία 562. 566.
ἀναισχυντία 574.	λύπη 582.
ἀρχιερεὺς 566. 570.	μαμωνᾶς 576.
ἀσχημοσύνη 574.	μάννα 564.
δάκρυ, - α 582.	ματαιότης 582.
διάβολος 574. 578.	μοιχεία 568.
διαθήκη 562. 564.	μωρολογία 578.
δικαιοσύνη 568.	Ναζωραῖοι 564.
δικαίωμα, - τα 562. 568.	Παῦλος 578.
δυσείδεια 576.	πενία 574.
Ἑλληνας, - ες 564.	πλεονέκτης 574. 576. 578.
ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος 568.	πόρνη, - αἱ 574.
ἐντολή σαρκική 568.	σκηνή 562. 564. 566. 568. 570.
ἐπιθυμία 576.	στάμνος χρυσῆ 564.
ἐπιθυμία χρημάτων 574.	σταυρὸς 566.
ἔργα νεκρᾶ 572.	συγγνώμη 578.
εὐτραπελία 578.	φιλανθρωπία 582.
θυμιατήριον 564.	φόνος 568.
θυσία 562. 566. 568.	χαρὰ 582.
ἱεροσυλία 568.	χρῆμα, - τα 574.
Ἱερουσαλήμ 578.	
ἱερωσύνη 562.	

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5-8
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	9-561
Α'. ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣ ΤΙΤΟ ΕΠΙΣΤΟΛΗ	9-135
ΟΜΙΛΙΑ Α' (Τίτ. 1,1-4)	10-33
ΟΜΙΛΙΑ Β' (Τίτ. 1,5-11)	34-53
ΟΜΙΛΙΑ Γ' (Τίτ. 1,12-2,1)	54-73
ΟΜΙΛΙΑ Δ' (Τίτ. 2,2-10)	74-93
ΟΜΙΛΙΑ Ε' (Τίτ. 2,11-3,7)	94-117
ΟΜΙΛΙΑ Σ' (Τίτ. 3,8-15)	118-135
Β'. ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ	137-197
ΟΜΙΛΙΑ Α' (Φιλ. 1-3)	160-181
ΟΜΙΛΙΑ Α' (Φιλ. 4-16)	182-197
ΟΜΙΛΙΑ Α' (Φιλ. 17-25)	146-158
Γ'. ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ	199-561
ΟΜΙΛΙΑ Α' (Έβρ. 1,1-4)	212-233
ΟΜΙΛΙΑ Β' (Έβρ. 1,3-5)	234-257
ΟΜΙΛΙΑ Γ' (Έβρ. 1,6-2,4)	258-289
ΟΜΙΛΙΑ Δ' (Έβρ. 1,5-15)	290-321
ΟΜΙΛΙΑ Ε' (Έβρ. 2,16-3,6)	322-347
ΟΜΙΛΙΑ Σ' (Έβρ. 3,7-4,10)	348-371
ΟΜΙΛΙΑ Ζ' (Έβρ. 4,11-16)	372-395
ΟΜΙΛΙΑ Η' (Έβρ. 5,1-15)	396-423
ΟΜΙΛΙΑ Θ' (Έβρ. 6,1-6)	424-447
ΟΜΙΛΙΑ Ι' (Έβρ. 6,7-12)	448-469
ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ' (Έβρ. 6,13-20)	470-493
ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ' (Έβρ. 7,1-10)	494-511
ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ' (Έβρ. 7,11-28)	512-539
ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ' (Έβρ. 8,1-13)	540-561
ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ' (Έβρ. 9,1-14)	562-583
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	585-597
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	585-590
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	591-597

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Α'. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

- Τόμος 1ος Ἐπιστολές.
» 2ος Ἐπιστολές.
» 3ος Ἐπιστολές.
» 4ος Ὁμιλίες στήν Ἐξαήμερο.
» 5ος Ὁμιλίες σὲ Ψαλμούς.
» 6ος Ὁμιλίες ἠθικές καὶ πρακτικές.
» 7ος Ὁμιλίες δογματικές, περιστατικές, ἐγκωμιαστικές, παιδ/κές.
» 8ος Ἀσκητικά Α' (Ὅροι κατὰ πλάτος).
» 9ος Ἀσκητικά Β' (Ὅροι κατ' ἐπιτομήν).
» 10ος Δογματικά ἔργα.

Β'. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

- Τόμος 1ος Ἀπολογητικά (Κατὰ εἰδώλων, Περί ἐνανθρωπήσεως).
» 2ος Δογματικά Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α'-Β').
» 3ος Δογματικά Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ'-Δ').
» 4ος Δογματικά Γ'.
» 5ος Ἑρμηνευτικά Α'.
» 6ος Ἑρμηνευτικά Β' (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
» 7ος Ἑρμηνευτικά Γ' (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
» 8ος Ἱστορικοδογματικά Α'.
» 9ος Ἱστορικοδογματικά Β'.
» 10ος Ἱστορικοδογματικά Γ'.
» 11ος Ἀσκητικά (Βίος Μ. Ἀντωνίου ...).
» 12ος Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα.

Γ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

- Τόμος 1ος Προσωπικές Σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Α'.
» 2ος Προσωπικές Σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Β'.
» 3ος Ἀπολογητικά ἔργα.
» 4ος Δογματικά ἔργα.
» 5ος Ὁμιλίες.
» 6ος Ἐγκωμιαστικοὶ καὶ Ἐπιτάφιοι Λόγοι.
» 7ος Ἐπιστολές.
» 8ος Ὁ Χριστὸς πάσχων καὶ Ἔπη δογματικά.
» 9ος Ἔπη Ἠθικά.
» 10ος Ἔπη Ἱστορικά.
» 11ος Ἔπη εἰς ἑτέρους. - Ἐπιγράμματα.

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

- Τόμος 1ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α' - Γ').
 » 2ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ' - ΣΤ').
 » 3ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ' - Ι').
 » 4ος Τριακονταετηρικὸς στὸ Μ. Κων/ντῖνο.- Στὸ Βίο Μ. Κων/ντῖνου.- Λόγος Μ. Κων/ντίνου στὸ Σύλλογο τῶν ἀγίων.

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

- Τόμος 1ος Δογματικὰ Α' (Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως).

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

- Τόμος 1ος Διάλογος Παλλαδίου.- Περὶ ἀσαφείας τῶν προφητειῶν.- Σύνοψις Παλαιᾶς Διαθήκης.
 » 2ος Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (Α' - ΚΓ').
 » 3ος Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (ΚΔ' - ΜΑ').
 » 4ος Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (ΜΒ' - ΞΔ').
 » 5ος Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (Γ' - ΙΒ').- Στὸς Ψαλμοὺς (ΜΑ' - ΜΓ').
 » 6ος Ὁμιλίαι στὸς Ψαλμοὺς (ΜΔ' - ΡΚΓ').
 » 7ος Ὁμιλίαι στὸς Ψαλμοὺς (ΡΚΔ' - ΡΝ') καὶ Ὁμιλίαι στὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Σαούλ.
 » 8ος Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (Α' - Θ').- Ὑπόμνημα στὸν Ἡσαΐα.- Ὑπόμνημα στὸν Δανιὴλ (Κεφ. Γ'-ΙΓ').
 » 9ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμ. Α'-Κ').
 » 10ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμ. ΚΑ'-ΜΗ').
 » 11ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγ. (Ὁμιλ. ΜΘ'-ΟΕ').
 » 12ος α) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγ. (Ὁμιλ. ΟΣΤ'-ΖΑ').
 β) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγ. (Ὁμιλ. Α'-Δ').
 » 13ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. Ε'-ΛΑ').
 » 13α' Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΛΒ'-ΝΔ').
 » 14ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΝΕ'-ΠΗ').
 » 15ος Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. Α'-ΚΓ').
 » 16α' Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. ΚΔ'-ΜΔ').
 » 16β' Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. ΜΕ'-Ν'), στὴν Πρὸς Ῥωμαίους (Ὁμιλ. Α'-Γ').
 » 17ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ῥωμαίους (Ὁμιλ. ΙΑ'-ΛΓ').
 » 18ος Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α'-ΚΑ').
 » 18α' Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. ΚΒ'-ΜΔ'), καὶ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΑ').
 » 19ος Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α'-ΚΔ').
 » 20ος Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. ΚΕ'-Λ') καὶ στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΑ').

- » 21ος Ὑπόμνημα στήν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. IB'-ΚΔ') καὶ στήν Πρὸς Φιλιπησίους (Ὁμιλ. Α'-IB').
- » 22ος Ὑπόμνημα στήν Πρὸς Φιλιπησίους (Ὁμιλ. ΙΓ'-ΙΕ'), στήν Πρὸς Κολοσσαεῖς καὶ στήν Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α'.
- » 23ος Ὑπόμνημα στή Β' Πρὸς Θεσσαλονικεῖς (Ὁμιλ. Α'-Ε'), στήν Α' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλ. Α'-ΙΗ') καὶ Β' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλ. Α'-Ι').
- » 24ος Ὑπόμνημα στήν Πρὸς Τίτο (Ὁμιλ. Α'-S'), στήν Πρὸς Φιλήμονα (Ὁμιλ. Α'-Γ'), στήν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΕ').
- » 25ος Α. Ὑπόμνημα στήν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλ. ΙS'-ΛΔ'), Β. Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον, (Ὁμιλίαι Α' - Ζ').
- » 26ος Ὁμιλίαι Ἠθικαὶ - Ἀγιογραφικαί.
- » 27ος Ὁμιλίαι Ἀγιογραφικαὶ - Ἑρμηνευτικαί.
- » 28ος Ποιμαντικά καὶ Ἀσκητικά Α'.
- » 29ος Ἀσκητικά Β'.
- » 30ος Ὁμιλίαι Κατηχητικαὶ - Ἠθικαί.
- » 31ος Ὁμιλ. κατηχητικαὶ καὶ ἠθικαὶ Β' - Ὁμιλ. Περιστατικαὶ Α'.
- » 32ος Ὁμιλίαι Περιστατικαὶ Β'.
- » 33ος Ὁμιλίαι Περιστατικαὶ Γ'.
- » 34ος Ὁμιλίαι Περιστατικαὶ Δ'. α) Πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας. β) Πρὸς Ἰουδαίους. γ) Περὶ εἰμαρμένης καὶ προνοίας. δ) Εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν.
- » 35ος Ὁμιλίαι δογματικαί.
- » 36ος Ὁμιλίαι ἑορταστικαὶ - ἐγκωμιαστικαί.
- » 37ος Ὁμιλίαι Ἑγκωμιαστικαί.- Ἐπιστολὴ πρὸς Ὀλυμπιάδα (Α'-ΙΖ').- Βίος τῆς ὀσίας Ὀλυμπιάδος.
- » 38ος Ἐπιστολὴ. Ὑπὸ ἔκδοσιν.

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

- Τόμος 1ος Δογματικά Α' (Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες - Κατὰ εἰμαρμένης - Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, καὶ Λόγος Κατηχητικὸς Μέγας).
- » 2ος Δογματικά Β' (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι Α' - Β').
 - » 3ος Δογματικά Γ' (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικὸς Λόγος Γ' - Λόγος ἀντιρρητικὸς πρὸς τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν.
 - » 5ος Ἑρμηνευτικά Α' (Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου - Ἀπολογητικὸς περὶ τῆς Ἑξαήμερου - Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως (Ὁμιλίαι Α-Γ).
 - » 6ος Ἑρμηνευτικά Γ' (Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν - Εἰς τὸν βον Ψαλμὸν - Περὶ τῆς ὀγδόης - Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν.

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Βίος Γρηγορίου Παλαμᾶ ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου.

- Τόμος 1ος Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο Περί ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος - Ἐπιστολές πρὸς Ἀκίνδυνον Α', Β', Γ', Ἐπιστολές πρὸς Βαρλαάμ Α', Β'.
- » 2ος Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων Λόγοι Α' - Γ'.
- » 3ος Πραγματεῖες δογματικῆς καὶ ὁμολογιακῆς.
- » 4ος Ἐπιστολές.
- » 5ος Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Α' - Γ').
- » 6ος Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Δ' - Ζ').
- » 9ος Ὁμιλίαι Α'-Κ'.
- » 10ος Ὁμιλίαι ΚΑ'-ΜΒ'.
- » 11ος Ὁμιλίαι ΜΒ'-ΞΓ'.

Θ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

- Τόμος 1ος Ἀποφθέγματα Γερόντων.
- » 2ος Τὸ Λειμωνάριον.
- » 3ος Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περί θείων ὀνομάτων, Περί οὐρανίου ἱεραρχίας, Περί ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, Περί μυστικῆς θεολογίας, Ἐπιστολές.
- » 5ος Κυρίλλου Σκυθοπολίτου, Βίοι ἁγίων.
- » 7ος Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, 50 Πνευματικῆς Ὁμιλίαι.
- » 9ος Διαδόχου Φωτικῆς, Κεφάλαια Γνωστικά, Λόγος στή Ἀνάληψη, Ὁράσεις, Ἐρωταποκρίσεις.- Ἰωάννου Καρπαθίου Κεφάλαια Παρακλητικά 100.
- » 10Α Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (Α'-ΣΚΘ').
- » 10Β Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (ΣΛ'-ΦΚΒ').
- » 12ος Ἀββᾶ Ἡσαΐα, Λόγοι Ἀσκητικοὶ - ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, Κεφάλαια ὠφέλιμα - ἀββᾶ Δωροθέου, Πραγματεῖες καὶ Ἐπιστολές.
- » 14ος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, Μυσταγωγία - Τὰ 400 Κεφάλαια Περί Ἀγάπης - Λόγος Ἀσκητικὸς - Τὰ 200 Κεφάλαια Περί Θεολογίας.
- » 19Α Συμεῶν ὁ Ν. Θεολόγος, Βίος Συμεῶν ὑπὸ Νικήτα Στηθάτου, Κεφάλαια - Εὐχαριστίαι - Διάλογος μετὰ Σχολαστικοῦ.
- » 19Β Συμεῶν ὁ Νέος Θεολόγος, Βίβλος τῶν Θεολογικῶν Λόγων (Λόγοι Α'-Γ') - Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων (Λόγοι Α'-Σ')
- » 19Γ Συμεῶν ὁ Νέος Θεολόγος, Α' Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων (Λόγοι Ζ'-ΙΕ') - Β' Κατηχητικοὶ Λόγοι (Λόγοι Α'-Ζ').
- » 22ος Νικολάου Καβάσιλα, Ἐρμηνεῖα στή Θεία Λειτουργία - Περί τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς.

Ι' ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΙΑ' ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

- Τόμος 1ος 'Ιουστίνος, 'Απολογίες Α' και Β' – Λόγος Περί 'Αναστάσεως – Διάλογος Πρὸς Τρύφωνα.
- » 2ος Τατιανός, (Πρὸς Ἑλληνας) – 'Αθηναγόρας, (Πρεσβεία Χριστιανῶν καὶ Περί ἀναστάσεως νεκρῶν) – Θεόφιλος 'Αντιοχείας, (Πρὸς Αὐτόλυκον Βιβλία Α-Γ) – 'Επιστολή πρὸς Διόγνητον.

ΛΟΙΠΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

- Τόμος 1ος Ψαλμοὶ τοῦ Προφητάνακτα Δαυὶδ (Α'-ΟΑ'), σὲ κείμενο, ἀντίστοιχη ποιητικὴ ἀπόδοση, ἐκτενὴ μετάφραση καὶ διδάγματα.

Χ. ΒΟΥΛΓΑΡΗ, Ὑπόμνημα στὴν Α' καὶ Β' Πέτρου τόμοι δύο.

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Ύφσεν: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΛΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Κατσιμίδου 30 – Τηλ. 928 592 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Άφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανά 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη